

URBANIANA XII

I. AERTNYS - C. DAMEN C. SS. R.

THEOLOGIA MORALIS

SECUNDUM DOCTRINAM

S. ALFONSI DE LIGORIO DOCTORIS ECCLESIAE

EDITIO XVII

QUAM PERAGIT

J. VISSER C. SS. R.

ALFONSI DE LIGORIO DOCTOR, 8. THEOLOGIAE MORALIS AC PASTORALIS PROFESSOR
IN APOSTOLICO PONTIFICIO DE PROPAGANDA FIDE.

TOMUS

MARIETTI

Per missu Super ior um C. ss. R.

NIHIL OBSTAT

Catulli, die 10 Aprilis 1956.

Can. Al . Ba ia no, *lier*.

IMPRIMATUR

(an. L. ODDONE, Fie. *Gen*.

Copyright (1956) Marietti Editori Ltd. — Printed in Italy.

II'S PROPRIETATIS VINDICABITUR (15-VII-1956).

SANCTO PATRI ALFONSO
DOCTOR! ZELANTISSIMO
CONFESSARIORUM ET MORALISTARUM
COELESTI PATRONO
PIETATE FILIALI DICATUM

AI) DECIMAM SEPTIMAM EDITIONEM

P L I A E E A T I O

Dic 18 Martii 1953 in pace Domini obdormivit lier.m us P. Corndius Damcn ('. ss. /?. et appositus est in sepulcro Collegii Wittmniensis (Hollandia) ad patres suos, coniratres scilicet et praedecessores uti I. Acrtnys, Lud. Wouters, aliosque, qui ante eum de Theologia Morali optime meriti sunt. Eximia cura et indefesso studio P. Damcn librum Theologia· Moralis, a P. Acrtnys incoeptum, a nona usque ad decimam se.rtam editionem non tantum continuavit sed ampliavit, renovavit novisque temporum e.rigentiis accommodavit.

Nunc autem eum novae huius editionis cura humeris meis impositum fuerit, ante omnia in hoc incubui, ut — more auctorum praecedentium — doctrinae moralis atque ecclesiasticae legislationis et magisterii inde ab ultima editione evolutionis ratione habita, librum in sua artualitate conservarem. Multa enim tum privatis scriptis tum praesertim documentis ecclesiasticis ac maxime Eneyclieis. Constitutionibus et Allocutionibus PH XII f. r. definita, decisa, declarata, mutata, explicata inveniuntur; quae omnia in manuali Theologiae Moralis praeteriri iam nequeunt.

*Propterva in I Volumine inter plura alia praesertim accuratius recidi et adaptavi quaedam in tractatu de Conscientia (de conscientia recta eiu*que fundamento, obligatione et formatione; de conscientia erronea) et de Leg, Naturali (de obicctivo et immutabili cius calore) ration· habita pratserim Encycl. Humani ponderis, 12 Aug. 1950 et Alloc. Pii XII 23 Mart, ac 18 April. 1952. — In tractatu de 1° Praecepto completa revisio et elaboratio facta est illius partis, quae agit de peccatis contra hoc praeceptum, accuratius determinatis notionibus theologicis ac debita consideratione habita eorum quae scientia moderna circa varias formas oceultismi iuste profert. — In tractatu de K° Praecepto post multipliées Allocutiones Pii A71 datas circa ethicam medicam, methodos psychiatricas, circa ethicam sexualem el coniu-*

galem, necnon et circa conditiones iusti belli eiusque modum gerendi, niulta melius componere, adaptare et supplere curavi. — In tractatu de VI° Praecepto quaedam argumenta melius proponere studui et plura particularia circa diversos modos peccandi, quae hodiernae menti iam non se addicunt, expungere rei ad simpliciore formam reducere studui. — In tractatu de VIII Praecepto quaedam adiunxi de secreto professionali ac de modo extorquendi secreta per narco-analysin; iuxta doctrinam 8. Pontificis in Alloc. 13 April., 3 Oct., 19 Oct. 1953 et 15 Oct. 1954.*

In II Volumine in tractatu de Sacramento Eucharistiae post Const. Christus Dominus 6 Ian. 1953 et Instr. S. Off. eiusdem diei completa revisio necessaria erat in Capite de ieiunio eucharistico et quaedam erant mutanda vel adiungenda ad quaestiones de tempore celebrandi et communicandi. — In tractatu de Matrimonio plura iuridica revidenda erant ratione rariorum documentorum 8. Sedis; ita v. g. quoad validitatem matrimonii contracti cum dispensatione super impedimento disparitatis cultus cautionibus praescriptis fide datis, de cautionibus acquirantibus ratione habita Deer. 8. Off. 27 Ian. 1949 pro territoriis sinensibus, de natura assistentiae matrimonialis post resp. Comm. Cod. Interpr. 26 Mari. 1952, de impedimento impotentiae post Alloc. Pii XII 8 Oct. 1953.

Haec omnia autem revisa, mutata, addita nonnisi particularia quaedam efformant in libro de eaetero in sua forma omnino conservato. Attamen quod suo tempore nec ipsum P. Damen latuit, ultimis hisce annis iam magis magisque se manifestabat, scilicet ipsum manuale in toto suo complexu et indole profundiori revisione temporisque hodierni exigentiis adaptatione indigere. Plures enim hodie undequaque proferuntur animadversiones criticae contra modum procedendi in manualibus Theologiae Moralis usitatum, quae pro parte iustae et fundatae censendae sunt, sicut de absentia plurium elementorum theologorum aut saltem de modo nimis abbreviato illa tractandi, de praeponderantia indolis iuridicae, de tendentia se limitandi ad quoddam minimum necessarium simul cum negligentia illorum, quae spectant ad educationem prudentis et bene ordinatae conscientiae necnon ad plenioris vitae christianae institutionem etc.

In mente nostra versatur consilium proximis annis complete revidendi integrum textum huius manualis, providendo, in quantum vires suppetunt, ut supradictarum animadversionum iusta ratio habeatur, nova elementa introducuntur, obsoleta expurgentur. Haec omnia autem minime tangent indolem ultimo-practicam, quae hucusque tam grata tamque utilis lectoribus fuit; omnia quoque iuridica ac canonica, quae pastoribus animarum adiutorio esse poterunt, omnino conservabuntur.

In hac autem editione decimasptima iam aliqua paru, hisce normis prae oculis liabitis, recisa et ex integro elaborata est: scilicet in Ilo volumine tractatus de Sacramentis in communi, de Baptismo ac de Confirmatione. Ita lectoribus iam exemplum prostat, et nobis animadversiones utiles mandari poterunt.

Hic tamen maximas ferventesque gratias referre mihi obicit gratum officium Rev.mo P. Henrico Boelaars, C. ss. II. Theologiae Moralis et Asceticae Professori in Collegio Wittemiensi, cuius praesertim ope, alacri studio ac ponderato iudicio, dicta revisio tractatum de Sacramentis in communi, de Baptismo et de Confirmatione (sicut etiam nova elaboratio tractatus de peccatis contra I Praeceptum) completa est.

Benedicat Deus, omnis bonitatis principium, hoc opus denuo edendum; ut eodem imo et crescente fructu pergere possit officium iam per decennia proficue peractum: educando et illuminando animarum pastores ac ubique spargendo sanum de Christianis moribus indicium.

Romae, in festo B. M. Virginis de Perpetuo Succursu

III Dominica Iunii 1956.

PROOEMIUM AUCTORIS IN PRIMAM EDITIONEM

Omnes sane exspectabunt in hoc opere genuinam doctrinam invenire »S'. *Patris mei et Doctoris Ecclesiae Alfonsi de Ligorio; et merito quidem id exspectant. Quantum in me fuit, et quantum aetati nostrae convenit, doctrinam* 8. *Doctoris secutus sum, non ideo demum, ut aiunt, quia magister dixit. sed ob plures casque iustissimas rationes, quas proferre iuvabit, nimirum: 1° Ob tot approbationes tantasque laudes, quibus 8. Sedes doctrinam illam cumulare non cessavit. — 2° Ob titulum Doctoris Ecclesiae, quo insignitus est, quique eminentem doctrinam supponit; quare Pius IX in Brevis Qui Ecclesiae, huius Doctoris opera omnia in omnibus ecclesiasticis studiis publice citari, proferri, atque, cum res postulaverit, adhiberi voluit et decrevit. — 3° Ob lumen coeleste, quod sanctus vir a Deo indubitanter accepit: divina namque Providentia suscitatus est ad reformandam praxim Confessoriorum moresque populi Christiani emendandos. — 4° Ob candidum veritatis amorem, a partium studio omnique passione immunitum qui in Sancto elucet. Quanto veritatis amore ferebatur, liquit ex Monito Auctoris, Theologiae suae Morali praeposito †, ubi scripsit: « Ut sententias veritati conformiores seligerem, in quacumque quaestione non parum laboris impendi; per plures enim annos quam plurima Auctorum classicorum volumina evolvi tam rigidae quam benignae sententiae, quae ultimo (ut arbitror) in publicum prodierunt. Praesertim autem sedulam operam navavi in annotandis doctrinis D. Thomae, quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos iuniores consului ». Et paulo post: « In delectu sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati praepondere: et priusquam meum ferrem indicium, in eo (ni fallor) totus fui ut in singulis quaestionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fuligine exspoliarem ». Eamdem affirmationem repetit lib. 3. n. 547. — 5° Denique ob prudentem moderationem, quam 8. Doctor serrat in indicandi disputandique ratione. Scopus enim, quem in Opere suo sibi proposuit, est viam mediam tenere inter opiniones nimis benignas et nimis rigidas. Id imprimis profitetur in Monito Auctoris, ubi haec habet: « ,Vc-*

*) *Hoc Monitum Auctoris* magni momenti est ad cognoscendum spiritum S. Auctoris, qui *propterea* rogant lectores suos ut illud pro integritate totius operis legunt. *Idcirco* opportunum est v. indicavi illud maxima ex parte in prooemio meo intexere. Similiter proderit legere lib. 3» a. 517.

mini superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; eum etenim plurimos legerim Auctores, alios inveni, qui plus aequo indulgentes, iis, qui (ut ait Isaias, cap. 30) dicunt: Nolite aspicere nobis ea, quae ree,ta sunt, loqui-mini nobis placentia, consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis misere conquiescant: haud enim dubitandum, multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cum maior hominum laxioris vitae pars ad illos concurrat. Contra vero reperi alios, qui ad reprobanda assueti quaecumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum praeceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes... et hoc modo iugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus praeccludunt... Ctraque sane extremitas maxime periculosa, nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; altera... duplici tramite urget animas in ruinam, erronea scilicet conscientia et desperatione; cum plurimi, audita hac rigidiore doctrina, vel in mortalia labuntur, credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari, salutis suae curam penitus abiiciunt. Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret ». Idem saepius repetit in Operis decursu c. g. lib. 3, n. 547; lib. 6, n. 426, 464 1).

8. Doctorem scopum suum revera attigisse sollemniter testantur Decreta, quibus titulus Doctoris Ecclesiae ei conceditur, hisce verbis: « Inter implexas Theologorum sive laxiores sive rigidiores sententias tutam stravit viam, per quam Christifidelium animarum moderatores inoffenso pede incedere possent ».

Eadem moderatione impulsus S. Alfonsus postea subdit: « Sategi ut plurimum meam exponere sententiam, iustum pondus tribuendo maioris vel aequalis vel minoris probabilitatis cuique sententiae, prout meae, imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem lectorem, more aliquorum, qui sententias aliorum tantum referentes non parum exosos legentibus se praebent. Ubi vero non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum, qui nimis facile reprobant opiniones, quas plures et graves Auctores tuentur... Caeterum, benigne lector, te admonitum volo ne existimes me opiniones illas approbare ex eo quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus et patronis, et alii pro sua prudentia, cuius ponderis sint, adiudicent ». Hoc exemplo S. Patris mei impulsus ego quoque methodum comparativam elegi, in quaestionibus adhuc controversis sententias exponendo cum praecipuis illarum fundamentis tam ex ratione quam ex auctoritate, quae, lector ipsemet

1) Propterea in systemate morali l'robabiliorismmn (molitus *refellit* et Probablillsmuin dumtaxat *moderandum* esse consuit. Neque tamen novum aliquod et inauditum systema excogitavit; aperte enim protestatur se novum systema non condere; sed antiquum Probablillsmuin moderatum. quem hodie tequprobablillismum vocant, eligit. Conferat lector in hoc opere n. 10G» 112, 11«; ibi videbit quantopere systema S. Alfonsi in antiquitate radicatum sit. quam multi fuerint inter antiquiores Probabilistic, praesertim e Societate Iesu, qui sub communi Probabili-mi nomine ProbabiUsmum *moderatum* seu \equprobabilisinuin diserte tenuerunt; cui systemati S. Alfonsus extremam manum imposuit. Loco citato complures allegavi, quorum doctrinam ipsemet in eorum libris observavi.

expendere valet: ea agendi ratione in dubiis nullam opinionem lectori obtrudo, sed libertatem relinquo; praeterquam quod ista methodus vere scientifica sit, atque aptissima ad informandum et perficiendum intellectum practicum. Doctor Angelicus camdem methodum assumpsit; semper enim exponit ac refellit rationes, quae stant contra suam doctrinam. Tandem, hoc pacto magis elucet rectum Alfonsi indicium inter implexas Theologorum sententias, quod est maximum eius meritum.

Perpensis hisce rationibus, sane licet mihi rogare: Quis est alius Auctor Theologiae moralis, qui tantis securitatis praesidiis gaudeat? Xonne merito dici potest tantam esse S. Alfonsi auctoritatem in doctrina morali quanta est S. Thomae in doctrina dogmatica? Pro Theologia morali S. Thomas sana principia subministravit, S. Alfonsus sanam casuisticam elaboravit.

Praedictis addere oportet: Pius IX in litteris Apostolicis 7 Iulii 1871 sollemniter declarat 1° S. Alfonsum pestem iansenianam radicitus evulsisse et ab Ecclesia exterminasse. Si radicitus, ergo S. Doctoris doctrina ab omni prorsus ianseniano rigore immunis est. 2° Eum inter laxiores et rigidiores sententias tutam stravisse viam. Ergo, si deviare nolumus, viam teneamus, quam tutam esse novimus. 3° Ipsum providentissimo Dei consilio excitatum esse contra temporum nostrorum iniquitatem: ergo doctrina eius. Deo providente, temporibus nostris plene accommodata est. Inde colligo: ne in laxismum incidamus in momentosis quaestionibus, benignitatem ultra limites ab ipso positos extendere non debemus.

In opere meo scribendo maxime consectatus sum tum claritatem, ut omnes me intelligant, secundum dictum N. Augustini ’): «Non curet ille qui docet quanta eloquentia doceat, sed quanta evidentia»; tum utilitatem practice, ut prosim Confessoriis ac Pastoribus animarum: quapropter praerim cum theoria coniungendam esse existimari. Deinde vitare studui ne opus tam diffusum esset ut non facile legeretur, nec tam breve ut in multis deficeret.

Ut hoc opus quam plurimum conferat ad Dei gloriam animarumque salutem, unice ac summo opere mihi in votis est.

IOSEPHI AERTNYS C. SS. R.

1) 1) *doctr. christ., lib. I. cap. 9, it. 23, 21.*

INTRODUCTIO

IN THEOLOGIAM MORALEM

Theologiam moralem tractaturi prius de eius natura, divisione, methodo et historia paucis disseramus oportet.

§ I. - Natura theologiae moralis.

Theologia moralis definiri potest : *ea pars Theologiae quae tractat de ordinatione actuum humanorum in Deum, finem ultimum supernaturalem.*

Dicitur : *pars Theologiae* : non enim se habet Theologia moralis ad Theologiam ut species ad genus, sed ut pars ad totum, cum non secundum obiectum *formule* sed tantum secundum obiectum *materiale* inter se discrepent Theologia moralis et aliae disciplinae theologiae; omnes enim tractant *de Deo et de creaturis in ordine ad Deum sub lumine revelationis.*

Dicitur : *quae tractat de ordinatione actuum humanorum* : en obiectum materiale nostrae disciplinae; dum enim Theologia *dogmatica* respicit veritates speculativas (speculatur circa veritatem). Theologia moralis potius veritates praeficas respicit (speculatur circa praxim).

Theologia versatur circa Deum non solummodo in quantum Eum speculative cognoscimus, sed etiam et praecipue in quantum ad Eum ordinamur et tendimus tamquam ad finem. Quia haec ordinatio et tendentia est motus quidam, scientia tractans de illa, hominis ordinatione a S. Thoma vocatur : «de motu rationalis creaturae ad Deum» (1 q. 2. *prooem.*). Hic autem motus considerari potest dupliciter : 1) a parte Dei qui hominem movet ope gratiae suae. 2) a parte hominis qui seipsum movet actu voluntario. Dum de prima consideratione magis tractatur in Theologia dogmatica, Theologia moralis agit de secunda scilicet de modo (pio homo

agere debeat, ut cum auxilio gratiae ad Deum, finem suum, perveniat. Dicitur ideo *moralia*, quia respicit mores hominum, quomodo esse debeant ut sint boni seu ordinantes ad Deum.

Dicitur: *ad Deum, finem ultimum*; ideoque non formaliter de ordinatione ad alium finem intermedium. Sic differt Theologia moralis a *lure* sive civili sive canonico. Ius enim ordinationem vitae humanae considerat directe et formaliter *in ordine ad societatem* sive civilem sive ecclesiasticam; indirecte tantum et materialiter tangit ordinem ad Deum. Propterea Theologia moralis omnes actus humanos respicit non solummodo externos sed etiam et praecipue *internos*, in quibus enim moralitas essentialiter residet; Ius autem respicit unice actus externos, quippe qui soli ad vitam socialem ordinari possint, et qua tale ab interna ordinatione abstrahit.

Practice tamen in tractatu Theologiae moralis plura referuntur iuridica, non solum ob necessitatem statuendi et vindicandi obligationem obediendi praescriptis iuridicis, quae fundatur in lege morali, sed etiam quia Ius civile et canonicum plerumque determinant ordinem externum legitime constitutum, quem observando homo recte agit et ad finem suum dirigitur. Quod maxime valet de *lure Canonico* quo Ecclesia, iuxta finem suum specificum, regulas tradit ad sanctificationem fidelium supernaturalem, repetendo, confirmando, complendo atque integrando legem divinam circa vitam fidelium, circa cultum Deo tribuendum, circa media gratiae adhibenda (receptionem et administrationem sacramentorum), circa obligationes ministrorum, circa vitam consiliorum etc. Propterea decursu saeculorum scientiae Theologiae moralis et Iuris Canonici simul connexae saepe sese evolverunt et in manualibus Theologiae moralis coniunctae pro parte inveniuntur 1).

Dicitur: *ad Deum, finem ultimum supernaturalem*, scilicet ad Deum quatenus est principium et finis vitae supernaturalis et utilis cognoscitur ex divina revelatione. Differt Theologia moralis a *Philosophia morali* seu *Ethica*, quippe (pia consideret ordinationem actuum humanorum in finem ultimum *naturalem* et mere sub lumine *naturalis rationis*.

Non tamen sunt Theologia et Philosophia moralis scientiae omnino seiunctae, tractantes de obiecto etiam materialiter diverso; obiectum utriusque scientiae* est actus voluntarius hominis in quantum moraliter ordinandus secundum normas (pia *materialiter* pro

1) Praeceptu Iuris civilis, quibus generales leges divinae concrete determinantur et integrantur, maxime spectant ad materiam virtutis iustitiae sive generalis, sive distributivae sive commutativae. Quia nutem secus ac Ius canonicum, multiplicem diversitatem secundum diversas regiones ostendunt. practice in libro omnibus destinato pauca de legibus civilibus tractari possunt.

2) (cf. Itamen. /)r *reda* (htoloyiar moralis rjrcokndac ratione in Passcgna di morale e dirillo (1938) p. 61. Etiam Zeiger in *Periodica* (1939). p. 179 Λφ/.; (1942). p. 333 χψ/.

magna parte coïncidant. Gratia enim non destruit sed perficit naturam relinquendo ipsi suam intrinsecam ordinationem et bonitatem; propterea Christus Dominus in Evangelio servare iussit *mandata*, utique naturalia quae ibi enumerat (Matth. 19,17), ad hoc ut in vitam ingrediamur, atque etiam ipsa lex nova saepius mere repetit praecepta naturalia. Lex naturalis absorbetur et assumitur in lege supernaturali! hoc modo, ut integre conservans praecepta quae in natura fundantur, elevetur, perficiatur et spiritu novo informetur. Nil mirum ergo si in describendo normas morales vitae humanae etiam in novo ordine supernaturali abunde redeunt et redire debent principia rationalia *).

Formaliter tamen Theologia moralis considerat eiusdem vitae humanae ordinationem sub lumine omnino diverso scilicet principiorum revelationis, quibus conclusiones rationis illustrantur, approbantur sed etiam perficiuntur et interdum corriguntur. Ista principia revelationis, secundum quae ordinetur oportet vita hominis (elevati ad ordinem supernaturalem, inveniuntur in S. *Scriptura* (praesertim in Novo Testamento) et *Traditione* nobisque patefiunt per *doctrinam Ecclesiae*. Primum autem ordinis supernaturalis principium est charitas, quia per ipsum proprie homo Deo conjungitur. Eique adhaeret, secundum illud S. Thomae: « Finis omnium actionum humanarum et affectionum est dilectio Dei. per quam maxime attingimus ultimum finem » (II-II, q. 27, a. 6). Propterea Christus Dominus primam et ultimam normam omnis moralitatis sic statuit: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo... Hoc est maximum et primum mandatum » (Matth. 22,37; cfr. 1 Cor. 13,1-3; 13 -). *Forma autem concreta* qua homo charitatem istam exercere et. actnare debet in actibus suis est *sequela Iesu Christi*, in cuius figura. eminens exemplar et magister nobis offertur perfectae vitae ordinationis in Deum se. secundum vitam et doctrinam Eius. Novus enim homo Christum induere debet (Rom. 13, 11; Gal. 3.27). sentire in se quod est in Christo Iesu (Phil. 2, *) et crescere usque ad mensuram aetatis plenitudinis Christi (Eph. 1.13); Ipse enim est Via, Veritas et Vita (Io. 14, 6 *).

*) Exaggerant ergo quidam moralistae moderni, qui theologiam moralem limitare vellent ad soln principia revelationis, relegatis principiis naturalibus ad separatam scientiam, praviimnarem quidem ad theologiam moralem, ita v. g. Tillmann, *Handbuch drr Kdtholischcn Sittmlrhn* (1931 srp/.); idem in *Mnrsrhcnkunde ini Dicnsti der Seelsorje* ed. ab Heinen et Hoffner (191\$). pp. 9-19; et plures alii. (fr. Zeiger in *Periodica* (1939), p. 177-189. Schilling in *Theol. prakL Quartalschr.* (Linz 1939), p. 151-156, Thils. *Tendances actuelles rn IhMogic moral** (1910).

2) Schilling in *Throb Quartalschr.* (Tübingen 1938), p. 419sq</.

3) Iior sensu tantum accipi potest doctrina quorundam (uti Tillmann, o. c. IU, p. 6-7) quod imitatio (hristi est principium moralitatis. (fr. Buys ('. ss. R., in *Theohujisrh» Opsblbn opoedrayen 'n aanoeboden aan Mur. r. Noort* (1911), p. 31-59. Verbum «imitatio (hristi » sat Imperfecte exprimit nostram habitudinem ad vitam Iesu (hristi. Dum enim vitam (hristi propter speciale Ipsius munus (Redemptoris et Capitis generis humani) et spcialcm Eius perfectinnem (qua non

§ TT. - Divisio theologiae moralis.

Theologia moralis, uti supra definita est, ita vocari potest *lato sensu* scilicet de *universa* ordinatione actuum humanorum ad Deum in ordine supernaturali. Quae tamen paulatim praeficam divisionem accepit in duas partes subalternas, quae distinguuntur *non secundum obiectum formale* sed materialiter tantum: *Theologia moralis stricto sensu* atque *Theologia ascetica et mystica*.

Inter eas duplex vertitur distinctio:

1) Theologia moralis stricto sensu tractat de iis (piae sunt stricte *necessaria*, ut (piis plene attingat finem ultimum supernaturalem, aliis verbis quae sunt de necessitate virtutis seu *de praecepto*; quorum defectus ergo constituit peccatum *sive mortale sive veniale*. Theologia autem ascetica et mystica tractat etiam de iis (piae non sunt stricte necessaria seu quae sunt *de consilio tantum* seu de perfectione virtutis, (piorum defectus per se nullum peccatum constituit sed meram imperfectionem *).

2) Theologia moralis stricte dicta tractat de ordinatione vitae humanae ad Deum *modo stativo* i. e. obiective proponit ea (piae praecipiuntur vel prohibentur seu conditiones describit quibus (piis dici potest vel dici non potest ordinatus ad finem ultimum. Theologia ascetica e contra, uti hodie accipitur, tractat de ordinatione vitae humanae ad finem ultimum supernaturalem modo magis *dynamico* se. statuit normas et vias, iuxta quas homo *progrediendo* (per viam purgativam, illuminativam et unitive) crescit virtutibus et ad finem pervenit. Sub hoc respectu Theologia ascetica etiam tractat de virtutibus necessariis, sed in earum practico exercitio ut v. g. de humilitate, obedientia, charitate, castitate, de oratione (te. atque de earum defectibus (pii vera peccata constituunt).

subiciebatür motibus, imperfectionibus et lentationibus carnis) in pluribus imitari non possumus, ab alia parte in non paucis conditionibus et statibus vitae humanae (v. g. in statu matrimoniali) pro imitatione magis recurrere debemus ad spiritum lean Christi. Deinde magnam quantitatem normarum «puta Christus nobis tradidit invenimus praeterquam in vita etiam In doctrina Eius. Haec omnia melius amplecti videtur verbum «sequela Christi» quam «imitatio Christi». Cfr. etiam Schilling in *Throl. Quarlalschr.* (Tubingen, l. r.) et in *Lrhrbuch der Morallhcoloffir*, I. p. 1⁶.

1) Iam materiali distinctione theoretica non innuitur etiam in vita practica ea quae sunt de virtute praecepti separari posse ab illis quae sunt de perfectione, eo sensu quod quis se non prima limitare posset. Pro omnibus enim valet verbum Christi: «Estote ergo perfecti sicut Pater vester In coeli» perfectus est (Matth. 5, 18). Praecepta et consilia saepius permiscuntur. Ita ut vera vita Christiana. saltem ratione medii ad finem, plura perfectiora includit, dum ab alia parte perfecta observantia omnium praeceptorum moraliter est Impossibilis (Iac. 3, 2; 1 Io. 1.8).

*) Doler! forte potest, quod in nudatu scientifico theologiae moralis, uti hodie traditur in manualibus. separatio a theologia ascetica, et in specie a quibusdam elementis supernaturalibus vitae homini" moralis, facta sit. Practice tamen damnum huius separationis exaggerari non debet,

Theologia moralis, quae cursu nostro tractabitur, intenditur *strictè dicta*, adiunctis illis partibus ex hire canonico, de quibus in hoc tractatu agi debere vel utiliter posse putamus, Communiter autem haec Theologia moralis dividitur in *generalem* et *specialem*. Pars generalis seu fundamentalis tractat de actibus moralibus eorumque normis et principiis in communi; proinde, missis iis (piae hodiedum in Theologia dogmatica tractari solent — ut adiumentum gratiae in opere bono peragendo, et ea (piae ad meritum et demeritum actuum humanorum pertinent — continet tractatus de fine ultimo, de actibus humanis, de conscientia, de legibus, de peccatis et de virtutibus. At, (pium omnis operativa scientia in particulari consideratione perficiatur, oportet in partti *speciali* singulas virtutes earumque praecepta, tum iuris naturalis tum iuris positivi, quibus homo in finem ultimum dirigitur, considerare et de actibus bonis hisce conformibus et de peccatis iis contrariis disserere. Et primo quidem tractandae sunt illae virtutes, quibus homo ordinatur immediate in ipsum finem ultimum supernaturalem, scii, *virtutes theologicae* earumque praecepta. Dein considerandae sunt virtutes morales earumque praecepta, sive de lege divina sunt sive de lege ecclesiastica, quippe (piae sint circa ea (piae sunt ad hunc finem seu circa opera charitatis; in (pio prius tractanda occurrunt ea quae sunt communia omnibus, praecepta scii. *Decalogi* et communia *praecepte Ecclesiae*: dein vero obligationes *propriae diversorum statuum vitae*. Postremo vero agendum est de mediis illis quibus in gratiam et charitatem introducimur in eaque conservamur et de praeceptis circa illa, seu de *Sacramentis* Novae Legis; cui adiungendus tractatus circa quaedam subsidiaria media, *poenas* scii, et *indulgentias*.

Hinc ad normam Theologiae moralis S. Alfonsi de actionum humanarum directione in finem ultimum supernaturalem dicemus septem libris, nimirum: I. De principiis generalibus; II. De praeceptis virtutum theologicarum; III. De praeceptis Decalogi; IV. De praeceptis Ecclesiae; V. De obligationibus statuum vitae; VI. De Sacramentis; VII. De poenis et indulgentiis.

ubi in cursu theologico ctjüiteinporanve vel çueeessive dr opere gratiae superimturulis atque de vita huic conformi in praxi vitae christinnae tendentis ad perfectionem abunde tractatur in cursu theologiae dogmaticae et asceticae.

§ III. - Methodus theologiae moralis.

Triplex communiter distinguitur methodus colendae Theologiae moralis, scilicet:

a) positiva, quae ex fontibus Theologiae (S. Scriptura, Traditione, Magisterio Ecclesiae) veritates morales proponit et circumscribit.

b) systematica seu *speculativa* seu *scholastica*, quae naturali lumine rationis ista principia confirmat, supplet, nexum eorum illustrat, conclusiones ex illis deducit eaque omnia in logicum systema componit.

e) casuistica, quae studet principia et conclusiones generales hoc modo statutas ad casus particulares applicare.

Duae priores methodi magis procedunt *a priori*, in quantum ponunt principia generalia et specialia secundum (piae vita Christiana recte instituatur oportet. Tertia methodus magis procedit *a posteriori* hoc sensu quod considerat vitam realem, (pialis concrete ab hominibus ducitur, atque de casibus (piae ordinarie occurrunt vel facile praevidentur inquit, utrum legibus moralibus convenient necne.

In completa Theologiae moralis tractatione tres illae methodi debitam partem implere debent, nec ulla omitti aut negligi potest. Theologia enim moralis ut *scientia theologica practica* necessario requirit: (pia *theologica* foundationem in principiis revelatis ut in fonte primario; (pia *scientia* cognitionem certam veritatum moralium ex principiis deductarum et logico ordine in synthesis compositarum; <pia *practica* (scilicet eo intenta ut hominum conscientias efformet circa ea (piae fieri debent in ordine ad finem ultimum) applicationem principiorum ad casus particulares. « Sermones morales universales, ita S. Thomas, minus sunt utiles, eo quod actiones in particulis sunt » ¹⁾.

Experientia constat cognitionem principiorum et normarum generalium non sufficere ad decidendum de recto modo agendi in concretis circumstantiis, (piae variis occurrentibus causis aspectum intricatum saepe praebere ideoque applicationem variorum principiorum requirere possunt, quae sese invicem limitant, modificant imo et aliquando elidere videntur; (piae omnia difficulter in regulis generalibus exprimi possunt (*Lib. AT, n. 028*). Deinde applicatio regularum generalium ad vitam pra-

1) 11-11. *Prubtij*, ('fr, M«'i'krlburh. *Muralis Uirnloyiw idonea iwllhwlu** \u *Miscellanea Venncersrh*, I, p. II.

cticani praecipue est actus virtutis *prudentiae* ¹⁾, quae ei formatur et evolvitur non sola consideratione et studio rectorum principiorum sed etiam, idque magis, praefico exercitio sc. applicando principia inventa ad casus particulares non mere exempli causa ad melius intelligendum, sed ad evolvendam aestimationem prudentialem ²⁾).

Ab alia parte methodus casuistica nullo modo separatim procedere potest a studio positivo et systematico, non solum quia secus characterem scientificum amitteret, sed praesertim quia tum unico solido fundamento sese prorsus privaret, principiis nempe ex revelatione et ratione naturali deductis atque systematico compositis; methodus casuistica, ut sit sana, nihil aliud esse potest nisi *prudentialis applicatio eorum principiorum ad casus practicos* a).

Recta ergo methodus tractandi Theologiam moralem ea est, quae dicitur *mixta*; ea nempe in qua post accuratam investigationem principiorum supernaturalium et naturalium eorumque probationem et systematicam compositionem, proceditur ad applicationem praeficam mediante casuum solutione. Tali modo vel magis in nostro manuali uti necessarium est, quod destinatur ad formandos sacerdotes in scientia practica morali et pastoralis, qua fideles rectum vivendi modum docere in coque ducere queant.

x) S. Thom., II-II. q. 17, a. 6 et 7.

2) De virtute prudentiae offormanda et Quomodo opera moralia S. Alphonsi in hoc respectu emineant cfr. Damon, S. *Alphonsus, Doctor Prudentiae* in *Ravenna di morale e diritto* (1939)», p. 220: (1940), p. 13.

3) Cfr. Damon, *De recta Theologiae moralis excolenda* ratione* in *Ravenna di morale e diritto* (1938). p. 50 sqq. Dublanchy. *Casuistica* in *DThC*, II. 1859 sqq. Xoldin. *D* princip s. i. 7*. Negari quidem non potest, quod oculis praeteritis aliquando casuistica peccavit nimia in fligentia studii positivi et systematici! atque ita quandam separationem creavit a annis principiis theologiae moralis, quorum prudentialis applicatio iam dici non poterat. Id tamen methodo casuistica qua tali obici non potest, Quomodo historice tres methodi una fere post aliam sese evoluerunt, vid. infra p, XXIU 577.

CONSPECTUS HISTORICUS

Theologia moralis, sicut aliae scientiae ecclesiasticae, in ea forma qua hodie nobis apparet non ab initio nata est, sed paulatim et per gradus se evolvit. Sicut in construendo aedificio operarii non statim elaborationi particulari et subtili se dedicant sed prius fundamenta ponunt et muros fabricantur, ita theologi in construendo praeclaro aedificio scientiae theologiae moralis a fundamentis incipientes gradatim ad ordinationem et subtiliorem elaborationem progressi sunt.

Triplex ideo epocha in hae evolutione distingui potest secundum progressum et (liversum statum constructionis:

1) Epocha qua afferuntur et praeparantur materiae et ponuntur fundamenta, quae totum aedificium sustinere debebunt: est *aetas patrisfira* seu *positiva*, qua SS. Patres, sublimi ingenio sub ductu Spiritus Sancti ex S. Scriptura et Traditione materias colligentes et elaborantes, inconcussa posuerunt fundamenta omnis verae scientiae Christianae.

2) Epocha (pia materiae praeparatae componuntur in aedificium solidum et perfectum, construuntur muri et trabes, superimponitur tectum: est *aetas scholastica* seu *systematica*, (pia theologi vasta scientia et incomparabili profunditate materias a SS. Patribus traditas colligunt in systema organicum totam theologiam complectens.

3) Epocha (pia ornantur partes internae aedificii, affertur et disponitur supellex etc.: est *aetas moderna* seu *casuistica*, qua theologi procedunt ad perfectiorem elaborationem quaestionum specialium et sedula diligentia ac subtili animo se dedicant praeficis applicationibus in multiplici vita humana.

Characteres his epochis assignati nullo modo, uti patet, sunt exclusivi; omnes isti aspectus theologiae moralis, positivus sc. systematieis et casuisticus, quolibet momento liistoriae magis vel minus apparent, sed in respectivis epochis tam clare et prae ceteris se manifestant, ut vere proprii et determinativi diei possint. Unaquaeque epocha periodum habuit auream splendore aliis supereminentem, qua praecipue specialis unius cuiusque indoles characteristiea perfectionem adeptam est; sunt periodi quae immediate subsequuntur magna concilia oeeumenica Nicaenum (325), Lateranense IV (1215), Tridentinum (1545-1563). Hisce periodis tamen successit semper maior vel minor deminutio vigoris scientific!. ita ut per continuos fluxus et refluxus scientia theologiae moralis ad hodiernum statum pervenerit.

EPOCHA PRIMA

PATRISTICA POSITIVA

(Ab initio ad saec. vu)

Hac prima epocha evolutionis sacrae theologiae ethica Christiana non tam systematice aut scientifice docetur quam paraeneticè, ex scopo practice et aedificativo. Generatim Patres data occasione positive mores praedicant desumendo materiam et argumenta ex S. Scriptura; sed etiam quando ad argumenta rationis procedunt, de vera *scientia* theologiae moralis vix quaestio esse potest. Opera Patrum, praesertim prioribus saeculis, non raro manifestant spiritum quendam severiorem, aliquando vere rigoristicum; rationes erant: *a*) necessitas avertendi christianos a fere omnibus deliciis mundanis illius temporis, quippe quae plenae essent spiritu pagano; *b*) character paraeneticus et oratorius causa erat, cur saepe omitterentur accuratiores distinctiones, sicut inter peccata mortalia et venialia, inter praecepta et consilia.

PERIODUS I: PRIMAE EVOLUTIONIS

(Ab initio ad edictum Constantini 313)

Propter continuas persecutiones fere impossibilis erat expansio doctrinae et litteraturae ecclesiasticae; opera saepius praebent characterem potius occasionalem quam scopum scientificum. Magis (piam in secunda periodo his primis saeculis rigorismus quidam apparet propter apertam oppositionem et inimicitias societatem paganam inter et Christianam.

Plura scripta tantum exhibent pias exhortationes geneticae ad rectam vitam christianam et virtutes exercendas; ita: S. Clemens Romanus, *Epistola ad Corinthios* (in fine saec. i); S. Ignatius, *Epistolae* ad varias ecclesias (initio saec. ii); S. Polycarpus, *Epistola ad Philippenses* (medio saec. n). Opuscula praesertim Tertulliani (circa 160-circa 220) et S. Cypriani (e. 200-258) iam magis descendunt ad praedicam applicationem, non raro usque ad minimas circumstantias particulares, immo ad veram casuisticam. Sic v. g. Tertullianus, *De spectaculis* (contra frequentationem circi et theatri); *De idololatria* (casuistice tractat de variis modis cooperationis et communicationis in idololatria); *De oratione*; *Ad uxorem* (de unitate matrimonii, de casta viduitate et de virginitate; contra matrimonia mixta); *De cultu foeminarum* (de cultu corporis exaggerato). Tertullianus, iam ut christianus sat rigorosus, ut montanista plura opera scripsit falsa et damnabili exaggeratione plena, uti *De corona* (damnat participationem christianorum in militia saeculari); *De iuga in persecutione* (quam illicitam declarat et tractat ut apostasiam); *De exhortatione castitatis* et *Liber de monogamia* (damnat secundas nuptias ut speciem stupri); *De pudicitia* (contra Papam Callistum qui peccatum fornicationis et adulterii declaraverat remissibile). Multo mitius procedit in suis *Epistolis* et praesertim in opusculis S. Cyprianus, v. g. *De habitu virginum*; *De opere et eleemosynis*; *De bono patientiae* et *De zelo et livore*.

In opere *Ad Quirinum*, praesertim in Libro III. normas et exhortatione- tradit pro vita Christiana breves et fundatas in textibus S. Scripturae.

Multum influxum absque dubio in christianos exercebant instructiones morales, quae per modum catechesis divulgabantur. *Didacht* (c. 70-90) in prima parte tradit doctrinam moralem sub forma duarum viarum, sed est satis inordinata enumeratio praeceptorum et prohibitionum. Eandem formam praebent *Epistola Barnabae* (initio saec. ii); *Canones ecclesiastici Ss. Apostolorum* (fine saec. iii); *Didascalia* (fine saec. iii) eamque adhuc repetitam invenimus in altera periodo v. g. saec. V: *Constitutiones Apostolorum* (pseudo-clementinae) et *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*.

Aspectum magis idealem morum et doctrinae Christianorum tradunt apologetae huius temporis, qui contra paganos non stricte docent mores, sed ostendunt, excellentiam evangelicae doctrinae, et invehendo contra mores depravatos paganorum ex adverso demonstrant falsitatem accusationum contra christianos latinarum de peccatis atheismi et contra naturam. Sic v. g. S. JUSTINUS (initio saec. ii - c. 165), *Apologiae*; Anonymi cuiusdam *Epistola ad Diognetum* (saec. ii vel iii); Athenagoras, *Legatio pro christianis* (fine saec. ii); Theophilus Antiochinus, *Ad Autolycum* (libro III) (fine saec. ii); Tertullianus, *Apologeticus* etc.

Initium verae scientiae moralis praebent tentamina doctrinam moralem non quidem systematicam sed saltem magis extense et scientificam exponendi iam Hieronymus (circa medium saec. iii) in suo opere *Pastor* longiorem synthesis composuit doctrinae moralis christianae sub forma visionum et apparitionum, quibus, modo tamen magis exhortativo, tractat de mandatis et virtutibus et de praxi earum. Indoles scientifica iam magis apparet in scriptis Alexandrinorum, qui doctrinam christianam etiam fundare conantur in philosophia graeca, praesertim Platonica. Eminent inter eos Clemens Alexandrinus (post medium saec. iii - initio saec. iv), qui in tractatu *Paedagogus* agit de praeceptis ethicae christianae ex auctoritate S. Scripturae necnon ex philosophia: paedagogus i. e. Verbum docet «le modo vivendi in omnibus particularibus, saepissime casuistice usque ad ultima practica; licet interdum aliquatenus rigoristice procedit, tamen saepius mores christianos cum circumstantiis temporis conciliat (v. g. de gymnastica, de balneis etc.). Vel magis scientificam demonstrat ethicam christianam perfectionem esse philosophiae in opere *Stromata*, praesertim in Libro I-VII. In Humilia «*Cui dives salvetur*» agit de recto usu divitiarum, quae quidem de se non sunt malae sed perverso affectu ad malum, recto usu ad bonum conducunt. Etiam Origenes (c. 185 - c. 254) licet opera ex professo de rebus moralibus non confecerit, tamen in variis suis scriptis, praesertim in *Homiliis* et *Commentariis in S. Scripturam*, passim multa in eodem sensu scripsit ac Clemens; constat v. g. ipsum doctrinam philosophorum de virtutibus cardinalibus in doctrinam Christianam transtulisse. Simili modo in Occidente iam philosophice in moralibus procedit Lactantius (fine saec. iii - initio saec. iv) in Libro VI sui operis *Divinae Institutiones*.

Sicuti ex operibus supra enumeratis iam manifeste patet, hoc tempore casuistica non deerat, propter necessitatem doctrinas theoreticas vitae practicae applicandi. Cum tamen magis ac magis diffunderetur praxis poenitentialis, etiam methodum casuisticam et pastorem incrementum accipere oportebat, ut sacerdotibus normae traderentur procedendi in administrando Sacramento Poenitentiae. Huc maximo referri debent sic dicti canones et epistolae canonicae, quibus non quidem minutim definiebantur et determinabantur peccata et virtutes, sed tantum externa quaedam applicatio poenitentiae ordinabatur, indicando mensuram operum poenitentialium pro diversis peccatis. Quae normae, ab episcopis et conciliis emanantes, postea magis ac magis colligebantur et sic originem de-

demnt libris poenitentialibus medii aevi. Notae erant hoc tempore v. g. S. (Ire-
gorii Tiiamaturgi (213-e. 275), *Epistola canonica* (de peccatoribus tempore
invasionis barbaricae); Dionysii Alexandrini (mortui c. 264), *Epistola ad Ha-
silidem* (de variis quaestionibus disciplinaribus); S. Petri Alexandrini (m. 311),
Epistola canonica (de lapsis). Ita etiam cailones poenitenciales concilii *Illiberi-
lani* (306), *Ancyreneis* (314) (fons praecipuus praxis poenitentialis huius temporis)
et *Neocaesareensis* (314).

PERIODUS II: AUREA

(Ab edicto Constantini 313 - ad saec. VII)

Edicto Constantiniano pace Ecclesiae restituta mirabilis statim incipit evo-
lutio ecclesiasticae doctrinae et litteraturae. Praesertim saecula iv et v hire me-
rito propter splendidum ingenium auctorum atque profundam scientiam in scri-
ptis effusam aetas aurea cognominantur. l'timis tamen saeculis huius periodi
scientia theologica ab hoc alto culmine decedit et opera producit, quae doctrina
et pretio longe a prioribus superantur. Etiam hoc tempore in doctrina morali
praevalet character paraenetieus et occasionalis, tamen «) iam magis ac magis
oriuntur elementa et methodus seientifica. b) Accuratiores iam fiunt distinctiones
virtutum, peccatorum et praeceptorum, peccati mortalis et venialis etc. r) Ori-
gine et evolutione status monachalis clarior distinctio fit inter statum praecepti
et statum consilii, ideo et litteratura aseetica et mystica propria via incedere
incipiunt in copiosis tractatibus de virginitate et de statu monachorum, d) Con-
tactus intimus et universalis religionis christianae cum societate civili et vita
publica doctrinam magis ad praxim trahunt, ita ut scriptores de singulis aspec-
tibus et virtutibus ethicae christianae tractare incipiant.

Inter Patres quoad theologiam moralem maxime excellunt in Oriente S. *lia-
silius* et N'. *loannes Chrysostomus*, in Occidente N'. *Ambrosius* et N'. *Augustinus*.

S. BASILIUS (330-373) non vere scientificè de ethica Christiana tractavit
sed modo potius paraenetico et oratorio: ita in *Homiliis*, praesertim in opere
« *Moralia* » (80 praecepta Christiana generalia et diversorum statuum fundata
in textibus S. Scripturae) et in « *Regulae fusius tractatae* » et « *Regulae brevius
tractatae* » (compositae per modum catechismi. saepe casuistice). Valde divulgatus
erat tractatus paedagogicus « *Ad adolescentes quomodo possint er gentilibus libris
fructum capere* »: de usu litteraturae paganae, quae non semper mala est, sed
adhiberi potest ad exercitium virtutum. Influxus S. Basilii magnus fuit in poste-
riores scriptores, praesertim Orientis. Doctrina et vigore eum vincit S. Joannes
CHRYSOSTOMUS (e. 344-407), qui in copiosis *Homiliis* et *Sermonibus* fere totam
theologiam moralem pertractavit etiam tamen modo magis oratorio. Etiam in
minoribus opusculis (quae de cetero sunt sermones scripti) paraenetico procedit,
sicut *Contra circenses ludos*; *De eleemosyna*; *Catechesis ad illuminandos*; *In Ka-
lendas*; multa praeclara scripsit de paedagogia et educatione in opusculo « *De
vanagloria et de liberis educandis* ».

Magis iam scientificè procedere incipiunt Patres Latini N'. *Ambrosius* et
N'. *Augustinus*. S. AMBROSIVS (333-397) ipse quoque generatim scribit modo ora-
torio et exhortativo in suis *Homiliis* et *Sermonibus* praesertim in Vetus Testa-
mentum. quorum plures celeberrimi remanserunt sicut *Eraenieron libri VI*; *De
Coin cl Abel*; *De Abraham* (liber I ad catechumenos est vera Cyropedia genuini
christiani, liber II pro baptizatis de vita perfecta); *De Isaac et anima*; *De Iacob
et cita beata*; *De Ioseph patriarcha*; *Enarrationes in XII psalmos Davidieos*; *De*

llelia cl ieiunio; Expositiones evangelii setundum Lucam libri A" etc. In maior· tamen open| « *De officiis ministrorum libri Iren* » non quidem sine indoh· oratoria scripto, iam tendit ad (piandam systematical!! compositionem, ita ut saepius celebretur ut primus tractatus systematic!!* theologiae moralis. Opus conceptum est ut imitatio et simul perfectio Christiana libri Ciceronis « *De officiis* » cuius methodum sequitur, historiae tamen paganae et doctrinae philosophorum substituens historiam et doctrinam sacram (in libro I agit de honesto, in II de utili, i. e. de eo quod prodest gratiae vitae aeternae, supernaturale naturali substituens, in libro III de eorum conflictu vel melius de ordine naturali supernatural! subiciendo. In libro I distinguuntur officia media et perfecta, media i. e. in Decalogo expressa, perfecta i. e. consilia; hic etiam tractat de virtutibus cardinalibus, paedagogice melior pars libri). Longe eum superat S. Augustinus (354-430), qui sicut pro theologia dogmatica ita etiam pro theologia morali multa saecula efficientia suae scientiae replevit. Opera generalia de ethica Christiana non composuit, sed per omnia eius scripta passim dispersa apparet profunda eius doctrina moralis. Ita in operibus *contra Manichaeos*, de origine mali et de libera voluntate hominis, specialiter *De moribus Ecclesiae* et *De moribus Manichaeorum; contra Pelagianos*, de necessitate gratiae, de peccato originali eiusque effectum; de concupiscentia. Ita et in scriptis exegeticis, praesertim *Tractatus ('XXIV in evangelium loannis et Enarrationes in Psalmos; sicut in Epistolis et Sermonibus*. Minora opuscula v. g. *Enchiridion de fide, spe et charitate; De agone christiano; De continentia; De patientia; Speculum de Scriptura Sacra* (collectio textuum S. Scripturae de virtutibus et praeceptis). Multa scripsit de matrimonio christiano et in hac parte theologiae moralis fundamenta posuit omnis posterioris doctrinae: de bonis matrimonialibus, de indissolubilitate etc. Ita in *De nuptiis et concupiscentia* (malum in matrimonio non est ex ipso matrimonio sed ex concupiscentia); *De bono coniugali; De bono viduitatis; de coniugiis adulterinis* (ubi etiam de privilegio Paulino). Particulariter adhuc notanda opuscula *De mendacio* et *Contra mendacium*. ubi docet mendacium nunquam licitum esse ne ad salvandam quidem animam proximi. S. Augustinus in doctrina sua theologica prae ceteris tendit ad coniunctionem ordinis ethici et metaphysici. ordinis objectivi et moralis: omnia fundentur in veritate. Continuo tamen urget et exaltat primatum charitatis in omni actu humano ut oppositionem contra concupiscentiam.

Praeter hos maiores huius periodi auctores multi alii Patres de ethica Christiana scripserunt et optime meriti sunt, generatim in suis *Homiliis. Sermonibus* et *Epistolis*, sicut v. g. S. GREGORIUS Nazianzenus (c. 330-390) (qui etiam plura composuit *Carmina moralia*); S. Gregorius Nyssenus (c. 394); S. Cyrillus Alexandrinus (c. 370-444) (nota etiam eius *De spiritu et veritate*); Aphraates (saec. iv); S. Ephraem Syrus (c. 306-373); S. Hieronymus (340-420); S. Leo Magnus (m. 461). Notari debet etiam Cassianus (c. 360-435) qui opusculo suo *De institutis coenobiorum et de octo principaliorum vitiorum remedii** initium dedit copiae tractatum vel summarum de virtutibus et vitiis, quae per totum medium aevum primo paraenetice, postea etiam modo scientitico componuntur. Multum influxum in posteriora saecula exercuit S. Gregorius Magnus (c. 540-604). qui in suis *Homiliis* et praesertim in opere *Expositio in beatum Iob* (vel *Moralia*) incubuit in evolvendam doctrinam S. Augustini eamque populo adaptandam.

Quoad obieeta specialia tractata eo tempore notanda est i. a. copia scriptorum de recto usu divitiarum, de amore pauperum et contra usuram; praeter fere continuas exhortationes passim in variis sermonibus et homiliis, ex professo de hisce agunt: S. Basilus, *Homilia in Ps. 14; Homilia de usu divitiarum*; S. Gregorius Nazianzenus, *Oratio 14^a de pauperum amore*; S. Gregorius Nyssenus, *Oratio contra usurarios; Oratio de pauperibus amandis*. S. Ambrosius, *De Iob*

(contra usuram); *De Nabuthe* (contra avaritiam); *Salvia* >. *Libri II ad E-defiam*. Praeclarissima quoque scripta sunt de sacerdotio eiusque officiis; celebriores sunt: S. GREGORIUS Nazianzenus, *Uratio 2* (apologetica de seipso) *de fuga et reditu*; S. Ioannes Chrysostomus, *De sacerdotio* (et plura alia scripta specialia contra abusus clericorum); S. Cyrillus Alexandrinus, in *De Spiritu et veritate* Libri XI-XIII; S. Ephraem Syrus, *Hymni* de sacerdotio; S. Gregorius Magnus, *Regula pastoralis*.

Opera ex professo casuistica hoc tempore pauca vel nulla scripta sunt, sed cuicumque legenti patet Patres in suis homiliis et sermonibus saepius casuistice circumstantiis particularibus regulas generales applicare. Specialem attentionem merentur sub hoc aspectu epistolae canonicae, (piae etiam hoc tempore non deliciunt, sicut v. %, notissimae epistolae S. Basilius, *Id Amphiloichium*, quae praeter poenitentias imponendas quandoque praesentant proprie dictam casuisticam, de voluntario etc. (ex his epistolis postea collecti sunt canones poenitentiales, qui in multas collectiones canonicas recepti sunt). Ita et *Epistola canonica* S. Gregorii Nyssem quae etiam plura sat scientilice exponit v. g. de distinctione inter adulterium et fornicationem, de voluntario etc. Etiam multa concilia particularia, imino et ipsum Concilium Nicaenum (326), semper novos canones poenitentiales constituebant, qui in diversas collectiones assumpti, ubique divulgabantur.

In fine huius periodi, tempore deeadentiae, iam apparent primi praecursores methodi scholasticae. Scientia theologica novos progressus iam non facit, scriptores ecclesiastici non eminent proprio originali ingenio et inventionem sed magis incumbunt in colligendo dicta priorum Patrum, praesertim S. Augustini et S. Gregorii Magni, illaque quodammodo ordinanda: componuntur primi *libri sententiarum*, (pii paulatim viam ad solidum systema classicum praeparabunt. Ita v. g. S. Maximus (c. 580-662), *Capita de caritate* (400 sententiae Patrum); S. Ioannes Damascenus (fine saec. vn - c. 750), *Sacra parallela* (ex S. Scriptura et Patribus). Eminent praesertim S. Isidores (c. 570-636) qui suo *Sententiarum libri tres* primum manuale scholasticum composuit (in libro II et III agit de theologia morali in genere et in specie); vel magis systematice Taurus Caesaraugustanus (saec. vn). *Sententiarum libri quinque* (moralia in libro II-V).

EPOCHASECUNDA

SCHOLASTICA - SYSTEMATICA

(A SAEC. VII AD PSEUDO-REFORMATIONEM)

Primis saeculis theologiae positivae successit epocha systematica, in (pia materiae a SS. Patribus copiose productae et elaboratae magis ac magis in systema componuntur. Theologia considerari coepit non tantum ut aedificatio et solamen vitae in profectum virtutum, sed pro clero semper numero crescente aliisque studiosis fiebat etiam vera scientia secundum determinata principia gradatim addiscenda et excolenda, primum in scholis abbatialibus et capitularibus, postea praesertim in universitatibus. Hoc modo systema oriebatur sat fixum, ubique applicatum, quod progrediente tempore introductione dialecticae deinde etiam metaphysicae Aristotelicae ad perfectionem perductum nomen accepit scholasticae. Quia autem theologia considerabatur ut quid unum, continuum, licet usus

theologiam moralem etiam separatim docendi sensim sine sensu magis invalesceret, tamen praestantiores auctores systematici sunt moralistae simul et dogmatici et partem moralem iniungunt in totum systema theologicum.

PERIODUS I: PRAESCIOLASTICA

{*Saec. VII - saec. XII*}

Haec periodus praeparatoria propter scholas quae fundari coeperant iam aetati scholasticae praeludit; sed adhuc est magis receptiva traditionis Patrum atque vigeat methodus praesertim exegetica et compilatoria. Licet iam aliqua dialectica adhibeatur, praesertim in quaestionibus particularibus, tamen magis quam ratio valet semper auctoritas, prae ceteris S. Augustini et S. Gregorii Magni. Libri sententiarum et florilegia huius temporis viam sternunt a S. Isidoro et Taio ad libros sententiarum vere scholasticos.

Opera generalia potius paraenetice et cum scopo practice, systematicae tamen doctrinam Patrum colligunt de virtutibus et vitiis, de officiis hominum et de tota ethica Christiana. Sic v. g. Defensor (Locociagensis monachus) (fine saec. vn). *Scintillarum Liber*; Martinus Bracaraensis (Dumiensis) (post medium saec. vn). *Formula vitae honestae* (pro magna parte ex Seneca); S. Paulinus Aquileiensis (c. 745-802). *Liber exhortationis*; Alcuinus (c. 730-804), *Liber de ciliis et virtutibus*; IONAS AURELIANENSIS (c. 775-843), *De institutione laicali*; RIBANUS MAUKÜS (c. 780-856), *De ecclesiastica disciplina* (in libro III); RATHERIVS VERONENSIS (c. 890-974), *Praeloquiorum libri sex*.

Notabilem influxum in evolutionem theologiae moralis, praesertim casuisticae, exercuerunt collectiones iuridicae canonum et decretorum: a) quia etiam multa praecepta moralia continebant; b) quia paulatim ad bonum systema se evolvebant; c) quia ad resolvendas contradictiones canonum et decretorum diversorum Pontificum et Conciliorum, his temporibus semper magis occurrentes, viam aperuerunt elemento rationis, methodo dialecticae (consonantia, concordantia canonum). Ita i. a. *Collectio llibernensis* (fine saec. vn - initio saec. VIII); *Collectio Hispana systematica* (c. saec. vm); *Collectio Reginonis Prumiensis, Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis* (c. 906) (manuale pro visitatione dioeceseos et indicio); Burchardi Wormatiensis. *Decretum* (c. 1012); S. Ivonis Carnutensis (c. 1040-1116), *Decretum* et praesertim *Panormia*.

Magis adhuc spiritu praetico-pastorali et casuistico imbuti erant sic dicti *Libri Poenitentiales*, qui orti in Hibernia et Anglia, ubi poenitentia publica non erat in usu, a missionariis in Galliam et Germaniam introducti, brevi tempore tantopere diffundebantur, ut fere quisque confessarius aliquem inter libros manuales teneret. Continent praesertim normas ad applicandam poenitentiam pro determinatis peccatis, quandoque tamen descendunt ad veram casuisticam. licet parum scientificam. Magis noti erant: S. Columbanus, *De poenitentiarum mensura taxanda* (c. 600); Cummianus, *Liber de mensura poenitentiarum* (circa medium saec. vn); *Indicia Theodori Episcopi Cantuariensis* (fine saec. vn - initio saec. vm); *Liber I Collectionis Dacherianae* (fine saec. vm - initio saec. ix); *Collectio Quadripartita* (initio saec. ix). Qui tamen libri poenitentiales. cum praeter normas conciliorum et Pontificum saepe etiam privatas continerent vel incertae originis et sic complures laxi et erronei libri apparerent, qui disciplinam in Gallia et Germania, de cetero iam diversam ab Hibernica et Anglica, perturbare inciperent, concilia saepius contra eos decreta tulerunt. Halitgarus, ut disordini

remedium afferret. novum poenitentiale composuit magis conformo normis canonicis: *De vitiis et virtutibus* (829) (prima pars doctrinalis), quod tamen desideratum effectum non obtinuit. Manuale valde practicum et valde divulgatum erat sic dictus: *Corrector*, i. e. Liber IX *Decreti Burcardi Wormatiensis*. Libri jmenitiales nova oppositione, praesertim ecclesiae Romanae saeculo ix (S. Petri Damiani, Card. Attonis etc.) et introductione Summarum de poenitentia, paulatim valorem et influxum amiserunt; multa elementa tamen in collectiones iuridicas transierunt (v. g. Ivonis et Gratiani).

Inter materias speciales, quae hac periodo frequentius tractabantur, notanda sunt: a) Opera de moribus clericorum, praesertim contra simoniam et concubinatum: Card. Humbertus (m. 1061), *Adversus simoniacos libri Ires*; S. Petrus Damianus (1006-1072), *Liber gomorrhianus* et *Contra intemperantes clericos*; Card. Deusdedit (m. e. 1098), *Contra invasores et simoniacos et reliquos seismaticos*. b) opera contra superstitionem vulgarem, reliquias idololatriae paganae: Agobardus (779-840), *De grandine et tonitruis*; Rhabanus Maurus, *De magicis artibus*.

PERIODUS II: INITIUM SCHOLASTICAE

(-1 ttaec. XIII [N. Anselmus] ad saec. XIII [Cone. Lat. IF])

(uni S. Anselmo incipit modo definitivo, nonobstante initiali oppugnatione, ustis methodi scholasticae, i. e. usus rationis speculativae in theologia, et quidem modo scholis adaptato: objectionum, disputationum, distinctionum ad resolvendas contradictiones (methodus «sic et non»). Philosophia huius temporis etiam magis dependet a S. Augustino, dum pro dialectica adhibetur logica aristotelica. It fundamentum theologiae semper praevalet auctoritas S. Scripturae et Patrum.

Pius ex primis scriptoribus litteraturae sententiarum est HilGO a S. Victore (1096-1141), *De sacramentis christianae fidei* (ubi de moralibus praesertim in libro II). Magis spiritu scholastico confecta: *Summa sententiarum* (antea Hilgoni adscripta sed probabiliter non est eius), ubi de ethica in Tract. III. De creatione et statu humanae naturae. Tract. IV De sacramentis in generali et de praeceptis divinis, Tract. VII De Sacramento coniugii. Deinde Petrus Abaelardus (1079-1142). §ik et non. ubi pro unaquaque thesi contradictoriae auctoritates opponit, de re morali maxime in ultima parte. Robertus Pullus (c. 1080-c. 1150), *Sententiarum libri VIII*. Praesertim tamen Petrus Lombardus (initio saec. xii - c. 1160). *Sententiarum libri IV*, liber manualis theologiae medi aevi, innumeris commentariis auctus, inter quos celeberrimi in sequenti periodo Alexandri Halensis. S. Alberti Magni. S. Thomae, Scoti. S. Bonaventurae. De theologia morali agitur praesertim in tractatibus de peccatis, de virtutibus et praeceptis. de sacramentis. Inter Lombardi discipulos in hac periodo eminet Petrus Pictaviensis (c. 1130-1205), *Sententiarum libri V*.

De sola theologia morali modo scholastica scripserunt praesertim Hilbertus Lavardus (Cenomanensis) (1056-1133), *Moralis philosophia* (de honesto et utili) ubi multa ex philosophis paganis. Abaelardus. *Ethica* seu *Scito teipsum*, opus systematium de peccatis in genere eorumque reconciliatione, in specie per confessionem. Magis indole periodi transactae Petrus Cantor (m. 1179), *Verbum abbreviatum*, opus de virtutibus et vitiis. Specialem locum hoc tempore obtinet S. Bernardus (1090-1153) qui novae methodo scholasticae non nimis

CONSPECTUS HISTORICUS

addictus de moralibus magis scripsit modo Patrum antiquorum, sicut in: *De consideratione*; *De moribus et officio episcoporum*, etc.

Etiam in collectionibus iuridico-moralibus hoc tempore methodus concordantiae rationalis ad definitivum systema pervenit. Sic Algerii > Leodiensii, *De misericordia et iustitia* (c. 1106), iam magis tractatus (pia collectio; praesertim Gratianus, *Decretum* (Concordantia discordantium canonum) (c. 1140).

PERIODUS III: AUREA

(A saec. XIII [Conc. Lai. / I' 1215] ad saec. XIV)

Haec periodus summi splendoris theologiae dogmaticae est et periodus insignioris evolutionis theologiae moralis, quia intime cum illa coniuncta de eius methodo et perfectione communicabat. Hinc elementa, quae huic splendori viam aperuerunt, sunt fere communia: a) Felix exitus Concilii Lateranensis IV (1215) pro scientiae et morum renovatione, b) Origo novorum Ordinum Mendicantium, qui et spiritu et membris magnum influxum in theologiam exercuerunt. c) Erectio Universitatum, (pia pro profundiore cultu scientiarum magis (pia scholae abbatiales et capitulares perfectius elaboraverunt systema paedagogico-scientificum. d) Introductio philosophiae Aristotelicae etiam pro metaphysica et ethica. Praesertim pro theologia morali, quoad doctrinam de virtutibus et passionibus etc. magnum influxum habuerunt versiones *Librorum Ethicorum* Aristotelis et praeter ceteris commentarii S. Alberti Magni et S. Thomae, (pii doctrinam paganam philosophicam novo aspectu duntaxat introductione principiorum Christianorum supernaturalium.

Opera magis insignia huius temporis sunt vel commentarii in IV Libros Sententiarum Petri Lombardi, vel Summae Theologicae (pia modo aliquatenus diverso procedebant. Inter auctores maioris nominis enumerandi sunt: Alexander Halensis (e. 1170-1245), Doctor irrefragabilis. *Summa universae theologiae*, opus huius generis omnium amplissimum, a discipulo completum; est commentarium in Petrum Lombardum. Guilielmus An'TISSIODORENSIS (m. 1251), *Summa aurea* (commentarium in Petrum Lombardum); S. Albertus Magnus (c. 1193-1280), Doctor universalis, *Commentarium in quatuor libros Sententiarum*; atque *Summa theologica* (tantum duae primae partes sese referentes ad 2 libros P. Lombardi); S. Bonaventura (1221-1274), Doctor seraphicus. *Commentarii in quatuor libros Sententiarum Petri Lombardi* (omnium optimum commentarium in quo tamen multa deprompsit ex Alexandro Halensi), *Breviloquium* (compendium operis maioris). Inter omnes eminet S. Thomas Aquinas (c. 1226-1274). Doctor Angelicus, (pii operibus suis: *In quatuor libros Sententiarum*, *Summa contra gentes*, sed praesertim *Summa theologica* (moralia in Parte II) opus immortale, usque ad nostros dies nunquam superatum, perenno fundamentum theologiae et dogmaticae et moralis reliquit. Ioannes Duns Scotus (e. 1265-1308). Doctor subtilis. *Commentarium in IV libros Sententiarum*; Petrus Aureolus (m. 1322). Doctor facundus. *Commentarii in /I' libros Sententiarum*; Guilielmus Durandus a S. PORCIANO (e. 1275-1333), Doctor resolutissimus. *Commentarii in /I libros Sententiarum*.

Licet omnes hi theologi in operibus suis utantur philosophia Aristotelica. id praestant tamen in diverso gradu. Duae tendentiae magis sese opponebant: tendentia Aristotelica stricto sensu, (pia secuta est maior pars theologorum ducibus S. Alberto M. et S. Thoma; ab alia parte tendentia Augustiniana. cui

adhaerent: S. Bonaventure, Henricus (landavensis (in. 1293) (Doctor Bolemnis), Scotus (qui huic tendentiae proprium sigillum impressit). Durandus etc. Quoad theologiam moralem prior tendentia est magis metaphysica, obiectiva, intellectualistica, posterior magis subiectiva, voluntaristica, affectiva. Priores in determinando bono et malo magis insistunt in elemento obiectivo (natura rerum), alii magis, non tamen exclusive, in elemento subiectivo (voluntate Dei et hominis intentione).

Quamvis theologia moralis praecipue tractetur coniuncta cum dogmatica, attamen non deficiunt opera quae ad solam ethicam se limitant. Iam in pluribus opusculis minoribus monographicis speciales aspectus tractantur, praesertim in nolis *Quaestionibus disputatis* et *Quodlibetalibus*, quales scripserunt S. Thomas, S. Bonaventura, Henricus Gandavensis, Scotus e. a. Sed etiam in operibus magis extensis et systematic!» unice de materia morali agitur: ita Gulielmus de Melitona (m. c. 1260), *Summa de virtutibus et vitiis*. Ita etiam *Speculam morale* (quod antea attribuebatur Vincentio Bellovacensi sed est initii saec. xiv). Multa de re morali scripsit opusculis minoribus Gulielmus Alvernus (m. 1249), *De fide; De virtutibus; De moribus; De vitiis et peccatis; De lentationibus et resistentiis; De sacramento poenitentiae* etc.

Maximum momentum habet haec periodus pro theologia morali casuistica origine et celeri propagatione *Summarum de poenitentia*. Magis enim in dies patebat necessitas bonorum librorum manualium pro sacerdotibus etiam minus instructis in exercendo officio confessarii, praesertim cum Cone. Lateran. IV confessionem annuam obligatoriam reddidisset. Non iam sufficebant necessitatibus temporum antiqui libri poenitentiales, sed desiderabantur veri tractatus eum solutionibus practicis casuum earumque principiis. Initium huic litteraturae dedit Robertus a Flamesbiry eum suo *Poenitentiali* (c. 1210). quem alii multi secuti sunt, sicut v. g. Paulus de Hungaria, *Summa de Poenitentia* (c. 1220). Maiorem influxum in posteriora opera huius generis habuit S. Ruymindus a Πεναιόκτ (c. 1175-1275). *Summa de poenitentia et matrimonio*, quae ubique diffusa exemplo exstitit fere omnibus sequentibus. Dividitur in tres libros: tractantur in libro I peccata contra Deum, in libro II peccata contra proximum, in libro III de clericis. Est tamen tractatus brevis nec completus. Maiore, iam apparatu scientifico et speculativo scripserunt Ioannes Friburgensis (m. 1314), *Summa confessorum* et praesertim Astesanus, *Summa de casibus conscientiae* (Astensis) (c. 1317), qui iam tractat de tota fere theologia morali, licet ordine non valde perfecto et logico.

Eodem modo propagari incipiunt opuscula adhuc magis practica de modo concretae administrationis Sacramenti Poenitentiae, de interrogationibus, de satisfactione, de dolore provocando, de modo confitendi etc. Iam sacculis peractis non defuerunt sicut v. g. Alamab INSULIS (e. 1120-1202). *Liber poenitentialis*, sed nunc maiore copia apparent, sicut inter alia multa scripserunt S. Bonaventura, *De modo confitendi*; S. Thomas, *De modo confitendi et puritate conscientiae*.

PERIODUS IV: DECA DENTIAE

(Ab initio saec. XIV ad pseudo-reformationem)

Haec periodus etsi gloriari possit de auctoribus non parvi ingenii, tamen in genere decadentiam manifestat scientiae theologicae. Opera saepe revelant defectum originalitatis et profunditatis, relicto elemento positivo (S. Scriptura et Patribus) magis descendunt ad disputationes et cavillationes inutiles cum infinitis distinctionibus, divisionibus etc. Causae decadentiae erant a) morales: decadentia morum, perturbatio ordinis publici gravibus ortis dissidiis inter Ecclesiam et Statum, inter ordines religiosos, lites de paupertate, schisma occidentale etc.; b) scientifica: praesertim introductio et celeris propagatio Occamismi, qui originem dedit multis erroribus et doctrinis haereticis. Quoad theologiam moralem Occamismus seu Nominalismus negabat ordinem ethicum universalem obiectivum, quippe qui omnino dependeat a voluntate positiva Dei: leges obiectivae immutabiles non existant. quia Deus omnes libere mutare potest, sicut libere hominem bonum in infernum detrudere.

Defensores Nominalismi (licet non omnes istis erroribus indulgeant) sunt v. g. Gulielmus Occam (c. 1300 -e. 1349), Doctor singularis, fundator huius scholae. *Quaestiones et decisiones in quatuor libros Sententiarum*. Petrus Aikencensis (1350-1420), *Quaestiones super libros Sententiarum*; Gabriel Biel (e. 1418-1495), *Collectorium sive Epithome in 17 libros Sententiarum*; ita etiam Ioannes Gerson (1363-1420) qui tamen de ethica scripsit in opusculis minoribus. *Opusculum tripartitum de praeceptis decalogi, de confessione et arte moriendi; De vita spirituali animae; Regulae morales; Tractatus de passionibus animae* etc.

Sicut etiam adhuc Augustinianismus et Scotismus suos sequaces habebant, ita et Thomismus propugnatoribus non carebat, inter «pios» Hervaeus Natalis (m. 1323), *In quatuor Petri Lombardi libros Sententiarum* (aliaque opera minora); praesertim Ioannes Capreolus (m. 1444), princeps thomistarum, *Defensiones theologiae Divi Thomae Aquinatis*.

Inter moralistas huius periodi certo longe eminet S. Antoninus (1389-1459) qui primus omnium theologiam moralem completam, systematice dispositam, composuit. Multa praesertim speculativa, deprompsit ex aliis theologis, speciatim ex S. Thoma. Opus eius: *Summa theologiae moralis*, dividitur in 4 partes: 1) De anima eiusque potentiis, de peccatis et legibus in genere. 2) De septem vitiis capitalibus, 3) De diversis statibus hominum, 4) De virtutibus cardinalibus et theologis atque de donis Spiritus Sancti. Hoc opus fundamentum factum est posteriori litteraturae morali et per plura saecula maximum influxum exercuit.

Quoad cetera scripta moralia huius periodi prosequitur adhuc series operum de virtutibus et vitiis, de praeceptis etc. Ita v. g. Ioannes Nider (c. 1380-1438), unus ex melioribus moralistis huius temporis, *Praeceptorium divinae legis* (notandum etiam eius *Formicarius*); Henricus Harpius (m. 1477), *Speculum aureum decem praeceptorum Dei*; Hieronymus Savonarola (1451-1498), *Expositio Decalogi*.

Maiorem valorem et practicum influxum habebant aliae *summae casuum* seu de *poenitentia*, exempla periodi transactae imitantes forma magis brevi, saepe alphabetica; ita *Summa casuum conscientiae*, dicta *Angelica*, B. Angelus DE CLA-VASIO (m. 1495); *Summa casuum conscientiae*, dicta *Rosella*, Baptista TROMBADA (m. 1496); *Summa Summarum*, dicta *Sylvestrina*, Sylvestri Priore

(1456-1523). Manualia magis practica prb confessione: S. Ioannes \ Capistrano (1386-1456), *Instructio seu Directio simplicium sacerdotum*; S. Antoninus, *Summa confessionalis*; SAVONAROLA, *Manuale confessorum*; Gerson, *De arte audiendi confessiones*; *De remediis contra recidimini peccati*.

Notandae sunt aliquot materiae speciales quae hoc tempore maiore studio et diligentia tractabantur, a) Pugna iam per plura saecula protracta contra superstitionem magis accrescit operibus contra artem magicam et maleficium; principales sunt: Petrus Alliacensis, *hiber de concordia astrologiae et theologiae* aliaque opuscula; Gerson. *Trilogium astrologiae theologizatae*; *De erroribus circa artem magicam et articulis reprobatis*, aliaque; Savonarola, *Contra astrologiam divinatricem*; Nider, *De maleficis eorumque deceptionibus*. Eminent inter ea famosus liber Iacobi Sprenger et Henrici Institoris, *Malleus maleficarum* (1487).

b) Hoc tempore incipiunt opera quae postea magis ac magis mole et doctrinae profunditate se evolvunt: de iustitia. Evolutione enim vitae oeconomicae et commercialis in dies crescebant quaestiones de commercio, de contractibus, de foenore et de usura etc. Moralistae huius temporis saepius optime instructi apparent in materia oeconomica, inter quos eminent S. Antoninus in magno suo open. *Summa theologiae moralis*. Alii magis conspicui: NIDER, *De contractibus mercatorum*; S. Ioannes a Capistrano, *De usura et contractibus*; Gabriel Biel. *De monetarum potestate simul et utilitate*; ANGELUS DE CLAVASIO, *De restitutionibus*; extense et docte scripsit: Conradus Summenuart (c. 1455-1502), *Septipartitum opus de contractibus*.

EPOCHA TERTIA

CASUISTICA

(A PSEUDO-REFORMATIONE ad dies nostros)

Quae iam magis in dies introduci coepit separatio theologiae moralis a dogmatica, in hae nova epocha fit nota characteristiea atque hoc modo magis quam antea definitive introducitur methodus casuistiea. Iam ex litteratura hucusque enumerata clare patet casuistieam nunquam in Ecclesia defuisse; et quidem considerata ratione et line eius practico deesse non debuit nec potuit. At saeculis praeteritis infima coniunctio cum theologia dogmatica causa erat, cur in scientific;! tractatione rerum moralium magis adhiberetur methodus speculativa. ita ut practica et casuistiea applicatio ut disciplina specialis per viam incederet aliquatenus independentem. In hac autem epocha separatione facta tota theologia moralis fit magis practica, characterem induit casuisticum i. e. in tota tractatione, etiam si speculative procedit, tamen tendentia est semper ad proxim. quae ut finis directus prae oculis habetur. Separatio optimum effectum habuit, quatenus eximie quaestiones morales magis extense et profunde quam antea tractari coeperunt et modo magis ad scopum adaptato; damnum tamen erat, quod saepius principia speculativa nimis negligebantur et eum detrimento characteris supernaturalis indoles theologiae fiebat nimis iuridica et via aperiebatur laxisnio.

PERJODUS I: AUREA

(A pseudo-refonnatione ad medium saec. XVII)

Scientia theologica resurgens ex statu morbo saeculi elapsi sub impulsu renovatae scholasticae, praesertim in Hispania, brevi tempore ad culmen ascendit et monumenta litteraria immortalia erexit. Huius benefici progressus potiores causae sunt:

a) Haercses recenter exortae doctores impellebant, ut novo impetu et acriore ingenio doctrinam catholicam investigarent et elucidarent. Maximum incrementum huic tendentiae dedit Concilium Tridentinum (1545-1563) quod doctrinae securitatem et morum integritatem restituens verae reformationis fundamenta posuit.

b) Polemica contra haereticos ad novum induxit studium positivum traditionis et doctrinae Patrum.

r) Novi instituuntur ordines religiosi, praesertim Societas Iesu. antiqui reducuntur ad pristinum vigorem, qui eximiis et integerrimis doctoribus Ecclesiam ornaverunt.

d) Simili modo erectio novarum universitatum et reformatio antiquarum novam vitam studio theologico infundit.

e) Inventio artis typographicae lata et expedita diffusionem librorum maius incrementum dedit propagationi et penetrationi doctrinae catholicae.

Habet haec periodus primordium suum *praeparatorium*, decurrens *ab initio psemloreformationis usque ad finem Concilii Tridentini* (1563); in quo renascitur scientia theologica et ad splendorem suum ascendit, quo quidem separatio theologiae moralis a dogmatica iam aliquatenus apparet sed nondum complete ad perfectionem deducitur. Fundamentum operum huius temporis iam non sunt Libri Sententiarum Petri Lombardi sed scriptores commentantur praecipue Summam theologiam S. Thomae. Pro theologia morali auctores maioris nominis commentaria separata conticere incipiunt in *II-II*, partem moralem Summae theologicae, (piaie generarim tamen hucusque inedita remanserunt. Ita FRANCISCUS PE VITORIA O. P. (e. 1480-1546), etiam auctor celeberrimi operis *Relectiones AII theologicae*, fundamentum scholasticum doctrinae de iure gentium. Ita et DOMINICUS SOTO O. P. (1494-1560), MELCHIOR CANO O. P. (1509-1560), cuius notanda etiam *Relectiones de Sacramentis in genere et de poenitentia*. Ex operibus generalibus de tota theologia dogmatica eum morali coniuncta eminent classica commentaria in S. Thomam CARP. CAIETANI (). P. (1469-1534): in *Summam theologiam* (notanda etiam plura eius opera minora: *De praecepto eleemosynae*; *De usura*; *De confessione venialium et omnium mortalium*; atque alphabetica et brevis *Summula de peccatis*), et FRANCISCI SYLVESTRI FERRARIEXSIS <(). P. (e. 1477-1538): in *Summam contra Gentiles*. Auctor magni valoris est etiam CONRAPUS KOELLIN O. P. (1476-1538), *Expositio commentaria in I-II; Quodlibeta*.

Vera periodus aurea etiam pro theologia morali casuistica currit a fine Concilii Tridentini (1563) usque ad tempus decadentiae et dissidiorum circa medium saeculi xvn. Litteratura theologica pro magna parte est polemica contra protestantes. sed licet talia opera valore pro re morali non careant (v. g. pro quaestionibus de libero arbitrio, de necessitate bonorum operum, etc.), tamen magis sunt

indole dogmatica et nova elementa positiva pro ethica pauca tantum allerunt. Opera quae positive de theologia morali tractant dividi possunt in duplicem, classem: o) illa quae adhuc methodo antiqua moralia simul eum dogmaticis tradunt, b) illa quae exclusive agunt de theologia morali.

Auctores primae categoriae sequuntur generatim Summani theologicam S. Thomae et quidem vel commentariis proprie dictis vel modo magis libero Summae ordinem sequentes proprios tractatus scribunt magis vel minus adhaerentes menti Doctoris Angelici. Scholae Dominicana et Societatis Iesu, quae in dogmaticis acriter se oppugnabant, hac periodo in theologia morali non notabiliter differunt, uequedum postea orietur polemica de probabilismo. Auctores magis notandi i. a. Bartholomaeus à Medina O. P. (1527-1581), *Commentarium in I-II et III S. Thomae*; Franciscus Toletus S. I. (1532-1596), *In summum theologiae S. Thomae Aquinatis enarratio*; DOMINICUS BANEZ O. P. (1528-1604), *Scholastica commentaria*; GABRIEL Vasquez S. I. (1551-1604), Tractatus varii in Summam theologicam, de moralibus praesertim in I-II: *De actibus humanis*; *De legibus*; in II-II et III et quaedam opuscula minora: *De eleemosyna*; *De restitutione*; *De testamentis*, etc.; Ioannes à S. Thoma O. P. (1589-1644), *Cursus theologicus*. Inter omnes eminet Franciscus Suarez S. I. (1548-1617), Doctor eximius, unus ex maioribus theologis post medium aevum, qui sub omni aspectu scientiam ecclesiasticam profundo animi ingenio illustravit. Ex eius operibus, quae spiritu libere sequuntur materiam Summae theologiae, moralia continent praesertim: *De ultimo fine*; *De triplici virtute theologica*; *De Sacramentis et censuris* et praeter ceteris classica scripta: *De legibus* et *De virtute et statu religionis*.

Maiore alacritate et vigore colitur tamen hac periodo theologia moralis in operibus independentibus et specificis moralibus, quae non raro acri ingenio composita fundamentalia permanserunt pro saeculis posterioribus. Quaedam et quidem meliora scripta sunt modo organico et systematico sicut opera dogmatica, alia libere procedunt per modum resolutionis casuum, omnia tamen spiritu casuistico. Inter auctores magis classicos hos enumerare licet: Martinus de Azpilcueta (Doctor Navarrus) (1493-1586), *Manuale sive Enchiridion confessoriorum et poenitentiarum*; GREGORIUS SAYRUS O. S. B. (1570-1602), *Clavis regia sacerdotum*; *Flores decisionum sive casuum conscientiae*; *De Sacramentis in communi*; Ioannes Azor S. I. (1536-1608), *Institutiones morales*; Thomas Sanchez S. I. (1550-1610) celeberrimus et solidissimus in opere classico, *De S. Matrimonii Sacramento*, nonnunquam nimis benignus in aliis operibus: *Opus morale in praecepta decalogi*; *Consilia seu opuscula moralia*; Valerius Reginaldus S. I. (1543-1623), *Praxis fori poenitentialis*; *Compendiaria praxis difficiliorum casuum conscientiae* etc.; FERDINANDUS de Castro Palao S. I. (1581-1633), *Opus morale de virtutibus et vitiis contrariis*; Martinus Bonacina (c. 1585-1631), *Theologia moralis*; Paulus Laymann S. I. (1575-1635), *Theologia moralis*. Latissima diffusione gaudebat opus Hermannii Busembaum S. I. (1600-1668), *Medulla theologiae moralis*, quod usque ad annum 1776 apparuit in 200 editionibus et a S. Alfonso commentariis auctum substratum praebuit eius magno operi morali.

Circa materias speciales his temporibus particulari mentione digna sunt multa caque magnifica opera de iustitia, quae iam abundantem litteraturam periodi anfractae maiore scientia et penetratione continuant. Notanda sunt plura quae semper classica in materia remanebunt: Dominicus Soto O. P., *De iustitia et lure*; LUDOVICUS MOLINA S. I. (1535-1600), *De iustitia et lure*; Dominicus BANEZ O. P., *Decisiones de iustitia et lure*; Ioannes de Salas S. I. (1553-1612), in II-II *De contractibus*; Leonardus Lessius S. I. (1554-1623), *De iure et iustitia christiane virtutibus cardinalibus*; Antonius Perez S. I. (1599-1649), *De iustitia et iure, de restitutione et de poenitentia*. Inter eos eminet Ioannes de Lugo S. I.

(1583-1600), qui praesertim propter opus *De iustitia et iure* a S. Alfonso vocari meruit theologus post S. Thomam facile princeps. Alia eiusdem opera moralia: *De virtute et Sacramento* et *Responsorum moralium libri VI*.

PERIODUS II: DECADENTIAE

(A. med. saec. XVII ad med. saec. XIX)

Sicut semper, huic periodo aureae theologiae moralis subsecuta est decadentia scientifica. Causae plus minusve hae assignari possunt: a) Casuistica post periodum eximii sui vigoris paulatim incidere incipit in defectus iam supra indicatos, magis ac magis relinquit solida principia scholastica speculativa et fere unico occupatur solutionibus mere praeficis et iuridicis cavillationibus, declinans hoc modo a rectitudine fundamenti et seria intentione docendi mores cosque corrigendi.

b) Ab altera parte huic laxismo sese opposcentes, sive catholici, sive iansenistae, in oppositum saepe errorem nimii rigoris inciderunt.

c) Studium auctorum catholicorum, qui correctioni morum operam dederunt pro magna parte absorbetur continuis dissidiis de probabilismo.

Hac periodo non quidem defuerunt moralistae insignes nec spernendi: Theologi Salmanticenses O. Carm. praetor celeberrimum opus Curii *theologicus Summam Divi Thomae complectens* (1631-1701), opus extensione et elaboratione classicum scholae thomisticae, etiam composuerunt separatim *Cursus theologiae moralis* (1665-1724); Anacletus Reiffenstuel O. F. M., *Theologia moralis* (1692-1698); Claudius Lacroix S. I., *Theologia moralis* (Commentarium in Hermannum Busembaum) (1710-1714); Paulus Gabriel Antoine S. I., *Theologia universalis* (1726); Constantius Roncaglia, *Universalis theologia moralis* (1730); Ioannes Reuter S. I., *Theologia moralis quadripartita* (1750); *Neoconfessarius practice instructus* (1750); EDMUNDUS Voit S. I., *Theologia moralis* (1750); Eusebius Amort, *Theologia eclectica moralis et scholastica* (1752); *Theologia moralis inter rigorem et laxitatem media* (1757); *Ethica Christiana* (1758); Benjaminus Elbel O. F. M., *Theologia moralis decalogalis et sacramentalis* (1759). Theologia moralis coniunctim cum dogmatica adhuc: Carolus Renatus Billuart O. P., *Summa S. Thomae hodiernis academiarum moribus accommodata* (1746-1751); Theologi WIRCEBURGENSES S. I., *Theologia dogmatica, polemica scholastica et moralis* (1766-1771).

Magis tamen in dies crescebat influxus auctorum, qui ad sententias inclinabant nimis benignas, atque vere laxas, quarum plures damnatas invenimus inter propositiones proscriptas ab Alexandro VII et Innocentio XI. Ita v. g. Antonius Diana, *Resolutiones morales* (resolvi! circa 20.000 casus conscientiae) (1629 etc.); Zacharias PasQUALIGO, *Decisiones morales* (1641); *Variarum quaestionum moralium canonicarum centuriae II* (1647 etc.); Antonius de ESCOBAR S. L., *Liber theologiae moralis* 24 X. I. doctoribus reseratus (1644); *Universae theologiae moralis receptiores absque lite sententiae* (1652) (ipsius opera praecipuum obiectum erant famosi aggressus Blasii Pascal in «*Lettres provinciales*»); Thomas Tamburini S. L., *Explicatio Decalogi* (1654); *Expedita iuris divini, naturalis et ecclesiastici moralis explicatio* (1661); *Methodus expeditae confessionis* (1647); Georgius Gobât S. I., *Experientiae theologicae* (1669); Patritius Sporer O. F. M., *Theologia moralis* (1724). Inter eos eminet Ioannes Caramuel O. Cist., a S. Alfonso vocatus princeps laxistarum, *Theologia moralis fundamentalis, deca-*

logica, canonica, civilis, praeterintentionalis, sacramentalis, regularis, militaris (1686) et inulta alia opera.

Oppositio quae iure merito contra talem laxismum oriebatur, pluries tamen in contrariam rigidam partem aberravit. Impetuosa et saepe iniusta oppugnatio dirigebatur a Iansenistis non solum contra laxismum sed et contra omnem casuisticam in genere; ita praesertim Antonius Arnauld, *Morale pratique des Jésuites*; Petrus Nicole, *Essaie de Morale* (1671); notissimus Blaise Pascal, qui annis 1656-1657 edidit suas «*Lettres provinciales*» contra Societatem Iesu. Alii auctores rigidis opinionibus Iansenistarum nimis faventes censuras ecclesiasticas contraxerunt, sicut Henricus a S. Igatio O. Carni., *Ethica amoris* (1709); Li Dovicus Habert, *Theologia dogmatica et moralis* (1709), *Praxis sacramenti Poenitentiae* (1714); Caspar Juénin, *Theologia moralis* (1741). Scripserunt sensu severiori sed catholico v. g. Franciscus Gonet, *Théologie morale* (1670); Vincentius Contenson O. P., *Theologia mentis et cordis* (1673); Natalis Alexander O. P., *Theologia dogmatica et moralis* (1693); Honoratus Tournely, quem quoad partem moralem continuavit Petrus Collet, *Cursus theologicus scholastico-dogmaticus et moralis* (1731-1746); Daniel Concina O. P., *Theologia Christiana dogmatico-moralis* (1749); Vincentius Patuzzi O. P., *Ethica christianae* (1770).

Dissidium circa theologiam moralem in genere vertebatur inter tendentiam rigidam et laxam: utraque habuit opiniones extremas haereticas aut saltem damnatas. Oppositio se manifestabat in diversis quaestionibus particularibus, praesertim circa administrationem et receptionem Sacramentorum Eucharistiae et Poenitentiae (dilatio absolutionis, contritionismus contra attritionismum, spatium poenitentiae etc.). Extremum rigorismum propugnauerunt Iansenistae, praesertim famosis libris Antonii Arnauld, *De la fréquente communion* (1643) (refutatur a Petavio, *De la pénitence publique et la préparation à la communion*, 1644) et Ioannis a Neercassel, *Amor poenitens* (1683). Inter catholicos controversia modo minus aspero agitabatur; plures tamen propositiones postea damnatae sunt ab Alexandro VII.

Centrum tamen omnium controversiarum de morali benigna aut rigida inter catholicos erat quaestio de probabilismo. Nullo modo omnes probabilistae dici possunt laxistae, neque probabilioristae alique rigidioris sententiae patroni Iansenistae vocentur; attamen negari non potest, probabilismum speciatim ea forma, qua istis temporibus in praxi applicabatur, facile laxis sententiis portam aperuisse. Plures probabilistae argumentis levius admissis «a simili», ex auctoritate extrinseca etc. magis quaerere videbantur qualemcumque pro sententia benigna probabilitatem quam veritatem. Propterea controversia contra laxismum saepissime formam induit antiprobabilisticam.

Probabilismus prima vice expositus a Bartholomaeo a Medina et ab aliis theologis famae non exiguae receptus, sicut Vasquez, Suarez, Ioanne a S. Thoma, exinde apud fere omnes theologos in pacifica possessione erat. Vera et strenua oppositio exordiebatur, cum Capitulum generale O. P. de mandato Papae Alexandri VII ordinem monuit contra laxas opiniones; ex illo tempore Theologi Dominicani generatim profitebantur probabiliorismum, dum Societas Iesu fere universa probabilismum defendebat. Mox ab utraque parte crescebat litteratura pro aut contra. Probabilismum oppugnauerunt praesertim Ioannes Baptista Gonet O. P., *Dissertatio theologica de conscientia probabilis seu de opinionum probabilitate. contra intolerabiles novorum casuistarum laxitates et nimium Iansenistarum rigorem* (1664); Vincentius Baron O. P., *Theologia moralis adversus laxiores probabilistas pars prior* (1665); *Theologia moralis summa bipartita* (1667); Vincentius Contenson O. P., *De novello probabilitatis commentario*; Prosper Fa-

GNANUS (a S. Alfonso vocatus magnus rigoristarum princeps), *De opinione probabilis tractatus* (1665); dum probabilismum defendebant praesertim Franciscus Bordonus, *Propugnaculum opinionis probabilis in concursu probabilioris* (1668); Antonius Terillus S. I., *Fundamentum totius theologiae moralis* (1668); *Regula inorum* (1677).

Auctoritas ecclesiastica iam non potuit non loqui: complures libri ab utraque parte editi in Indicem relati sunt; anno 1665-1666 Alexander VII damnavit 45, anno 1679 Innocentius XI 65 propositiones laxas, inter quas aliquae formas extremas probabilismi repraesentant; ab altera parte 1690 Alexander VIII inter 30 propositiones etiam formam extremam tutorismi reiecit. Super his propositionibus damnatis mox florere incepit nova litteratura commentariorum quibus controversia continuabatur, inter quos praecipue notandi sunt quidam auctores moderati: Ioannes de Cardenas S. I., *Crisis theologica* (1687) et praesertim Dominicus Viva S. I., *Damnatae theses ab Alexandro VII, Innocentio XI, Alexandro VIII...* (1708).

Oppositio contra probabilismum adhuc magis increvit, cum Ven. Innocentius XI, probabilismo valde infensus, anno 1680 decreto S. Officii praeposito generali S. I. imposuit ut subiectis suis omnem libertatem concederet impugnandi sententiam minus probabilem atque nominatim laudavit Thyrsus Gonzalez S. I., qui illo tempore prae ceteris in hoc excellebat. Idem Thyrsus Gonzales, ita desiderante Innocentio XI. electus praepositus generalis, omnibus viribus adlaboravit, ut probabilismum e Societate lesu expelleret, pluribus editis scriptis, sicut: *Tractatus succinctus de recto usu opinionum probabilium* (1691) et praesertim: *Fundamentum theologiae moralis id est tractatus theologicus de recto usu opinionum probabilium...* (1694), ubi probabiliorismum defendit. Accedit anno 1700 severa censura Conventus Praesulum Galliae, duce praesertim celebri Jaques-Uenigne Bossuet contra complures laxas propositiones. Saeculo xviii inter oppugnatores probabilismi eminent Daniel Concina O. P., *Delia storia dei probabilismo e del rigorismo dissertationi teologiche, morali e critiche...* (1743) et VINCENTIUS Patuzzi O. P., *Trattato della regola prossima delle azioni umane nella scella delle opinioni...* (1758); *Lettere ad un ministro di Stato sopra le morali dottrine de' moderni casisti* (1761); *La causa dei probabilismo richiamato all'esame da Mgr. I. Alfonso de Liguori e concinta di falsità* (1764) etc.

Hisce vehementibus oppugnationibus fere profligatus probabilismus moribundus iacebat et actum forte de eo fuisset, nisi eo tempore S. Alfonso de Liguori (1696-1787) sua doctrina et auctoritate in eius favorem intervenisset. Sanctus Doctor sicut pro tota sua doctrina morali ita etiam in eligendo systemate experientia ductus in praxi confessionalis. primo a probabiliorismo ad probabilismum transit, in cuius defensionem scripsit duas *Dissertationes* scholastico-morali(es) pro usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris (1749 et 1755). Inde tamen ab anno 1761 quondam probabilismum valde moderatum, sic dictum aequiprobabilismum, propugnavit, prope inhaerens, ut ipse fatetur, vestigiis Eusebii Amort. In cuius defensionem plura opuscula polemica edidit, velut *Breve dissertazione deU'uso moderato dell'opinione probabile...* (1762); *Apoloogia...* (contra Patuzzi) (1765); *DeU'uso moderato dell'opinione probabile* (1765) etc. (cfr. infra p. xxxix).

Praecipuum tamen meritum S. Alfonso sibi adeptus est generali suo influxu in totam theologiam moralem casuisticam. Optime enim de ea meritis est non tam alta speculatione et profunda investigatione philosophica, quam sano indicio scientifico eximiaque prudentia quippe qua inter tot fantasque «Theologorum sive laxiores sive rigidiores sententias tutam straverit viam, per quam Christi fidelium animarum moderatores inoffenso pede incedere liceat» (Deer,

S. R. C. 23 Martii 1871). Quibus praecipuo inheritis titulo Docturis Ecclesiae insignitus est. Opera eius principalia sunt: *Theologia moralis*, primo 1748 publicata ut simplex editio Il. Busembaum, *Medulla theologiae moralis* cum adnotationibus, in sequentibus tamen editionibus semper magis excrevit ad opus proprium et independens (cfr. p. xxxvmsq.); *Practica dei confessorum...* (1755) versio latina: *Praxis confessorii* (1757); *Istruzione e pratica per un confessore* (1757), versio latina: *Homo Apostolicus* (1759) (cfr. p. xxxix).

Post S. Alfonsum complures illuminismo et rationalismo infecti sana principia thomistica fere omnino dereliquerunt, eum pessimis sequelis pro tota theologia. Neque tamen defuerunt scriptores, praesertim in Germania, qui quidem magis vel minus relictis aut spretis principiis thomisticis, atque procedentes methodo menti rationalisticae magis adaptata, nihilominus non sine merito ethicam christianam docuerunt et defenderunt, ut Herculanus Oberrauch, *Theologia moralis* (1797); *Dissertationes ad theologiam moralem pertinentes* (1776-1784); Ioannes Michael Sailer, *(r)liekseligkeitslehre aus Vernunftgründen mit Rücksicht auf das Christenthum* (1787); *Vernunftlehre für die Menschen inwiefern sie sind* (1785); *Handbuch der christlichen Moral* (1817); Ioannes Baptista Hirscher, *Die christliche Moral* (1835).

PERIODUS III: RENOVATIONIS MODERNAE

(A m e d . s a e c . X I X a d d i e s n o s t r o s)

Duae praecipue causa· eollaboraverunt ad solidam renovationem theologiae moralis: a) Neo-scholastica exorta in philosophia atque ab eminentibus viris propagata ut: Sanseverino, Liberatore, Zigliara, Satolli, Kleutgen, influxum propitium exercebat quoque, in theologiam moralem, quae ad sana principia thomistica rediit. Haec renovatio sollemnem approbationem et novum incrementum accepit auctoritate Leonis XIII litteris encyclicis *Aeterni Patris* (1879).

b) Magis in dies diffundebantur et in opera moralia penetrabant doctrinae S. Alfonsi, propagatae interno suo valore et soliditate atque speciali approbation· et laudibus a parte auctoritatis ecclesiasticae, sicut Reap. S. l'oonit. 5 Iulii 1831; 19 December 1855 etc.; praesertim tamen Bulla Canonizationis 26 Maii 1839 et concessione tituli Doctoris Ecclesiae Decr. S. R. C. 23 Martii 1871 et Litt. Apostol. 7 Iulii 1871 (cfr. infra n. 95). Haec tamen penetratio paulatim tantum nec sine oppositionibus procedebat, quia fermentum lansenismi et rigidioris tendentiae diu adhuc, praesertim in Italia, Gallia et Belgio, funestum influxum in theoria et praxi producere non destitit.

Nec his ultimis annis theologiam moralem Alfonsianam semper in pacifica possessione fuisse dici potest. A parte acatholica initio huius saeculi eam acriter et saepe calumniose oppugnabant praesertim P. v. Hoensbroech et H. Grassmann, qui magis opprobriis quam rationibus polemicam instaurarunt.

A parte catholica methodo S. Alfonsi eiusque sequacium non sine magna saepe exaggeratione obiicitur inter alia defectus methodi scientiticae ex nimia seiunctione a theologia dogmatica et ascetica; et ex neglecta virtutum consideratione, solorum fere peccatorum catalogo contexto; excessus dein methodi casuistical* et nimis frequens principiorum reflexorum usus sine recursum ad prudentiam; spiritus nimis iuridicus, tardior problematum modernorum perpensio; absentia elementi supernaturalis. Tractatus morales componi cupiunt, isti critici modo magis iudicetico, methodo positiva, fundata in doctrina de Corpore mystico

deque Christi imitatione, et generatim in pura, uti aiunt, doctrina evangelic». Horum notissimum exemplar *Tillmann* praestitit.

Hisce nonobstantibus quoad substantiam theologia moralis Alfonsiana. necessitatibus hodiernis aecomodata, in Ecclesia catholica omnino praevalet. Opera generalia praecipue sunt compendia et manualia, scripta pro morali et scientific» educatione; profundiores tractatus fere unice inveniuntur in monographiis et scriptis periodicis. In libris manualibus duplex praesertim tendentia notari potest:

a) Alii respiciunt aspectum magis practicum theologiae moralis pro utilitate pastorum et confessoriorum, vestigia et methodum sequentes casuistarum temporis praeteriti; eum speculativa explicatione principiorum praeficam conjungunt casuum solutionem et praetermissis elementis asceticis e contra saepissime doctrinas iuridicas introducunt. Ita v. g. *Scavini*, *Gury*, *Ballerini-Palmieri*, *D'Annibale*, *Lchnikuhl*, *Génicot*, *Marc*, *Noldin*, *Tanquerey*, *H'owters*, *Pisrcetta-Genaro* etc. Ad hanc categoriam reduci possunt ii qui, magis inclinantes ad speculativam tractationem secundum ordinem scholasticum, minus quidem se dedicant praeficis applicationibus non tamen eas reiciunt: ita *Priimmer* et *Merkelbach*.

b) Alii intendunt tractatum magis systematicum ad perfectam educationem moralem Christianorum atque omissis applicationibus casuisticis et iuridicis pro suo scopo paedagogico magis inclinant ad aspectus ascoticos. Ita v. g. *Martin*, *Jochani*, *Siinar*, *Primer*, *Linsenmann*, *Koch*; eminent inter eos *Schilling* et *Mausbach*.

Materiae speciales (piae in monographiis, scriptis periodicis et lexicis tractantur fere totam theologiam moralem complectuntur. Praecipue tamen studia versantur, praeter polemieam de methodo theologiae moralis, circa applicationem antiquae et probatae doctrinae ecclesiasticae, iam profundiore investigatione historica et critica illustratae, ad tot problemata moralia, orta ex novo incremento scientiae modernae, praesertim physicae (medicinae, eugeneseos, vitae sexualis etc.), oeconomicae, socialis et iuridicae (iuris nationalis et internationalis).

l'beriore tandem huius periodi litteraturam studiosus lector inveniet in elencho bibliographico, qui mox hunc conspectum subsequitur.

ELENCHUS BIBLIOGRAPHICUS

Indicantur lanium opera catholica recentiora, et quae facilius haberi possunt. Excluduntur autem articuli periodicorum et lexieorum, quamvis illi pro studio hodierno Theologiae Moralis maximae sint utilitatis. Item excludimus tam opera vulgarizationis quam opera nimis specialia. Dein pro operibus magis dogmaticis vel iuridicis consulantur Dogmatici et lurislae. Tandem, nullo modo intendimus dare elenchum completum, sed postquam citavimus plura maioris notae manualia, ex studiis specialioribus potius per modum exempli quaedam tantum eligimus opera, quae in profundius Theologiae Moralis studium introducere possunt.

I. — HISTORIA THEOLOGIAE MORALIS

.1) Opera generalia :

Bouquillon Th., *Theologia moralis fundamentalis* (vide infra), Introductio, pars tertia.

Dublanchy E., *Morale*, § 4: Histoire sommaire in *Diet, théol. rath.*, tom. X, 2 2435-2453.

«HABMAXN NL, *Geschichte der katholischen Théologie seit dem Ausgang der Väterzeit* (Freiburg, Herder, 1933). Exstant versiones.

Hurter IL S. I., *Nomenclator litterarius Theologiae catholicae*. 6 vol. (Innsbruck, Wagner, 3 1903-13), vol. I. 1 1926.

.Maisbach I., *Geschichte der katholischen Moral* in 1*. H1NNEBERG, *Die Kultur der Gegenwart I* (Leipzig, 1906).

Ziegler Th., *Geschichte der chrisllichen Ethik*, (2 1892).

B) Opera periodum particularem tractantia :

Deman Th., *Aux origines de la théologie morale* (Paris, 1951).

Diebolt J., *La théologie morale catholique en Allemagne au temps du philosophisme et de la reslauraton*, 1750-1850 (Strasbourg, Le Roux, 1926).

Hocédez E. S. I., *Histoire de la théologie au XIX» siècle*. 3 vol. (Bruxelles, Edit, univ., 1947-1952).

Pro diversis periodis cfr. bibliographiam in opere B. Hâking, *Du s Geselz Christi*, p, 4Ssqq. (Freiburg Brsg., Wewel, 1954),

quoad S. Thomam :

Sertillanges A.-I). O. I', *La philosophie morale de S. Thomas d'Aquin* (Paris, Alcan 3 1927).

Wittmann M., *Die Ethik des h. Thomas von Aquin* (München, Hueber, 1933).

II. — S. ALPHONSUS MARIA DE LIGUORI

(169(5-1787)

A) Opera generalia de re morali :

1) *Theologia Moralis*. — Publicata est anno 1748 sub titulo: «Medulla Theologiae moralis R. P. Hermanni Busembaum S. I. Theologi, cum annotationibus per Rev. P. Alphonsum de Ligorio, Rectorem Maiorem Congr. SS. Salvatoris». Editio secunda, anni 1753-55, habet: «Theologia moralis concinnata a R. P. A. de L... per appendices in Medullam... ». Sequuntur editiones 1757 (ubi accedit dissertatio R. P. Fr. A. Zachariae, S. I... de casuistiae theologiae originibus, locis atque praestantia). 1760, 1763, 1767, 1772, 1779, 1785. Opus ab auctore semper modificatur, augetur, melioratur. Variae dissertationes de systemate morali, innuo elenchi quaestionum reformatarum (99 quaestiones anno 1755, 25 propositiones anno 1767) adduntur. Post mortem eius non minus 70 vices opus prelo vulgatum est. Editio critica cum introductione historica: L. Gaudé C. 88. R.. 4 vol. (Roma, Polygl. Vatic., 1905-12).

2) *Homo Apostolicus*. — Anno 1757 publicavit S. Alfonsus compendium Theologiae moralis, cui titulum dedit: «Istruzione e pratica per un confessore». Sub nomine «Homo Apostolicus». anno 1759 editur sermone latino. In variis linguis habuit 118 editiones.

3) *Praxis Confessarii*. Primo evulgatur lingua italien tamquam appendix ad secundani editionem Theologiae Moralis: «Pratica dei Confessore per ben esercitare il suo ministero», 1755. Dein 1757 lingua latina. Editiones: 105.

4) *Il Confessore diretto* per le confessioni della gente di campagna, 1764. Abbreviatio operis «Homo Apostolicus». Editiones: 44.

B) Dissertationes. Apologiae etc. systema morale spectantes :

1749 - *Dissertatio scoliastico-moralis pro usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris*. (Sino nomine auctoris.)

1755 - *Dissertatio...* etc. (Idem titulus, sed aliud opus; pars quaedam huius dissertationis inseritur in ed. 3 [1757], 4 [1760], imo in 5 [1763] Theol. Mor.).

1762 - *Breve Disserlazione deliuso dell'opinione probabile*. (Hanc dissertationem impugnavit I. V. Patuzzi O. P. anno 1764 sub pseudonyme Adelfo Dositeo; contra quem scripsit S. A.).

1764 - *Disposta .1pnlogelica deirill.mo)[/ de L. ad una Jettera d'un religioso circa l'uso delTopinione probabile* (opusc. 31 pag.).

1764 - *Apologia dcU'IU.mo e Rev.mo M. D. Alf. de L... in cui si difende la Disserlazione dei nudesinio...* (1762) circa l'uso moderato... dalle opposizioni fallegli da un V. II. P. Lettore chc si nomina Adelfo Dositeo (199 pag.).

1765 - *Ihiluso moderato dell'opinione probabile...* (324 pag.) (est opus melioris compositionis quam praecedens: dicatum fuit Clementi XIII).

17(15 (\pm)) - *ha legge incerta non pud indurre una obldigastone certa* (51 pag.).

1769 - *Apologia dell' Ill.mo M. I). Alf. de L... tardala da taluno per laesa come seguace del sistenia probabilistico e specialmente. dell'opinione meno probabile* (7 pag.).

1770 (\pm) - *Si prova che quando lopinione rhe eta per legge, non è convincente, o non è almeno pii/ probabile della contraria, ella non obbliga* (8 pag. sino nomine auctoris).

1773 - *Monitum pertinens ad quaestionem an usus probabilium opinionum sit vel ne licitus aliquando* (insertum in fine 7,c editionis Theol. Mor., 1773).

1774 - *Dichiarazione dei sislema che liene Tautore intorno alia regola delle azioni morali, e si risponde ad alcune nuove opposizioni che gli vengono faite* (1774, in appendice ad: Traduzione de' Salini, 00 pag.).

6') Alia plura scripsit opuscula rem moralem spectantia, v. g. circa maledictionem mortuorum; circa frequentem communionem; Examen ordinandorum (1757) etc.

D) Studia circa Moralem S. Alphonsi :

Cfr. infra indicata ubi de systemate morali. Alios multos articulos lexicorum et libros citatos invenies in opere egregio et omni qui hanc materiam studere desiderat necessario:

De Meulemeester M. ss. R., *Bibliographie générale des écrivains Redemptoristes. I. Bibliographie ile S. Alphonse-)* *l. de L.* (Don Haag. Nijhoff, 1933); cum supplementis (*Ibid.*, III. 1939, 197-204). *Spicilegium historicum C. ss. R.* I (1953), 248-271. Ibi etiam habes litteraturam anti-alphonsianam et controversias inde exortas.

III. — OPERA GENERALIA

.1) Tractatus generales :

Ballerim A. - Palmieri I). S. L, *Opus theologicum morale in Busembaum Medullam*, absolvit et edidit I). Palmieri (1889). 7 vol. (Prati. Giachetti 3 1898-1901).

Berardi Ae.. *Theologia moralis theorico-pradica*, 5 vol. (Faventiae. Novelli 1905).

Bucceroni l. S, I., *Institutiones theologiae moralis* (1887). 4 vol. (Roma. Inst. Pio IX 3 1914-1915).

Colli-Lanzi (', *Theologia moralis universa*, 4 vol. (Torino, Marietti 1926).

D'Annibale I. Card., *Summula theologiae moralis* (1871-1873), 3 vol. (Roma, Désolée 5 1908).

Davis ll. S. I.. *Moral and pastoral theology* (London, Scheed and Ward M 1952).

Dlmas !.. *Theologia moralis thomislica*, 6 vol. (Paris. Lethielleux 1930 etc.).

Fanfam L. O. P.» *Manual. Iheorico-practicum theologiae moralis*, 4 vol. (Roma. Ferrari 1950-1951).

Frassinetti I., *Compendio della teologia morale di S. Alfonso* (1865), 2 vol. (Torino, Società Ed. Int., 6 1947).

- Génicot E. - Salsmans J. - Gortebecke A. S. !.. *Institutiones theologiae moralis* (1897), 2 vol. (L'édition Universelle. S. A. Brussel. 17 1951-1952).
- Goepfert A. F. - Staab K., *Moraltheologie* (1897), 3 vol. (Paderborn, Schöningh 1923).
- Gousset Th., Card., *Théologie morale à l'usage des curés et des confesseurs* (2 vol., Paris 1844), 13 editiones.
- (gennanice, Aachen 1851, et Schaffhausen 1851).
- (latine, Milano 1850).
- (Gury J.)-Tümmolo R. - JoRio I. S. I., *Compendium theologiae moralis* (1850), 2 vol. (Neapoli, d'Auria 8 1954).
- Gury J. - Ballerini A. - Palmieri I. S. I., *Compendium theologiae moralis*, 2 vol. (Roma, Inst. Op. S. Ios., 15 1907).
- (Gury .1.) - FERRERES J. - Mondria S. !.. *Compendium theologiae month's... dispositionibus iuris hispani ac lusitani... accommodatum*, 2 vol. (Barcinone, Subirana, 1932, 17 1949-1950).
- (Gury J.) - Sabetti A. - Barrett J. S. I., *Compendium theologiae moralis, a Gury conscriptum, a Ballerini adnotationibus auctum* (N. York, Pustet 14 1939).
- Haine A., *Principia dogmatico-moralia universae theologiae sacramentalis* (Leuven, Fonteyn 1875).
- Haine A.-Bund J., *Theologiae moralis elementa* (1881), 4 vol. (Leuven, Fonteyn 11 1906).
- Handbuch der Moraltheologie* hrsg. von Prof. M. Reding apud Hueber, München.
- I. Reding M., *Philosophische Grundlegung der katholischen Moraltheologie* (1953).
- IV. Mohr R., *Die christliche Ethik im Lichte der Ethnologie* (1954).
- VI. Sennackenburg R., *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments* (1954).
- Haring b. C. ss. R., *Das Gesetz Christi. Moraltheologie* (Freiburg Brag., Wewel 1954).
- Hilarius a Sexten O. M. Cap., *Compendium theologiae moralis*, 2 vol. (Meren 1889).
- Hirtii Il. - Abellan P. S. !.. *Notae ad praelectiones theologiae moralis* (Roma, Univ. Gregoriana 1946-1948).
- Initiation théologique*, t. III: *Théologie morale* (Paris, Ed. du Cerf 1952).
- Kenrick P., *Theologia Moralis* (Mechelen, Dessain e 1860).
- Koch A., *Lehrbuch der Moraltheologie* (1905) (Freiburg, Herder 3 1910).
- Koch A. - Preuss A.. .1 *handbook of moral theology*, 5 vol. (St. Louis, Herder 1918-1924).
- Konings A. C. ss. R.. *Theologia moralis S. Alphonsi in compendium redacta* (1874) (N. York. Benziger 6 1886).
- Leclercq .1.. *Essais de morale catholique*, 4 vol. (Tournai, Casterman 3 1950).
- Lehmkuhl A. S. 1., *Theologia moralis* (1883), 2 vol. (Freiburg, Herder 12 1914).
- Linsenmann Fr., *Lehrbuch der Moraltheologie* (1878) (Freiburg, Herder 3 1888).
- Marc C. · Gestermann F. - RauS .1. C. ss. R., *Institutiones morales alphonsianae* (1885), 2 vol. (Lyon. Vitte -° 1939).
- Maisbach .1. - Ermecke G., *Katholische Moraltheologie* (1915-1918), 3 vol. (Minister, Aschendorf 1 1953-1954).
- Me High .1. - Callan Ch. O. P., *Moral theology*, 2 vol. (N. York. Wagner 1929).
- Mechliniensis, *Theologia ad usum Seminarii Mechliniensis. Tractatus tie Actibus humanis, de Legibus, tie Conscientia etc.* (Mechelen. Dessain 1932 etc.). Haec theologia, incepta a Petro Dens (1690-1775) pluries saeculo 19" et usque iu hodiernum diem recognita et prelo commissa est.

- Merkelbach B. O. l., *Summa theologiae moralis* (1932-1933), 3 vol. (Paris, Desclée de Brouwer 5 1947).
- Müller E. - Seipel J. - Ljčić J., *Theologia moralis* (1868-76), 3 vol. (Regensburg, Pustet 1925).
- Noldin H. - Schmitt A. - Heinzel G. S. I., *Summa theologiae moralis* (1899-1900), 3 vol. (cum 3 complementis) (Innsbruck, Rauch 30 1952).
- Peinador A. C. M. F., (*ursus brevior theologiae moralis*, 2 vol. (Madrid, Ed. Cocala 1950).
- Pigini J. - Grazioli A., (*ursus theologiae moralis* (1900-1912), 4 vol. (Verona, Scuola tipografica vescovile 1947).
- Piscetta A. - Gennaro A. S. S., *Elementa theologiae moralis*, 7 vol. (Torino, Soc. Editrice Int. 1945).
- Primmer D.-MÜNCH O. P., *Manuale theologiae moralis see. principia S. Thomae* (1915) (Friburgi, Herder 10 1947).
- Pruner J., *Moraltheologie* (1875) (Freiburg, Herder 3 1903).
- Regatillo E. - Zalba M. S. I., *Theologiae moralis summa*, 3 vol. (Madrid, B. A. 1952-1954).
- SCAVINI P., *Theologia moralis universa ad mentem S. Alphonsi de L.* (1847), 4 vol. (Milano, Oliva 2 1871).
- Schilling O., *Lehrbuch der Moraltheologie*, 2 vol. (München, Hueber 1928, - 1952).
- Schindler F., *Lehrbuch der Moraltheologie* (1907-1909), 3 vol. (Wien 1912-1914).
- Simar Tu., *Lehrbuch der Moraltheologie* (1867) (Freiburg, Herder 3 1938).
- Tanqueray Ad., *Synopsis theologiae moralis et pastoralis* (1902), 3 vol. (Doornik, Desclée 10 1937).
- Tillmann F., *Handbuch der katholischen Sittenlehre*. Unter Mitarbeit von Dr. Steinbüchel und Dr. MÜNCHER (1934-36), 5 vol. (Düsseldorf, Schwann 4 1950-1953).
- Tschach J. S. I., *Compendium theologiae moralis*, 2 vol. (Freiburg, Herder 1926-1927, - 1935).
- Vermeer SCH A. S. I., *Theologiae moralis principia-responsa-consilia* (1922-1923), 4 vol. (Roma, Gregoriana 3 1933-35).
- Wouters L. C. ss. R., *Manuale theologiae moralis*, 2 vol. (Brugge, Bevaert 1932-1933).

R) Summaria :

- Arregui A. - Zalba M. S. I., *Summarium theologiae moralis* (Roma, Gregoriana 20 1952).
- Gianni S. C. ss. R., *P. Cl. Marc.. Institutionum moralium alfonsianarum epitome* (Lyon, Vitte 1930).
- Jone II. O. M. Cap., *Katholische Moraltheologie* (1930) (Paderborn, Schöningh 14 1949). Exstant versiones in linguis principalioribus.
- Primmer D. O. P., *Vademecum theologiae moralis in usum examinandorum et confessoriorum* (Freiburg, Herder 6 1949).
- Schilling O., *Moraltheologie* (Herders Theologische Grundrisse) (Freiburg, Herder - 1949).
- Sebastiani N., *Summarium theologiae moralis* (Torino, Marietti 8 1925).
- Tanqueray A. - Quevâstre E. - M., *Brevior Synopsis theologiae moralis et pastoralis* (Doornik, Desclée 1929).
- Telci C., *Epitome theologiae moralis universae* (Innsbruck, Rauch 1924).

(') Casus conscientiae :

- Bucceroni I. S. I., *Casus conscientiae*, 2 vol. (Roma, Inst. Pio IX 3 1913)
 GÉNICOT E. - Salsmans J. S. !.. *Casus conscientiae propositi ac soluti* (Leuven Lessianum 8 1948).
 Gennari C. Card.. *Consultationi morali su casi e materie svariale the spei ialmenlc riguardano i tempi nostri*, 2 vol. (Roma, *Monitore Eccl.*, Desclée 3 1913-1915).
 Güky J.-Ferrerres .l. S. L, (*casus conscientiae*, 2 vol. (Barcelona, Subirana 5 1926).
 Lehmkuhl A. S. I., *Casus conscientiae*, 2 vol. (Freiburg, Herder 1 191,3).
 SLATER Tn. S. l., *Cases of conscience for english speaking countries* (N. York 191 I).
 Ter Haar F. ('. ss. R., *Casus conscientiae de praecipuis huius aetatis peccandi occasionibus* (Torino, Marietti 3 1939).
Casus conscientiae de praecipuis huius aetatis vitiis coranique remediis (Torino, Marietti 3 1939).

IV.— OPERA CIRCA THEOLOGIAM MOR. FUNDAMENTALEM

A) Introductio in Theologiam Moralem :

- Breznay A.. *Claris Theologiae moralis seu introductio in studium Ethicae Christianae scientificum*, 1 (Freiburg, Herder 1914).
 KHN IL, *Encyklopädie und Méthodologie der Théologie* (*Theologisehe Hibliothek*) (Freiburg, Herder 1892).
 Kr aw c t z k y A., *Einleilunq in das Studium der kalholischen Moraltheologie* (Breslau s 1898).

B) Opera quae Theologiam Moralem defendunt :

- Mausbach .l., *Dic katholische Moral und Hire Gegner* (Koln, Bachem 5 1921).
 Schilling ()., *Apologie tier kalholischen Moral* (Paderborn, Schoningh 1936).

C) Institutiones fundamentales :

- Bouqvillon Th., *Institutiones theologiae moralis fundamentalis* (Brugge, Beyaert 3 1903).
 Lanza A., *Theologia moralis. I. Theologia morulis fundamentalis* (Torino, Marietti 1949).
 LOTTIN O. O. S. B.. *Principes ile morale, I - Expose systématique. II - Compléments de doctrine et d'histoire* (Louvain 1947).
 LoTTIN O. O. S. B.. *Théologie morale. I - Morale fondamentale* (Paris, DeSflée 1954).
 Ramirez, *De hominis beatibudine, tom. 1* (Salmanlicae 1942); *tom. II* (Matriti 1943).
 Raphael a S. Ioseph O. ('arm.. *Institutiones fundamentales theologiae moralis* (Aalst, Vernimmen 1884).
 Schilling O., *Theologia moralis fundamentalis* (München, Hueber 1937).
 Séraphinus a Loiano O. F. M. Cap., *Institutiones theologiae moralis, I . Theologia fundamentalis* (Torino, Marietti 1934).
 SWEENS A., *Theologia moralis fundamentalis* (Haaren 7 1910).

/b) De actibus humanis et conscientia :

- Beaudoüin R. - Gardeil A. O. I', *De conscientia* (Doornik, Desclée 1911).
 Bruyne Ei», de, *Ethica* (Philosophische bibliothek), 3 vol. (Antwt-rpen. Standaard 1934-1936).
 Cathrein V. S. !.. *Die Einheit ties sitlliehn Beirusstseins tier .Alenschheit*, 3 vol. (Freiburg, Herder 1914).
 Frins V. S. !., *De actibus humanis*, 3 vol. (Freiburg, Herder 1897-1911).
 Mcncker Tη., *Die psychologischen Grundlagen der kalholischen Sittcidehre* (Handbuch der Kalholischen Sittenlehre... Tillmann. II) (Dusseldorf, Schwann 7 1950).
 Rousselot l'. S. I., *Quaestiones de consedentia* (Museum Lessianurn, 35) (Brunei, L'Ed. Univ. 1937).
 Walsh G., *De actibus humanis* (Dublin 1880).

E) De systemate morali :

- Arendt G. S. I., *.Alpologelicae... dissertationis a J. ile Caigny exaratae crisis* (Freiburg, Herder 1897).
 — *Aequiprobabilismus ab ultimo fundamento discussus* (Roma 1909).
 Buck V'. de S. I., *Vindiciae Ballerinianae seu gustus recognitionis Vindiciarum .Alphonsianarum*. Insunt dissertationes Ballerini de systemate S. Alphonsi etc. (Brugge, Beyaert 1873).
 Caigny J. de, *.Alpologctica de aequiprobabilismo alphonsiano historico-philosophica dissertatio* (Doornik, Casterman 1894).
 De genuino probabilisme licito (Brugge. Desclée de Brouwer 1901).
 De genuino morali systemate S. Alphonsi (Brugge. Desclée de Brouwer 1901).
 Dei.ERUE F. C. ss. R., *In· système morale de S'. Alphonse ile L. Etude historique et philosophique* (S. Etienne, ΓApôtre du foyer 1929).
 Eberle A., *1st der Dillinger Moralprofessor Christopf Rassler (1654-1723) der Begruender îles Aequiprobabilismus* (Freiburg Brsg., Herder 1951).
 GaIDÉ L. C. ss. R., *De morali systemate Alphonsi M. de !.. historico-theologica dissertatio* (Roma, Cuggiani 1894).
 .Jansen J. L. C. ss. R., *Geschichte und Kritik im Dieustc tier 1 Minus Probabilis **. Antwort an l'. V. Cathrein S. I. (Paderborn. Schoningh 1906).
 La question liguorienne; réponse au P. Lc Bachelet (Gulpen, Alberts 1899).
 Le Bachelet X. S. L, *La question liguorienne. Probabilisme et équiprobabilisme* (Paris, Lethielleux 1899).
 Lehmkuhl A. S. L. *Probabilismus vindicatus* (Freiburg, Herder 1906).
 Mandonnet P. O. P., *Le décret d'innocent XI contre le probabilisme* (Paris 19<>3).
 .Mondino S., *Studio storieo-critico sul sistenia morale di S. Alfonso M. de I..* (Monza. Artigianelli 1911).
 Richard T. O. P., *Le probabilisme morale et la philosophie* (Paris. N. Libr. nat. 1922).
 Etudes tie théologie morale (2. De la probabilité à la certitudi pratique) (Paris. Desclée do Brouwer 1933).
 Schmitt A. S. !.. *Zur Geschichle des Probabilismus* (Innsbruck, Rauch 1904).
 1er Haar F. C. ss. R., *De systemate morali antiquorum probabilistarum* (Paderborn, Schoningh 1894).
 Das Dekret ties Papstes Innozenz XI iibeî tien Probabilismus (Paderborn. Schoningh 1904).
 I'ch. *Innocenta XI de Probabilismo Decreti historia el vindiciae* (Roma. Pustet 1904).

Terxus .l. S. I., *Zur Vorgeschichte tier Moralsystème von Vitoria bis Medina* (Forschungen zur christlichen Literatur und Dogmengeschichte, XVI, 3) (Paderborn, Schöningh 1930).

Vindiciae alphonsianae seu... N. Alphonsi... doctrina moralis vindicata a plurimis oppugnationibus cl. P. .l. Ballerini S'. I... cura et studio quorundam theologorum e C. ss. R. (1873), 2 vol. (Doornik, Castermann 2 1874).

Wouters L. C. 88. R., *De Minusprobabilismo* (1905) (Amsterdam, van Langenhuisen 2 1908).

— *De systemate morali dissertatio* (1909) (Gulpen, Alberts 7 1918).

V. — MONOGRAPHIAE ET STUDIA CIRCA VARIOS TRACTATUS

Hic consuli debent bibliographiae speciales, quae facile inveniuntur in articulis lexicorum vel in introductionibus ad Theologiam. Quaedam hic exempli gratia sequuntur.

A) De Iustitia et iure :

Bicchieri G. *Il mondo degli affari e la morale* (Brescia, Morcelliana 1935).

Carrière J., *De iustitia et iure (Praelectiones theologicae maiores in Sem. S. Sulpitii)*, 3 vol. (Paris, Méquignon 1839).

— *De contractibus (Praelectiones theologicae maiores in Sem. S. Sulpitii)*, 3 vol. (Paris, Méquignon 1844-1847).

CROLLY G., *Disputationes theologicae de iustitia et iure, ad normam iuris municipalis britannici et hibernici conformatae*, 3 vol. (Dublin, Gill 1870-1877).

DüYNSTEE W. C. ss. R.. *Burgerlyk redd en zielzorg* ('s Hertogenbosch, Malmberg 4 1937).

Leclercq L., *Leçons de droit naturel...*, 4 vol. (Namen, Wesmael-Charlier 2 1933-1937).

Lumbkeras P. O. P., *De iustitia* (Roma, Angelicum 1938).

Marres P., *De iustitia iuxta doctrinam theologiam et principia iuris recentioris speciatim vero Neerlandici*, 2 vol. (Roermond, Romen 7 1888-1889).

Müller A. S. L., *La morale et la vie des affaires. Simples notes de déontologie des affaires* (Tournai, Casterman 1951).

Sweens A., *Institutiones theologicae de virtute cardinali iustitiae* (Haaren 2 1913).

Vermeersch A. S. L., *Quaestiones de iustitia* (Brugge, Beyaert 2 1904).

Waffelaert G., *Tractatus de iustitia*, 2 vol. (Brugge, Beyaert 1885-1886).

B) Theologia Moralis Socialis :

DÉPLOIGE S., *Le conflit de la morale et de la sociologie* (Paris, Desclée 1923).

FALLOX V. S. L., *Principes d'économie sociale* (Bruxelles, Ed. Univ. 7 1949).

Hertzog C. O. F. M., *t'ommentaar op Quadragesimo Anno* ('s Hertogenbosch, Teulings 1933).

Nell-Breuning O. v. S. !.. *Grundzüge der Börsenmoral* (Freiburg, Herder 1928).

Weber H. -Tischleder P., *Handbuch der Sozialethik. I. Wirtschaftsethik* (Essen, Baedeker 1931).

Welty E., (). P., *Herders Sozialkathismus* (Freiburg Breg. Herder) - I. *Grundfragen und Grundkräfte des sozialen Lebens* (2 1952) - II. *Der Aufbau der Gemeinschaftsordnung* (1953).

Praesertim autem hic citari debent opera Ottonis Schilling:

- *Reichtum und Eigentum in der altkirchlichen Literatur* (1908).
- *Die Staats- und Soziallehre des H. Augustinus* (1910).
- *Naturrecht und Staat nach der Lehre der alten Kirche* (1914).
- *Das Völkerrecht nach Thomas v. Aq.* (1919).
- *Der kirchliche Eigentumsbegriff* (1920).
- *Die Staats- und Soziallehre des H. Thomas v. Aq.* (1923).
- *Die christlichen Soziallehren* (1926).
- *Die Staats- und Soziallehre des Papstes Leo XIII* (1925).
- *Christliche Gesellschaftslehre* (1926).
- *Christliche Staatslehre und Politik* (1927).
- *Katholische Wirtschaftsethik nach den Richtlinien der Enc. Q. Anno* (1933).

C) De Castitate :

- Alberti I., *De serto et nono decalogi praecepto et de usu matrimonii* (Roma, Otlic. Polygr. Ed. 2 1914).
- Allers R., *Serualpädagogik* (Salzburg, Pustet 1934).
- Bureau P., *L'indiscipline des mœurs* (Paris, Blond et Gay 1920).
- Duynstee W., *De leer der kuisheid* (Roermond, Romen 4 1932).
- Fuchs J. S. I., *Die Serualethik des hl. Thomas von Aquin* (Köln, Bachem 1949).
- Hildebrand D. von., *Reinheit und Jungfräulichkeit* (München, Kösel 1 1933).
- Lanza A. - Palazzini P., *Theologia moralis. Appendix: De castitate et lururia* (Torino, Marietti 1953).
- Merkelbach B. O. P., *Quaestiones de castitate et lururia (Quaestiones pastorales. I)* (Luik, La pensée catholique 4 1936).
- Vermeersch A. S. I., *De castitate et de vitiis contrariis* (Brugge, Beyaert 1919).
- Wouters L. C. ss. R., *De virtute castitatis et de vitiis oppositis* (Brugge, Beyaert 2 1932).

D) De Matrimonio :

- Becker J. de, *De sponsalibus et matrimonio* (Leuven. Ceuterick - 1903).
- Boschi A. S. L., *Questioni matrimoniali* (Torino, Marietti 1944).
- *Nuove questioni matrimoniali* (Torino, Marietti 3 1950).
- Carrière «L., *De matrimonio (Praelectiones theologicae maiores in Sem. S. Sulpitii)*, 2 vol. (Paris, Méquignon 1837).
- Esmein A., *Le mariage en droit canonique*. 2 vol. (Paris, Sirey 2 1929-1935).
- Feye H. J., *De impedimentis et dispensationibus matrimonialibus* (Leuven. Peeters 4 1893).
- Gasparri P. Card., *Tractatus canonicus de Matrimonio*, 2 vol. (Roma. Typ. Polygl. Vatic. 8 1932).
- Hoegen, *Over de zin van het huwelyk* (Utrecht, Spectrum 2 1938).
- Joyce, *Christian Marriage* (London, 1933).
- Lavaud B. O. P., *Le monde moderne et le mariage chrétien* (Paris, Desclée de Brouwer 1935).
- Mausbach J., *Ehe und Kindersegnen* (München-Gladbach, Volksverein 4 1925).
- Pages G. S. L., *De Matrimonio in Missionibus ac potissimum in Sinis tractatus practicus*, 2 vol. (Zi-ka-wei, Typogr. T'ou-sé-wé 2 1936).

- Smet A. de. *Traaialus theologico-canonicus de sponsalibus cl matrimonio* (Brugge, Beyacrl 1 1927).
- Schmidt W. - Koppers W. S. V. D., *l'ô/Zer and Kulluren*, I (Der Mensch aller Zeiten, 3) (Regensburg, Habel 1924).
- Ter Haar F. C. ss. R., *De matrimoniis mixtis eorumque remediis* (Torino, Jia-rietti 1931).
- Mixed marriages and their remedies* (New York, Pustet 1933).
- Tkies. *Praklisches llandbuch des geltenden kanonischen Ehercchts in Vergleichung mit dem deutschen Staallichen Ehcrecht*, 2 vol. (Breslau 1925-1927).
- Vlaming Tn. - Bender L., *Praelectiones iuris matrimonii*, 2 vol. (Bussum, Brand 4 1950).
- Vromant G. C. l. C. M., *De Matrimonio (lus missionarium, V)* (Leuven, Museum Lessianum 1952).
- JVer nz F. - Vidal - Ageire P. S. I., *Iks matrimoniale (lus canonicum, V)* (Roma, Gregoriana 3 1940).

E) De statibus et Officiis : Cfr. e. g.:

- Niedermeyer A., *Aerztliche Ethik* (Wien, Herder 1954).
- Payen G. S. !., *Déontologie médicale d'après le Droit naturel* (Zi-ka-wei, Imprimerie de T'ou-sé-wé ' 1935).
- Sal smans J. S. I., *Droit et Morale. Déontologie juridique* (Brugge, Beyaert 1925).
- Rechtelyke plichtenleer. Déontologie, inridica* (Leuven Vlaamsehe Boekenhalle 3 1927).
- (teneeskundige plichtenleer. Deontologia medica* (Leuven Vlaamsehe drukkerij 4 1935).

VI. — THEOLOGIA MORALIS PASTORALIS

-I) Institutiones Pastorales :

- Aertnys J. C. ss. R., *Theologia pastoralis tradens practicam institutionem Confessurii* (Gulpen, Alberts 8 1916).
- Amberger .L., *Pastoraltheologie*, 4 vol. (Regensburg, Pustet 1 1883-1886).
- Benger M. C. ss. R. - Klarmann Г., *Pastoraltheologie*, 3 vol. (Regensburg, Pustet * 1890).
- Boccardo, *Confessione e Direzione*, 3 vol. (Torino 1922).
- Chanson A., *Pour mieux confesser* (Arras, Brunet 5 1952).
- Chanson *Pour mieux administrer, Baptême, Confirmation, Eucharistie, Extrême-Onction* (Arras, Brunet 1952).
- Frassinetti G., *Manuale pratico dei Parroco Novello* (Alba, Pia Soc. San Paolo " 1928).
- Fleuras X., *Tratal moral-pastoral despre l'zul Sacramentelor* (Oradea 1932).
- Merkelbach B., *Quaestiones pastorales*. I. *De Castitate cl Luxuria*. - II. *De Embryotogia et de 8lcrilizatione*. - III. *De variis poenitentiam categoriis*. - IV. *De Poenitentiae Ministro eiusque officiis*. - V. *De partibus Poenitentiae*. - VI. *De variis peccatis* (Luik. * La pensée catholique » 1926-1937).
- Mjcielletti A., *Summula theologiae pastoralis*, 2 vol. (Roma, Coletti 2 1925-1929)

- Noppel C. S. I., *Aedificatio Corporis Christi. Aajriss der Pastoral* (Freiburg. Herder 1937).
- Pruner .1.,-Seitz J. - Thurnhofer F., *Lehrbuch der Pastoraltheologie*, 2 vol. (Paderborn, Schöningh 4 1923-1928).
- Ruland L., *Handbuch der praktischen Seelsorge*. I. *Grenzfragen der Nulnwissenschaften mid Théologie (Pastoralmedizin .)*. - II. *Die allgemeinen Grunrlagen des sillichen Handelns. Die Ethik des Geschlechtslebens*. - III. *Von den Pflichten des Menschen gegen Gott mid gegen sich selbst. Der Mensch mid die Kreatur*. - IV. *Von den Pflichten gegen den Xdchlen* (München, Hueber 1935-1931-1933-1936).
- Sciicci J. O. S. B., *Handbuch der Pastoraltheologie*, 3 vol. (Innsbruck, Rauch 19-i0 1925).
- STOCCHIERO G., *Pratica pastorale* (Manuali cattolici), 26 (Vicenza, Soc. An. tip. lu 1947).

B) Praxis pastoralis cum diversis classibus personarum :

- Acken B. van S. I., *Der Priesterberuf. Ein Beitrag zur speziellen Seelsorge* (Trier, Paulinus-Druckerei 1931).
- Bergmann W., *Religion mid Seelenleiden* (Augsburg 1929).
- Bless II., *Pastoral-psychiatrie* (Roermond, Romen 3 1947).
- *Psychiatric pastorale* (Brugge, Beyaert 1936).
- *Manuale di Psichiatria Pastorale* (Torino, Marietti 1952).
- Eymieu A. S. !.. *Le gouvernement de soi-même*. 1. *Les grandes lois*. 2. *L'obsession et le scrupule* (Perrin 20 1908, 1013).
- Fischer M. O. S. C., *Katholische Krankenseelsorge* (Freiburg. Herder 1934).
- Raymond V. O. P., *Guida dei nervosi e degli scrupolosi* (Ruina, Desclée 1 1925).
- SciilGEN H. S. !.. *Uni die Reinheit der Jugend* (Düsseldorf. Schwann 1 1931).
- Schulte Ciir., *IFas der Seelsorger von nervösen Seelenleiden icissen muss* (Paderborn. Schöningh 1936).
- *Zielszieken en zielzorg* (Roermond, Romen 3 1947).
- Sinety R. de S. I.. *Psychopathologie et direction* (Paris. Beauchesne).
- Ter Haar F. C. ss. R., *De occasionariis et recidivis* (Torino. Marietti 1927).
- Turco N., *// Irrattainento « morale » dello scrupolo e dclTossessione morbosa*. 2 vol. (Torino, Marietti 2 1921).

G) Medicina Pastoralis :

- Antonelli !.. *Medicina pastoralis*, 4 vol. (Roma 5 1932).
- Capellmann K. - Bergmann W.. *Pastoral-Medizin* (Paderborn. Bonifazius-Druekeri 1B 1923).
- *La médecine pastorale* (Paris 2 1926).
- Eschbach S. Sp., *Disputationes physiologico-theologicae* (Roma. Desclée 3 s. a.').
- XIEDERMEYER A.. *Handbuch der speziellen Pastoralmedizin*. 6 vol. (Wien 1949).
- *Compendio di Medicina Pastorale* (Torino, Marietti 1955).
- Palmieri V., *Medicina legale canonistica* (t'ittà di Castello 1946).
- Roland L., *Grenzfragen der Nalunwissenschaften mid Théologie (Pastoralmedizin) (Handbuch der praktischen Seelsorge, I)* (München, Ilübor 2 1935).
- (angliee, St. Louis 1934).
- Stour A. - Kannamüller L.. *Pastoralmedizin* (Freiburg, Herder 5 1909).
- Surbled (L., *La morale dans ses rapports avec la médreim et Thygicnc*. 4 vol. (Paris »2-13 1922-1931).

Abbreviationes in allegationibus.

I. Opera S. Alfonsi. *Liber* Theologiae moralis aut *tractatus* operis *Homo Apostolicus* non indicatur, sed *numerus* tantum, idque inter parentheses, sine nilo alio additamento, v. g.: (*n.* 20), quoties scii, citatio pertinet ad librum vel tractatum S. Alfonsi, qui initio uniuscuiusque, tractatus nostri indicatur: alias liber aut tractatus adiicitur. In libris et numeris Theologia.* Moralis S. Alfonsi allegandis sequimur ultimam editionem Vaticanam Patris (laudé. In citando opere cui titulus: *Homo Apostolicus*, utimur litteris initialibus II. A. Alia opera S. Alfonsi completa citantur.

II. Documenta ecclesiastica. Praecipuae abbreviationes sunt:

- A. S. S. = Acta Sanctae Sedis.
- A. A. S. = Acta Apostolicae Sedis.
- ('. I. ('. - Codex iuris canonici.
- ('. ('. Int. Pontificia Commissio ad Codicis canones authenticè interpretandos.
- S. R. C. Sacra Rituum Congregatio. Citantur numeri novissimae Collectionis authenticae.
- Coll, de Prop. Fide Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide. Allegatur editio anni 1907.
- Sylloge vel Syll. — Sylloge praecipuorum documentorum recentium SS. Pontificum et S. ('. de Prop. Fide necnon aliarum SS. ('C. Romanarum ad usum missionariorum. Typis polyglottes Vaticanis, 1939.

III. OI'ELIA PERIODICA.

- Ius pont. Ius pontificium seu ephemerides urbanae ad canonicas disciplinas spectantes.
- Mon. eccl. = II Monitore Ecclesiastico.
- Rev. Ihéol. vel N. R. théol. Nouvelle Revue Théologique.
- Eccl. rev. = The Ecclesiastical Review.
- Linz. Quart.-Schr. Theologisch-praktische Quartalschrift in urbe Linz publicatum.
- N. K. S. Nederlandsche Katholieke Stemmen.
- Alia multa quae allegantur clare indicari solent.

IV. \14A OPERA. Opera manualia solo nomine auctoris indicantur, quum satis supponantur. Aliorum operum tituli integri prout necesse erat referuntur. Opera S. Thomae modo consueto citantur. Multorum operum recentiorum, etiam manualium, indicationem accuratam videbis in elencho bibliographico, supra *p.* XLIII.

LIBER PRIMUS

DE PRINCIPIIS GENERALIBUS

Quia Theologiae moralis est tractare de activitate humana prout ordinatur in finem hominis supernaturalem, antequam de activitate humana in particulari et de singulis praeceptis quae actiones in finem dirigunt sermo esse potest, prius activitas moralis hominis *modo generali* considerata occurrit. Quare dicemus: 1° de ultimo fine humanae vitae; 2° de moralitate actuum humanorum generatim; 3° de conscientia tamquam de regula interna et subiectiva ordinationis actuum humanorum in finem ultimum; 4° de lege, quae eorum regula obiectiva exsistit; 5° de peccatis, seu de actionibus quae a regulis morum deflectunt; 6° de virtutibus, seu de iis principiis internis remotis actuum humanorum, quibus homo stabili modo disponitur ad eliciendas actiones, regulae morum conformes.

TRACTATUS I.

DE ULTIMO FINE VITAE HUMANAЕ

S. Th., in *IV Sent.*, *dial.* 49; *C. Gent.*, *lib.* 3; I-II, *q.* 1-5.

Quia in online operandi finis habet rationem principii, ex line oportet accipere rationes eorum quae sunt ad finem. Considerantes igitur finem totius vitae humanae, dicemus 1° de habitudine activitatis humanae ad finem in genere; 2° de exsistentia finis ultimi humanae vitae; 3° de beatitudine ut est finis ultimus humanae vitae; 4° de Deo ut est finis ultimus humanae vitae; 5° de consecutione finis ultimi; 6° de erroneis circa finem vitae humanae doctrinis.

Caput I.

DE HABITUDINE ACTIVITATIS HUMANAЕ AD FINEM

1. — Notio finis. Finis est id cuius gratia, idest ob cuius amorem, cetera fiunt, seu id propter quod aliquid fit.

In fine seu causa finali triplex elementum distinguendum est: 1) ratio *formalis*, (piae est in eo quod *cetera omnia movet*; movet autem non agendo sed alliciendo, motione reali, non tamen physica, sed metaphorica. Ait enim S. Thomas: Sicut influere causae efficientis est agere, ita influere causae finalis est appeti et desiderari 1). 2) Ratio *materialis*. (piae est in eo quod *ratione bonitatis* seu appetibilitatis suae movet: bonum enim habet rationem finis. 3) *Conditio* requisita ut moveat, quae est in eo quod sit *in intentione*: movet enim finis prout est apprehensus et esse intentionale habet in intellectu. Unde finis, quamvis ultimum in executione, est tamen primum in intentione et causa causae 2).

1) S. ThoiniLH, Q. *de 1<r.*, 22. *ari.* 2 r.

2) Io. n S. Thoniū, *Cursus thcnl.* 1, II, (*lisp.* I. *ari.* 1. n. 6.

*It*onum quod habere potest rationem linis, est aut Im m ii Im nestum aut boiiujn .delectaliile. non vero bonum utile : bonum enim utile qua tale nequit ratione sui appeti ideoque necessario induit rationem medii ad finem †.

Finis quasi componitur ex tribus partibus integrantibus : *res* propter cuius assecutionem aliquid lit. vocatur FINIS QUI (seu cuius gratia); ipsa *assecutio* huius rei vocatur finis quo; *subiectum* cui rem appetimus vocatur finis cui. Ita pauper cui possessionem pecuniae appetimus, est tinis cui; ipsa possessio pecuniae est finis quo; tandem pecunia est finis qui.

2. — Divisiones finis. Finis dividitur: 1° *ratione fontis eius seu originis seu subiecti*: in finem *operis* seu operationis †, et finem *operantis*.

Finis operis est ille qui ipsi operationi ex natura sua debetur, seu ad quem ex natura sua tendit; sic linis operis deambulationis est mutare locum. Finis operantis est linis quatenus constituitur intentione operantis 3). Ita linis operantis deambulationis potest esse: procedere ad furtum, ad ecclesiam, ad negotiationem. Finis operantis potest esse idem ac linis operis, potest etiam esse diversus; imo fieri potest ut ab operante solus linis aliquis extrinsecus tamquam linis intendatur, dum linis operis tamquam medium eligitur.

2° *ratione influxus seu causaiitatis*: linis aut est *totalis*, (piando solus, vel *partialis*, (piando una cum alio fine ad agendum movet.

Fines autem partiales sunt *aeque principales*, si omnes aequaliter et sufficienter movent ad agendum, ut si (piis aequaliter recreationis et lucri causa iter instituat: aut unus est primarius, alter secundarius. Finis *primarius* est ille, (pii per se primo movet; *secundarius*, qui non per se primo, sed consecutive et supposito prius seu huic subordinate movet, etiamsi solus non moveret ad agendum; quamvis forsitan etiam ob solum finem principalem operans non ageret; ut si (piis Missam celebret per se primo quidem ob honorem Dei; attamen hoc praesupposito. etiam ob stipeidium; quo deficiente non celebraret.

3° *ratione termini*: linis est aut *proximus* aut *remotus*; *ultimus* aut *intermedius*.

Finis proximus est ille qui immediate, nullo alio line interposito, intenditur; remotus est (pii mediante alio line intenditur. Finis vero ultimus est ille <pii ad nullum ulteriorem finem dirigitur; sive simpliciter.

*1 I«». ii S. Tlioinn. *ibiihm*. S. Th.. I, q. a. 15.

-) Diro μ ·11 o|x*rationitt id eat alicuius actus seu motus. Aliquando vero finis operis Intel- liuitur o|M»rl* itim perfecti, sive sit ro naturalis sive opu> nitefactum. puta domus.

Io n TI101117. *ibidem*. n. 19.

quoad totam activitatem humanam: sive secundum quid, quoad determinatam actionum seriem, ut victoria in operationibus bellicis. Finis intermedius est. ille qui ad ulteriorem finem dirigitur. Tam finis ultimus quam intermedius possunt esse sive proximus sive remotus.

3. — Principia. L *Finis est obiecti in artus humani* '). Actus enim humanus est actus cuius homo est dominus¹⁾. Est autem homo dominus actuum suorum, prout ex voluntate deliberata procedunt. Obiectum autem voluntatis est finis et bonum.

Confirmatur argumentum ostendendo singulos actus voluntatis sive elicitos sive imperatos poni propter finem '). Actus enim *eliciti* aut immediate propter finem ponuntur ut simplex volitio et intentio finis, aut mediate ut consensus, electio et usus activus, utpote versantes circa ea quae sunt ad finem. Disputatur quidem quoad fruitionem seu possessionem finis et delectationem inde consequentem. Et negandum videtur eas poni propter finem: fruitio enim est potius ipse *finis quo*, una eum *fine qui* ipsius actus humani finem totalem constituens; delectatio non est nisi actus humani complementum. Sed ideo praecise thesis etiam de hisce non intenditur. Actus autem *imperati* (usus passivus) imperantur a voluntate ex amore finis ideoque propter finem, ut scii, voluntas per eos tamquam per media finem assequatur. Qua in re notes etiam actus intellectus qui versantur circa finem (apprehensio simplex et indicium) vel circa media (consilium, indicium praeticum et imperium) per quandam reflexionem voluntatis supra seipsam posse imperari: de cetero semper concurrunt cum actibus elicitis voluntatis ad aliquid unum constituendum atque hoc modo ponuntur propter finem.

H. *Omnia quidem agunt propter finem, sed homini proprium est agere propter finem, quatenus se movet ad finem* '). Probatur prior pars ex hoc, quod agens debet esse *determinatum* potius ad hunc quam ad illum effectum producendum; determinatio autem ad certum enectum habet rationem finis. Unde finis est prima inter causas, qua subtracta nihil fieret. Probatur altera pars ex hoc, quod dum alia tendunt in finem quasi, ab alio mota, homo qui cognoscit rationem finis, *seipsum* movet ad finem. quia habet dominium suorum actuum per liberum arbitrium⁵⁾.

1 JJ. *Actus humanus recipit speciem ex fine* *). Actus enim humanus sumit speciem sive a principio sive a termino agendi, sicut

b i-π. 7. i. «. i.

-> Cfr. infra, n. IS.

") Cfr. Infra aelienni aetnini humanorum. n. IU. Billuart. *!> finr nil. />'.«.* 1. <>r/. 1.

1) I-II. q. I. a. 2.

5) Quo sensu Dens a«at propter finem. vide apml Io. n S. Thoma. *ihWrm.* I. <ir/. 2. n. 30-33. Infra n. 11 et 12.

®) III. q. 1. a. 3.

omnis motus. Sed. principium agendi pro actu humano est voluntas
eius obiectum praecise est finis; terminus autem humani pariter
est id quod voluntas tamquam finem intendit.

Caput II.

DE EXSISTENTIA FINIS ULTIMI HUMANAЕ VITAE

4. — Principia. I. *Humana vita ordinatur in aliquem finem tamquam ultimum, ita ut processus in infinitum in finibus repugnet* *).

Duplex est subordinationatio causarum: est eubordinatio per se, si causa *ut sasisa*, seu in ipso exercitio causalitatis, pendet ab altiore causa, ita ut causalitatem exercere non valeat sine illo altiore movente. Exempla sunt: rota horologii, arbor fructificans sub influxu solis. Est subordinatio per accidens, si causa non in causando, sed secundum aliam rationem, ut effectus seu res aliqua, ab alio pendet, ut v. g. in serio generationum. "Sc

Fines et media humanae vitae si sunt subordinate *per accidens*, finis infinitas, spectata saltem coniunctione eorum, non repugnat; quia causae per accidens ad invicem se habentes sunt *indeterminatae* ^{^*5^} et ideo semper augeri possunt. Sed singuli lineae hoc modo iuncti, aut sola virtute propriae bonitatis movent ad agendum: et tunc ^{Kwx} sunt finis ultimus; aut movent in virtute alterius finis; et tunc huic fini per se subordinantur. Fines autem et media duplici modo *per se* subordinantur: in ordine intentionis et in ordine executionis. Porro, in ordine *intentionis*, subtracto primo principio unde movetur appetitus, seu ultimo lineae, appetitus a nullo moveretur; in ordine *executionis*, subtracto primo principio unde incipit operatio, seu primo medio, nullus inciperet operari nec terminaretur consilium de mediis. Unde tam in finibus quam in mediis per se subordinatis impossibile est in infinitum procedere. Ergo actio humana movetur a lineo aliquo tamquam ultimo.

Hinc falsa est doctrina Kantii iuxta quem finis ultimus hominis consisteret in *progressu infinito* perfectionis *individui*, vel doctrina Schieiermacher, Wundt et recentiorum evolutionistarum iuxta quos consisteret in perpetuo *progressu culturae* generis humani. Etenim «qui infinitum faciunt auferunt naturam boni» (Aristoteles), i. e. ponendo illud in re numquam adipiscibili, tollunt possibilitatem boni. Bonum est, quatenus est conveniens, ergo quatenus in illud tendere possumus: sed in bonum inadipiscibile nemo tendit; ipsum etiam tendere seu *pro-*

gredi nequit esse primum bonum; sicut nec videre potest osse primum obiectum potentiae visivae, nec velle voluntatis.

II. *Voluntas humana non potest simul se habere ad diversa tamquam ad fines ultimos, sed tantum ad unum* ¹⁾. Probatur 1° quia finis ultimus appetitur tamquam *bonum perfectum*. Sed non appeteretur tamquam bonum perfectum, si extra illud aliquid aliud ut bonum perfectum appeteretur; 2° quia finis ultimus est *principium* in processu appetitus, quum naturaliter appetatur. Sed tale principium est unum; *natura* enim tendit in unum, quia est unius speciei; operari autem sequitur esse; 3° quia actus humani, sicut ex line *speciem*, ita ex line ultimo *genus* sortiuntur, quia finis ultimus in finibus *communis* est; eodem modo quo etiam naturalia in aliquo genere ponuntur secundum aliquam rationem formalem *communem*. Atqui actus humani sunt *unius generis*, quia omnia appetibilia seu omnes fines in hoc conveniunt quod sunt obiectum *unius* voluntatis (pia talis. Ergo finis ultimus est tantum unus. Notetur dicta valere non tantum de uno line ultimo hominis simpliciter relate ad genus humanum, sed etiam de uno fine ultimo huius hominis relate ad hunc hominem ²⁾).

Vasquez et alii sentire videntur simul eum fide *absolute* ultime stare posse finem ultimum *negativum*, i. e. talis qui non quidem refertur ad alium, sed ad quem tamen nec alii referuntur; immo dari posse *plures* fines ultimos negativos, quin adsit *absolute* ultimus. Et hoc quidem ut explicet quomodo creatura sit ultimus finis peccatoris. Sed *finis ultimus negativus admitti nequit*. Nam aut appetitus est satiatus, et habetur finis absoluto ultimus; aut non est satiatus, et tunc nullo modo est finis ultimus et ad ulteriorem necessario refertur. Cfr. infra n. 16.

II L *Homo OMNIA quae appetit, propter finem ultimum appetit* ³⁾). Probatur. 1° Quidquid enim non appetitur ut bonum perfectum, appetitur tamen ut *tendens* in illud; nam semper inchoatio alicuius ordinatur in eius consummationem, ut patet tam in naturalibus (pia in artefactis. Atqui bonum perfectum est finis ultimus. Ergo. 2° Finis ultimus est primum movens in motione appetitus. Sed moventia secunda non movent nisi mota a primo movente. Ergo. Cfr. supra, sub I.

Quaeritur, an *propositio etiam valeat de fine ultimo in concreto sumpto*.

Sunt (pii negent; alii tamen affirmant, hoc sensu, quod *indirecte* etiam valeat de fine ultimo materialiter sumpto; quia nemo agit sub influxu boni perfecti in statu abstractionis: nam non posset indicari* de

¹⁾ I-II, q. I, a. 6.

²⁾ Cfr. I-II, q. I, a. 6.

³⁾ I-II, q. I, a. 6.

proportione mediorum ad talem finem; him· nuinquam sese ad agendum determinaret *)· -M” respondent ad hoc sufficere ut agat propter bcati- tudinem in communi, id est non mere in abstracto, sed in confuso seu ge- neraliter sumptam ’). Cfr. infra n. 16.

IV. *Ultimus finis* a) *formaliter sumptus seu ratio finis ultimi est unus pro omnibus hominibus, sed* b) *materialiter sumptus, seu id in quo ratio illa invenitur, potest esse diversus; quamvis* c) *unum tantum bonum potest esse perfecte et vere finis ultimus; illud scii, quod corresponde! affectui bene disposito ’).* Ratio *primi*, quia omnes appetunt suam perfectionem adimpleri, in quo est ratio finis ultimi iuxta dicta in principio secundo. Ratio *secundi* desumitur ex expe- rientia, qua videmus quosdam divitias, quosdam voluptates sensuales vel alia appetere tamquam consummatum bonum; et confirmatur ex ordine physico in quo quidem omne id quod gustui est delecta- bile, dulce est; sed quibusdam maxime delectabile est dulcedo vini, quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius similis. Ratio *tertii* iterum desumitur ex comparatione cum ordine physico, ubi illud dulce oportet simpliciter esse melius delectabile, in quo maxime dele- ctatur ille qui habet optimum gustum; eodem ergo modo illud bonum oportet esse *completissimum* quod tamquam ultimum finem appetit ille qui habet affectum *bene dispositum*. Cf.·*^ <***^ A^y***-
ht- ht- A^ -C. -h*

Ca pu t III.

DE BEATITUDINE UT EST ULTIMUS FINIS
HUMANAE VITAE

Finis ultimus est bonum perfectum. Sed possessio boni perfecti intellectualis naturae vocatur *beatitudo* ‘). Unde dicit S. Thomas quod «finis ultimus vitae humanae ponitur esse beatitudo»4). De qua nunc agendum est.

1) Ita v. g. Gredt, *Etrm. Phil., rd. 6. II, n. 883. 2;* Io. n S. Thornn, *disp. I. n. 2, 26.*
3) Itu GurrIKou-LngmnKv. quoad peccatum ventule: *Rrc. Thomitdr* (1921), p. 31 i.·*//</.
3) I-II, q. 1. a. 7.
J) I. q. 26. a. 1; I-II, q. 5. a. 1 et ad 1.
5) I-II, q. 1. Introductio. Notandum e»t 9. Thom&m quidem. j>0*«t ArlHtotclom et S. Auiru· stlnum, Unem ultimum humanae vitae ponere beatltudlnvin Beu ·rudaiinoninm ·. Non tamen propter hoc Mpttama eluH wt *cudaimoniidirum*. Non enim Anctu ultimum ponit Ipnun delectatio- nem propter «e qunesltam. et inulto minus voluptatem; dicit enim I-II,</l. 31, u. 2: delectatio non iam *eecundum er* e*t bona. sed -equitur bonitatem elUB, In quo qulenclt appetitu*. Et I-II. q. I, a. 2: voluntaa non qunrrit bonum *propter* quletatlionem, sed Ideo quaerit quod quletetur In ope- ratione. quin operatio cM bonum elu«. Unde In vitu humana id quod valorem habet, non est

5. — Notio et divisio. Beatitudo definitur a Boethio: «*St a t u s* honorum omnium *aggregatione* perfectus »¹⁾). Hoc modo includit *omne* illud quod pertinet, ad perfectionem hominis. Sed hic specialius quaerimus in quonam consistat *essentia* beatitudinis, seu cuiusnam boni possessio primo appetitum humanum perfecte satiet. Unde definitur beatitudo sic intellecta: quies in possessione alicuius obiecti quod totaliter satiat appetitum.

Hinc duplex oritur quaestio, prima de beatitudine obiectiva, seu de *objecto* in cuius possessione quies illa perfecta invenitur; secunda de beatitudine siibiecliva, seu de modo quo obiectum perfecte beans *possidetur*. Huic duplici quaestioni sponte annectitur tertia de requisitis ad beatitudinem seu de iis quae requiruntur ad *statum* beatitudinis de quo supra.

Agemus ergo 1° de beatitudine obiectiva (materiali); 2° de beatitudine subiectiva (formali); 3° de requisitis ad beatitudinem.

Articulus 1.

De beatitudine obiectiva.

6. — Principia. I. *Beatitudo perfecta obiectiva neque in bonis externis neque in bonis internis neque in ULLO bono creato invenitur*. Probatur per partes a D. Thoma *), cuius probationis summa haec est:

1° *Beatitudo non invenitur in bonis externis*. Haec enim sunt aut materialia aut spiritualia; materialia iterum sunt aut naturalia aut artificialia. Sed in nullis horum perfecta beatitudo inveniri potest. Nam *naturalia* sunt propter hominem, non vice versa (sunt media, non finis); *artificialia* autem sunt iterum propter naturalia. Bona autem spiritualia sunt honor, gloria, potestas. Sed *honor* et *gloria humana*, ad summum sunt *effectus* boni perfecti (in quo est beatitudo); gloria autem apud Deum est eius *causa*. *Potestas* autem habet rationem principii, non finis, et tam in malum quam in bonum

delectatio, ecu ipsum sentire «e felicem, кн! Ipsa perfectissima et maxime conveniens operatio» eulu® perfectionis quidem slffnum est delectatio seu quies appetitus lude sequent». I'nde delectatio non ext beatitudo, in sensu S. Thomae intellecta, m»d est consequens beatitudinem. Nec modo *tubirrliro* determinari debet perfectio operatlonis, -cd Id quod revera hominem perficit. est conlunetlo nd optimum *obtortum*. Insuper homo non tantum sibi. sed similiter *etiam aliis*, Imo omnibus hominibus, vello debet talem beatitudinem. Tandem, homo ·» et beatitudinem suam et aliorum *ordinare* debet *ad i/moiui principium rui* per beatitudinem eonhingitur. se. Deum.

1) *consol. phd.*, I. 3, *prosa* 2.

2) III. 7. 2. a. 1-8.

adhiberi potest. Insuper haec omnia 1) inveniri possunt in bonis et in malis, id quod verae perfectae bealitudini repugnat, quippe quae est subiecti optime dispositi; 2) per se sola non sutliciunt; nam dantur adime alia bona, ut sapientia, sanitas; ergo sunt *dejectuosa* et imperfecta; 3) possunt causare malum; 1) oriuntur ex causis externis, immo saepe ex mera fortuna; sed verum bonum hominis perfectum debet oriri ex principiis humanae naturae intrinsecis, quia homo naturaliter ad illud inclinatur.

2° *Bealitudo non invenitur in bonis internis.* Haec enim sunt aut corpus, aut voluptas, aut anima humana. Sed bonum *corporis* ordinatur ad bonum animae, tamquam ad finem suum, sicut totus homo ad aliquid extra se ordinatur, quia in se non est summum suum bonum. Bonum autem sensuum, seu *voluptas* sequitur bonum sensu apprehensum; hoc autem nequit esse perfectum hominis bonum, quia anima rationalis excedit proportionem materiae corporalis. Insuper in genere voluptas *sequitur* bonum possessum; non est ipsummet bonum. Quoad *bonum animae* (rationalis), si loquimur de *adeptione* vel possessione tinis, sic ad ultimum finem pertinet aliquid hominis ex parte animae. Sed loquendo de *re* quam appetimus ut finem, nequit esse tinis ultimus: non ipsa anima, quia est in potentia, ergo est bonum imperfectum; neque aliquid animae, quia per inhaerendam animae iam est bonum participatum et per consequens partieulatum; voluntas autem est appetitus boni universalis.

τ' 3° *Bealitudo non est in ullo bono creato etiam simul sumpto.* Etenim, illud nequit esse finis ultimus hominis, quod non perfecte quietat appetitum humanum. Sed sicut obiectum intellectus est universale verum, ita obiectum voluntatis est UNIVERSALE bonum. Ex quo patet quod nihil potest quietare voluntatem nisi bonum universale, quod non invenitur in aliquo creato.

II. *Bealitudo obiectiva invenitur in solo bono INCREATO i. e. in Deo* 1). Rationes sunt : 1° Non invenitur in ullo bono creato, ut sequitur ex dictis sub 1; appetitus vero naturalis fallax et illusorius esse nequit. 2° Dum omnis creatura habet bonitatem *participatam*, solus Deus est bonum per essentiam et ipsum Bonum universale. Unde solus Deus voluntatem hominis implere potest, secundum illud Augustini: «Fecisti nos, Domine, ad te et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te» (*Conf., lib. 1, n. 1*). Quo autem modo homo Deo, suo ultimo tini, adhaerere debeat, in sequenti capite dicitur.

‘> 1-IL </ .: . «. 8.

Articulus II.

De beatitudine formali.

7. — Principia. I. *Beatitudo hominis perfectior est parte subiecti seu finis ultimus* QUOD^s *liberum est et quidem liberum est* (plia nihil est aliud quam adeptio vel fruitio rei beantis. Est autem *operatio*; nam beatitudo debet esse *ultima* hominis perfectio. Atqui talis est solummodo operatio; etenim in tantum aliquid perfectum est in quantum est in actu; nam potentia sine actu imperfecta est. Sed operatio est ultimus actus hominis; unde et «secundus actus» a philosopho nominatur; (pia habens formam potest adhuc esse in potentia ad operationem; sicut sciens est in potentia considerans. Et ideo etiam in aliis rebus res unaquaeque dicitur esse propter suam operationem tamquam suam ultimam perfectionem. Ergo necesse est beatitudinem hominis esse operationem.

II. *Haec operatio est operatio partis intellectualis, et quidem ipsius intellectus, non voluntatis, idque intellectus speculativi*

Est operatio partis *intellectualis*; nam per partem sensitivam homo nequit iungi Deo. Est operatio *intellectus*, non voluntatis; nam consistit in *consecutione* rei beantis, sed ex actibus voluntatis — *ornor* a consecutione praescindit, cum sit tam habiti quam non habiti. *desiderium* eam excludit; *delectatio* eam supponit. Est operatio *intellectus speculativi*; quia haec est optima potentia ad optimum obiectum (contemplatio Dei); et quia operatio practice est circa media ad finem, speculatio vero quaeritur propter se; et tandem quia operatio praeterea nobis communis est cum brutis prout et ipsa imperfecte eam habent (per aestimativam); speculativa nobis communis est cum entibus superioribus; porro finis ultimus (pio debet esse optima operatio nostra.

re-

JL./ , —

III. *Operatio autem intellectus speculativi qua homo perfecte beatur, non consistit in consideratione scientiarum speculativarum, neque in cognitione substantiarum separatarum seu angelorum* '). Non in consideratione *scientiarum speculativarum*; nam prima earum

I-II. r/. 3. a. 1-2

*) I-II. 7. 3. a. 3-3 C. Grnt. 3. c. 34-3«; L 7. 26. a» 2.

3) I-II. 7. 3, a. «7 (A Grn/. 3. C. 4L

principia sunt per sensum accepta, sensibilia autem sunt homini inferiora; per inferiora autem homo non perficitur nisi imperfecte, quatenus scii, inferiora participant de superiore illo quo homo perfecte beatur. Non in cognitione *substantiarum separatarum* seu angelorum: nam habent tantum veritatem participatam, sicut habent tantum esse participatum.

IV. *Ultima et perfecta hominis beatitudo est intelligere ipsum Deum, immo videre divinam essentiam* *). Primum probatur ratione, quia Deus est *summum Verum* et *summum Bonum*, cui homo intelligendo coniungitur. Quoad secundum, ratione probari potest existere in nobis *desiderium naturale videndi divinam essentiam*. Intellectus enim noster, cuius obiectum est *essentia* rei, quando ex *essentia* effectus cognoscit de causa an sit, non quiescit, sed remanet ei *desiderium sciendi de causa quid sit in seipsa* 2). Tamen ratione probari nequit, beatitudinem ad quam *de facto* homo destinatur, consistere in clara Dei *essentiae* visione. Haec enim cognitio est *supra* facultatem naturalem cuiuslibet intellectus creati, et soli Deo est connaturalis, quia modus cognitionis est secundum modum naturae. Divina autem *essentia* excedit in infinitum omnem substantiam creatam 3). *Revera* tamen Deum « ex infinita bonitate sua ordinasse hominem ad finem *supernaturalem* » (Cone. Vat., sess. 3, cap. 2, Denz. 1786) constat *ex revelatione*, praesertim ex Novo Testamento (v. g. Io. 17, 3; Matth. 5, 8; 1 Cor. 13, 12; 1 Io. 3, 2). Cfr. Bened. XII Constit. *luminis*. *Deus* (Denz. 530); Cone. Flor. Decr. pro Graecis (Denz. 693).

8. — Quaeritur *quomodo doctrina 8. Thomae de naturali desiderio videndi Deum componi possit cum supernaturalitate huius visionis*. — Multa ultimis hisce decenniis, praesertim inde ab a. 1924 circa possibilitatem visionis et naturam desiderii naturalis scripta sunt 4).

h ML 7. 3. a. 8; I, 7. 12 per totum; C. r.TM. 3. r. 25, 37-40. 47-02; Comp. *Theol.* r. 101-107.

.) I-II, 7. 3. a. 8; *fnit.* 3. c. 58; *Canip. Theol.* c. 10 L

4) I. 7. 12. a. 4; *Dr Vrrit.*, 7. 8. a. 3; *C. find.* 3. r. 52. 117; I-II. 7. 5. « 5; *dr...infra...I.*

*) <fr. I. ». ScHtlll, *Dr naturali intelltyrntifi animae capacitate algue appetitu inlurndi dirinam ewntiam*, Hoimu* 1898; Idem. *Il druiderto nalurab d'inluire la divina rtwnza*. Knmn 1897; Lirin, in *D. Thom. Pine.* (1927). p. 57 De Broglie In *Rech. de Rrliy.* (1924). p. 193; (1925) p. Arrh. dr *Phil.* (1925). p. 199. Gr. 7. (1928). p. 628; .Voi/r. *Rev. Thiol.* (1937). p. 337; (Inrritfou luiKninKu. *Ik Hrrelatione* I. r. 12; *Her. Th.* (1928). μ . 174; (1933), μ . 689; (1936), μ . 104; /x *fini** du *milfiDrr* 1931, μ . 176 ctx Giiwleil In *Ree. Tham.* (1926). p. 381, 177, 523; (1927). p. 3 bu *fitrurhrr de Vdmr et l'expérrence myfdbpo* 1927. L μ 268-318; Roland (io-^elin In *Rev. *c ph. th.* (1929). p. 193; Liter In *firry.* (1928). p. 269 Laportn in *Eph. Th. bov.* (1928), p. 257; Doucet In *Anton.* (1929). p. 167; Dumont In *Eph. Th. Dir.* (1931), μ . 205. 171; (1932). p. 5; Fernandez lu *D. Thom. Plar.* (1930). p. 5. 503; MalmberK In *Pljdrayen S. I.* (1938). μ . 101; MnttliVH In *D. Thom. Plar.* (1936). p. 201; in *Amj.* (1937). μ . 175; Motte In *Hull. Thom.* pluricft; IUinerl In *D. Thom. Plar.* (1936). p. 307. 109; (1937), p. 3. 113. \. Stolz. *Man. Theol. Doym.* IV p. 1. r. 2; P. Biurtabk., *Ik*irr for Hod. Ifor* man rmpirr naturally to the beatific Vifiion f* London (1917); Enrico dr 8. Teresa In *Ephrm. Carmrlitanue* (1917). p. 55-102; GHlon in *Angelicum* (1919) p. 3-30; 113-112.

luxta plures ') doctrina S. Thomae ita esset intelligenda, ut homo naturaliter quidem desideret videre essentiam Dei, sed Dei ut est auctor naturae, idque desiderio non innato, sed elicitō et libero, conditional! demum et inefficaci. Si tali modo doctrina explicatur, nulla datur repugnantia; sive consideratur istud desiderium objective, sive subjective. Nam si consideratur a parte *obiecti*, agitur solummodo de Deo *auctore naturae*; et revera aliud desiderium naturale admitti nequit, quia naturaliter Deum cognoscimus solummodo ut auctorem naturae, non ut Deum Unum et Trinum. Si consideratur a parte *subjecti*, nulla datur repugnantia; quia desiderium oritur *non ex pondere naturae* (ex desiderio innato), sed ex cognitione effectuum causae primae et quidem posita tali cognitione non ex necessitate naturae, sed eum *libertate* etiam specificationis; neque etiam desiderium illud est desiderium exigentiae visionis, sed solummodo capacitatis visionis indeque est *conditionatum* et *inefficax*; haec autem omnia vires naturae non excedunt ').

Ex hisce etiam sequitur argumentum S. Thomae neque nimis neque non satis probare. Nimis probaret si vellet probare *exigentiam* visionis; sed suadet tantummodo *rapacitatem*: quae tamen est sufficiens ut haec visio dicatur finis noster ultimus. Non satis probaret, si argumentum intenderetur tamquam argumentum apodicticum de fine ultimo supernaturali absolute assequibili; sed agitur solummodo de fine ultimo supernaturali *hypothetice* assequibili. *ki scii. Deus nos elevare possit et velit*. Hinc si abstrahatur ab illa conditione, est tantum argumentum convenientiae, vel ostendens potentiam obedientialem homini naturalem qua homo valet elevari 3).

Neque obiiciatur hominem ergo in statu naturae purae numquam attingere potuisse finem ultimum absolutum ad quem naturaliter inclinatur indeque statum illum ex natura sua arguere deordinationem.

Quamvis enim homo finem ultimum illum numquam attigisset, non est deordinatio, sed tantum necessaria quaedam ordinis naturae purae imperfectio. Non est deordinatio, quia naturale desiderium illud non exigit finem ultimum eupernaturalom; praecise quia est supernaturalis; est autem *necessaria* naturae imperfectio, praecise quia natura ex una parte est capax desiderandi Dei visionem, ex altera parte haec visio est supra eius vires naturales. Ex hac imperfectione sequitur tantum convenientia elevationis supernaturalis.

V. g. Giirdel), *La structure de l'dme*; Garrigou. /)r II·rrlatione; Gredt. I. n. 51S; Matthy*. art. cil, etc.

-) De distinctione inter desiderium exigentiae et desiderium rnpavitat(s cfr. Scetill, Dr natu·rtili..., p, 17. etc.; Gredt. I. n. 648.

') Cfr. Garrigoti»Lagrange. *Ile Rrrelationc*. I. r. 12.

Articulus III.

De requisitis ad beatitudinem *).

9. — I. *Ad beatitudinem, ut sit completa, requiritur DELECTATIO concomitanter, ita tamen ut in beatitudine visio sit potior delectatione; haec autem supponat comprehensionem* ').

Requiritur delectatio; sicut, calor ad ignem, quatenus beatitudo sine delectatione esse nequit; est enim quies appetitus in bono adepti.

Potior vero est visio; nam delectatio est quietatio voluntatis; sed in casu quietatur ex visione. Nec dicendum appetitum quaerere visionem propter quietationem, nam quaerit quietationem in visione; quia visio est bonum et finis eius. Hinc visio est causa, non medium; quietatio est effectus, non finis. Hinc delectatio pertinet ad essentiam *physicam* beatitudinis.; *essentia vero metaphysica* est in visione.

Delectatio supponit comprehensionem, quae scilicet, importat praesentiam finis seu habitudinem ad finem iam obtentum, ita ut iam non quaeratur; secus enim delectatio, quae est quies in bono obtento, non daretur.

II. *Rectitudo voluntatis requiritur ad beatitudinem tam antecedenter quam concomitanter* '). *Antecedenter* quia dat debitum ordinem ad finem seu debitam dispositionem eorum quae sunt ad finem, sicut materia debet esse bene disposita ad formam suscipiendam. *Concomitanter,* quia finis ultimus est in visione divinae essentiae; hinc voluntas necessario omnia alia amat in ordine ad Deum, sicut ille qui non videt essentiam divinam, necessario omnia amat sub ratione communi boni. Hinc in beatis adest impeccabilitas *).

III. *Corpus* a) *requiritur ad beatitudinem imperfectam huius vitae;* b) *ad perfectam vero beatitudinem requiritur, non ad essentiam eius, sed* c) *solummodo ad integritatem;* d) *aliqua etiam PERFECTIO corporis requiritur ad beatitudinem imperfectam huius vitae;* e) *ad beatitudinem vero perfectam perfectio corporis pertinet solummodo antecedenter et consequenter* .). *Pro-* batur: a) quia corpus est organum animae; b) quia animae etiam separatae iam vident Deum et quia Dei visio natura sua est sine phantasmate; c) pertinet enim ad perfectionem animae habere corpus: sed anima tanto

1) Infra η. II dicetur. ii) *hac vita non potest haberi beatitudinem perfectam, sed tantum quamdam imperfectam beatitudinem participationem; etiam de requiritur ad hanc beatitudinem in se habere hic quod requiritur.*

*) *II. 7. I. c. 1. X*

3) *I-II. f. I. a. 5.*

*) Cfr. infra n. 15.

5) Perfectio vitae clariatur in hac via simpliciter attenditur secundum *raritatem*. ut eundem quid, «secundum aliam virtutem». Cfr. II-II, 7. *INI. a. I; I. 7. H2, a. 3, Cfr. (hinc)* *lurriute. Præfatio christiana. et illuminationis. p. 164 #77.*

.) 141, 7. I. a. 5 «6.

perfectius habebit suam propriam operationem in qua est felicitas, (piano perfectior erit in natura sua; d) quia beatitudo huius vitae consistit in operatione virtutis quae ob invaletudinem corporis impediri potest: e) pertinet ad eam *anlccedenlcr* ne aggravet animam et impediat visionem Dei; hinc beati habebunt «corpus spiritale» (1 (or. 15, II); *consequenter*, quatenus per redundantiam corpus recipit maiorem perfectionem.

IV. EXTERNA BONA a) *requiruntur ad beatitudinem imperfectam huius vitae: non de essentia, sed instrumentaliter*; b) *ad beatitudinem perfectam nullo modo requiruntur* ¹⁾. Probatur a) quia homo in hac vita iis indiget pro necessaria sustentatione, in vita tam contemplativa quam activa; probatur b) quia aut anima erit adhuc sine corpore, aut corpus iam erit spirituale.

V. SOCIETAS AMICORUM a) *ad felicitatem huius vitae requiritur*; b) *ad beatitudinem perfectam in patria non requiritur de necessitate, sed facit ad bene esse* ²⁾. Probatur: a) requiritur non ob utilitatem nec ob delectationem, sed ob bonam operationem 1° ut homo eis beneficiat: 2° ut viderendo eos benefacere delectetur; 3° ut ab eis in benefaciendo iuvetur. b) non requiritur ad essentiam quia homo habet totam plenitudinem suae perfectionis in Deo; sed potest aliquid facere ad bene esse quatenus beati se invicem vident et de sua societate gaudent ³⁾.

Ca pu t IV.

DE DEO UT EST FINIS ULTIMUS HUMANAЕ VITAE

10. — Praenotanda. 1° Ex supra dictis constat, Deum esse obiectum in quo invenitur beatitudo humana, seu Deum esse finem ultimum humanae vitae. Nunc autem accuratius restat determinandum, *quomodo* Deus sit ultimus finis, et quomodo homo suo primo principio et ultimo fini adhaerere debeat. *Ex habitudine enim ad ipsum Deum* tamquam finem ultimum supernaturalem tota activitas moralis diiudicari a Theologo debet ⁴⁾.

2° Amor dividitur in amorem concupiscentiae, erga bonum quod volumus alicui, et amorem benevolentiae, erga eum cui bonum volumus ⁵⁾. *Beatitudo* (formalis) est finis ultimus amandus amore concupiscentiae.

III. 7. I. a. 7.

2) I-II, 7. ¹⁾ 8: (fr. P. Philippon O. P., *Le rôle de l'âme dans la vie humaine* stlm S. Th. d'Aj., Korneo 1938.

²⁾ Hic conferri debent ea quae postea de caritate erga Deum et proximum In ordine ad perfectionem vitae humanae dicuntur: caritas enim est amicitia quaedam. Unde etiam caritas vita humana est socialis «ut sint unum» (1o. 17, 22).

³⁾ (fr. C. (irnt. 2, r. 4.

5) I II. 7. 26, a. I.

est ultimum concupitum. Hinc etiam *Deus* ut obiectum beatificans amatur amore concupiscentiae. Sed bealitudinem *nobis* concupiscimus. Quaestio autem est, *utrum ulterius nosipsos et bealitudinem nostram in Deum referre debeamus* †. Nam non necessario omne quod amamus amore concupiscentiae, referimus ad nos sicut in finem †, quia aliud est aliquid concupiscere *mihi*, aliud est aliquid concupiscere *propter me* ').

3° Est aliquis finis qui primum quidem est in causando, *non* autem in essendo; et est alius finis qui sicut in causando, ita et *in essendo praecedit*. Primus finis est finis sed *non* agens, secundus finis est finis *et* agens. Primus finis *constituitur* ipsa actione agentis, dependet in esse a re quae est ad finem. Ita sanitas est finis operationis medicinae (finis inferior). Secundus finis intenditur *acquiri* ab eo qui est ad finem, non dependet in esse ab eo. Ita forma generantis est finis generationis ·) (finis exterior). Primus finis recipitur in agente tamquam perfectio *inhaerens*, et non amatur supra eum qui est ad finem, sed qui est ad finem magis amat *se* esse sub tali perfectione, quam *se* esse simpliciter. Secundus est finis *per se subsistens*, qui quidem desideratur acquiri, sed amatur *supra* id quod acquisitum est ab illo †.

11. — Principia. L *Finis ultimus rerum omnium est ipsa Bonitas divina* ·). Probatur 1° ex parte rerum tendentium in finem: a) quia omne bonum imperfectum est bonum per participationem, quod non habet ex se quod sit bonum et *finis*, sed solum ex hoc, quod ad ulterius bonum tamquam finem ordinatur, et tandem ad aliquid quod est per essentiam Bonum '). b) quia intantum unumquodque perfectum est inquantum in suum redit *principium*; perfectio enim effectus est quaedam similitudo agentis, cum omne agens agat sibi simile. Deus autem est primum rerum principium, unde omnia tendunt in Ipsum tamquam in eorum bonum ·). Probatur 2° ex parte Dei ordinantis ad finem: a) quia *Deus*, utpote *bonitas subsistens* et maximum in genere boni, est causa bonitatis in omnibus bonis. Ergo est finis cuiuslibet finis ·)/ b) quia, cum ordo finium sit secundum ordinem agentium, finis primi agentis est finis ultimus rerum. Sed finis Dei, (pii utpote *primum movens* a nullo

') 11" *Seni.. ilixt.* 19. 1. a. 1. <ila 1 tui 3.

) Cfr. Capreolum in 3, </></. 27. rd. 1900. rol. 5. p. 373; cfr. rof. 3. />. 15G. Ita v. g. amicus amicum diligit etiam amore concupiscenthu» Inquantum vult frni rlu pmcsvntln, et tamen non refert amicum ad w sicut ad finem.

3) ('fr. ('nictamini in II-II. 7. 17. a. 5.

Arix.. II *Phyn.* 7. 3; 198 6; cfr. C. (*Ind.* 3. r. 1G.

4) Pro illa distinctione cfr. // *Snd.. dint.* 1. 7. 2. n. 2 r.; II>, *dint.* 3. 7. 3 nd 2 et I; lb.. *dint.* 38. 7. I. a. I vt 2; II⁷ *diet.* 19. 7. h<. 1.7<' 2 r.: qhi 3 r.. lb.. a. », qln l <*. ,dn 2 r · C. (*Ind.* 3. c. 18; I. 7. 25. a. 5; 7. 103, a. 2. 7. 2. a. 8 ad 3.

«) C. (*Ind.* 3. r. 17.

7) / E7Λ.. I. I. n. H; C. (*Ind.* I. c. 38. 40; I. 7. 103. a. 3.

·) *Dir. Nothin.. I. I. tret.* 3 etc.; C*Ind.* 2. c. 46; I. 7. »l, a. |; q. jo, |

») C. (*lent.* 1, c. 37 11; *ib.* 3, r. 17; I. 7. «. «. I.

alio movetur, nihil potest esse nisi ipsa sua Bonitas †. Unde dicitur Rom. 11,36: * Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in saecula. Amen ».

XL. *Deus est finis rerum, non sicut aliquid a rebus constitutum nec ita quod aliquid ei a rebus acquiratur, sed hoc solum modo, quia ipse rebus acquiratur* '). Probatur primum quia Deus simul est ultimus finis et primus agens. Unde est finis *praeexistens*, et non dependens ab iis quae sunt ad finem †. Probatur secundum quia, dum agentia imperfecta in agendo intendunt aliquid acquirere, Deus qui est agens tantum et nullo modo patiens †, *non agit ex desiderio finis acquirendi* '), quia ei quod est essentialiter bonum, non potest Heri aliqua additio bonitatis, sed omnem bonitatem in se comprehendit ·). Probatur tertium quia Deus tantum agere potest ex *amore* finis, se. propter bonitatem suam non augendam, sed aliis *communicandam* secundum quod possibile est 7). Unde in omnes suae bonitatis participationem diffundit.

111. *Omnes creaturae attingunt Deum tamquam finem per hoc quod participant SIMILITUDINEM bonitatis eius; et hoc est eorum bonum* Ratio est quia Deus est finis improporcionabiliter *excedens*; unde nequit acquiri eius bonitas ut perfectio inhaerens, ·) sed solum secundum similitudinis participationem, inquantum perfectio quae per essentiam est in Deo, deficienter est in creaturis ,0). Eo ipso autem quod tendunt in divinam similitudinem, tendunt in *proprium* bonum, quia omne bonum est appetibile inquantum est similitudo bonitatis divinae “)♦

JV, *Creatura intellectualis consequitur Deum tamquam finem non solum eius similitudinem participando, sed pertingendo ad Eum IN Seipso tamquam obiectum cognoscendum et amandum* †; immo *per gratiam vocatur ut ipsam Dei Essentiam rideat* ") et amicabiliter Deo convivat “); haec autem communicatio vitae divinae est eius bea-

*) /A. Mult. g. 1. a. I; m. Sent., diei. 23. g. 3. «. 1. gla. I; De Dot. g. 2. a. 3; C. (leni, i, «3 ftc. i. ib. 3. r. 17; De l. erit., q. 23, a. 1 iul. 3; 1. 7. II. <l. |; 7. 105. <l. 2 tui 2.

·) r. find. 3. r. 18.

< fr. C. < ifnt. I. r. 93. | 7. Allpili».

I. 7. II. <i. I.

b. C. (irnt. 3. r. »7.

J. C. (init. I. r. 40. 89; I. 7. 19. o. 3; Q. 103. a. 3 tu| 3.

) / Snd., did. 15. 7. I, u. 2; // Snd., did. I. 7. 2. <l. 1 c.; HI Sent., did. 32. 7. I. a. 1; ,?r I'd. 3. <l. 15 nd 11.

*) C. find. 3. r. 19 r/r.

”) Cfr. tt'XtUN dtntoM eiipm nd. 5. µ. 10.

I Cfr. C. find. I. r. 29; I. 7. |. cj. 3.

) C. find. 3. Γ. 21; /// Snd., did. 29, 7. 1. a. 5.

U) C. find. 3. r. 25.

13) C. find. 3. r. 51.

/// Snd., did. 27, 7. 2. a. 2.

titudo *). Primum probatur a) quia unumquodque intelligens coniungitur suo primo principio et ultimo lini modo *intellectuali*, seu per hoc, quod Ipsum intelligit. b) quia creatura intellectualis maxime *assimilatur* Deo, qui est intellectualis, per hoc, quod Ipsum intelligit. Secundum constat ex promissione *Scripturarum*; xdde supra n. 7 ubi de visione beata. Per hanc autem visionem maxime assimilamur Deo: 1 Io. 3,2: «Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est». Est autem haec visio *béatitude* creaturae intellectualis, quia per illam modo nobilissimo suo coniungitur principio, in quo maxime quiescit desiderium cuiuscumque rei. Super hanc autem communicationem ipsius beatitudinis divinae fundatur *amicitia* ad Deum, quia *una* est *cita* Dei et suae creaturae. Cfr. infra dicenda de caritate *).

12. — Resolutiones. 1° Ergo nulla creatura est sibi linis ultimus, sed ordinatur ad finem ultimum *exteriolem*, propter quem est et agit, et ad quem omnia sunt referenda³⁾. Finis vero ultimus *interior rerum* est perfectio secundum quam suo principio coniunguntur *). Itaque homo et aliae creaturae conveniunt in *re* quae est finis, differunt autem quantum ad *consecutionem* finis & ¶ 1

2° Invenitur in rebus *circulatio* quaedam, dum a bono egredientia in bonum tendunt. Haec circulatio perficitur tantum in creaturis rationalibus, quae ad ipsum principium pertingere possunt ·). Unde creaturae ignobiliores sunt propter nobiliores, et totum universum est propter Deum ’).

3° Deus est maxime *liberalis*, quia non vult alicui suam bonitatem communicare ad hoc, ut sibi exinde aliquid accrescat, sed quia ipsum communicare est sibi conveniens sicuti fonti bonitatis ·). Et revera nos amat amore benevolentiae, volens nobis bonum ’). Imo *idem* est dictu, quod omnia propter seipsum fecit et propter nos ,0). Quia secundum quod sumus, Dei sumus.

1° Ergo unumquodque naturaliter amat bonum proprium *propter* bonum divinum, seu magis amat Deum quam seipsum “). Sed dum creaturae irrationales *implicite* tantum Deum amant, impiantum earum bonum est similitudo bonitatis divinae: homo *explicite* debet Deum amare propter se et super omnia; secus peccat ,a).

‘1 I. q. 20.

J) In hoc tomo >i. 338.

3) Comp. TAeoL, c. 100.

b 7Γ *Seni.*, dixi. 10, q. 1. «. 2, qbi 2.

) I-II. q. 1. a. 8.

·) /I' *Srii/.*, dixi. 19, q. 1, l». 3, qbi 1.

7) I. q. 05. a. 2.

"1 C. (*Jeni.* I. c. 03; I II. q. 111. α. I nil 2.

*1 C. GV>iL 1. r. 91.

,ol *Dr Pot.*, q. 5, a. I

11 » I. q. 00, <l >¶ I-II, q. 109, «. 3.

) l>r *Vrr.*, q. 22. «. 2.

5° Ergo *idem est*, hominum tendere in veram suam beatitudinem, et eum tendere in bonum Dei, quia bonum suum est participatio bonitatis divinae. Qui autem vult amare proprium bonum magis quam bonum Dei, revera potius se et bonum suum odio habet.

6° Bonum itaque Dei diligit homo *inquantum* est sibi bonum seu *conveniens*, non tamen ita quod refert bonum Dei ad se, sed ita quod *refert se in Deum* *).

7° Unde *conversio ad Deum* per caritatem est fundamentalis obligatio vitae moralis a).

S C H O L I <) N

De gloria Dei, ut est finis ultimus humanae vitae.

13. — Dicit S. Thomas I, q. 65, a. 2 c.: « Universum ordinatur in Deum, inquantum in eo per quamdam imitationem *divina bonitas repraesentatur* ad gloriam Dei » 8). Dei gloriam esse finem creationis, praesertim inde a saeculo xvi magis explicitè proponitur 25, cfr. Cone. Vatie., sess. 3, can. 5: « Si quis mundum ad gloriam Dei conditum esse negaverit, a. s. » (Denzinger, n. 1805).

Gloria in genere est aut objectiva aut formalis. Gloria *obiectiva* consistit in qualicumque excellentia alicuius obiecti, sive personae, sive rei; dicitur etiam fundamentalis, quia est fundamentum gloriae seu glorificationis proprie dictae seu formalis. Porro, gloria *formalis* est testimonium exhibitum de excellentia alterius, agnoscendo, laudando, amando illius bonitatem. Hinc; a S. Augustino 4) cum Tullio definitur: « clara cum laude notitia ». Est enim manifestatio excellentiae alterius per laudem facta, ex qua cognitio seu notitia excellentiae etiam in aliis oritur *).

; Gloria Dei est sive interna sive externa, utraque autem sive obiectiva sive formalis. Gloria Dei *interna* est gloria essentiae divinae propria; fundamentalis est ipsa excellentia seu perfectio essentiae divinae; formalis est ipsa agnitio et amor et gaudium Dei de suis infinitis perfectionibus. Gloria Dei *externa* est gloria Dei, quatenus in creaturis eius invenitur, seu gloria Dei creaturis suis a Deo communicata; obiectiva est manifestatio bonitatis seu excellentiae divinae in creaturis; formalis est agnitio cum laude excellentiae divinae a parte creaturarum rationalium.

I. Quia, ut supra n. 11 dictum est, creaturae finem habent imitari, repraesentare, manifestare bonitatem seu excellentiam di-

1) // Sen., dnt. 12. 7. 2. a, 2, < jla 2 titl 3; II-II. 7. 2 >. a. 3 lui 2.

2) < fr. I II. q. 89. a. 0.

Cfr. MI. 7. III. a. I iul 2.

→ Mmniurn hihixuni exerrilit L. Lp^Iiis S. I. per m quae anno 1019 Lomnlh scripsit In open*: tk perfectionibu* moribu&pir, divitiis, libro II: dr ultimo fine.

5) Contra Maj-iminum, liber 2. caput 13.

*) Vhlc explicationem S. Thomne IMI. 7. 103. a. 1 ad 3. Cfr. MI. 7. 2. a, 3.

vinam, inquantum vestigium (ut creaturae irrationales) vel etiam imaginem (ut creaturae rationales) divinarum perfectionum continent, atque hoc nihil aliud est quam glorificare Deum, omnium creaturarum tinis iure diei potest *gloria Dei* eaque *externa* et *obiectiva*.

Hinc S. Paulus a¹l Roni. I, 20: « Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas»; et Paalmista, in Ps. 18, 2: «Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum eius annuntiat firmamentum ». Et apud Isaiam 6, 3 Seraphim clamant: « Plena est omnis terra gloria eius ».

II. Insuper tinis creaturae *rationalis* est Deum *jonnaliter* glorificare, per intellectum et voluntatem. Potest enim excellentiam divinam, prout in creaturis resplendet, agnoscere, laudare, amare et gustare. Et sicut gloria obiectiva *ordinatur* ad gloriam formalem, ita creatura irrationalis ordinatur ad rationalem.

Notandum tamen est, hominem Deo reddere gloriam formalem, non tantum quando in actu signato gloriam Dei obiectivam ore vel mente agnoscit et laudat, verum etiam quando in actu exercito « ad maiorem Dei gloriam » *vitam* suam iuxta Dei beneplacitum ordinat. Imo tota vita virtuosa et in Deum tamquam finem ordinata eo ipso est cultus Deo tributus et glorificatio maiestatis divinae.

III. Tandem, homo elevatus in ordinem *supernaturalem* atque ad eum post lapsum per Christum instauratus etiam in hoc ordine Deo gloriam formalem dare debet de suprema excellentia huius ordinis; — idque per Christum, cum Christo, in Christo: *Per Christum*, ut Summum Sacerdotem seu Mediatorem Novae Legis; *cum Christo* ad imitationem eius qui dixit: « Ego te clarificavi super terram» (Io. 17,4); *in Christo*, i. e. tamquam membrum eius corporis mystici, quod est *Ecclesia*; in unione scii, cum Christo, capite Ecclesiae, supernaturaliter vivens de gratia eius sibi per Sacramenta communicata. Nam Deus «praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum... in *laudem gloriae gratiae suae*, in (pia gratificavit nos in dilecto Filio suo» (Eph. 1,5 et 6). Hanc autem laudem gloriae gratiae eius Deo per Christum, cum Christo, in Christo principaliter tribuimus offerendo Sacrificium Missae eique participando. Unde *Canon Missae* perpulchre concludit: Per Ipsum et cum Ipso et in Ipso est Tibi Deo Patri omnipotenti, in unitate Spiritus Sancti, *omnis honor et gloria*.

Caput V.

DE CONSECUTIONE FINIS ULTIMI

Agemus: 1° de ipsa consecutione finis ultimi; 2° de iis quibus homo disponitur ad finem ultimum consequendum; 3° de iis quibus homo avertitur a fine ultimo consequendo.

Articulus I.

De ipsa consecutione finis ultimi, seu beatitudinis.

14. — Principia. I. *Homo potest consequi beatitudinem* *). Probatur: 1° quia qui capax est perfecti boni, potest ad beatitudinem pervenire. Homo autem est capax perfecti boni, quia eius intellectus potest comprehendere universale et perfectum bonum, et eius voluntas (consequenter) potest appetere illud. 2° Quia homo est capax visionis divinae essentiae, ad quam habet naturale desiderium; secus enim «remanebit inane desiderium naturae »*)).

II. *Beatitudo est diversa gradu, ita ut unus homo possit esse alio beatior*3). Hoc obtinet non a parte obiecti seu finis ultimi qui; hic enim est summum Bonum; sed a parte adeptionis seu finis ultimi quo: quia unus potest perfectius frui Deo ex eo quod est melius dispositus vel ordinatus ad eius fruitionem.

III. *Perfecta et vera beatitudo in hac vita haberi non potest* 4). Probatur 1° ex communi beatitudinis ratione: beatitudo, eum sit perfectum et sufficiens bonum, omne malum excludit et omne desiderium implet. In hac autem vita non potest *omne malum excludi*, quod provenit ex circumstantiis vitae, ex ignorantia et inordinata allectione ex parte animae, ex multiplicibus poenalitibus ex parte corporis. Nec potest *omne desiderium impleri*, quia bona praesentis

*» I II, c. l. A. c. L

*1 Cfr. supni n. 7 et 8.

*2 I II, c. l. A. c. 2.

4) III, c. l. 5. a. 3; C. Geni. 3. c. 18.

vitae transitoria sunt, quae sicut et vitam perpetuo permanere vellemus, quia homo naturaliter refugit, mortem.

Probatur 2° itx beatitudinem in individuo.: nam est visio divinae essentiae, quae hac in vita haberi, non potest *).

IV. *Beatitudo imperfecta huius vitae amitti potest, beatitudo vero perfecta amitti nequit seu est perennis* 3). Probatur primum tum de felicitate *contemplativa* quia amitti potest per oblivionem vel per occupationes abstrahentes; tum de felicitate *activa* quia et *voluntas* virtuosus transmutari potest, et *exteriores* transmutationes possunt beatitudinem non quidem totaliter auferre, sed tamen perturbare inquantum impediunt multas operationes virtutum. Probatur secundum a) ex communi ratione beatitudinis, ut dictum est sub III; b) ex beatitudine in individuo: Visio beatifica nequit amitti a parte *hominis*, quia impossibile est quod videns divinam essentiam velit eam non videre: visio enim animam replet omnibus bonis, cum eam coniungat fonti totius bonitatis. Nequit amitti a parte Dei, esset enim quaedam poena pro culpa, in quam cadere non potest qui, 44e< Dei essentiam videt. Nequit amitti a parte *tertii*, quia mens Deo coniuncta super omnia alia elevatur.

V. *Homo non potest consequi beatitudinem perfectam per sua naturalia, sed solum per actionem primi agentis, se. Dei* 3). Ratio est, quia beatitudo consistit in visione Dei, quae est super naturam omnis creaturae, ut vidimus supra, ». 7 et 8. Hinc homo non potest ultimum suum finem consequi nec per sua naturalia nec per actionem alicuius creaturae superioris, sed solum per ipsum primum agentem, qui est Deus 4). Tale autem auxilium divinum ad beatitudinem consequendam vocatur *gratia* *).

*) Cfr. I. c. 12. n. 11; (I. Geni. 3, r. 17.

*) I-II. c. 5. a. I.

3) I-II, c. 1, a. 5-6; c. 10», «. 5.

4) I II. c. 5. «. t. iul. 1; C. Geni. 3. c. 117; 111, c. 10», «. 6.

4) C. Geni. 3, c. 117-150.

Articulus II.

De iis quibus homo disponitur ad finem ultimum consequendum.

15. — Principia. Γ. *Quamquam beatitudo perfectu in hac vita haberi nequit, debet tamen homo se disponere ad beatitudinem aeternam a Deo consequendam.* Ratio est quia ad beatitudinem antecedenter (ut supra, ». 9 vidimus) requiritur rectitudo voluntatis, nihil enim consequitur finem nisi sit debito modo ordinatum ad ipsum. *Praesens autem cita est via seu tendentia ad finem beatitudinis consequendum.*

II. *Dispositio ad salutem debet esse supernaturalis, et consistit in gratia Christi Salvatoris.* Ratio primi patet ex supra dictis, η. II prine. V; beatitudo excedit omnem naturam creatam, unde nulla creatura habet proportionem ad illam, sed elevari debet; quae elevatio est gratuitum Dei donum. Per gratiam autem homo disponitur ad Dei visionem, quia gratia tamquam *participatio naturae divinae est semen gloriae*. Est autem gratia *Christi*. « non enim est in alio aliquo salus » (Act. 1,12). Gratiam autem comitantur *fides, spes et caritas*, quibus homo ordinatur in ipsum Deum tamquam finem ultimum. Cfr. verba Scripturae: « Credere oportet accedentem ad Deum » (Hebr. 11,6): « Per quem (Christum) habemus accessum per fidem in gratia ista in qua stamus, et gloriamur in spe gloriae filiorum Dei... Spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis » (Rom. 5, 1-5).

III. *Huius autem gratiae adoptionis filiorum homo non redditur particeps nisi per insertionem in CORPUS Christi MYSTICUM, quod est Ecclesia, per susceptionem saltem in voto Baptismi.* Etenim, « nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei » (Io. 3,3-6). Ita Ecclesia est societas salutis consequendae, et nemo finem suum obtinere potest, nisi saltem ad animam Ecclesiae pertineat. Cude S. Cyprianus: « Habere non potest Deum patrem, (pii Ecclesiam non habet matrem » (M.. P. L. 1, 503). Conferas ea (piae tom. II, n. 138 dicentur de necessitate *Eucharistiae* secundum verba Christi: « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam » (Io. 6, 55).

er. <<

*) <'fr, dkutidti de uvrHfdtHU' Bnphtml Ium, H. ri. II,

IV. *Pro adultis praeter dispositionem habitualement requiritur ad salutem consequendam dispositio per exercitium virtutum, seu per bona opera, et quidem supernaturalia* ¹⁾). Necessitas actuum seu bonorum operum non est absoluta: posset enim Deus simul facere voluntatem recte tendentem in finem, et finem consequentem; sed est secundum ordinem divinae providentiae ²⁾). Beatitudo enim soli Deo est connaturalis, unde Ipse non movetur ad beatitudinem. Sed nulla creatura convenienter beatitudinem consequitur absque motu operationis, per quam tendit in ipsam: angelus quidem uno motu, homo autem *multis operationum motibus*. Tales actus constituunt *vitam moralem*, et sunt obiectum nostrae disciplinae ³⁾). Ut autem isti actus revera sint salutare, debent esse supernaturales tum ex parte *principii elicitivi* seu causae agentis: «non enim sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est» (2 Cor. 3,5). Et apud Io. (15,4): «Sicut palme non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis». Tum ex parte *motivi dirigentis*: ex motivo sc. fidei: «Iustus autem ex fide vivit» (Rom. 1,17).

V. *Actus salutare non sunt factivi finis, sed .MERITORII* ⁴⁾; *gratia autem est principium meriti principaliter per caritatem* ⁵⁾). Operatio enim ad finem ducens est factiva finis, quando finis non excedit virtutem operantis, et meritoria finis, quando finis excedit eius virtutem. Sed beatitudo *excedit* naturam, unde homo accipit a Deo beatitudinem tamquam *mercedem*. Meritum erit aut de congruo aut de condigno, sed hoc ultimum semper praesupponit ordinationem divinam ⁶⁾). Ut autem aliquis actus humanus sit *meritorius de condigno*, iuxta omnes requiritur status gratiae et ut actus ponatur cum gratia actuali. Alii insuper requirunt intentionem seu motivum ad quamvis virtutem supernaturalem pertinens. Iuxta Angelicum vero nullum est meritum de condigno sine ordinatione seu influxu *caritatis* ⁷⁾). Actus enim debet ordinari et proportionari ad finem. Sed sola caritas intrinseca sua ratione attingit *finem ultimum in*

¹⁾ MI. 7- >. «. ».

Infantibus baptizatis morientibus Deus communicat beatitudinem non tamquam mercedem. sed tamquam hereditatem. propter merita Christi. ruins membra et coheredes facti sunt. Cfr. 141. q. 5. o. 7 ad 2.

3) t'nde dicit S. Thomas in Prologo quaestioni* G: «Quia Igitur ad beatitudinem per *archi* necMM* eat pervenire. oportet consequenter de actibus humanis consideraro, ut sciamus quibus artibus perveniatur ad beatitudinem vel Impediatur beatitudinis* via».

<) 1. </. «2. n. I.

141. r/. HI. a. I.

«) I II. 7. III. o. 1.

7) Cfr. Van Itory. /A. *Virhdr Charitalif ipiarntiimrx nilrrtar*, 1929. Qu. HI. *De Charitate radier meriti*. p. 118-270. *Quali** influxus caritatis requiratur, accuratius determinabitur In tractatu de caritate, infra n. 310.

se '). Actus autem aliarum virtutum ordinantur in hunc finem, secundum quod imperantur a caritate. Unde caritas iure vocatur « forma virtutum », et est principium omnium bonorum operum « piaae in finem ultimum ordinari possunt »).

Ea quae in hoc articulo breviter tetigimus, ulterius explicabuntur in decursu Moralis, praesertim in tractatu de actibus humanis moraliter consideratis ') et in tractatu de caritate '). Insuper hic praesupponuntur ea quae in Theologia Dogmatica docentur de ordine supernatural! et de gratia &).

Articulus III.

De iis quibus homo avertitur a fine ultimo consequendo.

16. — Sicut homo disponitur ad finem ultimum verum qui est Deus, per actus salutes virtutum, ita ab eo avertitur per peccatum, et quidem per peccatum mortale. Deordinatio autem non circa finem ultimum, sed circa ea « piaae sunt ad finem, constituit peccatum veniale. De quibus confer tractatum de peccatis *). ^Hic tantum quae-rijmis, quem finem ergo ultimum intendat peccator, et quomodo se habeat ad finem suum ultimum rerum. Primo loquimur de fidelibus, dein de infidelibus.

1° Peccando mortaliter, homo refert suum actum peccati mortalis actualiter vel virtualiter in aliquem finem ultimum *falsum*. id est in aliquam creaturam. Disputatur autem, quo sensu hoc sit intelligendum. Vasquez ') ponit finem ultimum peccatoris in obiecto cuiuslibet actus peccaminosi qui committitur, atque docet hoc obiectum constituere finem ultimum *negativum* *). Sed non placet, quia talis finis nomine tenus tantum est ultimus, et necessario semper intenditur finis ultimus positivus. Hinc alii eum Io. a S. Thoma .) ponunt finem peccatoris in « *bono proprio* seu convenientia propria.

') II-II. q. 23. a. 1 H.l fi; q. 24. a. 1 mi 3; cl. 10: etc.

MI. cl. 05. < 3; 1111. 23. a. ».

s) Cfr. In hoc tomo n. 411-51. pnu-sertim n. 51. ubi ile ordinatione lu-tuum ad Deum, ml hoc iit sint simpliciter boni.

*) Cfr. in hoc tomo n. 338-3n. praesertim n. 310. ubi do ordinatione actuum nd Deum, nd hoc ut «Int meritorii vitae aeternae.

s) Confemtur M. J. Schechen. *Xalur until Gnadr*^ qui totam activitatem moralem sub aspectu vorat Ionis superantoralis* ad Illint Ionem divinam considerat.

*) In hoc tomo, pnuMerthn n. 233.

t *) In I-II, // I, a. 5. (Hap. A. r. I.

8) Cfr. supra η. I, II.

9) I)r fine η. I. disp. 1. α. I. <. 13; cfr. a. 7.

quatenus est appetibilis *modum propriae et non divinae voluntatis* », et quidem per modum finis ultimi *positivi*, ita ut peccator omnia huic subordinet, stante iniuxu huius finis *).

2° *Iustus venialiter peccans habitualiter* manet intentus in finem ultimum *verum*. Quoad ipsum autem actum peccandi disputatur. Aliqui dicunt eum intendere finem ultimum *falsum*, sc. creaturam inordinate dilectam, sed solummodo *inefficaciter et secundum quid*, id est secundum hunc actum. Ita dicunt quia iuxta eos homo in omni actu suo semper intendit aliquem finem ultimum etiam in concreto seu materialiter sumptum, nec potest moveri sola beatitudine in abstracto. Si autem non intendit finem ultimum verum, intendit falsum, sed inefficaciter et secundum quid: quia habitualiter manet directus in finem ultimum verum. Ita Io. a S. Thoma²; Gredt¹). Alii dicunt venialiter peccantem intendere *beatitudinem* non quidem in abstracto sed *in communi*, id est *in confuso* conceptam⁴); quia peccatum veniale non est contra, sed solummodo *praeter* ordinem ad finem ultimum verum⁴). Ita Billuart *), l'ègues¹), Garrigou-Lagrange²).

3° *Fidelis in statu peccati mortalis*, quando committit peccatum veniale, hoc peccato quatenus talis aut tantum inefficaciter et secundum quid ad finem ultimum falsum directus est, aut solummodo ad beatitudinem in communi, prout supra de isto venialiter peccante diximus, *izÉj'*

1° *Fidelis in statu peccati mortalis*, sed honeste agens, *habitualmente* quidem intendit finem ultimum *falsum*. Sed actualiter vel virtualité!, sed inefficaciter et secundum quid tendit in finem ultimum *verum*), vel ut alii volunt (v. g. Billuart, *l. c.*) in finem ultimum *in communi* sumptum. Haec ultima sententia praeplacēt.

5° Tandem infidelis, si venialiter vel mortaliter peccet, eodem modo ac fidelis indicandus erit; pari modo si honeste agat. Idque etiam verum est, si falsos deos admittat vel nullum Deum se admittere dicat. Hoc enim non obstante sufficienter cognoscit

¹ Cfr. Gredt. II. ». 89«.

-) *Ibidem*, η. 31-32.

Gn-dt. II, 898.

4) Cfr. *tempm* ». I. III.

s) Cfr. 111. // 88. it. 1-2.

·) *Ib finr nil., dire. 1. n. 5.*

*) *Sfommr Ihi'nl.*, 1-11. <l. l> <l. 0.

*) *Hrrur Ihomixb* (1921). p. 311.

·) bhputatur utrum hi c o m i *ft finis nlllniii* -upermitundlh -I nnn lupitur do netu fidei vel

opere dlfoelliorv cum gratia lutmdl poelto. Iuxta Illpaldu In omni notu honeato gratin elevmiK Interveniret quin de foeto nnn duretur nbd finis ultimum tpmcmntuntilw {dr. Enb nupmial. ilif<p. 20). <7r. et Mnnnetw, *Dopni*. 111. n. 91; llcrrnmiin. /Je *Hntliti*, η. III, 108. Idem (luerit Hlpnldn de o|η·π· honoto Infideli*. Contra Illpaldii vide Seldtfinl. (*fratia*, n. 371.

Deum, ut honestè agere possit. *Cognoscat Deum* modo (dementari et confuso et *implicito*, uti putet ex ipsa voluntate honeste, id est conaturaliter agendi)* Hoc sullicere multo magis patet si admittatur infidelem honeste agentem solam beatitudinem in communi tamquam linem ultimum intendere.

Capitulum VI.

DE ERRONEIS CIRCA FINEM VITAE HUMANAE DOCTRINIS

17. — Doctrina in superioribus secundum fidem catholicam et theologiam S. Thomae exposita, linem humanae vitae ponit in ipso Deo, quem post hanc vitam in *visione et amore* assequemur, in quibus perfecta nostra beatitudo existit. Praesens autem vita est *via* in (pia per fidem spem caritatem et virtutes morales in hunc finem tendimus. Doctrina haec fere communis est inter catholicos, disputatur tantum an essentia beatitudinis potius consistat in sola visione (S. Thomas) au in amore (Scotus). an in utroque simul (S. Albertus, S. Bonaventura) s). Arator et praestantia huius doctrinae clarius apparent (quando comparatur cum falsis systematibus, quae in historia philosophiae, et in ethica naturali exponuntur. Hic tantum paucis verbis praecipuas horum nobiscum discrepantias annotamus.

1° Per hoc, quod aliquod obiectum tamquam finem assequendum proponimus, systema differt ab ethica mere FORMALI, ut est illa *Kantii* de puro imperativo categorico. Ponitur enim *objectiva* quaedam scala, valorum, secundum *appropinquationem* ad bonum seu valorem *absolutum*, sc. Deum.

2° Per hoc, quod tamquam finis ponitur aliquod bonum. opponitur Pessimismo antiquorum vel modernorum, ut *Buddhismo*, doctrinae *Schopenhauer* et *Ed. von Hartmann*, secundum quos redemptio a miseriis per existentiae extinctionem esset finis.

3° Per hoc quod ipse Deus ponitur tamquam principium, finis et. norma moralitatis, ethica sit *religiosa*, et opponitur morali sic dicto « *autonomo* » vel laicali, uti viguit tempore liberalism!. et in genere omni systemati quod ultimum linem ponit in aliquo bono vitae *praesentis*, et ordinem ad linem *transcendentem negat*. Ita se-

(*fr. I. 7. 2. a. 1. nd 1; (V. 3, r. 38.
) Vide MUpm. ii, 7 et 9.

eundum *Aristippum* summum bonum est voluptas corporis praesens, secundum *Epicurum* voluptas ininterrupta, ratione moderata (*hedonismus*). Secundum *Stoicos* beatus est, «pii spreto omni alio bono, virtute contentus est. Secundum *peripateticos* béatitude) consistit in perfectissima hominis operatione, se. in contemplatione mentis. Theoriae modernae sunt magis *altruisticae*. Ita secundum *Comte* pro aliis vivere est suprema lex. Systema, quod finem ponit maximam felicitatem maximi numeri hominum (*utilitarismus socialis*) exponitur a *Stuart Mill*, *Lotze*, *Paulsen*. *Spencer* EVOLUTIONISMUM materialisticum ethicae applicat: egoismus per adaptationem progressivam mediante sympathia se conciliabit cum altruismo, ita ut actio utilis societati erit maxime ineunda. Dein *Schleiermacher* et *Wundt* finem ponunt perpetuum progressum humanitatis in *cultura*. Quousque ducat talis restrictio ad vitam praesentem, videri potest in *Nietzsche*, secundum quem omnia licent, dummodo creentur *homines superiores*, voluntate sua ceteros dominantes. Cum qua doctrina cohaerere videntur novissima systemata *nationalistica* et *RACISTICA*, quae tamquam finem vitae, regulam moralitatis et summum bonum consequendum considerant vel *imperium* alicuius *populi aut civitatis* vocatae ad ceteros dominandos, vel *rigorem stirpis et puritatem sanguinis*, omnibus mediis obtinendam. Quidquid ad hunc finem ducit, eo ipso honestum esse ponitur.

4° Per hoc quod Deus transcendens et praeexsistens ponitur tamquam finis assequendus, non realizandus, doctrina catholica opponitur systematibus *pantheisticis* et *evolutionisticis*, qui Deum realizari autumant activitate humana, in Statu (*Hegel*) vel in aliquo populo vel stirpe (*Socialismus nationalis*).

5° Per hoc quod beatitudo ponitur tamquam *gratuitum Dei* donum, excedens naturam creatam, moralis doctrina est *supernaturalis*, et opponitur omnibus doctrinis quantumvis elatis, (piae intra limites rationis pure naturalis tenent desideria humanitatis. Ita *Plato* et *Neoplatonici* finem quidem ponunt appropinquare Deo, sed non per fidem et caritatem. *Aristoteles* perspexit, finem esse contemplationem divinitatis, sed praeterquam quod se limitat ad beatitudinem imperfectam huius vitae, quam multi adipisci nequeunt'), non satis ponit Deum tamquam finem hominem transcendentem, quem super omnia amare et ad (piem omnia referre debet.

(6° Denique coniunctio cum Deo ponitur consistere, in activitate, contra tendentias *Quietistarum* et eorum (pii unionem substantialem cum Deo possibilem reputant.

1) Cfr. S. Thoma. *Summa theologiae* 19, I. I; C. *frat.* 3, c. 18.

TRACTATUS H.

DE ACTIBUS HUMANIS

S. Alf., *lib. 5, tract, praeamb.; II. .1., tr. 3.*

Dicemus: 1° de natura actuum humanorum in genere. 2° de actibus humanis psychologice consideratis, 3° de actibus humanis moraliter consideratis.

Caput I.

DE NATURA ACTUS HUMANI IN GENERE

18. — Notio. Actus humanus est actus, (pii ex deliberata seu libera hominis v<u>Hiate.jJioccdit!

Rectitudo definitionis actus humani probatur a S. Thoma hoc modo: «actionum quae ab homine aguntur, illae solae proprie dicuntur *humanat*, (piae sunt propriae homini in quantum est homo: differt autem homo ab irrationalibus creaturis in hoc quod est suorum actuum dominus: unde illae solae actiones vocantur proprie humanae, (piarum homo est dominus: autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem: unde et liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis et rationis; illae ergo actiones proprie humanae dicuntur, (piae ex voluntate deliberata procedunt» (T-II, 7. 1, a. 1).

Ab actu humano distinguitur actus *homini**; actus hominis enim est jielus (pii procedit ex solo impetu naturae, sine ulla deliberatione: (piare dicitur quoque actus naturalis. Uniusmodi sunt motus prinio-primi4 actus hominis penitus distracti aut rationis usu quomodocumque destituti (n. 1 et 2).

19. — Divisio. Actus humanus distinguitur in actum *elicatum*, (pii immediate procedit ab ipsa voluntate, et actum *imperatum*, qui ex voluntatis imperio ab aliis potentiis elicitur. Actus elicti se-

xundum i>, Thomam snnt^vel circa finem: ⁱ ^{rt~} ⁴⁻ *velle, frui, intendere*; vel circa media: *eligere, consentire, uti*. Imperari autem possunt tum ipsi actus voluntatis, (piando sc. homo se movet de tine ad media; tum actus intellectus, quoad exercitium; tum, quamquam non despotice sed politice tantum, actus vitae sensitivae, v. g. phantasiae, concupiscibilis vel iraseibilis; tum actus potentiae motrieis et mediante illa aliququaliter actus sensuum externorum.

Quia autem diversis actibus a *voluntate* «dicitis praecedunt diversi actus *cognitionis*, sequenti modo diversa stadia actus humani completi ad mentem S. Thomae describi possunt:

1° Homo apprehendit aliquid tamipiam bonum (apprehensio boni) (*q. 9, a. 1*).

2° Hoc bonum ei placet (amor boni seu simplex volitio) (*q. 8*).

3° Indicat bonum tamquam finem sibi convenientem et terminum operando per media assequendum (indicium circa finem).

4° Vult efficaciter tendere in finem mediante operatione (intentio linis) (*q. 12*).
i— , -

Haec omnia sunt circa finem; simplex volitio est actus affectivus circa finem, intentio est actus effectivus circa finem.

5° Dein incipit inquirere de mediis; quaenam media ducant ad finem (consilium) (*q. 14*).

6° Media ab intellectu proposita placent (consensus) (*q. 15*).

7° Continuat consilium, si sunt plura media apta, et indicat *hoc* medium esse, omnibus visis, hic et nunc aptius ad finem (ultimum indicium practicum) (Cfr. *q. 13* et *14*).

8° Eligit medium ab intellectu prae ceteris propositum (electio) (if* *13*).

Haec omnia sunt circa media; consensus est actus affectivus, electio est actus effectivus circa media; si unum tantum medium consiliando invenitur, statim absque ulteriori inquisitioni* a consensu transitur ad electionem huius medii.

9° Dein transiens ad exeeutionem eius quod elegerat, imperat facultatibus seu ordinat eas ad agendum (imperium) (*q. 17*).

10° Voluntas applicat facultates ad eorum operationes (usus activus) (*q. 16*).

11° Ipsae facultates exsequuntur id quod erat imperatum (usus passivus) (*q. 16*).

12° Tandem, obtento line per ultimam operationem. et cognita hac finis possessione, actus humanus perfectus per «Mactationem seu gaudium completur: «pries in bono possesso (fruitio) (*q. 11*).

Haec omnia Hunt in online executioni*, et quidem imperium et ^{u h u h} circa media, fruitio circa finem. Imperium «ccindum S, Tlmam ent jictu* rationi. ? ordinant in, pracaupposito tamen actu voluntatis moventis (electio); secundum Suarez est actus voluntatis. _Eruitii» .est actus voluntatis quia est «pries in bono possesso; eed aliquando ex usu loquendi etiam ipsa adeptio finis vocatur fruitio, quando v. g. ipsa visio vocatur fruitio Dei (I-II, 7. 11, a. 3 ad 3 etc.).

Illi actus non semper hoc distincto modo quo descripsimus explicite et psychologice in omni actu humano adsunt, sed semper implicantur. Insuper intellectus et voluntas possunt super se reflecti, unde inter duos actus subséquentes intervenire possunt alii actus, ut novum consilium etc. Et in genere omnem actum partialem aliqua imperfecta fruitio comitatur. Illis prae oculis habitis, sequens schema proponi potest *):

*Intellectus**Voluntati*

Ordo intentionis.

CIRCA FINEM.

Apprehensio boni.
Indicium circa finem.

Simplex volitio boni.
Intentio linis.

CIRCA MEDIA.

Consilium de mediis.
Ultimum indicium practicum.

Consensus in media.
Electio medii.

Ordo executionis.

CIRCA MEDIA.

Imperium intellectus.

Usus activus.

In facultatibus: usus passivus.

CIRCA FINEM.

Fruitio.

20. — Principium. *Omnis et solus actus humanus est moralis.* Actus enim moralis est actus mensuratus regula morum,-regula se. dirigente actum in finem ultimum humanae vitae. Regulae m.or.um autem subduntur omnes et soli actus (pii ex libera hominis voluntate -procedunt, seu actus humani.

*» Cfr. Gnrdehl. *Itirl. thtol, rath.*, «irt. .hir humain: *Her. thorn.* (1897). p. «ISS; *La Crr.tihilit* rt *l'.lixilmjrliipir.* 11128, p. A0; *Uciludoiin, /A.* ('oiurirntia 1911 p. 6; *Lehu. Ihil. mur.* 1. p. «1.

Unde actus humanus, qui iam dicitur *liber* inquantum procedit a libera voluntate, *indeterminabilis* inquantum homini tamquam auctori et domino tribui potest, dicitur *moralis**, inquantum mensuratur regula morum. Sunt etiam aspectus *universali actui**.

Actus moralis dicitur proprius, si regulae morum est consentaneus; *malus*, si a regula inordinatus «inconsistens est; *indifferens*, si regulae morum neque conformis est neque repugnat. Bonus est vel *naturalis*, qui solis naturae viribus produci potest, ut eleemosyna ex naturali misericordia; vel *supernaturalis*, qui non nisi gratiae auxilio elici potest, ut actus virtutum theologicarum. *Supernaturalis* porro ratione meriti vel est *meritorius de condigno*, cui ex iustitia merces debetur; vel *de congruo*, qui ex mera decentia ac benignitate Dei mercede dignus est (n. 4).

Caput II.

DE ACTIBUS HUMANIS PSYCHOLOGICE CONSIDERATIS

Quia actus humani regulae morum subjiciuntur, quatenus ex *voluntate* eaque *deliberata* procedunt, *commutabile* in genere et *liberum* in specie sunt fundamentum moralitatis. Unde priusquam de moralitate actuum humanorum disseramus, psychologie de ipsis tractandum est, et quidem 1° de *voluntario* in genere; 2° de specie voluntarii quae vocatur *liberum*; atque, «pro magis eorum natura elucescat; 3° de horum opposito, de *involuntario* seu alteratione voluntarii eiusque causis.

Articulus I.

De voluntario in genere.

Dicemus prius de voluntarii notione et divisionibus in genere; dein, ob peculiarem difficultatem, de voluntario *in causa* in specie.

§ I. - Voluntarii notio et divisioni».

21. — Notio. Voluntarium definiri solet: *procedit a principio intrinseco cum intentione finis*.

1 Dicitur: *quidquid procedit*; sive id quod procedit sit voluntatis actus, elicitus vel imperatus, sive universali actui, Imo. ab actu vel omis-

sione voluntaria etiam *effectus* actus vel omissionis denominatur voluntarius, modo sufficienter, iuxta infra dicenda, in se vel in causa sua volitas sit. *Obiectum* vero actus *qua talis* est quidem volitum, non vero voluntarium, nisi quatenus forte ab ipso agente efficitur et sic rationem effectus induit. Sic pluvia agricolae potest esse *volita* et non *voluntaria*; messis vero tum *volita*, tum *voluntaria*.

Hinc voluntaria dicitur tum volitio incendii, tum motio membrorum externorum incendium procurantium, tum ipsum incendium. Pari modo volitio non extinguendi incendium est voluntaria; quandoque autem effectus inde sequens vel etiam ommissio ipsius volitionis extinguendi censenda sit voluntaria, infra perpendetur.

Dicitur: *a principio intrinseco*; id est ab appetitu sive *sensitive* et *rationali* seu voluntate. Non ergo potest esse voluntarium quod procedit a principio *extrinseco*; sed eo in casu, si *contra* inclinationem procedite habet *inclinatio*, fii-Piucddit contra *Inclinationem* ut lapis movetur sursum: vel *coactum* (quod aliquando et violentum dicitur), si procedit contra entis animati inclinationem, ut cum homo invitatus trahitur ad carcerem, secus habetur vel *artefactum* vel *permissum*, prout de ente inanimato vel animato agitur. (Cf. I-II. q. 6. a. 1.)

- £) Dicitur: *cum cognitione finis*; potest enim aliquid procedere a principio intrinseco aut sine ulla cognitione finis a parte principii istius, et tunc habetur *naturale*, ut cum lapis cadit deorsum: aut *cum cognitione finis*, et tunc habetur *voluntarium*. Voluntarium adhuc duplex est prout procedit sive cum cognitione finis *materiali* tantum, ut in brutis obtinet: sive cum cognitione finis etiam *formali* i. e. cum cognitione *rationis* finis et *proportionis* mediorum, ut in homine; hoc ubi versatur circa bona particularia est *liberum*. Hodie multi ultimum tantum, quod scilicet, cum cognitione formali procedit, vocant voluntarium, dum primum *spontaneum* dicunt; nos antiquam terminologyam secuti sumus. Cfr. I-II. q. 6. a. 1 (n. 6).

22. — Divisio. Voluntarium dividi potest aut a parte cognitionis finis, aut a parte principii intrinseci, aut a parte modi procedendi a principio intrinseco.

1° A parte cognitionis finis voluntarium dividitur: a) in voluntarium *perfectum* vel *imperfectum*, prout ex principio intrinseco procedit cum cognitione *formali* vel sine ea, id est, sine cognitione rationis finis et proportionis eorum quae sunt ad finem.

Voluntarium *imperfectum* hoc sensu sumptum invenitur, praeterquam in brutis), in perfecte amentibus et dormientibus iisque similibus atque in hominis motibus primo-primis, i. e. in illis motibus qui omnem cognitionem formalem antevertunt. Ratione defectus cognitionis formalis est semper *necessarium*, cum in cognitione materiali *deliberandi* potestas de-

ticiat. A modernis non solet vocari voluntarium sed spontaneum, ut iam monuimus.

b) Voluntarium *perfectum* dividitur in voluntarium *necessarium* et voluntarium *liberum*, prout .sine libertate vel cum ea a voluntate procedit.

Voluntarium perfectum et tamen *necessarium* haberi tantum potest circa illud obiectum, quod natura sua natum est plene satiare appetitum voluntatis atque ut sic percipitur. Ideo beati cum amore necessario prosequuntur Deum clare visum. Hoc voluntarium est necessarium ratione perfectionis actus. Voluntarium *liberum* habetur, quoties appetitus versatur circa obiecta apprehensa ut limitata vel limitate proposita; quia eo in casu voluntas movere potest intellectum ad deliberandum de ipsorum appetibilitate (n. 9).

r) Voluntarium *liberum* dividitur in voluntarium *perfecte* aut *imperfecte* liberum, prout procedit ex deliberatione perfecta aut imperfecta; voluntarium *perfecte liberum* (quod a modernis voluntarium perfectum vocari solet) habetur quando homo ob plenam advertendam *perfecte* est dominus actionum suarum; voluntarium *imperfecte liberum* (quod hodie dici solet voluntarium imperfectum) habetur, quando homo ob semiplenam advertentiam *imperfecte*, tantum est dominus actionum suarum.

Hoc ultimum obtinet v. g. in semisomnis et in motibus semi-deliberatis seu see.undo-primis, quales saepe fiunt in homine passione commoto. — Voluntarium perfectum liberum sufficiens est ad constituendum peccatum mortale in eo qui praeceptum de se grave transgreditur; potest, tamen esse magis vel minus *maturum*.

23. — 2° A parte principii intrinseci habetur: *a)* voluntarium *simpliciter* et voluntarium *secundum quid*. Voluntarium *simpliciter* est illud quod *actu* procedit ex principio intrinseco; voluntarium *secundum quid* est illud quod actu non procedit ex principio intrinseco, sed spectato appetitus affectu inefficaci contrario *proccderet, si circumstantiae aliter sese haberent*, *<.

Ita v. g. proiectio mercium ad evadendum naufragium navigantibus est voluntaria simpliciter, cum eas *actu* proliciant; ipsarum vero retentio est voluntaria secundum quid, cum eas retinere vellent., si non orta, fuisset tempestas.

r

b) voluntarium *purum* aut voluntarium *mixtum*, prout pure i. e. sine ulla mixtione affectus inefficacis contrarii vel cum tali affectu e principio intrinseco procedit. Ita retentio mercium tempore sereno

est pure voluntaria; proiectio tempore naufragii constituit voluntarium mixtum ').

c) voluntarium *in ne* aut voluntarium *in causa* volitum, seu, ut alii minus clare dicunt, voluntarium directum et indirectum. Voluntaryum *in ne* volitui est illud voluntarium quod a voluntate i[n] *ne* *voluitur*, ratione propriae bonitatis, sive ut finis, sive ut medium, intenditur. Voluntaryum *in causa* volitum est illud in quod voluntas fertur non secundum se. sed tantum *secundum censam suam* ex qua secuturum praevidetur. Quandonam autem et quo sensu aliquis effectus sit voluntarius in causa, infra (w. 26) explicabitur.

Proiectio mercium imminente naufragio est voluntaria *in se*, cum in se habeat bonitatem medii apti ad salvandam vitam. E contra, blasphemiae, quas ebrius praevidit se esse prolaturum tempore ebrietatis, possunt ei esse voluntarie in causa tantum, quando eas in se abhorret, sed tamen vult delectationem potus immoderati, ex quo secuturae praevidentur.

d) voluntarium *positivum* aut voluntarium *negativum*, quod potius exclusive voluntarium *directum* aut *indirectum* est dicendum. Voluntarium positivum est illud voluntarium quod provenit a principio intrinseco in quantum agit; voluntarium *negativum*, illud quod ex eo provenit in quantum non agit.

Sic blasphemiae, quas ebriosus praevidit se esse prolaturum tempore ebrietatis, sunt voluntariae *positive*; submersio navis sequens ex omissione gubernationis, sive in se sive in causa voluntaria, semper *negative* voluntaria est, sicut et Fipsa omissio gubernandi, atque omissio volitionis gubernandi.

Omissio alicuius actus *in culpam imputabitis* non est, nisi sit praeceptum ponendi actum qui omittitur. Ceterum disputatur utrum omissio quae non est in se volita, secluso praecepto agendi, *voluntaria* dicenda sit ex hoc solo quod fuerit praevisa et actus poni potuerit. Videtur affirmandum: etenim quando homo potest agere et advertit ad illud, nec tamen agit, non agere est in *actuali* dominio voluntatis ab eaque *procedit* eo modo quo non agere a voluntate procedere potest, sc. consecutive et mediate *).

*) Voluntarium purum nllquando exclusive vocatur voluntarium simpliciter; et voluntarium mixtum aliquando votatur vnluntariuni necandum quid. Quod nos dixtuim voluntarium secundum quid, tunc unice dicitur involuntarium simpliciter. Hncc confusio nonnumquam apud eundem auctorem occurrit. Quare aliuculls vicibus bono attendendum est. quid Mcriptor hic et nunc Intendat, ((fr. S. Alf., n. 9, 13, 21; Bouquillon, *Thcoloffia mor. fund.*, n. 326; Walsh. *Dr Actibus humanis*, n. 58).

2) Ita Io. a S. Thom., *In I-II. disp.* 3. n. 3; Billuart, *Tract. de act. hum.*, diss. 1, art. I, et alii.

24. — 3° A parte modi quo procedit e principio intrinseco, voluntarium potest esse: α) *actuale*, quod procedit ab actu voluntatis *praesenti*. Est autem aut *actuale explicitum*, quod lit ex *particulari* ac *distincta* cognitione rei volitae; v. g. si Ecclesiae minister dicat: volo hoc sacramentum conticere; aut *implicitum* quod fit ex cognitione magis *generali* ac *confusa*; v. g. si sacramentum confecturus dicat: volo peragere hunc ritum, quem Ecclesia habet pro sacro (*lib. 6, n. 22*).

β) *virtuale*, quod lit *virtute* actus voluntatis *praeteriti adhuc perseverantis in effectu suo*; unde sequitur effectum semper imputabilem esse, (plia vere a voluntate procedit; sic postquam deliberavi Missam celebrare deinde ad altare progredior, nullam amplius intentionem eliciens, nec prioris recordans, virtualiter volo consecrare, quia vi prioris voluntatis progressus sum ad celebrandum. Voluntarium virtuale perseverare potest, etiamsi fuerit interruptum per alias actiones intermedias. Disputatur vero de modo quo influxus intentionis praeteritae explicandus sit *).

c) *habituale*, cuius volitio antea habita fuit et non retractata, sed *non* est causa actus; e. g. susceptio Sacramentorum a moribundo sensibus destituto, qui sanus sibi proposuerat ea recipere, in articulo mortis.

d) *interpretativum*, quando merito praesumitur quod homo vellet aliquid, si adverteret, attamen volitionem numquam elicuit. Hoc voluntarium in iure praesertim valorem suum habere potest, quoties licentia praesumpta reputatur sufficiens ad aliquem actum legitime perficiendum; tunc enim talis licentia fundatur in voluntario interpretativo. Ita parochus merito praesumitur ita esse dispositus, ut daret licentiam diacono administrandi SS. Eucharistiam in casu necessitatis, quamvis de facto licentiam non det, quum necessitatem ignoret. Eo ergo in casu licentia administrandi Eucharistiam parochus est interpretative voluntaria.

Nota. Ex definitionibus traditis patet voluntarium habituale et interpretativum *improprie* tantum voluntarium diei. Subinde tamen per voluntarium habituale intelligitur *virtuale*; per voluntarium interpretativum intenditur *actuale implicitum*: sicut hoc ipsum *actuale implicitum* saepe vocatur *virtuale implicitum*.

1) Cfr. Fritl*. *I)r ari. hum.*, I, n. 52; io. a S. Thoin..

0. *ari. 6. n. G*; Wnteh. / . r., n. 7<J,

§ II. - VOLUNTARIUM IN CAUSA.

25. — Praenotanda. 1° Hic inquirendum est *quibus sub conditionibus effectus, in se non intentus sed praeter intentionem e.r actione vel omissione sequens, homini tamquam in causa voluntarius adseribi debeat.* — Quam quaestionem probe distinguas ab alia illa, quando nam scii, talis effectus, si in se est malus, homini *in culpam imputetur*; haec ultima quaestio infra ubi agitur de moralitate quae actui ex circumstantia effectus provenit, erit solvenda (cfr. n. 58 sq.).

2° (-ausa, in qua effectus aliquis voluntarius est dicendus, potest, esse vel positiva seu actio, vel negativa seu ommissio. Ceterum hac in re causa etiam sensu latiori sumitur, ita quidem voluntarium in causa ab aliis voluntarium in *alio* dicatur. Effectus autem de quo hic agitur potest esse hominis actio (v. g. blasphemiae) vel actionis ommissio vel etiam quivis alius effectus ab actione vel omissione distinctus (v. g. mors proximi).

Ut quaestio proposita rite solvatur prius nonnullae species causarum ob oculos ponendae sunt, quibus expositis, facile pro varietate causarum responderi poterit.

Variae causarum species. Causa efficiens (de qua hic unice sermo occurrit) respectu praesentis materiae dividi potest: a) ratione modi PRODUCENDI effectum in causam *physicam* et *moralem*. Causa *physica* est causa quae per influxum *physicum* vere efficienter effectum producit: ut quando homo construit domum (causa physica libera) vel ignis comburit eam (causa physica naturalis). Causa *moralis* est causa quae causam physicam liberam (vel saltem sponte agentem) ad effectum producendum movet per influxum *muralem*, proponendo ei finem: sive *positive*, v. g. iubendo, hortando, consilium dando, sive *negative*, v. g. non corripiendo.

b) ratione connexionis CUM EFFECTU in causam *per se* et causam *per accidens*. Causa *per se* est causa (scilicet per se seu ratione sui i. e. ratione propriae formae vel etiam finis elicitum habet connexionem, eum effectum. Sic potus immodicus est causa per se ebrietatis. Causa *per accidens* est causa cui accidit conjungi eum effectum, sive ex parte causae, sive ex parte effectus *). Ebrietas, accedente rixa, potest esse causa per accidens hominidii. Si autem causa per accidens nullum positivum influxum exercent, dicitur *conditio sine qua non*, si est *licet necessaria* ut causa *per se* effectum suum obtineat: amotio columnae est *conditio sine qua non* ut lapis superpositus cadat: dicitur *occasio*, si non est necessaria, attamen *de facto ad eius praesentiam* effectus obtinetur: negligentia gubernatoris potest esse occasio

*) (fr. 8. Thom. I' *MrlaphuM.*, leil. III; Ihignn. *.Vr/apλ.*, torn. VI. n. »8- Unslt Klein. *I'hil.* n. 750.

submersionis navis. — Causa sive physica sive moralis quae *negative* tantum ad effectum (positivum) concurrat, est semper causa per accidens ¹⁾.

c) ratione *influxus* in effectum: in causam *proximam* et causam *remotam*. *Proxima* est quae per se notabiliter influit in effectum, ita ut is saepe ex illa sequatur. *Remota*, quae leviter dumtaxat influit in effectum, ita ut hic raro ex illa sequatur.

26. — ^{x-}Principia. I. *Causa per se producit effectum in causa voluntarium, dummodo a) causa ipsa voluntarie sit posita, b) effectus sit sufficienter praevius*. Ratio est, quia quidquid procedit a principio intrinseco cum cognitione linis est voluntarium. Iam vero ubi agitur de causa per se eaque voluntaria, eius effectus praevius vere pendet seu *procedit a principio intrinseco, operante cum cognitione finis*. — Est tamen in causa tantum seu per accidens voluntarius, ⁷ non in se, quia praeter intentionem ex actione sequitur; imo ad ipsum effectum secundum se praecise voluntas mere permissive ^{se} ^{Za.} habere potest.

Requiratur autem: 1° ut *causa voluntarie sit posita*, seu ut agens possit causam non ponere vel positam remove; secus enim in agentis potestate non est effectum non producere ideoque effectus ipsi voluntarius esso nequit; 2° ut agens *praevideat*, confuse saltem, huiusmodi effectum ex illa causa secuturum esso; nihil enim est velitum nisi fuerit praecognitum: hinc Noc non fuit ebrietatis reus, quia nescivit hanc, vini efficaciam. Quandonam effectus sufficienter praevius fuerit, exponetur infra n. 236.

II. *Causa per accidens reddit effectum in causa atque moraliter voluntarium, dummodo a) causa ipsa voluntarie sit posita, b) effectus sit sufficienter praevius*; atque, iuxta ^{sententiam} saltem probabilior^{em}, c) *accedat obligatio cavendi, ne ex tali causa talis effectus sequatur*. Submersio navis tunc tantum gubernatori in causa voluntaria est, quando potest et *debet* eam gubernare et tamen non facit; peccata aliorum tunc tantum alicui sunt voluntaria in causa, quando potest et *debet* vitare ne ipsis ansam praebeat. Ratio autem ob quam haec tertia conditio adiicitur, haec est, quia secus effectus nullatenus vere peudet a voluntate, cum causa per accidens, etsi ipsamet vere a voluntate pendens, non sit vere ratione sui causa effectus sequentis. Impleta vero hac tertia conditione, praeceptum cavendi effectum equidem efficere nequit, ut causa per accidens fiat causa per se, ita ut vere ratione sui producat effectum; attamen ex hac conditione *moraliter* ei aequiparatur, ita ut effectus etiam homini ponenti causam illam moraliter tamquam auctori tribuatur. Qui enim vult causam per accidens, quam velle non licet, censetur etiam, in causa

1) Cfr. *Principia. De aH. hum.*, η. 669; *Fritui. I.* η. 220.

saltem, velle, imo moraliter efficiere effectinn (Cfr. Pescli. n, 557; Lebmck., 1, n. 73; Erins, 1, n. 221).

Nota. Quacnain inonditus ex effectu non directe et in «c voluntario in actum humanum redundet, dicetur infra n. 58 «//. Hic notande sufficiat etiam effectum per eo qui praeter intentionem ex actione «equitur non imputari in culpam nisi accedat tertia conditio «e. nisi accedat obligatio cavendi ne ex tali causa talia effectuh Hoqnatur; attamen proprii* loquendo effectur. per se, modo supra indicatae conditiones adsint, po etiam in casu quo effectus in -« nialji* non imputatur in peccatum, in online physico in causa voluntarius manet, quatenus per positivum et realem influxum a voluntate procedit et est praecognitus. Ordo enim moralis efficere nequit, ut effectus per «e, in causa voluntarius, iam cesset ewe talisl}. Ebrietas manet semper effectus per se potus inebriativi; atque praevisa, bibenti manet in causa voluntaria, etiamsi huic non imputetur in peccatum, quia directe et unice intendit accelerationem sanguinis ad expellendum morbum

Si autem talis effectus aliquando dicatur mere *permissus*, hoc accipiendum est vel de effectu *secundum sc praecise*, quatenus voluntas ad talem effectum secundum se praecise permissive se habere potest, quamquam physice .«impliciter in causa est voluntarius: vel hoc accipiendum est moraliter. quatenu- nempe in ordine morali effectui per accidens quem quis non impediendo men* jH-rmittit. aequivalet3).

Articulus 11.

De libero.

27. — Notio et divisio libertatis. Libertas generaliter est immunitas a, quavis subiectione et servitute; hic autem sumitur pro immunitate a necessitate seu pro negatione determinationis ad unum. Duplex distingui solet libertas, nempe: 1° libertas a necessitate coactionis, quae vocari solet Libertas *a coactione* seu *libertas spontaneilatis*, et est immunitas ab omni violentia externa contra vo- - - Imitatis propensionem illata; hac sola libertate gaudent amor Beatorum, actiones infantium, amentium et brutorum; 2° libellai *ab omni necessitate*, quae etiam simpliciter libertas *a necessitate* et libertas *electionis*, *indifferentiae*, et *arbitrii* dicitur, eaque est, quae omnem necessitatem, tam internam seu *naturae*, quam externam seu *coactionis* excludit: hoc modo dicitur liber, qui potest agere vel non agere, hoc medium eligere vel aliud. Unde liberum arbitrium definitur: Vis electiva seu facultas eligendi unum prae alio (». 30).

1) Sic partim HiUtni ivweiitiintis ils. quao lato proponuntur Ime de re In emwcto opvrv Dr. .1. II. Beyncus: *Hthick of natuurlijkr zrdcnkrr.* 1, r. 3, p. 132 w

*) Cfr. Infm, u. 258; Mure. n. 758.

3) Cfr. Grrdt. / . r.. n. 011: «efTectUH limius. Ita Ille, aliquando eM v<>lu>tnrhi« in rausa merv phynirr tftnhnn. non tnnnililrr ».

Quum porro (lectio multipliciter fieri possit, JLiljertas a neces-
^dutCJSUBdividjtjr: 1° in libertatem *contradictionis* seu *e.ercitii*, (pia
est ad actum aut eius omissionem, qua nempe potest quis agere vel
non agere; 2° in libertatem *specificationis*, quae est ad actus specie
diversos; qui actus si sunt contrarii, ut amare et odisse, sedere et
stare, dicitur libertas *contrarictatis*; si sunt actus disparati, ut orare
et studere, dicitur libertas *disparitatis* (n. 30).

Notanda. 1° Radix libertatis arbitrii est *indifferentia indicii* seu deliberatio de bono aut malo, quod in actione consideratur; inde namque lit ut voluntas possit pro libito eligere quod sibi placuerit (11. A., n. 11).

2° Libertas a coactione communis est omni voluntario sensu generico sumpto; libertas arbitrii, quae et simpliciter libertati dicitur, huic addit *indifferentiam*. Unde omne liberum est voluntarium, sed non e converso: potest enim voluntarium esse necessarium vel liberum. Veruintamen in homine viatore, si excipiatur primitivus naturae impulsus ad bonum generaliter (saltem quoad specificationem actus), omne voluntarium perfectum est liberum a necessitate, et hinc fit, ut indifferenter vocetur actio libera voluntaria, et e contrario.

28. — Notio et divisio necessitatis. Libertati opponitur *necessitas* quae est determinatio ad unum. Multiplex distinguitur: 1° *Necessitas coactionis*, (pia est idem est ac violentia. *Necessitas naturae* seu *naturalis inclinationis*, (pia est impulsio interna, voluntati congenita, ita determinans ad aliquid prosequendum vel fugiendum, ut voluntas ab eo abstinere non possit: talis est in Deo seipsum amante, et in homine beatitudinem generaliter prosequente. ^Coactio, est. a principio externo, tollitque voluntarium et liberum: ^necessitas vero naturalis est a principio interno, et aufert liberum, non voluntarium.

2°[^]Necessitas *antecedens* seu *absoluta*, (pia^e vel rationis et voluntatis usum saltem delibemtum antecedit ut in motibus primorjirimis, vel consensum ita exigit ut eum voluntas denegare nequeat. ^Necgssitas *jonseguens* seu *hupothctica*, qime liberam volinitatis .determinaliouejujueqiuLui. v. g. neesse est me loqui, si ad loquendum rae determinaverim (n. 31).

29. — Principia. I. *Homo etiam post Adae lapsum gaudet libero arbitrio*. Est de tide definita in Cone. Trid., sess. ⁽¹⁾, can. 5: «Si quis liberum hominis arbitrium post Adae peccatum amissum et extinctum esso dixerit... anathema sit». Accedit ratio: sublato enim libero arbitrio, frustra essent consilia, exhortationes, praecepta, prohibitiones, praemia et poenae.

II. *Essentia liberi arbitrii non consistit in solo voluntario seu libertati a coactione, sed ad eam tfguiritur indifferentia contradictionis*

seu libertas a necessitate. Constat ex damnatione duarum Baii propositionum facta a Pio V et Gregorio XIII; quarum 39^a est: «Quod voluntarie lit, etiamsi necessitate liat., libere tamen fit»; 6Ga: «Sola violentia repugnat libertati hominis naturalis». Ratio est, quia ad veram et proprie dictam libertatem requiritur, ut actus sit sub voluntatis dominio, i. e. ut possit agere vel non agere; atqui, quando voluntas ad unum necessario fertur, quantumvis spontanee, non potest eligere inter agere vel non agere; ergo nec actionis suae domina est, nec libera. — Non requiritur itaque indifferentia *contractatis*, seu potestas faciendi bonum vel malum: quinimo potestas eligendi malum non pertinet ad perfectionem, sed ad defectum lihortatis, quemadmodum ad defectum intellectus pertinet quod possit errare, oritur quippe ex infirmitate humanae naturae.

111. *Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae requiritur libertas a necessitate, nec sufficit libertas a coactione.* Ita definierunt Innocentius X et Alexander VII contra tertiam lansenii propositionem. Ratio autem idem evincit: actus enim ideo *morales* dicuntur, quia regulis morum subjacent et ab iis dirigi possunt; sed actus necessarii regulis morum subiacere non possunt; ergo *morales* esse nequeunt, neque proin meritorii vel demeritorii (n. 33).

Articulus III.

De involuntario.

Explicandae sunt: 1° notio involuntarii. 2° causae eiusdem.

I. - Notio involuntarii.

30. — Notio. Involuntarium sensu *proprio* est illud (piod non soluui—non procedit a principio intrinseco eum cognitione finis, sed (piod voluntas etiam *positive aversatur*, Ab eo distinguitur involuntarium improprie dictum, (piod melius *upn-vjiliuilariuii!* dicitui\quod est omne illud (piod non procedit a principio intrinseco cum cognitione finis, quin tamen voluntas istud aversetur. Demum, sumendo voluntarium pro voluntario-libero, involuntarium vel non-voluntarium dicitur quoque illud (piod quidem est voluntarium sensu generico, sed non liberum.

Divisio, Involuntarium proprie, dictum est aut involuntarium *simpliciter*. <piod (piis *tulu* aversatur; aut involuntarium *'tulu*,

quod quis ineilicacjter seu conditinnate aversatur, efficaciter vero et actu vult. — Involuntarium simpliciter demum est aut *purum* aut *mixtum* cum voluntario secundum quid. Sic retentio mercium tempore naufragii mercatori qui proiecit merces est involuntaria simpliciter, mixta tamen cum voluntario secundum quid: vellet enim merces retineri, si circumstantiae id permetterent. Cfr. supra n. 23.

Non-volimtarimn est aut *simpliciter negativum* aut *privativum*; est simpliciter negativum, prout competit etiam iis quae voluntarii capacia haud sunt; privative vero involuntaria dicuntur ea quae quidem a causa voluntarii capace procedunt, de facto tamen ob defectum alicuius ad voluntarietateni requisiti voluntaria haud sunt.

Demum sub ratione liberi distinguendum est inter simpliciter *non-liberum*, quod obtinet quando abest cognitio illa formalis, qua intellectus possit deliberare (ut in amento contingit), et *imperfecte liberum* quatenus potestas deliberandi non totaliter aufertur, sed — ex perturbatione phantasiae — semiplena redditur (ut fieri potest in homine passione incenso).

§ TT. - Causae involuntarii.

31. — Dicemus 1° de causis *proximis* involuntarii; 2° de causis quae *remote* in voluntarium influunt et ex quibus causae proximae involuntarii profluere solent.

Punct. I. Causae proximae involuntarii.

Quatuor sunt causae *proximae* involuntarii: *duae* ex parte *principii iittrinseci*, ad omne voluntarium requisiti, et sunt *vis* seu *violentia*, quatenus tollit, et *metus*, quatenus minuit voluntarium; *duae* XX. parte, *cognitionis*, ad voluntarium requisitae, et sunt *concupiscentia* seu *passio*, quatenus minuit, et *ignorantia*, quatenus tollit voluntarium.

1. F/.s. seu violentia.

32. — Notio. Vis seu violenti,i est motio quaedam physica *ab c.rtrinseco* alicui subiecto contra eius inclinationem illata. Si vis infertur enti animato, saepe potius *coactio* dicitur.

Hinc *aiLifJçctum xiolyntiac* seu violentum seu coactum, requiritur in online ad hominem: 1° ut effectus ille proveniat *exclusive* a principio homini extrinseco. ita ut homo nullatenus causa sit effectus producti; 2° ut voluntatis inclinatio huic effectui *opposita* sit. Non ergo sufficit ut voluntas passive sese habeat: secus justificatio parvulorum esset violenta (n. 15).

Resistentia *externa* eatenus tantummodo requiritur, quatenus est

sequela necessaria displicentiae voluntatis, ita ut si totaliter aut partialiter deficeret, esset signum voluntatem non aut secundum quid tantum effectui alicui esse oppositam. ubi ubi resistencia externa tamen frustranea vel nimis difficilis foret, per «A tui perfectam rationem violentiae non requiritur, sed sufficit externe passive sese habere; *per accidens* etiam tunc requiri potest, quatenus aliquando adest periculum, ne secus voluntatis displicentia in consensum transeat; ideo femina vi oppressa ordinarie tenebitur viribus etiam corporis quantum potest resistere, etiamsi resistentia illa violationem effugere nequeat. Cfr. infra n. 567. 117, sub f.; Walsh, l. c., m. 317.

33. — Divisio. Vis est aut absoluta aut relativa. Via *absoluta* seu totalis seu perfecta dicitur, quando homo, cui vis infertur, absolute seu simpliciter dissentit, h. e. interne simul ulla voluntatis adhaesione, externe, quantum talis voluntatis displicentia postulat seu quantum potest et debet. — Dicitur vis *secundum quid* seu melius relativa sive partialis, cum humana voluntas dissentit quidem, sed tantum ita, ut externa reluctantia minor fiat quam esse potest et debet seu quam perfecta oppositio voluntatis requireret (»». 16).

34. — Principia¹. J. J. h. i. s. i. m. l. i. t. a. s. v. i. o. l. e. n. t. i. a. e. *Actus elicit i voluntatis violenter esse nequeunt; actus vero aliarum potentiarum quae voluntatis imperio subduntur, violentiam subire valent.* Ratio prioris: repugnat enim aliquid simul esso iurta voluntatem (actus (licitus) et contra voluntatem (actus violentus). Ratio alterius: potentiae enim istae impediri possunt, ne voluntatis imperium exsequantur. Cfr. T-II, q. 6, a. 4 (n. 19).

II. Effectus violentiae. 1° *Violentia absoluta causai involuntarium simpliciter*; quia inclinatio voluntatis in hoc casu perfecte ei opposita est. Puellae igitur invasae, quae interne perfecte dissentit et externe, quantum perfectus ille dissensus expostulat, resistit, stuprum quod nihilominus patitur est involuntarium; neque ergo illud patiendo peccavit (cfr. can. 2205, § 1).

2° *Violentia SECUNDUM Quid* id seu *partialis* quatenus voluntas non directe consentit, sed non resistit (quantum potest et debet. *casat voluntarium in causa* pro (quanto adest obligatio maioris resistentiae externae.

Nota. Saepe violentia *secundum quid* transit in violentiam quoties, quis violentiae physicae c. r. metu etiam interne cedit et libero peragit vel patitur, ad quod secus vi physica cogeretur; ut si malefactor, ne a ministris securitatis publicae per plateas trahatur, propriis pedibus carcerem versus ambulat. Saepe etiam per violentiam secundum quid intelligitur ipsamet illa violentia moralis.

2. *Metus*.

35. — Notio et divisio. Metus est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.

Distinguitur: 1° Metus *ab intrinseco*, <|iii a causa naturali provenit, v. g. ex morbo, tempestate, contagione. Metus *ab extrinseco*, qui ab homine incutitur: is porro, prout ex causa iusta vel iniusta incutitur, *iuste* vel *iniuste* incussus dicitur. ¶

2° Metus *liraris*, (pio timetur malum grave ex causa vere probabili. *Lenis*, quo timetur leve malum, aut grave q. u. d. v. m., sed ex g. i. m. l. s. i. i. m. p. r. o. b. a. b. i. l. i. Mala gravia communiter censentur mors, mutilatio, enormia verbera, durus career, gravis infamia, magna bonorum iactura, etc.

Metus gravis, quem descripsimus, *absolute* gravis dicitur, utpote cadens in virum constantem; est et alius *respective* gravis, (pii cadit tantum in meticulosos, ut in pueros, feminas, senes; mali enim imminentis apprehensio a personarum indole magnopere dependot, unde non raro contingit mulieres vehementer concutere, quod viros ne leviter quidem tangit.

Huc revocatur alia metus species, (pii *reverentialis* audit, quo subditus Superioris offensam timet. Uniusmodi metus per se levis putatur; UUC. s. f. t. h. u. n. g. r. a. v. i. s. e. v. a. d. i. t. (piando ei adiunguntur verbera aut. minae aut timor alicuius gravis mali, puta odii, diuturnae indignationis.

3° Metus *antecedens*, qui est causa totalis actionis, v. g. metus naufragii movens mercatorem ad eliciendas merces, unde actio eiusmodi fieri dicitur. *Concomitans*, qui voluntatem potius retrahit ab agendo, e. g. furem a furando, ita. ut talis actio dicatur lieri *aim jnetu*. ¶

i, *'. — rC ōJu-. — »»η

Nota, in iis, quae sequuntur, loquimur de solo metu *antecedente*, non de concomitante, quippe qui nihil minuat voluntarium, sed potius, cum agens vincat metum, signum est. firmae voluntatis (». 19; II. A., n. 16, 18). — Solus autem metus *gravis*, quovis modo incussus, sive absolute sive relative gravis, solet, esse *antecedens* seu causa totalis agendi; metus *levis* regulariter non censetur esse causa agendi, quia facile expelli potest. Interdum tamen potest ad agendum inducere, v. g. (piando subditus invitatus in aliquid consentit, non audens prae reverentia contradicere Superiori.

36. — Principia. I. *Metus* quivis *antecedens* (*vere ergo movens ad agendum*) GENERATIVUM *causal voluntarium MIXTUM e. r. voluntario simpliciter et involuntario secundum quid*. Ea enim quae ex metu fiunt solent voluntarie quidem. sed eum repugnantia aliqua poni ob affectum contrarii. In hoc autem praecise consistit voluntarium

mixtum. — Dicitur autem *generatim*: aliquando enim ex metu mutatur affectus animi et consequenter eo casu inetiis causal voluntarium *purum*. Hoc obtinet in eo (pii ex metu gehennae simpliciter servili concipit veram attritionem de peccatis commissis ideoque affectum erga ea excludit, perspicuens se secus finem intentum, remissionem dico peccatorum, non obtenturum.

II. *Metus antecedens* GRAVIS GENERATIVUM *minuit, imo aliquando semiplenum, ALIQUANDO nullum reddit voluntarium sub ratione liberi*. Perceptio enim gravis mali praesertim imminentis perturbat phantasiam, ita ut intellectus in deliberando impeditus, minus mature alios obiecti respectus consideret. Imo aliquando idem ille usus rationis ex eadem causa semiplenus, aut omnino nullus redditur.

37. — Resolutiones. 1° Ordinarie et per se *graviter peccat*, qui ex metu legem aliquam infringit, quae, non obstante, malo imminente quod est causa metus, obligare pergit, sicut in iis quae natura sua semper prohibita manent. Unde mortaliter peccant, (pii ex metu etiam mortis vel fidem Christianam abnegent, vel periurium, fornicationem aut aliud simile peccatum perpetrant. In iis vero quae sunt tantum *positiva* lege prohibita, metus gravis ordinarie excusat a culpa; eum in eo casu lex non obliget, quemadmodum in Tractatu de Legibus explicabitur; cfr. infra n. 184. In quantum metus excuset a poenis cfr. *coi.* 11. n. 955 et 965. ¶

2° *Contractus ex metu gravi initi validi sunt*; metu *iniuste* extorti rescindi possunt ab eo qui, injuriam passus est; nonnulli demum contractus spirituales iure canonico irritisunt. Hac de re in materia de voto, de contractibus, de matrimonio fusius tractabitur.

3. *Coneapisceutia*.

38. — Notio et divisio. Concupiscentia, seu quod hic idem est. passio, est motus appetitus sensitivi prosequens bonum delectabile cum mutatione praesertim vehementiori organismi.

Duplex distinguitur: 1° *Antecedens*, quae antecedit consensum voluntatis, (pii *e. r. illa* sequitur, v. g. cum (piis, visa pulchra muliere, allicitur ad peccatum et consentit. 2° *Consequens*, (pia sequitur voluntatis consensum, imo oritur ex praevio voluntatis actu. v. g. dum (piis vult vindictam, excitatur in eo aestus irae (n. 23).

39. — Principia. I. *Concupiscentia* antecedens non tollit voluntarium actus ad quem perducit sub ratione propensionis voluntatis *in obiectum, neque ordinarie sub ratione UBERI; MINI IT tamen illud sub ratione liberi; imo quandoque, dum rationis usum penitus perturbat, libertatem tollit. Probatur in pars: quia inclinatur voluntatem

ad volendum nec ordinarie tollit suilicientem advertentiam rationis; ergo, qui illi obsequitur, ponit actum simpliciter voluntarium ac liberum. — Prob. 2^a pars: minuit nempe, non propensionem voluntatis, quam potius auget ¹⁾, sed cognitionem ad libertatem; quia passio vehemens avertit mentem allectam a consideratione motivorum retrahentium, v. g. a coiLsideratione turpitudinis actus, offensae Dei, etc. Quare S. Thomas*) de ea scribit: «Quanto aliquis *ex* maiori passione impulsus peccat, tanto levius est peccatum». — Prob. 3^a pars: quia in vehementissima passione fieri potest ut ratio penitus perturbetur, et homo caeco impetu feratur; idcirco S. Alf. scripsit: «Potest intellectus ita rapi delectabilitate obiecti oblatus, ut nihil malitiae moralis in illo advertat » (n. 24, 35. *De peccat.*, n. 3; cfr. can. 2206).

II. CONCUPISCENTIA CONSEQUENS AUGET VOLUNTARIUM. Ratio est quia edicit ut voluntas, ceteris paribus, maiori inclinatione feratur in obiectum. Ex illa igitur colligitur intensio voluntatis praeviae; inde S. Thomas²⁾ de ea dicit: «Quanto aliquis *cum* maiori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat » (w. 23).

40. — Resolutiones. 1° Peccatum *malitiae* ex plena libertate, sine ignorantia et non ex passione commissum, gravius est peccato *infirmi-tatis*, quod ex passione procedit; unde hoc prae illo facilius veniam meretur.

2° Motus concupiscentiae *primo-priini* quos nullus voluntatis consensus deliberatus sequitur, omni prorsus culpa carent. Motus *secundo-priimi*, (pii cum imperfecta advertentia imperfectoque consensu fiunt, peccata sunt tantum venialia, quamvis in materia gravi. Motus *secundi* seu *deliberati*, qui cum plena advertentia et pleno consensu tiunt, in re gravi sunt certo peccata mortalia, licet passionis vehementia nonnihil ea diminueat (n. 25. *De peccat.*, n. 3).

3° Prae oculis habeatur haec S. Thomae animadversio: «Quanto magis aliquis delectabilibus utitur, tanto magis crescit in eo delectabilis appetitus: debilitantur autem concupiscentiae per abstinentiam et alia exercitia corporalia» (*Contra Gent.* III, cap. 137 ad 5).

I. ignorantia.

41. — Notio. Ignorantia est (arentia scientiae in subiecto scire capaci; si enim subjectum est incapax scire, erit *nescientia*, ut in pueris et amentibus. — Porro ignorantia (piae est carentia scientiae

I-II. T. e. a. 7-
s) II-IL <l. 154. <l. 3 ml 1.
*) MI. T- 77. T. n.

non debita, ut iurisprudentiae in rustico, dicitur ignorantia *negativa*; carentia scientiae *debita*, ut Decalogi in Christiano, vocatur ignorantia *privativa*; si demum adiunctus sit error, puta falsum principium, falsa opinio, vocatur ignorantia *pravae dispositionis*. De ignorantia negativa, utpote quae non est nostri instituti, non loquimur.

Adhuc, alia est ignorantia *habitualis* quae absolute opponitur scientiae et cognitioni, cui proprie nomen *ignorantiae* convenit; alia vero *actualis* quae solum privat actuali advertentia seu memoria, quaeque magis proprie dicitur *inconsideratio* seu *oblivio*. Huic quoque accommodari possunt fere omnia, quae de ignorantia dicemus; ceterum uberius de ea sermo redibit in Tractatu *de peccatis* et in tom. II, lib. VII, de poenis; cfr. n. 236, et tom. II, n. 955 et 965.

42. — Divisio. Multiplex est ignorantia. 1° Ab *obiecto* quod ignoratur, alia est *iuris* qua lex vel praeceptum ignoratur, v. g. si quis ignoret in vigilia Pentecostes ieiunium esse; alia *jacti*, qua factum ignoratur, quatenus sub lege cadit, e. g. si quis ignoret carnem esse id quod comedit die ieiunii, aut comedens carnem ignoret feriam sextam esse.

2° A *subiecto* in quo est, alia est *invincibilis*, (puie. niora H. diligentia vinci nequit; haec datur in homine, (piando vel plane non dubitat de re, ad quam obligatur, vel saltem non advertit obligationem inquirendi, vel demum in rei notitiam, morali adhibita diligentia, venire non potest. Quocirca adverte non summam requiri diligentiam, sed mediocrem pro rei gravitate sufficere, qualem nempe homines timorati in ejusmodi negotio adhibere solent. — Alia ignorantia est *vincibilis*, quae morali diligentia vinci potest, et vocatur *culpabilis*, quatenus simul et vinci debet: ad hanc requiruntur tres conditiones, nempe a) ut in mentem venerit dubitatio, b) ut advertatur inquirendi obligatio, c) ut inquisitio negligatur.

3° A *relatione ad voluntatem et ad actionem* (pia lit cum ignorantia, datur ignorantia concomitans, antecedens et consequens. Ignorantia *concomitans* est ea quae comitatur actionem *ita ut non sit causa illius*, quia fieret, etiamsi scientia adesset, v. g. si quis, ignorans diem esse ieiunii, comedat carnes, ita dispositus ut, quamvis sciret ieiunium esse, nihilominus carnes comederet.

Ignorantia *antecedens* ea est quae nullo modo voluntaria est, ideoquo *antecedit* omnem actum voluntatis et *est causa agendi* id, quod alioqui non ageremus, v. g. si quis glande traiciat hominem, «piem invincibiliter putet feram esse, non occisurus, si hominem esse novisset; haec ignorantia coineidit cum invincibili.

Ignorantia *domum consequens* ea est quae directe vel indirecte

voluntaria est ideoque *sequitur* ad uni voluntatis estque sicut antecedens *causa actionis*, (pia non fieret, si abesset ignorantia; haec cum ignorantia .vincibili coincidit.

Ignorantia consequens *directe* voluntaria est, eum quis de industria idiqiiiilignorare. AJill. sive ut liberius peccet, sive ut habeat excusationem a peccato, sive ob aliam rationem, et haec *affectata* dicitur. *Indirecte* voluntaria est, quae non est volita in se, sed in negligentia et omissione, discendi: quae negligentia, si magna est, in ordine morali dicitur *crassa* seu *supina*, (pialis plerumque est eorum, (pii ignorant articulos lidei et peccata contra Decalogum; si vero negligentia parva est, attamen culpabilis, erit ignorantia *levis*.

Aliqui tamen ignorantiam *crassam* seu *supinam* vocant illam, pro qua depellenda nullum vel vix ullum studium adhibitum fuit; si aliquod studium sed non sufficiens adhibetur, ignorantiam vocant, *simpliciter talem* seu *gravem*. Haec distinctio in Codice Iuris Canonici praevaluit. Cfr. infra ». 181; tom. II. ». 965 (». 26; lib. 1, ». 3). ef- e-,

43. — Principia. 1. *Ignorantia concomitans, si non est voluntaria, neque causal voluntarium, neque positive involuntarium, sed solum non-voluntarium privative*. Ratio 1^a partis est, (pia actio fit sine cognitione requisita; ratio 2^a partis, quia haec ignorantia non est causa actus, seu actus non est contra inclinationem agentis, perinde enim fieret, si cognitio adesset: remanet ergo 3° pars (». 28). Quod fit cum ignorantia concomitante *voluntaria* est voluntarium in quantum ipsa ignorantia voluntaria est ').

II. *Ignorantia ANTECEDENS causal SIMPLICITER INVOLUNTARIUM*. Illud enim est simpliciter involuntarium quod voluntas actu aversatur. *Atqui*, id quod causatur ab ignorantia antecedenti tali modo aversatur voluntas, ut ex definitione supra tradita patet (». 27). Hic tamen adverte, id, quod ex ignorantia antecedente lit, esse involuntarium secundum eam rationem easquo circumstantias, secundum (pias ex ignorantia procedit.

III. *Ignorantia consequens non tollit voluntarium, sed causal voluntarium mixtum eu: voluntario simpliciter et involuntario secundum quid; et quidem ita ut ignorantia aiiECTATA augeat voluntarium. ignorantia indirecte voluntaria illud minuat*. Ratio prioris: est enim ignorantia *voluntaria*, ita tamen, ut si deesset, actio non poneretur; ratio *alterius*: qui enim directe vult ignorare, ex hac parte animum valde propensum in effectum ignorantiae ostendit; (pii vero ex mera negligentia ignorat, aversionem ab effectu ignorantiae omni ex parte retinet. Cfr. 1-11. q. (i, a. 8 (n. 29).

I) Cfr. Subii.. If. 20. II. H. I; Le*0u*. Ih (iH. hum . w. 3, 51.

Resolutiones. 1" Laici regulariter non peccant exsequendo ea, quae parochus vel confessorius, quem doctum existimant, «locet, nec tenentur alios consulere ad dubia vincenda; quia moralem diligentiam adhibuerunt. esto parochus vel confessorius qui erraverit.

2° Pueri qui actiones impudicas fecerunt sine ullo angore conscientiae vel mali suspicione, formaliter non peccarunt, etiamsi rationis usum iam adepti fuerint..

3° Peccat coniux, qui dubitans de valore matrimonii nolit ulterius inquirere ne teneatur a debito abstinere.

•1° Crassa plerumque solet esse earum rerum ignorantia, quae ab eiusdem status vel conditionis hominibus communiter cognoscuntur, vel cognosci debent.

5° Confessarius, index, medicus, etc. qui scientiam necessariam ad rite fungendum officio suo sibi deesse advertit, et tamen negligit eam sibi comparare, aut. antequam illam adeptus sit. pergit munus suum exercere, reus erit errorum, «pios ex ignorantia commiserit et saltem confuse praeviderit.

Punct. 11. Causae quae aliquando remote concurrunt ad producendum involuntarium.

44. — Pausae huiusmodi sunt aut homini externae aut homini internae. Internae autem sunt aut communes seu tales quae homini etiam sano atque usu actuali rationis perfecte fruenti conveniunt, aut tales quae in aliqua perturbatione psychica consistunt. Priores sensus habent aut a parte corporis aut a parte animae, posteriores sunt aut transitoriae aut permanentes potius.

Agemus de modo quo aliquando concurrunt ad producendum involuntarium: 1" causae homini externae, 2" causae communes a parte corporis, 3° causae huiusmodi a parte animae. 1° perturbationes psychicae transitoriae, 5° perturbationes psychicae permanentes.

I. Causae homini externae. Tales habentur: 1° ratione *originis*. ut sunt: parentes (unde oriuntur dispositiones hereditariae, atavismus), patria, natio, caeli temperies et similia; 2° ratione *educationis* corporalis, intellectualis, moralis, religiosae: 3° ratione conditionis *socialis* in qua quis versatur, prout prospera est. vel adversa, alta vel humilis etc.

Causae externae *remotissime* tantum ad voluntarium concurrunt, quatenus praeparant dispositiones corporales vel spirituales easve provocant. Hinc etiam remotissime tantum ad producendum involuntarium concurrere valent.

II. Causae communes a parte corporis. Sunt: aetas, sexus, valetudo, dispositio naturalis, temperamentum, quod tunc sumitur tamquam complexus illarum propensionum quae, sive ex hereditate sive ex organismo

cuique proprio, alicui individuo competunt eiusque specialem indolem constituunt » *

Hae causae generatim tantum *minuere* valent liberum, ut in pueris, mulieribus, senibus occurrere potest; non tamen illud tollere solent, imo nec ordinarie omnino *semplenum* reddunt, ita ut peccatum mortale fieret veniale; *sed singuli casus perpendendi sunt*.

III. Causae communes a parte animae. Tales sunt: 1° *habitus* seu consuetudo quae sensu proprio, prout hic sumitur, definiri potest: quajitas potentiae animae difficile mobilis, acquisita ex *libere* repetitis actibus videtur disponitur ad bene vel male operandum in ordine morali. Si ad bene operandum disponit, est *virtus*: si ad male operandum, est *vitium*). Accedit 2° *character* qui, prout distinguitur a temperamento, describitur e complexus nativarum propensionum, quatenus educatione aut propria voluntate immutatae sunt, et aliquam stabilitatem acquisierunt»3).

Quoad influxum habitus et characteris sensu proprio sumpti in ordine ad voluntarium vel involuntarium distinguendum est. 1° per se *non tollunt* voluntarium liberum, saltem in causa; praecise quia ex parte solius animae, seu intellectus et voluntatis, oriuntur: ex quibus et voluntarium procedit. Imo per se *augment* voluntarium, quatenus inclinatio voluntatis ex iis augetur. Ideo peccans ex habitu peccat ex certa malitia et gravius peccat quam sine illo ♦; saepe vocatur habitualus intemperatus seu *habitualus in voluntate peccandi*.

Nec obstat actualis inadvertentia quae forte comitatur actus ex habitu procedentes; nam haec est voluntaria in causa saltem, nempe in ipso habitu libere acquisito et libere conservato. Dixi *quae porte comitatur*: peccatores namque habituali semper habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum, sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; solummodo cognitio illa actualis, eo quod ipsi parvipendant peccatum, non ingerit eorum animis sensibilem illam impressionem, (piam gignit in alio habente conscientiam minus depravatam, et idcirco illius obliviscuntur.

2° Per accidens vero valent minuere, imo tollere liberum, postquam, dico, habitus ipse per sinceram retractationem voluntatis factus est ipsemet involuntarius s); quum eo casu et effectus eius fieri possint involuntarii vel saltem minus voluntarii seu potius minus liberi. Cum enim habitus seu consuetudo vertatur quodammodo in naturam, non est in hominis potestate tam cito exstirpare illam; quod cumprimis valet de peccatis oris. Saepe talis peccator vocatur habit natus incontinens seu *habitvatus in peccato*.

(aveat confessarius ne facile fidem habeat peccatis eorum, qui periuria,

b Cfr. Tanqueray, *Theol. mor. fund.* n. 116.

*) Cfr. I-II, Q. 19. a. 2 ad 3: q. 11. a. 2 et 3; Infr. q. 201; Grndt. *Klenn. Phil.*, ed. 6, I. n. 185; Ter Hoar, *Oecumenologia* s. *itfridito*, n. 191.

Tanqueray* I. c.

5 S. Thorn., i II. c. 78. a. 2 et I tui 2.

cui convenit habetur» Improprie dictus, acquisitus Bcllcot non ex libere repetitis actibus sed involuntarie videtur inculpabiliter v. tr. Ignorando pravitatem virtus rapetitur.

blasphemias, verba obseena ob consuetudinem excusare nituntur, quasi inadvertenter et involuntarie prolata; inquirat nempwutnuU-CODfilifitnilo yphmtaria sit necne, et^mum poe.nitens serio illam exstirpare conetur (a. 11, sub 3. *De peço.*, n. 4, v. Tertio).

Quodsi male habituato, qui habitum suum dolet, ex remanenti pronitate ad peccatum contingat in peecaLum recidere, eius peccata erunt ex infirmitate.; pronitas enim illa minuit, imo aliquando tollit voluntarium. Propterea a confessario benigne tractandus est animusque illi addendus ').

45. — IV. Perturbationes psychicae transitoriae. Hae perturbationes occurrunt tum in somno naturali, tum in somno artiild&li, opi*hypnosis, potus alcoolici vel similium mediorum inducto.

Porro in genere, si similes perturbationes *perfecte* habentur, solent tollere liberum ob defectum conscientiae reflexae; si *imperfecte* habentur, illud plus minusve diminuunt pro gradu in quo occurrunt. Potest tamen semper haberi voluntarium et liberum *in causa*, uti patet.

In specie quoad *hypnosin*, quando perfecta non est, non constat libertatem *plane* suspendi; multo minus in statu posthypnotico; experientia enim constat hominem tunc resistere posse cumque non raro id facere, quando ipsi graviter inconvenientia vel consuetudini suae contraria suggeruntur. Attamen haec renitentia in tali rasu non est argumentum certum pro libertate expedita quum forsitan sufficienter explicari possit ex habitu ipso valde irradicato.

V. Perturbationes psychicae permanentes. Huc spectant aegritudines mentales seu sic. dictae *psychosac*, dein *psyehoncurosae*, atque tandem *reactiones psychogenaе*.

1° PSYCHOSAE sunt eae perturbationes permanentes quae habitualiter usum rationis perturbant. Sunt aut generales aut partiales, prout natae sunt vario gradu auferre usum habitualem rationis *sub omni respectu* seu *in quavis materia*, aut solummodo in *aliqua determinata materia*. Aliae habent causam organicam nobis notam, aliae non *).

Psychosae *generales* cum causa organica nobis nota oriuntur aut ex imperfecta conformatione cerebri (idiotismus, imbecillitas), aut ex infectione microbien (v. g. ex viru syphilitico), aut ex intoxicatione, sive venenum ab externo provenit (abusu protracto potus alcoolici, morphii aliusve narcotici), sive ab interno producitur (ut in dementia senili). — Psychosae generales quae non habent causam organicam nobis notam sunt praesertim dementia praecox et variae maniae habituales (mania simplex, melancholia, mania alternans seu circularis). — Psychosae *par-*

*) Cfr. Hcuter. .Vro-Co>i/. (1010). n. 267. S°. Cfr. ctlnin *Infra loin.* II. n. 479.

*) ('fr. Lclnnkuhl. 1. n. 91. De niomllnto liypnothuii vide infni n. 132.

*) I'<Tturbiiti<in<.. piyclifene ucinpor *...<πη ferunt nllqiuun allcmllonotn «tenuitls nervorum. qunmvl» -ιιι-ρ< nntum nlhnitlonlx Ignoretur. Dicuntur nutem orvonirar. hl nlteratlo «yitenuitin nervorum oritur ex πμμι onllnlM *physici*, ex IncHlono onmnlea; hl voro ex rausa ordinis *psychici*, In Hpdcnm nervorum Influyente, dicuntur *functional*·*. Cfr. It. de Sinet v. *lxi direction des p*i/i'hopathrs* hi II·v. *d'usrtt. rl mystique* (1925). p. 227 et 337. uhi plum utllln.

Hales variis modis habentur, sive a parti* vitae cognoscitivae (sic pseudo-persecuti, pseudo-vigipnarii etc.), sive a parte potius vitae aHectivac (moral insanity). — Psychosae, saltem graviores, solent tollere omne liberum vel saltem id valde minuunt, ita ut vix peccatum grave haberi possit; idque saepe etiam (uti in paranoia) iis in rebus in quibus patiens insanire haud videtur. Idque sive ob varias illusiones, hallucinationes, ideas fixas quae producere solent maiorem minoremve impotentiam deliberandi, sive ob defectum conscientiae reflexae, sive ob nimiam imbecillitatem spiritualem *).

2° PsYCHIONEUROsAB vocantur eae perturbationes systematis nervei quae, qua tales, *habitualiter* usum rationis non tollunt, ne in determinata quidem materia. Dicitur: *qua tales*, nam haud raro cum quadam forma psychosae miscentur. Quamvis autem qua tales habitualiter non auferant usum rationis, nihilominus, quum rectitudo indicii saepe potius ordinis speculativi maneat, facile potestatem deliberandi proindeque libertatem diminuunt, ut pto singulis ex dicendis patebit. — Huc revocari possunt (praeter varias anormalitates sexuales, uti satyriasis, nymphomania aliaeque de quibus infra ». 627, 5° et ». 632), epilepsia, hysteria, psychasthenia, neurasthenia. Notes autem hysteriam etc. hic sumi sensu stricto, prout sunt determinati status pathologici, non vero sensu illo latiori et improprio quo saepius de istis loquuntur.

Epilepsia est illa systematis nervorum deordinatio vi cuius, interpositis intervallis longioribus, « crisis » quaedam oritur, in qua epilepticus iam sui compos non est. Insuper hic morbus ordinarie etiam aliis temporibus, extra proprie dictas magnas crises, vario gradu transitorie perturbare potest vitam psychicam: imo in veram etiam psychosam degenerare. — In ipsa crisi aeger libertate caret; quoad alios influxus transitorios libertas pendet a gradu perturbationis, qui gradus saepe difficilis notu erit.

Hysteria est ea deordinatio systematis nervorum qua phantasia modo excessive suggestioni subiicitur; hinc magna in agendis inconstantia et defectus voracitatis, ita ut hystericus facile seipsum et alios decipiat; hinc abnormis irritatio appetitus sensitivi cum funestis sequelis in ordine morali atque studium indomitum omnium oculos in se convertendi. — Hinc etiam minor libertas in agendis; ita ut pluries non habeatur peccatum mortale in iis quae objective peccatum mortale constituunt; imo in nonnullis circumstantiis imputabilitas deesse potest.

Psychasthenia seu debilitas psychica est ea aegritudo vitae psychicae quae hominem, ceteroquin sui compotem, ideis fixis, obsessionibus, impulsionibus seu propensionibus, quasi ineluctabilibus in ea a quibus alias abhorret, phobiis, scrupulis, abuliis aliisque anomaliis psychicis ob-

b Cfr. B. —mer. *Xbiriinjrn ini Srrbnb.ln n - pii* — prav-ertini Inde a /i. 170; drill IS3. 207, 2US. Id.» *bit: Cirundlagen der .SoZrnX/onoia»/»*. Id. *inewMirht Hollm*, pmcxvrlm />. 132 (xnond infinity. dt» qun cfr. vt *Sb/ruutjt η*, μ. 132». Huber. *bit If·uiumt^i tier ITTℓ<nfifrriril*; Woln-r, *Zuaiitjwdankt n u. Z»/·Ingrziudfindf* (In >·>/borut rpra-ri»), Eanillh*r. *batdoralι^yrhialrir*: TanqUcrey, II. 6'j/n. *Thud. innr.*, n 127; Hr»b« «. *Lrhrhurh th r rjixnuinihlīm P^yrhnlofflf*, II. μ. «IT. <*fr. ct .tela Ap. Xedi* (1916), μ, 572. ubi dictorum npplhatlo nd uimiiii pnirth um.

noxium reddit. Psychasthenicus de abnormitate eorum «ibi bene conscius est et in hoc differt ab iis qui veri psychosa laborant. — Libertas in iis in quibus psychasthenia sese manifestat, valde minui, imo aliquando tolli potest.

Neurasthenia est fatigatio habitualis systematis nervorum, sive quod eius causa proxima sit organica, sive quod sit psychica. Hinc malum capitis, insomnia, difficultas sese occupandi studiis; nimia sensibilitas: perturbatio functionum corporalium, digestivae praesertim; morbi corporales veri sed exaggerati, vel etiam pure imaginarii. — In tali statu facile libertas in pluribus actibus minuitur pro gradu morbi: aliquando etiam actus impulsivi prorsus indeliberati vi huius morbi occurrere possunt.

3° Reactiones psychogenae vocantur actiones, animi allectiones aut sensationes anormales quae oriuntur ex conflictibus psychicis. qui antea in animo eius qui hisce reactionibus subiectus est, «venerunt. Oriuntur tam in iis qui psychice normalem in modum (piam in iis (pii anormalem in modum constituti sunt. Libertas circa rem (piae cum conflictu cohaeret imminuta est »).

45 bis. — Notanda pro praxi. 1° Quando agitur de iis (pii vera psychosa laborant, Sacerdos regulariter parum vel nihil efficere potest, sed cura praecipua si non unica ad psychiatrum spectat; libertas enim adeoque imputabilitas moralis eorum aut sublata aut nimis diminuta est eorumque sanatio si (piae obtineri potest, a solis in arte peritis lentanda est. Attamen praesertim in sanatoriis huc spectantibus Sacerdos expertus tamquam cappellanus eis addictus cum medico collaborare atque praesertim prudenter discernere debebit quae sacramenta extra et intra periculum mortis plene vel semi-mente captis administrari valeant. Cfr. quoad sacramenta in genere infra II. ». 31, 31: quoad Baptismum II. ». 67: Eucharistiam II. /i. 135, 137; sacramentum Poenitentiae, n. 331 et 182, IV. ». 5°; Matrimonium II. ». 636 in nota marg. 1 et 2; et quoad petitionem debiti. ». 910. 3° De sublectione legi naturali cfr. I. ». 133, legi ecclesiasticae, ». 117; de imputabilitate delicti et poenis ecclesiasticis II. ». 955 et 966. De candidatis ad Ordines S. C. de Sacramentis 27 Dec. 1931. .1. .1. S. (1931). p. 121 et 129.

2° Quando agitur de iis (pii mere psychoneurosi laborant et de iis (pii sensu stricto psychopathici vocantur, Sacerdos etiam eos in casibus saltem gravioribus dirigat. Attamen ubi intervenit elementum morale aut religiosum, uti haud raro idque non in solis scrupulosis obtinet, Sacerdos saepe partes principales peragat oportet, praesertim si aegrotus maiorem fiduciam erga Sacerdotem habet; collatis tamen pro re nata eum medico consiliis. Quapropter Sacerdos principiis saltem elementaribus hac in re

) Itu Wcmto. *ThroIngin .Virr..* I. n. 50. Cfr. clinm ciindrni unctorem Inde u n. 51 «lll-
nnornudlintllhk siipnt onunionth ubi mu fushi* deperibit. <fr. otlftm: Schini van der LoofT on
Burnhoorn, n rn hunne *I'erpitying*; Scindto. IF<M <for *Xrrlwtp* run *ncrrûsen* *Sribn*
leiden *irixten* *ihum*; Idoin, V. K, X. (1937), p. 257; *XMsorg* run *Psychopathea*: Błok*, *Pqiduraaf*
pnychbdrlr.

instructus sit. Eorum enim ignarus psychopathicis ingenti saepe damno atque tormento erit; rite vero edoctus atque prudentia, experientia et caritate inunitus plurimum saluti tam animae quam corporis prodesse valebit. Hinc conferentiis pastoralibus hae de re opportune iam in Seminario et postea habendis, studio privato atque peritorum consultatione ista principia eorumque applicationem paulatim sibi acquirere cogitur.

3° Maximi momenti est ut Sacerdos abnormes discernere valeat; secus enim gravibus erroribus in cura animarum exponitur. Non enim omnes facile irritabiles vel tensis nervis psychopathicis aecensendi sunt: saepe tota causa talis status animi in culpabili defectu Christianae abnegationis invenitur atque a tali abnegatione iterum atque iterum inculcanda unicum tunc remedium repetendum est. Sagax Sacerdos paulatim saltem quasi per intuitionem psychopaticos dignoscere addiscet ex quibusdam manifestis inconsequentiis seu incohaerentiis quales apud personam sanam supponi nequeunt. Tales sunt variae ideae fixae quibus v. g. quis se omnis religionis expertem atque derisorem autumat, attamen continuo inferni terrore tabescit; vel se sensualitate et libidine plenum declarat, sed diu noctuque tremit ne ulli carnis stimulo ansam praebeat; vel se odio et mala voluntate erga proximum refertum perhibet et simul vix ullum verbum proferre audet ne caritatem offendat.

4° Non sufficit ut Sacerdos psychopaticum a normali discernere valeat, verum etiam petito in casu difficiliore medici indicio specificam diagnosin facere sciat oportet. Etsi enim phaenomena externa saepe convenient, eorum causa diversa esse potest diversamque imo oppositam thereupathiam pastorem postulabit. Ita v. g. abnormem quamdam in re sexuali irritabilitatem si ex morbo quodam pavore provenit, strenua resistendi consilia potius augebunt; hinc omnis conatus Sacerdotis in id tendat oportet ut aegrotus pavore suo morbido liberetur eique aequilibrium restituatur; quo facto animi tensione relaxata stimulus carnis sponte remittitur vel etiam cessat. Si morbida depressio causa est, hortamenta ad resistendum viriliter parum iuvabunt, si non ipsa oppressio melancholica mitigetur. Si nervi exhausti causa sunt ita ut physica et psychica quaedam impotentia moralis habeatur, merae exhortationes ad fortiter volendum sensum impotentiae potius augebunt ita ut tandem aliquando perfectus collapsus oriat: sed nervis recreatis atque viribus corporalibus auctis, vis tentationum remittitur vel etiam cessabit. Si vero hyperlibido provenit ex hysteria talive forma psychopathica in qua vita appetitiva quasi caeco impetu decurrit, hystericus ludo morbo propriae imaginationis subtrahendus est ita ut stimulo sexuali oriente etiam conscientia moralis reviviscat; caeco impetui frena psychica et aliquando etiam physica opponenda sunt praesertim si aliis periculosus evadat. Saepe difficile erit hystericum a psychasthenico vel neurasthenico primo obtuitu dignoscere, sed tamen necesse erit: nam error hae in re funestas aecum ducit sequelas. Si hystericus tractatur tamquam psychasthenicus vel neurasthenicus, utique satisfactus erit; sed exinde Sacerdotem aliosque eo magis decipiet. Si vero psychasthenicus vel neurasthenicus tractatur ut hystericus,

perpetuo torquebitur atque in extremam depressionem incidet ex qua vix erigi poterit.

5° Bene ergo distinguat Sacerdos inter eos (piorum voluntas sive obsessione sive depressione morbida confixa tenetur; et eos quorum voluntas ex praedominio imaginationis (ut in hysteria) vel appetitus sensitivi (ut in abulia) fere sine resistantia hic illic fluctuat; et eos quorum voluntas ex nimia nervorum lassitudine debilitata est. Quoad singula haec notentur:

a) *Obsessio psychica* radicatur in insano timore ex quo saepe conflictus morales generantur, ut in scrupulosis obtinet (de quibus plura infra ». 71) et in genere in iis omnibus qui in materia morali variis ideis fixis atque impulsibus irresistibilibus laborant, quae excutere nesciunt, etsi ea abhorreant, ita ut continuo adesse tentationes et occasiones proximas peccandi ipsumque peccatum commissum existiment. Quo gravior est obsessio eo minor subiecti imputabilitas. Sacerdos conetur persuadere obsesso de characterе morboso eius mali deque eius relativa non imputabilitate; quapropter doceat eum anxietatem de vita praeterita deponere atque ideis fixis et impulsibus occurrentibus non positive resistere, quod ea aggravaret, sed potius spernendo sibi relinquere. Cfr. n. 237.

b) *Depressio seu melancholia morbida* voluntatem paralyzat ita ut passiva, iners, indeeisa existat: hinc libertas ideoque imputabilitas depressione diminuitur et in casibus gravioribus aufertur ita ut aegrotus passionibus contra suam voluntatem obsurgentibus resistere haud valeat. Quapropter Sacerdos eum tranquillet eique persuadeat eum sub influxu talis depressionis non. vel saltem non graviter, peccare posse. Depressione sublata, etiam anxietas tollitur. Sed cura religiosa parum iuvare solet nisi depressio proveniat ex peccatis revera vel apparenter commissis; «pio in casu sincera confessio animum aegroti mirum in modum levare poterit. Secus vero usus frequens sacramentorum ad depressionem morbidam dispositis facile nocivus fieri potest, quatenus exinde magis in atris suis ideis obfiguntur. Tandem in casibus gravioribus peritus consulendus est ut discernat utrum mere de forma quadam psychasthenica an potius de vera psychosa sua depressione maniaca agatur.

c) *Quoad personas hystericas* quamvis iuxta supradicta imputabilitas apud ipsas valde diminuta et in nonnullis circumstantiis etiam omnino deesse possit, id ipsis non leviter significetur ne in peius ruant. Ob eandem rationem Sacerdos flocci pendeat mira (piae narrent vel perpetrent; neque aliquid extraordinarium ipsis permittat sed ad laborem utilem et ineundum eos adigat ita ut eis tempus deficiat sese suis extravagantibus tradendi. Ostendat Sacerdos se perspicere eorum fallacias eorumque conscientiam excutere conetur, quamvis practice morbus potius crescente aetate et aerumnis vitae sedari soleat. Ea (piae obsessum vel depressum perderent hystericum sanant. De cetero Sacerdos valde caute cum ipsis procedat etiamsi pietatis speciem prae se ferant, ne tempus et oleum perdat vel quod peius est ab ipsis decipiatur at (pie variis modis misere traducatur. Cfr. *Theol. Past.*, n. 136. Capelmann, *Med. Past.*, p. 1, 53.

(1) *Qui abulia laborant*, sub respectu etiam morali inter degeneratos computandi sunt, quum morbo quodam modo magis vel minus impotentes sint quominus passionibus resistant ita ut imputabilitas diminuatur et in casu graviore deficiat. Hinc quoad vitam anteactam asociales in coloniis punitivis vel pueri et puellae in domibus educativis reclusi mitius indicandi sunt. Huc etiam reducendi sunt cleptomaniaci, bibitores periodici, vagabundi perpetui. Abulicus aliter ac hystericus dare liane suam conditionem perspicit, imo habet bonam sed nimis debilem voluntatem sese emendandi. Quapropter omnis cura huc spectari debet ut voluntas eorum corroboretur, finem quemdam altum ipsis arriudentem proponendo una cum motivis ad emendationem omnino impellentibus idque modo constanti atque systematico; (pia in re fatentibus peritis susceptio regularis sacramenti Poenitentiae magnum influxum praeservativum atque paedagogicum exercet. Etiam perversitates sexuales quamvis perse imputabilitatem non tollant facile abuliam tamquam causam vel effectum habere possunt.

e) *Quoad neurasthenicos*, (pii ex nimia nervorum fatigatione officiis et obligationibus suis iam non fiunt satis, attenta eorum diminuta et aliquando sublata imputabilitate atque relativa impotentia, caveat Confessorius ne eorum defectus et negligentias atque irritabilitatem plane malae voluntati seu culpa attribuat neve eos iterum atque iterum cum ipsorum desperatione ad fortiter procedendum hortetur, sed curam potius medicam suadeat. Praesertim vero si certae personae sibi videntur incredibili frequentia cedere certis tentationibus impuris sui generis, persuadeat eis Confessorius de eorum statu aegritudinali deque saltem probabili absentia peccati saltem gravis cosque actus potius resignationis, amoris et oblationis quam explicites actus contritionis elicere doceat ne animus secus semper magis deprimatur. Si hisce consiliis iungatur cura systematica nervorum et totius organismi per debitam quietem et nutrimentum, irritatio paulatim automaticè cessabit atque vita etiam moralis normali modo procedere incipiet.

f) *Quoad candidatos ad statum religiosum vel sacerdotalem* caute omnino procedant singuli pro foro suo sive Confessorii sive Superiores ad quos eorum admissio spectat quoties symptoma morbida in vita eorum psychica notantur eosque in dubio examini psychiatri subiiciant. Etsi enim tales personae ob saepe diminutam vel etiam sublatam imputabilitatem in administratione sacramenti Poenitentiae cum omni misericordia tractandi sint, similis misericordia non est adhibenda ubi agitur de statu religioso vel sacerdotali suscipiendo, ob gravia nempe onera hisce statibus annexa quibus ferendis istae personae facile* impares sunt cum magno damno proprio et Ecclesiae vel instituti religiosi. Hinc S. C. de Sacr. in Instr. 27 1930 in modulo II. ». 16 de candidatis ad S. Ordines (.l. .t. X., p. 130) iubet ut parochus referat « num inter parentes alicuius infirmitatis indicia ac praecipue mentis morboque pravorum adsint quae atavismum suspicari sinant ». In specie examen psychiaticum omnino necessarium est si quis facile morbo modo sine apparente ratione

a statu summae exaltationis in statum maximae depressionis et impotentiae transire solet ita ut germina verae psychosac latere videantur (periculum maniae circularis); pari modo si quis morbo modo suspiciosum et dillidentem sese exhibet et continuos conflictus habet atque querelas neque rationibus et monitionibus cedat sed incurabilis maneat (periculum paranoiac); tandem si agatur de typis singularibus solitariis sibi aliisque extraneis seu exsulibus in quibus contactus cum realitate deest (periculum schizopreniae). Si praesentia huiusmodi periculi iudicio psyehiatri confirmatur, tales vitae religiosae vel sacerdotali omnino ineptos habendi sunt. Verum etiam ubi symptoma mere neurotica vel psyc.hopatica sese produnt, caute tamen procedendum est. Omnino arcendi sunt qui indolem plane hystericam prae se ferunt vel abulia vel vere morbidis deviationibus sexualibus continuo laborant. Magna etiam cautela utendum cum iis qui morbida depressione melancholica affecti sunt eo vel magis quia forsitan in veram psychosam degeneratura est. Obsessio psychica, in specie gravis scrupidositas quae a perito directore spiritus corrigi nequit, ratio esse potest cur ante admissionem ad professionem vel S. Ordines indicium psyehiatri petatur. Tandem quoad simplices neurasthenicos praesertim in ordine ad vitam religiosam serio perpendendum est mini disciplinam et labores Instituto proprios ferre valituri sint; id quod a gradu defatigationis nervorum atque a spe curationis pendeat.

Demum fac observes pluribus psychopathicis etiam statum matrimonialem esse dissuadendum ob proprium uxoris atque futurae prolis bonum; quapropter in dubio consultatio medica omnino commendanda est de qua vide tom. II, n. 636, q. 2, 2 ').

Caput III.

DE ACTIBUS HUMANIS MORALITER CONSIDERATIS

Agendum 1° de natura et speciebus, 2° de principiis moralitatis.

Articulus I.

Natura et species moralitatis.

46. — Notio moralitatis. Artibus humanis prout a voluntate ■deliberata procedunt propria est specialis iUa_Jfilwdii.as. seu proprietas qua dicuntur boni vel mali luoraliter. quaeque in genere

^{*)} Cfr. Schulte. *I. c.* et *Zirkiiry run l'*uchi>i>alhen* III A. K. S, (1037). 1>. 257; Bless. *I. r.* et *I'VJchnpfdJinltwhi jHudoralix lu* A. K. S, (1932), 1>. G; *Orrr RocpitiU en /Syr/nwr. ibid.* (1937), P. 161, 199.

rnoralitas dicitur. Est autem *liaee* bonitas vel malitia moralis sila in *convenientia vel disconvenientia actus humani eum regula propria artus humani qua talis seu eum regula moralitatis*; ita ut bonum sit quidquid huic regulae conforme est, malum quidquid ab ea deficit. Regula autem moralitatis est regula ordinis quam Deus hominibus in actibus deliberatis sequendam statuit quaeque *dirigit ipsos in finem ultimum humanae vitae* (n. 31).

Notanda. 1° Haec de bonitate et malitia morali generaliter dicta communis omnium theologorum fert sententia. Disputatur vero, in quo formaliter consistat esse morale seu quae sit ipsa moralitatis essentia. Alii eam reponunt in *denominatione C-rlrinseca* a regula morum, alii autem in *relatione* ad regulam moram; quae relatio aliis est relatio *rationis tantum*, aliis relatio *realis praedica- mentalis*, aliis domum *realis transcendentalis*. Cum hac ultima sententia dicendum videtur moralitatem esse ordinem realem actuum humanorum ad regulas morum, ipsis actibus intrinseco imbibitum, seu *es.se relationem realem transcrndrntalem* ad regulas inorum.

Et quidem *rnoralitas* in genere, prout abstrahit a bono vel malo, est relatio *regulabilitatis* seu *rommensurabilitatis* seu *subicctionis* regulis morum. Haec autem regulabilitas per *convenientiam* vel *disconvenientiam* cum regulis morum contrahitur ad bonitatem vel malitiam moralem. Notes sub regulis morum comprehenditur tum leges et praecepta, tum etiam consilia.

2° Quum actus humani formaliter constituentur per ordinem seu tendentiam *trailKcndentalem* ad suum obiectum[^] actus humanus dicit relationem *trail-scendentalem* ad regulis juurum. quatenus dicit relationem *transcendentalem* ad *obieetum*, ut *subest regulis morum*. Unde magis explicite *rnoralitas* actuum humanorum definiri potest ipsorum relatio realis transcendentalis *ad obieetum*, prout *subest regulis morum*.

3° *Libertas* requiritur ad *moralitatem*; actus enim necessarii non subiiciuntur regulis morum nec sunt ab iis dirigibiles. sed soli actus liberi. Non est tamen eadem libertatis et moralitatis ratio; artus dicitur liber quatenus a libera voluntate procedit, moralis quatenus subiicitur regulis morum, conformis ipsis vel *diliorrnis* ab ipsis exsistens. Hinc *rnoralitas* formaliter non in artus libertate consistit, sed haec est fundamentum moralitatis, tamquam requisitum ad id ut actus secundum se sit diligibilis a regulis morum et capax moralitatis. — Quia autem libertas est moralitatis necessarium *fumlamentum*. etiam ii tantum actus sunt *intrinsece* morales, qui sunt *intrinsece* voluntarii et liberi. Tales sunt actus *elicit* a voluntate, qui *intrinsece* et *essentialiter* voluntarii et liberi sunt; dein etiam omnes illi actus qui hanc libertatem *intrinsece participant*. Actus autem membrorum externorum, qui secundum se non sunt *intrinsece* liberi, sed tantum per denominationem extrinsecam ab artu voluntatis quo imperantur liberi dicuntur, secundum *st»* etiam solummodo per denominationem extrinsecam ab actu interno morales sunt (loquendo semper de moralitate *formali*). Dixi actum externum *serumium se*, quia, si actum externum consideres prout cum actu interno voluntatis unum moraliter actum constituit, hic actus utique *intrinseci»* moralis eat dicendus.

4° *Moralitas formalia et rnoralitas obierlira*. Moralitas primo et per se venit *actui humano*, unde *aclUÀJIUWliilUW jormaldcr moralis* eet dicendus. (Jumil autem regula morum non regulet actum humanum, nisi regulando eius *<d>iectum*. obieetum etiam dicendum est bonum vel malum moraliter bonitate vel malitia

non formali quidem, 80(1 *obitchra*, 1lace ergo JiwiuJij.i.*.vldectiva_v*J_modu* <1111-
obififti habendi &e ayb tamquam nub mensura cui vel coneonat vol
dissonat in quantum terminal voluntatis actum *).

47. — Regula moralitatis. Sicut ordo artificialis sumiltu. per
nilUUiu'aJiqjicm ad regulas artis. ita ordo moralis surnh tir secundum
regulas moralitatis. Quae legula, sicut in artificialibus sumitur a
line proprio artis, sic in mondibus a line moralitatis. qui est tinis
ultimus totius Immaua. vitae5). Hinc moraliter bonum est quod
commensuratur seu adaequatur huic regulae ordinanti in finem
ultimum, nudum autem quod ab illa adaequatione deficit. — Regula
autem moralitatis duplex distinguitur: alia suprema et extrinseca,
quae est lex aeterna seu ratio Dei; alia proxima et homogenea seu
intrinseca, quae est ratio humana. Iam age:

I. Regula moralitatis suprema seu lex aeterna est *ratio* (i. e.
ordinatio) *divinae sapientiae* secundum quod est directira omnium
actuum in finem ultimum»). Vocatur *le.r* seu ratio divina, adiuncta
voluntate divina; et quidem lex *aeterna*, non lex divina positiva.
Cetera autem quae ad explicationem huius definitionis spectant,
vide in tractatu de Legibus, n. 130, ubi ex professo de lege aeterna
agendum est.

Ab hac autem lege aeterna tamquam a prima regula seu mensura
actuum humanorum oinnes. aliae, derivantur et. hab.ent rationem legis
quatenus ei subordinantiu* et ab ea participant. Haec autem participatio
legis aeternae quatenus est naturalis seu a natura indita vocatur lex x a -
TUJIU.IS, et continet prima principia moralia naturaliter nota et etiam,
reductive saltem, conclusiones ex primis principiis deductas. Quatenus
vero haec, participatio locum habet mediante revelatione seu communi-
catione speciali, vocatur lex p o s i t i v a, sive *divina*, si nititur revelatione
divina, sive *humana*, si nititur promulgatione facta a legislatore humano.
.LegÇs.îU>Xem.positivae sunt participattones legis aeternae *mediante lege*
naturali. quatenus haec dictitat parendum esse legitime praecipienti.
Deo primum, cui homo in omnibus subiicitur, dein et homini, quatenus
iste divinam auctoritatem participat.

II. Regula p r o x i m a et homogenea seu intrinseca moralitatis
est *ratio humana*, quatenus participat legem aeternam et subiicitur
ei, seu *dictainen rationis quod est participatio legis aeternae*. Est
proinde ratio, non secundum se, sed ut informata principiis legis
naturalis eorumque conclusionibus et praeceptis legis positivae, di-

1) Cfr. Salm. Mor., tract. XX. rap, |. panel, |, β.

3) MI. 7. 21. π. 2 λ1| 2.

3) Cfr. MI. 7. »3. a. 1.

vinæ et humanae, et principiis particularibus prudentiae, seu ratio ut perfecta et formata per synderesin, scientiam moralem, praecepta divina et humana et principia particularia prudentiae.

Nota. Hucusque dicta spectant ipsam regulam moralitatis determinatam et *obicdicam*, seu prout in se est. Haec regula applicatur ad actus particulares per dictamen *conscientiae*, quod indicat de hic et nunc faciendis. Conscientia proinde est applicatio prioris regulae, et simul, quum ipsa regulet actus in particulari, dici potest regula proxima moralitatis pro actibus ut hic et nunc ponendis. Et quia huius dietaminis rectitudo sumitur, non secundum legem ut est in se, sed ut est nobis subiective cognita et manifestata, seu secundum media et circumstantias contingentes, ex quibus notitia de lege et de actu ponendo hauriri potest, regula, proxima *subiediva* dicitur. Cfr. infra n. 64. .

48. — Species moralitatis. I. Certum est dari saltem *duas* species completas moralitatis, *bonitatem* dico et *malitiam* moralem. Dicimus: species *conipietas*, hoc est. tales quae actui sumpto in individuo cum omnibus suis circumstantiis conveniunt. Bonitas autem moralis consistit in positiva conformitate actus humani cum regula morum ordinante eum in finem ultimum verum; malitia moralis in positiva difformitate ab eadem, ita ut actus tendat in finem ultimum falsum. — Porro, reapse dari actus humanos in concreto moralité! bonos vel malos ex ipso facto existentiae regulae morum ultro sequitur.

II. Praeter has duas species assignator tertia moralitatis species, *indifferentia* scii, moralis. Circa ipsam tamen non est una theologorum sententia. Certum quidem est (dari indifferentiam moralem tamquam speciem *ineampictam*, seu dari actus secundum speciem indifferentes. Etenim actus humanus indifferens secundum speciem seu in abstracto sumptus est acLus qui ex solo obiecto, seclusis circumstantiis. neque bonus est neque malus, sed indifferens quoad utrumque; iamvero, patet dari plures actus (piorum obiectum ex se neque est positive conforme regulae morum neque ipsi difforme, sed indifferens ab ipsa declaratur, quia ex se nullam relationem eum tunc ultimo habet; tales actus sunt v. g. actus deambulandi, onera levandi et huiusmodi ') (n. 41, 43).

liispulatULiuncn utrum habe indifferentia sit incompleta moralitatis species *proprie dicta* *μη* *improprii dicta* tantum. Sunt, (pii putent indifferentiam proprie esse *cetra* genus moralitatis, eo quod regula morum nihil positive circa obiecta indifferentia statuatur 4). Sed rectius indifferentia

') Cfr. 1-n. <i>is. <>. ».

2) Cfr. Buuqnllnn. n. 318.

moralis diei videtur species *proprie dicta* moralitatis; est enim talis vi ipsius regulae moruin, quia regula morum positivo saltem statuit obiecta illa yidilUUL p_{mr} JU Jiu_{vui}_ullimum. Unde etiam vocantur atque, servatis servandis, vere sunt *permissa* l).

Controvertit ur, utrum detur species etiam *completa* indifferen-
tia_e moralis, a. v. num actus humanus complete seu in individuo
spectatus umquam possit manere moraliter indifferens. Quae quaestio
cum annexis suis in numero sequenti paulo fusius tractabitur.

49. — Quaestiones. Quaer. 1° Am *detur* actio indifferens in in-
dividuo, i. e. actio quae spectatis omnibus circumstantiis eam indivi-
duantibus maneat indifferens et tamen sit actus vere humanus.

Notes: 1° quaestionem agitari tantum de actu *vere* humano seu deli-
berato: nemo enim negat actus indeliberatos, ut sunt sic dicti actus *ho-
minis*, qui ex mera imaginatione seu naturae impulsu procedunt, nec
esse bonos nec malos moraliter, quia non sunt actus humani et proinde
extra genus actuum monilium exsistunt; 2° agi de indifferencia ex carentia
omnis bonitatis vel malitiae moralis: non de indifferencia ad bonitatem
vel malitiam aut ad meritum vel demeritum in ordine *supernaturali*.

Reep. Disp. Affirmant Scotistae; sed probabilius negandum cum
S. Thoma, Thomistis et pluribus aliis. Etenim actus humanus etiamsi
secundum speciem seu ex obiecto sit indifferens, tamen in individuo in-
differens esse nequit, eum quilibet actus individualis necessario habeat
aliquam circumstantiam per quam trahitur ad bonum vel malum, ad
minus ex parte intentionis finis.

Huius rationes sunt: 1° Actus humanus circumstantiis determinatus
semper ad aliquem finem ultimum est ordinatus †. Atqui talis actus
necessario erit moraliter bonus aut malus. Etenim ex ordinatione ad finem
ultimum verum actus, etiamsi ex obiecto sit indifferens, erit bonus; si
vero ad aliquid aliud ordinatur tamquam ad finem ultimum, quod tamen
vere finis ultimus non est, erit malus. 2° Homo, deliberate agens, vel agit
actualiter aut virtualité! ex intentione finis honesti seu alicuius virtutis,
et tunc actio est bona ex fine intento, etiamsi ex obiecto sit indifferens;
vel non agit actualiter vel virtualité! ex intentione finis honesti, et tunc
actio est mala eo ipso quod caret fine honesto. Homo enim in omni actu
deliberato tenetur agere saltem virtmiliter ex intentione finis honesti,
quia tonetur agere ut homo et proin ex intentione finis, naturae humanae
seu rationi consentanei ’).

Confirmatur ex eo quod actus indifferens in individuo esset actus
carens insta necessitate vel pia utilitate, ideoque hoc ipso actus otiosus;
actus autem otiosus est malus, ut colligitur ex Matth. 12, 36: * Omne

’) Cfr I II 7 02. <i. 2; <tf <l. 2. o. .5; Frliu», I. c.. II. <80.

*1 Cfi I II. <l. I. n. 0; lionet. <'lpi>riis theol. thorn.. part II. Imri. |. disp. 1, a. 7; Grvilt,
I. r.. n. H27; «iipni n. 4. III.

3) Cfr. III. 7. 18. ti. II.

verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii »*)

50. — Notanda. 1° Totum igitur fundamentum huius sententiae stat in hoc, quod homo (piotiescumqꝛ cum deliberatione rationis agit tenetur actum SUUM IN FINEM HONESTUM ALICUIUS VIRTUTIS ET IN DEUM REFERRE. Ad hoc tamen non requiritur, ut quis in omni actu actualiter intendat finem honestum; multo minus ut actualiter et explicite opus in Deum referral. Ad hoc ut actus sit bonus sufficit actum *virtualiter* ex intentione finis *honesti* procedere, h. e. procedere vi intentionis praecedentis, puta faciendi omnia virtuose seu in ordine ad bonum honestum. Talis enim actus revera refertur in finem honestum; hoc etiam sufficere ut actus sufficienter in Deum sit ordinatus, habes in 7. 2.

2° iuxta aliquos, saltem ii qui addicti sunt sententiae scotisticae *per accidens* ponere valent actus indifferentes in individuo, efformando sibi conscientiam scoticam. At nec hoc admittendum videtur; etsi homo erronee putet se ponere actum nec bonum nec malum, sed indifferentem, nihilominus simul efformat iudicium prudentiae, liane. a. lioiu* m quam putat otiosam sibi esse licitam atque hoc modo actio illa objective m c i ^ario erit illi bona et non infama, quamvis operans speculative id non percipiat).

3° iuxta plures auctores modernos revera non dantur actus *materialiter* seu *objective* indifferentes; dari vero possunt actus humani *formaliter* seu *subiective* et per *accidens* indifferentes, quatenus ponuntur aliqui actus cum deliberatione sed sine ulla advertentia ad finem.

At viuo. -altem do facto vix ullus est qui dicitur vere humanus et liber» quin simul, saltem *confusi* et *iniphi*, >jvc in ipso actu sive (piando causa actus ponitur, percipiatur aliquis dependentia a regula morum. Ad hanc enim perceptionem sufficit, ut homo advertat obligationem connaturaliter agendi, i. e. propter legem naturae humanae consentaneum: iamvero talis advertentia in homine, usu rationis fniente eaque de facto utente, vi syndereseos seu habitus primorum principiorum moralium, cuiusvis homini inditi, vix umquam deerit. Imo dicendum videtur hanc advertentiam in actu vere humano omnino deesse non posse, cum notio boni humani a deliberatione illa, quae ad actum humanum requiritur, exsulare nequeat *).

Quidquid vero est de hac controversia, certum est actum humanum per se dirigi *debere* in finem honestum, ita ut saltem peccatum materiale habeatur, quotiescumque haec intentio, etsi inculpabiliter, deesset.

51. — Q1 \ER. 2° Qi OMODo ergo artus humani ad Deum tamquam finem ultimum verum referendi sint, ad hoc ut sint simpliciter boni.

Nota, hic tantum agitari quaestionem, quid requiratur ut actio sit simpliciter bona: non vero, quid requiratur ut sit de condigno meritoria praemii supernaturalis; qua de re videsis infra n. 310 s).

1) <fr. I-II, </l. 18. a. 9 tntl r.; Qu. dexp. dr Mtdn. .µ 2, a. A.
*) cfr. Bnuquilllon, l. r.. n. 377.
3) (Tr. Io. n N. Thom.. />. 1IL 7. IS. dexp. 9. nrl. 7. n. sn «//</; Frin.*, l. r., ||. n. 519.
) < l r. I-H. </l. 71. ft. 7.
Necque confundendi! c*t hn»v qiuu Mlo < mn lhw nltm» de obllKiitiono µ*Hl«µ*1 vx pHiieejdo rurdttli» Ihi referendi -r et «»tm< Aetione^ πuuu* hi Deum tntnqunni fhuin nltlrnniii miper omnlñ üIHsnnduiii curitate MipeniatiimU: lum modo homo tenetur <>inn<- ncthmi..* mmi* In Deum referre, quotlc* unret praeceptum «nrltnth. (Cfr. Infra n. 310). A« tu* deliberatu* nequit cm» bonti*. qnlñ n fi ratur In Deum eo modo, quo dicitur In textu; ** «l pot<-*t *µµ· inomHter bonut. quin referatur

h'tsp. Kcqiitiitn. ul homo in omni suo actu siibiçHve et positive in linem ultimum verum feudal: *xubieclirc*, i. e. cum vera volitione linis ultimi veri. qua subiectum agens in linem ultimum tendit: *positive* non mere negative, i. e. non tantum non excludendo linem ultimum. Non tamen requiritur ut haec intentio sit actualis nec ul sit explicita, sed sufficit *rirhialis* et *implicitu: implicita*, i. c. intendendo bonum sibi connatural* seu honestum, quin explicitate de Deo tamquam fonte et tine omnis honestatis cogitet; *virtualis*, i. e. agendo sub influxu intentionis boni honesti antea habitae; qui influxus aderit in omni actu ceterum non peccaminoso eius, qui se et omnia sua in linem virtutis vel in Deum ordinavit '). — Talis intentio saltem requiritur, quia secus actus non revera refertur in Deum. Sufficit autem talis intentio, quia ex una parte sic habetur *cera* directio actus in linem ultimum: etenim ille, (pii virtualiter saltem ex intentione linis honesti operatur, implicite actus suos in Deum ordinat, quum talis actus ex fine honesto procedens natura sua referatur in Deum tamquam regulam, fontem et finem omnis honestatis; ex alia autem parte intentio actualis et explicita semper haberi nequit, quia hoc est supra humanas vires *).

Quum dicamus positivum ordinem in finem ultimum requiri, theoretic* discrepamus ab iis auctoribus, qui docent sufficere ut finis ultimus non excludatur; practice vero ab illis vix differimus, cum, nostro indicio, homo opus ceteroquin bonum ponendo, necessario finem ultimum saltem implicite intendat, quoties non excludit .).

Nota pro praxi. Quamvis actualis et explicita relatio operum in Deum non requiratur, merito tamen auctores cum S. Alfonso commendant (non imponunt) fidelibus, ut saepe per diem vel saltem mane omnes actiones explicitate in Deum referant. Idque vel ex eo magis utiliter commendatur, (plia ubi similis praxis negligitur, valde timendum est. ne plures actiones de facto ex motivo rationi dissono et saltem venialiter malo ponantur (n. 11, II. A., n. 21: cfr. Find. *Alf.* 1, p. 155).

in Deum KUjx?r omnia dilectum amore caritatis: ^veus peccatore.* in omni suo netu peccarent. Notes tamen secundum doctrinam S. Thoniae in homine tueto omnem actum bonum virtualiter referri in Deum super omnia dilectum amore caritatis vi actus caritatis quo et omnia sua in Deum ordinavit.

1) Imo in tali actu militia videtur etiam intentio *actualis* implicita semper mh^-v; cfr. Emat, *IWr dir Xahrriidiakrit der (iidrn Meinuna*, t 3.

2) Quum s. Vlfonstm η. II dicit ad hoc ut actus «It bonus requiri ut saltem per Intentionem vlrtnlcm ad Deum m^u ad gloriam Del referatur. hoc est intclllgendu in de intentione virtual! *implicita*. ut patet ex sequentibus. ubi lutentionem «altam virtualetm tini* Aonrx/i in genere suA* cere edicit. Errant Igitur qui S. Alfotu imponunt sententiam -ecundum quam omnia virtualiter *ry-plinlr* in gloriam Dei referre tenetur homo, ne saltam venialiter t>vccet,

J) Cfr. Grvdt, *l. r.*, n. 919; Lehu, *Philon, tuor.*, μ, 123. 3°; 1 ind. *Alf.*, II. p. 500.

Articulus II.

Principia moralitatis.

52. — Principia moralitatis dicuntur ea, ex quibus lit, ut actus bonus sit, aut malus, aut indifferens. Sunt autem proprie loquendo duo, obiectum morale et circumstantiae morales: sed. cum finis sit circumstantia praecipua, de eo seorsum agunt Theologi, et hac ratione tria numerantur moralitatis principia, scilicet *obiectum*, *finis*, et *circumstantiae*, eaque omnia *prout subsunt regulis morum*.

§ 1. - Obiectum.

53. — Notio. Obiectum hic est id, quod actus *primo* et *per se* attingit, prout subiacet regulis morum; v. g. res aliena est obiectum. Deus obiectum caritatis, proximus homicidii (n. 36).

Divisio. Obiectum morale bifariam distinguitur; est nempe vel
 - directe conforme aut difforme est aut ab ea permittitur; vel *ejtrin-* *.
sece, quando directe regulatur lege positiva (quamvis indirecte legi naturali subsit, a qua quippe, omnis lex positiva vim suam mutuatur). Hinc intrinsece mala dicuntur prohibita quia mala sunt; extrinsece mala dicuntur mala, quia prohibita sunt.

Obiectum *intrinsece* bonum vel malum subdividitur in *absolute* tale, et *hypothetice* solum: 1° *absolute*, quod *per se* congruit vel repugnat ordini rerum metaphysice necessario et immutabili, ex ipsis rerum essentiis emananti. Sic Dei amor et cultus sunt quid absolute bonum; odium Dei, periurium, mendacium, sunt quid absolute malum. — 2° *Hypothetice*, quod *per se* congruit vel repugnat ordini rerum hypothetice necessario, supposita nempe tali rerum conditione; hoc per accidens in certis circumstantiis mutari potest; quia^{^J} dependet a supremo Dei vel ab hominis dominio. Sic ablatio rei alienae, homicidium, famae laesio, sunt intrinsece mala; aliquando tamen licita evadunt.

Obiectum bonum demum potest esse aut de praecepto aut de consilio tantum; insuper potest, esse perfectum aut involvere imperfectionem.

54. — Principium. *Actus humanus ab obiecto prout subesi regulae inorum desumit* primariam et essentialem moralitatem suam. Kalio est, quia actus moralis debet sumere primam speciem moralitatis ab eo, quod primario respicit, seu in quod primo et per se tendit, prout hoc subiacet regulis morum; atqui tendit per se primo ad obiectum; circumstantias vero solum attingit consequenter et secundo; igitur si capit ab obiecto morali bonitatem vel malitiam, haec debet esse prima et essentialis. Cfr. I-II, q. 18, a. 2 (n. 37).

Neque obiciatur, priorem esse respectum ad finem quam ad obiectum, atque ideo primam moralitatem desumendam esse ex fine. Si enim intelligitur finis operis, coincidit cum obiecto; si finis operantis, ipsam volitionem obiecti praerequirit, eique superadditur (cfr. tamen n. 62).

Inde sequitur, quod si obiectum est indifferens, bonitatem vel malitiam primam tunc accipiet ex tunc aliisque circumstantiis, quibus honestari vel vitari potest (n. 11).

55. — Quaestiones. Quae. 1° *Quodnam proprie sit obiectum morale actus elicitus voluntatis, quatenus IMPERAT alios actus.*

Rcsp. Est ipse actus imperatus, prout subest regulae morum. Illud enim est obiectum morale actus voluntatis, quod voluntas primo et per se vult quatenus illud subest regulae morum. Sed quando voluntas imperat alium actum, hunc ipsum actum primo et per se vult; et quidem ut obiectum morale, quatenus subest regulae morum. — Cum vero ipse actus imperatus iterum tantummodo ex suo obiecto morali subsit regulae inorum, sequitur actus imperantis et actus imperati moraliter idem censeari posse obiectum. Unde si quis vult auferre rem alienam, obiectum immediatum volitionis est actus auferendi, quo mediante tangit rem alienam quae est obiectum actus auferendi *).

Quae. 2° *In actus elicitus voluntatis hauriat aliquam moralitatem ex actu aeterno, ut est actus.*

Pracn. Dicitur: *ut est actus*, i. e. effective seu ex ipsa operis positione: nam actum voluntatis ex actu externo *ut est obiectum* seu specificative haurire moralitatem, sequitur ex principio supra tradito. Dicitur: *aliquam moralitatem*: iamvero duplex distingui potest moralitas: *essentialis* seu simpliciter dicta et *accidentalis* seu secundum quid. Illa est ea moralitas quae oritur ex volitione finis; cui correspondet praemium vel poena *essentialis* in altera vita; moralitas vero *accidentalis* ea est quae accidit ei ex ademptione finis, atque cui correspondet praemium vel poena *accidentalis*.

Rcsp. Dist.: 1° Actus elicitus voluntatis *per se* nullam moralitatem *essentialem* haurit ex positione actus externi. Ratio est quia actus externus

ex se nullam habet inoralitatem essentialem, sed e contra omnem talem haurit ex voluntate; quia sola voluntas est intrinsece libera, libertas autem est fundamentum omnis moralitatis essentialis. Confirmatur ex S. Scriptura ubi sincera voluntas pro facto reputatur; cfr. Gen. 22, 16; Matth. 5, 28.

PiLXUxidcii yæro-nianUiLaà.volitionis augeri potest ex positione actus externi: (plateaus occasione huius positionis actus volilionis aut inulti» plie.inliir aut diuturniores aut vehementiores fiunt. sicuti obtinet in iis operibus quae magnam aecum ferunt delectationem.

2° Moralita.tem vero quamdam *accidentalem* actus elicited haurit ex positione actus externi, quatenus mediante opere externo de facto finem intentum adipjscitur. Ratio est quia omnis inclinatio vel motus perficitur ex eo quod consequitur terminum suum. Confirmatur ex eo quod ipsi operi externo praeium quoddam accidentale adiungitur, uti patet v. g. ex aureola martyrum (n. 40) ‘).

§ il. - C i r c u m s t a n t i a e.

56. — Notio. Nomine circumstantiae in actu morali intelligitur iiusJiuanani accidens, ipsum in specie morali iam constitutum moraliter alliciens, id est, conferens illi accidentalem quamdam bonitatem vel malitiam.

Divisio. Septem numerantur circumstantiae hoc versiculo comprehensae: Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, (piando. In qua enumeratione sub *quid* comprehenditur etiam *circa quid*; cfr. I-II, q. 7, a. 3.

(*piis* denotat qualitatem personae, e. g. quod peccans sit persona sacra. *Quid* ut *circa quid* indicat materiae qualitatem aut quantitatem, e. g. (piod res furto ablata sit sacra, in parva vel magna (pantitate. *Quid* sine addito indicat effectum v. g. perniciem innocentium in captu urbis. *Cbi* exprimit conditionem loci, e. o. furtum in loco sacro. *Quibus auxiliis* significat media, quibns quis utitur, e. g. seductione aut coactione complicis. *Cur* designat finem operantis, v. g. furtum ad potandum. *Quomodo* denotat modum actus, e. g. facti eum plena advertentia.^jex^ ignorantia, ex metu. *Quando* declarat- temporis conditionem, e. g. moram temporis in peccando (n. 39).

57. — Principia. 1. *Actus humanus aliquam bonitatem rei malitiam sumere potest a circumstantiis*. Ratio est, quia, sicut obiectum, ita et circumstantiae, possunt habere aliquam relationem convenientiae vel disconvenientiae ad rationem. Patet etiam ex analogia

rerum naturalium, quae non habent omnem suam perfectionem a forma substantiali, sed magnam partem ab accidentibus, puta a colore, figura, proportionem partium etc., (piorum si desit aliquid, malum dicitur. Cfr. I-II, q. 18, a. 3 (n. 39).

>11. *Circumstantiae* QUANDOQUE PRIMAM *actui dant bonitatem tel malitiam*; idque accidit: 1° «piando obiectum est *indifferens*: quia tunc ex obiecto nulla bonitas vel malitia oritur ideoque vel malitia necessario primo oritur ex circumstantiis actum individuantibus, saltem ex fine, ut supra probatum fuit (n. -19): ut cum (piis deambulat ex obedientia vel contra eam; — 2° (piando circumstantia aliqua obiecti bonitatem vel malitiam *tollit* actumque ex obiecto bonum reddit malum vel ex obiecto malum reddit bonum. *Prius* — accidit (piando actui ex obiecto bono accedit aliqua circumstantia mala, inxta effatum S. Thomae: *Bonum causatur ex integra causa, malum ex singularibus defectibus* *); ita v. g. cum datur eleemosyna cum detrimento familiae, egestate pressae. *Alterum* obtinet, quando actui ex obiecto e^tripsece vel intrinsece sed hypothetice malo accedit circumstantia malitiam obiecti tollens .illudque bonum, red-dens, ut cum (piis die Dominica Missam omittit ut moribundo assistat, vel in extrema sua necessitate aufert rem alienam ut sibi sublevet. Patet ex dictis n. 53.

Aliquando circumstantia mala non videtur tollere omnem bonitatem actus; eo vel magis, quod secus pauci actus boni etiam in viris sanetis reperirentur (n. 39). Attamen, secundum plures. si omnino formaliter loqui velimus, res apparenter tantum ita sese habet; cum principium mox traditum exceptionem haud patiatur. Unde de facto tunc saepe *plures* actus saltem interni seu elicti voluntatis ponuntur: actus vero externus erit malus vel bonus, prout mala circumstantia eum reapse inficit aut non ita *).

III. *Circumstantiae diverse afficiunt actum*: aliae nempe mblunt actui novam bonitatem vel malitiam *specie distluelam*: aliae vero *augent* dumtaxat- vel *minuunt* eam intra eamdem speciem. Ratio est, (pia quaedam circumstantiae speciem moralitatis ex se habent diversam ab ea, (piam actus ab obiecto trahit; quaedam vero nullam habent distinctam inoralitatem, sed augent tantummodo vel minuunt eam, quae ab obiecto provenit. Hinc v. g. quod res furto ablata ad divinum cultum pertineat, novam malitiae speciem superaddit; at (piod in magna vel parva materiae (pantitate ablata sit. solummodo potest furti malitiam in eadem specie augere vel minuere.

> Cfr. I-II. -I. 21., « I; II Sml., <||]. 10. <I. 1. «. 3; /C Sml., <||*]. 10. <I. 5. «. 3, *nl, « I 3.

) I II, Q. II. n. 6 ml 1.

-) <fr. WmM, th. ad. Iniin., n. 31

Io. n 8. Th., /n I-II Q. I#, fiutp, 9. art. 4.

Ergo eidem actui plures simul inesse possunt moralitates specie diversae, ob plures circumstantias adiunctas epecimn mutantes, e. g. persona sacra, (pia adulteratur, quatuor peccata specie distincta perpetratur; unum contra castitatem, accedendo ad non suam: secundum contra iustitiam, accedendo ad alienam; tertium contra religionem, violando votum; (piatum contra caritatem proximi, praebendo scandalum complici.

IV. *Circumstantiae actum malum in aliam speciem THEOLOGICAM transferre possunt*: si speciem *moralem* non mutantes ita peccata minuant aut aggravent, *ut ex mortali fiat veniale aut ricerersa*. Tunc actum in aliam speciem *theologicam* transferre dicuntur, quatenus haec non ordinem honestatis naturalis, sed ordinem gratiae respicit.

58. — Quaestiones circa circumstantiam effectus. Quaer. 1° 4/i *et quomodo actu* humanus moralitatem aliquam desumat ex circumstantia effectue*.

* *Praenotandum* hic quaeri tantum de moralitate quam actus humanus sumit ex effectu qui est *circumstantia* actionis vel omissionis; h. e. de effectu (pii *praeter intentionem* sequitur et proin non est in se voluntarius sed ad summum in causa tantum; effectus enim qui directe intenditur non est circumstantia sed obiectum vel finis actionis saltem partialis vel secundarius et proin actus necessario induit eius moralitatem. — Ceterum notes effectum et causam hic sumi latiori sensu, ut supra /i. 25 pro voluntario in causa notavimus.

llesp. 1° Effectus moraliter *bonus* qui praeter intentionem ex actione vel omissione sequitur nullam actui tribuit bonitatem; etenim ut actio fiat bona, bonum in se et profiter se appetendum est (cfr. infra n. 61, ΓII).

2° Ut effectus in se seu ex specie sua *malus*, (pii praeter intentionem ex actione vel omissione sequitur, agenti in culpam imputetur, hae Iresconcurrant conditiones oportet: *a*) ut agens sufficienter *praevideat*, confuse saltem, hunc effectum; *b*) ut *possit* (-ausam non ponere vel positam remove; c) ut *teneatur* causam non ponere vel positam remove, ne effectus sequatur. — Ratio primae et secundae conditionis est (pria secus effectus nequit esse voluntarius Ilcc Pro*n ininputabilis in culpam (cfr. supra n. 26). — Ratio tertiae conditionis est quia, ut id quod praeter intentionem ex actione sequitur faciat actum malum, non sufficit ut in se sit malum, sed impriritur ut sit malum etiam ut *circumstantia effectus*, seu ut sit obligatio praecavendi talem effectum.

Effectu* enim qui *praeter intentionem* ex actione eequitur. quoad moralitatem quam tribuit artui diiudicandu* eat non in «o absoluto *ed ut circiimatantia effectus est. in sua relatione cum obiecto et aliis circumstantiis; hinc ut falis effectus reddat actum malum, non sufficit ut in se acu ex specie sua malus sit _ ut sic facit ortum malum si tamquam obiectum vel tinis intenditur - sed ut. iam

sit mala tamquam effectus, seu ut ipsa causa fiat mala et cavenda quia inde talis effectus sequitur. Argumentum et sic proponi potest: cum voluntas feratur in causam, et non in effectum secundum se. sed e contra effectum secundum se permittat tantum, effectu» ei imputari nequit, nisi propter obligationem vitandi talem cfiectuni agens moraliter censeatur illum in se voluisse.

QUAER. 2° *Quando urgeat haec obligatio causam non ponendi vel positam removendi ne effectus malus sequatur vel alias impediendi talem effectum, ita ut secus effectus malus agenti imputetur*.

lieep. 1° Si agitur de effectu in se malo ad quem agens *positivus* concurrit, *per se*, i. e. *nisi legitima ratio excuset*, adest obligatio *generalis* tales effectus praecavendi.

2° Si agitur de effectu in se malo, ad (piem agens *NULLO* *positivo* *influxu* concurrit, non adest obligatio *generalis* omnes tales effectus praecavendi; ut plurimum tamen habebitur obligatio *particularis*, uti religionis vel iustitiae vel saltem caritatis, impediendi talem effectum, nisi legitima ratio excuset.

• Porro positive ad effectum concurrit qui ponit causam per se talis effectus atque etiam, uti videtur, (pii ponit causam per accidens (pia non sit mera conditio sine qua non vel mera occasio vel mera omisio; secus vero agens nullo positivo influxu ad effectum concurrit.

Ratio prioris est: *a*) quia talis effectus, quamquam non directe intenditur, tamen est circumstantia actus necessario pertinens ad agentem et a qua abstrahere nequit, cum per positivum influxum ab actione profluat. Et *per sr* est circumstantia mala moraliter ideoque facit actum malum. — *b*) Quamquam agens non directe in se intendit effectum malum nec ut finem nec ut medium, imo effectum secundum se permittit potius, tamen, nisi adsit ratio proportionata. implicite pandit animum non satis aversum a malo ideoque recte moraliter censetur in se voluisse hunc effectum. Etenim numquam agens poneret hanc causam, nisi bonum cui talis malus effectus coniungitur, magis appeteret (piam bonum, puta raritatis, iuris proximi, quod per talem effectum malum privatur (cfr. S. Th.. I. q. 19, a. 9).

Ratio alterius est quia tunc agens mere *non impedit* talem effectum; sed nomo (X lego quadam genendi tenetur quaevis mala impedire, quae impedire potest, sed cuique lirt ius suum prosequi quamdiu non constat de obligatione aliqua particulari malum impediendi, puta ex caritate; quae quidem obligatio ex propriis praeceptis cuiuscumque virtutis aestimanda est. Quando nulla adest talis obligatio specialis, effectue ille nullo modo ad agentem pertinet nec proin actionem eius allicit.

In utroque casu quando adest ratio proportionata causam ponendi er ipsa causa vel ex alio effectu desumpta, effectus non imputatur agenti, quia tunc effectus ut circumstantia effectus iam amplius non est moraliter malus — circumstantia effectus enim quoad inoralitatom diiudicanda est relativo ad causam et alias circumstantias et nullus inordinatus affectus in netu implicatur, quum bonum, quod agens appetit, praeponderet aut saltem aequivaleat bono, quod per malum effectum privatur. Accedit quoad secundum casum, quia tale praeceptum impediendi, utpote affirmativum, suas limitationes accipit ex collisione cum aliis

officiis vel iuribus praevalentibus. Hinc v. g. ut si sacerdos iuramentum suum implendo, praevideat blasphemias incredulorum exinde secuturas, nullatenus tamen eius actio ex hoc effectu per accidens inficitur, cum nulla adsit obligatio cavendi huiusmodi effectum, qui mere *occasione* impletionis officii sacerdotalis oritur. — Confirmatur quoad utrumque ex eo quod secus homo frequentius quam recto ordini vitae humanae praesertim socialis convenit, in exercitio iurium suorum impeditur. Iamvero talem deordinationem auctor naturalis humanae haud voluisse censetur: sicuti comprobatur communi sensu et praxi omnium hominum.

Obiicitur: aliqua mala sunt ita intrinsece mala, ut sub nulla hypothese fieri possint bona.

Dicitur. Quatenus in se sive ut *finis* sive ut *medium* intenduntur, *concedo*. Quatenus *praeter intentionem* ex actione sequuntur, *subdist.*: si ipsorum causa sine ratione proportionata ponitur, *concedo*; si ipsorum causa ex ratione proportionate ponitur, *nego*. Ratio patet ex supradictis.

Unde, si dicatur occisio innocentis semper esse intrinsece mala, hoc ita intelligas, ut numquam sive tamquam finis intendi sive tamquam medium eligi possit; non vero ita, ut numquam poni possit causa, ex qua mors praeter intentionem sequi praevидetur. Nec obstat quod eo in casu effectus per se secundum dicta supra n. 26 semper voluntarius in causa est dicendus. Si enim dux exercitus ex ratione proportionata iubeat tormenta bellica in urbem dirigere, praevидens simul et abhorrens innocentium occisionem. haec ipsi physico voluntaria in causa dici potest, quatenus causam per se occisionis istius ponit; at vero ut *malum morale* ei non imputatur, cum reapse omne malum morale in tali effectu desit *).

Quaeritur. 3° *Quandam ergo non imputatur agenti effectus malus qui praeter intentionem ex actione sequi praevидetur.*

Respondetur. Hoc obtinet si: «) effectus revera non directe intendatur nec ut finis nec ut medium: non enim sunt facienda mala ut eveniant bona (Rom. 3,8); b) adsit ratio proportionata istam actionem ponendi: proportionatam dico effectui malo secuturo s).

Hinc recte dicunt effectum malum non imputari, si ex actione duplex sequitur effectus, unus bonus (v. g. causa quam pono vel effectus aliquis ulterior) et alter malus, modo: a) effectus malus non directe intendatur, nec ut finis nec ut medium; b) bonus effectus saltem aequae immediate sequatur ac malus: si enim effectus bonus sequitur mediante effectui malo, hic necessario directe et in se intenditur; c) effectus bonus praeponderet vel saltem aequivaleat effectui malo.

Quaeritur. 1° *Quaenam ratio proportionata seu sufficiens censi possit.*

*) Unde quando dicunt ducem circa occisionem Innocentium mere *) *morale tantum* RO liabre, lineae oxpiwelo iuramentum poni videtur tantum *moraliter* non humano modo loquendi, vel etiam eo *) iuramentum. quod circa occisionem Innocentium secundum hoc praeciae permissive se habet, quamquam voluntario ponit elue causam.

s) Illud actionis sive ex obiecto sive ex circumstantiis licet reddat eam malam, tamen non vix equi videtur etiam effectum malum minus imputari; nisi actio praecisa ideo sit illicita. quia quis tenetur illum effectum impedire. Ita plura v. «. Vennixvitch, I. n. 11»; Noldin. I. n. 83; WouterH. I. n. 57, lite.

/l'tw/;. Eo maior ratio requiritur, quo *peior* est effectus et quo *arctius* actui est coniunctus. Dicitur:

«) *quo peior est effectus*: hinc videndum contra quam virtutem peccaretur, si effectus directe intenderetur. Ceteris enim paribus maius est peccatum contra Deum quam contra proximum et in peccatis contra proximum tanto maius habetur peccatum, quo altius bonum laeditur. Hinc maior ratio requiritur ad permittendam *occisionem* proximi (piam ad permittendam eius *spoliationem*; cfr. infra n. 231.

b) *quo ARCTIUS est actui coniunctus*; hinc ceteris paribus maior ratio requiritur pro ponenda causa *proxima*, <piam pro ponenda causa *remota*: pro ponenda causa *per se* quam pro ponenda causa *per accidens*; pro ponenda causa *positive* influente quam pro ponenda causa *negative* tantum influente.

Notes etiam quod ubi ad obligationem non causandi tale malum accedit obligatio *etiam impediendi* tale malum, puta ex caritate vel ex officio suscepto, ratio proportionata etiam secundum hanc obligationem pensanda est. Cfr. Billuart I, II, *Diss.* I, § 1, v. *fin.*

59. — Resolutiones. 1° Non imputantur: a) Omissio Sacri, ei (pii die festo summo mane se inebriavit, non praevidens inde secuturam Missae omissionem. — b) Pollutio chirurgo, qui eam praevidit sibi secuturam ex aspectu vel tactu necessario mulieris in partibus verendis, dummodo eam non intenderit et aliquam praecautioem adhibuerit (n. It). — c) Sacrilegium Sacerdoti, qui porrigit Communionem peccatori occulto publice eam petenti; quia ob finem bonum, nempe ad vitandum damnum commune ex repulsa secuturum, permittit alterius peccatum. — d) Occisio iniusti vitae invasoris, si contingat, non intendendo ipsius occisionem. sed propriae solummodo vitae defensionem; invaso insta subest causa defensionem suam non praetermittendi, et ideo medium adhibendi ad hunc finem necessarium, cum plus teneatur homo vitae suae providere (piam vitae alienae. Cfr. S. Thom. II-II, q. (51, a. 7.

2° Imputantur: a) Homicidium ei qui glandem eiaeulatnr, non adhibita sufficienti diligentia ne hominem occidat, posito nempe quod periculum ad verterit. — b) Abortus matri praegnanti et aegrotae, quae, absento mortis periculo, remedio utitur, quod, licet immediata eurativum sit morbi, simul tamen est cum periculo abortus commictum: quia deest sufficiens rausa utendi tali remedio (*lib.* 3. n. 391). — c) Abortus puellae ex delicto gravidae, (piaie illum procurat ad evitandam infamiam: (piia ponit actionem intrinsece malam et effectus bonus ex malo sequitur.

Nota. Incipit imputari pravus effectus in causa voluntarius, (piando culpabiliter ponitur causa illius, etiamsi deinde effectus non sequatur. Si autem sequatur, verius malitiam peccati participat quatenus erit com-

plementum peccati praecedentis; excepto casu quo homo malam voluntatem suam ante effectum, quem iam impedire non potest, retractaverit. Cfr. infra *tom.* II, n. 296, q. 2 (*lib.* 4, n. 119; *lib.* 5, n. 10).

§ III. - Finis.

60. — Notio. Finis definiri potest: id cuius gratia aliquid iit. Est ergo id, cuius bonitas, vera vel existimata, voluntatem allicit, atque ad media adhibenda in ordine ad eius assecutionem determinat.

Divisio. Distinguitur: 1° *ratione fontis* a) *internus* seu *operis*, qui idem est cum obiecto actus atque ille est, ad quem actus suapte natura destinatur, v. g. sublevare alienam miseriam finis est eleemosynae; b) *externus* seu *operantis*, quem operans intendit supra finem operis, et haec proprie est circumstantia, de qua hic praecipue agimus, v. g. in erogatione eleemosynae intendere vanam gloriam. Quandoque tamen finis operantis non est alius a fine operis;

2° *ratione influxus in voluntatem* est «) *totalis* quando solus; b) *partialis* quando una cum alio fine ad agendum movet. Fines autem partiales sunt aequae-principales si omnes aequaliter et sufficienter movent ad agendum; secus unus est *primarius* seu principalis, (pii per se primo movet; alter *secundarius*, qui non per se primo, sed consecutive et supposito priore seu huic subordinate movet, quamvis forsitan etiam ob solum finem principalem operans non ageret. Cfr. supra n. 2, sub 2°;

3° *ratione subordinations inter se* est a) finis *ultimus*, propter (piem cetera volumus, ipsum vero propter se tantum; b) *intermedius*, propter (piem aliquid volumus, sed (piem rursus ad aliud referimus.

61. — Principia fini operis et fini operantis communia. I. *Homo in omni actu suo humano INTENDIT ALIQUEM FINEM, sive operis sive operantis.* «Actus enim dicuntur humani, in quantum procedunt a voluntate deliberata; obiectum autem voluntatis est *bonum et finis*» (T-II, q. 1, a. 3).

II. *Homo tenetur in omni actu suo humano intendere finem MORALITER bonum, sire operis, sire operantis.* Homo enim tenetur in omni actu suo humano intendere finem ultimum verum (cfr. supra n. 51). *Atqui* hoc non facit, si finis actus humani non est moraliter bonus, solus enim finis moraliter bonus convenit, cum regula morum, directiva in finem ultimum verum (cfr. supra n. 19).

Ex dictis sequitur HQjjJicere agere *propter solam delectationem*,

quae in nonnullis actibus, puta in ciborum et vencreorum usu invenitur; delectatio enim /» se nullam rationem boni honesti includit, cum non propter se naturae humanae conveniat, sed tantum quatenus inservit ad alliciendum ad actiones vitae humanae necessarias vel utiles: « delectatio est propter operationem et non e converso » ¹⁾. Quam ob rem virtualiter saltem et implicite coniungenda est cum aliquo fine honesto.

Prædictum semper intenditur finis honestus, si quis, etsi delectationem intendens, *moderate* ea utitur: cum enim talis usus natura sua ordinatur ad finem honestum, uti v. g. ad conservationem vitae vel conveniens levamen naturae et similia, qui vult moderate ea uti, saltem implicite talem finem intendit, nisi eum positive excludat. Usus *autem* immoderatus *vero* tantum peccatum *veniale* constituit: (quia per se non opponitur substantiae, sed *modo* tantum debito secundum regulam morum; *per accidens* vero potest, fieri peccatum mortale, si (piis ideo aliud praeceptum grave. i. iunii v. g. vel castitatis transgrediatur, vel etiam vere i. e. simpliciter et efficaciter in tali delectatione tamquam in fine suo ultimo sistat. Cfr. II-II. *th.* I-II, *a.* 1 ad 1 et *a.* 6; prop. 8 et 9^a damn. ab Innoc. XI (Find. *th.*, *pars* 1^a, *q.* 8).

III. *Ita actus humanus fiat moraliter bonus, bonitas moralis finis scilicet operis scilicet operantis directe seu in se intendi debet; ut rero unus fiat moraliter MALUS, sufficit ut moralis malitia finis sit indirecte seu in alio tantum volita.*

Ratio *prioris*: ut enim actus humanus fiat moraliter bonus, homo eum ordinare debet in finem ultimum verum (cfr. *prine.* II). *Atqui*, haec ordinatio haberi nequit, nisi homo fines moraliter bonos intermedios directe seu in se seu ratione ipsius boni *moralis* intendat. Secus enim eos intendit ratione alterius boni non moralis ideoque non subordinabilis fini ultimo vero. Unde dicit S. Thomas: «Ad hoc (quod sit voluntas bona, requiritur, quod sit boni sub ratione boni, id est (quod velit bonum et propter bonum» (I-II. *q.* 19, *u.* 7 ad 3). Sufficit autem ut illa ratio boni virtualiter et implicite intendatur ²⁾.

Ratio *posterioris*: ut enim actus humanus fiat moraliter malus, sufficit, ut eius finis sit in se malus, etsi intendatur ratione boni; finis enim in se malus non est ordinabilis in finem ultimum verum. Secus etiam pauca tantum peccata committerentur, cum peccatores non soleant directe seu in se intendere malitiam moralem (quia talem. In ea enim plerumque nullam apparentem rationem boni inveniunt, nisi formali odio in Deum animentur. Sed plerique directe intendunt

¹⁾ (cfr. *Grid.* 3. *r.* 20. *n.* 7; cfr. et I-II, *q.* I, *a.* 2 tui 2.

²⁾ (cfr. Βοικμύλλου, *Thrift. mnr. fund.*, *n.* 357; Frins. *I. r.*, II, *u.* 131.-w/

tantum delectationem inordinatam, quacum peccatum coniunctum esse dolent *).

62. — Principia circa finem operantis tantum. I. *zldw# ex obiedo* BONUS *ft ad BONUM finem directus, habet duplicem bonitatem; similiter actus in se malus et propter finem MALUM duplicem habet malitiam;* v. g. eleemosyna ad satisfaciendum pro peccatis duplicem habet bonitatem, furtum ad sese inebriandum duplicem malitiam habet.

II. *Actus malus propter bonum finem non desinit esse malus, quamvis eius malitia exinde minuatur,* v. g. mendacium ad proximum a periculo liberandum. Ratio est, quia bonum ex integra causa dicitur, malum autem ex singulis defectibus; unde vulgare axioma: « Finis non justificat media ».

III. *Actus BONI'S propter finem MALUM, si finis PRINCIPALIS sit, totus malus est,* v. g. eleemosyna data pauperi puellae ad corrumpendam pudicitiam eius, vel data propter inanem gloriam. Ratio est, (ptia eligitur bonum non ut bonum, sed ut medium ad finem pravum assequendum, quod sane malum est. — *Quod si finis secundarius tantum sit, et nonnisi leniter malus, actus partim bonus partim malus erit,* quemadmodum de circumstantia leviter mala dictum est, v. g. eleemosyna data principaliter ex misericordia, secundarie ex vana gloria '); vel dicendum est cum aliis, etiam eo in casu actum esse malum si revera malo isto fine inficitur; in quo casu actus quo bonus finis intenditur, est actus bonus quidem, sed nullam influens bonitatem in actum imperatum, eumque mere comitans. Cfr. supra n. 57, IT.

IV. *Jdwx INDIFFERENS, si finis BONUS sit, totus bonus est,* V. g. ambulare ex obedientia; *si finis malus, totus malus est,* v. g. ambulare ad ostentationem luxus (n. 38).

Nota. Qui furatur ut moechetur, magis moechus est quam fur, siquidem adulterium est primo intentum, magisque moechanti voluntarium quam furtum; vult enim adulterium tamquam finem, quem sibi praefigit, et propter quem eligit actionem furti. Verum essentialis et primaria species operis potius est furtum, quam adulterium, utpote quae ex obiecto desumitur: (piemadmodum qui eleemosynam tribuit ut satisfaciat Deo pro peccatis suis, magis iustus est quam misericors; nihilominus actio erogandi eleemosynam est opus misericordiae potius quam iustitiae *).

b <'fr. *Ih* Ifrifo, 7. 3. n. 12; Io.' A S. Th.. 10, art. I. h. 07, n. 73,

2) <'fr. Billunrt. *l.λ* net. hum., diw. I. tfrf. I. 1 2.

1) Cfr. In. a S. Th.. In 1-11. dittp. art. 3, n. 17.

TRACTATUS III.

DE CONSCIENTIA

S. Alf., *lib.* 1; *II.* J., fr. 1.

63. — Principia moralitatis actuum humanorum sunt, iuxta dicta in tractatu praecedenti: obiectum, circumstantiae et finis, *prout haec subsunt regulae morum*. Quam ob rem. agendum iam est de *regula morum*, et quidem prius de *regula morum interna et subie-dira*, seu *de conscientia*. Idque tam de quidditate eius quam de proprietatibus conscientiae quae sit sufficiens norma agendi, nempe de eius veritate et certitudine. Hinc dicemus: 1° de conscientia *in genere*, 2° de conscientia *vera et erronea*, 3° de conscientia *certa et dubia*. Quia vero specialis adest difficultas, quomodo habeatur conscientia sufficienter certa ex opinione probabili, ideo adiungemus distinctum caput de hac materia et agemus 1° de usu *opinionis probabilis*.

Caput I.

CONSCIENTIA \ IN GENERE

64. — Notio. Conscientia est indicium seu dictamen rationis praeticum, ostendens quid hic et nunc agendum sit ut bonum, aut vitandum ut malum.

Dicitur: 1° *ludicium seu dictamen*: nam noti quicumque actus intellectus est conscientia sed actus indicativus dumtaxat.

2° *Praeticum*: quia actiones singulares dirigit. Indicium enim alicui est speculativum aliud praeticum. *Speculativum*. quod generaliter pronuntiat de veritate, seu quod generaliter dictat aliquid esse bonum vel malum, v. g. infirmos excusari a praecepto ieiunii; *praeticum*, quod veritatem cognitam ordinat ad usum hic et nunc ponendum seu quod in casu particulari dictat quid hic et nunc

ac in talibus circumstantiis sit faciendum vol omittendum, v. g. talis infirmus nunc non debet ieiunare (S. Th., 1, <l. 79, a. 11)l).

3° *Quid hie el mine agendum aut vitandum*: quia quamvis conscientia respiciat etiam praeterita, quatenus accusat male facta et approbat recta facta, nos tamen disserimus dumtaxat de conscientia prout est *regula agendorum*.

4° *Quid agendum sit ut bonum aut vitandum ut malum*: conscientia enim est ille actus intellectus qui de actionis *honestate* pronuntiat.

64 bis. — Notandum circa habitudinem conscientiae ad synderesin et scientiam moralem : atque ad prudentiam? *Synderesis* est habitus naturaliter inditus, ipm prima agendorum principia legis naturalis cognoscimus, e. g. bonum est faciendum, malum fugiendum; Deus est colendus; quod tibi non vis fieri, alteri — ne feceris. Wcjrñ/m *moralis* est habitus acquisitus, quo homo ope ratiocinationis * conclusiones generales seu principia secundaria deducit a primis principiis, e. g. Deus est colendus; atqui blasphemia Deum inhonorat: ergo blasphemia est fugienda. *Conscientia* vero est actus, quo homo principia synderesvos et conclusionee generates scientiae applicat ad casus particulares (n. 2; S. Th., 1, g. 79, <x. a. 12).

' ÿ *Prudentia* est habitus sive acquisitus sive infusus perficiens intellectum practicum ad *recte*, ideet convenienter virtuti, dirigendum appetitum in iis quae sunt ad finem, applicando principia ad operationes particulares; «piare brevi etiam definitur: *recta ratio agibilium*. Actus citis sunt: consilium, indicium et imperium'); ex hisce autem duo priores concurrunt ad rectam formationem conscientiae, quippe quae praecise in *iudirio* de hic et nunc agendo ut bono vel vitando ut malo, a. v. in indicio de operationibus particularibus sub respectu rectitudinis moralis consistat ').

Ergo ad *recte* formandam «xmscientiam symleresis, scientia moralis, *casuistica* praesertim et prudentia concurrunt.

- '-iñ.η.^ 05. — Divisio. 1° Respectu *obiecti* alia est conscientia *vera* seu *recta*, quae dictat quod verum et rectum est in se; alia *erronea*, quae dictat falsum tamipiam verum; est autem erronea vel *invincibiliter* V<?l r,MC,^i57er, 'piemadmodum supra n. 12 de ignorantia diximus (* 3)s).

M Indicium speculativum aliquando dicitur *epccñhilivo^praclirum*, quando pro oblecto habet ninilñs ngvñdl generale*. ad opus appHcablb-s. < fr. s. Th.. I. 7. II. a. 16. Indicium conecicntlae vocatur etiam *praclico~prartirum*, quaterni* regula* genenilcs applicat ad opus hic et nunc ponendum. Imo, dicendum videtur pnictlco-practlcum etiam hoc sensu quod non mere cognoactlvc versetur circa tale opus. Ita ut etiam In actu bono distinctum caset a indicio ultimo practice, *<<l quod *lt Ipsum ultimum Indicium practicum applicativum wu directlvum. immediate antcinslcus electioni voluntati*. Quod'd operatio de facto non -equatur. tamen virtute indicium manet applieativum ad ορικ ('fr. Io. a S. Th., /a 1-II, 7. 18-21. df<p. 12. η. II. — Illuc mimis placent ea quae habet Noble In *Im* <'Ofurieirr morale et 10 r. ib* *Sciences phil. ri IhM*. (1921). /l. >60. eundum qunc conscientia unice coginwcltlvc versaretur circa opñw In particulari ponendum. ('fr. etiam Benz, apud iwriod. *Dic. Thom*. (1925). p. 106.

·) Cfr. Infra. >l. 283; S. Th., IMI. 7. 17. a. '3.

') Inu», Ipse actiis ludldl prudentiae videtur c**e actu* conscientiae, luxta diota n. 61. in nota. ('fr. In. a S. Th.. *I. r.*, o. 1(l; Bcmidoulñ-Gñrdvil, l>e *Conse.*, p. 9.

·) ('oulstlcn vocatur ea par* rtehuitiao monili*, quae principia gnemlin multis cnalbiu |Mirtleularibu* ai-comodat.

6) All<|Ul eoiLMdcntiam *m iam* dlMinguunl a cmtHelcntia rmi. Ip*in ennu ientia lecta eu est quae formatur luxta reguhu prudentla·, coneñ ntlā veni, quae dlrltlat quod oblectivo M·<·ηη»lññ nindiL* morum e*t. Hinc etiam conscientia Invluclblllltei entmea ip*i* r-t n*cta. quamvl* non

Ad conscientiam erroneam reducuntur: u) conscientia *perplexa*, (piaie apprehendit peccatum in utroque termino, nempe sive agatur sive non agatur; b) *scrupulosa*, quae potius est status mentis vi cuius (piis facile ex levibus motivis indicat aut timet actionem esse inalam; c) *laxa*, (piaie potius est vi cuius quis facile ex levibus momentis indicat non esse malum, quod revera malum est, aut leve malum esse, quod grave est.

2° Respectu *subiecti* distinguitur conscientia: a) *Certa*, (piaie excludit prudentem et stricte dictam diihitatinnam, et est certa certitudine aul stricte aut late dicta seu opinativa. — Prior habetur (pium conscientia *sine errandi formidine*, saltem rationabili, aliquid licitum vel illicitum esse dictat; non excludit ergo necessario possibilitatem, sed prudentem saltem formidinem erroris tantum. Altera habetur, quum conscientia ex gravi fundamento indicat quidem aliquid licitum vel illicitum, attamen *cum prudenti formidine erroris*. — b) *Dubia*, quae suspendit indicium inter utramque partem, neutri assentiendo vel dissentiendo; haec revera conscientia non est, cum nullum indicium proferat.

Caput II.

CONSCIENTIA VERA ET ERRONEA

Articulus I.

Conscientia vera.

66. — Principia. I. *Conscientia est regula proxima moralitatis actus humani*. Non ita quidem ut indicium humanum sit norma prima e| iiylependens, sed tamquam *notifieans* voluntatem seu praeceptum Dei applicandum casui particulari. Ordinatio enim Dei, piaie est prima et, fundamentalis norma agendi, homini in concreto applicari cumque ligare nequit, nisi per cognitionem et indicium ei proponatur et ideo homo seipsum libere dirigat (cfr. supra n. 17). Unde S. Thomas: « Eadem virtus est (pia praeceptum ligat et qua conscientia ligat, cum praeceptum non liget nisi per virtutem seien-

»lt vera. Notes Autem conscientiam Invincibiliter erroneam dici tamen practice veram: vvriUu enim *prarlira* roiiHistlt in eonfnrmitate eum appetitu recto hou voluntate bene dUpoeitn in ordine nd bniiin hnncMtuin. TiiUa autem conXormltna etiam in eon*'leiitlu Invincibiliter erronea invenitur.

Z"
~.r . Z~

tiae nec scientia nisi per virtutem praecepti. Undo cum conscientia nihil aliud sit quam applicatio notitiae ad actum, constat quod conscientia ligare dicitur vi praecepti divini » †

Errant igitur fautores sic dicti « *existentialismi ethici* » seu « *ethicae situationis* » elevantes conscientiam humanam ad gradum normae primariae, qua non ordinatio obiectiva generalis casui concreto *applicatur* sed ex propria circumstantiarum consideratione ab intra *creatur*. Hoc principium totum ordinem moralitatis subverteret, cum conscientia bonitatem suam haurit non ex iudicio hominis sed ex eonformitate ad QfttiQJWi.il llfii.?).

Unde sequitur:

IT. *Conscientia ut sit recta norma subiectwa, conformari debet normae obieclivae*. Habet enim homo obligationem)curandi non tantummodo ut habeat intentionem bonam, sed^ut ipse actus sit bonus; debitum autem faciendi includit obligationem sciendi, cum nemo possit obligationes implere, nisi ipsas cognoscat. Ideo homo obligationem habet *recte formandi conscientiam* suam tum in genere tum in casibus particularibus.

Hoc autem duplicem operationem requirit: a) *intellectualem*, qua inquirat et addiscat, normas morales a Deo et legitima auctoritate positas: 1. *in genere* sc. adaequata instructione doctrinae Christianae eiusque principiorum moralium; legum etiam ecclesiasticarum et civilium, '1')M' muniter vitam propriam tangere solent; 2. *in specie* sc. accuratiori indagatione in casu concreto magis difficili aut momentoso in quo generalis cognitio non sufficeret; praesertim si ex causis intrinsecis vel extrinsecis aliqua prudens dubitatio exsurgat.

b) *moralem*, qua formetur sincera dispositio animae sequendi Dei beneplacitum ac virtuose agendi. Constat enim talem dispositionem in anima creare connaturalitatem quamdam affectus ad veritatem moralem, dum e contra passiones indomitae ac indifferentia mentem obtenebrent et affectum a veritate avertant.1). Prae ceteris autem huc pertinet formatio et cultus *virtutis prudentiae*, cuius praecise est determinare, quaenam normae generales et quomodo, omnibus perpensis circumstantiis, applicandae sint ad casum particularem (cfr. supra l». 61 bis et infra n. 283).

111. *Diligentia in inquisitione normae obieclivae impendenda requiritur relatira Oid conditionem personae, gravitatem rei ac\irgentiam aut opportunitatem actionis*. JSojl requiritur quidem diligentia extraor-

*) Verita q. 17, a. 3.

2) PIUM XII, Enc. *Humani wnrriit*, 12 Aiiif. 11)50 In J. X. (1950), p. 57 1-575; pmcHertlin Nunt. mdloph. 23 Mnrt. 1952 In J. J.X. (1952). p. 272 *qq. et Alloc. 18 April. 1952 in .i. J..S. (1952). p. III w. Inutr. 8. Off. 2 Febr. 1950 In J. A. X. (1956) p. 111. (fr. Hürth In /VnTx/irn (1952). p. 223 xqq.: Fiichv In *SthnladUc* (1952). p. 161 · 182; Id. In *V. R. Th.* (1951). p. 1073-1085; run Kycn In *V. K. St.* (1953), p. 265-276.

·.) <fr. Eno. *Human!*

I· c., p. 571: S, Th., 1-11. q. 15. a, 2; q. 91. a.

CONSCIENTIA VERA ET ERRONEA

•liülleÜi sed quam homines cordati ac prudentes in rebus momentosis adhibere solent; secus enim humanum modum agendi excederet.

In hac autem re non datur nonna absoluta aequalis pro quacumque persona in quocumque casu: sed attendenda:

a) *conditio subiectiva personae*; maior diligentia, praesertim in generali formatione conscientiae, requiritur in persona culta et quae positionem directivam in societate habet, «piam in persona simplicis conditionis: pro hisce plerumque sufficit, ut addiscant doctrinam Christianam uti communiter docetur ab auctoritate constituta atque ut in casibus dubiis aut maioris momenti consilium petant. Maior praeterea pro omnibus requiritur diligentia in addiscendis normis moralibus, quae proprium statum aut officium attingunt.

b) *pravitas obiectiva rei de qua agitur*: maiori cum addiscenda sunt principia circa substantialia bona vitae individualis et socialis quam circa accessoria: accuratiori et diuturniori deliberatione opus est in casu ubi minatur damnum obiectivum, (piam ubi agitur de solo praecepto observando etc.

c) *urgentia vel opportunitas actionis*, qua sc. actio absque incommodo jmprqportionato ulterius differri non potest usquedum profundior investigatio de eius moralitate instituatur. Sic v. g. medicus in casu ubi urget periculum vitae, procedere potest ad actionem medicam de cuius liceitate seria probabilitate ei constat, licet tempore ordinario, data gravitate materiae, accuratius indagare deberet

Graviter peccat qui Ogeneralem conscientiae formationem notabiliter negligit, sicut etiam^qui in re gravis momenti praecipitanter procedit absque necessitate; ac responsabilem se reddit de omnibus erroribus (piae exinde sequuntur: est enim ignorantia vincibilis. Cfr. supra n. 12-13 (n. 173, r. *Verum enim*).

Articulus H.

Conscientia erronea.

67. — Principia. 1. *Conscientia in vincibiliter errans, si praecipiat aut prohibeat, obstringit ut sibi obediatur: si permittat, erimit a peccato formali*. Ratio prioris partis est quia formalis bonitas vel malitia voluntatis pendet ex obiecto, non secundum quod in se est, sed prout a ratione ajqnehenditur, ideoque agere contra dictamen rationis apprehendentis actionem vel tamquam praeceptam, vel tamquam prohibitam, peccatum constituit.

.Merkelbiuh, II. n. 19-51: Ennooke in *Throl. QuaHaUchr.* (1951), p. 385-113.

Et hinc patet altera pars, quod dictamen illud sequendo dum permittit, homo non peccet; inio opus fornuiliter bonum et, si est in statu gratiae, meritorium peragit (n. 5-7; 171, r. *Quapropter*).

Conscientia tamen erronea *non est norma per se* seu vi legis particularis obiectivae (haec enim erronee supponitur) reddens actum objective bonum, uti vellet, «ethica sitnationis». sed *per accidens* scilicet ex principio quodam superiori quo iste solus recte agit, qui vult conformare actionem suam ordinationi divinae. Cude nec in hoc casu bonitas subiectiva actus provenit ab independenti indicio conscientiae sed *ab eius submissione voluntati Dei*).

Patet tamen coiiscientiain tali modo erroneam creare quidem obligationem vel lieeitatem eubiectivaui, *non lanirn obitcljrum ius* ad talem ac tionem in BQCic- tat.e; iiiH enim fundatur non in intentione subiectiva sed in lege obiectiva. Quod principium inconcussum manere debet in quaestionibus do tolerantia erroris.

II. *Conscientia vincibiliter erronea non est légitima norma agendi.* IJÜWUUX.iuxlajiec coiiLra eam operari licet. Ratio est, quia error est vincibilis: idcirco tenetur homo diligentiam adhibere, ut. ignorantiam tollat vel invincibilem reddat. Secus enim operando sese temere exponit, periculo peccandi, quum advertat ad obligationem ulterioris inquisitionis antequam agat, et nihilominus sine tali inquisitione procedat. Temere autem se exponere periculo peccati utique peccatum involvit; cfr. supra n. 12-13 («. 4).

68. — Resolutiones. 1° Qui certas locutiones male sonantes existimant venis esse blasphemias, dura revera non sunt, graviter peccant illas proferendo contra secundum decalogi praeceptum; ob erroneam conscientiam.

2° Si cui conscientia dictat se teneri ad mentiendum ut proximo periclitanti subveniat, peccat contra caritatem, si non mentitur (n. G).

3° Qui putat, sed ex errore vincibili, sibi furandum esse a divite, ut succurrat, egenti, peccat sive eum eiusmodi conscientia furatur, quia ignorantia vincibilis non excusat a peccato, sive non furatur, quia agit contra conscientiam. Debet itaque ante actionem, si fieri possit, errorem deponere inquirendo veritatem.

69. — Quaeritur hoc loco, num peccet ille, qui ex conscientia erronea putat se peccare omittendo praeceptum, quod implere physice nequit, aut patiendo malum, quod vitare nequit.

Resp. Negat.: quia neutrum est voluntarium; quapropter dictamen illud erroneum nequit, efficere quod talis omissio vel passio ipsi tamquam peccatum imputetur; propterea dicitur falsum esse speculative, non practice, siquidem non influit in actum. Hinc non peccat ignarus, etiamsi

b β. Th.. MI. .l IM. α. Λ·#: Dr | ,ηI., q. IT. η I; II Sr,il.. dbd. 39, ,h 3 IM| 3. MerkdIxirh. I. n. İOK, 211.

pecuUHO so credat, dum impotens omittit audire Sacrum in die festo;
<imn involuntarias patitur distractiones in oratione, vel nocturnas pol-
lutiones in somno.

Articulus ///.

Conscientia perplexa.

70. — Notio. Conscientia perplexa oritur, (piando quis inter
duo praecepta constitutus peccare se credit, qiiamcumque eligat
partem, v. g. aliquis domi habens infirmum, die festo putat se pec-
care contra praeceptum caritatis, si relinquat infirmum ad Missam
audiendam: aut contra Ecclesiae praeceptum, si Missam non audiat.

Normae agendi pro perplexo. 1° Si possit actionem suspendere,
tenetur illam differre, donec consulat sapientes; quia versatur in
ignorantia vincibili.

*✱ 2° Si differre nequeat, sed necessitas agere compellat, tenetur
££ cli£(ire M'10'l minus malum videtur, vitando potius transgres-
_ixA-'Sioncm hiris naturalis, (piam positivi, divini potius quam humani,
to-* Ratio, ipiia homo facit, (pianuni potest in tali necessitate, proinde
non peccat.

3° Si minus malum discernere nequeat, utramcumque jtartfljn
eligat, non peccat; (piia nemo necessitate peccat; deest quippe in
huhismodi eventu libertas ad peccatum formale necessaria (n. 10).

Nihil refert, quod perplexus, qui consilium capere nequit, er-
ronee existimet se in omni eventu peccare; (pia peccatum non se-
quitur solum indicium intellectus, sed liberae voluntatis actum.

Articulus IV,

Conscientia scrupulosa.

71. — Notio. Scrupulus dicitur inanis formido de peccato, ubi
peccatum non est; ut inde excitetur in animo anxietas et inquietudo.
Scrupulosus vocatur, qui scrupulis frequenter vexatur. Hinc con-
scientia scrupulosa illo status mentis dicitur, vi cuius (piis facile ex
levibus nip.Liyi> indicat aut timet actionem esse malam.

Principia. — I. *Licet, imo opoutet, contra scrupulos agere.* 1° *Licet:*
(pia scrupulus non habet prudens et rationabile fundamentum, ideo

Stare potest cum practica certitudine de actionis honestate, formando indicium illi contrarium per principia externa, maxime ex confessarii auctoritate. 2° *Oportet*: quia scrupulus est irrationalis conscientiae timor, et scrupulositas ingentia damna tam corpori quam animae affert (n. 18).

II. *Primarium ac ferme unicum ad scrupulos abigendos remedium esi prompta et submissa obedientia erga confessarium aut spirituales directorem.* Ratio est, quia scrupulosus minime idoneus est qui seipsum dirigat, cum oculos mentis habeat nubibus obtectos levibusque ille causis frequenter perturbatos, ideoque rectum de rebus indicium ferre nequeat; quapropter necesse est ut illius indicio obsequatur, (pii nomine Dei eius conscientiam dirigit. Inde consequitur, scrupulosum, qui ad obediendum animo paratus non est, curationis incapacem esse (m. 12).

72. — Signa scrupulosae conscientiae. Praecipua sunt: 1° Pertinacia indicii, (pia quis confessarii vel sapientium consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius indicio acquiescit, imo quo plures audit, eo perplexior evadit.

21_Ere(pics indicii mutatio ex quacumque levi coniectura vel apparentia, ita ut e. g. eandem actionem modo licitam, modo illicitam habeat; unde oritur inconstantia in agendo. Item frequens mentis perturbatio, praesertim in operationibus externis, puta in Missae celebratione, Officii recitatione. Sacramentorum administratione vel susceptione.

3° Reflexiones ineptae circa plures ac minutiores circumstantias, quae in actione adfuerunt, vel adesse potuerunt, cuiusmodi vix in aliorum mentem veniunt.

1° Timor peccandi in omnibus, et mentis haesitatio, contra sapientium imo et proprium indicium; inde repetita confessarii interrogatio an agendo secundum consilium suum conscientia immunis a culpa esse possit (n. 11).

5° In confessione minutissimas, imo insanas peccatorum circumstantias explicare, multas nugas tamquam peccata narrare, nec confessario monenti ut hisce supersedeat, acquiescere; circa confessiones morali diligentia factas numquam securum esse, easdem saepe ex integro vel ex parte velle repetere.

6° Anxie precari, saepe subsistere ad renovandam intentionem et attentionem et saepe easdem preces repetere, maxime si cadunt sub praecepto, ut sunt horae canonicae, poenitentia sacramentalis, preces Missae celebrandae.

Ad haec tamni advertas velim: a) Conscientia scrupulosa confundenda minime est eum tenera. quae sapienter timet minima etiam, sed vera peccata: haec omnibus summopere exoptanda eat.

ft). Scrupulosis adnumerandi non sunt illi, qui ajicentiori vita tandem sincere conversi, aliquamdiu anguntur circa. confessiones praeteritas: huiusmodi quippe salutaris est sollicitudo, dummodo ad breve tempus, tum ad mundandam conscientiam diuturna peccando consuetudine irritam. tum ad concipiendum horrorem a peccato, tum ad pravam consuetudinem efficacius vincendam.

c) Contingit quosdam in certis materiis scrupulosos esse, v. g. in <Illicii recitatione, in confessionis integritate, in .aj.iis vero, plane laxos. Tales cautissime tractandi sunt, ut liberentur a scrupulis, quin fraena eis laxentur; quamobrem remedia et regulae infra explicanda iis applicanda non sunt, nisi in materia, in qua scrupulosi sunt.

73. — Causae scrupulorum. Quaedam sunt *internae naturales*, nempe temperies melancholica, indoles timida ac. pusillanimis, mentis debilitas atque indicii inopia, aegritudo psychica seu psychasthenia *): quaedam sunt *internae vitiosae*, nempe ignorantia, superbia, obstinatio, inconstantia. Quaedam sunt *externae*, nimirum cum scrupulosis conversatio: educatio angusta, quae animum deprimit; directio confessarii scrupulosi; lectio librorum nimis terrentium; daemonis instigatio: permissio Dei, propter bonos fines, v. g. in peccatorum castigationem, ad humilitatis et patientiae exercitium, ad teporem excutiendum, ad animum magis purgandum, ad ingerendum maiorem a peccato horrorem. Quando sunt a Deo, diu durare non solent.

74. — Damna scrupulorum. Sunt cumprimis sequentia: 1° Iugis ex illis oritur animi perturbatio et afflictio. 2° Offendicula opponunt animae in virtute progressui. 3° Praecludunt aditum consolationibus Spiritus Sancti, quibus dilatatum cor viam mandatorum facilius et promptius currat. I° Generant ariditatem spiritus, atque animam afflictione per-taesam ab oratione remonent, gravia et importabilia reddendo omnia pietatis ac devotionis opera, ita ut vel omittantur, vel multis defectibus conspersa perficiantur. 5° Labefactant saepenumero corporis valetudinem, caput praesertim enervant. 6° Exponunt non raro magno periculo vel insaniendi, vel in varia peccata lethalia prohibendi, sive impudicitiae, sive desperationis, sive blasphemiae, sive suicidii; anima enim iugi afflictione confecta omnique divina unctione ob indocilitatem suam privata, facile trahi potest, aut ad levamen sibi illecebris carnalibus procurandum, aut ad lamentationes blasphemias contra Deum proferendas, aut ad omnia fraena sibi indiscrete imposita ita excutienda, ut desperatione abducta cunctis se dedat vitiis, et tandem mortem sibimet inferat (n. 13).

75. — Remedia scrupulorum. Exposito morbo, exponenda sunt et remedia. Potissima sunt: 1° Humilis ad Deum supplicatio, frequentesque actus confidentiae in Ipsum, ad obtinendam conscientiae tranquillitatem.

1) Cfr. ilirtn Miipnt w. 15, V. 2°.

— 2° Simplex Ketja caeca jobedientia locto, pio et prudenti confessant); hoc est omnium maxime necessarium remedium, sine quo nihil omnino proderunt alia quaecumque. Caveat autem scrupulosus, ne ab uno confessario ad alium discurrat, sed constanter mundem habeat, cui penitus perspecta sit eius conscientia. — 3° Fuga otii, ita ut daemon scrupulosus semper occupatum inveniat. — 1° Simul ac scrupulus menti se offert, ab eo mentem avertere alioque convertere. — 5° Non disputare intra se de scrupulis, rationes illis opponendo, sed omnem dubitationem firmiter deponere, secundum regulas a directore praescriptas. — 6° Procurare ut radix scrupulorum evellatur; si nempe est melancholia, animum levando moderatis et honestis solatiis; si superbia, se humiliando; si obstinatio, indicium abnegando; si timiditas, in Deum confidendo; si ignorantia, instructionem procurando; si libri vel conciones terrentes, eos vitando etc. (n. 12, *Prax. Gonj.*, n. 96).

76. — Regulae ad dirigendam conscientiam scrupulosorum. Illae fere tradunt omnes Doctores: 1° Confessarius scrupulosum adigat *ad sibi fideliter parendum, obedientiam caecam et simplicem exposcendo*: quapropter paucis et asseveranter resolvat eius dubia, quin multum distinguat, nec responsi rationem reddat; dubia porro in partem benigniorem interpretetur. Quin etiam in casu, quo de dato responso postinodum dubitaret, dubitationem nullatenus poenitenti manifestet, sed pergat, ne poenitens fiduciam amittat. Quod si poenitens non obedit, confessarius obiurget et castiget eum, eiusque duritiem omnimodo retundat; quamvis enim confessarius cum scrupulosis suavis esse debeat, circa obedientiam nihilominus fortis sit, cum haec unicum sit eorum remedium.

Ut autem obedientiam suadeat, inculcet illis haec duo: primo, *tutum incedere, qui confessario obtemperat in omnibus, in quibus manifestum peccatum non apparet, etiamsi is erraret*; quia haec est voluntas Dei dicentis apud Aggaeum 2, 12: « Interroga sacerdotes legem », et apud Lue. 10, 10: « Qui vos audit, me audit », et ita tradunt omnes Doctores; secundo, *de sola inobedientia scrupulum sibi ingerendum esse*, propter summam obedientiae necessitatem.

2° Causas et obiectum, quoad fieri potest, scrupulorum poenitentis exploret, ut apponat remedia respective requisita.

3° Tradat scrupuloso *regulas quasdam generales ad dubia deponenda*; quia *particularibus* scrupulosus expedire se non valet. Quapropter proliibeatur ipsi frequens ad directorem recursus, sed iubeatur regulas acceptas constanter applicare. Uniusmodi regulae generales variant pro diversa scrupulorum materia.

Unde: a) Si scrupulus versatur circa *agenda*, quia scrupulosus in omni actione peccare formidat, iubeat eum libere operari, quoties prima fronte non advertit evidens esse peccatum, et prohibeat tunc in confessione sese accusare. Quocirca tradat illi haec principia: eum, qui bona fide procedit animo placendi Deo, si mediocrem diligentiam adhibeat, practice non errare; item, in rebus moralibus omnimodam certitudinem non esse

quaerendam; dubitationem, quae in aliis fortasse rationabilis esset, in scrupuloso pro nihilo esse aestimandam; unde licet ipsum materialiter interdum enare contingat, formaliter non peccare; denique, in dubiis, bonorum vitam aliorum regulam esse debere, et tanto magis quanto meliores sunt.

b) Si scrupulus versatur circa *pravas cogitationes*, quibus se consensisse semper timet, est regula omnium, ubi non fuerit evidentissimus consensus, non esse quod timeatur (agimus enim de iis, qui alioquin firmum habent animum numquam peccandi mortaliter), neque metuendum esse propter diuturnitatem aut vehementiam delectationis; nam haec materialia sunt et involuntaria, et interdum ex timore* postea maiora apparent (piam revera fuerint. Quapropter compellat confessarius scrupulosum, ut scrupulos viriliter contemnat, neque de hisce cogitationibus confiteatur.

c) Si scrupulus versatur circa *confessiones praeteritas*, an sufficienter confessus sit necne, regula est. quod si mediocrem diligentiam adhibuit, potest securus esse. Quare prohibeat illi ne amplius deliberate cogitet de culpis praeteritis, nec eas confiteatur, nisi certo sciat eas fuisse mortales, nec umquam se illas confessum fuisse: sed tantummodo veniam a Deo humiliter petat. Imo aliquando potest quis tantopere scrupulis angī, ut, licet ei certum videatur se aliqua peccata mortalia confessum non esse, tamen ab integritate confessionis excusetur, ob periculum nempe perpetuo haerendi in eiusmodi anxietate et ob gravi* damnum inde ipsi oriturum.

1° Prohibeat poenitenti *longam conscientiae examen*, praescribatque mediocre, imo quandoque brevissimum. De iis porro, circa quae magis vexatur, interdicit omne examen.

5° Ad Sacramentorum piam frequentationem sollicitet. Quod si scrupulus retrahat, ad eam omnino compellat, iubeatque omnino scrupulos vincere.

1° Ne austerum se praebeat afflicto; esset enim eidem addere afflictionem, si. dum ad remedium accedit, novam afflictionem subire cogatur; et. si quandoque eum illo severe tractare opus fuerit, id agat tamen, quin confidentiae aditum tollat, quem semper Christiana caritas apertum esse postulat.

7° Scrupuloso, <µñ continue angitur in recitatione precum, prohibeat ne quidquam repetat. Imo clerico in Sacris, qui graves patitur anxietates in Officii recitatione, potest aliquando eadem interdici; eum magnum incommodum excuset a praeceptis Ecclesiae (n. 12-19; lib. I. n. 177, in fine: *Prax. ('onf., n. 95-9.8).*

De hae materia confer etiam \ertnys, *Thcol. past., n. 17S sqq.*

Articulux V.

Conscientia laxa.

76 bis. — Notio et causae conscientiae laxae. Conscientia laxa dicitur ille status mentis vi cuius quis facile ex levibus momentis indicat non esse malum quod revera malum est, aut leve malum esse quod grave est. — Praecipuae eius causae sunt: defectus indicii, instructionis et, in clericis, neglectus studii S. Theologiae Moralis; prava educatio; frequentatio personarum parum Christianarum; impetus passionum; pravi habitus; status teporis.

Damna conscientiae laxae. Conscientia laxa saepe *vincibiliter* erronea est, saltem in causa: quo casu a peccato formali non excusat. Sed etiam si sit *invincibiliter* erronea, plura damna secum fert. Semper peccatum materiale adeoque objective veram deordinationem involvit; facile scandalum praebet; demum saepe periculo exponit formaliter peccandi ob difficultatem habitum semel contractum deponendi, postquam (piis eius pravitatem perspexerit.

Remedia conscientiae laxae. Habentur: humilis oratio ad lumen Spiritus Sancti obtinendum; serium totius animi status examen; exercitia spiritualia; consultatio virorum doctorum simul atque piorum; passionum refraenatio, etc.

Ca pu t III.

CONSCIENTIA CERTA ET DUBIA

Articulum I.

Conscientia certa.

77. — Notio certitudinis. Certitudo proprie est firma mentis adhaesio alicui propositioni, absque erroris formidine, saltem prudenti. Adhaesio autem illa est certitudo *xubiectira*, quippe quae in subiecto propositioni adhaerente inveniatur. Certitudo vero *obie-dira* est ipsa propositio, quatenus continet fundamentum certitudinis subiectivae.

Divisio. 1^a Ratione gradus triplex est: *Metaphysica*, quae excludit omnem errandi possibilitatem: huiusmodi est certitudo tum primorum principiorum, tum conclusionum, quae ex ipsis immediate eruuntur, tum fidei divinae, seu eorum quae expresse a Deo revelata sunt, aut ex iis evidenter colliguntur. — *Physica*, quae secundum naturae leges, excludit errandi possibilitatem, at non repugnat quod aliter se habeat per miraculum; hac certitudine gaudent ea omnia, (pia certe sensuum experimento nobis innotescunt. — *Moralis*, quae secundum leges morum seu inclinationum hominum sine portento in ordine mundi certitudinem excludit; hoc sensu v. g. certum est matrem filiis suis venenum non daturam.

Praeter hos tres gradus certitudinis qui sive absolute, ut certitudo metaphysica, sive conditionale, ut physica et moralis, erroris possibilitatem excludunt, datur adhuc alia quaedam certitudo, quae *possibilitatem* errandi nullatenus excludit. Vocatur *certitudo probabilis*, (pium argumentis non evidentibus, sed probabilibus tantum innititur; vel etiam *moralis*, quatenus sufficiens est in actibus moralibus ut inde regula moralitatis sumatur. Est autem duplex: prior est certitudo probabilis vel moralis *stricta*, quae tanta probabilitate innititur, ut prudentem erroris formidinem aufert; est adhuc vera certitudo, (pia *firmum* assensum intellectus includit. — Altera est certitudo probabilis vel moralis *lata*, seu *opiniouix proprie dictae*, quae quidem prudentem et stricte dictam dubitationem non aufert omnem prudentem, erroris, formidinem aufert. Non est vera certitudo, (pia assensum *infirmum* tantum admittit. Est status quidam medius intra veram certitudinem et dubium strictum. Talis certitudo habetur in sententia probabilissima et unice probabili; imo. in praesenti materia, etiam aequivalenter saltem invenitur in sententia certo vel notabiliter probabiliori ac apposita, ut infra magis patebit. Infra certitudinem stricte dictam et opinionem non habetur nisi suspicio et dubium sensu proprio sumptum, de quibus infra n. 79 dicitur.

Triplex ille status sic praedare describitur ab Angelico: « Intellectu noster... respectu partium contradictionis se habet diversimode. Quandoque enim non inclinatur magis ad unum quam aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus de quibus rationes non habemus, vel propter apparentem aequalitatem eorum quae movent ad utramque partem; et ista est *dubitanlis*

*) Certitudo moralis quae non excludit *possibilitatem* errandi. imo vel certitudo prudentis vel probabilis, quum non totali rei evidenter, sed partiali tantum. non proliibitate nitatur. Immerito hinc denominatio tribueretur certitudini morali illi quae errandi possibilitatem hypothetice excludit: merito vero applicatur certitudini morali ut dictae. Certitudo lineae lato dicta vocatur simpliciter opinio; illa viro certitudo quae excludit non impossibilitatem. — *Infirmum* errandi, aliquando opinio, nunquam certitudo vocatur. Cfr. Gerdil. *de certitudine* probabilis, apud *Philosophum*. *Philosophia*. (1811), paracritum. IUS.

dispositio, qui *fluctuat* inter duiv partes contradictionis. Quandoque vero intellectus inclinatur magis ad unum quam ad alterum; sed tamen illud inclinans non sufficicnter movet intellectum ad hoc quod determinet ipsum in unam partium *totaliter*, unde *accipit* quidem unam partem, tamen semper dubitat de opposita; et haec est dispositio *opinantis*, qui *accipit* nuam partem contradictionis eum *formidine* alterius. Quandoque vero intellectus... determinatur ad hoc quod *totaliter* adhaereat uni parti...» (*De Veritate*, q. 14, <i. 1) *).

2° Ratione obiecti alia est *speculativa*, quae spectat rei veri-^i.

talem in se, alia *practica*, (piae spectat honestatem actionis hic et nunc exercendae. *5®*

3° Certitudo practica ratione deductionis subdividitur in *directam*, (piae ex directis argumentis deducitur; et *reflexam*, (piae a principiis reflexis derivatur. Argumenta *directa* vocantur momenta /-Z4, rationis veLauctoritatis, quibus veritas aliqua particularis probatur: principia, *reflexa* nuncupantur quaedam regulae generales, 'piae particularem veritatem non probant, *certum* tamen faciunt quid practice nunc agendum aut omittendum sit; ideoque *reflexa* appellantur, quod super incertitudinem *directam* veluti *reflectant*, certoque ostendant quid agere, quidve omittere oporteat aut liceat.

Exemplis rem illustremus: in die festo prohibita sunt opera servilia; atqui scribere non est opus servile; ergo in die festo scribere mihi lieet. In hoc syllogismo, probando rationibus directis hanc particularem veritatem quod scriptio non sit opus servile, consequitur *directa* certitudo conclusionis praeficae: ergo in die festo scribere mihi licet. E contrario, in dubio delicti, «pio quis apud iudicom accusatur. quamvis ex probationibus *directi** incertum sit indici num reum condemnare debeat au absolvere, *certa* tamen regula *refiera* est neminem in dubio condemnantium osso, qua regula index in praxi recte dirigitur. Item, utrum lex divina praecipiat peccata dubie mortalia confiteri, ex argumentis directis definiri nequit, eum diversae sint inter Theologos probabiles opiniones; attamen *certa* regula *reflexa* est legem dubiam non obligare, qna regula certitudo *reflexa* comparatur pro praxi; atque ita de multis aliis (m. 25).

78. — Principia. I. *Ad licite operandum requiritur certitudo MORALIS de honestate actioni**, seu aliis verbis: *sola conscientia CERTA est recta regula morum*. Probatur ex Eccli. 37, 20: « Ante omnia opera verbum verax praecedat te, et ante omnem actum consilium stabile*, i. e. *indicium* de honestate actus, qui eligitur. Praeterea ex Epist. ad Rom. 11,23: «Omne, quod non est ex fide, peccatum est », ubi nomine *fidei* certa quaedam persuasio sive conscientia in-

1) Dhp(r<ilth> *opiiutli** quali* n S. Th<»ma liitrlli^ltur, vhlotur etiam colivrnlo illi etatu! month «uia qui» unam partem contradictionis certo probabiliorem habet. Ille enim uiaMia evidenter non convenit dhpilHtioni *dubitanti** qualia a S. Dortorc defluitur. Neqio etiam, ad mentem eius. c*t mera *tutptrio* (de qua Infra n. T9 *nota mari*. *); quia mmpicans Irci tnntum Molleltatur *diruo, id quod «le illo qui ullqUnin pr<>p<xlionvm certn prolmblllorem Imbet dici nequit, quum uUquu *f/rnrfo* axu»*«ni* requiratur, ut aliqua propositio certo probabilior Indicari powlt ne op-posita.

telligitur, ut (daret ex ipso contextu et ex omnibus interpretibus. Sed qui dubius est, absque indicio de actionis honestate operatur, ideoque non ex fide seu conscientia, quae Judicium necessario postulat. Inde consequitur quod edixit Innocentius III in *Cap. 13 de restit. spot.*: «Quidquid lit contra conscientiam, aedificat ad gehennam ».

II. *Iu materia morali, Iam ad liceitatem actionum quam ad obligationem*, SUFFICIT *ea certitudo morali* quam lata m roramus*. Ratio est, (ptia certitudo non est aequali modo quaerenda in omnibus, sed modo convenienti materiae subiectae. Materia autem moralis, ubi agitur de hic et nunc agendis, talis est quae ut plurimum non admittit strictam certitudinem, (pria y.crsatur circa contingentia. Hinc certitudo lata sufficiens sit oportet. Idque etiam verum esse de ea certitudine lata vel latissima, quae inest sententiae certo probabiliori, infra magis patebit.

Apposite S. Thomas1): «Certitudo non est similiter quaerenda in omnibus, sed in unaquaque materia secundum proprium modum. Quia vero materia prudentiae sunt singularia contingentia, circa quae sunt operationes humanae, non potest *certitudo prudentiae* tanta esse, quod omnino sollicitudo tollatur». Et in alio loco1): ♦In actibus humanis... non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia et variabilia. Et ideo sullicit *probabili* certitudo*, quae ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat ». Rursus3): « Modus manifestandi veritatem in qualibet scientia debet esso conveniens ei quod subjicitur sicut materia in illa scientia; ideo certitudo non potest inveniri nec est requirenda similiter in omnibus. .Materia autem moralis talis est quod non est ei conveniens *perfecta certitudo*...; manifestum est quod materia moralis est varia, non habens *omnimodam certitudinem* ».

III. *Certitudo moralis ad agendum REQUISITA saltem PRACTICA sil oportet*. Consequitur ex ipsa notione conscientiae quippe quae dietamen *praeticum* sit; requiritur ergo dictamen, quo quis indubie .credit sibi hic et nunc licere, quod agendum omittendumve decernit.

Porro certitudo practica tune semper habetur, eum vel *directa* probatio vel, ubi ea haberi nequii, *reflexum* principium *certum* suppetit., ex quo conclusio eruatur quae praxim dirigat. Unde dubium *speculativum* cum certitudine *practica* consistere valet, si argumentum *** *directum*, ex quo conclusio practica deducatur, dubium sit. ita tamen ut praesto sit principium *reflexum* certum, quo praxis nunc regatur, ut in exemplis supra allatis («).

1) IMI. <l. 17. «. 9 nd 3.

*) 11-11. q. 70. a. 2; I II. r/. 90. «. I ad 3.

- ' ' „h- 1 h: h{r- lrrl- :l- . ' I U. <l- »1. a. 3 nd 3.

Articulus II.

Conscientia dubia.

¶ I online procedamus, exponemus: 1° ineilicaciam conscientiae dubiae ad dirigendas actiones; 2° principia reflexa, quorum ope conscientia dubia deponitur.

§ I. ■ INEFFICACIA CONSCIENTIAE DUBIAE AD DIRIGENDAS ACTIONES.

79. — Notio. Dubium, sicut certitudo, potest sumi subjective et objective. Dubium *subiective* sumptum est status mentis haesitantis inter partes contradictionis seu inter alicuius propositionis contradictiones; *obieclive* vero sumptum est ipsa illa propositio. Agitur proprie hic de dubio subjectivo. Porro:

Dubium subiectivum stricto sensu sumptum est *suspensio* indicii inter opposita, cum nempe intellectus neutri parti assentitur neque ab alterutra dissentitur. Sensu autem lato etiam dicitur adesse dubium (piando quis versatur in statu *opinionis*, in (pia habetur assensus uni parti cum *formidine prudenti erroris*, seu assensus non penitus firmus. Hic agitur unice de dubio x/ricto, quod solum verum et propriam rationem dubii habet ¶

Divisio. Dubium dividitur: 1° *positivum*, (piando utrumque suppetunt motiva aequae vel fere aequae probabilia; et *negativum*, ¶ quando ex neutra parte rationes graves occurrunt. — I trumque hoc dubium est dubium *strictum*, cum in utroque casu mens non magis inclinetur ad unum, (piam ad alterum, ut loquitur S. ¶ Thomas sed merito advertunt DD. dubium negativum esse *improprie* dubium, cum prudentia dictet rationes leves despiciendas esse; solum igitur dubium positivum esse prudens ac rationabile dubium.

2° In dubium *speculativum*, quod spectat *rei veritatem in seipsa* ¶ *consideratae*, v. g. an talis contractus sit iustus vel iniustus, an pin-

¶) /k Vrrit., q. 11. n. I. (¶fr. supra /-. 01. Cum S. Alfounn* n. 20 opinionem unire» probn- hlb-in vocrtt *thihiimi jHusilinuti*, «unilt dubium in *lalû* -vηηη pro Indleln Infirmo. ut patet rnnfr- rendo definitionem dubii, quam tradit.

¶*) Γγγγ7.. I. c. Quando motiva «nnt /m ncqiinlla. halwtur proprie xt/x/nrio, hoiu xtatw menti- in quo miiiffia quidem declinat In unam partem. ned aliquo *Irri* tantum «linio aolllicitata: efr. S. Th.. IMI. q. 2. a. I. Hed Ideo prwel» «uuplclo pnutl... merito ad «datum dubitanti* n»vocatur. quum leve -dumum eillretr nequent ut aliqui* uni parti iidbfwrwit: luxtn elTatum: ¶ Quod parum c«t, qnivd nihil iwlpit ratio ». <¶fr. MI. -/I. II a. 1 et infra n. 9].

CONSCIENTIA CEUTA ET DUBIA

gere sit opus seri ile vel liberale, m Sacramentum cum tali materia collatum sit validum aut nullum et *praeticum*, quod spectat operis ¶ *exercitium*, g. an liceat mihi talem contractum inire, die festo pingere, Sacramentum cum tali materia conferre.

Probe itaque distinguendum est *rerum* a *licito*: dubium enim ¶ *speculativum*, (piamvis in re morali *indirecte* seu *consequenter* respi- ciat licitum, prout ex allatis exemplis lector facile perspiciet, *directe* tamen respicit verum; dubium autem praeticum *directe* respicit li- IÜJ1W (n. 21).

3° In dubium *iuris*, quando dubitatur de aliquo praecepto j^L-ûhlhgalione: et dubium *facti*, (piando de facto aliquo dubitatur v. g. an quis votum emiserit, Horas recitaverit, tentationi assensum praebuerit, matrimonium valide contraxerit. Ex dubio facti enasci solet dubium iuris, puta in allatis exemplis an voto teneatur. Boras recitare obligetur, peccatum confiteri debeat, debitum petere possit (n. 41 et *passim*).

80. — Principia. I. *Numquani licet operari cum conscientia pr a - ctice dubia*. Patio est (pia non licet temere se exponere periculo probabiliter peccandi; (pii autem de actionis honestate dubitat, exponit se periculo probabiliter peccandi; ergo peccat. Deinde, (pii dubius et anceps de operis honestate, dubio non deposito, opus aggreditur, ita animo comparatus est ut illud exsequi velit, sive legi Dei adversetur sive non; ergo legem Dei non curat, quod sine peccato non est.

II. *Qui aliquid agit vel omittit quod practice dubitat esse pec- catum, peccat* EADEM PECCATI SPECIE ET GRAVITATE, *de qua dubitat*: admittit enim illud ipsum peccatum, cuius committendi periculo se exponit (n. 22).

Notandum tamen est pro praxi, quod multi ignorant graviter illicitum esse operari cum dubio practice de peccato gravi.

III. *Dubium de actionis honestate per principia REFLEXA deponi nequit, nisi praemissa debita diligentia in inquirenda veritate rei*. Ratio est, quia homo semper in actibus suis deliberatis prudenter se gerere tenetur; prudentia autem dictat, ut pro dubio deponendo imprimis diligentia in veritatis inventionem adhibeatur ne sua culpa errorem sequatur. Recole dicta n. 66.

IV. *Veritate non comperta, licet operari cum dubio speculativo de sola honestate actionis, quandocumque ex certo principio reflexo dubium praeticum deponitur, et hoc pacto conscientia practice certa formatur*. Ratio est, (pia conscientia est regula proxima et interna

voluntatis humanae; ergo, si illa certa est, necesse est ut actiones, quae secundum illam fiunt, bonae sint. Quod autem ex principiis reflexis possit formari conscientia *moraliter certa* de honestate actionis clare patebit ex infra n. 102 *sq.* dicendis («. 25, 61).

Dictum est: *de nola honestate actionis*: quia, quando in re Ipsa, subest. periculum detrimenti, quoi! vitare tenemur, e. g. periculum nuditatis Sacramenti, in dubio semper pars tutior eligenda est, ut uberius explicabimus infra.

81. — Resolutiones. 1° Si ille qui dubitat, in re morali doctus est, libros et doctiores consulere debet, prout rei gravitas postulat. Indocti vero, qui nesciunt sibi conscientiam formare, tenentur parochum aut confessorium, vel alium pium ac doctum virum, consulere et secundum consilium agere (n. 21).

2° Si dubium, omnibus perpensis, inane seu negativum appareat, sine alia reflexione deponendum est ac contemnendum tamquam scrupulus (n. 21).

3° Inepte agunt, qui post opus patratum incipiunt angere, et in libris vel a confessario inquirunt num peccaverint; nam indicium subsequens non influit in monitum actus praeteriti, sed illa tota pendet a dictamine conscientiae antecedente et concomitante ipsam actionem. Prudenter tamen sciscitantur veritatem pro futuro (Gury, n. 32).

§ II. - Principia reflexa quibus conscientia dubia deponitur.

82. — Inter principia reflexa alia sunt, quibus dubia *iuris*, alia quibus dubia *facti* resolvuntur. Priora *possessione* libertatis vel legis innituntur, atque in omni dubio speculativo ad formandum dictamen conscientiae practicum *immediate* inserviunt; posteriorum ope dignoscitur *pro qua parte* stet possessio, pro lege scilicet an pro libertate, ut exinde ea dubia *iuris* resolvi queant, quae ex dubio facti proveniunt. Res ex dicendis clarescet. Hoc loco principiorum sensum et applicationem dumtaxat exponemus; eorum valorem in praesenti materia, stabiliemus in cap. IV.

1. Principia pro dubiis iuris.

83. — In dubiis iuris lex et libertas quodammodo inter se ligantur: lex enim est ligamen libertatis, ad certos quosdam actus faciendos vel omittendos illam obligans; libertas *moralis* est immunitas a lege, seu facultas aliquid *licite* faciendi vel omittendi. Hinc in tali dubio principia reflexa litem componunt, causamque alterutri

adiudicant. — Quibus autem dubiis iuris haec principia applicari possint, in specie etiam utrum soli dubio *negativo*, an etiam *positivo*, atque utrum dubio *stricto* tantum, an etiam dubio *lato*, et utrum lautum dubiis de sola honestate, infra, ubi de legitimo *usu* principiorum reflexorum dicetur, explanabitur.

84. — T. Principium autem *primarium* hae in re est principium possessionis: in dubio melior est conditio possidentis; ideoque in conflictu inter legem et libertatem standum est pro lege vel pro libertate, prout haec vel illa possidet *). Sensus huius principii est, quod, (quando neutra pars sufficienter probatur, possessoris causa debet sustineri. Porro illud possidet et praesumitur, quod *prius* est, vel priori accessorium esse solet. Pro ulteriore explanatione huius principii, vide infra n. 85.

II. Ex hoc principio primario duo alia principia vehit *eius applicationes* deducuntur, quorum prius est: 1° lex in dubio de eius existentia seu promulgatione non obligat, quia eo in casu libertas possidet. Et hoc sensu sumendum est effatum: *Lex dubia non obligat* et alterum huic aequale: *Lex incerta non potest certam obligationem inducere* (n. 26, 63 *in fine*; IF. A., n. 37).

2° Alterum principium ex principio possessionis profluens est: lex in dubio de eius cessatione obligat, quia eo in casu lex possidet.

Pro horum duorum principiorum intelligentia notandum est, legem posse duplici modo esse dubiam: 1° *simpliciter*, i. e. *quoad existentiam seu promulgationem*, sive ipsius legis, sive applicationis eius, quando nempe dubitatur num existat, an tempus obligationis iam inchoaverit, an talem casum aut tale onus in se comprehendat, an ad tales personas aut talem locum se extendat, utrum aliquid praecipiat an suadeat tantum; 2° *secundum quid*, i. e. *quoad cessationem*, quando agitur de lege certo promulgata, et catenas certo existente, sed dubium postvenit de facto num abrogata fuerit, an desierit eius obligatio, num quis habeat causam excusantem, an dispensatus sit, num legem impleverit, et similia (n. 27, 97, 99).

Porro, in primo casu possidet libertas et melior est conditio eius, quippe quae prior est nec tolli potest solo dubio subsequente! de lege. E converso in altero casu, quando lex *certo* promulgata est, eius obligatio non tollitur solo *dubio* subsequente, sed probari debet factum quo desinit; sicut enim certa libertas non tollitur subsequente! dubio, sed probanda est lex, ita neque lex certa: vel, sicut lex dubia

*) Quomodo lex- principium certum s. Aifoueo »l« primarium. vide in Con/enorr *dirrtlo*, c. I, n. II; *Thcol, Mor.t* I, n. 20, cd. *nola a.*

non ligat libertatem certam hominis, sic neque dubia libertas solvit a lege certa.

85. — Notanda circa principium possessionis. Quum principium possessionis ab *omnibus* Probabilistic in hac materia admissum fuerit, ac plurimum usuceniat in dubiis moralibus resolvendis, opportunum esse duximus, penitus explanari, quid sibi velit illa libertatis et legis possessio, et unde vim suam hauriat.

I. *Explanatio principii*. Possessio haec idem prorsus significat, servata proportionem, quod in materia iustitiae; ab huius nempe virtutis materia *per analogiam* ad aliarum virtutum materiam extenditur. Quemadmodum enim in materia *iustitiae* possessio significat *praeexistens* apud quempiam dominii exercitium in aliquam rem, respectu alterius de dominio illo contententis, ex qua possessione possessor praesumitur esse rei dominus, donec contrarium demonstretur: ita pari modo in materia *honestatis* possessio *libertatis* nihil aliud est, quam *antecedens* eius, respectu legis dubiae, ius certum: possessio vero *legis* est *antecedens* eius, respectu liberationis dubiae, certa obligatio; quae prioritas efficit ut in dubio postveniente, illa, quae *prius certa* est. pro se habeat praesumptionem iuris, ideoque onus probandi transferat in alteram partem. Possessio igitur in hac materia analogice sumitur pro quovis *iure certo* dubium *praecedente*: unde consequitur sensum ac vim principii possessionis hoc modo reddi posse: · Ius certum antecellens non tollitur dubio postveniente, sed perseverat, usquedum probetur eiusdem cessatio · (n. 26).

Ceterum, siquando non liqueat utrum lex possideat an libertas, tunc *vincunt humanitas et facilitas* 1); ubi enim dubie possidet lex, certe possidet libertas.

H. *Indenam vim suam HAURIAT* f Post datam principii explanationem, quaestio solvenda est *unde hoc principium vim suam hauriat* t Respondemus: Ex principio *praesumptionis*: « In dubio standum est pro parte, pro qua stat praesumptio ». Praesumptio a jurisperitis definitur: * Anticipata rei dubiae probatio ex validis argumentis et indiciis desumpta Dicitur: *anticipata*, quia praesumptio ante *directas* probationes aliquid pro vero sumit; quamdiu nempe non probatur contrarium. Indicia porro aut argumenta pro diversa rerum natura varia sunt. Inum ex illis, quod ad praesentem materiam spectat, hoc est: Quoties aliquod ius praeesistere vel saltem logice praecedere scitur, *quod natura sua perseverat donec farto aliquo contrario tollatur*, illud in conditione sua perseverare censetur, quamdiu de facto illo contrario non constat, ita ut hoc indicium cedat dumtaxat *sufficienti probationi*, cuius onus alteri, quae id impugnat, parti incumbit. Non autem cedit *dubio* suborto. imo nec dubium efficit ut praesumptio ipsa in dubium adducatur; quare ius. quod praeesistere sciebatur, id. *duranti*» dubio, pergere et integrum manere censetur. Vis ergo et effectus praesumptionis est. eam partem, pro qua stat, liberare a probandi necessitate, quam transfert in partem oppositam. et. nisi haec contrarium probet, causa alterius pro vera habetur.

III. *Applicationes particulares principii*. Restat denique *aliquot exemplis praxim ostendere*. Praesumptionis principium plane generale est. et permulti* aceomodatur casibus particularibus, quorum aliquos enarrare iuvat. 1) Quum de cuiuspiam crimine suspicio habetur, antecedens ius eius ad bonam famam, stante dubio, perseverat, quamdiu de nequitia non constat; unde regula: · *Quilibet praesumitur bonus, nisi probetur malus*». 2° Si quis possidet praedium, quod alter dubio iure suum esse contendit, possessor in possessione manet, usque-

dum competitor ius «uiim comprobet; quia posseegio parit praesumptionem dominii, undo antiqua regula 65 in 6; « In dubio potior est conditio po^{ident}* »; et regula 54: « Qui prior <»t tempore, potior est iure >. 3* Lex vel praeceptum, de «pio dubitatur num iustum «it, iustum habetur, donec initiatitia probetur; unde principium: «In dubio obsequendum eat Superiori . 4° In dubio an confitenda sint peccata dubie mortalia, aut mortalia dubie commina, item an explicandae circumstantiae notabiliter aggravantes, nulla eet obligatio, quia libertas poesidet. Contra, qui certus de mortali commissio dubitat an illud confessus sit (stando in terminis dubii *stricti*). debet confiteri, quia lex poAsidet. - Pari modo dubitans num sit excusatus ab observatione ieiunii, si nequeat aut nolit petere dispensationem, legem servare tenetur (n. 195; *Ub.* 6. n. 468. 473, 474, 477).

86. Quaeritur, r/wirf reuxendum ait de principio: in nrmi* par- titior EST ELIGENDA.

Rcsp. 1° Sano sensu acceptum est vera et universalis regula. Etenim non accipit tutiorem partem *comparative* ad aliam, quae etiam tuta est, sed *adversative* ad aliam, unae non eat tuta; quia non adstringimur partem tutiorem sequi, quando altera est tuta. Sensus ergo est quod in dubiis debemus relinquere partem dubiam seu intutam, et tutam seu certam eligere. Propterea. existente dubio, tenemur dubitationem deponere et ecqui partem indubiam; nam, stante dubia conscientia, non possumus operari.

Endo idem est tutiorem partem sequi ac sequi conditionem possidentis; quia insta possessio confert ius. et ubi est ius. tute potest quis illo uti. et talis pars tuta est sequenda. Ita Ioannes a S. Thoma. *In* I-II, *disp.* 12. a. 4, a. 11-13.

2° Eo sensu acceptum, quod in dubiis debeamus *semper* partem rigidam seu legi faventem sequi Rigoristanim principium est atque prorsus falsum, ut infra luculenter probabitur. Tum solum in hoc sensu verum est, cum dubium practicuui non deponitur aut deponi nequit, prout postea ostendemus n. 97; nam in hoc casu altera pars non est tuta.

2. Principia pro dubiis facti.

87. — Praecipua sunt, (piaae sequuntur: 1° FactumI in dubio non praesumitur, sed probari debet. Principium illud valet, quando dubitatur de facto *principali*, v. g. an votum emiseric, an confessus fueris, etc.

Hinc dubium iuris, ex dubio facti proveniens, pro diversitate facti probandi resolvendum est iuxla sequentes regulas: a) *In dubio fudi n dantis legem*, i. e. (pio posito, lex vel obligatio nascitur. *possidet libertas*, b) *In dubio facti SUPPONENTIS legem*, i. e. quo posito, lex desinit aut impleta est, *possidet le.r.* r) *In dubio facti indu-eentis legem iuriumre COLLISIONEM*, *praevalet le.r potior*.

Ex prima regula v. g. in dubio num tempus adsit, quo lex incipit obligare, lege non teneris; num quis sit ieiunius. potest communicare: utrum necne mortaliter peccaverit, communicaro potest non confessus, elicitatantum contritione, item in dubio an consilium ad damnum datum sit. aut si do eo quidem constet,

an damnum ex illo fuerit secutum, nulla, post debitam utique inquisitionem, facienda est restitutio (η. 32, 38, 39; *lib.* 6, // 475; *lib.* 3, n. 562).

Ex secunda regula v. g. in dubio an tempus, quo lex obligat, effinxerit, lege teneris. Item, si dubitas num legem impleveris, puta num horas recitaveris, poenitentiam persolveris, obligaris; nisi unice probabile sit te implevisse, tunc quippe oritur probabilis certitudo, quae, ubi do debito legali agitur, sufficit ut excuseris. Item, quando debitum certum est. factum vero solutionis dubium, debitor solvere tenetur, vel facienda est inter partes compositio pro rata dubii (// 29. 32. 34).

Ex tertia regula iam olim excusabatur a ieiunio sexagenarius; quia ius naturale servandi vitam praeponderat praecepto ecclesiastico. Item, qui prudenter dubitat an Missae auditio in ecclesia die festo, aut ()ilicii recitatio, aut ieiunium, non forte graviter nocitura sint sanitati, si nequeat commode petere consilium aut dispensationem, excusatur (*lib.* 3, n. 325, 1036; *lib.* 4, η. 154 et n. 3).

88. — 2° In dubio *jonuie factum praesumitur recte factum*. Hoc principium valet quando constat de facto principali, et de solo *ac-censorio* aliquo facto dubitatur, puta de aliqua circumstantia vel conditione necessaria, aut de debito modo, utrum adfuerit: tunc huiusmodi factum accessorium iure debitum vel fieri solitum adfuisse praesumitur, eius defectus e contra demonstrari debet, quod per haec axiomata enuntiari solet: *In dubio praesumitur factum, quod de iure faciendum erat*, aut *ordinarie fieri solet*; et hoc alterum: *De-lictum rei defectus non praesumitur, sed demonstrari debet*.

Dubium iuris inde manans resolvitur hoc principio: *In dubio standum est pro valore actus*. Et haec praesumptio pro valore actus praeponderat aliis (n. 26; *lib.* 6, n. 505, 907, 1133; 11. Λ., n. 16, tr. 18, n. 37; *Confess, direct., cap.* 15, η. 22).

Nonnullis exemplis axiomata haec dilucidare liceat, ut pateat quibus casibus ea accommodari possint., quibus vero non possint. Si quis v. g. vere vovit, dubitat autem num vovendo noverit aut adverterit voti obligationem, vel an non defuerit plena deliberatio, an non voverit metu coactus, an is fuerit gravis, standum est pro valore actus. Secus vero est, si dubitatur de ipsa voti emissionem, vel de capacitate materiae, vel an non fuerit simplex propositum. Item, in dubio num confessio sacramentalis fuerit valida, ob dubium de aliqua ex conditionibus ad validitatem requisitis, standum est. pro valore actus, ita ut repeti non debeat.

Similiter, si matrimonium certe est initum, et dubitatur an rite initum sit. omne factum praesumitur recte fartum. et standum est pro valore actus (n. 26; *lib.* 3. n. 196. 201. </ 3; *lib.* 6, n. 1133).

89. — Ex communiter contingentibus prudens fit praesumptio.

I nde etiam iuxta Codicem Iuris Can. pueri qui ante septennium certo pervenerunt ad usum rationis, non tenentur legibus mere ecclesiasticis, quia secundum communiter contingentia usus rationis adesse non praesumitur, nisi expleto septennio. Legislatores autem attendit ea. quae communiter accidunt. Post septennium vero, in dubio rationis adeptae, tenentur; quia tunc ex communiter contingentibus praesumitur usus rationis adesse. Cfr. can. 12 et 88. Unde in dubio de consensu in delectationem veneream. si pius et timoratus dubitat qui consen-

tire non solet, praemuni debet non consensuBAe, saltem hand plene; sin autem dubitat qui solet facile in mortalia prolabi, consensisse praesumitur. In dubio de valore confessionum recidivorum, si recidivus post confessiones suas ut plurimum cito et sine resistantia relapsus sit, praesumendus est nullum vel nimis tenuem habuisse dolorem vel propositum. Aliter vero dicendum, si per aliquod tempus perseveraverit, vel ante lapsum aliquam resistantiam praestiterit (*lib. 3, n. 270; lib. 6. n. 476, 50.5*).

Ca pu t IV.

DE USU OPINIONIS PROBABILIS

Statuimus supra, solam conscientiam certam esse legitimam normam agendi atque sufficere conscientiam indirecte certam, per principia reflexa formatam, ubi conscientia directe certa obtineri nequit. Restat ut inquiramus, quomodo eo in casu conscientia indirecte certa per principia reflexa formanda sit, seu, quandonam licitum sit uti opinione probabili quae ad sufficientem certitudinem non pertingat, quatenus ei alia opinio probabilis eaque tutior opponatur. In (pia quaestione tractanda opinio, uti patet, sumitur sensu obiectivo, pro ipsa sententia seu propositione probabili. — Quo melius autem quaestio solvatur, dicemus: 1° de usu opinionis probabilis in genere; 2° de usu opinionis probabilis in concursu tutioris in specie, seu de systemate morali ad formandam conscientiam ex opinione probabili ope principii reflexi.

Articulus I.

De usu opinionis probabilis in genere.

Agemus: 1° de natura opinionis probabilis eiusque efficacia ad formandam conscientiam; 2° de regulis ad diiudicandam probabilitatem.

§ T. - PIUABH. ITATIS NATURA ET EFFICACIA.

90. — Notio. Opinio probabilis duplici sensu accipi potest: a) sensu *stricto*: et est ea, quae tam gravi nititur fundamento, sive intrinseco rationis sive extrinseco auctoritatis, ut valeat hic et nunc ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine erroris. Gra-

vitae fundamenti seu apparentia veritatis in obiecto probabilitatem *constituit*: assensus intellectus est *effectus* eius, quem nata est producere in homine, quique *status opinantis* vocatur; incertitudo assensus seu formido erroris opinionem distinguit a sententia stricte *certa*, utpote (piaae omnem prudentem falsitatis formidinem excludit. Coincidit ergo cum sententia certa certitudine morali late dicta, de (pia supra *n.* 77 egimus (*n.* 40). — *b*) sensu *lato*: est sententia quaevis (piaae solidum fundamentum habet, etsi non tale quo sententia ista hic et nunc assensum intellectus post se trahere valeat, quatenus hic assensus impeditur sententia contraria (piaae etiam solidum fundamentum habet.

In iis (piaae sequuntur, opinio probabilis ita sumitur ut sensum non tantum strictum sed etiam latum includat.

91. — Divisio. Multiplex distinguitur opinio probabilis. 1° Ratione obiecti: «) Alia est probabilis *ile iurc*, in quaestione de legis existentia vel obligatione; alia *de facto*, in quaestione de facti existentia vel valore. (*η.* II et *possim*). — *b*) Alia est *speculative* probabilis, (piaae talis est, spectata rei veritate: alia etiam *practice*, quae licite in praxim deducitur.

2° Ratione fundamenti est: *a*) *Intrinsece* probabilis, quae nititur ratione gravi petita ex re ipsa: *extrinsece*, (piaae nititur auctoritate gravium Doctorum. — *b*) *Certo* probabilis, (piaae nititur motivo indubie gravi: *dubie* probabilis, de cuius motivi soliditate merito dubitatur: *tenuiter* probabilis, quae levi fundamento innititur. Sola certo probabilis vere probabilis est; duae ultimae enim non merentur assensum viri prudentis (*n.* 40).

Contradictionem continet quidpiam esse probabile, quod caret fundamento gravi; consequenter tenuiter probabile aequivalet. improbabili, sicut tennis fortitudo aut tenuis peritia dicenda potius est debilitas et imperitia (*n.* 54, 82).

Similiter opinio *probabiliter* probabilis non est vero probabilis; sicut enim certitudo de opinionis probabilitate non facit opinionem ipsam certam, sic probabilitas de opinionis probabilitate non facit opinionem ipsam probabilem.

3° Ratione relationis opinionum opinio probabilis vel talis est cui nulla opinio seu ratio probabilis opposita apparet, vel talis cui alia opponitur. Prior, si certo probabilis est, vocatur *unice* probabilis. Altera dicitur *in se* probabilis, quatenus eius fundamentum seorsum spectatum apparet grave: *comparative* seu *relative* probabilis, quatenus eius fundamentum, eum fundamento opinionis oppositae comparatum, gravitatem suam retinet. — Opinio enim quae in se spectata probabilis apparet, saepe si cum opposita comparatur, iam amplius probabilis non est. puta quum rationes eius a contrariis molivis oppositae opinionis elidantur vel saltem multum diini-

nuantur. Liquet autem in materia nostra seu in ordine ad prudens dictamen practicum semper relativam probabilitatem considerandam esse; qui enim dictamen practicum de actionis honestate formaret, considerando tantum probabilitatem unius opinionis in se et voluntarie indicium suspendendo circa opinionem contrariam, ignorantia *vincibili* laboraret et temere, ageret.

Comparativa probabilitas suos habet *gradus*: unde distinguitur opinio *aeque*, *minus*, aut *magis* probabilis, prout nempe motivis aequae, minus, vel magis solidis nititur, quam opinio opposita. — Porro opinio *probabilior*, alia est *paulo probabilior*, seu simpliciter dicta *probabilior*, quae nititur fundamento non multo graviore quam opinio opposita; huiusmodi opiniones, ut patet, sunt *fere aequae probabiles*. Alia est *notabiliter*, *evidenter* seu *certo probabilior*, cuius fundamenta multo graviora sunt ¹⁾; aut *probabilissima* cuius fundamenta sunt gravissima. Itaque opinio probabilissima inter opiniones probabiles principem locum tenet; attamen notabiliter probabilior et probabilissima moraliter aequiipollent; utraque enim reddit sententiam *sensu lato* moraliter certam. — Opinio autem opinioni certo probabiliori opposita iuxta alios semper dubie vel tenuiter probabilis erit, iuxta alios aliquando vere probabilis, id est, solido motivo innixa remanere potest (n. 10, 50, 31; II. A., n. 29, 31; *Confess. directt.*, cap. 1, n. II, 19).

Notes (lenium opinionem probabilem diei *tutior*, si legi, *menti*» *tutam*. si libertati favet, quatenus in priori decet periculum violationis *etiam materiali*» legis, non ita in altera. Attamen in praxi opinio minus tuta potest tamen fieri tuta quoad periculum peccati *formali*», quoties nempe opinio probabilis favens libertati ex principio reflexo indirecte certa redditur in ordine ad praxin. Cfr. supra n. 80.

92. — Principia. I. A^r opinione unice probabili, probabilissima vel certo probabiliori prudens formatur dictamen practicum de honestate actionis. Ratio est quia generant^r prudentem a^e.e.msum opinatinim in hanc partem; hinc eam praebent certitudinem, quae spectata natura materiae moralis, sufficiens haberi debet pro honestate actionis, uti supra n. 78 probatum fuit. Hinc, quamvis assensus intellectus in talem opinionem speculative consideratam non sit simpliciter firmus, sed cum formidine errandi, legitime tamen homo ipsi firmiter adhaeret in ordine ad actionem.

¹⁾ Sentential: *mullo* aut *notabiliter* aut *eridmtrr* probabiliori iuxta S. Aifotunuu (TAcuI. .Vor.. I. n. 55. ed. G. et 7B) nequiparari debet sententia err/o probabilior, cum parvus axee^aus in modis certo percipi nequeat. — *nine paulo probabilior practice nequimnitur acquoprobabili* Mxundum effatum: *Parum pro nihilo pulatur*. Mutuatum out n S. Thoma. qui MI, q. 11. a. 1 M-ribt: «Quod parum est. quasi nihil accipit ratio». — Sensus ont: motiva levia, modicam moti- Yorum praeponderantiam ab una parte, levem formidinem erroris, ratio non aestimat; de rebus parvi momenti vir prudens non consiliatur; levis omissio Inadvertvnter facta nihili pendi potest.

Similiter, si opinio *pro lege* probabilissima vel unice probabilis est, haec tenenda est, cum tunc lex sit sufficienter certa, ut directe obligationem suam inducat. Idem valere si opinio certo probabilior stat pro lege infra probabimus.

'rAm r-

is- >-<><<_.

• fa.

II. *Inter opiniones utrimque aequae vel fere aequae probabiles prudens assensus nequit nec prudens formari dietamen practicum de honestate actionis, nisi adscito principio extrinseco seu reflexo quod conscientiam practice certam reddit.* Quamvis enim motivum prohibibile ex se et seorsum spectatum assensum mereatur et, si in statu solitudinis occurrat, ad actionis honestatem sufficiat, motiva tamen utrimque *aequae probabilia* relinquunt intellectum prudentem in statu *dubitationis* de actionis honestate, ita ut nequeat sine temeritate nui parti assentiri '), vel ex ipsa prudens dietamen practicum de actionis liceitate formare. Ut agens prudenter uni parti adhaereat in ordine ad actionem seu ex ipsa prudens dietamen practicum de actionis honestate efformet, nectat. est nt actxdilLjLrindp.iuin_.U* trinsecum seu reflexum ouod dictat prticleuter uni parti adhaereri posse in ordine ad actionem seu, uti dicunt, quod conscientiam practice certam reddat. Quandonam in dubio accedat principium reflexum quod conscientiam certam reddit de actionis honestate infra videbimus (n. 68; Croix, lib. 1, η. 265; Cardenas, part. 1, disp. 6, 6, η '2-98; Salmant. dogm. de poenit., disp. 8, ». 182).

III. .1 *fortiori prudens assensus dari nequit opinioni certo minus probabili, et prudens inde formari dietamen practicum de actionis honestate numquam potest.* Prima pars sequitur ex dictis sub 11; ratio alterius partis est (pria in casu opposita pars est sufficienter certa ad inducendam obligationem, ita ut locus dari nequeat formandi cum principio reflexo conscientiam practice certam de actionis honestate, uti probabimus infra.

Etiamsi igitur aliqua opinio certo minus probabilis alicui *speculative* solido probabilis videretur, nihilominus practice non probabilis est. Unde apposite S. Alfonsus opinionem, quae mediante principio reflexo practice probabilis est. ita definit: ♦Opinio vere probabilis ea sola est, quae habet fundamenta intrinseca et extrinseca *aequae vel jere aequae valida* ac opposita pro lege, ita ut lex certo ac stricte dubia appareat »

92 bis. Quaestiones. Qi a e r . 1° *Quandonam probabilitati uniua opinionis elidatur ab opinione appointa.*

Elisio est vel ablatio probabilitatis seu solidi fundamenti vel impeditio solius effectus eius, nempe vis permovendi hic et nunc intellectum ad prudentem assensum. Hoc praemisso:

Cfr. III Sent.. dW. 23. 2. «. 2.
moderatu ileWop. (1*05), r. 5, n. 25. Cfr. Infra n. yy, n

Rctp. 1° *Ablatio probabiliati* rerio contingit, 'quando eontontia opposita Cbt certa, certitudine morali *utricle* dicta: haec enim natura sua elidit *omnem* probabilitatem oppositi, ita ut hoc ne tenuiter quidem probabile sit. -^Quando vero sententia eat certa, certitudine morali *late* dicta, ita ut certo probabilior <mno> sjtu, tunc certo contingit ablatio probabilitatia, ai motiva sibi invicem Hint contraria. ita ut tunc opposita nonnisi dubie aut parum probabilis sit j^si vero motiva sint disparata, disputatur* luxta alios etiam eo in casu sententia opposita solide probabilis remanere nequit; quatenus quis ex eo. quod una pars est moraliter certa seu certo probabilior ita ut mereatur prudentem assensum opinativum. convincitur oppositam opinionem solide probabilem esso non posse proportionaliter sicut aliquis ex eo, quod una pars est certa certitudine stricte dicta, convincitur oppositum esse omnino improbabile. luxta alios non liquet eam aliquando non remanere posse solide probabilem; attamen, etsi tunc sensu logico seu *spedilative* vere probabilis dici possit, numquam tamen *practice* probabilis erit ut infra probabitur.

2° *Impeditio solius assensus evenit*, (piando motiva utriusque opinionis fere *aequalia* simt: quia motiva aequalia intellectum aequaliter movent ad utramque partem, et ideo impediunt quominus nui potius quam alteri prudenter adhaereat; consequenter concursus opinionum aequo vel fere aeque probabilitium *dubium positivum stricte dictum* generat. Hoc sensu S. Alf. scribere potuit: « I bi duae opiniones concurrunt aeque probabiles, neutra probabilis, sed tantum dubia remanet » (n. 68, 76; Salmant., *Dogm.*, I. <?>.).

QUAER. 2° *Quid ergo indicandum dc principio: QUI PROBABILITER AGIT, PRUDENTER AGIT.*

Resp. 1° In occurso opinionis *unice* probabilis, cui nempe non opponitur altera probabilis opinio, *uriiiciniuin* verum et ab omnibns admissum: quia eiusinodi opinio moretur viri prudentis assensum, quod in rebus humanis evidetia carentibus sufficit.

2° In concursu opinionum fere *aeque probabilitium*, ita ut liceal pro arbitrio quamlibet sequi, est urincipium plane falsum: quia motiva aeque gravia pro utramque parte non possunt non suspendere intellectus assensum; cum conscientia autem dubia non potest quis prudenter operari (n. 65; *fi.* .!., n. 42).

Hoc ita est, si effatum illud sumitur velut principium proprie dictum. Sin autem sumitur tantum velut corollarium ex alio certo principio reflexo, tunc, ei agatur de dubio circa existentiam legis, rectum est (n. 80).

3° In concursu certo minus probabilis pro libertate cum certo probabiliore pro lege, hoc effatum falsum e^t. et tamquam principium, et tamquam corollarium, ut infra probabitur (n. 94).

§ II. - REGULAE AI) DIUDICANDAM PROBABILITATEM OPINIONUM.

93. — Regulae generales. I. Sola ratio seu argumenta interna probabilitatem opinionum (atque ideo et probabilitatis certam aut 5^*«-notabilem praeponderantiam) constituunt; (piare nulla opinio potest ex theologorum auctoritate probabilis aut notabiliter probabilior esse, nisi ex ratione seu ex argumentis etiam talis sit.

II. Probabilitas extrinseca ex auctoritate Doctorum tanti rohoris est, ut aliquando aequiparetur probabilitati intrinsecae ra-

tionis; hoc enim est proprium auctoritatis, ut, ubi ratio non apparet, ipsa rationis locum teneat, certam praesumptionem faciens, plures et graves Doctores, qui aliquam opinionem tuentur, solidas rationes habuisse.

III. Auctoritas theologorum non ex eorum multitudine, sed *eorum raritate* aestimanda est; ita ut paucorum vel etiam unius Doctoris, speciali scientia ac pietate praediti, auctoritas aliis pluribus aliquando praeferenda sit. Inde effatum: «Auctores non numerandi, sed ponderandi sunt» (n. 79).

Quapropter ad dignoscendam opinionum probabilitatem, aliquot statuuntur regulae speciales, quas distinctis quaestionibus exponemus.

94. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Ad quos speciei de opinionum probabilitate iudicare.*

Ilesp. 1° De probabilitate *intrinseca* indicare possunt soli viri docti et in re morali versati. Pluries enim viris ingeniosis, sed in scientia morali parum eruditis, videbitur evidens, quod periti falsum existimant (Carden., *disp.* 59).

2° De probabilitate *extrinseca* iudicare potest vir mediocriter doctus, si statum quaestionis recte intelligat, et opinionem assertam inveniat a Doctoribus omni exceptione maioribus, i. e. (pii *notorio* sunt probatae auctoritatis. Dico *omni exceptione maioribus*; admodum enim periculose procedunt, qui quamlibet opinionem auctorum statim arripiunt, quia favet libertati vel commodo suo, quin auctores illi sint notorie omni exceptione maiores et quin ipsimet discernere valeant an opinio sit vere et practice probabilis; exploratum equidem est semper exstitisse complures theologos nimium benignos (Croix, *lib.* 1, *η.* 151, 152; Carden., *loc. cit.*).

3° Indocti, qui per seipsos non valent Doctores consulere, stare possunt testimonio praedicatorum et confessoriorum, quos probos, doctos et prudentes reputant (n. 24).

Quaer. 2° *Quomodo procedendum ut rectum indicium feratur de opinionum intrinseca probabilitate.*

Ilesp. Oportet ut sedulo inquiratur veritas, conferendo utrimque motiva, (piae pro et contra stant; secus enim cognosci nequit, annon motiva partis oppositae sint certa aut multo graviora, ae proinde grave periculum oritur amplectendi opiniones practice improbables. Hinc, ex communi DD. sententia, opinio probabilis est. quae nititur motivo, non *secundum se* solum, sed etiam *comparaître* gravi, expensis scilicet utriusque partis argumentis.

QUAER. 3° *Quandonam opinio ut extrinsece probabilis habenda sit.*

Ilesp. Certo talis censenda est ea: *a)* quae, tolerante Ecclesia, communiter seu a plerisque theologis ut probabilis asseritur; *b)* quam quinque aut sex theologi graves, probitate nempe, indicio et scientia praestantes,

ex professo tractarunt et communiter tenent, sive contra nullum, sive contra unum alterumve dumtaxat contrarium docentem; c) quam tenet aliquis Ecclesiae Doctor, puta S. Thomas, S. Alfonsus. Nisi tamen ratio intrinseca omnino certa vel auctoritas Ecclesiae in contrarium occurrerit.

QUAER. 4° *Quae auctoritas praeferenda sit.*

Ilesp. Auctoritas paucorum DI., qui ex professo quaestionem aliquam discutiunt, praeferenda est «lictis aliorum plurium, qui obiter «le illa scribunt. Imo nonnumquam, licet raro, auctoritas unius Doctoris poterit constituere opinionem probabilem, quin et multo probabiliorem, contra communem aliorum, si auctor ille sit valde doctus, probus, prudens, a partium studio liber, nec novitatum amans, validamque afferat rationem «piam alii non considerarunt aut non satis solverunt, ipse autem contrarias rationes commode solvat. Cfr. prop. 27 damn, ab Alexandro VII (n. 79).

Quaer. 5° *Quid si casus aliquis non discutiatur a theologis.*

Ilesp. Tunc viro docto et timorato illa opinio est satis probabilis, (piam scit se diligenter examinasse, tum rationes perpendendo tum doctos consulendo, quamque sine inordinato affectu indicat gravi motivo nixam, modo opposita sibi non videatur niti motivo multo graviori: probabilitas namque non est ad casus publicos restringenda (Croix, *lib.* 1, η. 121).

5 C H O L I O N

De probabilitate opinionum S. Alfonsi.

95. — 1. Auctoritas S. Alfonsi in re morali. Quanta sit auctoritas S. Alfonsi in re morali, et quam merito ideo eius opiniones fideliter sequamur, iam elucet ex iis quae in prooemio operis dicta fuere. Quare hic solummodo breviter quaedam magis particularia notamus de approbationibus et laudibus a S. Sede doctrinae morali S. Alfonsi tributis.

1" Et primum quidem habetur favorabile decretum S. Rituum Coni?re"at>(*nis dici 18 Mail 1803, approbatum a Pio VII, (pio declarat in operibus Alfonsi « nihil censura dignum repertum fuisse ». Eiusmodi declaratio, ut. ex verbis ipsis liquet, pon est approbatio gmliol qua doctrina S. Auctoris immunis declaretur ab *omni* prorsus errore, ideoque vera et tenenda: sed *nctiatirg* tantum, qua pronuntiatur in ôperibus S. Alfonsi nihil repertum fuisse, «piod doctrinae *fidei et morum* ad illud usque tempus ab Ecclesia *explicite* propositae adversetur censuramvc aliquam theologica idcirco me-rcatur'). Est tamen vera approbatio, quatenus S. Sedes doctrinam

S. Alfonsi positive permittit tamquam siinam ac tutam semii; quod confirmatur resp. S. Poen. 5 Iulii 1831.

Consulta enim a Card. de Rohan-Chabot, archiepiscopo Vesontonienri, S. Poenitentiaria respondit: « Theologiae Professore*m* *iii io* posse sequi ac profiteri opiniones B. Alohonsi. quin tamen ideo reprehendendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur; nec inquietandum esse Confessarium, qui in proxi sacri tribunalis Poenitentiae omnes B. Alphonsi opiniones sequitur, non perpensis etiam earum rationibus, hoc solo fundamento, quod a Sede Apostolica nihil in operibus illius censura dignum repertum fuerit ». I nde concludit Avanzini !): · Quod ex eo Responso causam iuvat, illud est quod nullus auctor, de rebus moralibus scribens, peculiarem illam declarationem sibi vindicare possit: quo factum est ut conscientiarum moderatores de uno probato auctore per ipsam S. Sedem corti essent. Quod, inspecta ratione agendi S. Sedis, res est magni momenti ».

2° Praeter approbationem negativam de qua hactenus, obtigit doctrinae morali 8. Alfonsi approbatio quaedam *positiva*, quam *conimendatitiam* appellare possumus. Etenim nullus fuit S. Pontifex, qui S. Alfonsi doctrinam moralem non magnopere laudarit atque enixe commendant; cumprimis Pius IX in Brevi, quo S. Alfonsum Dnctnrem Ecclesiae declaravit. Hisce laudibus et SS. Congregationes Cardinalium suffragatae sunt, utpote quae saepenumero, potius «piam dubia proposita directe solverent, ad Alfonsum, quasi oraculum venerandum, consulentes delegarunt. *).

3° Commendatur praeterea doctrina moralis S. Alfonsi *ex titulo Doctoris Ecclesiae ipsi tributo*. Eminentia doctrinae, (piae ad sanctos scriptores titulo Doctorum Ecclesiae decorandos exigitur, ut recte observat. Avanzini *), non *absolute*, consideratur, sed *relative* ad magnum aliquem effectum, (piem pro varia Ecclesiae conditione praedaro ingenio, sanctimonia et doctrina consecuti sunt ; quem effectum aliquod Ecclesiae suffragium significaverit oportet. Porro S. AlfoiLSiis id potissimum suis scriptis effecit, ut *practicum lansenismum* radicitus evulserit, sicut universus fere Episcopatus et ipse Pius IX in_-Bi-e.vi *Qui Ecclesiae* 7 Iulii 1871 te-stati sunt. Hoc vero praeclarum bonum Theologiae Morali prae ceteris adscribendum est, prout non obscure declarant tum Decretum S. R. C. 23 Mart. 1871, approbatum a Pio IX, tum citatum eiusdem Pontificis Breve.

In laudato enim Decreto haec leguntur: « ipee errorum tenebra», ab incredulis et ianaeniania lato diffusas, docti» operibus maximeque Theologiae moralis tractationibus dispulit atque dimovit. Obscura insuper dilucidavit, dubiaquo declaravit, cum inter implexas Theologorum sive *laxiore#* sive *rigidiorere#* sententias

Arta S. Sfdh, rot. G, p. 311 in nota.

1) Ita s. Pochlt. 8 liiiiil IMIHK 10 Dee. 18G0; S. OiT. 15 Sept. 185ü. |8 Iuli! 1860; S. C. (One..

2« Aiuc. 1850.

Arta S. Srtlii», rot. G. li. 317.

lutam straverit viam, per quam Christi fidelium animarum moderatores inoffenso pede incedere possent ».

1° Propter hanc praecellentiam in doctrina morali necnon et sanctitatem, qua S. Alphonsus se eius studio dedicavit eamque praxi vitae Christianae applicavit, a Pio XII die 2to Aprilis 1950 constitutus est *coelestis Patronus omnium Obnjessariorum et Mora-Ustarum*; (piatemis « Doctrinam moralem et pastorem confessariis instituendis et dirigendis ore et scriptis tradidit eximiam, in toto orbe catholico ad hanc usque aetatem probatissimam et a Summis Pontificibus quasi tutam Sacramenti Poenitentiae administratorum animarumque moderatorum normam saepe ac graviter commendatam » §)

II. Regulae quaedam speciales de valore opinionum S. Alfonsi.

1° Omnes opiniones S. Alfonsi sunt *ertrinsecc probabiles*, exceptis iis (piae probabilitatem suam *publice* perdiderunt, sive ex actis S. Sedis S. Alfonso ignotis vel ei posterioribus, sive ex evidenti ratione. uti v. g. ob progressum scientiarum praesertim profanarum circa aliquam applicationem specialem accidere potuit.

2° Magna habetur *praesumptio probabilitatis etiam intrinsecae* opinionum S. Alfonsi, quia doctrina Doctoris Ecclesiae, tantopere a Sede Apostolica commendata et generatim in universa Ecclesia acceptata, merito supponitur esse valde prudens et niti rationibus intrinsecis.

3° Hinc *practice*: 1° licet *a)* sequi omnes opiniones S. Alfonsi, exceptis iis (piae probabilitatem suam publice amiserunt; *b)* sequi opinionem ipsi contrariam in uno alterove casu, modo post diligens examen alicui pro praxi sufficienter probabilis appareat; *c)* impugnare opinionem aliquam S. Alfonsi, debita tamen cum reverentia et modestia. — 2° *Non licet a)* sequi opinionem aliquam S. Alfonsi nmlra-jiUiuiam propriam convictionem: nL in tali casu saepe miis facile poterit reformare conscientiam dubitando de proprio lumine ob auctoritatem tanti Doctoris; *b)* *passim* relinquere opiniones S. Alfonsi.

III. Regulae ad dignoscendum S. Alfonsi indicium de valore sententiarum. Regulae istae pro intelligentia Theologiae Moralis S. Alfonsi summi momenti eunt, ut legenti patebit. Sunt autem aequentoe:

I° Generatim ea sola opinio S. Doctori practice probabilis est, quam ipseinet probabilem vocat. Quocirca attendendus est loquendi modus, quem interdum adhibet. Quando nempe ait: «Probabiliter dicunt auctores», tum eius-tpodi sententiam probabilem censet. cum autem scribit: «Dicunt Doctores. pro-

*) (1950). p.

habiliter licere «exinde non liquet hanc sententiam aliter iudicari probabilem haberi; sic enim loquendo, generatim mere refert illorum auctorum indicium.

2° Si de aliqua opinione dicit: «Non videtur improbabile» aut: «Non improbabiter dicitur», tunc ipsam regulariter practice probabilem habet,

3° Sententiam, quam *solam* vocat probabilem, eidem nihil opponendo, imitari non debet

4° Opiniones, quas neque probabiles neque improbabiles nuncupat, ledoris electioni relinquit, qui proinde benignas eligere potest secundum regulam «piam refero n. 126. — Quodsi, probatam doctrinam tradendo, gravis Doctor» animadversionem allegat, v. g.: «Logo addit, advertit», tunc regulariter eiusmodi animadversioni non debet resistere.

5° Cum aliquam opinionem dicit *veriolem*, aut *longe* probabiliorem, tunc oppositam non aestimat practice probabilem, etiamsi ut improbabilem expresse non reiiciat. Verbum «verior» aequipollat *notabiliter* probabiliori.

6° Quando unam ex sententiis *probabiliorem* esse asserit, nullo indicio dato de opposita, aut si de opposita dicit: «Non audeo eam damnare», vel: «Non audeo eam improbabilem dicere», non propterea mens eius est hanc practice probabilem dicere, sed indicio prudentiini remittere (*Praefat. §. Alf. t. in fine et lib. 5, n. 76, in fine*).

7° Si unam opinionem *probabilem*, alteram *probabiliorem* vocat, paulo aut *dubie probabiliorem* intendit, ita ut et sententia probabilis iuxta eum in praxim deduci possit.

8° Sententia, (piam simpliciter *communem* aut *communiolem* dicit, nullo de opposita lato indicio, regulariter sua dicepda est,

Advertendum supereat, nonnumquam conferenda esse diversa loca vel opera S. Doctorum, in quibus easdem quaestiones tractat.

Articulus II.

De usu opinionis probabilis in concursu tutioris seu de systemate morali.

Systema morale hic intelligitur complexus principiorum relexorum. quorum operum, in concursu opinionis probabilis uero libertate cum opinione tutiore, formatur conscientia praeiudicata certa. Qua de re inquiremus: 1° quae materia subiecta sit systemati morali. 2° quae sint varia systemata. 3° quomodo probetur systema S. Alfonsi, 1° quomodo confutentur alia systemata.

§ I. - Materia systemati subiecta.

96. — Praenotandum. Malum, quod ex actione quadam secuturum esse timetur, potest vel unicum esse vel multiplex, scilicet, vel sola laesio honestatis seu peccatum, vel praeterea alius quoddam

malum temporale aut spirituale a priori distinctum; v. g. homicidium complectitur tum malum morale seu peccatum, tum malum physicum seu grave damnum proximi ex privatione vitae et, si occisus sit in statu peccati, etiam grave damnum spirituale ex damnatione animae. Porro controversia theologorum de usu principiorum reflexorum in favorem libertatis unice valet, cum agitur de *nola honestate*: minime vero ubi intervenit *periculum alicuius mali ab actionis honestate distincti*. Unde haec statuitur.

97. — *Propositio. Ibi agitur de nola actionis honestate, principia reflexa in iudicium libertatis adhibere licet; ubi vero adest periculum mali, quod a conscientia non pendet, quodque citare tenemur, semper in dubio pars tutior sedanda est.*

Probat. Quando homo tenetur vitare malum quodpiam, tenetur quoque periculum eius vitare: hoc quippe perinde est in monilibus. Atqui in dubio speculativo de sola honestate actionis, periculum peccati tolli potest; in eiusmodi vero dubio de malo ab actionis moralitate distincto, huius mali periculum removeri nequit. Ergo in priori casu, sublato periculo, cum dubio speculativo agere licet; non autem in posteriori.

Prob. min. In priori enim casu conscientia est principium proximum et formale honestatis actus; atqui in dubio principia reflexa formant conscientiae dictamen ultimum certum de actionis honestate, ut infra probabimus; ergo periculum peccati formalis tunc omnino sublatus est. Contrarium autem evenit in casu posteriori; etenim malum huiusmodi a dictamine conscientiae nullatenus pendet, sed ab eo quod a parte rei verum est; proinde aequae accidere potest, qualisumque sit agentis conscientia; ergo, nisi sequamur viam certam aut securiorem, non vitamus periculum (n. 12; Croix, lib. 1, n. 117).

Dictum est: *quod citare tenemur*: quandoque enim iusta est causa permittendi malum, atque ideo periculum eius creandi, sive quia inter duo mala minus est eligendum, sive quia tutior censetur moraliter impossibilis. In eiusmodi ergo casu licebit omittere viam tutiorem et minus tutam eligere.

98. — *Corollaria ex probata propositione. Ex probata propositione sequitur, prohiberi praecepto tum religionis, tum caritatis ac iustitiae, usum opinionis quantumvis probabilis, sequendam vero esse sententiam tutiorem vel moraliter certam, ubi agitur de calore Sacramenti de propriae animae periculo aut de damno proximi spirituali vel temporali.*

Itaque: I. In periculo salutis Sacramentorum. Etenim damnata est a Innoc. XI prop. 1: «Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex. conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc

sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis aut episcopalis ». Ob paritatem idem valet de susceptione, ut censet communis sententia.

Excipe tamen, si: 1° urgeat necessitas, modo tunc Sacramentum conferatur sub conditione; vel: 2° Ecclesia possit et rationabiliter praesumatur defectum supplere vel se supplere aut deesse obstaculum declaret; quo casu potest absolute conferri; quod in duobus Sacramentis fieri potest, scii.: «) in sacramento Poenitentiae, si conferatur in errore communi aut in dubio positivo et probabili, sive iuris sive facti, de jurisdictione sacerdotis; b) in sacramento Matrimonii, si adsit impedimentum ecclesiasticum dubium dubio iuris, vel impotentia dubia, dubio sive iuris sive facti. Cfr. can. 15, 209, 1068, § 2 (n. 18-51; *lib.* 6, ». 57, 573, 901).

99. — II. In periculo animae propriae, scii.: 1° *In necessariis ad salutem necessitate medii*; ideo v. g. in materia fidei sequenda est tutior. Etenim in absolute necessariis ad salutem dictamen conscientiae non aufert periculum damnationis; ergo in hisce sequendum est axioma: «Nulla nimia securitas, ubi periclitatur aeternitas ». Accedit quod hic inquirenti veritas certo certius sese offeret. Idcirco damnata fuit ab Innocentio XI prop. 1: «Ab infidelitate excusabitur infidelis, non credens ductus opinione minus probabili ». Similiter in dubio rationabili de valore confessionis peractae, nemini licet mori in statu gratiae *dubio*, sed tenetur certitudinem sibi comparare (*lib.* 2, *it.* 10).

2° *In periculo peccati formalis*: nefas est sequi plures opiniones speculative quidem probabiles, sed quae in praxim traductae, attenta communi vel speciali operantis fragilitate, certo eoniunctae sunt cum probabili periculo lapsus in peccatum, ut postea latius dicemus ». 126.

100. — III. In periculo DAMNI proximi, scii.: 1° Ob proximi *scandalum* vitandum servanda quandoque est lex, (pia probabiliter non exsistit (n. 97).

2° *In periculo vitae*. In *medendo* medicus tenetur remedia tutiora adhibere. Verumtamen, (piando desperatur de salute» infirmi, licet adhibere remedium periculosum, probabiliter profuturum, sed et probabiliter nociturum: quia in illa rerum desperatione aliqua spes vitae praeferenda est periculo accelerandi mortem. Non vero licet, solum experiendi gratia, incerta prorsus et inexplorata remedia applicare infirmis, etiam desperatis, cum periculo graviter nocendi: hoc enim est medicamenta per neces quaerere (». 11-16).

Idem valet in aliis casibus similibus. Propterea v. g. illicitum est bellum offensivum in dubio iuris; illicita explosio sclopeti in dubio facti an id, (pio colliniatur, sit fera vel homo, etc. (n. 12, 52).

3° *In materia iustitiae*. Ubi neutra pars bona fide possidet, stante *dubio iuris in causa Hrili* index tenetur opinionem certo probabiliorem sequi, sententiam ferendo in favorem illius partis, pro qua stat opinio probabilior. Ratio est, quia iustitia indicem obligat adtribuendum cuique

ins suum secundum merita causae; iustitia autem instar lancis eo inclinatur, ubi maius est pondus rationum; ergo. Unde damnata fuit ab Innoc. XI prop. 2: «Probabiliter existimo indicem posse indicare iuxta opinionem minus probabilem». — Quodsi utriusque partis litigantis causa *aeque probabilis* sit, index tenetur vel componere partes suadendo eis transactionem, vel pronuntiare non constare de iure actoris, vel alio modo rem decidero iuxta ea quae diversa iura decernunt (cfr. pro iure eccl. can. 1869, § I, 1697, § 2; plura infra n. 1232, q. 1). Ratio est, quia in indiciis non est acceptio personarum habenda, quae haberetur, si in tali casu uni potius faveret (piam alteri. Hinc damnata fuit ab Alexandro VII prop. 26: «Quando litigantes pro se habent opiniones aequae probabiles, potest index pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius prae alio».

Dixi 1° *ubi neutra pars bona fide possidet*: quia possessio bonae fidei parit praesumptionem dominii; unde, qui possidet, non tenetur probare rem suam esse, sed onus probandi reicitur in adversarium. Quodsi adversarius rem ad se pertinere non satis probet, ita ut res incerta maneat, index pro possessore contra petitem indicare debet.

Dixi 2° *stante dubio iuris*: nam in dubio *facti* semper indicandum est in favorem *rei*: actoris enim est probare factum quo ius eius innititur.

Dixi 3° *in causa civili*: quia in causa criminali, capitali praesertim, reo favendum est quamdiu crimen non luculenter probetur: nam nocentis absolutione Respublica minus laeditur, quam innocentis condemnatione. Hinc antiqui iuris can. regula 1. in 6: «Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius quam actori» (n. 17; lib. 4. n. 21(1)).

Idem valet in aliis casibus similibus, quoties proximus est in certa possessione iuris sui. Idcirco v. g. illicita est occulta compensatio, nisi debitum sit certum.

§11.· Varia systemata moralia.

101. — Septem numerantur systemata moralia pro delectu opinionum, (pias licite sectari possumus, prout regula, quam statuunt pro dubiis practice deponendis, plus minusve rigida vel benigna est:

I. *Rigorismus* seu *Tutiorismus damnatus*, secundum quem non licet sequi sententiam libertati faventem, nisi sit *moraliter certa*: alias semper pars tutior sectanda est.

II. *Rigorismus* seu *Tutiorismus mitigatus*, secundum (piem non licet sequi sententiam minus tutam, nisi sit *probabilissima*.

III. *Probabiliorismus*, iuxta (piem non licet sequi opinionem pro libertate, nisi sit *certo et notabiliter probabilior* (piam opposita pn. lege.

1\.. *Systema Compensationis* docens, in dubiis tutius esse sentiendum nisi incommodum relativae grave excuset.

V. *Probabilismus moderatu** seu *Aequiprobabilismiis*, qui permitlit usum *moderatum* opinionis probabilis, haec tria statuens: 1° In dubio *stricto* de legis *exsistentia* seu *promulgatione* lieet sequi opinionem probabilem pro libertate, relictā aequē vel tere aequē probabili pro lege, seu relictā etiam *paulo* vel *dubie*, probabiliori pro lege; 2° In dubio *stricto* de *cessatione* legis servanda est lex; 3° Non licet sequi opinionem minus probabilem pro libertate, relictā *notabiliter* seu *certo* probabiliori pro lege. Aequiprobabilismiis est systema 8. Alfonsi, prout infra fusius dicitur.

VI. *Probabilismus absolutus*, secundum (piem fas est sequi opinionem minus probabilem pro libertate, relictā *probabiliori* pro lege, dummodo illa vere probabilis sit. Hoc systema a praecedenti differt in eo, quod non distinguit inter opinionem *paulo* ac *multo* probabiliorē, neque inter dubium de legis *promulgatione* ac de eiusdem *cessatione*.

VII. *Laxismus damnatus*, secundum «piem licitum est sequi opinionem benignam, etiam *dubie* aut *tenuiter* tantum *probabilem*.

Exceptis igitur Rigorismo et Laxismo damnatis, cetera systemata reliquit Ecclesia liberae theologorum disputationi. Inter ea tamen Probabilismum moderatum seu Aequiprobabilismum, qui 8. Alfonso ceu praecipuum fautorem ac vindicem habuit, mediani tenere viam atque verum esse censemus. ϵ^* . $\kappa\zeta\eta$

§ III. - Demonstratio systematis 8. Alfonsi.

102. — Uti ex dictis in § praecedenti liquet, systema 8. Alfonsi tribus propositionibus constat, (piarum duae priores dubium *strictum*, prima de *promulgatione*, altera de *cessatione* legis, tertia dubium *latum* .*neu* statum *opinantis* respiciunt. Has tres propositiones ex ordine probabimus; dein quaedam in confirmationem totius systematis simul sumpti proferemus, atque ultimo, quid de aliis systematibus sentiendum sit, breviter dicemus.

Propositio I.

103. — In dubio *stricto* de *exsistentia* seu *promulgatione* legis nulla habetur legis obligatio.

Explicatur propositio. Dicitur: *in dubio*; intellige dubium etiam *positivum* iuxta ea quae supra (n. 79) observavimus; atquo quidem dubium (piod speculative solvi nequit. m •

Dicitur: in dubio *stricto*, quando ergo rationes sunt *aequales rei fere* — *aequales*, ita ut etiam paulo vel dubie probabiliorē pro lege relinquere licitum sit, iuxta effatum supra (n. 91) explicatum: «parum pro nihilo reputatur».

Dicitur: *de exsistentia*, viva ipsius legis sive eius applicationis, prout supra (n. 81) iam dictum est. Flim- propositio tepet, non tantum si totius legis *exsistentia* alicui est stricte dubia, verum etiam si stricte dubitetur, an tempus obligationis iam inchoaverit, an lex talem casum, locum, j>sonam comprehendat, utrum aliquid praecipiat an suadeat tantum.

Dicitur: *seu de promulgatione*: quae promulgatio hic accipitur pro (piavis notdicatione (pia obligatio legis primum in cognitionem venit. Quare idem est dicere hic agi de dubio circa *exsistentiam* legis ac de dubio circa eius *promulgationem*.

Dicitur: *legis*, sive naturalis sive positivae.

■L,

104. — Probatur propositio ex ratione. In dubio str^cto/le exsistentia seu promulgatione legis, obligatio sectandi partem tutiorem, **I s i** *qua*essei, provenire deberet *nuddirecte*, virtute ipsius legis,*aut .<ζ, jll(ijreeic^ ox ip80 dubio practico quod nullo principio reflexo in favorem libertatis solvi posset. *Atqui*, neutrum obtinet; *non primum*: ut enim lex directe obliget, debet esse sufficienter promulgata; id quod in dubio *stricto* de eius *exsistentia* seu promulgatione non obtinet; *non alterum*: dubium enim strictum solvi potest argumentis indirectis, sicut in rebus humanis fieri solet; argumentum autem huiusmodi invenitur in solo principio possessionis seu praesumptionis, secundum quod in dubio *stricto* melior habenda est conditio possidentis ideoque standum est pro ea parte (piae possidet, donec contrarium probetur; in dubio autem *stricto* de *exsistentia* seu promulgatione legis possidet libertas. Ergo neque directe neque indirecte oritur ulla obligatio sectandi partem tutiorem.

105. — I. Prior pars minoris latius probatur ostendendo: 1° necessitatem promulgationis ut lex directo obliget; 2° insufficientiam dubii stricti, ut habeatur promulgatio.

In Lex ut directe obliget, necessario promulganda est, Etenim lex est regula actuum humanorum; est et *rinrulum* libertatis. Porro homo nequit actus suos secundum regulam regere, nisi regulam cognoscat; deducitur autem in eius notitiam, seu applicatur illi regula, per promulgationem, qua lex homini proponitur; ergo promulgatio necessaria est ut lex habeat virtutem suam. Similiter, lex non ligat hominem, nisi attingat ipsum; attingit autem per scientiam seu cognitionem; scientia ergo legis requiritur, ut lex vim obligandi habeat. Ita S. Thomas, I-II. 7. 90, a. 4; Ve Verit., g. 17. a. 3 (n. 56-68).

2° Lex stricte dubia non est su(jicientrr promulgata. Etenim promulgatio, uti vidimus, denotet notitiam sive scientiam legis; scientia autem et notitia significant cognitionem saltem lato sensu *certam*, uti S. Alfonsus saepius notat. Ergo lex dubia non est sufficienter promulgata (n. 59. 68, 74. 76; 11. J., n. 44, 46. 47, 57).

Unde, cum noscitur lex dubia, uti recto ait S. Alf., tunc, promulgatum est dumtaxat dubium, quaestio an adsit lex, sed lex ipsa promulgata non est (a. 58, 66, 74; II. J., n. 37).

II. Altera pars minoris latius probatur ostendendo; 1° in dubio stricto semper esse meliorem conditionem possidentis, 2° in dubio stricto <le exsistentia seu promulgatione legis libertatem esse in possessione.

1° *in dubio stricto semper melior est conditio possidentis*: eo nempe sensu quo supra (n. 85) iam expositum fuit. Probatur autem hoc axioma, primum pro materia iustitiae, dein vindicando eius extensionem ad materiam etiam nostram, seu simplicis honestatis.

Probatur hoc axioma pro materia *iustitiae*, tamipiam fundatum in hire naturali: cum enim in dubio quaedam sit aequalitas utrimque, non est cur mentem in unam partem potius quam, in alteram trahat; ideo ipsa ratio dictat, dubitatione postveniente non everti certitudinem praeexistentem et propter solum dubium non esse res mutandas ab antiquo statu, ideoque si quis, praeter rationes aequales, gaudeat etiam rei possessione, hanc novum titulum praebere cur ipsi potius quam alteri adiudicari debeat. Propterea illud principium semper admissum fuit in omnibus tribunalibus. Ita Suarez, *De voto. lib. 4, cap. 5, n. 7*; Cardenas, *disp. 56, n. 1069*; Croix, *lib. I, η. 500*. — Horum omnium autem fundamentum est non solum *bonum commune*, quatenus secus securitas publica circa ius proprietatis nimis labefactaretur, verum etiam ipsa *praesumptio dominii seu proprietatis* in favorem possessoris, quatenus, spectatis moribus hominum, ex communiter contingentibus ii qui rem aliquam bona fide tamipiam domini possident etiam reapse eius domini esse solent. Cfr. Carrière, *De lust., n. 1904* (n. 36).

Probatur autem extensio huius principii etiam ad materiam nostram seu *simplicis honestatis*, quatenus principium analogice etiam de hac materia valet. Etenim: a) Adest *paritas*; quia, sicut in materia iustitiae. urgente dubio an res «it mea necne, exsistit aliqua aequalitas inter obligationem restituendi et libertatem retinendi, et, accedente possessione uni parti, melior est eius conditio: ita etiam in materia honestatis, urgente dubio an actio sit licita necne, exsistit aliqua aequalitas inter obligationem legis et libertatem hominis, et sic, accedente possessione uni parti utpoto prius certae, prioi itato saltem logica, melior est eius conditio. — b) *Rationes* in quibus fundatur principium possessionis in materia iustitiae partim saltem conveniunt etiam materiae nostrae; praesertim vero ultima eius ratio ex *praesumptione* hausta, quatenus etiam in materia nostra spectata natura legis et libertatis, ius legis vel libertatis merito perseverare censetur, quamdiu de contrario non constat. Cfr. supra n. 85. — c) Possessio est titulus *universalis*, omnibus virtutibus conveniens, eo modo quo ratio debiti, iustitiae propria, aliquo modo transcendit omnes virtutes. Etenim cum essentia iustitiae sit unicuique ius suum tribuere, hoc omni virtuti competit, prout religio tribuit ius suum Deo, caritas proximo, temperantia sibi ipsi, et sic de aliis; ideo merito dicitur cum S. Thoma 1) iustitiam esse omnium virtutum rationem gonerieani, in qua omnes conveniunt. Quapropter, sicut contra iustitiam stricte dictam est in dubio circa proprietatem privare possidentem re quam habet, paritor contra rationem genericam iustitiae est in dubio circa obligationem legis hominem sua libertate, quam possidet, privare2).

1) II-II, </ 5S, n. 5.

*) Principium posses-donls strictiorem admittit applicationem In materia iustitiae quam In materia aliarum virtutum: quia iustltla ceteris virtutibus rigidior vwt. Ad differentiam enim aliarum virtutum. medium iustitiae cui medium *rrr*. Id «rr, aequalitatis roi nd rem; et lu», quod

2" *hi dubio stricto de cessi/dentia neu promulgatione legis libertas possidet.* In dubio enim tali illud merito nobis moraliter in poMOHkioHio e me dicitur quod logice ealtem pritiH cet. *Atqui* in hoc dubio liberta* logice saltem prior eet. Libertas enim nostra moralis yt ipsius Regi naturali de * non eet restricta ad aliquam materiam determinatam: Jcy vero de se est limitata, ěn restricta ad materiam particularem; ideoque habitudo legis et libertatis haec est. ijt lex sit limitatio libertatis. Unde merito dicit 1). Thomas: · illud dicitur licitum quod nulla lege prohibetur·1), atque falsa est regula antiprobabilistanim: «nihil e«t licitum, nisi quod moraliter constet fuisse a Deo permissum·. Hinc in dubio de exsistentia legis libertas nostra moralis saltem logice prior est quam lex, ei tamquam limitatio superveniens; atque hoc sensu merito in possessione esse dicitur et putiori conditionis habetur.

Dicitur libertatem in casu *saltem logice* priorem esse lege; ubi enim habetor dubium de lege *positiva*, libertatis possessio adhuc maior est, quia ibi agitur de determinatione ex *libera* voluntate legislatoris libertati superveniente (n. 61. 62, 75. 76. 97; 7/. A., n. 75).

Notes demum possessionem libertatis destrui in dubio de cessatione vel adimptione legis; quia lex quae semel certo supervenit libertati eamque limitavit, prioritatem generalem libertati pro hac parte aufert; sicut in materia iustitiae certitudo proprietatis in uno beneficium possessionis in altero tollit. Imo. ex eo quod lex semel certo exstitit, haec in possessione erit, in quantum natura sua perseverare censetur atque cessatio vel adimpletio eius generarim haud praesumenda sunt. Cfr. infra /i. 111 *eqq.*

106. — Probatur propositio ex auctoritate. I. *Testimoniis SS. Patrum.* Ex illis enim evincitur, in dubiis non semper partem tutiorem sequendam esse, iuxta I). Augustini effatum *): «Quod enim neque contra fidem neque contra bonos mores esse *conrincitur*, indifferenter est habendum ».

Ita quoquo S. Greg. Nazianz.): «Aut rem ita se habere proba, aut. si id nequis, ne condemnes: quodsi res dubia est. vincat humanitas et facilitas ·. S. Leo Magnus ‘): « In his quae vel dubia fuerint vel obscura, id noverimus sequendam, quod nec praeceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum *inveniatur* adversum». S. Bernardus «Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut *ccrltje* rationi, aut non ěntemnenda auctoritati, quod sentitur non obviat » (n. rttl).

II. *Consensu Doctorum.* Principium nostrum admittitur a S. Thoma, (pii disertis verbis idem adstruit. Ad haec praestantissimi Theologi ita sentiunt, ut S. Antoninus, Suarez, Lugo, Sanchez, Ioannes a S. Thoma, Sylvius, Toletus, Lessins, Laymann, Bonacina,

lik-titln n^plelt. in* *strictum* I'nde lit ut lltf* lit» justitia striction-» vx|M»-cant prolmtti»· n«; dinn quncRtloinw. quae in inntcrin hlniiÜlcîs hoiictdatU moventur, morali protMititione diri- niuntur.

’) /n IV Scat., did. 15. (/l. 2. <i. I nd 2.

*) Epifd. 51 ad lanuar.

4) Oral. 39.

*) E/nx/. |(17.

4) h'ldst. 77 ad Hau.

Salmanticenses, Amort, et multi alii; imo post S. Alfonsum haec sententia omnino in scholis praevaluit)* (*η.* 56, (il, 74, 76).

Ad rem S. Thomas5): · Ita so habet imperium gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo inudo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut so habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per *contactum coactionis* ipsius ad rem, in qua agit; undo nec ex imperio alicuius domini ligatur aliquis, nisi imperium *atingat* ipsum, cui imperatur: attingit autem ipsum per scientiam. Unde *nullus ligatur per praeceptum aliquod. nisi mediante scientia illius praecepti...* Sicut in corporalibus agens corporale non agit, nisi per *contactum*. ita in spiritualibus praeceptum non ligat, nisi per *scientiam* ». Scientia autem illa denotat cognitionem *certam et directam illius legis*, de (*pia agitur*.

107. — Solutio obiectionum. *Obiic.* 1° Leges tam naturales (piam positivae, quas observare debemus, omnes certo exsistunt et promulgatae sunt; dubia vero versantur dumtaxat circa casus particulares utrum ad legem pertineant. Ergo evanescit principium: · Lex non sufficienter promulgata non obligat».

Keep. Prorsus idem est dicere: dubium est num lex generalis certa, v. g. lex — non furandi, hunc illumve casum comprehendat, ac dicere: respectu talis casus / lex est dubia. Inde dicimus, quod m kN est dubia quoad singularem casum, it- * sueetu illiqs non obligat. Stat ergo principium (*n.* 63 et 72). 4

Instant. Promulgata lege, promulgata simul sunt omnia consecraria, quae ex ea necessario fluunt; itaque dubium circa ea non potest impedire quominus | promulgata sint. }

ttesp. Promulgata sunt omnia consecraria certo cognita, *concedo*; invincibilifer dubia, *nego*, ut abunde probavimus.

108. — *Obiic.* 2° Si in concursu opinionum probabilium abest certa cognitio logis, adest tamen certa cognitio periculi violandi legem in eo, qui sequitur opinionem minus tutam; atque non licet voluntarie se exponere periculo peccandi, ut constat ex Eccli. 3. 27: «Qui amat periculum, in illo peribit»; ergo non licet opinionem minus tutam sequi.

ttesp. 1° *Hetorg. argum.* in Probabilioristas; sequendo enim opinionem probabilio- rem minus tutam datur idem periculum; confugiendum igitur foret ad damnatum rigorismum.

2° *Dist. min.* Non licet se exponere periculo peccandi *formaliter*, *concedo*: peccandi *materialiter*, *subdi*et.: secundum quod humano modo et secundum exigentias prudentiae vitari potest et debet, com., secus, *nego*. Et pariter (*listing, conscg.*: non licet opinionem minus tutam sequi non sequendo id pro quo stat possessio seu praesumptio, *cone.*, secus, *nego*.

Porro, sequendo opinionem benignam, versamur quidem in aliquo periculo - ** violandi legem *materialiter*, minime mero *formaliter*; ex principiis enim reflexis plane certi sumus legem dubiam, etiamsi *obiective* fortasse adsit, *subjective* non obligare, seu non esse legem *quoad nos*. Quoad violationem *materialem* vero, haec &D- utique per se praecavenda est, htid.cimi ad hoc adhibenda regulanda est secundum i>xi.>rfitia.s,j>riidimtùui,uL-aüfcundiin_uuiüd humano modo Heri potest. Qui autem i *

1) Pro legibus *rccMastiris* nota · ran. 15: · legrs. ctliun Irritante* <t InimbiHtantoe, in dubie luris non unent ».
D: Vrril.. q. 17, ari. 3.

in dubio sequitur id pro quo stat praesumptio prudentem curam adbibet ad praecavendum hoc periculum, et recto spernit periculum, «pmd in casu abesse praesumendum est.

Obiic. 3° In dubio circa legem standum est principio iuris Canonici antiqui: · In dubio tutior via est eligenda ».

Resp. 1° Jn siUIQ sensu qccceptnm principium istml sequimur: nam systema S. Mfonsj est tutum. S.-Mtii partem tutiorem, «mando alt.-ra pars etiam tuta eal. U<>Ji «st prarci»!>!uni, kc<l connilimn tantum. Recole dicta *n.* 86.

2° In seiiKii Probabilioristaruni acceptum valet: *a)* in dubio *practico* de actionis honestate; *b)* in dubio *facti* quocum coiiuuuctnm est periculum mali. <juod a conscientia non pendet, quodque vitare tenemur, de quo disseruimus *n.* 98-100. In hisce enim casibus altera pars non est tuta. Id clare probat S. Alf., *η.* *II.* singulos casus discutendo, quibus canones regulam illam applicant (*n.* 63).

Obiic. 4° Lex aeterna antiquior est libertate humana: atqui posse&rio, si qua sit. debet stare pro antiquiore; ergo pro lege aeterna potius quam pro libertate.

Itcsp. Dist. mat. Lcy aeD-rna prout est *aeterna* seu ut est *in Deo*, antiquior est libertate *participata* sen ut est *actu* in *homine*, *ronc.*, lex aeterna est prior libertate. si utraipie consideratur secundum idem et in eodem, puta ut partecipata jn homine, Tunc enim unaquae<|uc lex particularis est posterior libertate eique supervenit tamquam limitatio eius in particulari materia, secundum principim S. Thomae: *omne illud est licitum quod nulla lege prohibetur* (*n.* 69-71. 75).

109. — Opportunum est hoc loco quaestionem proponere: .in *liceat opiniones oppositas SIMUL sequi circa idem obiectum*.

Negative respondendum, si agatur de sequendis illis iu,Aw]£in 0)0ta-liter actu et inde aliipia lex certo fraudaretur, vel ius aliquod certo violaretur, etsi ignotum sit quodnani. Sit hoc exemplum: testamentum forma legali destitutum probabiliter est validum in foro conscientiae, probabiliter quoque est invalidum. Non liceret igitur alicui ex priori sententia adire hereditatem, atque ex j)osteriori non solvere legata in eodem contenta: hoc pacto enim certe ageret contra ius unius, sive heredis ab intestato sive legatarii, et sibimet in eodem actu contradiceret, Secus vero esset, [icr se loquendo, si *successive* in diverso easu sequeretur modo unam, modo alteram opinionem; quia in qualibet seorsum spectata probabiliter latet veritas, nec tunc in utroque easu certo aliqua lex fraudatur. Ita Lugo, *De Euchar.*, *disp.* 15, *n.* **46-54**; Cardenas, *disp.* 56, *η.* 1151. 1152; Croix, *lib.* 1, *η* 370-374: Sporer, *tr.* 1, *n.* 35 et alii communiter. Cfr. etiam Wouters, *I. c.*, *p.* .19; Lehmkuhl, 1, *n.* 204-5.

Pr o p o s i t i o II.

110. — In dubio stricto de legis certae cessatione servanda est lex.

Explicatur propositio. Dicitur: i> *dubio*, tam negativo quam positivo. Quoad dubium *negativum* thesis communiter admittitur: quoad dubium

vero *positivum*, multi eam negant; quia, aiunt, quando utrimque adest probabilitas, utrimque adest sufficiens motivum ad assensum, ac proinde libertae eligendi opinionem, quam quisque maluerit. Sed haec doctrina sibi non constat, ut patebit.

Dicitur: *in dubio stricto*; in dubio enim lato de legis certae cessatione, ubi opinio de legis cessatione est unice probabilis vel certo probabilior, habetur sufficiens certitudo directa de — ita ut omnis obligatio desit; iuxta dicta *n.* 78 et 92 (*lib.* 3, *n.* 290; II. A., *tr.* 2, *n.* 69, *n.* 15).

Dicitur: *in dubio de legis certae cessatione*: porro, dubium debet esse "7fi". de ipsa *positione* seu *existentia* istius facti, quo posito, lex eiusve obligatio cessat. Secus vero est, quando constat de facto, sed dubitatur de *modo* quo factum positum fuerit, utrum rite necne; quia in tali dubio possessio — «a : πla stat pro valore actus, iuxta principium communiter receptum; praesumptio autem pro actus valore praeponderat aliis. Cfr. infra *n.* 310; *torn.* 11, *n.* 311 (*n.* 26 et 53; *lib.* 2, «. 2, cum nota Gaude; *lib.* 3, *n.* 700 *in fine*; *lib.* 6, *n.* 505, 907; II. A., *n.* 16 et 29, *tr.* 5, *n.* 31, *tr.* 15, *n.* 31 *in fine*, *tr.* 16, *n.* 46).

Facta porro, quibus lex praeexsistens obligare desinit, sunt abrogatio vel derogatio, cessatio finis legis, dispensatio vel privilegium, consuetudo contraria, causa excusans, lapsus temporis quo lex obligat, ac tandem ipsa legis impletio. Haec facta, ut patet, pleraque se referunt ad leges humanas; cfr. supra *n.* 87, ubi plures applicationes habentur.

Dicitur: *servanda est lex*. Intellige, uti patet, nisi dubium praesumptione aliqua particulari vel alia ratione eliminari possit, vel adsit ratio excusans. Porro, quod ad legis *implctionem* attinet, libertas persaepe iuvatui hisce rationibus: quod in particularibus adiunctis impletio saepissime ex communiter contingentibus praesumi potest; quod praeceptum positivum non obligat cum gravi incommodo: quod periculum, ne via aperiatur scrupulis, est incommodum exsolvens lege in praesenti dubio, ut bene advertit Mare, *n.* 98. Hoc pacto ergo saepe evenit, ut qui legem probabiliter implevit, ad nihil amplius teneatur. Confer infra *n.* 11(18, *q.* 3.

111. — Probatur propositio ex ratione. I. Ex principio: *Factum in dubio non praesumitur, sed probari debet*. Ut quis stante dubio stricto de cessatione legis, licite legem non servet, non sullicit, ut directe lege non teneatur, verum etiam requiritur, ut nec indirecte — ei adstringatur; adstringitur autem indirecte ob dubium practicum, quod ex illo dubio de cessatione legis oritur, si illud nullo principio retlexo in favorem libertatis solvi potest; non enim licet dubium practicum in favorem libertatisolvere nisi innitendo legitimo principio reflexo (cfr. supra *n.* 80). Atqui tale principium reflexum in casu non habetur. Libertas enim ab obligatione legis praeexsistentis admitti nequit, nisi praesumatur facium eius cessationis. Sed factum cessationis praesumi nequit, iuxta principium supra (*n.* 87) statutum et communi sensu innixum: *Factum in dubio non praesumitur, sed*

probari debet '). Ergo libertas in casu nullo principio reflexo iuvari potest. — Inio quia, in dubiis quoad prudentem normam agendi standum est pro ea parte, pro qua stat praesumptio, secundum explicata et probata supra n. 101 et 105, II, principium allegatum libertati positive obstat et evincit in ordine ad prudentem normam agendi standum esse pro lege donec factum cessationis certo probetur. Idem valet de principio possessionis nunc allegando.

II. Ex principio: *In dubio melior est conditio possidentis*. Etenim in dubio utrimque aequali: a) dubium postveniens non potest avertere certitudinem praeexistentem; b) propter merum dubium res non sunt mutandae ab antiquo statu; c) ceteris paribus, possessio tribuit ius insistendi rei. Ergo in dubio facti postveniente, praevalet certitudo legis praeexistens (Cardenas, *disp.* 56, n. 1069). Recole n. 89, II.

Neque dicatur principium possessionis valere pro dubiis negativis tantum; nam valet etiam pro positivis. Ita constat: a) ex ipsis eius terminis; sic enim sonabat in Regula iuris 65, m O: · In *pari* causa potior est conditio possidentis ·,

» Regula iuris Romani 123: «In *pari* causa possessor potior haberi debet ». Paritas causae denotat aequalem probabilitatem, potius quam aequalem defectum motivorum. · b) Omnibus latentibus valet pro dubiis positivis in materia iustitiae. quidni in materia aliarum virtutum! Eaedem valent rationes (n. 26, 35). — c) Dubium positivum, haud minus quam negativum, impedit assensum seu dictamen practicum; quiniino, inquit Sanchez!): •dubium positivum «oluni veram dubii rationem habet, quia merito ac prudenter dubitatur»; proinde est dubium *strictum*, quod *iisdem* principiis reflexis, ergo etiam principio possessionis, deponendum est. Recole dicta n. 92.

III. *Argumento a pari*. Iura legis et libertatis in *pari* causa aequalia sint oportet. Ergo, si in dubio invincibili de legis promulgatione praevalet libertas praeexistens, pariter in dubio invincibili de legis cessatione praevalere debet lex praeexistens (*dissert.* anni 1757, ». 25).

112. — Probatur propositio ex auctoritate. 1. *E.r auctoritate multorum theologorum ante A'. Alfonsum*. Propositionem tradunt Suarez, *De legib.*, lib. 6, cap. 9, n. 3 et 12; Terillus, *De couse, probab.*, q. 23, ». 18; Filliuccius, *tr.* 21, ». 159, 163; Sanch., *Decal.*, lib. I, I. cap. 10, ». 31. 35; Croix, *lib.* 1, η. 597, 598; Sporer, *tr.* 1, ». 80, 83, 85; Elbel, ». 152 et 169; Salman!., *tr.* 11, cap. 2, ». 112; Castropalaus, *tr.* 1, *disp.* 3, *punct.* 7, ». 6, 7, *punct.* 8, ». 1; Ant. Mayr, *De act. hum.*, n. 263; Roncaglia, *tr.* 3, q. 2, cap. 5, q. 3, et *reg.* 3;* Voit, ».39, 587.

) Hlmc non nlsint kl dictum art «upra, factum iinpletlonlw «acpl«Mme pnic«timl
Hoc cnlm H per hc<*ldciiM, quatenus tunc alio faute particulari factum vufBctenter pnu·
vumitur Indvque *dubium amovetur*.
s) *Ikal.*, lib. I, cap. 7, n. 17,

If. *Ex auctoritate S. Alfonsi*. Ilane enim thesini S. Doctor, seipsum reformans, expressis verbis adstruit et principalioribus casibus praeficis applicat, ut materiae voti, recitationi Officii, adimplerioni satisfactionis saerarnentalis; cfr. *Theol. mor., lib. 1, n. 20 sq., lib. 6, n. 177*. Textus contrarii aut apparenter tantum tales sunt aut ex ipsa intentione S. Docturis corrigendi sunt; quia ratio cui innititur, possessio scii, legis, omnibus casibus communis est l).

III. *Ex auctoritate theologorum post S. Alfoneum*. Ita v. g. disertè docent Mare, n. 96; Beaudouin-Gardeil, p. 110 sq.; Sweens, // 719; D'Annibale, I, n. 262, 261; Dumas, *Theol. Mor., I, thes. 25*; alique plures ex iis, (pii enumerantur infra n. 116, III.

IV. *Confirmatur demum ex Codice Iuris Canonici*. Ibi pro legibus *ecclesiasticis* normae traduntur, thesi nostrae omnino conformes. Statuit enim can. 23: « In dubio revocatio legis praeeistentis non praesumitur, sed leges posteriores ad priores trahendae sunt et his, quantum fieri possit, conciliandae ». Et can. 6, 1°: « In dubio num aliquod canonum praescriptum cum veteri iure discrepet, a veteri iure non est recedendum ».

113. — Solutio obiectionum. *Obiic.* 1° Si lex dubia quoad cessationem obligat, sequitur legem dubiam non minus quam legem certam obligare; atqui hoc non videtur rationabile: ergo non obligat.

Resp. 1° *Retorq. argum.* Si lex dubio promulgata non obligat, sequitur libertatem dubiam aequè ac certam liberare, quod non magis rationabile videtur.

2° *Diet. mai. et nego min.* Lex (pia dubio desiit, certo obligat non *directe* vi propria, sed *indirecte* vi principii reflexi accedentis; hoc autem omnino rationabile est, cum tale principium in dubio formet dictamen practice certum.

Obiic. 2° Si lex requirit certam notitiam seu promulgationem, ut obligare incipiat, necessario consequitur cessare obligationem, quamprimum deficit certa notitia legis, etiam si hoc fit per dubium de cessatione legis; quemadmodum enim obligatio pendet a notitia certa legis, ita etiam continuatio obligationis pendet a continuatione certae eiusdem notitiae.

Resp. Nego consequents et dico: si lex requirit certam promulgationem ut obligare incipiat, quia in dubio de promulgatione possessio stat pro libertate, necessario consequitur, quando lex semel est in possessione, non cessare eius obligationem, donec constet de facto cessationis. Quemadmodum enim obligationis initium pendet a certa legis notitia, ita quoque obligationis praeeistentis cessatio pendet a certa cessationis notitia.

Obiic. 3° Obligatio, cui probabiliter satisfactum eat, non est amplius obligatio certa, sed dubia; atqui non est imponenda obligatio. niai de ea certo constet; ergo.

Resp. /).'*/. *mai.* Obligatio evasit *speculative* dubia, *concedo: practice*, si factum satisfactionis «*1 *stricte* dubium, *subdis!.*: secundum quid seu considerata

1) (ir. (iHtdê, /> *mor.* S. *Mf.*, μ. 100

sola lege, contr.; simpliciter «eu vi logia quae eat in possessione, *nego*; etenim mere
 «hlbie facfa adimpletio non exstinguit obligationem certe contractam, sicut pro-
 bavimus η . l 10. Praeterea, prudens et aequus legislator merito exigere censetur
 ut id praestetur, quo obligationi prudenter satisfit; sed qui in dubio stricto ver-
 satur circa ipsam facti positionem, prudenter indicare nequit se satisfecisse; nam
 «ex aequalibus probabilitatibus aliud quam merum dubium non résultait, ait
 S. Alf., n. 18 cum 1). Thoma; ergo non liberatur. Hinc axioma communitor re-
 ceptum: « Non satisfit obligationi certae per impletionem dubiam ».

Obiic. 4° Eum. qui probabiliter alicui obligationi satisfecit, ad nihil ultra
 teneri, hisco argumentis conatur probare Gury, w.³⁰. edit. 17:

1° Probabilitas gravi et prudenti indicio fulcitur; quisquis ergo proba-
 biliter satisfecit obligationi, illud egit quod prudenti iudicio sufficit ad prae-
 ceptum implendum. Atqui neque aequitas patitur ut plus exigatur (piam quod
 prudenter creditur sufficiens ad implendum praeceptum, neque plus aliquid velle
 merito censetur prudens et aequus legislator. Ergo.

2° Quaelibet exactio ultra id. quod probabiliter sufficit ad implendum
 praeceptum, contra se habet prudentis huius indicii probabilitatem. Atqui exa-
 ctio. contra se habens indicium probabile, evadit, quoad hoc, obligatio seu lex
 incerta, quae vim obligandi habere non poteet. Ergo.

3° *Ab absurdo*. Si enim obligationi certae itidem certam satisfactionem
 postules, nedum per probabilem aut probabiliorem, sed ne per probabilissimam
 quidem satisfactionem praeceptum dici poterit impletum; nam semper locus
 superest reponendi: rertam eese obligationem, satisfactionem vero incertam seu
 minus certam. Atqui hoc recta via ad damnatum Tutorismum adducit. Ergo.

/Λ·χρ. Si allata argumenta supponant probabilitatem *unicam*. plane con-
 sentimus. Si supponant probabilitatem *pro et contra*, seu strictum dubium posi-
 tivum, tunc ad modum istum argumentandi reponimus:

Ad lum et 2uni Retorq. argum. 1° Probabilitas gravi et prudenti iudicio

u – fulcitur; quisquis ergo probabiliter *non* satisfecit obligationi, illud egit, quod
 l,ru,^,di iudicio *non* sufficit ad praeceptum implendum. Atqui aequitas postulat
 cx'Ra^ur' <U0<l prudenter creditur requiri ad implendum praeceptum idque
 vclje- iwjjIlI cenatur-inuib^u^et acutius legislator. Ergo.

AucoC. 2° Exactio illius, quod probabiliter requiritur ad implendum praeceptum,
 pro se habet prudentis huius indicii probabilitatem. Atqui exactio, pro se habens
 indicium probabile, evadit, quoad hoc» exactio prudens, atque ideo vim obligandi
 habet. Ergo.

Ad 3mu Nego consequent. Si satisfactio quoad facti exsistentiam *unice* pro-
 babilis est. ea quasi moraliter certa fit. ut ostendimus n. 77-78 et 91; conse-
 quenter ne minimum quidem damnati Tutorismi periculum subest. Verum nobis
 contra videntur allata adversarii argumenta recta via ad Laxismum conducere,
 siquidem eo tendunt, ut e dubio ultimum conscientiae dictamen effortnent, atque
 innituntur falso intellectu principii illius: qui probabiliter agit, prudenter agit.
 Cfr. supra n. 92bh».

Pr o p o s i t i o III.

114. — Non licet sequi opinionem minus probabilem pro liber-
 tate, relictā notabiliter, seu certo probabiliore pro lege.

Explicatur propositio. Dico: *relicta certo probabiliore*, i. e. quae,

facta proportionate veritatis inquisitione, ipsi operanti sine ulla haesitatione, ideoque. evidenter et manifeste, probabilior apparet.

^C.

Dico insuper: *relicta* notabiliter *probabiliori pro lege*: nam, ut teneamur sequi opinionem legi faventem, non sufficit quod alteram utcumque excedat, sed oportet ut *notabiliter* excedat.

Rationes sunt: 1° Ut de excessu probabilitatis *certo* constet. Intellectus i quippe hominis peccato obscuratus non adeo perspicax est. praesertim in re ^moralis, ut firmiter et absque errandi formidine modicam praeponderantium unius opinionis supra alteram percipere queat. Inde excessus probabilitatis, nisi notabilis sit, evidens esse nequit; id autem manifestus <4 luce clarior est, certonotabilis erit.

2° Ut opinio probabilior pertrahat *assensum* opinativum. Etenim in posito concursu opinionum *solus excessus* ponderis vim habet attrahendi assensum; atqui assensus prudenter non datur, nisi motivo gravi, uti S. Alf. quoque perhibet: «Si notabilis non esset excessus, non posset deprimere lancem»; quod enim parum est. inquit S. Thomas¹⁾, ratio non accipit; ergo necesse est ut opinio probabilior gravi pondere superet alteram; consequenter magnus requiritur excessus, qui nimirum *per se probabilitatem faciat*, legemque moraliter probet *). Unde notabilis excessus ille est, qui solus meretur assensum opinativum. Sufficit igitur excessus *gravis* qui *certo percipi* possit.

3° Ut *extra dubium* versemur. Etenim, si sententia pro l<·η· alteram oppositam non exsuperat notabiliter, ambae sententiae sunt fere iimhiu probabiles, Atqui tunc versamur in dubio stricto, in quo lex non obligat. Ergo ad obligandum. exsuperantia debet procul dubio *notabilis* esse 3).

115. — Probatur propositio ex ratione. I. *E.r obligatione sedandi veritatem*. Ipsa lege naturae tenetur homo, ad honeste operandum, pro viribus contendere, ut. omnes actiones suas ad Acritatem conformet, Atqui, qui in concursu opinionis (piam certo et multo probabilius *veram* agnovit, sequitur opinionem contrariam quam certo et multo probabilius *falsam* indicat, non consecatur pro viribus veritatem, sed potius falsitatem elirit. Ergo offendit legem natural·. Consequenter systema docens hoc licitum esse, verum esse nequit, sed verum est illud systema moderatum, quod supradietam legem naturae fideliter sequitur ‘).

b 1-11,4. u. «. i.

3) Hoc sensu S. Alf. Hvrip*dl Kufllrerc quod opinio sit toio *pra/ht* probabilior. κπμ lη nerupo qui per eo «olidam probabilitatem fiwlut; nam eccui» vxcc^u* ffrodum probabilitatis non edicit. <7γ. 8. Alf., n. 61 et 66,- II. A., w. 31. 36, 77; *Confess, dirrU*, rop, I. 19; ncenon Dissertatione* omnes, quas Inde ab nno 1761 «cripelt. Item Epi.-l. s Jw 1769. Ste quoque primi 8. Docturi* discipuli, Hamo, C. 88. H., *liiflesstoni rritichr*, 17 et 57: PoiutUtl, <. SS. IU, *Thtnl. mor., lib.* 1, n. 26 et 27 et Caauj ronimi/ur rrxolii/, rtw, III. Accedit Cardenas S. !.. *disp*, 16, n. 312. - Cfr. *Iindic, J//.. toni*, 1. 50 **/*.. *edit*, 2.; tlaudé, *Dr mor, syntnn.*, rap. 1.

3) Cfr. S. Alf., n. 56. 58, 59, 73. II. A., n. 31. 77; *Corrisp. aper.*, η. 219; *Diss*, mini 1765. c. t, η. 2; *Corrisp. spec.*, n. ISS.

4) En quomodo S. Alfon-u* (η. 51) bner enuntiat: · Dieu quod ηl opinio, quin- stat pro le<v. videatur certe probabilior, ip-mn omnino *<< tml tenemur; ner po-simom tunc oppositam, quae Mat pro Ubertate amplecti. BatIo. uulu nd Ut He inniramliim- ω·|···η|·, m rHm* dubiis verb tutem inouivre el -guj: Ht ubl veritu* «Inre Inveniri nequit, teit«mnr nmphvtl niltcmopinionem

ii. *Ex sufficienti opinionis certitudine.* Ea certitudo de promulgatione legis est sufficiens ut homo legis observationi adstringatur, quae sufficiens censi debet spectata natura materiae moralis; nam, ut ait I. Thomas, «modus manifestandi veritatem in qualibet scientia debet esse conveniens ei quod subiicitur sicut materia in illa scientia»: nam «certitudo non potest inveniri nec est requirenda similiter in omnibus»¹⁾. Atqui, spectata natura materiae moralis, sufficiens censi debet certitudo illa duae habetur in opinione certo probabiliori, nam in materia morali seu actibus humanis, ut iterum ait I. Thomas, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia et variabilia: et ideo «sufficit probabilis certitudo quae ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat»¹⁾. Sicuti ergo iuxta supra dicta (II. 78, II) haec certitudo sufficit pro conscientia *permissiva*, pari modo sufficit pro conscientia *praeceptiva* et *prohibitiva*. Hinc iam nulla ratio habetur cur principium reflexum in favorem libertatis adhiberi possit, quum in statu opinionis iam conscientia directe et sufficienter certa habeatur²⁾.

Confirmatur hoc argumentum ex sensu communi. Nemo enim prudens, disputationum inter theologos ignarus, diceret sibi licitum esse peragere quod ipsi, omnibus perpensis, certo probabilius objective inhonestum et illicitum quam honestum et licitum esse coistaret³⁾.

III. *Ex dubiis collective sumptis.* Etenim, in pinxi doctrinae nostrae opposita, numerus casuum dubiorum honestas obiectiva non servaretur nec servanda esset. certo multo maior esset quam numerus casuum dubiorum in quibus servaretur et ser-

illam quae propius ad veritatem pervenit. quoniam ratio est opinio probabilior. <fr. ibidem, n. 62 et SX. et *I. Heh^drl SM.*, n. 2. Quamvis S. Doctor favorit hoc argumentum. patet ex epistola clos ml editorem fivomlinl (*Cbrrwtp.* ri. 306). Cfr. Commr. *Jabrtmcb f. PKtT.* (190S). p. 171. ' /n lib. / *Ethic.*, Iret, 3.

2) 11-11, Q. 70, a, 2. Cfr. et I-II, <l. »0, <i. 1 ml 3.

3) S. Alfonsus Idem argumentum Innuit quando «livit: t'uni opinio pro lege t't certe ut alio ulla haesitatione probabilior... opinio tutior non erit iam dubia (IntvlUgytido de dubio stricte wumpto...) «<l est moraliter aut tpiati moraliter certa. talion nequit diri ampliu* tdrirti dubia... tunc voluntas nequit prudenter ft nine culpa parti minus tutae adhaerere (cd. 6. et 7a TArOL .Vor., li. 55. cd. Gnué. n. 51 in nota nuin/d. Argumentum autem malus adhuc robur accipit, ni quis admittat (uti auctor in praecedentibus editionibus) sententiam certo mlnu* probabilem nvpctu tutioris nce-«irlo etiam speculative habendam vs.se tenuiter vrl imitem dubie probabilem. Quum vero hac de re disputetur. in argumentatione nostra ab hac quaestione abstrahitur. Obiter vero iwta/w lirent. nrqulproliabillgtam ex in» quod verto probabiliori solum dubie probabilem opponi dicat, nondum convenire eum puro probabilistn, Oted vt hic dubie probabilem reiclat. Etenim, nequiprobabilistao ipsa certa praeponderantia alterius sententiae argumentum <t critérium r-t dubiae probabilitatis sententiae oppositae (cfr. S. Alf. n. 62). Probabilistn vero probabilitatem sententiae unire ex rationibus (etsi Inter ho comparatis), quae pro utraque parte militant, (illudient, nec a certa praeponderantia unius prae alia sententia argumentum sumit ultimam hanc iam esse dubio probabilem.

4) Argumentum hoc ex «milicentl opinionis certitudine clan expositum haltes apud Dvlerue, / tyfitemc murat de S. .tppfumsr, p. 155-167.

vanda esset. Iamvero, talis usus et extensio principiorum reflexorum nullo motivo sufficienti cohonestari neque a Deo. veritatis legumque suarum amatore, permitti, imo tibi legum contradicere videtur. Cfr. Rassler, *Norma recti*, ». 1123 sq.

IV. *Ex eo quod doctrina contraria saltem dubia dicenda sit.* Etenim spectatis argumentis iam prolatis, atque auctoritate extrinseca (piae
, * * * < — secundum mox dicenda thesi S. Alfonsi favet, doctrina contraria saltem dubia dicenda est. Atqui, uti ex supra dictis (». 77, 78, III) atque ex ipsa natura rei patet, doctrina (piae permittit usum principii reflexi in favorem libertatis, certa esse debet; secus enim mens in dubio practico manet et periculum formaliter peccandi haud aufertur. Ergo doctrina contraria in casu adhiberi nequit.

Neque opponatur etiam sententiam nostram esse dubiam; in stricto autem dubio de obligatione sequendi certo probabilior, nullam adesse huiusmodi obligationem, quum iuxta ipsos etiam aequiprobabilistas lex stricte dubia non teneat. Nant, etiamsi hoc principium merito applicaretur casui nostro (quod in dubium vocatur, quum agatur, non de dubio aliquo particulari» sed de principia quodam generali ad dubia ipsa solvenda) eximio solummodo sequeretur eum qui dubitaret de obligatione sequendi certo probabilior directe non teneri ad servandam legem certo probabilior, quia norma generalis hac de re ipsi stricte dubia est; indirecte vero tenetur quia in dubio practico remanet, quum desit ipsi principium reflexum *certum*, quod declaret ipsi licetatem sequendi certo minus probabilem.

116. — Probatur propositio ex auctoritate. I. */?r auctoritate* <8. *Thomae*. S. Doctoris nostri doctrinae omnino favet Doctor Angelicus, quandoquidem ab una parte tradit dubium tunc evenire, cum rationes aequaliter vel quasi aequaliter movent ad utramque partem, ut pluries notavimus: unde ultro sequitur, quod, si rationem multo fortius movent ad unam partem, extra dubitationis statum ideoque in statu *opinionis* et certitudinis probabilis versemur; ab altera vero parte aflirmit in actibus humanis non postulari certitudinem strictam, sed probabilem sufficere prout retulimus ». 68. Quae duo cum thesi S. Alfonsi omnino congruunt. Quando enim dicit S. Thomas in actibus humanis sufficere certitudinem probabilem, hoc intelligendum est non tantum de regula actuum humanorum pro libertate morali, verum etiam pro *obligatione* morali, (pium indistincte loquatur et ratio eius universalis sit.

Verum eat quod S. Thomae *Dr Verit.*, g. 17, *art.* 3 doceat: · Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante «*scientia* illius praecepti ». Sed in *art.* 2 ad 2 explicat qualem scientiam intendat: · «um dico conscientiam, non dico vel implico scientiam solummodo «*tritr* acceptam, prout est tantum verorum» sed scientiam *largo modo* acceptam pro quacumque notitia, secundum quod omne quod novimus, communi usu loquendi scire dicimus t. Si talis notitia sufficit

ad ligandum, euflliciontein certitudinem habemus in sententia, quae prudentem dubitationem excludit, uti diximus n. 77 et 78. Stat ergo S. Thomas pro thesi nostra.

Quibus omnino concordant ea quae habet S. Thomas alio in loco: « Ex conscientia obligatur aliquis ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario eius quod agit, sive etiam habeat *opinionem* cum aliqua dubitatione» (*Qumilib.* VIII. q. 6, art. 13).

II. *Ex auctoritate S. Alfonxi.* Etenim, saltem per viginti quinque ultimos suae vitae annos S. Alfonsus constanter huic thesi adhaesit atque contrariam esse laxam nec teneri posse edixit (II. A., n. 31). Quanti autem in re morali valeat auctoritas Doctoris nostri, supra (n. 95) iam vidimus atque pro ipso systemate morali infra (n. 118) ulterius evolvemus.

In processu scientifico S. Alfonsi tres periodos distinguere licet. Prima est periodus *probabilioristica* tab anno 1726 usque ad 1735 circa), in (pia, magistros suos secutus, acerrimus, ut ipse ait, probabiliorismi defensor exstitit. Numquam tamen aliquid in favorem istius systematis scripsit.

Altera est periodus inquisitionis potius et *vani cuiusdam probabilismi* (usoue ad annum 1760 circiter). Experientia enim in Missionibus facta, ipso testante, id offecit ut probabiliorismo valedixerit. Imo, duas dissertationes conscripsit, unam anno 1749. alteram anno 1755, in quibus omni conatu evincere nititur liceitatem opinionis solide probabilis, in concursu etiam probabilioris; distinctio autem inter dubio et certo probabiliorum ei nondum occurrit. Haud unum tamen habetur testimonium vagum hunc probabilismum ei nondum perfecte satisfacisse 1). In editionibus suae Theologiae moralis huius temporis minus probabilem haud defendit, sed se ab ea * praescindere » expresse testatur, atque eese limitat ad *Tutiorismi* reiectionem et defensionem liceitatis sententiae *probabiliori*».

Tertia demum periodus est periodus *aeauiprobabilistic*. in qua. vestigiis Eusebii Amort, quem hae in re magistrum suum appellat, inhaerens, clare distinguit inter dubie seu paulo et certo seu notabiliter probabiliorum atque hanc sequendam esse docet. Insuper, principium possessionis dubiis etiam positivis applicans, distinctionem inter dubium strictum de promulgatione atque dubium strictum de cessatione legis invexit²). Incepit haec periodus saltem eo anno (luo Hpuscopus creabatur (anno 1762): atque exinde usque ad finem vitae per 25 annos systema ita perfectum, in variis dissertationibus atque in novis editionibus Theologiae moralis, sicut et in pluribus epistolis privatis streum» defendit atque omni modo elucidavit 3).

Patet autem, systema, prout in hac ultima periodo a S. Doctor© propositum fuit, esse eius systema completum. Illud enim est, quod suis «tenendum iubet. ne secus verum laxismum amplectantur*1). Neque ob impugnationes vel mutatas temporum circumstantiae S. Alfonsus systema suum tali modo corripuit. Nam iam ante istas impugnationes et circumstantias systema perfecit atque, ut ex eius litteris privatis et maximo intimis luculenter constat, simplicem probabilismum ex plena animi persuasione reiecit*). Secus etiam in ipsa sua Theo-

b Cfr. GnuM. /k tnor., p. 12.

b S : i: j:: "J! ^... nTM. xi z/^., 90-ioe.

'j ^ll/rr. ni'."»l 20». ISH. 230. 217, 818. Ter linor. ZZirf. ZXertM. I». 43. 102«/.

logia morali non cum tanto zelo aequiprobabilismum detendisset, sed sicut antea sese ad rejectionem tutorismi restrinxisset, dum aequiprobabilismum etiam ibi detendendo s<«o odio rigoristarum exposuit I). Absurdum autem est dicere eum senectute confectum vel scrupulis adactum ita egisse, quippe qui systema perfecit eo tempore quo laboriosissimum tredecim annorum Episcopatum incepit; quippe exinde adhuc viginti circiter opera de diversissimis materiis publicaverit. Neque tandem ei opus fuit revocare expresse priores dissertations, utpote anon.vmas potius et oblivioni traditas atque ambiguas et incompletus, magis quam doctrinae posteriori perfecte oppositas. Nec necesse est sententiae particulares Theologiae suae moralis mutare. Etenim, iam inde a secunda editione testatur: «ut sententias *veritati conformiore*# seligerem..., non parum laboris impendi»l), atque insuper elenchoe quaestionum a so reformatarum sedulo publicavit. Imo. postea testatus est: « Multas opiniones, a multis auctoribus approbatas, equidem in meo *Opere Morali* reprobavi, *utpote certe minus probabiles* i3); quae ultima ratio aequiprobabilismo. non simplici probabilismo propria est. Neque dicatur S. Attonsum in hac ultima periodo *apparenter tantum* a simplici probabilismo differre, quum etiam simplex probabilismus, sicut S. Alfonsus, reiiciat usum sententiae dubie probabilis. Nam S. Alfonso omnis sententia pro praxi lit dubio saltem probabilis eo t pso quod opposita sit certo probabilior; id quod simplices probabilistae praecise infitiantur.

Probe autem notandum est. approbationem Ecclesiae *totam* unico pertinere ad probabilismum *moderatum* S. Alfonsi; nam ex parte non pertinet ad probabilismum *absolutum* quippe qui moderationes, quas S. Alfonsus apposit, non admittat. Nihilominus probabilistae absoluti illam totam sibi applicant, dicentes opusculum anni 1755 *una cum reliquis* Alfonsi operibus approbatum fuisse; sed respondetur: eatenus illud approbatum fuit, quatenus per reliquam et posteriorem eius doctrinam temperatum est, non aliter. Nonne perperam quis affirmaret sententias, quas S. Doctor postea reformavit, una cum reliqua approbatas fuisse?

III. *Ex auctoritate ingentis numeri aliorum theologorum.* Etenim: 1° inde a S. Thomâ usque ad Bartholomaeum Modinam, qui anno 1577 omnino primus tuitus est licitum usum opinionis *minus probability* theologi *communiter* docuerunt, opinionem *probabilior* esse sequendam. Id testantur eiusdem aetatis theologi.

Sic e. g. Ludovieus Lopez ait: «Scio *communem* esso sententiam Soti, Cordubae. Caietani. Navarri, tenentium non sat esse probabilem opinionem sequi, sed probabilior

*) Cfr. (taudC, o. r.. p. 131 x//. ul»i hncc clare et lato probantur. Cfr. etlnm Dolento, />. synt. mor. de S, Alph., p. io sq. Hinc «ustineri non po*sunt quiu? hnc «ln re Itiruntur !n Dirlionnairf V. Prfdmhihsr.

) Cfr. Monitum Jae editioni pnieuXum. Ex «dicti quoquo patet cur. «iniuidn S. Alfon^us in Theolofria -um uiondi unam «ententlam *probabilem* (l«l est in praxi |M*nnlsenin), fltvtmm pm-Imbiliorm v«M-nt. InMIItfut *dubir* aut *jmulu* pmbiibllorem, nil supm (n. 95. III, »ub 7°) Itim mouilnew.

lhU'ujttt motteruto dcIVop. jimb. (anni 1705). rap. 3. n S|. Cfr. Diet, dr Thrttd. ruth.. V. l^rolMihilinmt (hennin).

dantur pluree ex tempore adhuc reeentiori. uti Boaudouin-Gardoil *), l'argeal), Bègues *), Sertillanges *). Boysens s), Ter Haar ·), lanseu ’). Wonton "). Schilling Dumas ,0), lanssens n) aliquo ’■).

•1° Hisce accedit auctoritas omnium corum qui, uti *probabilio-ristae*, normae etiam severiori adhaerent, quos inter multi quoque sunt graves theologi. Ili enim sicuti ne in dubio quidem *stricto* libertatem a legis observantia adstruunt, a fortiori eam in casu nostro respuunt idque iisdem fere argumentis innixi quibus nos innitimur; ideoque pondere auctoritatis suae thesim nostram confirmant.

Ex hisce omnibus concludendum est inde a saeculo xm usque ad aetatem nostram multo plures esse theologos qui huic nostrae tertiae propositioni consentiunt quam qui eidem adversantur, ita ut nostra sententia longe communior dicenda sit.

IV. *Ex nonnullis adis Romanorum Pontificum.* ITaud semel modus agendi Rom. Pontificum talis fuit, qui doctrinae nostrae omnino faveat.

I I h S| #
1° Alexander VI! hortatu suo effecit, ut Ordo Dominicanorum, anno 1656 Capitulo generali congregato, opinioni minus probabili bellum indixerit.

2° Innocentius XI decreto S. Officii 26 lunii 1680, Patri Thyrso Gonzalez S. I. * mandavit, ut ipse libere et intrepido praedicet, doceat et calamo defendat opinionem magis probabilem, necnon viriliter impugnet sententiam eorum, qui asserunt, quod in concursu *minus probabilis* opinionis cum *probabili* sic *cognita ct iudicata*, licitum sit sequi minus probabilem, eumque certum faciat, quod quidquid favore opinionis magis probabilis egerit et scripserit, gratum erit Sanctitati Suae .

3° Clemens XI anno 1702 Praeposito Generali Soc. Iosu significavit «rem gratissimam Sanctitati Suae facturos Superiores Societatis, si praestent, ut Iosuitac abstineant a docenda et defendenda sententia quae asserit *licitum esse usum opinionis minus probabilis ct minus tutae* » 13).

4° Quid alii Rom. Pontifices post S. Alfonsum in favorem ipsius doctrinae fecerint, infra n. 118, 119 videbimus.

1) *Tract, de Conse.*
2) *hi liberte cl It thr»ir*, VIH. p. 21.5.
·) *Somme IMol., tum*, G. /hij. 582.
') /m *philos. morale de S, Thomas*, p. 552.
EthieJc, l. n. 31 *7.
e) *Hist, Dccr. Innoc. VI.*
hi Question liguorir.nnc. Grschirhtc and Krilik im Dinisl des ·mbiusprthabilis ·.
lk sgst. mnr, diss.., De minusprobabillsmo,*
·.) *Moral théologie*, η, 93 in /hir.
10) *Throl, mor., Thes.* 25.
·) *Phil, morale*, l, p. 129.
,3) <'fr. iipud Wouters, *Dr syd, mor, diss...* pug. 38.
13) Cfr. Ter lliMir, *Innocenta XI de Probabilismo decrrli Historia, passim*; Wouters, *Dr Minus- yroprobabilismtti*, p, 21; Miinduiinct, *D Décret D'Innocent XI*; Juuic ii. *Urschichtc mid Kritik im DirnsU. dec Minusprob.* - Non pbstaro responsn 8. I'ovnlvtntInrhu* <!!< 11 Kcbtnmril I6G| (Into vl<h· In Wouters, *De sgst, mar. ·*, p, |0,

117. Solutio obiectionnm. Ofriic. 1° Vera opinionis probabilité con-istit in eo. quod pro se habeat motivuin *grave*, et contra *ko* nihil^{er}ii habeat. Atqui haec conveniunt etiam minue probabili in concursu multo probabilioris; siquidem omnis probabilité essentialiter incerta est. Ergo potest opinio vere probabilis osso in concursu notabiliter probabilioris.

Rcsp. 1° *Dist. mai.* Quod contra se nihil *certi* halieat, certitudine ne *lata* quidem, quae aliquam prudentem formidinem erroris relinquit, *concedo*; secus, *nego*. In rebus enim moralibus, ut diximus cum S. Thoma, non exposcitur certitudo stricta, sed larga sufficit, quae gravem formidinem erroris excludit. Si ita non esset, prorsus non liceret sequi opinionem *unice* probabilem.

Rcsp. 2° *Dist. mai.* Vera probabilitas in sensu *logico*, *transeat*; in sensu *ethico*, ita ut haec probabilitas, mediante principio reflexo, ad praxim sufficiat, etiamsi opposita est certo aut multo gravior, *nego*; eam enim ad praxim non sufficere constat ex argumentis supra allatis.

Instant. 2° Probabilitas maior non elidit minorem; nam plus et minus non variat speciem. ¶*

Rcsp. *Transeat*; aqd etjamsj rerto minu> probabilia maneat speculative seu gcnsu logico probabilis, practice seu sensu ethico probabilis diri nequit, quum opposita iam sufficienter certa sit ut obligationem inducat.

Obiic. 3° Probabilismus simplex saltem toleratur ab Ecclesia. Atqui. >i probabilismus esset falsus. Ecclesia illum tolerare non posset, sed condemnare debisset quod est falsitatis in eo, quia duceret ad morum laxitatem et ad ruinam animarum. Ergo, tolerando, saltem aequivalenter illud pro vero habet.

Reep. Mai. transeat. Ilist. min. Quatenus de facto notabiliter nocivus fieret, *cone.*; hinc Ecclesia olim pluries directe vel indirecte puro probabilismo sese opposuit; serus, *////o.* ex hoc enim quod Ecclesia aliquod systema falsum non rejicit. quod tamen per accidens nocivum influxum non ita exercet, ad suminum concludere licet, Ecclesiam hucusque nullum definitivum indicium de 00 habere*, nequaquam vero. Ecclesiam illud positive tamquam undequaquo verum et prudens accipere: idque eo vel minus, quando Ecclesia et alia systemata tolerat vel etiam commendavit. Quare* quamdiu sequaces simplicis proliabilismL non obstante thesi forma nimis benigna proposita, felici quadam inconsequentia et quasi naturali prudentia dudti, in conclusionibus particularibus generarim satis aequi et moderati apparent, non est cur Ecclesia contra systema (pia talo directo procedat; imo non repugnat quod ne indicium quidem definitivum de eo habeat; sed sjflich sj unam alteramve doctrinam particularem nimis largam et periculosnn rejiciat, uti aliquando etiam fecit. Hinc *nego* conclusionem.

Instant. 4n Ex tolerantia Ecclesiae saltem sequitur usum simplicis probabilismi esse licitum.

Rcsp. Diet. Eo sensu quod *pro fora Ecclesiae* nemo censurandus sit, qui simplici probabilismo adhaereat, *cone.*; eo sensu quod *pro foro conscientiae* quisque licito ei adhaerere possit, *suhdist.*: si moraliter sibi persuasam habeat veritatem totius istius systematis, *cone.*; aecus, *nego*; ut enim alicui licitum sit syHtcma aliquod aequi, debet illud pro vero habere; secus enim agit saltem cum dubio practice indequo peccat; veritatem autem systematis ex tolerantia Ecclesiae deducere nequit, ut patet ex obice, antecedenti.

X C II () L I O N

Confirmatio totius systematis simul.

118. — I. Quae supra (h. 95) ex operum approbatione deduximus in favorem doctrinae S. Alfonsi in universum, ea non pari, verum *potiori ratione* valent de eius *systemate morali*; quando quidem systema, ut nemo non videt, totam doctrinam moralem sustinet ac moderatur; ad eius enim normam cuncta fere dubia resolvuntur. Apprime id intellexit S. Rituum Congregatio, quae idcirco rigidissimae disquisitioni, non semel, sed iterato illud subiecit; eo tamen exitu, ut omnium assensum semper acceperit¹⁾. Inde sponte consequitur, S. Alfonsi systema ipsius S. Sedis iudicio *sanum, tutum ac probatum* esse. Porro huiusmodi authentico testimonio caret quodvis aliud systema.

Insuper, praefatum indicium, quum agatur, non de peculiari aliqua opinione, sed de *regula morum universali*, firmissimum argumentum pro illius veritate suppeditat. Si namque S. Doctoris systema iusto rigidius esset, fidelium obligationes animarumque moderatorum officia iusto rigidius definirer, proinde non foret recta conscientias moderandi norma, ideoque Ecclesia illud *suo iudicio delatum* non approbare debuisset. Approbavit autem, laudavit, commendavitque; unde merito concluditur rectum esse systema et rectam conscientiae normam.

Conclusionem nostram roborat Responsum S. Poenitentiariae die 19 Dec. 1855, quo declarat moralis disciplinae professorem, qui in quadam Universitate iuramentum, eius professoribus praescriptum, praestitisset pro viribus probabiliorismum tuendi et docendi, posse, non obstante illo-juramento, S. Alfonsi doctrinam in omnibus setini et nubliui

119. — II. Insuper, splendidissima testimonia occasione concessionis tituli Doctoris Ecclesiae a S. Sede S. Alfonsi doctrinae tributa, quaeque supra (n. 95) pariter retulimus, *systemati morali* peculiariter conveniunt. Etenim, si qua moralis tractatio est, qua Alfonsus iansenianos errores dispulit, ea certe est de moderato opinionis probabilis usu, qua sectae illius rigorem directe ac funditus expugnat. Optime, id senserant ipsimet adversarii, qui propterea inexpiable bellum illi intulerunt. Iterum, si qua quaestio ante Alfonsum implexa erat, principem sane locum occupat fundamentalis illa de natum et usu probabilitatis, de qua et *la.riores* et *rigidiores* theologi inter se contendebant; Alfonsus autem viam *tutum* stravit. Ergo in systemate suo morali, ipsius Apostolicae Sedis iudicio, peculiariter effulget eminens S. Alfonsi doctrina. Quodsi res ita se habeat, quis diffitebitur validissimum inde exsurgor? argumentum pro systematis

Cfr. S. C. IUL. T Mull IS07 (I'iwl. ' . I. p. LXXVin).

veritate f Quis enim dicere ausit verum non esse systema quod tantum emolumentum contulit Ecclesiae, tantisque laudibus ab eadem cumulat est! Ex fluctibus, ait Dominus Noster, arborem cognoscimus.

› IV. - Confutatio aliorum systematum.
ce. e/at

120. — I. Rigorismus damnatus. Systema hoc damnatum fuit ab Alexandro VIII prop. 3: « Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam ». Propositio haec aperte falsa est: nam, si opinio pro libertate est probabilissima, opinio pro lege erit, tenuiter aut dubie tantum probabilis; ob debile autem motivum libertatem iure suo certo spoliare est aperte contra ius naturale. Ergo systema falsum est.

121. — II. Laxismus damnatus. Condemnatus est ab Innoc. XI, prop. 3: « Generatim dum probabilitate, sive intrinseca sive extrinseca. quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus »; et ab Alexandro VII, prop. 27: « Si libor sit alicuius iunioris et moderni, debet opinio censi probabilis, dum non constet reiectam esse a Sede Apost. tamquam improbabilem ». Merito et haec doctrina damnata est; vere namque dubia censi nequit lex tam gravi ratione fundata, ut contra ipsam nulla solida, sed tenuis tantum ratio vel intuta auctoritas afferri possit.

122. — III. Tutiorismus mitigatus. Ut talis non diu vixit. Refellitur hac argumentatione: Notabilis probabilioritas pro aliqua opinione fundat probabilem eius certitudinem; atqui in actibus humanis sufficere debet certitudo probabilis: ergo. Recole dicta n. 62, II.

123. — IV. Probabiliorismus. Istud systema, praeter obligationes certas, superaddit stricte dubias, sicque, numero obligationum plurimum aucto, auget numerum peccatorum; atqui ex principiis aequiprobabilismi demonstratum est iuri naturali libertatis repugnare obligationes quoad existentiam stricte dubias; ergo probabiliorismus libertati debitam denegat iustitiam.

124. — V. Systema compensationis. Huic systemata etiam obstat (piod imponit obligationem servandi loges stricte dubias, saltem iis in casibus. in quibus earum observantiae nullum obest incommodum relative grave. Argumenta vero a nobis pro libertate allata valent pro *omnibus* casibus, ubi de sola honestate agitur. Insuper norma hoc systemate assignata, difficulter tantum in praxim deduci posse videtur. — Nec dicatur, illicitum esse sese, nisi ob incommodum relative gravo, exponere periculo committendi multa peccata materialia. Nam primo, ubi possessio seu praesumptio stat pro libertate, deest periculum peccati materialis moraliter attendendum; dein, tale incommodum in dubio stricto eo ipso habetur, quod secus libertas otium moralis, quam ipsa lex naturalis homini concessit,

in multis casibus plus aequo restringeretur. Cfr. Wouters, *l. c.*, p. 18, Marc., ». 86, 6°.

125. — VI. Probabilismus absolutus. Huic systemati quatuor vitio vertimus. Etenim: 1° limites probabilitatis plus aequo extendit aut saltem non satis determinat, ita ut norma nimis vaga et ambigua habeatur, quae facile ansam dare potest opinionibus insto benignioribus.

2° Multi probahilistae nituntur principio: «Qui probabiliter agit, prudenter agit», ut cuique legenti eorum opera patebit; licitum enim usum opinionis probabilis pro libertate, relicta probabili pro lege, hoc ratiocinio probare consueverunt: In re morali nihil aliud requiritur, quam prudentia in operando; atqui, quando utrimque stat opinio probabilis, adest utrimque prudens motivum assentiendi; ergo sequendo opinionem, quam maluerit, quisque prudenter operatur. Maior conceditur; sed neganda est minor; quando namque utrimque stat opinio probabilis, a neutra parte adest prudens motivum assentiendi, sed soli dubitationi est locus, prout demonstravimus, ». 92. Vitium ergo illius principii in eo est, quod ad ultimum conscientiae dictamen de actionis honestate formandum nitatur probabilitate aequilibrata, proinde *dubio positivo*, tamquam *motito*, non autem tamquam *nuru conditione*, qua posita aliunde principium reflexum certum adsciscitur ad certam formandam conscientiam. Recole ». 92 *bis*, q, 2.

falsum principium ad falsae conducit conclusiones; indo factum est ut eximii quoquo theologi errorem illum admiserint, quem Ecclesia postea damnavit, nempe licere in Sacramentorum susceptione uti opinione minus probabili, relicta probabili ac tuta, non obstante irritandi Sacramenti periculo; ita e. g. Lugo, *Pc Sacrani. in ijcn., disp.* 8, n. 139. 141; Sanchez. *Decal., lib.* 1. *cap.* 9. η. 33; Vasquez, *In I-II. cl.* 19, *art.* 6, *disp.* 63. *cap.* 2 et 3. Alii contenderunt, stante ab utraquo parte opinione probabili, posse indicem sententiam ferre pro parte quam maluerit, et idcirco ab una parte pecuniam accipere; alii rursus, indicem posse indicare secundum opinionem minus probabilem *; quas sententias Ecclesia quoque damnavit (». 64, 68, 79; *II. A.*, n. 42).

3° Usus probabilitatis principio possessionis non temperat. Etenim, primum probabilistarum principium: «Qui probabiliter agit, prudenter agit », obstat quominus principium possessionis applicent ad dubia positiva, ut liquet ex dictis; propterea illud ad sola dubia negativa restrinxerunt. Sed hoc principium aequae valet pro dubiis positivis ac pro negativis; cum dubia positiva, non minus quam negativa, sint dubia *stricta*, ut probavimus n. 92; quinimo pro illis potissimum valet, nam propriis terminis sonat: « In *pari* causa potior est conditio possidentis », prout legitur in antiqua Regula iuris 65, in 6, et in Regula iuris Romani 128: «In *pari* causa possessor potior haberi debet». Ergo mitiores illi probahilistae ius possessionis legis violant et libertati plus aequo indulgent.

*) <fr. Lugn. *l>r*

37, x*n/. 10.

1° Argumentum, quo utuntur simplices probahilistae. cum in maiori tum in minori, aequiv oratione laborat. Dicunt enim: « lex dubia non obligat; atqui, lex est dubia, quotiescumque stat pro libertati* opinio vere probabilis. etiamsi forsan opinio favens legi pariter probabilis est *vel etiam probabilior**. I t a minori incipiamus, vox *probabilior* est ambigua. Potest enim significare: paulo vel dubie probabilior, et tunc practice aequivalet aequiprobabili vel dubio stricto; potest etiam significare: certo vel notabiliter probabilior; et tunc versamur extra strictum dubium et habemus certitudinem sufficientem de exsistentia legis, prout supra probavimus. — Pari modo maior laborat aequivocatione: « *dubia non obligat* potest significare: lex dubia etiam lato sensu, ita ut lex sit certo et notabiliter probabilior, vel potest limitari ad dubium stricto sensu. In priori sensu est omnino falsum, uti diximus et supra probavimus. Si autem limitatur ad dubium stricto sensu adhuc duplicem sensum admittit. Potest significare: lex (stricte) dubia *qua talis directe et per se* non valet obligare ad eam observandam, et sic est principium omnino verum et per se stans: inde tamen homo nondum omnino a lege liberatus existit; quia est in dubio practico, quod nonnisi legitimo aliquo principio reflexo in favorem libertatis solvere licet. Vel potest significare: lex (stricte) dubia eodem modo ac lex penitus incognita hominem omnino liberum relinquit; et sic assumitur tanupiam principium reflexum ad solvenda dubia practica in favorem libertatis. Et si sic sumitur universim, ita ut dubio tam de exsistentia quam de cessatione legis applicetur, gratis asseritur, vel aequivocando afferuntur ea argumenta quae effatum probant in sensu priori sumptum. Verum autem est, si limitatur ad dubium (strictum) de *exsistentia* legis. Etenim, dubium practicum quod in casu habetur, solvi nequit nisi solo principio possessionis seu praesumptionis; hoc autem applicato solum dubium de *exsistentia* legis in favorem libertatis solvitur, prout supra probavimus.

S O H O L I (I N

Circa usum opinionum probabilium a parte confessorii.

126. — Hucusque probavimus licitum esse usum moderatum opinionis probabilis. Ultra iam hic quaeritur, num etiam expediat pro salute animarum opiniones benignae potius quam rigidas sequi. Quocirca sequentes traduntur regulae.

Regulae. I. *Quoad obligationem imponendam.* 1° Regulariter debet confessorius opiniones benignas sequi; quia communiter liberant poenitentes a peccato formali. — 2° Interdum vero opiniones benignae creant periculum peccati formalis, et tunc tenetur confessorius, tamquam *medicus* animarum, opiniones tut iores sequi, quae poenitentes ad se servandos in statu gratiae conducunt. Quoad modum tamen hanc servet distinctionem: ubi probabile seu proximum periculum peccati mortalis *dubie* tantum

subest, debet opiniones tutiores *suadere*: ubi vero tale periculum *certo* subest, tenetur ad illas sequendas *obligare* (cfr. *vol. II*, η. 111), *q. 3*).

Huinsmodi porro sunt nonnullae opiniones speculative probabiles, sed in praxi periculosae, in materia sexti praecepti de tactibus, osculis, choreis, comoediis, de reprimendis motibus carnalibus, de vitandis occasionibus proximis, lectionibus periculosis quoad (idem et mores, et similibus (n. 83; *lib. 5*, n. 63; *lib. 6*, n. 156 *in fine* et n. 605; *Praj. Conj.*, ». 69, 114, 192; *El. A.*, *Append. IV*, n. 21).

II. *Quoad perfectionem*. Perfectius sane est inter opiniones sequi tutiores, ubicumque continent actus maioris virtutis, nec ansam praebent anxietatibus et scrupulis. Hinc, generatim loquendo, debemus usum huiusmodi opinionum tutiorum suadere, sicut consiliorum, dum poenitentes paratos se ostendunt ad sequenda tutiora, et prudentia dictat id poenitentibus profuturum (*lib. 6*, n. 605).

TRACTATUS IV.

DE LEGIBUS

S. AIL, *lib.* 1; *II.* -I., *Ir.* 2.

127. — Postquam egimus de conscientia, qua regula moralitatis applicatur ad actum hic et nunc ponendum, quaeque proin regula proxima et *subicctwa* moralitatis dici potest, iam nunc agendum est de ipsa, regula moralitatis *objectira* secundum se seu de lege.

Dicemus primum de notione et divisione legis in genere (c. 1); dein de nonnullis legibus in specie. Et quidem prius breviter de lege divina (c. 2); dein fuse de lege humana, cum civili tum praesertim ecclesiastica; idque in genere de eius institutione (c. 3), subiecto (c. 1), obligatione (c. 5), interpretatione (c. 6), cessatione, sive quoad obligationem tantum, tam a parte subditi (c. 7), quam a parte Superioris (c. 8), sive quoad ipsam legem (c. 9). Ultimo, ob peculiarem ipsarum naturam, agemus de duabus speciebus legis humanitè in particulari, id est, de consuetudine (c. 10) et de privilegiis (c. 11).

Caput I.

NOTIO ET DIVISIO LEGIS IN GENERE

128. — Notio legis. Lex sensu stricto pro lege *moralì* sumpta a S. Thoma definitur: Quaedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo (pii curam eompunitatis habet promulgata x).

Dicitur: 1" *rationis ordinatio*, quia rationis est regulare; lex autem est quaedam regula humanorum actuum, dirigens eos in finem debitum. (fr. supra ». 17); et quidem rationis *ordinatio* seu imperium, quia lex

constituitur per actum rationis Dracticao. quae movetur a voluntate et ordinat ad opus; et quidem lex ordinat *efficaciter*, h. e. ita ut in subditis oriatur obligatio seu moralis necessitas aliquid faciendi vel omittendi; — 2° ad bonum *commune*, id est communitalis perfectae; hie est linis ad quem ordinat lex; — 3° *ab eo qui curam communitalis habet*, quia ordinare ad bonum communitalis spectat ad eum, qui praeceat; communitali; — 1° *promulgata*, id est communitali notificata, (piae quidem notificatio requiritur, saltem tamquam conditio necessaria, pro actuali legis obligatione.

Differt igitur lex a *consilio*, quod lex obligationem inducit, consilium autem non oblinat. — Differt lex a *praecepto* stricte sumpto (nam haec vocabula saepe promiscue usurpantur), quod: 1° lex datur communitali, praeceptum personis etiam singularibus aut Olivato coetui: 2° lex *per se* est perpetua, quamdiu non abrogatur, praeceptum vero exspirat resolutio iure praecipientis, nisi aliter constet (ita ex can. 21 illud praeceptum Superioris ecclesiastici non cessat, quod per legitimum documentum aut coram duobus testibus impositum fuerit); 3° lex non praesumitur personalis sed *territorialis*, nisi aliter constet (ita expresse in iure canonico, can. 8, §2); praecepta vero singulis data, eos quibus dantur *ubiae* urgent (can. 21; cfr. infra n. 150 »(l.); 1° lex ferri nequit nisi a Superiore potestatem *politicam* seu *jurisdictionis* habente; praeceptum ferri potest etiam a Superiore *oeconomicam* tantum seu *dominativam* potestatem habente, ? qualem pater habet in familiam.

129. — Divisio legis. Lex considerari potest aut (piae est talis *per essentiam*, et est lex *aeterna* quae est regula *suprema et remota* moralitatis, aut quae sunt tales *per participationem*, suntque a regula aeterna derivatae atque regulae proximae moralitatis. Hae autem multifariam dividuntur. Et quidem habetur: 1° ratione AUCTOKIS *immediati* lex *divina* quae immediate a Deo, *humana* quae immediate ab homine condita est.

Divina subdividitur in *naturalem* et *positivam*. Lex *naturalis* est naturalis participatio legis aeternae in rationali creatura, seu est x lumen rationis manifestans legem aeternam. Lex divina *positiva* dicitur ea, quae a Deo legi naturali superaddita est; unde solo rationis lumine innotescere nequit., sed peculiari facto promulganda est. — Lex divina *positiva* dividitur in *primitivam*, *veterem* et *novam*. *Primitiva* est quae habebatur ante legem Mosaicam tempore patriarcharum. *Vetus* est, quae a Deo data est Moysi, continens praecepta iudicialia, caeremonialia et moralia. *Nova* est, quae a Christo est instituta et per Apostolos promulgata, complectens praecepta fidei, morum et Sacramentorum. Leges autem morales a Moyse vel Christo datae, partim saltem, simul sunt naturales quatenus et lumine naturali manifestantur. Cfr. supra n. 17.

Lex *humana* dividitur in *ecclesiasticam* et *civilem*. *Ecclesiastica*

seu *canonica* est, (piae a potestate ecclesiastica statuitur propter finem supernaturalem; *civilis* est, quae a potestate saeculari conditur propter bonum temporale et constituit aut ius positivum *nationale*, quatenus aliquam determinatam nationem seu Statum regit: aut ius positivum *internationale*, quatenus spectat habitudinem diversorum statuum inter se. Ius internationale iterum distinguitur in ius internationale *publicum*, quod est societatis ad societatem, et ius internationale *privatum*, quod est civis unius societatis ad cives alterius societatis.

Praeter ius internationale positivum datur etiam ius internationale *naturale*; porro ius internationale naturale una cum iure international! positivo simul sumptum a modernis vocari solet *ius gentium*. — A S. Thoma vero et antiquioribus scholasticis hoc nomine, exemplo iuriconsultorum romanorum, conclusiones necessariae ex principiis legis naturalis deductae atque etiam a legislatore humano promulgatae et sancitae, indicabantur.

2° Ratione actus legis, est *affirmativa* quae praecipit actum, *negativa* (piae actum prohibet, *permittens* (piae actum expresse permittit. — ^Negativa est vel *pure prohibens*, quando reddit actum — solum illicitum; vel *irritans*, quando reddit illum invalidum,

UA i^iuo Ratione obligationis, est *praeceptiva* quae sub peccato obligat; *poenalis* (piae sub poena; *mixta* (piae sub utraque simul | (IL A., ». 11).

4° Ratione obiecti, est *favorabilis* quae, principaliter saltem, * favorem aut beneficium confert, licet secundario in alicuius onus cedat; *odiosa* seu *onerosa*, (piae principaliter onus aut gravamen i c. imponit, quiâvis secundario in alicuius favorem cedat.

6° Ratione extensionis, est *communis* seu *generalis* seu *unirersalis* (pme lata est pro universa communitate omnino distincta, id est (piae alterius pars non est, v. g. pro tota Ecclesia; *particularis*, quae lata est pro communitate particulari, quae nempe maioris communitatis pars est, v. g. pro dioecesi.

(° Denique lex est vel *scripta* vel *non scripta*, et haec iterum est vel lex *tradita* vel lex *consuetudine* inducta.

Ca pu t II.

DE LEGE DIVINA

Cum iuxta dicta lex divina sit aut aeterna, aut naturalis, aut positiva, de singulis ex ordine dicemus.

Articulus I.

De lege aeterna.

130. — Notio. Lex aeterna est ratio divinae sapientiae, secundum quod est directiva omnium actionum in finem ultimum l).

Dicitur autem: 1° est *ratio* (i. e. ordinatio) divinae sapientiae; rationis enim est ordinare seu regulare; unde non divina *essentia* ut sic est norma moralitatis, sed est tantummodo eius fundamentum seu radix; antecedenter enim ad ordinationem divinam (pia res in finem ultimum ordinantur nulla habetur norma moralitatis *formaliter* seu complete sumpta. — Dicitur: 2° *secundum quod est directiva etc.*; etenim sicut in Deo tamquam in omnium creatore est ratio divinae sapientiae secundum (piam omnia creata sunt, ouae habet rationem exemplaris seu *ideae*, ita in Ipso tamquam in omnium gubernatore est ratio divinae sapientiae secundum unam omnia diliguntur et moventur ad debitum linem, et haec habet rationem *legis*. A lege aeterna distinguenda est etiam *providentia* divina; utraque quidem est ordinatio rerum in finem, sed lex continet regulas generales et universales gubernationis universi et secundum quas creaturae agere debent ftd finem consequendum, providentia autem consequitur legem aeternam et comparatur ad eam sicut conclusio particularis ad principium universale et exsequitur id quod dictat lex '). — Dicitur haec lex *aeterna*, quatenus non est concepta in tempore sed ab aeterno.

131. — Principia. I. *Datur in Deo lex aeterna*. Datur in Deo *lex*; lex enim nihil aliud est (piam dictamen praeficae rationis in principe, (pii gubernat aliquam perfectam communitatem. Atqui tota communitas universi gubernatur ratione divina, cum mundus

l) Cfr. I-II. 03. n. I; eupm n. IT.

z) Cfr. S. Th.. /Ir /crit.. ij. A. a, l ml 0.

divina providentia gubernetur. Datur in Deo lex *aeterna*, ratio enim divina nihil concipit ex tempore, sed habet aeternum conceptum

II. *Lex aeterna est suprema norma moralitatis et ab ipsa omnes leges derivantur.* Ratio est. (plia Deus supremus est Legislato, et a lege aeterna omnes leges participant tum iustitiam tum virtutem obligandi. Mutuantur ab ea: 1° *iustitiam*, tamquam a primo exemplari, cui conformes esse debent; propterea in Prov. 8, 15 dicitur: «Per me reges regnant, et legum conditores insta decernunt»; 2° *rim obligandi*, tamouatn a mimo efficiente, a quo est omnis legislatorum potestas, iuxta Apostolum ad Rom. 13, 1: «Non est potestas, nisi a Deo». Recole dicta n. 17.

Unde iam corruunt systemata incredulorum, aliquod ens *erratum* tamquam supremam normam moralitatis fingentium: sive illud ens sumatur tamquam aliqua potentia humana cognoscitiva. uti Kant voluit; sive sumatur tamquam aliquid extra hominem existens: sive illud sit actui humano extrinsecum, uti lex civilis aut consuetudo; sive ipsi sit intrinsecuin seu connaturale, uti utilitas ad bonum ere;ituni aliquod adipiendum.

111. *Legis aeternae duplex est participatio in creaturis: le.r naturalis seu moralis et lex naturae seu physica.* Cum enim lex aeterna *omnia* moveat in finem ultimum, omnia entia tum rationalia funi irrationalia hanc motionem participant oportet; idque modo ipsorum naturae consono; ideoque rationalia participatione *intellectuali*. qua cognoscunt quid ipsis agendum sit; irrationalia participatione naturae qua *naturaliter determinantur* ad agendum secundum legem aeternam.

Articulus II.

De lege naturali.

132. — Notio. Lex naturalis est *naturalis participatio legis aeternae in creatura rationali*: qua nempe homo naturaliter cognoscit legem aetyrnam atque dirigitur ad agendum convenienter lini quem natura ex opere illo intendit in actionibus prom iis, sive ei conwctant cx natura gemeris, ut generare, comedere et huinsmodi, sive ex natura. J.uta.speciei, ut ratiocinari et huinsmodi *).

Lex igitur naturalis fundatur in essentia naturae humanae

¹ Cfr. III, 91. u. i.

² Cfr. I-II. <l. 91, n. 2 ut Suppi.. <l. 05. n. j,

eiusque praecepta sunt de his quae de se conveniunt naturae rationali seu inclinationi naturali humanae naturae quaeque proinde sunt intrinsece bona vel mala.

Lex naturalis formaliter constituitur ordinatione seu dictamine rationis *); sic differt a synderesi, qui est *habitus* inclinans intellectum ad assentiendum primis principiis moralibus; differt etiam a conscientia, quae legem naturalem ad determinatum casum particularem applicat.

Haec cognitio dicitur *naturalis* seu *naturaliter acquisita* seu, ut alii aiunt, *naturaliter indita*: non quasi ipsa cognitio sit naturaliter indita, sed quia homo naturaliter ita dispositus est, ut sibi illam cognitionem statim, postquam ad usum rationis pervenerit, facile *acquirit*, abstrahendo ex rebus sensibilibus notiones communissimas ordinis praefici (ut sunt notiones boni et mali) atque ex iis formando principia universalissima eiusdem ordinis, ex quibus dein varias conclusiones immediatas et mediatas deducit *).

133. — Principia. I. . Existit *lex naturalis*. Probatur 1° ex verbis S. Pauli (Rom. 2, 11): «Gentes quae legem (mosaicam) non habent, naturaliter ea quae legis sunt, faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus ». — Probatur 2° ex ratione: Deus enim vi legis aeternae movet unamquamque creaturam in finem ultimum per impressionem participatam legis aeternae, naturae huius creaturae consonam. Atqui homo est creatura rationalis facultate cognoscitiva intellectuali praedita. Ergo Deus eum movet per cognitionem. Deus autem ita movet per cognitionem, ut homini infundat facultatem ratione deducendi ex ipsa compositione suae naturae (fine, exigentiis) et ex relatione ad alia existentia, quidnam Auctor illius de ipsa ordinavit. Quam cognitionem ita impressam esse vix Legem moralem patet ex dictis de natura, legis in genere et legis aeternae in specie. — Confirmatur 3° ex ipso testimonio conscientiae ad quod alludit S. Paulus, *l. c.*

11. *Objectum legis naturalis est omne illud ad quod homo naturaliter inclinatur*. Patet ex supra dictis. Inclinatione enim naturae humanae legem aeternam manifestat et hoc, ad quod homo inclinatur secundum suam naturam, ratio naturaliter apprehendit ut bonum humanum et per consequens opere consequendum, et contrarium eius ut malum et per consequens vitandum.

1) (fr. 141. 7. 90. a. 1 iml 2; cl. 94. a. 1.
(fr. VM.T Iu *Kiinte** (19.il), /i. 177 .**/.

Hinc obiectum in genere est bonum naturae humanité, ideoque primum principium legis naturalis est: *bonum est faciendum et malum citandum*. In specie vero habentur praecepta triplicis ordinis pro triplici inclinatione naturae humanae: prima (piae ei communis est cum *omni alia* natura., altera quae ei communis est cum natura *animali*, tertia quae ei tamquam naturae *humanae* propria est *).

Secundum *primam* inclinationem homo appetit conservationem sui esse: et sic pertinent ad legem naturalem ea per quae vita hominis conservatur et occisio impeditur. Secundum *alteram* inclinationem sunt de lege naturae ea (piae naturae omnia animalia docuit: ut est commixtio maris et feminae et educatio liberorum. — Secundum *tertiam* inclinationem prosequitur bonum naturae suae *rationalia*; sic inclinatur naturaliter ad hoc ut veritatem cognoscat de Deo et in societate vivat.: et secundum hoc ad legem naturalem pertinent ea (piae ad huiusmodi inclinationem spectant, utpote quod homo ignorantiam vitet, quod alios non offendant cum quibus debet conversari, et cetera huiusmodi quae ad hoc spectant *).

III. Subiectum LEGIS naturalis est omnis homo: idcirco in actu primo tantum, quatenus uxor rationis destitutus est; in actu etiam secundo, quatenus homo uxor rationis gaudet. Eatenus enim aliquis est subiectum legis naturalis, quatenus ipsi promulgatur, i. e. eius obiectum a legislatore observandum proponitur seu manifestatur. Atque talis manifestatio legis naturalis in uxor rationis destitutis solum obtinet in actu primo, (pium mere adsit in iis dispositio naturalis obiectum legis naturalis, remoto obice, cognoscendi: in uxor rationis /ruentibus vero obtinuit etiam in actu secundo, quatenus homo statim postquam usus rationis in eo ('vigilaverit saltem principia universalissima ordinis moralis necessario naturaliter percepit; in quibus principiis proprii* tota lex naturalis obiectiva sita est atque conclusiones immediatae et mediatae tamquam in nucleo continentur.

Corollarium. Ex dictis sequitur infantes qui nondum ad rationis usum pervenerunt et amentes, legem naturalem transgrediendo, peccare quidem, at materialiter tantum. Peccant ergo qui amentes vel pueros rationis nondum compotes ad actiones ex se legi naturali contrarias inducunt: nam inducunt, eos ad peccatum materiale seu ad veram, obiectivam transgressionem legis pro ipsis etiam latae *). — Ex hac parte quidem non peccant ulli eos inducunt ad actus qui, ut peccaminosi, natura sua usum rationis requirunt, ut nonnulla saltem peccata oris; attamen

*i I-II. q. 91. «. 2.

*) S. Th. I. r.

*) Arquait modo illicitum <-l ad tñem therapeuticum positive cñneulere perHonae iwvchlee turbatae pcHltlonam actuum, qui Ipsi In dctermlnnUa circumdantiIn mlrfectlve quidem Involuu-taril rant ex defectu Illxvtatlx. materialiter tamen Icjrein divinam laedunt. Cfr. l'ium Nil. Alloc. 13 April. 1983 In .1. .1. .S'. (1903). p. 285-288.

tales facile peccant ex capite pravi habitus qui pueris similibusque ingeritur vel ex capite scandali aliorum (n. 153; II. A., 11, n. 36; Mare, m. 125; Lelunk., I, n. 226).

134. — Quaestiones. I. De cognoscibilitate legis naturalis. Quaeh. .In le.r naturalis inrineibiliter ignorari possit.

Resp. Ist. Segat. omnino quoad *prima principia* s«n praecepta; quia ipso lumine naturae sunt omnibus per se nota et indelebilia ab humana mente. Talia sunt v. g.: bonum est faciendum, malum vitandum; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; suum cuique est tribuendum.

; ~ ~ *Sénat*, (momie quantum ad *praecepta secundaria* proxime a primis *deducta*; quia obvio *discursura*- primis deducuntur. et conscientia ipsa pulsatur in actibus eorum. Talia sunt praecepta Decalogi, dempta circumstantia diei in tertio praecepto. Conceditur tamen

vel indoctis, et ad breve tempus, aut accedente aliqua circumstantia specietenus cohonestante; quia ob inscitiam et eiusmodi circumstantiam evadunt obscura. Praecepta, quae possunt sic ignorari, sunt e. g. malitia pollutionis, furti ad sublevandam gravem miseriam, mendacii officiosi, occisionis morientis ne diutius agonizet, etc.

Affirm. vero quoad *praecepta* a primis *remota*: quia non nisi -operoso discursu a primis praeceptis deducuntur, cui non omnes idonei sunt; talia sunt praecepta de non ineundis contractibus usurariis. de vitandis quibusdam scandalis, de simoniae vel vindictae

roversia est inter Docturos. Constat praeterea ex prop. 2 Bail confixa ab Alexandro VIII: « Tametsi detur ignorantia invincibilis iuris naturae, haec in statu naturae lapsae operantem ex ipsa non excusat a peccato formali ».

0e*****.

.*Nota*, Xon datur ignorantia invincibilis circa, *notorias proprii status rei officii obligationes*: quisquis enim statum quemquam vel officium suscipit, ignorare nequit se teneri eiusdem obligationes callere; (piare, si debitam instructionem negligat, eius ignorantia vincibilis et culpabilis est. Postquam vero instructiones statui suo *necessarias* comparari* satis curaverit, poterit- utique circa nonnulla non ita manifesta invincibiliter errare (m. 170-171; II. A., tr. 1, n. 5').

135. — 11- De immutabilitate legis naturalis. Quaeh. 1° .Di *lex naturalis sit immutabilis*.

liesp. /list. Affirm., si intenditur immutatio *proprie dicta*, qua circa eandem materiam lex variatur, tum intrinsece sen a parte tinis legis, tum exlrinsece seu a parte legislatoris. Fundatur enim jn essentia naturae humanae; haec autem est immutabilis tum in so tum a parte Creatoris.

Nunquam ideo *casus particularis seu concretus* in vita hominis occurrere potest, (pio lex naturalis mutaretur; quia essentia naturae semper et ubique in esse permanet, qualescumque verificentur circumstantiae *).

Nepal, si intelligitur mutatio *improprie dicta*, quae consistit in mutatione non ipsius legis, sed *materiae* legis seu *subtractione materiae*.

QUAEH. 2° *Quomodo* materia legis mutari seu ei subtrahi possit.

Kesp. 1° *Ex circumstantiis*: ex hae parte materia legis mutatur seu ei subtrahitur, quoties circumstantiae efficiunt, ut aliquod ius vel pmeceptum naturale alteri praecepto vel iuri ex apparenti quadam collisione praevaleat. Sic praecepto deposita reddendi aliquando praevalet ius. imo nonnumquam officium, damna propria vel aliena depositi retentione praecavendi; et in genere, quoties duo praecepta concurrunt miae simul observari nequeunt, praevalet praeceptum vel ius superioris generis seu majoris momenti praecepto vel iuri inferiori.

2° *Ex auctoritate divina*: ex hac parte materia legi subtrahi atque mutari potest, quoties supremo Dei dominio ita subiecta est. ut pro libitu de ea disponi possit, uti obtinet circa vitam et bona temporalia hominum atque circa obligationes quas homines erga Deum libere contraxerunt. Ita Deus praecepit Abrahae filium innocentem occidere: Israelitis Aegyptios spoliare, Chananaeos omnes exstirpare; Ecclesiae facultatem concessit relaxandi vota. Quae omnia non involvunt mutationem legum non laedendi vitam vel bona proximi nec vota Deo facta; sed arguunt mutationem materiae, quatenus iura proximo vel ipsi Deo acquisita ex supremo Dei dominio remittuntur.

Quaeh. 3° $\Lambda\eta$ VERA collisio vel epikeia in lege naturali admit-tenda sil.

Resp, Negat. Species enim collisionis vel epikeiae, quae in praedictis casibus habetur, ex hoc oritur, quod praecepta naturalia *inadacquate* enuntiantur. Praecepto enfin: *deposita sunt reddenda* proprie addendum foret: *rationabiliter petenti*; praecepto: *non licet innocentem occidere* addendum: *salvo supremo Ilei dominio*. Ideo *apparens* solum collisio abide uimaiens tiUJtum ei)ikeia_m_praeceptis -naturalibus haberi potest. cum revera non unum praeceptum alteri contradicat, sed ex duobus unum coalescat *).

*) Cfr. l'iiim XII contra existenthilbcinum ethicum In Alloe. 18 \pril. 1952 in J. J. .S\ (1952). p. HI *77.; limtr. S. <gt;fl. 2 Fobr. 105G In .(. J.X. (1906) p. 1 U. Hürth in /YnWim (1952). p. 223 /vpj. Cfr. mipni n. 00.

;) Cfr. MI. q. 91. α . 1 cl 5: q. 100. n. 8; Infra n. 175; Gnslt. n. 939. 5.

136. — III. De dispensatione in lege naturali. Quaer. 1° An *saltem* dispensari possit in lege naturali.

Resp. Disp. 1° Aliqui allirnant *vere et proprie dictam dispensationem* a Deo dari posse *), ex causis divinae eius Sapientiae relinquendis, in nonnullis praeceptis secundariis legis naturalis, uti in praeceptis unitatis et indissolubilitatis matrimonii; idque comprobant tura ex caractere secundario horum praeceptorum, vi cuius ipsorum observantia naturae humanae non ita necessaria esse videtur, ut ne Deus quidem in ipsis dispensare possit, tum etiam ex eo quod Deus de facto sub lege veteri Israelites polygamiam atque iuxta multos divortium etiam perfectum permisit.

2° Aliis vero etiam in hisce casibus *mutatio seu subtractio materiae* ideoque dispensatio tantum improprie dicta admittenda videtur; quae mutatio materiae in eo sita est quod Deus vi supremi

Ratio huius est quia *ipsa lex naturalis* ob relativam tantum horum praeceptorum necessitatem dictitat, circumstantias aliquando Heri posse tales, ut saltem Deus, ad maius malum vitandum maiusve bonum obtinendum, contrarium permittere» possit. Unde haec praecepta proprie adaequate enuntianda essent cum clausula: *nisi Deus contrarium permiserit*. Unde fit collisio (apparens utique) inter legem et ius unitatis et indissolubilitatis matrimonii et legem atque ius altius divinum de maiori bono procurando. Quod ius ideo Deo eique soli reservatur, (pria sola sapientia divina de huiusmodi praeponderantia aequum indicium ferre potest atque insimul damnis ex tali permissione orituris speciali sua providentia apta afferre remedia ‘).

QUAER. 2° Quo sensu ius improprie saltem dispensandi SOLI Deo reservetur.

Hesp. Eo sensu, quod tamen *exercitium* huius iuris Deus potest peragere atque de facto etiam ex parte saltem peragit mediante Ecclesia, Ille nempe, obtinet in iis praeceptis iuris naturalis quae in sua obligatione pendent a praecedente consensu voluntatis humanae. Hoc modo Romanus Pontifex vi potestatis suae vicariae nomine Dei ex iusta causa remittit debitum ortum ex voto, aut A^dissolvit vinculum matrimonii rati *).

Notes insuper Ecclesiam posse etiam *authentice et infallibiliter*

x) Dispensatio «mt relaxatio obUationfa bVU ^ Ictfhlatore pm cami particulari concoR<a. remanente ipsa lego. culus eruo effectus tantummodo pro Illo cnxu suspenditur sed quae In neo tollitur nec mutatur; cfr. Infra n. 187.

*) Cfr. Suarez. *J)r Lroibii**, 2, r. 15. n. 26; l.rhmkulil, I, n. 285; Mare n. 128* Sweoiw n. 300; Oredt. n. 1025.

3) Cfr. Witrnx, *hiM Ikrr.*, I. n. 122; cfr. cl S. Alf. n. 189. lib. 0, H. HUI. H \ tr » n 56 tr. 18, a. »3.

interpretari legem naturalem. Sequitur uou solum ex munere totum fidei depositum custodiendi, verum etiam ex praerogativa sanctitatis; sancta enim non esset Ecclesia, si posset docere quod honestum non est *).

Articulus III.

De lege divina positiva.

137. — Notio et divisio. Lex divina positiva est omnis lex quae a Deo legi naturali superadditur.

Dividitur: a) ratione OBIEOT1: in legem divinam positivam *per se* vel *per accidens*: prout vel *nova* praecepta superaddit legi naturali, sicut v. g. prohibitio esus carnis cum sanguino (Gen. 9, 4); vel tantummodo praecepta legis naturalis *confirmat*, sicut decalogus facit, praecisa circumstantia Sabbati et lege de non faciendo sculptili.

b) ratione finis: in legem ordinis *naturalis* vel legem *supernaturalem*; prout ex se finem ultimum *naturalem* tantum spectat, accuratius determinando praecepta legis naturalis, sicut faciunt praecepta iudicialia legis Mosaicae; vel in finem ultimum *supernaturalem* ordinatur, sicut praeceptum circumcisionis vel Baptismi.

c) ratione temporis: in legem *primitivam* seu *patriarcharum*, *veterem* seu *Mosaicam*, *novam* seu *Euangelicam*.

Necessitas. *Lex divina positiva est necessaria ad directionem vitae humanae*. Rationes sunt; 1° quia per legem dirigitur homo in ordine ad finem ultimum ideoque inter legem et finem ultimum proportio adsit necesse est; iamvero, homo de facto destinatur in finem ultimum *supernaturalem*; ergo necessaria ei est etiam lex supernaturalis, nec ipsi sufficiunt lex naturalis et lex humana; 2° quia sine lege divina positiva infirmitas humana circa multas conclusiones legis *naturalis* in errorem duceretur; 3° quia lex positiva *humana* nequit omnia determinare quae ad perfectionem virtutis et ad impeditionem mali determinari debent ’).

138. I. Lex primitiva. Non adfuit tempore antemosaico *complerus* quidam legum a Deo latorum; nihilominus, praetor actus internos quos ipso ordo supernaturalis atque promissio Redemptoris imponebant, habebatur *sacramentum naturae* pro justificatione parvulorum per fidem parentum, modo quo ipsis placuit

’) Cfr. En., *Casti Counuhii*. 31 Dec. 1930. A. J.K. (1930). 580. Cfr. Bouquillon. Tftro/. mor. fund., ». "C.

b Cfr. I II. q. 91. «. 4.

exterius manifestatam; pari mod» *matrimonii* perfecta imita» atquo indisKolubilitas etiam hac lege institutae erant '); atque post diluvium dabatur aliquod praeceptum, praecipue prohibitio owns carnis cum sanguine, quae prohibitio, sive ex se temporanea fuit, sive oblivione iam diu ante Christum vim Miam amisit ·).

II. Lex mosaics. Ilae lex »/«« *talix* solos Iudaeos obstringebat. Praecepta eius *moralia*, seclusa circumstantia sabbati et de non faciendo sculptili, iiorrni obligationem non imponebant, qtnim iam ex lege naturali omnes hominis ad ea servanda adigerentur; nihilominus Iudaci ea violantes *t/rariux* peccabant ob contemptum solemnem promulgationis ipsis specialiter factae, *Cexxavil* lex Mosaica a morte Domini vel saltem a prima Evangelii promulgatione die Pentecostae, ita ut etiam praecepta eius *moralia* non iam ex promulgatione .Moeaica, sed ex Christi confirmatione purfectiva vim suam hauriant; praecepta vero eius *cacremoniatia* et *imlieialia* prorsus *mortua* (i. e. omni vi destituta), imo *caeremo-iiialia* paulatim *mortifera* (i. e. peccato superstitionis obnoxia) effecta sint; patiatim, i. e. post sufficientem divulgationem Evangelii in populo iudaico seu post destructionem urbis Ierusalem ·).

139. — III. Lex Evangelica. 1. Natura eius. *Est vera lex supernaturalix a Christo Domino lata*. Quant plurima enim praecepta Christus durante vita sua publica annuntiavit, atque Apostolis praecepit, ut observantiam mandatorum suorum hominibus commendarent (.Matth. 28,20). Inde Concilium Tridentinum (.srs-.s. 6, *can.* 19) condemnat eos qui affirmant nihil praeceptum esse in Evangelio praeter fidem.

-'. Obiectum *legis novae sunt praecepta theologalia, moralia, sacramentalia*. *Theologalia* referuntur ad virtutes theologicas⁴⁾. — *Moralia* legem naturalem in decalogo iam confirmatam renovant, eam ad pristinam integritatem revocant atque perficiunt, additis etiam pluribus *consiliis* quae perfectam mandatorum observantiam procurant et quorum praecipua, paupertas uempe, castitas, obedientia, consilia evangelica vocanturs). Ob confirmationem legis naturalis decalogi, christiani eam violantes gravius peccant quam infideles legem naturalem transgredientes. — Praecepta demum *sacramentalia* sunt ea quae spectant ad sacramentorum susceptionem et sacrificii oblationem ·). — Praecepta *imlieialia* Christus immediate non condidit, nisi ita vocare velis ea quae naturam Ecclesiae eiusque potestatem respiciunt T); de cetero vero talium praeceptorum constitutionem auctoritati ecclesiasticae reliquit.

«) Ctr. Miilth. IV. 4.

Cfr. Gen., r. 9.

’) Cfr. MI. <A 103. a. I η<1 I.

Maltli. 22, 37; Man-. 1<. 10; Lur. 10, 27.

Maith. 5, 17 <r; 19, 21.

·> Io. 3, 5; Luc. 22. 19’ Io. 0. i.

“) Maith. 10. IK*/.; IB, 17*1.

3. *Obligatio legis novae sese extendit ad omnes homines.* Patet ex verbis Domini: « Docete omnes gentes... docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis » (Matth. 28,18; cfr. et Mare. 16,15; Bom. 1,16). Attamen solum praeceptum^{ux-^ni} suscipiendi fidem et^{ingrediendi} Ecclesiam per susceptionem Baptismi omnes imme- obligat; alia vero mediate tantum, per dictum nempe ingressum in Ecclesiam.

Incepit autem obligatio legis novae^o obiective quidem induci a causatione legis veteris i. o. a morte Christi vel saltem a die Pentecostes. *Subiective* vero «*u*ec^{dee}» tantum homines obligabat, prout in eorum notitiam veniebat. Postquam vero sufficienter divulgata fuerat, etiam ignorantes obligabat, etsi inculpabiliter ignorantes excusarentur a peccato. Tunc ergo etiam circumcisio pro Iudaeis et Sacramentum naturae pro paganis sicut et penitus polygamiae et divortii certo pro omnibus cessarunt.

Quandom autem Evangelium sufficienter divulgatum fuerit et utrum hoc tempus *idem* fuerit *pro omnibus*, disputatur. Alii putant sufficienter Evangelium divulgatum fuisse per praedicationem Apostolorum usque ad destructionem saltem urbis Ierusalem; alii solutionem quaestionis divinae providentiae relinquunt^o).

4. *Perfectio legis novae. Lex Evangelica est perfecta neque alia perfectior in eius locum successura est.* Ita omnes cum S. Thoma. Et assertum probatur ex verbis Domini: « Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt » (Lue. 21,33), et: * Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi » (Matth. 28, 20). Status enim novae legis successit statui veteris legis, sicut perfectior imperfectiori. Nec potest dari status perfectior statu novae legis, quum nihil possit esse propinquius fini ultimo quam hic status qui immediate in eum introducit^o). Confirmatur doctrina damnatione propositionis 5° in Syllabo Pii IX: « Divina revelatio est imperfecta, et idcirco subjecta continuo et indefinito progressui, qui humanae rationis progressui respondeat ». Cfr. et Decretum *Lamentabili* Iulii 1907. prop. 21, 59.

5. *Dispensatio proprie dicta in iure divino positivo soli Deo reservatur*, quum ex una Parte nullatenus pateat Christum Ecclesiae hanc potestatem concessisse, ex altera parte (inferior nequeat in lege superioris sine eius concessione dispensare, Nec dicatur hanc potestatem inclusam esse in facultate solvendi omnia, Petro concessa (Matth. 16, 19). Haec enim non habent sensum indefinitum, sed valent quoad ea quae muneri Petri *necessaria* sunt, inter quae non venit potestas concedendi dispensationem proprie dictam in iure divino positivo. — Idem patet percurrendo varia praecepta iuris

) Cfr. IW h. /λ. / </> ' />>.. η. AII.
Cfr. I-II. 7. 100. '» 1.

divini positivi: nemo enim dixerit. Ecclesiam proprie dispensare posse in iis quae Christus statuit sive credenda sive agenda circa inedia salutis, Sacramenta, Sacrificium, constitutionem Ecclesiae. Confirmatur praxi atque partim saltem (quoad Sacramenta) positiva declaratione ipsius Ecclesiae. (Cone. Trid., sm. 21, e. 2).

.Nihilominus potest Ecclesia auctoritate interpretari legem divinam positivam atque insuper, vi potestatis vicariae, per remissionem materiae improprie dispensare in illo iure divino etiam positivo quod nititur facto humano; eo modo quo supra dictum est circa legem naturalem. Hoc modo improprie, dispensat in vinculo matrimonii rati, quatenus ratione Sacramenti firmitas vinculi iure divino positivo augetur.

Demum, incommodum proportionate gravi*, quod per accidens tangeretur observationi legis divinae positivae, aliquando ab eius obligatione excusare potest, iuxta infra dicenda *n.* 181.

Ca p u t III.

LEGUM HUMANARUM LATIO

Expendemus: 1° quinam possint leges ferre, 2° circa quam materiam, 3° (piam necessaria sit promulgatio, 1° num requiratur etiam legis acceptatio a populo.

Articulus i.

Potestas ferendi leges.

140. — I. Exsistentia potestatis legiferae. In quavis hominum societate perfecta, sive ecclesiastica sive civili, esse debet potestas legislativa. Etenim omnis hominum societas indiget gubernatione, sine (pia summa esset in ea confusio, secundum illud Prov. 11,11: « Ubi non est gubernator, populus corrueat ». Sed gubernator nequit regere populum, nisi per leges; proinde in eo resideat necesse est leges ferendi potestas a Deo ipso collata. — Itaque inquirendum hic est, quinam sint illi, penes (pios leges ferendi potestas existat: in qua inquisitione respicere debemus ad leges ecclesiasticas et civiles, communes et particulares, et ad mutuam relationem et limites utriusque potestatis.

II. Subiectum potestatis legiferae in Ecclesia. 1° Quoad leges ecclesiasticas *commune** potestatem habent: a) Summus Pontifex vel solus vel una cum Concilio Generali, prout opportunum indicaverit (can. 218, § 1, 222 *q.). — b) Congregationes Romanae, sed non nisi iussu et approbatione Summi Pontificis; non vero S. Collegium Cardinalium, Sede Apostolica vacante (can. 211 et 213).

2° Quoad, leges ecclesiasticas *particulare**, potestatem habent: a) *Episcopi* pro dioecesi sua, tum in Synodo, tum extra Synodum, etiam non audito Capitulo (can. 329, 331, 335, 362, 2221);

b) *concilium plenum* pro provinciis ecclesiasticis ei a S. Sede subiectis, *provinciale* pro provincia ecclesiastica (can. 281 sq.); sed decreta Conciliorum plenariorum et provincialium a S. (. Cone, recognoscenda sunt (can. 291);

c) *praelati* (pii iurisdictione quasi-episcopali pollent pro sua quasi-dioecesi, ut Vicarii et Praefecti Apostolici et abbates vel praelati *nullius* (can. 291 et 323);

d) sede vacante *Capitulum* ante deputationem Vicarii et dein *Vicarius Capitularis* pro dioecesi respectiva leges ferre posse videntur, dummodo nihil eximie innovetur (can. 131, 135, 136; S. Alf., n. 101);

e) *capitula* et aliquando etiam *Superiores* religionum clericalium exemptarum potestatem legiferam exercent iuxta normas propriarum constitutionum (can. 501).

Nota. Limitatur praefatorum particularium legislatorum potestas: a) quod nequeunt leges ferre iuri communi contrarias aut legibus particularibus a S. Pontifice pro ditione eorum latis vel confirmatis dissonans, eum inferior nequeat immutare vel abrogare legem Superioris; b) quod eorum potestas se non extendit ad res gravioris momenti seu *causa** *maiores*, utpote quae S. Pontifici in signum supremae potestatis reserventur et propter arduitatem suam sublimius tribunal postulent. Cfr. can. 220, 1038, § 2.

III. Subiectum potestatis legiferae in societate civili est illa persona sive physica sive moralis, in qua residet auctoritas civilis suprema alicuius status; eae vero personae quae praesunt provinciis et civitatibus alicuius regni non solent habere nisi facultatem faciendi ordinationes quasdam inferioris rationis quae non leges, sed decreta vel statuta nuncupantur. Ofr. Bouquillon, l. c., n. 215.

IV. Mutua relatio et limites potestatis legiferae ecclesiasticae et civilis ex fine et natura utriusque societatis atque, pro Ecclesia, ex voluntate Christi petuntur. Et quum tunc Ecclesiae altioris ordinis sit line societatis civilis, ideo in conflictu ius Ecclesiae ceteris paribus praevalet, iuri societatis civilis, atque Ecclesiae est eo in

casu limites potestatis civilis auctoritative designare. Insuper Ecclesiae est iudicare de *moralitate* omnium actuum humanorum, etiam socialium, in quantum iis inest ratio peccati (cfr. can. 1553, § 1. 2°) ideoque et hoc modo indirecte saltem irritas declarare potest leges civiles 1).

Articulus II.

Materia legis.

141. — Regula generalis. *Materia legis in genere sunt actiones vel omissiones humanae quae conducunt bono communi.*

Hinc in specie: 1° materia legis praecipiva esse potest solus actus *honestus* vel saltem ex se indifferens; qui sit insuper moraliter *possibilis*, ita ut, locorum et temporum ratione habita, non sit observatu nimis difficilis; atque demum *utilis* (n. 110; 11. A., n. 3; I-II, q. 95, a. 3, q. 97, a. 3 ad 2).

2° Legis PROHIBITIVAE materia esse possunt actiones etiam natura sua honestae aut indifferentes, in quantum bono communi inconvenientes esse possunt.

3° Lex PERMISSIVA pro obiecto habere potest etiam tolerantiam eius (pud de se inhonestum est, ad maiora mala, vitanda.

142. — Quaestiones de nonnullis actibus in specie. *Quaeritur. 1° An actus valde ardui et difficiles, aut heroici, possint materia legis esse.*

Resp. Negat, generatim loquendo; lex enim debet esse de moraliter possibilibus communitati; actus autem illi superant communes hominum vires.

Aliquando vero iniungi possunt, nimirum in casibus raris, eum bonum commune id exigit; bonum enim commune privato anteponendum est. Item in hypothesi status liberi' ab aliquo suscepti, qui ad eiusmodi actus aliquando obstringit.

Quaeritur. 2° An praeterita possit esse materia legis humanae.

Resp. Dist. In quantum lex est *praecipiens* vel *prohibens*, *negative*: repugnat enim vi legis *directiva* attingi actus iam positos. — In quantum lex est *poenalis* vel *irritans*, *affirmative*, dummodo poena sit ordinaria et irritatio tunc circa actus revocabiles vel dubios. —

*> Cfr. infra n. 152; Otvmeiih. *InxtUullonm luri* public» rrrl.* *, cap. 1(1; Vlaming, /π·/i· htiimit* luri* reel., Pam II: /u» publicam; HlvvI, Qw/tr*/. luriis fcrI. publiiri. Cfr. et Nj/lbihw· PII IX. prop. 30*55; Utt. cncycl. Leoni·* XIII *Immortali Dri.* | |SS5.

It autem lex ecclesiastica respiciat praeterita, requiritur ut *nominalim* in ea de hoc caveatur (can. 10).

Quaer. 3° .-// *aciun* interni lege humana praescribi possint.

Ilesp. Dist. 1° Quando agitur de actibus internis *directe* imponendis, certum est eos non esse materiam legis *cioilis*. Utrum sint materia legis ecclesiasticae controvertitur; attamen communius et probabilius similiter negatur.

Certum eet apud omnes actus internos a lege civili directe imponi non posse. Rationes sunt, quia: 1° potestas legislativa directe spectat ad *communitati** regitnen, quod directe nonnisi actiones externas respicit, quum ipsa etiam communitas humana, utpotc externa, directe in tinem externum ordinata -it. Ergo directe versari debet circa solos actus externos. 2° Eiusdem potestatis e-se dela-t leges *jerre* et transgressores *iudicare* ac *punire*: si enim legislator non posset < legum suarum vindex, frustranea ut plurimum esset potestas legislativa; cum ergo non possit de internis iudicare, neque potest de illis legem ferre. Ita S. Thom., I-II, q. 91, a. et II-II, q. 104. a. 5 (<l. 100).

Controversia est de lege *ecclexiastica*. Non pauci existimant posse legislatorem ecclesiasticum lege directive actus mere internos praecipere. Colligunt: 1° ex verbis Christi apud Mattii. 16. 19: » Quodeumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis», quae verba generalia sunt. 2° Ex ratione; quia Ecclesiae potestas spiritualis est. conducens immediate ad salutem animaram; quare necesse non est ut omnis lex Ecclesiae coactiva sit, sed in pluribus, et semper quidem pro actibus internis, siitlicit vis direetiva conscientiam ligans, ita ut legis violatio subjiatur poenis legis divinae, per quam omnia peccata prohibentur prohibitione punitiva *).

Communior et probabilior sententia negat cum I). Thoma, ob rationes supra allatas: nam actus interni proprie non pertimuit ad *communitatem*, sed ad *privatam* uniuscuiusque salutem vel damnationem, quibus sutlieienter provisum est per potestatem ad forum internum sacramentale pertinentem (n. 100) >).

2° Actus interni possunt *indirecte* praecipiri vel prohiberi lege humana, quatenus nempe intime connectuntur cum actibus externis, sicque necessarii sunt ad actus externos praeceptos recte peragendos; uno verbo (piando actus *mi.rli* sunt. Ratio est, quia id necessario consequitur ex potestate in actus externos.

Porro duplici modo potest actus internus intime connecti cum externo: 1° tamquam *causa* actus externi; unde lex. (piae praecipit actum externum, praecipit simul voluntatem illum faciendi; 2° *tam- ipiam conditio* necessaria ad esse physicum vel morale actus externi; v. g. (piando praecipitur contractus, iubetur consensus internus ad contractum necessarius; (piando praecipitur Sacramenti susceptio, iubetur digna susceptio; quando praecipitur Missa pro populo, iubetur intentio applicandi, etc. (n. 100).

4 Elbrl, /x/r/. I. n. 332*/.

Cfr. Bvihml. XIV, !>t Xi/n.. lib. 1», c. L n. L

Quaer. 1° *actus externi occulti possint esse legis materia.*

Resp. Affirmat.: quia actus occulti revera sunt externi et cognoscibiles, licet per accidens non cognoscantur. Quare plectitur excommunicatione haeresis occulta, irregularitate homicidium occultum (n. 100). Tales actus tamen cadere, solent sub foro interno non-sacramentali.

143. — Nota. 1° Praeter potestatem fori externi et interni non-sacramentalis, accepit Ecclesia a Christo potestatem *fori interni* sacramentalis, (pia praecipue hominis causa privata ad Deum agitur; ex hac potestate jurisdictionem in actus internos exercet, et habet proinde potestatem absolvendi a peccatis mere internis, dispensandi in votis mere internis etc.

2° Praelati regulares possunt subditis suis praecipere et prohibere actus merè internos, ad regularem observantiam spectantes, ob votum obedientiae quo religiosus libere se obstrinxit ad obediendum Superiori suo in omnibus, quae secundum regulam et Ordinis consuetudinem praecipiuntur. Unde possunt Praelati inhere orationem mentalem, conscientiae examina, applicationem bonorum operum, Sacrificii Missae etc. †.

Articulus III.

Legis promulgatio.

144. — Notio. Promulgatio est externa legis propositio a legislatore communitati facta, secundum formam legitime constitutam, ad legis notitiam et obligationem inducendam. A promulgatione distinguenda est legis *divulgatio*, qua illius notitia ad singulos subditos diffunditur. Statuitur:

I. Necessitas promulgationis. *Promulgatio necessaria est, ut lex obligandi acquirat.* Ratio, quia lex est regula actuum humanorum; ergo oportet ut applicetur hominibus, qui secundum eam actiones suas componere debent: applicatur autem, cum in eorum notitiam deducitur ex ipsa promulgatione. Ergo promulgatio est necessaria ut lex habeat suam virtutem obligandi. Ita S. Thom., I-II, q. 90, a. 4 (n. 96).

II. Modus et effectus promulgationis in genere. *Promulgatio debet esse publica, ut lex toti communitati possit innotescere.* Ratio, quia

*) Cfr. S. Thom. I-II, q. 90, a. 4. I-II, q. 90, a. 4 (n. 96).
 *) Cfr. S. Thom. I-II, q. 90, a. 4 (n. 96).
 *) Cfr. S. Thom. I-II, q. 90, a. 4 (n. 96).

lex est régula publica totius communitatis; ergo debet proponi publico modo et communitati accommodato.

Postquam autem promulgata est, lex per se obligat omnes, nisi lex positura terminum incipiendae obligationis statuerit; quia iam omnia requisita ad obligandam communitatem habet. Illi tamen, quibus inculpabiliter nondum innotuit, in foro *conscientiae* nec peccant legem violando, nec ad poenam obligantur. In foro vero *externo*, postquam facta est promulgatio, et terminus inchoandae obligationi praefixus praeteriit, praesumitur quivis subditus legem scire, ita ut ipsi non patrocinetur excusatio ignorantiae, nisi illam efficaciter et positive probet.

Tempus autem per quod aliqua lex promulgata ex voluntate legislatoris vim suam non exserit, tempus *vacationis* legis dicitur (l. 69, 96; If. A., ». i).

III. Modus et effectus promulgationis legis ecclesiasticae. 1° *Leges ab Apostolica Sede latae promulantur per editionem in Actorum Apostolicae Sedis commentario officiali*, nisi in casibus particularibus alius promulgandi modus fuerit praescriptus; vim suam *EXSERUNT tantum expletis tribus mensibus a die qui ACTORUM numero appositus est*, nisi ex natura rei illico ligent aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta (can. 9).

Tres mensos isti sumendi sunt *prout sunt in calendario* (non ergo ut spatium 90 dierum sed v. g. a 15» Maii usque ad 15un* Augusti 92 dies); idque ita ut vacatio legis finiatur *incipiente ultimo die* (ergo incipiente 15» Augusti); aut, si mensis diei eiusdem numeri «-areat (ut v. g. si dies *Actis* appositus est 31«« Ianuarii, decet 31n" Aprilis) *incipiente ultimo die mensis* (30us Aprilis. Cfr. can. 34. § 3. 1» et 2» ').

2° *Leges Concilii plenarii aut provincialis promulantur et vacant secundum modum ab ipsis Concilii Patribus designandum* (can. 291, § 1).

3° *Leges episcopales statim a promulgatione obligare incipiunt*, nisi aliud in ipsis caveatur; *modus autem promulgationis ab ipsomet Episcopo determinatur* (can. 335, § 2).

IV. Circa legem civilem varia in variis codicibus statuuntur*). *Locatio* aliqua indicari solet; insuper aliquando distinguitur inter *promulgationem* (quae fit per mandatum exsequendi legem) et *publicationem* (quae fit per insertionem in folia «officialia»).

) Ibi rtlnin Mnmt. //»/. /uri* Can., Г. n. 192.

* Cfr. Bonquillnii, *Thcol, mor» fumi.*, n. 220; TiUiquercy. n. 330; SUuitalexIcon V» Gtwlz. Quoad hwni holbnidicaru: *Grandini*, art. 72; 1177 houdcndr alyrinrrnr bepalingt»i, art. 2; Pmrinrialr art. 100, 10|; Qnnrentcmt, art. 172 rn ri<J,

Articulus IV.

Legis acceptatio.

145. — Principia. I. *Acceptatio populi per se non est necessaria, ut lex iusta obliget.* Ratio est, quia alioquin nulla fere foret potestas legislatorum; si enim populus pro libito parere posset vel recusare legem, legislatores tantum possent quantum vellet populus, quod non tam esset regere populum, quam regi ab eodem. Merito idcirco damnata est ab Alexandro VII *prop.* 28: « Populus non peccat, etsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam ». — De lege ecclesiastica res est magis manifesta; quia Pontifex suam potestatem ferendi leges accepit immediate a Christo; quam potestatem Papa, iuxta sententiam hodie multo communioem, communicat Episcopis pro suis dioecesibus; cfr. can. 8, § 1 et can. 218, § 2 («. 138, 104, 9°).

II. *Dejectus acceptationis per accidens quandoque efficere potest ut lex non obliget*, nimirum per praesumptum legislatoris assensum vel per desuetudinem.

Contingit: 1° si lex est *observatu nimis difficilis*, adeo ut merito praesumatur quod si legislator eas circumstantias cognovisset, legem non tulisset; eo nempe in casu licitum fieri potest ex legitima epikeia observationem legis suspendere, dummodo pro definitiva provisione recurratur ad legislatorem. Cfr. Maroto, *Inst. / C., n.* 193.

2° Si lex est *contraria consuetudini vigenti*, legislatori ignotae; etiam in eo casu licitum fieri potest eius observationem suspendere, dummodo interim ad legislatorem recurratur pro opportuno remedio. Imo, quod attinet ad leges ecclesiasticas, lex non revocat consuetudines centenarias aut immemorabiles, nec lex generalis consuetudines particulares, nisi expressam de istis vel illis mentionem fecerit (can. 30).

3« Si *maior pars populi fidelis* legem non recepit; quamvis enim non acceptantes peccent, quamdiu desuetudo praescripta non est, minor tamen pars in eo rerum statu lege non tenetur; quia praesumitur legislator nolle obligare paucos, quando communitas legem non observat.

1° Si lex per *desuetudinem* a maiori parte populi fidelis introductam abrogata fuit, modo desuetudo satisfaciat conditionibus, infra n. 20' enumerandis. Tunc sensu verum est effatum: « Lex non recepta non obligat » (n. 139; H. A., w. 11-13).

Quaestiones. Quaer. 1° A» *in casibus de quo sub II, obliget i' dubio num usu recepta sit.* M

Rcsp. Plures negant. At sententia sequenda affirmat, quia, cum constat de lege, ipsa possidet; etenim lex promulgata per se non indiget acceptatione, ut obliget, sed vim obligandi habet donec legitima epikeia certo suspensa vel legitima consuetudine certo abrogata sit (n. 97).

Quæ AER. 2° .1» *fas sit Episcopis non acceptare leges pontificias.*

Hesp. Negat.: Episcopi namque debent obedientiam S. Pontifici, haud secus ac ceteri fideles, imo magis quam ipsi, eo quod exemplum illis praebere debent, (cfr. can. 336). Excipe tamen casum, quo ob locorum adiuncta legem Ecclesiis suis minus accommodatam vel etiam noxiam indicarent; tunc possunt et debent rationes S. Sedi exponere; interim Pontifex merito praesumitur nolle obligare priusquam rescripserit; deinde eius definitioni acquiescere tenentur (Bened. XIV, *De Syn., lib. 9, cap. 8*).

Caput IV.

SUBJECTUM LEGIS HUMANAЕ

Disseremus: 1° de subiecto legis generatim; 2° de subiecto legis ecclesiasticae; 3° de subiecto legis civilis.

Articulus I.

Subiectum legis generatim.

146. — Principium generale. *Leges humanae obligant omnes et solos legislatoris subditos rationis usu praeditos, pro quibus latae sunt.* Dicitur 1° *legislatoris subditos*; in eos enim tantum potestatem habet: quandonam autem aliquis sit legislatoris subditus, ex constitutione ipsius societatis sive ecclesiae sive civilis eruendum est. — Dicitur 2° *rationis usu praeditos*; illi enim soli sunt capaces obligationis moralis, in qua primus essentialis effectus legis consistit. — Dicitur 3° *pro quibus latae sunt*; ut enim subditus legislatoris fiat, de facto et in actu secundo subiectum alicuius legis, legislator eum per legem suam de facto respicere debet.

Quaeritur, *an legislator teneatur legibus suis.*

Resp. Dist. 1° Si est legislator *absolutus*, id est, talis qui in se continet totam potestatem legislativam, disputatur. Iuxta plures non tenetur legibus suis nisi ex quadam aequitate, quia nemo proprie cogitur a seipso.

Tenetur ex aequitate iis legibus, quae ipsi quoque conveniunt : quia recta ratio postulat, ut caput communitalis exemplo praebeat sequo corpori conformet. Porro haec obligatio, praeciso gravi scandalo aut gravi iniuria tertii, puta in contractibus, probabiliter nonnisi levis est, eum ex sola aequitate oriatur (n. 151). — Hoc ergo tantum modo tenetur S. Pontifex legibus mere ecclesiasticis atque Episcopus statutis dioecesanis. Hoc sensu, ut videtur, non enumerantur (in can. 12) inter eos qui prorsus liberi sunt a legibus mere ecclesiasticis.

Alii vero censent legislatorem etiam absolutum *directo vi legio* obligari, quia lex fertur communitati, cuius ipse est pars, utique praecipua. Excipiunt tamen leges poenales ‘).

2° Sin autem potestas legislative *pluribus* communis est, v. g. in senatu, capitulo, concilio, certo quilibet tenetur leges observare, quia corpus legislativum quolibet membro suo superius est. Idem valet pro principe *constitutionali*, quatenus nec ipse est legislator absolutus. Aliquando tamen expresse a nonnullis legibus, saltem quoad vim coactivam, eximitur *).

Articulus II.

Subiectum legis ecclesiasticae.

Indicabimus prius conditiones, sub quibus homo fit subiectum legis ecclesiasticae in genere; dein conditiones, sub quibus fit subiectum legum generalium vel particularium in specie.

§ I. - Subiectum legis ecclesiasticae in genere.

147. — Principium. *Subiectum legis ecclesiasticae in genere sunt omnes et soli baptizati, qui sufficienti rationis usi gaudent atque insuper septimum aetatis annum expleverunt, nisi aliud iure expresse caveatur. Sequitur ex can. 12.*

Dicitur 1°: omnes et soli baptizati: non ergo *iudaei* vel *infideles* vel *catechumeni*, bene vero *excommunicati et haeretici*. Confirmatur can. 87: « *Baptismate* homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus Christianorum iuribus et *officiis* ». — Nihilominus personae in *haeresi* natae et educatae legem mere ecclesiasticam transgredientes ob bonam fidem facile excusantur a peccato saltem formali. Num eadem personae *aliquando* excusentur a peccato etiam *materiali*, est quaestio infra perpendenda.

1) Ita v. K' Bouquillonn. I. c. n. 156.

2) Cfr. Swoen», m. 119.

Dicitur 2°: qui sufficienti rationis usu gaudent; non ergo infantes usum rationis nondum adepti vel perpetuo amentes vel, uti videtur, quotquot usu rationis sunt, *habitu* destituti (cfr. can. 88, § 3) 1). Subiiciuntur vero dormientes, perfecte ebrii; quamvis in illo statu a peccato formali excusentur. Imo, etiam semiaementes teneri videntur sicut tenentur debiles spiritu, quamvis ipsorum culpa in transgredienda lege minor sit (cfr. can. 2201; 2229, § 3, 2°). — Non ergo licet mox enumeratos ad legis transgressionem, etiam materiale tantum, inducere. Licet vero infantes ante usum rationis die festo retinere ab assistentia Missae. — In *dubio* de sufficienti usu rationis, libertas possidet; saepe tamen dubium tolli poterit praesumptione; sic puer, expleto septennio, usum rationis habere praesumitur (can. 88, § 3).

Dicitur 3°: ATQUE INSUPER SEPTIMUM AETATIS ANNUM EXPLEVERUNT. Etiam si ergo puer ante septimum aetatis annum expletum gaudeat usu rationis, non tenetur die dominica assistere Missae, quamvis laudabile sit; uti nec vice versa tenetur, si septimum aetatis annum expleverit quidem, sed usu rationis adhuc careat.

Dicitur 4°: nisi aliud iure expresse caveatur. Iamvero, ius aliud statuit: 1° circa *receptionem Eucharistiae*, quam pueri usum rationis assecuti et sufficienter dispositi *quamprimum*, ergo etiam ante septimum aetatis annum, recipere tenentur (can. 853-54);

2° circa *confessionem sacramentalem*: omnis enim fidelis, usum rationis assecutus, tenetur omnia peccata sua saltem semel in anno fideliter confiteri (can. 906). Nota hic, sicut et in praecedenti casu, intervenire ius divinum;

3° circa legem *ieiunii*, qua adstringuntur omnes ab expleto vicesimo primo aetatis anno ad inceptum sexagesimum (can. 1251, § 2);

4° circa leges *poenales*; impuberes enim excusantur a poenis latae sententiae (can. 2230), nulla antiqua exceptione retenta (can. 2342). Impuber autem censetur: masculus ante decimum quartum, femina ante duodecimum aetatis annum expletum (can. 88, § 2).

148. — Quaestiones. Quae. 1° .4» haeretici origine, *in bona fide versantes, a nonnullis saltem legibus ita excusentur, ut NE MATERIALITER QUIDEM peccent eas transgrediendo.*

Hesp. Disl. 1» Certum est eos hoc modo non excusari in legibus quae directe bono communi inserviunt, sicuti v. g. sunt leges impedimenta ma-

*) Iuxta aliquos. am<mtea quoque qui lucida intervalla habent, etiam per Ipsa lucida Intervalla non mibi cluntur lecihu- <<<<Iv.IhMI<H; Ita Verniocrxcli. *Thr.A. Mw.* I. n. 282; T<e.> Vurmor vnrnlrji, p. 37; iwt contra videtur can. 2201. ubi delicti Incapace* *Jimrsummdur* tantum

trinomialia statuentes. In hoc enim casu Ecclesia ob bonum commune merito permittit peccata materialia.

Notes tamen aliquando legislatorem expressis verbis excipere haereticos, uti obtinet in lege circa formam in matrimonii celebratione observandam (cfr. can. 1099).

2° Si agatur de legibus *quae directe sanctificationem privatam spectant*, ut sunt lex abstinence et ieiunii et lex assistendi Missae, *disputatur*.

Prima sent, *affirmat*. Ratio praecipua est benigna interpretatio mentis legislatoris seu *epikeia*, (pia praesumitur legislator nolle multiplicationem inutilem peccatorum materialium, quibus lex potius in destructionem quam in aedificationem vergit. — iuxta hanc doctrinam nullum peccatum committitur a catholico qui *sine ulla ratione excusante* die abstinence haeretico bonae fidei carnes apponit; *formaliter* vero esui carnis cooperari (v. g. positive incitando) patroni huius sententiae non permittunt, quia nulla ratio adest eo usque extendendi benignam interpretationem mentis legislatoris *).

Secunda sent, *negat* istam excusationem a peccato etiam materiali; unde iuxta eam requiritur ratio proportionata, ut catholico materialiter cooperari liceat transgressioni haeretici. Favent huic sententiae Breve Benedicti XIV *Singulare Nobis* (9 Febr. 1749) et Pii VII *Tridentina Synodus* (8 Oct. 1803) atque duo responsa S. C. de Prop. Fide (26 Iunii 1820: *Collect.*, n. 717 et 718). Ex quibus documentis satis efficitur Ecclesiam saltem antea *omnes* haereticos *omnibus* suis legibus adstrictos habuisse, nisi ipsa eos positive ab aliqua lege exceperit. At vero talis exceptio pro legibus ad sanctificationem individualement spectantibus ad summum dubie tantum probatur. Stante vero tali dubio obligatio *omnium* haeticorum etiam quoad istas leges in possessione permanere videtur *).

Haec altera sententia praeferenda videtur; practice vero parum differt a prima sententia, quum facile adsit ratio excusans in casu, ut etiam patroni prioris sententiae cooperationem formalem non permittant.

Quod ad argumentum prioris sententiae attinet, benigna interpretatio mentis legislatoris seu *epikeia* revera nimis dubia videtur. Etenim *epikeia* tunc tantum locus datur, quando legislator *non potuit* aut saltem *noluit* aliquem caute lege sua comprehendere. Sed perbone *potuit* in casu permittere ista peccata materialia; nam Ecclesia directe obligat totam communitatem christianam atque mere permissive se habere potest ad peccatum materiale haeticorum quod exinde *per accidens* sequitur, dum peccatum materiale in casu nullum verum detrimentum affert; secus Ecclesia etiam omnes alios inculpabiliter ignorantes leges istas ab iis eximere deberet. Insuper solet haeticos omnes pro foro externo ut haeticos formales considerare, et pro iis utique ratio adest permittendi eorum peccatum, ne scilicet commodum ex sua rebellionem accipere videantur. Ideo etiam potius praesumendum est Ecclesiam neque *de facto* peccata ista materialia

1) Futores et nitloties hultw sententtnc vide in „Vn/. Kath. Slrininrn. 1003, p. 220-243: Sunlnr harrrtM Injiliin Ectlrninr liijtltf uurtore 1)FO A. C. Schnepmnn.

Inter rocenttorc» hniv* wntentlnin «Unerte mmtlnont Phillip*. (’omp. luria reel \ p. 50\$: Wrniz, Iu» Drrrrt., I -, n. 103; Swcm*2. n. 117; Tepe, /nrf. Throl. Mor. gen.. I. n.*101: VeruieerHchf ThcoL tnor. Prinr., I. n. 280. Phin.* idil Indeehl hnerent.

evitare robri*M id, quod praeterea documenti* ntipra citatis satia inaniuntur atque aliquatenus confirmari videtur ex novo Codice, qui ne iia quidem in locis, ubi hoc expectaretur, .similem exceptionem statuit, imo potius contrarium insinuare

Qu a e r . -Di dubie baptizati xubiician tur legibus ecclesiasticis.

Rexp. Disputatur. Alii negant aut ad suminum sublectionem quam-dani pro solo foro externo admittunt. Ratio eorum est, quia lex dubia obligat. Atqui, leges ecclesiasticae ordine ad dubie baptizatos dubiae sunt: per solum enim Baptismum homines legibus ecclesiasticis subduntur, ideoque per Baptismum dubium dubie tantum istis astrin-

Alii allirmant, saltem ubi Baptismus certus, sed eius validitas dubia est. Ratio est, quia Baptismus possidet ideoque praesumitur validus, donec contrarium probetur (cfr. supra n. 87). Postulat etiam rectum re- cuiusvis societatis humanae, ut quilibet societati subiaceat. cui ritu externo adscriptus est, donec illa adscriptio probetur invalida: secus etiam gravissima incommoda sequerentur, si quilibet dubitans de valore Baptismi sese legis ecclesiasticae obligationi subtrahere valeret. Neque haec valent pro solo foro externo, sed etiam pro foro interno; « quamdiu non apparet manifeste, ita D'Annibale (I. n. 208), praesumptionem facto falso inniti, pro veritate habetur in utroque foro». Demum haec sen- tentia facilius quam opposita concordat eum pluribus decisionibus ee- clesiasticis postea tractandis '). Quam ob rem haec sententia in praxi se-

§ II. - SUBJECTUM LEGUM GENERALIUM ET PARTICULARIUM IN SPECIE.

149. — Notiones praeviae. I. Person\rum species. Persona quae vicesimum primum aetatis annum explevit, maior est; infra hanc aetatem, minor (can. 88. § 1). — Persona dicitur incola, in loco ubi domicilium habet; advena, in loco ubi quasi-domicilium habet; peregrinus, si versetur extra domicilium et quasi-domicilium quod adhuc retinet; vagus, si nullibi domicilium habeat vel quasi-doiniciliuin (can. 91).

II. Domicilii et quasi-domicilium. 1° Domicilium vel quasi-domicilium personale seu proprium seu voluntarium, e. quod habetur per habitationem propriam, acquiritur modo sequenti: a) domicilium ac- quiritur commoratione in aliqua paroecia aut quasi-paroecia. aut saltem

’) Ita Gculcol, II. n. 118 nota; IllbrenreIncr In TAnd.-praJW. Quartolxehrilt (1912) i> S12iw Cfr. ctliun V K. A7. (1913), p. 1(13.
!) Cfr. Collect. <l, Prop. h.I, -, n. •'SII. 1331. 1338 (cum nota). 1530. 1005. 1740. Cfr. et S. Off. 20. Iiilll 1840. npud Wernx. IV. n. 508. nol, 33; Eeye, l>r hnp. ’. n. 401. Cfr. et can. 10'0. 4 »■
Infra tom. II, n. 293, <l. I.
) Holo Hententlnc adluurent tpmetr r auctorem Iu editionibus praecedentibus) Lebmkuhl-. 11, n. 126; Noldfil, III. n. 225; atque, ut videtur, de Srnet In (’off. Hru.j. 1900. p. 201 · delli .Vomv/M /ii-cui ThMI. (1900). p. 19-50; Mnna joll, lh- Oblinat,nubas... ,p,II,,a, dubie baptisti <A- •tr,nuuntur. Cfr. etlnui Staub, De. Heel. Christi, II. n. 1307. nola, qui partim consentit.

lî|î>|B|^Hh
||| !| ulImHI |

ffiRuRUHHH
|||hUHB|
|QBS^^B|
BB^^^B|
H||hn^ffilU
μ - η · liHly

||uuH^B|
|||B|B|Mη|
|^B^^^B|
[j^B^^^B|

ι\ 'ι,Πτ
i^B^K||j
i m

III

IB^^B |

■ ■

in dioecesi, vicariatu apostolico, praefectura apostolica; quae commoratio *rd* coniuncta sit *cum animo ibi perpetuo manendi*, si nihil inde avocet, *rd* sit protracta *ad decennium completum* (can. 92, § 1). — *b*) Quasi-domiciliuin acquiritur *commoratione* uti supra, quae *vel* coniuncta sit *cum animo ibi manendi* *saltem ad maiorem anni partem*, si nihil inde avocet, *rd si reapse protracta ad maiorem anni partem* (i. e. ad sex saltem menses)l) (can. 92, § 2).

2° Domicilium *legale* seu *necessarium*, i. e. quod habetur per habitationem *alterius* vel ex alia circumstantia, acquiritur: *a*) *Uxor* a viro legitime non separata, necessario retinet domicilium *viri sui*; nec potest, a viro malitiose deserta, obtinere proprium ac distinctum domicilium, nisi a indice ecclesiastico obtinuerit separationem perpetuam aut ad tempus indefinitum *). — *b*) *Amens* necessario retinet domicilium *curatoris*. — *c*) *Minor* necessario retinet domicilium *illius cuius potestati subiicitur* (can. 93, § 1). — *d*) *Religiosus professus* habet domicilium domus religiosae cui adscriptus est; novitii vero utuntur iure saecularium *).

3° «) Domicilium et quasi-domicilium *voluntarium* amittitur *discessionem* a loco *cum animo no» revertendi* (can. 93).

b) Domicilium *necessarium* solummodo amitti potest cessante titulo sublectionis; uxor vero post mortem mariti, minor maior factus retinet domicilium, donec aperte ostenderit se illi definitive renuntiasse, quod plerumque fit constituendo sibi domicilium proprium ‘).

150. — Principia. I. Omnes *ubique terrarum tenentur legibus GENERALIBUS quae pro ipsis latae sunt, quaeque rigent in territorio ubi actu versantur* (cfr. can. 13, § 1; can. II, § 1, 3°). Leges autem generales eae sunt quae Codice vel libris liturgicis communibus continentur. Leges autem Codice contentae Orientales non respiciunt, nisi de iis legibus agatur quae ex ipsa rei natura etiam eos alliciunt (can. 1) ‘)-

II. *Incolae et advenae actu commorantes in loco domicilii vel quasi-domicilii tenentur insuper legibus PARTICULARIBUS pro territorio suo conditis quae pro ipsis latae sunt* (can. 13, § 2). Si vero extra locum domicilii vel quasi-domicilii versantur, peregrini sunt atque principio sequenti subiiciuntur.

1) Cfr. Inutr. S. Off. 7 Iunii 1807.

a) Comm. Cod. Interpr. II Iun. 1922 In p. 526.

) Cfr. Tono» /> /Vrxoaix. /x/rx I, tom. I. p. 21; Mnrv. fi. 2150. Ex dictis HequitXir nliqnm Miinul hnlxrv powe domicilium et quid-dorniclllum voluntarium. Imo ut videtur duo quael-domicilia vohuitarln; pari modo uxorem vel minorem non infantem p«^e biibero domicilium Inmle In uno loeo et quivd-domleIUum voluntarium In alio; Imo videtur admitti porae et quad-domicilium Irgnle. Plura hl de robUM vided* apud «helodl. Dr /Vrxonix. n, 92; Mnroto. /n.d. luriê Dati., I. n. 113; Vermevt*eli. Epitnnir, I. η, 167; et praesertim /im Pmilif. (1926). p. 31 >j. p. 112

«) Cfr. Cbel.MII. I. r.. n. 91.

4) Cfr. torn. II. Fl. 17. nota 1 et n. 975, </ 6; Mnroto, l. c., fl. 173. 198; Cholodi his Pw nalc. n. 26; Cappello. /A cnturis, n. 22, 156.

III. Peregrini generatim *non tenentur legibus* particularibus *negue proprii neque, alieni territorii: tenentur rero legibus* generalibus. Dicitur *generatim*: etenim 1° *tenentur* istis legibus *particularibus proprii* territorii quarum transgressio ibi nocet aut quae sunt personales (lex tamen non praesumitur personalis, sed territorialis, nisi aliud constet: can. 8, § 2);

2° pariter *tenentur* istis legibus *particularibus alieni* territorii, quae ordini publico consulunt *) vel actuum solemnia determinant;

3° *non tenentur* vero istis, legibus *generalibus* (piae in alieno territorio ubi versantur non vigent †; si vero solummodo non vigent in proprio territorio, ipsis tenentur in alieno. Ita ex can. II. § 1.

IV. VAGI *obligantur legibus tam* generalibus *quam* PARTICULARIBUS, quae vigent in loco in quo versantur (can. 14, § 2).

151. — Resolutiones. 1° Gallus tenetur in Italia audire Missam diebus festis ibidem de praecepto communi; e converso, Italus non tenetur in Gallia audire Missam diebus festis ibidem suppressis.

2° Committens in aliena dioecesi peccatum, cui in propria dioecesi censura adnexa est, non autem in ea, in qua peccatum perpetrat, non incurrit in censuram, nisi lex fuerit personalis.

3° Si in proprio domicilio est festum particulare, hoc servare non tenetur quisquis in alio loco existit, ubi festum non est. Similiter, si (piis versatur in alieno loco, ubi est particulare festum, hoc servare non tenetur, secluso scandalo.

4° Si quis mane proficiscitur e loco, ubi non est ieiunium. potest ibi ientare et carnes edere, etsi meridie perventurus sit in suum domicilium in quo est ieiunium; imo, si per secundam refectionem ieiunium fregerit, eo die ieiunare non tenetur quia, fracto semel licite ieiunio, id amplius non obligat: attamen non potest in loco domicilii vesci cibis vetitis, quia haec lex dividua est (n. 157; Sanch., *Decal.*, lib. 1. cap. 12. n. 33; Less., *De instil.*, lib. 4, cap. 2, n. 57).

5° Si quis mane discedit e loco, ubi ieiunium est. eodenupie die certo perventurus ad locum ubi ieiunium non est. probabiliter potest mane ientare, praeciso scandalo; quia, qui potest licite intra diem duas refectiones sumere, non tenetur eo die praecepto ieiunii. Non potest tamen comedere cibos vetitos (n. 157; Sanch., *loc. cit.*, n. 31; Less., *loc. cit.*, n. 58). Similiter si quis discedit e territorio suo. ubi particulare festum est. et per-

*) Locum ordini publico consulentes eunt omnes locos quibus non observatis a quovis In territorio veniuntur Ipsum revirum rmmunitatem et nveuritatem subditorum In perieuiis sint sive commane (hinnum pntinuntur. <fr. S. Alf., *Ub.* I, n. 160; Michel*, *Normat* Zurh *Con.*, I. p. 317

Si rero HnlMtaiiUii Inch v. if. nlwrt.lnontlac lhl vlget. sod mtxfiM obscrvnmll cam diversus M, «ubitaDth servnta iienirrlnu* nut inodimi proprium nut modum idlonum sequi potest. Itii 8. C. Cone, 9 Febr. 1924 (.4. J. S', p. 94).

venturus est extra territorium suum antequam ibi ultima Missa celebretur, probabiliter non tenetur Missam audire; quia ante discessum praeceptum nondum urgebat, siquidem ad id tempus differri poterat; postea vero *exemptus* est a lege (n. 157).

Nemo non vidit praxim horum casuum suadendam non esse (n. 157).

S C H O L I O N

De legibus quibus subiieiuntur Orientales.

151 bis. — I. Leges sive *generales sive speciales Ecclesiae Latinae* Ecclesiam Orientalem non obligant, nisi agatur de iis quae ex natura rei vel expressa declaratione eam afficiant. Cfr. can. 1 §. Valent ergo pro Orientalibus: 1° leges iuris divini vel apostolici et octo primorum Conciliorum oecumenicorum (ante schisma), nisi quaedam legitime sublatae sunt. — 2° leges quae ad doctrinam fidei et morum referuntur s). — 3° lege» quae pro ipsis peculiariter latae sunt sive a Sede Apostolica sive a legitima Auctoritate in Ecclesia Orientali '). — 1° leges quae respiciunt relationes inter Latinos et Orientales '). — 5° leges pro quibus id diserte declaratum est, uti sanctiones nonnullorum delictorum §. — 6° leges quae determinant actuum solemniam vel ordini publico consulunt in territorio Latinorum. — 7° leges *stricte* territoriales, v. g. leges reales (ut de electione sepulturae in ecclesia Latinorum). Vi autem Instruct. S. O. pro re Orient. 26 Sept. 1932 clerici orientales extra propriam regionem versantes in omnibus quae ad disciplinam pertinent subsunt Ordinario loci '). — 8° leges favorabiles, saltem quotiescumque expresse declaratum est, ut obtinuit pro indulgentiis, modo ne repugnent legibus liturgicis Orientalium, ut essent tres Missae in una die '). — Tandem ius Latinorum potest esse fons subsidiarius, ubi norma pro Orientalibus deest.

II. *Ius proprium pro Orientalibus* paulatim nunc in formam Codicis redigi coeptum est. Opera Commissionis ad hoc a Pio XI institutae')

*) Hic canon aequo vab-t pro orh-ntallbux M-hlinntlcie, qui onto Uodloi latino non «iibidon-tnr. Ita Herman In *Period. dr rt nior.* (1938), l>. 7-20; contra Oeeterlc in *Thcol. praki. QuarfaMr* (1937). p. 880-984 Ot Dalpiaz in *Apollinorh* (1937). p. 157-109.

) Tahs sunt declaratloin-. iuri* divini, wlcut etiam Irgw Clrva materias In qulbun competcn* <Wt S. Oflbdum. ut damnatio librorum. Cfr. S. C. de Prop. Rdc Coi!., n. !«»!(> 8. C. Orient., 74 Mall 1928 In S',, p. 195; Cappello, *Ik Cms.*, n. 22; Clclodl, *Dr Pornin* > n. 29; Infra, II n. 975. q. 9°. Orientales tenentur non tantum can. 1399, »cd ctiam ran. 1399. Ita S. C. pro Ecrl. orientali; »dnr die I..I..S'. (19It), p. 25.

3) Him* lew* Rencratlm mint pcrsomde*. Cfr. Maroto, *hint. I. Can.*, n. 198.

*) Cfr. II. n. 17, no/a I, ubi omnea canonca referantur.

.) Cfr. II, n. 975, <l. 0°.

.) J.J..S'. (1932), p. 311-319 ubi et diversa praescripta circa eorum commorationem extra pniprinin regionrm.

7) Pro Indulgentih cfr. U..I..S. (1917), p. 399; (1935). p. 302, 317; (1935), ». 370; nro bntationo .l. J. S'. (1934), p. 181.

') A.A.S. (1935), p. 309.

variae partes iam promulgatae sunt se. de disciplina «aeramenti Matri-
monii ‘), de indiciis ‘), de religiosis, de bonis ecclesiasticis et de verborum
significatione ‘).

Articulus III.

Subiectum legis civilis.

Spectata natura societatis civilis, cuius ambitus *territorio* definitur, ita ut piores numero communitates civiles una ab alia independent's habeantur, quaevis communitas civilis seu quodvis regnum necessario cognoscit cities seu membra et non-cives seu *exteros*. Porro, civis fit vel ipsa nativitate vel iure vel cooptatione (nuturalizatione) vel annexione. — Dein, tum cives tum exteri possunt esse *praesentes* vel *absentes* territorio. — Ultimo, cives tenentur insuper esse membra sublimioris istius societatis quae est Ecclesia atque in ea alii sunt *clerici*, quibus regere, alii *laid*, quibus regi proprium est. De singulorum subiectione erga legem civiles nonnulla dicamus oportet *

152. — I. Clerici, etsi vere membra sint societatis civilis, nihilominus non sunt indiscriminatim subiectum capax legis civilis; verum ab ea exempti esse possunt aut *iure divino*, quatenus illud dictitat aliquas leges civiles statui clericali, a Christo instituto, repugnare; aut *iure ecclesiastico*, quatenus illud Ecclesiae vindicat aliquas immunitates, (piae ius divinum ob aequitatem quamdam suadet quidem, sed sine interventu Ecclesiae positive non concedit; aut *ipso iure civili*, quatenus liberales eius concessionem ab Ecclesia acceptatae nec post modum tacite vel expresse ab ea remissae sunt ‘).

Ita *divino iure Summus Pontifex* est immunis a quavis lege saeculari; *omnes vero clerici* exempti sunt a legibus ea praescribentibus (piae cum ipsorum statu non congruunt, uti v. g. *servitium militare*). Quam exemptionem diserte firmat can. 121: «Clerici omnes a servitio militari, a muneribus et publicis civilibus officiis a statu clericali alienis immunes sint » ·).

‘) .I. J..S.. (11)19), p.

‘) A.A.S. (1950), /», 0*/</.

‘) J..4..S. (1952). p. 05»«.

*) Ecclesia Inghel, utpote ordini» Hupriorle quum socletiw civili», nulli· pronus legibus civilibus snblectn est Idquo non tantum in rebus spiritualibus, setl ctliun in temporalibus; huc spectant immunitas *realin* et *localis*, do quibus agunt cononistao. Nihilominus etiam harum immunitatum usu Ecclesia pro n· nata nlMtlncre potest; de facto in Codice Iuris Canonici de sola immunitate locali sermo lit. Cfr. can. 1172*/. praesertim 1170; et supra n. HO. IV (Jppend. *de priril.* n. 18).

*) Cfr. Bouquillon. *I. c.* n. 244; Laurentius, *Inxf. iur. reel.*, n. 102*/.

*» Cfr. Syllabum Pii IN. *prop.* 32; et Damon. *Ik l'riidom der (keeteUfken ran dm krijgedirmd, «ü» kerkrll/ke en idaatk. inetrling uittengesel en rerdedigd.*

Iure *ecclesiastico*, suadente saltem iure divino, clerici omne»
eximuntur a legibus forensibus et poenalibus, eo modo quo hanc
exemptionem statuit can. 120. Cfr. et can. 1553.

Iure *civili*, accedente sanctione iuris canonici, clerici olim etiam
quoad bona sua privata immunes erant a legibus tributariis, ho-
diedum vero Ecclesia saltem tacite huic concessioni renuntiasse
videtur¹⁾. Etiam aliis legibus civilibus, statui ipsorum haud iucûi-
gruis, quoad vim *directivam* clerici passim iam subiecti sunt²⁾).

QUAERITUR, *quinam veniant hic nomine clericorum*.

llesp. 1° Ii qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram man-
cipati sunt (can. 108, 1). — 2° Ii omnes quibus Ecclesia privilegia cleri-
corum communicavit: a. v. religiosi, etiam laici et novitii (can. 614);
etiam mulieres (can. 490); atque sodales societatum sive virorum sive
mulierum, sine votis publicis ad normam can. 673 vitam religiosorum imi-
tantium (can. 680).

153. — II. Ceteri cives, in territorio *praesentes*, subiiciuntur
omnibus legibus eeteroquin iustis, quae pro ipsis latae sunt. *Absentes*
vero subiecti manent iis legibus, quae respiciunt ipsorum statum
civilem, officia, bona, onera in territorio; non vero quae respiciunt
ordinem et tranquillitatem publicam neve formam contractuum.

III. Exteri, *praesentes* in territorio alieno (sive domicilio, sive
mera habitatione sine animo manendi, sive demum transeundo)
subiiciuntur legibus quae respiciunt ordinem et tranquillitatem pu-
blicam, bona a se ibi possessa, punishmentem delictorum, formam
contractuum; non vero legibus quae civilem statum respiciunt. —
Absentes a territorio alieno subiiciuntur saltem iis legibus quae bona
ibi possessa respiciunt. Iure autem *internationali* extra territorium
reputantur adeoque ab eius legibus eximuntur *principes* aliarum
nationum quacumque de causa in eo degentes, sicut et ipsorum
legali *). Bene vero etiam principes aequae ac personae privatae subii-
ciuntur ipsis placitis iuris gentium seu iuris internationalis, sive
naturalis, sive positivi, sive publici, sive privati, nisi diserte exci-
pantur. Cfr. Sweens, *n.* 409.

¹⁾ Cfr. *\ K SI* <1003). tui); />. immunita!* rlrriorum u tributis» rommunibiu. nurrorr
!>r. IHrckx.

²⁾ Wernx, 1. n. HiH.

³⁾ Ita foro Bonqntllon. / . r.. n. 213. ubi pium ullllhu

Caput V.

OBLIGATIO LEGIS HUMANAЕ

154. — Proximus effectus legis est, quod obligationem producit. Obligatio definiri potest: moralis necessitas aliquid agendi vel omit-
tendi ad obtinendum finem virtutis ad quem ordinat lex ¹⁾, et finem
ultimum. Expendemus: 1° quam obligationem lex humana inducat;
2° quo modo ei satisfiat.

Articulus I.

Natura obligationis legis.

Agemus primo de obligatione legis generatim; deinde speciatim
de obligatione legis poenalis, legis irritantis, legis fundatae in prae-
sumptione.

§ I. - Obligatio legis generatim.

155. — I. Exsistentia obligationis. *Omnia lex humana, ai quidem
juxta xi²⁾, semper et necessario* obligat in conscientia, saltem ad
aliquid. Ratio, quia omnis lex in legislatore supponit voluntatem
obligandi, per hanc enim voluntatem differt lex a consilio: atqui
ius naturale et divinum dictant obediendum esse Superiori praeci-
pienti; ergo lex essentialiter obligat in conscientia.

Neque refert civiles legislatores infideles esse, qui non curant conscientiam:
sufficit enim quod simpliciter obligare volunt, eo ipso oritur obligatio in con-
scientia, quemadmodum docet Apost. ad Iloin. 13, 1. 2. 5, loquens de principi-
bus ethnicis: «Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim
potestas nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. (ta«iue oui resistit
potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem
acquirunt... Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam
propter conscientiam . Ita quoque docuit S. (C. de Prop. Fide 23 Iunii 1830
(n. 815).

Dictum est: 1° *si quidem iniusta sit*; nam lex iniusta magis est
violentia quam lex; ideo non obligat, nisi forte propter vitandum

*) <fr. II-II. 7. 58, <i. 3 nd

scandalum vel turbationem. Quodsi lex non solum non insta, sed iniqua sit, nefas est illam observare; ut enim ait S. Petrus *): «Obedire oportet Deo magis quam hominibus». — Est autem lex insta, λ*.. tunrex *fine*, quando tendit ad bonum commune: tum %x *auctore*, quando non excedit potestatem eius: tunr^ex *forma*, quando onera subditis imponuntur secundum aequalitatem proportionis ’).

Dictum est: 2° *obligat in conscientia* seu in foro interno. Non enim est lex proprie dicta, quae unice obligationem mere juridical⁹ imponit seu pro solo foro externo. Sequitur ex verbis S. Pauli modo citatis et ex natura rei. Ipsa enim lex naturalis homini obligationem imponit in societate vivendi atque tendendi ad huius societatis bonum commune sub directione alicuius auctoritatis; quae quidem obligatio quum ex ipsa lege naturali oriatur, certocertius est obligatio moralis seu in conscientia. Hinc etiam obligatio legum positivarum, quae tamquam determinationes legis naturalis ab auctoritate conduntur ad bonum commune promovendum, eiusdem ordinis moralis esse debet, nisi auctoritas contrarium omnino intenderit. Sed attenta natura morali societatis humanae generatim saltem non convenit condere huiusmodi leges improprie dictas nullo modo, ne ad poenam quidem, in conscientia obligantes.

Dictum est: 3° *saltem ad aliquid*, etenim *obiectum obligationis diversum est pro diversitate legis*. Sic lex^praeceptiva obligat ad illud ipsum quod praecipitur; lex^pwre poenalis obligat ad poenam subeundam, si delinquenti imponatur; imo indicem obligat ut lege determinatam poenam infligat; \e^pcrmissiva non (pridem obligat illuni ciri favet, sed obligat alios, ne impediant actum lege permissum; lex *irritans*^obligat saltem, ut nemo actum irritum defendat tamquam validum.

II. Tempus obligationis. *Lex affirmativa obligat* semper, non TAMEN PRO SEMPER; *lex negativa obligat* semper et pro semper. Ratio est, quia lex affirmativa pertinet ad faciendum bonum, quod non obligat singulis momentis, sed debito dumtaxat tempore: lex vero negativa pertinet ad declinandum a malo, quod omni tempore necessarium est (II-IT, q. 33, a. 2).

156. — III. Gravitas obligationis. *Lex humana regulariter obligat nub peccato mortali in materia gravi*. Ratio est, quia ex se lex parit obligationem materiae proportionatam, si circa illam absolute feratur, et quivis legislator censetur obligare secundum materiae capacitatem (II. A., n. 14),

Act. Ap. 5. 20.
s) S, Th.. III. </ 96. a. 1

Dictum est *regulariter*: quia, sicut legislator posset nullam ferre legem, aut rem sub consilio proponere, ita potest ferre legem leviter dumtaxat obligantem, etsi in materia gravi; sic quippe potestatem suam non excedit. Pei^{ff} tamen se gereret id faciendo, quando lex est bono communi *necessaria* (n. 143).

«4^ -

It rei undique levi legislator gravem obligationem adnectere nequit: tum quia materia parva non est tantae obligationis capax, tum quia esset onus intolerabile et in laqueum conscientiae subditorum. Ideo neque Deus in materia parva sub mortali obligat. — Secus fond., si materia de se levis evaderet gravis propter adni^{ff}eta? v. g. propter gravem finem intentum, propter grave scandalum aut commune damnum vitandum: unde praeceptum primis parentibus datum non vescendi unius arboris fructu obligabat sub gravi peccato; ieiunium naturale ante Communionem et secretum sacramentale in re etiam levi graviter obligant (n. 111, 142; II. A., n. 15).

IV. Criteria obligationis gravis. Gravitas obligationis sub mortali dependet a voluntate legislatoris: quae voluntas, quando non clare exprimitur, dignoscitur: 1° ex *gravitate materiae* in se, vel respectu linis intenti, id est, ubi res praecepta ad finem gravis momenti a legislatore intentum multum conducit vel necessaria est; — 2° ex *gravitate poenae* transgressoribus iniunctae, puta si lex ecclesiastica feratur sub poena *latae sententiae* excommunicationis, suspensionis universae, aut ab officio et beneficio ad tempus notabile, interdicti integri, irregularitatis; item, si lex civilis feratur sub poena mortis, inutilationis, exsilii, diuturni carceris, etc.; — 3° ex *severitate verborum*, puta si iussio fiat sub obtestatione divini indicii, sub indignatione divina, in virtute sanctae obedientiae, sub formali praecepto, et similibus verbis complexis; — 4° ex *sententia Doctorum* quasi communiter ita affirmantium (n. 144, 116; II. A., n. 15).

157. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Quid indicandum sit in dubio num lex praecipiat vel suadeat, aut num obliget sub gravi vel sub levi.*

Hesp. In eiusmodi dubio aut non obligat, aut non sub gravi; quia libertae possidet (n. 99).

Quaer. 2° *Quid agendum in dubio an Superior sit legitimus.*

Resp. Parendum illi est, quando pacifico possidet potestatem suam: quia in dubio melior est conditio possidentis (n. 98; lib. 1, n. 47, dub. 2).

QUAER. 3° *Num obtemperandum sit Superiori, in dubio an non potestatem suam excedat, aut res praecepta illicita sive iniusta sit.*

Rxsp. Affirm., generatim loquendo; unia Superior est in possessione potestatis suae, qua spoliari non potest in solo dubio de recto eiusdem usu. Excipe: 1° si praeceptum esset observatu *nimis difficile*; 2° si obtemperatio *grave damnum* afferret subdito vel tertio. Ratio est, quia in hisce casibus

iut> certain moderatae tutelae, quod subditi possident contra nimia onera et contra gravia damna, praevallet Superioris possessioni. Imo si grave, damnum tertii, praesertim communitatis, interveniret, non *licet* obedire, quia iniustum est pro iure dubio Superioris laedere ius certum alterius. *Ita communiter* (n. 98-100, q. 3, 139; *lib.* 3, n. (i17, q. 5; *lib.* 4, n. 47; *lib.* 6, n. 320, *dub.* 3) ‘).

§ II. - Obligatio legis poenalis.

158. — Notio et divisio legis poenalis. Lex poenalis est lex quae poenam statuit; poena autem est malum aliquod ob culpam commissam a legitima auctoritate inflictum *). Duplex est, lex poenalis: mixta et pure poenalis?).MÜlll ea est quae in conscientia obligat et ad aliquid observandum et, in casu non observantiae, ad poenam luendam %nre poenalis ea est quae in conscientia ad solam poenam obligat. In priori casu habetur poena proprie dicta, ob culpam scii, moralem inflicta, ob transgressionem legis proprie dictae seu ia conscientia obligantis; in altero casu habetur poena late dicta, inflicta ob culpam mere iuridicam, ob transgressionem scii, legis improprie dictae, seu ordinationis non in conscientia obligantis.

Aliqui voluerunt legem pure poenalem necessario debere oeso disjunctivam, ita ut subditus pro libitu inter observantiam rei praescriptae et poenam luendam eligere possit et debeat 3),_Sed id ad siiiuii.iiiui pro foro conscientiae veruiU-Cd 4). Neque facile legislator talem liberam optionem permittet; quum ei non soleat esso indifferens ipsa rei praescriptae observantia. Neque esset lex stricte pure poenalis; quum conditionato rem praescriptam in consedentia imponeret5).

Alii naturam legis pure poenalis ita explicant, ut subditus in conscientia obligetur solummodo ad non resistendum poenae applicationi, non vero ad poenam subeundam, ita ut huic sese subtrahere licitum sit*). Sed tunc haberetur solummodo lex sensu lato; quum *qua talis* nullam obligationem in conscientia induceret; id quod tamen iuxta dicta supra n. 155 ad naturam verae legis pertinet. Ita saltem quoad transgressores; ii enim qui legem applicare debent, ad hoc tenentur in conscientia.

159. — Principia. I. Possibilitas iuridica legum poenaliu.
1° *Leges poenales mixtae institui possunt.* Ita hodie omnes et patet ex praxi atque aestimatione communi. Neque obstat eo in casu

1) Cfr. cilli. 221», » 2; Infni n. 175. 201, 830. 830.

*) Quoad poenam In lure vccl. cfr. can. 2215; infra II. η. 958.

8) Ita Wentz. D'Annibale, BonquiHon. <fr. Jansen in Zus /Voit. (1921), p. 117.

b Ita Maruto, /nxf. I, C', I. n. 221.

a) Nuperrime uflnlis quidam conceptus propositus est in .tnyrHrum (1911), p. 379 et (1047), p. 285, vi cuius lex poenalis, utpote do circumstantiis secundariis et minoris momenti vitae m·clnlis, obligaret quidem In cônâclenlla ad tales actus, ita tamen ut subditus ipse seed dispensare po^lt, -d id ludlcot utile, per modum eplkeiuv cum onero nihilominus subeundi poe.nam semel impositam. Sed rnl*ds aliis talis generatim non videtur cew mens legislatorum; nequo lain r*ct lex mere poenalis.

*) Ita Lislrus In .V. /tee. Thrnl. (1932). p. 15; Vormccnteh, Jfor.. I. n. 172.

duplicem (lari sanctionem, divinam et humanam. Duplex enim etiam est reatus, in foro interno et externo; neque semper sola sanctio divina su(licit, in iis scii. qui de altera vita non curant (n. 147) «).

2° *Neque leges pure poenales condi repugnat*, ita communiter contra paucos'). Etenim, ut habeatur lex sensu proprio, requiritur *et* sufficit quod legislator ad eius obiectum specificum obligare velit et possit in conscientia. Obiectum autem specificum legis mere poe-

nalis *ut sic*, ad quod legislator vult obligare in conscientia, est sola poena subeunda; ideo praecise lex vocatur mere poenalis. Ad solam

autem poenam legislator aliquando rationabiliter obligare potest.

Poena enim perterriti subditi communiter iam legislatoris ordina-

0° nes *n ljonum commune tendentes adimplebunt; qui vero eas «^u^non adimplent, saepe modo suo ad bonum commune conferunt

poenam luendo, ut solvendo muletas aliaque praestando. Tali modo

etiam evitatur, ne, subditi nimio peccati atque damnationis aeternae

Wx sw'periculo exponantur. Idque praesertim evitare convenit, ubi agitur

materia mere civili et externa, administrativa et technics, ex se

1^2^ indifferenti in ordine morali. Tandem, huius sententiae probabilitas

implicite agnosci videtur in Instr. S. C. de Prop. Fide 23 Iunii 1830

circa leges opii commercium vetantes ') (n. 115).

Corollaria. 1° Non res a legislatore ordinata est obiectum legis pure poenalis, prout est lex proprie dicta seu in conscientia obligans. Quamvis enim talis res sit primarie intenta a legislatore, tamen est solummodo obiectum legis improprie dictae, utpote non in conscientia obligantis, atque intentum tamquam effectus legis proprie dictae poenam commi-

nantis. Ex hoc enim quod effectus ille primarie intentus est utilis vel necessarius bono communi, nondum fit obiectum legis in conscientia obligantis; sed intervenire debet voluntas legislatoris. Id sequitur ex natura legis positivae, quae praecise voluntate legislatoris superadditur legi naturali.

2° Neque dicendum cum nonnullis, non esse in potestate legislatoris

mutare legis naturam, quippe quae obligationem in conscientia postulet.

Lex enim pure poenalis revera obligat in conscientia ad poenam subeundam;

ordinatio vero cui poena annectitur non est nisi lex improprie dicta.

3° Nec dicendum poenam sine culpa dari non posse. Poena utique

Merito ergo relictur sententia Nuvurrl et nonnullorum illorum antiquorum, iuxta quam poena ndlcctn per ao l<wtn cOhnirot purr poenalem. Cfr. S. AIL. / r. — Inqufaltlonvin historicam do origine <?t evolutione doctrlruw do leire pure (toenail usque n<! hiwo. xvi vide apud EpΛ. /xmxiii. (IU39), p. 383-420.

s) Pauci fati mint pracHcrtlm, poet S. Ilob. Ilollarmlnuin. Koch In Tuô. Qu. (1900). p. 201; (1902), p. 100; Henard, /x» fMoric drjt Iryr* mere μ* nalrn; Gillet. Coiutrîrnrr chrtr. et /uaf. soriok.*

llri-bofa in \ IC. ThAd. (1038), p. 1072; Allen in I vl. Rrr. ((. 312.

3) Coll.. n. 815.

sensu stricto, ob culpam moralem, in casu non datur; sed datur poena sensu lato, ob culpam mere iuridicam seu externam, ad adigendos subditos ut servant ea quae legislator, etsi non sub culpa morali, exigit. Et satis consonat antiqua regula iuris 23 in 6°: «Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus».

i
l

•1° Ex dictis patet a fortiori legem poenalem disiunctivam esse possibilem. Neque videtur repugnare lex pure poenalis, solummodo obligans ad non resistendum applicationi poenae vel poenitentiae; saltem in iis quae ad ordinem mere externum vel etiam ad maiorem perfectionem vitae christianae spectant; sed non erit lex proprie dicta.

II. Criteria ad discernendas leges poenales mixtas a pure poenalibus.

1° Ante omnia attendendum est ad explicitant voluntatem legislatoris; quae si deest vel dubia est:

2° Generalis quaedam datur praesumptio pro lege poenali mixta; solent enim legislatores uti plenitudine potestatis suae. Quae quidem praesumptio aliquando confirmatur, aliquando diminuitur vel tollitur praesumptione quadam particulari. Porro:

3° Lex praesumenda est *mixta*, a) si legis materia *moralis* est, directe pertinens ad bonos mores et ad pacem publicam; b) si poena est proportionata, quidem, attamen valde gravis; ita saltem ordinarie.

■1° Lex praesumenda est *mere poenalis*, a) si legis materia est mere civilis et parum refert ad bonos mores et poena *prorsus* excedit culpam. Tunc mere coactive procedere creditur legislator; non enim admitti potest eum eo in casu velle insuper urgere voluntatem suam sub poena damnationis aeternae; b) si legislator utatur verbis mere poenalibus, nec aliunde clare colligi possit eum velle etiam ad actum obligare; c) si legem ita consuetudo seu praxis aut Doctores interpretantur; etiamsi initio alia fuerit legislatoris intentio; hanc enim ille rationabiliter sustinere nequit, si vergat in solum gravamen magis timoratorum (n. 445).

5° Si quaestio hisce praesumptionibus solvi nequit, in dubio negativo atque in dubio etiam positivo de cessatione obligationis in conscientia quoad ipsum actum, practice habenda erit mixta; in dubio positivo num umquam exstiterit talis obligatio, practice ut pure poenalis haberi potest; attentis scii, principiis reflexis nostris (*lib.* 3, n. 616) ‘).

III. Exsistentia legum pure poenaliū. 1° *Lepes poenales ecclesiasticae communes seu universales sunt mixtae*. Nulla enim probabilis

1) Ctr. Wotrterw. I. n. 103.

ratio in contrarium allegari potest. Accedit quod materia canonum solet esse moralis; tandem plurimae poenae spirituales sunt, ideoque praeviam culpam coram Deo exigunt. Imo, ipse Codex I. C. pro quibusvis suis poenis imputabilitatem moralem seu culpam coram Deo exigit (cfr. can. 2195 et can. 2233).

2° *Etiam leges poenales ecclesiasticae particulares solent esse mixtae.* Attamen, olim Cone. Toletanum anno 1355 habitum constitutiones provinciales non ad culpam, sed ad solam poenam obligare statuit, ne fideles culpae pondere onerarentur¹⁾. Idem declaratur in pluribus constitutionibus ordinum religiosorum aliorumque institutorum clericalium exemptorum, quamquam in eis vera potestas jurisdictionis ad condendas leges invenitur²⁾.

3° *Nonnullae saltem leges civiles etiam hodie, in pluribus regionibus, practice pure poenales haberi possunt, attentis criteriis supra indicatis.* Ita facile leges politiae et securitatis publicae, ob indolem mere civilem et poenam secus exorbitantem; leges prohibentes piscationem, venationem vel lignationem in silvis communibus, ex consuetudine vel Doctorum interpretatione; leges imponentes vectigalia pro mercibus importandis, saltem si iit ad usum proprium, praesertim a parte pauperum³⁾; lex conscriptionis militaris, eo modo quo explicatur infra n. 836, ob communem populi acceptationem et poenae adnexae gravitatem; lex restringens productionem, importationem, venditionem potus alcooliei, saltem ex parte; prohibitio mendicationis.

Sunt qui negent hodiedum dari leges poenales, quia intentio legislatorum hodiernorum restringendi obligationem in conscientia ad solam poenam probari nequeat, imo necessario desit, ideo praecise (quia legislatores hodierni ab ordine morali in suis legibus ferendis magna ex parte praescindunt *). Sed haec assertio nimis generalis et dubia videtur; dein, ut ipsamet concedit, non *omni* ex parte legislator ab ordine morali praescindit. Insuper, sufficit intentio *implicita* ita restringendi obligationem, (pialis aliquando cum sufficienti probabilitate erui potest ex praesumptionibus supra recensitis. Tandem, si legislator *positive* praescindit ab online morali, id aequae bene aliquando videtur esse signum, eum in ordine conscientiae obligare nolle, sed mere externe, iuridice, coactive procedere. Quapropter doctrina communis moralistarum hodiernorum adhuc practice saltem probabilis videtur.

160. — Notanda pro praxi. 1° Confessarins non nimis facile nec imprudenter lege.s civiles pure poenales proclamet, etiamsi aliquae

¹⁾ Cfr. van Hove, *Irribim reel.*, n. 148.

²⁾ Prima vice ita xtabilitiir in Const. Ord. Pracd»; quamvis aliqui hiflrv *omnrm* oblipilionem In conscientia abntwnl. Cfr. l»< r. </rx AY. *phil.* </ th&A. (1935), p. 107. Cfr. ctlom S. Tb., 11-11, //, ISO, a. 9 ad 2.

³⁾ Cfr. intra n. 832, </ I.

ita l.opcz In Z'<r. *de re mor.* (1938), p. 213; (1910), p. 23.

revera ita esse videantur; ne scandalum praebeat, vel ministris Ecclesiae, imo ipsi Ecclesiae odia et calumnias suscitet, lino, generatim observantiam legum civilium inculcet, prout 1). Paulus et ipse Christus Dominus fecerunt; eo vel magis (piod, quidquid est de intentione legislatoris, saepe aderit, ex toto vel ex parte, obligatio naturalis. Ita obtinet in legibus de pretio legali, foenere, servitutibus, dominio coniugum, liliorum, auctorum; defensione patriae, praescriptione, hereditate et contractibus, recto ordine sociali-oeconomico, tributis; quippe quae mere explicent vel determinent ipsum ius naturale ’).

2° Neque facile religiosus regulas vel constitutiones voluntarie transgrediens ideo ab omni culpa morali immunis habetur, «piod illae declarant se non obligare sub peccato. Si enim ita agat religiosus sine insta causa vel legitima dispensatione, praeiice vix non peccabit ob motivum inordinatum vel scandalum datum 2). Neque tamen regula talis evadit inutilis; praeterquam enim quod recto ordini prospicit, maioris meriti erit observare ea (piae in se non sub peccato obligant: magis convenit talis dispositio dignitati status perfectionis (pii est itiguni libere pro Domino susceptum; praecavent peccata materialia (piae in involuntaria transgressione habentur quaeque in tanta multitudine praescriptorum facile committerentur atque obiective veras ordinationes constituerent; transgressores minorem culpam eanupie indirecte tantum coram Deo contrahunt; scrupulis minor ansa praebetur; tandem, si regulae sub peccato etiam mortali obligarent, debilioribus et tepidis facile in gravem laqueum conscientiae vergerent.

§ III. - Obligatio legis irritantis.

161. — Notiones. Lex irritans 1° alia est *directe* irritans, quando actum absolute irritum pronuntiat: alia *indirecte* irritans, (piando -s» certam formam aut solemnitatem in actu servandam praescribit, ita ut sine tali forma actus non subsistat: alia *inhabilitans*, quando-ct» personam aliquam ad aliquem actum valide poliendum inhabilem declarat.

2° Irritatio est vel *lata*, (piando actus *ipso iure* nullus declaratur ita ut non indigeat sententia indicis, vel etiam a indice vi legis irritus ab initio fuisse declarari debeat, ita ut sententia vim

·) Cfr. Pium XII. EpW. 11 Iull! 1054 In ,1. J. S. (1954), »). 482-187: SiikjimiiH In .V, II. ThM, A.4_(1028). p. 130.
v 3) Cfr. infra, n. 1228, II,

retreactivam habeat; vel *ferenda*, (piando actus solum per sententiam
 “indicis irritandus pronuntiatur¹⁾).

3° Lex eat vel *pure irritans*, vel *simul prohibens*, prout actum rescindit tantum, vel simul etiam prohibet.

•1° Lex est irritans aut in *utroque* foro, aut in solo foro *externo*, ita ut assistentia civilis actui denegetur, vel auferendo actionem vel reo praebendo exceptionem qua actorem repellat).

162. — Principia. I. *Lex pure irritans non obligat in conscientia ad vitandum actum irritum*. Ratio est, quia tinis legis sola actus annulatione satis obtinetur. — Unde, quamvis lex irritet testamentuni sine certis solemnitatibus factum, vel matrimonium ex gravi metu contractum, non tamen prohibet.

II. *Lex irritans*, si ACTUM simul prohibeat, *obligat in conscientia ad talem actum vel omittendum, si DIRECTE illum irritet, rei non sine forma substantiali faciendum, si INDIRECTE eum rescindat*. Ratio est praeceptum negativum in eiusmodi lege contentum. — Prohibet autem actum, (piando talem prohibitionem vel materia Q*, legis suapte natura postulat, vel lex satis exprimit.

nine'peccatum grave est sponte matrimonium contrahere cum impedimento dirimente^Sacramentum sine debita materia et forma conticere:*professioneni religiosam emittere, omissis conditionibus ab Ecclesia ad eiusdem valorem requisitis. — Idem dicendum quoties quis ex otlicio vel ex iustitia actum facere tenetur.

III. *Lex irritans, simul ut actum irritat, obligat ad omnia, QUAE ex irritatione intrinsece nascuntur*. Ratio est, quia, ruente actu, corruunt omnia quae ex illo oriri aut in illo fundari poterant *).

IV. Ignorantia invincibilis *aut* necessitas *generatim saltem*
uu. non impedit effectum legis irritantis. Ratio est, quia, quamvis possint
 culpam impedire et poenam, impedire tamen nequeunt vim legis irritantis, ut pote cuius effectus ad conscientiam neutiquam pertinet. Unde invalidum est matrimonium cum alline, etiamsi impedimentum ignoratum fuerit, aut etiamsi coniugium ex metu infamiae initum sit. Unde etiam can. 1<>, § 1: « Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantinin ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur».

Dicitur: *generatim saltem*; etenim si irritatio unice vel primario

*) <fr. Mnroto. n. 221 sub 2°.

2) Cfr. VrmiceiW'h, *ThM, Mor.*, I; Muroto, *l, r.*, sub 1°. ubi pium utilia, ct n. ISO. — *KrrrpHo* hi ludfelo vocntur dofons!o, qua actio adversarii excluditur. opponendo nempe aliquid, ob quod efficacitate «un privatur, e. g. opponendo persone Inbnldlitatem. vitium furinae, praescriptionem. notationem. etc.

a) Cfr. Hunrex, *IA* lrff.t lib, 5, cap, 20. n. 11.*

- — per modum poenae statuitur, effectu caret si culpa, ob ignorantiam -«-W
«^~^vel aliam causam, deest ‘). — Pari modo, aliquando necessitas potest
esse talis, ut locus detur epikeiae *).

7*1^ 163. — Quaestiones. Quaer. 1° *Quomodo leijes irritantes Eo*
iXwu. CLESIAE *dignosci possint.*
Resp. Leges Ecclesiae eae tantum irritantes aut inhabilitantes
habendae sunt, quibus aut. actum esse nullum aut inhabilem esse
• / * f. personam *expresse* vel *aequivalenter* statuitur (can. 11). In *dubio*
autem, si agatur de dubio *iuris*, non urgent; si de dubio *facti*, potest
xizrrn~ ' ^v i A-Ordinarius in eis dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus Eo-
/ ^ ^ ^ manus Pontifex dispensare solet (can. 15; cfr. quoque can. 1679-1683).
Quaer. 2° .1/? *lex civilis irritans actum sive contractum tempo-*
raieini effectum habeat in foro conscientiae ante iudicis sententiam.
Resp. Ifoc omnino dependet ab ipsa lege civili, quae certo *potest* *.
' E3, *rr*faro' ut *am ante iudicis sententiam irritatio vim habeat in
& f°ro conscientiae. Utrum hoc fecerit necne, in singulis regionibus-U.
pro singulis casibus videndum est.
Practice autem pro *plerisque* regionibus dici posse videtur actum js*
a lege civili irritatum, si hire naturae validus sit, *generatim* efficaciam
sed infirmam habere et retinere, donec sententia iudicis irritus de. 23..
.. claratus fuerit: ast post sententiam iudicis in utroque foro irritum A*-.
Φ — esse. Ita hodiedum theologi communiter (n. 151; lib. 3, n. 711, 927).
λ- Rationes autem sunt: 1° quia vox *nullitatis* ambigua est, quippe
quae tam nullitatem absolutam quam post iudicis sententiam aut dene-
gationem assistentiae civilis designare possit et de facto in Codicibus 4
, designet; 2° quia iurisperitorum opiniones hac in re valde discrepant:
(lu*a *n luibus hodiernis saepe saltem obligatio conscientiae immediata
non videtur necessario admittenda, si finis legis eam non exigat ‘). Ilisce
attenti» millitas actuum ex RC efflcacium ante sententiam iudicis in nle-
risque regionibus saltem dubia redditur ideoque nracticc non_exsistit.
L'4'''*i quum in dubio leges irritantes, utpote odiosae, strictae interpretationi
Co ***c*,' subiaeeant. Quare hodie theologi ita communiter docent, quamvis olim M<.
hac de re inter eos controversia fuerit (n. 151; lib. 3, n. 711, 927).^.<i f*."
quaer. 3° *Quid in specie dicendum de TESTAMENTO irritato ob defectum f.o*
formae.
Resp. Dicta in praecedenti quaestione de omni actu civili speciatim um |
***^"“7'valent de testamento ‘). Unde infertur pro praxi: 1° Heres *testamentarius*
ü tuta conscientia potest hereditatem adire et retinere; similiter *legatarius*

>) Cfr. Infra n. 182; II. 965: Swoons, n. 389, 3; Maroto, n. 231.
2) Cfr. Infra n. 176. II; Maruto, η. 213.
) Cfr. Lrhinkuhl, /Mj Hiiryrrlirhr Grjrteburh, p. 35. Cfr. <*tjiun Infra w. 618.
) Cfr. Lehiukuhl. 1 1:, N. 1382; Mam.*, Ik hurt.. I, lib. I, ra. 368«#/.

legatum petere et retinere, quin, heredes legales de testamenti vitio moneat. Potest quoque ius suum coram iudice iustis mediis defendere; attamen, si praevideat fore ut testamentum a iudice irritum sive inefficax declaretur, *cj- caritate* debet sine iudicis sententia hereditatem tradere heredi legali eam petenti, ne hunc ad litis impensas inutiliter compellat. Dico *ex caritate*: quia donec testamentum rescissum non est, *ius* habet qua heres litem agendi.

2° Heres *ab intestato* tuta conscientia potest ius suum, quod ex lege habet, omni legitimo imis adminiculo defendere; proinde *a) excipiendo* testamenti vitium obicere, et hereditatem vel legatum non tradere; vel *b) agendo* coram iudice vitium testamenti probare ut hereditatem sibi evincat.

- Obligatio legis fundatae in praesumptione.

164. — Notio. Lex fundata in praesumptione est lex quae supponit aliquid, nimirum vel periculum aliquod universale, vel factum aliquod particulare.

Divisio. Potest ergo lex in duplici praesumptione fundari, nimirum: 1° in praesumptione *periculi communis*, quando supponit in tali actione communiter dari periculum fraudis aut delicti, quamvis forte non in omni casu particulari interveniat: v. g. lex requirens testamentorum solemnitates; 2° in praesumptione *facti particularis*, quando supponit culpam, negligentiam, vel aliud factum particulare reipsa exsistere: v. g. lex praecipiens obedire sententiae iudicis supponit eam iustam esse.

165. — Principia. I. *Lex fundata in praesumptione periculi vim et effectum suum habet, etiamsi in casu particulari periculum non subsit.* Ratio est, (piia tunc ex una parte praesumptio legis non est falsa, ideoque lex non caret fundamento obligandi; lex enim supponit communiter dari periculum, quod verissimum est, licet in casu particulari non subsit. Ex altera parte, cessante legis tunc in particulari, non hoc ipso cessat lex, ut habet communis sententia. Confirmatur canone 21, qui sic sonat: «Leges latae ad praecavendum periculum generale, urgent, etiamsi in casu peculiari periculum non adsit» (n. 100, in fine-, II. A., n. 26). 4»-i_

iCx».; /»■>.<;

Ui(r,

y.

II. *Lex fundata in praesumptione FACTI vim et effectum suum non habet, si factum non exstat.* Ratio est, quia, deficiente veritate facti, lex caret omni fundamento: inde axioma: «Praesumptio cedit veritati».

Haec principia valent etiam de *sententia iudicis*: quia legem applicat.

166. — Resolutiones. 1° Si testamentum informe sententia indicis irritum declaretur, huic sententiae obtemperandum est, etiamsi in casu nulla fraus intervenerit.
- 2° Lex prohibens et irritans matrimonia clandestina obligat et effectum suum producit, quamvis in casu particulari fraus nulla interveniat (n. 100).
- 3° Similiter lex quorundam librorum lectionem vetans ob pericula obligat omnes, etiamsi nonnulli tam docti et pii sint, ut respectu illorum nullum subsit periculum (n. 199).
- 4° Si sententia indicis virum obliget ad cohabitandum maritaliter cum uxore, quacum validum coniugium contraxisse falso praesumitur, vir parere non tenetur; (plia iussio praesumit factum, nempe validum matrimonium, quod non subsistit).
- 5° Si in indicio probatum /also fuerit quemquam alteri damnum-αλ intulisse, isque per indicis sententiam condemnetur ad poenam, non tenetur in conscientia poenam solvere: et. miamvis *exterius* parere debeat ad vitandum scandalum, potest deindy occulte se **conmcus;c?**

Nota. Aliquando linis legis fundatae in praesumptione *facti* non tantum est praevenire et punire culpam *moralem*, verum etiam homines *cautiores* reddere, puniendo etiam culpam *mere iuridicam*. Eo in casu si persona aliqua revera fuerit damni causa, sed falso praesumatur id ipsius culpa morali evenisse, post sententiam indicis tenetur poenam solvere (n. 10(1; II. A., n. 26). % 5 , « ci, ~ ~

C C<_ λ p Λ, »4. ^ - \4'

-cZ. 0—~t_ 4η · ^ <<Zλ.λ Z- C f*'\ ' yj ,

^^ *i. Articulus II.

Modus adimplendi legem.

167. — Principia. L *Praeceptis* negativis *satisfit non ponendo actum vetitum*; nullum enim actum positivum requirunt.
- II. *Ad satisfaciendum legi affirmativae requiritur et sufficit, λ positio voluntaria operis praecepti?tempore praescripto, et cum animo £ faciendi id quod lex iuhet. Ilequjritur, quia praecipitur actus humanus; sufficit, (piia lex iubet dumtaxat materiam, in quam cadit (n. 165; <- lib. 1, n. 176). **
- L.^-}
- Non ergo requiritur moticum caritatis, neque status gratiae, neque C- intentio satisfaciendi praecepto, neque intentio consequendi finem le- .* gislatoris. Unde, invaluit axioma: « Finis praecepti non cadit sub praecepto». Ratio est, (piia haec omnia sunt extra materiam legis, Confirmatur damnatione prop. 16 Baii: «Non est vora legis ohe. "*" dientia, (pia fit sine caritate»; et. definitione Cone. Trid. sess. 6. ^

can. 7: «Si quis dixerit opera omnia, quae ante iustificationem liant, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata... anathema sit».

Tum solum status gratiae necessarius est, cum ad operis praecepti substantiam pertinet; unde non satisfit Communionis praecepto per Communionem sacrilegam. Cfr. prop. 14 damn, ab Alex. VII; cfr. et can. 907 et can. 861 (n. 162, 163).

168. — Resolutiones. I. *Satisfacit* praecepto: 1° Qui *concomitanter* peccat, puta adiungendo actui pravam intentionem, naturae actus extrinsecani, v. g. inanem gloriam; quia, hoc non obstante, ponitur actus praeceptus.

2° Qui ieiunii formam observat, quamvis laute comedat et in statu peccati ieiunet, ita ut nec satisfaciat pro peccatis, nec corpus maceret, et sic ieiunii finem non curet.

3° Qui tempore paschali ex solita pietate confitetur et communicat, nihil cogitans de praecepto.

4° Qui die Dominica cum debita attentione assistit Missae, tametsi simul propter alium finem vel pravam circumstantiam peccet, puta ut vanam gloriam captet, ut oculos luxuriose pascat, ut quidpiam furetur.

5° Invenis, qui Missam bene audit, quam tamen non audisset, nisi parentum minis coactus fuisset (n. 165; II. A., n. 26).

II. *Non satisfacit* praecepto: 1° Qui Missae interest dormiens, ebrius, sui impos, aut nescius quid fiat.

2° Qui Missae assistit aut ieiunat prorsus coactus, puta in primo casu vi detentus in ecclesia, in altero easu privatus cibo.

3° Qui tempore Missae ecclesiam adit, *unice* ut oculos pascat, ecclesiam perlustret, sine attentione ad Missam (n. 165).

III. Cum sententia communissima Doctorum affirmandum est eum qui voluntarie quidem ponit opus praeceptum, sed *cum expressa intentione non satisfaciendi praecepto*, revera ui-aecepto satisfacere; quia, qui sponte implet opus praeceptum, vere exsequitur totum id, quod legislator iubet. Nec obstat axioma: «Actus agentium non operantur ultra intentionem illorum»; siquidem valet in iis, quae pendent ab intentione agentium; at legis obligatio a legislatoris intentione dependet, qui aliud non postulat quam opus humano modo positum. — E contrario non potest quis satisfacere obligationi sibi a semetipso impositae, v. g. voto, promissioni, si intendat non satisfacere; quia eiusmodi obligatio sicut a propria voluntate provenit, sic ab eadem dependet ut quis in eadem permaneat (n. 161; lib. 4, ». 176; II. A., n. 20; *Exam, ord.*, n. 75).

169. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *zln eodem actu possit quis pluribus praeceptis satisfacere.*

liesp. Affirm.: nisi alia esso praesumatur mens legislatoris; quia

exsequitur totum, quod diversis legibus inbetur. Unde qui obligatur ad horas ratione Ordinis et ratione beneficii, satisfacit una recitatione.

Dictum est: *nisi alia esse praesumatur mens legislatoris*; idcirco, v. g. votum aut poenitentia sacramentalis ordinarie non impletur per opus aliunde praeceptum; quia haec communiter intelliguntur de opere ultroneo. Subinde tamen confessarii iniungunt opus aliunde praeceptum. Hinc v. g. si quis ex voto aut poenitentia sacramentali ieiunare teneatur, non satisfacit per ieiunium ex praecepto Ecclesiae iniunctum, nisi per mensem ieiunare deberet, in quo ieiunium de praecepto incidit (n. 166; IT. A., n. 31).

Quaer. 2° *An pluribus actibus eodem tempore jactis possit quis diversis satisfacere praeceptis.*

Resp. Affirm.; dummodo se invicem non impediant; quia implet totum id, quod lege praecipitur. Propterea, qui, dum Missam die festo audit, simul horas canonicas vel preces pro poenitentia sacramentali iniunctas recitat, utrique praecepto satisfacit (n. 166).

Quaer. 3° *Quodnam tempus sequendum sit in adimptione legis ecclesiasticae, utrum tempus USUALE, an locale, an legale x).*

Resp. Dist. 1° Generatim standum est communi loci usui, seu tempori *usuali*,

2° Ultra tempus usuale, licitum est sequi etiam tempus *locale*, sive verum, sive medium, aut *legale*, sive regionale sive aliud extraordinarium (etiam zonarium, modo sit legale) 2), quoties agitur de *privata Missae* celebratione, de *privata* recitatione *horarum canonicarum*, de sacra *Communione* recipienda, de *ieiunio* vel *abstinentia* (can. 33, § 1). Et quidem licitum est sequi haec tempora pro libitu, ita ut uni actioni tempus locale, alteri legale, tertiae usuale applicetur idque etiamsi actiones istae ponendae sint eodem physice momento; dummodo agatur de actionibus *formaliter diversis?*) et unaquaeque lex per totum tempus debitum observetur (v. g. dies abstinentiae et ieiunii per integras 21 horas). Formaliter diversae autem sunt illae actiones quae sese referunt, ad *diversa praecepta* *).

b Tempus *ujnuilr*. Illud est quod ab usu communi in loco aliquo determinatur. — Tempus torale est illud quod determinatur a meridiano Istius loci. Est aut *medium*, quod aequaliter 1W singulos anni dice distribuitur, aut *verum*, quod astronomie^ diversum est pro quavis anni die, ita ut aliquando per quadrantem discrepet a tempore medio. — Tempus /rw/r Illud quod determinatur a loco. Eflit aut *régionale*: sequens meridianum alienius regionis, aut *aliud cxlniordinarium*, v. g. pro nodato assumptum (zomertljd, daylight saving time).

*) Cfr. Comm. Cod. Intvrpr. 10 Nov. 1025 In J. J..S'. (1925). p. 582.

^) Ita ex responso C. C. I. 29 Marti! 1947 In .I. A. S. (1917). p. 373.

4) Cfr. A'. R. TA. (1918). p. 87-88; *Period. dr re mor.* (1917). p. 331-311 ; Comm. pro *Pel.* (1948), p. 25-32.

Hinc: *a)* siliquis potest *differre* Vesperas et Completorium unius diei iuxta unum tempus, et iuxta aliud intra idem spatium *anticipare* parvas horas diei subsequentis, vel etiam esum carnum, si dies antecedens fuerit dies Veneris.

b) immo cit. resp. C. C. I. decisa videtur vexata quaestio 'i) utrum quis licite possit manducare carnes iuxta unum tempus anticipando diem Sabbati et tamen eadem die Sabbati S. Communionem recipere vel Missam celebrare hac ratione quia iuxta aliam computationem manducant ante inediam noctem. Agitur enim de actionibus formaliter diversis se. observatione legis ieiunii et abstinence et ab alia parte de receptione S. Communionis a ieiuno (praeceptum enim ieiunii eucharistici non vetat manducationem sed receptionem S. Communionis a non-ieiuno).

c) non licet, diversa tempora eligere pro actionibus, quae *materialiter* tantum sunt diversae (uti v. g. tres Missae in die Natalis Domini) vel quae referuntur ad praecepta intrinsece connexa (uti v. g. lex ieiunii simul et abstinence in eodem die; plures dies ieiunii continui in Quadagesima).

Caput VI.

INTERPRETATIO LEGIS

170. — Quum obligatio legis pendent a voluntate legislatoris verbis expressa, verba autem saepe hanc voluntatem obscure aut imperfecte tantum manifestent, ideo lex saepe indiget interpretatione; quae quidem interpretatio est duplex, aut ordinaria seu simplex aut extraordinaria quae vocari solet epikeia. De utraque agemus. Praesertim interpretationem legis *ecclesiasticae* attendimus.

Articulus I.

Interpretatio simplex.

171. — Notio et divisio. Interpretatio simplex est ea interpretatio quae, sensum verborum legis exponendo, voluntatem legislatoris in ferenda lege magis manifestam reddit.

Distingui potest: 1° ratione AUCTORIS in authenticam, doctrinalem et usualet. *Authentica* ea est quae fit a persona, ad inter-

*) Illo cfr. dcoiniuii, *Comment.*, II, p. 224 *«... v. Hove, *Dt consuetudine d temporis fuppultidiinc*, n. 29.5

pretationem legis *publica auctoritate* instructa; et haec interpretatio est aut ad *instar legis* aut per modum *sententiae iudicialis* vel *rescripti in re peculiari*; prout, aut ab ipso legislatore qua tali vel persona ad hoc instituta per modum legis, aut a indice vel superiore competenti pro decidendis causis particularibus datur. — *Doctrinalis* ea est quae proponitur a viris doctis et peritis, sed *privatis*. — *Usualis* ea est quae habetur ex usu seu consuetudine *conimunitatis*.

2° Ratione ACTUS in mere *declarativam*, *coarctivam* et *extensivam*, et *explicativam*. *Declarativa* est quae sensum ex se seu obiective certum et clarum mere declarat seu confirmat pro eo qui mere subjective (ex imperitia) de sensu legis dubitat. — *Coarctiva* vel *extensiva* est quae sensum verborum etiam ex se clarum infra vim verborum coarctat vel ultra eam extendit. — *Explicativa* est (piaie sensum obiective dubium intra vim verborum exponit. Interpretatio coarctiva sicut et extensiva, spectata nativa significatione vocis, minus proprie, ex modestia quadam, interpretatio vocatur').

3° Ratione modi in *latam*, quae fit iuxta amplam verborum significationem et *strictam*, (piaie fit iuxta necessariam tantum eorumdem significationem.

172. — Diversarum interpretationum efficacia. I. Interpretatio authentica: a) *per modum legis exhibita* eandem vim habet ac lex ipsa; et si verba legis *in se certa* declaret tantum, promulgatione non eget et valet retrorsum; si legem coarctet vel extendat vel dubiam explicet, non retrotrahitur et debet promulgari. — b) *Data autem per modum sententiae iudicialis aut rescripti in re peculiari*, vim legis non habet et ligat tantum personas atque afficit res pro quibus data est. Ita can. 17, § 2 et 3.

Ratio autem cur statuatur superfluitas promulgationis et vis retroactiva interpretationis mere declarativae liaee est, quia lex in se clara indo ali initio sufficienter promulgata fuit ideoque et vim suam, etsi inscio subdito imperito, exseruit. — E contra, olim disputabatur de necessitate promulgationis interpretationis non pure declarativae: quam disputationem canon citatus saltem practice solvit').

II. Interpretatio doctrinalis tantum habet, auctoritatis gradum, quantum est pondus rationum et Doctorum auctoritas. Ratio est, (pia non emanat a iurisdictione, sed a scientia et iudicio peri-

1) Cfr. Wernz. I. n. 128. II. Doctrina dubii, per se non habet vim retroactivam data etiam *romprhrn*iva* vocatur. Ceterum, tunc non loquitur apud auctorem non est perfecti uniformi*. Cfr. Wernz, l. r., n. III. nota 52. Quae tradidimus, hoc non nostro sed novo Codici iure appropriata videntur.

«) Cfr. Xai. Kath. Stmnen (1903). p. 66; (1918), p. 18.

torum. Propterea, ubi Ductores omnes conspirant, facit moralem certitudinem; ubi discrepant, probabilitatem.

111. Interpretatio usualis legitime praescripta aequipollet authenticae; neque enim praescripta aequivalet doctrinali habetque idcirco probabilitatem. Etenim «consuetudo est optima legum interpretres» (can. 29). Quare communiter asserunt DD. leges interpretandas esse iuxta loci consuetudinem, etsi verba legis minus proprie accipienda sint (». 108). Quandonam autem consuetudo sit legitime praescripta, dicetur infra n. 20G-209.

173. — Subiectum activum interpretationis authenticae legum ecclesiasticarum est legislator eiusve successor et is cui potestas interpretandi fuerit ab eisdem commissa (can. 17, § 1).

Hinc: 1° Summus Pontifex authentice interpretari valet leges a se latas, imo omnes alias leges ecclesiasticas generales vel particulares; posteriorum enim saltem eminenter legislator dici debet, quum legislatores inferiores non nisi dependentor ab eo potestatem suam legiferam exercent. — Eum insuper ex concessione Christi ius divinum tamen naturale quam positivum authentice, imo infallibiliter declarare posse, supra (n. 136 et 139, 5) iam innuimus.

2° Episcopus authentice interpretari valet leges dioecesanarum tum proprias tum antecessorum, sive intra sive extra Synodum latas; episcopus enim est unicus ipsarum legislator (cfr. can. 362, supra ». 140); non vero leges ab Apostolica Sede pro dioecesi particulari latas nec leges Concilii Provincialis, nisi hoc ipsi expresse concedatur, uti saepe conceditur sive soli Metropolitanae sive Metropolitanae cum consilio vel consensu Suffraganeorum, salva semper auctoritate Apostolica *).

3° Romanae Congregationes, sicut non valent exercere potestatem legiferam nisi intente vel approbante Romano Pontifice (cfr. supra ». 140), ita neque pollent potestate authentice et *per modum legis* interpretandi leges ecclesiasticas, nisi quatenus hoc ipsis liabitualiter vel ad actum ab eodem Pontifice concessum fuerit. Hoc valere videtur etiam quoad leges ab ipsis approbante Pontifice latas, quum eas tantum tulerint una cum S. Pontifice et dependenter ab eo.

Porro, de facto iam nulla S. Congregatio videtur gaudere potestate liabitualiter et non audito S. Pontifice per modum legis interpretandi leges ecclesiasticas, ne S. C. Rituum quidem. Solummodo die 15 Septembris anno 1917 *Commissio* instituta est «cui uni ius erit Codicis canones authentice interpretandi, audita tamen, in rebus maioris momenti, Sacra Congregatione, cuius propria res sit, quae Consilio disceptanda proponitur »).

*) Cfr. Wernz, I, n. 30.

*1 Cfr. *J. .t. S.* (1917). p. 181; (1918). p. 77. *Ille* haec Contulit die 9 Dec. 1917 declaravit «*in rebus minori*» *in* momenti *non* multum *difficiliter* Imbruit, Milvi *et* *non* E. mo Prae-
xlat* (onimMlmlnh qiii (denarius *et* *urditin*him coctu* *et* *lt* convocandus et InterroKiuidiw.

Insuper, non tantum S. Congregationes, verum etiam tribunalia romana, sicut quilibet index ecclesiasticus, leges authentice interpretari valent *per modum sententiae iudicialis aut rescripti in re peculiari*.

174. — Regulae interpretationis doctrinalis legum ecclesiasticarum respiciunt aut leges ecclesiasticas in genere aut leges odiosas.

I. *Quoad leges ecclesiasticas in genere* duas regulas cum Codice statuimus: 1° Leges ecclesiasticae intelligendae sunt secundum propriam verborum significationem, in, textu et contextu consideratam,

Propria verborum significatio potest esse vel naturalis quae ex communi hominum acceptione petitur, vel legalis quae lege determinatur. Sic Codex can. 7 determinavit sensum expressionis *Sedis Apostolicae*, can. 198 sensum vocis *Ordinarii* et *Ordinarii loci*, can. 488 sensum verbi *religionis, ordinis* etc. Insuper, can. 6, 2°-40 normas statuit pro textu Codicis explicando.

2° Si propria verborum significatio, etiam considerata in textu et contextu, dubia et obscura permanserit, recurrendum est primum *ad locos Codicis parallelos*; si tales desint, *ad legis finem et circumstantias eflad mentem legislatoris* attendendum est (cfr. can. 18).

II. *Quoad leges odiosas*: Leges odiosae, nempe, *contra iurisdictionem* statuunt. *aut Uberum exercitium iurium* coarctant, *imC^exceptionem* a lege continent, *strictae* subsunt interpretationi (cfr. can. 19).

Ita leges *poenales* ipse Codex stricte interpretatur (can. 2227-29).

Nota. Si certa de re desit *expressum* praescriptum legis sive generalis sive particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis *in similibus*; a generalibus iuris *principiis* cum aequitate canonica servatis; a *stylo* et praxi *Curiae Romanae*; a communi constantique sententia *doctorum* (can. 20).

Dicitur: *a legibus latis in similibus*, congrua congruis referendo, uti Codex ipse saepe indicat; cfr. v. g. can. 190, 075, 671.

Articulus II.

Epikeia 1).

175. — Notio. Epikeia seu aequitas est interpretatio *mentis* legislatoris, (pia indicatur eum ob peculiare circumstantias non potuisse aut saltem noluisse casum aliquem in lege comprehendere, licet casus alioquin in verbis legis contineatur («. 201)').

(cfr. I-II, 7. 1°0. 1. 0 et II-II. 1. 120. «. I; Suarez. *Dr lib*, 0. c. 7, n. 11. Cfr. cl Irifm a. 285 *in fine* et n. 290; .hif/r/irum (1928), p. 359 *an*).

*) Quomodo iib IUMjiltotv quite dicitur <*plk<4ii différant nequitu* *cannnira* Iuxta rail. 20 in

Epikēia igitur non est explicatio mentis legislatoris quoad *sensum* legis, sed quod *exceptionem* alicuius casus particularis a lege, et hac ratione interpretatio *restrictiva* legis vocari potest (cfr. infra n. 285 et 290).

Legilimitas epikeiac sequitur ex eo quod, quum actiones humanae in singularibus contingentibus consistant quae influitis modis variare possunt, impossibile fuit leges ferri, quae in nullo casu deficerent; sed legislatores attendunt ad ea, quae communiter accidunt. Inde fit ut in aliquibus casibus servare legem esset contra rationem iustitiae, et contra bonum commune quod lex intendit, aut saltem contra intentionem legislatoris. Uniusmodi casibus providet epikēia.

176. — Principia. 1. *Locum habet epikēia, quando legis observantia esset* 1° mala, ob collisionem cum lege altiori; ut si quis relinquat aegrotum qui eius cura indiget, ut assistat Missae praescriptae; aut 2° moraliter impossibilis, ut si quis aegrotus ieiunaret; aut 3° MAGIS DURA et rigorosa (piam legislator de facto intendit. Hinc excusatur ab auditione Sacri qui alias amittere cogitur magnum lucrum. — Ratio primi et secundi est, quia legislator non potuit obligare. Non potuit, quia irrationabile esset velle mala vel generatim loquendo moraliter impossibilia seu nimis difficilia. Ratio tertii quia legislator *noluit* obligare,

Auctores moderni in hoc *ultimo* casu proprie ponunt epikeiam stricte dictam atque addunt eam esse illicitam ubi Superior commode adiri potest; quod praesertim verum est in dubio de intentione legislatoris §).

II. *Epikēia generatim saltem locum non habet in legibus irritantibus actum ipso facto*. Ratio est, quia in hisce legibus bonum commune postulat uniformitatem et certitudinem circa valorem aut anilitatem actuum, ita ut sine authentica dispensatione omnes sint sine dubio invalidi; idcirco legislator non attendit ad casus et rationes particulares.

Dicitur *generatim saltem*: aliquando enim epikēia, primae saltem speciei, locum habere potest etiam in legibus irritantibus, ut si agatur de lege irritante actum in favorem *privatum* tantum, v. g. minorennium, et in aliquo casu ex nullitate actus pro minorenni gravius damnum sequeretur. Pari modo si ex irritatione alicuius actus in aliquo loco sequeretur damnum commune *).

adhlbendlfl gvnendlhUM iuris principii* (nequito* oōior/ira) et nequitu* *naturali** (cfr. can. III, IM, I 3) n Superiori' vel iudic servanda praeclearo exponitur B D'Angelo In *Apollinari** (1928). p. 303 *eqq.*

1) Cfr. Suarez, *I. c.*, e. 8; Vacant *Did, dr TWol. rath.*, v. *Kpikir*, (fr. Maroto. *I. c.*, n. 243; vide etliun «upni n. 162, IV, et Infra rol. II, a. 813, a. 2: S. Alt. lib. 0. n. 613.

Caput VII.

CAUSAE LEGIS OBLIGATIONE SOLVENTES
A PARTE SUBDITI

177. — Causae quae legis obligatione solvunt proveniunt aut a parte subditi, aut a parte Superioris. De praecipua causa quae legis obligatione solvit a parte Superioris agemus infra in Cap. VIII. Itic consideramus pausas quae a parte subdit» obligatione solvunt. Istae autem aliae dicuntur *extrahentes*, quae hominem ex legis *dominio* extrahunt, puta si quis territorium, in quo lex obligat, egrediatur, vel privilegium exemptionis obtineat; aliae vocantur *excusantes*, (piae subditum legis remanentem ab eius *inipletione* excusant (n. 152).

Agemus primo de causis extrahentibus, deinde de excusantibus.

Articulus I.

Causae extrahentes.

178. — Principia. I. *Causae extrahentes plane liberant a legis obligatione*. Ratio est, quia homo non tenetur lege, nisi quatenus est legislatoris subditus. *Atqui*, causae extrahentes hominem a subjectione erga legislatorem liberant. Ergo.

II. Fas est *apponere causam extrahentem ex sublectione erga legislatorem*. Lex enim obligat quidem ut homo eam observet quoadusque manet subditus, non vero obligat ut subditus maneat (n. 152; II. A., n. 20).

Huic principi» conformis est can. 900 statuens, reservationem omni vi carere extra territorium reservantis, etiamsi dumtaxat ad absolutionem obtinendam poenitentia ex eo discesserit.

179. — Quaeritur, *an lapsus temporis praefixi pro legis imple-*
Hone, ea non impleta, lege solvat.

Ilesp. Dist. Affirm., si tempus atlixum est *ad finiendam obligationem*: quare qui die festo Missam omisit, peccavit, sed opus omisum supplere non tenetur; quia onus est diei atlixum.

XiMüL, si tempus affixum non est nixi *ad sollicitandam* seu *urgendam legis impletionem*: quapropter non liberatur a Communionis annuae praecepto, (pii tempore paschali legem non implevit. Confirmatur can. 859, § 4 (*lib.* 3, *η.* 220).

Articulus II.

Causae excusantes.

Sunt: 1° ignorantia, (piaae tollere potest transgressionem formalem seu culpabilem; 2° impotentia, quae auferre potest transgressionem etiam materiale.

§ I. - Ignorantia.

180. — Principia. I. Invincibilis *ignorantia legis* *rantem tam a culpa morali quam, regulariter saltem, a poena*. 1° *culpa morali*, quia ignorantia tollit voluntarium, cum nihil sit volitum, nisi cognitum; sed quod voluntarium non est, formaliter et coram Deo peccaminosum non est. 2° *poena*, quia cessante causa, debet cessare effectus; sed culpa est quasi causa poenae, iuxta Regulam iuris antiqui 23, in (5°: tSine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus ». Cfr. quoad Ius canonicum can. 2202, 2218 et 2233, *tom.* II, *n.* 955 et 965. — Dicitur autem ignorantiam invincibilem *regulariter a poena excusare*; aliquando enim poena infligi potest ob sic dictam culpam mero juridicam, iuxta dicta *n.* 159 et *n.* 166 *nota* (*n.* 168, 169).

Ignorantia invincibilis *soli poenae*, adnexae legi, non excusat — it culpa, nec ordinarie a poena, nisi aliter statuatur, ut obtinet pro nonnullis poenis ecclesiasticis; cfr. can. 2229, § 3, *tom.* II. ». 965.

Eodem modo ac ignorantia, sic et *inadcertentia*, quae est quaedam ignorantia *actualis*, excusat tam a culpa — nuam a poena.

II. *Ignorantia vincibilis, sire legis sive poenae, non exciuvat a culpa, neque ordinarie a poena*. Ratio est, (pia illa ignorantia non tollit simpliciter voluntarium neque ergo culpam; manente autem culpa manet causa poenae. Recole dicta ». 43.

181. — Quaeritur, *quandonam ignorantia vincibilis excused a poena ecclesiastica latae sententiae*.

liesp. 1° Ignorantia affectata sive legis sive soli poenae *numquam* excusat a poenis ecclesiasticis latae sententiae (cfr. can. 2229. § 1).

2° Quaevis alia ignorantia, etiam crassa, eximit a poenis istis, si lex habeat verba: *praesumpserit, ausus fuerit, scienter, studiose, temerarii, consulto egerit* abave *similia* quae plenam cognitionem ac deliberationem exigunt (§ 2).

3° Si lex illa verba non habeat, ignorantia legis aut etiam solius poenae, si fuerit *crassa* vel *supina*, a nulla poena latae sententiae eximit; ignorantia graviter culpabilis quae non est crassa vel supina, excusat a *medicinalibus*, non autem a *vindicativis* latae sententiae poenis (§ 3, 1°). Porro, per ignorantiam crassam in Codice intelligitur solum ea, pro qua depellenda nullum vel vix ullum studium adhibitum fuit *). Cfr. *tom. II. n. 965*.

Ignorantia *leviter* culpabilis ab omni poena excusat. Cfr. can. 2218, §2.

182. — Notanda. 1° Etsi ignorantia invincibilis legis excuset a culpa, non tamen ab effectu *irritante* aut *inhabilitante*, nisi aliud expresse dicatur vel agatur de irritatione *unice* vel *primario* per modum poenae statuta. Si ignorantia invincibilis versetur non circa culpam sed circa ipsum effectum irritationis tantum, et agatur de irritatione unice vel primarie per modum poenae statuta, disputatur num ignorantia ab hac poena excuset; iuxta alios excusat a poena, utpote extraordinaria; communius vero affirmatur poenam incurrit).

2° In foro externo ignorantia vel error circa legem aut poenam generatim *non praesumitur*, donec contrarium probetur (can. IG, § 2; cfr. etiam can. 2200 et 2218, infra *tom. II, n. 965*).

3° Dicta valent etiam servatis servandis de lege *positiva divina*; circa legem naturalem vide supra *n. 134*.

§ II. - Impotentia.

183. — Notio et divisio. Impotentia est causa quae privat hominem legis observandae facultate.

Est aut *physica* aut *moralis*. Physica ea est quae oritur ex vi physica (cfr. supra *n. 32*) atque omnem adimit agendi facultatem. — Impotentia moralis ea est quae oritur ex vi morali, i. e. ex metu seu periculo damni vel incommodi relative «*gravis*, quod per accidens observationi legis iunctum est. Dicitur *relative gravis*, i. e. damnum vel incommodum tale quod grave aestimandum est etiam attento damno oriundo ex neglectu legis. Dicitur: quod *per accidens* observationi legis iunctum est; i. e. quod non ex ipsa legis observantia, sed ex specialibus circumstantiis, hic et mine ei annexis, oritur.

C*.*

CU

1) (*fr. supra *n. 20*, 3°: can. *2218. f 2; Cappello, *Tr. Criminol.*, n. 61. Cfr. «*supra n. 102*, IV; *can. 10*, I 1; Maroto, *l. c. n. 231*).

184. — Principia. I. *Impotentia physica omnino excusat ab observatione cuiusvis legis*. Ratio est quia vinculum morale, quale est lex, supponit hominem esse dominum actionum suarum. *Atqui*, per vim physicam homo amittit dominium actionis de qua agitur. Ergo.

II. *Impotentia moralis regulariter excusat ab observatione legis positivae, tam divinae quam humanae*. Ratio est, quia alioquin lex excederet moralem hominis potentiam. Constat insuper ex communi Ecclesiae sensu. Inde Regula Iuris antiqui 1^a: «Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum»; item Regula 6^a in 6°: «Nemo potest ad impossibile obligari»; et doctrina S. Thomae¹⁾: «Necessitas non subditur legi»; atque can. 2205, § 2: «Metus quoque gravis, etiam relative tantum, necessitas, imo et grave incommodum, plerumque delictum, si agatur de legibus mere ecclesiasticis, penitus tollunt». In hoc casu adest ergo secunda species epikeiae. Recole dicta n. 1-11 et 176.

Dicitur *regulariter*: duo enim sunt casus, in quibus lex eum certo etiam vitae periculo obligat, nempe: 1° quando legis transgressio vergeret in contemptum fidei vel ecclesiasticae auctoritatis vel in animarum damnum *); tunc enim legis transgressio intrinsece mala esset; 2° quando legis observatio necessaria est Reipublicae aut bono communi; quia bonum publicum praeferendum est privato. Itaque in his casibus lex naturalis urget (n. 175. 176; II. A., n. 18, II).

III. *Non licet sine iusta causa sese constituere in impotentia physica vel morali observandae legis*, ponendo impedimentum futurae eius adimpletioni. Ratio est, unia id foret in fraudem legis operari; omnis quippe lex obligat, ne data opera quid fiat, quo ea eludatur. — Qui tamen sine iusta causa iam posuit impedimentum observationi legis, lege iam non tenetur, quamvis peccaverit illud ponendo.

Dicitur *sine iusta causa*: quia praecepta positiva non cum tanto rigore obligant; dummodo quis ne operetur animo se subtrahendi legi (n. 152; *ih.* 3, n. 301, 1015, 1016; II. A., n. 20).

Ad dignoscendum *quanta causa* requiratur ut liceat apponere impedimenta legis adimpletioni, spectanda sunt *vis et vigor praecepti*: quaedam enim praecepta benignius explicantur minoribusque causis excusantibus indigent; alia vero rigidius accipiuntur urgentioresque causas exposcunt, prout in singulis praeceptis suo loco trademus.

In iusticia causa ponendi impedimentum semper adesse censetur.

¹⁾ I II. 2^a. 0^a. a. (1; III, q. 5n. a. 8.

²⁾ Cfr. Ioin. II. n. 055. II. 3^a, n. 905. 3° *oub c.*

quando tempus obligationis *remotum* adhuc sit; quia nulla lex positiva obligare praesumitur cum tanto incommodo. Porro, tempus ab obligatione legis *remotum* ordinarie censentur aliquot dies; quocirca attendatur iterum tum ad rigorem legis tum ad communem praxim timoratorum (*lib.* 3, ». 301).

IV. *Qui, tempore obligationis iam incoepto, praevidet impedimentum legem postea implendi, tenetur tempore, quo potest, eam implere.* Ratio patet, quia talis homo nequaquam est impotens (*n.* 157; *lib.* 4, ». 155). — Eo autem tempore nondum incoepto, nemo tenetur anticipare, etiamsi praevideat se tempore statuto impeditum iri; imo, per se loquendo, anticipatio legi ne satisfacit quidem (*lib.* 6, ». 291, 297 *in fine* et ». 298).

185. — Resolutiones. 1° Si quis in odium Religionis compellatur comedere carnes die vetito, aut laborare die festo, potius mortem oppetere quam obtemperare debet.

2° Medicus et sacerdos possunt praecepto Superioris obligari ad assistendum pestiferis; milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes, cum certo mortis periculo.

3° Lex sigilli sacramentalis semper obligat, non obstante quocumque metu vel periculo. Ita enim exigit bonum commune.

1° Non excusatur qui die ieiunii recreationis causa venatur, aut eadem ex causa ad visendum amicum iter pedestre assumit et inde postea impotens fit ad ieiunandum (*lib.* 3, ». 1046; II. A., *tr.* 12, ». 33).

5° Neque excusatur, qui sine iusta causa die Sabbati iter susciperet, praevidens se sequenti die non posse Missam audire: secus vero, si foria quinta proficisceretur (*lib.* 3, ». 301).

6° Pariter non excusantur sartores et sutores, qui sine necessitate plura opem suscipiunt, quam intra hebdomadam perficere valent, et hoc paeto coguntur die Dominica laborare (*lib.* 3, *n.* 303).

7° Qui die festo non potest circa meridiem, ut solet. Sacrum audire, tenetur mane, si possit, ei intéressé (*lib.* 4, ». 155).

186. — Quaestio. >1« *ille, qui non potest totum opus praeceptum exsequi, teneatur ad partem quam potest.*

Rcsp. Quando Ιοιηηχ est *dividuum*, sive ex natura rei sive ex usu hominum, et in parte reperitur suHiciens ratio legis, impotentia ad totum non excusat a jiarte. Ratio est. quia tunc quaelibet pars notatu digna constituit totum quoddam, suHiciens ut legislator rationabiliter praesumatur illius impletionem velle. Idem probatur ex prop. 51 damnata ab Tnnocentio XI: «Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur: quia maior pars trahit ad se minorem » (». 176; II. A., *n.* 45).

Notandum tamen, quod si quis ob infirmitatem nequeat totam legem implere et dubitet num possit partem, ad nihil tenetur; ne scrupulis angatur circa quantitatem, quam implere potest, et sanitatis detrimentum subeat (*lib.* 1, η. 151. *Not.* IV).

Hinc: 1° Qui in Quadragesima ieiunare non potest, tenetur tamen a carnibus abstinere, si possit: iis scii, diebus quibus etiam abstinencia praescribitur.

2° Qui non potest tota Quadragesima ieiunare, tenetur tamen iis diebus, quibus non impeditur.

3° Qui caret breviario, et notabiles partes horarum, quae orationem ordinatam constituunt, scit memoriter, illas recitare tenetur. Secus, si pauca tantum sciat.

•1° Qui piam vovit peregrinationem ad locum sacrum, et non potest eo pervenire, partem viae conficere non tenetur (». 177; II. A., n. 45).

Caput VIII.

DISPENSATIO LEGIS

Obligatio legis solvitur a parte Superioris: 1° per epikeiam sensu stricto sumptam, 2° per dispensationem. De epikeia sensu stricto sumpta sufficienter dictum fuit ». 176; quapropter hic unice agemus de dispensatione, tractantes, praeprimis in ordine ad leges ecclesiasticas: 1« naturam dispensationis, 2° potestatem dispensandi, 3° causas, 1° concessionem. 5° cessationem dispensationis.

Articulus I.

Natura dispensationis.

187. — Notio. Dispensatio est relaxatio obligationis legis in casu particulari vel cum particulari persona, legitima auctoritate facta, (can. 80).

Differt: 1° a *licentia*, quia haec non est contra, sed potius secundum legem, cum ponat conditionem lege requisitam, ne scilicet fiat aliquid sine licentia; 2° a *privilegio*, quia hoc est ex se perpetuum, ac saepe non est contra, sed praeter legem; dispensatio vero ex se est ad tempus tantum, et semper contra legem; 3° a legis *abrogatione*, qua lex in perpetuum pro tota communitate tollitur.

188. — Divisio. Distinguitur: 1° ratione effectus: «) dispensatio *totalis* et *partialis*, prout legis obligationem vel totam vel ex parte aufert; — b) *localis* et *personalis*, prout, restringitur ad locum, vel personam sequitur, ubicumque est.

2° Ratione causae: a) *necessaria*, quae petenti negari non debet, ob gravitatem causae: *libera*, quae, licet iustam causam habeat, non est tamen debita; — b) *obreptitia*, quae obtinetur allegando falsum: *subreptitia*, quae impetratur reticendo verum, quod manifestandum erat.

3° Ratione modi: a) *expressa*, quae perspicuis verbis aut signis conceditur: *tacita*, quae iam consuetudine concessa est, vel scienter conceditur in facto quod sine dispensatione fieri non potest; — b) *absoluta* et *conditionalis*, prout simpliciter vel adiecta aliqua conditione conceditur.

189. — Quaestiones. Quaer. 1° *Unde colligatur dispensatio tacita.*

Rcsp. Ex praesumptione voluntatis *praesentis* Superioris, hinc si Superior videt subditum agere contra legem, et non corripit, cum facile posset, dispensare censetur; quia non est praesumendum Superioris delictum, qui, si dispensare nollet, loqui teneretur. Secus autem dicendum, si Superior corripere non posset sine incommodo.

Non sufficit praesumptio voluntatis *futurae*, e. g. si rogaretur, dispensaret; quia per dispensationem adhuc dandam nondum est aliquis exemptus a lege, quemadmodum per legem adhuc promulgandam nullus obligatur. *Licentia* vero praesumpta *de futuro* admittitur; quia non est vulneratio legis, sicut dispensatio (». 187; *lib.* 4, *n.* 18).

Quaer. 2° *J.n dispensatio sit stricte interpretanda.*

Resp. Regulariter *affirm.*; quia exorbitat a iure communi, et est odiosa legi, quam vulnerat. Excipe si communitati, vel ob commune bonum impertitur; quia favet religioni et bono communi. Confirmatur can. 85 et 50 (». 191).

Articulus II.

Potestas dispensandi.

Videndum: 1° (pialis sit potestas dispensandi, 2° quis eam habeat, 3° circa quos exerceri possit et cum quali effectum).

§ I. - Natura potestatis dispensandi.

190. — I. Notio et divisio. Potestas dispensandi est potestas iurisdictionis; et duplex est, altera *ordinaria*, quae *ipso iure* adnexa est *officio*, altera *delegata*, quae commissa est *personae*. Potestas ordinaria potest esse sive *propria* sive *vicaria* (can. 197).

II. Concessio. 1° Potestas dispensandi *ordinaria*, sive *propria* sive *vicaria*, obtinetur legitima acquisitione officii, cui haec potestas iuncta est (can. 115 *sq.*, 1172).

2° Potestas *delegata* obtinetur concessione legitima ab eo (pii habet potestatem delegandi. Porro iuxta can. 199:

n) Qui habet potestatem dispensandi *ordinariam*, potest eam alteri *ex toto* vel *ex parte* delegare, nisi aliud expresse iure caveatur.

b) Qui habet potestatem dispensandi *delegatam*: a) si delegatus fuerit *ab Apostolica Sede*, eam *subdelegare* potest, sive *ad actum* sive etiam *habitualiter*, nisi electa fuerit industria personae vel subdelegatio prohibita; — β) si delegatus fuerit *ab eo, qui infra Romanum Pontificem habet ordinariam potestatem*, idque ad *universalitatem causarum*, potestatem suam *in singulis casibus* subdelegare potest; si non fuerit delegatus ad universalitatem causarum, subdelegare potest tantummodo *ex concessione expresse facta*: sed articulum aliquem non iurisdictionalem etiam sine expressa commissione subdelegare posset.

c) Qui habet potestatem *subdelegatam*, numquam potest eam iterum subdelegare, nisi id *expresse* concessum fuerit.

191. — III. Interpretatio. Potestas dispensandi ordinaria sicut et potestas delegata ad universalitatem negotiorum *late* interpretanda est; alia quaelibet *stricte* (can. 200, § 1).

Undo strictae subest interpretationi facultas dispensandi *ad certum casum* concessa (can. 85). — At facultates *habituales*, quae conceduntur

vel in perpetuum vel ad praefinitum tempus aut certum numerum casuum. *late* sunt interpretandae; tum quia datae sunt ad universalitatem causarum, tum quia accensentur privilegiis praeter ius et cedunt in bonum commune (can. 66, § 1; can. 68 et 50).

IV'. Extensio. 1° Cui delegata potestas est, ea quoque intolliguntur concessa, sine quibus eadem exerceri non posset (can. 200, § 1). — Quare in facultate dispensandi includitur etiam *potestas absolvendi* a poenis ecclesiasticis, si (piaae forte obstant, sed ad effectum dumtaxat dispensationis consequendae (can. 66, § 3).

2° In *errore communi* aut in *dubio* positivo et probabili sive iuris sive facti, iurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo, tum interno (can. 209) *).

V. Cessatio. 1° Potestas dispensandi *ordinaria* cessat amisso officio; non vero resoluto iure concedentis officium cui adnexa est, nisi lex aliud caveat aut nisi in concessione officii habeatur clausula *ad beneplacitum nostrum*, vel alia aequipollens (can. 208 et 183).

2° Dispensandi potestas *delegata* exstinguitur: *a*) expleto mandato; *b*) elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit; attamen potestate pro foro *interne*) concessa, actus per *inadvertentiam* positus, elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est; *c*) cessante causa finali delegationis; *d*) revocatione delegantis delegato directe intimata aut renuntiatione, delegati deleganti directe intimata et ab eodem acceptata, (can. 207, § 1 et 2). Demum *c*) *pluribus collegialiter delegatis*, si unus deficiat, aliorum quoque delegatio exspirat, nisi aliud ex tenore, delegationis constet (can. 207, § 3).

Potestas delegata non exstinguitur resoluto iure delegantis, nisi aliud ex additis clausulis appareat aut agatur de concedenda gratia peculiaribus personis in delegatione expressis et res adhuc integra sit (can. 207, § 1, coll. can. 61).

Demum, nisi in earum concessione electa fuerit, industria personae aut aliud expresse cautum sit, facultates *habituales*, Ordinario ab Apostolica Sede concessae, non evanescunt, resoluto iure Ordinarii cui concessae sunt, etiamsi ipse eas exsequi coeperit; sed transeunt ad Ordinarios qui ipsi in regimine succedunt; item concessae Episcopo competunt quoque Vicario Generali (can. 66, § 2) 3).

1) Pro explicatione huius canonis* cfr. *toni*, II. n. 35Ü-3G0.

2) Ubi luritnr de *ffralta* concedenda. rv* tulhuc Integra est. *1 rescriptum gratiné (In ra«n dl*[M*nsnt.lonls) nondum fuit ullo modo dnturn exsecutioni mciü nullus netns praeparatorius fuit [Mkd1w«. Pro foro contentloho cfr. cnn. 1725. 1°.

«In hire nomino *Ordinarii* Intelfiguntur. nbd qui* exprime excipiatnr, praetor Knmnum Pniitltfcem. pn> min qul-que territorio Eplwopus recidentlnlb». Abbas vel Praelatus *nullijt* eorumque VÍcarhiH Generali*. Kdininlnntnitor, Vicarius et Praefectu* Apostolicus, Itemquo il qui

Notanda. 1° Non cessat potestas dispensandi in inferiore, si quis, *inferiore praetermisso*, Superiorem adeat; attamen rei ad Superiorem delatae ne se immisceat inferior, nisi ex gravi urgentiquo causa; et hoc in casu statim Superiorem de re moneat (can. 201).

2° Nemo dispensationem a proprio Ordinario *denegatam* ab alio Ordinario petat, nulla facta denegationis mentione; facta autem mentione, Ordinarius dispensationem ne concedat, nisi habitis a priore Ordinario denegationis rationibus. Dispensatio quidem a Vicario Generali *denegata* et postea, nulla facta huius denegationis mentione, ab Episcopo impetrata, *invalida* est; dispensatio autem ab Episcopo *denegata nequit valide*, etiam facta denegationis mentione, a Vicario Generali, non consentiente Episcopo, impetrari (can. 44).

Pari modo, e can. 43 dispensatio ab una Sacra Congregatione vel Officio Romanae Curiae *denegata, invalide* ab alia Sacra Congregatione vel Officio aut a loci Ordinario, etsi potestatem habente, conceditur sine assensu Sacrae Congregationis vel Officii quocum vel quibuscum agi coeptum fuit, salvo iure S. Poenitentiariae pro foro interno (can. 43). Cfr. n. 197, q. 5 a et b.

§ II. - Quis eam habeat.

192. — Principia. T. *Dispensare in lege sua potest potestate ordinaria legislator ipse, eius successor, et eius in jurisdictione Superior*. Constat ex can. 80. De legislatore claret insuper ex antiqua Reg. iuris 1: «Omnis res, per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur». De successore pariter liquet, cum par in parem non habeat imperium. De Superiore res in promptu est.

II. *Inferior dispensare non potest in lege Superioris, nisi ipsi concedatur*. Ratio est, quia inferior nihil potestatis habet in Superioris voluntatem, a qua tota vis legis existit; constat etiam ex can. 80.

193. — Regulae speciales. 1° *Papa ordinaria potestate in quibusvis legibus ecclesiasticis dispensare potest, etiam in legibus Apostolicis, quas nimirum Apostoli propria auctoritate tulerunt, uti est lex observationis diei Dominicae pro Sabbato, de non ordinandis bigamis*. Aliud est, de legibus, quas non ipsi Apostoli condiderunt, sed tantum promulgarunt ex mandato Christi eas constituentis, ut

praedictis deficientibus interitu ex Iuri* praescripto aut ex proball* constitutionibus succedunt In nvhnlnne. pn> nuin vero mibdlU Superiora» mnlree In religionibus clericallbn* exempti*. — Nomine nutem *Ordinarii lori* seu *locorum* veniunt omnee rvceiwltl, excepti* Superioribus religioni-ri». Ita ran. 198; pro varii* duuomlnatlonibus rfr. can. 203. 312. 319, 129. Ficoriu* *dikgalu*» tn *terri* Mirionum* nominatus nd nonnam litt. S. C. dr Prop. Fido 8 Dec. 1919 practice omnem Inrindletlonom habet qua gaudet Vir. Gen. vi Codici* I. C.; QUao lurhdietlo videtur v>-<» *ordinaria*. Vir. *JpollifiariA* (1933). p. 19G.^.; (1920), />. 120.

sunt, leges circa formas et materias Sacramentorum, circa oblationem Sacrificii, etc. (n. 188). Cfr. supra n. 136, q. 2 et n. 139, 5.

2° Episcopi alique locorum Ordinarii e can. 82, 291, 336, dispensare valent: a) in legibus *dioecesanis*: b) in legibus Concilii *provincialis* ac *plenarii*, attamen nonnisi in casibus particularibus et iusta de causa. — Non vero dispensare valent in legibus generalibus, vel particularibus, illis quas speciatim tulerit Romanus Pontifex pro illo peculiari territorio; nisi ad normam secundum quam omnes Ordinarii dispensare valent in legibus generalibus. Porro:

3° Ordinarii infra Romanum Pontificem e can. 81 a *generalibus* Ecclesiae legibus l) dispensare nequeunt, ne in casu quidem peculiari, nisi a) difficilis sit recursus ad S. Sedem, vel ad Legatum R. Pontificis in regione qui eum eadem S. Sede communicat *) et simul in mora sit periculum gravis danini, et de dispensatione agatur quae a Sede Apostolica concedi solet³⁾; aut b) haec potestas ipsis fuerit explicite vel implicite concessa. — Porro ex iure communi, ex concessione can. 15, *in dubio jacti*, Ordinarii dispensare valent in legibus etiam irritantibus et inhabilitantibus, dummodo agatur de legibus in quibus R. Pontifex dispensare solet. Cfr. supra n. 163, q. 1.

Quidnam autem valeant Ordinarii locorum, quidve Ordinarii circa leges de *diebus festis* atque de diebus *abstinentiae* et *ieiunii*: quid Ordinarii locorum circa *interstitia* et circa *publicationes* sive ante susceptionem 8. Ordinum sive ante matrimonii celebrationem atque circa *impedimenta matrimonialia*: quid demum Ordinarii circa *irregularitates*, suis locis tradetur; cfr. interim can. 1215, § 1, 2; 978, 998, § i; 1028; 1013 et 1045; 990; cfr. et can. 2237 (circa *leges poenales*).

I" Parochi e can. 83 nec a lege generali nec a lege particulari dispensare valent, nisi haec potestas expresse eisdem concessa sit.

Quidnam autem e concessione Codicis parochi, imo etiam Superiores in religione clericali exempta valeant circa dies *festos* atque dies *ieiunii* et *abstinentiae*, quidve parochi, imo etiam sacerdotes et confessarii circa *impedimenta matrimonialia*, postmodum dicetur. Cfr. interim can. 1215, § 1 et § 3 et 1011.

Non tamen a voti* Srdt Ap<»M. rt^ervailn. Ito n*p. C. C. I. 26 tan. 1949 lu A. A. Si (1949). p. 158.

2) Ita rv**p. C. C. I. 26 lun. 1917 in .<. J..s*. (1917), p. 374; requiri videtur actualia et realte communicatio. ita ut recusus fiat semper ad Sanctam Sedem per tramitem Legati R. Pontificia, Cfr. *Period.* (1917). p. 345. Aliter Gutierrez In Comm, pro /M. (1948), p. 32 17 qui putat Ordinarium facultate can. 81 valido non uti. *1 Legatux R. Pontificii praedltui «It apcolall facultate non tamen actualiter cum S. Sedo communicet. In novo Iure matrimoniali orientali can. 35. I l hoc exprcHMj statuitur, -I.-I.N. (1919), p. 37.

3) Sic v. g. non poftunt dtopenaare diacono* et subdiacono* ab obligatione servandi nacrurn coelibatum; ita ex reap. C. C. I. 26 lan. 1949 in (1919), p. 158,

§ III. - Circa quos exerceri possit.

194. — I. Circa quosnam. Potestas dispensandi directe exerceri potest in *solos subditos*. Inter subditos autem et vagi veniunt actu in territorio commorantes; sicut et illi qui tantum habent domicilium vel quasi-domicilium dioecesanum veniunt inter subditos parochi loci in quo actu commorantur. Ita ex can. 201, § 1, coll. can. 94.

Attamen, nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet, potestatem dispensandi quis exercere potest etiam in *proprium commodum* aut *extra territorium existens*, aut in *subditum e territorio absentem* (can. 201, § 3).

Imo, etiam in *peregrinos in territorio existentes* exerceri potest potestas dispensandi a Codice data circa leges festorum, abstinentiae et ieiunii, sicut et circa vota et impedimenta matrimonii. Can. 1215; cfr. can. 1013 *sq.*, 1313.

II. Pro quo foro. Actus potestatis dispensandi pro foro *externo* valet quoque pro *interno*, non autem e converso. Potestas collata pro foro interno exerceri potest etiam in foro interno *extra-sacramentali*, nisi sacramentale exigatur. — Si forum, pro quo potestas data est, expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet (can. 202).

Nota. Delegatus (pii sive circa res sive circa personas mandati sui lines excedit, nihil agit. Hos tamen excessisse non intelligitur delegatus, qui alio modo ac deleganti placuerit ea ad (pia) delegatus est peragit, nisi modus ipse fuerit a delegante praescriptus tamquam conditio. Can. 203. Cfr. et can. 39.

Articulus III.

Causae dispensationis.

195. — Principia. I. *Ad licite dispensandum semper aliqua causa postulatur*. Ratio est. quia alioquin dispensans committit acceptionem personarum, et dat ansam querelis, dum unus a lege eximitur sine causa, alii vero eadem premuntur (n. 178; lib. 3, n. 1032).

II. *Sine iusta causa VALIDE dispensat legislator ipse, idemque est dicendum de eius successore et de eius Superiore*: quia lex prorsus dependet ab eius voluntate. *Invalide vero dispensat inferior iuxta legem*

Superioris: quia non censetur Superior inferiori potestatem concedere, nisi ad dispensandum rationabiliter. Confirmatur can. 81 (n. 178, 180; *lib.* 3, n. 1032).

Dispensans sine insta causa, si est ipse *legislator*, probabiliter peccat venialiter tantum, dummodo scandalum absit et damnum notabile aliorum; quia est legis suae dominus, et acceptio personarum sub dicta restrictione non est materia gravis. Idem dicendum de eius successore et eius Superiore. — *Inferior* vero, nisi excuset parvitas materiae, peccat graviter; quia usurpat potestatem sibi non concessam, adeo ut dispensatio irrita sit (n. 178; H. A., n. 46).

Petens illius peccati reus est, ad quod inducit dispensantem, secundum modo dicta; idque verum est, etiamsi dispensans excusetur ob bonam fidem (n. 185).

Utentem tali dispensatione, si modo valida sit, communiter dicunt non peccare graviter, et inulti probabiliter putant ne leviter quidem peccare; quia valide dispensatus non tenetur legem observare (n. 178).

III. *Causa dispensandi* prudenti arbitrio *relinquitur decidenda*. Non debet esse tanta, (pia iam ex se certe vel probabiliter sufficiat ut quis a lego observanda excusetur; tunc, enim opus non est dispensatione.

Causae dispensationis concedendae sunt aut *motioae* seu *finales*, aut *impulsivae*. Motivae seu finales eae sunt quae per se solas sufficiunt ad obtinendam dispensationem; causae impulsivae sunt quae solae non sufficiunt, sed adiuvant tamen ad dispensationem obtinendam.

Generatim numerantur tres causae, nempe *necessitas*, *pietas* et *utilitas*, communis vel privata; in (piarum aestimatione spectanda sunt gravitas legis et adiuncta personarum. Nonnumquam causa sufficiens est *dignitas Superioris*, ut benignum sese ostendat; item *dignitas petentis*, quia ad bonum Ecclesiae spectat gratas habere personas eminentes. Etiam copiosa eleemosyna in subsidium Ecclesiae potest saltem ex parte supplere defectum causae, ut praxi confirmatur¹⁾. Illud quoque notandum, si plures adsint causae, (piarum nulla sufficiat seorsim, sufficere posse omnes simul (n. 195).

IV. *Stante insta causa, non TENETUR Superior dispensare, si dispensatio est permissa tantum*: quia, licet expediat bono subditi dispensatio, expedit bono communi legis observantia. Tunc ergo Superior potest, eam concedere vel negare, vel uni concedere et alteri negare.

Tenetur vero *dispensare, si dispensatio est debita*; puta si subditus graviter ea indiget, si necessaria est ad vitandum scandalum, vel ad bonum commune, quia tunc caritas et aequitas na-

¹⁾ Cfr. Wernz-Vhbd, fw. mo/r., n. 138. rinbt 123: cfr. Infm /owi. II. n. goo.

turalis eam postulat, ita ut Superior negando peccaret, graviter vel leviter iuxta materiam. — Denegata tamen etiam iniuste dispensatione, nequit subditus contra legem agere; nisi talis causa urgeat, quae per se excuset; quare, si Episcopus iniuste negaret dispensationem in denuntiationibus ante matrimonium, posset, urgente gravi causa, illud contrahi sine eis (n. 179).

196. — Quaestiones. Quaer. 1° *Si Superior errat circa causam, num valeat dispensatio, et dispensatus ea uti possit.*

Resp. Dist. Si causa revera existit, semper valet; quia valor non dependet a causae, cognitione, sed ab eiusdem existentia. Potest autem legislator declarare semper adesse causam, uti fecit in ordine ad dispensationes a minoribus impedimentis matrimonialibus ¹⁾).

Si causa certo non existit, non valet; quia summus Superior tunc praesumendus est dispensare noluisse; Superior minor certum habet principium: inferiorem non posse sine iusta causa dispensare in lege Superioris.

Si dubium est an causa iusta adfuerit, possessio stat pro valore dispensationis, secundum certum et receptum principium: « In dubio standum est pro valore actus »; ideo post obtentam dispensationem non est obligatio inquirendi de eius valore, sed dispensatus acquiescere potest, donec veritas non appareat in contrarium (n. 180-182; lib. 3, n. 251).

Quaer. 2° *An liceat subdito petere, et Superiori concedere dispensationem ex CAUSA DUBIA.*

Resp. Licet petere, et, obtenta dispensatione, subditus securus esse potest, si bona fide causam exposuerit; quia Superioris est indicare de iustitia causae, et non est subditi facta Praelatorum discutere (n. ISO).

Licet concedere in dubio iuris num causa sufficiat: quia potestas dispensandi possidet et est late interpretanda, secundum dicta n. 191. — Secus vero in dubio facti num causa existat. — In utroque tamen dubio dispensatio facta praesumitur valida (n. 178, 192; lib. 3, n. 251).

Inio, circa dispensationes in legibus ecclesiasticis Codex diserte statuit: «Dispensatio in dubio de sufficientia causae licite petitur et potest licite et valide concedi» (can. 81, § 2).

Quaer. 3° *Ubi requiratur dispensatio in dubio num casus indigeat dispensatione.*

Resp. Dist. Negat, in dubio an casus comprehendatur in lege; quia tunc respectu illius casus ipsa lex est dubia, ac proinde possidet libertas.

¹⁾ Cfr. .1. J. S'. I, p. 01; can. 10A1; Infra fom. II. n. 789.

Affirm, in dubio an causa, quam quis habet, sufficiat ad excusandum cum a lege; quia tunc possidet lex. *Ita communiter*. Cfr. can. 15 (n. 97 et 192).

Quaer. 1°. 1^a « *raleai dispensatio metu extorta*.

Ilesp. Affirm., si modo iusta causa exsistat, nec constet Superiorem licite dispensasse sine animo dispensandi, quod praesumendum non est. Ratio, quia metus non tollit voluntarium.

Insuper talis dispensationis impetratio *licita* est, si metus *iuste* incutiatur, v. g. si subditus comminetur se conquesturum esse apud supremum Superiorem, vel iustam accusationem laturum de aliquo suo delicto. *Illicita* autem esset, si metus *iniustus* esset; quo casu dispensatio posset postea a Superiore pro libito revocari (». 181).

Demum, si dispensatio annexam habeat *poenae remissionem* (ut v. g. dispensatio in irregularitate ex delicto), poenae remissio (ideoque et ipsa dispensatio), vi aut metu gravi extorta, ipso *iure irrita* est (can. 2238).

Articulus IV.

Concessio dispensationis.

197. — Dispensatio a lege ecclesiastica concedi solet ab auctoritate ecclesiastica ope *rescriptorum*, quibus *petitioni* subditorum respondetur.

De his ergo rescriptis nonnulla ad normam Codicis iuris canonici inquiramus oportet.

Quaer. 1° A quonam *valide impetrari possint rescripta*.

Ilesp. 1° Rescripta tum *Sedis Apostolicae* tum *aliorum Ordinariorum* impetrari libere possunt *ab omnibus qui expresse non prohibentur* (van. 3G). Porro excoimunicatus, personaliter interdictus, suspensus, si sint vitandi, vel etiam si de ipsorum censura sententia declaratoria vel condemnatoria secuta fuerit, vi canonum 22G5, § 2, 2275, n. 3, 2283, nequeunt dispensationem ullam *pontificiam* valide consequi, nisi in pontificio rescripto mentio de censura fiat. Dispensationes vero aliis censura irretitis a Sede Apostolica concessae validae sunt (can. 3G, § 2).

2° Rescriptum impetrari potest *pro alio* etiam praeter eius assensum; et licet ipse possit gratia per rescriptum concessa non uti, rescriptum tamen valet *ante eius acceptationem*, nisi aliud ex appositis clausulis appareat (can. 37) ‘)-

(Cfr. S. c. tie Bells. 1 At». 1'»-- 1" ■<.
p. 0| <t 00,

XIV. p. 501; Maroto, Comm. *Helio*. (1923),

Quaer. 2° Quo tempore *rescripta cjjcclum habeant.*

Resp. Rescripta quibus dispensatio conceditur sine interiecto exsecutore, effectum habent a momento quo datae sunt litterae; cetera a tempore executionis (can. 38) ').

Quaer. 3° Quae conditiones in *rescriptis essentiales pro eorundem validitate censeantur.*

Resp. Eae tantum conditiones quae per particulas *si, dummodo* vel aliam eiusdem significationis exprimuntur »); atque insuper conditio *si preces veritate nitantur*. Haec conditio veritatis precum in omnibus rescriptis subintelligitur, nisi ipsis apponatur clausula *motu proprio* vel nisi agatur de dispensatione in impedimento matrimoniali *gradus minoris*; in priori casu rescriptum valet etsi in precibus reticeatur veritas alioquin necessario exprimenda, non tamen si falsa causa finalis seu motiva eaque unica proponatur; in altero casu rescriptum semper valet ') (can. 39, 40, 45, 1054).

Quaer. 4° Quo tempore et quo modo *preces veritate niti debeant.*

Resp. Quoties conditio de veritate precum iuxta quaestionem praecedentem tacite subest: 1° Quoad tempus requiritur et sufficit, ut in rescriptis quorum nullus est exsecutor preces veritate nitantur tempore quo rescriptum datum est; in ceteris tempore executionis (can. 41).

2° Quoad modum requiritur et sufficit, ut absit a) reticentia veri seu *subreptio* circa ea quae de stylo Curiae sunt ad validitatem exprimenda, atque b) expositio falsi seu *obreptio* in proponenda unica causa vel si plures proponantur in una saltem ex causis motivis, ita ut una ad minus vera sit. Quodsi una simul *plures* dispensationes concedantur, vitium obreptionis vel subreptionis in una tantum rescripti aliam non infirmat. (can. 42). — Quaenam vero de stylo Curiae, praesertim in ordine ad dispensationes matrimoniales, exprimenda sint, in tractatu de Matrimonio (*tom. II, n. 788-797*) dicetur ').

Quaer. 5° *Quaenam rescripta, etiam impletis conditionibus adiretis, nihilo-minuti invalida sint.*

Reap. Non obstante conditionum implotiono invalida sunt rescripta: n) a

') DbqMmxfttfo concedi potcet aut In forma *gratfaa* aut In forma *commiMoria*. SI data fuit In forma *gratloaa*, gratiam lain In *e continet, et Ideo per sc non Indiget vxaveutorv. Si lu forma *romnilaeorla*. dispensatio *alteri* exsequenda committitur. Illo alter vocatur *rj*ccutor* ct quidem *nrct&taruM* fd ei *mandatur* oxooqul dispensatIonem, *voluntarium*, td vi tribuitur *faculbut* exsequendi dlsponnatIonem. Cfr. can. 51; ,t.S., I. p. 63. Cfr. etiam *torn.* 11. n. 800 ct 809. II. *nota*.

2) Quid «I clausula ablativo absoluto exprimitur, cfr. *toni.* II, n. 501 et 996.

3) Impedimenta gradua minoris recensentur in ean. 1012.

4) Cfr. interim ean. 20 et 1052; Itudr. S. C. do Prop. Hde 9 Mall 1877 (*Coli.*, n. 1178); Lehmkuhl. II **, n. 1035 s»/.

S. Congregatione vel Officio Romanae Curiae vel loci Ordinario concessa circa gratiam ab alia S. Congregatione vel Officio iam *denegatam*, nisi haec S. Congregatio vel hoc Officium concessionem assenserit vel agatur <lo concessione facta a S. Poenitentiaria pro foro interno, (can. 43. Cfr. supra *n.* 191, V, *not.* 2°).

6) Impetrata ab Episcopo circa gratiam a Vicario Generali *denegatam*, nulla facta huius denegationis mentione; vel impetrata a Vicario Generali circa gratiam ab Episcopo *denegatam*, non consentiente Episcopo, etiamsi dénégations mentio facta fuerit (can. 44. § 2; cfr. supra *n.* 191, V, *not.* 2°).

c) Concessa, etiam *motu proprio*, personae do iuro communi *inhabili* ad consequendam gratiam do qua agitur, itemquo edita contra *alicuius loci* legitimam consuetudinem vel statutum peculiare, vel contra *ius alteri iam quaesitum*, nisi expressa derogatoria clausula rescripto apponatur (can. 46).

d) Non vero rescripta fiunt irrita ob *errorem* in nomine personae cui vel a qua conceduntur, aut loci in (pio ipsa moratur, aut rei do qua agitur, dummodo, indicio Ordinarii, nulla sit do ipsa persona vel ro dubitatio (can. 47; cfr. domum supra *n.* 196, q. 4 *in fine*).

QUAER. 6° *Quid vero, si de una eademque re duo rescripta CONTRARIA impetrentur.*

Resp. Eo in casu: a) peculiare, in iis quae peculiariter exprimuntur, praevalet generali, b) Si sint aequae peculiaris aut generalis, prius tempore praevalet posteriori, nisi in altero fiat expressa mentio de priore, aut nisi prior impetrator dolo vel notabili negligentia suo rescripto usus non fuerit, c) Quod si eodem die fuerint concessa nec liqueat uter prior impetraverit, utruinquo irritum est, et, si res ferat, rursus ad eum qui rescripta (ledit, est recurrendum (can. 48).

Quaer. 7° *Quomodo rescripta interpretanda sint.*

Resp. a) Rescripta intelligenda sunt secundum *propriam* verborum significationem et communem loquendi usum, nec debent ad casus alios praeter expressos extendi.

b) In *dubio*, rescripta, quae ad lites referuntur, vel iura aliis quaesita laedunt vel adversantur legi in commodum privatorum, vel denique impetrata fuerunt ad beneficii ecclesiastici assecutionem, *strictam* interpretationem recipiunt; cetera omnia *latam* (can. 49-50).

Nota. Quomodo rescripta *exsecutioni* danda sint, statuitur in can. 51-57, quorum tamen explicatio canonistis relinquenda videtur. Cfr. et can. 368, § 2. — Circa exsecutionem rescriptorum dispensationis in impedimentis matrimonii, cfr. *tom.* II, *n.* 801 sc.

*Articulus F.***Cessatio dispensationis.**

Tribus modis coeere potest: 1° per cessationem causae, 2° per revocationem dispensationis, 3° per renuntiationem dispensati.

198. — Cessatio dispensationis per cessationem causae, i. Commissio *dispetisandi* alicui facta tamquam executori sive necessario sive voluntario expirat et nulla iit dispensatio, si causa motiva seu finalis cessant ante *concessam* dispensationem, nisi aliter expresse vel tacito cautum sit. Superior enim non censetur dare vel imperium vel facultatem dispensandi, nisi existente causa motiva, quae iam non existit. Hinc, si Pontifex committat Episcopo ut cum aliquo dispenset ad ineundum matrimonium cum consanguinea, prolis legitimandae causa, et proles moriatur antequam dispenset Episcopus, nulla iit dispensatio. Cfr. supra n. 191, V, 2° et 197, q. 4; cfr. et can. II (*lib.* 6, *η.* 1132).

Dicitur *nisi aliter expresse vel tacite, cautum est*: porro, aliter cautum est ei agatur de dispensatione in impedimentis matrimonialibus *minoris* gradus; haec enim e can. 1054 valet etiamsi unica causa finalis in precibus exposita falsa fuerit, adeoque etiam si prius adfuerit, deinde vero evanescat. Cfr. supra n. 197. *cl.* 3; Maro, n. 245.

II. *Dispensatio concessa, quae tractum habet successivum*, cessat certa ac totali cessatione causae motivae; quia eo in casu intentio Superioris esse debet, ut, cessante causa, cesset dispensatio, ne, dispensando sine causa, sit dispensator infidelis. — Requiritur tamen ut causa *penitus* et *certo* cessaverit; quia possidet dispensatio. Confirmatur doctrina canone 86. — Excipe iterum, si aliter expresse cautum sit, ut sub 1, dictum fuit.

Hinc, dispensatus ob infirmitatem in ieiunio quadragesimali), in abstinentia a carne, in divino Officio, si perfecte convaluit, nequit amplius uti dispensatione.

III. *Dispensatio absolute concessa, quae non tractum successivum, sed individuum e.jjectum habet*, ut in impedimentis matrimonii, cessante postea causa non cessat, quia effectum suum integrum in ordine ad relaxationem obligationis iam obtinuit, obligatio autem semel extincta non reviviscit nisi novo actu Superioris. — Secus dicendum esset si dispensatio non fuerit concessa absolute, sed sub conditione expressa vel tacita: si *causa duret*. Censetur autem data

absolute, si conceditur ex causa quae de se perpetua est vel existimatur, v. g. *ob* penuriam sacerdotum, ob morum honestatem, ob egestatem parentum etc. Cfr. Marc, I, n. 315 (n. 196; *lib.* 6, n. 1132).

199. — Cessatio dispensationis per revocationem concedentis.
1. *Legislator* concessam dispensationem revocare *valide* potest; quia non modo huius concessio, verum etiam conservatio pendet ab eius voluntate. Quod si insta causa oriatur revocandi, *licite* etiam revocat: imo, cessante penitus causa motiva, revocare *tenetur*. *Illicite* vero revocaret, si iusta revocandi causa non existeret; quia tunc ostenderet animi levitatem et inconstantiam: (piaae tamen per se venialem culpam non excedit (n. 197).

II. *Inferior*, ubi dispensare potest habitualiter in lege Superioris, potest quoque dispensationem a se datam revocare. At, quemadmodum dispensando sine iusta causa invalide ageret, ita et revocando sine iusta causa; utraque enim facultas pari passu procedit (n. 197).

III. *Triplici modo* revocatur dispensationis rescriptum: a) *per peculiarem Superioris actum*, et tunc rescriptum perdurat usque dum revocatio ei, qui illud obtinuit, significetur; b) *per legem contrariam*, dummodo revocatio in ipsa lege notificetur aut lex lata sit a Superiore rescribentis; c) *resoluto iure concedentis* (v. g. per Apostolicae Sedis aut dioecesis vacationem), si rescripto adsit clausula « *ad beneplacitum nostrum* » vel alia aequipollens, aut rescriptum contineat potestatem alicui factam concedendi dispensationem peculiaribus personis in eodem expressis, et res adhuc integra sit. Ita ex can. 60, 61, 73, 1725, 1°. Cfr. Chelodi, *de Principiis*, n. 81 (w. 197; *lib.* 6, n. 559).

200. — Cessatio dispensationis per renunciationem dispensati.
1. Dispensatio cessat per expressam vel tacitam renuntiationem dispensati, a competente Superiore acceptatam. Renuntiatio acceptari debet a Superiore competente, alias perseverat dispensatio; quia a solo Superiore dependet legis obligatio; unde semel extincta nonnisi per illum reviviscere potest (n. 198).

II. Dispensatus dispensationi in sui tantum favorem concessae libere renuntiare potest; non vero dispensationi quae data fuit in favorem tertii vel communitatis. Cfr. can. 86 et 72.

Quaeritur: Quando censeatur facta tacita dispensationis renuntiatio.

Resp. Fieri censetur per factum aliquod indicans renuntiandi voluntatem. Quocirca advertendum, solum non-usum aut usum contrarium non esse suticiens signum animi renuntiandi; quia stare possunt, cum voluntate ea postea

uU'iuli. DiripeiiBtiLuH proinde nd ducendam coiiHaiiguincatn, «i postea, mutato consilio, duxerit aliam, poterit post huius mortem virtute illius dispensationis ducere priorem; item, si quis obtinuit dispensationem in ieiunio, divino Officio, potest illa uti, etsi Officium postea recitaverit, aut ieiunium servaverit (n. 198).

Caput IX.

CESSATIO LEGIS

Lex cessare potest vel ab intrinseco per cessationem finis, vel ab extrinseco per abrogationem.

Articulus I.

Cessatio legis per cessationem finis legis.

201. — Modi cessationis finis. Cessare potest finis legis: 1° *adaequate*, quando cessat finis totus, quem legislator intendit: inde, si plures fines habuerit, v. g. intrinsecum et extrinsecum, finis adaequatus ex omnibus illis constituitur; *inadaequate*, (quando finis ex parte cessat; — 2° respectu *totius communitatis*, vel respectu *personae particularis* dumtaxat; — 3° *negative* tantum, quando legis observatio non amplius attingit finem a legislatore intentum, nullum tamen inconueniens inducit: *contrarie*, quando observantia legis non solum inutilis, verum nociva aut valde difficilis evadit.

202. — Principia. I. *Cessante fine legis contrarie respectu communitatis, lex ipso jacto cessat*. Ratio est, (quia tunc lex desinit esse iusta: lex autem, (quia iusta non est, ne lex quidem est. — Neque tunc necesse est declarationem legislatoris expectare (n. 199).

II. *Cessante fine adaequato legis NEGATIVE respectu communitatis, lex similiter cessat*. Ratio est, quia de ratione legis est ut in commune bonum referatur; ergo hac ratione cessante, lex ipsa cesset oportet.

Dixi: *fine adaequato*; quia, si plures fines sibi praefixerit legislator, v. g. tum finem intrinsecum operis, tum alium finem extrinsecum, tunc, uno tantum cessante, lex persistit (n. 199).

203. — Quaeritur, *an cesset legis obligatio, cessante fine adaequato respectu particularis personae*.

Resp. Dist. Affirm., si finis legis cessat *contrarie*: tunc enim locus

datur epikeiae primae speciei, de qua vide supra *η.* 176. Sic, si necesse sit ut liber prohibitus statini confutetur, potest (piis eum ad flnein librum legere.

Si finis legis cessat *negative* tantum, certo *non* cessat legis obligatio, (piando lex est fundata in *praesumptione periculi* (cfr. supra *n.* Hit; can. 21). Quoad alias leges *disputatur*: prima sententia affirmat, altera communior et probabilior negat.. *Prima sententia* affirmat, quia finis legis est tota ratio legis, qua sublata, lex deficere debet; deinde, quemadmodum, cessante fine legis communiter, deficit lex pro omnibus, sic, cessante fine legis respectu personae particulari', pro illa quoque cessabit legis obligatio.

Secunda sententia communior et probabilior negat, quia leges feruntur propter bonum commune, et secundum ea (piae communiter accidunt; ideoque, dum subsistit finis legis communiter, nullus subditorum a lege exemptus est; deinde, boni communis conservatio requirit ut leges communiter ab omnibus subditis, (pii eas observare possunt, observentur; denique, ob hallucinationis periculum, qua multi sibi falso persuaderent finem legis respectu ipsorum cessare).

Haec altera sententia ideo S. Alfonso magis arridet, «quod, ut ait, communiter loquendo, fere numquam in particulari cesset omnino periculum hallucinationis. Si quando casus acciderit quod quis omnino certus et securus esset omne abesse hallucinationis periculum, tunc non auderem primani sententiam improbare; sed huiusmodi casus rarissime poterit evenire» (*n.* 199; *Conj. Dir.* II, 23).

Articulus II.

Abrogatio legis.

204. — Notio. Abrogatio est totius legis abolitio. Tluic vicina est *derogatio*, (pia lex aufertur quoad aliquam ipsius partem. Lex abrogatur vel per directam revocationem Superioris, vel indirecte, per legem contrariam ((pio casu lex posterior dicitur obrogare priori), vel per consuetudinem oppositam. De consuetudine disseremus in sequenti Capite.

Principia. 1. *Lex potest valide, atque, insta interveniente causa, etiam LICITE REVOCARI ab eo, qui illam tulit, aut a successore, aut «Superiore.* Ratio est, (pria totus legis vigor pendet a voluntate le-

’) Cfr. II-II, </l. 151. a. 2; Miuv. n. 257.

gislatoris. Si tamen revocet, sine iusta causa, peccat, cum noceat bono publico, in cuius utilitatem conspirat lex quaecumque.

II. *Lex posterior, a competente auctoritate lata, obrogat priori:* a) si id expresse edicat; b) si totam de integro ordinet legis prioris materiam; c) si illi sit directe contraria; attamen lex generalis nullatenus derogat locorum specialium et personarum singularium statutis, nisi aliud in ipsa expresse caveatur, uti can. 6, n. 1, fecit circa leges particulares Codici contrarias (can. 22).

III. *In dubio abrogatio legis praeexistentis non praesumitur, sed leges posteriores ad priores trahendae sunt et his, quantum fieri potest, conciliandae* (ea. 23).

Caput X.

DE CONSUETUDINE

Expendemus: 1° consuetudinis notionem, 2° conditiones, 3° effectus, 1° cessationem. Spectamus consuetudinem tantum prout est in Iure canonico.

Articulus I.

Notio consuetudinis.

205. — Notio. Consuetudo, ut *facium*, est frequentia similium actuum alicuius communitatis per notabile tempus; ut *ius*, est ius ex praefata actuum frequentia ortum, et recte definitur: ius non scriptum, diuturnis populi moribus cum aliquo legislatoris consensu introductum.

Dicitur cum aliquo legislatoris consensu introductum; etenim in Ecclesia consuetudo vim legis unice obtinet a consensu competentis Superioris ecclesiastici. Consensus autem Superioris competentis, cum quo consuetudo introduci potest, duplex distinguitur: 1° *personalis* seu *specialis*, quando legislator consuetudinis conscius eam approbat, expresse vel tacite; tacite, ubi non contradicit, eum facile posset; 2° *legalis* sive *generalis*, qui est in iure scripto expressus.

Divisio. Distinguitur: 1° ratione obiecti: a) consuetudo *praeler legem*, qua novum ius et obligatio inducitur, ubi lex deficit. — b) Consuetudo *contra legem*, seu *desuetudo*, quae legem abrogat vel

ci derogat. — o) Consuetudo *iiuta legem*, quae legem observantia confirmat et interpretatur.

2° Ratione modi quo introducitur: a) consuetudo introducta *via conniventiae*, (piando legislator personaliter consentit, saltem dissimulando. — b) Consuetudo introducta *via praescriptionis*, (piando habetur legislatoris consensus legalis, postquam consuetudo certo tempore invaluit.

3° Ratione ambitus sicut lex dividitur in *generalem* et *particularem*.

1° Ratione temporis (pio usus iam duravit, consuetudo est *ordinaria* seu longi temporis, si usu iam a quadraginta annis viget; *centenaria* seu longissimi temporis, si iam a centum annis; *immemorabilis*, si initii eius memoria non exstat.

Articulus II.

Conditiones consuetudinis.

206. — Iures requiruntur conditiones, ut consuetudo sit *ius* quoddam; etenim ratione obiecti consuetudo sit rationabilis oportet; deiu ratione usus in quo fundatur ius consuetudinarium sit introductum a communitate, per actus frequentes, animo inducendi vel tollendi obligationem, et diuturno tempore; postremo a parte legislatoris requiritur eiusdem consensus, quo formaliter consuetudo in *ius* constituitur.

207. — I. Ratione obiecti consuetudo sit *rationabilis* oportet, id est, de re honesta et utili communitati (can. 27, § 1); (piare nulla valet consuetudo contra, ius naturale aut divinum, nec (piaie enervat disciplinam ecclesiasticam. Idcirco irrationabilis erat consuetudo Gallicana non recipiendi leges pontificias; irrationabilis est consuetudo legendi scripta perniciosa contra prohibitionem Ecclesiae.

Quoties autem consuetudo in iure expresse reprobatur, signum est eam indicio Ecclesiae non esse rationabilem (can. 27, § 2). Et si reprobetur tamquam contraria legi naturali aut divinae, numquam fieri potest rationabilis; si vero reprobetur pro tempore (pio fit lex, tunc, ex nova causa, mutatis circumstantiis, fieri potest rationabilis (n. 108; II. A., n. 81).

208. — II. Rationis usus in quo fundatur ius consuetudinarium: 1° *consuetudo sit introducta a communitate*, id est, saltem a

maiori parte communitatis quae legis ecclesiasticae saltem recipiendae capax est (can. 26). A *maiori parte* intelligo: eorum quos respicit lex. v. g. a maiori parte clericorum, laicorum etc. (n. 107, I).

2° *Sit introducta per actus frequentes*, id est, multoties repetitos, iuxta prudentum arbitrium, ut ostendatur usus iam introductus populique in eo consensus; qui pro diversitate materiae et circumstantiarum aliquando pluribus, aliquando paucioribus vicibus manifestari potest (n. 107, iv; 1Γ. A., η. 19).

3° *Sit introducta animo inducendi vel tollendi obligationem*; ex quo simul sequitur quod tales actus debent esse voluntarii et liberi, non ex vi aut metu.

Hinc: a) Quoad *animum* INDUCENDI *obligationem*: si populus falso credat esse legem, ideoque tantum eam diu observet, aut ai agat ex devotione, gratitudine, et simili causa, non inducit consuetudinem obligatoriam. Imo, vi Codicis iam requiritur ut populus habeat *scientiam* suae libertatis (cfr. can. 28). — Animus denique se obligandi dignoscitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo constanter observetur, et cum non levi incommodo; si trasgressores puniantur; si homines pii ac docti ita communiter sentiant (n. 107, ni et iv).

b) Quoad *animum* tollendi *obligationem*: Si populus laeserit legem animo tantum *non satisfaciendi* ex levitate aut malitia, non inducit consuetudinem abrogatoriam. Si vero populus agat *cum* ignorantia quidem, sed non *ex* ignorantia, bene adesse potest animus tollendi legem; quoties nempe populus ita dispositus est, ut, si cognosceret legem, tamen vellet eam auferre. Talis animus interpretativus suilliore videtur ad consuetudinem inducendam, ideoque populus sive mala sive etiam bona fide incipere potest consuetudinem contra legem; ut si bona tide non observet legem ieiunii, ita dispositus ut si sciret legem, tamen vellet eius abrogationem. Cfr. Baudoin, *De Consuetudine*, n. 124 «7.

1° *Sit introducta diuturno tempore*. Porro, si consuetudo inducitur via *praescriptionis*, consuetudo tum praeter tum contra legem debet esse legitime per annos *quadraginta* continuos et completos praescripta; imo contra legem ecclesiasticam quae clausulam contineat futuras consuetudines prohibentem, sola praescribere potest consuetudo *centenaria* aut *immemorabilis* (can. 27, § 1). — Requiritur ut hoc tempus sit continuum seu non interruptum. Interrumpitur autem, si maior pars communitatis contra agat, etiamsi id semel liat; vel si contradicat legislator (n. 107, lll et n. 139).

Dicta valent de casu, quo consuetudo inducitur per viam *praescriptionis*: citius enim inducitur per viam *conninentionis*, si legislator sciat et dissimulet; eum tunc per consensum personalem statim legem tacite revocet.

209. — IU. A parte legislatoris ad consuetudinem requiritur eiusdem *consensus*. Quo legislatoris consensu formaliter *ius* consuetudinarium constituitur, quia in Ecclesia communitas non habet ex se potestatem condendi et abrogandi leges. Unde statuit can. 25: «Consuetudo in Ecclesia vim legis a consensu competentis Superioris ecclesiastici unice obtinet». — Non requiritur autem consensus personalis, sed satis est *legalis*, utcumque legislator consuetudinem ignoret; quia in can. 27, § 1 et can. 28 statuitur ut quaevis consuetudo rationabilis valeat, modo sit legitimo tempore praescripta (n. 107, v).

Articulus III.

Effectus consuetudinis.

210. — Regulae. I. Consuetudinis *praeter legem* effectus est legem inducere, atque ideo obligare, sive ad culpam, sive ad poenam, sive ad utramque simul, et quidem sub gravi vel sub levi; quod totum pendet ex animo quo se obligat communitas eam introducendo. In dubio pars benignior tenenda est.

Potest quoque consuetudo inducere legem irritantem (». 197, et 108, IV).

II. Consuetudo *contra legem* potest legem humanam abrogare, eoque magis ei derogare; idque intelligitur non solum de lege praecipiente, verum etiam de lege poenali, imo et de irritante. Potest proinde consuetudo poenam abrogare*, in lege positam, relicta obligatione ad culpam, et e converso (». 108).

III. Consuetudinis *iuxta legem* effectus est legem firmare dubiamque interpretari, iuxta can. 29: «Consuetudo est optima legum interpres». De hoc effectu dictum est ». 172, m (». 109).

Articulus IV.

Cessatio consuetudinis.

211. — Consuetudo cessat eodem modo, quo lex scripta; nonnulla dumtaxat e can. 30 addenda sunt, de eius abrogatione per posteriorem legem contrariam.

M

Reculae circa cessationem per legem contrariam. 1. Consuetudinem ordinariam *universalem* abrogat lex *universalis* contraria, etiamsi lex consuetudinis mentionem non faciat, neque addat clausulam abrogatoriam. Ratio est, quia legislator nosse censetur consuetudinem universalem.

II. Consuetudinem ordinariam *particularem* non tollit lex contraria *universalis*, nisi expresse illius mentionem faciat, saltem per clausulam revocatoriam cuiuscumque consuetudinis contrariae, uti factum fuit in can. 5 pro consuetudinibus particularibus, saltem non centenariis. Sequitur ex can. 30. Ratio est quia supremus legislator in ferendis legibus universalibus censetur consuetudines particulares locorum ignorare, ideoque nolle illas revocare, nisi id manifestet (n. 109).

III. Consuetudinem ordinariam *particularem* tollit lex contraria *inferioris* legislatoris, etiamsi illius mentionem nullam faciat. Ratio est, quia inferior legislator, puta Episcopus, nosse praesumitur particulares consuetudines dioecesis suae, ideoque hoc ipso quod legem iis contrariam fert, easdem abrogat (n. 109).

IV. Consuetudo *centenaria* aut *immemorabilis* revocata non censetur, nisi expressa illius mentio fiat. Sequitur ex can. 30.

Nota. Circa consuetudines sive universales sive particulares, etiam *centenarias* aut *immemorabiles*, quae vigeant tempore promulgationis Codicis (ergo ante 11 Maii 1918) quaeque *noro Codici contrariae* erant, can. 5 haec duo statuit: 1° si ipsis canonibus expresse *reprobentur*, tamquam iuris corruptelae corrigantur, neve sinantur in posterum reviviscere †. — 2° Consuetudines *non reprobatae*, si quidem centenariae sint et immemorabiles, tolerari poterunt, si Ordinarii pro locorum et personarum adiunctis existiment eas prudenter submoveri non posse; ceterae suppressae habeantur, nisi expresse Codex aliud caveat ‘).

*) Canones cum clausula reprobativa enumeratos Italics in Indice analytico Codicis. ad rrrbnm: *Canmidudo*.

3) Cfr. v. K. can. 117. i 2. cati. 1248.

Caput XI.

DE PRIVILEGIIS

S. AIL, *lib. I, Append.; II.* Ir. 20.

Summatiin complectemur: 1^a notionem privilegii, 2° eius acquisitionem, 3° interpretationem, 1° usum, 5° cessationem. Privilegia spectamus tantum, prout sunt in Iure canonico.

Articulus I.

Notio privilegii.

212. — Notio. Privilegium est lex privata, speciale concedens beneficium, scii, facultatem aliquid agendi vel omittendi *contra* vel *praeter* ius commune. Privilegium *contra ius* differt a dispensatione eo quod sit exemptio *per se permanens* (n. 1) x).

Divisio. Privilegium multiplex est. nempe: 1° *Personale*, quod directe confertur personae singulari: *reale*, quod directe conceditur rei, puta loco, officio, dignitati, statui, particulari communitati, et per eam personis; privilegium reale loco adiunctum dicitur *locale*.

2° *Perpetuum*, quod sine temporis praefinitione conceditur rei de se perpetuae; *temporale*, quod ad certum tempus aut certum numerum casuum vel ad vitam personae restringitur.

3° *Favorabile*, quod confert beneficium privilegiario, sine ullius incommodo; *odiosum*, quod, favendo uni, praeiudicium affert alteri.

4° *Commune*, quod immediato respicit ac intendit bonum communitatis, ut sunt privilegia *canonis* et *lori*, statui clericali concessa; *privatum*, quod immediate respicit bonum personae particularis.

6° *Gratuitum*, quod liberaliter datur; *remuneratorium*, quod pro meritis conceditur; *onerosum*, quod datur ob aliquod onus privilegiario impositum.

6° *Absolutum* seu *purum*, quod absque ulla conditione conceditur; *conditionalc*, quod sub certa conditione vel conventionem conceditur.

7° Concessum *motu proprio*, quando litterae concessionis insertam habent clausulam *Motu proprio*, etiamsi forsan ad supplicationem concessum sit: concessum *ad instantiam*, quod propter preces et sine «licta clausula datur.

<fr. .V. R, Throt. (1922). la notion du prirlRvc, prnesertini p. A et p, 137.

8° Concessum *per legem* nive niiiivcrealem sive particularem; ium conce^nm per legem, sed alio modo obteuturn.

9° *Clautum in Codice /nn>*, quod Codici Iuris ñiimt Iiiii est; *eslra* Codicem Iuris, quod Codici insertum non est, sive concessum sit per legem particularem vel per roecriptum, sive alio modo sit obtentum.

Sic Codici Iuris inserta sunt privilegia communia clericorum (can. 119-123), privilegium exemptionis regularium (can. 615), pleraque privilegia Cardinalium (can. 239) atque Episcoporum (can. 349, § 1, 1°).

10° *Scriptum* vel n#n *acriphun*, prout litteris vel alias obtinetur. Hoc autem iterum est concessum aut oretenue seu *vivae vocfa oraculo*, aut ortum ducit a consuetudine vel a praescriptione.

Articulus II.

Acquisitio privilegii.

213. — I. Subiectum activum. Ii soli, qui habent potestatem legislativam, possunt privilegia concedere. Ratio est, quia a iure communi quempiam eximere, aut obligare alios ne impediant privilegium ab usu privilegii sui, nemo nisi legislator potest.

II. Subiectum passivum. Privilegia *contra ius* solis subditis concedi possunt; privilegia vero *praeter ius* etiam non-subditis. Ratio prioris est, quia sunt exemptiones a lege; sed talis exemptio est actus iurisdictionis, quae nisi in subditos exerceri nequit. Ratio posterioris, quia meram facultatem concedunt, donationi similem, quam Superior in territorio suo exercendam concedere potest etiam exteris.

III. Modus acquisitionis. Vi can. 63, § 1, privilegia acquiri possunt: a) per *directam concessionem* competentis auctoritatis seu concessionem *primo et per se*, quae fit alicui specialiter et sino respectu privilegii aliis dati: idquo sive per legem sive per rescriptum.

b) Per *communicationem* seu concessionem *ad instar*, quae alicui fit eum in modum, quo iam facta est alteri. Haec fit sive, in forma *aeque principali*, quando communicantur privilegia ac si primo et per se fuissent concessa (hoc modo oliin regularium Ordinum privilegia communicari solebant aliis Ordinibus) '); sive in forma *accessoria*, quando communicantur ob connexionem quam habet ille, cui conceditur, cum aliis privilégiât is: (pia ratione religiosorum pri-

*) In iKMteruin voro valet can. (113. f 1: «Quaelibet religio lie Umtutn privilegii» gaudel. <iun< vel 1100 Iu Codlco continentur, vel a Sede \po<t<dlen dinx'te eidem cmiecs>a fuerint, exclusa Iu ponterutn qualibet cnniniunlcaUonc . - - Privilegia voro, ante Codicem |>er communicationem ^ rvllirlonibiiM obtenta rémanent. Cfr. C. C. I. 30 Dec. 1937 nd II hi „I. J. (1938), p. 73.

tdlegia nonnulla communicantur monialibus eiusdem Ordinis, vel domesticis et familiaribus religiosorum; hac etiam ratione privilegia alicuius archiconfraternitatis extenduntur ad confraternitates eidem aggregatas. Cfr. can. 723, 3°; Maroto, n. 298.

c) Per legitimam *consuetudinem*, sive universalem, sive particularem, modo servantur conditiones iuxta dicta in Cap. praec. pro consuetudine requisitae. Hinc solummodo a *conimunitate* legis recipiendae capace hac via privilegium obtineri potest.

d) Per legitimam *praescriptionem* *). Hoc modo privilegium etiam a particulari persona obtineri potest. Quaenam autem privilegia per praescriptionem obtineri possint, sequitur ex dicendis in tract. de lust. (». 686), ex quibus liquet ea v. g. non posse obtineri hac via. (piae obtineri possunt solo privilegio apostolico, ut esset simplici sacerdoti privilegium ministrandi confirmationem s).

Notes: 1° vi can. 63, § 2, *possessionem centenariam vel immemorabilem* inducere *praesumptionem* (iuris) concessi privilegii; — 2° *acceptationem* privilegii non esse necessariam, si conceditur per aliquam legem, sicut in genere pro lege non requiritur (cfr. supra, n. 145); imo etiam rescriptum privilegium concedens valet ante eius acceptationem, nisi aliud ex apposis clausulis appareat *). Cfr. can. 37.

Quaeritur, *quinam sit effectus communicationis privilegiorum.*

liesp. 1° Per communicationem privilegiorum, *etiam in forma aequae principali*, ea tantum privilegia impertita censentur, (piae directe, perpetuo et sine speciali relatione ad certum locum aut rem aut personam concessa fuerant primo privilegiario, habita etiam ratione capacitatis subiecti, cui fit communicatio (can. 64).

2° Cum privilegia acquiruntur per communicationem *in forma accessoria*, augentur, imminuuntur vel amittuntur ipso facto, si forte augentur, imminuantur vel cessent in principali privilegiario; secus si acquirantur per communicationem *in forma aequae principali* (can. 65).

*) Pro privilegio per *praescriptionem* obtento videtur solummodo analogico Valero definitio privilegii. «Ita privata, quum nullum netum lurlmlctlonlM n parte letflHlatorlH Involvat. Cfr. A. It. Th. (1922). p. 130

s) (cfr. Tuso. *Monnae rpnrralr.t.*, I, p. 150 in can. 03; cfr. ellam can. 1500-1512.

s) Cfr. -V. It. Throl. (1922), p. 00 et To-o, A'ornuic generale», in can. 12, p. 109; paulo aliter Maroto. n. 290.

Articulus III.

Interpretatio privilegii.

214. — Regulae. I. Privilegium ex ipsius tenore aestimandum est nec licet illud extendere aut restringere (can. 67).

II. *In dubio* privilegia quae ad lites referuntur, vel iura aliis quaesita laedunt, vel adversantur legi in commodum privatorum, vel denique impetrata fuerunt ad beneficii ecclesiastici assecutionem, *strictam* interpretationem recipiunt; cetera omnia *latam* (can. 68 et 50). Quare ordinarie saltem stricte erunt interpretanda privilegia ad obtinenda plura beneficia, aut ad conferenda beneficia vacantia, aut contra observantiam regularem (n. 7).

III. Ea tamen semper adhibenda est interpretatio, ut privilegio anti aliquam ex indulgentia concedentis videantur gratiam consecuti (can. 68).

IV. Privilegium, nisi aliud constet, censendum est perpetuum (can. 70).

Notanda: 1° Ubi agitur de interpretandis privilegiis aliqua *lege* sive generali sive particulari concessis, videntur etiam applicandae normae pro *legibus* interpretandis supra expositae (n. 171), ita quidem, ut in conflictu hac normae praevaleant ‘). — 2° Facultates habituales quae conceduntur vel in perpetuum vel ad praefinitum tempus aut certum numerum casuum, accensentur privilegiis *praeter* ins (can. 66, § 1); hinc *late* interpretandae sunt*).

1

Articulus IV.

Usus privilegii.

215. — Regulae. I. Nemo cogitur uti privilegio in sui dumtaxat favorem concesso, nisi alio ex capite exsurgat obligatio (can. 69).

Dicitur I0: *in sui dumtaxat favorem*: unde clericus per se tenetur uti privilegiis communibus clericorum, quippe quae non tantum in sui sed

‘) Cfr. *N.lt.Th.* (1922), /i. 81 ct 129; (‘tvii-<«*n-Vi>rn>oer*ch. *Epilixnr iuris*. I. n. 150.

-1 Cfr. (‘η·iiM·η-v<·πiH*<·Γ^<·li. I. r., n. 153.

in sui *status* favorem concessa fuerint; per accidens excusari potest, ut si ad militiam capessendam *cogatur*.

Dicitur 2°; *nisi alio ex capite exsurgat obligatio*. Quare confessariui, (pii habet privilegium absolvendi a peccatis reservatis, tenetur, audita confessione, eo uti respectu poenitentia rite dispositi, quippe qui ius ad absolutionem habeat. Atque in genere, quoties privilegium tollit impedimentum observationi legis, privilegiarius tenetur eo uti, si commode fieri potest. Hinc e. g. si infirmus habeat domi oratorium et commode possit diebus festis Missam audire, ad id tenetur; quia talis obligatio non provenit ex privilegio, sed ex praecepto Ecclesiae quod obligat omnes non impeditos; quare contraria sententia non videtur sufficienter probabilis («. 3; *lib.* 3, *n.* 319, *dub.* 3 et *n.* 324) *).

II. Privilegia *oretenus* a Sancta Sede obtenta ipsi petenti in foro conscientiae suffragantur; attamen nemo potest cuiusvis privilegii usum adversus quemquam in foro externo vindicare, nisi privilegium ipsum sibi concessum esse legitime evincat (can. 79). Qua in re notes privilegium quo gaudent Cardinales: « faciendi fidem in foro externo, de oraculo pontificio testantes » (can. 239, § 1, η. 17).

III. Privilegia (piae conferunt potestatem aliquam pro foro interno exerceri etiam possunt, in foro interno extra-sacranientali, nisi sacramentale exigatur. Si forum pro (pio potestas data est expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet (can. 202, § 2 et 3).

Articulus F.

Cessatio privilegii.

216. — Privilegia cessare possunt sive *directe* seu per se, sive *indirecte* seu per accidens. Porro, directe cessant ex actibus positivis qui directe eorum cessationem intendunt; et possunt esse *revocatio* Superioris et *renuntiatio* privilegiarii. Indirecte cessant ex *defectu* eorum (piae ad privilegium conservandum concurrunt.

§ I. - Per revocationem Superioris.

217. — I. Modus revocationis. Distinguendum est inter privilegia in Codice contenta et privilegia extra Codicem.

) Syntentliu ηο*!πiΓ po-4 ('mllrrm adimerent I. n. Maroto, /W. /. f',t ,, 309.
I. h. c.

]- Privilegia in Codice contenta revocantur per *legent generalem* (can. 71); sequitur ex dictis supra (n. 201) de abrogatione legum. Potest ipsis etiam derogari *lege particulari*, *pontificia auctoritate lata*, etiam sine clausula expresse derogatoria; non vero actu peculiari, nisi S. Pontifex clare manifestet suam voluntatem; hinc non sufficeret clausula *non obstantibus quibuscumque privilegiis*; quia agitur de lege, non de mero privilegio. Cfr. *V. It. Th.*, I. c., p. 83; cfr. et can. 46.

2° Privilegia non in CODICE contenta revocari possunt: a) *per peculiarem Superioris actum*. Sed in hoc casu privilegium perdurat, usque dum revocatio privilegiario *significetur*. Cfr. can. 71. coll, can. 60, § 1.

b) *Per legem contrariam*, sed solummodo si aut in ipsa lege ita caveatur aut lex lata sit a Superiore istius qui privilegium concesserit. Sequitur ex can. 71, coll. can. 60, §2. — Sed privilegia *per praescriptionem* obtenta, quum iura quaesita constituent, numquam revocantur sine clausula expresse derogatoria '). Et ubi agitur de privilegiis *lege particulari* concessis, applicandae sunt normae pro abrogatione *legum traditae* ').

Conformiter hisce regulis, privilegia *ante Codicem concessa* per aliquam *legem*, atque Codici contraria, sublata sunt, ad normam can. 6, 1°)*. Quoad cetera vero privilegia sicut et quoad iura aliis quaesita atque indultu, Codici contraria, Codex diserte statuit ea integra manere (piaae, ab Apostolica Sede usque ad tempora editi Codicis personis sive physicis sive moralibus concessa, in usu adhuc erant nec revocata, nisi Codicis canonibus expresse revocentur (can. 1) ').

II. Causae revocationis. Semper requiritur causa ad revocationem privilegii, sive ut *valide*, sive saltem ut *licite* revocetur. Iamvero:

i) Privilegium *gratuitum*: n) concessum *subditis vi solius iurisdictionis*, per modum ergo exemptionis a lege vel merae facultatis praeter legem, semper valide revocatur a Superiore competente; non vero licite, si deest insta causa; qua deficiente, secluso scandalo, revocatione Superior venialiter peccaret. Decet enim, ut ait antiqua regula iuris, concessum a principe beneficium esse mansurum (Rog. 10, in 6°). l) Concessum sive subditis sive non-subditis per modum *donationis* non potest *valide* revocari sino insta causa, quia donatio acceptata non potest ad libitum donatoris revocari. Requiritur autem causa publicae utilitatis, vel gravis delicti vel talis quae sufficiat ad donationem revocandam (n. 15).

') Cfr. A., n. Th. (1022). p. 130.

') Cfr. supra n. 20».

*) Applicat ionem aliquam vide Infra fcw. 11. n. SIO, q. 2 (quoad Const. *l'meûla* de forma Matrimonii pro Germania atque Illummrla). Cfr. et V. It. Th., I. c., p. 130. notu I.

*) Revocationes hnlmanodl recensentur In Indico analytic» Codicis «ul» verbo *Pricilrqium*. Quoad can. I cfr, quoque T000, *NornUK (ten., i. h. c.*

2° Privilegium remuneratorium, et a fortiori onerosum, non potest valide revocari sine iusta causa; quia, quod alicui debitum erat, nonquit iusto ab eo auferri sine legitima causa. Quod si debitum erat ex iustitia, requiritur causa publica et compensatio (η. 15).

3° Qui *abutitur* potestate sibi ex privilegio permissa, privilegio ipso privari meretur; et Ordinarius Sanctam Sedem monere ne omittat, si quis privilegio ab eadem concesso graviter abutatur (can. 78).

§ II. - Renuntiatio privilegii.

218. — Conditiones renuntiationis. Ut privilegiarius valide et efficaciter renuntiet privilegio suo, requiritur: 1° ut renuntiatio a competente Superiore acceptetur (can. 72, § 1); et ratio est, quia Superioris voluntas, privilegium constituens, tamdiu perseverat, quamdiu per acceptationem renuntiationis non retractatur. — Num autem haec conditio etiam requiratur, si «igitur de privilegio per praescriptionem obtento, dum renuntiatio non sit in praeiudicium Ecclesiae, non ita liquetl). Practice stari posse videtur verbis Codicis, quum mens eius obscura sit.

2° Ut agatur de privilegio, cui renunciare privilegiario liberum est. Iamvero, e can. 72, § 2-1: *a)* quaevis persona *privata* renunciare potest privilegio in sui tantum favorem constituto; non vero privilegio alicui communitati, dignitati locove concesso; — imo *b)* nec ipsa *communitas* seu *coetus* renunciare potest privilegio sibi dato per modum legis, vel si renuntiatio cedat in Ecclesiae aliorumve praeiudicium. Quare clericis et religiosis non licet renunciare suis privilegiis in Codice contentis (can. 123).

§ III. - Cessatio indirecta.

219. — Privilegia indirecte cessant ex defectu eorum quae ad privilegium conservandum concurrere debent. Unde privilegia indirecte cessare possunt:

1° Ex DEFECTU VERIFICATIONIS CONDITIONUM SEU CLAUSULARUM quae pro eorum perduratione tacite vel expresse privilegio sunt appositae.

Quare cessant: *a)* elapso tempore vel expleto numero casuum pro quibus fuerunt concessa (can. 77). Nihilominus si agatur de privilegio potestatis alicuius pro foro interno concessae, actus per inadvertentiam positus, elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est (can. 207.

») Nfgntur In -V. H. Th. I. ... /<. 135-130. quum IrtfMator nullum Iu* cnndblerlt.

§ 2). — b) Cessat privilegium, «i tempore progressu rerum adiuncta sic, indicio Superioris, immutentur ut *noxium* evaserit, aut eius usus *illicitus* fiat (can. 77); sub hae enim tacita conditione privilegia tantummodo conceduntur.

Non vero cessat cessante causa finali *negative* tantum, quamvis dispensatio, tractum successivum habens, iuxta supra dicta tunc cesset (n. 198, II). Ratio est, quia privilegium, etiamsi effectum successivum habeat, censetur concedi totum simul, utpote datum per modum cuiusdam iuris et potentiae et non per modum actionis, sicut dispensatio (Suarez, *De Legibus*, lib. 8, cap. 31, n. 19).

2° Ex defectu subiecti cui privilegium concessum fuit. Quare: a) privilegium *personale* personam sequitur et cum ipsa exstinguitur; b) privilegia *realia* cessant per absolutum rei vel loci interitum. — Attamen privilegia *localia*, si locus intra quinquaginta annos restituatur, e iuris dispositione reviviscunt (can. 75). Unde ecclesia destructa, sed intra quinquaginta annos reaedificata, indulgentias pristinas recuperat.

3° Resoluto iure concedentis privilegia non exstinguuntur, nisi data fuerint cum clausula *ad beneplacitum nostrum*, vel alia aequipollenti (can. 73).

4° Ex defectu usus, sive sit non-usus sive usus contrarius, privilegia aliis haud onerosa non cessant; quae vero in aliorum gravamen cedunt, amittuntur, si accedat legitima praescriptio vel tacita renuntiatio (can. 76).

Unde privilegia absolvendi vel dispensandi non cessant per non-usum; nec privilegium non ieiunandi cessat per usum contrarium. E contra privilegium percipiendi partem decimarum vel pensionum e beneficio amitti potest per non-usum, i. e. non percipiendo eam quando percipiendi occasio occurrit; privilegium non solvendi decimas vel pensionem amitti potest per usum contrarium, i. e. solvendo eam; dummodo in utroque casu accedat legitima praescriptio vel tacita renuntiatio (n. 14; Suarez, *De Leg.*, lib. 8, cap. 34, 3).

5« Privilegia acquisita per communicationem in forma accessoria amittuntur, si cessent in principali privilegiario (can. 65).

TRACTATUS V.

S. AIf.. *lib.* 5; *H*

Materia tractanda est: 1° notio peccati, 2° distinctio peccatorum, 3° peccatum mortale et veniale, 4° peccatum commissionis et omissionis, 5° peccata interna, 6° peccata capitalia.

Ca po t 1.

NOTIO PECCATI

220. — **Definitio.** Peccatum est voluntaria legis divinae transgressio, seu, ut illud definit S. Augustinus (*lib.* 22 *contra Faustum*, c. 27) est dictum vel factum vel concupitum contra legem aeternam. — Dicitur: *contra legem aeternam*, qua voce etiam comprehenditur transgressio legis humanae; nam et haec est contra legem aeternam, non immediate, sed mediate, quia lex aeterna legi humanae parere iubet.

Divisio. Peccatum multifariam distinguitur, nempe 1° *actuale*, est ipse actus vel omissio contra legem; *habituale*, est deordinatio remanens, in anima ex peccato actuali, consistens in privatione gratiae sanctificantis: vocatur *status peccati*.

2° *Mortale*, quod privat animam vita supernaturali, (pia est gratia sanctificans, Deoque inimicam constituit; veniale, quod gratiam sanctificantem nec tollit nec minuit, sed charitatis fervorem tantum diminuit, animamque Deo minus gratam reddit. *ef.* «.,/6

3° *Commissionis*, quod committitur contra praeceptum negativum, -faciendo id quod vetatur; *omissionis*, quod committitur in omittendo id quod iubetur.

1° *Carnale*, quod perficitur in delectatione carnis, quae ex tacti corporali provenit, ut gula et praesertim luxuria; *spirituale*, quod perficitur in delectatione mentis, ut superbia, invidia, avaritia, inacedia.

5° *Contra Deum*, (pio violatur ordo rationis erga Deum, id quod fit in peccatis contra virtutes theologicas et contra religionem; *contra proximum*, quo violatur ordo rationis erga proximum, id quod fit in peccatis contra iustitiam et contra charitatem; *contra seipsum*, «pio violatur ordo rationis pro sui ipsius gubernatione, ut fit in peccatus contra fortitudinem et temperantiam.

(>° *Proprium*, quod ipsimet committimus; *alienum*, quod committunt alii nostro consilio, iussu, exemplo, omissione correptionis, aliisque modis, ita ut nobis imputandum sit.

7° *Externum*, quod verbo aut facto externo perficitur; *internum*, quod mente et corde patrat, delectatione nempe et desiderio. Aliter, peccatum *operis*, *oris*, et *cordis* seu *cogitationis*.

8° Peccatum *ex ignorantia*, quod ex culpabili ignorantia provenit; *ex infirmitate*, quod committitur impellente gravi tentatione aut vehementi passionis impetu; *ex malitia*, quod ex pravo habitu voluntatis, seu ex mera perversitate committitur.

Cum dicitur aliquis peccare ex aliquo, significatur illud esse *primam causam* peccati; e. g. in eo, qui peccat ex infirmitate, prima causa peccati non est *roimitas*, sed passio; in eo autem, qui peccat ex malitia, *voluntas* est prima causa peccati, quia ex seipso, non ex aliqua externa causa, vult malum. Ita S. Thomas, *De malo*, q. 3. a. 12 ad 5 et 1-11. q. 78.

9° *Materiale*, est transgressio legis involuntaria, et ideo non imputabilis; *jormalc*, est transgressio voluntaria et imputabilis.

221. — Conditiones requisitae ad peccatum formale. Ad omne peccatum formale tria requiruntur, nempe: 1° malitia obiecti, saltem existimata, 2° advertentia rationis ad illam malitiam, et 3° liber consensus voluntatis. Ratio est, quia peccatum voluntate perficitur; actus autem voluntatis non potest ferri in incognitum aut nolitum (». 2 et 4).

Ca pu t II.

DISTINCTIO PECCATORUM

Concilium Tridentinum in sm. 11, cap. 5 et *cun.* 7 docet in confessione declaranda esse, tum¹ peccatorum speciem et² circumstantias speciem mutantem, tum³ eorum numerum. Quare agendum de peccatorum distinctione specifica et numerica. Quibus rite intellectis, indicium ferri poterit de diversa gravitate peccatorum. Inde divisio capitis: art. I de distinctione specifica; art. II de distinctione numerica»; art. III de comparatione peccatorum inter se.

Articulus I. .

Distinctio specifica.

222. — D. Thomas eam distinctionem deducit a diversitate specifica objectorum: Scotus ab oppositione ad virtutes: Vasquez vero ab oppositione, ad praecenta. *Theoretice* praeplaceat sententia I). Thomae, nam peccata distinguuntur potius a parte *actus* qui in ipsis adest quam a parte *inordinationis* quae pariter in iis invenitur. * Atqui actus specie distinguuntur secundum obiecta. Ergo. — Practice tamen in idem recidit, si dicas peccata secundum oppositas virtutes distinguere, eum etiam virtutes distinguantur specie secundum obiecta et eadem sit. materia circa quam virtus recte operatur et peccatum a rectitudine recedit. Quum insuper distinctio secundum virtutes oppositas facilius sit ad discernendas distinctiones specillaras peccatorum, secundum eam potius principium distinctionis proponemus, De sententia Vasquezii vide infra n. 221.

Sententia 1). Thomae directe respicit peccata ~~commis~~ ^{commis} Indirecte vero etiam videt pro peccatis *omissionis*, quatenus haec specificantur secundum actus omissos, hi autem ex ipsorum obiecto. Notée insuper obiectum hic sumi sensu lato, ita ut includat circumstantias et finem.

Principium. *Distinctio specifica peccatorum desumitur ex duplici radice: 1° ex oppositione ad diversas virtutes; 2° ex diversa op-*

*) 1-II. 7. 72, <i. 1 r.

*) Cfr. I-II, 7. 72, a. 1 n. 2.

positione ad EAMDEM virtutem: quod iit duplici modo, prout actus opponitur vel a) modo contrario eidem virtuti, per excessum neinM.*^ aut defectum, vel b) diversis officiis eiusdem virtutis. Ratio est, quia, sicut quaelibet virtus habet distinctam bonitatem, et eadem virtus diversa officia suumque medium, ita obiectum illi oppositum habet distinctam malitiam secundum singula, (n. 31, 32).

223. — Resolutiones. I. De prima radice. 1° Infidelitas, desperatio, odium Dei, superstitio, opponuntur diversis virtutibus, scilicet, fidei, spei, charitati, ac religioni; idcirco specie differunt.

2° Furtum rei sacrae habet duas malitias specie distinctas; quia opponitur iustitiae, in quantum est violatio iuris alieni, et religioni, in quantum est violatio rei Deo consecratae.

3° Copula carnalis, quam persona sacra habet cum coniugata consanguinea, licet unus actus, est simul fornicatio contra castitatem, sacrilegium contra religionem, adulterium contra iustitiam, incestus contra pietatem, et scandalum contra charitatem.

II. De secunda radice. 1° Ex modo contrario eidem virtuti: prodigalitas et avaritia sunt contra liberalitatem; praesumptio et desperatio contra spem, etc.

2° Er diversis officiis eiusdem virtutis: religio prohibet ne cultus Deo — debitus creaturae tribuatur: huic opponitur idololatria; rurans, ne Deus vitioso cultu honoretur: cui opponitur superstitio superflui et falsi cultus; n ne convicium contra ipsum proferatur: huic opponitur blasphemia, etc. lustitia vetat ne vita proximo auferatur: huic opponitur homicidium; idem, ne fama illius laedatur: cui opponitur detractio, etc. Eadem ratione peccata incompleta seorsum sumpta specie differunt a completis, v. g. tactus specie differt a pollutione, vulneratio ab homicidio; item peccata cordis, oris et operis seorsum sumpta ').

224. — Quaeritur, an et quandonam peccata specie distinguantur w oppositione ad diversa praecepta vel leges.

Itcsp. 1° Specie distinguuntur, si praecepta sunt formaliter diversa, i. e. a parte materiae praeceptae aut finis praeceptorum: quia tunc vel eadem virtus diverso modo vel diversae virtutes laeduntur. i:ndc, si quis ieiunium frangit comestione carnis et secunda refectioe, committit dno peccata specie distincta; (pria materia praecepti est formaliter diversa. Similiter, si (piis frangit ieiunium ab Ecclesia praeceptum et simul voto sibi impositum, laedit temperantiam, ob (piam Ecclesia iubet ieiunium, et religionem, ob (piam Deus iubet vota servari.

2° Specie non distinguuntur, si praecepta materialiter tantum diversa sunt, i. e. a parte legislatorum; quia legislatorum diversitas nihil pertinet ad peccatorum distinctionem («. 33).

’) I-II. J. 72. «. 7 IUI 3; III. </ 00. α. 3 ml I. Cfr. i-limn II-II. q. 10. «. A.

Articulus 11,

Distinctio numerica.

225. — Inquirendum est de distinctione seu multiplicatione numerica peccatorum, de qua sat intricata est quaestio. Difficultates ex eo oriuntur quod actus *physice plures* quandoque *unum* tantum peccatum constituent; et contra, actus *physice unus* quandoque *plura* peccata contineat. Rem quam clarissime exponere conabimur.

Multiplicatio seu distinctio numerica ducitur ex duplici radice: 1° ex *pluralitate actuum*: toties enim voluntas peccabit, quoties repetit actus peccaminosos etiam moraliter diversos; 2° ex *pluralitate obsectorum*: quoties enim obiectum moraliter multiplicatur, toties etiam peccatum multiplicatur, etiamsi actus sit unus. De utraque seorsum agemus.

§ T. - EX PLURALITATE ACTUUM.

226. — Distinguendum est inter actus mere internos, actus internos qui habent ordinem ad actum externum seu prava proposita et actus externos.

I. Actus mere interni moraliter diversi sunt quoties actus physice multiplicantur; nisi plures huiusmodi actus brevi intervallo ex eodem impetu passionis procedant. Ratio est, quia tales actus actu physico omnino consummantur, nec aliquid remanet quo alii actui moraliter unirentur, nec ex parte causae, nec ex parte effectus. Ratio exceptionis est, (plia tunc in eadem causa moraliter connectuntur.

Hinc, circa ini», hnerosim, ddoetatioiws morosas, desideria inetlicacia. etc. poenitens débet explican*. si potest, quot vicibus in voluntate consenserit; quod si nequeat, eo quod pravus animus fuit diuturnus, suilicit tempus fateri, per quod in mala voluntate perseveravit, addendo utrum actus fuerint rari an frequentes in die, in hebdomade (n. 37; II. J., il. 58T.

II. Actus interni qui habent ordinem ad actum externum seu prava proposita moraliter diversa sunt, quoties non mere physice sed etiam moraliter interrumpuntur.

Certo autem moraliter interrumpuntur: 1° per *retractationem explicitam*; 2° per *cessationem voluntariam* seu tacitam renuntiationem, v. g. si quis proposuit, exire vespere ad fornicandum, et memor huius propositi domi manet. -

Quaeritur autem num et quandonam actus isti etiam moraliter

interrumpantur per *cessationem involuntariam*, puta per naturalem distractionem, somnum, comestionem etc.— Porro, actus isti etiam in eo casu per se interrumpuntur, nisi virtualiter connectantur. Connectuntur autem virtualiter praesertim: Si ex eodem impetu passionis procedunt. Quamdiu autem impetus passionis censendus sit perseverasse, non potest una regula determinari, sed ex natura actus et ex vehementia passionis pendebit. Facile tamen idem impetus desierit post notabilem temporis lapsum; puta, ut S. Alfonsus aestimat, post duos vel tres dies, ordinarie loquendo; quia impetus passionis difficulter diutius protrahi potest. Hinc, qui in tali proposito ultra id tempus perseverat, explicare debet tempus, per quod in illo perstitit, ut numerus actuum moraliter intelligatur. — 2° Idem obtinet, si malum propositum virtualiter permanet in aliquo *effectu* conducente ad opus intentum, puta in quaerendo et adhibendo medio executionis, per quantumlibet tempus duret; quia tunc primum propositum moraliter continuatur (n. 38-10).

III. Actus externi moraliter etiam diversi sunt: 1° Quoties actus *completi* sunt, i. e. tales qui opus in se consummatum constituunt ita ut nullius alterius actus sint inchoatio vel pars; v. g. si (piis successive plures homines occidit, pluries fornicatur, pluries se polluit, quantumvis exiguo temporis intervallo haec perpetret, plura peccata committit; quia actus in se completi et consummati inter se sunt incoibiles. — 2° Quoties actus *incompleti* neque brevi intervallo ex eodem impetu passionis procedunt neque diriguntur ad aliquod opus consummatum principaliter intentum; (plia nullo nexu uniuntur.

E contrario, actus *incompleti* moraliter uniuntur: 1° Si ex eodem impetu passionis procedunt; (plia veluti media tunc sunt ad exprimendam unam malam voluntatem atque ideo tamquam partes integrantes unius actus moraliter inter se junguntur, ut v. g. in actibus verberandi, atque praesertim etiam in peccatis oris obtinere potest, ut in repetitis blasphemiiis vel conviciis. — 2° Si ad eiusdem operis consummationem diriguntur; tunc quippe actus secundarii, (pii *praecedunt, concomitantur et sequuntur* actum principalem, peccata distincta non constituunt; quia tunc datur unitas materiae et unitas formae constitutivae peccati, quandoquidem datur a parte materiae ordinatio et subordinatio partium ad opus principale, et a parte actus interni unitas intentionis virtualiter perseverantis in omnibus actionibus; ideo omnes in unum opus integrum coeunt (n. 41).

227. — Resolutiones. 1° Qui hominem occidero proponit, et idcirco arma parat, viam arripit, et ipsum tandem occidit, unum peccatum committit, licet per multos dies illum quaesierit et pluries propositum iterarit. Item, qui animo fornicandi pergit ad feminam, praemittit tactus, oscula et sermones impudicos, et demum fornicatur, satisfacit confitendo: *Fornicatum sum*. Ea omnia enim sunt modia ad finem attingendum. — Si vero finis de facto non attingitur, non sufficit. confiteri solum pravum propositum, sed inedia adhibita confitenda sunt, quia haec pravi finis malitia informantur: sufficit vero ea summatim declarasse, si in se indifferentia sunt; secus"voro et eorum species declaranda est (n. 40, II, 42).

2° Si quis ad feminam accedit animo turpes tactus dumtaxat exercendi. sed deinde, libidine incalescente, copulam perficit, duo committit peccata, neinpe tactuum et fornicationis; quia actus illi priores non subordinabantur copulae, quae non intendebatur (n. 43).

3° Actus impudici continuo sequentes copulam, sicut et complacentia de copula habita continuo eam sequens, novum peccatum non sunt, si ad novam copulam non diriguntur; quia exercentur veluti quoddam copulae complementum (n. 11: TT. A., n. 62).

4° Unum peccatum committit sacerdos, qui uno die vult, totum Officium omittere: quia totum Officium unius diei cadit sub uno'praecepto. Quod si prius proposuisset tantum Matutinum cum Laudibus omittere, postea vero proponat etiam reliquas omittere TToras, duo committeret peccata: quia duo forent actus voluntatis moraliter interrupti (*lib.* 4. n. 148).

5° Qui ex intentione furandi centum francos, quinque vicibus moralitor interruptis eos surripit, secundum plures unum peccatum committit: quia *ex mente furia* singula diriguntur ad unam summam complendam; quapropter singula furta partes sunt summae intentae, et furis propositum in illis semper permanet. — Secundum S. Alfonsum voro et alios quinque peccata committit; quia singuli actus habent in se consummatam malitiam (n. 44).

f»° Qui ex eodem motu passionis pluries blasphemat, vel feminam pluries inhoneste tangit, aut tangit simul et aspicit, aut pluries inimicum percutit, aut. pluries aliquem in eadem materia convineiatur vel ei detrahit. unum peccatum committit (n. 41).

7" Qui per longum tempus culpabiliter omittit rem alienam restituere, unum peccatum committit, quamdiu in eadem voluntate perseverat: quia mala voluntas virtualiter semper permanet in effectu retentionis. — Non immerito inde inferunt plures DD. peccatum retentionis rei alienae interrumpi per impotentiam restituendi (n. 40: *lib.* 3, n. 683).

228. — Quaestiones. Q_{imer}. 1° *Quot peccata committat sacerdos ministrans in mortali Eucharistiam pluribus.*

fresp. Ex communiori et probabiliori sententia unum tantum peccatum committit; quia una est administratio, et unum convivium ex pluribus constans convivis (n. 50, q. 6; *lib.* 6, n. 35).

Quaer. 2° Quot peccata committat confessorius plures successive absolvens in mortali.

Rcsp. Non pauci dicunt ipsum committere unum peccatum; quia est una sessio tribunalis, in qua plures causae indicantur. — At verius tot sacrilegia committit, quot absolutiones impertitur; quia singulae absolutiones sunt distincta et completa Sacramenta, quae conficit, ideoque actus completi (n. 50, q. 6; lib. 6, n. 36, q. 5).

§ II. - EX PLURALITATE OBTECTORUM.

229. — Praenotandum. Dantur obiecta physice distincta quae moraliter in unum quoddam coalescere possunt, alia vero in unum coalescere non valent. Sic diversa bona externa unius domini unum bonum fortunae constituunt; diversorum vero hominum vitae, honores, famae vel. fortunae in unum coalescere nequeunt, nisi, quoad bona fortunae, haec in communi possideantur. Quaestio saepe prudenti tantum aestimatione solvi poterit. — Obiecta autem quae munditer in unum coalescere nequeunt, vocantur obiecta totalia scilicet adaequata et de hisce solis hic agitur. Cfr. Mare, n. 330.

Principium. Actus unus fit peccatum numero multiplex ob pluralitatem obiectorum totalium. Probatum ex eo (quod ista obiecta moraliter coalescere nequeunt; atque confirmatur ex analogia cum distinctione specifica; idem actus, quemadmodum potest plures malitias specie distinctas continere, eo quod plura obiecta specie diversa respiciat, ita habere potest plures malitias numero distinctas, eo quod tendat in plura numero obiecta. Id patet exemplo ab omnibus admissum: si enim coniugatus copulam habet cum coniugata, duplicem committit injustitiam, unam quia violat ius uxoris suae, alteram quia violat ius mariti complicitis suae.

Aliqui autem principium negant, vel quia, ut aiunt, in eodem actu non possunt numero plures esse malitiae, cum in eodem subiecto nequeant numero plura accidentia esse; vel quia, licet in eodem actu possint plures esse malitiae, tamen iuxta Cono. Trid. tenemur quidem peccatorum, non autem malitiarum numerum explicare; peccatum autem est dictum, factum vel concupitum; horum ergo numerus est tantum declarandus. Eorum autem rationes haud placent; nam quoad priorem: non repugnat unum actum physicum esse moraliter multiplicem, (quando iuxta prudentum indicium unicus ille actus aequivalet pluribus, habita ratione ad obiecta moraliter diversa, prout patet exemplo copulae coniugati cum coniugata; et quoad alteram: posito quod malitiae plures sunt, plura quoque sunt peccata, cum peccata diversa nonnisi diversae malitiae sint (n. 45; lib. 7, n. 28; H. A., n. 64).

Alii auctores mediam viam ineunt docentque peccatum esse imum

vel multiplex prout obiecta ab agente aut tamquam obiecta distincta aut per modum unius intenduntur. Sed intentione plura obiecta moraliter in unum coalescere nequeunt, nisi quatenus intentione sub ratione moraliter unica accipiuntur; iam vero sunt obiecta quae ita sub ratione moraliter unica accipi nequeunt, et haec praecise obiecta adaequata seu totalia dicimus.

230. — Resolutiones. 1° *Plura* peccata committit, qui uno actu pluribus detrahit; optat ad plures feminas accedere, vel pluries ad eandem; uno actu furatur pluribus; pluribus scandalum praebet aut malum exoptat; proponit per plures dies Officium vel ieiunium omittere (n. 16).

2° *Plura* committit peccata, qui intendit totam familiam infamare; quia singula familiae membra distinctum ius ad famam habent. Secus foret, si quis laederet bona, quae civitas aliqua aut monasterium possidet communiter; quia non competit ius personis particularibus, sed toti communitati tantum; quare unum ius laeditur (n. 46).

3° *Plura* peccata committit, qui unico actu detrahit alicui in pluribus materiis, vel unum diversis afficit contumeliis, quia diversa iura ad famam aut honorem laeduntur; eo enim quod quis diffamatus est in uno crimine, non ideo est in alio.

Advertendum tamen, mulierculae et plobeios, qui rixantes inter se eodem impetu diversis contumeliis se mutuo onerant, unum peccatum committere; quia iuxta communem aestimationem non laedunt famam et honorem, eo quod ab una parte convicia inter huiusmodi personas non apprehenduntur ut gravia, et ab altera parte audientes nullam ipsis fidem habent, dum putant illa ex irae impetu potius quam ex animo et rei veritate procedere; quapropter tales rixantes ut plurimum excusantur a mortali, nisi forte de aliquo particulari facto adversarium impropere (n. 48).

4° *Unum* peccatum committit, qui negat plures fidei articulos; quia unicum est objectum formale fidei, nempe veracitas Dei revelantis; idcirco <pti plures negat articulos, non magis infidelis est, quam qui negat unum (n. 50; H. A., n. 65).

5° *Unum* peccatum committit qui detrahit alicui coram pluribus, quia ius ad famam non est multiplex, sed unicum apud omnes; est ergo dumtaxat circumstantia aggravans (n. 49; II. A., n. 65).

6° *Unum* peccatum committit, qui diversa mala optat inimico; quia mala illa fere optantur sub una mali ratione, nempe ut media ad inimici perniciem; (piare satis est confiteri: *Exoptavi grave malum proximo*. •Secus autem foret, si diversa mala *singulatim* optaret, quatenus talia sunt; vel si efficaciter proponeret, diversa mala inimico inferre: cum pravum propositum speciem sumat ab opere externo, sive damno intento; tunc, igitur mala optata essent distincte confitenda (n. 50; lib. 2, u.30; II. A., n. 65).

230 bis. — Scholion. Quaestio movetur quot sacrilegia committat sacerdos celebrans Missam in statu peccati mortalis. Dissentiunt auctores. Prima sententia contendit eum unum tantum committere pec-

catum; quia diversae eius actiones sunt partes unum sacrificium coniponentes, ideoque intra Missam sunt actiones incompletae componentes actum moraliter unum cum unico obiecto totali. Secunda sententia admittit plura sacrilegia; alii nempe admittunt duo, scii. Consecrationem indignam et^{us}susceptionem indignam cum qua identifileant in casu ministrationem indigno; alii tria, quatenus^{minisl}rationem indigno a susceptione indigna distinguunt; alii demum, quos S. Alfonsus sequitur, admittunt quatuor, quatenus scii, indigne consecrat, indigne communicat, ministrat indigne et indigno.

Tria, saltem esse Peccatu natet, quia indigne consecrare, indigno ministrare et indigne communicare sunt tres actiones moraliter diversae et in se completae; et quatuor esse peccata patet ex eo quod *indigne* ministrare uti probabitur infra (*tom.* II, *n.* 12) est peccatum mortale sacrilegii, quod hic ratione diversitatis obiecti totalis ab aliis distinguitur. Nec est dicendum omnes hos actus se habere ut paries ad totum, ideoque unum moraliter actum cum uno obiecto totali constituere; Missae enim celebratio est quidem unum quoddam morale in sensu liturgico, non vero in sensu ethico; in hoc enim sensu singuli respectus enumerati habent malitiam completam ex diversitate actuum et ex obiectis diversis completis. Pro praxi tamen nulla oritur differentia, (pium neque gravitas sacrilegii neque modus illud confitendi in diversis sententiis mutetur (*n.* 44; *lib.* G, *n.* 35).

Nota pro praxi. Hoc autem pro praxi monitum velim, confessarios non debere distinctiones, sive specificas sive numericas, nimis subtiles exquirere, quae captum poenitentium excedunt., sed obvias tantum, quas probabiliter cognitae habent. Sic v. g. in turpiloquiis multiplicatio peccatorum ex audientium numero communiter ignoratur, imo saepissime impossibile est poenitentibus hunc numerum, etiam circiter, scire (*lib.* 3, *n.* 150; *Praa. Conf.*, *n.* 39, 40).

Articulus III.

Comparatio peccatorum inter se.

231. — Argumentum huius articuli non est comparare *graritam theologicam* peccatorum, (pia alia mortalia, alia venialia sunt; sed argumentum est comparare *grarHalem* eorum *moralem*, qpa alia superioribus, alia inferioribus virtutibus opponuntur.

Principium. *Grarita*u *moralis* peccatorum *sumitur c.r eorum obiecto et circumstantiis*. Sicut enim <χ hisce hauriunt, suam malitiam, sic etiam gradum malitiae. · WH

Desumitur: 1° e/; *obiecto*, ex quo quidem desumitur nrimu et principalis differentia gravitatis; quo maiori bono viri mis opponitur,

eo gravius est peccatum, nam y^p maius bonum corrumpit. Hinc gravissima peccata sunt, quae immediate contra *Deum* committuntur. Inter peccata in proximum gravius est *homicidium*, quod tollit, actualement hominis vitam; secundum locum tenent peccata *luxuriae*, (pia sunt, contra vitam hominis in potentia; tertium locum tenent peccata, quibus proximus in bonis exterioribus laeditur, ut sunt *furtum* et *rapina*. In singulis hisce generibus unum peccatum est alio gravius secundum quod est circa aliquid principalius vel minus principale.

Ad rem S. Thomas: « Cum bonum virtutis consistat in *ordinatione amoris*, ut Augustinus dicit: Deum autem super omnia diligere debeamus, peccata » quae sunt in *Deum*, sicut idololatria, blasphemia, et huiusmodi, secundum suum genus sunt reputanda *gravissima*. Inter peccata vero in *proximum* tanto aliqua eunt aliis *graviora*, quanto maiori bono proximi opponuntur. Maximum autem bonum proximi est ipsa vita hominis, cui opponitur peccatum *homicidii*, quod tollit actualement hominis vitam; et peccatum *luxuriae*, quod opponitur vitae hominis in potentia, quia est inordinatio quaedam circa actum generationis humanae. Unde inter omnia peccata, quae eunt in proximum, *gravius* est *homicidium*; secundum locum tenet *adulterium* et *fornicatio*, et huiusmodi carnalia. Tertium autem locum tenet *furtum* et *rapina*, et huiusmodi. Item quae in exterioribus bonis laeditur proximus. In singulis autem horum generum sunt diversi gradus, in quibus mensuram peccati secundum genus suum oportet accipere secundum quod bonum oppositum magis vel minus per charitatem debet amari », Ita in *1^a 2^a 2^a Malo*, g. 2, a. 10.

Quoad *peccata in Deum* ita ulterius distinguit: « Quanto id, contra quod peccatur, est maius, tanto peccatum est gravius; et quia divinitas Christi est maior humanitate ipsius, et ipsa humanitas est potior quam Sacramenta humanitatis, inde est quod gravissima peccata sunt, quae committuntur in ipsam divinitatem, sicut est peccatum infidelitatis et blasphemiae; secundo sunt gravia peccata, quae committuntur in humanitatem Christi... tertio autem loco sunt peccata, quae committuntur contra Sacramenta, quae pertinent ad humanitatem Christi. Et post haec, sunt alia peccata contra puras creaturas » (III. g. 50, n. 5). Quoad *scandalum* docet illud esse secundum se homicidio levius; quia « homicida est per se et rationis causa corporalis mortis, spiritualis autem mortis nullus potest esse alteri causa per se et sufficiens; quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccando » (II, g. 73, a. 8 ad 3).

2° *Er circumstantiis*, sive speciem mutantibus, sive aggravantibus tantum intra eandem speciem: a) *speciem mutantibus*; sic v. g. fornicatio maius peccatum est quam pollutio, quatenus peccato* contra castitatem addit peccatum contra charitatem, scilicet, scandali; b) *aggravantibus intra eandem speciem*: sic augetur gravitas peccati ex maiori voluntate* et libertate generum peccatur, ex conditione personae in quantum peccatur, vel per rationem et per intellectum peccantis, ex nocumeto ex illo sequente. Haec inaequalitas tanti valet in materia morali, ut, secundum prudentem aestimationem, interdum plus conferat ad peccati augmentum morale (quam ipsum obiectum).

232. — Notanda pro praxi. 1° Confessorii attendant, non solam gravitatem *obiectivam* peccatorum, sed et *subjectivam*, quanta nimirum ex conscientia: potest enim, utrum peccata proxeniant ex ignorantia, infirmitate, an vero ex certa scientia aut malitia; sic e. g. Confessiones et Communiones sacrilegae plerumque sunt peccata infirmitatis ex verecundia, ex humano timore, et hac ratione gravitas minuitur (').

2° In regimine animarum pluris aestiment *nocumentum* peccatorum ex sequelis, quas producunt, quam *gravitatem peccatorum secundum se*; sic, uti observat S. Thomas s), peccata spiritualia *secundum se* sunt ¹⁰ *magis* vicia carnalibus; sed carnalia maximae sunt adhaesionis, propter adnexam delectationem. Atque inde est cur peccato luxuriae dediti tam difficulter emergant, et in maximo damnationis periculo versentur. Quapropter summae semper cautiones adhibendae sunt, ut vel ipsis principiis, ex quibus periculosissima illa pestis enasci potest, fortiter obsistatur (Mare, *Instit. mor.*, n. 331).

Ca pu t III.

PECCATUM MORTALE ET VENIALE

Trademus: 1° utriusque notionem, 2° conditiones ad utrumque requisitas, 3° quomodo peccatum mortale transeat in veniale, et vice versa.

Articulus L

Utriusque notio.

233. — Notio. Ratio peccati *mortalis* consistit in aversione ab ultimo fine, qui Deus est, et conversione ad creaturam tamquam ad ultimum finem. Ratio peccati *venialis* consistit in conversione ad creaturam, servato ordine ultimi finis. Inde peccatum mortale est simpliciter contra legem, cum e charitatem, a (pia universa lex pendet, destruat; veniale vero, eum charitati non repugnet, non est contra legem nisi secundum quid (S. Thom., I-II, q. 72, a. 5).

Divisio. I. Peccatum mortale distinguitur: 1° *Er genere suo*, cuius materia per se gravem inordinationem continet, si nempe in

III. 7. SO. a. δ.
I-II. q. *3, o. δ.

notabili quantitate est; admittit enim parvitatem materiae, qua veniale fit.

2° *Ex toto genere suo*, quod non admittit levitatem materiae, cuius nempe materia in qualibet quantitate gravem continet inordinationem. Talia sunt v. g. haeresis, blasphemia, periurium, superstitio, simonia, contemptus formalis legis aut legislatoris, luxuria, fractio sigilli sacranuntialis, aut ieiunii naturalis ante Communionem. Peccatum mortale ex toto genere suo potest tamen fieri leve ex *imperfectioe* actus.

3° *Per accidens*, quod veniale est ex genere suo, sed evadit mortale ex adiuncta circumstantia.

II. Peccatum veniale distinguitur: 1° *Ex genere suo*, cuius materia intra suam speciem essentialiter levis est. Talia sunt peccata contra veracitatem, fidelitatem in promissis mere gratuitis, gratitudinem, liberalitatem, abstinenciam, etc.

2° *Per accidens*, quod est mortale ex genere suo, sed veniale evadit vel ex levitate materiae accidentali vel ex imperfectioe actus (n. 52).

233 bis. — Nota de imperfectioibus. A peccato veniali differt imperfectio quae definiri potest: *opus aliquod cui decet non omittere perfectio debita secundum obligationem moralem, sed perfectio quae convenit progressui virtutis*. Hoc sensu opus potest esse imperfectum aut ex genere suo aut per accidens. Est opus imperfectum *ex genere suo* opus illud, quod non est contra legem, ne venialiter quidem, sed tantum contra id quod *de consilio* est; id est, opus, ex se honestum, sed prosequens minus bonum, et ex quo proinde sequitur omissio alicuius quod *hic et nunc* omnibus visis tali homini melius bonum esset; in ipsa hae *omissione melioris boni* imperfectio formaliter consistit. Haec omissio de se non est mala, cum non sit omissio boni debiti. Sunt tamen qui censent eam in individuo sine peccato veniali exerceri non posse, quum nullo motive rationabili iustificetur^b; hinc secundum ipsos imperfectio de qua agimus de facto seu in individuo semper involvit, peccatum veniale. Verum dicendum videtur talem omissionem, quamvis *saepe* fiat ex tunc venialiter malo, tamen non *necessario* semper moraliter malam esse; praesertim quando non directo intenditur, sed mere consequitur ad prosecutionem boni minoris. Actus enim minus bonum prosequens, ex obiecto et tunc bonus est, nec fit malus omissione illa consequente, quippe quae *in* circumstantia non mala moraliter. etiamsi nullo speciali motivo iustificetur; quum sit omissio alicuius boni quod est de consilio, et non de praecepto. — At tamen tales omissiones, si deliberato ponuntur, *disponunt* ad peccatum veniale, sicut peccatum veniale cum plena deliberatione commissum disponit ad peccatum mortale *).

Imperfectio *per accidens* habetur, si ponatur opus aliquod ex obiecto suo

^b Ita v. g. Pamerinus, *De hominis statu*, tom. II. in IMI. q. 184. a. 3. n. 43; Hugonius apud Diet. de Theol. nat., v. Imperfectio.

1) (fr. etiam (Inrigou-1«affrange. *Perfection chrétienne*, et contemplation, p. 527 *passim*; Item apud Di. Vir Spirituelle (1026), j. (11 *7.

leviter malum, sed in quo inculpabiliter decet omnis deliberatio; vel epus aliquod bonum, sed in quo inculpabiliter dõeei omnia attentio. Ad primum spectant motus primo-priini, transgressionem more materiales praecepti ex ignorantia invincibili, actus inordinati sine deliberatione peracti in materia levissima, ita ut non teneatur homo de his omnibus deliberare; ad alterum spectant actus pietatis, sed animo involuntarie distracto peracti. Similes actiones non sunt peccata, saltem formaliter; sunt tamen imperfectiones; et quo magis homo sese profectui suo spirituali applicat, eo magis sponte sua aberunt.

Peccata venialia semi-deliberata proprio non sunt imperfectiones, sed peccata, seu potius de utroque, de peccato et de imperfectione, participant.

Arlioulus II.

Conditiones ad utrumque requisitae.

234. — Principia. I. *Ad peccatum mortale tria requiruntur: 1° gravitas materiae; 2° plena advertentia intellectus ad malitiae gravitatem, confuse saltem; 3° plenus consensus voluntatis.* Rationes sunt, (pia 1° dissolutio divinae amicitiae et aeternae poenae reatus, utpote res omnium gravissimae, postulant ut non pendeant ex re levi, neque ab actu humano imperfecto; 2° sicut gravis malitia obiecti nullo modo cognita, nullo modo est volita, ita non perfecte cognita non est perfecte volita; atqui peccato mortali iust est perfecta malitia; ergo exposcit actum humanum perfectum (n. 5, 53).

II. *Ad PECCATUM veniale requiruntur et sufficiunt quantulumcumque actus inordinatio et mentis advertentia voluntatisque consensus.* Requiritur, quia, illis deficientibus, abest vel omnis peccati materia vel omne voluntarium: sufficiunt, quia, illis positis, conditiones ad peccatum aliquatenus adsunt.

Hinc peccatum veniale habetur, cum violatur vel praeceptum in se leve; vel praeceptum grave, sed in materia levi; vel praeceptum quidem grave ac in materia gravi, sed sine sufficiente deliberatione.

Iam de singulis conditionibus ad peccatum mortale constitutum requisitis fusius tractandum est.

235. — I. De gravitate materiae. Peccata mortalia a parte materiae dignoscuntur: 1° *Ex S. Scriptura*; peccata namque, (pia ibi dicuntur Deo exosa, excludere a Regno Dei, esse digna morte, etc. mortalia sunt. — 2° *Ex definitionibus Ecclesiae*; si nempe Ecclesia aliquod peccatum declarat mortale, aut gravibus plectit poenis. — 3° *Ex consensu S*S. Patrum aut insignium Theologorum*; (pia enim

illi omnes aut certe plurimi inter peccata mortalia recensent, ut talia existimanda sunt. Qui ab iis dissenserit, in temeritatis notam incurrit. — 1° *Ex ratione evidenti*; peccata, quae graviter laedunt charitati Dei vel proximi, sunt ex se mortalia, ut tradit S. Thomas, I-II, q. 88, a. 2.

Quando autem DD. inter se dissentiunt, eo quod veritas ex praefatis fontibus clare erui nequeat, non praeceptum sit confessarius in pronuntiando aliquid esse mortale peccatum; periculosum enim est, inquit S. Thomas *), de peccato gravi ea damnari, quae gravia esse non constat; quandoquidem, si pronuntiet esse mortale et non sit, peccabit poeniteris dicto non obtemperans, et exponitur damnationis periculo; nam omne, quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam (n. 52). — Idcirco S. Alfonsus statuit duas hasce regulas: «*Ut dicatur actionem aliquam non esse peccatum grave, sufficit—7Z*, ∞ vera probabilitas quod tale non sit, quemadmodum omnes fatentur*». E converso: «*ut affirmetur absolute aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis, nec etiam probabilior*'),... sed á*. ^2 requiritur certitudo prout docent omnes». Eadem certitudo nempe et evidentiā, (pia ad legum divinarum et humanarum obligationem *f**.-') postulatur (*lib. 3, n. 132, epist. de mated. mori. v. Adversarius in dissert.*)3).

236. — II. De advertentia rationis. Requiritur advertentia eaque saltem in causa actualis, plena, saltem confusa (n. 3).

Dicitur 1° *advertentia*, quae *actualis* sit omnino oportet, *sive in ipso actu, sive saltem in ponenda causa eius*. Ratio, quia ubi actualis nulla unquam adfuit advertentia, nec ulla est cognitio et deest voluntarium ♦. Sufficit autem advertentia actualis *in ponenda causa edits*; quia 1° effectus malus, sequens ex causa voluntarie posita, in (pia fuit actualiter praevisus, est voluntarius et culpabilis in illa causa: consequenter inadvertentia, (pia deinde effectum comitatur, a culpa non excusat, utpote voluntaria in causa; 2° alioquin excusanda forent perditissimorum hominum tlagifta; (pio enim seele^ores sunt, eo graviora crimina perpetrant sine horrore et sine attentione ad eorum malitiam.

1) *Quodlibd. D, a. 15.*

2) Nhl tamen sit corio probabilior oppcwtda, uti constat ox *Lib. I. n. 54. 62. S3, vt 88.* Hiice enhn ephtola rrrponidva exarata fuit anno 1758. eum hcll. S. Alfownix wystviun minm nondum pcrfccclMttL Genuinum voro Nywtcina Incertum fuit, primum in 6· oditlouc, anni 1767. Cfr. edit. (Inmlé. tom. I, p. 155. tuda d.

3) In edit. Gaudé tom. I, p. 155. r. Adversarius, et p. 457. Allatae regulas S. Alf. saepe rvpctlt. plita *Lib. I. n. 75, r. Illnc, et a. SO; Lib. 3. rpbtf. rit. in fins, Item n. 130. 547. r. Cuetarum; Lib. b, a. ÔS; l;.'>. 6. n. 604; II. A., tr. I. n. t\$; (r. 3. n. 66; tr. 5. η. II; tr. 16, R» 118*

4) Ex dlutle woquitur, emuv rlgldlorle eentontlao patronos, qui dlvunt nd peccatum auHl· cem advertantlum *virtualrm* Neu *interprétaivam*. In co consistentem quod homo *debrat d poMil* advertero sola potentia *phyrira* ct *rrmota*, quamvla mtmilitvr numquam adverterit. Si boo vcruin foret, plurimi honilrnM multis mortalibus culpis gmvntiw s· Invenirent In nltara vita, quin clrcn Illas ullam cognitionem umqunin Imbuerint (η. I, 5. II. A· n. 21*10).

Dicitur 2° advertentia *plena*, quae habetur quando quis mente explicita discernit; ergo non sufficit *imperfecta*, quando quis mente non plene expedita discernit utpote semisomnis, semiebrius, aut semidistinctui.

Dicitur 3° advertentia *saltem confusa*, quae habetur quando quis dubitat aut suspicatur de gravitate vel specie peccati in actu faciendo; ergo non requiritur advertentia *distincta*, i. e. ut peccati qualitatem aut quantitatem discernat. — Unde patet advertendam *confusam* posse simul *plenam* esse, cum quis actu intellectus plene sibi conscii suspicari possit gravem actionis malitiam (n. 3).

Quaeritur, quantum peccet ille, qui facit malum, quod conscientia dictat tantum generaliter esse peccatum, quin cogitet num grave sit vel levis.

Respons. Alii putant eum neccare-grantei; quia agendo sine examine de malitiae quantitate, se culpabiliter exponit proximo periculo faciendi id, quod grave malum est.

Alii communius et probabilius tenent eum tantum venialiter peccare, si revera nulla in eo consurgat de mortali peccato cogitatio aut dubitatio, quia tunc malitia gravis nullo modo advertitur et nullo modo admittitur: quod equidem supponi nequit in eiusmodi peccato externo cuius gravitas omnibus patet. Addit S. Alf. cum Elbel, n. 110: modo homo sit timoratae conscientiae, non autem de genere eorum, qui quantitatem peccatorum non curant (lib. 1, n. 23; II. A., tr. 1, n. 13).

fLuz.

q,—.

t*

Nota. Causae voluntariae inadvertentiae, quae, ut dictum est, graviter culpa non excusant, tres enumerantur; sunt autem: 1° *Deliberata negligentia*, sive ad discenda ea, quae quis scire tenetur, sive ad adhibendam considerationem quam res agenda meretur; illi enim, qui iam advertit obligationem suam addiscendi vel consideratius agendi, et tamen vult incuriose vel praecipitanter operari, merito imputantur omnes quos committet errores.

2° *Passio*, quam quis deliberate vult sequi; illi enim, qui secundum suam passionem operatur, merito imputabitur omnis pravus effectus cum tali passione connexus, quamvis hic speciatim non agnoscatur: quia, cum homo passionem aliquam amplexatur, consequenter admittit omnes effectus communiter ex illa provenientes, qui, etsi distincte non praevideantur, praevidentur tamen confusim.

3° *Pravus habitus*, quem quis voluntarie fovet: actus enim mali, qui ex illo erumpunt, sunt voluntarii, saltem in causa, Dico: *saltem in causa*; quia potius dicendum peccatores habituates vel passionibus suis deditos semper habere actualem quamdam criminum suorum cognitionem, suilicientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; solummodo cognitio illa actualis, eo quod ipsi parvipendant peccatum, non producit in eorum animis sensibilem illam impressionem, (piam producit in alio habente conscientiam minus depravatam, et ideo illius obliviscuntur, ita ut interrogati facile respondeant se non advertisse; sed cautus confessarius non debet ipsis fidem habere.

PECCATUM MORTALE

237. — 111. De consensu voluntatis. Consensus voluntatis duplex distinguitur: *plenus* seu *perfectus* dicitur consensus <uan<|<> actus voluntatis est omnino liber, a. v. (piando sequitur omnino plenam advertentiam intellectus et procedit ex facultate volitiva in suo exercitio substantialiter libera ab impedimentis vel impulsibus psychicis irresistibilibus; *imperfectus* vero est consensus si fuerit sine sufficienti deliberatione vel procedit ex facultate volitiva in suo exercitio non substantialiter libera a talibus impedimentis vel impulsibus. Iamvero ad peccatum mortale requiritur consensus plenus, nec sufficit imperfectus, nam perfecta malitia exposcit actum humanum perfectum.

Quaeritur, «n peccet graviter, qui post plenam rationis advertentiam NEGATIVE tantum se habet ad motum appetitus sensitivi circa obiectum graviter malum, i. e. nec positive consentit nec positive resistit.

Ut haec plenius intelligantur, observandum, *tentationem ad peccatum*» ordinarie hoc modo procedere: 1° fit imaginatio rei delectabilis in phantasia, et consequitur motus in appetitu sensitivo, qui in se peccatum non est; dein 2° intellectus illam advertit, prius ut res est delectabilis, deinde ut mala est: postremo 3° voluntas circa illam sic cognitam triplici modo se habere potest: a) positive consentiendo illi, sive operi ipsi, sive delectationi tantum; b) positive resistendo; c) non consentiendo, nec resistendo, sed tantum negative se habendo.

llesp. Diet. Xcaat.. quando abest proximum consensus periculum: sed tunc peccatum veniale est, si positiva resistantia facile fieri possit. Etenim, o) non est mortale; tum quia motus naturalis secundum se. sine consensu, non est peccatum: ergo gravi obligationi vitandi peccatum mortale satisfacit homo simpliciter non consentiendo tentationi; tum quia impossibile est omnes motus inordinatos collective sumptos positive repellere. Ita S. Thomas et alii, b) Veniale est, quatenus aliquod periculum existit, ut supponitur. — *Affirm., quando subest periculum proximum consensus:* quia unusquisque tenetur a se arcere proximum peccandi periculum, idque in hoc casu fieri alio modo nequit, nisi positive resistendo, saltem per actum displicentiae.

Propterea gruyiA_est_i>Jlialio positive resistendi motibus veucris, unando *vehementes* sunt; quia eum valde afficiant, plerumque trahunt secum consensum voluntatis, si positive non repellantur, saltem peractum — . simplicis displicentiae. Posito autem hoc actu displicentiae vel firmo X proposito non consentiendi, potest homo ob justam causam negative se habere, v. g. 1° si expertus est per resistantiam motus augeri; quod saepe fit in meticulosis; 2° si motus oriuntur ex actione necessaria vel utili, v. g. ex auditione confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario, etc.; quia non tenetur propter motus involuntarios opus relinquere; 3° si nimis molestum foret iugiter positive resistere, uti esset quando tentatio diu durat. Satis tunc erit operam dare ne consentiat; haec ipsa diligentia erit sufficiens reluctatio (n. 6, 7, 9; II. A., η. II, 12, II).

Nota pro praxi. Saepe obtinet ut dubitetur an adfuerit perfectus consensus. Tale dubium ordinarie ope praesumptionis resolvendum est. Unde ille, qui timoratae conscientiae est, et tentationi, postquam eam perfecte advertit, resistere solet, certo praesumendus est non pleno consensisse; ad quod praesumendum prosunt haec indicia: 1° si liabitualiter serium et saepe repetitum propositum habeat numquam peccandi mortaliter; 2° si clarius advertens tentationem territus fuerit, et illico eam repulerit, statimque dubitaverit an consenserit; 3° si meminerit se timide processisse; 4° si ita dispositus fuerit, ut, licet facile potuisset peccatum exsequi, non tamen sit exsecutus; 5° si nesciat utrum semisomnis an vigilans aliquid egerit aut cogitaverit; si enim plena fuisset deliberatio, ^{mj} exsomnem fuisse sciret. — E contrario, assuetus in peccata mortalia facile prolabi, praesumendus est consensisse; si enim obstitisset, utique recordaretur conatus adhibiti ad tentationem repellendam (». 55; *lib. 6, n. 476*).

Articulus III.

Quomodo peccatum mortale evadit veniale, et vice versa.

238. — Principia. I. *Peccatum ex suo genere mortale evadit veniale ex triplici causa*: 1° *ex errore conscientiae invincibili*; 2° *ex imperfectione actus*, nimirum ex imperfecta advertentia aut imperfecto consensu; 3° *ex materiae parvitate*, ubi haec datur (*n. 54-56*).

II. *Peccatum ex genere suo veniale fit mortale vel ex errore conscientiae, vel ex circumstantiis graviter malis*, scilicet ex line, contemptu, scandalo, aut periculo.

Igitur: 1° *ex fine* mortaliter malo, tunc sive *adiuncto*, v. g. si quis habet, colloquium leviter inhonestum cum puella ad seducendam illam, ut in fornicationem assentiat: — sive *ultimo* constituto, quando nempe quis ita adhaeret peccato cuidam veniali, ut *actualiter* paratus sit transgredi praeceptum grave potius quam ab illo abstinere, v. g. si <piis est ita ludo addictus, ut paratus sit omittere Sacrum die festo potius quam ludum. Dico: *actualiter*, i. e. quod reapse sic apud se statuatur; quia, si esset tantum *habitualis* dispositio, non peccaret mortaliter; peccatum enim requirit actum.

2° *Ex contemptu formali* legis aut Superioris; (piando (piis ideo praeceptum in re levi transgreditur quia contemnit ipsam *auctoritatem*. — E contra *materialis* tantum est contemptus, (piando contemnitur vel res praecepta, quia videtur esse exigui momenti, etiamsi frequenter peccatum iteretur: vel superioris *persona*, quatenus homo est et defectibus obnoxius, puta quia indoctus, imprudens etc. Unde

inter fideles raro contingit peccatum mortale ex contemptu (n. 112 *lib.* 4, w. 161, q. 3, quarta sent. If. A., n. 11).

3° Ex *scandalo*: (piando praevideatur peccatum veniale cessurum in grave scandalum proximi, v. g. si, furando rem parvi momenti a Petro, praevideas illum in blasphemias erupturum.

1° Ex *periculo proximo* labendi in peccatum mortale, v. g. cum (piis frequenter solet peccare delectatione venerea, dum ex mera curiositate, (piae de se est tantum venialis, intuetur talem feminam (n. 59-63). *Cfr.* tractatum de Poenitentia, infra *tom.* II. n.

239. — Quaestiones. *Quater.* 1° An *multitudo peccatorum venialium constituere possit peccatum mortale.*

Resp. Disl. Negat, per se, i. e. ratione solius multitudinis; quia sola multiplicatio entium unius speciei numquam potest ex se sola illam multitudinem in aliam speciem transferre.

Affirm, per accidens, ratione nempe *materiae coalescentis*: quia tunc unam materiam gravem efficiunt, ut praesertim in materia iustitiae contingit.

Hinc. v. g. qui per totam Quadragesimam quotidie modicum extra refectionis tempus sumit, numquam peccat mortaliter; secus vero, si pluries id faceret eodem die. Qui vovit in annum singulis aut certis diebus opus bonum de se exiguum, tamquam onus unicuique diei affixum, etsi toto anno illud omittat, non peccat mortaliter: secus esset, si quis talia vovisset ad modum unius, puta cum intentione omissum imo die supplendi alio die, aut si quis una intentione vovisset dare pauperibus 300 francos, singulis diebus unum erogandum.

Illud porro observandum, multitudinem venialium *disponere* ad mortale, ut nimis notum est ex Scriptura et experientia: » Qui spernit modica, paulatim decidet», inquit Eccli., 19, 1. Ratio est, quia ex repetitis venialibus ardor concupiscentiae ita convalescit et fervor charitatis ita tepescit, ut, insurgente gravi aliqua tentatione, anima, ad consensum pronior quam ad resistendum parata, succumbat (8. Thom.. III. c. 88, a. 3 et 4).

Quaer. 2° An *graviter peccet, qui proponit non vitare venialia, sed sola mortalia.*

Hesp. Probabilius negandum, secluso contemptu formali, vel periculo proximo labendi in mortale, puta in materia venerea; quia eiusmodi propositum remote tantum conducit ad mortale (*lib.* 4, n. 12).

Nota. Advertendum denique circa peccata venialia: 1° Non plene satisfacit muneri suo confessorius, qui nihil curat de peccatis venialibus pleno deliberatis arcendis, ubi nimirum fructus speratur.

2° Peccatum veniale ex praecepto positivo aut ex periculo amovet rationabilis causa (*lib.* 6, n. 375, *dub.* 2).

PECCATUM COMMISSIONIS ET OMISSIONIS

240. — Peccatum commissionis consistit in positione actus vitiati: peccatum vero omissionis in omissione actus praecepti. Nihilominus hoc posterius peccatum practice saltem semper requirit actum positivum et deliberatum voluntatis quo voluntas aut directe aut indirecte fertur in omissionem. Directe in eam fertur, si est obiectum voluntatis; indirecte si sequitur tantum ex positione actus cum opere praecepto impossibilis. Cfr. S. Thom., T-II, g. 71, a. 5; Frins, I, l. c., n. 202 sq.

Ex his deducuntur sequentia circa peccatum omissionis: 1° Actus ille, qui est *causa* externa omissionis, vitiatur ex omissione, etiamsi in se sit bonus vel indifferens; at inficitur malitia *ipsius omissionis*, cui perpetrandae causam dedit, et hae ratione actus ipse non est explicandus in Confessione. Unde, si quis ex affectu ad ludum omittit Sacrum, ludus est malus, sufficit tamen dicere in Confessione se Sacrum omisisse. Item si actio aliunde quoque grave peccatum sit, v. g. quis Sacrum omittit ut furetur, furtum potest dici in Confessione seorsim ab omissione Sacri; quia furtum non est nisi circumstantia aggravans omissionem, non autem mutans speciem eius («. 10).

2° Actus, qui non est omissionis causa sed illam tantum *concomitalur*, nisi aliunde malus sit, non vitiatur ex omissione, nec proinde peccatum est; unde si quis ludit dum Sacrum omittit, ludus non est peccatum (n. 10).

3° Omissionis peccatum tunc incipit imnutari, (piando quis causam omittendi voluntarie ponit: consummatur autem dum expirât tempus faciendi actionem praeceptam. Quare peccat, etiamsi postea, dum urget praeceptum, impotens sit illud implere; nisi, antequam effectus sequatur, malam voluntatem retractet; tunc non iam peccaret omissionis actu, sed solo proposito, et consequenter hoc solum confiteri tenetur (n. 10).

4° Omissio operis praecepti, quamvis consummetur in statu impotentiae, est verum peccatum in se, non in causa tantum. Recole dicta n. 59 in fine.

PECCATA INTBBNA

5° Quicunque negligit scire vel facere id quod potest et tenetur scire vel facere, peccat, peccato omissionis. Unde propter negligentiam, ignorantia eorum quae quis scire potest et tenetur, est peccatum (S. Thom., I-II, 7. 76, a. 2).

Caput V.

PECCATA INTERNA

Agendum primo de peccatis internis generatim; deinde seorsum de desiderio, de gaudio et de delectatione morosa.

Articulus I.

Peccata interna generatim.

241. — I. Notio. Peccata interna sunt ea quae potentiis animae internis perficiuntur, etsi forte effectum quemdam externum, non directe intentum, habeant, uti v. g. commotionem veneream.

11. Divisio. Distinguuntur: 1° *desiderium*, quod respicit futurum, est consensus in opus peccati patrandum. Dicitur *efficax*, quando quis proponit illud exsequi; *inefficax*, si exsequi non proponit, sed vellet si posset.

2° *Gaudium*, quod respicit praeteritum, est voluntaria complacentia in malo opere patrato.

3° *Delectatio morosa*, (piae respicit praesens, est *voluntaria* complacentia in actu peccati ut praesenti cogitato, i. e. abstractione facta ab eius executione futura vel praeterita ¹⁾). — Dicitur *voluntaria* complacentia; duplex enim distinguitur delectatio, una *appetitus sensitivi*, (piae est. cum aliqua transmutatione corporali; altem *appetitus rationalis*, seu voluntatis quae est complacentia *voluntatis* in aliqua re. Prior prava ac culpabilis non est independenter a consensu voluntatis (S. Thom., I-II, 7. 31, a. 1 et q. 71, a. 6 ad 3).

¹⁾ Vorani illcltur dchstutlo. non n morn fr-mporût. -<<l n mora rofuri/iifix. ecu <>x eo quod rolmntn* |x*t plenam rntkml* advertentiam cl Immnttiir et ei rotix'iitlnt, nun tvmn* ne volveim libenter.

Quaestio. *An dari possit ignorantia invincibilis circa peccata interna, ita ut quis invincibiliter credat opera tantum, non autem desideria et delectationes, esse peccata.*

Resp. Dist. Negat., quoad desideria eflieacia; impossibile namque videtur quod quis sciat opus externum, v. g. fornicationem, esse peccatum mortale, et nihilominus inculpabiliter credat se non peccare dum proponit tale opus exsequi; quisquis enim deliberate vult facere actionem, quam novit a Deo vetitam, necessario agnoscit simul malam esse eiusiودي voluntatem. Neque obstat exsistere rudes (pii prava desideria non confitentur; siquidem error eorum versatur, non circa *malitiam* talium desideriorum, sed circa obligationem *confitendi* peccata mere *interna* (*lib. 1, n. 9*).

Affirm., quoad desideria inefficacia, et delectationes morosas; credibile enim est idque experientia comprobatur, malitiam simplicis velleitatis, aut cogitationis de re mala cum delectatione habitae, non agnosci ab homine rudi.

Articulus II.

Desiderium malum.

242. — Principia. I. *Desiderium, sive efficax sive inefficax, operit mali* peccatum est. Constat ex duobus postremis Decalogi praeceptis de non concupiscendis uxore bonisque proximi. Idque ratio confirmat: actus enim voluntatis moralitatem sumit ab objecto; atqui hic objectum desiderii malum est. Ergo.

II. *Desiderium induit omnem malitiam et omnes species actus externi.* Patet ex verbis Christi apud Matth. 5, 28: «Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo». Ratio autem eat, quia in desiderio voluntas amplectitur totum objectum pravum cui^{||} omnibus suis circumstantiis cognitis; desiderium enim tendit in ipsum opus externum prout est a parte rei in externo exercitio; ergo etiam desiderium omnes actus externi malitias induit.

Notandum porro, desiderium inefficax per se non differre specie a desiderio efficaci.

243. — Quaestiones. Qu^u a e r. 1^a *An desiderium operis mali, sub conditione SI MALUM NON ESSET, sit grave peccatum.*

Resp. Dist. Negat., si conditio apposita auferat operis malitiam; quia tunc desiderium fertur iu objectum denudatum. Id porro contingit: n) in iis, quae solo iure positivo vetita sunt, v. g. si quis dicat: *Comederem carnes*

(*if Veneris, si Ecclesia non vetuisset; b*) in iis vetitis iure naturali, quae in aliquo casu et statu licita sunt, v. g., *Inimicum occiderem, si Deus mandaret: Feminam istam cognoscerem, si uxor mea esset*, (etenim eiusmodi desideria otiosa et subinde periculosa sunt.

Affirm., *si conditio non auferat operis malitiam*, id quod contingit quando malitia inseparabilis est ab obiecto, v. g. *Si esset licitum blasphemare, peierare, fornicarere, ulciscerere*. Hoc tamen intelligendum est. si voluntas revera concupisceret, ideoque verum affectum voluntarium ad opus nutriret. Alii enim putant in casu verum desiderium non adesse, praecise quia conditio adiecta impossibilis est et desiderans scit illam esse impossibilem. Quidquid sit regulariter tale desiderium magis erit significatio propensionis *naturalis*, quae per se culpa non est (*n.* 13).

Notandum tamen desiderium, quod tales actus sint liciti, grave esse peccatum; nam est optare inversionem boni ordinis naturae. Patet insuper conditionem, quao ipsam malitiam non respiciat, sed aliquam circumstantiam peccati v. g. poenam, malitiam desiderii non auferre. Sic peccatum est: *fornicarere si non esset infernus: inimicum occiderem si non essem sacerdos*.

Quaer. 2° *liceat desiderare pollutionem PUBE naturalem.*

Pollutio *pure naturalis* est, quae sponte provenit a natura se exonerante, nimirum prae abundantia vel resolutione seminis.

Hesp. 1° Illicitum est eam desiderare *ob delectationem*, vel quidquam *facere* eo consilio ut eveniat. *Ita omnes.*

2° Non est illicitum *solo affectu* et *ob finem honestum*, v. g. ob sanitatem, ad naturam exonerandam, aut tentationes sedandas, desiderare ut pollutio naturaliter eveniat. Ita communiter eum D. Thoma. Ratio, quia obiectum non est malum et causa est honesta. Neque obstat pollutionem comitari tactum involuntarium aut somnium turpe: nam. eiusmodi tactus vel somnium cum naturali pollutione connaturale est (*n.* 20: *lib.* 3, *n.* ISO) *).

QUAER. 3° .1» *liceat malum optare proximo propter bonum finem.*

Resp. Affirm., si bonum illud, propter quod optatur proximo malum, praeponderat, vel saltem adaequat malum, proximo optatum; quia tunc desiderium consentaneum est ordini charitatis.

Hinc. 1» Licet¹proximi infirmitatem, imo et mortem desiderare, ut a peccatis, a scandalis desistat.²tem supplicium malefici, ad exemplum alionnnJLicet patri mortem filii optare si timeat ex eius flagitiis inhonestandam esse familiam.⁴Imo probabiliter licet sibi mortem eupere ad evadendam vitam morte ipsa amariorem, ex illo Eccli., 30, 17: «Melior est mors, (piam vita amara ».

2° Non licet proximi optaro propter emolumentum *temporale*: quia vita potior est temporali emolumento. Quare mater non potest op-

*) Cfr. *1^a S^{er}m^l.* dixi. <I, I. art. I. w>/. 1 η<1

tare mortem filiae, eo quod non possit eam ob deformitatem vel inopiam nuptui tradere, vel quod ob illam a marito male tractetur; neo filius mortem patris eo quod post mortem huius sibi obventura sit pinguis hereditas *).

3° Demum, licet desiderare praecise bonum *effectum*, non causam; e. g. hereditatem obventuram ex morte alterius; sed res periculosa est.

Articulus III.

Gaudium.

244. — Principia. I. *Gaudium, sive voluntaria complacentia in opere malo patrato, peccatum est.* Ratio quia tale gaudium includit mali approbationem.

II. *Gaudium de opere malo patrato, eiusdem pravitatis, Eiusdemque speciei est ac ipsum opus malum.* Ratio quia gaudii obiectum est opus malum patratum quod ut sic, cum omnibus eius circumstantiis, approbatur.

Quaestiones. Quæer. 1° *An liceat gaudere in opere malo ob bonum effectum inde secutum.*

Resp. Negat., etiamsi opus dumtaxat fuerit *materialiter* malum; quia obiectum delectationis, ipsum opus patratum, malum est. Quare licitum non est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter divitias inde ex hereditate consecutas. Nec licet gaudere de *transgressione materiali* legis positivæ, v. g. de omissione ieiunii: quia in opere externo praescindi nequit a circumstantia prohibitionis, sed opus est objective malum. Licet autem gaudere de pollutione pure naturali; quia haec non est objective mala (n. 20).

Quæer. 2° *An liceat gaudere de effectu bono secuto ex peccato.*

Resp. Per se licet, modo homo peccatum detestetur, quia obiectum talis gaudii non est malum. Sic licet gaudere de levamine secuto ex pollutione voluntaria, de consecutione hereditatis ob homicidium. In praxi vero huinsmodi gaudia aliquando non carent periculo (n. 20).

!) Prop. II diminuta ab Inooc. XI. (tr. et prop. 13.

2) Cfr. Prop. 15 damnata ab Iimor. XI.

Articulus IV.

Delectatio morosa.

245. — Praenotandum. Delectatio ratione obiecti distingui potest: 1° de *re* cogitata, quando malum opus ipsum delectat, v. g. fornicatio; 2° de *cogitatione* rei, quando ipsa cogitatio sive cognitio rei placet, etsi ipsa res displiceat, v. g. scientia venereorum; 3° de *modo* efficiendi rem, quando non ipsa actio mala, sed modus artificiosus aut ingeniosus eam perficiendi delectat, v. g. admirabilis dexteritas in furto vel fraude patranda; 1° de *effectu* rei, quando non actio mala, sed effectus eius placet.

246. — Principia. I. *Delectatio morosa de opere malo peccatum est.* Cuius ratio haec est: consensus in delectationem peccati continet voluntarium seu deliberatum affectum ad peccatum; nullus enim delectatur nisi de eo quod est conforme affectui suo. Atqui deliberatus affectus ad peccatum est peccatum, uti patet. Ergo consensus in delectationem peccati est peccatum (S. Thom., I-II, q. 74, a. 8) ¹⁾.

II. *Delectatio morosa desumit gravitatem et speciem ab OBIECTO* de quo quis delectatur. Ratio quia affectus voluntatis mensuratur obiecto. Itaque si quis delectatur de peccato veniali, est veniale peccatum, si de mortali, est mortale; si de furto, est contra iustitiam; si de actu venereo, id quod frequentius contingit, est contra castitatem, et quidem secundum infimam speciem in genere luxuriae, nisi quis de luxurioso actu omnino in genere delectetur (cfr. infra n. 598).

Quaeritur, *an simplices delectationes morosae de actu venereo speciem sumant etiam a circumstantiis obiecti.*

Resp. Valde probabilis est sententia, quod negat; delectatio enim, ut dictum est, speciem contrahit ab obiecto in quod tendit; atqui, simplex delectatio venerea non tendit in obiectum uti est a parte rei, sed in obiectum prout repraesentatur, i. e. ordinarie in *solam delectabilitatem Veneream eius*, praescindendo a qualitate personae vel obiecti, quae nullam delectationem affert, v. g. a coniugio, cognatione, voto castitatis; ergo ab obiecti delectabilitate sola speciem sumit.

¹⁾ Cfr. etiam PII XII Alloc. 13 Sept. 1952 In A. A. S. (1952). p. 783 et 13 April. 1953 In J. J. S. (1953), p. 282. ubi condemnatur illa methodus psycho-analytica, qua quidam perhibent P-ythlev turbatos ab infirmitate Uberaro re-ovocando delectatione* sexuales expertas vel repressas vel Mibconacle operantes.

In praxi tamen^v^lde placet 8. Alfonso opinio, quod, licet ratione *delectationis* non contrahatur malitia specifica circumstantiarum, contrahatur tamen oh *periculum proximum concupiscendi*, inefficaciter saltem, opus malum, de quo quis delectatur (n. 15).

Ceterum, attentis tum probabilitate sententiae negantis, tum difficultate obtinendi a poenitentibus declarationem circumstantiarum obiccti turpium cogitationum, in quibus nullum intercessit desiderium, tum lege ZL non descendendi in hac materia ad nimis particularia, confessarius ab fr^eiusinodi quaestionibus abstineat, ut monent Bouvier et Martinet '). Etiam S. Alf. in *Praxi Conf.*, n. 39 omittit hanc quaestionem.

III. *Delectatio morosa de cogitatione aut cognitione rei malae non est per se peccatum.* Ratio, quia sola rei malae cogitatio aut cognitio non est secundum se mala; Deus ipse cognoscit omnia mala et omnia obscoena. Imo haec cognitio et cogitatio saepe est necessaria vel utilis, v. g. confessorio aut medico. Unde licet de scientia rei obseoe-nae ob bonum finem gaudere, puta ad fungendum oilicio confessarii vel medici.

Dictum est: *per se*: quia per accidens cognitio et cogitatio rei ob-scoenae ex affectu veniali, puta ex curiositate, venialis erit: mortalis vero, si fiat cum gravi periculo consensus in obiectum, vel ob finem gra-viter malum (n. 17).

IV. *Eadem ratione per se mala non est delectatio de modo operandi* <û- Hw 4-«*- *malum, aut de bono effectu ex opere malo; quia obiectum talis dele-ctationis malum non est* (n. 18, 19; 11. A., n. 19; S. Thom., I. c.) ').

247. — Quaestiones. Qu a e r . 1° An liceat delectari in obiecto sola lege positiva edito.

Rcsp. Affirm.: saltem sine culpa gr.ivi; v. g. in cogitato esu carnum die Veneris; quia obiectum, v. g. esus carnum mero cogitatus, abstractione facta ab eius exsecutione, non est de se illicitus: neque ipse actus delecta-tionis mere internae est prohibitus ab Ecclesia.

Qu a e r . 2° An liceat SPONSIS delectari in copula jutura, ct VIDUIS in praeterita.

iv — Ecsp. Neg. si nempe, uti fleri solet, delectatio versatur in appetitu.^ /J- sensitivo circa obiectum praesens; copula enim, quam illi voluti praesentem *» 4 L22 sibi imaginantur, est eis hic et nunc illicita, ergo ct delectatio in illa non ** »., er vacat culpa. -Z- Aliud dici posse videtur de delectatione in appetitu rationali sub -'M'û, <».(Λχ- conditione de futuro; secus enim ac appetitus sensitivus, qui tendit ad''^ -yC obiectum cogitatum absolute ut praesens, appetitus rationalis tendere,,^

1) Bouvier. Ptiw. in Γ/ prate., cap. I. art. I; Martinet, Theol. Mar., lib. 5, art. 9.
2) Item 8. Th.. HL </. 89. «· 8; 1>r., 7. 15, a. I; // Sent., dift. 24, 7. 3, a. I.

potest ad obiectum a ratione propositum ut futurum et sub illa conditione copulam *approbare ut rem bonam ac honestam* 1). Idem valet de *delectatione* copulae in futuro matrimonio habendae; desiderium enim fertur in obiectum futurum licitum. Attamen, quia in tali delectatione rationali (quae de caetero sal raro concipitur) et desiderio adest periculum delectationis sensitivae, sedulo hortandi sunt sponsi ut non immorantur huiusmodi cogitationibus (n. 23, 24; II. A., n. 51).

Haec omnia aequae valent pro viduis circa delectationem et gaudium de copula habita in praeterito legitimo matrimonio, sed etiam iis cavendum periculum delectationis appetitus sensitivi.

Caput VI.

PECCATA CAPITALIA

Peccatum sive vitium capitale iuxta S. Thomam (I-II. q. 84, (i. 3) dicitur illud, ex quo tamquam ex capite alia vitia seu peccata prodeunt. Septem numerantur, scilicet, superbia, avaritia, luxuria, gula, ^{ac} ini, invidia et acedia. De quibus nonnulla disseremus.

Articulus 1.

Superbia.

»7

248. — Notio et divisio. *Superbia est inordinatus appetitus propriae excellentiae*. Distinguitur duplex: *perfecta*, si quis ita excellere appetat, ut Deo eiusque praeceptis subiici nolit; *imperfecta*, si quis, servata debita subiectione, se extollit.—Xx.

Moralitas. 1° *Superbia perfecta est peccatum mortale, et quidem gravissimum*: nam «averti a Deo et eius praeceptis, quod est quasi *consequens* in aliis peccatis, *per se* ad superbiam pertinet, cuius actus est Dei contemptus. Et quia id, quod est *per se*, potius est eo, quod est *per aliud*, consequens est quod superbia sit gravissimum peccatorum secundum genus suum: quia excedit in aversione, (pia formaliter complet peccatum * (II-TT, q. 162, a. G).

b Cfr. MorkeHmdi. I.

2° *Superbia imperfecta regulariter est veniale*, nisi redundaret in gravem contemptum aut notabile damnum proximi. Ratio, quia non est gravis deordinatio (n. 65).

Filiae superbiae sunt tres: 1° *Ambitio*, id est, appetitus inordinatus honorum vel dignitatum, ad quas quis non habet idoneitatem vel meritum. — 2° *Vana* seu *inanis gloria*, quae est inordinatus appetitus *manifestationis* propriae excellentiae, (piam (piis vel reapse habet, vel habere putat, ad captandam humanam laudem. — 3° *Praesumptio*, quae est inordinatus appetitus aggrediendi aliquid supra vires.

Ex vana gloria alia septem vitia sobolescunt, nempe "inohe-
- dientia,^iactantia,vhypocrisis,^contentio,^pertinacia,6Uiscordia et "410-
tXXXXu., vitatum ostentatio (cfr. n. 66, 67; S. Thom., II-II, q. 132, a. 5).

Remedia sunt: consideratio propriae infirmitatis, vanitatis glo-
riae humanae, humilitatis Christi, poenae superbiae et praemii
humilitatis. 5 <*)*- f u/.uxu ■*..£——, * % i

Articulus II.

Avaritia.

— Notio et moralitas. *Avaritia est inordinatus appetitus divitiarum*. — Fer se opponitur *liberalitati*: per accidens opponi potest alii virtuti: v. g. iustitiae, cum quis bona acquirit vel retinet contra iustitiam; pietati, dum quis nimis parce alit familiam; cha-ritati proximi, cum congruas eleemosynas non erogat. Si opponitur tantum liberalitati, *ex toto genere suo veniale* est: si per accidens alii virtuti, potest mortale evadere.

Avaritiae et liberalitati opponitur *prodigalitas*, quae est, eycessus in erogando. Ex genere suo veniale tantum est; mortale tamen iit ex circumstantiis adiunctis, puta si (piis bona sua profundat in illi-citis voluptatibus, vel cum gravi familiae suae aut creditorum damno.

Filiae avaritiae sunt.· proditio, fraus, fallacia, periurium, in-quietudo, violentia, et durities erga miseros.

Remedia sunt: meditatio bonorum caelestium, periculi ac va-nitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, turpitudinis, infe-llicitatis et periculorum huius vitii (n. 68, 69).

PECCATA CAPITALIA

Articulus III.

Luxuria.

250. — Notio et moralitas. *Luxuria est inordinatus appetitus voluptatis vcnereae*. Inordinatus est, extra usum legitimum matrimonii.

Luxuria, directo voluntaria sive consummata sive non consummata est peccatum mortale ex toto genere suo; hinc solummodo ex imperfecta deliberatione peccatum veniale fieri potest. Luxuria in-
tele voluntaria admittit levitatem n
n. 199, 619, 631.

Filiae luxuriae sunt quatuor a parte intellectus, videlicet: caecitas mentis, inconsideratio, praecipitatio, inconstantia; quatuor a parte voluntatis, nimirum: amor sui, odium Dei, allectus praesentis saeculi, et horror futuri.

Remedia sunt: oratio frequens, sensuum custodia, occasionum et otii fuga, carnis mortificatio, temperantia, Sacramentorum frequentatio (n. 71).

Articulus IV.

Gula.

§ I. - Gula generatim.

251. — Notio, (*luta est inordinatus appetitus cibi et potus*). Inordinatio consistit in eo quod excedat praescriptum rationis, id est, debitum modum, qui competit valetudini corporis.

Hoc autem secundum D. Thomam *) fieri potest nuimie modis hoc versu comprehensis: *praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose*. Horum tres pertinent ad *cibum* et *potum* ipsum, duo ad illorum *sumptionem*. Excessus priori modo fit comedendo vel bibendo pretiosiora quam docet proprium statum (*laute*); vel nimis exquisite condita et praeparata (*studiose*); vel quantitatem maiorem quam conveniat (*nimis*). Excessus in *sumptione* committitur comedendo vel bibendo extra convenient tempus, aut saepius quam deceat (*praepropere*); vel modo voraci (*ardenter*).

Ex his colligitur non esse gulam, nec proinde peccatum, moderatam delectationem appetere ex cibo et potu, quando iuxta rationis

*) II-II. q. 148, a. 4,

regulam corporis refectio sumitur; quia naturae Auctor delectationem ceu invitamentum alimentis adnexuit.

252. — Moralitas. *Gula c.r. genere suo est tantum veniale peccatum*: quia immodicus usus rei licitae gravem inordinationem per se non continet. Est autem peccatum contra virtutem *abstinentiae*, si excessus fit in cibo vel potu non inebrianto, contra virtutem vero *sobrietatis*, si fit in potu alcoolico.

Potest tamen fieri mortale peccatum per accidens, si quis in delectatione gulae ultimum finem constituat; quod contingere potest 1° *formaliter*, cum quis expresse illam voluptatem summum bonum indicat; de quibus, Apostolus ad Philip]). 3, 19 ait: «Quorum Deus venter est»; 2° *virtualiter*, cum quis ob gulam peccatum mortiferum admittit, ut si graviter valetudini noceret, dummodo tamen gulosus id advertat; item, si propterea praeceptum ieiunii violaret, si graviter deesset in obeundo officio suo, si se inebriaret, etc. (n. 73).

253. — Quaestiones. *Quaer. I°* .In *crapula stricte dicta, hoc est implere st cibo et potu usque ad vomitum, ob voluptatem, sit peccatum mortale*.

Hesp. Sunt qui affirmant. Verum probabile est id *per se*, secluse nempe scandalo aut notabili nocumento valetudinis, esse veniale tantum. *Ita communiter*.

Nihilominus, data opera evomere quod quis sumpsit, ut iterato comedere et libere possit, vix excusari potest a mortali; quia videtur magnam deformitatem contra naturam rationalem continere, et maxime opponi virtuti temperantiae. Ita multi DD. probabiliter (n. 73).

Quaer. 2° *Quid dicendum de esu carnis aut sanguinis humani*.

Hesp. Si ex mora gula flat, videtur peccatum mortale, quum graviter repugnet, pietati defunctis debitae et viam pandat homicidio. Ex insta causa licitum esse videtur, ut si quis secus fame moreretur, modo ne ideo occidat hominem 1).

254. — Filiae gulae sunt: in *intellectu* hebetudo mentis; in *appetitu* inepta laetitia; in *ore* stultiloquium et scurrilitas; in *corpore* immunditia.

Remedia sunt: considerare pessimos gulae effectus in corpore et anima: mortificare carnem, praesertim in cibo et potu; recordari mortem et corruptionem mox futuram (n. 74).

1) Cfr. rtkun <<6n!rot. I, n. 182. Contni Victoria, *Rei. Ihrnl. de trmprranlia*.

§ II. - Ebrietas.

255. — Notio. Ebrietas dupliciter accipitur, ut notat I. Thom., II-II, q. 150, a. 1, nempe: 1° *passive* pro defectu usus rationis, per nimium potum inducto, unde dicitur (piis *ebrius*: et sic non est proprie peccatum, sed peccati effectus; 2° *active* pro ipsa inordinata potatione, quae hunc effectum efficit; sic est peccatum, et delinitur; *Inordinatus appetitus et usus potus usque ad privationem usus rationis*.

Divisio. Distinguitur: a) ebrietas *perfecta*, quae ea est quam definivimus, et b) ebrietas *imperfecta*, quae non penitus aufert usum rationis.

Signa porro ebrietatis *perfectae* haec proferuntur: 1° impotem esse boni a malo distinguendi; 2° non recordari dicta aut facta in ebrietate; 3° agere omnino insolita, quae quis numquam integra mento agere solet; v. g. si turpia vel absurda protulerit aut fecerit, cum alias «it pudicus et prudens; si blasphemavit, cum alias sit modestus et benignus.

c Quod si post potum adhuc possit bonum et malum discernere, imperfecta erit ebrietas; quia discretio illa non potest cum defectu rationis consistere, etiamsi ceteroquin aliquantum turbata sit phantasia, aut vomitus sequatur, vel lingua titubet, pedes vacillent, oculi duplicia videant, ac domus gyrare videantur. Pari modo, si adhuc solita officia possit utcumque exsequi, etei cum vertigine et difficultate (n. 78).

256. — Principia. I. *Ebrietas perfecta est peccatum mortale*. Probatur 1° ex S. Script. Isaiae 5, 11: «Vae, qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam»; porro particula *vae* in Scripturis passim comminationem damnationis aeternae significat. Deinde 1 Cor. 6, 10: «Neque ebriosi... regnum Dei possidebunt». 2° Ex ratione: est enim gravis inordinatio (piod homo *contra ordinem naturae*, actu nempe intemperantiae, *violenter* sibi auferat tum *usum* rationis, quo nihil est in homine praestantius quoque secundum virtutem operatur et peccata declinat, tum *potestatem* proximam ea utendi: unde imaginem Dei deturpat seseque ad statum bruti redigit, et sese exponit gravi periculo peccandi lethaliter, quatenus ebrietas facile multa mala secum trahit, ut libidinem, blasphemias, rixas, gravem familiae afflictionem, liberorum neglectum, creditorum fraudationem. etc. Cfr. S. Thom., II-II, q. 150, a. 2; q. 153, a. 2 ad 2.

II. *Ebrietas imperfecta est per se peccatum veniale tantum*, ob imperfectionem actus seu parvitatem materiae (n. 75). —r *Per accidens* vero saepenumero evadit peccatum mortale, vel 'ob scandalum, uti v. g. sacerdos in aliquibus adiunctis graviter peccaret, si semel tantum ebriosus esset aut paterfamilias, si saepe; vel^ob

pravum finem, ut si quis biberet ad vehementiorem in se libidinem excitandam; vel*ob *damnum* sanitati aut familiae inferendum; vel Λ)1) gravem *tristitiam* uxori, filiis, parentibus afferendam, etc. (Königs, *Theol. Moral.*, η. 213).

III. *Mala commissa in ebrietate non imputantur ad culpam, si nullo modo sunt voluntaria. — Imputantur vero, si praecisa fuerint. confuse saltem, ut probabiliter secutura; quia sunt voluntaria in causa.* Excipiunt nonnulli peccata *oris*: sed hanc exceptionem S. Alf. admittit tantum quoad contumelias *in homines* prolatas, quippe quae nullam contumeliam ex communi aestimatione inferre censeantur: secus vero, si *in Deum* proferantur, ut blasphemiao; quia blasphemiae, utcumque voluntariae sint, Deum inhonorant, quum blasphemiae etiam in ebrietate prolatae, adversentur *confessioni* bonitatis divinae; dein honor Dei exigit ut propter eas solas iam ebrietas vitetur.

" Porro gravitas peccatorum, quae in ebrietate committuntur, accipienda est secundum mensuram advertentiae et voluntarii, quae i, adfuit in causa, scilicet in ebrietate. Hinc homicidium imperfecte tantum praevium, puta si levis tantum dubitatio de eo in animum ^venerit et per venialem negligentiam maior consideratio fuerit praetermissa, in leve tantum peccatum imputabitur. Cfr. Lassius, *lib.* 4, c. 3, n. 28; Salm., *tract.* 25, *cap.* 2, η. 33 (η. 78; Fl. A., *tr.* 8, ». 8).

Do reatu pollutionis, quam ebrius *patitur*, cfr. infra n. 619.

257. — Resolutiones. 1° Culpa vacat, qui improvise captus est vino, aut in auram exiens vento turbatus est (n. 78).

2° Non peccat graviter, qui inter bibendum indicat se illa potione quamvis immoderata, inebriari non posse; nisi oppositum iam expertus sit.

3° Peccat graviter, qui quidem expresse non vult inebriari, sed tantum bibit quantum potest, non curans utrum ebrietas sequatur necne. — Itçin qui advertit se inebriandum esse si pergat potare, et nihilominus non desistit. — Item, qui ex amicitia vel urbanitate convivas invitat et urget ad haustus, quibus praevidet eos probabiliter inebriandos esse; secus autem si liberalem potum tantum offerat, putans convivas non esse inebriandos, nec ultra convenientiae metas bibituros. — Peccant quoque graviter, qui alios ad aequales haustus provocant vel cogunt, aut se invicem obligant, sive in ebrietatem incidunt, sive illius dumtaxat periculo se exponunt.

1« Peccant graviter tabernarii, qui propter lucri cupiditatem ebriis vel ebrietati proximis potum subministrant, nam ex praecepto charitatis tenentur, quoties sine magno incommodo possunt, peccatum ebrietatis impedire.

5° Peccat graviter ille qui advertenter sumit tantam potionem, quanta est apta ad inebriandum, quamvis, antequam sensibus destituatur, somno

se coiiiiittat quo vini effectum effugiat, quia per accidens est quod vel per somnum vel per inebriationem sensibus privetur (n, 78, 6°).

6U Quod ad *alcoousmo* deditos pertinet, non quidem peccant graviter *per se*, (pii ex potandi habitu facti sunt potentes ad bibendum, ita ut ex largo potu non inebrientur aut qui aliquo pharmaco impediunt quominus ratio deficiat. *Per accidens* vero eiusmodi bibuli persaepe peccant graviter, nempe propter sequelas. Etenim praeter damnum familiae, malum exemplum, neglectum liberorum, quae ordinarie alcoolismns servumfert, i» *ipso alcoolisla* libido valde excitatur, sanitati corporis et mentis grave nocumentum infertur, paulatim sensus moralitatis et religionis omnino hebetatur. Praeterea filii alcoolistae saepius tristes effectus subeunt peccati patris et magis adhuc matris: frequenter habent vehementem inclinationem ad potum alcoolieum et ad venerea, praedispositi sunt ad affectiones neuroticas, hysteriam, melancholiam etc., quae pluries ad perfectam amentiam ducunt.

Cum insuper hoc vitium inter ea computetur, e quibus difficillime emergunt homines, omnibus mediis, tam supernaturalibus quam naturalibus, alcoolismns impugnandus est. Quapropter summopere promovendae sunt *associationes temperantiae*, uti vocantur l). Experientia enim compertum est id genus associationes usum liquorum alcoolicorum multum restringere. Imo laudandi sunt ii, qui boni exempli gratia vel ob aliud motivum eharitatis vel temperantiae, nisi potior utilitas obstat, abstinentiam totalem profitentur. At vero *obligatio* eharitatis nonnisi rarissime habebitur, nec in genere statui potest ‡).

Insuper, bonum commune postulare potest, ut ipsa etiam auctoritas civilis restringat productionem, importationem, venditionem potus alcoolici.

258. — Quaestiones. Quaer. 1° A» liceat sc inebriare ad morbum expellendum.

Rcsp. Nonnulli negant: quia voluntaria ebrietas est intrinsece mala. Plerique affirmant; quia iuxta eos in casu non est intrinsece mala, quum in casu desit intemperantia; et huic sententiae favet S. Thomas ·). S. Alfonsus eandem approbat, si *directe* et *per se* intendatur non ebrietas, sed ille potus effectus, (pio morbus expellatur; quia quando actio in se honesta, qualis est potatio, habet effectum bonum et malum, licet iusta de causa eam ponere ad obtinendum effectum bonum et effectus malus licite permittitur (n. 7G).

Licetum proinde foret, v. g. in casu cholerae morbi, magnam copiam

) S. Silus idurici has luwocntlon< tum laudibus tum indulgenti!» promovit. Cfr. v. g. .I.J.S.. 15 Mnil 1911. p. 217, i-t 12 lunll 19U, p. 309.

Cfr. Ixdnnkuhl Iu *l.in;rr Quartalsr/iri/l* (1917). p. 97 sq. et (1918), p. 13 *j.. I'rûuuner O. P., <Hf. (1917), p. 322.

·) Fnvct huic Hentcutlnc S. Thotnnx In quantum adslrult principium ex quo haac conclusio recte deducitur, scilicet Ille potus non ent dicendus immodentiv·. qui congruit caniori» vnletudinl. !!«λιπ coicliwloncm S. Thoimw non admittit, quin potum Inebriantem ad effectum Indicatum nnn npntat inii -snrlum. <fr. S. Th.. I-H, 88, n. 5 nd 1: J1-II. 150. «. 3 nd 3; II-II. q. 153. . 2 ml 2.

vini generosi vel liquoris bibero, ad calorem visceribus reddendum, etiamsi aegrotus praevideat se ex ea inebriandum esse.

Quaer. 2° *An liceat inducere aliquem ad ebrietatem, ut a malo maiori avertatur.*

Resp. Controv. 1° Sententia negat; quia numquam licet cooperari ad intrinsece malum, etsi materiale tantum.

2° Sententia distinguit, nempe concedit pro ebrietate *materiali*, apponendo vinum fortissimum vel medicatum: qui malum materiale ex iusta causa suaderi potest; negat vero pro ebrietate *formali*: quia non licet cooperari ad *formale* peccatum alterius.

3* Sententia probabilior affirmat, sive ebrietas est materialis sive formalis; quia suadere et inducere ad minus malum, ut impediatur maius, non est suasio mala, sed bona, cum non eo tendat ut minus malum *absolute* fiat, sed ut praeferatur malo maiori (». 77; *lib.* 2, ». 57). Cfr. *vol.* I, *n.* 379, *q.* 2.

Quaer. 3° «*liceat alicui se inebriare ad VITANDAM mortem quam alter ei minatur, nisi inebrietur.*

Resp. Disp. Prima sententia affirmat tum quia homo, licet non habeat dominium usus rationis, illud tamen habet in ordine ad bonum totius ac proinde potest de tali usu disponere, prout est. necessarium ad totius conservationem: tum quia privatio rationis non est intenta, sed tantum permissa ex iusta causa, iacturae scii, vitae.

Secunda sententia, S. Alfonso unice probabilis, negat, quia actus ille manet actus intemperantiae, quum *pro.rime.* non valetudini corporis conservandae inserviat, sed unice ad inebriandum tendat, et remote tantum ad periculum *ealrinsecum* expellendum adhibeatur (». 76. *Quaeritur* 2°).

§ C H O L I O N 1 .

De usu chloroformii aliorumque narcoticorum.

259. — De liceitate usus narcoticorum ad praeccludendum sensum doloris sub operatione chirurgica iam nemo est qui dubitet. Et recte sane; etenim, ut docet 1). Thomas, defectus rationis secundum se non est peccatum, sed secundum actum, quo quis in hunc defectum incidit: qui actus si est inordinata concupiscentia ut usus vini, erit peccatum intemperantiae ad gulam pertinens; si vero est in se licitus, et ex iusta causa positus, defectus rationis ad modicum tempus nullum est peccatum 1); si vero nulla adsit iusta causa, a peccato veniali saltem excusari nequit.

Quaeritur, *an liceat uti narcoticis ad mitigandos partus dolores.*

Praen. Prudens et moderatus usus chloroformii vel alius medii narcotici, ita se. ut narcosis nec nimis profunda nec. nimis diuturna sit,

1) Cfr. II-II. <1. 133. <1. 2 n<1 2.

non videtur creare periculum infanti}1). Nec modus adhibendi narcoticum qui vocatur *chloroforme à hi reine* 2) nocivus est. Consistit hic modus in eo, ut iu initio singulorum dolorum (sunt enim dolores interrupti) aliquid chloroformii vel chlorali aethylici ministretur, (pio pro tempore illius doloris sensus minuitur, quin tamen usus rationis auferatur.

Narcoticum autem imprudenter, aut a non satis perito adhibitum, grave periculum infanti creat. Patet in hoc casu usum eius prorsus illicitum esse. Secus autem:

Resp. Quidam dicebant veniale esse si dolores ordinarii sunt, quia dolores partus ordinarii ita a Deo conditioni praesenti humanae naturae iuncti sunt, ut contra ordinationem divinam videatur se hisce subtrahere. Attamen omnino *affirmantium* est: sicut enim labor in sudore vultus et omnes dolores, sic in specie dolores partus generi humano inflictis quidem sunt tamquam poenae pro peccato originali; sed null. modo Dens prohibuit, ne inventionibus humanis istae poenae n).iil.u<-reiiur. Dolor partus in hoc tractandus est sicut quicumque alius didor a).

§ C H O L I O N II.

De usu morphii, opii, cocaini, etc.

260. — Usus morphii, opii, cocaini, aetheris et tabum mediorum narcoticorum in exigua quantitate (puta 0,1 gram, in diem), si *raro* fiat, innoxius est et potius ad nervorum pacationem inservit. Idcirco eo modo licitum est v. g. ad leniendos dolores, ad somnum concitandum in infirmo insomniis laborante.

Quam maxime autem cavendum ne *saepe* et *ordinarie* fiat. Usus enim ~ immodicus, sive in quantitate, sive in diuturnitate, valde noxius est. sanitati corporis graviter nocet et omnes facultates hominis debilitat. Insuper facillime ducit ad vehementissimam morphii etc. cupidinem (morphomaniam), quae difficillime vinei potest, ita ut unicum terme remedium sit cura eius in sanatoria '). Quare talis usus *graviter illicitus* est.

Ql a e i u t v k, *an licitus sit usus morphii ad procurandam Et t h a x a s i a m*, i. e. *placidam et tranquillam mortem*.

Resp. Dist.: 1° Ope morphii solum dolores lenire, ita ut non auferatur usus rationis, licitum est.

2" Usus rationis omnino auferre, sed ad tempus tantum, non videtur illicitum, saltem si dolores magni sint.

3" Usus rationis omnino auferre, ita ut moribundus sopitus decedat,

•1 (fr. <'apiOiiuuiii-Bennunnii. *Pastoral· Mtdirin* p. 11-17; Olterx. *Postoraltnrdi-iu* 3. p. 113. Sir vocatur, quia nirlnn Victoria lUi partum μ iHIKμ . frrtur. De dlverd* alii* nuaesthodeh rfr. *Cdhirra btrnnrc* (1952), n. 4, p. 18-01; (1951). n. 3. ji. 2-19.

3) Quod a fortiori valet do pharmacis quae defectum rationis non adducunt. aut <le sic dicta methodo *prophylureat psychico·phyttetu* (iuxta inventa Head et Pavlux); rfr. PII XII Alloc. 8 hm. 1956 (J. J..S\ (1050) p. 82-95).

*) Cnprltmiinn, p. 12; OlfrCH, p. III.

certo non licet: a) si paratus non sit ad mortem christianam, *b)* si fit contra sen praetor ipsius moribundi voluntatem. — *Licetum videtur*, si secus in periculo esset denuo graviter peccandi. — Secus autem *disputatur*. Multi negant id licere ‘); ratio eorum est, quia adesset abbreviatio quaedam vitae spiritualis, quae tunc maxime necessaria sit. Alii ‘) autem, quibus potius adstipiuamur, id licetum putant, si dolores vehementes sunt. Ratio, quia non formaliter, sed gradu tantum differre videtur a casu aegroti — qui chloroformio utitur ad non subeundos operationis dolores; huius enim etiam vita spiritualis aliquomodo abbreviatur. Quare si unum licetum est, et alterum permitti posse videtur.

Nihilominus, praxis illa omnino dis%7a<Temla est, tum quia iegro to aufertur occasio multum merendi et pro peccatis satisfaciendi, tum praesertim, quia ex praxi divulgata pessimae sequelae oriturae sunt.

Articulus I’.

Ira.

261. — Notio. *Ira est inordinatus appetitus vindictae et nocu- menti alieni:* quae cum perseverat, fit odium. Inordinatio autem ista potest exsistere: 1° a parte *modi irascendi*, ut si quis nimium excandesceret interius, vel nimium exterius id patefaceret signis; 2° a parte *obiecti*, ut si quis vindictam appeteret vel^immeritam, vel wultra meritum, vel^praeter legitimum ordinem, id est, sine legitima auctoritate/vel ex malo animo, puta ex odio.

Si quis autem appetat iustam vindictam seu punitionem, et cum ordinato animi motu, ita non est peccatum, sed est laudabilis, emanans ex zelo boni, ut patet in Superioribus irascentibus culpis subditorum, et in Deo irascente peccatis hominum.

Moralitas. *Ira* 1° *inordinata a parte modi irascendi, ex genere suo est veniale peccatum:* cum non sit gravis inordinatio; quamvis possit fieri ex accidente mortale, ut si adderentur blasphemiae, imprecationes, scandala; — 2° *inordinata a parte obiecti, est ex genere suo mortale peccatum:* siquidem opponitur charitati et iustitiae; veniale igitur fit propter imperfectam deliberationem vel levitatem materiae (n. 79; S. Thom., II-II, q. 158, a. 2 et 3).

Filiae irae sunt: in *corde* indignatio et tumor mentis; in *ore* clamor seu confusa locutio, blasphemia, contumelia et maledictio; in *opere* rixa seu privata pugna.

*> Mare’., I. η. 701; U-limkuhl, I. 892; Noldln ’’, I. /». 310.

) Prûinmer-s, II, />. 072 et prtunertlni Woutcre in *X.K.st.* (1912), p. 318-352.

Circa duas ultimas notaro iuvat: 1° *Maledictio* in homines, ex odio vel vindicta, ut sit peccatum mortale, tria postulat, nempe ut malum optatum sit *grave*, optetur vere, et cum *plena deliberatione*. Ita S. Thom., 11-11, *q.* 76, *a.* 3. — 2° *Rixa*, si modum non excedat, erit veniale peccatum; mortale, vero, si progrediatur ad gravem laesionem. Culpa communiter attribuenda est incipienti rixam; alter enim potest se defendere cum moderamine inculpatae tutelae (n. 80-83; S. Thom., 11-11, *q.* 11, *a.* 1).

Remedia irae sunt: consideratio damnorum eius; meditatio mansuetudinis Christi; non agere nec loqui in motu irae; eius motus statim reprimere; exercere actus patientia»; frequens oratio etc.

Articulus VI.

Invidia.

262. — Notio. *Invidia est tristitia de bono alterius, quod apprehenditur ut malum proprium, prout est diminutivum propriae excellentiae.*

Invidia non est: 1° (pium aliquis dolet de bono alterius, in quantum ex eo timet nocumentum sibi vel aliis; 2° quando tristatur, non eo quod alter bonum habet, sed eo quod sibi deest bonum illud, quod alter habet: hoc proprie est *aemulatio*; 3° si tristatur de bono alterius, in quantum ille, cui accidit bonum, est eo indignus; et hoc est *indignatio*; I° eum dolet de bono alterius, quia malum illi optat; et hoc est *odium*. Tum vero invidia est, cum (piis tristatur de bono alterius, quatenus alter antecellit ipsum in bonis: quod invidens aestimat ut malum proprium, in (pianuni est diminutivum propriae excellentiae (n. 72; S. Thom., TI-II, *q.* 36, *a.* 2).

Moralitas. *Invidia est e.r genere suo peccatum mortale.* Constat ex eo, (piod ab Apostolo ad Galatas 5, 21 inter opera illa enumeratur, (pia a regno Dei excludunt; et ex ratione, quia adversatur charitati, (pia gaudere solet de bono alterius, quod invidia dest nudum exoptat. Quod si invidia est de bonis *spiritualibus* proximi, est gravissimum peccatum in Spiritum Sanctum, quod vocatur invidia *fraternae claritatis* («. 72; S. Thom., *loc.rcit.*, *a.* 3).

Filiae invidiae sunt: odium, detractio, susurratio (de quibus alibi sermo erit), gaudium in adversis proximi, et afflictio in prosperis eius.

Remedia sunt: consideratio malorum ex invidia provenientium, ollicia charitatis erga proximum, frequens oratio, humilitatis exercitium (n. 72).

Articulus VII.

5U>TH

Acedia.

263. — Notio et moralitas. Acedia dupliciter accipi potest, nempe: 1° ut vitium GENERALE, et sic est quodvis taedium seu fastidium de bonis *spiritualibus*, et inde animi languor in exercitio virtutum, ob laborem seu molestiam et. difficultatem adiunctam. Sic sumpta est vitium generale, quia omne vitium refugit bonum virtutis oppositae, estque contra illam virtutem, cuius actus refugit. En genere suo veniale peccatum est; fit tamen mortale, si ob acediam omittatur exercitium virtutis sub mortali praeceptum. Quod si, stante taedio pure naturali, virtus perfecte exerceatur, meritum augebit.

2° Ut vitium speciale et peccatum capitale, et sic est *tristitia et taedium de bono divino*, i. e. de Deo eiusque amicitia, apprehensa ut mala propter difficultatem illius obtinendae et conservandae per laboriosa virtutum exercitia, et voluptatum illicitarum fugam: unde lit ut quis amicitiam illam non curet, sed fugiat (S. Thom., II-II, q. 35, a. 2). Est ex genere suo peccatum mortale; (plia graviter repugnat charitati Dei, cum contineat directam aversionem a Deo.

Filiae acediae sunt: malitia, id est, odium boni; rancor, id est, indignatio adversus eos, qui a peccatis absterrent et ad bonum impellunt; pusillanimitas, desperatio, torpor et evagatio mentis.

Remedia sunt: frequens oratio, meditatio laborum ac Passionis Christi et Sanctorum, brevitatis laborum, aeternitatis praemiorum etc., pia lectio, frequens Confessio et Communio, etc. (n. 81).

S. ThM I-II, 7. 55-67; *Quaest. disp. de Virtutibus; In III Sent.. dist. 33.*

Postquam egimus de actibus humanis, de eorum regulis in genere inorum, quae sunt lex et conscientia, de eorum defectione ab illis regulis seu de peccato, iam nunc agendum de principiis quibus homo firmatur ad eliciendos actus regulae morum conformes, et ad declinandum a peccatis, i. e. de virtutibus. Quare dicemus: 1° de virtutibus in genere, 2° de virtutibus cardinalibus in specie, 3° de virtutum annexis seu de donis Spiritus Sancti.

Caput I.

DE VIRTUTIBUS IN GENERE

Articulus I.

Notio et divisio virtutis.

264. — Notio. Virtus est quidam ¹⁾ habitus ²⁾ perficiens hominem ad bene operandum (S. Th., I-II, q. 58, a. 3). Explicatur:

1) Est *habitus* i. e. qualitas de se difficile mobilis; unde removetur a genere virtutis quidquid est mera dispositio.

2) *perficiens hominem*. Homo autem ad operandum indiget perfecti habitus superaddito in omnibus potentiis quae sunt non ex se determinatae sed se possunt habere ad multa; hae enim possunt agere vel non agere, bene agere vel male. Quare ut perfectae sint, indigent aliquo superinducto quo habitualiter inclinentur et firmentur in ordine ad operationem perfectam. Porro potentiae non determinatae ad unum sunt omnes

et solae potentiae aliquomodo rationales, sive sunt rationales per essentiam ut intellectus, sive rationales"per participationem, uti voluntas et appetitus sensitivus Subiectum igitur virtutis sunt: 1° *intellectus*, tam speculativus quam practicus; in intellectu speculativo sunt v. g. virtus scientiae, virtus fidei; in intellectu practico prudentia; 2° *voluntas*, in qua i. a. est iustitia; 3° *appetitus concupiscibilis*, in quo i. a. est temperantia; 4° *appetitus irascibilis*, in quo v. g. est fortitudo.

3) *ad bene operandum*. bene onerari autem dupliciter sumi potest; vel potest dici bona operatio (piando actus perfecte a potentia procedit, abstractione facta ab eo an bonum fuerit hic et nunc potentia uti et tali modo uti; sic v. g. opus artis dicitur bonum, si perfecto ab intellectu practico procedit, abstrahit autem ab eo utrum inoraliter bonum fuerit hic et nunc tale opus faceret vel potest dici bona, (piando et actus perfecte procedit a potentia et etiam *usus potentiae* bonus est. Iamvero virtus *perfecta* requirit dispositionem ad bene operandum secundo modo; quia haec non solum opus, sed et operantem bonum reddit ; id quod est de notionem virtutis perfectae; haec enim est « (piaie bonum facit habentem et °PU8 0,1,8 bonum reddit » *). Dispositio priori modo dicitur virtus *secundum quid*.

Virtus *perfecta* est vel in voluntate vel in alia potentia,secundum quod est mota a voluntate; etenim quod homo *actu* bene agat contingit quod habet bonam voluntatem, (piaie voluntas moveat omnes alias potentias (piaie aliquomodo sunt rationales ad suos actus. Virtus *perfecta* regulatur recta ratione sive qua tali sive de illustrata; et sic habetur virtus naturalis vel supernaturalis. Quatenus vero non recta ratio, sed ipse Spiritus Sanctus specialiter movet ad operandum, non habetur virtus sed donum, per quod quis iam non mere humano modo bene agit, sed divino impulsu operatur.

265. — Divisio. Virtutes imprimis dividuntur in virtutes *ordinis naturalis* et virtutes *ordinis supernaturalis*. Virtutes ordinis naturalis perficiunt hominem in ordine, ad finem naturalem; vocantur *acquisitae*, quia homo propriis viribus eas sibi comparare potest. Virtutes ordinis supernaturalis perficiunt hominem in ordine ad finem supernum; vocantur *infusae*, quia homo propriis viribus eas sibi comparare nequit, sed a misericordia Dei homini infunduntur).

*) I-II, η. (II. η. 2. Voluntas autem et appetitus non eodem modo sunt participati: voluntas enim naturae est in parte rationali; appetitus vero mensuratur naturae humanae et in parte non rationali et correspondet cognitioni sensitivae: participat autem rationem in quantum naturae est a ratione dirigi? temperantiam rectam propriam Inclinationem, unde non obdit rationi. Cfr. *Dr FiH.*, η. 1, a. 1 c.

5) /> Pirf., c. I, cf. 5 c.; I-II, q. 50. a. 3.

’) Haec sunt virtutes inferiores potentiae infundere virtutes ordinis naturalis quod via ordinaria actibus acquiruntur; haec dicuntur *infusae* /xr *accident*, quod aliis mitem ulterius non habemus.

Virtutes acquisitae ulterius dividuntur in virtutes *intellectuales* et *morales*, prout perficiunt intellectum vel partem appetitivam animae.

Virtutes infusae subdividuntur in virtutes *theologicas*, quibus bene disponitur homo circa ipsum finem supernaturalem, et in virtutes *morales infusas*, quibus bene disponitur circa ea (pia sunt ad illum finem).

Virtutes theologicae et virtutes morales, sive acquisitae sive infusae, sunt virtutes *perfectae*; virtutes acquisitae intellectuales sunt virtutes *secundum quid*, excepta prudentia, quae est virtus perfecta.

Articulus II.

Virtutes acquisitae.

§ I. - VIRTUTES ACQUISITAE IX GENERE.

266. — *Acquisitio.* Virtus ordinis naturalis acquiritur actibus ipsius potentiae. Etenim potentia, eo ipso quod determinatur in actum suum, quodammodo disponitur in idem; et cum multoties inclinatur, firmatur haec dispositio ita ut fiat forma quaedam stabilis. Quanto autem actio agentis est efficacior, tanto velocius inducit hanc formam *).

A natura quidem ineat communiter omnibus hominibus aptitudo ad virtutes et quaedam *inchoatio* earum, secundum quod insunt nobis a natura quaedam principia naturaliter cognita, tam scibilium quam agendorum, quae sunt quaedam *seminaria* virtutum, non tantum intellectualium, sed etiam moralium, in quantum voluntas naturaliter appetit bonum quod est secundum rationem; perfectio vero et consummatio virtutis non nisi ex actibus oritur. Similiter specialis inclinatio quae alicui homini ex *naturali complexione* ineat ad actus huius vel illius virtutis non est virtus, nisi inchoative. Non <>t VUUt-s nam eo jnsio <mod ~ £* _ £
naturalis est, nec se subtracta est regimini rationis, a qua dirigi est de essentia virtutis. Est tamen virtus inchoative, quia aptitudinem praebet ad virtutem ***L- .
de facili comparandam *).

267. — *Effectus.* Virtus acquisita efficit ut homo: 1° operetur *uniformiter*: virtute enim potentia habitualiter ad actum perfectum inclinatur; 2° operetur *faciliter*: quia habitu virtutis potentia aliquomodo ad unum inclinatur et per actus quibus orta est virtus simul (inclinatio externa et dispositiones contrariae sublatae sunt;

*) Cfr. *Dr. Viri.*, q. I. «. 0 c. et ml IL

*) Hr. MI. q. β. i. π. I; *Dr. Viri.*, q. I. a. 8 r.

3° operetur *delectabiliter*, per habituni enim operatio lit quasi-naturalis et per consequens delectabilis *).

268. — Augmentum et diminutio. *Augentur* virtutes, non per additionem, sed quatenus magis irradicantur seu potius magis actuant seu perficiunt subiectum s). Hoc tit per repetitionem actuum: eadem enim est ratio augmenti quam acquisitionis. Secundum 1). Thomam autem non augentur per omnes actus, sed tantum per actus eiusdem vel maioris intensitatis quam habitus. Actus minoris intensitatis potius disponit ad diminutionem ’).

Diminuuntur virtutes *directe* per actus contrarios repetitos, *indirecte* per cessationem ab actibus. Per actus contrarios enim repetitos vitium contrarium inducitur, per cessationem ab actibus impedimenta agendi facile crescere possunt ideoque usum virtutis difficiliorem reddere. Patet autem diminutionem posse pertingere usque ad plenam amissionem.

§ II. - Virtutes intellectuales.

269. — Notio et distinctio. Virtutes intellectuales eae sunt quae perficiunt intellectum tam speculativum quam practicum ad operationes suas bene eliciendas. Numerantur quinque: intellectus, scientia, sapientia, prudentia et ars.

1. Intellectus, scientia et sapientia perficiunt intellectum *speculativum* ad veritates universales perfecte attingendas: *intellectus* perficit eum ad prima principia perfecte cognoscenda, sive sunt principia ordinis speculativi, et tunc vocatur intelligentia, sive ordinis moralis, et tunc vocatur synderesis; *scientia* eum inclinat ad conclusiones e primis principiis recte deducendas; *sapientia* intellectum disponit ad considerandum tam principia quam conclusiones prout - habent ordinem ad altissimam causam. Ç «tr *

II. Prudentia et ars perficiunt intellectum *practicum*. Intellectus practices est intellectus, non prout veritates universales cognoscit, sed prout veritatem cognitam ordinat ad opus; hinc eius est, tamquam facultas dirigens alias potentias ad opus dirigere et applicare. Porro ita dirigit tam potentias appetitivas animae quam potentias apprehensivas sensitivas et potentias ad extra operantes. Iamvero, *prudentia* perficit intellectum practicum ad reete dirigendas potentias

DE VIRTUTIBUS IN GENERE

anetitivas, *ars* autem ad recte dirigendas potentias apprehensivas sensitivas, praesertim phantasiam (et sic constituuntur artes pulchrae) et potentias ad extra operantes (et sic habentur artes mechanicae) '). Cum autem actus potentiarum appetitivarum in homine sint actus morales — per appetitum enim tendit in finem suum — patet *prudentiam eam esse virtutem qua omnes actus morales rectae rationi conformentur*.

Notanda. 1° Aetna appetitivae potentiae vocari nolent agibilia, aetnae autem aliarum potentiarum supradictarum (utpote quae sint potentiae exsecutivae) faotibilia; unde classica definitio prudentiae: *recta ratio agibilium et artis: recta ratio fadibilium*.

2° Virtutes intellectuales non sunt virtutes perfectae, sed tantum secundum quid; excipitur tamen prudentia quae perfectae virtutis rationem habet. Ratio, quia virtutes intellectuales non praebent bonum usum potentiae, sed tantum opus bonum reddunt; ratio exceptionis, quia prudentia dat et facultatem recte agendi et bonum usum facultatif. Cfr. supra n. 264.

3° Prudentia secundum eesontiam est virtus intellectualis; materia autem eius, ut ex supra dictis patet, est omnino moralis. Quare ordinarie virtutibus moralibus annumeratur, eo vel magis quod intime, uti videbimus, hisce conjuncta est *).

§ III. - Virtutes morales.

270. — Notio. Virtus moralis est virtus perficiens hominem in parte appetitiva ad appetendum in omnibus *rationis*. Etenim ! virtus moralis est virtus perficiens hominem in parte appetitiva ad bene operandum, Bona autem est humana operatio quando rectae rationi conformis est; ratio recta enim est regula humanorum actuum. Essentia igitur virtutis moralis consistit in hoc, quod appetitum bene disponat ad agendum in omnibus secundum rectum rationis indicium, a. v. ad appetendum in omnibus bonum suum, prout a ratione indicio practice recto sibi appetendum proponitur, seu ut succincte dicitur, ad appetendum in omnibus bonum rationis ').

Ex hoc sequitur: 1° Actum virtutis moralis numquam poni posse, quin simul eliciatur netus prudentiae. Ad hoc enim ut homo agat secundum virtutem moralem requiritur, non solum ut sit debita intentio finis virtutis, sed etiam ut homo recte accipiat ea quae sunt ad finem. Hoc autem esse nequit nisi per rationem recte consilientem, indicantem et praecipientem de iis quae sunt ad finem: hi autem actus sunt actus prudentiae.

2° Virtutes morales, ut dicitur, *esse in medio*, se. in medio inter excessum et defectum. Potest enim homo in actibus suis modum rectae

rationis excedere vel ab eo deficere; virtutis moralis autem est eum ita disponere ut nec. excedat nec deficiat, sed rectum medium inter utrunque teneat. Medium igitur virtutis moralis nihil aliud est quam rectitudo rationis. — Etiam prudentia illud medium servare debet, licet alio modo quam virtutes morales stricte dictae; prudentiae enim est illud medium ut regulantis, virtutis moralis ut regulabile >).

271. — *Distinctio. I. Distinguuntur virtutes morales secundum rarius rationes boni honesti quae in actibus humanis inveniuntur. Distinguuntur enim, utpote habitus, per obiecta formalia. Obiectum formale, autem virtutis moralis est bonum rationis seu bonum honestum. secundum quod igitur bonum rationis seu bonum honestum diversum est, etiam specie diversae sint virtutes oportet.*

II. Porro diversitas boni rationis primum exsurgit ex diversitate obiectorum earum potentiarum quibus tamquam subiecto virtutes inhaerent'). Sic ergo habentur: 1° *Virtutes inhaerentes voluntati*. Voluntati autem inhaerent virtutes non eirea bonum proprium, sed tantum circa, bonum quod est *ad alterum*. Ratio prioris quia ad bonum proprium voluntas natura sua tendit, ideoque quoad hoc virtute non indiget; etenim *qua appetitus* natura sua tendit in bonum suum, *qua appetitus rationalis* natura sua in bonum rationale *). Ratio alterius quia ad bonum quod est ad alterum voluntas non tendit natura sua; appetitus enim naturaliter tantum ordinatur in bonum sibi '). — Sic igitur in voluntate habentur virtus iustitiae, religionis, gratitudinis etc. Tot ponendae sunt virtutes specie distinctae, quot habentur in iis quae sunt, ad alterum, bona ratione diversa.

2° *Virtutes inhaerentes APPETITUI sensitivo, tam concupiscibili quam irascibili*, quibus hae disponuntur ut firmiter et de facili obediunt rationi nec voluntatem a rationis indicio declinent. Tu hoc enim consistit bonum rationis in passionibus. Sic in concupiscibili v. g. est castitas, quae eum moderatur ut secundum rectam rationem se habeat circa delectationes venereas; sobrietas et abstinencia, (pia idem efficiunt circa delectationes in cibo et potu; in irascibili i. a. habetur fortitudo, quae facit servare medium rationis circa timores et audacias, mansuetudo quae circa iras etc. ').

— 272. — *Habitudo inter se. Γ. Quoad connexionem. 1° Nulla virtus moralis perfecta potest esse sine prudentia. Etenim ad virtuose operandum*

“ 1

1) I-II. 7. 64. il. 3 c.; MI. 7. 58. a, I.

*) De *Virt.*, q. 1. ci. 12 c.

3) Dtepiitatur utrum huiusmodi rectitudo uatunlie Rit aliqui dicitur hter dicitur Intinctum a voluntate neeno: et M afflrmnlur, quomodo tunc non nit virtue. Cfr. Saint., dexp. 2, *dub.* 3, n. II. 42.

Cfr. MI. 7. ûfl. β. ff Dr Ffrf., 7. 1, a. 5 c.; *ibid.*, q. 1. o. 12 r.

5) Cfr. *Dr. Virt.*, q. I. a. i c., ubi S. Thoman late probat, ofatn in appetitu nennitivo vlrutoc em ponendae.

non sufficit inclinatio ad finem virtutis — quae directe habetur per virtutem moralem — sed etiam requiritur ut quis eligat ea quae sunt ad finem; hoc autem fieri nequit sine prudentia quae est conciliativa, iudicativa et praeceptiva eorum (piae sunt ad finem').

2° *Prudentia perfectu non potest esse sine, virtutibus moralibus*. Est enim virtus inclinans intellectum ad recte dirigendum appetitum ad fines eius seu ad recte accipienda ea quae sunt ad finem virtutis. Atqui talis directio haberi non potest, nisi ipse appetitus bene se habeat ad fines suos, quia ex intentione finis virtutis procedit prudentia ad concilianda, eligenda et praecipienda ea quae sunt ad finem. Sic v. g. ad habitualiter recte dirigendam voluntatem in iis quae sunt ad alterum, requiritur voluntas firma semper agendi ea quae recta sunt. Appetitus autem bene se habet ad fines suos per virtutes morales. Ergo *.

3° *Virtutis morales perfectae sunt semper connexae*, sc. in prudentia. Est conclusio ex 1° et 2°. Non autem semper in eodem gradu sunt. Hoc dependet ab actibus quibus acquisitae sunt.

Notanda. 1° Virtutes morales imperfectae (i. e. inclinationes naturales vel dispositio quae nondum pervenit ad perfectam rationem habitus) inter se connexae non sunt, ita ut una absque alia haberi possit. Cum autem inclinatio naturalis, externe saltem, saepe eundem actum producat ac virtus, interdum videri potest, aliquis habere unam virtutem sine aliis: dum non habeat nisi inchoationem eius.

2° Virtutes morales nullo modo connectuntur cum virtutibus mere intellectualibus si excipias synderesim *; potest enim quis habere scientiam vel artem, et tamen carere omni virtute morali, et vicissim.

II. Quoad dignitatem. Virtutes morales non omnes eiusdem sunt dignitatis, ut patet; digniores enim sunt secundum quod obiectum earum dignius est, seu secundum quod in eo maius bonum rationis elucet.

Quare: «*prudentia*, quae perficit rationem, praefertur in bonitate aliis virtutibus moralibus perficientibus vim appetitivam in quantum participat rationem: et in his etiam tanto est una altera melior, quanto magis ad rationem accedit: unde et *iustitia*, quae est in voluntate, praefertur aliis virtutibus moralibus; et *fortitudo* quae est in irascibili. praefertur *temperantiae*, «piae est in concupiscibili, quae minus participat, rationem »4).

Nota. Virtutes intellectuales per se sunt digniores habitus quam virtutes morales, quia obiectum rationis nobilius est quam obiectum appetitus. Si autem considerantur in ordine ad actum, virtus moralis nobilior est, quia perficit, appetitum qui alias potentias ad actum movet

*) I-II. y. 05, a. 1.

*) Cfr. I-II. <l. 05, a. 1 c.; l)r I'irl.. q. 1>, a. 2 c.; Billot, p. 140.

*) Cfr. I II. q. 58. n. 4.

IU S. Th.. I II. <l. 00. it. I r. cfr. et I II. q. 60, ». 3; II-lf. q. 81. a. fi: Uihl.. q. 101. fl. & etc.; Ik <l. A, a. 3.

Cfr. I II. q. 60. <i. 3.

*Articulus III.***Virtutes infusae.**

C ltTr< —
&

273. — Notio et exsistentia. Virtutes supernaturales infusae perficiunt hominem in ordine ad linem ultimum supernaturalem; tum Quoad ipsum finem: et sunt virtutes *theologicae*; tum quoad ea quae sunt ad finem: et sunt virtutes *morales* infusae.

Virtutes *theologicas* a Deo in iustificatione infundi una cum gratia, fidei proximum est ex Cone. Trid., *sess.* 6, *e.* 7 et *can.* 11, imo secundum nonnullos de fide. — Virtutes autem *morales* simul cum istis infundi sententia hodieum communissima est theologorum. Nituntur Cone. Viennensi, quod hanc sententiam supponit (Deuz., *n.* 410); item catechismo Romano †

Ratio prioris est quia ad hoc ut homo perveniat ad finem ultimum supernaturalem non sufficiunt principia naturalia hominis, quum hic finis naturae vires excedat; unde oportet ut divinitus superaddantur homini aliqua principia supematuralia, per quae ita ordinatur ad finem supernaturalem, sicut per principia naturalia ordinatur ad finem connaturalem; haec autem principia dicuntur virtutes theologicae, et praecipua eorum est charitas, quae est principium meriti vitae aeternae ’).

Virtutes etiam mondes simul cum theologicis infundi suadet ratio: etenim, ut homo sit bene dispositus in ordine supernaturali, non sullicit ut bene se habeat relate ad ipsum finem huius ordinis, sed requiritur etiam ut bene se habeat circa ea, quae sunt ad finem. Hoc autem non fit per virtutes morales acquisitas; hae namque, ex principiis naturalibus procedentes, ad linem naturalem hominem ordinant; oportet igitur, ut divinitus ei infundantur aliae virtutes, proportionaliter respondentes virtutibus theologicis tamquam principiis, bene disponentes in iis quae sunt ad finem .).

274. — **Distinctio.** Distinguuntur, uti iam dictum est, in virtutes theologicas et virtutes morales infusas. lamvero:

I. Virtutes theologicae numerantur tres: fides, spes, charitas. Etenim, ut homo ordinetur in linem supernaturalem, oportet ut ipsi per principia supematuralia superaddita proportionetur secundum intellectum et voluntatem. Hinc intellectui superadditur habitus

*) /'arx 2. e. 2. </ 3l» et IU.

*) Cfr. 8. Th.. I II. q. 02. a. I et </ III, a. I.

»> Cfr. I II. </ 03, a. 3: D, *Viri.. q. I. a. 10.*

fidei, quo intellectus speculativus in ordine supernaturali elevatur et perficitur. Voluntati autem superadditur: a) habitus spei, quo elevatur et perlicitur voluntas ad tendendum in hunc finem tamquam possibilem ad adipiscendum; b) habitus charitatis, qui unit appetitum ipsi fini ut in se diligatur amore amicitiae *

Vocantur hae virtutes theologicae, quia earum obiectum, primum saltem, est ipse Deus.

II. Virtutes morales infusae distinguuntur secundum obiecta formalia. Obiectum autem formale est bonum rationis in quavis materia, sed non — uti in virtutibus acquisitis — bonum rationis indicantis secundum principia naturalia, sed bonum rationis illustratae, indicantis secundum principia supernaturalia, i. e. fide cognita. Secundum quod ergo in aliqua materia bonum rationis sic indicantis diversum invenitur, distincta virtus infusa ponenda est. Patet autem hoc obtineri in omni materia circa quam virtus acquisita haberi potest. Unicuique igitur virtuti morali acquisitae respondet specie distincta virtus moralis infusa *). Sic habentur: virtus infusa prudentiae, iustitiae, fortitudinis, temperantiae etc.

Nota. Cum virtus moralis infusa dirigatur prudentia infusa, sicut monilis acquisita prudentia acquisita, patet virtutes infusas eodem modo consistere in medio sicut illae. Virtutes autem theologicae per se non sunt in medio, quia in amando Deo, in sperando in Eo, in credendo Ei, per se (ex parte Dei) numquam potest homo excedere, cum Deus sit infinitae perfectionis. Cum autem homo debeat ferri in Deum secundum mensuram suae conditionis, nec accidens ex parte nostra) possumus excedere. Hinc non licet tempore inopportuno, quod deberet e. g. impendi rebus familiaribus, contemplationi divinarum veritatum se dare. Quare *per accidens* in medio esse dicuntur *).

275. — Effectus. Virtus infusa duplicem habet effectum formalem: 1° *clcratinncm* potentiae: nam si actus supernaturalis est, et potentia supernaturalis sit oportet; 2° *indinationem* (seu facilitatem. ut alii dicunt) *intrinsecam* ad suum obiectum; est enim de ratione virtutis ut inclinet potentiam ad actum perfectum *). Non ergo praebet facilitatem externam, ut patet in peccatore iustificato, qui magnas habet difficultates in virtute exercenda. Ratio quia per se non aufert impedimenta externa. Ad hoc requiruntur actus repetiti eius virtutis, Ob eamdein rationem non dat per se delectabilitatem agendi.

*) Cfr. 1-11. »l. 112. «. 3; *Dr l'irl.. q. I. rt. 12 c.*

J) Salin., *De Cirf.. diep. III, dub. I. I 4. ».* IS (I. β, p. 310-341).

*) *ctr. I-II. q. (14, π. I; Prûminnr, I. ».* 403.

*1 *De l'irl.. q. I. a. Io tul H: Salm.. I. <.. I 5, ».* 23-21 (p. 343. 314). Cfr. cUatn Mtuzcllii, *Ik rirlutibuA infttahi, n.* λ/.

276. — *Habitudo ad gratiam.* Virtutes infusae omnino dependent a gratia sanctificantis a qua, tamquam a radice, emanant¹⁾. Quare: 1° simul cum gratia *infunduntur*; quod valet etiam de fide et spe quatenus sunt formatae charitate; disputatur vero utrum habitus fidei et spei informis infundantur ante charitatem, quamprimum scilicet, homo actum harum virtutum eliciat.

2° Cum gratia *augentur*: nam unius rationis est augmentum et acquisitio. Augentur autem *omnes aequaliter*: omnes enim aequaliter se habent ad gratiam, quae est unica radix augmenti.

Itaque per actum v. g. virtutis charitatis, non tantum haec, sed aequaliter omnes aliae virtutes augentur; actus enim ille non est *directe* meritorius augmenti charitatis, sed *directe* est meritorius augmenti *gratiae*, et quia gratia augetur, cum gratia omnes virtutes infusae incrementum accipiunt. Nec obstat in variis sanctis quasdam prae aliis externe emicare virtutes; hoc enim oritur e maiori assuetudine eliciendi *actus* talium virtutum.

3° Sicut gratia, *numquam directe diminuuntur*: *diminuuntur* autem *indirecte* ^per negligentiam actuum virtutum et^ier peccata venialia, quippe quibus disponatur homo ad peccatum mortale, ideoque ad amissionem gratiae.

gratia, *amittuntur*, sc. per peccatum mortale. Excipiuntur tamen fides et spes, quae etiam post, peccatum mortale manent, licet informes; haec non amittuntur nisi per actus sibi contrarios.

277. — *Habitudo inter se.* 1. *Quoad connexionem.* Virtutes infusae omnes, tam theologicae quam morales, intime inter se connexae sunt, ita ut, si excipias fidem et spem informes, una absque altera haberi non possit. Ratio patet: intima connexio omnium cum charitate. Haec enim est mater omnium virtutum et radix in quantum est, omnium forma; forma autem ipsarum est quia movet et applicat omnes alias ad operandum propter finem ultimum supernaturalem ²⁾. — Excipiuntur fides et spes, quae in statu imperfecto sine aliis esse possunt, ut iam dictum est. — Virtutes morales insuper connectuntur per habitudinem ad prudentiam infusam eodem modo ac dictum est de virtutibus moralibus acquisitis.

II. *Quoad dignitatem.* 1° Virtutes theologicae dignitate superant morales, quia earum obiectum nobilius est, sc. ipse Deus.

2° Inter theologicas eminet caritas, quia, quum sit de obiecto habito, se propinquius ad obiectum habet quam aliae, quae im-

¹⁾ I-IT. 110. α. 1 ad 1.

²⁾ I-II, <i. 02, «. I; <j. 05. a. 2; IIIi, <l. 23. a. 1 et 8-, cfr. Infra n. 310.

partant in sui ratione quamdam distantiam ab obiecto '). Spes autem dignior est fuie, quia aliququaliter movet affectum ad obiectum †.

3" Morales infusae inter se eodem ordine se habent quo morales acquisitae.

278. — Habitudo ad virtutes acquisitas. Loquimur hic tantum de virtutibus monilibus infusis, (pias comparare intendimus acquisitis iis respondentibus. Cum hisce autem conveniunt materia circa quam et subiecto in quo sunt; differunt autem:

1° Quoad SPECIEM: Etenim virtutes specificè distinguuntur secundum specificam differentiam obiectorum formalium. Atqui obiecta formalia virtutis infusae et. acquisitae specificè differunt: nam huius obiectum formale est bonum prout substat rationi indicanti secundum principia naturalia; istius obiectum formale est bonum prout substat rationi, tude illustratae, indicanti secundum principia fidei. Sic v. g. ut exemplo utar Divi Thomae « in sumptione ciborum ratione humana modus statuitur ut non noceat valetudini corporis, nec impediat rationis actum; secundum autem regulam legis divinae requiritur, quod homo castiget corpus suum et in servitutem redigat per abstinentiam cibi et potus, et aliorum huiusmodi » ').

Ob aliam adhuc rationem specie differunt, sc. eo quod ad diversum *finem* ordinantur; per virtutes enim infusas homines bene se habent in ordine ad hoc quod sint cives sanctorum et domestici Dei; per acquisitas autem homo bene se habet in ordine ad res humanas 4).

2° Quoad *causam*: Acquisitae acquiruntur per frequentationem actuum, infusae per infusionem a Deo. Unde sequitur eas nullam connexionem habere inter se, nam ex una parte Deus potest infundere virtutes ei qui non pollet acquisitis, uti v. g. obtinet in infante baptizato; et ex altera parte acquisitae haberi possunt sine infusis; sc. in adulto in statu peccati mortalis. Ratio quia virtutes acquisitae utpote ordinis naturalis nullo modo exigunt donum supernaturale; et e contra ablatio virtutis infusae utpote doni ordinis supernalundis nulla ratione secumfert ablationem qualitatis naturalis ‡.

3° Quoad *εἰς ἃ ἐστὶν* duplex est differentia: a) virtus infusa non solum sicut acquisita dat inclinationem in actum, sed etiam elevationem potentiae in ordinem supernatundem: b) virtus infusa praebet facilitatem tantum internam, non autem per se facilitatem externam; virtus acquisita utramque praebet.

279. — Notanda pro praxi. 1" Patet honestatem natundem, in virtutibus acquisitis consistentem, et culturam intellectualem, quae a multis

† i i n. q. on. <i. « r.

!) I* Vir!., q. 5. a. 3 r.

*) I-II. q. 03. <l. I r.

.) Ib!tl. Cfr. ctlnin in III, 33, q. I, a. 2, eoi. I.

*) Quid frv<|ilentiitto lu-tuuin cniifenit tui virtutem Intumui) cfr. I-II, q. 02, a. I tui I.

infidelibus et etiam a nonnullis catholicis liberalibus, uti aiunt, tantopere extollitur, ut eam sanctitati supernaturali longe praeferre videantur, non facere hominem simpliciter bonum et, nisi charitate informetur et imperetur, nullum habere valorem meriti vitae aeternae; quare fieri potest ut homo qui naturaliter, externe saltem, perfectus videatur, revera peccator sit et post vitam damnetur. Imo in tali homine, qui charitate supernaturali privatur, ipsae virtutes acquisitae non sunt *perfidae* virtutes; tum quia non reddunt hominem simpliciter bonum; tum (plia prudentia perfecta, quam virtus perfecta supponit, stare nequit cum peccato mortali; tum quia homo in statu naturae lapsae atque peccati mortalis reus diu sine novo peccato mortali remanere non potest haec autem proclivitas in peccata mortalia virtutem perfectam excludit *). — Hinc etiam merito ab Ecclesia reprobata fuit opinio (piaae habebatur inter eas, quarum summam aliqui *Amerieanismum* vocant; cuius opinionis fautores «naturales virtutes praeter modum efferunt, quasi hae praesentis aetatis moribus ac necessitatibus respondeant aptius, iisque exornari praestet, (piod hominem paratiorem ad agendum ac strenuiorem faciant»’).

2° Curent animarum rectores, ut. animae sibi concreditae actus *verae* virtutis, praesertim supernaturalis, eliciant, ob motivum nempe supernaturalis, praesertim charitatis. Quod imprimis commendandum est iis, (pii naturalem habent inclinationem ad actum alicuius vel aliquarum virtutum. Hi saepe imaginantur se magnam habere virtutem v. g. mansuetudinis, charitatis fraternae etc., dum e contra nihil est nisi quaedam virtutis inchoatio, e qua sine rationis discretionis operantes frequenter, ut notat I). Thomas, peccarent⁴). Discant igitur tali inclinatione et facilitate inde proveniente eum in finem uti, ut actus virtutum correspon-

3° Indicium de gradu perfectionis alicuius virtutis nequit exclusive et cum certitudine formari ex externa facilitate vel difficultate cum qua exercetur. Externa enim facilitas, (piamvis per se sit signum maioris virtutis potest provenire ex naturali quadam inclinatione; difficultas vero externa non necessario provenit ex defectu operantis, sed potest provenire ex magnitudine operis vel circumstantiis externis, atque haec si vincitur, potius intensitatem virtutis arguit. Nihilominus perfecta virtus solet cum facilitate operari *).

⁴) I II. 7. 101. A. 8. Cfr. Infra vol. II. n. 270. <I. I.

-) Cfr. Salm. di»p. I. dub. 2. n. 20: Billunrt, hr /λλλλ. rl viri., dim. 2, a. I, J 3.

⁵) !,«» XIII In Epistola 7><fr>i Hm< rolrnlir nd \η·Iii·piH·. Bnlthn. 22 Inn. 1809 {Ada faunū XIII. XIX. p. 13). (inn huc erronea doctrina cohaeret distinctio inter virtuti* activa* (v. K. zvlw animarum) et poselvaa (obcdlentia, humilitas, patientia etc.); quasi hue olapel* meculis convenirent, Istaem praesenti maids congruunt. Quae dhtluetlo In w philosophice fal- «Mina est (omnes enim virtute* ordinantur ad actus) et In consequentiis spiritui Evangelii prorsi» contraria. Cfr. I. c., p. II. Cfr. etiam Plum XI. 8 lull! 1921. approbantem statuta ordini Carthaslcnais, revisa ad nonnam Codicis, In .I. J.S. (1921), p. 381. 388.

·) Ilr l’irt., 7. I. a. 8 c.

s) Cfr. supra n. 2i>7: I. 7. 95, a. I nd 2; I li. 7. III, a. I n<| 2; 111, 7. 15, a. 2 ml 3.

Ca pu t II.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS

Articulus I.

Virtutes cardinales in genere.

280. — Γ. Virtutes morales omnes, inde a S. Ambrosio *; a SS. Patribus et theologis reduci solent ad quatuor virtutes principales, quae *cardinales* vocantur: prudentiam, iustitiam, fortitudinem et temperantiam. Iam innuuntur in Sacra Scriptura (Sap. 8,7): «Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habent virtutes; sobrietatem enim et prudentiam docet et iustitiam et virtutem (i. e. fortitudinem), quibus utilius nihil est in vita hominibus ».

II. Virtutes cardinales autem *tripliciter* considerari possunt: 1« Ut conditiones quaedam generales, quae omni virtuti inesse debent. '). Sic in omni virtute debet esse prudentia, ne inconsideranter agat, iustitia ut operetur quod debeat in unaquaque materia, temperantia ne passionibus abripiatur, fortitudo ut contra labores et difficultates firmetur.

2° Ut rationes formales multis virtutibus commîmes. Et sic sunt quaedam genera virtutum, quae alias sub se continent; ita ut «omnis virtus (piae facit bonum in consideratione rationis, dicatur prudentia; et omnis virtus quae facit bonum debiti et recti in operationibus, dicatur iustitia; et omnis virtus, quae cohibet passiones et deprimit, dicatur temperantia; et omnis virtus, quae facit firmitatem animi contra quascumque passiones, dicatur fortitudo»1).

3° Ut virtutes speciales, eae sc., quae versantur circa illam materiam in qua principaliter elucet una e rationibus formalibus supradictis. Sic dicitur «prudentia, quae *praeceptiva* est: iustitia, quae est circa actiones *debitas* inter *aequales*: temperantia, quae reprimit concupiscentias *delectationum tactus*: fortitudo, quae firmat

*) A'r/>. in *Lur.*, I. n. II» et <52.

*) I-II. <51. a. I.

') I II, q. <51. «. 3 c.

contra *pericula mortis*»¹⁾). Hoc sensu virtutem cardinalem semper intelligimus in iis quae sequuntur. Nota insuper nos loqui de virtutibus moralibus infusis, quamvis dicenda, mutatis mutandis, etiam valeant de acquisitis.

281. — IU. Ceterae virtutes morales omnes ad virtutes cardinales reducuntur; duplici autem modo sese ad eas habent: vel ut partes subjectivae, vel ut partes potentiales.

1° Partes *subiectivae* virtutis cardinalis sunt species in quae dividitur. Sic v. g. ad temperantiam tamquam ad genus se habent sobrietas, abstinencia et castitas. Sola fortitudo per se iam est species infima, ideoque partes subiectivas non habet.

2° Partes *potentiales* virtutis cardinalis sunt eae virtutes quae quidem eum cardinali conveniunt in ratione formali, sed versantur circa materiam in qua illa ratio formalis minus perfecte elucet. Sic v. g. gratitudo convenit cum iustitia in eo (piod est ad alterum cui secundum aequalitatem debitum reddit; sed ratio debiti minus perfecta est ac in iustitia, déficit igitur a parte stricti debiti).

Nota. Praeter partes subiectivas et potentiales theologi cum I). Thoma distinguunt *partes integrantes* virtutum cardinalium; hae autem non «nominant per se virtutes, sed conditiones unius virtutis integrantes ipsam»; sunt praerequisita quaedam, quae «necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis »²⁾).

Articulus II.

Prudentia.

282. — Notio. Prudentia definitur «recta ratio agibiliuin », seu fusius: virtus perficiens intellectum praeticum ad recte dirigendum appetitum in iis quae sunt ad finem.

Per virtutes enim morales appetitivae potentiae bene se habent ad fines suos, inclinantur enim ad appetendum bonum rationis³⁾). Sed, etsi virtus moralis praestat bonam habitudinem ad finem, non déterminât media, quibus ille⁴⁾tinis attinpri debeat, a. v. quid sit agendum ut hic et nunc secundum rectam rationem operemur. Sic v. g. virtus temperantiae efflieit ut quis velit secundum rectam rationem uti cibo et potu, sed ipsa

¹⁾ S. Th., i. c.

²⁾ In III. c. 33, l. 3. a. 1, «ot. I.

³⁾ II-H. II. 18, *ari. unie*,

lion diiudicat quantum et quomodo sit edendum et bibendum hic et nunc. Hoc ei imponi debet a ratione practica. Haec autem, ut recte dirigat, perfici indiget virtute, quae virtus dicitur prudentia. Prudentiae igitur est appetitui recto, i. e. bene disposito ad finem, praestituere, ea quae sunt ad finem '). Ex his patet officium prudentiae esse maximi momenti, cum omnis actus bonus necessario praesupponat actum prudentiae quo dirigatur. Idcirco a S. Bernardo iure vocatur: « moderatrix et auriga virtutum, ordinatrix affectuum et morum doctrix » *).

233. — Actus prudentiae. Tres porro numerari solent actus prudentiae, quatenus se. consideratur tamquam virtus generica: *consiliari*, *iudicare* de inventis et *imperare*.

Ratio practica enim ut recte appetitum dirigat in iis quae sunt ad finem, debet primum *inquirere* media, dein *iudicare* de medio hic et nunc rectae rationi consono, et ultimo per actum imperii appetitum ad hoc medium *applicare*. Principalior autem horum actuum est imperium quippe 4 quem alii ordinantur et cuius formaliter est dirigere aliafl PQtentiiW a). Quare imperium est actus proprius prudentiae, si ut virtus specialis consideratur. Circa alios actus ponantur aliae virtutes, partes se. potentiates virtutis cardinalis prudentiae, de quibus cfr. n. 285. In actibus consilii et indicii consistit recta conscientiae efformatio; imo inxta plures actus indicii prudentiae est ipsamet conscientia recta †).

284. — Partes subiectivae. Species prudentiae sunt: 1° Prudentia *privata*, (piae etiam monastica seu personalis audit; et est illa, qua quis seipsum regit in ordine ad bonum privatum:

2° Prudentia *gubernativa*., «piae est illa, qua (piis regit cum multitudinem, tum seipsum in ordine ad multitudinem '). Haec subdistinguitur, prout distinguuntur multitudines. Hinc: a) *oeconomica* dicitur, quae ordinatur ad bonum domus vel familiae; b) *politica* est, quae ordinatur ad bonum commune civitatis; haec, quatenus est in principe qui subditorum actus dirigit in ordine ad hoc commune bonum, *regnativa* vocatur; c) *militaris* audit, quae ordinatur ad resistendum extrinsecis impugnantibus bonum commune civitatis .).

') Cfr. **III**i, <l. 17. <t. 6 ct 7. Prudentia vero interdum dicitur pnwMitucree *finem* virtutibus mnrallbiw. Hoc ita Intelllgvndum wrt ut finem praestituat concreto sumptum, non nutem finem «latracte sumptum. Sio v. K. finis temperantIno libstnrte sumptus seu In communi solum dicit » temperanter comedere », sumptus nutem concretive nd hio et nunc dicit comedere tantum, talo, txli tempore etc., servatis oinnibiiN QUiiio recta ratio dictat. Prudentii» ergo supiumit finem prae- «tluturum primo modo, nelllcot per nyndcnvnd, aod praestituit Illum Mcundo modo. Cfr. Calcta- num, In I-II, <l. 60, a, 3 ml 3; Salm., l. c., n. 38; lo. n S. Th., di*p. 17, n. 3. q. 2 <n fine.

s) In *Cani.*, termo 49, η. δ,

*) IMI. // 47. a. 8.

4) bhputatIonem hno do ro cfr. apud *Her. dat* *. *phil. ct* /ΛΛ4. (1921), p. 560; ct periodicum Wnw *Thomcu* (1926), p. 106. Cfr. et MUpm n. 64, *nola marg.* 1.

a) Cfr. Salmant., *Arb. prard.*, n. 11 (/l. 6, p. 139-110).

.) 11-11, 7. 18, a. un.; 50, <l. 1-4.

Nota. Sunt qui dicant prudentiam gubernatricem non esse virtutem simpliciter, sed potius artem. Sed hoc minus recte dicitur. Duo enim in regenda multitudine distinguenda sunt: 1° facultas bonum regimen externum constituendi, et haec quidem est ars seu potius complectitur diversas scientias et artes, sicut etiam datur ars ducendi exercitum etc.; 2° bonus usus illarum in ordine ad bonum commune, et ad hoc requiritur virtus prudentiae, quae, supponens appetitum rectificatum circa hunc finem per iustitiam legalem, utendo his artibus conformité! ad legem moralem consiliat, iudicat et praecipit de his, quae ad hunc finem conducunt ‘).

285. — Partes potentiales. Tres sunt prudentiae partes potentiales: 1° *eubulia*, quae rectificat actum *consilii*, unde definitur: habitus bene consultandi;

2° *synesis* et *gnome*, quae rectificant actum *indicii*. Differunt autem istae in hoc quod *synesis* facit bene indicaro in iis quae fieri debent secundum regulas communes, *gnome* vero in iis in quibus regulae communes deficiunt, miae igitur secundum altiore regulam dirigi debent. *Gnome* proinde dirigit *epikeiam* ■).

286. — Partes integrantes. Harum octo numerantur sc. *memoria*, seu recordatio praeteritae experientiae; *intellectus*, seu intelligentia recta praesentis status rerum; *docilitas*, importans affectum simul et promptitudinem in discendi ab aliis; *solertia*, quae importat facilitatem acquirendi per seipsum rei aestimationem perfectam et inveniendi medium circumstantiis accommodatum; *ratio*, i. e. bona dispositio ad recte utendum intellectu; *providentia*, qua praesertim futura prospiciuntur; *circumspectio* seu attentio ad omnes operis circumstantias, ne aliqua requisita desit; *cautio*, qua praecaventur mala, quae facile bonis admisceri possunt’).

287. — Vitia opposita. Prudentiae vel eius partibus potentialibus vitia opponuntur per defectum aut per excessum.

I. Vitia PER DEFECTUM. 1° *Praecipitatio*, qua quis opus aliquod absque sufficienti deliberatione aggreditur. 2° *Inconsideratio*, qua sine debita attentione de mediis fertur indicium. 3° *Inconstantia mentis*, i. e. sententiae mutatio ob nullam aut levem causam. 1° *Negligentia*, seu omissio diligentiae requisitae ad exsequendam rem deliberatam. Haec vitia, quae nomine generico *imprudentia* vocantur, praesertim ex luxuria oriuntur ‘).

II. Vitia per EXCESSUM. 1° *Prudentia carnis* quae est excogitatio mediorum ad implendos motus naturae corruptae. 2° *Astutia*, quae ad

) Cfr. Infra n. 290; II-II. 7. a. 1^a c^o 11: c^o 50. I nil I; Snlin., .trh. prard., η. Γ.
s) IMI. 7. 51; S^oabn., I, C., n. 13. Cfr. κυρπ n. 175. 176 et Infra n. 290.

’) Cfr. 11-11, 7. 48, a. unie.

*) Cfr. IMI. 7. 53, a. 6.

finem sive bonum eive malum consequendum utitur viis simulatis et occultis ad proximum fallendum. Si fiat verbis, vocatur *dolus*; si factis, nuncupatur *fraus*, v. g. si mensura insto minor est. 3° *Nimia sollicitudo temporalium*, quae habetur aut quando temporalia tamquam finis quaeruntur, excluso fine spirituali, aut quando superfluum studium ad ea procuranda adhibetur, aut (quando aliquis timet ne, faciendo quod debet, necessaria sibi deliciant. 1° *Nimia sollicitudo futurorum*, quae, habetur, quando quis ante tempus opportunum de futuris est sollicitus. Haec vitia praesertim profluunt ex avaritia *).

Articulus III.

Iustitia.

288. — Iustitia ut virtus generica, uti supra vidimus, ea est. (pia operationes ad alterum rectae rationi conformentur *). Recta autem ratio in iis quae sunt ad alterum, duo postulat: 1° ut reddatur alteri id quod ei debetur (ratio *debiti*), 2° ut illi debito, quantum fieri potest, satisfiat (ratio *aequalitatis*, sc. inter id quod redditur et id quod reddi debet). — Quare ratio formalis iustitiae maxime elucet in iis, quibus a) habetur ratio *stricti debiti*, cui b) ad *perfectam aequalitatem* satisfieri potest. Circa haec igitur ponenda est virtus specialis iustitiae. — Partes autem potentiates eius deficient vel a perfecta ratione aequalitatis, et sic habentur: religio, poenitentia, pietas, observantia; vel a perfecta ratione debiti, et sunt: gratitudo, vindicta, veritas, alacritas, liberalitas *).

Agemus: 1° de iustitia ipsa; 2° de partibus potentialibus deficientibus a parte aequalitatis; 3° de partibus potentialibus deficientibus a parte debiti.

§ I. - Iustitia ipsa.

289. — Notio. Iustitia definitur: virtus inclinans voluntatem ad reddendum strictum debitum secundum aequalitatem, seu, quod in idem recidit: constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi⁴⁾.

De notione igitur iustitiae est: 1° quod sit *ad alterum*: haec enim est ratio genetica omnis virtutis (pia est in voluntate. (Cfr. ». 271).

*) Cfr. II-II. c. 55. ». 8.

s) Intrinsecus iustitiae. p. 11-12 huiusmodi iustitiae ita certum, tamen per complexione omnium virtutum.

3) Cfr. II-II. c. 80, I. iustitiae.

Cfr. II-II. c. 58. ». 1

2° quod respiciat *debitum* strictum seu *legale*, non mere *morale*. Porro debitum legale est ad quod reddendum aliquis vi legis a indice potest compelli quia *ius* in altero supponit, qui ergo id ope indicis exigere potest ‘).

3° quod reddat *ad aequalitatem*, quia si non ad aequajjtatem red-
datur, iuri alterius non satisfit. Unde sequitur *medium rationis* quod
iustitia sicut omnis virtus moralis servare debeat, esse medium *rei*, ut
dicitur. Etenim in materia iustitiae recta ratio nil aliter exigere potest
quam ut tantum reddatur, quantum reipsa debetur, a. v. non potest coi-
stituere medium nisi per aequalitatem ad rem debitam, seu, ut dicunt,
per aequalitatem rei ad rem *). — In materia vero temperantiae et for-
titudinis medium non determinatur a rebus, sed est id, quod prudentia
attega omnibus adiunctis constituit, ut rectae rationi consonum. Hoc
proinde erit modo plus, modo minus, modo sie, modo aliter, secundum
diversitatem adiunctorum ‘).

290. — *Partes* subiectivae. Communiter iustitia dividitur in
iustitiam *generalem*, quae inclinatur ad reddendum debitum *commu-
nitati*; et *particularem*, quae inclinatur ad reddendum debitum personae
particulari. Haec subdividitur in iustitiam *distribuiiram*, quae totum
inclinatur ad reddendum debitum parti; et *commutativam*, quae est
partis ad compartem.

I. *Iustitia generalis* est ea quae inclinatur membra alicuius
societatis ad reddendum debitum societati ciua tali. Ollebitum autem
societati redditur eo quod actus variarum viri ut uni in bonum commune
Oldiiiantur. Quare materia iustitiae generalis actus omnium aliarum
virtitiun complectitur, quatenus sc. omnes in bonum commune di-
rigit. Hoc autem imprimis iit lege; unde dicitur *iustitia legalis*. —
Est autem tam in superiore quam in subditis. ^In *superiore*, in quo

Principaliter, consistit praesertim in condendo leges opportunas,
in tuendo ordinem socialem?) in *subdito*, in quo est secundo, prae-
sertim in servando leges, quae in bonum commune latae sint4).

Debet autem subditus prosequi bonum commune, primo quidem
simpliciter observando verba legis et mentem legislatoris verbis
manifestatam; et hoc est *iustitiae legalis simpliciter dictae*. Deinde
etiam, sc. in iis in quibus lex deficit, attendendo ad solam *mentem*
legislatoris; iamvero, iustitia legalis hoc efficiens vocatur virtus
cpikeiae, quae considerari potest vel tamqdam species quaedam
distincta iustitiae, vel tamquam pars polior iustitiae legalis4).

II-II. 7. 80, a. unfc.; Salm., Jrftor, n. 57.
) IMI, 7. 58, a. 10.
3) Cfr. Sohn., Art). prard.. ti. 48 (I). 111).
) II-H. 7. 58. a. 6. Cfr. Vermccwch. Qvaadionr* dt iudUia. η. II «7.
) Cfr. IMI, 7. 120, <l. 2; Siüm., i. c., 52-54; Hiipra n. 176.

Opponitur iustitiae legali: 1° *materialiter*, omnis transgressio legum; 2° *formaliter*, et tamquam speciale peccatum, contemptus legis vel boni communis, sive ex parte subditorum, quando ex proposito agunt contra illud ut v. g. anarchistae sive ex parte superiorum, quando bonum commune negligunt vel illi privatum bonum anteponunt °).

Notanda, I. Sunt qui dicant ad mentem S. Thomae iustitiam legalem non esse partem subiectivam virtutis cardinalis iustitiae, sed sese ad iustitiam particularem, commutativam et distributivam, habere sicut totum ad partem, neque iuxta sed supra illam poni, utpote maioris dignitatis, sive ratione obiecti quod est bonum commune, sive ratione materiae quae est omnis virtus. Quia autem iustitia legalis est oinnis virtus prout ad bonum commune dirigitur, ideo non est virtus quaedam particularis, sed genendis: neque ergo vere pars ullius virtutis cardinalis, ne virtutis quidem cardinalis iustitiae esse potest; quamvis sit ad alterum °). Tunc spectant verba S. Thomae: «iustitia legalis non est quaedam particularis virtus, sed ad eam pertinet tota virtus» °). «Iustitia secundum quod est idem quod omnis virtus, non est virtus cardinalis» °). «Duplex est iustitia: una enim est iustitia quae est virtus cardinalis, quae dicitur iustitia specialis; alia est iustitia legalis quae includit omnem virtutem » °). Nihilominus iustitia legalis ad virtutem cardinalem iustitiae reduci solet, quatenus ratio iustitiae in ea verificatur: reddit enim alteri, Communitati scilicet, debitum strictum secundum aequalitatem relativam proportionis personae ad Communitatem seu concordantiae cum lege.

II. Iustitia vindicativa probabilius etiam pertinet ad iustitiam *legalem*, quatenus per eam ultio ordinatur in bonum commune; quatenus vero in puniendo poena culpae adaequatur, videtur esse actus iustitiae «*immunitativae* 4). Alii autem eam reducunt ad iustitiam distributivam.

III. Iustitia socialis, de qua in Enc. *Quadragesimo Anno* °) et *Divini - IMemptoris* °) aliisque documentis pontificiis saepe sermo est, secundum illa documenta simul eum caritate sociali fundamentum esse debet reformationis vitae socialis modernae ita ut contineat solutionem sic dictae *quaestionis socialis*, namvero¹ iuxta aliquos haec iustitia socialis identificatur cum iustitia in genere ita ut generalem et particularem tam distributivam quam commutativam comprehendat. Alii est complexus iustitiae generalis et distributivae tantum² alii tali modo de ea loquuntur ut etiam includat obligationes aequitatis et caritatis. Confusio ex eo provenire videtur quod omnes istae virtutes aliquando a virtute sociali imperantur. Alii statuunt iustitiam socialem semper imponere strictum aliquod debitum iustitiae, sed distinctum a debito iustitiae sive generalis seu legalis

y
4

°) Cfr. Lreelu*. Dr *lust.*, *ttb.* 2. r. 1, η. II.

°) Itn noritur. *Angelicum* (1937), p. 404 .<77.

°) In *I' Ethic.* l. 3, n. 911.

4) In *HI Sent.*, *diet.* 33. η. 2. a. I. sol. 3. ». 142.

*) In *Maith.*, c. 1. Cfr. et II. 7. 58. <l. 5 ntl 1.

¹ II-II, 7. 108. "■ 2 nd I.

°) Die 15 Mull 1931: *I..I.S.* p. 177.

°) Dio |9 Mnrtll 1937: *I..I.S.* p. 05.

give distributivae give commutativae ita ut novam speciem iustitiae introducant. Melius tamen iustitia socialis *quoad rem ad iustitiam generalem seu legalem reduci ridetur* quia, sicut haec, respicit bonum commune societatis, ita tamen ut specialem aspectum huius iustitiae exprimat. Iustitia scii, socialis est iustitia generalis in quantum haec sese extendit ad campum vitae oeconomico-socialis; imperando propter bonum communet iustam bonorum materialium distributionem et restitutionem in ordinis et cooperationis inter diversas societatis classes atque exigendo ut etiam in materia oeconomico-sociali opportuna leges ferantur.

291. — II. Iustitia distributiva ea est, quae inclinat principem eiusque ministros ad distribuenda bona Juxta subditorum merita et necessitates; subditos vero ad acquiescendum distributioni justae, Iustitia distributiva etiam, sed indirecte tantum, versatur circa *onera* distribuenda, quatenus se. distributio onerum recidit ad quamdam bonorum partitionem; liberum enim esse ab onere habet rationem boni 1).

Iustitia distributiva servat aequalitatem *rerum ad personas*, quae consistit in proportionem rei distribuendae cum dignitate, merito, facultate et necessitate personae, quibus distribuenda est. Dicitur haec geometrica proportionalitas *).

Opponuntur iustitiae distributivae: 1° in superiore: *acceptio personarum*, quae in eo consistit quod in distributione bonorum communium propter rationes quae habitudinem partis ad totum non respiciunt v. g. amicitiam, consanguinitatem, alicui datur, quod alteri tribuendum erat; sic peccari potest in distributione munerum publicorum, in distributione cibariorum etc. uti v. g. (empore penuriae communis obtinet; — 2° in subdito: *murmuratio* contra iustam distributionem.

292. — III. Iustitia commutativa ea est, quae inclinat privatum hominem ad reddendum *aliter* strictum alteri homini privato, idque ad aequalitatem rei ad rem, ut se. res quae detur, prorsus adaequet rei dandae 3). Dicitur commutativa quia fundatur praecipue in variis contractibus et commutationibus quae inter homines fiunt. Dicitur etiam iustitia stricta vel ripprosa, quia in ea magis quam in aliis speciebus insunt tria illa quae sunt de ratione iustitiae.

Opponuntur iustitiae commutativae variae iniuriarum species, quibus itis proximi ad varia bona laeditur. De iis longe et late sermo erit, in tractatibus de 5° usque ad 10um decalogi praeceptum.

*) Ctr. Vermcerecli. o. <., n. tU; I-II, 7. »0, a. I c.

») II-II. 7. 01. «.

*) II-II. 7. 01. o. 2.

293. — Partes integrantes. S. Thomas duas partes integrantes enumerat: *facere bonum* sub ratione debiti, (pio aliquis constituit aequalitatem iustitiae; et *declinare a malo* sub ratione nociva, quo aequalitatem iustitiae iam constitutam conservat¹⁾).

§ II. - Virtutes deficientes a parte aequalitatis.

294. — Sunt eae virtutes quae versantur circa debita, quibus. plene satisfieri non possit. Haec sunt: 1° debita erga Deum, uti patet: sic habentur virtutes *religionis* et *poenitentiae*; — 2° debita erga patriam et parentes: iis enim a quibus naturale esse accepimus, non possumus aequale recoinpensare: sic habetur virtus *pietatis*; — 3° debita erga personas in dignitati constitutas: honoramus enim in iis virtutem aliquam, ob quam constitui debent; virtus autem non potest a nobis sufficienter recompensari; ideo iis numquam reddimus tantum honoris, quantum virtuti debetur²⁾), et sic ponitur virtus *observantiae*.

I. Religio est virtus debitum cultum tribuens Deo, tamquam primo omnium rerum principio. Est virtus inter pure morales perfectissima, ratione scii, obiecti et debiti; quamvis iustitia praestet ratione aequalitatis.

Actus huius virtutis sunt aut *interni* aut *externi*. Actus interni sunt *devotio et oratio*, quorum primus ad voluntatem, alter ad rationem spectat³⁾). Actus externi sunt actus quibus Deum externe colimus aut per proprium corpus, et est *adoratio*: aut offerendo Deo aliquam rem externam, et sunt *sacrificium, oblatio* et *votum*: aut adsumendo aliquid ad Deum pertinens, sive *Sacramenta*, sive nomen Dei per *iuramentum* vel *adiurationem* vel *invocationem*⁴⁾), quae fit per orationem vel laudem.

De devotione, oratione, adoratione et oblatione dicetur in tractatu de primo praecepto Decalogi; de sacrificio, ubi de tertio praecepto et de SS. Eucharistia; de voto, iuramento et adiuratione et invocatione nominis Dei per laudem, ubi de secundo praecepto; de sacramentis suis iterum locis dicetur.

II. Poenitentia est virtus melius hominem ad reparandam iniuriatn, Deo ab ipso per peccatum illatam. Circa hanc virtutem conferatur tractatus de sacramento Poenitentiae.

¹⁾ II-II 70. a. i.

²⁾ Snhn.. I. r., n. 57.

³⁾ II-II 82, n. I: II II. 83. «. 1.

⁴⁾ II II. 81 «/.

III. *Pietas* est virtus inclinans ad debitum officium et cultum exhibendum parentibus et patriae. Ei opponuntur *a)* per defectum, *impietas*; *b)* per excessum, *amor nimius parentum* et falsus *nationalismus*, uti vocant *).

IV. *Observantia* est virtus inclinans ad exhibendum debitum cultum et honorem personis dignitate praestantibus. Distinguuntur tamquam species observantiae. 1° *Dulia*, quae honorem reddit personae in dignitate constitutae. Apud theologos praesertim designat cultum Angelorum et Sanctorum in caelo; cultus B. Mariae Virginis *hyperdulia* vocatur. Duliae opponitur *irreverentia*. — 2° *Obedientia*, quae inclinatur ad obtemperandum honesto praecepto legitimi superioris, quia et quatenus est praeceptum tale. Huic opponitur *inobedientia*.

De pietate et obedientia agatur in tractatu de 4° Decalogi praecepto, de *dulia* in tractatu de 1° praecepto.

§ III. - Virtutes deficientes a parte debiti.

295. — Virtutes deficientes a parte debiti sunt quae attendunt non debitum legale sed *morale* tantum, ad quod homo tenetur, ex sola honestate virtutis, secundum *n.* 289, 2°. Et tale debitum duplicem gradum habet secundum quod: *a)* aliud est tam necessarium, ut sine eo honestius morum conservari non possit; tale debitum respiciunt *gratitudo*, *vindicatio* et *veritas*; *b)* aliud est necessarium sicut conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas conservari potest; tale debitum respicit *affabilitas* et *liberalitas* *).

I. *Gratitudo* est virtus inclinans ad gratias exhibendas benefactori propter beneficium acceptum. Ei opponuntur: *a)* per excessum, *gratitudo indiscreta*, i. e. gratiarum exhibitio modo aut tempore non convenienti; *b)* per defectum, *ingratitudo*.

II. *Vindicatio* est virtus inclinans ad iniuriam illatam ulciscendam, per debitam poenam. Haec autem virtus non est in persona publica *qua tali*, quippe quae debito stricto iustitiae teneatur ad ultionem; sed in persona privata, quia a iudice quaerit ultionem, non quidem animo nocendi (nam sic esset vitium contra charitatem),

1) *Do iustitiae* (plodam nidionalhmo In Mi*donnrll8 evitando, cfr. Eneyel. 3/arimwni *illuti* 30 Nov. 1919 In A. A.S., p. i 10; Eplrt. IMI XI. 15 lunll 1026. ad Vlcarfew et Proof. Ap. Sinarum regiouie; do non antepoenendi* «tudita partium rollginni deque fntao conceptu Statua neu Civitotta, no ml albi cMOt flnlB ultimus ot clvllm non nlrt nd Civitatem ordinaretur, rfr. Alloc. IMI XI, dio 20 Dec. 1926 In A. A.S., p. 30]. 51# et 523. Cfr. et Allooe. IMI XII do UfUlammo In fertto 8. Eugenii. A. A.S. (1915), l». 159.

8) Cfr. II-II. <l. 80, n. *unir*.

sed propter specialem honestatem, elucentem in debita poena pro iniuria infligenda *). Nec inclinatur ad infligendam poenam per seipsum. sed iustitiam ad eam expetendam a legitimo indice. Cfr. infra n. 344.

Opponuntur vindicationi: a) per excessum, crudelitas vel saecritia; b) per defectum, nimia lenitas.

Observa hanc virtutem communiter magis inservire ad moderandum appetitum vindicationis, quam ad eundem excitandum, atque saepe perfectius esse condonare iniuriam quam expetere ultionem; hoc autem non *semper*; recta enim ratio aliquando, propter bonum sive communis, sive ipsius delinquentis, dictat poenam esse expetendam (can. 1935, § 2).

III. *Veritas* seu voracitas est virtus inclinans ad veritatem mente conceptam fideliter significandam ad extra. Ad hanc virtutem revocantur *simplicitas*, (pia idem ostenditur exterius, quod in corde habetur, et *fidelitas* in promissis. Opponuntur veritati: n) per defectum, *mendacium* et *simulatio*; b) per excessum, indiscreta manifestatio veri seu *revelatio secreti*. De veritate agemus in tractatu de 8° praecepto.

IV. *Affabilitas* seu amicitia est virtus inclinans ad hoc ut conversatio cum proximo sit comis et grata. Opponuntur ei: a) per excessum *adulatio*, (pia (piis nimis alteri placere desiderat, praeter debitum ipsum laudando; b) per defectum vero *litigium*, (pio quis aliis praeter debitum contradicit.

V. *IdBERALITAS* est virtus inclinans ad elargiendas pecunias et res pecunia aestimabiles, secundum praescriptum rectae rationis. Ei opponuntur: a) per excessum, *prodigalitas*, (pia divitiae distribuuntur plus quam permittit aut ei cui non permittit recta ratio; b) per defectum, *avaritia*, (pia (piis e nimio affectu erga divitias, omittit eas elargiri secundum rectae rationis praescriptum.

Articulus IV.

Fortitudo.

296. Voluntas, uti supra u. 271 vidimus, ad bonum rationis appetendum ordinatur vel natura sua. si nempe agatur de bono proprio, vel. si tendat ad bonum alterius, virtute cardinali iustitiae et huius annexis. Potest autem voluntas «c bene disposita in bono rationis appetendo impediri per passiones appetitus sensitivi; quare etiam appetitus sensitivus virtutibus perficiendus est et in bonum rationis ordinandus, ut scilicet obediat rationi nec ei repugnet. Impeditur

*) Cfr. II-II, q. 108, a. 2; can. 1935. J 1.

autem voluntas per appetitum sensitivum duplici modo: aut 1° per hoc quod ab aliquo delectabili *attrahitur* ad aliquid aliud quam rectitudo rationis requirat; aut 2° per hoc quod voluntas *repellitur* ab eo quod est secundum rationem, propter aliquod difficile quod obstat¹⁾. Iamvero, circa primum appetitus sensitivus rectitueatur *temperantia*, circa alterum *fortitudine*.

297. — Notio. Fortitudo, *genericè* spectata, complectitur omnes virtutes quibus homo firmiter disponitur ut bonum rationis sequatur contra passionum motus ab eo deterrentes. Nullae autem passiones magis natae sunt detertere a bono rationis proseguendo quam eae quae oriuntur e periculis mortis. Unde virtus *specialis* fortitudinis ea est quae firmat hominem ut secundum rectae rationis ordinem se habeat circa *pericula mortis*, i. e. ea aggrediendo, si hoc recta ratio praescribat, firmiter ea sustinendo, si talis actus postuletur.

298. — Actus fortitudinis. Habet fortitudo duplicem actum: aggredi et sustinere: actus sustinendi versatur circa timores, actus vero aggrediendi circa audacias *). Quare passiones timoris et audaciae sunt propria materia fortitudinis; est igitur haec virtus in appetitu irascibili. Nota autem actum sustinendi esse principaliorē; difficilius enim est timorem reprimere, (piam audaciam moderari').

Inter omnes vero actus fortitudinis eminet *martyrium*, quod, ut est actus virtutis, definitur: *voluntaria perpessio cruciatus de st Icthalis pro fide Christi*. Dicitur *voluntaria*, quia secus actus virtutis non est; quare martyrium infantium non potest dici actus fortitudinis. Cfr. de cetero quoad martyrium infra *tom. II*, n. 44-15.

299. — Partes fortitudinis. I. Partes subiectivas fortitudo non habet; pericula enim mortis quae talia sunt omnia eiusdem speciei: est igitur species infima.

II. Partes integrantes numerantur quatuor, duo circa actum aggrediendi. sc. magnanimitas et magnificentia; duo circa actum sustinendi. sc. patientia et perseverantia. *Magnanimitas* in eo consistit ut quis prout animus habeat ad aggrediendum, *magnificentia* in eo, ut non deficiat in executione illorum quae inchoavit. *Patientia* requiritur ne difficultate imminentium malorum animus frangatur; *perseverantia*, ne diuturnitate difficultum homo fatigetur ad hoc quod desistat *).

III. Partes potentiales sunt ipsae partes integrantes. si referantur ad alias materias minus difficiles (piam materia propria fortitudinis. Tunc

¹⁾ II-II. c. 123. c. 1 c.

²⁾ II-II. c. 123. a. 3.

³⁾ Ibi c. a. B.

⁴⁾ II-II. H. 128, «. unir.

enim conveniunt ratione formali, quae est firmitas animi contra passionum motus, deficiunt autem quoad perfectionem eius *).

Sic igitur: 1° *magnanimitas* est, virtus inclinans ad operanda inagna. inagnoque honore digna, quatenus talia. Ei opponuntur: a) per excessum, *praesumptio*, inclinans ad magna supra vires aggredienda, *ambitio*, seu appetitus inordinatus honoris, *inanis gloria*, seu appetitus inordinatus gloriae; b) per defectum, *pusillanimitas*.

2° *Magnificentia* est virtus inclinans ad opera magna magnis et proportionatis sumptibus exsequenda. Ei opponuntur, per excessum *consumptio*: per defectum, *parvificentia*.

3° *Patientia* est virtus quae moderatur tristitiam in sustinendis malis infra periculum mortis. Ei opponuntur: a) per excessum, *insensibilitas*, qua quis malis, sive propriis sive alienis, minus movetur, quam recta ratio exigit; b) per defectum, *impatientia*, qua quis plus aequo tristitiae indulget

4° *Perseverantia* est virtus inclinans ad firmiter persistentium in opere bono, non obstantibus molestiis, quae ex diuturnitate actus proveniunt. Ei opponuntur: a) per excessum, *pertinacia*, quae facit persistere contra rectae rationis praescriptum; b) per defectum *mollities*, qua quis ex taedio difficultatis et diuturnitatis a bono opere inordinate recedit: *inconstantio* qua absque ratione homo mutabilis fit in suo proposito.

Articulus T.

Temperantia.

300. — Notio. Temperantia, Ut. lictus, .,e jutis, potest: virtus quae moderatur appetitum circa delectationes, operationibus ad conservationem naturae individui et speciei annexas, i. e. circa delectationes cibi, potus et venereorum. Cum autem hae delectationes sint delectationes sensus tactus, etiam definitur: virtus moderatrix delectationum tactus*).

Etenim, ratio formalis temperantiae in hoc consistit ut appetitum cohibeat ne per aliquod delectabile voluntatem a bono rationis abstrahat. Quae ratio formalis imprimis elucet in moderatione earum delectationum quae operationes sequuntur eas quibus conservatur natura individui et natura speciei, quippe quae delectationes omnium maximae sint:

Ibid. Nota hir virtute.* potentlaics non nccrssnrlo Iu rndem .<ubirrlo In quo est vlrtu> cardinali*. Imitantur ctiliu *rationem foriiutlrn* virtuti* cardinali*: aed talis Imitatio inveniri potiat in oblwto allii.* piwlonlfl. Sic v. κ. humilita# ot in potentia IraoriUlli et tameu reducitur ad temperantiam qitao c#t In coiujnplwrlblll, quia huius* modum formalem acquiritur. (*tr. II-II. 7. 161, a. I n< 2.

2) II-II, 7. III, <l. I c.; cfr. tamen *ibid.* ad 5.

delectatio enim sequitur operationem naturalem, sed non sunt operationes magis naturales quam istae.

Temperantia, uti patet, est in concupiscibili. Eius actus homini maxime necessarii sunt, quia occasio eorum frequentissime occurrit et peccata facile perpetrantur. In genere temperantiae opponuntur: per excessum *intemperantia*, per defectum vero *insensibilitas*.

301. — Partes integrantes numerantur duo: 1° ^{SHS-tL} *verecundia*, per quam aliquis refugit turpitudinem, temperantiae contrariam; 2° *honestas*, per quam aliquis amat eius pulchritudinem. Temperantia enim prae aliis virtutibus decorem quemdam sibi vindicat, quia refrenat ea quae sunt infima in homine, ei convenientia secundum naturam bestialem, ex quibus maxime natus est deturpari '). Verecundia et honestas igitur utpote partes integrantes non sunt promit* virtutes, sed conditiones necessariae ad perfectum actum virtutis, Cfr. supra n. 281.

302. — Partes subiectivae. Temperantia pro diversitate obiectorum in varias species dividitur. Et primo quidem in virtutes moderantes delectationes, operationibus ad conservationem *naturae individui* annexas sc. delectationes cibi et potus secundo in virtutes moderantes delectationes quae operationes ad conservationem *naturae speciei* sequuntur seu delectationes venereas.

Priores sunt *abstinentia* (circa delectationes cibi, per quem intellige et potum non inebriativum) et *sobrietas* (circa delectationes potus inebriantis). Abstinentiae opponitur *gula*, sobrietati *ebrietas*. de quibus supra n. 251 iam egimus. Utrumque vitium est per excessum. Per defectum opponuntur *nimia abstinentia* et *nimia sobrietas*.

Delectationes venereas moderatur *castitas*, quae a S. Thoma ') in duas species dividitur, (piarum altera dicitur *castitas simpliciter dicta*, altera *virginitas*, quae subiectum incorruptum inclinat ad perpetuo abstinendum a delectatione venerea. Alii autem virginitatem non habent tamquam virtutem specificè distinctam, sed tantum ut statum perfectum virtutis castitatis a). — Castitas etiam vocatur *pudicitia*, quatenus sc. ordinem rationis ponit non in ipsa commixtione venerea, sed in omnibus actibus (pii ad eam ordinantur, uti aspectus, oscula et tactus impudici. Pudicitia igitur non est virtus distincta a castitate '). — Castitati opponuntur *luxuria* et *impudicitia*. De hac virtute et vitiis ei oppositis sermo erit in tractatu de 0° et 9° praecepto et in tractatu de Matrimonio.

10t ■fetu»— kcw")

*) Cfr. H-il, I. 143. a. univ., min cum <l. III, a. 2 ad 3.

') II-II. <l. 152. a. 3.

'> ctr. IV Sf.nl., Uiei. 33. <l. 3, eoi. 0.

') II-II. 'l. 151, a. 1 c.

303. — Partes potentiates '). Cum pars potentialis virtutis cardinalia ea ait quae modum formalem eius imitetur in materiis secundariis, et modus formalis temperantiae consistat in refrenatione appetitus, quaecumque virtus quae moderatur appetitum in aliquid tendentem poni potest pars potentialis temperantiae. Porro, talis appetitus indigens moderatione invenitur:

1° In actibus interioribus animi. Motus autem interiores animi in aliquid tendentes sunt: a) motus voluntatis commotae ex impetu passionis; quem motum refrenat *continentia*, qua lit ut, licet homo immoderatas concupiscentias patiatur, voluntas tamen non vincatur ‡. — b) motus desiderii sciendi; omnis enim homo naturaliter scire desiderat; quem motum moderatur *studiositas*. Ei opponuntur per excessum, *curiositas*: per defectum, *negligentia*. — c) motus spei, qui est motus animi in magna tendentis³⁾. — Hunc motum refrenat *humilitas* quae inclinat hominem ne immoderate tendat in excelsa. Ei opponuntur: per excessum *superbia*: per defectum, *nimia sui abiectio*. — d) motus irae, quem moderantur virtutes *mansuetudinis*, quae respicit ipsam iram, et *clementiae*, quae respicit effectum irae, quae est poena. Mansuetudini opponuntur: per excessum, *iracundia*: per defectum, *lentitudo*. Clementiae opponuntur: per excessum, *crudelitas*: per defectum, *nimia lenitas* ‡.

2° Circa exteriores motus corporis, et quidem: a) in seriis. Hos motus moderatur *modestia morum*: cui opponuntur: per excessum *ajjtclatio*, per defectum *rusticitas*. — b) in ludicris. Hos motus moderatur *eutrapelia*: cui opponuntur: per excessum *scurrilitas*, per defectum *morositas*.

3° Circa exteriores res. Rectitudo autem rationis in his servatur *modestia cultus*, cui opponuntur: per excessum *luxus*, per defectum *negligentia*.

Caput III.

DE DONIS SPIRITUS SANCTI

304. — Notio. Praeter virtutes infusas theologicas et morales homini a Deo infunduntur alii habitus supernaturales, quae dona Spiritus Sancti vocantur, quaeque efficiunt ut homo fiat bene mobilis a Spiritu Sancto. Dona simul cum gratia et virtutibus infundi, communis est theologorum sententia.

*) Cfr. II-II. q. 113. n. unir.

Intonlum nutem continentia sumitur pro abstinencia a reneols. Cfr. II-II. q. 155. a. 1. ubi S. Th. etiam probat continentiam non «msc virtutem *perlectam*,

*) II-II. r/. 101. a. I.

) Cfr. luprn n. 295, ubi <lc vindicatione, cui in linea temperanthu clementIn n*spond<*t. Cfr. etiam Salm., *Art». praeda* η. 127.

Et sane, ad perfectam hominis dispositionem in finem supernaluralem haec dona requiruntur. Etenim, eum in ordine naturali per virtutes acquisite perfecte ad finem suum connaturalem ordinetur, in ordine supernaturali per virtutes theologicas et morales hisce respondentes, quae secundum modum humanum procedunt, imperfecte tantum ad finem ordinatur; imperfecte enim per eundem cognoscimus, imperfecte per caritatem diligimus. Qui autem imperfecte tantum habet aliquam virtutem, non potest per se perfecte operari, nisi moveatur ab altero, perfecte hanc virtutem habente. Quare ad perfectam operandum in ordine ad finem supernaturalem non sufficit motio rationis, etsi lide illustratae, et virtutes per eam regulatae, sed requiritur motio specialis ipsius Spiritus Sancti cui homo subdatur *). Si autem indiget moveri, ad perfectionem suam requirit habitus dispositivos ad hoc quod sit bene mobilis; qui quidem habitus a virtutibus distinguuntur quia secundum altiore instinctum et regulam, ipsius scilicet Spiritus Sancti, procedunt. Ili autem habitus dona vocantur.

Itaque dona Spiritus Sancti ad hoc inserviunt, ut, quotiescumque ratio fide illustrata non sufficit ad actiones debite regulandas, ideoque requiritur specialis impulsus Spiritus Sancti ad illuminandum intellectum et voluntatem impellendam, homo facile et prompte huic impulsui superiori, qui modum humanum virtutum excedit, subdatur eique obediat. Sic dona sunt in adiutorium virtutum, perficiendo illud quod virtutes perficere non possunt *). Tales autem casus saepe occurrunt in vita iustorum omnium, et praesertim simplices corde saepe per viam donorum diriguntur.

Patet autem actus donorum multo nobiliores esse quam actus virtutum moralium; isti enim sunt ab altiore motore, scilicet ipso Spiritu Sancto, dum virtutes morales moventur ratione ').

305. — Divisio. Septem numerantur dona Spiritus Sancti, secundum illud Isaiae 11,2,3: «Et requiescet super eum Spiritus Domini: spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timori» Domini. Quatuor ex his perficiunt intellectum: intellectus, sapientia, scientia, consilium; reliqua voluntatem. Variis modis a S. Thoma inter se dividuntur, quos videsis I-II. c. 68, a. 1 et I-II. c. 8, a. 1.

Definitiones singulorum donorum. 1° *Intellectus* est donum, quo disponitur homo ad facile et prompte *penetrandum mysteria fidei*.

2° *SAPtENTIA* (*st donum, quo disponitur homo ad facile et prompte *contemplandum Deum causam altissimam* et secundum eam de omnibus indicandum.

') Cfr. I-II. q. 68. c. 2. Cfr. c. 1. Mrillon I. h. l.: cfr. pnu^i-rtlm Io. n S. Tli.. In I-II. 1*.

a) I-II, 7. 08» π. H, wI contra,

3) I-II 7.

3° *Scientia* est donum, quo disponitur homo ad facile et prompte *cognoscendum causas secundas* et de iis recte indicandum.

4° *Consilium* est donum, quo disponitur homo ad facile et prompte secundum impulsum Spiritus Sancti *indicandum* et *imperandum*, quidnam in particulari sit agendum. Respondet igitur virtuti prudentiae.

5° *Pietas* est donum, quo disponitur homo ad facile et prompte cultum et obsequium exhibendum *Deo id patri*.

6° *Fortitudo* est donum, quo disponitur homo ad facile et prompte eum magna fiducia aggredienda et sustinenda *quaeoumque difficilia*.

7° *Timor* est donum, quo disponitur homo ad facile et prompte concipiendam profundam sed *filialem reverentiam* erga Deum, et consequenter intimum timorem offensae Eius *).

Nota. *Fructus Spiritus Sancti* et *beatitudines* non sunt habitus, sed actus sive virtutum, sive praesertim donorum. Fructus Spiritus Sancti sunt actus virtutis vel doni, qui et quatenus producunt delectationem spiritualem in anima elicientis; beatitudines veni definiri possunt: actus eximii virtutis perfectae et praecipue doni perfecti, speciali modo conducentes ad aeternam beatitudinem s).

b Cfr. quoad dona I-II. r/. 08. ubi de dim!* in communi, et 11-11« q. 8. 9. 19. 15. 12, 121. 139. ubi de singulis donifi.
b Cfr. **III.** c/. «9. 70.

LIBER SECUNDUS

DE PRAECEPTIS

VIRTUTUM THEOLOGICARUM

Postquam egimus de actibus moralibus eorumque normis et principiis in communi, iam de iis in particulari agendum est; omnis enim scientia practice in particulari consideratione perficitur¹⁾. Oportet igitur tractare de singulis praeceptis, quibus homo in finem ultimum supernalundem dirigitur, et tie actibus quibus homo, praeceptis sese conformando, in hunc finem tendit, vel ab iis discedendo, viam beatitudinis deserit. — Et primum quidem consideranda sunt praecepta earum virtutum quibus homo *immediate* ordinatur in ipsum finem ultimum supernaluralem; hinc primum agendum est de praeceptis virtutum theologicarum fidei, spei et caritatis; quae praecepta, ut observat. D. Thomas, *implicite* continentur in Decalogo sicut principia in conclusionibus, seu vehit prima principia communissima et per se nota Decalogo praesupposita ²⁾. Et sic earum tractatio viam sternit ad considerationem aliorum praeceptorum, de quibus dein agemus secundum ordinem ipsius Decalogi, in quo scii, explicite inveniuntur.

¹⁾ Cfr. S. Th.. *I'roocni. in* I-II. *il.* <1; et *prol.* <ul I-II.

²⁾ Cfr. I II, 100. «. 3; O. i IV) 13; *a.* II.

TRACTATUS I.

DE FIDE

S. AIL, *lib.* 2; *II.* A., *Ir.* 4.

Explicabimus: 1° notionem fidei, 2° eius praecepta, 3° peccata contra fidem, 1° pericula fidei.

Caput I.

NOTIO FIDEI

306. — Definitio. Virtus fidei est virtus theologica, a Deo infusa, qua firmiter assentiinus omnibus quae Deus revelavit et per Ecclesiam nobis credenda proposuit, propter auctoritatem Dei revelantis. Cfr. Cone. Vat., *De Fide, cap.* 3. — *Habitus* ergo fidei est lumen quoddam, quod difficile removetur ab eo in quo est; *actus* vero fidei est firmus assensus; auctoritas divina revelans est *noticum* seu obiectum formale credendi; *materia* seu obiectum materiale sunt ea omnia, (pia a Deo revelata sunt et ab Ecclesia proponuntur credenda (*η.* 1; cfr. etiam can. 1323).

307. — Divisio actus fidei. Eides, prout significat actum credendi: 1° alia est *simpliciter divina*, alia est *divina et catholica*, prout versatur circa veritates a Deo revelatas independenter a propositione Ecclesiae, vel versatur circa veritates a Deo revelatas et nobis per Ecclesiam tamquam divinitus revelatas propositas, sive sollemni indicio sive ordinario et universali magisterio (cfr. Cone. Vat., *De fide, cap.* 3). Differunt accidentaliter tantum, unum differentia sit tantum in modo quod veritates revelatae homini innotescunt.

2° Alia est *explicita*, «piando aliquis fidei articulus creditur in seipso et particulariter, e. g. Deum esse trinum in personis. Verbum incarnatum

esse: alia *implicita*, quando aliquis articulus fidei continetur in alio magis universali qui explicite creditur, v. g. qui credit explicite quicquid credit Ecclesia, credit implicito omnes articulos fidei.

3° Alia est *formalis* quae directe ab habitu fidei et ob motivum fidei elicitur; ut si quis cum advertentia explicita ad auctoritatem Dei revelanti credit Deum esse trinum in personis; alia *virtualis* seu *exercita*, quando propriis actum alterius virtutis elicit, in quo fides virtualiter influit, quin tamen agens explicite ad eam advertat, ut si quis eliciat actum religionis, formando signum crucis.

1° Alia est fides *divina* (pia nititur auctoritate divina et obtinet circa veritates formaliter revelatas: alia est fides *ecclesiastica*, quae nititur auctoritate infallibili Ecclesiae et versatur circa veritates non formaliter revelatas, attamen ab Ecclesia infallibili iudicio propositas. Iuxta aliquos vero fides huiusmodi dicenda esset *mediate divina*; etenim, remoto seu mediate nititur auctoritate divina, (pia nempe scimus Ecclesiae testimonium esse infallibile; ex quo concludunt fidem illam eiusdem speciei esse ac fidem divinam primo loco descriptam. Iuxta alios vero isti actus melius dicuntur specie inter se differre, quia fides ecclesiastica non nititur testimonio divino tamquam *inotivo* assentiendi, sed tantummodo tamquam *medio* quo cognoscitur infallibilis auctoritas Ecclesiae. (Cfr. van Noort, *de Fide divina*, n. 182, 211-251).

Caput II.

PRAECEPTA FIDEI

Fides ut *habitus* infusus est omnibus ad salutem absolute necessaria necessitate medii; sine gratia enim et virtutibus infusis nemo umquam salutem consequitur. Hinc tantum quaerimus de necessitate *actus* fidei. Actus fidei autem adultis primo quidem necessarius est necessitate medii ad justificationem et salutem; sed praeterea est necessarius etiam necessitate praecepti. Illic praesertim de praeceptis fidei agimus, brevi tantum considerando necessitatem medii actus fidei, pro reliquis remittendo ad dogmaticos. Duplex autem praeceptum distinguendum est: 1° praeceptum *credendi* articulos fidei seu praeceptum actus interni fidei; 2° praeceptum *confitendi* fidem actu externo. Praeceptum autem credendi res fidei considerari potest vel quoad obiectum quod explicite cognoscendum et credendum est, seu prout continet praeceptum explicite cognoscendi et credendi res fidei; vel considerari potest quoad actum fidei eliciendum, seu prout continet praeceptum eliciendi actum fidei.

Hinc ex ordine agemus: 1° de praecepto explicite cognoscendi et credendi res fidei, 2° de praecepto eliciendi actum fidei, 3° de praecepto confitendi fidem.

Articulus I.

Praeceptum explicite cognoscendi et credendi res fidei.

308. — Obiectum praecepti. 1. Ex praecepto divino omnes usu rationis fruenter debent explicite credere ideoque cognoscere in particulari ea omnia, quae sive certo sive saltem probabiliter sunt credenda explicite *ex necessitate medii*, iuxta dicenda infra in *q. 1a*. Secus enim sese saltem periculo aeternae damnationis exponunt. Hinc debent ita credere: 1° Deum exsistere; 2° Deum esse remuneratorem bonorum et vindicem malorum, in altero mundo; 3° Deum esse unum in essentia et trinum in personis, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum; 4° Filium Dei incarnatum et mortuum esse pro salute hominum. Constat ex S. Paulo ad Hebr. 11,6: «credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit»; ex verbis Christi Ioan. 17,3: «haec est autem vita aeterna: ut cognoscant Te, solum Deum verum, et quem misisti, Iesum Christum»; notitia autem Christi supponit necessario cognitionem divinarum Personarum (*n. 1 et 2*).

II. Insuper omnes fideles in particulari cognoscere et credere debent: 1° articulos contentos in *Symbolo Apostolorum*; ex usu et praxi Ecclesiae et quia continent prima rudimenta fidei; — 2° praecepta *Decalogi*, ex praecepto etiam divino, quatenus haec etiam servare tenentur; sicut ideo etiam praecepta Ecclesiae ad omnes spectantia scire debent; — 3° *doctrinam Sacramentorum* eorum quae omnes recipere tenentur, ut Baptismum, Poenitentiam et Eucharistiam; alia vero scire debebunt, quando illa suscepturi sunt; — 1° necessitatem *orandi* ideoque orationem Dominicam, quia continet omnia quae petenda sunt a Deo; cfr. infra *n. 411* (*n. 3*).

Debent insuper, ut videtur, cognoscere *signum Crucis*, utpote insigne hominis christiani; et *Salutationem Angelicam*, (plia Beata Virgo est Mediatrix gratiae (*n. 3*)).

Gravitas obligationis. Praedicta obligatio sciendi res fidei est sub peccato mortali, nisi ignorantia aut involuntaria excuset. Ratio est, (plia versatur circa rem gravissimam et necessariam ad salutem. Excipe tamen Salutationem Angelicam et signum Crucis, quorum obligatio sub veniali esse putatur (*n. 3*)).

Unde fideles tenentur veritates fidei addiscere, et parochi alique curam animarum habentes, ut sunt parentes et praeceptores, subditos suos de illis instruere, cum primum fideles rationis usum assecuti sunt; quia tunc iam tenetur homo vitam suam in ultimum finem dirigere; quod quidem sine scientia veritatum fidei fieri nequit. Quoad Pastores Ecclesiae accedit Christi mandatum praedicandi Evangelii omni creaturae atque praeceptum Ecclesiae in can. 1329 «q.; et can. 1322, § 2 (n. 3).

Modus sciendi. I. Omnes fideles, ut satisfaciant obligationi gravi, tenentur sunradicta scire saltem secundum *substantiam*, id est, secundum generalem et simplicem eorum significationem. Ratio est, quia non praecipitur eis clarior notitia, quam prout proponuntur.

Hinc pro fidelibus sufficit v. g. scire de mysterio Trinitatis, tres esse divinas Personas, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, casque unum Deum tantum constituere; de Christo, eum esse Filium Dei, verum Deum verumque hominem, pro nobis passum, mortuum ac sepultum. Eum a mortuis resurrexisse, et iterum venturum in mundum, ut praemium iustis suppliciumque aeternum peccatoribus decernat. De Oratione Dominica sciant Deum orandum esse pro necessitatibus animae et corporis. De Sacramentis satis est scire quid sint, necessariam dispositionem ad ea recipienda, et fructum quem producant. Ceterum, de articulis Symboli eide praeceptis sufficit ea ita scire, ut interrogati possint recte respondere (n. 3).

II. Tenentur fideles obligatione aliqua *memoriter* sciendi articulos Symboli, praecepta Decalogi et orationem Dominicam; at communiter censent obligationem esse tantum sub levi; dummodo enim eorum sensum obvium ac obligationem percipiant, nulla apparet ratio pro maiori obligatione. Obligatio autem illa maxime urget rudes; quia alioquin vix poterunt sufficientem eorum cognitionem habere; neque sufficit ea semel edidicisse, sed eorum memoria saepius refricanda est (n. 3).

Si quis est autem tam hebes et obtusus ingenio, ut nihil memoriter addiscere nec rationem de fidei doctrina reddere valeat, sufficit quod singula credat dum ipsi proponuntur (». 2, v. Notant.).

309. — Quaestiones. De iis quae explicite credenda sunt necessitate medii. *Quaeritur. 1º Quae sint veritates fidei quae ab adultis certo vel probabiliter cognoscendae et explicite credendae sunt necessitate medii ad salutem ‡.*

*) Nvcewita allcuttfe In online. ml «alutcin potiat eesc duplex. nnt nicdli mit prnwpti. NockmlUm *mnlii* bnbetur quando aliquid primo et jhjf hc tamquam medium, necctMltae *pfturtpil* quando illiquid primo et per -o tamquam praereptum necrsKarluin i*t. IIInc hl quod necessarium «*t neccHsItatA! medii, ita necraaariini rwt. ut aahw obtineri nequeat, etiamsi medium Inculta* blitter Ignoretur vel tidhllwrl nequeat; ratio enim medii nb hlncr non pendet. Id vero quod «*t

Rcsp. 1° Constat apud omne» cognitionem et fidem explicitam Creatoris et Remuneratoris omnibus hominibus adultis esse medium necessarium ad salutem, sine quo nullus adultus salvari potest. — Notes autem iuxta doctrinam communem Deum remuneratorem intelligendum esse non utcumque, sed in ordine supernatural!. Sufficit tamen ut hoc intelligatur sub confusa notitia praemii revelatione promissi. — Melius etiam existentia Creatoris dicitur intelligenda prout est auctor eiusdem ordinis supernaturalis; sed practice hoc fit credendo in Deum remuneratorem ordinis supernaturalis. Cfr. van Noort, *le Fide divina*, n. 330.

2° De cognitione et fide explicita Christi Redemptoris et consequenter iſſis. Trinitatis, conveniunt DD. eam non fuisse necessariam ante adventum Christi, seu ante sufficientem promulgationem Evangelii. Post promulgationem vero Evangelii, disputatur, et est duplex M-ptentia probabilis. *Prima* affirmat necessitatem medii absolutam ex verbis Christi apud Ioan. 17,3: « Haec est autem vita aeterna, nt cognoscant Te, solum Deum verum, et quem misisti. Tesufii Christum ». Conformis est Trid., *sees.* 6, *cap.* 6, ubi inter dispositiones ad iustificationem ponit scientiam et fidem Christi. Porro « mysterium Incarnationis Christi explicite credi non potest sine fide Trinitatis, quia in mysterio Incarnationis Christi hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, et iterum quod de Spiritu Sancto conceptus fuerit » (S. Thom. II-II, q. 2, a. 8 c). Ita quoque S. August., *De Corrept. et gratia*, cap. 7, n. 11; S. Thom., I. c., a. 7 et 8. Huic sententiae favet et responsum S. Off. 10 Maii 1703 *). *Secunda*, in cuius probatione S. Alf. diutius moratur, negat satis constare de necessitate medii absoluta, quia non potest assignari ratio convincens pro hac necessitate; allata enim testimonia de necessitate praecepti vel de fide implicita vel de necessitate de via ordinaria, non absoluta, sufficienter explicari possunt (n. 2; II. A., n. 3).

Qpa ek. 2° .1» *dari possit ignorantia INVINCIBILIS circa veritates certo vel probabiliter cognoscendas necessitate medii.*

Rcsp. 1° Inter Christianos vix videtur admitti posse ignorantia in-

nrawiriuin neccwdtate pnwccptl nequltur rationem praecepti» ita ut quando pnwceptum ex Ignorantia Invincibili vel impotentia non oblidat, eius observatio Ium non *It ncceaaaria ad *alu- trm. — Porro noemdt/w modii est *ab inlrintern*, hl sequitur ex natum flnte; ita gratia nccogaria

Ad gloriam: vol *ab rjrtrintcm*, ml non ex natum flnte. sed ex determinatione dirigentis ad finem provenit. Et tune neccrtdtAM potest esse aut *absoluta*, ni medium cet insupplebilo ct nullus * neclaltate eius excipitur, ut meritum pro adultte, fides actualis pro adultis; aut rrihi/ica et «upplrllilte, prout scilicet est medium quhleln ordinarium et |M*r se adhibendum. sed quod per iccldene aliquando alio suppleri potest rt u quo proln excusatio datur, ut Ihptternus in re pro omnibus. Necessitas medii nb intrinseco semper est necessitas absoluta, ut patet.

*) *ColM*, dr /*rnp. Fide, n. 251 ad 2 et 25G ad 2. lte*pon*um Iterum datum fuit 30 Martii 1898 (*Coll. de Prop. Fidf.* n. 1993).

vincibilis eorum articulorum fidei, qui sciendi sunt necessitate medii; propter tot adiumenta, quae suppetunt ad cognoscendos illos, tot nempe praedicationes, instructiones, etc., adeo ut non possit talis ignorantia esse sine negligentia et contemptu. — Si quis vero tam hebes sit et obtusus ingenio, ut non possit praedicta mysteria capere secundum substantiam, talis excusatur ob impotentiam seu potius non est perfecte rationis compos et comparatur infantibus et fatuis (n. 2, c. *Notant.*).

2° Inter non-Christianos utique dari potest ignorantia invincibilis, praesertim circa mysteria SS. Trinitatis et Redemptionis. Atvero. certo omnibus dantur media sufficientia ad salutem; (piare infidelibus qui cum Dei auxilio servant legem naturalem, l)eus procul dubio providebit medium, quo possint habere fidem ad salutem necessariam, sive per internam inspirationem sive per aliquem fidei praedicatorem. Ita S. Thomas, q. II, de *Vcrit.. a.* 11 ad 1 ‘).

310. — Notanda circa Sacramentorum administrationem iis, qui ignorant res fidei. 1° Baptismus vel absolutio numquam conferri potest adulto uui ea ignorat quae CERTO sunt cognoscenda de necessitate »iolit; quia incapax est justificationis; et quod attinet ad sacramentum Poenitentiae impossibile est ut talis ignarus materiam proximam praebeat. Confirmatur prop, til damnata ab Innor. XI. — Baptismus tamen conferri potest perpetuo amenti quippe (pii infanti comparetur.

2° Neque conferri potest *entra articulum mortis*, quae omnino urgeat, adulto (pii ignorat mysteria t r i n i t a t i s et i n c a r n a t i o n i s: quia sacerdos vel Baptismum periculo informitatis, vel absolutionem periculo nullitatis exponeret. Hinc debet hominem vel prius instruere, vel dimittere donec -*. sufficienter instructus sit. — *In articulo mortis*, moribundus non-baptizatus qui Baptismum postulavit, vel fidelis (pii absolutionem petivit, si **1 ita sit infirmitate gravatus ut instrui nequeat, prior potest baptizari, posterior sub conditione absolvi; quia cum valde probabile sit notitiam horum mysteriorum non esse neecessariam^necessitate medii, incertum est hominem osse indispositum ex defectu huius scientiae: proinde debet sacerdos sequi opinionem tutiorem pro salute aeterna moribundi (Carden., n. 17-19 et n. 25; Viva, n. 3).

Ceterum: a) monere oportet, ex sententia S. Alfonsi renetendas esso Confessiones cum ignorantia tuaedictormn invsteriornin Trinitatis et Incarnationis bona licet fide factas: tum quia possidet obligatio explendi Confessionem, non tantum probabiliter, sed certo validam, tum quia in tam ignaro et salutis suae négligente probabile non est debitam adfuisse dispositionem, verum scilicet dolorem de offensa Dei, sed potius praesumendus est huius defectus. Quapropter, cum ipse adverterit Confessionum suarum vitium, tenetur, postquam de illis mysteriis instructus fuerit, Confessiones iterare (n. 2, cum nota in ed. Gaudé).

’) Ignorantin InvliK-ibIIU In ciwu intelliitltur <<i quunc cflk-it. ut non peccent peccato infidelitatis. Al> alii» hcnomntln In aura circa veritatα quae de ncccKSIitate medii explicite credendae sunt. dicitur *vincibilia remote*.

b) Non expedit ut confessarius dimittat poenitentes ignaros mysteriorum Trinitatis et. Incarnationis, ut ab aliis ea addiscant, quia valde metuendum est ne non redeant, et hoc pacto ignari remaneant; ideo expedit breviter eos docere praedictos articulos, efficiendo pariter ut secum efficiantur actus fidei, spei, charitatis et contritionis, atque obligando eos ut postmodum perfectam instructionem sibi comparent circa cetera scitu necessaria ex necessitate praecepti. — Ea porro quae confessarius breviter docere debet, tria praecipue sunt: 1° in Deo tres esse personas, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, quorum quilibet Deus est, nec tamen tres Deos esse, sed unum: adhibito exemplo signi sanctae Crucis; 2- Iesum Christum Filium Dei factum esse hominem pro nobis, passum et mortuum esse, a mortuis resurrexisse, remittere peccata poenitentibus. atque iterum venturum in mundum, ut praemium iustis et supplicium aeternum peccatoribus retribuatur; 3° hunc Christum in SS. Sacramento sub speciebus panis et vini vere exsistere, ibique adorari et sumi a fidelibus (Pra.r. Conf., n. 22; Filliuc., tr. 20, ». 57; Catal., I, 5, 2, ». 21).

3° Poenitentes «pii culpabiliter ignorant scitu necessaria ex necessitate praecepti, absolvi possunt, dummodo de negligentia sua doleant et penitus acutius cuncti firmo proposito ea postmodum addiscendi: quoti si iam semel atque iterum moniti promissis non steterint, prius ea addiscant quam absolvantur. Si inculpabiliter ea ignorant, absolvi possunt, dummodo se ea discituros esse promittant (n. 3; Pra.r. Conf., ». 22).

• In Confessarius poenitentes de doctrina Christiana interrogare tenetur, quoties probabiliter coniicit eos scitu necessaria ignorare; confessarius enim tenetur de iis peccatis interrogare, quae verisimile est poenitentem commisisse iuxta statum suum. Hinc in praxi personae, «piae in pueritia bene et christiane educatae» sunt, regulariter non sunt interrogandae. Pueri vero et semifatui hae de re examinandi sunt. Illi quoque, qui, postquam in pueritia doctrinam Christianam delibaverint, deinceps vixerunt a concionibus et catechesibus remoti, certe videntur interrogandi; idque nostra aetate valet, etiamsi honestioris conditionis sint et in rebus naturalibus rite instructi; non raro enim inter eos reperiuntur. qui in Religione admodum rudes sunt. Quodsi de eiusmodi poenitentibus agatur, quibus magno rubori vel offensioni esset de hisce interrogari, decebit confessarium in adhortatione articulos necesarios iis breviter proponere, et deinde actum fidei ab eis elicere (». 3; Pra.r. Conf., n. Salin., tr. 21. cap. 2, ». 62, 63).

*Articulus II.***Praeceptum eliciendi actum fidei.**

311. — Principia. I. *Obligatio eliciendi actum fidei urget omne*», *postquam mysteria fidei et obligatio credendi illa relut a Deo revelata SUFFICIENTER fuerint illis proposita*. Ratio est, quia secundum Mare. 16,16: «Qui... non crediderit condemnabitur», et Trid., *ses*». G, *cap.* 8: «Fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustificationis ».

II. *Tunc autem censentur mysteria nostrae fidei sufficienter proposita infideli vel haeretico, quando illi apparent EVIDENTER credibilia*; quia nempe *certo* constat de eorum revelatione, ea scii, certitudine, quae omnem prudentem formidinem excludit. Patet ex prop. 21 damn, ab Innoc. XI: «Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum - f^ormidine qua (piis formidet ne non sit locutus Deus». — Unde, .^ .z,f^ /»«y*«x<pi;nulo mysteria fidei nostrae apparent dumtaxat *credibilia* seu probabiliora, nondum existit obligatio eliciendi actum fidei supernaturalem, quippe qui omnem formidinem excludat; sed existit obligatio incertitudinem vincendi, consulendo viros doctos et Deum deprecando ut lumen immittat; qui hoc omittit, peccat contra praeceptum fidei, ut patet ex prop. 4 damn, ab Innoc. XI: «Ab infidelitate excusabitur infidelis, non credens ductus opinione minus probabili ».

III. *Praeceptum fidei obligat ad eliciendos FREQUENTER actus fidei*. Etenim assensus fidei est per se necessarius ad Christiane vivendum; sed vita Christiana dicit frequentiam operum Christianorum; ergo et requirit frequenter actus fidei. Hinc damnata est prop. 1 ab Alex. VII: «Homo nullo umquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis, ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium»; item prop. 16 et 17 ab Innoc. XI damnatae.

Hinc praeceptum credendi obligat *per se*, seu ex ipsa fide: 1° pueros fideles, cumprimum satis instructi sunt in fide; quia tunc incipit obligatio serviendi Deo, ergo et credendi revelant i; 2° infideles aut haereticos adultos, quando fidei nostrae veritas eis sufficienter proposita est; 3° in articulo mortis; quia id tempus opportunius est Christianum se profitendi; attamen -yde gravi obligatione hic non coind.!» : 1° quando urget tentatio contra

fidem quae secus superari nequit; 5° saepius in decursu vitae, quia veritates fidei admodum necessariae sunt homini ad vitam christianam conservandam; multi probabiliter putant eum teneri suis gravi peccato saltem semel in anno.

Obligat *per accidens*, seu ex praecepto aliarum virtutum: 1° quando gravis tentatio urget, v. g. adversus patientiam, iustitiam, castitatem, quae sine actu fidei sive fidenti recordatione alicuius veritatis fidei difficulter vinci queat; 2° quando implendum est praeceptum vitae Christianae, quod fidem requirit, v. g. oratio, Sacramenti susceptio; pari modo, (quando urget praeceptum *confitendi* fidem, ex praecepto sive divino sive ecclesiastico, iuxta *con-*cl. in art. sq. (». 5, 7; II. A., n. 13).

IV. *Satis est actum fidei elicere in actu exercitio, et ex praecepto aliarum virtutum*: quia, dummodo eliciatur, impletur praeceptum. Unde consequitur fideles omnes, qui Christiane vivunt, satis superque huic praecepto satisfacere; frequenter enim formant Crucem, recitant Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum, adorant Eucharistiam, Missam audiunt etc., quae omnia actus fidei includunt (n. 7).

Articulus III.

Praeceptum confitendi fidem.

§ I. - Praeceptum divinum.

312. — Principia. I. *Adest praeceptum divinum, tum negativum numquam externe negandi fidem, tum affirmativum, eamdem aliquando confitendi, etiam cum periculo vitae*. Constat ex verbis Christi. Matth. 10,32: «Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est»; Luc. 9,20: «Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, et Patris, et Sanctorum Angelorum»; et ex verbis Apostoli ad Rom. 10, 10: «Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem».

11. *Praeceptum divinum affirmativum confessionis fidei obligat, quandocumque eam postulat honor dei vel proximi salus*. Ratio est, (plia ex 1 Timoth. 1,5: «Finis praecepti est eharitas»; unde cuiuslibet virtutis actus censetur esse praeceptus, (quando necessarius est ad charitatem erga Deum vel proximum.

Porro HONOR deo debitus confessionem postulat, ostiendo «■ silentium praeberet, signum negationis. Iudici autem ubi in confessione eius. Salus proximi eam exposcit, quando taciturnitas aliis scandalum praeberet, quo avertentur a fide, vel vacillarent in ea, aut quando ex confessione fidei oriretur conversio infidelium vel confirmatio fidelium (m. 11). Confirmatur can. 1325, § 1.

III. *Numquam nec ad vitandam quidem mortem, licet dictis cel factis fidem exterius negare, sive scripto fiat sive fide, sive explicite sive implicite nec falsam religionem dictis vel factis confiteri aut simulare.* Ratio prioris patet ex dictis sub 1; ratio posterioris est, quia falsam religionem profiteri perinde est ac veram negare. Porro implicite quis fidem negat quoties eius silentium, tergiversatio aut ratio agendi ex adiunctis fidei negationem importat.

IV. *Licet quandoque fidem dissimulare seu OCCULTARE; nempe in causa, quando, secundum supra dicta, non est confitendi necessitas: quia praeceptum affirmativum non obligat ad semper, sed pro aliquo tempore tantum (c. 12; II-II, q. 3, a. 2 ad 3).*

313. — Resolutiones. 1^a Infideli fidem (catholicam amplectenti vel haeretico aut apostatae in gremium Ecclesiae reconvertenti, per se non licet occultare conversionem. Per accidens vero ex gravi causa licitum fieri potest eam ad tempus occultare; non diu tamen, tum quia urget praeceptum confitendi fidem tum quia practice mox adiuncta occurrent, in quibus conversus aut veram fidem aut sectam profiteri debeat. — *Mmribundus* autem qui ex gravi causa conversionem suam ad fidem publicari renuit, occulte in Ecclesiam recipi potest: nisi obstet ratio scandalum vel salutis proximi, ut si agatur de viro conspicuo cuius conversio multos ab errore retraheret. Sed etiam tunc sufficere potest, ut fiat professio fidei coram duobus tantum testibus qui rem postea divulgare poterunt).

2° Fidelis interrogatus de religione sua, si rogatur in causa fidei a potestate publica, non potest tacere, sed debet fidem suam profiteri; quia tunc silentium per se esset signum aut erubescitiae in fide, aut timoris poenae ob confessionem fidei, aut causa scandalum; et sic semper acceptum est in Ecclesia. Inde per se est lethaliter inordinatum in causa occasione tacere: propterea damnata est prop. 18 ab Innoc. XI: «Sia potestate publica quis interrogetur, (idem ingenue confiteri, ut Deo et fidei gloriosum consulo, tacere ut peccaminosum per se non damno». *Ptr aridens* posset non esse neccaminosum. quando scilicet ore tacens opere confitetur, 0»

*1 Cfr. X. C. c. Prop. l. 28 Mail 1835 (Cnil., n. SI).

*) Cfr. X. c. dr Prop. Fide. 21 Ianii 1700 (Coll., n. 102); C. I. c. c. 2.114, l. 2.

Si rugatur a *persona privata*, ordinarie facere potest.; tunc enim taciturnitas potest esse signum contemptus personae, aut illi responderi potest: «Quid ad te? Quis te indicem constituit?» (». 13).

314. — Quaestiones. I. De occultatione fidei. Quaer. 1° .!« *et quibus liceat fugere tempore persecutionis fidei*.

Resp. 1° Pastoribus Ecclesiae, puta Episcopis et parochis, non licet <u>periculo gregis fugere; tum ijuia eorum fuga fidem inhonoraret.^tum (jiiia in tali necessitate tenentur populum docere et in fide confirmare, etiam cum discrimine vitae. Constat ex Ioan. 10, 11-12: «Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis». Possunt, tamen se occultare infer oves, ad melius subveniendum eis. — Sin autem persecutio solum saeviret in Pastores Ecclesiae, relictis ceteris fidelibus in pace, fugere possunt; maxime' quia tunc fuga esset gregibus suis utilior.

2° Ceteris, quorum praesentia non est populo necessaria, licet fugere; imo, secluso maiori bono, melius esset, secundum illud Matth. 10, 23: «Cum peraequentur vos in civitate ista, fugite in aliam».

3° Illi, pro quibus grave periculum esset fidem abnegandi, fugere tenentur (n. 11; Catal., *part.* 1, *q.* 5, *cap.* 3, ». 13).

Quaer. 2° 4» *liceat uti vestibus aut signis infidelium*.

Resp. Dist. Non licet, si ex usu destinata sunt ad profitendam falsam religionem ipsorum, vel impiam aliquam societatem, e. g. Massonum: quia esset quaedam externa confessio falsae sectae, vel impiae societatis, quae confessio intrinsece mala est. etiamsi fecte fiat, fide interius retenta.

Licet vero ex insta causa, si per se destinata sunt, non ad religionem, sed ad nationem discernendam, puta vestibus Turearum uti; quia sic significationem civilem habent (». 15).

Quaer. 3° .1» *liceat Catholico in hospitiiis fidem dissimulare, comedendo carnes diebus Veneris*.

liesp. Sj comedat ex nictu urravk mali citra scandalum, non peccat contra fidei confessionem; quia esus carnium non est per se signum haeresis aut infidelitatis. Atvero, si quis provocetur ad comedendas carnes in contemptum Ecclesiae, ne ob metum quidem mortis potest comedere (». 15).

Hoc ultimum intelligendum videtur de eo, qui aliunde nulla comedendi necessitate compellitur; si enim v. g. paterfamilias incredulus vel haereticus filiis suis Catholicis diceret: «*Volo ut die Veneris carnes manducetis idque in contemptum Papae et Ecclesiae*», filii non peccarent, si protestando contemptum averterent et reponerent: «*Pater, scias nos carnes manducare, quia alios cibos nobis apponere recusas: hoc enim in casu licet nobis illas edere*». Ita Konings, n. 137.

II. De communicatione in divinis cum haereticis et infidelibus. Quaer. /jmi- 4° Quae *communicatio NUMQUAM licita fieri possit*.

Risp. Numquam est licita communicatio activa seu formalis qua (piis active partes agat in aeatholieorum ritibus. Esset enim ministerium

acatholicum agnoscere ut religionis ministrum, ac caeremonias falsae sectae honorare, ùmle dicit etiam can. 1258, § 1: « Haud licitum est fidelibus quovis modo active assistere seu partem habere in sacris acatholicorum ». Et qui secua ageret, e can. 2316 haberetur suspectus de haereri.

Hinc non licet sumere coenam haereticam, Eucharistiam e inanibus ministri haeretici, matrimonium celebrare coram eo (can. 1063, § 1 et 2), in eorum conventibus psalmos cum eis cantare, organa pulsare ¹⁾, in eorum Baptismi officio patrini fungi et huiusmodi.

Notetur etiam prohibitio canonis 1325, § 3: «Caveant catholici ne disputationes vel collationes, publicas praesertim, cum acatholicis habeant, sine venia Sanctae Sedis aut, si casus urgeat, loci Ordinarii ». Cfr. infra n. 328, q. 2, 3° b).

Quaer. 5° *Quae communicatio ALIQUANDO licita fieri possit.*

Resp. Communicatio materialis seu passiva et sine adhaesione interna licita fieri potest, secluso scandalo et periculo perversionis et accedente causa proportionate. Sequitur ex principiis de cooperatione materiali, et confirmatur can. 1258, § 2, ubi legitur: « tolerari potest praesentia passiva seu mere materialis, civilis officii vel honoris causa, ob gravem rationem ab Episcopo in casu dubii probandam, in acatholicorum funeribus, nuptiis, similibusque sollemniis, dummodo perversionis et scandalum periculum absit ».

Nec est per se illicitum: a) eum haereticis toleratis simul orare, dummodo privatim fiat et preces orthodoxae sint; b) templa haereticorum vel infidelium ex mera curiositate visitare ad ea perlustranda; est enim actio indifferens; e) assistere funeri eorum, obsequium mere civile exhibendo, quale esset v. g. corpus ad coemeterium comitari; d) matrimonium, ritu catholico celebratum aut celebrandum, coram magistratu haeretico civiliter contestari, aut etiam coram ministro haeretico qua teste civili (can. 1063, § 1); c) semel iterumve passive assistere haereticorum officiis sine participatione vel conciones eorum audire ex curiositate, dummodo absint scandalum aliorum catholicorum et periculum propriae perversionis (Cfr. Deer. S. Off. 10 Maii 1770 *).

Quaer. 6° *An liceat Catholico assistere sepulturae civili, uti hodie vocant.*

Resp. Dist. Quando haec sepultura nullam habet significationem irreligiosam, licet ei assistere, obsequium mere civile exhibendo ex causa cognationis, urbanitatis, aliave simili. Quando vero Religionis contemptor sic profane sepelitur in contemptum Religionis et ad significandum nihil a Deo sperandum vel timendum esse post hanc vitam, non licet; quili talis sepultura velut contemptus Religionis detestanda est. Multo minus

¹⁾ Ita S. r. <10 Prop. Fide. 8 Iulii 1889 (*Coli.* n. 1713).

s) Ob Ntuulaliini «vciis urltunnu bwtnictlo Cani. Vlc. Urbh 12 Iulii 1875. n. 5 strletls-iqu prohibuit ne aliqui* ex inem curfoeitate Itoniae nuhw et tcmpln protontantium tempore collationum wu conferentinnim liurrederetur; et. jmiylvter peccnro declamvlt qui ex mera curiositate conferentia* protestant loin midltvtit nut etiiim pure materialiter «aeninonllH (icatholiclft iwirttreiit.

licet assistere sepulturae maesonicae quae sit cum insignibus sectae; quia haec sepultura est publica ostentatio contra Religionem, cui se adiungere non licet.

Ob similem rationem generatim saltem etiam illicitum videtur assistere cremationi corporis, ab Ecclesia prohibitae ‘).

QUAER. 7° *Quid 8. Sedes declaraverit pro nonnullis caeremoniis publicis et ritibus privatis in Imperio Iaponico.*

Resp. In caeremoniis quae fieri solent ad *monumenta linia a Gubernio civiliter administranda*, fidelibus licitum est interessé et more ceterorum civium agere, declarata sua intentione si quando hoc necessarium apparuerit ad falsas interpretationes sui actus removendas. Ratio est quia ex una parte his caeremoniis iam annectitur ab auctoritatibus civilibus (ut ex explicitis declarationibus pluries datis constat) itemque communi cultiorum hominum sensu mera significatio patrii amoris, filialis se. reverentiae erga familiam imperialem et patriae benefactores, ita ut huiusmodi caeremoniae valorem mere civilem induerint. Ex altera parte, cum persuasio late diffusa sit agi non de ritibus religiosis, sed de mere civilibus consuetudinibus, catholici si iis non participant facile creduntur esse frigidi erga patriam, ab iis etiam qui doctrinae catholicae inimici haud sunt, ita ut non tantum fideles inde multum afflicentur. verum etiam animi aversentur a via salutis ingredienda. Quapropter fideles hoc sensu ab Ordinario locorum docendi sunt.

2° Ordinarii permittere possunt ut fideles, quando intersunt funeribus, matrimoniis aliisque *privatis ritibus in vita sociali iaponensi usitatis*, participes fiant sicut ceteri (declarata, si necessarium, sua intentione, ut supra) omnium illarum caeremoniarum quae, quamvis forte a superstitione originem duxerint ex circumstantiis tamen locorum et personarum et ex communi aestimatione nunc temporis non retineant nisi sensum urbanitatis et mutuae benevolentiae. Ita ex Instr. S. C. de Prop. Fide 26 Maii 193« !).

QUAER. 8° *Quid S. Sedes declaraverit quoad participationem cultui Confucii et assistendam funeralibus praestitam in litteris datis ad Pie. Ap. de Kirin.*

Resp. 1° Ordinarii locorum ad evitandum omne scandalum prudenter notificent litteras illas quibus auctoritas publica cultibus praeposita declaravit caeremonias in honorem Confucii nullum omnino habere characterem religiosum.

2° Iidem Ordinarii in normis hac in re pro fidelibus stabiliendis iuxta declarationem illam officialem ex officio datam procedant.

Ita S. S. Pius XI in audientia Secretario S. C. de Prop. Eide concessa.

*) Cfr. Infra /<»«. II. n. 1097, II: Orocnen. Li)krert>randino: Xoldin. n. 717-18: Zfrnr du Ckré fronçait (1915). p. 211. Formaliter cooperari cremationi nutuqmun Hcvt. Sub quibum conditinnlbuM Herat mntvrialitr cooperari habes ex Hcsp. s. Off. 27 Iulii 1892, a. 1808. Cfr. etiam can. 1203, i 1.

*1 J. J.S., XXVIII, 1930. p. 406.

Sacra autem Congregatio pro parte sua subiunxit in nonnis pro fidelibus stabiliendis Ordinarios sese posse conformare decisionibus iam antea in congressu quodam ab ipsis collegialiter admissis. Harum autem summa est:

1. In scholis missionum si legitima auctoritas civilis ita iubeat, tolerari posse expositionem imaginis Confueii idque in aedícula etiam ornata eaque simili aediculis in quibus tabellae progenitorum honorantur, atque inclinationem discipulorum coram ista imagine; instruendo discipulos de caractere mere civili istorum; non vero erectionem speciei altaris cum candelabris, incenso etc.

2. In scholis paganis tolerari posse discipulorum Christianorum participationem passivam honoribus Confucio tribui solitis, ut supra, inclusa inclinatione; etiam coram tabella Confueii imagine deficiente: si sc. discipuli ita facere coguntur.

3. Tolerari posse ex gravi necessitate cooperationem materiale etiam proximam ad sacrificia; etiam cantus mere patrioticos in honorem Confueii, non vero cantus qui sese referunt ad ipsum sacrificium, nec terminato sacrificio participationem de victima, sed solam inclinationem.

4. Tolerari posse cooperationem ad construenda vel reparanda templa abaque aedificia in honorem Confueii; quoad templa vero alterius cultus nonnisi mediante taxa inclusa globalim in aliis tributis. Pari modo nec tolerari posse cooperationem ad comoedias superstitiosas nisi taxa in aliis tributis inclusa sit.

5. Tolerari posse assistentium mere passivam funeralibus privatis; etiam inclinationem coram defuncto aliosque actus externos honorificos tamquam honores mere civiles, etsi olim Christianis 'graviter fuerint interdicti ').

Quaer. 9° *Quid S. Sedes declaraverit circa quasdam caeremonias in regno Sinensi.*

liesp. 1° Cum Sinense Gubernium pluries aperteque enuntiaverit omnibus esse liberum quam malint, religionem profiteri et alienum esse a sua mente de rebus religiosis leges aut iussa edere; ideoque caeremonias, quae in honorem Confueii a publicis Auctoritatibus sive peraguntur sive iubentur, non fieri animo tribuendi religiosum cultum, sed hunc solum in finem ut foveatur et expromatur in virum clarissimum dignus honori et in traditiones patrum debitus cultus: licitum est catholicis adesse actibus honoris qui ante Confueii imaginem vel tabellam, in monumentis confucianis vel in scholis perficiuntur.

2° Ideoque non habendum est. illicitum imaginem Confueii, vel etiam tabellam eius nomine inscriptam, in scholis eat holieis collocari, praesertim si Auctoritates id iussorint, aut eam capitis inclinatione salutare. Si quando timeatur scandalum, declaretur recta catholicorum intentio.

→ Cfr. Iltrnw S. do Prop. Fide nd Vie. Ajnwt. In Klrln. 28 Mali 193.,. Non Invenitur In Jrfiji Jp. .Sn/!A hci! In dlnrln «Otwrrabtrr [(minno* 2 Iulli 1936, fitque in SyUoQf. R. III ubi plum alia. Textus Sylloffc In accidentalIbu* discrepat a textu apud «OMrrratorc Romano*,

3° Tolerandum ut catholici magistratus et alumni, si publicis caeremoniis adsistere iubeantur quae speciem prae se ferant superstitionis, intersint, quidem, dummodo, ad mentem can. 1258, passive se habeant signaque illius tantum obsequi faciant quod ut mere civile haberi possit; declarata, ut supra, sua intentione, si quando hoc necessarium apparuerit ad falsas interpretationes sui actus removendas.

tu Inclinationes capitis atque aliae civilis observantiae manifestationes ante defunctos vel defunctorum imagines, et etiam ante tabellam defuncti, simplici nomine inscriptam, uti licitae et honestae habendae sunt. Ita ex Instr. S. C. de Prop. Fide 8 Dec. 1939 *).

Nota. *Dispensatum* est in obligatione iuramenti super ritibus, ubicumque sive in Sinis, sive alibi illud in usu esset; etiam in iuramento super ritibus malabaricis, firma obligatione de cetero observandi praescripta Benedicti XIV, quatenus a S. Sede non sunt immutata; praecipuis prohibitione super ritibus sinensibus disputandi. Cfr. Instr, cit. S. C. de Prop. Fide 8 Dec. 1939. Deer. eiusdem S. C. 9 Martii 1940 *).

§ II. - Praeceptum ecclesiasticum.

315. — Professio fidei quibusdam in iure praescripta. Ex iure ecclesiastico (can. 1106, § 1) obligatione emittendi professionem fidei, secundum formulam a Sede Apostolica probatam (quae formula invenitur initio Codicis)*), reprobata qualibet consuetudine contraria, tenentur:

1° Omnes «pii (*oncilio* oecumenico vel particulari aut *Synodo* dioecesanae intersunt cum voto seu consultivo seu deliberativo, — coram praeside eiusve delegato, praeses autem coram eodem (*oncilio* vel *Synodo*).

2° Promoti ad *Cardinalitiam* dignitatem, — coram Sacri Collegii Decano, Cardinalibus primis in ordine presbyterorum et diaconorum et S. R. E. Camerario.

3° Promoti ad sedem *episcopalem* etiam non residentialem, vel ad regimen Abbatiae vel Praelaturae *nullius*, Vieariatus Apostolici. Praefecturae, Apostolicae, — coram delegato ab Apostolica Sede.

1° *Vicarius Capitularis*, — coram Capitulo cathedrali.

5° Promoti ad *dignitatem* vel *canonicatum*, — coram loci Ordinario eiusve delegato et coram Capitulo.

6° Assumpti ad officium *consultorum dioecesanorum*. — coram loci Ordinario eiusve delegato et coram aliis consultoribus.

i. J. S. (1040). p. 21.

*) *J. J. S.* (1040). p. 21 et p. 370.

*) E-t eu qniu> liun oliin n Pio IV In convtitutloilibus *hi snrrostincia* ot */niunctum nubis* 13 Nov. 1561 prfuwriptn. ntqiic n Pio IX decreto S. O. (1. 20 bm. 1877 eccundUIH definit Ion--* Vnlltdiuv. iiiinphta fuit. Tantummodo in tint., hup o *immaculatam* legitur farfololom.

7° *Fic/inu# Generalis, parocbj* et provisi do *beneficiis* quibusvis, etiam manualibus, *curam animarum habentibus*; *rector, professores* theologiae, iuris canonici et philosophiae in Seminariis, initio cuiuslibet anni scholastici vel saltem initio suscepti muneris; promovendi ad ordinem *subdiaconatus*; *librorum censores* in curiis episcopalibus: sacerdotes confessionibus excipiendis destinati et sacri concionatores, antequam facultate donentur ea munia exercendi, — coram loci Ordinario eiusve delegato.

8° *Hector Universitatis* vel *Facultatis*, — coram Ordinario eiusve delegato; coram Rectore vero Universitatis vel Facultatis eiusve delegato, — *professores* omnes in Universitate seu Facultate canonice erecta, initio cuiusque anni scholastici vel saltem initio suscepti muneris; itemque qui, periculo facto, *academicis gradibus* donantur.

9° *Superiores in religionibus clericalibus*, — coram Capitulo vel Superiore qui eos nominavit eorumve delegato.

Notanda. I. Circa hanc obligationem notes: *a)* Qui priore dimisso, aliud officium vel beneficium aut dignitatem, etiam eiusdem speciei consequuntur, rursus debent fidei professionem emittere (can. 1-106, § 2).

b) Obligationi fidei professionem emittendi non satisfacit qui eam per procuratorem vel coram laico emittit (can. 1407).

c) Reprobata est ab Ecclesia quaelibet consuetudo eontra'ea quae de professione fidei modo statuta sunt (can. 1108; cfr. et can. 27, §2; n. 207).

d) Qui hanc fidei professionem sine insto impedimento emittere negligat, moneatur, praefinito congruo termino; quo transacto, contumax, etiam per privationem officii, beneficii, dignitatis, muneris, puniatur; nec interim beneficii, officii, dignitatis, muneris fructus facit suos (can. 2103).

c) Codex (pridem directe obligat supradictos, indirecte vero inde obligantur Superiores ad curandum ut fidei professio coram ipsis eorumve delegatis vel collegio a Codice indicato liat; quodsi renuant, subditi impotentia excusantur. Cfr. Vermeersch, *Op. Mor.* I, n. 21.

II. Praeter obligatos ex canone 1106, aliqui insuper obligatione emittendi professionem fidei tenentur ex legibus *liturgicis*, quippe quae ((X can. 2) vim suam refineant, nisi earum aliqua in Codice expresse corrigatur. Formula adhibenda ea est (piae in ipsis libris liturgicis traditur. Unde hoc modo tenentur adhuc baptizandi *), redeuntes ab haeresi vel schismate in gremium Ecclesiae *), ordinandi presbyteri in ipsa Ordinatione ').

liihiflf Romanum, lit. 2. c. I, n. 32.

Pontifical' Romanum: Ordo nd tvconclllnndiim apostatam. Nrhlsmticiim vel hnendlrnm. Cfr. Intr. S. Off. 20 Iulii 1860 nd Ep. Philnd. (cfr. *Throl. Print.*, ». !13). Brevier fnnnuU delncc|H fuit oonovxyn Epiw, Philnd. Induito 1 Inn. 1911, pro crcl. Philnd. ct Bnltlin. Cfr. rtiani Infra n. 320 et tom. II. n. 1015.

Pontificale Romanum: Be Ordinal lone prcrtbyterl.

111. Ex dictis infertur *iuramentum anti-modernum* a Pio X impositum Motu Proprio *Sacrorum Antistitum* (A. A. S. 1910, p. 669) non iam requiri vi Codicis; attamen ex decreto S. C. OiT. 21 Mart. 1918 (A. A. S. 1918, p. 136) praescriptum huius iuramenti in suo robore permanere debet usqueduni hac super re Apostolica Sedes aliter statuerit. Iamvero ex praefato Motu Proprio et subsequentibus declarationibus S. C. Consist. ad praedictum iusiurandum secundum formulam praescriptam et proprio nemine subscriptam suo Antistiti tradendam obligantur: quotannis, ineunto anno, ii qui docent in scholis clericorum institutioni destinatis; idem quotannis praestare debent suis Moderatoribus doctores et lectores in Ordinibus religiosis, ante auspicandae praelectiones¹⁾; — item clerici Maioribus Ordinibus initiandi; — confessarii et concionatores, antequam facultate donentur ea munia exercendi; — parochi, canonici, beneficiarii, ante ineundam beneficii possessionem; — officiales in curiis episcopalibus et ecclesiasticis tribunalibus, haud exceptis Vicario Generali et indicibus; — adlecti concionibus habendis per quadragesimae tempus; — officiales Curiae Romanae coram Cardinali Praefecto vel Secretario Congregationis vel Tribunalis; — religiosarum familiarum Congregationumque Moderatores et Doctores antequam ineant officium.

315 bis. — Scholion. *I)c obligatione fidem propagandi*. I. Ecclesiae, independentem a qualibet civili potestate, *ius est et officium* gentes omnes evangelicam doctrinam docendi (can. 1322, § 2). Sequitur ex verbis Christi apud Matth. 28, 19: «Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti»; et apud Mare. 16, 15: «Euntes in mundum universum, praedicato Evangelium omni creaturae». Cfr. etiam Cone. Trid. *sess.* 23, *cap.* 4 et *can.* 7.

II. Hoc ius et officium commissum praecipue est Romano Pontifici pro universa terra, quippe cui supremum et universale competat magisterium; dein Episcopis tiro suis dioecesibus, cum dependentia a Pontifice. Ceterorum nemini ministerium praedicationis licet exercere, nisi a legitimo Superiore missionem receperit, facultati peculiariter datu, vel officio colluto, cui ex sacris canonibus praedicandi munus inhaereat. Cfr. can. 1327 et 1328.

III. Hinc, quoad fidei praedicationem inter *acatholicos*: *Ordinarii locorum* et *parochi* acatholicos in suis *diocesiibus* et *parochiis* degentes Commendatos sibi in Domino habeant. In *aliis territoriis* universa missionum cura apud acatholicos *Sedi Apostolicae* unice reservatur. Ita can. 1350. S. Sedes autem hoc munus exerceat praesertim ope S. Congr. de Prop. Fide, et. pro christianis dissidentibus ritus orientalis, ope S. C. Orientalium.

IV. Ut autem S. Sedes huic muneri rite vacare possit, indiget cooperatione totius Ecclesiae. Et quidem cooperari debent: 1° Ordines et Congregationes religiosae et Societates Missionariorum. prout ad talem scopum

¹⁾ Ita ut «ta-lin. S. C. OiT. 25 Sept. 1918» In A. A. S. (1918), p. 710.

fuerunt institutae vel etiam a S. Sede requisitae; cooperari tenentur providendo fideliter Missionibus ipsis a S. Sede concreditis.

2° Pastores animarum, tam Episcopi quam parochi aliquo, promovendo vocationes missionarias, adhortando fideles ad preces fundendas et eleemosynas largiendas, favendo operibus hunc in finem a S. Sede commendatis, scii. Consociationi missionali Cleri, operibus a Propaganda Fide, ab Infantia et S. Petri pro Clero indigeno. Cfr. Litt. Enc. *Maximum illud*, 30 Nov. 1919 l); *Herum Ecclesiae*, 28 Febr. 1926 '); *Eramjelii praecones*, 2 Iunii 1951 ').

3° Simples fideles etiam obligationem habent, cooperandi propagationi fidei. Hinc: «) *Populus Christianus in genere* utique tenetur concurrere ad opus missionariorum tum oratione tum eleemosynis. Sequitur ex eo quod *finis* cuiuslibet, societatis postulat membrorum cooperationem cum capite ad finem obtinendum, quatenus tum finis tum cooperatio necessaria sint. Porro, propagatio fidei est finis Ecclesiae necessarius neque potest sine membrorum cooperatione a solis Ecclesiae Superioribus obtineri. Sequitur insuper ex praecepto *caritatis* erga proximum quatenus ex una parte acatholici versantur in gravi necessitate spirituali, ex qua sine communi totius Ecclesiae concursu non possunt salvari, et in qua ex altera parte Catholici in genere, sine nimio incommodo multum adiuvere possunt. Continuatur demum ex documentis pontificiis citatis quae obligationem subveniendi Missionibus, non tantum prece sed etiam stipe, gravissimis verbis inculcant et urgent tamquam sanctam charitatis legem quae eo sanctius est servanda quo altius bonum gravius periclitatur. Hinc:

b) *Singuli* fideles non tantum *precibus* suis pro extensione regni Dei Missionibus subvenire debent prout docemur in oratione». Dominica; verum etiam omnino dicendum videtur hodie dum quicumque Mper/lMn habeat ex iis pro viribus etiam Missionibus subvenir» debere. Deficientibus enim aliis subsidiis sufficientibus quae antiquitus forsitan sufficienter habebantur ex patrimonio Ecclesiae et dotatione guberniorum Christianorum, nulla adest ratio cur non singuli pro viribus teneantur. Quapropter quisque qui superflua habeat saltem modicam illam stipem solvere debet quae ab operibus missionalibus pontificiis postulatur; imo si multa superflua habet etiam largius Missionibus subveniat oportet. Unae (luidem obligatio caritatis, attenta gravissima d< <ma agitur necessitate, ex genere suo gravjfi dicenda videtur, ita ut qui ex multis suis superfluis vix aliquid umquam suppeditaret, ubicctive a .gravi pccatu_excusari non uosset,

Nota tamen ex «lietis non sequi aliquem in particulari teneri fieri *missionarium* ob necessitatem spiritualem populorum infidelium; quia necessitati huiusmodi permanenti totius generis humani provider» directe non spectat ad singula individua, sed ad totam Communitatem ecclesiasticam; qua» huic necessitati providet, quantum id pro conditione rerum

') .i. .1. S. (1919), p. no.

s) A. A.S. (1920). p. 65.

') .1. .1. S. (1951). p. 197.

humanarum fieri potest. Secus omnes (pii idonei sunt, omnia in hunc finem relinquere deberent, quum nulla sit ratio cur unus prae aliis teneatur. Cfr. S. Alf., *Corr. (Icn. XVII; Salm., Mor., tr. 21, cap. G, η. 32; Vermeersch, II, ».* 101.

Caput III.

PECCATA CONTRA FIDEM

316. — Ex dictis colligi possunt peccata contra fidem: nimirum 1° contra praeceptum *sciendi* est voluntaria *ignorantia* rerum scitu necessaryarum; 2° contra praeceptum *credendi* sunt *infidelitas* et *haeresis* formales, nempe* post sufficientem veritatem fidei propositionem; 3° contra praeceptum *confitendi* fidem sunt *dissimulatio fidei*, (piando confitenda esset (de qua iam egimus), eius *externa negatio*, et *simulatio jalsac religionis*, (piaae duae numquam licent.

Specialim hoc loco dicendum est de iis peccatis, quae directe fidei opponuntur, scii, de infidelitate et de haeresi.

Articulus I.

Infidelitas.

317. — Notio. Infidelitas proprie dicta est carentia fidei in homine tum baptizato. Triplex distinguitur: 1° *negativa*, quae invincibilis est, cum adultus sine ulla culpa fidem non habet; 2° *privativa*, (piaae vincibilis est, (piando (piis *auditum* non aut non sufficienter praebet veritati fidei catholicae, dum se obligatum agnoscit ad eum praebendum; quod quidem peccatum est omissionis; 3° *positiva*, cum veritati fidei sufficienter propositae non praebet *assensum*, imo eam falsam vel dubiam indicat; et hoc est peccatum commissionis.

318. — Principia. I. *Infidelitas* pure negativa *non est peccatum, sed tantum poena peccati*. Ratio prioris patet, quia provenit ex ignorantia invincibili; ideo damnata est prop. 68 Baii: « Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est praedicatus, peccatum est». Ratio posterioris est, quia talis ignorantia divinorum ex peccato primi (tarentis consecuta est.

Iline eiusmodi infideles non damnabuntur ob infidelitatem, sed ob alia peccata contra legem naturalem; quam si servant ope gratiae, Deus certissime providebit de necessariis ad salutem, sive per internam inspirationem sive per aliquem fidei praedicatorem (S. Thom., q. 14, *de verit.*, a. 11 ad 4).

II. *Infidelitas* privativa *peccatum est*; et quidem semper peccatum grave si est *directe voluntaria*; secus vero erit peccatum *grate* vel *leve*, pro maiori vel minori negligentia in inquirenda veritate fidei catholicae.

III. *Infidelitas* positiva *est peccatum gravissimum*. Ratio est quia tanto aliquod peccatum est gravius, quanto per ipsum homo magis a Deo separatur; per infidelitatem autem maxime homo a Deo alienatur, cum ne credat quidem ipsi; ergo peccatum infidelitatis est maius omnibus peccatis, quae contingunt in perversitate morum (II-II, q. 10, a. 3; q. 162, «. 7 ad 3).

Quaeritur, *an possint Principes Christiani tolerare ritus infidelium, ftesp.* 1° Infidelium ritus, qui nihil veritatis aut utilitatis afferunt, non sunt tolerandi, nisi forte ad aliquod malum vitandum, puta scandalum, vel dissidium, vel impedimentum salutis eorum, qui tolerati paulatim convertuntur ad fidem; propter hoc enim haereticorum et paganorum ritus aliquando Ecclesia toleravit.

2° Iudaeorum ritus tolerantur: quia inde hoc bonum provenit quod testimonium fidei nostrae habemus ab hostibus, et quasi in figura nobis repraesentant quod credimus. Ita S. Thom. II-II. q. 10, a. 11 (n. 18).

Articulus II.

Haeresis.

§ I. - Peccatum Haereseos.

319. — Notio. Haeresis definiri solet: Error voluntarius et pertinax hominis Christiani contra unam vel plures veritates fide divina et catholica credendas. Dicitur: 1° *error*, scii, in intellectu; non autem in opere externo aut* in sermone tantum; 2° *voluntarius*; secus enim non esset peccatum; 3° *pertinax*, id est eum quis veritati fidei sufficienter sibi propositae sciens et volens renititur; 4° *hominis Christiani*, qui nempe Baptismo fidem suscepit; 5° *contra unam vel plures veritates fide divina et catholica credendas*, id est ab Ecclesia tamquam divinitus revelatas ut credendas propositas sive sollemni iudicio, sive ordinario et universali magisterio (n. 19; can. 1325, § 2).

Aberratio Christiani a veritatibus fidei ex parte, dicitur *haeresis*: aberratio vero ex toto, vocatur *apostasia a fide* (n. 17). Unde non omnis haereticus est apostata, imo communiter haereticus non est apostata.

320. — Divisio. Haeresis distinguitur: 1° *formalis*. (piae conjuncta est cum pertinacia; *materialis*, (piae sine pertinacia existit, utpote ex ignorantia proveniens.

2° *Interna*, quae tantum interius mente concepta est; *externa*, quae verbis aut signis exterius declarata est.

3° *Externa* est vel *publica*, si enuntietur coram pluribus: vel *occulta*, si proferatur coram paucis ita ut celari possit, imo etiamsi nemine praesente dicatur.

321. — Principium. *Haeresis formalis et apostasia a fide sunt peccata gravissima, sicut infidelitas*. Haeresis vero *pure materialis*, procedens ex ignorantia invincibili, vacat omni culpa; constat ex dictis n. 13. — Hac de re S. Thomas scripsit: « Aliquis gravius contra fidem peccat, (pii fidei renititur susceptae, quam qui renititur fidei nondum susceptae, sicut gravius peccat (pii non implet quod promisit, (piam si non impleat quod numquam promisit... Unde, simpliciter loquendo, infidelitas haereticorum (et multo magis apostatarum) est pessima » (II-II, q. 10, a. G).

322. — Resolutiones. Ex praemissis colligo: 1° Non est haereticus, qui exterius tantum fidem negat, tunc interius retenta; quia non errat (n. 19, sub 1).

2° Qui tenet aliquid contra fidem, sed ignorat esse doctrinae Ecclesiae contrarium, ac paratus est iudicio Ecclesiae se submittere, non est haereticus formalis; quia quisquis voluntatem habet subdendi indicium suum auctoritati Ecclesiae, eo ipso agnoscit in illa infallibilem auctoritatem et ei subditur propter verbum Dei, proinde non est pertinax (n. 19, sub 3 et 4).

3° Qui in iis, (piae ab Ecclesia necdum definita sunt, tam mordicus suae opinioni adhaeret, ut deliberatum sibi esset in opinione sua persistere, etiamsi Ecclesia contrarium definiret, haereticus formalis est; quia proprium indicium praefert iudicio Ecclesiae, atqui' ideo huius auctoritatem infallibilem non admittit (Filliuc., n. 17G).

323. — Quaestiones. Quaer. 1° A» error in fide ex ignorantia invincibili satis sit ad haeresim formalem.

Resp. 1° Error ex ignorantia *crassa*, ac propterea culpabili, non est proprie haeresis formalis, quia (pii ignorat doctrinam Ecclesiae, non potest voluntarie illi contradicere, proinde non est pertinax. Est tamen peccatum

d^r.j >». — mortale contra fidem, quod reducitur ad haeresim, tamquam imperfecta species ad perfectam; quia id etiam accidit in aliis peccatis ex ignorantia crassa; reducuntur enim ad eandem speciem, cuius essent, si ex scientia commissae fuissent.

2° Error ex ignorantia *affectata*. si quidem allectatio oriatur ex contemptu auctoritatis Ecclesiae, vel **vx* adhaesione in opinione sua, est, vera haeresis; quia despectus auctoritatis infallibilis Ecclesiae et alTectus

Sin autem affectatio oriatur ex metu non cogatur mutare sententiam, non est haeresis; quia cum illa voluntate ignorandi stat voluntas obediendi Ecclesiae quando de eius definitione constiterit, imo in casu haec voluntas virtualiter includitur: ideo enim vult nescire doctrinam Ecclesiae, quia non vult illi resistere (*lib.* 7, n. 301; cfr. et Laym., *lib.* 2, *tr.* 1, *cap.* 13, n. 2).

Quaer. 2° J» DUBITANS *de aliqua fidei veritate sit haereticus formalis.*

Resp. Dist. Qui vere dubitat, i. e. pertinaciter *indicat* veritates fidei, ** dubias esse, haereticus formalis est; quia de fide est veritates fidei infu-*
libiliter certas esse; voluntarie autem sic dubitans negat hanc, certitudinem; ergo. Inde in *Cap.* 1, *de haeret*, dicitur: « Dubius in fide, infidelis est ». Ita etiam can. 1325, § 2.

Qui vero *suspendit* iudicium, *adjilia* se divertens ne mentem fatiget vel ut ad aliam cogitationem se applicet, non est haereticus; quia, cum nullum praebeat assensum, nullum admittit errorem. Excipe, si quis ideo suspendit iudicium, quia virtualiter cum pertinacia indicat aliquod dogma esse dubium (*m.* 19, *sub* 2; *lib.* 7, n. 302; Fl. A., n. 5; Filliuc., *lr.* 22, n. 159-161).

Qui demum ideo dubitat vel iudicium suspendit, ut interim veritatem inquiret et veritati inventae assentiat (ut in iis occurrere potest qui nati sunt in haeresi), haereticus formalis non est, quia deest pertinacia. Neque ergo ita dubitando peccat (Laym., n. 5).

Quaer. 3° A,η *quis ab Ecclesia deficere possit sine peccato haeresis formalis.*

Resp. Aflinnaudujn videtur non esse omnino impossibile hoc evenire sine peccato formalis haeresis, attamen non sine omni peccato gravi. Etenim, etiam aliis peccatis homo se privare potest speciali illa providentia divina sine qua, visis conditionibus in quibus versatur, moraliter ei impossibile est superare difficultates perseverantiae in fide; ita ut tandem aliquando sibi persuadeat catholicam fidem esse dubiam, ita tamen dispositus, ut si eam certam esse perspiciat, eam retinere velit. Tunc ergo, ob defectum pertinaciae, sine peccato haeresis formalis a fide defecit; at non sine gravi peccato, quo nempe causam huius defectus posuit (Pesch, *de Fidei theol.* n. 383; *Clrcgorianum*, 1926, p. 3 et 203. Cfr. Cone. Vat., *sees.* 3, *cap.* 3).

Quaer. 1° .1» *haereticus sit. qui negat conclusionem theologica, deductam videlicet e.r dualius praemissis, quarum una est de fide, altera ex ratione naturali.*

Λαφ. Non est per se et necessario haereticus stricte dictus, quia non ueg.it. propositionem immediate in se seu fonnaliter a Deo revelatam; peccat tamen <iuia negat *ussiunum theologicum* uti dicunt, quem talibus veritatibus debet. Imo, si conclusio per evidentem consequentiam infertur, haereticus recte praesumitur; quia negat propositionem mediate in sua causa revelatam, unde praesumitur negari. non veritatem rationis vel illationem, quae evidentes sunt, sed ipsam praemissam de tide ex qua deducitur (Filliuc., n. 179; Catalan., *part.* 1, 7. 5, *cap.* 7, η. 10).

Qi AEit. 5° *Quale et quantum peccatum committat fidei qui recusat assensum DOCTRINIS A S. sede*

Resp. Dist. 1 ^Qui recusat assensum irrevocabilem doctrinae, quam Romanus Pontifex sollemni indicio seu ex cathedra tamquam divinitus revelatam credendam proposuit, committit peccatum grave *hacrwug* contra fidem divinam et catholicam. Declarata vero seu definita dogmaticae res nulla intelligitur, nisi id manifeste constiterit (can. 1223) Q.

Idem dicendum est de doctrina ordinario ei universali magisterio Ecclesiae tamquam divinitus revelata proposita, Cfr. Cone. Vatie, *de fide*, *cap.* 3; v. Noort, *n.* 205 *sq.*

2° Qui recusat assensum irrevocabilem doctrinae non quidem formaliter revelatae, sed tamen ab Ecclesia *infallibili iudicio* propositae sive positive eam statuendo sive damnando contrariam, cqmmttit peccatum gravi» contra fidem. ()

3° Qui recusat assensum religiosum quem vocant, etiam internum, doctrinae quam S. Sedes (id est, e can. 7, Romanus Pontifex sive per se sive per Congregationes, etiam per Commissionem biblicam) ·), magisterio *authentico* quidem, at *non infallibili* tradidit, peccat-*graviter* contra subirettonem, auctoritati ecclesiasticae debitam in iis quae ad fidem referuntur et quae pro tuenda fide statuuntur; quum semper agatur de re gravi, de sana dico doctrina in fidelibus tuenda.

Assensum etiam *internum* requiri neque ergo sufiicerc silentium obsequiosum, sequitur tum ex natura rei, quum agatur de decisione non mere disciplinari, sed *doctrinali*, tum ex modo loquendi SS. Pontificum '). Hoc autem valet tam de doctis quam de aliis, quia Ecclesia magisterium suum exercet erga omnes fideles. — At. non requiritur assensus ita firmus, ut etiam possibilitas erroris excludatur, quum Ecclesia eo in casu non edat decretum infallibile ideoque irreformabile. Sed requiritur assensus sive crtiM qui excludit, non quidem possibilitatem, attamen formidinem erroris: sive etiam *öpinatiru* qui ne omnem quidem formidinem erroris

*) *Qiuintlonam* antein manifesta coillmU'L S. Pontificem ex cathedra dogmata fidei vel et him veritate* theologica* proprKtih-r. r*t quacntlo In Theologia Dogmatica perpendenda. Cfr. Muz-
zda. *Ik Erreria*. η. 1050 et 385; V. K. Sf, (1908). p. 1-12 vl (1931). p. 98-108. Quoad Sylla-
bum PII IX rfr. «I.» Groot, *Summa* f/xj/nt/rftrii. g. 16. a, 7; van Noort. /h Eonlibu* *Revelationis*.
n. 263; Mannon*. T)m>l. *Dogm. Imd* 1. n. 668.

b rfr. Motu Proprio Pii X. IS Nov. 1907.

b Cfr. Breve Pii IX. 15 luuii 1857 clrva dver. 8. C. Imi. prohibet» opora Guntherlana.
Item EpbiU *Tuas libenter*, Deo. 1863. ad urchlop. Monaco-Frtalftonavm: Decr. Ixinicrita5(tt
3 lul, 1907, prop. 8; C. /i. C ran. 1321; Eno. C'oe/i Conn, in J. J. N. (1930). p. 580.

excludit; pro vario gradu certitudinis cum qua ipsa S. Sedes aliquam doctrinam proponere vel damnare videtur, (etenim, bene semper attendendum est, utrum S. Sedes ipsam doctrinam an tantum eius securitatem vel opportunitatem profligare voluerit. Quibus rite attentis, plures difficultates evanescent *). — Si nihilominus postea rationes gravissimae pro tempore, S. Sedi latuisse demonstrantur, debita eum reverentia assensum suspendere, imo a decisione olim data recedere licitum fieri potest’).

Ex dictis sequitur absolvi non posse, qui vocantur *Catholici Liberales* ac pertinaciter adhaerent alicui ex propositionibus a Pio IX damnatis in Syllabo errorum. Neque eiusmodi Liberales, si forte bona fide errant, praesertim si qua gaudent auctoritate politica, relinquendi sunt in bona fide; nam errores Liberalism! admodum perniciosi sunt, non solum singulis, sed et societati atque familiae. — Neque, per se saltem, absolvi posse videntur sacerdotes, etiam perdocti, (pii se submittere renuunt, etiam interne, decisionibus Commissionis Biblicae s).

324. — Nota pro praxi. Insurgentibus tentaionibus contra fidem: 10 expedit constanti animo generatim respondere: « Credo quidquid S. Mater Ecclesia credit, quae veritatem credit et confitetur ». 2° Aptissimum remedium est eas contemnere, mentem alio divertere, atque ad orationem confugere: quia disputando cum eis, et repellendo illas, tenacius infiguntur in imaginatione magisque accenduntur. — In quibusdam hominibus eiusmodi tentationes a Deo permittuntur propter vitam illorum sceleratam, praesertim ob impuritatis vitium, nimiamque proprio iudicio adhaesionem: qui proinde adhortandi sunt ut se corrigant, tunc fides eorum atque fiducia in Deo constantior erit (**Praxi Conf.*, n, 238: Filliuc., η. !)(»).

Ad *praecavenda* tentationes contra fidem, necesse est fugere pericula fidei, de quibus in sequenti Capite dicemus.

§ II. - Poenae haereseos.

325. — I. Haereticus, qui etiam externe peccatum haereseos commisit, 1° incurrit ipso facto in *excommunicationem*; 2° nisi monitus resipuerit, *privetur* beneficio, dignitate, pensione, officio aliove munere, si quod in Ecclesia habeat, *infami* *declaretur*, et clericus, iterata monitione, *deponatur*; 3° si sectae acatholicae nomen dederit vel publice adhaeserit, ipso facto *infami* est et clericus ipso facto et sine ulla declaratione officio suo est *privatu* atque, monitione

◆«”I'

*) Cfr. „X'.K. *I. (191!). />. SI; Pohlo. LrM>. ilrr Doom.3, I. J». 218. 240; vnn Noort. Dr Dm (no rl Trino2, n. 117, nnta 2.
x) Cfr. G. M. Card. vnn Ib^stun, /M E**cnlia Sacramenti Onlinh, η, 128 */,* Mannen·. TAroL IJoffm. ln*t., l *, n. 707,
3) Cfr. N.K.St. (1909), p. 268*/.

praemissa, *degradetur* (can. 2311, § 1; cfr. et can. 2242 *); 4° vi can. 985, 1° est etiam irregularis.

IT. *Suspectus de haeresi*, qui monitus causam suspicionis non removeat, actibus legitimis prohibeatur et clericus praeterea, repetita inutiliter monitione, suspendatur a divinis; quod si intra sex menses a contracta poena completos suspectus de haeresi sese non emendaverit, habeatur tamquam haereticus, haereticorum poenis obnoxius (can. 2315).

Nomine autem suspecti de haeresi in genere venit quisquis a Iure ita declaratur. Hinc in specie est suspectus de haeresi ille, qui quoquo modo haeresis propagationem sponte et scienter invat, auf[^]qui communicat in divinis cum haereticis contra praescriptum can. 1258 (can. 2316; cfr. supra n. 311, q. 1); item[?]qui matrimonio uniuntur cum pacto explicito vel implicito ut omnis vel aliqua proles educetur extra catholicam Ecclesiam, veWqui scienter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre praesumunt,*[?]vel parentes vel parentum locum tenentes qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos tradunt (can. 2319); item[^]qui species consecratas abiecerit vel ad malum finem abduxerit aut retinuerit (can. 2320); cfr. et can. 2332, 2340, 2371, ubi etiam alii casus habentur.

326. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *An haeretici denuntiandi sint.*

Jifxp, Affirmativo, quotiescumque vel[^]lex naturalis ob fidei periculum verlex positiva vel peculiari praeceptum legitimum id postulant (can. 1935, § 2, 901, 2336, § 2).

Quaer. 2° *Quomodo haeretici absolvi possint,* (w.

Resp. 1° Absolutio ab excommunicatione, in foro conscientiae impertienda, est speciali modo Sedi Apostolicae reservata. Sedes autem Apostolica facultatem absolvendi etiam communicat per *paggellam S. Poenitentiariae*, in actu sacramentalis confessionis et pro foro conscientiae dumtaxat exercendam; non tamen datur quoad eos qui haeresim inter fideles e proposito disseminaverint; et insuper variae clausulae servandae sunt, praesertim de secreta haereseos abiuratione coram ipso confessario, et reparando scandalo.

2° Si tamen delictum haeresis *ad forum externum Ordinarii loci* quovis modo deductum fuerit, etiam per voluntariam confessionem, idem Ordinarius, non vero Vicarius Generalis sine mandato speciali, resipiscentem, praevia abiuratione iuridice peracta aliisque servatis

^{*)} Quofid piudtlonrtn docentium rrrortti non forinnlltvt ut linrrvtlcos damnato*. cfr. can. 2317. Allftc citam pornne et InlmbilitntcN hncet Irorum, praesertim In online nd Snemmvnta. mite locte tnulcntur. <fr. Interim ran. 167, I I. n. I; 731. f 2; 756. «. 2; 795. n. 2; 1240; 2339; 1152. f 1; 1170, I I. n. G; 2372.

de hire servandis, sua auctoritati ordinaria in foro exteriori absolvere potest; ita vero absolutus, potest deinde a peccato absolvi a quolibet confessario in foro conscientiae. Abiuratio vero habetur iuridice peracta cum lit coram ipso Ordinario loci vel eius delegato et saltem duobus testibus (can. 2311, §2).

Capitulum IV.

PERICULA FIDEI

Eodem praecepto, quo obstringitur quisque fidelis ad conservandam fidem, indirecte tenetur etiam ad reddendam illam securam a qualibet ruina, et consequenter ad eripiendam illam a quolibet periculo (*n.* 19, *sub* G). Haec obligatio maxime urgenda est nostro tempore, quo tides in dies decrescit, ideo praesertim quia periculis non cavetur. Praecipua autem pericula sunt consuetudo cum haereticis et incredulis, frequentatio scholarum, cornu miniatrium, eum iis inita lectio impiorum scriptorum. De duobus posterioribus alibi dicendum est: unde hic de duobus prioribus tantum.

Articulus I.

Consuetudo cum haereticis et incredulis.

327.— 1. Ratio periculi. Consuetudo cum haereticis et incredulis ideo periculosa est, quia ex ea plerumque oriri solent dubitationes de fide, quaedam a Religione alienatio, aut certet quaedam erga illam indifferentia; idque potiori ratione valet de consuetudine eum incredulis aevi nostri, quippe qui dogmata et praecepta Catholicae, Religionis inulto fallacius (plain haeretici impugnare soleant, fidelesque pervertere moliantur.

II. Obligatio vitandi periculum. Nisi necessitas quaedam cogat, familiaritas omnis vitanda est, secundum monita Apostoli ad Tit. 3,10: «Haereticum hominem... devita», et 2 Tim. 2,17: «Sermo eorum ut cancer serpit», et Rom. 16, 17. IS: «Declinate ab illis. Uniusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri: et per dulces sermones et benedictiones, seducunt corda innocentium ».

328. — Quaestiones. Q(aer. 1° .1« *liceat famulatus apud acatholicos.*

Itcsp. Si absjt periculum perversionis tam in fide quam in moribus, et famuli regulariter non impediuntur ab observatione praeceptorum Ecclesiae, non esi illicitus, liane autem libertatem exercitii Religionis in limite contractus stipulari debent. Si nihilominus eveniat, eos saepe a Religione exercitio impediri, tenentur, cumprimum sine gravi damno possunt, famulatum relinquere (*Prax. Conf., n. 33*).

Idem dicendum de famulatu apud eos Catholicos, qui solo nomine tales sunt, et Religionis praxim prorsus abiecerunt.

Quod denique ad famulatum attinet apud ludaeos, prae ceteris periculosus est puellis Christianis, quum ludaei ^perqmnnTascivi sintf' antiquitus accedebat specialis prohibitio in *Cap. 12, dc Judaeis.*

77

Quaer. 2° zla *liceat nomen dare consociationibus operariorum aliisque Societatibus acatholicis.* (

Hesp. Dist. 1° >'umquam licet nomen dare consociationibus *socialibus anti-catholicis*; quarum nempe finis et media naturali ordini et bono Ecclesiae positive adversantur, quaeque ideo saepe positive idque aliquando sub censura ab Ecclesia sunt prohibitae (can. 2335). Rationes sunt tum nimium periculum perversionis; tum cooperatio ad malum finem, nulla ratione excusabilis; tum ipsa, ubi intercedit, prohibitio Ecclesiae. Unde non licet s' se associare nihilistis, et anarehistis etiam sub poena excommunicationis latae sententiae. Item graviter prohibita est ascriptio associationibus commuistarum; et licet simplici ascriptione quis non incurrat in censuram, indignus tamen fit accedendi ad Sacramenta, uti expresse declaravit S. Off. 1 Iulii 1919 1). Idem dicendum de stricte dicto socialismo, in quantum adhuc antiquo animo anticatholico imbutus apparet*); animadvertendum tamen, quod hodie in pluribus nationibus socialisismis magis mitigatus existit (uti laborismus) qui iam antireligiosus dici nequit, dum elementum atheum magis ad communismum transiit vel intime cum eo collaborat .).

2° Xeqiie per se licet nomen dare consociationibus *socialibus acatholicis*, sive neutralibus ut vocantur quaeque indifferentes sese proclamant circa omnem religionem, sive inlerconfessionalibus, quae principia omnibus confessionibus christianis communia admittunt. Quaestio enim socialis controversiaequo ei subiectae de ratione spatique operae, de modo salarii, de voluntaria cessatione opificum, non sunt mere oeconomicae naturae, sed eiusmodi (piae componi, posthabita Ecclesiae auctoritate, nequeunt. l'ndo vel ex hac parte in magnis periculis versantur ob societates huius generis et integritas Eidei et iusta obtemperatio legibus Ecclesiae.

Per accidens vero_u<.lgfU.ii>tuL Uili^Qcietati licita tieri potest, ex causa

1) J. J.5. (1019), /i. 331. l>o porremt natura coiiinunHnil athei çlwquo hostilitate adrowne Eorfahun et η lkl<·u···η catholicam cfr. Encyrl. *Divini Ifnlrmpbirijt*, 19 Martii 1937 in J.J.S., (IM'K p. 65 «p/. Cfr. deinde rof. II, n. 1057 ubi plum do <oininuntamo elusque fautoribus.

*) Cfr. Lchinkuhl, II, 1225; V. K. S7. (1911), p. 51-55, (1910), p. 232 w.

(*fr. Emyd. *Qiin/lrituejiitno anno*, 15 Mali 1931 Iu A. J. S\ (1931), p. 212-216.

nempe proportionate et debitis adhibitis cautelis. Qua in re omnino obediendum est decisionibus auctoritatis ecclesiasticae *.

3^u Aliis societatibus seu organizationibus «/dicatholieis nomen diiv similiter vetitum esse per se patet. Etiam aliis «catholicis nomen dare est per se illicitum, si exinde periculum vel scandalum oritur, nisi forte periculum cautionibus et scandalum ex causa cohonestante auferri possit et de facto auferatur. Quocirca notandus est canon 681: «Fideles laude digni sunt, si sua dent nomina associationibus ab Ecclesia erectis vel saltem commendatis; caveant autem ab associationibus secretis, damnatis, seditiosis, suspectis aut quae student sese a legitima Ecclesiae vigilantia subducere ».

Hinc: «) non est, licitum nomen dare societatibus *theosophicis*, sicut nec eorum conventibus intéressé, ipsarum libros, ephemerides, diaria, scripte legere. Cfr. S. Off. 18 Iulii 1919 *.

b) Prohibitum est nomen dare societati Londini erectae ad procurandam *christianitatis unitatem*, quae societas aequali iure nomen catholicum a romano-catholieis, anglicanis et graeco-schismaticis sibi vindicari praetendit. Cfr. S. Off. 16 Sept. 1861 et 8 Nov. 1865 '). Hinc et postea prohibite fuit participatio conventibus, ab acatholieis indictis ad procurandam unionem omnium coetuum, Christianorum nomen sibi vindicantium, quia isti, falsam quamdam unitatem inter omnes Ecclesias quae sese Christianas nuncupant foedere constituere sectantes, fidem in unam veram Catholicam Ecclesiam subvertunt. Cfr. S. Off. 4 Iulii 1919, 8 Iulii 1927 et 5 Iunii 1918 '). De indicio et habitudine Ecclesiae circa hanc tendentiam, vulgo dictam oecumenieam cfr. etiam Encycl. Pii XI, *Mortalium animos* 6 Ian. 1928 s). Ultimo tandem prodiit Instr. S. Off. 20 Dec. 1919 ad locorum Ordinarios «de Motione Oecumenica » in qua {dures praescriptiones dantur de modo procedendi in procuranda reunione acatholicorum. in specie de mixtis catholicorum cum aeatholicis conventibus, de necessitate veniae auctoritatis ecclesiasticae pro conventibus etiam minoribus et privatis, de conventibus localibus et colloquiis theologorum atque de facultate Ordinarii hae in re, de conventibus interdictionis vel nationalibus sive internationalibus, non adeundis vel habendis sine venia praevia Sedis Apostolicae, iuxta *Monitum* 5 Iunii 1918. Huic vero Monito non subiacent instructiones catecheticae acatholicis imperiendae neque Collationes de principiis naturalibus vel Christianis vel de ordine sociali et aliae id genus. A. .1. S'. (1950), // 112.

*) Cfr. Ep. encycl. *Sinouluri i/uuilani*, ncl episcopo* Gcmuulne, 21 Sept. 1012 in .I..I.S. (1912), p. 057; *Volr/ chaw*, tui episcopo* Gnlllno, <-lπ-ll orwinlzationem dictam *Sillon* in (1910), p. 007; S. C. Cone., 5 Iunii 1929 In J. J.X.. p. 191; Lilt, encycl. *Qiiadr. anno* 15 Mali 1931 in A.A.S. (1931), p. 187-188.

J. A.S. (1919), P.-317.

') *Coli. dr Prop.*, n. 1202 et 1270.

.) A.A.S. (1919). p. 309; (1927). p. 278; (1918). p. 257. Cfr. Hürth in *Pcrfod.* (1918). p. 174-183.

') A.A.S. (1928), p. 5. Etiam Epht. Pnxt. Episcopatu Nccrtandicf, 31 Iulii 1948 o c c m l o i w (onxrr-nM oecumenhd UliivoroaliM imbiti Anurtclodiunl 191«, In *Periodica* (1918). p. 384 *X.K.Si.* (1918). p. 299-305; *Etuden Pordr* (1919). p. 103-110; *Inita** (1917), p. 319*^ .V. It. Th. (1919), p. 521-530.

c) Ratione periculi etiam adhaesio Scholae politicae prohiberi potest¹⁾. Cfr. .1. .1. N. (1926), p. 382, 517, 529; (1927), p. 5 et 157; (1928), p. 35, 76, 195, 398; (1929), p. 619: de factione dicta *Action française*. Haec vero prohibitio, sicut et prohibitio Diarii eiusdem nominis, certis declarationibus a Consilio Diarii factis, atque certis sub cautionibus sublata est, ita ut Confessarius iam absolvere possit poenitentem socium factionis, «qui asserit se eidem factioni adhaerere tantum velle si et donec Consilium factioni praepositum in sua agendi ratione stet declarationibus et cautionibus quae in praefato decreto eum suis adnexis (S. Off. 10 Iulii 1939. .1. A. X., p. 303) continentur». Ita S. Poen. 21 Iulii 1939. A. A. S., l. 317. Cfr. etiam infra II, n. 387, nota marg. 2.

Articulus II.

Frequentatio scholarum acatholicarum.

329. — Pericula. I. Ea iuventutis instituendae ratio, quae fit in scholis acatholiceis, etiam mere neutralibus vel mixtis, quae etiam «catholicis patent, quaeque ideo omnem excludit doctrinam verae Religionis, non tantum contradi-²⁾cti naturali parentum et iuri divino Ecclesiae, verum etiam est *ex se* periculi plena, ac perquam adversa rei catholicae.

Rationes sunt quia: 1° *inutilis est*, et praecipua quidem educationis parte, doctrina nempe salutis aeternae, quae rerum pereuntium doctrinam tum nobilitate tum necessitate praemodum antecellit; idque contra praescriptum canonis 1373: «in qualibet elementaria schola pueris pro eorum aetate tradenda est institutio religiosa; inventus, quae medias vel superiores scholas frequentat, plenioris religionis doctrina excolatur, et locorum Ordinarii curent ut id fiat per sacerdotes zelo et doctrina praestantes ».

2° Contra praescripta canonis 1381 *ad Ecclesiae vigilantiam se iuncta*³⁾ unde fieri potest ut magistri scholis praeficiantur, et libri adhibeantur, qui errores et vitiorum semina teneris mentibus infundunt.

3° Sine religione *impossibile est tum sana morum praecepta tradere. Tum* (*juvencium scientias docere*, v. g. historiam: hinc fieri nequit quin praceptor Revelationem et Ecclesiam tangat, eique vel patrocinetur vel adversetur. Ita ex Instruet. S. Officii a Pio IX adprobata 21 Nov. 1875⁴⁾.

1) Notandum etiam Iusp. S. Off. II Jan. 1951. vi culti non licet *clericia* nomen dare⁵⁾ cp⁶⁾ tloni i R⁷⁾utary Cluh · w1 cluadem «xadlbu⁸⁾ Inter OM⁹⁾o; *laid* vero hortandi sunt, ut ab illa caveant iuxta p¹⁰⁾nu¹¹⁾eriptum ran. 081; J. A. S., (1951), p. 91. Notandum denique Monlt. S. Off. 1935 (cfr. *Dacum*, (n¹²⁾ikoHq¹³⁾uf [1955] coi. 005) quo clerici¹⁴⁾ et religiosi prohi¹⁵⁾xdur participatio conventuum h¹⁶⁾ic dicti «*Morat réarmement*» nisi do p¹⁷⁾mcv¹⁸⁾la licentia ipsius S. Off. . Ial¹⁹⁾cis autem Inconveni²⁰⁾ens declaratur at partem d²¹⁾lrrectlvnm Imlwant in «dicta motione.

2) Coll. dr Prop, Eide. n. 1119. Est Instruetio ad Episcopos Stat. Fotui. Amer. Sept. Alias IrvOroctlon*** circa Mdiolaa praesertim inferiore¹⁾ In variis regl²⁾nnlbu³⁾ videsis in *Collect*, S, C. dr /Vop. Fidr n. 872 (pro regno Sinciwl). 1190 (pro Hibernia), 1280 (pro Helvetia); <⁴⁾fr. etiam clrva Bf-4i|io|lms universitates in Anglia, n. 1312; Atque circa frequentiam Universitatum civilium a parte clericorum alve Rneculnrlum m⁵⁾lv⁶⁾o regularium. Encycl. Panrrndi 8 Sept. 1907. et S. C. Ep. rt 11«. 21 Iulii 1890 (*Acia S. Srdis*, XXIX. p. 359; cfr. et XIJ. p. 130). Cfr. demum Encycl. PII XI de Educatione, 31 l)⁷⁾v. 1929 In J. A. S. (1929). p. 751 w.

21 — Akutnvh-DηικN. Throl. Mur, · I.

Igitur Pius IX in Syllabo errorinn merito damnavit prop. 18: «Catholicis viris probari potest ea iuventutis instituendae ratio, quae sit a Catholica Fide et ab Ecclesiae potestate, seiuncta, quaeque reruiu dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae tines tantummodo vel saltem primario spectet ».

II. Non omnes scholae publicae, quas *neutrales* vocant, aequale periculum allerunt, sed aliae *positive*, aliae *negative* noxiae esse possunt. Porro: 1° *Negative noxiae* sunt, in quibus nihil fidei moribusve adversum repentur. 2° *Positive noxiae* sunt, in quibus fidei integritas vel morum honestas, aut ambae simul, periculo proximo exponuntur.

Causae, ob quas scholae publicae *positive* noxiae sunt, tres potissimum recensentur: *a) libri*, qui paulatim puerorum animis religionem aut pudorem, aut utrumque, adimunt ; *b) magistri*, falsae vel nullius religionis sectatores, qui venenum erroris si non aperte, subdole et sensim sine sensu puerorum animis instillant; *c) condiscipuli*, qui aut falsam aut nullam colunt religionem, et iis moribus praediti, ut adolescentium, licet domi optime institutorum, fides labefactetur.

330. — Obligatio vitandi periculum. Pueri catholici scholas «catholicas, neutras, mixtas, quae nempe etiam acatholicis **patent**[^] frequentent nisi [^]sufficiens adsit causa et'periculum perversionis e proximo remotum fiat. Sequitur ex ipsa lege naturali et divina bonae educationis in fide et moribus; confirmatur ex Instruet, citata et ex can. 1371. — Porro solius *Ordinarii loci* est indicare de sufficientia causae et remotione periculi; a. v. eius est decernere, ad normam instructionum Sedis Apostolieae, in quibus rerum *adiunclis* et quibus adhibitis *cautelis*, ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut eae scholae celebrentur. Ita ex can. 1374.

Porro ex supracitata Instructione S. Oflicii 1° *adiuncta* quae constituunt CAUSAM sumciEXTKM pro praedicta tolerantia, plerumque aderunt,'quando vel nulla praesto est schola catholica, veWQuae suppetit parum est idonea erudiendis convenienter conditioni suae congruenterque adolescentibus fvel demum, ubi lex civilis neutralium scholarum frequentationem sub gravi poena exigit. — Ubi scholae catholicae desunt, iuxta can. 1379 curandum, praesertim a locorum Ordinariis, ut condantur scholae catholicae, sive elementariae, sive mediae. Itemque si publicae studiorum Universitates doctrina sensuque catholico imbutae non sint, optandum ut in natione vel regione Universitas catholica condatur. Fideles autem ne omittant adiutricem operam pro viribus conferre in catholicas scholas condendas et sustentandas.

2° *Cautelae* vero adhibendae iuxta memoratam Instructionem sunt quae sequuntur: 1° Imprimis videndum utrum agatur de schola *positive* an *negative* noxia; et si est *positive* noxia, utrum perversionis

periculum sit ejusmodi, quod licii remotum piem. nequeat, velut quoties ibi aut (*locentur* quaedam aut *aguntur* Catholicae doctrinae bonisve moribus contraria, (piae citra animae detrimentum neque audiri possunt neque peragi; enimvero tale periculum, ut per se patet, *omnino* vitandum est, cum quocumque damno temporali, etiam vitao.

2°, In aliis ut periculum amoveatur opportuna remedia cautionesque adhibenda sunt. Ilinc: «) debet inventus necessariam Christianam educationem et institutionem extra scholae tempus rite et diligenter accipere. — b) Ideo *parochi* catechesibus diligenter debent operam dare, eisque explicandis praecipue incumbere lidei veritatibus ac morum, quae ab incredulis et hétérodoxie impetuntur; iuventutem insuper qua frequenti usu Sacramentorum, qua pietate in Beatam Virginem communire, et ad Religionem firmiter tenendam etiam atque etiam excitare. — c) *Parentes*, quive eorum loco sunt, liberis suis sollicite invigilare debent, ac vel ipsi per se, vel, si minus idonei ipsi sint, per alios, de lectionibus auditis eos interrogare, libros iisdem traditos recognoscere, et si quid noxium ibi deprehenderint, antidota praebere, eosque a familiaritate et consortio condiscipulorum, a quibus fidei vel morum periculum imminere possit seu quorum corrupti mores fuerint, omnino arcere et prohibere.

Notanda. 1° In *pueris* periculum difficillime ex proximo remotum reddi potest, eum tenera aetas vix non semper imbuatur principiis et moribus eorum, (piorum vel doctrinas constanter audiunt vel consuetudine utuntur (Konings, *De absol. parent.*, n. 19; *Theol. Moral.*, n. 38).

2° Ubi scholae publicae *conimunit* positive noxiae sunt, eadem doctrina valet, si de *aliqua* schola particulari ignoretur utrum sit positive noxia necne; quia tunc stat contra eam praesumptio; quae praesumptio soli cedit veritati, i. e. certitudini quod illa schola ut non positive noxia tolerari possit; in moralibus enim secundum communiter contingentia indicandum est (Konings, *De absol.*, n. 14; *Theol. Mor.*, n. 435).

3° Ob *commune periculum* possunt Episcopi in aliqua regione omnes omnino scindas publicas aut penitus prohibere, aut sub definitis tantum conditionibus tolerare; praeceptum enim in vera praesumptione iuris fundatum est iustum, ac proinde ei parendum. Td accideret v. g. ubi Episcopi praeviderent brevi eventurum ut scholae publicae evadant *omnes* positive noxiae; vel ut alumni, etiamsi scholae *in se* positive noxiae non essent, spiritu irreligioso imbuantur, eo ipso quod noverint scholas illas contra Religionem erectas esse (*lib. I. n. 100, in fine*; Konings. *De absol.*, n. 9).

1° Parentes qui necessariam Christianam institutionem liberis suis impertire negligunt aut sniunt eos frequentare scholas in quibus ruina spiritualis evitari nequit aut qui, licet adsit schola apta seu quamvis facultatem habeant in alia regione prolem catholice educandi, nihilominus committunt eam scholis aeatholicis, sim* sufficienti causa ae sine necessariis cautionibus, quibus periculum perversionis e proximo remotum fiat, si contumaces fuerint, absolvi non possunt in sacramento Poenitentiae, Cfr. infra *tom. II*, n. 511 sq.

TRACTATUS II.

DE SPE

S. AIL, *lib.* 2; *il.* .1., *tr.* 4.

Exponemus: 1° naturam spei, 2° eius praecepta, 3° peccata contra spem.

Ca pu t I.

NATURA SPEI

331. — Definitio. Spes est virtus infusa theologica, qua certa cum fiducia exspectamus a Deo auxilium ad aeternam beatitudinem consequendam. — In hac definitione verba *aeternam beatitudinem et media ad eam consequendam* designant obiectum materiale; verba *per Dei auxilium* obiectum formale; verba *certa cum fiducia* proprietatem essentialem spei. De singulis quaedam subiungemus.

Obiectum materiale spei *primarium* est aeterna beatitudo». Spes enim, ut dicit S. Thomas^{*)}, attingit Deum, innitens eius auxilio ad consequendum bonum speratum. Oportet autem effectum esse causae proportionatum; et ideo bonum quod proprie et principaliter a Deo sperare debemus est bonum infinitum, quod proportionatur virtuti Dei adiuvantis: nam infinitae virtutis est proprium ad infinitum bonum perducere. Hoc autem bonum est vita aeterna, quae in fruitione ipsius Dei consistit.

Secundarium obiectum materiale sunt media ad aeternam beatitudinem consequendam, a. v. omnia bona supernaturalia. imo etiam naturalia, prout ad aeternam beatitudinem ordinantur. Sunt obiectum *materiale*, quippe quae eidem ac aeterna beatitudo subsint obiecto formali: sunt obiectum materiale *secundarium* tantum, quum non nisi ut media

^{*)} II-II. c. 17, n. 2 ut 1.

sen in online ad finem, quae est aeterna beatitudo, obiecto formali subsint ').

Obiectum formale spei est Dei auxilium seu virtus Dei auxiliatis. Sed disputant, quaenam attributa divina importet illud auxilium Dei. Porro, iuxta 8. Alfonsum aliosque ') auxilium divinum, prout est obiectum formale spei, includit *in redo* omnipotentiam, bonitatem relativam seu misericordiam atque fidelitatem Dei; *connotât* vero promissiones divinas (n. 21; H. A., IV, n. 6-7).

Probatur asserti pars prior: illa enim attributa divina ad obiectum formale spei in recto pertinent, quae concurrunt ad motivum spei nostrae constituendum. *Atqui* ad motivum spei constituendum concurrunt et sufficiunt tria attributa praedicta. Ergo. *Probatur minor.* Etenim, in actu spei theologicae tria adsunt elementa: 1° *amor* (concupiscentiae) et *desiderium* summi boni, cui corresponde! *bonitas* divina relativa seu misericordia qua *vult* sese nobis communicare; 2° *erectio* animae ad prosequendum summum bonum, *arduum*, *possibile* tamen ad adipiscendum, cui corresponde! *omnipotentia* divina qua *potest* Deus nos adiuvere; 3° *firmitas* desiderii et erectionis animae in prosequendo bono summo arduo, cui correspondet Dei fidelitas, quae infallibiliter certiores nos reddit, Ipsum immutabiliter nos esse adiuturum.

Probatur asserti altera pars (obiectum formale spei connotât promissiones divinas). Etenim, fidelitas Dei in recto pertinet ad obiectum formale spei. *Atqui*, ad hoc ut obiectum materiale spei possit substare huic attributo divino, tamquam necessaria conditio praerequiritur promissio divina. Ergo.

Proprietas spei essentialis est eius certitudo, qua certa cum fiducia bona divina exspectamus. Spem theologicam essentialiter esse firmissimam, probatoires Saem Scriptura, in qua dicitur anchora tuta ac firma, indeclinabilis, non confundens, non peritura et certa (Hebr. 6, 18. 19; 10. 23; Ps. 70, 1; 24, 2. 3 etc.). Probatur etiam^a ex Cony, Tfid., w. fi, cap. 13, ubi dicitur: * Tn Dei auxilio firmissimam spem collocare et repone omnes debent ». Confirmatur denominatione theologica: spes enim nititur omnipotentia, misericordia et fidelitate Dei; *atqui* fide omnimodam certitudinem habemus Deum vi horum attributorum infallibiliter implere promissa. *Ergo* ').

Nota. Spes ista certissima non excludit timorem. Certissima enim est spes ut spes, seu ex parti· objecti sui formalis seu ex parte Dei; non vero ex parte subjecti seu ipsius hominis, qui per peccatum consecutioni aeternae beatitudinis obstaculum apponere potest ')-

¹ II-II. q. 17. a. 2 IMI 2.

^b Ita v. r. Bouquillon. /> *l'irl. theol.* n. 317-21; Pcacli. n. S00; Manzella. n. US0; Ilernnnnn. n. 1349. Alii aliter; cfr. *ZcUechri/t ftr Kalh. Throl.* (IMOS), p. 03»/.

^c) Cfr. II-II. q. IS. «. 1 <ul 2.

Cfr. II-II. q. 18, a. 4 iul 3.

Ca pu t 11.

PRAECEPTA SPEI

Spes ut *habitus* infusus tant omnibus ad salutem absolute necessarius necessitate medii, deus spei adultis necessarius est *necessitate medii* ad iustificationem et salutem, sicut actus fidei. Sed datur etiam praeceptum sperandi, de quo praecepto hic agendum est.

332. — Principia. I. *Datur praeceptum sperandi aeternam beatitudinem*. Constat: 1° Ex Scriptura, quae toties spem inculcat, e. g. Apostolus ad Coloss. 1, 23 docet eos fore electos: «Si tamen permanetis in fide fundati et stabiles, et immobiles a spe Evangelii». 2° Jx, Trid., scss. 6, cap. (i et can. 3, quod docet spem esse dispositionem necessariam ad iustificationem et salutem; quia nemo potest poenitentiam agere, nisi indulgentiam speraverit ad Justificationem. 3° Ex ratione; eo ipso enim quod propter beatitudinem creati simus, debemus finem ultimum nostrum expetere (n. 20).

II. *Praecepto spei iunctum est praeceptum timendi aeternam damnationem*. Constat: 1° Ex Scriptura, quae non minus timorem Dei, quam spem iniungit, e. g. Lue. 12,5: «Timete Eum, qui, postquam occiderit, habet, potestatem mittere in gehennam; ita dico vobis, Hunc timete». Cfr. et Eccli. 1,27,28. 2° Ex Trid., sess. 6, cap. 6, ubi inter dispositiones necessarias ad iustificationem recenset timorem; et cap. 12 et 13, ubi docet, sine speciali revelatione neminem certo scire posse se esse in numero praedestinatorum. 3° Ex ratione: sicut enim necesse est desiderare beatitudinem, ita quoque timere calamitatem oppositam, cuius evitatio incerta est. Itaque et spe praemiorum et timore poenarum homo induci debet ad legis observantiam, et ideo utrumque praecipitur').

III. *Praefata praecepta, sperandi praecipue, obligant ad eliciendos frequenter eorum actus*. Cum enim consecutio beatitudinis sit opus animum, idcirco, nisi homo spe et timore frequenter animum erigat, ad desidiam delabetur et finem suum ultimum non assequetur.

Hinc obligant *per se*: 1° cum primum homini sufficienter proponitur aeterna beatitudo, tamquam finis ultimus, ad quem tondere debet, atque

Cfr. Trid., sess. 6, cap. (i et can. 3, quod docet spem esse dispositionem necessariam ad iustificationem et salutem; quia nemo potest poenitentiam agere, nisi indulgentiam speraverit ad Justificationem. 3° Ex ratione: sicut enim necesse est desiderare beatitudinem, ita quoque timere calamitatem oppositam, cuius evitatio incerta est. Itaque et spe praemiorum et timore poenarum homo induci debet ad legis observantiam, et ideo utrumque praecipitur').

Cfr. II-II. (l. 22. a. 1 et 2.

aeterna damnatio, quam effugere oportet; 2° in articulo mortis, quo son> aeterna decidenda est; attamen de gravi obligatione hic non constat; 3° quando quis graviter tentatur desperatione vel praesumptione; maxime vero, postquam eiusmodi tentâtioni consenserit; 1° saepius in decursu vitae; ob rationem supra datam.

— Obligant *per accidens*: 1° quando grane tentatio urget contra aliam virtutem, ita ut periculum sit consensus, nisi homo spe aut timore animum erigat; 2° quando implendum est praeceptum vitae Christianae, quod homo sine spe aut timore exsequi nequit, e. g. cum orandum est, poenitentia agenda (n. 20; II. A., n. 13).

In praxi, sicut dictum est n. 311, IV, fideles omnes, qui christiam-vivunt, abunde hisce praeceptis satisfaciunt; frequenter enim orant, offensionem Dei evitant, de peccatis dolent etc., tum ob spem tum ob timorem.

Caput III.

PECCATA CONTRA SPEM

333. — Ex dictis patet quatuor esse peccata contra virtutem 3P(i: duo nempe omissionis actus spei vel actus timoris, tempore (pio eliciendi sunt; duo item commissionis, scilicet, desperatio et praesumptio, de quibus hoc loco agendum est.

Articulus I.

Desperatio.

334. — I. Notio. Desperatio est recessus a prosecutione aeternae beatitudinis propter existimatam impossibilitatem adipiscendi eam¹⁾. Quam impossibilitatem colligit homo sive ex eo quod^putat se passionem suas et pravos habitus vincere non posse, sive ex eo^quod putat sibi ob peccatorum suorum multitudinem et excessum nihil esse de divina misericordia sperandum. — Hinc infertur, desperationem praesupponere actum intellectus, (pio (piis indicat se non esse salvandum, sed consistere in actu voluntatis, (pio omittit beatitudinis consecrationem.

¹⁾ Cfr. I-II. </ 10. α. I.

II. Gravitas peccati. Desperatio plene deliberata semper est peccatum mortale, Ratio est, tum (quia gravem iniuriam facit divinae misericordiae, cuius proprium est misereri et parcere: tum quia hominem directe et penitus avertit ab ultimo suo fine: tum demum quia causa est multorum peccatorum, iuxta D. Paulum ad Ephes. 1, lit: « Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiae omnis, in avaritiam » ¹⁾).

III. Qualitas peccati. Desperatio est peccatum in Spiritum Sanctum; abiiciendo enim omnem conatum ad salutem aeternam consequendam, omnem Spiritui Sancto aditum praeccludit; (piare prae aliis peccatis maxime periculosum est.

Hoc peccatum insuper potest conjunctum esse cum haeresi: quando nempe oritur ex indicio erroneo contra fidem, cum pertinacia, v. g. Deum non posse aut non velle eum salvare, ei veniam dare, etiamsi se disponeret ad poenitentiam; mandatorum observationem sibi esse impossibilem ²⁾.

IV. Causae desperationis. Praeterquam ex indicio erroneo contra fidem, ex tribus praesertim causis oritur desperatio: 1° Ex *luxuria*; huic enim vitio deditus ita venereis oblectationibus abripitur, ut caelestia bona, iam non sapiat; cum vero resipiscere cupit, desperat se vincere posse libidinem ac proinde, se beatitudinem esse assecuturum. 2° Ex *acedia*, (quia quis virtutis exercitium fastidit eique valedicit, utpote nimis difficili, ita ut beatitudinem sibi haud parabilem putet ³⁾). 3° Ex tentatione diaboli.

335. — Notanda pro praxi. 1° (Confessarius uero diversitate causae diversimodo tractari debet poenitentem. Si desperatio ex vitio provenit, puta ex luxuria aut acedia, debet poenitenti persuadere rerum transeuntium vanitatem, caelestium quoque limiorum praestantiam, ut illarum fastidium horumque appetitionem concipiat. Si ex diaboli tentatione provenit, debet poenitentem munire annis spiritualibus, clypeo praesertim fidei, secundum monitum S. Petri: « Cui resistite fortes in fide » (I Petr. 5, 9). - Cum desperatio, si non ex infidelitate, saltem ex aliqua fidei infirmitate proficiscatur, animus hominis, qui ad desperationem impellitur, ante omnia in fide confirmandus est; exinde erigendus ad considerandam misericordiam et dilectionem Dei, qui nos, cum peccatores essemus, prior dilexit, et proprio Filio non precepit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: hisque non contentus firmissimas promissiones, potentissimam insuper ac benignissimam Mediatrix superaddidit.

Omnibus vero commendetur: «a) recordatio maximorum peccatorum, qui non veniam tantum, sed eximiam quoque sanctitatem adepti sunt; ut sunt v. g. S. Paulus, S. Augustinus, S. Maria Magdalena, S. Margarita a Cortona, b) Medi-

*) Cfr. IMI. c. 20.

s) II-II, c. 20. c. 2.

’) 8. Th., I. e., p. I.

tatiQ parabolarum Evangelii, puta filii prodigi, ovis perditae, c) Oratio, ac apocriatim devotio ad SS. Cor Iceu, ad B. M. V., quae desperantium salus vocatur (*Prajr. Conf.* fi. 240-244).

2° Non debet desperationis peccatum eum illis angustiis confundere, quibus interdum etiam iusti affliguntur propter ineertitmlinem salutis. Videntur enim isti, Deo ita permittente, sic premi ut voluti in desperationis barathrum urgeantur, cum tamen spei anchoram revera non dimittant. Ut plurimum Uti in mortis suae hora tranquilli ac sereni esse solent, solatium a Deo accipiente*. Idcirco non terreatur confessarius de huiusmodi poenitentiam modo loquendi quasi reapse desperarent, ngquo facilq credat eos peccasse, saltem graviter, quamvis ipsi se consensisse existiment.

Articulus II.

Praesumptio.

336. — I. Notio. Praesumptio est temeraria expectatio aeternae beatitudinis. *Temeraria*, i. e. mediis ad eum finem a Deo non institutis. — Committitur duplici modo: 1° Si (piis confidit se aeternam beatitudinem consecuturum *propriis riribus*, sine Dei auxilio; quae fuit haeresis Pelagianorum. 2° Si (piis confidit se ex sola Dei misericordia, aut ex solis Christi meritis, consecuturum remissionem peccatorum *sine poenitentia*, aut caelestem gloriam *sine propriis ineritis* ex Dei gratia comparatis; (piae est haeresis Protestantium.

II. Gravitas peccati. Praesumptio plene deliberata semper est peccatum mortale. Ratio est, quia gravem iniuriam continet tum Dei justitiae, expectando peccatorum veniam et aeternam beatitudinem praeter ordinem divina Providentia, dispositum; tum Dei misericordiae, faciendo eam motivum liberius peccandi. Nihilominus, ait I. Thomas ’): « Praesumptio est peccatum minus quam desperatio: quoniam magis proprium est Deo misereri et parcere (piam punire, propter eius infinitam bonitatem ».

III. Qualitas peccati. Praesumptio est peccatum in Spiritum Sanatum, (piippe cui aditum praecludat; Deus enim iustus et misericors non remittit peccata adultis, nisi poenitentibus, neque dat mercedem gloriae, nisi operantibus; homo vero sine gratiae divinae auxilio nihil ad salutem utile praestare potest; praesumptio autem haec salutis media necessaria excludit; ergo Spiritus Sancti operationem impedit *).

II-II. a. 21. n. 2.

s) Cfr. II-II. <i. 21. a. 1 et 2.

IV. Causae praesumptionis. Hoc peccatum frequentius oritur ex infidelitate sive[^]haeresi, ut colligitur ex dictis; aut certe[%]x superbia, qua quis seipsum tanti aestimat, ut putet se etiam peccantem non esse a Deo puniendum neque a gloria excludendum.

337. — Quaestiones. Qu a e r . 1° .In sit praesumptio peceare sub xpr veniae.

Dint. Peccare çyip proposito perseverandi nemyrr in peccato» *ub salutis sine poenitentia, certo est praesjuiptio. Emeare autem cum proposito aliquando ante mortem resipiscendi et poenitendi, sub spe veniae percipiendae, non est praesumptio proprie dieda; quia qui sic statuit, non respuit media alutis, sed ea differt tantum; verumtamen difficulter excusari potest a peccato gravi contra charitatem erga seipsum; nam, ut DI), communiter censent, magno periculo damnationis so exponitl) (n. 21).

QUAER. 2° .In sit praesumptio peccare OB facilitatem veniae obtinendae.

Resp. Dint. Si haec facilitas est motivum peccandi, est praesumptio; quia motivum sperandi convertit in motivum peccandi; v. g. si quis iterat peccata, quia Deus tam facile ignoscit decem quam quinque peccatis. Secus vero. 8Î quis peccat çx passion*[^] et spes veniae comitatur dumtaxat peccatum. Secus etiam. si quis iterat idem peccatum, quia tam facile plurioe quam semel commissum accusatur; nam tunc non facilitate veniae, sed facilitate confessionis impellitur f
fl
(n. 21; Croix, lib. 2, η. 126, 127).

Qu AER. 3° Quae sint apta remedia contra praesumptionem.

Resp. Pro haereticis est doctrina Ecclesiae de necessitate divinae gratiae et bonorum operum. Pro Catholicis aptissima est veritatum aeternarum meditatio, qua timor Domini excitatur, praesertim consideratio incertitudinis spatii poenitentiae, repentinae mortis multorum peccatorum, fallaciae poenitentiae in fine vitae.

») (fr. II-II, q. 21 a. 2 ad 3.

TRACTATUS III.

DE CHARITATE

S. Alf. lib. 2; II. A., tr. 4.

Exponemus: 1° notionem eharitatis, 2° praeceptum eharitatis erga Deum, 3° praeceptum eharitatis erga proximum, 1° ordinem servandum in dilectione proximi, 5° effectus seu opera eharitatis proximi, 6° peccata contra charitatem proximi.

Caput I.

NOTIO CHARITATIS

338. — Charitas est virtus theologica, a Deo infusa qua diligimus Deum propter seipsum, nos ipsos vero et proximum propter Deum.

Itaque: 1° *Obiectum* materiale*) primarium eharitatis est Deus, Secundarium nos ipsi et proximus. Nomine proximi comprehenditur omnis rationalis creatura, quae *beatitudinis* particeps aut capax est.

2° *Actus*, qui ab habitu eharitatis procedit, ille est, quo diligimus Deum propter seipsum ac super omnia, quique amor *benevolentiae* seu amor *perfectus* vocatur; quatenus porro hic amor est mutuus inter Deum et hominem, fundatus in communicatione supernaturalis beatitudinis, qua Deus suam beatitudinem nobis communicat, dicitur *amicitia* supernaturalis »). — Actus vero, quo Deum diligimus propter bonum nostrum, amor *concupiscentiae* seu amor *imperfectus* nuncupatur; pertinet ad virtutem spei.

3° *Motivum* diligendi Deum est divina bonitas seu infinita eius perfectio in se et propter se super omnia amabilis, lumine superna-

*) Cfr. 1111. §. 23. «. 1.

turali cognoscibilis, coalescens ex essentia Dei et eius attributis omnibus. Disputatur autem an aliqua perfectio divina seorsum sumpta possit esse motivum actus charitatis perfectae; de qua re vide Dogmaticos.

Idem autem motivum quo diligimus Deum, est etiam motivum quo supernaturaliter diligimus nosmetipsos et proximos. Ratio est quia ratio diligendi proximum Deus est; hoc enim diligimus in proximo, ut in Deo sit et ei inhaereat (n. 24).

339. — Quaestiones. *Quaer.* 1° .In *desiderium possidendi Deum* «il actus charitatis,

Resp. Diet. Affirmative, si eliciatur ex motivo Summum Bonum perfectius diligendi: et tunc est actus charitatis perfectissimus, cum possessio Dei sit charitatis consummatio. *Negative* vero, si eliciatur ex motivo propriae beatitudinis: tunc enim est actus spei seu amoris concupiscentiae (n. 24).

QUAER. 2° *An diligere Deum propter beneficia sil actus charitatis.*

Resp. Negat.: est enim actus gratitudinis, qui ad concupiscentiam pertinet. Excipe tamen, si beneficia spectentur tamquam effluvia bonitatis divinae, quibus pervenimus ad cognoscendam bonitatem divinam et ad amandam eam ut est in se; tunc enim in illis diligitur, non iam bonum recipientis, sed bonitas largientis (n. 24).

Caput II.

PRAECEPTUM CHARITATIS DEI

340. — Principia. I. *Exstat speciale praeceptum charitatis Dei, h. e. diligendi Deum super omnia, amore benevolentiae.* Constat ex Douer. 6,5: «Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua». Hoc Christus apud Matth. 22,38 vocat «maximum et primum mandatum». Sensus illorum verborum est, quod homo Deum diligere debeat ex omnibus facultatibus suis, ita ut nihil sit in intellectu, nihil in voluntate, neque in sensu, neque in externa operatione, quod non ad Deum referatur.

Dixi 1° *super omnia*, id est, magis quam res omnes creatas diligere; hoc autem intelligi debet, non *intensire*, nempe vehementiori affectu, sed *objective*, quo Ei maius bonum volumus quam aliis, et *appretiative*, cum maiori scii, aestimatione, praeponendo Dei amorem

cuicumque creaturae, ita ut pro nulla re Dei amicitiam amittere velimus. Etenim, licet decens sit et ad maiorem charitatis perfectionem pertineat, ut Summum Bonum intensiore ac vehementiore amore, quam bona creata, amemus, id tamen praeceptum non est. — Dixi 2° *amore benevolentiae*: quia hic amor solus est actus proprius charitatis, ut liquet ex eius definitione (n. 22).

Deum porro diligere debemus non solum *effective*, mandatorum observatione, verum etiam *affective*, actu interno voluntatis, quem elicere debemus; alioquin non esset *speciale* et *distinctum* praeceptum (Perrone, *de Carit.*, n. 250).

II. *Praeceptum charitatis obligat ad FREQUENTER eliciendos eius actiis*. Ratio quia secus impossibile, erit multo tempore servare omnia reliqua praecepta. Qui enim tepide amat finem, tepide tantum media ad illum finem aggredietur et circa media ardua facile deficiet. Atqui observatio praeceptorum medium arduum est ad finem *supernaturalem*. Ergo. Confirmatur Deuter. 6, 6-9.

In specie autem praeceptum eliciendi actus charitatis obligat *per se*, i. e. ratione ipsius praecepti: 1° post adeptum usum rationis, cum homo Deum ut Summum Bonum super omnia amabile et amandum sufficienter agnovit; 2° in articulo mortis; tunc enim maxime opus est Deo se coniungere exercitio charitatis; 3° saepius in vita, uti constat ex dictis. Difficile autem est tempus fixum et certum determinare, quo urgeat hoc praeceptum; id remittendum est ad arbitrium prudentium. Alii obligationem restringunt ad semel in anno, sicut actus fidei et spei. Alii, et hi plures, eam extendunt ad dies Dominicos et Festos; quippe qui pro cultu Dei designati sint. Alii demum, quorum sententia S. Alfonso magis arridet, a mortali non excusant eum, qui per mensem actum charitatis omittit; *tripliciter* difficulter mandata divina servaturus est ille, qui tanto tempore nullum huiusmodi actum exercet, et de Deo diligendo non curat. Plurimi tamen ab hoc peccato excusabuntur propter ignorantiam aut inadvertentiam invincibilem (n. 8; 11. A., n. 13; Vind. Alf., *part.* 2, q. 3) 1).

Per accidens obligat: 1° cum quis vel administrare Sacramentum, vel recipere debet Sacramentum vivorum, et non in statu gratiae, nec suppetit copia confessarii; tunc enim necessarius est actus contritionis perfectae; 2° cum (piis est in periculo peccandi, quod remove non possit nisi actu charitatis (n. 23; II. A., n. 13).

TIT. *Ad hoc praeceptum charitatis perlinet, ut OMNES ACTIONES nostras deliberatas ad Deum REFERAMUS tamquam ad finem nostrum ultimum*. Constat ex Apostolo 1 Cor. 10,31: «Sive ergo manducatis,

) (fr. tree prop. damn. ab hin. XI. iw. 5: « An ptxtvt mortaliter, qui actum dilectionis 1)ri ecmei tantum in vita cIcerat, condemnare non audomiK ·; β· « Probabile eat, ne ningulis quidem rigorwc quinquenniiH per m otdigare praeceptum rlinritntis erga Deum»; 7: «Tunc Holum obliirat, quando tenemur iuxti(Icari, et non habemu* aliam viam qua iustitluuri patuimus».

sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite»· item Coloss. 3, 17. Quibus verbis praeceptum contineri SS. Patro communiter docent, uti videre est apud S. Alf., *lib. 5, de act. hum.*, h. XLIV. Ratio est autem, quia debemus Deum amare super omnia. hoc <*st : tamquam ultimum tineni. Ultimus autem finis amatur per hoc, quod cetera *omnia* ad illum *ordinantur*. Unde eo ipso quod aliquis non *omnia* opera sua sive actualiter sive virtualité!· in Deum refert, iam non habet Deum ut finem ultimum.

Non igitur praeceptum hoc omnia in Deum referendi videtur esse novum praeceptum superadditum praecento superius in principio II exposito. Sed qui non peccat contra charitatem, seu qui debito modo adimplet eius praecepium, *eo ipso* actus suos deliberatos ordinat ad Deum; nam: « qmindocumque habitus charitatis in actum exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum, et per consequens omnium eorum, quae in ipsum ordinantur ut bona sibi» (S. Th., II Sent., *diet.* -10, *q.* 1, *a.* 5 ad (i) *).

Unde praeceptum, si *negative* intelligatur, praeteritur vel perpeccatum mortale, (piod contra Deum iit, vel per peccatum veniale, (piod praeter Deum fit. Si *affirmative* intelligatur. non praecipit quod tVjy. ite^llit^s ndatio in Deum sit *actu* conjuncta cuilibet actioni nostrae, ■λ6.*. eed VIRTUTE, secundum quod virtus primae ordinationis manet in omnibus actionibus sequentibus. Ita S. Th., *Joc. ait.*, ad 7.

Doctrina hic exposita cohaeret cum illa alia *de habitudine inter charitatem et alias virtutes*, et specialiter cum quaestione, *an et qualis influxus charitatis requiratur, ut aliarum virtutum opera in iusto sint meritoria* <lt condigno. Quaestio haec est disputata inter auctores., Cfr. supra *n.* 15 et gl.MAliqui negant influxum requiri, sed sufficere dicunt vel actum in statu ludiae ideoque charitatis habitualis peragi, vel actum elici ex quocumque motive saltem remoto supernaturali. Iuxta aliam doctrinam ') in quolibet actu honesto iusti ope gratiae posito invenitur implicitus amor Dei, ita actus *explicitus* et *distinctus* charitatis *non requiratur* ut. opera nostra ordinentur ad finem ultimum supernaturalem. Ratio esset quia amor Dei ad essentiam omnis actus virtuosus pertineret: charitas enim est forma virtutum. Dicendum tamen est, charitatem *non* esse formam virtutum quasi ad *essentiam* omnis actus virtuosus pertineret, sed quatenus peream actUB omnium *aliarum* virtutum *ordinantur* ad finem ultimum*). Secus enim vix intelligitur specifica distinctio virtutum a charitate: djfflcultet insuper explicatur quomodo tum· peccator non ner omnem actum honestum vel saltem per actum attritionis iustificaretur.^(?uapropter probabilius cum aliis dicendum est, ad meritum de condigno requiri ut *actus aliarum*

1) Cfr. MI. *q.* 10Q, *a.* 10 nd 2; W 3 *in rap.* 3 Colk»sh. Unde ««eundum Inferliui dlerndl «habentlhUH caritatem omnia nctiin wt meritorium ve! drncriteriux · (/a· Malo, *q.* 2, *a.* 5 n<! 7). J. Ernxt. *Vrbr dic Nfdtrendiqkril drr quh n Mfinunq*, !!»05.
) ufr. II II. *q.* 22. *a** 8; van Rocy, p. 31. p. 57.

virtutum sive actualiter sive *saltem virtualiter a charitate imperentur*. Ratio est: ut actus sit meritorius praemii essentialis, referri debet in Deum ut finem ultimum supernaturalium. Atqui hoc fit tantum per charitatem, nam *sola charitas respicit Deum ut finem ultimum supernaturalium*. Ergo. Et Ime sensu charitas dicitur forma virtutum, ut pote complens perfectionem omnium virtutum. Nam in moralibus forma principaliter attenditur ex parte Unius; unde id quod virtuti dat ordinem in finem, dat ei formam. Ita S. Thomas *) et S. Alfonsus †).

Quaeri autem ulterius potest, *quomodo* haec ordinatio *virtualis* intelligenda sit. Secundum aliquos sufficit semel actum charitatis elicere, ut eo ipso omnia opera bona per totum vitae decursum facienda virtualiter in finem ultimum referantur. In hac sententia ordinatio charitatis nihil aliud videtur nisi actus quasi *iuridicus* donationis. Propterea alii *) quamquam ordinationem virtutalem in sensu strictiore necessariam non ducunt, exigunt tamen relationem virtutalem in sensu latiore, id est talem quae procedit a charitate *non quidem ut principio durante actum simpliciter, sed ut eiusdem principio saltem ordinante* ‡. Illa ordinatio virtualis est *determinatio* quaedam *relicta ex prima intentione*, vi cuius opera exerceantur in umorosum obsequium Dei. Ita homo qui bonam intentionem praemisit, interrogatus «piare hoc vel illud opus bonum agat, tandem aliquando, post plura motiva particularia, allegabit se agere propter Deum et eius beneplacitum, ad complacendum Deo, vel simile quid implicite motivum charitatis involvens. tunc talis bona intentio remaneat, quamvis theoretice et per se unus actus charitatis pro operibus subsequentibus esset sufficiens, attenta humana infirmitate id non sufficit, ita ut talis actus saepius renovari debeat.

341. — Notanda pro praxi. 1° Actus charitatis, quamvis eliciamur ad alia praecepta implenda sive ad opera aliarum virtutum exercenda, sufficiunt ad implendum praeceptum (n. 8). — 2° Praeceptum hoc facile impletur. Qui enim christiano modo vivunt, frequenter exercent actus dilectionis Dei, quamvis non advertant eos esse actus charitatis; etenim actum charitatis eliciunt, cum deciderant ut omnibus Deo serviant; cum volunt implere praecepta, aut pia opera facere eo consilio ut Deo placeant; cum voluntatem suam voluntati Dei conformant, ut Deo placeant; eum mortem aequo ac libenti animo a Deo acceptant, etc. Ad haec, Oratio Dominica tres continet actus charitatis, nimirum desiderium ut sanctificetur nomen Dei, ut Angeli voluntatem Dei faciant in terra, sicut fit in caelis, et ut nobis adveniat regnum dilectionis Dei; qui ergo attente et cum affectu dicit Orationem Dominicam, utique tres actus charitatis erga Deum elicit. Praeterea, temptationibus resistere et a peccatis mortalibus abstinere, quia graviter displicent Deo, est actio et omissio ex dilectione Dei (n. 5; Carden., *dissert.* 6, *cap.* 2, *a.* 3). — 3° Quanto in homine maior ardet charitas et quanto actiones perfectius procedunt a charitate,

*) *cf.* I II, q. 111. «. I; II-II, q. 23. «. 8; *II Sent.*, *dint.* 10. g. I. a. 5 ad 7; *Ix Ver.*, q. 26, a. 0; q. II, «. 5.

*) *cf.* Op. *Dogm.*, I. p. 111, a. 88 (rd. Walter).

3) *Ila Salnitic.* *Curti. Throl.*, tr. XVI, *Ik Mrrilu*, diap. IV.

*) Card. van Rocy. *Ik rirhdr cAari/ri/fa*, 1929, p. 205-270.

Quoad criticam liuli.» dbtlnrt Ionin. *cf.* Denm in *HuUrtin Thom.*, 7 (1930). p. (S3).

tanto maius est earum meritum. Unde magno est emolumento ad charitatis perfectionem sedulo tendere, et saepe renovare propositum omnia propter Deum agendi seu renovare sic (lictam rectam intentionem.

Caput III.

PRAECEPTUM CHARITATIS PROXIMI

Agemus: 1° de dilectione proximi generatini; 2° de dilectione inimicorum.

Articulus I.

Dilectio proximi generatim.

342. — Principia. I. Exstat *praeceptum diligendi proximum sicut seipsum*. Constat i. a. ex Matth. 22,39: «Diliges proximum tuum sicut teipsum», quod Christus vocavit secundum mandatum simile primo diligendi Deum. Quinimo una eademque charitas est, (pia Deum proximumque diligimus, nani ratio formalis dilectionis proximi est ipsa bonitas Dei et ipsum diligimus ratione Dei principaliter dilecti).

Dixi 1° *proximum*, qua voce venit omnis creatura, aeternae beatitudinis capax, se.: angeli, beati, animae in purgatorio, viatores; in omni enim tali creatum invenitur ratio dilectionis proximi, (pium proximum diligamus propter Deum eiusque bonitatem, tales autem per gratiam et charitateni Deo inhaereant vel saltem inhaerere possint; et omnes isti sunt capaces aeternae beatitudinis, in cuius communicatione charitas fundatur. — Est igitur charitas omnino *universalis*, neminem, ne inimicum quidem, excludens; nulla enim ratio naturalis efficere potest ut inotivum supernatande dilectionis in aliquo amplius iam non inveniatur.

Dixi 2° *sicut seipsum*: haec particula non significat *aequalitatem*: debet enim quisque seipsum magis diligere quam alium cum dilectio sui sit regula dilectionis proximi et regula potior sit regulato: verum significat *similitudinem*, quae in tribus consistit, nempe: 1° ut, quemadmodum quis seipsum diligit propter Deum, ita quoque propter Deum diligit proximum; 2° ut non expetat proximo aliquid, quod sibi ipsi non expetit; 3° ut diligit proximum propter ipsius bonum, sicut quisque seipsum propter proprium bonum diligit (8. Thom., II-II, q. II, a. 7).

II. *Charitas erga proximum debet esse tam interna seu affectiva, quam externa seu effectiva.* Debet esse interna, quia omnis actus charitatis est actus voluntatis '); debet esse externa, quia charitas tendit, in proximum, cui bonum vult ').

Nota. Differt ergo prorsus Christiana charitas a philanthropia moderna; hac enim proximus neque propter Deum, neque semper sincero affectu, neque propter verum ipsius bonum diligitur.

Articulus II.

Dilectio inimicorum.

343. — Ex praecepto charitatis, uti iam vidimus, tenemur diligere inimicos nostros. Constat v. g. ex Prov. 25, 21: « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere », et praesertim ex Matth. 5,44: « Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et cahimniantibus vos ». Inimicorum porro nomine comprehenduntur ii, a quibus iniuriam sive offensam passi sumus, aut qui nos odio prosequuntur.

Christiana autem dilectio inimicorum tria praesertim postulat: Put iniuria, si qua fuerit, condonetur; 2° ut inimicus etiam positive diligatur; 3° ut cum inimico suo quis se reconciliet. De his actibus in sequentibus §§.

§ I. - Condonatio iniuriarum.

344. — Principia. 1. *Quisquis offensam acceperit, tenetur ex corde remittere eam, etiamsi offensor veniam non petat.* Constat ex eo, quod nonnisi hac conditione Christus promisit remissionem peccatorum, ut liquet ex Oratione Dominica in Matth. 6,12-15: » Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris»; et Dominus statim subiungit: « Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra » (n. 28).

Inde consequitur nefas esse vindictam velle.

II. *Offensus autem non tenetur remittere SATISFACTIONEM aut redemptionem* pro damno illato in honore, fama et fortuna: ad hanc

*) Cfr. prop. 10 et 11 damn. <il> Inn. XI.

!) Cfr. I Io. 3. 18.

enim ins strictinn habet, quod, deposito odio, prosequi potest. Cavendum tamen ne inimicus ad satisfactionem cum nimio suo damno cogatur; aut ne a indice petatur, cum offensor ipsemet rationabilem satisfactionem offert; aut ne exigatur satisfactio laeso prorsus inutilis, et inimico graviter damnosa; haec enim sapiunt appetitum vindictae, qui eeteroquin semper timendus est (n. 29, lib. 3, n. 985).

Quaestio. *An liceat offenso ex zelo iustitiae inimici punitionem peltr a iudice.*

«i- — *liesp.* inoculative loquendo, *affirm.*: est enim actus virtutis vindicationis (cfr. supra n. 295, II). In praxi vero plermmie non licet, ob periculum scandali et vindictae; nam, ut merito scripsit S. Alfonsus: «faeillimn est, ut eorum (i. e. offensorum) erga iustitiam amor sit coloratus praetextus ad tegendam propriae vindictae cupiditatem » (n. 28; II. A., n. 17).

Haec, ut patet, spectant offensam mere *personalem*: secus vero esset de offensa quae vergit in *detrimentum commune*, ubi v. g. bonum Religionis vel Beipublicae tutandum est.

Nota pro praxi. Offensam revera non remittit, qui dicit: *Nolo offensori meo malum optare, sed neque bene ipsi relie possum*: vel (pii asserit se condonare, addit tamen numquam se verbum illi dicturum esse. Si autem <piis dicat se ex animo quidem ignoscere, sed numquam fore ut obliviscatur iniuriae acceptae, videndum est quomodo non poterit oblivisci, utrum tpioad memoriam tantum et motus involuntarios rancoris, an etiam (pioad malevolentiam: primum censendum est, si paratus est debita signa charitatis exhibere.

§ II. - Modus diligendi inimicum.

345. — Principia. Γ. Per se *inimicos diligere debemus dilectione COMMUNIj^Inm externe quam interne, non cero speciali*. Ratio est, (piia nuspiain praeceptum exsistit inimicos magis diligendi (piam alios homines. Specialis dilectio nonnisi consilium est et perfectio (n. 28; S. Th., IMI, q. 25, a. 8 et 9).

Haec autem dilectio communis postulat: 1° *interne*, ut quis inimicis malum non velit, de eorum iriï<nfunn> non laetetur, eos ab oratione, (pias pro omnibus fundit, non excludat etc.; — 2° *externe*, ut signa communia dilectionis eis exhibeat. Communia dilectionis signa ea sunt, (piae Christiano a quovis Christiano debentur promiscue, civi a concive, cognato a cognato. Cnde jier se graviter peccaret, (pii signa communia, non semel et iterum, sed compluries et obstinate negaret; v. g.r,qui merces omnibus expositas nollet inimico vendere,^ipsi alloquenti non responderetipsum salutantem non resalutaret,Mpluribus occurrens omnes salutaret inimico excepto, ini-

illici occursum declinaret ipso advertente id sui causa, fieri et ideo graviter sentiente. Nemo autem per se tenetur inimicum, si aegrotat invisere; si moestus est, consolari; Excipere hospitio; Alio familiariter cum eo tractare (n. 28).

II. Per accidens autem quoad dilectionem externam: 1° Possumus nonnumquam communia dilectionis signa omittere erga inimicum. scilicet quando vel charitas vel iustitia eam omissionem suadet, aliando causa eam deinde excusat.

a) Charitas suadet, si spes sit fore ut inimicus exinde ad meliorem frugem se recipiat; si timor subsit ne signa dilectionis male sit interpretaturus; si ex colloquio novum iurgium metuendum sit. — b) Iustitia suadet, si fiat ob iustam punitionem et emendationem subditorum; unde potest paterfamilias, ob delictum infame filii, ob indignas nuptias cum dedecore familiae ab eo celebratas, denegare filio aspectum, alloquium, ingressum domus, imo familiae suae praecipere ne consuetudinem cum eo habeant, idque etiamsi filius veniam petierit; dummodo tamen poena non excedat mensuram delicti, et propterea non nisi ad breve tempus infligatur, quousque videtur ad emendationem expedire. — c) Iuxta causa excusat, si quis post gravem offensam acceptam, per aliquot dies ea omitteret. non ex odio, sed ad iustum dolorem significandum: item si alter signis dilectionis, etiam repetitis, non respondeat.

2° Tenemur quandoque, specialia dilectionis signa inimico exhibere, nimirum in illis circumstantiis, in quibus illa cuique proximo debita sunt vel in quibus specialium signorum ommissio evaderet specialis odii significatio.

Uniusmodi easus sunt; a) si ex eorum omissione scandalum sequeretur; e. g. si quis solitus esset aliquem salutare, quem post contractam publicani inimicitiam non salutatur, non alloquitur, non visitat, ut antea faciebat; inde sine dubio scandalum oriretur et inimicitia obfirmaretur. b) Si ex signis peculiaribus speraretur salus spiritualis inimici, ita ut odium deponeret, c) Si urgeret inimici necessitas spiritualis vel temporalis: tunc enim subveniendum est. d) Si inimicus veniam peteret, amice salutaret, alloqueretur, etc. (n. 28).

346. — Quaestio. In sit obligatio inimicum obvium salutandi.

Itesp. Nefiat.; regulariter loquendo: quin salutatio non est signum commune. Aliquando vero est obligatio; puta si (piis antea solebat salutare; si, occurrentibus tribus, inter quos est inimicus, duos salutaret, time sane inimicum praeterire non licet; vel etiam si inimicum salutando posset sine magno incommodo eum pacare (n. 28).

Nota pro praxi. Negatio colloqui inter religiosos aut moniales, eiusdem domus, si fiat per notabile tempus, et causa rixae vel ipsa rixa gravis fuerit, merito praesumitur ab odio gravi proficisci. Ideo, si talis deinde

post unam alteramve hebdoinadem adhuc recusaret colloqui, non esset absolvendus. Secus vero, si causa rixae ipsaque rixa levis fuerit, aut omissio per breve tempus (n. 28; Spor., n. 31).

§ III. - Reconciliatio cum inimico.

347. — Principia. I. Offensor *tenetur quamprimum consedari reconciliationem offensi, quantum moraliter potest*. Ratio est, quia iustitia id postulat, et constat ex Mattii. 5, 23, 21, ubi Christus eam praecipit offensori priusquam munus suum offerat ad altare. Debet igitur vel veniam petere, per seipsum sive per alium, vel alio medio apto pacem componere cum offenso.

Dictum est: *quantum moraliter potest*: non enim tenetur: 1° eum gravi incommodo, aut graviori quam offensa mereatur; 2° si laesus est absens nee facile conveniri potest; 3° si prudenter praesumitur oblatae reconciliationi aut satisfactioni alterum assensorum non esse.

II. Si MUTUA est offensio, ille, qui gravius offendit, *reconciliationem inchoare debet; si est fere aequalis offensio, tenetur qui prior offendit*. Quodsi de hisce non constat, utrique adaeque incumbit reconciliationem inchoare. Ceterum in praxi cuique a confessorjo suadendum est ut reconciliationem quaerat, ideoque ut saltem incipiat salutare, vel per alios reconciliationem proponere; non enim rigide ordini supra dicto instandum est.

III. Offensus *tenetur pacem componere cum inimico, quando hic competentem satisfactionem opportuno tempore offert*, Ratio est, quia tunc irrationabilis esset negatio pacis foretque aperta odii retenti demonstratio. — Dixi: *opportuno tempore*: quia non tenetur statim post acceptam offensam, nondum sedata animi perturbatione; id enim esset res violenta et supra fragilitatem humanam; propterea licet tempus opportunum exspectare, et interea sufficit odium deponere (n. 29).

Porro post reconciliationem et offensae condonationem intima quaedam familiaritas, etsi antea exstiterit, non est ex obligatione redintegrandam.

OAPÜT IV.

ORDO SERVANDUS IN CHARITATE PROXIMI

348. — Chantas, uti *n.* 338 dictum est, varia habet obiecta materialia, sc. Deum, nosmetipsos et proximum. Secundum quod autem diligens diversimode se habet ad varia obiecta, ordo aliquis in charitate exsurgit, in quantum unum prae altero diligitur. Iamvero, videndum est quinam ordo a recta ratione postuletur. Liquet autem Deum super omnia amandum esse; quare tantum inquirendus est: 1° ordo eharitatis, si comparantur habitudines diligentis ad seipsum et ad proximum (art. I); 2° ordo eharitatis, si comparantur habitudines ad varios proximos (art. II). Deinde autem dicetur de obligatione ordinem servandi (art. IIIJ).

Articulus I.

Ordo eharitatis inter diligentem et proximum.

349. — Praenotanda. Cum hic ordo fundetur in diversa necessitate bonorum in qua diligens eiusque proximus versantur, necessarium est quaedam praenotari de distinctione necessitatum et bonorum.

Necessitas, sive spiritualis sive temporalis, triplex est: 1° *extrema*, quando summum bonum (vita temporalis vel salus aeterna) summo gradu periclitatur, ita ut (piis sine alterius auxilio saltem *moraliter certo* mortem temporalem vel damnationem aeternam evadere non possit. Ad eam reducitur *quasi-extrema* necessitas, in qua aut de bono tali agitur quod proxime ad summum bonum accedit, uti mutilatio membri, perpetuus morbus, perpetuus career; aut de summo quidem bono agitur sed quod *niniflisi difficulter* sine alterius auxilio evadi possit; 2° *gravis*, quando agitur de re gravi in gravi et inulto magis in summo discrimine constituta, ita ut saltem probabiliter *ÿjne* alterius auxilio grave damnum temporale vel spirituale, evitari nequeat, v. g. diuturnus career, gravis iactura bonorum, infamia, lapsus in peccatum mortale; 3° *levis* seu *communis*, quando quis sibi providere potest sine magna difficultate; in hae versantur vul-

prppcwcr,

gares peccatores et mendici. Unaquaeque iterum necessitas est vel alicuius Communitatis, vel cuiusdam personae privatae (n. 27, 31; *lib. 3, n. 520*; H. A., ». 18).

Bona quoque triplicis sunt generis: 1° *spiritualia*, ut salus aeterna, gratia sanctificans et virtutes; 2° *corporalia*, scilicet, vita, integritas et sanitas corporis; 3° *externa*, nempe fama, honor et divitiae. Hinc, attento bonorum ordine, *necessitas quoque alia est spiritualis, alia temporalis*.

Praeterea distinguendum est inter bona, ad vitam animae vel corporis *necessaria*, et *non necessaria*.

350. — **Regulae generales.** 1. *In eodem genere bonorum tenetur quisque ceteris paribus seipsum magis diligere, quam proximum.* Ratio est, quia Deus posuit dilectionem suiipsius tamquam regulam et normam dilectionis proximi (n. 25).

Hinc: 1° Non licet ne venialiter quidem peccare pro salute spirituali proximi, imo nec pro saluto totius mundi (n. 26).

2° Per se loquendo, non licet propriam vitam exponere pro vita alterius; sic enim diligeret proximum plus quam seipsum, quod regulam excedit. Ex motivo tamen virtutis licitum est et laudabile, e. g. ex motivo amicitiae, pietatis, gratitudinis, etc.; quin etiam, si fiat ex motivo caritatis, opus virtutis est heroicum; constat ex Ioan. 15, 13: «Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis»; ratio autem est, quia tunc bonum virtutis praefertur bono corporis. Excipe tamen, si ille, (pii vitam exponit, necessarius sit Reipublicae aut familiae (». 27; *lib. 3, n. 366*).

II. *Ia* diverso GENERE BONORUM *quisque tenetur ceteris paribus magis diligere proximum in bonis spiritualibus, quam seipsum in temporalibus.* Ratio est quia caritas inclinatur ad amanda bona spiritualia magis quam temporalia, cum illa sint maius bonum; ergo etiam ad id obligabit (». 25).

351. — **Regulae speciales quoad necessitatem spiritualem proximi.** I. *In extrema necessitate spirituali proximi quisque ei subvenire etiam eum certo periculo vitae. dummodo aequae certa sit spes salvandi proximum, et si prius praesto non sit, qui opem laetetur est*) neque gravius inde malum immineat.* Constat ex I Ioan. 3, 16: « In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere»; quod sine dubio tum obligat sub gravi, eum aeterna salus proximi in summo versatur periculo (». 27). In quasi-extrema necessitate subveniendum est eum *probabili* periculo vitae (II. A., *tr. 1*) (». II;

Hinc: 1° Necessitas infantis, qui morti proximus indiget Baptismo, est extrema, ideoque obligat ad Baptismum ei conferendum cum certo periculo vitae; non enim infans ab illa necessitate se liberare potest (». 27). Excipe tamen si ob raritatem sacerdotum bonum commune postulare ne missionarius v. g. vitam suam nimis exponeret pro uno solo infante baptizando. Cfr. Vermeersch, *Op. mor.* II, n. 97.

2° Extrema est necessitas moribundi, sensibus destituti et in statu peccati mortalis, quatenus sacramento Extremae Unctionis et hoc solo iuvare potest, si attritionis actum forsitan antea elicuerit; efr. *tom.* II, n. 26 et 542.

3° Quasi-extrema pariter est necessitas moribundi, qui vixit in habitu peccandi, et adeo rudis est ut nesciat actum contritionis elicere; urget ergo obligatio impertiendi ei absolutionem, etiam cum periculo vitae Sacerdotis absolventis (n. 27).

1° Illi contra in extrema necessitate non sunt, qui sua sponte se exponunt damnationis periculo, e. g. qui duellum suscipiunt, innocentis vitam aggrediuntur, nocte domum infringunt, seipsos suspendunt aut submergunt.

II. In gravi necessitate spirituali *proximi, non vult obligatio subveniendi illi cum periculo vitae aut cum gravi damno temporali; nisi specialiter alio muneris aut noni communis accedat*. Ratio est quia ex necessitate gravi spirituali potest proximus ipse se eripere, etsi cum difficultate; (piare potius ipse, quam alter, difficultatem subire debet.

Dictum est autem: 1° *nisi accedat ratio muneris:* hinc pastores animarum, et Episcopi et parochi, tenentur etiam cum periculo vitae succurrere subditis in gravi necessitate spirituali constitutis; tum propter officium tum propter stipendium, quod recipiunt alii vero Superiores quibus ex officio incumbit cura spiritualis aliorum tenentur cum periculo notabilis damni, sed non vitae; — 2° *nisi accedat ratio boni communis:* nimirum si Communitas in gravi necessitate spirituali constituta sit, ei succurrendum est etiam eum periculi» vitae; tum quia commune bonum spirituale praeponderat bono vitae alicuius privati; tum quia in tali casu plures erunt in necessitate extrema, qui singuli non praenoscentur. Requiritur tamen in praefatis casibus, ut iactura illa proximo necessaria sit. et auxilium profuturum (n. 27, 39, 10).

Hinc: 1° Quisquis potest eum spe fructus, tenetur cum periculo vitae impedire praedicatorem pravam doctrinam in populo disseminantem, ex qua plures pervertendi sunt (n. 27).

2° Tenetur quivis sacerdos cum periculo vitae Sacramenta ministrare populo in persecutione, et moribundis tempore pestilentiae, si alius non

sit qui administret. Satis est tamen ministrare Sacramenta necessaria, puta Baptismum et Poenitentiam (n. 27).

3° In gravi necessitate spirituali subditorum suorum tenentur pastores animarum cum periculo vitae ministrare eis Sacramenta aliaque spiritualia subsidia ad salutem aeternam necessaria. Neque possunt tempore pestilentiae oves suas deserere, aut renunciare beneficio suo: nisi adsint alii, qui eorum vices suppleant: docet enim Christus apud Ioan. 10, 11: « Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis ». Ad haec pastores tenentur, etiam cum notabili detrimento temporali, subditis suis procurare magnum emolumentum spirituale, e. g. Missionem debito tempore (n. 27).

4° Pastores tenentur non solum subvenire *occurrenti* necessitati spirituali subditorum suorum, verum etiam diligenter *inquirere* num illa laborent, oves perditas praesertim, quantum possunt, ad Deum reducere; quae obligatio non exstat in aliis non habentibus tale vinculum. *Ita communiter.*

5° Nemo in individuo *tenetur* proficisci in terras infidelium quamvis sint in gravi vel etiam in extrema necessitate; quum eventus sit incertus Cuius die sint subvenient, imo Ecclesia de ipsis provideat et providere debeat, atque insuper etiam pro fidelibus et in propria patria Sacerdotes necessarii sint. Cfr. supra n. 315 bis; S. Alf., *Corr. gen.* I, ep. XVII, p. 40; Vermeersch, n. 101.

III. *In levi necessitate spirituali obligatio succurrendi non existit nisi quis commode subvenire possit.* Ratio est, quia ex tali necessitate proximus ipse se facile eripere potest; ergo non opus est ut alius incommodum subeat.

352. — Notanda. 1° Per se loquendo, potest quis privare seipsum bonis spiritualibus quae, tantum sunt de consilio, propter bonum proximi spirituale, imo propter bonum eius temporale, e. g. omittere ingressum in Religionem ad alendos parentes suos vel filios (n. 26).

20 Licet quoque ob salutem spiritualem proximi se exponere periculo pernicii peccandi, dummodo quis debitis praesidiis se muniat; quia qui ex gravi causa periculo se obicit, invitus illud subit. Imo oportet se exponere, si proximus est in extrema necessitate (n. 26; lib. 5, n. 63; lib. 6, n. 153).

353. — Regulae speciales quoad necessitatem temporalem proximi. — I. *In extrema necessitate temporali habetur obligatio succurrendi cum gravi incommodo, non autem cum periculo vitae, mit alio praegravi damno.* Ratio prioris, quia vita proximi praevalet incommodo tali minoris ordinis; ratio alterius quia nemo tenetur diligere alterum plus quam seipsum; hinc neque tenetur vitam propriam dare pro vita proximi, neque etiam praegrave subire ineoin-

modum quod neque pro propria vita subire tenetur. — Excipe si intervenit necessitas boni communis. Cfr. infra n. 5G6, I, 572, q. 3.

II. /h gravi necessitate temporali *succurrendum est, n̄ fieri potest cum levi incommodo*. Ratio est, quia gravis necessitas proximi praeponderat levi iacturae alterius.

III. *In LEVI NECESSITATE temporali obligatio succurrendi non existit nisi commode fieri possit*. Ratio est, quia obligatio subveniendi proximo cum iactura propria ob quamcumque proximi necessitatem onus permolestum foret (». 27).

Articulus II.

Ordo charitatis inter varios proximos.

354. — Praenotandum. Coniunctio personarum est triplex: 1° *carnalis* inter consanguineos et inter affines; 2° *spiritualis* inter omnes fideles; inter Religiosos eiusdem Ordinis; inter Pastores et oves spirituales, inter confessarium et poenitentes, inter subditos et Superiores spirituales, etc.; 3° *humana et civilis*, ut est erga benefactores, inter subditos et Superiores civiles, inter amicos, socios, concives.

355. — Principia. 1. *Inter proximos alii aliis magis diligendi sunt ex charitate, tum affectu interno tum affectu externo*. Ratio est, quia cum duo sint principia dilectionis. flunum ipse diligens/alterum " Deus, <pii est obiectum formale seu proprium charitatis, ideo quo propiores aliqui erunt hisce principiis, eo magis erunt diligendi. Quidam autem proximi magis coniuncti sunt ipsi diligenti, i. e. cognati, et quidam magis coniuncti sunt Deo per gratiam, quia sanctiores sunt. Ergo. Ita S. Thom., II-II, q. 26, a. 6.

II. *Quantum ad amorem complacentiae debemus sanctiores prae ceteris diligere*: quia sunt magis coniuncti cum Deo, (pii est obiectum primum charitatis. Propterea gaudere debemus de gratia et de gloria, (pam possident.

III. *Quantum ad amorem BENEFICENTIAE ordo non sumitur ex sanctitate, sed ex necessitate proximi eiusque coniunctione eum diligente*. Qua de re sequentes regulae statuuntur.

356. — Regulae generales quoad amorem beneficentiae. L *Regulariter loquendo, in subventionem proximi maior necessitas praefer-*

renda est coniunctioni. Ratio est. quia, ut patet hactenus dictis, obligatio huius praecepti quantum ad actum externum imprimis pendet ex necessitate; ergo, ubi maior est necessitas, ibi maior etiam erit succurrendi obligatio.

Tdeo: 1° Magis subveniendum est patienti necessitatem spiritualem, quam patienti corporalem; quia illa maior est.

2° Si necessitas maior est in extraneo quam in coniuncto, per se loquendo magis subveniendum est illi, quam huic; nisi tantus esset conjunctionis excessus, ut compensaret parvum excessum necessitatis.

IT. *Ceteris paribus, illi, qui sunt nobis* magis CONIUNCTI, *cj charitate praeferendi sunt.* Ratio est, quia et intensiori affectu, et pluribus titulis diliguntur; ad eos enim, qui non sunt nobis coniuncti, non habemus nisi amicitiam eharitatis; ad eos vero, qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas alias amicitias secundum modum conjunctionis eorum ad nos. Pharitas autem imperat actui cuiuslibet honestae amicitiae. Tta S. Thoin., *loc. cit., a. 7.*

TTT. *Qui nobis coniunctiores sunt, aliis praeferri debent* SECUNDUM EA BONA, *in quibus coniunctio fundatur.* Ratio est, quia quaevis coniunctio fundatur in aliqua bonorum communicatione, unde in rebus ad illam pertinentibus praeferendi sunt singuli coniuncti. Ita S. Thomas, *loc. cit., a. 7.*

idço in iis, (piae ad naturam pertinent, praeferendi sunt consanguinei et affines: in iis. quae ad civilem conversationem spectant, debemus concives praeferre; et ita in aliis (n. 27).

357. — Regulae speciales quoad amorem beneficentiae inter diversos coniunctos. T. *Inter coniunctos* diversae SPECTET *coniunctio* carnalis in PRIMO GRADU *ceteris coniunctionibus praeferenda est, non solum in necessitatibus temporalibus, verum etiam in spiritualibus.* Ratio est, quia fundatur in natura, et ideo prior est ac immutabilior, maioribusque beneficiis homo illi obligatus est: coniunctio autem spiritualis, cum fundetur in gratia, quae facile amitti potest per peccatum, minus firma est: denique coniunctio parentum et filiorum fundatur non in bonis corporis tantum, verum etiam in bonis animae.

TTinc: 1° Potius subveniendum est patri carnali (piam spirituali: filio carnali potius quam spirituali: fratri carnali magis quam spirituali.

2° Parentes et filii, coniux, fratres et sorores, praeferendi sunt quibuscumque amicis et benefactoribus. Et quamvis illi, si eoninnetionis iura laeserint, iuxta aliquos Doctores postponi possint amicis et benefactoribus. non est tamen id faciendi obligatio, cum possit eis remitti iniuria.

II. *Inter coniunctos* DIVERSÆ speciei *in* REMOTIORIBUS GRADIBUS *non semper praeferenda est coniunctio carnalis;* nam saepe beneficentia

et amicitia tain intima esse potest ae eximia, nt carnie c.oniunctionem superet.

III. *Inter coniunctos EII'SDEM SPECIEI, i. e. inter propinquos, si cetera paria sunt, providi ndum est: 1“ coniugi suae, quacum est nna caro; 2° filiis, quippe quibus hire naturali parentes plus teneantur providere, quan filii parentibus; 3" parentibus, et patri prae matre, quia pater excellentiorem principii rationem habet ; 1° fratribus et sororibus; 5° aliis consanguineis et affinibus.*

In *extrema necessitate* parentes omnibus praeferendi sunt; «plia cum nobis existendi causa fuerint, iustum est ut tantumdem illis rependamus (h. 27; lib. G, n. 939, dub. 2 in fine, II. A., n. 15).

Dicendum denique, personam publicam, publico bono necessariam, ut Principem. Pastorem, praeferendam esse cuicumque personae privatae: quia vices (ommunitatis sustinet; bonum autem Communitatis praepo-
nendum est bono privato.

Articulus III.

Obligatio ordinem servandi.

358. — Principia. I. *Charitas* praecipit *ordinem serrare in dilectione et subventione proximorum*. Coniunctio enim et indigentia hominum inaequales sunt; proportio autem dilectionis ad diligibile necessaria est; ergo ordo requiritur I). — Ille ordo intelligendus est de amore *debito*, non de amore ex consilio; in hoc enim quicumque ordo servatur, nulli fit iniuria.

II. *Inversio ordinis quantum ad necessitatem*. «i de gravi rei *extrema necessitate agatur, grave peccatum continet: (pria eharitatem in gravi materia laedit.*

III. *Inversio ordinis quantum ad conii nctionem personarem, grarc peccatum est, si notabilis est excessus: e. g. si in materia gravi extranei vel remote coniuncti praeferantur proxime coniunctis, si benefactor, (pii magna contulit beneficia, in necessitate sua postpo-
natur. Leve peccatum est, si exiguus est excessus: e. g. inter pro-
xime coniunctos, ut inter parentes, coniugem et filios, inter (pios
neque aperte constat (piis revera praeponendus sit.*

*) s. Th.. 11-11. </ 20, <. 1 cl </ 11, K,

Ca pu t V.

OPERA CHARITATIS PROXIMI

359. — Praecipuus actus a charitate elicitus est dilectio; ex hac profluunt effectus consequentes hunc principalem charitatis actum, tam interiores quam exteriores; (piorum effectuum⁴ alii eunt actus ab ipsa charitate eliciti,⁵ alii autem actus virtutis specialisa charitate imperati. Interiores charitatis effectus sunt gaudium, pax et misericordia.

Praecipuus effectus externus charitatis est *beneficentia*. Haec, quando respicit alterius miseriam sive temporalem sive spiritualem, quam quis sublevare intendit, est actus *misericordiae*, a charitate imperatus. Opus autem misericordiae, quae a Graecis eleemosyna dicitur, a S. Thoma ⁶) definitur: *Opus, quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum*. Additur: *propter Deum*; (plia sermo est do operibus misericordiae quatenus a charitate Dei imperantur. Quum porro homo et in corpore et in anima miseras pati possit, ideo opera misericordiae in *corporalia* et *spiritualia* dividuntur.

Utriusque speciei septeni numerantur, iitpote praecipua. Qpni misericordiae *corporalia* sunt: cibare esurientes, refocillare sitientes, vestire nudos, excipere peregrinos, visitare infirmos, redimere captivos, et sepelire mortuos. Opera misericordiae *spiritualia* sunt: docere ignorantes, consulere dubitantibus, consolari moestos, corrigere peccantes, remittere offensoribus, tolerare molestos, et orare pro vivis et defunctis.

Haec quidem opera tam corporalia quam spiritualia variis modis exerceri possunt, idque sive a singulis individuis seorsim sumptis et quasi privatim rivo etiam cooperatione multorum. Quae quidem cooperatio ab antiquissimis temporibus in Ecclesia exercita, nostris diebus specialiter necessaria est. Forma quaedam specialis sub nomine *actionis catholicae* tamquam apostolatus quidam hiconnu pro necessitatibus spiritualibus, sub nomine *actionis socialis* pro neecsritatibus potius temporalibus ab ipsa etiam Ecclesia valde promovetur⁷). Ad actionem catholicam pertinet etiam cooperatio ad fidem inter gentes propagandam.

⁴) IMI. 7- 32, a. 1.

Praecipua documenta pontificia circa actionem *socialem* sunt: fzorite *XIII* Encycl. *II^a rum novarum* 15 Mai! 1891 (*Acta Theonis XIII*, torn. 11. p. 97). Encycl. *Orares* de communi rr 18 Inn. 1901 (l. e., torn. 21. p. 3); *Pii X* Motu proprio 1« hoc. 1903 (*Acta Pii X*. torn. I. p. 117). Encycl. *II ferma proportio* II lunii 1905 (l. c., torn. II. p. 112). Eplnt. *Notre charge apoMpha* 25 Augusti 1910 (.i.J.-S. [I910J, p. 607), Encycl. *Singulari quadam* 21 Sept. 1912 (J.J.S. (19121, p. 657); *Benedicti XV* Encycl. *Ad beatissimam* 1 Nov. 1911 (A.A.S. (1914), p. 565). Epht. ad Epier. Betgam. 11 Martii 1920 (A.A.S. (1920 |. p. 109); *Pii XI* Encycl. *Ibi arcano* 23 Dt». 1922 (J.-I.N. (1922 I, P- 673), Resp. 8. <'. Cone. 5 lunii 1929 (J. .I. S'. (19291, P- 1><>. Encycl. *Quadr. anno* 15 Mali 1931 (J. A.S. (1931 |. p. 177). Cliva actionem *catholicam* cfr. Intra n. 372 Mf.

Quamvis omnis sublevatio alienae miseriae *eleemosyna* sit, hoc nomine tamen passim designari solent opera misericordiae corporalia: deinde inter spiritualia *correptio fraterna* habet sola speciales difficultates; idcirco de his duabus pertractabimus; adiungendo, ob rei momentum, tertium articulum *de Actione Catholica*.

Articulus I.

Eleemosyna.

360. — **Praenotamen.** Ad rectam intelligentiam praecepti eleemosynae quaedam praenotanda sunt de divisione bonorum temporalium, e quibus eleemosyna largitur. Etenim bona possessa alia sunt *necessaria*, alia *superflua*.

Necessaria dicuntur ea sine quibus vita vel status domini eiusve familiae aut omnino non aut non ita bene conservari possunt. Hinc ad conservationem status non solum pertinent ea, sine quibus quis a statu suo descendere cogeretur (transeundo v. g. a vita nobilis ad exercendam artem, vel diminuendo famulatum, liberalem hospitem exceptionem, filiorum educationem atque provisionem); veroniam etiam ea quae *decentiae* status inserviunt, ut est moderata quaedam de casibus fortuitis provisio, imo etiam moderata quaedam ad statum altiorem adspiratio. *Superflua* consequenter sunt quae domino nullo modo, neque sibi neque familiae suae, ne ad decentiam quidem status servandam, necessaria vel utilia sunt, eum, ut ait Enc. *Quad, anno*, «quibus ad vitam convenienter atque decore sustentandam non eget homo» (n. 31, 32).

361. — **Principia.** I. *Est praeceptum divinum, tum naturale tum positivum, idque grave ex genere suo, largiendi eleemosynam.* Naturale quidem, quia dilectio proximi postulat ut proximo non solum velimus bonum, sed etiam operemur, atque ideo ut eius necessitati subveniamus. Positivum patet ex Matth. 25,41-46, ubi multi dicuntur damnandi ob omissionem eleemosynae; et in 1 Ioan. 3,17 dicitur non consistere charitatem Dei cum neglectu eleemosynae. Est autem praeceptum grave, quia est praeceptum charitatis; omne autem praeceptum charitatis natura sua grave est quia ordinat hominem in ultimum finem (I-II, q. 88, a. 2).

II. *Obligatio huius praecepti dependet et dimetienda est ex NECESSITATE proximi et facultate propria.* Constat ex dictis de ordine charitatis, et luculenter patet ex 1 Ioan. 3, 17: «Qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?» (31).

1) .I. Otl.11), p. 191.

Hoc principium in regulis, quae sequuntur, magis explicabitur. Nota autem: 1° *praeceptum non urgere, s/ alius appareat in promptu jf qui proximo subveniat*; nam, si alius auxilium laturus est, auxilium tuum non erit necessarium (II-II°, q. 32, a. 5 ad 3); — 2° *non ait obligationem INQUIRENDI egenos, ut eis subveniatur*, sed sufficere paratum esse ad subveniendum egeno occurrenti. Si quis tamen dubitaret de extrema alicuius indigentia, teneretur veritatem inquirere.

362. — *Regulae speciales. I. Ex bonis necessariis vitae non exstat praeceptum largiendi eleemosynam.* Ratio est, quia suam suorumque vitam et incolumitatem quisque potest, imo debet, alienae vitae et incolumitati anteponere; excepto casu quo bonum commune aliter exposceret, secundum dicta n. 357 in fine (n. 31).

— II. *Ex bonis necessariis statui, sub grari tenemur subvenire proximo nostro in EXTREMA eius necessitate, modo id fieri possit sine ingenii damno*, Multo magis ad id tenemur ex bonis superlinis. Ratio est, quia ordine charitatis vita proximi potior est decenti statu proprio. — Nemo autem tenetur ingentem pecuniam erogare aut magni pretii remedia procurare ad alterius vitam servandam; ad id enim neque ad propriam vitam servandam tenetur (n. 31).

-Notandum porro est, gravem necessitatem publicam aequivalere extremae necessitati privatae, uti advertit Cardenas, *disp.* 80, *q.* 15.

III. *Ex bonis superfluis debemus largiri eleemosynam ex obligatione gravi in gravi necessitate proximi; ex obligatione saltem levi in ordinariis necessitatibus eius.* Constat quoad priorem partem ex Luc. 11, II: «Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis»*); insuper ex I Tim. 6, 17-18, et ex I Ioan. 3 (w. 31; II. A., n. 19). — Constat quoad alteram ex eo quod Scriptura indistincte loquitur de necessitate proximi, et charitas urget nos ut, cum facile possumus, pauperum necessitates sublevemus. Ex quibus sequitur aliquam obligationem, saltem levem, certo admittendam esse; imo cum S. Alfonso videtur tenendum adesse obligationem gravem: de quo cfr. infra n. 361, q. 1.

363. — *Resolutiones. 1° Non sedum pauperes fideles et pii, sed etiam peccatores, infideles, peregrini sublevandi sunt; charitas enim omnes homines complectitur. Nihilominus in pari necessitate fideles, pii, cives. omnesque magis conjuncti prae ceteris invandi sunt* («. 32).

SS. PrttrH et antiqui theologi siu*p< hunc locutu idhnaint, *cd, ntntento textu originali haec rerba |*otiua tdimlflcant non tam externe vnwi <wh> purificanda. ut PhnriHud fiu-ivbunt <<I conia Interna purifli-ntlone Indhrcro quod fit dando in electnoiynnin id qimd in vn^i* Invenitur, cibum willcet et potum.

2° (ijaviih-i. peccarent divites. qui eleemosynam non erogarent pauperibus, eo motivo ducti quod saeculares vix umquam habeant superfluum statui; nam damnata est ab Innoc. XI prop. 12: ♦ Vix in saecularibus invenes, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui ».

3» Medici et chirurgi tenentur operam suam gratis praestare pauperibus ea indigentibus, advocati tenentur gratis suscipere patrocinium pauperum, alique similes in officio constituti debent pauperibus gratis succurrere, cum absque suo detrimento possunt. Excipe rasum, quo publicis sumptibus provisum sit pauperibus. Quanta vero sit obligatio, quantum laboris iis impendendum sit, pendet a gravitate necessitatis, in qua pauper versatur, et ab incommodo, quod opem laturo creatur.

In Non est eleemosyna iis pauperibus tribuenda, qui ex pigritia egent, eo quod laborare nolint et vagari malint, ne eorum pigritia et otiositas foveatur (h. 32).

5° Ut plurimum non est gravis obligatio eleemosynam largiendi pauperibus in publicis viis mendicantibus, qui nuditate, vestium squalore, membrorum defectu, acrem egestatem prae se ferunt; solent enim, ad movendos spectatores, hisce mediis miseriam suam exaggerare (n. 32).

6e Prohibitio mendicandi, facta a magistratu civili in quibusdam civitatibus, non eximit a praecepto eleemosynae; quia non desunt alia media pauperibus subveniendi. Ceterum talis prohibitio non obligat in conscientia, nam pauperes ius habent sibi necessaria comparandi petendo eleemosynam, damnandus tamen non est magistratus, si iusta de causa a civitate sua pauperes peregrinos excludat («. 32).

364. — Quaestiones. Quaer. 1° An obligati» dandi eleemosynam in communibus pauperum necessitatibus sit obligatio GRAVIS.

Resp. Control. 1° Sententia negat: quia obligatio eleemosynae non oritur ex superfluitate bonorum, sed ex necessitate proximi; pauperum autem communis miseria solet levis et tolerabilis esse; ergo auxilium eis denegare non vitietur culpa gravis.

2° Sententia probabilior et communior, cui adhaeret S. Alfonsus. allinunt; probatur: 1° ex S. Scriptura, quae absolute loquitur, ut supra ostendimus; 2° ex ratione; nam rerum divisio iure naturae introducta nequit esse in grave praeiudicium pauperum; atqui, si divites absolutam non haberent obligationem gravem subveniendi ordinariis mendicis, possent isti ab omnibus in necessitate sua (t'retrnqui, quod sane cederet in grave eorum praeiudicium; ergo gravis est obligatio. Ita etiam Berardi 11. n. 110; I'rümmer I, η. 591; Merkelbach I, n. 931.

Quum porro ad peccatum mortale gravis materia postuletur, divites tunc censendi sunt graviter deficere, eum communem necessitatem patientibus vel nullam vel nimis modicam eleemosynam largiri solent. Nihilominus confessariis mm ait praeceptum in absolute propter hanc causam diviti neganda: quia non facile patebit poenitentem formalis peccati mortalis reum esse (n. 32; Vind. Alph., part. 2, q. I).

QUAER. 2° *Quanta eleemosyna largienda sit pauperibus.*

Resp. 1° In *gravi cel extrema* necessitate taiitnni erogandum est, quantum sufficit ad eam necessitatem pro tempore levandam. Intellige semper eum ea restrictione, quod id fieri possit sine ingenti damno, iuxta dicta n. 362, II.

29 In *communibus necessitatibus* non tenetur dives eleemosynam omnibus pauperibus occurrentibus dare, sed aliquando tantum; neque totum superfluum, sed partem dumtaxat; praeceptum enim non obligat singulos divites in solidum, sed omnes communiter pro rata parte, ita ut, si singuli ex parte contribuant, communibus necessitatibus satis provideatur. Unde iuxta S. Alfonso aliosque generatim loquendo probabiliter satisfaciunt divites, si ex redditibus annuis quinquagesimam saltem partem seu 2% erogent; sed in minori proportionem, si ingentes essent annui redditus (n. 32; II. A., a. 19).

Haec autem norma videtur potius intenta de eleemosynis *manualibus*, pauperibus *unius loci* tribuendis; quatenus si ditissimi ibi hoc sensu quotam etiam minorem largiuntur, generatim sufficienter communibus necessitatibus pauperum istius loci provisum erit.

Si vero eleemosynam sumamus pro *complexu quarumvis subventionum* quae quovis modo sive immediate sive mediate quibusvis pauperibus elargiendae sint, tunc, *nostris temporibus*, quota multo maior eaque tanto maior, quanto pinguiore sunt redditus, statuenda videtur, (fr. Vermeersch. II, n. 108).

Quaer. 3° *¶ satisfiat praecepto largiendi eleemosynam, si indigenti aliquid mutuum vel commodatum detur, vel vendatur dilata solutione.*

Resp. Dist. Affirm., si proximus indiget solo usu rei, vel si indiget ipsa re, sed tunc tantum, cum alibi bona habeat vel postmodum exspectet; (plia tunc non est simpliciter indigens, atque ideo neque adest obligatio simpliciter dandi. -----)

Negat., si proximus simpliciter pauper est; quia tunc urget praeceptum eleemosynae; eleemosyna autem ex S. Scriptura et SS. Patribus denotat donationem absolutam; ergo dandum est gratis (*lib.* 3, n. 520. q. 5).

S' C H O L I O N

De recto usu bonorum superfluum 1).

Quamvis uti ex supradictis patet non cuncta superflua in eleemosynas impendenda sint ita ut in indigentium dominium transeant, nihilominus attento caractere etiam sociali dominii privati, non tantum ex charitate verum etiam ex iustitia sociali aliquo modo in aliorum utilitatem cedere debent. Domino enim iam nullo modo vere utilia esse possunt utpote ei

1) Cfr. immrn. < ss li Or rrrto um Imnnrum I. p. 03-70.

ili Mi>u-tUa>rn I ennnrrsrh (1935).

superflua; dum per eorum cumulationem dispropor- tio illa socialis in bo- norum distributione obfirmatur quam testante etiam Enc. *Quadragesimo* .limo ingens multitudo proletariorum ex una, quorundam praedivitem iugentissimae opes ex altera parte, aperte demonstrant etsi proprie dictus pauperismus diminutus sit '). Quoad modum vero quo superflua cuncta in aliorum bonum cedere debeant, id prudentia quaedam socialis ex lo- corum et temporum adiunctis discernat oportet. Postquam debita pars iuxta dicta supra in varia opera misericordiae pro bono spirituali et tem- porali proximi, ergo etiam in bonum Ecclesiae eiusque extensionis impensa fuerit, cetera servatis legibus et tributis socialibus adbibenda sunt in talia opera quibus etsi cum emolumento proprio, etiam aequae bonorum distri- butioni favetur; concurrento etiam pro viribus ad eam societatis consti- tutionem (piae natura sua huic distributioni magis prodest. Largiores impendere proventus ut quaestuosae operae commoditas abunde fiat modo ea opera ad bona vere utilia comparanda insumatur, illustre ac temporum necessitatibus apprime aptum opus virtutis magnificentiae esse censendum Enc. *Quadragesimo Anno* ex principiis S. Thomae deducitl).

Articulus 11.

Correptio fraterna ').

365. — Duplex est correptio delinquentis: una *auctoritativa* sive judicialis sit sive extrajudicialis, (piae fit a persona publica iurisdic- tionem et potestatem poenalem habente (pia tali et tendit in bonum commune '); altera, *fraterna*, cuius linis est emendatio delinquentis, non utens coactione, sed simplici admonitione: quapropter est actus charitatis. Ad ultimam reduci potest illa correptio *paterna* quae a Superiore *tamquam patre* ad eundem finem instituitur. Quare ea iptae dicemus de correptione fraterna, valent et de paterna hoc sensu intellecta, paucis suo loco adieetis.

Correptio fraterna definitur: *Admonitio proximi, qua quis nititur rum a peccato commisso revocare, vél a committendo cohibere*. Admo- nitio fieri potest variis modis: docendo, hortando, obiurgando, etc.

U/.

-v, Crv)

')

Cfr. I. t.S. (11131). p. 108.

Cfr. I .I.S. (1031), P. IDI.

')

Cfr. S. Th.. 11-11. <l. 33.

) Cfr. can. 2309. I I. 1917-1953. Corruptio nui'toritatlva. quae ux potentate poenali pro- redit et Importat rationem poenaliUitl*. uti innuimus duplex dlatlmmltur. extraludivlnlls et iudl- »Inii*. Krtniituiirinii* est vel neen-ta vel puldh-a: cowptlo iu/Hriali* bahetur. si tint vvl n indice µη» tribunal! «edt.mte (et tunc dlr| p<d*«st ludicinlls stride poctiftllji) - wl nl» Ordinario ante ρπ>· crsMUin criminalem (et tunc diri potent hidldali* pnwlpnr mcdlcliudbd. Correptio extniludidalh Menda ellam paterna dlelttir: ne tamen confundas hanc paternam correptionum» quae auctori- tatha <>t. cum alia in textu memorata. <*fr. Noval. /)< /Voreeuômt, n. 783 et 781 Sole. De dfl. rt prfuix, »». 29(1-301: Clielodl. .In.< /xx-n/r/r, n. 55 et 121: Vermeersch, Op. nuir,t II. n. 112; cfr. Infra n. 309.

Porro quum interdum, omissa correptione fraterna, peccatum denuntiari debeat Superiori, dicemus: 1° de ipsa correptione fraterna; 2° de denuntiatione Superiori facienda.

§ I. - Correptio fraterna ipsa.

366. — I. Exsistentia praecepti. *Exstat praeceptum divinum, naturae ac positivum, idque c.r. genere suo grace, corripiendi proximum correptione indigentem.* De praecepto *naturali* constat, quia, si subventio, qua depellitur externa proximi egestas, cadit sub praecepto naturae, multo magis ea, qua repellitur proximi peccatum, cuius remotio magis pertinet ad charitatem, quam remotio damni corporalis. De praecepto *positivo* constat ex Eccli. 19. 11: «Corripe proximum... ne forte iteret», et Mattii. 18, 15: «si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum...; si te audierit, lucratus oris fratrem tuum». — Est praeceptum grave, quia est, praeceptum charitatis, quae natura sua sub gravi obligat (I-II. q. 88, a. 2).

II. Materia praecepti. *Materia necessaria huius praecepti est omne peccatum mortale, in quod proximus aut lapsurus est, aut iam incidit, et nondum emendatus est.* Ratio est, quia peccatum mortale privat proximum vita spirituali, eumque proinde in gravi miseria constituit; colligitur insuper ex verbis Christi, (pii correptionem praescribit ad lucrandum fratrem perditum (n. 34; II. A., n. 20).

Ad haec, correptio tanto strictius obligat quanto gravius no-jUf-*. ^scitur esse peccatum, etiam soli peccanti perniciosum.

Peccati *venialis* correptio raro obligat nisi ^parentes 4iliosque Superiores; imo fieri potest ut Superiores religiosi sub peccato mortali veniales subditorum culpas corripere teneantur, eum tales sunt «.^^-quae graviter nociturae sint communi observantiae (n. 34, 35: n. a., n. 22).

— IH. Conditiones obligationis. Ut praeceptum correptionis obliget, tees praecipue requiruntur conditiones, nempe: 1° *ut habeatur notitia moraliter certa de peccato commisso, aut de eius committendi probabili periculo*; aliter namque temeraria ac contumeliosa esset correptio; 2° *ut spes fructus e.r. correptione affulgeat*; nam finis eius est proximi emendatio, quae si desperetur, remedium frustra adhibetur; 3^oii£.-~Vy ccssitas correptionis ut proximus resipiscat aut periculum evitet;

Not a n h a. 1° Quoad *certam notitiam*: Nemo aliorum vitam *inquirere* debet, nisi Superior, eum probabilia subsunt peccati commissi vel committendi indicia (lib. 3, n. 369, dub. 2).

2° Quoad *spem fructus*: a) Non requiritur ut statim speretur emendatio, sed sufficit, quod decursu temporis speretur, quare si, adhibita aliquoties correptione sine fructu, remaneat spes in futurum, non desistendum est a correptione. — b) Tñ dubio num profutura sit an nocitura, non est facienda, ne male cedat; nisi proximus sit in periculo mortis: quia tunc damnum ex omissione correptionis est certum et irreparabile, aeterna nempe damnatio, damnum vero ex correptione est dubium; aut timeatur ex omissione corruptio aliorum in tide aut moribus: damnum enim plurium praevalet damno unius. — r) Tñ dubio denique de profectu, quando certitudo habetur quod non sit 'nocitura, facienda est; effulget enim spes sine periculo noxae.

3° Quoad *necessitatem correptioni**: Haec existit, si improbable sit quod proximus ex seipso resipiscat aut periculum fugiat, et non adsit alius aequè idoneus, qui correpturus est (n. 38, 39, 42 *in fine*).

Tamvero, necessitas correptionis non raro evenit, cum multi peccatores de eorum statu non recogitent, ideoque ad meliorem frugem revocandi sint; vel externo aliquo periculo retineantur a quo peccator ipse difficulter se extricare valet, nisi admoneatur et adiuvetur.

IV. Subiectum obligationis. *Omnes homines*, dummodo idonei sint, tenentur ad correptionem: *Superiores* tamen strictius ceteris: *episcopi ft parochi* strictissime. Ratio primi est, quia hoc praeceptum est de iure naturali: quare, sicut unicuique mandavit Deus proximum diligere, ita etiam peccantem corripere. Ratio secundi est, quia tenentur ex officio consulere bono subditorum: ideo gravissimae comminationes illis fiunt in Ezech. 33,8 et 31. 1-10. Ratio tertii est, quia accedit titulus instiliae propter stipendium (*lib. 3. n. 360. duh. 1*).

Nomine Superiorum continentur non solum animarum pastores, verum etiam parentes respectu filiorum, mariti respectu uxorum, tutores respectu minorennium. praeceptores respectu discipulorum, domini respectu famulorum, confessorii respectu poenitentium, concinnatores respectu auditorum, etc. (n. 10).

V. Ordo servandus. Ordo regulariter in correptione servandus est, quem Christus praescripsit, ut nempe peccator 1° admoneatur secreto, absque ullo teste; idque non semel tantum, sed pluries, quamdiu adest spes fructus; 2° si iste modus inefficax fuerit, adhibeantur unus vel duo testes, qui prodesse possunt: 3° si cassus fuerit modus, denuntietur Superiori, ut ipse corripiat. Constat tum ex Matth. 28, 15; tum ex iure naturali, ut consulatur quantum fieri potest famae et honori proximi. Verumtamen emendatio praefenda est famae et honori.

Dixi *regulariter*; nam interdum hic ordo praetermittendus est, ut statim Superiori peccatum denuntietur. De hoc autem vide § II.

Vi. Modus corripiendi. I't correptio prosit, *modo convenienti* fieri debet, videlicet a iim prudentia et charitatis affectu, atque Hji-
verso modo secundum conditionem personarum, Nam inferior ple-
rumque prius increpandus, postea, mansuete hortandus est: aequalis
amice commonendus, superior humiliter rogandus est.

Prudentia autem exigit ut attendatur *opportunitas tcmport*.
Unde: a) si credatur postmodum ad futura melior occasio, vel spe-
retur maior utilitas, licet correptione in itinere. b) Licet quandoque
exspectare peccati iterum, si a illo non sit probabilis spes verae
emendationis, et hoc modo speretur firmior conversio.

VTT. Causae excusantes a praecepto correptionis fraternae prae-
cipuae sunt: 1° *inhabilitas personae*, e. g. ob iracundiam, impruden-
tiam; 2° *desperatio emendationis*; 3° *dejectus opportunitatis*; 1° *peri-
culum gravis damni pro corripiente*, quia charitas regulariter non
obligat cum tanto incommodo (n. 38, 39, sub I *).

Grave incommodum non semper excusat: nam excipitur 10 eam
extremae necessitatis, nimirum si esset aliquis corripendus in fine
vitae, ita ut credatur, nisi admoneatur, moriturus in peccato; tunc
enim, si spes sit fructus, urget praeceptum, etiam cum periculo vitae;
patet ex ordine charitatis. Excipiuntur 2° *Superiores*, qui in gravi
subditorum necessitate ob magnum incommodum non excusantur:
imo Pastores animarum tenentur tunc eum periculo vitae subditos
corripere, tum ob officium, tum ob stipendium, quod recipiunt.

Adhaec, concinnatores ex munere suo tenentur peccata publica
reprehendere, propter bonum commune, etiamsi nulla affulgeat spes
emendationis reorum. Quin etiam ad hanc publicam correptionem
tenentur cum periculo proprii damni, dummodo tamen aliquis fru-
ctus speretur, saltem in aliis, et maius damnum commune non ti-
meatur (n. 39, 10).

367. — Resolutiones. 1° Si putari prudenter potest peccatorem non
relapsurum, sed brevi sua sponte ad meliorem frugem rediturum esse,
cessat fraternae correptionis obligatio (n. 39, sub I).

2° Si prudenter timetur ne correptio rem peiores, tantum abest
ut adsit obligatio corripiendi, ut potius sit obligatio silendi, nisi simul
aliorum damnum interveniat.

3° Non tenetur mihi corripere hominem sibi ignotum et extraneum,
quem videt peccantem aut audit blasphemantem: quia, cum ignoret

1) <orr*ti> iudicium non rnt oinltt*nda propter turbationem cilW, qui corripitur; tum
(iul)i, «I ima «pont* omonditri non vult. cogendus eat pvr poena* ut invcarr desinat; tum nul-
-i Inccrrlgibilis est, providetur bono communi, dum servatur ordo Iustitiae et unius exemplo
ulli deterrentur. Undo Index non pnudennlttit ferre sontentlmn condemnatioi. In pivrnntctD.
propter timorem turbationis Ipsius vel etiam amlcpnirn chw. Hn S. Thomas, IMI, «/ 33, o. «,

eius ingenium, facile timeri pittest malus exitus. Excipe tamen, si periclitaretur honor Dei vel salus aliorum.

t" Homo privatus, (pii ex pusillanimitate aut timore correptionem omittit, paratus tamen ad eam faciendam, si sciret eam efficacem fore, venialiter tantum peewit (n. 37).

5° Scrupulosi ordinarie excusantur a correptione facienda: quia necessaria discretionem carent.

368. — Quaestiones. Quæritur. 1. In peccatum materiale commissum ex ignorantia transvincibilis, sit materia necessaria correptionis.

/6.ψ. Certo materia necessaria correptionis vel saltem monitionis 1) tam pro privato quam pro Superior? est: 1° peccatum materiale quod nocet ipsi ignoranti, puta ubi agitur de rebus necessariis necessitati. medi» ad salutem, vel «le peccato ex uuo pravus habitus esset oriturifi, qui dif-, > ζ tieile deponeretur ignorantia postea sublata, ita ut talis in gravi periculo peccati formalis constitueretur?*quod ultimum maxime attendendum est — . c *o in peccatis contra ius naturae, v. g. in materia luxuriae, quia in iis ignorantia non solet perdurare; 2° peccatum materiale quod est in damnum vel scandalum aliorum; 3° peccatum materiale quod contumratur honori Dei, puta blasphemiae quas quis profert ignorans sensum eorum. — Dein in omni casu, etiam ubi agitur de laesione iuris positivi humani. Superiores incumbit officium monendi subditos; ipsi enim ex officio tenentur subditos docere. Haec ergo obligatio incumbit parochis, confessuris, parentibus, magistris etc.

Num autem extra casus praedictos peccatum materiale pro omnibus sit materia necessaria correptionis, eum distinctione respondendum videtur.

1° Si est contra ius naturale, affirmandum est, quoties agitur de iure naturali absoluto, non nitente aliquo facto humano v. g. contractu. Ratio est quia actio est intrinsece et absolute mala.

2° Si agitur de iure divino positivo, pariter affirmandum. ob reverentiam debitam erga talem legem.

3" Si est contra ius humanum vel ius naturale, facto humano innitens, disputatur. Sententia probabilis negat obligationem. saltem sub gravi, dummodo absit scandalum vel damnum tertii; quia nihil intrinsece malum committitur nec urget ratio specialis reverentiae, sicut pro lege divina (n. 3(1).

Quæritur, 2. In Superiores unquam corripiendi sint a subditis suis.

llrxp. Affirm.. si correptione indigeant; quia tenemur omnes diligere; quare strictius obligantur subditi, quam alii, siquidem magis debent Superiores suos diligere. Attamen correptio facienda est eum humilitate

h IHrtiin <*t: rr/ Milhm tiinnibmiin; in <li<ti- CftKlW mini. quidquid «-l de otlfclo com** ptionU fnitmiiu. Mrh l. saltern <Mt «*bllgath> inmtmdl proximum vel v\ otflrlo ehnritatfc denndi iinn»rnnlfM nut µ iπη lulu et dnmmn proximi romorvtldl. vel ex <»ll<lo honorem lh»i promovendi.

et prudentia, obsecrando potius quam increpando, et occulte, ut cum fructu fiat, iuxta 1 Tim. 5, 1: «Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem».

Excipe tamen, si Superioris peccata publica essent et scandalosa; tunc enim publice a subdito redarguendus erit. *Ita communiter* (n. ill).

369. — Praenotandum. Uti dictum est supra, in correptione fraterna regulariter ordo servandus est a Christo Domino traditus, ita ut peccatum non nisi post secretas monitiones Superiori manifestetur. Interdum autem peccatum, omitta correptione fraterna, statim Superiori denunciandum est.

Denuntiatio sicut correptio duplex distingui potest, aut enim est iudicialis aut evangelica. Denuntiatio *iudicialis* est aut facultativa aut obligatoria. *Facultativa* in iure canonico, ea est quae lit, ad satisfactionem petendam vel damnum sibi resarciendum vel etiam studio iustitiae ad alicuius scandali vel mali reparationem (can. 1935, § 1). Dicitur simpliciter iudicialis. *Obligatoria* habetur, quotiescumque ad id quis adigitur sive lege vel peculiari legitimo praecepto, sive ex ipsa naturali lege ob fidei vel religionis periculum vel aliud imminens publicum nudum (ibid, § 2). Dicitur etiam canonica. Utraque fit Superiori *tamquam iudici*, vel saltem *tamquam Superiori*, indeque tutori boni communis vel innocentis. Quare directe de ea hic non agitur. — Denuntiatio *evangelica* est quae fit Superiori tamquam *patri*, ut paterno affectu reum corripiat ad eius emendationem. De hac tantum denuntiatione hic agimus.

370. — Principium. *Omitta correptione, statim facienda est denuntiatio, quoties denuntiatio necessaria est ad oblinendum bonum, praevalens funiggiopi famae pro-rimi apud Superiorem camque cognestans.* Ille autem obtinet:

1° Si peccatum vergit in *damnum alterius innocentis*, maxime si in *damnum communitatis*, et alio modo tute averti nequit, e. g. conitatio, aliorum corruptio; defensio enim innocentis, imprimis vero communitatis, ab iniuria nocentis praeponderat damno nocentis.

Quare in communitatibus, quando agitur de *damno pernicioso*, puta de periculo pervertendi plures, requiritur statim *ad Superiorem*. Imo, cum agatur de gravi damno communi, etiam cum gravi incommodo haec denuntiatio fieri debet; neque absolvi possunt, qui denuntiare per se vel per alium nollent. Haec doctrina observari debet circa corruptoris in Collegiis, Seminariis, Convictibus, etc.

1) Totam Oblfrothloinnn hnlx» in nm. 901, 1397, 2366.

*) Cfr. miyni n. 326.

30 Si *necessarium est propter emendationem ipsius proximi*, id quod coniungere potest *a)* si quis animadvertit se *solum* imparem esso efficaciter emendandi proximum, v. g. si hic propter officium sibi commissum in occasione proxima versatur; *b)* si (piis certissimus eet monitionem suam nihil profuturam (n. II; *lib.* 1, n. 240-242).

371. — Notanda. 1° Patet crimen deferri posse Superiori, si publicum seu notorium est; eo ipso enim fama proximi amissa est.

2° Supponitur in iis quae diximus et dicturi sumus, Praelatum cui tint denuntiatio esse sufficienter *prudcidun*: quia si Praelatus imprudens est, line regulae non valent, cum in hoc casu ex denuntiatione maiora mala linienda sint. In ordinibus autem bene institutis Praelatus praesumitur prudens (*lib.* 4, n. 245).

3° Post denuntiationem evangelicam circumstantiae possunt esse tales ut Superior habeat ius vel obligationem declarandi denuntiaturi eum teneri ad denuntiationem canonicam, ita quidem ut aliquando eam ipsi etiam praecipere possit. Vermeersch, n. 117. Secus autem Superior tenetur legibus secreti commissi, de quibus cfr. infra n. 1001.

372. — Quaestiones. Quaer. 1° -1» *liceat peccatum occultum, communitati non perniciosum, deferre Praelato ut patri, omissa correptione, quando pro fratris emendatione sic MAGIS EXPEDIRE ridetur.*

liesp. Affirm.: quia potior est fratris emendatio, quam fama eius; unde, ut finis correptionis tutius et efficacius attingatur, fas erit ordinem, qui secundarius est, praetermittere (*lib.* 4, n. 213).

Haec sententia cumprimis valet pro communitatibus religiosis. In hisce plerumque praestat culpas religiosorum, si nondum emendatae sint vel relapsus timeatur, sine secreta monitione deferre Superiori; quin etiam, si de gravi peccato agatur, necessarium erit; tum quia Superior aptiora remedia adhibere potest; tum quia timendum est ne alias denuntiatio omnino omittatur, si post correptionem facienda esset; tum quia peccatum saepe erit in damnum communitatis, secue non iam liene cavendum (*lib.* 4. ». 245; II. A., tr. 13, ». 74).

Demum ipse denunciator operam dare debet ut ex sola charitate procedat, ipsius delinquentis et communitatis bonum semper intendens; insuper, ut nihil exaggeret.

QUAER. 2° .1/1, s/ *reus iam emendatus sit, possit adhuc denunciari Praelato.*

Hesp. Si constet fratrem plene emendatum esse, neque exsistere probabile periculum relapsus, non notesj; quia time cessavit motivum denunciandi.

Ob eandem rationem si Superior immediatus ex se solo possit delinquentem emendaro, ita ut ipsi nullum periculum relapsus, neque

alteri vel communitati ullum periculum damni immineat, non potest delictum manifestare Superiori mediato (*n.* 12; *lib.* 1, *n.* 211). *

Quaer. 3° *Quaenam possit Praelatus praestare cx denuntiatiouf sibi facta ut patri.*

Priusquam ad correptionem procedat, debet: «) delatoris ingenium attendere, num et quousque Iule dignus sit; *b*) ipsum denuntiatum patienter audire; nam defensio unicuique iure naturali debita est; *e*) cavere plerumque ne denuntiatus delatorem suum agnoscere possit; qisi4necessitas aliud exposcat.

2° Correptionis causa poterit: *a*) moderatas poenitentias iniungere delinquenti, quae neque infamiam inducat, neque delictum manifestent, si grave est; *b*) subditum ab officio aut a loco remove, si fieri possit sine infamia; *e*) delictum uni vel aliquibus consultoribus manifestare, si necessarium indicet ad remedium maiori cum fructu ac securitate adhibendum; *d*) eum graviter reprehendere coram duobus vel tribus testibus, ad maiorem eius confusionem et commotionem; *e*) fidelem socium designare, qui sontis actiones exploret ac Praelato deferat, si Praelatus, post correptionem factam, vigilantiam necessariam putet; quem ad finem poterit eidem socio aliquam suspicionem indicare de fratre sibi commissio: et alia huiusmodi. Nulla horum excedant limites correptionis *paternae*. Ita plures Doctores.

Articulus III.

De Actione Catholica.

372 bis. — I. Notio. Actio Catholica est collabpratio cum ^{iv}a stolatu hierarehico ex parte laieoriim, secundum normas a Saucia Sede datas organizata; seu, ut verbis Pii XI utamur: « Christi fidelium apostolatus qui, ducibus Episcopis, adiutricem Ecclesiae Dei operam praestat, et pastorale eius ministerium quodammodo complet » l). Haec est Actio Catholica sensu stricto sumpta; sensu enim

1 Epi-t. tui Curti. van 10« v, 15 Xuk. 1028 (.4. .I. .S. [1928]. p. 2011); Epi»t. n«l Cani, x-pirj n Nov. 1021» (.1. I.S. [1029]. p. II05). Notatur In Cniutt. Ili» xnrrulnri. 27 Sept. 1018 (I. .I S [1918 l, p. 303). licet tictlnltln A. C. ibi tinta cx ilici lu epistolii» citatur, plura verba eupptv.» tvl mutata roporlrl.

Qiiur in -equrntlbuH traduntur pracprlmIM tnultiplhlbiw (I. e. pine quam centum) S. Sedb Innituntur. PU X Enrycl. II firmb pro/Mwuio'dtnta etlnm supra (*n.* 359) pro action? *ocidl; deln Eno. Pii XI Ubi ommo, 23 Dee. 1922 (J. J.N. (1922). p. 073); epistolae 21 lunli 1928 (j J..s\ (1928). p. 251); 25 Auk. 1928 (A.A.S. (1928). p. 295); 13 Nov. 1928 (J. J.X. (192*1. /i. 381). 5 Nov. 1929 (1929 l. p. G»H); κ1 Χ0v. 1933 (Λ. Λ. S*. (1934). p. 628); 2* Marlil 1937 M. J. S. (1937). p. 189). Do ciietcrn cfr. Gurrrv. I/actiim catholique. Tcjrfa

[alo, quivis apostolatus, sive, a clericis sive a religiosis sive a laicis saecularibus exercitatus tali nomine vocari potest.

Apostolatus nihil aliud est nisi adimpletio missionis divinae ad salvandos homines per foundationem et extensionem regni Dei in term. Hinc Filius Dei missus a Patre, summus est, Apostolus, atque eius Apostolatum participat corpus eius mysticum, Ecclesia, hierarchia principaliter, laicatus instrumentanter. *Aelio* ergo in casu significat collaborationem seu coopérâtionem laicatus hierarchiae subordinatam, instrninentalem, exsecutivam. Nihilominus Apostolatus laicorum in Aetione Catholica stricte sumpta diei potest hierarchicus, quatenus hierarchiae concatenatus, iuxta eius imaginem et mandata procedit. Est omnium et solorum laicorum; sed non omnes eodem modo apostolatus participes sunt; maior pars modo potius receptivo seu initiali, ut formetur seil. ad apostolatus exercitium; minor pars selecta modo activo, ut ipsum apostolatum missionis ab hierarchia receptae exerceat.

II. Obligatio. Obligatio omnium laicorum aliquo saltem modo exercendi apostolatum sequitur ex natura Ecclesiae, Ecclesia enim est corpus Christi mysticum, cuius omnes fideles membra sunt; membrorum autem intéressé debet totum corpus bene valere et crescere. Hinc ex iustitia quadam sociali et charitate sociali Ecclesiae bonum prosequi debent. Insuper, corpus mysticum Ecclesiae habet munus quoddam sacerdotale; sicut caput eius Summus Sacerdos est. Ideo omnia eius membra participant de isto munere; quo spectant characteres indelebiles Baptismi et Confirmationis, ita ut vi characteris baptismalis Christianus cum et in Christo oret et sacrificet pro toto corpore; vi characteris confirmationis fidem Ecclesiae palam confiteatur et defendat. Ex multis etiam locis Novi Testamenti comprobatur obligatio omnium ad apostolatum orationis!), sacrificii et mortificationis *), boni exempli '), verbi '). operum misericordiae4). Tandem haec obligatio explicite traditur in pluribus documentis vel allocutionibus pontificiis*).

fienus rbwtn rl rointncnlrx, Cfr. etlrm *Xora rfuluia Ait. Ctdh. ih Italia*. 1040. Oratio I'll XII. 5 Sept. 1010 (J..I.X. 11910 I. p. 362). (fr. etlrm *Conr, Mcchl. I, Id. VIII*; Clvnrdl, A/un. di J. (MvugiiA. *Pio XI c I Aæ. Cati.*; Schmitt, *Dic Kalk. Aktion in der Morallhtol*. In *Miscellanea Vermccnrh*, I. p. 38; Tronip, *Adin rath. in Corpore Christi In Period. d< rt moruli* (1936), p. I.; Pollet, *Art. rath. prine. Ihtol. thorn. dilucidato* In Jnp<7irn/n (1936), p. 112; A'. K. St. (1937), pηβ. eltn; Buyx-Boeliuiw, /A: *Kaihnliekr Artic*, 1916; MandnI. *Dell'Asian. Cult, r truo innrsto futuro nel C. I. C. in lioAaripia di Monde r Diritto* (1938), />. 137; Dorsiu, *L*Appel du Pape tntr fair**.

Anliinidvertendum quod definitio et orgnnNitio Aetioni» Catholicae ceitam evolutionem drnioiwmt; hlc nomlnutlm expre*do « participâtlo in apostolntu hterarchlco » Initio saepius usitata iiltlniii temporibus passim derelicta est et mutatu In « eollnborutlonem ».

')} Mftllh. 6. 10; 0. 38; 1 Tim. 2, 1-4,

>) Col. I. 21; 2 Cor. I. 10.

')} Mnttb. h, 16; 1 IVtr. 2. 12: 1 Cor. 10. 32.

4) Mntth. 10. 32; Col. I. 6.

*) Matth. 25. 3110; Hom. 12. 13-21.

·) Cfr. C.ueerry. /l. r., p. 67-59; p. 259-271.

Quae tumen obligatio diverso gradu et forma existit pro diversitate personarum, locorum et temporum; sed generatim hodie maior est, ob defectum numeri sufficientis Sacerdotum et ob difficultates (piae saepe-numero impediunt ne isti ad singulos fideles et ad societatem laicismo infectam accedant, tandem ob necessitatem vel opportunitatem variorum operum quae sine concursu Lucorum a solo clero sustineri nequeunt. Ideo hodie etiam Actio Catholica stricte sumpta necessaria est.

III. Obiectum. Quia .ypostolatus hierarchiae pellicitur per exercitium triplicis potestatis "magisterii. ministerii et. ^regiminis: ideo etiam Anostolatus laicorum triplex, habet olriecLum quatenus hierarchiae auxilium suum praestare debet, ut ipsa trinam illam potestatem suam perfecte exercere valeat. Hinc:

1° Quoad potestatem *magisterii*, apostoli laici debent esse do; ctrinae catholicae testes, defensores, propagatores, *Testes*, maxime per vitam exemplarem; *defensores*, contra laicisationem vitae publicae, et contra apostolos diaboli pro vita usine Deo»; *propagatores*, per doctrinam christianam iuventuti tradendam, ope etiam alicuius sodaliti pii ad hoc instituti¹⁾; per scholas catholicas²⁾, aptis magistris etiam laicis ad hoc in unum collectis³⁾; per publicationes, sive de re religiosa, sive de quacumque alia re, sed spiritu catholico imbutas; per auditiones radiophonicas et exhibitiones cinematograpIdeas bonas, malis oppugnatis ⁴⁾; per defensionem publicae moralitatis, in vestitu, in stationibus balneariis, etc.; tandem per omnem actionem missionariam ⁵⁾

2° Quoad potestatem *ministerii*, apostoli laici procurare debent sanctificationem populi Christiani, promovendo vitam sacramentalem, liturgicam, spiritualem omnem. Hinc: a) Cum Sacerdote curent ut sacramenta Baptismi, Confirmationis, Eucharistiae, Poenitentiae rite suscipiantur; ut infirmi Extrema Unctione tempestive donentur; ut vocationes sacerdotales et missionariae prudentei foveantur; ut matrimonia valide et licite ineantur, oppugnando fortiter concubinatus et matrimonia mixta. Promoveant quoque congressus et processiones eucharistieas, adorationes, etiam nocturnas. b) Foveant assistentiam Missae in diebus tam festis quam feriabilibus ⁶⁾; observantiam abstinentiae ab operibus prohibitis diebus festis, et legis ieiunii et abstinentiae; pia opera pro conficiendis or-

¹⁾ Cfr. can. 1333, I I.

²⁾ Cfr. can. 1375; Eno. *Divini iUiim Muuidri*, 31 Deo. 1920, uhl schola cillholla provehendii ac tuenda vocatur i pottalmum A. <'. munus », J. J.S. (1910). p. 79.

³⁾ Cfr. Eno, <dt., uhl sodalitatch praereptorum vocantur » nnhilbnlniui validuinque A. C. praesidium ».

⁴⁾ Cfr. Infra II, n. 101, Schollon.

⁵⁾ Cfr. infra I. n. 315 AIA.

⁶⁾ Cfr. can. 1273.

namontis sacris; cursus litiirgicos, etc. c) Promoveant missiones populares aliaque exercitia spiritualia, tertios ordines ceterasque pias associationes.

3° Quoad potestatem *reymiinis*, apostoli laici debitam subiectionein erga Ecclesiae auctoritatem in vita individuali, familiari, sociali promoveant. In individuis gignant illum sensum catholicum, pio sese quasi sponte iussis vel placitis Ecclesiae subiiciant. Ad instaurandam familiam Christianam concurrant, defendendo contra eius inimicos, matrimonii fecunditatem, indissolubilitatern, fidem coningalem '); parentum iura circa educationem et scholas; promovendo demum debitam ad matrimonium ineundum praeparationem. Opera socialia quaecumque spiritu catholico compenetrent ipsumque Statum denuo Christianum reddere contendant, ita ut iura Dei et Ecclesiae publice agnoscantur.

IV. Modus adimplendi obligationem. Quo efficacius suum finem obtineat. Actio Catholica per sic dictam *spécialisâtionem* simul et coordinationem procedat oportet:

1° *Spécialisaiio* tam in praeparando (piam in exercendo apostolatu servanda est *VPraeparatio* ad apostolatum singulorum adiunctis *accommodata* esse debet, ita ut religio totam eorum vitam quotidianam pervadat. Hic debet esse *concreta* seu principia christiana quibusvis vitae modernae conditionibus applicans, ita ut nulla separatio seu mera iuxtapositio inter praxim religiosam ceteramque vitae humanae activitatem inveniatur. Tandem *Collectira* esse debet. ita ut omnes eiusdem conditionis personae in communi influxum suum mutuum in proprium ambitum exercere addiscant.

Huc maximopere spectat actio *iurenilis*, inde a tenera aetate in variis sectionibus pro diverso sexu diveraaque conditione sociali pro tota juventute, ut operaria, agricola, civili, universitaria instituenda. Finis eius primarius est inventutis educatio religiosa, moralis, socialis, per perfectam instructionem in doctrina christiana atque exercitium omnium virtutum, praesertim vero charitatis, castitatis, obedientiac. mediante pietate eucharistica et mariali. Methodus non debet esse mere theoretic» seu intellectualis. sed prievalenter praetica, ita ut adolescentes sese continuo in vita christiana profitenda exercean, in exemplum aliorum: quos paulatim ad Christum adducentes futuro apostolatu iam initiari incipiant.

Exercitium Apostolatus tale sit, ut singula centra socialia, velut operariorum, agricolarum, negotiatorum, herorum, intellectualium, per apostolos laicos in unum conjunctos atque ad idem illud centrum pertinentes, continua irradiatione christianizentur. Qua in re magna methodi diversitas

(fr. Enr. <'ontiuMi. 21 l>cc* 1930. ubi nuxllhim nb A. <'. hlucc iu Tobu* pnMandum dhrto recolitur. J. J.x. (1930). p. AHI.

servanda est pro propria cuiusque coetus indole; salva semper eolidario-tale ilia qua omnes se.se invicem libenter adjuvant iuxta ordinem chart-tatis « in consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem Corporis Christi » (Eph. 1, 12).

2° *Coordinatio* seu organisatio apostolatus laicalis requiritur. Est enim collaboratio in apostolatu hierarchieo qui et ipse organisaius est; hinc pari passu cum organisaiione hierarchieo procedere debet nec concipi potest nisi in quadro hierarchico; secus laud duplicem suam missionem, formationis ad apostolatnm ipsumque apostolatnm, sub dependentia ab hierarchia rite adimplere nequeunt. Accedit quod illorum apostolatus debet esse universalis ita ut totum mundum Christo lucri faciant; quod iterum solis unitis viribus obtineri potest.

Forma coordinationis aliquo saltem modo paroecialis, semper dioeciesana esse debet, ut tandem in interdioeciesanam et nationalem excrescat. Principalis membrorum divisio erit virorum et mulierum atque in ordine ad formationem ad apostolatnm adolescentium utriusque sexus. Evitandum ne sub coordinationis praetextu nimia centralisatio nimiaeque uniformitas seu uniticatio, qua spontanea operum sutuocetur evolutio, imponatur. Sed unitas, praoprimis adsit convictionum atque adspirationum, quae continuo secundum ordinem stabilitum in mutua charitate atque in submissione erga S. Sedem et Episcopatum ad effectum deducantur. Tandem perbone pro diversis regionibus, salvis essentialibus, speciales formae et ordinationes iuxta diversas traditiones et adiuncta particularia dari possunt *.

V. *Habitudo* ad alias actiones. Actio Catholica alias actiones pro diversa ipsarum natura rerumque adiunctis aut suas facere aut tamquam auxiliatrices admittere aut mere spiritu catholico penetrare curabit. In specie:

1° *Actio religionum laicaliim*, sive vitae mere contemplativae, sive vitae mixtae adhaerent, manifesto est actio auxiliatrix maximi momenti, quatenus religiosi orationi et poenitentia in vita contemplativa, instructione, aliisque charitatis operibus in vita activa, modo organizato cum aliis laicis apostolatnm exercent. Hinc A. (. facile eorum auxilium implorabit in praeparanda inventute ad apostolatus exercitium.

2° *Actio associationum piarum saecularium* facile apostolica esse potest; ex natura enim sua hae associationes nequaquam excludunt necessario omnem apostolatnm. imo saepe eum expresso admittunt. Qua in re non tantum ad Codicem I. (. (can. 701, 702, 707), verum

*) Ita dherto l'hw XII lu Allocutione Inihlla f Sepi. Hilo. z[. zi. S'. (1041))» p. 362.

etiam ad Statuta particularia, ab Ecclesia approbata, at tendendum est. Ita de facto non tantum tertii ordines sacculares, verum etiam plures aliae associationes piae, uti congregationes mariales et archi-coiifraternitas S. Eamiliae Leodii erecta, lateqne per orbem diffusa, perfectionem cliristianam .in saeculo prosequendam vel etiam varias alias apostolatus formas pro fine specifico habent. Ipsarum relatio ad A. C. duplex esse potest. Primo loco iam eo ipso quod sodales suos ad perfectionem cliristianam educare, intendunt, apostolatnm exercent, qui quidem primo loco omnium virtutum exemplo coli debet; hoc ergo respectu tales associationes velut fundamentum atque cardo sunt omnium istorum operum quae A. C. sub respectu apostolatus in unum quoddam corpus colligere studet; atque saltem tamquam Actionis Catholicae organa auxiliaria eaque maximi momenti habenda sunt. Deinde tamen eae societates quae praeter propriam sanetificationem etiam opera apostolatus pro line habent sub ductu sacrorum Pastorum exercenda, iam per se ipsas verae Actionis Catholicae associationes dici poterunt, si uti tales ab auctoritate ecclesiastica agnoscuntur atque in organisationem A. C. vel cum aliis societatibus foederative vel modo dependenti ab aliquo coetu primario assumuntur *). Unde inter eas et A. C. omnis zelotypia falsaue aemulatio vitanda, atque charitas et concordia tum mutuis auxiliis quam aequa operum distributione, collatis consiliis, imo paetis initis, fovenda est.

3° *Actio socialis*. varia est: oeconomica eaque instituta tam secundum civium ordines quam secundum varias professiones: dein charitativa. culturalis; aliquando primarie religiosae, aliquando mixtae, aliquando primarie temporalis indolis erit. Si primum, ut v. g. apostolatus maris, organa interna subordinata et partialia A. C. fieri poterunt; si secundum, ut organisatio classium seu ordinum inter cives, cura infirmorum et pauperum, artio culturalis per bibliothecas, radiophonicas auditiones, cinematographa. practice melius organisaiiones auxiliatrices erunt; si tertium, ut organisationes professionnelles, necessario nonnisi tamquam actiones auxiliatrices ceteroquin utilissimae admitti possunt.

1° *Actio politica* materiam mere politicam atque mixtam comprehendit. A. C. ut sic non debet sesc immiscere quaestionibus mere politicis, sed tamen ipsius est membra sua docere obligationes politicas. Prius patet ex diversitate, alterum ex subordinatione finium et identitate subjectorum; membra enim A. C. sunt simul etiam

h Hoc «l' i'aiunwnitlonibus iiuirbinl* Pia*» XII cxpiwu) deoltirtirlt Canat. Aport. /fi* λμ nihiri. 27 Sept. 1918 (J. I. N. [I9IS]. p. 393); Item ndmltlt do Fowlemtlonilbns n Se. Cordt In EpIsL i-i Sept, 1918 (J. i x. [ID48], p. 503).

cives — in quaestionibus sive per se sive per accidens mixtis A. C. debet adhiberi suum influxum, ut secundum principia catholica solvantur. — Insuper A. C. ut sic debet esse perfecte independent et segregata ab omni quoque *factione* politica, etiam catholica. A tali enim factione natura et tunc suo distinguitur nec umquam altera alterius vices ex integro gerere potest. Imo vel ipsi praesides potius diversi sint; neque factio politica, ut catholica, tamquam organisatio auxiliatrix admitti debet; non enim directe et per se ab hierarchia pendet. Sed mutua collaboratio necessaria est; factio catholica prospiciat ut Status Actionem Catholicam iuridice agnoscat eiusque activitati pro moralitate praesertim publica suffragetur; A. C. bonos formet cives, adscriptionem factionis catholicae, si qua est, et concordiam inter catholicos promoveat, secundum normas forsitan ab hierarchia datas; tandem efficiat ne umquam catholici factionibus prohibitis dent nomen.

Caput VI.

PECCATA CONTRA CHARITATEM

373. — Peccatur contra praeceptum charitatis quatenus est affirmativum, per omissionem actuum huius virtutis quando obligant; quatenus est negativum, peccatur per omnes actus charitati contrarios. Porro charitatis actus elicitus sunt: *A*psa dilectio, gaudium de bonis Dei et proximi, ¹*pax et ²beneficentia erga proximum. *P*i7«*ctioni* opponitur odium tum Dei, quod est omnium peccatorum gravissimum, tum proximi; *gaudio* opponuntur acedia, quae tristatur de bono divino, et invidia, quae tristatur de bono proximi; *pari* opponuntur discordia in corde, contentio in ore, rixa, seditio, bellum et schisma in opere; *beneficentiae corporali* opponuntur diversa peccata quae pertinent ad rationem iniustitiae, quatenus illis proximus in hire suo laeditur; *beneficentiae spirituali* opponitur scandalum et cooperatio ad malum proximi. In hoc Capite ageinus tantum de odio proximi (in art. I). de scandalo (in art. II) et de cooperations (in art. III); de ceteris alibi tractatur.

Articulus I.

Odium proximi.

374. — Notio et divisio. Odium duplex dist^uiii«yuit.iir: odium *inimicitiae* sou *personae*, (pio (piis personae sibi displicenti malum vult ac exoptat, de illius malis gaudet, et de bonis dolet, ut illi male sit: *odii*inf^u*abominationis* seu *qualitatis*, (pio aliquem aversamur, non secundum seipsum, sed secundum aliquam qualitatem nobis displicentem, e. g. hominem litigiosum (pia talem. Prius opponitur amor*i* amicitiae, quia, sicut, amore amicitiae volumus alteri bonum, ut illi bene sit, sic odio inimicitiae volumus alteri malum, ut illi male sit.

375. — Principia. I. *Odium inimicitiae est cji genere suo peccatum mortale*. Ratio patet, quia directe opponitur praecepto charitatis. — Per accidens potest Heri veniale, non solum ex indeliberatione actus, verum etiam ex levitate materiae: ut si (piis leviter aversctur personam, quin debita charitatis opera neget, aut si leve malum illi optet (n. 30).

II. *Odium abominationis bonum vel malum est. prout qualitas ipuun aversamur, bona vel mala est*. Hac ratione Psalmista ait Ps. 118. 113: « Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi »; et Ps. 138, 21: « Nonne (pii oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam ! Perfecto odio oderam illos » (n. 30).

^—Nota pro praxi. Non omnes poenitentes. qui de odio se accusant. Imius peccati, gravis praesertim, rei censendi sunt : saepe enim confundunt odium *qualitatis* cum <>lio *personae*. aut nonnisi aliqua aversione seu antipathia naturali et invincibili laborant (n. 30). — Advertendum tamen est, odium qualitatis facile degenerare in odium personae.

Articulus II.

Scandalum.

In hoc articulo disseremus: 1° de notione et divisione scandali; 2° de malitia scandali activi; 3° de permissione scandali passivi; 1° de variis casibus scandali; 5° de reparatione scandali.

§ 1. - NOTIO ET DIVISIO SCANDALI.

376. — Notio. Scandalum, vox graeca, (pia idem significat ac offendiculum, potest sumi sensu activo aut sensu passivo. Scandalum activum a S. Thoma ¹⁾ definitur: *Didum rei factum mimo reelu»i, praebens alteri occasionem ruinae spiritualis.*

Dicitur: 1° *dictum vel factum*, quibus terminis comprehenditur etiam omissio dicti vel facti debiti, ut pote (pia alteri occasio peccandi esse potest. 2° *Minus rectum*, id est. vel malum in se, vel speciem mali habens. Actio mala est e. g. loqui turpia coram adolescente; mali speciem habet e. g. in die ieiunii ex dispensatione carnes comedere coram personis dispensationem ignorantibus. 3° *Praebens occasionem ruinae*, id est, aptum ad inducendum proximum in peccatum. Nihil potest esse homini *sufficient causa* peccati, nisi propria voluntas; ideo dicta vel facta alterius homini^{*} possunt esse solum *causa imperfecta*, aliquantulum inducens ad peccatum; viit— propterea non dicitur: *dans causam ruinae*, sed: *dans occasionem*, intellectam tamquam causam moralem et *incompletam* *).

Scandalum passivum est *proximi ruina* seu peccatum, in quod labitur ex occasione ab alterius dicto vel facto sive minus recto *sive etiam plane recto* orta.

377. — Divisio scandali. 1° Scandalum activum duplex est: *a) Directum*, quando (piis proximi peccatum *intendit* ^{^sicwt} iussione, ^{^consilio,} ^{^seductione} fieri solet. Intendi autem potest peccatum proximi dupliciter; nimirum vel quatenus ^{^ruina} proximi est. et tunc dicitur *scandalum diabolicum*, quia hoc modo solent daemones ruinas hominum intendere; vel quatenus proximi peccatum inserviat propriae scandalizantis voluptati, uti contingit in luxuriosis, aut propriae eius utilitati, uti fit a meretricibus, a venditoribus rerum turpium etc.: tunc autem vocatur scandalum *simpliciter directum*'), — *b) Indirectum*, quando quis peccatum proximi non intendit, sed probabiliter secuturum praevidet, ex actione sua quatenus actio suapte natura impellit ad peccandum, puta eum aliquis publice facit peccatum vel quod habet speciem peccati, coram iis (pii sunt

¹⁾ Cfr. IMI. c. 13. c. i.

²⁾ Cfr. S. Th. I. c. n. 3.

³⁾ Quia intentio alterius adducendi ad peccatum huic manifestatur. Ita ut alter explicitè tui peccatum provocetur, uti Klühn c. 4. in tertio tractatu, libro de intentione in unum nominem

2° Scandalum passivum quoque duplex est: a) *Datum*, quod olitur ex scandalo activo, seu ex dicto vel facto minus recto alterius. — b) *Acceptum*, yuotljioii oritur ex activo alterius, quando nempe aliquis peccandi ansam sumit ex actione alterius plane recta; quod si fiat ex fragilitate aut ex ignorantia, dicitur scandalum *pusillorum*, e. g. si invenis ex ornatu honesto puellae sumat ansam concupiscendi eam; si vero liat ex malitia, vocatur scandalum *pharisaicum*, e. g. si quis ex bono opere alterius ansam sumat eidem detrahendi, eum odio habendi, uti Pharisei ex operibus Christi.

Quandoque ergo contingit ut sit simul scandalum activum in uno et passivum in altero, puta cum ad inductionem unius alius peccat: quandoque vero est scandalum activum sine passivo, puta cum aliquis inducit alium ad peccandum, et hic non consentit; quandoque vero est scandalum passivum sine activo, sicut supra dictum est. Ita S. Thom., *loc. cit.*, ad 4 (n. 43).

378. — Resolutiones. 1° Admiratio, indignatio, rumor, ac peccantis diffamatio, quae ex peccato alicuius in aliis excitantur, quamvis vulgo soleant scandalum vocari, huius tamen propriam rationem per se non habent. Ad scandalum requiritur noxa spiritualis, id est, peccatum grave aut leve, aut saltem diminutio virtutis/minor aestimatio Religionis aut ministrorum eius, maior libertas peccandi. Ceterum eiusmodi sequelae ex peccato publico plerumque oriri solent, praesertim si delinquens magna auctoritate vel pietatis existimatione gaudeat (n. It: lib. 6, n. 257).

2° Peccatum scandali esset, si quis aliquem ad peccandum sollicitaret, quem certo sciret non consensurum esse; quia malum directe suadet.

3° Peccatum conu aliis commissum tum solum scandali reatum habet, cum prudenter timetur ne quis ex eo moveatur ad peccandum. Nam si ii, coram quibus committitur, ita sunt perditis moribus imbuti, vel ita ex scipsis parati ad peccandum, ut non censeantur ad peccandum moveri ex peccato alterius, sed ex propria malitia, tunc peccatum scandali indirecti non committitur. Neque, si e contra sunt adeo stabiles in bono ut nullatenus censeantur privo exemplo commoveri; quare dicitur scandalum non cadere in perfectos (n. 44).

379. — Quaestiones. Qi \ER. 1" .4« sit peccatum scandali petere pcc ciituin aliquod a proximo. PARATO ad peccandum, r. g. fornicationem a me relrice.

Resp. Allirmandum videtur; nam inducitur alius ad rem malam nunc exsequendam, esto fuerit paratus ad peccandum; hic ergo novam ruinam sibi inferi complendo illud particulare peccatum, quod secus non compleret (n. 17).

Quaer. 2° An sit peccatum scandalum minus malum suadere ad maius evitandum.

licsp. Controvertitur: Prima sententia affirmat, ita ut non ait licitum; quia comparativum non tollit positivum; unde, qui suadet minus malum, vere suadet malum; hoc autem numquam licitum est. Excipe tamen, si minus peccatum est quodam modo pars imperfecta maioris peccati; quia tunc suadens non inducit alium ad peccatum, sed abducit a parte peccati cum a toto avertere non potest. Hinc volenti aliquem occidere licet suadere ut mutilet tantum; volenti adulterari suaderi potest fornicatio cum soluta, nullam tamen personam designando.

Altera sententia probabilior et communis distinguit. Adest peccatum scandalum si simpliciter suadetur minus malum, etiamsi intendatur hoc modo praevenire maius malum. Hoc enim non obstante manet vera suasio mali, etsi minoris quam malum illud quod alter perpetrare vult. Intentio enim utpote qua talis mere interna non mutat naturam suasionis cuius obiectum malum est. Nam obiectum ex se malum ex fine bono non redditur bonum; neque facienda sunt mala ut eveniant bona. Non vero adesse peccatum scandalum ullum aliud, peccatum, sed neque vera et proprie dicta suasio mali, etiam minoris, si alter saltem ex adiunctis percipere valeat minus malum a parte suavis sibi proponi non ut illud revera perficiat, sed ut avertatur a maiori malo a quo abduci se non sinit nisi tolerato malo minori. Tunc enim ex ipsis illis circumstantiis externis obiectum verum suasionis iam non est minus malum perpetrandum, sed maius malum omittendum, etsi tolerato malo minori. Hinc volenti aliquem occidere hoc sensu improprie suaderi potest ut ab eo potius furetur, volenti furari dici potest ut a divite potius quam a paupere, furetur; dummodo scii, isti alio modo a peccato maiori abduci nequeant atque sensum suasionis percipiant (n. 57) *

Haec sententia tamen intelligenda est cum ea cautione, ut prudenter fiat, et nihil suadeatur in *damnum* tertii *designati*, v. g. volenti furari a Titio suadere non licet ut furetur a Caio, ut pote ditioe; hoc quippe laederet iustitiam, cum Cuius in designatione suae personae esset rationabiliter invitus. S. Alf., *Lib. 3, n. 565*; Lugo, *De iustit. disp. 19, n. 43-19*; Sporer, *tom. 1, tr. 4, cap. 3, n. 27, tr. 5, n. 59*; Lehmk., I, 799 et 1197; St. a. Maria Laach 1911, // 380. Cfr. supra n. 258, g. 2 et infra n. 776, il, 2,

§ II. - Malitia scandalum activi.

380. — Principia. 1. *Scandalum activum est peccatum mortale ejus genere suo.* Ratio est, quia charitas vetat quominus proximum in peccatum inducamus, quod est omnium damnorum, quae ipsi inferri

*) Du line continemla cfr. Rentier O. P. in *Eph. fax'*. (1031), p. 591; (1031), p. 317; Carlatore C. SS. II. In *Eph. Tfo*. (1933). p. 118; Fabrefnvi S. I. in *Per. dt rr morali* (1932). p. 57, Bender oppnjcnnt. duo ulli defendunt -wnteitliiin ci>innnin<*>n. Frnotua disputationis <M distinctio ad nitnlfm mdiipinrinn In textmn Iny«t. lü.

possunt, gravissimum; quare Dominus noster comminatus est in Matth. 18,7: «Vae homini illi, per quem scandalum venit». — Eo gravior autem est illa culpa 1° *quo magis ruina proximi est intenta*; unde scandalum directum inulto. j^{rayms} <·>! indirecto: 2° *quo efficacius movet in proximi ruinam*: ideo malum exemplum sacerdotis aut religiosi regulariter efficacius in ruinam aliorum tendit, quam malum exemplum laiei; 3° *quo gravior est ruina proximi*: qua ratione imprimis nefandum est scandalum, quo innocentes animae puorum et adolescentium corrumpuntur. F è*.

Dictum est: *mortale ex genere suo*; nam ex triplici capite potest esse peccatum veniale tantum, videlicet: 1° ex defectu sufficientis deliberationis; 2° ex levitate influxus quem actio exercet in proximi ruinam; e. g. si quis pravum exemplum det personis quas novit non multum inde commoveri ad peccatum; 3° ex levitate materiae, nimirum si alicui praebeatur occasio committendi peccatum veniale tantum (n. 11; Konings, n. 292).

Nota. 1° Peccatum ex genere suo veniale, v. g. si sacerdos semi-ebrius esset, potest aliquando grave scandalum praebere; et e converso, peccatum ex suo genere mortale potest nonnumquam leve tantum scandalum dare.

2° Dicta per se valent etiam de scandalo dato per actionem quae de se indifferens est, sed speciem seu similitudinem mali prae se fert. At tunc, si ratio agendi exponitur, scandalum evadit mere acceptum. de quo cfr. infra η. 382 sqq.

II. *Scandalum activum tam directum quam indirectum est speciale peccatum CONTRA CHARITATEM; insuper scandalum directum et probabilius etiam indirectum est peccatum contra illam VIRTUTEM AD QVAM LAEDENDAM movet: scandalum autem DIABOLICUM saepe addit peccatum contra CHARITATEM Dei*, «piatonus facile ex vero odio Dei procedit. Dico 1° *est speciale peccatum contra charitatem*: «pia directe opponitur tum^a aedificationi proximorum, tum^a correptioni fraternae, qua tenemur proximum a peccato remove; unde, sicut correptio est praeceptum speciale, ita peccatum ei contrarium speciale peccatum erit. Dico 2° *est peccatum speciale contra illam virtutem, ad quam laedendam movet*: quia quaelibet virtus non solum prohibet ne actus illi contrarios ipsimet ponamus, sed etiam ne alios ad eam violandam moveamus.

Haec porro valent non solum de scandalo directo, verum etiam de indirecto; quia in moralibus voluntarium directum et indirectum ad eandem speciem pertinent. Id ab omnibus admittitur quoad peccatum contra charitatem: plvriqio autem moderni auctores negant in scandalo indirecto haberi peccatum contra virtutem ad quam laedendam proximus movetur. Ratio eorum est, quia relat<< ad hanc virtutem adest mera permissio voluntati». At hoc negandum vi-

detur; nam in scandalo indirecto voluntas non solum non impedit violationem virtutis, sed tit causa (utique moralis) huius violationis1). Hinc violatio virtuti* iit ei in causa voluntaria; hoc autem suillcit ut effortuh iste, sive reapse obtineat, sive non, novam speciem inducat, idque istius virtutis ad cuius laesionem mo- vetur; quum quaeque virtus non solum prohibeat quae ei directe, sed etiam «piae ei indirecte adversentur2); haec enim in ordine ad malitiam moralem aequi- valent3).

Imo peccatum scandali etiam indirecti semper aliquam cooperationem sennu lato, saltem inellicacem, involvit ad peccatum alterius contra talem virtutem; cooperatio autem speciem sumit a peccato ad quod quis cooperatur.

jL — Poenitens igitur non satisfacit confitendo se scandalum dedisse, sed ad-
, clere debet cuinam peccato occasionem dederit, saltem ubi agitur de scandalo
directo. Hinc etiam ille qui exemplo suo alios induxit ad furandum probabilis
4*^-, peccavit etiam contra iustitiam; non tainen tenetur ex hae parte «d restitutionem,
«tu quia exemplum illud non est inductio stricto dicta nec ergo sufficienter causa
efficax damni, non eo nempe sensu quo requiritur, ut quis ad restitutionem te-
Γ neatur. Cfr. infra n. 7(55, 3° (n. 45).

381. — Quaestio. .4« in peccatis quae sine complice patrari non possunt, circumstantia inductionis sit in Confessione explicanda.

Resp. Nonnulli affirmant. Alii vero probabiliter negant; quia uterque complex idem specie peccatum contra charitatem commisit, alter scandalum dando, alter cooperando; nam scandalum et coo- peratio sunt peccata eiusdem speciei '); utrumque enim adversatur charitati, quatenus haec praecipit, ut nihil conferamus ad ruinam spiritualem proximi. Inductio ergo non est nisi circumstantia intra eamdein speciem aggravans, quae non est necessario confitenda ut probabimus in libro VI; proinde peccatum satis accusatur confitendo solum actum patratum, v. g. fornicationem (n. 4G).

§ III. - Permissio scandali passivi accepti.

Iu hoc §, uti liquet. non agitur nisi de scandalo a<....pf<>, quod nempe orihy 1-χ actione recta, h. e. quae nec mala est nec speciem mali prae se fert. Scanda- lum datum vitandum esse, per se patet, quia oritur e scandalo activo. Scandalum acceptum interdum praecaveri debet, interdum permitti potest, interdum per- mitti etiam debet, prout sequentia principia declarabunt.

382. — Principia. I. Scandalum tam pusillorum quam pharisai- cum permitti DEDET, quando')evitari nequit sine propriae salutis tlr- Inmento vel alio gravi tlamno, praesertim cornmunitatis, quod impediri- debemus. Ratio est debitus ordo charitatis, qui postulat. tum ut nos

1) Miin. n. 507.
2) Cfr. 141, 73. «. I r.
3) Cfr. mipm n. 58.
b Mhmkuhl. I. n. 780,

ipsos diligamus prae proximo tum ut grave damnum innocentis potius avertamus (piam peccatum alterius libera voluntate patrandum (?i. 50). — Extra casus praedictos valent principia sequentia:

II. *Scandalum pusillorum vitandum est, quantum sine gravi incommodo fieri potest; permitti potest, si sine gravi incommodo critari nequit.* Ratio prioris, quia charitas postulat ut peccata proximi, cum facile possumus, impediamus. Ratio posterioris est, quia charitas non obligat cum tanto incommodo. — Eo autem maior requiritur causa ad permittendum scandalum, 1° quo tinnatur peccatum gravius, 2° quo certius praevideatur secuturum, 3° quo plures sint scandalum passuri (n. 19).

III. *Scandalum PKARISAICI M permitti POTEST, si subsit aliqua causa agendi.* Ratio est, quia hoc scandalum oritur ex sola proximitate; constat insuper exemplo Christi, qui scandalum Pharisaeorum contempsit: «Sinite illos: caeci sunt et duces caecorum». (Matth. 15,14). Requiritur tamen aliqua causa; quia charitas postulat ut sine ulla causa non offeramus occasionem peccandi etiam peccaturo ex malitia.

383. — *Regulae speciales.* Ex his principiis sequuntur quaedam regulae speciales, quas hic subnectimus.

I. Ex principio primo. Ad vitandum scandalum sive pusillorum sive pliarisaicum non licet quidpiam faerejaut omittere, quod fieri aut praetenuitti non potest sim peccato. Non'livet ergo transgredi: 1° praecepta fidei, 2° praecepta ministrandi vel suscipiendi ea Sacramenta quae necessaria sunt ad salutem, 3" praecepta iuris naturalis (n. 51).

II. Ex principio secundo. Ob scandalum *pusillorum*: 1° Praecepta *legis positirac* certo saepius omittenda non sunt; ratio est, quia obligatio omittendi opera praecepta esset magnum incommodum. Probabilius autem semel iterumve omittenda sunt, saltem si dein scandalum iam cessabit; quia ab una parte, concurrente duplici praecepto, uno legis naturalis de impedienda spiritali proximi ruina, altero legis positivae, per se praevallet praeceptum naturale; ab altera parte opus praeceptum semel ac iterum omittere non est magnum incommodum (»i. 51. 53; II. A., n. 28; Conf. dir. IV. ». 11).

Verumtamen illi, qui c.r *officio* tenentur peccata aliorum impedire, e. g. parentes. praecepta positiva omittere *debent*, et saepius quidem, si opus sit ad peccata filiorum impedienda.

2° Opera *de consilio* vel secreto adimpleri debent, ut scandalum vitetur, vel semel iterumve omitti, vel aliquamdiu differri debent, donec proximus, propositis agendi rationibus, instruatur; id **Quipp^^on.^t^** grave incommodum. Quodsi proximus scandalizari pergat, incipit es8C Scandalum pliarisaicum, quod non est curandum (». 50).

M . ra

I
' . tijIMIII
nWH IL

3° Opera *indifferentia* similiter vel aliquoties omittenda, vel aliquamdiu differenda sunt, ut infirmitati proximi subveniatur; id enim non est notabile incommodum: diutius vero libertate sua privari, magnum evaderet incommodum. — Quodsi opera speciem mali habeant, agendi ratio exponenda est, quia secus esset scandalum datum; expositione autem facta, scandalum evadit mere acceptum.

1° Bona *temporalia* vel dimittenda sunt, si iae*f*ura Igyis esset, peccatum vero proximi, quod impediretur, esset grave, vel aliter scandalum est sedandum, scii, per admonitionem de iustitia actionis. Si, facta monitione, scandalum perseveret, erit pharisaicum.

Circa bona *aliena* administrator vel procurator idem facere tenetur; neque fas illi est ea dimittere, si alicuius momenti sint, nisi ex consensu domini, saltem rationabiliter praesumpto.

III. Ex PRINCIPIO tertio. Propter scandalum *pharisaicum* non sunt opera bona omittenda nec temporalia dimittenda; ratio prioris quia opus bonum est ratio sufficiens non curandi scandalum tale: ratio alterius, quia hoc et noceret bono communi; daretur enim hominibus malis rapiendi occasio; et noceret ipsis raptoribus, qui retinendo aliena in peccato remanerent. Ita S. Thom. II-II, c. 13, a. 8 (n. 52).

384. — Resolutiones. 1° Ob nullum scandalum vitandum licitum est mentiri, multo minus peierare. Pariter non licet verae lidei susceptionem omittere ob scandalum propinquorum haereticorum (cfr. prine. I).

2° Puella, quae scit se turpiter concupisci ab aliquo iuvene. non tenetur, certe non saepius, auditionem Missae die festo omittere ne infirmus invenis ex aspectu eius labatur. Si tamen, ob circumstantias brevi tempore mutandas, hoc scandalum mox cessaturum sit, suadendum saltem est ut semel ac. iterum domi maneat (n. 53; *lib.* 3, n. 331. Cfr. prine. II, reg. 1a).

3° Ingressus in Religionem differri quidem debet ob scandalum parentum aliorumve consanguineorum, si illorum consensus brevi speretur: sed si, propositis motivis. resistere pergant, ingressus exsecutioni mandandus est (h. 50. Cfr. prine., II, reg. 2a).

1° Puella decenter ornata valde probabiliter non tenetur, certo non sub gravi, evitare conspectum viri, a quo se turpiter amari novit; quia scandalum non est datum, sed ex adamantis malitia acceptum: ideo puella non tenetur se sua discurrendi libertate privare et incommodum subire semper expendendi num iustain egrediendi causam habeat. Contra, graviter peccaret, si semel iterumve abstinendo a deambulatione, a publico conventu, libidinem illius viri *abrumpere* posset, et non facit, quamvis illi facile foret. Graviter quoque peccaret, si de industria sese eiusdem viri conspectui obiiceret; id enim malum finem proderet (n. 53. Cfr. prine. II, reg. 3').

5° Non tenetur quis plus aequo solvere alicui operario, etiamsi praevideat eum. non obstante monitione de iustitia solutionis, esso blasphem-

maturum; quia iactura ilia, licet levis in se, saepius occurrere potest et sic in complexu gravis fieret. Similiter Parochus, per se loquendo, non tenetur jura stolae sibi debita remittere, quamvis parochianus, de obligatione sua satis conscius, in varias erumpat obtrectiones; inde enim grave incommodum, non modo ipsi Parocho, sed et successoribus eius contingeret (cfr. prine. II, reg. 4^a).

Num Praelatus debeat aliquando bona Ecclesiae dimittere ob scandalum ingravescens populi, videat lector apud S. Alf., n. 52.

385. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Ah liceat a proximo petere opus, quod praestare quidem potest sine peccato, sed SINE peccato non PRAESTITURUS praecidetur.*

Resp. Ob gravem causam licet, quia est scandalum acceptum. Sic ob gravem causam, puta notabile bonum, peti potest iuramentum a peccatore, Sacramentum a sacerdote peccatore etc. — Quod si res sine notabili incommodo peti potest ab alio, qui sine peccato eam praestabit, utique grave peccatum erit petere ab eo, (pii cum peccato paratus est praestare; charitas siquidem iubet ut. cum commode possumus, non cooperemur ad peccata proximi, etiamsi ea ex malitia sua commissurus sit. Ita S. Thomas cum communi, contra paucos (m. 17. 49, 77. 79 et 80).

Quaer. 2° *Ah liceat aliquando PERMITTERE peccatum alterius, non auferendo eius occasionem, etsi tolli possit.*

Resp. Licet propter bonum finem, qui possit permissionem peccati cohonestare; aliud quippe est *facere* malum ut eveniat bonum, aliud illud *permittere*. Ita communiter.

Hinc: 1° Potest maritus, suspicans adulterium uxoris, secreto eam observare, ut. si eam ream deprehendat, possit divertij⁹ facere, et tantam iniuriam a se propulsare. Non liceret vero marito pacisci cum uxore ut fecte consentiat amasio? ut sic amasium deprehendere possit: esset enim actio intrinsece mala.

2° Licet peccatum alterius permittere, ut deprehensus corrigatur. Inde parentes et heri possunt filiis et famulis occasionem furandi permittere, ut de ipsis experimentum faciant, eosque castigent si deliquerint (m. 58).

Quaer. 3^a *Ah liceat etiam ob bonum finem offerre proximo occasionem peccandi.*

Resp. Si actio ex se est indifferens, probabiliter alligatur; quia tunc non inducit ad peccatum, sed praebet tantum *occasionem* peccandi, permittitque peccatum alterius, quod ex iusta causa licitum est. Hinc possunt parentes et heri pecuniam exponere, elavem in arca relinquere, ut subditorum probitatem experiantur (n. 58).

§ IV. - C a s u s s c a n d a l i.

Agemus: 1° de ornatu feminarum, 2° de imaginibus et. statuis obscenis, 3° de pravis scriptis, 1° de variis casibus.

1. *Ornatu# feminarum.*

386. — Cultus corporis potest 1° intendi vel ad decorum status servandum, vel ad pulchritudinem ostentandam, vel ad virorum lasciviam provocandam; potest 2° in se esse vel moderatus, vel superfluus, vel immodestus. Quocirca statuuntur sequentia.

I. De ornatu moderato. 1° Quivis potest cultum corporis^id sui status decorum procurare, fecundum inorem patriae, ut. nimirum pro conditione sua decore comparcat.

2° Feminae matrimonio iunctae, vel ad coniugium adspirantes, possunt in cultu corporis etiam pulchritudinem intendere; uxores nimirum, ut a viris suis amentur, vos ab extraneis avertant, et ad opus conjugale aspectu sui alliciunt; hunc ad finem natura pulchritudinem in feminis posuit. Similiter eae feminae, quae nondum nuptae sunt, sed nubere cogitant, possunt ornamenta pulchritudinis sibi adseiscere, ut virorum aspectibus placeant ad commodas nuptias consequendas. Ergo femina potest hac in re naturam arte iuvare, ita tamen ut modum non excedat.

3° Quodsi feminae sese ornent, non ut viris suis placeant aut sponsum inveniant, sed ex vanitate seu ostentatione, peccant venialiter (n. 51; *lib.* 3, ». -125; S. Thorn. 1I-II. </. Hi!», ». 2; Less., *De instil., lib.* I. *cap.* I, n. 107-109).

387. — II. De ornatu superfluo. 1° Excessus in ornatu, nempe supra conditionem status, per se non est nisi veniale peccatum. Ratio est. quia quando aliquid non est per se malum, excessus in appetitu vel usu illius perse non excedit culpam venialem, ut patet in appetitu et usu divitiarum, honorum et voluptatum.

2° Potest tamen in excessu ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, propter aliquam pravitatem connexam; e. g. propter malum finem, uti si fiat animo alliciendi viros ad libidinem (n. 55; *lib.* 3, ». 125; S. Thom., *loc. cit.*).

388. — III. De ornatu immodesto. Immodestia in ornatu committi solet inter alia nudatione pectoris. Qua de re dicimus:

1° Si nudatio est *ralde immoderata*, puta usque ad mamillarum nudationem, est per se grave, scandalum; quia viros intuontes valde provocat ad libidinem.

2" Si non est *adeo immoderata*, cum nempe nudatur dumtaxat superior pectoris pars, licet notabiliter, grave peccatum esset huinsmodi morem introducere ubi non viget; insolita enim magis movent. Ubi vero exsistit ea consuetudo, non est de peccato mortali damnanda; quia pectus non est pars corporis inhonesta, et consueta minus commovent passionem.

3° Tandem *uwifua* pectoris nudatio non est inhonesta, neque scandalum praebet; ideo facile a culpa excusari potest.

Quae dicta sunt de nudatione pectoris, servatis servandis applicanda sunt nudationi aliarum partium minus honestarum, uti brachiorum et cruriuni feminae, item vestibis translucidis et nimis brevibus, vel ita arctis et tenuibus, ut tota corporis conformatio appareat.

Ceterum notandum est : a) Si confessarius non potest clare percipere num peccatum mortale sit, non debet praecijtere sententiam, ut mortale esse pronuntiet vel absolutionem de neget.

b) Mos ille indecens pectus notabiliter nudandi, tamquam illecebra libidinis, enixe a praedicatoribus et confessariis, quantum fieri possit, coercendus et abrogandus est; tanto magis quod feminae, quae hunc morem sequuntur, non raro quaerunt inhoneste a viris appeti (». 55; *lib.* 3, n. 125). — Et idem dicendum de aliis *modis* vestiendi indecentibus etiam quoad pueros et puellas, eo vel magis quod hodierni isti *modi* propagantur intentione manifesto neo-pagana, atque pudorem muliebrem atque iuvenum magis magisque obtundunt. Hinc praesertim parentes et educatrices, etiam religiosas, de officio suo hac in re rite instruendae sunt *).

c) Multo magis decentia vestitus servanda est in Sacramentis recipiendis, in ecclesiis visitandis, in sacris functionibus assistendis, in conversatione cum personis ecclesiasticas et religiosas, in publicis congressibus catholicis, sive religiosis, sive socialibus seu eharitativis. Cfr. can. 1262, § 2; xV. *K. St.* (1920), p. 273; (1923), p. 290. Cfr. .1. .1. 5. (1922). p. 678-79; (1930), p. 20.

389. — Quaestio. *Quantum peccatum sit restes alterius sexus cel larvas induere.*

Kcsp. Est. ex se peccatum veniale; quia dedecet, et potest esse causa lasciviae. Si (piando insta adsit causa, v. g. ad se occultandum, nullum est peccatum. Ex circumstantiis vero potest esse grave peccatum, si nempe fiat cum notabili scandalo, eum intentione aut proximo periculo libidinis, ut facile contingit in periculosis conventiculis (n. 52; S. Thom. IT-II, q. 169, n. 2, ad 3).

2. *Imagines obscoenae.*

390. — I. Picturae et statuae obscoenae eae sunt, quae de se natae sunt ad turpitudinem provocare; tales autem esse possunt duplici modo: 1" propter scenam repraesentatam, cum nempe actio graviter turpis

Cfr. In-ti. S. (C. C. <lr InhonOMto fvmlimirinii vvetlondl inori*, Г2 lati. 1930 (J. A, S, (1930], p. 26); 15 АПК. 1951 (J.-GX. [10541» p. 158).

exhibetur; erunt autem leviter lascivae, si tantum actio nimis tenera et amatoria exhibeatur; 2" propter *nuditatem*, eum nempe apparent pudenda hominum sive nuda sive velo translucido cooperta; excipe tamen infantium imagines, quippe quae parum moveant. Non ergo erunt impudicae, si, tectis pudendis, reliquae partes aspectui exhibentur (n. 50). — Nostro aevo *formae* imaginum saepe lascivae seu sensuales sunt.

Advertendum interim est, imagines naturali seu carnis colore pictas, inulto magis, quam non sic pictas, libidinem commovere.

II. Grave scandalum committunt.: 1° Pictores, sculptores, ac photograph!, qui effingunt imagines vere obscoenas et communiter ad libidinem incentivas. Excipe tamen, quando res pudendas pingunt ex iusta_causa, v. g. ad scientiae anatomicae aut obstetriciae praesidium; imo biles imagines non sunt proprie obscoenae, quum ad turpitudinem *non proweent*. Cfr. Vermeersch, 7)c *Castitate*, n. 181. — 2° Illi, qui eiusmodi imagine? in officinis suis publice exponunt, vendunt. Possunt tamen vendi, at non publice exponi, pro scientia anatomica et obstetricia, iis qui tali scientiae incumbunt. — 3° Illi, qui obscoenas imagines, sive pictas sive sculptas sive impressas, in domibus aut hortis suis omnium oculis exponunt (n. 56; II. A., n. 29, tr. 9, n. 8). — 4° Item illi, qui prorsus impudicas circumferunt imagines photographiais, eas maxime, quae per stereoscopium conspiciendae sunt.

391. — Quaestio. An liceat artis causa picturas et statuas nudas erimiae artis exponere in musaeis et pinacothecis.

Ticsp. Negat., si publice exponuntur: quia mult is sine dubio scandalum dabitur; videntur autem picturae et statuae impudicae, at eximiae arti', ab artificibus insignibus confectae, in aliqua aula *seorsum* exponi posse ea lege, ut non omnibus pateat introitus, sed solis artis peritis maturae aetatis.

3. Libri pravi.

392. — Vix ullum hacce aetate perniciosius est scandalum, quam illud, quo nefandi scriptores incautis hominibus eripiunt non Dei gratiam tantummodo, sed fidem quoque, qua ad Dei gratiam redire valeant. Ilae tuz: —a
▼ ▼ ▼ ▼
,,7".
gravissimum scandalum praebent: 1° Auctores et editores pravorum librorum, diariorum, aliorumve scriptorum. — 2° Librarii, vel quivis alii. qui eiusmodi libros aut diaria cuilibet vendunt aut legenda procurant, et «io venenum animarum divulgant: item illi, qui in bibliothecis, ad commodandos libros erectis, omnium usui exponunt opera venenata. — 3° Illi qui in scholas introducunt perniciosam docendi rationem aut libellos periculosos. — 4° Qui pueris tradunt libros, esto in se non malos, sed materiam pertractantes, cuius cognitio ipsis, pro naturali eorum innocentia ac sensibilitate, per se offensionem esse putatur (Konings, Theol. .1/or., n. 295).

393. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *An typis committi possint libri, qui partim boni d partim mali sunt.*

Resp. Negat., generatim loquendo, nisi accurate expurgati fuerint; quia non sunt facienda mala ut eveniant bona. Si tamen graviter mali non sint, non erit graviter illicitum. In dubio editores consulant doctos sacerdotes, ecclesiasticos praesertim Superiores (*Gury, Comp. Theol. Mor., tom. I, n. 211*).

Quaer. 2° .1» *pravi libri interdum vendi possint.*

Resp. « Librorum venditores *libros de obscoenis* ex professo tractantes ne vendant, commodent, retineant.; *ceteros prohibitos renales* ne habeant, nisi debitam licentiam a Sede Apostolica impetraverint, nove cuiquam vendant, nisi prudenter existimare possint ab emptore legitime peti».

Ita can. 1101.

^^**._***77

QUAER. 3° *An eiusmodi libri commodato accepti, domino reddi possint.*

Resp, Negat., sed destruendi sunt, nisi prudens timor gravis incommodi aliter suadeat, e. g. si grives rixae, blasphemiae, odia, aliaque huius* modi a domino timenda sint. Contristatio, vel etiam limor dissolvendae amicitiae non censetur sufficiens ratio, plerumque saltem, pravi libros amico reddendi (*Gury, loc. cit.*). Vide, plura in tractatu de Sacram. Poenit., *tom. II, n. 505-508*, et infra n. 406.

4. *Casus varii.*

394. — Gravis scandali illi quoque rei sunt: 1° Qui detestabilem habent consuetudinem blasphemandi, praesentibus omnigenis personis, praesertim iunioribus.

2° Qui componunt, divulgant, aut publice cantant cantilenas aut carmina turpia.

3° Qui instituunt ac protrahunt, sive verbis claris sive aequivocis (ab audientibus tamen satis intellectis), sermones graviter impudicos.

1° Auctores, actores et actrices seenarum. in quibus nec Religioni parcitur nec virtuti, nec matrimonii sanctitati. Item auctores pravae exhibitionis cinematographiae. qua iuvenes praesertim excitantur tum ad luxuriam, tum ad alia gravissima crimina. Item saltatrices chorearum scenicarum, quae inter actus miscentur, utpote in quibus ob vestitum saltatricum, obscoenos saltandi modos, aut lascivas gesticulationes, maxima apparere sidet turpitude. Cfr. de cetero tractatum de Poenitentia. *tom. II, n. 195.*

5° Clerici, qui domi retinendo personam populo suspectam, ansam praebent peccatis detractionis, calumniae, et contemptus status clericalis. Idem dicendum de marito quoad ancillam uxori non sine ratione suspectam.

↯" Feminae coniugatae, quae venustulos suos amasios ad familiaria colloquia admittendo. offensioni sunt maritis suis, aliisque, sicut docet experientia.

7° Parentes, qui filiabus suis permittunt conversationes solitarias, praesertim in sero, cum amasiis et sponsis; atque idem de lieris est dicendum quoad famulos aliosve domesticos (Konings, m. 295).

§ V. · R e p a r a t i o s c a n d a l i .

395. — Principia. I. *Qui scandalu_di dedit proximo, tenetur, meliori quo potest modo, scandalum datum tollere seu reparare.* Ratio patet: si quisque enim tenetur proximum eruere e peccato vel e periculo peccati, multo magis ille qui horum occasio fuit.

Ad scandalum reparandum oportet: 1° tollere ulteriorem eius progressum, si adhuc rationabiliter timendus est; quod saepius contingit, ubi agitur v. g. de scandalo Superioris erga subditos, vel de scandalo dato per iussionem, consilium, pravi libri divulgationem et similia; — 2° procurare illius, qui scandalum passus est, revocationem ad poenitentiam.

II. *Obligatio repatand^f scandalum datum oritur EX SOLA ΠΑΚΙΤΑΤΕ*, si (piis solo ifuasii aut malo exemplo proximum seduxit, quia scienti et volenti non fit iniuria; ex iustitia vero, si medio iniuto, sc. vi, metu aut dolo, induxit alterum in peccatum; quia intulit alteri invito damnum iniustum (*lib. 3, n. 662*).

Superiores porro, si scandalum dederint subditis suis, quorum bono spirituali consulere debent, tenentur etiam *ex officio* illud reparare.

111. *Qui praebuilt scandalum publicum, tenetur PUBLICE quoque illud reparare.* Ratio est, ut reparatio iis omnibus innotescat ac prosit, quibus scandalum datum fuit.

396. — Resolutiones. 1° Qui aliis scandalum dedit per iniqua consilia adhuc efficacia, ea pro posse inefficacia reddere debet per sedulam revocationem, iisdem per seipsum vel alium notificandam.

2° Paterfamilias, qui scandalizavit domesticos, tenetur ordinarie, ad reparandum scandalum, si adhuc, efficax censeatur, iisdem domestici? manifestare displicentiam de malo exemplo suo eosque paterno adhortari, ne illud in posterum sequantur.

3° Qui falsa doctrina alios seduxit in rebus fidei vel morum, tenetur errorem revocare, etiamsi seductus non peccaret formaliter; quia adhuc gravem iniuriam intulit, cui non raro magnum damnum adnexum est.

1° Malus Auctor, qui haereticis, impiis, aut. obscenis libris multos corripit, tenetur *publico* scripto aliisque mediis opportunis quoad monv liter potest, prava sua scripta retractare eorumque ulteriorem diffusionis] impedire.

PECCATA CONTRA CHIARITATEM

5° Concubinalius publicus tenetur *publice*, relicto prius turpi suo commercio, cum devotione accedere ad Sacramenta.

6° Scandala ordinaria plerumque satie tolluntur generali illa reparatione quae continetur in ipsa cessatione a scandalo, in praestatione boni exempli, in oratione pro scandalizato et similibus (Konings, n. 301).

Articulus III.

Cooperatio.

Materia hoc loco pertractanda summi est momenti, cum in praxi frequentissima sit atque, simul perardua, adeo ut non semel Theologum et Confessarium suspensum detineat. S. Alfonsus huic materiae, sicut multis aliis, maximum lumen attulit, cum ipse primus accuratam cooperationis formalis et materialis notionem dederit.

Agemus: 1° de notione et malitia cooperationis; 2° de causa cohonestante cooperationem materiale; 3° de variis casibus cooperationis.

u

§ 1. - NOTIO ET MALITIA COOPERATIONIS.

397. — Notio. *Sensu latiori* cooperatio ad peccatum alterius intelligi potest quivis concursus ad peccatum alterius, sive moralis sive physicus sive aequae principalis sive subordinatus; *sensu strictiori* autem, prout hic sumitur, est concursus sive physicus sive moralis ad pravam actionem alterius principaliter agentis i. e. iam determinati ad agendum. — 'i. — WC <, *** *■ r----- îp—4*, —

Sic ergo differt cooperatio sensu stricto a scandalo, quod supponit proximum actu ad peccandum non determinatum, sed actione scandalum dantis ad peccatum movendum. Insuper scandalum ne latiori quidem sensu est coopération, si peccatum proximi do facto non sequitur. Sacpo autem in eadem actione tum ratio scandali tum ratio cooperationis invenitur.

398. — Divisio. Cooperatio distinguitur in cooperationem formalem et materiale. 1° *Cooperatio formalis ea est quae concurrunt ad formale peccati alterius, seu ad ipsius malam voluntatem, ita ut necessario includat consensum in ipsum peccatum* *). Hoc autem contingere potest dupliciter: a) *c.r fine operis*, quando quis operam praestat, quae ex natura sua ad solum peccatum ordinatur; tunc

*) S. Alt, I. c. n. 63. <fr. /hr Kulholile (1876). II. p. 313*351; ZrHµ M/I Jitr knth. Tfaul. (1819). p. 195 |w.

enim necessario implicite dat consensum in peccatum; nam linis operis intrat in essentiam rei; (pii ergo vult rem, necessario vult finem operis, b) *Ex fine operantis*, (piando (piis operam praestat, esto in se indilientem, ea praecise intentione, ut alter pravam voluntatem suam exsequatur seu facilius exsequatur.

In utroque casu peccatum proximi cooperatori est directe et in se voluntarium, in primo casu ex natura actionis, in altero ex intentione agentis. Hinc cooperator dicitur in utroque casu concurrero ad *malam voluntatem* alteriua, quum in utroquo casu revera directe procuret et saltem impliciti» intendat ipsius iia Lu voluntatis exsecutionem.

luxhi dicta est cooperatio formalis ex lino *operi*# in lucem edere libros contra religionem, iussn heri invitare concubinam ut rem cum domino habeat, committere fornicationem, fabricare idola qua talia, etc. Est cooperatio formalis ex fine *operanti** arma vendere alicui ea intentione ut inimicum occidere possit.

2° *Cooperatio materialis ea est, quae concurrat tantum ad peccatum alterius et non ad malam voluntatem* '); i. e. ea quae, licet ad exsequendum opus peccati de facto inserviat, tamen non includit consensum formalem in peccatum alterius. Hoc autem contingit quando (piis absque mala intentione operam praestat de se indilientem, (pia non natura sua ad solum peccatum ordinatur, sed tam bono (pian malo usui inservire potest, at*qua alter abutitur ad peccandum.

Materialiter coopéranti peccatuni alterius numquain eat directo voluntariiim. agg gSi 2! SJlt in<lin<t< seu in caiisa voluntarium, aut mere penni^m.. tantum, prout adest pr»»p<>i fionata causa cohonestans hanc cooperationem rd non adest.

Sic v. g. est cooperatio materialis cibos pararo, quibus herus abutotur ad ieiunii legem violandam; equum vel currum parare pro hero, qui iis atque famuli °P<>ra abutotur ut ad concubinam ee conferat; arma aut mundum muliebrem vendere, quibus plures abutuntur; omnes enim huiusmodi actiones non necessario includunt consensum in peccatum, cum ex se indifferentes sint, ideoqt tam bono (pian malo usui inservire possint.

Cooperatio materialis subdistinguitur in *proximam* et *remotam*, prout materia vel medium peccandi, quod praestatur, proxime vel remote conducit ad peccati exsecutionem.

399. — Principia. I. *Cooperatio formales ad peccatum alterius semper intrinsece mala est, atque ideo numqiiam licita*. Ratio 0St quia sive ex fine operantis, sive ex line operis includit consensum in peccatum alterius et ad ipsum peccatum seu malam voluntatem eius promovendam ordinatur (n. («3; S. Th., II-II, q. 1G<), n. 2 ad I).

Cfr. II-II. η. 1(19. α. 2 ad 1.
) S. AIL. I. <.

II. *Cooperatio MATERIALIS ad peccatum alterius* PER. *he est illicita; per accidens, ex iusta scii, et proportionala causa, licita ecadit.* Ratio prioris est, tum quia ex charitate tenemur peccatum proximi, si commodo possumus, impedire ideoque certo non promovere, ne indirecte quidem et per accidens; tum quia talis cooperatio ipso facto includere censetur consensum saltem indirectum in peccatum (cfr. supra n. 26 et 58). — Ratio alterius quia iusta et proportionata causa excusat tum ab obligatione charitatis, tum ab obligatione non permittendi effectum malum (n. 59, 63).

Liceitas igitur cooperationis materialis pendet ex concursu harum trium conditionum: 1° ut actio in se bona sit vel saltem indifferens, 2° finis sit honestus, 3° adsit causa iusta et proportionata.

III. *Cooperatio tam formalis quam materialis illicita, peccatum est tum contra CHARITATEM, tum contra VIRTUTEM cui peccatum proximi adversatur.* Quoad charitatem patet ex ratione primi principii et ex prima ratione principii secundi. Quoad alterum patet ex eo quod peccatum proximi in casu cooperatori est sive directe sive indirecte voluntarium. Iamvero, si ei est directe voluntarium, liquet cooperationem induere speciem huius peccati; voluntarium autem directum et indirectum in ordine ad malitiam moralem aequivalent; hinc probabilius etiam cooperatio materialis illicita speciem peccati cui concurritur, induere videtur. Cfr. supra n. 380, II.

§ II. - Causa cohonestans cooperationem materiale.

400. — **Principium.** *Causa cohonestans cooperationem materiale debet esse proportionata tum ad personam cooperantem, tum ad modum cooperationis, tum ad PECCATUM cui exsequendo opera praestatur.* Hae enim sunt actionis circumstantiae quas respicere debet prudentia, cuius est determinare quaenam causa in casu particulari cooperationem materiale cohonestet.

Unde: 1° *quoad personam cooperantem* inulto maior causa requiritur ad cohonestandam coopérationem illius, qui *c.r. officio* tenetur alterius peccatum impedire (cfr. supra ». 366, *sub.* VII).

2° *Quoad modum cooperationis* spectari debet tum necessitas, tum propinquitas cooperationis. Tanto maior igitur causa requiritur *a)* quanto probabilius est fore ut, negando cooperationem, peccatum impediatur; si ergo alii non deerunt, qui cooperaturi sunt, minor causa sufficit; *b)* quanto certius aliquis scit auctorem principale opera praestita abusurum esse; si ergo hoc timet, aut suspicatur tantum, minor causa sufficit; *c)* quanto cooperatio peccatum propius attingit.. Sic maior exigitur ratio ad con-

fidendum alteri instrumentum quo abutetur ad peccandum, quam ad vendendam materiam qua ipso conficere potest instrumentum.

3° *Quoad ipsum peccatum* spectari debet: *a)* gravitas eius; sic maior causa requiritur ad cooperandum ad homicidium quam ad furtum; — *b)* damnum alii inferendum. Quare graviori causa opus erit, si peccatum alterius est contra iustitiam quam si est contra aliam virtutem; in illo enim innocens invitus damnum patitur, in hoc autem solus peccans propria voluntate detrimentum spirituale subit (n. 59; 11. A., n. 32; Sancit., *Dual*, lib. 1, cap. 7, n. 12).

401. — Regulae speciales. 1. *Cooperatio materialis* semper licita est, si fiat ad maius malum avertendum; unde v. g. licet potum dare ebrioso petenti, qui, si potus ei negetur, blasphematurus est.

11. *Cooperatio PROXIMA ad actionem, quae bono publico, sive Religionis sive Reipublicae, graviter nocica est, propter nullum damnum privatum a peccato mortali excusatur.* Esset enim ordinis perversio, si bonum privatum publico et communi bono anteponeretur.

III. *Ceterum cooperatio proxima ad peccatum alterius, ut licita eradat praecipue si ad peccati executionem necessaria est, requiritur metum gravis damni, e. g. metum dimissionis e famulatu cum periculo non inveniendi alterum, metum iacturae notabilis in bonis fortunae.* Imo, si cooperatio *tertio innocenti graviter damnosa est*, requiritur metus damni saltem aequalis (n. 66 *in fine*, eum nota /, in ed. Gaudé, lib. 3, n. 571, 597).

IV. *Cooperatio REMOTA excusatur ob causam mediocrem, v. g. ob conditionem famulatus, ob statum subjectionis erga iubentem, ob iacturam venditoris.* — Verumtamen, si spes sit fore ut negando auxilium peccatum impediatur, cooperatio non excusatur, nisi ob metum notabilis detrimenti. Ita DI), passim.

Quodsi cooperatio remota *tertio innocenti damnosa est*, requiritur metus damni aequalis.

§ III. - Carus cooperationis.

402. — Principiorum et regularum applicatio ad casus singulares in hac materia cooperationis prae ceteris difficultatem habet. Cardo huius difficultatis situs est in discernendo 1° quae actiones in se indifferentes sint, quae vero ad malum determinatae; 2° quae actiones proxime, quae vero remote tantum conferant ad peccati perpetrationem; 3° (piando eausa sit iusta et proportionala ad excusandam cooperationem materiale. De hisce non raro dissident DD. inter se; et S. Alfonsns, loquens de iusta

et proportionate causa, scripsit in II. A., n. 32: « Ante omnia pro regula sit observare quod dicunt 1)1).; quia, cum hoc pendeat a prudentium aestimatione, sententia in hac materia communior erit etiam probabilior

1. Cooperatio famulorum et infirmis inservientium.

403. — *Quaer.* 1° *dii liceat famulis cibos vetitos parare et ministrare lieis suis legem Ecclesiae violantibus.*

Resp. Si constat de peccato heri legem violantis, sola ratio famulatus eos non excusat, sed requiritur ut sine aliquo notabili incommodo negare non possint; quia, licet haec obsequia ex se indifferentia sint, proxime tamen dominorum peccatum attingunt. In illius praesumere possunt horum causam a lege excusantem habere. In praxi autem raro deerit sive dubium sive notabile detrimentum (n. 68).

Quaer. 2° *-In et quomodo liceat famulo cooperari ad heri LIBIDINEM.*

Resp. Diet. 1° Numquam licet praestare servitia quae *natura sua* ad turpitudinem determinata sunt, v. g. concubinam invitare ut rem cum domino habeat, litteras deferre turpia continentes.

2° Servitia quae materialiter sed *proxime* ad heri turpitudinem concurrunt non potest praestare propter solam rationem famulatus, sed tantum propter aliam causam, graviolem vel minus gravem pro diversitate casu- (cfr. prop. 51 damn, ab Innoc. XI). Sic metus notabilis damni requiritur ut liceat concubinam rheda adducere in domum heri, herum comitari ad locum turpitudinis, humerum praebere ascendenti ad non-invitam. — (Causa vero gravissima, imo metus mortis requiritur, ut ei liceat adiu- vare herum, humeros subiiciendo vel ianuam vi aperiendo, dum herus vult ascendere ad virginem stuprandam: sola enim vita famuli praevallet virginis honori.

3° Servitia quae materialiter et *remote* tantum concurrunt, excu- santur sola ratione famulatus. Huc refertur: ostium aperire concubinae, equum sternere hero quem novit ad fornicandum exire etc (n. 6*1-67: Mare, w. 521).

QUAER. 3° *.1a liceat aurigis aliquem VEHERE AD LUPANAR.*

Resp. Non licet pro sola mercede lucranda; sed tantum ob grave damnum vitandum; dummodo tamen, addiderim, eo non deducant aliquem qui ignorat, ubi sit postribulum (n. 75).

Quaer. 1° *.1a liceat famulo operam praestare mercatori in vendendis REBUS QUAE SOLI PECCATO DESERVUNT.*

Resp. Per se negative, quia est positiva cooperatio ad peccatum. At ubi harum rerum venditionem declinare nequeat et monitio de illicite venditionis incusse praecesserit, licitum fleri potest si adest gravis ratio, puta si famulus aliud medium sustentationis invenire nequeat. Etenim quamquam ipse mercator, (pii res illas venales exhibet et vendere studet.

formalin coopérâtlouis rcun itonscndus est (cfr. infra w. 105, y, |<>), funmliiM lumen qui simpliciter res illas exhibet potentUnie saltem in circumstantia praediolis nonnisi materialiter ml domini sul et. emptorum peccatiin coo- peratur. (Juno quidem materialis cooperatio ex gravi ratione licita Ocri potent, praesertim Hi cooperatio non est necesHaria, ita ut dimisso famulo venditio nihilominus in tuli loco continuaretur. — Diximus *potent*; nam gravitas mali et- scandalum coniunctum possunt esso tanta, ut ratio suffi- clone numquani vel vix imiqiiam haberi possit, puta h! agatur do tabemin quae ex professo, utut- sub praetextu hyglenico, media Hie dicta neo- malthusinna. annuntiant ot exponunt.

Qu a r k. 5° *An liceat aliquando materialiter concurrero ad o 1·ε 11λ τ 10 μ >* UHIKUJmn.'AH VEL ALIAS MEDIUOKUM ACTIONEM ILLICITAH, *liti Hunt (lirutn abortu* procuratio, craniotomie, in icetio inorphii apud moribundum in ntutu peccati mortali*», etc. ').

Solutio c mu h pendet praeterquam e gradu cooperationis etiam o conditione personarum quae cooperantur et e sequelis ipsius operationis chirurgicae. Qua in re cooperatio magis vel minuti *proxima* cvnaofldi» cruiil ^'ministratio chloroformii allorumvc mediorum ud insensibilitatem seu'anaesthesiam producendam, praeparatio corpori» et- instrumentorum corumque porrectio, delatio infirmi in locum operationis dcsllnntuin, porrectio (non ipHa iniectio) inorphii quando iniectio illicita est, etc. — f'OQpctatio rrwiidiLgnl v. g. susceptio infirmi in clinicam cum praevidom- operationis illicitae. Hisco pracrnissle hic dicendum videtur:

Rcnp. I" Numquam talis cooperatio tolerari potest si ex on Raha aeterna infirmi vel alterius (puta foetus in utero matris) periclitatur; ut h! ex una parte per actionem chirurgicam spes salutis aeternae tollatur vel minuatur, ex altera parte denegato concursu operatio chirurgica locum non habeat.

2" Extra hunc canum requiritur causa nat gravia eaque tanto gravior quanto propinquior erit- concursus. Excusari possunt etiam ii qui valde proximo concurrunt si secus c servitio dimitterentur eum magno periculo per multum tempus carendi medio sustentationis. Pari modo si soc.ik baptismus foctuum abortivorum omitteretur. Hamper tamen scandalum praecaveatur.

Multo difficiliter cooperatio personarum religiosarum quam Iulearum tolerari potest, ob scandalum quod illae facilius quam istuc praebent. Excusari tamen potent ni hccuh personae religiosae opem hiiiiiii in noso- comiis publicis Iam nullo modo praestare possent indeque plum main graviora orientur, ut decessus complurium sine Sacramentis. Quantum voro id sine graviori damno fleri potest, in singuli casibus etiam tunc assistentia, praesertim proxima, evitetur aliimpie servientibus relihquatUf; atque curandum ut modici intelligant asslstentlam talem non implicare operationin approbatlonem. Medico privatam habenti clinicam personae religiosae operam suam ne promittant nisi sub conditione Ut numquam

') Ut. Inft» n. .MIS; II, f.7<l. βHIi ««prit η. 2Λ«,

petatur a**i*fentia per *c illicit»; in howpitio reUgiofli* proprio debito* cautione* adhibeant ne mnqiiam rncdicu* admittatur vol vocari posait 00 in ea*u in quo pruevidoatur cum illicita e*»o peracturum. Cfr. Vcr-nioerecli, .Vor. II, ». 139.

2. (Jooperalio cauponium.

404. Quark. I' /1» liccat cauponibux idnum aliumve potum Emir ANTEM VENDERE Um iioh co ebriando* rxxc praecident,

limp. Si Him* iu*la caiiwa peccatum proximi non impediunt, potum ci negando, peccant mortaliter. Iu*ta porro cau«a non eet lucrum ex co cckhiiiih, cum mm *it tanti momenti; *ed ent vel metu* graviori* mali, e. μ. bla*pbemiao aut gravi* rixae, metu* gravi* detrimenti, puta *i alia* notabiliter laederentur ex diminutione emptorum, Ita communiter (n. 09).

QttAKR. 2° /In limit eauponibiU diebu* ieiiunii aut abutinenlia/ cibo* VCTITOH MIMHTKAKE.

(4 <</'

Ump. Dint. 1« Quando ne*ciunt utrum ho*pfto* a logo exrunati Hint necne, petentibu* poHHimt cibo* minintrare; nam eorum non e*t honpите* (llRCtltere, nee commode id edicere ponnimt. Quando voro nolunt honpите* a lego non excunnri, non poHRunt cibo* vetito* minintrare, nini^ex gravi canna (η. K0; lib. 3, n. 1<»30, 7. 3).

m --

/ /

--

Quum porro in praeacuti rerum «tutu imponnibile e.**ct, naltem multi* in loci*, cauponam exercere *ine ciborum votitorum mlnintmtione, ex dicti* colligimu*: «) In loci*, ubi connuetudo viget, ponnunt caupone* cibo* vetito* apponere, *i honpите* eo* petunt; non autem licet *ponte apponere non petentibu*, quippe quod ewtet illo* ad illicita invitato. A) PoRHiint mcuHam communem honpitem (gallice *table d'hôte**) cibi* li-citi* Hinnii et illiciti* «truere, ut dont optionem, unumquemque conndentine Rtinc relinquente*. c) Numquam licet cibo* votito* dare, quando in con-temptum Religioni* petuntur.

2° Quod attinet ad eo*, qui pauco* apud *e habent convictore.* (prmtion), pretio per ningula* hebdomade* vel monec* accepto, illi non facile debent cibo* vetito* apponere convictoribu* i*ti«, etiam petentibu* r! Catholici *imt, (pila in domo privata ditlleiliu* occurrit ratio iu*ta coo-peiandi ad legi* violationem. Proto*t»ntibu* vero bona tide cx*i*tentibu* eo* multo faciliu* opponere licet; quia ob ignorantiam ad nummum com-mittunt peccatum materiale; imo iuxta plure* lege non tonentur (cfr. Hijpni η. IIH).

3" Faciliu* poHRunt diebu* ioiunil cibo* licito* apponere ad ientacidum et ad coenani; quia nulli habent eau*nm exciuuintem a rigore lelunli; ideo quemque relimpiere po**imt conAcientiao niiu o (Koningw, n. 310).

Q(<a eh. 3° /In liceat cauponibwt jmcava îcÿcndn exponere.

Ilcxp. Dixi. I' Sljpmi / < prvfcui· oriLVa. i. e. *i data opera religionem impugnant vel errorem tm-ntur, niMpinquiu licet; quia damnum tempo-

rale et privatum nequit esse causa proportionata ruinae spirituali multorum hospitum.

2° \$i non ex professo prava sunt, ob causam gravent licet. Porro adiuncta hodiedum talia sunt, ut in magnis urbibus causa gravis passim habeatur, metus nempe ne hospites ad hospitium confluere desinant cum notabili domini hospitii damno. Tlie autem curet ut simul bona diaria exponantur.

3. Cooperatio mercatorii*m*.

405. — Qu a e r . l u A.η liceat mercatoribus merces suas vendere, etiamri emptores iis abusuri sint ad peccandum.

Resp. Dist. 1° Vendere res indifferentes, quae ad bonum usum desti- nari solent, eo ipso licitum est quod non constet venditori de mala intentione emptoris. Ratio est, quia mala intentio praesumenda non est. Hoc valet, etiamsi venditor dubitaret de intentione; quia in dubio nemo praesumendus est malus, sed potius bonus. Venditor ergo non tenetur intentionem em- ptorum discutere. — Licet ergo vendere aleas, arma, pigmenta, mundum muliebrem, et similia, quamvis aliquot personae iis abutantur (n. 71).

2° Si venditor sciat emptorem rebus male usurum esse, tenetur ei sine notabili detrimento possit, eas non vendere; imo, si appareat emptorem iis abusurum esse in damnum iniustum tertii, requiritur metus damni fere aequalis. — Hinc non licet ornatus vendere puellae, quam venditor novit iis abusuram esse ut viros ad libidinem incitet, nisi alioquin notabile pateretur incommodum '). Non licet nisi ad vitandam propriam mortem arma tradere ei qui illis abuti intendit ad aliquem occidendum (n. 76; lib. 3, n. 571, 697) ').

3° Vendere res, (piae ad malum usum destinari solent, non licet, nisi venditori constet emptorem eis usurum osse ad bonum finem. Ratio eet, quia talium venditio, nisi constet de bono usu. moraliter certo praebet occasionem peccati, atque ideo est cooperatio illicita. Eiusmodi res sunt claves falsae, venena, et similia.

4° Vendere res, quae soli peccato deserviunt, numquam licet. Sic semper peccatum est vendere ornatum mulierum de se obscoenum, instru- menta solum ad generationem impediendam apta, pharmaca unice Ad procurandum abortum inservientia.

Qu a e r . 2° An liceat vendere vel locare domum MERETRICIBUS.

Resp. In civitatibus, in quibus vitandi maioris mali causa Magi- stratus permittit lupanaria, licet, maxime si alii conductores desini; quia legitima illa permissio excusat. Atvero, si domus propter situm aptior

) Cfr. Γ·λ<I. .tlph., part. 2» «I. S. Alibi ecIIIœt n. «n In line, et //I. trarl. I. m. 32; trarl. io, 'G «< | jfl, 3. Alphoim» docet num<|uam licitum tniden? icbullum ovclbufo. Vorumtanien reformata S. Doctor) «mtentlii eet, uwim In textu cxpoemkmw: nmnn tenetur vitam ulterius tuori cum pmpriiu vltiu· (llniwndlo.

esset ad alliciendos viros, vel vicinia lupanaris valde noceret honestis vicinis, non liceret eam vendere vel locare meretricibus, si sine gravi incommodo aliis locari aut vendi posset; quia tenemur, quantum possumus, et. peccata impedire et damna aliorum (n. 70).

Ceterum improbandus esset et male audiret apud probos, quisquis, dum domum locare aut vendere utcumque posset personis boni nominis, eam locaret vel venderet meretricibus. Confer infra n. 603.

Quaer. 3° *An liceat domum locare aliis perditis hominibus, qui ea abusuri sunt in damnum publicum.*

Resp. Negat., tum quia non subsistit ratio maioris mali vitandi; tum quia lucrum temporale non est causa insta permittendi spiritualem perniciem multorum hominum. Unde non licet aedes locaro hominibus, qui ibidem iugiter facturi sunt pravos ludos, nec sectariis Massonibus aut Socialistis, ad conventus suos habendos.

4. *Cooperatio ad prava scripta.*

406. — Quaer. 1° .1« *liceat pravis libris, diariis, aliisvc scriptis imprimendis operam praestare.*

Resp. 1u In officinis typographicis ad malum finem unice vel principaliter erectis impressioni cooperari nullatenus licitum est; hinc non licet ibi typos componere, prelum versare, chartam prelo supponere, corrigere folia impressa; quia hae actiones proxime concurrunt ad editionem librorum pravorum, cum summo damno *publico*. Cfr. Mare, n. 524.

Similia peragere in officinis in quibus solummodo per accidens una alterave vice pravus liber typis mandatur, ex gravi causa licitum videtur.

2° Chartam praeparare, libros iam impressos ordinare vel compingere, licitum erit ex gravi causa; hae actiones ex se indifferentes sunt, et remoti' ad impressionem et lectionem pertinent.

Ad haec addo: 3° Chartam et utensilia vendere pravis typographie licitum est; quia haec cooperatio valde remota est, et eius negatio fabricatoribus notabile detrimentum afferret.

Quaer. 2° .4n *liceat scribere in pravis diariis et ephemeridibus.*

Resp. Dist. 1" Rcdactorcs et collaboratores, qui secundum prava principia folium redigunt, et in eo scribunt, absque dubio formaliter cooperantur ideoque semper peccant.

2° *Collaboratores ordinarii*, qui articulos ex se indifferentes scribunt, materialiter cooperantur et quidem plus minusve proxime, prout eorum articulis folium plus minusve commendatur et propagatur; quare solum causa plus minusve gravis a peccato eos excusat, quale corte non est maius lucrum, quod inde percipiunt, sed solum lucrum, quo ad propriam et suorum sustentationem indigent. Imo casus occurrere potest v. g. quando folium solum ob hos articulos legeretur, ut nulla ratione cooperatio

cohonestari posset, quia esset in malum commune. Insuper scandalum praecavendum est ex notitia cooperationis forte oriundum.

3° *Collaboratores extraordinarii*, qui interdum tantum articulum folio pravo inserunt, remote cooperantur; ideoque causa mediocriter gravis ab hac cooperatione excusat. Ita Noldin II, *n.* 121. Requirit insuper can. 1386, § 2, ut haec causa ab Ordinario loci probetur.

Quaer. 3° *An liceat res suas vendendas, locandas, etc. in pravis diariis ANNUNTIARE.*

Resp. Negat, per se: est enim cooperatio materialis. Causa cohonestans maior esse debet quo magis eiusmodi annuntiationibus folium commendatur. Porro singulae annuntiationes ordinarie non multum ad id conferunt.

Consulendum foret, ut mercatores Catholici mutuam conventionem inirent, qua nuntia sua pravis diariis non committant (Lehmkuhl, *n.* 823).

Quaer. 4° *An liceat subsidia conferre aulis cuique patentibus, ubi omne genus libri exponuntur.*

Resp. Per se loquendo negative; est enim cooperatio ad rem quae pessimas habet sequelas et in malum commune cedit. Non autem videtur cooperatio formalis, nam pecunia collata tam ad bonos quam ad malos libros exponendos adhiberi potest ideoque non natura sua ad malum finem dirigitur. Quare per accidens deputati catholici in comitiis sive Status sive Municipii talibus institutis subsidiis suffragari posse videntur, si ex una parte mali impediendi impares sunt et ex altera parte hoc modo agendi subsidia pro catholicis eiusmodi institutis recipere valent. Cfr. *n.* 407, *q.* 4.

Quaer. 5° *An liceat pravos libros iam emptos ad emptores DEFERRE.*

Resp. Licebit ex gravi causa; quia, postquam emptores librorum dominium acquisiverunt animo legendi illos, ea delatio non movet pravam eorum voluntatem, atque ideo cooperatio nonnisi materialis est.

Quaer. 6° *An liceat administris viarum ferrearum, postarum, tlc-graphiorum, deferre pravos libros, prava diaria, prava tlcgrammata.*

Resp. Affirm., quia, ad maiora mala vitanda, Gubernium potest eiusmodi articulos a *politica* commercii libertate non excludere, imo hodie ea excludere moraliter nequit; ergo et administri ea deferre possunt. Excipe tamen ea, quae lege forte excepta sunt.

5. Cooperatio ad falsos ritus.

407. — Quaer. 1° *An liceat ministrum haereticum advocare, ut moribundo suae sectae assistat.*

Resp. Dist. 1° Eum advocare ut moribundo religionis auxilia et solatia praebeat, non licet, sed Catholicus debet passive se habere, et expedit, data occasione, id declarare. Ita decrevit 8. Olllc. 15 Mart. 1848,

7 Iulii 1864, 5 Febr. 1872. Ratio est, quia ministerium eo fine advocare, idve ei dicere, est. ab illo aliquid petere, quod sine, peccato facere nequit; quod sane non licet.

2" Adhibere pro advocando ministro haeretico ministerium alicuius personae pertinentis ad respectivam sectam postulantium, licitum est; quia sic salva manet doctrina de vetita communicatione in divinis. Ita declaravit 8. Offlc. 14 Dee. 1898 ').

3° Nuntiare tantum, esse moribundum suae sective, qui cupit eius visitationem, etsi praevideatur ministerium operam religiosam esse prae-stiturum, est cooperatio materialis tantum; sed, cum agatur de noxa aeterna moribundi, requiritur ad illam cohonestandam causa gravissima, nimirum si ex denegatione mala maiora immineant, ut odium publicum Catholicae Religionis, demptio facultatis pro Monialibus multa bona efficiendi.

De cetero, assistentes contra posse curare debent ut moribundo, si in bona tide esse videatur, aliter prospiciunt, nimirum, ut cum ipso actus necessitate medii necessarios, actum perfectae contritionis praecipue, eliciant (Lehmkuhl, n. 810).

Quaer. 2° .1« *fax sit aedificare Judaeorum synagogas vel haereticorum templa.*

Resp. Dist. In locis, ubi libertate cultus non fruuntur, vel agitur de secta haeretica recenter exorta, quae adhuc in flagranti rebellione contra Ecclesiam est, non licet; quia grave scandalum praeberet falsumque cultum promoveret.

In locis vero, ubi iam diu in pacifica possessione libertatis cultus sunt, architectus non excusatur, nisi ob metum gravis damni: operarii vero subalterni, uti rescripsit S. OIT. 7 Iulii 1864 ad 10, non sunt inquietandi, dummodo absit scandalum nec sit in contemptum Religionis. Ceterum, addit, semper monendi sunt ne haereticorum cultui cooperiri intendant †. Ratio est, quia templum per se non est malum, sed cooperatio architecti ad eius abusum proxima est, operariorum vero remota (n. 72; Lehmkuhl. n. 816).

Nullatenus tamen licet templa vel altaria idolorum aedificare, idola conficere aut vendere idololatria, ut declararunt 8. C. de Drop. Fide 7 Dec. 1026 et 8. Otlic. 8 Tan. 1851 ') (n. 59; S. Thom. IMI, q. 169, a. 2 ad 4).

Quaer. 3° .In liceat ad usum haereticorum fabricare, vendere, collocare organa, suggestum, aliaque cultus utensilia.

Resp. Cooperatio nonnisi materialis est, proxima tamen; ideo non licet, nisi ex metu notabilis damni. Consule dicta n. 405.

Quaer. 1° .4» *liceat conferre pecuniam ad templa, scholas, instituta haereticorum.*

*) *N. lier. thiol.* (1899), ;χ»σ. 420; *Cull. Prop. ride*, η. 2030.

Coll. prop. Fidr. n. 1257.

') *Ibid.*, n. 29 et 1055.

/top. Quatenus haec religiosa sunt aut religioni subiecta, regulariter non licet; quia a formali cooperatione communiter excusari nequit. Aliquando tamen rerum adiuncta ea esse possunt, ut tantum sit cooperatio materialis. — Quocirca S. Poenitentiaria interrogata an Catholicis liceret pecuniam pro aedificando templo haeretico conferre, anno 1822 respondit licere «tantum ad se suaque templa ab incommoda illa ac seandalosa cum Protestantibus simultaneitate liberanda » †. Simili ratione, si ex aerario publico subsidia dari solent diversis cultibus pro rebus ad cultum religiosum spectantibus, Deputati etiam Catholici, qui hisce subsidiis suffragantur, excusari possunt; quia *permittunt* tantum ut *Gubernium* ea conferat, tum ut pax publica, inter cives diversae religionis servetur, tum ne secus cultui Catholico subsidia necessaria iniuste denegentur (Lolimkuhl, m. 818).

*) Κοπλητή . n. 313 nub 2.

LIBER TERTIUS

DE PRAECEPTIS DECALOGI

408. — I. Decalogus est legis naturalis summa ac breve compendium, decem praecepta continens et a Deo speciali modo promulgata. Dicitur legis *naturalis* compendium, ita tamen ut *primo* praecepto addatur aliquid positivum, de non faciendo sculptili, atque iterum *tertio* praecepto, circa observationem Sabbati, quoad modum Deum colendi.

Decalogus in tribus primis praeceptis — in praeceptis *primae tabulae* — continet officia nostra erga Deum, in ceteris autem septem praeceptis — in praeceptis *secundae tabulae* — officia nostra erga proximum ¹⁾. In hoc libro ea officia hominis erga Deum et proximum, una cum officiis hominis erga seipsum, tractamus, quae pertinent ad virtutes *morales*; officia enim virtutum theologicarum, quae praesupponuntur ad Decalogum et in eo continentur tamquam principia in suis conclusionibus, in superiori libro tractavimus.

Violatio horum mandatorum est ex genere suo peccatum mortale: nisi forte excuset vel defectus deliberationis, vel parvitas materiae in iis, in quibus dari potest. Ratio est, quia adversatur charitati Deo et proximo debitae; charitas autem est vita animae.

II. Missis officiis erga Deum (piae pertimuit ad virtutes theologicas et. iis (piae ad virtutem poenitentiae pertinent 2), hic sub

Hinc praeceptorum divido pont S. AuKWitlnuin traditionalta wt in Ecdrala iatIno. Aliter tamen Orientale*, (ulrintatao ot Aniriiconl. III procoptum <lo non faciendo «llplill (Ex. 20, tamquam praereptum distinctum habent. Hino «luatunr praerepta In prima tabula ponunt. Ita quidem ut nrwtrum praeceptum primum Ipeta sit primum et «ocundum (Ex. 20. 3 et 1-6), scitandum In noetrn «'oniputatlono (pela Mt tertium ot aio de cctrta: nonum nutem et dcolmum pro uno hnbent praiwpto. - Ordinem praeceptorum pulchra exponit S. Thoma*. 1-11, ./. ion. u. b. De ofllclta huius virtuti* cfr. h>m. II. n. 261 xq.

tribus prioribus decalogi praeceptis agendum est de officiis virtutis religionis †. Et quidem sub primo praecepto tum de officio Deum colendi in genere, tum etiam de diversis religionis officiis in specie, exceptis iis, de quibus sub secundo et tertio praecepto specialiter tractatur. Sub secundo autem praecepto agitur de reverentia Nomini Dei exhibenda per laudem, iuramentum et adiurationem, necnon de voto; sub tertio demum praecepto de sanctificatione dierum festorum tractatur.

) De notione virtuti religioni* eiiuqio aetlbiiH In genere cfr. κικρπi n. 29-L L

TRACTATUS I.
DE I PRAECEPTO

S. Alt. /tft. 3; // .4., tr. 4.

• Er o sum Dominus Deus tuus... Non hatabl*»
deoe alienos conun me » (Ex- -o» *. 3).

Agemus: 1° de actibus hoc praecepto impositis; 2° de peccatis
huic praecepto oppositis.

Ca pu t I.

ACTUS HOC PRAECEPTO IMPOSITI

Principaliter de cultu *Deo* exhibendo per actus virtutis reli-
ginnis agitur; ob connexionem materiae tamen etiam quaedam de
veneratione *Sanctorum*, quae est virtutis duliae, includimus. Dice-
mus primo de cultu divino in genere, dein in specie de oratione.

Arliculus /.

Cultus divinus in genere.

409. — Notio et divisio cultus. Cultus in genere est testimo-
nium de excellentia alterius et de nostra subjectione, vel cum Da-
masceno « nota submissionis ob agnitam excellentiam alterius ». Cultus sic generaliter sumptus dividitur in civilem et religiosum seu sacrum; *civilis* est qui hominibus exhibetur ob naturalem eorum excellentiam; *religiosus* est qui Deo exhibetur, vel Angelis et Beatis oh supernal uralem eorum excellentiam creatam.

Cultus sacer ratione subieeti cui debetur dividitur in cultum

latriae, hyperduliae el duliae. Cultus *latriae* est. ille qui Deo debetur propter summam Eius excellentiam et, supremum Eius dominium, quatenus est primum principium creationis et gubernationis omnium rerum. Cultus *hyperduliae* debetur B. Al. Virgini propter singularem excellentiam, qua omnes angelos et beatos superat. Cultus *duliae* aliis cum Christo in caelo regnantibus debetur (cfr. can. 155, § 1).

Cultus sive latriae, sive hyperduliae vel duliae, alius est *publicus*, alius *privatus*. Publicus est, si deferatur nomine Ecclesiae a personis ad hoc deputatis et per actus ex Ecclesiae institutione Deo, Sanctis ac Beatis tantum exhibendos; sin minus, privatus est. Ita ex can. 1250. Hinc v. g. Officium divinum a Clerico in Sacris recitatum, cultus publicus est; preces ab Ecclesia probatae et a laicis totius alicuius parochiae in ecclesia communiter recitatae, cultus privatus sunt.

Dividitur demum cultus in *absolutum*, (pio Deus et Beati in seipsis honorantur, et *relativum*, (pio honorantur eorum imagines et reliquiae, non in seipsis sed intuitu personarum ad quas referuntur (cfr. can. 1255, § 2).

Actus quibus Deo debitus cultus exhibetur. Virtutis religionis est :um cultum Deo tribuere. Obiectum igitur virtutis religionis est non immediate ipse Deus, sed cultus Deo exhibendus; quapropter virtus moralis est dicenda, non vero virtus theologica. Habet autem religio diversos actus, quibus cultum Deo exhibet. Primo quidem distinguendi sunt actus *elicti* huius virtutis et actus eius *imperati*; actus elicti sunt illi qui intrinsece sunt exhibitio debiti cultus; actus^{m.*} imperati sunt actus aliarum virtutum, a religione imperati et iu honorem et cultum Dei ordinati. Actus elicti alii interni eunt, alii externi; et diversificantur secundum diversitatem illorum quae in cultum Dei exhibentur. Sic habetur *devotio* qua ipsam voluntatem. *oratio* (pia intellectum Deo subicimus: *adoratio* (pia ipsum corpus ad Deum venerandum exhibemus genuflectendo, prostrando, caput inclinando etc.: *sacrificium*, *oblatio* et *votum*, quibus dando vel promittendo res nostras in Dei cultum exhibemus; denique Deum colimus etiam assumendo quid ad Ipsum perlinens, sive *Sacramenta*, sive Nomen Dei per *iuramentum* et *adiurationem* et per *invocationem* ipiae fit per orationem et laudem. Religionis quoque officium est sanctificatio dierum festorum.

Devotio iit esi. religionis netus consistit in voluntate quadam iictuali prompte sese tradendi ad ea (piae pertinent ad Dei famulatum, Devotionis *causae* duae praesertim assignantur, contemplatio divinae bonitatis el consideratio indigentiae propriae. *Dilectus* de-

¶ primus est spiritualis laetitia, ex consideratione divinae bonitatis, alter salutaris tristitia, ex consideratione propriae miseriae. Cfr. II-II, q. 82.

Devotio est actus primarius virtutis religionis et vehemens fons, ex quo emanat quicquid in aliis est fidelitatis et reverentiae et famulatus Dei, (pietas reddit hominem promptum ad omnes actus bonos, quatenus in Dei servitium cedunt. Cfr. Salin., *Arb. praed.* n. 62.

Adoratio sumitur: 1° quocumque veneratione quae alteri tribuitur ob excellentiam eius et nostram erga eum subjectionem, sive ille sit Deus, sive Angelus, sive homo; 2° in specie pro ea veneratione «pietas Deum (Olimus exhibendo Ipsi latriae cultum. Et quidem illis praesertim actibus Deum adorare dicimus, quibus magis signate et formaliter ipsam nostram submissionem Deo tamquam Summo omnium Domino profiteamur; sunt sacrificium et illi actus, quibus per ipsam corporis humiliationem nostram submissionem Deo protestamur. Citimus illi actus, (piorum sunt genuflectere, caput inclinare etc., adorationem strictissimo sensu constituunt.

De ceteris religionis actibus alibi est dicendum.

Cultus liturgicus 1). Praecipuus cultus (pii Deo hic in terra offerri potest est autem cultus liturgicus, (pii generatim delinitur: *cultus publicus Ecclesiae*. Magis extense eum describit Pius XII in l'encycl. *Mediator Dei* (20 Nov. 1917): «Sacra igitur liturgia cultum publicum constituit, (piem Redemptor noster, Ecclesiae Caput, caelesti Patri habet; quemque christifidelium societas Conditori suo et per Ipsum aeterno Patri tribuit; ut (pie omnia breviter perstringamus, integrum constituit publicum cultum mystici Iesu Christi Corporis, Capitis nempe inembrorumque eius »). Est igitur cultus (pii inceptus a Christo Sacerdote inde a primo ms.iiib suae Incarnationis, perfectus in cruento crucis sacrificio, hic in terra ab Ijmi coniinnatur per Ecclesiam, suum Corpus mysticum, ita ut in omni actione liturgica una cum Ecclesia praesens adsit divinus eius Conditor a). Procedit autem cultus formaliter ab Ecclesia,)iit socialis. *)si ipsius nomine perficitur. a personis ad hoc deputatis et quidem per ritum ab ipsa institutum vel receptum (can. 1256). Atqui deputantur praeter sacros ministros etiam omnes fideles, in (plantum per baptismum incorporati sunt ut membri in Corpus Christi atque

9 Cfr. Ph. Oppetilioln. *InnlidumtM nyntrtnaieffhiforicae in noeram Ulunjiam. Tom. VI: .V4imir. « Lihirtjitu fundamndabM. Taurini 1041; NI. IÜghelO. Storia lihiryini. tom. /. Milano 1945. p. 1-15; C. Callicivnort, Liturbicae hudifidtonrn tom. J, Briutl* 1033. 1*33.*

b J. J. S. (1917). p. 528.

b Encyd. *Mediator M.* (J. I.<S. [1917]. p. 520-529). Cfr. S. \ux.. *Enarr. ia P**. 85 (PL. 37. col. 1081).

characteribus sacramentalibus insigniti ‘); accedere potest specialis deputatio a parte Ecclesiae v. g. religiosis facta qui Officium divinum recitent ex praecepto canonico (can. 610).

~ Complectitur cultus liturgicus^primario loco Sacrificium eucharisticum, in quo principaliter cultus Deo defertur;Sleinde confectio et administratio Sacramentorum (ad (piae adnumerari debent Sacramentalia)postremo laudis praeconium quod Deo cotidie offertur ¶. Quæ omnia ordinate comprehenduntur in mirabili illo cursu anni liturgici, quo mysteria Christi in diversis festis praesentia continenter adsunt atque operantur, scilicet ut exempla Christianae perfectionis et divinae gratiae fontes ‘). Diverso modo tamen isti ritus ad cultum divinum pertinent. Quidam enim *directe* et *explicite* actione aut verbo exprimunt obsequium excellentiae Dei (ita v. g. sacrificium ut latreuticum vel propitiatorium, laudes, gratiarum actiones); alii *indirecte* tantum et *implicite* Deum colunt, in quantum formaliter magis tendentes ad sanetdicationem hominum, Eius excellenceitiam tamen supponendo exprimunt et agnoscunt (ita v. g. sacramenta et plura sacramentalia, quae primarie sunt actiones salutiferae; orationes supplicatoriae) ‘).

Ritus liturgici, uti describuntur in libris ritualibus Ecclesiae (cfr. *tom. II, n. 18*) duas partes continent: partem *divinam*, omnia nempe (piae a Christo Domino ut essentiam Sacrificii eucharistici et Sacramentorum constituta sunt; *humanam*, ea omnia, actiones et verba, quae ab Ecclesia huic parti substantiali decursu saeculorum fuerunt adiecta.

Ut autem cultus liturgicus digne Deo offeratur duo omnino requiruntur elementa. Primo *elementum externum* i. e. externa et sensibus perceptibilis perfectio actionum et pronuntiatio verborum; est enim cultus socialis et uti talis signo externo compleatur necesse est. Hoc elementum externum, dummodo accedat saltem intentio agentis suum actum ordinandi ad cultum liturgicum, iam ex seipso aliquem effectum sortitur sc. ut actus cultus societatis cuius agens est membrum vel minister, idque sive ex opere operato sive ex opere operantis Ecclesiae, independenter a dispositione interna subiecti (cfr. *tom. T, ». 1128; II, n. 7-8*). Secundo *elementum internum* i. e. pia elevatio mentis ad Deum atque devotio una cum sincera

*) S. Th.. III, 7. 63. Cfr. *loin. II. η. 12. II. Oppenheim, o. r., p. 186-577.*

*) Knryel. *Mediator Dei. I. c., p. 680.*

3) Enryel. *Mediator Dei. I. r., p. 580.*

4) · Ad cultum nutem Del pertinet aliquid dupliciter: uno modo <nm illiquid Deo offertur, vel HiuTltclum vel oblatio vel aliquid hultumodl; ollo modo cum aliquid divinum ammltar. Ita S. Thoma*. II-II. 7. 05. a. 2; 7. 81. a. 3 ad 2; etiam III. 7. 60. a. 5; 7. 63, a. 2; 7. 65. II. 1. Ilftn^wi. l>l *definition de la lAlunjie* In (*Irraorianum* (1927), p. 201-228. Idem In *EpA. Litury.* (1921). p. 71-93; 106-119. Idem In *Priod.* (1917), p. 65-68.

tendentia perfectionis christinné acquirendae, quae sunt necessaria, ad hoc ut sit. actus cultus virtuosus a parte hominis individui eique ratione dispositionis plene proficiuus; absque hoc enim elemento «religio procul dubio inanis ritus ac vacua formae ratio evadit»¹⁾ secundum verbum Iesu Christi allegantis Isaiam prophetam: «Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me » *).

410. — Principia. I. *Deo debetur cultus tatriae tam externus quam internus, tam publicus quam privatus.* Est praeceptum ipsius legis naturalis. Ratio enim naturalis dictat specialem honorem et specialem servitutis et obsequii protestationem illi deberi, in quo specialis ratio excellentiae et dominii est agnoscenda; in Deo autem summa est excellentia, in quantum omnia in infinitum transcendit secundum omnimodum excessum, et supremum Ei competit dominium, quatenus est creator et gubernator omnium rerum. Qui quidem cultus etiam externus sit oportet, quia homo, utpote ex anima et corpore consistens, secundum utrumque Deum glorificare tenetur; tum etiam cultus externus requiritur ratione ipsius internae devotionis, quia connaturale est homini signis externis uti ad internum mentis affectum protestandum et augendum. Publicus seu socialis etiam requiritur cultus, quia Deus est etiam societatis conditor et supremus Dominus. — Est etiam praeceptum iuris divini positivi, uti constat ex verbis Christi apud Mattii. 4, 10: « Dominum Deum tuum adorabis et Illi soli servies ».

Porro cultus latriao debetur Sanctissimae Trinitati, singulis eiusdem Personis, Christo Domino, etiam sub speciebus sacramentalibus (Cfr. can. 1255, § 1).

II. *Deo debetur praesertim cultus liturgicus.* Elevati enim ad ordinem supernaturalem et incorporati in societatem spiritualem Ecclesiam, Christi Corpus mysticum, omnes baptizati et imprimis ipsa Ecclesia speciali obligatione tenentur qua tales Deo debitum reddere honorem ut auctori ordinis et vitae supernaturalis (Cfr. *loin.* T, ». 13, III). Secundum voluntatem autem et institutionem Dei illud digne tantummodo fit, si una cum Christo cui coniungimur, Mediatore nostro et Capite Corporis Eius, «per Ipsum et cum Ipso et in Ipso » Deo Patri in unitate Spiritus Sancti tribuamus omnem honorem et gloriam.

III. *Bonum atque utile est Dei Servos, una cum Christo regnantes, suppliciter invocare eorumque reliquias atque imagines venerari.* Ita

1) Encycl. *Mediator Dei*, I, <., p. 631 */<7.

2) Mnrc. 7. 0; 21). 13. Cfr. etlimi *tam.* I, p. 624*626,

can. 1276; et constat ex Trid. sens. 25. Pone ceteris Beatissimam Virginem Mariani fideles universi filiali devotione prosequantur (can. 1276). Beatae Mariae Virgini cultus hyperdulcio, aliis Sanctis dulciae cultus debetur; sacris reliquiis atque imaginibus veneratio et cultus debetur relativus personae ad quam reliquiae imaginesque referuntur (can. 1255).

411. — Regulae. I. Circa cultum liturgicum.

1° Cultus liturgicus est cultus publicus Ecclesiae qua societatis; proinde:

«) Obligatio illum exsequendi primarie tenet ipsam societatem, secundarie tantum personas individuatas, inquantum nempe istis speciale imponitur praeceptum vel ritus conficiendi uti ministris ad hoc deputati» (v. g. celebratio Missae pro populo, horae canonicae, confectio et administratio sacramentorum in determinatis circumstantiis) vel iis participandi et assistendi uti fidelibus (v. g. auditio Missae die Dominica, Communio Paschalis).

b) Xemini privatorum, etsi ex cleri ordine sint, fas est aliquid ex ritibus, in libris liturgicis et decisionibus S. (origr. Rituum praescriptis, independenter a legitima ecclesiastica auctoritate immutare, abolere vel quid novum, etiamsi desumptum sit ex Christiana antiquitate, introducere. « Uni Summo Pontifici ius est quemlibet de divino cultu agendo morem recognoscere ac statuere, novos introducere ac probare ritus, ooeque immutare, quos quidem immutandos indicaverit » (cfr. can. 1257), salva tamen substantia constituta iure divino. « Episcopis autem ius et officium est vigilare diligenter ut sacrorum canonum praescripta de divino cultu sedulo observentur » (cfr. can. 1261) †.

2° Ex sublimi dignitate cultus liturgiei sequitur quod sive a clero sive a fidelibus maximo honore et aestimatione prosequendus et maxima cura exsequendus sit: actione digna, accurata prolatione verborum, devota et actiosa assistentia et participatione, nitiditate et decore paramentorum omniumque rerum et locorum ad illum adhibitorum; ita etiam ut evitata omni praxi superstitiosa nihil admittatur a fide alienum vel ab ecclesiastica traditione absonum vel turpis lucri speciem praoseferens (can. 1261, § 1).

Liturgia, omni privatae devotioni praeferenda, praecise huius fontem, centrum ac normam constituere debet, ita ut exercitio privatae pietatis fideles quin a cultu liturgico amoveantur, e contra ad illum impensiore desiderio compellantur †. Optime proinde instruendi sunt fideles de valore cultus liturgiei, docendi de thesauris in ipso conditis atque de modo iisdem participandi, concionibus, instructionibus, libris atque opusculis etc

*) *Elit' > > 1. Mrduilor ! > <, I. «., p. 511; 1° lit. XII. \1| < h. 2 Nov. 11151 (.1. ,I.N. p051 I. p, 6iβ>.*
J) *Encycl. Mediator Dfi, L c> i p, 01*0,*

oo mod»» ut omni quietismo ac falso mysticism») seposito vitam suam practice spiritu liturgico imbuant *).

3° Ab altera parte magni facienda remanent privatae pietatis exercitia (in quibus eminent v. g. meditatio, examen conscientiae, visitatio coram Ss. Sacramento, diversae preces et supplicationes in honorem B. Mariae Virginis et specialim Ss. Rosarium, exercitia spiritualia) eaque quae licet ad S. Liturgiam stricte non pertineant, peculiari tamen momento dignitateque pollent, ita ut in liturgicum ordinem quodammodo inserta censeantur » (uti v. g. celebratio mensis Maii in honorem B. M. Virginis, mensis Itinii in honorem Ss. Cordis Iesu, plura novena et tridua, via ('ruris etc.). Haec enim omnia tum necessaria sunt ut sacerdotes et fideles acquirant internam illam devotionem sine qua (iuxta dicta n. 109) ritus liturgiei inanes et vani sunt, tum praecise impellunt ad assistendum Missae Sacrificio, ad recipienda sacramenta atque ad participandum aliis functionibus liturgicis. « Quamobrem perniciosam rem egerit ac fallacia plenam, qui temerario ausu sumpserit haec omnia pietatis exercitia reformare, eaque ad liturgicorum rituum rationes ac modos solummodo reducere» ').

Licet ergo liturgica precatio «cum publica sit inclitae Iesu Christi Sponsae supplicatio, privatis precibus potior»; excellentia praestet », hae» tamen duo genera non sese excludunt vel inter se repugnant, sed magis sese corroborant, et simul coniuncti ad copiosum fructum perducunt, tendentia ad idem propositum: « donec formetur Christus in nobis» (Gal. i. 19)').

II. Circa cultum duliae et hyperduliae.

1. 1° Cultu *publico* eos tantum servos Dei venerari licet, qui auctoritate Ecclesiae inter Sanctos vel Beatos relati sint. In album *Sanctorum* canonice relatis cultus duliae debetur et Sancti coli possunt ubique et quovis actu eius generis cultus; *Beati* vero non possunt nisi loco » modo quo BOBUUius Pontifex coiii-esserit (can. 1277). Servie Dei *aequipollenter* beatificatis iidem concedi possint actus publici cultus, quibus honorari consueverunt formaliter beatificati -2 (can. 2135) ').

Domum, publicato decreto quo declaratur alicuius Servi Dei virtutes omnes in gradu heroico vel martyrium bene esse probata. Servus Dei nuncupari potest *Kiicrabili*x; qui tamen titulus nullam publici cultus permissionem importat (can. 2115. § 2 et 1084, § 2). Imagines Servorum Dei, nondum beatitientorum, neque

b Encycl. *Mediator Dei*, l. c., 592-593.

') Encycl. *Mediator Dei*, l. c., p. 583-587. In necessitat»' privatae pietatis exercitio de-ntio Institit Card. Serret. S. Olllell vplst. ad Eplw. Sallsbunr. 15 Nov. 1941 (*Sakb. KIrrwddall* 25 Dec. 1918, w. 20).

') Encycl. *Mediator Dei*, l. e., p. 537.

·) Aequipollenter beatificati dicuntur illi Servi Dei, quorum causa Ix-atilcatlonie processit per viam vxtniordlnarlam casus excepti seu cultu». Per liane extraordinariam viam proceditur, quando probari Intenditur aliquem Servum Dei in powctMlonc publici et ccelcxiastlcl cultus venerari (can. 2000, I 1 et 2). Talla processus admittitur pro Hh Servis Dei, qui poet pontificatum Alexandri III vt ante tempus a constitutione Urbani VIII *Caelexitx Ilieruntidem* anno 1034 praefixum (id est ante annum 1534) ex tolerantia cultum habuerunt (can. 2125). Processu rite >crncto «ml nonunni Iurl· (can. 2125-2134) et continuato cultu per decretum Romani Pontificis. Servus Dei habendus est. Iuoilpollenter Iwat.lfbeatns (can. 2134).

altaribus utcumque imponi possunt neque extra altaria depingi cum aureolis, radiis, aliisque sanctitatis signis; possunt tamen eorum imagines vel gesta ac facta in parietibus ecclesiae, seu in vitris coloratis exhiberi, dummodo imagines illae neque aliquod cultus vel sanctitatis indicium prae se ferant, neque quid profani aut ab Ecclesiae consuetudine alieni. Cfr. Decr. Auth. S. C. R., n. 3835. — Quatinus autem in honorem Servi Dei pomper approbatione Ordinarii iubeatur, qui quidem abstinere dabat ab eisdem orationibus commendandis ac praesertim indulgentiis ditandis. Cfr. Decr. S. C. Rit., 21 Martii 1914 (A. A. S. 9 p. 192).

2° Laudabiliter quoque, servatis servandis, Sancti nationum, dioecesium, provinciarum, confraternitatum, familiarum religiosarum aliorumque locorum et moralium personarum eliguntur et, accedente confirmatione Sedis Apostolicae, constituuntur *Patroni*; Beati non item, sine peculiari eiusdem Sedis Apostolicae induito (can. 1278).

412. — III. Circa cultum imaginum. 1° Nemini licet in ecclesiis, etiam exemptis, aliisve locis sacris ullam *insolitam* ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Ordinario loci sit approbata (can. 1279, § 1).

2° Ordinarius autem sacras imagines publice ad fidelium venerationem exponendas ne approbet, quae cum *probato* Ecclesiae *usu* non congruant. Numquam sinat in ecclesiis aliisve locis sacris exhiberi *falsi dogmatis* imagines vel quae debitam *decentiam* et *honestatem* non prae se ferant, aut rudibus *periculosi erroris occasionem* praebeant (can. 1279, § 2, 3). Cfr. Decr. S. Off. 26 Maii 1937 *) «Do novis cultus seu devotionis formis non introducendis deque inolit in re abusibus tollendis». Ad sacras tamen mules sacrosque ritus debita reverentia debitoque honore inserviendum liber relinquatur campus *arti christianae* etiam modernae, dummodo *potius spectentur necessitates christianae communitatis* quam peculiari artificum indicium atque ingenium; reprobatis iis imaginibus et formis quae magis sacrae artis deformationes videantur, quaeque etiam nonnunquam decori, modestiae ac pietati christianae aperte repugnant. Ita Pius XII, Encycl. *Mediator Dei*, 20 Nov. 1947 †. Notes et deer. S. Off. 26 Aug. 1891, ex quo imagines solum Cor lesu sine persona repraesentantes tantum privatae devotioni permittuntur, sed in altaribus publicae venerationi colendae non debent exponi‡).

3° Si imaginée, publicae venerationi expositae, *solemniter benedicantur*, haec benedictio Ordinario reservatur, qui tamen potest eam cuilibet sacerdoti committere (can. 1279, § 4).

4° Imagines *pretiosae*, idest vetustate, arto aut cultu praestantes, in ecclesiis vel oratoriis publicis fidelium venerationi expositae, si quando repamine indigeant, numquam *restaurentur* nisi dato scriptis coeigeimu ab Ordinario; cui, antequam licentiam concedat, prudentes ac peritos viros consulat (can. 1286). Nec possunt valide alienari neque in aliam ecclesiam perpetuo transferri sine Apostolicae Sedis permissu (can. 1281). ‡)

* Nisi censura ecclesiastica praecesserit, ne edantur, etiam a laicis, imagines sacrae quovis modo *imprimendae*, sive preces adiunctas habent, sive de illis eduntur (can. 1385, § I, 3°). *Prohibentur* autem imagines quoquo modo impressae Domini Nostri Iesu Christi, Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque

*) J. J. S. (1937). p. 301.

2) J. A. 8. (1947), p. 590-591; cfr. S. Off., 27 Aug. 1952 (J. J. S. (1952). p. 542); cfr. Schmidt In *Periclitura* (1953), p. 139

3) Coll. dr Prop. Fide, n. 1707. Cfr. c. 8. J. Hit. 28 Martii 1914 (J. J. S. (1914), p. 116K

Sanctorum vel aliorum Servorum Dei *ab Ecclesiae tentu et decreti* alienae* (c. 1399» n. 12; cfr. S. Off. 30 Martii 1921; *Λ.Λ.#.*, p. 197).

1

Nota. — Vexilla seu insignia non stricto religiosa, modo non pertineant ad societates religioni catholicae manifeste contrarias nec reprobata sint harum statuta neque ipsa insignia aliquod emblemata de se vetitum ac reprobatum praeferant), in ecclesia et in functionibus admitti possunt. Atque etiam benedici possunt si hoc in obsequium religionis catholicae pacifice postuletur *). Excipiuntur tamen vexilla seu insignia partium politicarum (piae benedicere non licet †), atque ab ecclesia arceantur. Prohibitio admittendi vexilla religioni catholicae contraria etc. pro solemni functione sexseculorum solummodo valet de ea parte processionis quae feretrum praecedat, non de multitudine quae sponte illud sequitur; *in ecclesia* tamen inferri non possunt †).

I

l

j

i

I

413. — IV. Circa cultum reliquiarum. 1° Authenticitas earum. Eae solae reliquiae in ecclesiis, quamquam exemptis, publico cultu honorari possunt, quas genuinas esse constet authentico documento alicuius S. R. E. Cardinalis, vel Ordinarii loci, vel alius viri ecclesiastici cui facultas *authentificandi* induito apostolico sit concessa; Vicarius vero Generalis nequit, sine mandato speciali, reliquias authenticas edicere (can. 1283). Nequit etiam, sine tali mandato, authenticare *partem* sacrae reliquiae, ex authentica extractam aut novum authenticitatis documentum tradere vel sacrae reliquiae novum sigillum apponere4).

i

i

Locorum autem Ordinarii reliquias, quam certo non esse authenticas norint, a fidelium cultu prudenter amoveant (can. 1284). Eae vero reliquiae, quarum authenticitatis documenta ob civiles perturbationes vel ob alium quemlibet casum interierint, publicae venerationi non exponantur, nisi praecedat iudicium Ordinarii loci, non autem Vicarii Generalis sine mandato speciali. Attamen, reliquiae *antiquae* in ea veneratione, qua hactenus fuerunt, sunt retinendae, nisi in aliquo peculiari casu certis argumentis constet eas falsas vel suppositicias esse (can. 1285). Locorum Ordinarii ne sinant, maxime in sacris concionibus, libris, ephemeridibus vel commentariis fovendae pietati destinatis, ex meris coniecturis, ex solis probabilibus argumentis vel praeiudicatis opinionibus, praesertim verbis ludibrium aut despectum sapientibus, quaestiones agitari de sacrarum reliquiarum authenticitate (can. 1286).

Qui *falsa* reliquias conficit, aut scienter vendit, distribuit vel publicae fidelium venerationi exponit, ipso facto excommunicationem Ordinario reservatam contrahit (can. 2336).

»v»

't

—

2° *Expositio reliquiarum*. Reliquiae eum *exponantur*, in thecis seu in ijs clausae et Obsignatae sint oportet. Reliquiae *Sanctissimae Crucis* nunquam in eadem theca cum reliquiis Sanctorum publicae venerationi exhibeantur, sed propriam thecam separatam habeant. Bifidum reliquiae, sine peculiari induito, in processionibus ne circumferantur, neve in ecclesiis exponantur, nisi ubi eorum Officium et Missa celebretur ex Sedis Apostolicae concessione (can. 1287).

*) Quia vexillii praeseferant emblemata inchoata Impia vel perniciosa ab ecclesia et omnibus liturgicis (inchoata vixit et sic extollantur clorum a (unctione religiosa recedat S. Off. 2i Nov. 1897. Cfr. *Eph. IU. Eam altera* (1947), p. 57-58.

S. C. IUL, 26 Martii 1921 (*J.J.N.* [1921] 1, p. 171).
*) S. Off., 20 Martii 1947 (*A.A.S.* [1947] 1, p. 130).
b Litt. S. Off. ml Card. Arellio. P. 1917. Cfr. *Λ/οη. crrl.* (1918). 23.
*) C. C. Int., 17 Iulii 1933 «nb I (4. J. N. 11933), p. 315).

3° Alienatio et asservatio reliquiarum, *hmiynea reliquiael*) itomque eao quae in aliqua ecclesia magna populi veneratione honorentur, nequeunt valido alienari neque in alia in ecclesiam perpetuo transferri sine Apostolicae Sedis permissu (can. 1281. § 1). Sanctissimae Crucie reliquiae, quas in cruce pectorali Episcopus forte defert, ecclesiae cathedrali, ipso defuncto, cedunt Episcopo successori transmittendae; et si defunctus pluribus praefuerit dioecesibus, ecclcriat cathedrali dioecesis in cuius territorio supremum diem obiit aut, si extra (libe- cesim mortuus est, ex qua ultimo discessit (can. 1288).

Sacras reliquias vendere nefas est †; adooque Ordinarii locorum, vicarii foranei, parochi, aliive curam animarum habentes, sedulo caveant ne sacrae reliquiae, praesertim, sanctissimae Crucis, occasione maxime hereditatum aut alienationis acervi bonorum veneant, neve in acatholicorum manus transeant (can. 1289).

eZ.

Insignes Sanctorum vel Beatorum reliquiae nequeun[in ju^dibiis vel oratoriis privatis asservari, sine expressa Ordinarii loci licentia, Reliquiae vero non insignes debito cum honore etiam iii domibus privatis servari pieque a fidelibus gestari possunt (can. 1282). — Ceterum rectores ecclesiarum, cotorique ad quos spectat, sedulo invigilent ne sacrae reliquiae ullo modo profanentur, hominum incuria pereant vel minus decenter custodiantur (can. 1289).

Articulus 11.

Oratio.

414. — I. Notio et divisio. Oratio late sumpta, prout comprehendit etiam meditationem, laudem Dei etc., est ascensus mentis iu Deum '); jiratio proprie dicta, de qua hic agimus, est petitio decentium a Deo †. Oratio est actus religionis; etenim «per orationem homo Deo reverentiam exhibet, in quantum Ei se subiicit et profitetur orando se Eo indigere sicut auctore suorum bonorum » (II-II, q. 83, a. 3). — Oratio dividitur: In in *internam* seu *mentalem*, <|iaae corde absolvitur, et *externam* seu *vocalem*, quae voce etiam profertur; 2° in *publicam*, quae fit nomine Ecclesiae a personis legitime ad hoc, deputatis, et *privatam*, quae funditur nomine proprio pro se vel pro aliis.

) Insignes Sanctorum vel Beatorum reliquiliw eunt corpus, caput, brachium, antlhnwhluni, cor, lingu. inmius. crue aut Illa pun corpori* In qua pak-uis est martyr, dummodo nit Integra d non parva (ran. 128|, | 2).

-) Cfr. Infra ». 110 in *fine*. Cfr. etiam S. C. Indulg. Ct Iteliq., 21 Dec. 1878 (n. 113) pw clplens: < No Chrbdlfldck» sub quolibet praetextu, ctfiun redhnondl, sarnw Rcliqulnx rt Sanrto rum exuvias, licet capsula reconditae et sigillo munitas, tom in Urbe quum extra emere nut mercari praesumant ». — Hine ubl adest periculum profanatInnin per so auctoritas OCokslastlCB monenda est; excipe tantum periculum imminentis profanationi*. Ita ut periculum c**ct in m<»m. Cfr. (îênleot, I. ». 288; Cocchl. i. A. r.; Blat, i. A. r.

3) Ita S. Io. Dum., b<■ /M. <>rlhnd.9 I, ;|. r. 21 (Mlgnr, PU. DI. coi. imio),

4) Ita 8. Th.. II-IL q. 83. a. 1, poM. S. Io. Dnm., /, c.

*11. Necessitas orationis. Oratio adultix est in << >>; tria non solu in necessitate praecepti, sed etiam, de via ortlinaria^ne<esxitat<' niedTi in opere salutis eoiujctqjueinlae 'j/'ZuiÆc- £>·ιΛιη*Λ" ð·b4·ĩ*.ζ^£<·Γ*'.~5 Ctti

Probatur necessitas *medii* ex multis locis S. Scripturae.: « Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* (Matth. 26, 11); «Petite et dabitur vobis » (Mattii. 7, 7); « Non habetis propter quod non postulatis» (Iac. 4, 2). Uniusmodi loci probant non solummodo necessitatem praecepti, verum etiam necessitatem *medii*, quia necessitatem orationis inculcant tamquam *medii* ordinarii ad gratias necessarias obtinendas. Idem constat ex documentis magisterii ecclesiastici et ex SS. Patribus et Doctoribus Ecclesiae, praesertim ubi citatos S. Scripturae locos interpretantur. — Necessitas *praecepti* probatur: 1° ex S. Scriptura, ubi saepe necessitas orationis sub forma praecepti proponitur, ita ut Ecclesia dicat: * praeceptis salutaribus moniti »; 2° ex eo quod homo tenetur tendere ad bonum gratiae et vitam aeternam ideoque media adhibere necessaria ad illa bona consequenda, inter quae media venit et oratio, ut probavimus; 3° ex ipso praecepto virtutis religionis, quia homo tenetur cultum Deo exhibere de omnibus suis bonis; sed per orationem praecise homo tradit «mentem suam Deo quam ei per reverentiam subiicit et quodammodo praesentat » *).

Necessitas *medii* orationis sic paulo fusius evolvitur: Opus salutis nostra in line vita sou vita salutaris, qua ad aeternam beatitudinem pervenimus. his tribus componitur: husticatione, “observantia praeceptorum et—per>everantia finali. Porro, praeterquam quod iustificatio est opus gratiae, perseverantia quoque tualis non obtinetur sine speciali gratiae auxilio, et auxilium gratia· pariter ne- casarium est ad legem implendam sicut oportet ad salutem. lamvero in distributione gratiae ordinaria Dei providentia hunc statuit ordinem, quo vult ut. gratia Eius praeventi, supplici oratione ceteras gratias quibus legem impleamus it in bono perseveremus et ipsi petamus. Hoc constat ex testibus S. Scripturae supra citatis’). Constat ex documentis magisterii ecclesiastici: a) pro gratia necessaria ad praeceptorum observantiam ox (’one. Trid. («ce*. VI. cap. II). dicente cum S. Augustino: “ Deus impossibilia non iubet. sed iubendo monet et facere quod possis et petere quod non possis, et adiuvat ut possis»; b) pro perseverantiae dono ex Cone. Arausicano II. quando dicit: « Adiutoriui Dei etiam renatis ac «anatis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire vel in bono possint opere perduraro » ·),

Idem constat ex consensu SS. Patrum et Doctorum Eccloeiae. Sic S. Aug. in /’«. 102. scribit: † Deus dare vult, sed non dat nisi petenti»4). Et S. Thomas: † Post Baptismum necessaria est homini iugis oratio ad hoc, quod caelum introeat: licet enim per Baptismum remittantur peccata. remanet tamen fome.- peccati.

’) Ile nuooaeitate modii in genere cfr. «uptn η. 30Î intuv.

’) II-II, q. 83. <i. 3 ad 3.

») Cfr. etiam Snp. 8. 21: Inc. I. 5: Luo. 21, 30; I Pct. I. 7, Cfr. Deny., n. 183. Mlgie. 37. col. 13;·|,

hob impugnans interius; et mundus et daemones qui impugnant exterius»1). Et in verba Salvatoris ad Samaritanam: «Tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam», «ostenditur, ita ait,... quia absque petitione et desiderio non datur alicui gratia»3). Et alibi: «Inter omnia necessaria ad vitam christiana praecipua est oratio»3). — S. Bonaventura in verba Evangelii: «Domus mea domus orationis vocabitur», dicit: «nullus domum Dei fideliter habitat, ne finaliter perseverat, qui orationi non intendit, et omnis qui intendit orationi instanter et fideliter, in domo Dei manet, ut decet. Talis autem solus idoneus est ad salutem; totius ergo nostrae salutis effectus est sanctae orationis dignus et conveniens usus»4). — S. Alfonsus demum totum suum opus «de *Magno Medio Orationis** hisco verbis concludit: «Qui orat certo salvabitur, qui non orat certo damnabitur · *)».

Confirmatur demum doctrina proposita ratione convenientiae, tum ob rationem bonorum spiritualium quae non nisi divinitus dantur quaeque ideo per recursum ad Deum obtinenda sunt4); tum ob inefficaciam voluntatis nostrae ad implenda ea quae vult, nisi per virtutem divinam7); tum ob ipsam naturam orationis quae, utpote humilitatem fovens, est dispositio maxime conveniens ad gratiam ").

III. Frequentia obligationis. Praeceptum est orare frequenter. Constat ex Eccli. 18,22: «Non impediaris orare semper»; Lue. 18, 1: «Oportet semper orare, et non deficere ».

Hinc obligat *per se*: 1° initio usus rationis; 2° in articulo mortis; 3° frequenter in vita. — Obligat *per accidens*: 1° quoties urget gravitas tentatio, quae aliter vinci nequeat, quod saepe evenit; 2° in statu peccati mortalis, ad resurgendum; 3° quoties urget gravis calamitas proximi, praesertim publica (*lib. 3 in initio*; Silva, p. 3, *app. punct. i*, *concio* 39, *punct. 2*; *Praep. ad mortem, cons. 30*).

«C

Quod attinet ad orationis *frequentiam* in vita, S. Alfonsus cum aliis (DI), docet, orationem per notabile tempus omittere, puta per mensem aut certe per duos menses, esse *per se* peccatum grave. Rationes sunt: 1° necessitas orationis ad rectitudinem vitae, ut ostendimus; 2° quia per tantum tempus non orare est graviter deficere a praecepta frequenti oratione. Haec doctrina intelligenda est, seclusa obligatione *per accident* (S. Alf., *Instit. catech., part. 1, cap. 1, § 4*; *De orat., part. 1, cap. 3, § 3*; *Fera sponsa, cap. 20*; *Praxis amoris, cap. 8*; *Praep. ad mortem, consid. 30, punct. 2*).

Qui orationem negligit, cum per accidens obligat, non peccat contra religionem, sed contra eam vim illius. Quia per accidens obligat ad orandum.

* . ü HI. 7. 39. a. 5 c.

3) In Io. I, 10.

3) In I Timoth., cap. 2, led. I. Cfr. et In Matth. 7. 7.

4) Senn. dr. temp. Doct. IX p. Pent., serin. II.

Paru I, cap. I in fine; et in fine totius opusculi. Cfr. et totum Peccolamentum di rita, Acvati-menti necessari ad ogni jyrsona di qualunque stait per salrarsi. — Numquid witis commendatur lectio eximii operis S. Alfonsi: magno medio orationis, quod Ipec anteponebat omnibus opo-rlbtim sais, ob magnam eius utilitatem.

4) Cfr. S. Th., 4 dicit., q. 4. a. 1. q. 3.

7) Cfr. IU. q. 21. a. 1.

·) Cfr. III, q. 13, a. 1 ad 3.

IV. Obiectum orationis constituunt ea omnia quae licite desiderantur ut cum S. Augustino *) docet S. Thomas '). Sicut igitur absolute licet desiderare ea bona quibus beatificamur et quibus meremur beatitudinem, sic quoque licet ea petere absolute, secundum ordinem tamen divinae Providentiae. Cetera vero bona nec desiderare nec petere possumus licite nisi conditionate, in quantum nempe sunt adminicula quibus iuvamur ad tendendum in beatitudinem *).

Notes autem haec omnia etiam pro omnibus proximis nostris impetranda esse, ex lege caritatis; ita ut nec inimicos nostros ab oratione excludere liceat '). Pro determinatis personis eatenus orandum est quatenus eorum necessitas vel coniunctio specialis nobiscum id postulaverint.

V. Efficacia orationis. Oratio facta cum debitis conditionibus, infallibiliter impetrat, vi divinae promissionis, si ille, pro quo oratur, non ponat obicem. Haec promissio frequenter in Script, repetitur, ut in Ps. 49,15: «Invoca me in die tribulationis; eruam te, et honorificabis me»; ideo in Ps. 65,20 aiebat David: «Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me ». Item Matth. 7,7,8: «Petite et dabitur vobis... Omnis enim qui petit, accipit»; Io. 16,23: «Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis ».

jr

VI. Conditiones efficaciae sunt: 1° ut petantur *utilia ad salutem*, uti habetur in verbis «in nomine meo», et in I Io. 5,1-1: «Quodcumque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos»; 2° *cum humilitate*; quia «Deus superbis resistit» (Iac. 4,6); 3° *cum fide* >. *firma*; ex Matth. 21,22: «Omnia quaecumque petieritis in oratione credentes, accipietis», et Mare. 11,24: «Omnia quaecumque orantes petit, credite quia accipietis et eveniet vobis »; 4° *cum perseverantia*, ut explicuit Christus apud Lue. 14, in parabola de illo, qui tres panes petit ab amico, et in altera cap. 18, de vidua, quae a indice vindictam petiit (S. Alf., *De orat.*, part. 1, cap. 3; 8. Thom. 1II-II, q. 83, n. 7 ad 2 et a. 15 ad 2).

,sr

n

Advertendum autem, quod si oratio non omnes conditiones necessarias habeat, possit nihilominus impetrare r.r *benignitate* Dei, quamvis non infallibiliter c.r *promissione*; impetrabit saltem spiritum ferventioris orationis (S. Alf., in *Trident.*, sess. 6, n, 143).

→ £/». 130. r. 10. n. 10-20.

*) II-II. Q. 83, n. 5.

*) S. Th., I. c., n. fi.

† Cfr. I Tini. 2. 13; Inc. 5, 10; Mntth. 5. 10. II.

Demum, si pro aliis oramus, oratio nostra pro istis tunc tantum efficax erit, si nullum impedimentum eius efficaciae opponunt. Cfr. IMI, q. 83, a. 7 ad 2.

VII. Modus externus orandi pro cultu *publico* proprie dicto regitur solis legibus liturgicis Ecclesiae (cfr. cati. 1257, 1260, 1261).— Pro cultu autem *privato* quidem, sed publice exercendo, e can. 1259 orationes et pietatis exercitia ne permittantur in ecclesiis vel oratoriis sine revisione et expressa Ordinarii loci licentia, qui in casibus difficilioribus rem totam Sedi Apostolicae subiiciat. Nequit autem novas litanias approbare publice recitandas *).

415. — Quaestiones. Qu a e r . 1" **Jn sit peccatum preces malutituu aut vespertinas omittere.**

Jlesp. Per se, *negat.*: quia nullum de illis exstat praeceptum. In praxi vero, illas saepius omittere non excusabitur a veniali; acediam namque denotat, tum quia dictas preces peragere est generalis consuetudo fidelium, tum quia, qui illas omittunt, et alias orare negligunt. Idem fere dicendum de precibus ante et post principales refectioes (Suarez, *De relig., tr. I, lib. 3, cap. 6, n. 11*; Elbel, *Theol. mor., part. 2, n. 100*).

Qu a e r . 2° *Quantum peccatum sit voluntaria distractio in oratione.*

Jlesp. Est veniale, etiamsi oratio non sit praecepta; quia est quaedam irreverentia erga Deum. Praeterea impedit orationis fructum; «illam enim orationem Deus non audit, cui ille, (pii orat, non intendit », ait S. Gregor, apud S. Thom. II-TI, q. 83, a. 13; ideo ibidem S. August, dicit: «Cum oratis Deum, hoc versetur in corde, (piod profertur in ore. » ’).

Ca pu t II.

PECCATA CONTRA PRIMUM PRAECEPTUM

Contra bonum religionis i. e. cultus Deo debiti duobus modis peccari potest: 1° per *cultum vitiosum* scii, vel tribuendo Deo cultum *modo indebito* (Art. I) vel tribuendo *cultum Deo debitum crealimu* (Art. II) »); 2° per *defectum cultus* i. e. per irreligiositatem scii, vd

1) Cfr. otium Ihvr. S. (*. Cone. II Ecbr. 1936 do i»Hh |>eregrinationibus (A.A.N. |i93β1. p. 107).

2) Cfr. IMI. 7. 83. it. 13; et infm m. 1126. 711. 1. Textus S. Grog. Implicite est In M>. tt. Mor. (M. /*. L. 76. coL 238); mi litteram est ex lliurono a S. V. /<rp. in Kcq. S. Aug. ap. (M. /-. L. 116. ml. 891.) A. S. Thoma proprie allegatur de in/m/ionr; sed agit rovom do etohsM.

3) Nomine *cultu** *vittori* indicamur, quae antiquiore* theologi *nuj^rslifionctii* dicebant. Quar vox nontris temporibus potin* cultum Indebitum veri Del (praecipuo cultum Inanem) ri occnl* tlemum (praecipuo autem vana-» observantias) complectitur. !>e materia huius rapith «· mdo: P. Séjourné, art. Suprnrfi/inn in *Did. IhMl. rath.. tom. II. II rat. 2763-2821.*

sensu privativo cultum divinum *negligendo*, vel sensu contrario *Deum ore vel opere iniuria afficiendo* (Art. III). — De irreligiositate verbis commissa agemus in tractatu de secundo praecepto (n. 157 *</.), de ceteris in hoc capite sermo erit.

Articulus I.

Cultus indebitus Dei.

416. — Notio. Cultus indebitus veri Numinis est vel *inanis* vel *falsus*. 1° *Inanis seu superfluus* est, qui ponit religionem in rebus aut circumstantiis externis, ut in numero, colore, situ, loco, tempore et similibus, contra praecepta Ecclesiae vel morem Christianum.

Iles enim vel circumstantiae externae valorem religiosum non habent nisi in quantum Ecclesia vel mos Christianus iis utitur ad exprimendam religionem internam, sive propter aliquem sensum symbolicum (v. g. quinque orationes ad quinque vulnera Christi; septem preces in honorem septem dolorum B. M. V.) sive propter aliquam revelationem privatam ab Ecclesia recognitam (v. g. novem primae feriae sextae), sive quia cultus externus, qui determinatione indiget, tali modo ab Ecclesia vel more ehristiano statutus est. Qui secundum ingenium proprium formas externas cultus et devotionis comminiscitur, facile menti Ecclesiae et sensui ehristiano contrariando cultus inanis reus erit.

Exempla: ad obtinendum a Deo aliquod beneficium ieiunare in festo l'ascliatis, addere orationes in Missa contra leges rubricarum, exigere determinatum numerum candelarum in Missae celebratione '), spargere preces concatenatas, exercere devotiones ab Ecclesiae mente alienas *) (ut ad mensuram corporalem Christi, ad humerum ') vel ad sacrum Caput Christi '), ad numerum spinarum in corona Christi vel percussionum in flagellatione et aliti innumera).

2° *Falsus cultus* est, qui Deum colere intendit aliquid falsum significando v. g. si quis nunc Deum coleret per caeremonias legis veteris, quibus Christi mysteria significabantur futura, ut si quis circumcideret pueros vel animalia sacrificaret (cfr. Gal. 2, 5; Ilebr. 10, 1-9); si quis nova Sacramenta vel alia sacrificia in Ecclesiam introduceret; si falsas reliquias venerandas proponeret, falsa miracula, falsas prophetias aut reveltittones spargeret et similia.

b Cfr. Con*\ Trh!.. 22: Ih- oterrvandi* ri evitandis tn crlrbndione Mismu.

b Cfr. S. 20 Mail 1937 (J. .I.8. (1937 I. p. 301).

b Ilclivtii n S. C. Indulff., 7 MiirU 1078, 13 FVbr. 1879; n S. Off.. G M>rll. 1879; n S. C. IUt.. 5 Imi. 1879. Cfr. *Documentation rath.* (1930). I. eol. 1139-1412.

b S. Off.. IS hin. 1938 (J. J.X. (1938). p. 220). - Quoml lüiivi devotione*: S. Off., 12 Drc. 1939 (J. J. S'. [1910). p. 21).

417. — Moralitas. I. *Cultus* inanis vel superfluos *ut plurimum*»o» cxi reiimlt' pcccul?»», quia materia levis est et actione* ex se non sunt malae, ideoque non includit gravem irreverentiam in Deum. Saepe etiam excusat simplicitas. Secus vero esset, si ex pravo animo et contemptu vel pertinaciter contra eypressam condemnationem ab Ecclesia inflictam fieret; tunc grave peccatum esset ob gravem irreverentiam. Ita communiter (n. 4).

Nihilominus sacerdos, utique cum prudentia, formas crassiores cultus inani* evellere conotur, ceterisque nullo modo faveat; quia cultus superstitiosus verae devotioni nocet et scandalo c«t acatholicis.

II. Falsus cultus *grave peccatum est ex genere suo*, quia religionem fundat in mendaciis, ideoque gravem divinae veritati iniuriam irrogat; nisi excusat simplicitas. Tta communiter (n. 3).

Grave peccatum autem non videtur narrando fingere aliquod factum vel aliquam circumstantiam falsam, ut *in genere* Divina Bonitas vel Sanctorum potentia intercessionis extollatur. Tunc enim falsitas qua talis non immediate adhibetur ad colendum Deum. Secus si miraculum fingatur, ut *in eo et ex eo* Deus (vel Sanctus) colatur x).

Nota. Vi can. 1261, § 1, locorum Ordinarii advigilent praesertim ne in cultum divinum sive publicum sive privatum aut in quotidianam fidelium vitam superstitiosa ulla praxis inducatur, aut quidquam admittatur a fide alienum vel ab eccteeiastica traditione absonum vel turpis quaestus speciem prae se ferens. Lego* loci Ordinarii valent etiam pro exemptis atque in hunc finem ille potest eorum Ecclesias vel oratoria publica visitare (can. 1261, § 2). Imo, vi can. 2352, superstitio ah Ordinario punienda est*).

Articulus 11.

Cultus falsi numinis.

Duplici modo cultus religiosus falso numini praestatur:

a) agnoscendo *in creaturis aliquid divinum* et exhibendo *eu cultum religiosum* (i. e. cultum qui exprimit subiectionem) *quasi ci> propter nativam excellentiam debitum*; et dicitur idololatria;

b) proseguendo *adeptionem cognitionis vel auxilium a daemone*, quia agnoscendo eius scientiam et potentiam ut nobis pro-

S. C. Concilii decreto diei 7 iun. 1932 monuit in evulgandi* gñitilw et beneficiIa coelcstlbu* hn|M'inith ct Htlx* hunc ob carnum corrogata, cavendum eme, ut. (uiurratu, quae eub gratiarum nomine exhibentur, prncwefernt credlbilltati* algn: atquo Insuper, ut omnlñ inter gñitlñm obtentam ct clifinotiyimin oblatam connexioni- miNpicfo ulet (A.A.S, (1932). p. 240).

2) Cfr. etiam can. 1259 et allow citatos eupra » 112.

ficuas casque expetendo vel acceptando honor ei tribuitur quasi-religiosus *).

In occultismo hodierno et in magia primitivorum ac modernorum aliquando invenitur talis agnitio et cultus daemonis (proprie vel improprie, ut infra exponemus)¹⁾. Saepius autem hi modi agendi quasi religioni fundantur in /o/>o opinionone <le wM enlia >> mafficarum, Quamvis in hoc casu proprio non ad Cultum falsi numinis pertineant, propter aflinitatem uno contextu tractandi sunt *).

§ T. - Idololatria.

418. — Notio et divisio. Idololatria est cultus divinus exhibitus creaturis.

Idololatria vi vocis est cultus, qui dum soli Deo debetur, *idolo* tribuitur. Idolum autem proprie est statua vel imago vel symbolum, repraesentans creaturam ut Deum; dein etiam quaevis creatura, quae tamquam Deus colitur, etsi non in aliqua repraesentatione, sed in se et propter se adoretur, ut si soli in se cultus divinus tribueretur. In S. Scriptura idolum aliquando nihil dicitur, quia qui «scientiam habent ♦ i. e. fide Christiana pleno imbuti sunt (1 Cor. 8, 1-13). omnem cultum a paganis praestitum inanem esse sciunt; aliquando dicitur daemon (1 Cor. 10, 20; Dent. 32, 17; Ps. 95, 5), quia daemonia sive iuxta Deum verum, sive reiocto LUo, se colenda exhibuerunt in idolis tamquam principes huius mundi. — Idololatria triplici actu perfici potest: actu intellectus quo creatura creditur Deus, actu voluntatis quo intenditur creaturam honorare ut Deum, actu exteriori quo creaturae externe honor divinus tribuitur. Citimus actus sufficit ut habeatur idololatria 4).

Idololatria est duplex: 1° FormaZtf seu *propria*, quae fit cum intentione adorandi; et subdistinguitur in *perfectam*, quando procedit ex infidelitate, qua idolum sive creatura creditur Deus esse; et *imperfectam*, quando procedit, non ex errore circa Divinitatem sed ex odio Dei aut desiderio aliquid obtinendi a daemonibus. — 2° *Materiali** seu *ficta*. quae fit sine affectu colendi, v. g. ex metu mortis (n. 12).

419. — Moralitas. *Idololatria tum formalis sire perfecta sire imperfecta. tum materialis est gravissimum peccatum laesae Maiestatis divinae.*

»1 Cfr. II-II. <l. 92. a. 2 nd 2.

Cfr. L. Giutrtto. art. *Mayir* hi *Did. thdol. rath.*, tom. 9. II. *rol.* 1310*1530; P. Séjourné, nrt. *XorCfUfrie* In *Did. thM. rath.*, tm. II. II. *ral.* 2391-2117; B. Kloppvnbunr, O *Eftpirilittmo dr Umbanda* in *Err. Ecd. lirai.* (1931), p. 303 *99.

*1 Nomine occuJthml complectimur turn dlvhmtionrm. turn viuuun observantium scn.su ab auctore in editionibus pnM-edentibtw Intente (sell, pronocutlonem nuxllil vel favoris), tum maffiam (qiuun artem mini operandi intellicebntt antiquiores Theologi). Sennum horum verborum in hae editione intentum mils bs is dcflnlemnu.

.) Cfr. Gallo, *Sitppdiat Evanodii prarconibm ddatae*, II. *ned*, 2. c. 1 (1872), p. 35 s*/l.; A. Michel, art. *Idulolatrir* in *Did. IMol. rath.*, tom. 7, I. rot 602-009.

Idololatria formalis, in quantum est pure voluntaria, gravior est quam materialis.

Perfecta idololatria objective gravior est quam imperfecta, quia involvit etiam peccatum infidelitatis. Quia autem culpabilitas infidelitatis gravior et levior, imiua nulla osse potest (supra *n.* 317), etiam culpabilités idololatriae ex ea provenientis varia erit, Immo aliquando in symbolis valde imperfectis ab infidelibus bona fide errantibus cultus veri Dei intenditur (Act. Ap. 17,27).

Idololatria imperfecta subjectivo saepe est gravior quam perfreta, quia procedit ex mera malitia, nisi excuset falsa opinio bona fide accepta spiritus malignos colendos esse, ne noceant.

Idololatria etiam materialis est grave peccatum, quia est mendacium perniciosum contra religionem *) et etiam externae fidei professioni adversatur (supra *n.* 312. 37).

§ II. - OCCULTISMUS.

420. — I. Notio. Actus occultistici sunt rationes consequendi aliquam cognitionem vel alitinem effectum externum *medianlibu» viribus occultis, quarum usus hominibus a Deo non est concessus.*

Distinguenda ergo sunt *phaenomena occulta* i.*e. facta physica vel,, psychica, quae exulant a campo qui ope methodorum scientiarum psycho- o. logicarum et naturalium explorari potest2); *ev occultismus*, qui est com-6*/!* plexus praxium, rituum, formularum etc. ope quorum homo viribus occultis uti contendit sine relatione eubicctionis erga Deum *).

Actus occultistici materialiter distinguuntur in: 1° *divinationem*, quae tendit in *cognitionem* rerum abditarum; 2° *magiam*, quae tendit in *dominium virium naturae et actionum hominum*; et 3° *cantu observantias*, quae aliquatenus rationem magiae participant.

II. Divisio. OccultLsmus dividitur in: *a) religiosum*, qui procedit ex animo religioso erga « principes et potestates, mundi recton.'

*) Cfr. II-II. <i. »1. a. 2.
Phaenomena (etiam phyMcn) sidentiflee exploranda scrutatur xefcentln. quao *mrta/^hia*. vel *parapsychologiu* audit. De ea vfr. Inter catholicos praecipuo: .1. Feldmann, *Okkultr* (1927). elunqac adaptatio neerlnndica a II. van Deiirson et G. StetTenw (1019); A. Gattcivr. *Ikr wi&tenecha/Uirhe Okkullisiuus and sein Vrrhûltni* sur Philosophir* (1927); A. WieMnuer. *Okkulh PN/nomeue im Lirhb tier Thentogle* 2 (1952); Br. Gnibinski, *Spuk- undGeidrrrrrsrhHnuHgrn* 1 (1953); H. Thurston, *Ghosts and PoUrrytids* Do terminoloffla et cliudlli aliono plmenoinrnorun. pnrapsychologicorum cfr. (* SUMToiih In *Kidtmtrlrwn* (1951), µ. 257 Di» theoriis expUcaUyb philosophicis cfr. .1. Walirnivo, *ihid.*, µ, 277 *q>. Theoriam thecolotfonm exponit A. WhMn*r lu libro nu|x*r citato. do <|UA Indicent dogmatici. Inter acatholicos praeter opem antiquiora C. Rtebet C. Flammarion et F. Myew. cfr. : \. v. Schrenck-Notzing. *GrMimmdlc Au/sdtzr sur Parawd logic* (1929); F. Mcwr, *thr (tkktdliitinus* (1935); H. Drl.^ h. *ParapwJtiologü* 3 (1952); F, Hcjin et .1. MulekliuyM. Γοπ/tringru n> *prMrmnt der Parapsych-dwir* (1951).
3) Cfr. .1. Gnnw, !>e uushruo orcuUijnnn *d dc scientiis occultis* in *Italia* (1911); A. MIcM' In *Studia Cuth.* (1951). p. 217 */>|. A. Anwander. *Worlrrrbuch der Kdigion* In vocibus: *Abrnjtu^ Macht. ZaulKr*; P. Maxlinniw O. M. Cap., *Duisterc marhlrn* (1919).

tenebrarum harum, spiritualia nequitiae» (Epii. 6,12), quorum auxilium invocatur vel saltem acceptatur.

Proprie talis animus habetur, ubi quis daemonem *expresxc incoeat* aut signis utitur, quibus positus ipse *cj pacto* tales effectus producit, (sacramenta diaboli). *Minux proprie* adest talis animus, ubi homo utens mediis, quibus nec a natura nec a Deo vim inesse novit, ad effectum intentum obtinendum, se *committit cuicumque potestati*, quae auxilio esse possit, et sic *diabolo offert occasionem xe ingerendi* ').

b) *areligiosum*, ubi homo ex falsa opinione de exsistentia *virium occultarum*, aptarum ad quosdam effectus praeterluiturales obtinendos, *conatur iis potiri*, ut praeter vel etiam contra Dei yolum talem aliquam cognitionem vel aliquem effectum obtineat.

Talis animus invenitur in iis, qui cognitionem defectuosam de Divinitate habeant neque de daemonis auxilio quidquam cogitant vel suspicantur:); aliquando etiam in christianis veritate» religiosa» ignorantibus, qui Deum putant Dominum timendum, arbitrarie usum talium virium vetantem. Falsa haec opinio de exsistentia virium occultarum (praeternaturalium), i. e. fides magica, radicitur in desiderio, ratione et tide non moderato, cognoscendi abdita praesertim futura, et dominandi vires naturae; cui coniungitur timor magnarum potentiarum naturae et futuri nobis trnoti. fiducia erga Deum paterne providentem non moderatus. Traditione generatim maiorum ab infidelibus et a simplicibus Christiani» accipitur. Occultismus modernus doctrinam fucate scientificam elaborans, panthéisme saepe vicinam, multos etiam altioris culturae profanae participes sed religionis ignaros ad fidem magicam seducit *.

Quamvis ii, qui ex animo *areligioso* occultismum vel magiam exercent, non tribuant cultum vel honorem creaturae aut daemoniis, ideoque proprie cultus falsi numinis rei non sint, nihilominus religioni valde opponitur eorum agendi ratio, quia inclinationem naturalem religiosam subiectionis erga potestatem transcendentem et absolutam in seipsis corrumpunt, cedentes desiderio dominandi propria potestate vires, quae nobis naturaliter non subsunt.

421. — Moralitas. I. *Omnes actus occultistici sunt peccata contra religionem, mortalia c.c genere suo*. Ratio est: quia continent ^defectum religiosae subiectionis erga Deum, in quantum limites ab Eo cognitioni et. potentiae humanae positos infringere conantur,A>t defectum lldiiciae erga Dei Providentiam, in omnes vitae humanae circumstantias se extendentem, exprimunt.^Unde perniciosi sunt verae fidei in lleiim omnipotentem et providentem. tam acquisitae

) Ab nntlquiorlbUM ilicoloifl. ille modus (iftcndl minus claro dicebatur paetum Implicitum u*1 hu'llum: I*. Séjourné In /hr/. *Ihfal. ralh., Inni. Il» II.* cof. 2808-28II.

*) Cfr. .1. Garvzzn. o. r.. />. 103; 11. Bmulllnnl In A". H. Th. (1933), p. 918xr/Q.

3) rfr. Giitvxzo, o, c., piVcsim: llouro In /h>/. *IhM riifh..* I I. II. n»f. 2511 B. Kloppcn- bun; In /ter. /ter/. *liras.* (1952). p.

quam acquirendae, et suffragantur falsis opinionibus ac cultibus. Sic regno Dei et Christi contrariantur et regno principis tenebrarum favent (Eph. 6, 12-13).

Patet ex Sacra Scriptura tam Veteris quam Novi Testamenti, quae varios modos occultismi reicit eonunque cultoribus mortem tam temporalem quam aeternam minatur. Cfr. in Veteri Testamento Deui. 18,10-12: «Nec inveniatur in te, qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, qui quaerat a mortuis veritatem. Omnia enim haec abominatur Dominus». Cfr. et Lev. 19,31; 20,6 et 27; Exod. 22,18; 1 Reg. 28,3; 4 Reg. 17,17-18 et 21,6; Is. 2,6; 44, 25; 47, 10-15; Midi. 5,11. Et in Novo Testamento condemnatur magia Act. App. 8, 9 88; 13, 6 ss.; 16,16-18; 19,19; et veneficium (magicum) Gal. 5,20 et Apoc. 21,8. — Ecclesia semper occultismum in omnibus suis formis reiecit et sepe prohibuit *).

II. *Praxes occultisticae religiosae sensu proprio*, in quibus daemon expresse invocatur vel advocatur (cum pacto vel sine pacto) *sunt peccatum mortale ex toto genere suo*. Maxime enim Deum inhonorat, qui daemone honorem quemdam excellentiae tribuit tamquam nobis propitio, et ab eo implorat quae a Deo solo expectandajunt.

Probatur: etenim contra daemones, capitales Dei hominumque hostes, indicta nobis est lucta et bellum (Eph. 6,12-13; Iac. 4,7; cfr. Ioan. 12,31); qui ergo societatem cum daemone init, crimen laesae Maiestatis Divinae committit, ac proinde gravissimam Deo iniuriam facit contra honorem eius et contra fidelitatem ei debitam. Rursus «ea quae sunt supra facultatem humanam et naturae a solo Deo requirenda sunt: ideo sicut graviter peccat, qui illud, quod est Dei, creaturae impendit per idololatriae cultum, ita etiam graviter peccant, qui ea, quae a Deo expectanda sunt, auxilio daemonum implorant » *).

Praeterea in expressa invocatione daemonis non raro accedit idololatria, apostasia, haeresis etc. (n. 5 et 6).

III. *Praxes occultisticae religiosae sensu improprio*, quibus daemone offertur occasio se ingerendi, *per se ex toto genere suo sunt peccatum mortale*. Quia qui tales scienter et libere ponit, paratus est accipere auxilium diaboli si ille offert, etiamsi non expresse petat. Unde eadem valent rationes modo indicatae³⁾.

) (cfr. Decr. GrnL, par II, rau*a III. q. 5. r. 9 et pmeclput' ratifia XXVI. q. 5, c. 1 et 2; A-1-»; Doer. Grog. IX, lib. V, til. 21, r. 1-3; lounncH XXII, Super (Ilia* *j>rrula. 1320; Ilinoc. VIII. Summi* dr*idrrantr*. 5 Doc. 1184 (<iune <itutio Htriguruni penwciithnil ndininicnlo fuit); Ilaiirlimu.H VI, Dudum. 20 lui. 1522; Spitiifl V, Coeli et terrae, A Ian. 1A88; Grcgûr. XV, (l)mnip>trnti*. 20 Mart. i623.

*) // Sent., dirt. ", q. 3, a. 2.

3) Ulule pmxpH occiillhtlcar religione mclhu proprio et improprio elnjwlrn Rpeclcl inomlit

*Per accident autem tales praxes saepissime ex imperfectione actus excusantur a mortali scilicet, a) ex ignorantia (non crassa) sive quia agens putat actus suos ex causali!ate naturali vel ex auxilio divino ad effectum intentum dirigi, sive quia non advertit ad occasionem diaboli oblatam. Quibus in casibus, si homo totaliter est dispositus ut actionem omitteret, si suspicaretur possibilem diaboli interventum, nullum peccatum esset *); b) ex defectu seriae voluntatis, si nempe exitus actus non daemone sed fortunae bonae vel malae committitur; actus tamen otiosi sunt, carentes fine, honesto (n. 10); c) ex defectu deliberationis, ut si (piis ex gravi metu tales actus poneret.*

Criteria, quibus dignoscitur, quales praxes diabolo occasionem offerant se ingerendi, haec fere indicari possunt: a) absurditas finis, qui nulla causa naturali obtineri potest v. g. cognitio certa futurorum, quae nullo modo in praesenti determinata sunt; evocatio arbitraria animarum separatarum; b) evidens insufficientia causae positae ad effectum producendum sive virtute naturali ex potentiis propriis sive virtute supernaturali trahit ex Dei promissione vel Ecclesiae institutione v. g. sanatio serii morbi applicatione cuiusdam formulae; c) adiunctio falsae rei ranae circumstantiae tamquam necessariae ad effectum consequendum; d) infallibilis expectatio effectus quasi ex opere operato s).

QUAESTIO: .i/ liceat aliqua praxi uti in dubio an daemone offeratur occasio te ingerendi.

Resp. In dubio num effectus a causa naturali posita product possit, licet medio y/i; quia ubi non est ratio praesumendi interventum diabolicum, in nostra procedendi ratione nulla in Deum irreverentia repentur'). Recte tamen consulunt auctores tunc praemittere protestationem nolendi effectum, si aliquis interventus diabolicus subsistit (n. 20).

In dubio vero num effectus Deo an daemone adscribi debeat, eum constet non a causa naturali provenire, effectus censetur potius provenire, a daemone, quam a Deo, quia Dei sapientiae contrarium esset sine promissione sua ad nutum hominis operari (ibid.). Idcirco illicitum est tali medio uti, etiamsi praemittatur protestatio contra diaboli interventum. Praeterea in tali modo agendi si actio ponatur, ut a Deo obtineatur effectus aderit peccatum tentationis Dei (infra. n. 434 as.).

IV. *Praxes occultismi RELIGIOSI, ex tunc magica procedentes, quibus se i/rariter illicitae, quoad culpabilitatem indicandae sunt ex culpabilitate illius falsae opinionis.* (' I)

Malitia in hisce actibus praecipue est in conatu capessendi

mint. In ('onhwdono nutem genemtlm exprimendum erit, an cum expro-a dnemonU invomtlonr vd ndvocntlonv factae fdnt, quin tunc nic|m* ndhuietft habent nlln pccvatn. ut ex Kupm di-th patet (π, B).

», Calet.. //· II-II. 7. 95. n. 2 III.

Cfr. II-II. </ 9G. n. 4 ad 1.

*) <'fr. S. Off.. 2G lui. 1899 (CoW. dr Pnip. Fidf. n. 20GI).

vires occultas eisque utendi *sine subtectione erga Divinitatem*. Sic enim homo contendit se liberare a potestate divina vitae suae praeposita seipsumque iuvare dominando vires naturae. Ille animus excrescere potest in *superbiam* magorum propriam, (pii se potentes putant agendi praeter Dei ordinationes eisquo obsistendi (cfr. Is. 47, 10-15; Act. 8, 9-10).

V. *Actus, quibue. producuntur phaenomena occulta et qui aliquam eum praxibus occultisticis similitudinem habent, naturalibus tero viribus, etsi nondum scientifice explicatis, secluso scandalo, liciti sunt ex parte religionis.*

Saepe autem talia experimenta sanitati physicae et psychicae noxia sunt *), aliquando minus instructis in religione vel scientia naturali viam ad occultismum sternere possunt *); unde *requiritur ratio proportionate*, ut exerceri possint, quae est v. g. scientiae promovendae, ostendendi artes et fraudes occultistarum, morbus detegendus et similia. Quandoque etiam ope donorum metapsychicorum indiscrete secretu legitima aliorum inquiri possunt (infra n. 1006) ').

Principia haec generalia iam applicemus diversis modis exercendi occultismum et producendi phaenomena occulta.

Punctum I. Divinatio.

422. — I. Notio. *Divinatio est inquisitio cognitionis abditorum, praesertim futurorum, ope praxium occultisticarum. Duobus praecipue modis exercetur: a) ponendo aliquam actionem, ex cuius effectibus res abditae in specie futurae inquiruntur et manifestantur v. g. charmantia, mantia ex iacimantibus caliaei, sortilegium, mantia per raptum (trance), necromantia (spiritismus); b) observando res reductae praeeexistentia, e quibus abdita inquiruntur et manifestantur v. g. astrologia, augurium, physiognomia, ehiromantia, divinatio ex somniis aliisque.*

II. Moralitas. 1° Si agitur ex *expressa consociatione* cum daemone vel cum *conscia acceptione auxilii* eius cfr. supra n. 421.

1) Vldr <le periculis <initatlr psychicae et physicae Spitz In *ThcoL prukl. Qunrtabchr.* (1937), p. 261 »/. et praecipuo A. Wh*lngr?r. o. r., p. II3<77., 235 */7.. 257 *77.

J) G. Itauptert do hoc perl-»> In unii <i. *Ouilabourdu*, in .Imi. *Eirl. Hrv*, (1918), II, p. 163*7*/. Idem valet <le h. «I. *planrhrtlr*, do wrlpturn nutonintica etc.

a) Do monilitatr experimentorum puraiieyrholnfficoruni wn motapsychicoruni vide J. Walgrave In *KuUuurlrrrn* (1951). p. 251 wf.

LIB. III. TRACT. I. CAPUT II.

nihil tamen certi ex eis praenosci potest Q^Possibile est, ut ex S. Sgriptura patet. Deum nor somnia futura revelaiv, »« d mur « Deus sunuî etiam reddit hominem certum vel fero certum, quod ab Ipso immittuntur ♦ (S. Alf., n. 9). Si quis putet somnium aliquod extraordinarium non potuisse esse naturale, tunc ad discer* nendum an sit a Deo vel a daemone utatur regulis discretionis spirituum i. e. observetur, utrum quis ab extraordinario somnio excitatus sentiat se mento tran- quillum, promptiorem ad bonum ac servilium Dei, an vero contra perturbatum, ad opus temerarium excitatum, ad bonum et servitium Dei tardiozem; in priori casu potest prudenter censere somnium esse a Deo, adbibito tamen semper pru- denti indicio Patris spiritualis; in posteriori vero casu, a daemone (n. 9).

Scholion I. Spir it is m us.

424. — Inter antiquissimos simul et hodiernos occultism! modos magnum locum occupat necromantia i. e. divinatio per mortuos, quae hodie spiritismus nuncupatur.

I. Notio. Spiritismus definiri potest *spirituum evocatio et consultatio, praesertim de rebus alterius vitae, ope praecipue personarum, quae vocantur media quaeque ad finem intentum speciales proprietates habere dicuntur.*

II. Phaenomena spiritistica ad triplicem classem revocari possunt, prout sunt aut *mere physica* (ut ictus et motus obiectorum, mensae ro- tantes, tactus manus invisibilis et sic dictae materialisationes) aut *physico- intellectualia* (ut mensa per varios ictus responsum praebens vel pede scribens, stylus scribens, scriptura automation mediorum, instrumenta musicalia sonantia) aut *mere, intellectualia* (ut si medium in statu *t trance* › dicto linguis loquitur ignotis vel colloquia cum spiritibus invisibilibus instituit).

III. Explicatio. Explicatio *spiritistica* phaenomena illa attribuenda esse contendit interventui animarum defunctorum, quas evocari et no- biscum communicare posse affirmat. Haec explicatio ab auctoribus spiri- tisticis (praesertim gallicis Allan Kandec, Léon Denis etc.) evolvitur in systema quasi-philosophicum plurimos errores circa Deum, animam, Christum, vitam futuram continens ’).

1) Toto coelo At) occnltfemo differt methodii» quorumdam cultorum ‹ psychologine profun- ditatum › ex somniis eruendi faeta psychica in Hiibeonwfentlnm detnisa.

«*fr. L. Houns art. *Spiritisme* In *Diet. thdid. rath. tam.* II. II, coi. 2507-2522. d B. Klopptinbunr hi *Her. Keel. Drax.* (1953). p. 395 αφ./.; A. \rrlichlnl, *Spiriti r Spiritixmo* (1951). — Opera antiquiora: T. Malnaire. *La religion spiritr* (1023); II. Thurston. *The Churrrh and spiritualism* (1931); Γ. M. Heredia, *IaM jraudes rspiritistas y lox frnomrnos melapsiquiCM* (1931); F. M. Palmé». *Metapsyipiira y rspiritisme* (1932) saepius réédita usque nd ulthnoe annoe valorem 'inim retinent; cfr. etlnin It. Suntllli. *Spiritismn* (1911) et I. Garexxo, *a, r.* (1911). In Brasilia Kpi* ritixmus Knrdechinim In sertam rvllglomm exrrrvlt.

Κ spirittamo. quern hie di*crllMlrnns dl-thurvndus ext spiritIsinus *dr Umbanda* (ellarn dlrtm dt \larumbti' dr liutupur. de fandnnddd) qui non spiritus defunctorum wed spiritus bonos (ortmn) vel malos (exux) evocmv contendit, quibus cultu* defertur et quorum ope divinatio et magia exercentur. In hunc «plriti-mum quadrant omnia, quae diximus do idololatria et dt occqltl^nw

Quoad rei veritatem, certum est plurima saltem phaenomena meris fraudibus vel hallucinationibiis tñbüëîîda esgeftqîiaedam per claram visionein vel tclepatliam explicari possunt.; nulla « contra experimenta decisiva pro interventu defunctorum adduci possunt Spirituum interventio, si quae admittenda eat, nequit esse niai daemonum: non enim jmssunt esse spiritus illi angeli boni; absit enim eos producere phaenomena inania vel doctrinas falsas, impiae atque, immorales proferre, ut in sessionibus spiritisticis obtinet. Neque possunt esse animae defunctorum, quibus utique sine speciali Dei permissu nulla est cum hominibus communicatio; qîiani communicationem Deum unquam ad mediorum evocationem permissurum impium est admittere. Mirum non esset daemonia aliquando se ingerere sessionibus spiritisticis. Spiritismum instigante daemone propagari abunde constat ex eius fructibus scii, opinionibus haereticalibus, irreligiositate, immoralitate, morbis psychicis.

425. — Moralitas. 1. *Spirituum consultatio sive privatim fiat sive publice in sessionibus. quae spiritisticae dicuntur, semper est graviter illicita*, Probatur ex ratione: est enim occultisnius (divinatio). Sive enim phaenomena proveniant ope spirituum sive sine eorum interventu, semper adest animus eos consultandi. Unde etiamsi daemon non expresse advocetur, offertur ei lata via sese ingerendi. Provenit ex falsa opinione de possibilitate communicandi cum spiritibus defunctorum et ex desiderio cognoscendi mvsteria vitae futurae nobis a Deo celata (cfr. supra n. 421, I, II. 1II, IV).

Illicoitas evocationis et consultationis spirituum defunctorum a S. Scriptura saepius enuntiatur: Deut. 18,11; 1 Reg. 28, 7 ss.; Is. 8, 19. Confirmatur ex prohibitione Ecclesiae: «) S. Officium die 4 Aug. 1856 declaravit: .animos mortuorum evocare, responsa accipere... roperitur deceptio omnino illicita et haereticali»*) ; b) die 1 Apr, 1898 S. Off. respondit consultationem spirituum dofunctorum per scripturam automaticam non licere*); r) die 2 Aprilis 1864 eadem Congregatio omnia scripta spiritisme faventia proscripsit; d) can. 1399, 7° prohibentur libri qui cuiusvis generis superstitionem, sortilegia, divinationem, magiam, *evocationem spirituum*, aliaque id genus docent vel commendant .).

II. *Assistentia sessioni spiritisticae quae fit active ipsi cooperando graviter illicita est*, uti patet, ex supra dictis. — Pariter omnis assistentia animo spiritistico, i. e. intentione consultandi spiritus, illicita est, etiamsi fiat sub protestatione contra omnem daemonis influxum et eum inten-

darninninco. Est necta acatliolira. quiw biwntriin vî npotrtaxiain pronmvēt. eo periculantor quo externo qunwlam catholica dementa Mile preclbu* intocvL (fr. B. Klopjnmbunt in lire. Perl. /fnw. (1951), />. 3H5 hqq. et />. 120 *77.

*) <fr. Kloppenburg in JZrr. KrcL Hrtui. (1952). p. 273 λ/-/-; A. \lwlMCvr, o. r.t p. 283*77.

i) l'rnz.. 1053*51; Coll. dr Prop, Pidr, »i. 1128.

*) ColZ. de Prop. Pith. n. 1991. Huc elimin «pectat condemnatio libri M» <le Jouvcnel. «4u ilia/xiMOH du rirl, 27 April. 1955 (-t.-I.X. [1955]. p. 291).

l' PmHcrea i'«un'. Bien. Balliimwiw ll (IKfIO). n. 37-12 thbOo contra Inddiaa <llaboil In «pirltbuio InMnidAx praemonet ot Conferentia nat. Epp. Bnutllloo (17·20 Auk. 1953) spirtttemum rondrinnt et efllicacin remedia contm proiMunUhmcm olum proponit (/frr. KccL lira*. (1953),

tione sese dirigendi ad bonos spiritus; perinde est enim utrum qui» per seipsum an per alios divinationem occultisticam exerceat. —

*lino etiam assistentia mere passiva et sine animo spiritistico iucila est; etenim generatim peccatum scandali vel cooperationem materiale illicitam includit, quatenus, generatim saltem, nulla ratione sufficienti cohonestari potest; insuper gravia pericula fidei et moribus creat, praesertim ei qui frequenter assistit; et propter has rationes, quae communiter adsunt, S. Officium resp. 24 Apr. 1917 assistentiam, etiam mere passivam, universim omnibus prohibuit *).*

III. *Per se non videtur illicitum aliquando gravi de causa et debitis adhibitis cautelis EXPERIMENTA QUAEDAM PERAGERE similia iis quae etiam in sessionibus spiritisticis obtinent, dummodo cum probabilitate naturaliter explicari possint.* Dicitur 1° *aliquando gravi de causa*, v. g. promovendae scientiae; dicitur 2° *debitis adhibitis cautelis*, praesertim expresse excludendi quemvis spirituum interventum; dicitur 3° *dummodo cum probabilitate naturaliter explicari possint.* Eo enim in casu praesumendum est pro licetate producendi effectum de quo agitur. Sic simplex rotatio tabulae, imo responsio eius, uni saltem ex tangentibus nota, forte naturaliter explicari possunt. *Practice* vero fideles magnopere deterrendi sunt ab huiusmodi experimentis, quum facile viam sternant ad spiritismum aut saltem honestatem charitatemve atque sanitatem etiam psychicam

426. — I. Notio. Astrologia est *modus divinandi casus prosperos vel adversos vitae humanae ex astrorum coniunctionibus et oppositionibus.* Fundatur in falsa opinione constellationem motusque astrorum congruere eum vicissitudinibus et actibus humanis, sive quia astra essent horum causae sive quia a Deo secundum aliquam harmoniam praestabilitam astrorum motus et hominum actiones moderarentur. Prior autem modus congruentiam explicandi libertatem humanam negat, posterior vero modus ponit impossibile sciri, congruentiam eorum, quae secundum leges naturae necessarias diriguntur et eorum, quae secundum rationem contingentia disponuntur *).

II. Moralitas. Astrologiae exercitium et astrologorum consultatio ad cognoscendos eventus fortuitos et a libera voluntate pendentes (quod antiqui *astrologiam iudiciariam* dicebant) est ergo occultismus, in quantum homo medio certo inepto ea vult cognoscere, quae Dei secreta sunt. Unde homo peccat defectu sublektionis et fiduciae erga Deum et si conscius N

1) J. Zi. aS. (1917). p. 208. — Ex *urari* tamen *ratione*? homo probus et prudens poterit, ut experimentum! catVMi detocat veroni naturam Hpirilt hiiii mit errorem manifestet. Coa-Bulendum autem <xt, ut prhw adeat Ordinarium. Cfr. MerkelbaHi, II. 780, i”; Schilling. II. 225.

*) Cfr. «Icta supra ti. 421, V.

3) Cfr. 1141, 95, o. 5.

se praebere diabolo occasionem se ingerendi, *occultismum religiosum minus proprium* committit (supra p. 120). Ignorantia religiosa in infidelibus et non raro in Christianis a gravi culpa excusabit. Est tamen forma occultism», ut experientia docet, valde periculosa, quia ii, qui vitae suae actiones per *horoscopium* (i. e. determinatio situs astrorum tempore nativitatis vel susceptionis alicuius negotii) et astrologicas notitias (saepe in periodicis et ephemeridibus vulgatas) dirigunt, fidem in Dei potentiam et providentiam valde minuunt. Unde ex hoc capite a sacerdote serio impugnanda est astrologia (iudiciaria) *. Unde et S. Scriptura (1er. 10, 2), SS. Patres et Summi Pontifices hanc astrologiam severe reiciunt *.

Occultismus non habetur in *astrologia naturali*, quam vocant, quae ex astri coniectat effectus naturales, quae partira saltem ex ipsis proveniunt, ut aestus, frigus, tempestas, tempus propitium quorundam operum agriculturae. Recenter quidam conati sunt ope statisticae influxus astrorum in systema nerveum et temperamentum hominis scrutari, et exinde cuin aliqua probabilitate actus hominum, ad quos astra inclinant, non autem nécessitant, praevidere conantur Quae astrologia naturalis, si limites suos non praetergrediatur, nihil cum occultismo commune habet.

Scholion III. Physiognomu et chiromantia.

427. — Physiognomia est *modus divinandi ex signis corporis prosperos rd adversos hominis casus*; chiromantia ea praedicit *ex forma et lineis manus* Occultismum continent, si facta fortuita et actiones o libera voluntate pendentes cum certitudine vaticinari contendunt. Culpabilitas tam vatuni quam consultantium ex supra n. 122 et 126 dictis diiudicanda est. Non vero est. occultismus, si ex habitu corporis et conformatione manus coniectat temperamentuni, eui animi inclinationes ac ingenium accommodari solent (uti Carus, Lombroso, Ferri, Kretzschmer aliique docuerunt), ac ex quo ideo modus agendi in cortis circumstantiis coniei potest.

Nota. Divini, vates, astrologi, ohironumtos, chartomantes etc., quasi profetando actus futuros consultantium, *saepe eis execulionem artuum praedictorum tufferunt*. Sic agendo scandali rei fieri possunt (supra, n. 376 ss.), simul autem luionim vaticiniorum eventum procurant.

) lh> iiMrolntdu.' debilitate scientItlca et periculi cfr. A. Scit· In *Theol. i>eakl. Quartahehr.* (1930), p. 29 ı«/»/.; p. 537 w/-/.; />. 733 x»p/.; (1938), p. 172 */»/.; p. 627 */</.. Ph. Schmidt In *Theol. praJd. Quartatochr.* (1931), p. 258 */«/.. vt S7. </. Zri7, I. 136 (1939), p. 16 aq»/.; Idem. *Atlrolo&sKhc Plaudcritin* (1951); M. DalftomunU *Oh rn mf Tastrotoffte* (1917); G. F. In *Imi du Clergé* (1918), p. 756 tqq.; .l. Sailer in *Ληιηηι* (1948), p. 130 «qç.

x) Tvxtiw SS. Patrum vt Summorum PonUbvum vldww in *Jmi du Cltrgé* (1948). p. 757 nqq.; *Did, lhrol. cath., tom. II, 11. nd. 2798*

*) P. Chohmard, v. Klûcklv r allique, do qulbua cfr. A. Blanchard In *Ami du Clergé* (1937). p. 289 E. Vrrmchrvn In *SI. d. Xril, t. 137* (1939-10). p. 240 */»/· Cfr. etlain S. Thomam cou-crdrntcin ivdrologo* tnvplwi vcm pnivntmtian·. «quia plurca hominum pasdono corpora!» se-quntur» (II-II, </. 95, a. 5 ad 2).

4) (7r. (·. Honcttl In prarfat. edit. Itul. (1911) llbrl ihtduindlc*: /x* dr la main rrcdü (1859).

Scholion IV. De quibusdam modis cognoscendi paranormaiibis.

428. — Quaedam personae gaudentes *gradu extraordinario* animo praesagienti, quem multi gradu exiguo habent, transitorie *claram visionem* possident i. e. cognitionem rerum praeteritarum vel praesentium quae alibi fiunt, et ut videtur aliquando etiam proxime futurarum; vel *telepathiam* i. e. cognitionem cogitationum aliorum praesentium vel aliquando etiam absentium. Ili autem modi cognoscendi praesertim exerceri possunt, (piando in statu quodam obreptionis (*trance*) versantur, qui in soporem quondam transin» potest et tunc dicitur *somnambulismus*, in quem seipsos variis methodis inducere vel ab aliis induci possunt ‘).

Quamvis haec phaenomena occulta sint dicenda sensu supra descripto (n. 120), tamen *sine dubio sunt naturalia* nec quidquam diabolicum vel occultisticum prae se ferunt, etiamsi aliquando ab occultistis et divinis adhibeantur. Ubi praxibus occultisticis miscentur, indicandum est de eorum usu secundum regulas supra datas (n. 121). Ubi autem ex insta causa v. g. detegendi morbi eiusque remedii, scientiae promovendae etc. peraguntur, nihil ex parte religionis obiicienduin est.

Hisce allines sunt *radioaesthesia* et *rhabdomantia*, (piae etiam rerum abditarum cognitionem paranormalem afferunt.

Radiaesthesia vel radioaesthesia est praxis vi cuius homo facultate radio aesthetica peculiariter exculta praeditus, mediantibus ut dicunt radiis ab obiecti-emanantibus cognoscit obiecta (piae ope. normalis sensationis hic ot nunc, propior loci vel temporis distantiam, cognosci non possunt. Sic cognosci dicuntur obiecta physica (aqua, metalla, etc.) et psychica, praesentia, distantia et futura. Ali (piando adhibetur s. d. virga divinatoria scii, virga ex corylo vel salice vel etiam metallo, quae habet formam litterae Y seu furcae (tunc dicitur *rhabdomanlia*); aliquando pendulus sidereus qui dicitur (filus cui leve pondus annectitur); ali-quando extensio et motus manuum; variis etiam usurpatis signis seu «symboli»-rei dissitae, ut photographia, charta geographica, vestimento (tunc dicitur *hyh-mantia* vel *psychometria*). Media ista inserviunt ad inducendum statum concen i (rationis attentionis necessariae ad radiorum perceptionem *).

Facta radioaesthetica partim sunt vera, partim fictitia. In diiudi-canda autem liceitate huius praxis attendendum est, quaenain facta pro-babiliter naturaliter explicari possint, quaenam non ita. Certe eventus futuri et a causa libera futura dependentes tali modo cognosci non possunt, (pium eventus nondum reales nullos «radios » in tempus praesens ema-nare queant. Quapropter eo in casu huiusmodi praxis serio exercitata ad occultismum pertinere dicenda est. Quoad cetera autem si a personis mo-raliter integris e insta causa exercentur. nihil obiicienduin est.

b <'fr. Felilminifi. v. Ih-nouti. SUitTcnM, >. i \\ ieshwr, <). r.; II. SchlQtrrnmmn, _h t HrlLfthrn (1951): \\V. Bllchrl In *Scholariik* (1955), p. 233 */</. Qutlc S. OfT. I Allff. 185A (*Call. b I*ηψ. I'idr*, n. 1128) monet, <!'« Bplrllt*tieln poLitm flCMilonlbnx vnlent.

3) Pnudcr opera gviwraliu do pump^vrholoKhi Inudantin cfr. .l. i'hnrloceanx et A. DoM. *fiérélaUon» mir Ia radiralh'*ir* (1911); W. TenhiidT. *l[rl ttdrhflrardf.-rraatjidak* (1950); J. Wftd, l>om WUngfhelrutmpraldfta, In «\$7. d. Zrit t. |5G (1955) p. 127 tupp

Attendendum veto eM a<l «lecrctum S. <illicii 20 Martii 1042 *) quo rui dignitatem <*t auctoritatem «tatura cloricilis vol religioni tuendam mandatur locorum Ordinariis et religiosorum Superioribus ut suis clericis et religiosis districta ratione prohibeant quominus ad illas radiaesthesiae scrutationes umquam procedant quae respiciunt consultationes *circa personarum circnmxfuntias et eventus divinandos*; additis etiam, si id necessarium vel opportunum duxerint, huiusmodi vetito poenalium sanctionum minis. Noluit tamen 8. Otlicium hoc decreto attingere quaestiones scientilicas hac in re, prout diserte testatur ibidem.

Punctum 11. Magia.

429. — I. Notio. Magia est *ratio dominandi rires naturae et actiones hominum ope praxium occultisticarum* '). Magia distinguitur in *magiam simpliciter*, si adhibetur ad commoda sibi vel consultanti vel communitati obtinenda (v. g. ad sanandum morbum, ad lautam praedam venationis adipiscendam, ad pluviam oblinendam) vel ad ostentationem potentiae suae; et *maleficium*, si adhibetur ad nocumentum aliis inferendum ').

Magi saepius praediti sunt viribus aptis ad seipsos inducendos in statum abruptionis {trance), ad producenda phaenomena occulta ut clarae visionis, telepathiae, hypnotismi et magnetismi. Praeterea sunt peritissimi omnium fraudis artium et non raro irreligiositate, superbia et dominandi libidine perfusi.

Qui magorum auxilia invocant defectu fiduciae in divinam Providentiam et saepe credulitate laborant.

H. Moralitas. 1° Magia, si lit *cum invocatione rei advocacye daemonis* (vel spirituum malorum) vel *conscie offerendo illi occasionem se ingerendi*, est peccatum mortale ex toto genere suo, ut — supra dictum est (w. 121, II-II). Maleficium autem addit peccatum contra caritatem vel etiam contra iustitiam.

2° Magia, quae *e.r fide magica* procedit, si adhibetur ad commoda obtinenda vel ad ostentationem, diiudicanda est ex culpabjlitate falsae opinionis '), ex damnoverae religiositati illato et ex superbia quacum exercetur (supra n. 121, IV). Maleficium praetenui c\ gravitate peccati contra caritatem vel etiam iustitiam diiudicandum est.

B) J. (1912). p. 118; cfr. *Periodica* 1912. p. 279 xqq.

f) Vide \V. Schmidt, *Urupnmg drr Gotlcsultt*, I 1 (1926). p. 139; Ix' Koy, fxi *religion primitifu*: Gnrcxzo, o. r.. p. 18 100 J. Creighton. *Magic en Malr/irium in de nwraal-Ideologic* in IIe WterfewveA* (Brutwel 1937); G. Held, *Magic, Mcecry en tovery* (1950); Anwander. *WMrrrbuch dr.r Bcligion* (1917), fl. v. *Magie, Marht. faluber*.

a) Ad rniücfclluni pertinent etinm tniudenc nrt<* ad amorem (vllculus encu nltennn eliciendum per *phillra* et ximilIn.

b) Videtur inter allquoe populos primitive* vlrere opinio quivulium praxes nwica» a Doo hornlnlhufi (we coneensiin (cfr. Tempels, /xi *phil. banlouc*); quod et nliqui antiqui docton's d<> xxbant de < tnayia allni », qutun vocalmnU

Notanda. — 1° *be maleficiis*. a) *Maleficio diabolico* non facile fidi adhibenda, nisi res sedulo examinata sit et probata. Talc maleficium tollendum mt per recursum ad orationem, ad Sacramenta, ad saerameitalia, praesertim exorcîmos et destructionem signorum, si quai' sunt, quibus positis daemon nocet,

b) Si admittendum videtur magum ope alicuius *potentiae occultât* no-cuisse, remedia physica et psychica naturalia adhibeantur l). Liret etiam a mago petere, ut maleficium solvat, non tamen ut solvat medio occultistico,

c) *Reprehendendi sunt creduli*, qui mala sua passim maleficio tribuunt (< *oculo malo* * et similibus) et propterea ad magum recurrunt ad maleficia tollenda vel ad mala avertenda vel praecavenda. Sicut et ii, qui vetulam aliquam de maleficiis suspicantur eiusquo famam laedunt huiusmodi suspicionis evulgando. Non omittat sacerdos credulitatem et suspensiones aptis instructionibus impugnare et eorum patrociniu suscipere, qui iniuste malefici reputantur.

2° Notes non repugnare aliquos homines etiamnum gaudere *gratia* *Kiwitalum* (iuxta I Cor. 12. 9). Signa huius gratiae censentur, si ex una parte media adhibita nihil vanum vel Deo indignum contineant neque effectus infallibiliter exspectetur; ex altera parte gratia sit *personalie*, ita ut alter eam alteri tradere nequeat, neque alii etiam adhibitis iisdem inediis eumdem effectum obtineant; Deus enim gratiam confert personae, non signis externis, a quibus effectus solet obtineri (n. 18)2). Rcicienda tamen sunt commenta sectae « *Christian scienm*, quae orando et cogitando omnibus morbis mederi posse credit.

3° De *magia naturali* aliquando loquuntur antiquiores theologi, i. e. arte mirabilia operandi per vires naturae plus minusve occultas vel per dexteritatem et artificium. Secluso scandalo pusillorum nihil eidem obiiciendum est. Inmo utilis esse potest ad denudandas occultistarum fraudes.

Scholion. Magnetismus et hypnotismus.

«5*».

430. — I. Notio. Hypnotismus definiri potest ars producendi in homine inediis praesertim psychicis *somnum quemdam artificialem*, *qw hypnotisâtus hypnotizatori subditur* huiusque suggestionibus et praeceptis in statu soporis et aliquando etiam postea paret34. Eidem affinis est *magnetismus*, qui attrectationibus aliisque inediis praesertim physicis effectus corporales vel psychicos in homine producit *).

Hodie tam hypnotismus quam magnetismus considerantur ut *arta omnino naturales* etsi scientitice nondum plane explicatae. Aliquando tamen, ut diximus, occultistae, divini et magi, tam primitivi «piam moderni, hisce artibus utuntur in suis praxibus.

1) Ch. e. g. A. Wlcefngcr. o. r.. p. 189. 221-222.

2) Cfr. II-II. 7- 178, a- 2: Noldin, n. 102.

3) l'nictcr opem gvcndla <h parapsychologii tractantia et tnictatUM iwychlnlria* *9 P. Cocomler, *I/hypnotisme franc* (1898); (i. .Surbled, art. *Hypnotisme* in *Calh. Encycl.*, t. VII G. Lapponl, *Ipnotismo c spiritismo* l (1907); Van Velsen, *Suygestion. Hypnotisme ri Ptyth therapie*.

4) Dlcltur inagnotlsinus. quia Inventor Fr. Mesmer (t 1815) nlllquo cultore# huliw artis provocabant nd vim quamdam magnidicam In quibusdam hominibus magis excultam, ut hor e(- tectus explicarent. Cfr. W, TcnbacIT. *MayncHscurs, somnambulen cn ytbcdspencecrs* (1951); G. mb. *Matjnrtnincurs en wondergenezen* (1952).

II. Moralitas. 1. Ibi hypnotismus et magnetismus in praxibus occultisticis adhibentur, de iis indicandum est iuxta supra dicta. 2. Ubi adhibentur ut artes naturales nihil ex parte religionis oblidendum est *).

Notanda. 1° Magnetismus et hypnotismus *saluti corporali et psychicae* tam agentis quam patientis *noxii esse possunt*. Ideo insta causa requiritur ad eas exercendas.

2° In usu hypnotismi specialiter requiritur causa proportionata *propter suspensionem usus rationis et limitationem libertatis* (cfr. supra n. 259). Si autem debitis conditionibus subentur, licitus est.

Conditiones autem sunt: a) *causa proportionata*: uti morbus aecus non curabilis, mala propensio pathologica secus vix superabilis, progressus scientiarum; b) *consensus hypnotizandi*: secus enim ei fit iniuria, privando eum usu rationis et libertatis; c) *peritia et honestas hypnotizatnr*, ita ut pericula tam corporis quam animae praecaveantur. Si enim hypnotizator non est valde peritus in arte sua exercenda, magnum adest periculum contrahendi permanentem perturbationem systematis nervei; si non est honestus, periculum adest ne abutatur potestate sua in hypnotizatum, ita ut hic damnum honoris vel virtutis subeat; unde practice suadendum est ut hypnotizatori haud facile sine teste artem suam exercere permittatur -). Attendendae etiam sunt leges civiles quae aliquando restringunt usum hypnotismi.

Punctum III. Vanae observantiae.

431. — I. Notio. Vanae observantiae sunt *rationes consequendi effectum propitium rei avertendi malum timendum medio unproportional*). Unde participant rationem magiae, minus explicite tamen et minus conscie 3).

Duplici modo exercentur: a) *Ponendo quasdam actione** v. g. gestare ligamenta, amuleta (*talisman, mascotte*), uti remediis naturaliter inoperantibus contra morbos, dicere preces «efficaces», quae infallibiliter efficaces esse perhibentur contra mala determinata etc. etc. b) *Observando circumstantias de se indifferentes seque ex hisce dirigendo in actionibus suis* ac si fausta vel infausta secum ferrent v. g. nolle assidere mensae numero 13 vel 17, evitare feriam sextam pro itineribus suscipiendis aliisque negotiis momentosis, etc. etc.

Haec praxes et observationes sunt innumerae et variissimae in diversis traxerunt ex actibus religionis christianae malo intellectis et depravatis, partim a divinis et magis modernis fuerunt excogitatae *).

b Cfr. S. Off., 28 Iulii 1817 (Coll. Prop. Fidr. n. 1018).

b Cfr. Antonelli, *Medic. past.** (1932). p. 15-51; A. Noddeneyer. *Handbuch der spes. Tadoralnudizin*, V, p. 399-105.

3) Vanae obvervmitlno (siniul cum cultu hinni) hodie praesertim *superstitio* vocantur.

*) Cfr. Ph. Selmdt. *Talisman und Zaubcrwahn* (1937); F. Waller, *Abcrglaube und Seelsorye* (1911); H. Brouillard in *N.R.Th.* (1931). />. T23 sgç.. qui permultas vanas oh«rvantlos Indicat.

II. Moralitas : 1° Vanae observantiae, *in quantum daemone offerunt occasionem se ingerendi*, sunt peccata gravia. Fere semper vero *ex imperfectione actus* sunt venialia (cfr. supra n. 121, III). In quantum proveniant; ex *fide magica* cfr. supra, n. 421, IV.

Do daemone plerumque non cogitant homines neo suspicantur eum in istis se ingerere posse. Multas praeterea tales observantias, quas ex traditione maiorum (Christianorum) acceperunt, in simplicitate tenaciter bona fide retinent. Immo possibile est in paganis et Christianis ignorantibus tales actus potius orationem implicitam ad Deum quam conatum se propriis mediis tuendi continere.

** 2° Vanae observantiae saepius *defectum subtectionis erga Deum et fiduciae* in Eius Providentiam continent. Propterea, quamvis actus singuli ex hac parte generatim veniales sint, frequens usus harum observantiarum vitae religiosae perniciosus est, (pia contrariatur animo dependentiae in Deum, (pii eiusdem fundamentum est. Possunt praeterea peccata tentationis Dei et imprudentiae secum ferre. Tentationis Dei v. g. si precibus infallibilis effectus adnectitur; imprudentiae, si propter vanas observantias naturalia media negliguntur.

Resolutiones. — Superstitiosum ost:

a) Gestare amuleta, ligaturae, involucra signis vel characteribus eadignata, contra morbos, vulnera, vel subitam mortem etc. vel bonam fortunam portantia; vel ad eundem finem statis quibusdam verbis uti, in quibus certam et infallibilem virtutem inesso credunt.

b) Preces aliquas dicere certo numero, situ, gestu, tot crucibus permixtis ita ut in ipso numero vel simili vana circumstantia vis infallibilis constituatur.

c) Gestare quasdam orationes S. Birgittae, recitare aliquas orationes, versiculos Psalmorum, Evangelium S. Ioannis, applicare herbas tali festo collectas, ita ut ex illis in modum operis operati effectus infallibiliter expectetur. Secus vero, si ex pia tantum impetratione effectus a Deo speretur (n. 17).

432. — Notae pro praxi. 1° Impugnanda est superstitio vanarum observantiarum exhortando fideles ad fiduciam in Deum *per orationem et cultum Sacramentorum et sacramentalium aliorumque piarum praxium* ab Ecclesia approbatarum: v. g. gestare Reliquias, Agnos Dei, pia numismata. Scapularia, effigies, aliasque res sacras, ad honorem Dei vel Sanctorum et ad ipsorum auxilium implorandum; pia novendialia peragere, preces recitare numero sive certo in honorem alicuius Mysterii, sive sponte electo, quin vtilitatem tali numero adnectatur (n. 17); cfr. supra // 416. Etiam si periculi adsit, ne in illis adhibendis aliquando irrepat superstitio ex hominum simplicitate et tendentia ad securitatem, non est rectum ea omnia omittere; quia multi indigent praxi quadam determinata ad fiduciam suam incorporandam, quae si denegetur ad praxes irreligiosae se convertent.

2° Pastores animarum ex una parte non consentiant praxibus superstitioribus, ab altera tamen parte *rudes nonnumquam in simplicitate sua relinquunt*, cum difficulter ab iis, quae bona fide a suis maioribus receperunt, abducantur et cavendum sit, ne cum zizaniis bonum semen fidei evellatur. — Subrisus et motio capitis miseriationis plena de tanta hominis stultitia optimum saepe constituunt remedium

contra vanas observanti:[^], quae rationibus c sensu communi et fide desumptis dissolvi nequeunt.

3° Caveant parochi, concionatoroe et catochiatao, ne fideles doceant superstitiones. quas ignorant; nam facile aliqui eas exercebunt. Quare de iis tantum sermonem habeant, quao in regione notae sunt.

Articulus III.

Irreligiositas.

433. — Irreligiositas distinguitur in irreligiositatem *sensu privativo* seu *ardigositalem*, quando quis *negligit* cultum Deo debitum tribuere; et irreligiositatem *sensu contrario*, quae est. peccatum, quo Deus vel in seipso vel in rebus sacris *inhonoratur*.

Ardigositas invenitur in omissione, actuum praeceptorum cultus et orationis, de quibus conferas supra n. 109 sq., 111; infra ». 503, 520 sq. Species *irreligiositatis* qua Deus *directe in seipso* inhonoratur sunt tentatio Dei, blasphemia et periurium; ad irreligiositatem qua Dens *in rebus sacris* inhonoratur pertinent sacrilegium et simonia, quae ad sacrilegium reducitur tamquam species eius.

De blasphemia et periurio una cum voti fractione in secundo praecepto disseretur, hic de reliquis; etenim contra primum praeceptum est irreligiositas *in opere*, contra secundum vero irreligiositas *in verbo* aut *contra fidem datam*.

Nota de areligiositate. Vitium areligiositatis saepe profluit ex "j»di/-ferenlismo dogmatico, qui est vel infidelitas privativo (supra ». 317. 318) vel apostasia aut haeresis (supra ». 319 ss.). Aliquando vero est *indifferentismus mere practicus*, qui est neglectus obligationum cultus et orationis. Provenit ex defectu reverentialis sublectionis erga Deum et pleruniquo involvit peccata contra obligationem eliciendi actus fidei (supra n. 311) et confitendi fidem (supra ». 312), saepe etiam periculum diminutionis fidei, scandalum aliorum et damnum Ecclesiae seeumfert. — *Causa* areligiositatis generatim est morum deterioratio et saepe intimior consuetudo cum incredulis vel haereticis (supra ». 327). Non raro autem culpa minuitur ex defectuosa educatione religiosa et pressione sociali praxi religiosae opposita ').

*) Cfr. Heylen In CnU. Mtchlin.

p. 127 »/./.

§ I. - Tentatio Dei.

434. — Notio. Nomon tentâtjouis in duplici sensu accipitur; eo
 ; enim significatur vel seductio ad peccatum, vel probatio seu expe-
 rimentuin; in hoc posteriori sensu modo accipitur. Tentatio Dei
 — ergo est *experimentum sumere de aliqua Dei perfectione*, quando
 nempe homo experimentum sumit an Deus sciat (piod ipse scire
 : a— quaerit, vel an possit aut velit implere (piod ipse cupit; propterea
 4Â. _____ homo divinae perfectionis *manifestationem miraculosam* temere petit
 '*^***^?*' vel exspectat. — Fieri potest verbis vel factis; *verbis*, (piando aliquid
 L» jC/ a Deo postulat, ut exploret Dei scientiam, potestatem, vel volun-
 tatem; *factis*, (piando per ea, quae facit, experimentum sumit divini
 attributi (n. 29; S. Thom., II-II, q. 97, a. 1).

435. — Divisio. Distinguitur: 1° una *proprie dicta*, (prae oritur
 ***^7 ~ ex infidelitate seu dubitatione de aliquo Dei attributo: altera *minus
 proprie dicta*, quae ex praesumptione seu nimia confidentia oritur.

2° Utraque est vel *formalis* seu *expressa*, cum quis *intendi!* expe-
 riri divinum attributum: vel *interpretativa* seu *virtualis*, cum in
 agendi modo latet, aliquid petendo vel faciendo, (piod ad nihil aliud
 utile est, nisi ad probandam Dei potestatem, vel bonitatem vel co-
 gnitionem. Prior committitur e. g. si (piis miraculum peteret a Deo
 ad probandam Christi divinitatem; posterior, si (piis v. g. imparatus
 suggestum conscenderet ad condonandum, sperans fore ut cogita-
 tiones sibi suggerantur a Deo (n. 29).

436. — Principia. I. *Tentatio Dei formalis est peccatum mor-
 tale*; c.r toto ge/licre .s-i/o. Ratio est quia semper est gravis irreverentia
 contra Deum, ex dubitatione vel praesumptione directe ipsum expe-
 rimentum de divino attributo intendere; id quod praecise obtinet
 in tentatione formali.

II. *Tentatio Dei interpretativa est peccatum mortale* ex ge-
 nere tantum; ita ut tentatio interpretativa improprie dicta etiam
 admittat parvitatem materiae. Ratio est, quia in tentatione inter-
 pretativa non intenditur ipsum experimentum de divino attributo,
 sed aliquid aliud, in quo includitur, nempe importuna manifestatio
 divini attributi; ideoque grave vel leve peccatum erit, prout maior
 vel minor huiusmodi manifestatio magis vel minus temere exspe-
 ctatur (n. 30; II. A., n. 38).

III. *Tentatio Dei proprie dicta specie differt a minus proprie
 dicta*: prior enim continet haeresim; *formalis et interpretativa SPECIE
 non differunt*: (pia taciti et expressi eadem est ratio (n. 32).

W. *^tr insta çgusa necessitatis vel utilitatis petere a Deo miraculum rei committere se (lirino auxilio, non est tentatio Dei, sed est actus fidei Deum honorans, Constat ex eo (piod in eiusmodi casibus Dens beneficia extra ordinaria subinde concedat. Cfr. II-II, g. 97, n. 1 et a. 2 ad 3 (r. 31).*

437. Resolutiones. 1° Tentât Deum: a) qui in in(>rbo_jM!riculo^nsjHiit iu<lirinas, a solo Deo niira<ul<»-< -dudem sperana. Secus autem. si, remoto mortis periculo, id faciat ad se mortificandum; aut si quis in levi morbo respuat medicinam, confidens se a Deo sanitatem consecuturum generali providentia, nullo petito miraculo; quod vacat omni culpa, cum saepe in huiusmodi morbis natura ipsa salutem operetur (n. 30, 32).

b) J2ui ub^luLv_pelil ÂtJ^O-Xcl offert miraculum ad .c.Quy^iQmqnJiac-reticorum; cum fidei nostrae testimonia sufficiant. Si vero aliquando firmissima sit spes conversionis, poterit a Deo miraculum peti sub conditione, si ei placuerit (w. 31).

r) Qui sine junta causa temere se martyrio offert. Secus in ca.-u nec» bi-tatis, nimirum si alias fides aut salus multorum periclitaretur, vel ansa daretur blasphemii, (quibus in casibus martyrium de praecepto est); item in casu utilitatis. ad exaltandam fidem, aut Dei gloriam (tunc martyrium est de consilio). Exempla Sanctorum in contrarium, extraordinariae inspirationi Dei adseribenda Mint (a. 32).

2° Tentatio Dei quoque sunt vulgares *purgationes* (ordalia) per expferimentum ferri candentis, aquae ferventis, duelli, quae medio aevo usitatae erant ad innocentiam probandam per miraculosum effectum. Quod si Deus interdum per huiusmodi purgationes innocentiam aliquorum miraculo ostenderit, id accidit, vel quia Deo inspirante factae sunt, vel quia Deus voluit favere innocentibus ad eas compulsis (n. 30).

3° Notamus denique, peccata superstitionis diabolicae et tentationis Dei saepe circa idem obiectum versari; idipsum enim quod unus sperat se cogniturum vel obtenturum iuvante daemone, alius potest *inordinate* exspectare a Deo, prout facile contingere potest in iis actibus superstitionis, in quibus preces ad Deum interveniunt; in hoc casu enim effectus plerumque exspectatur a Deo, sed mediis ineptis vel eum nimia certitudine.

- Sa c r i l e g i u m .

1. *Sacrilegium generatim.*

438. — Notio et divisio. Sacrilegium defluitur: Violatio rei sa- -erae, i. e. tractatio quae adversatur reverentiae rebus ad cultum Dei deputatis debitae. Triplex autem est species sacrilegii, videlicet *personale, locale et reale*: debetur enim reverentia rei sacrae ratione sanctitatis; ideo secuiulum diversam rationem sanctitatis rerum sacrarum, quibus irreverentia exhibetur, sacrilegii species distingui debent; attribuitur autem sanctitas diversa ratione personis sacris, locis sacris, et. rebus quibusdam aliis sacris (II-II, g. 99, a. 1 et 3).

Sanctitas in *personis* est formaliter et tamquam in *κουλ>ι>><·(«*, idtyquo «m·pliciter, in aliis tantum secundum quid; et quidem in loco tamipiam in contentivo sacrorum; in aliis rebus relative tantum, quatenus referuntur ad sanctificationem hominum. Cfr. Salm., *tr.* 21, <· 12, n. 1(1.

439. — Principium. *Sacrilenium est ex genere suo peccatum mortale*. Ratio est, quia res Deo dicatas violare gravem iniuriam infert Deo. — Potest tamen esse veniale ex *parvitate materiae*; venuntanien> sj committatur ex formali contemptu rei sacrae, etiamsi laesio videatur levissima, non poterit esse veniale.

440. — Quaestiones. Qu a e r . 1° .4« *tempus possit esse obiectum sacrilegii, ut si quis peccat in die festo.*

Resp. Negat.; tempus enim non fit sacrum in se, sed dicitur tantum sacrum ratione mysterii seu festi in eo celebrati. Potest tamen circumstantia temporis efficere ut sacrilegium oriatur, ob irreverentiam irrogatam *cultui divino*, ut si (piis in Parasceve exhiberet comoedias, ludos publicos, etc. (*n.* 46, 273).

Qu a e r . 2° .1» *enumeratae tres species sacrilegii sint subalternae, an vero infimae.*

Resp. Sententia probabilior, contra alios, censet eas esse infimas; (piia varii modi committendi sacrilegium, quamvis materialiter consideratae differant specie inter se, conveniunt tamen in eadem specie secundum formalem rationem sacrilegii, quatenus violent sanctitatem vel personae, vel loci, vel rei. Unde sufficit in Confessione explicare num sacrilegium fuerit personale, locale, aut reale *) (*n.* 31).

Peccatum porro coniunclu in sacrilegio explicandum esse in Confessione, per se liquet, e. g. percussionem, concubitum.

2. *Sacrilegium personale.*

441. — I. Notio personae sacrae. Persona sacra esse potest duplici titulo; tum^per deputationem publicam ad *cultum divinum*, et hoc titulo sacrae sunt omnes personae ecclesiasticae, i. e. clerici omnes et religiosi, iique quibus Ecclesia eorum privilegia communicavit (cfr. supra *n.* 152); tunr per *votum publicum castitatis*, sive in sacra ordinatione, sive in professione tum sollemni tum simplici emissum.

*) Cfr. II II. <l. IIU, <(· 3 u.I 2,

II. Modi sacrilegii personalis. Hoc sacrilegium duplici modo committi potest: 1° per violationem *privilegiorum*, quae personis ocdesiasticispt sic competunt, a. v. per violationem privilegiorum canonis, fori; immunitatis, et beneficii competentiae de quibus agitur in can. 119-123; 2° per violationem voti publici castitatis, a persona sacra vel in personam sacram commissam; cfr. can. 132, § 1 (n. 35).

Quaeritur. .1» *violatio voti privati castitatis nil sacrilegium.*

Resp. Complures probabiliter negant: quia nemo potest suo marte seipsum facere sacrum, sed ut aliqua res fiat sacra, requiritur peculiaris ca- ***. Ecclesiae dedicatio. Sententia vero communior et probabilior affirmat: quia quisquis vovet castitatem, corpus suum Deo consecrat, ut immune et purum maneat ab omni contaminatione libidinis, uti S. Thomas tradit citans S. Augustinum †, ex qua consecratione et dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit. Cfr. Vind. p. 3, q. 2 (n. 47).

Violatio vero voti de alia materia probabilius rationem sacrilegii non habet (n. 47).

3. *Sacrilegium locale.*

442. — 1. Notio loci sacri. Loca sacra ea suutqirne divino cultui fideliumve sepulturae deputantur consecratione vel benedictione quam probati liturgici libri ad hoc praescribunt (can. 1154).

Loca ergo sacra sinit^{*)} ecclesiae et oratoria publica quoad internum ambitum eorum,9c^iietVna^tinitoria semipublica more ecclesiarum benedicta. Xon comprehenduntur itaque^ccllae.^Clastrum^sacristia,^turris,^tectum supra ecclesiam.^atriuin ;^nee etiam oratoria privata in domibus laicoruin. Antea quidem in favorabilibus, nempe quoad immunitatem, nomine loci sacri omnia ista comprehendebantur: at haec extensio in novo iuro videtur sublata (n. 38, 460).

II. Modi sacrilegii localis. Hoc sacrilegium committitur: 1° per *violationem* (seu pollutionem, ut olim dicebatur) loci sacri, *sensu canonico* sumptam, quae scii, violatio necessitatem reconciliationis secum fert; 2° per violationem *immunitatis*; 3° per *profanationem*, ex actibus etiam in se non peccamiiiiosis; 4° per *peccata* in loco sacro commissa, quoties ea graviter repugnant loci sanctitati; prout ex ipsa natura rei, independenter a iure canonico sequitur†.

Dicitur sacrilegium locale committi: 1° per *violationem loci sacri* Mcnxu canonico sumptam. Tamvero, locus sacer hoc sensu violatur tantum

*) II-II, </, 152, o. 1 «Sed contra est», et q. 154. o. 1 nd 3.

*) Aliqui renuebant ve) etiamnum cenaent, modos murilittl localis» ex sola voluntate Kccle- •lac Indequo ex «ok» hin· canonico erui posse; wcd omnino pracplicet doctrina In textu propositu, Ctr. Mare. n. 582.

iis qui sequuntur actibus, dummodoj/rrti sint, *notorii oCin ipso sacro lwi positi*: a) delicto homicidii, b) iniuriosa et gravi sanguinis effusione, c) impiis vel sordidis usibus, quibus addictus fuerit, d) sepultura infidelis vel excommunicat! post sententiam deelaratoriam vel condenuiatoriam. Violata autem ecclesia, non ideo coemeterium, etsi contiguum, violatum censetur, et vice versa. Cfr. can. 1172, 1207; vide *tom. II. n. 232*.

2° Per violationem *immunitatis* loei sacri, quae committitur: «) violando *ilis asyli*, quo *ecclesiae*, et probabiliter etiam oratoria publica ita gaudent ut rei qui ad illa confugerint, inde non sint extrahendi, nisi necessitas urgeat, sine assensu Ordinarii, vel saltem rectoris ecclesiae vel oratorii (cfr. can. 1179, 1191, § 1); b) locum sacrum infringendo, bonis suis spoliando, incendiando, furando rem ex loco sacro cuius custodiae fuerat tradita; ut ex natura rei sequitur *). Cfr. can. 1160 (n. 36, 38,39).

3° Per *profanationem* loci sacri: quae patratur exercendo in ecclesia actus profanos sanctitati loci repugnantes, ut sunt strepitus indiciorum saecularium, concilia saecularia, mercatus, negotiationes et nundinae, quamquam ad finem pium habitae, ludi profani, seditiones, rixae et clamorationes, convivia, colloquia tempore <lvinorum Officiorum, deambulationes, et similia. Cfr. can. 1178 (n. 36, 37)).

Verumtamen non videtur culpa gravis aliqua moderata deambulatione in ecclesia, aut privata comestio, etiam sine necessitate, si scandalum absit et clamor (n. 37).

4° Per *peccata in loco sacro commissa*, *quoties ea graviter repugnant loci sanctitati*. Hoc modo sacrilegium committi potest gravi effusione sanguinis in loco sacro, etiam si occulta manserit. Pari modo, quamvis humani seminis effusione graviter peccaminosa locus sacer in novo lure *canonica* iam non violetur, tamen sacrilegium sensu morali constituit. Imo idem dicendum videtur de omni actu externo graviter turpi, etiam de verbi-vel aspectibus graviter peccaminosis (n. 158 sq.). — Peccata vero interna non constituunt sacrilegium locale, exceptis tamen desideriis, sive in ecclesia sive extra illam conceptis, opus externum sacrilegium patrandi intra ecclesiam, quae scii, malitiam operis eum omnibus eius circumstantiis, ergo etiam loci, induunt (n. 13).

4. *Sacrilegium reale*.

443. — I. Notio rei sacrae. Res sacrae sunt omnes res quae media sunt ad exercendum ciiltunv?8ive *ex natura* sua, uti Sacramenta, reliquiae, verba S. Scripturae, sive *W dedicatwne Ecclesitu*. quae sese manifestat; sive speciali rei consecratione vel benedictione, uti obtinet in vasis et, vestibus sacris, sive mera, proprietate, uti obtinet in bonis ecclesiasticis. Cfr. 11-11. q. 99, a. 3 (n. 10).

1) Cfr. Wemz, *lus Decret.*, VI. n. 336; Ojettl, *Svrurpsis rerum moralium*, v. /mmuml.i.
-) Actione* acenlcao phu* p<*r *clnemalographa* et *pruirrtûnirH* in *iw lvllh* exhibendae pnM blUlo fuere n S. C. CoiuriM. 10 Dee. 1912 (J. (19121 p. 721),

II. Modi sacrilegii realis. Sacrilegium reale committitur: 1° Per *indignam tractationem* rerum sive natura sua sive consecratione vel benedictione sacrarum.

Evenit indigna tractatio: *a)* indigne vel irreverenter administrando aut suscipiendo Sacramenta; *b)* reliquias Sanctorum projiciendo, imagines sacras ex contemptu frangendo, eas indecore et modo lascivo pingendi» et similibus; *c)* committendo simoniam, de qua in sequenti § disseremus; *d)* verba et sententias Sacrae Scripturae ad profana quaeque torquendo, ad scurrilia scilicet, vana, fabulosa, adulationes, detractationes, superstitiones, ut loquitur Trid. (eess. 4 *in fine*); *e)* vasa sacra, ornamenta et paramenta benedicta aliasve res consecratas vel benedictas benedictione constitutiva, ad usus profanos adhibendo. Cfr. can. 1150, 1289, 1290. 1305, 1510. 1537 (n. 10). Cfr. etiam *torn.* II, *n.* 211 de non tangendis vasis et linteaminibus sacris a parte laicorum, ad normam can. 1306.

2° Per *initiatam, usurpationem* rerum sacrarum quarumlibet, sive & sacrae natura sua vel ex speciali consecratione aut benedictione, sive ex sola destinatione Ecclesiae. Unde sacrilegium est non tantum furtum reliquiarum, vel vasorum sacrorum, verum etiam usurpatio bonorum ecclesiasticorum; non vero bonorum, de quibus clericus libere disponere possit; nec legatorum, Ecclesiae relictorum, sed quae ei nondum sint tradita. Cfr. can. 1497 (n. 40, 42, 45, 532).

Quaeritur *quale et quantum sacrilegium sit sacrilega Communio.*

Sacrilega Communio videtur potius sacrilegium reale quam personale <iuum Christus Dominus recipiatur non in specie propria, sed in specie Sacramenti, neque sese in Eucharistia nobis exhibeat ad modum personae, sed ad modum cibi et potus. Neque sacrilega Communio, etsi horrenda iniuria Eucharistiae illata, inter peccata gravissimum est, ut aliquando auditur e suggestu. Graviores enim ceteris paribus sunt peccata quae virtutibus theologicis quam quae religioni opponuntur; graviores simili modo peccata quae immediate Deo vel humanitati Christi, quam quae Sacramento Corporis et Sanguinis Christi opponuntur: gravius peccatum oet proiectio sacrarum speierum animalibus vel Communio non baptizati quam indigna Communio. Etiam subjective peccatum hoc saepe minus grave erit, quatenus saepi' ex timore infamiae committitur *).

5. *Poenae contra sacrilegos.*

444. — Qui sacrilegium perpetraverit, pro gravitate culpa ab Ordinario puniatur oportet, salvo poenis iure statutis contra aliqua sacrilegia (can. 2325). Porro, praecipuae poenae sunt, sequentes:

*1 Cfr. II-II. c. 99. c. 3 c. it III. c. 80. «. A. .V. K. SI. (1927). i>. 30'J.

I. Circa sacrilegium personale triplex punitur delictum:

~ io Contra violantes privilegii canonis habetur triplex excommunicatio: *a)* excommunicatio latae sententiae Sedi Apostolicae *specialissimo* modo reservata, si quis violentas manus in personam *Humani Pontifici* iniecerit, et talis est ipso facto vitandus: — *b)* excommunicatio latae sententiae Sedi Apostolicae *speciali* modo reservata, si quis in personam S. R. E. *Cardinalis* vel *Legati* Romani Pontificis vel *Episcopi* etiam titularis tantum violentas manus iniecerit; — *c)* excommunicatio *Ordinario proprio* reservata, si quis in personam aliorum clericorum vel utriusque sexus religiosorum violentas manus iniecerit (can. 2343). Quoad explicationem harum censurarum cfr. *tom. II*, n. 1041, 1048, 1070.

2° Contra violantes privilegium fori statuitur triplex poena latae sententiae: *a)* excommunicatio latae sententiae Sedi Apostolicae *speciali* modo reservata, si quis S. R. E. *Cardinalem* vel *Legatum* Sedis Apostolicae, vel *Officalem maiorem* Romanae Curiae ob negotia ad eius munus pertinentia, vel *Ordinarium proprium*, contra praescriptum can. 120, ausus fuerit ad indicem laicum trahere; — *b)* excommunicatio latae sententiae Sedi Apostolicae *simpliciter* reservata, si *alium Episcopum* etiam mentularem aut *Abbatem* vel *Praelatum nullius*, vel aliquem ex *supremis* religionum iuris pontificii Superioribus ita ausus fuerit trahere; — *Λ)* si quis, nunc *ab Ordinario loci* licentia, aliam personam privilegio *fori* ab officio reservatam *Ordinario*, laicus autem congruis poenis pro gravitate culpa a proprio *Ordinario* puniatur (can. 2341). Quoad explicationem censurarum cfr. *infra n. 1234* et *tom. II*, n. 1063.

3° Contra violantes castitatem habetur duplex excommunicatio: *a)* excommunicatio latae sententiae Sedi Apostolicae *simpliciter* reservata contra clericos in sacris constitutos vel regulares aut moniales post votum *sollemne* castitatis, atque omnes cum aliqua ex praedictis personis *matrimonium* etiam civiliter tantum contrahere praesumentes (can. 2388, § 1; cfr. et can. 2359); *b)* excommunicatio latae sententiae *Ordinario* reservata contra professos votorum *simplicium perpetuorum* tam in Ordinibus quam in Congregationibus religiosis, *matrimonium* etiam civiliter tantum contrahere praesumentes, necnon contra eos qui cum ipsis contrahere praesumant (can. 2388, § 2). Quoad explicationem cfr. *tom. II*, n. 1065, 1069.

II. Circa sacrilegium locale duplex punitur delictum:

1° Loci sacri violatores de quibus in can. 1172, 1207 (cfr. supra n. 112, II, 1°) interditi ab ingressu ecclesiae aliisque congruis poenis ab *Ordinario* pro gravitate delicti puniuntur (can. 2329).

2° Qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi ecclesiastico SEPULTURAE infulcres, apostatas a fide, vel haereticos, schismaticos, aliosve sive excommunicatos sive interdictos contra praescriptum can. 1210, I, — contrahunt excommunicationem latae sententiae nemini reservatam;

t. & nZ

·ηΛ_

sponte vero sepulturam eisdem donantes, interdictum ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum (can. 2339). Explicationem vide in P>m. II. n. 1071 et 10.3«.

III. Circa sacrilegium reale quintuplex punitur delictum:

1° Qj|J_spe<-ies consecratas abieccrit ^el ad malum f)nem abdu-xerit aut, retinuerit, est suspectus de haeres!; incurrit in excommunica-tionem latae sententiali *epccialwfimo* modo Sedi Apostolicae reservatam; J,est ipso facto infamis, et*Idericus praeterea est deponendus (can. 2320). Cfr. *lom.* II, n. 1010.

2° Ad ordinem sacerdotalem non promotus, si Ml.hhae CELEBRA-tionem simulaverit aut hacramentai.em concessionem exceperit, excom-municationem ipso facto contrahit, *speciali* modo Sedi Apostolicae re-servatam (can. 2322, 1°; cfr. et can. 2360 et 2367). Cfr. *tom.* II, ». 1055.

3° Sacerdos qui *nine necessaria iurisdictione* praesumpserit *sacra-mentalū confusiones audire*, est ipso facto suspensus a divinis; qui vero a peccatis reservatis absolvere, ipso facto suspensus est ab audiendis Confessionibus (can. 2366). Cfr. *tom.* II, ». 1086.

1° Qui usurpat vel detinet bona ait iira ecclesiae romanae, incurrit in excommunicationem latae sententiae *speciali* modo Sedi Apo-stolicae reservatam (can. 2315); qui alia bona ecclesiastica in pro-prios usus convertere et usurpare praesumpserit, aut impedire ne fructus ab iis ad quos pertinet, percipiantur, excommunicationi tamdiu subiaceat, donec bona ipsa integre restituerit, praedictum impedimentum removerit, ac deinde a Sede Apostolica absolutionem impetraverit (can. 2346). Cfr. *loin.* II. n. 1053, 1064.

5° Quodsi beneplacitum apostolicum, in alienatione bonorum ecclesiasticorum ad normam can. 531. i l et can. 1532 requisitum, fuerit scienter praetermissum, omnes quovis modo reos sive dando sive reci-piendo sive consensum praebendo, manet excommunicatio latae sententiae *nemini* reservata (can. 2317, 3°). Cfr. *tom.* II, n. 1078.

§ III. - Simonia.

Cum simonia constituatur pacto, quo res spiritualis commu-tatur pro pretio temporali, (rademus: 1° notionem, divisionem, mo-ralitatem simonia»· in genere; 2° quaenam sit materia circa quam versatur; 3° quaenam habeant rationem pretii, ad simoniam re-quisiti; 1° qualis pactio ad cam constituendam exigatur; 5” quinam sint simoniae effectus irritantes et poenales.

1. *Simon hi (jeneralim.*

445. — 1. Notio. Simonia nomen suum sortita est a Simone Mago, qui pecunia emero voluit potestatem dandi Spiritum Sanctum, ut postea venderet. (*Act. Ap.*, 8). In genere autem definiri

mano proihibitus.

Ii/Divisio. Distinguitur simonia: 1° in sinioniam iuris *divini* et simoniam iuris *ecclesiastici*. Simonia iuris. *divini* definitur *voluntas emendi vel vendendi pro pretio temporali* sive rem *intrinsece spiritualem* sive rem *temporalem rei spirituali ita adnexam*, ut aut res temporalis *sine spirituali nullo modo esse possit*, aut res spiritualis sit *obiectum*, etsi partiale, contractus. Cfr. can. 727, § 1.

Dicitur: 1° *uludioita* voluntas, i. e. voluntas deliberata et libera qua quis sciens et volens suo modo agendi intendit aequiparare rem spiritualem cum temporali; 2° *voluntas*, quia voluntas est subieefum simoniae: et quia saepe ab intentione voluntatis dependet num aliqua actio sit simonia: et quia simonia sola voluntate interna sine externa eius manifestatione committi potest, ut si quis praestet aliquid spirituale, cum intentione obligandi alterum ex pacto ad praestandum temporale tamquam eius pretium, quamvis hoc nullo modo no implicite quidem significet; — 3° *emendi vel vendendi*, ut exprimatur pactum, quod eat forma eius (pia perficitur; — 4° pro *pretio temporali*, quia turpitudine huius peccati in eo sita est quod spirituale aestimatur humano pretio; — 5° *tisgjig* * *t*n*4*Zr intrimeee xpitualein*; porro talis potest esse aut formaliter (ut gratia) aut causaliter (ut Sacramenta) aut effective (effectus et usus potestatis spiritualis, ut consecratio, absolutio etc.); 6° **irr rem, temporalem rej spirituali* ita annexam. ut >///* spirituali nullo modo possit*, v. g. *Eccl. li. i. m rcrhsasticmn?Îwt τo spiritualis sit obiectum, etsi partiale, contractu**, v. g. consecratio in calicis coiv^ft secrati venditione. Cfr. can. cit.; Saltu., *n.* 19, *n.* 2. **ti cû**

Simonia juris *ECcl i dsjastk i* habetur, quoties ob periculum irreverentiâc erga res spirituales *Γoχ* Ecclesiae materiam simoniae extendit ad casus per se r;i non comprehensos. Unde adest, si contra talem legem Ecclesiae dantur vel res temporales spirituali adnexae pro temporalibus spirituali adnexis, vel res spirituales pro spiritualibus, vel etiam temporales pro temporalibus, Cfr. can. 727, § 2 (*n.* 19).

2° Simonia potest esse mentalis, ^conventionalis^realis et confidentialis. *Mentalis* habetur, quando nullum pactum intervenit. Potest distingui in purv et mixte mentalem. Pure mentalis habetur quando quis habyt men* propositum committendi simoniam; est potius peccatum desiderii simoniae quam ipsa simonia. Mixte mentalis habetur (piando quis in aliipia actione externa habet ψηdem intentionem seu voluntatem simoniacam obligandi alteruin ex pacto, mm! deest omne paetum externum, etiam tacitum. In eo casu adest peccatum Himoniar, non voro delictum. *Convntionajjs* habetur, quando intentioni simobta&B

t - .

accedit conventio seu pactum, sive expressum sive tacitum; et dicitur pure conventionalis, si ex neutra parte executioni fuerit datum; si ab alterutra parte saltem partialiter executioni fuerit datum, dicitur conventionalis mixta vel s«mi-realis. Rea i. is habetur quando conventio ab utraque parte saltem inchoative impleta est. Cost iue v u a l i s est quaedam simonia circa beneficia ecclesiastica, qua quis beneficium alicui procurat sub certa confidentia, i. e. cum pacto nt is postea illud ipsimet procuranti vel alteri resignet (simonia j>cr accessum, regressum vel ingressum, ut fusius exponunt canonistae) aut illius fructus aut pensionem ex eo iisdem persolvat. Cfr. can. I4SH (n. 49).

V

III. Moralitas. I. *Simonia iuris d i v i n i est gravissimum sarrile-ijiiim, mortale ex genere suo toto.* Patet ex verbis S. Petri ad Simonem Magum: «Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri» (Act. 8,20). Ratio est,^quia res spirituales, quantumvis parvae videantur, temporali pretio aequiparare, est maximopere illas vilipendere, ac consequenter gravi iuimia allicere. Adde quod vendens spirituale vendit rem non suam quum etiam Praelati Ecclesiae, non sunt domini sed dispensatores tantum rerum spiritualium; insuper venditio repugnat spiritualium origini quae ex gratuita Dei voluntate proveniunt '). Demum^gravitas huius peccati vel magis patet ex eo quod est peccatum perniciosissimum Ecclesiae; huius namque causa indigni eliguntur ministri, sanctum datur canibus, et res Ecclesiae vilescent; qtuim-obrem nullum crimen in lure Canonico acerbius exsecratur.

II. *Simonia inris ECCLESIASTICI admittit levitatem materiae:* quia, quando actus ex natura rei non est simonia, sed prohibetur tantum ad cavendum speciem et periculum eius, reipsa non fit rei spirituali iniuria, sed peccatur contra praeceptum Ecclesiae, in quo potest utique dari parvitas materiae (n. 50).

2. Materia simoniae.

446. Praenotanda. Res in se *temporalis* pol» >t trifariam *ndne.ru* esso *spiri-tuali*: 1" *antecednter*, quando res temporalis antecedit spiritualement; tales sunt res consecratae ot benedictae, arculae Reliquiarum; 2" *consequenter*, quando prao-mipponit vehit causam rem spiritualement cui adnectitur. ita ut res temporalis sine spirituali nullo modo osse possit; ut beneficium, quod datur propter officium; .1° *concomitanter*. quando spirituali simul coniungitur; e. g. labor corporis in functione sacra exercenda. Labor porro isto vel est operi spirituali *intrinsecus*, quando per se necessario illi adnexus est; sic labor necessarius in celebratione Missae, pro concione, etc.; vel *extrinsecus*, eum per accidens propter circumstan-tias illi adiunctus est, v. g. celebraro Missam in cantu, in dissito loco, tarda hora, statuto tempore vel loco (m. 49. 55, 04, 05).

') Cfr. II-II. </l. 100, n. t.

Materia simoniae iuris divini. 1. *Simonin iuris divini est emere vel vendere pretio temporali, non tantum intrinsece spirituale, verum etiam temporale, quod rei consequi enter rei concomitanter intrinsece adnexum est spirituali.* Hanc est quia temporale, consequenter adnexum spirituali, dependet a spirituali et sine eo nullo modo esse potest, et ideo, si vendatur, necessario venditur illud spirituale quod praesupponit; temporale vero, concomitanter intrinsece adnexum spirituali, est vere spirituale, tamquam intrinseca pars functionis spiritualis. Confirmatur can. 727, § 1 (n. 72, 55).

II. *Simonia iuris divini non est emere vel vendere tum antecedenter adnexum spirituali, dummodo propter rem spiritualem adnexam pretium non augeatur; tum laborem concomitantem extrinsecum ministerio sacro.* Ratio prioris est, quia *praecedat* rem spiritualem, et ideo, prout materiale est, vendi potest, pretio scilicet in solam materiam constituto; ratio exceptionis est, quia tunc res spiritualis est obiectum parziale contractus (cfr. can. 1539). Ratio posterioris, quia est aliquid mere temporale, pretio aestimabile, cfr. can. 730, 1539, § 1 (n. 72, 55).

Materia simoniae iuris ecclesiastici. *Iure ecclesiastico nonnulla pacta et exactiones prohibita sunt, ob periculum vel speciem simoniae.* Ita canone 1111 explicite tamquam simoniace reprobantur deductiones ex fructibus, compensationes ac solutiones a clerico in actu provisionis beneficii faciendae, quae collatori, patrono aliisque cedant; etsi talis cessio per se sine animo simoniaco fieri possit l).

Huc quoque spectant aliquot alii canones, quamvis periculi simoniae expressam mentionem baud faciant. Ita 1° circa beneficia: tum *dimissio* beneficii in commodum aliorum vel sub conditione quae eius provisionem vel redditum erogationem attingat, tum *permutatio* beneficiorum, certis tantum sub conditionibus permittuntur (can. 1486, 1187, 1188, § 2); neque si beneficia permutanda inaequalia sint, possunt *compensari* reservatione fructuum aut praestatione pecuniae seu cuiusque rei pretio aestimabilis (can. 1188, § 1). Cfr. etiam can. 1127 de transactione in re beneficiaria.

2° Circa stipendii missarum: plures modi agendi illiciti declarantur in can. 825, 827, 828, 829. 810, 918. 1506, quos canones postea tractabimus (in tom. II, n. 202 sq).

3° Circa emolumenta temporalia: statuitur ea aut omnino exigi non posse aut taxam statutam vel consuetam non esse transgrediendam:

b i'lrea hunc cononem eL can. 1350 et 1356 *Comni. C7od. Inlrrpr*» n-pondlt recurrendum cm*c In nngulis cwibw* ud S. Corurr. competence. h1 EpIscoPUH In collatione paroeciarum non reservatarum Imponere velit pro una vice tantum modertam taxam favore Heminarii, etiam h1 paroecia de qtm obnoxia wlt tributo, hub. Instituto solvendo (1(1 Oct, 1919 In A. A.S., p. ||| tui 10).

in ministerio puroeciali (can. 163); in dandis litteris testimonialibus pro ingressu Novitiatus (can. 516, § I); in recipiendis sodalibus associationis piae (can. 695); in aggregandis confraternitatibus Archiconfraternitati (can. 723); in ministrandis Sacramentis (can. 736); pro concessione iuris* dictionis sacramentalis (can. 879, § 2), in concedendis dispensationibus matrimonialibus (can. 1056); pro ingredienda ecclesia ad assistendam sacris ritibus (can. 1181); occasione funeralium (can. 1235); pro usu utensilium etc. in celebratione Missarum (can. 1303); pro exploratione voluntatis de qua in can. 552 '); pro executione, rescriptorum Sedis Apostolicae (can. 1507). Cfr. etiam can. 1261, de officio Ordinarii hac in re.

4° Circa venditionem rerum sacrarum. Ita sacra *supellex* benedicta aut consecrata benedictionem aut consecrationem amittit, si publicae venditionis exposita fuerit (can. 1305, § 1, 2°). — Indulgentiae *coronis* aliisve rebus adnexae cessant, cum coronae aliaeve res vendantur (can. 924, § 2). Imo sunt qui dicant ipsam venditionem esse simpliciter prohibitam ideoque involvere peccatum simoniae iuris ecclesiastici, etiamsi pretium non augeatur ob benedictionem annexam: verum id ex praesenti canone non liquet '). — Cfr. etiam can. 1927 de invaliditate *transactionis* quoad, res spirituales, quotiescumque interveniat solutio rei temporalis. — Demum uti iam dictum est supra n. 113, 3°: « sacras reliquias

si pretium non pro thecis, sed pro ipsis reliquiis *qua sacris* solvatur. Imo, si theca vendatur qua talis, prius separentur reliquiae. Cfr. Cocchi, *i. h. c.*, Vermeersch, *Ep. l. C. II*, n. 615. — Cfr. etiam supra n. 417 de evitanda vel minima suspicione connexionis inter gratiam obtentam et eleemosynam (dilatam).

447. — Quaestiones circa materiam simoniae iuris divini. QUAER. 1° .An liceat vendere ius SEPULTURAE in honoratiori loco.

Hesp. Affirm.: quia venditur honor quidam humanus, qui non est res spiritualis. Attamen, sepulcra huiusmodi particularia non possunt *alienari* nisi de consensu Ordinarii, ubi agitur de coemeteriis paroecialibus, vel de consensu Superioris, ubi agitur de coemeterio proprio alius personae moralis. Cfr. can. 1209 (n. 71).

Quaer. 2° Quomodo ob ingressum religionis committatur simonia.

Hesp. Diet. C(ile) _smiouia est clare aut recipere aliquid Umquam pretium admissionis. τ

Simonia non est: a) dare aut recipere aliquid titulo *spontaneae, eleemosynae*. ut. liquet; b) aliquid titulo *sustentationis* exigere, si monasterium est egens, ita ut aliter non posset personam commode sustentare; c) titulo *dotis* in monasteriis *Monialium*, etiamsi opulenta sint; id induisit Ecclesia,

b H. C. do l(olig.. 20 Mnrlli 1922. rexiwiidit non poète «untlnerl coiMuetudinem allcuiUH 4c. £
 *ll<μ<v|< exigendi txnm pro exploratione voluntatis admittendarum n<l habitum el proftwlo-
 nem in irlbdonibus mulierum. Cfr. I.K. (IUM), p. 352.

2) Ita potin* eum VerinerHeh, il. a. 277; contra GchUo l. I. a. 289; li. n. 408: Tnnquervy. I. m. (MO; II. n. 910; Kanfanl. /M hulula.. n. 48. Cfr. ellam V. h. SI. (1918). p. 175.

quia monasteria Monialium facilius sunt variis infortuniis obnoxia. Cavendum tamen est, ne propter pinguem dotem inhabilis puella admittatur; quod a simoniaca labe per se immune non foret (can. 547 «/).

Quaestio autem magna est num monasterium *virorum*, si *opulentum* est, possit pro sustentatione personae aliquid exigere. Pluies affirmant; quia non venditur professio religiosa, sed sustentatio, quae est res temporalis. At sententia, cui adhaeret S. Alf. cum D. Thoma II-II, q. 100, a. 3 ad 4 aliisque multis, negat; quia ius ad sustentationem est *consequenter* adnexum statui religioso, sicut ius ad reditus beneficio; esset ergo simonia de iure divino. Secus autem est, si monasterium *inops* est; quando enim ipsum non habet bona ad aliorum sustentationem sufficientia, nihil vendit, cum recipiendus nequeat ius acquirere ad bona, quae monasterium non habet. — Secus etiam est, si pro alimentis et habitu religioso in constitutionibus vel expressa conventionem aliquid in postulatu vel novitiatu ineundo solvendum caveatur pro impensis postulatus vel novitiatus. Cfr. can. 570, § 1 («. 91, 92; II. A., ». 43).

Quaer. 3° An instructio aliorum in doctrina sacra sit materia *simoniae*.

Ilçsp. l>Lst, Affirm., *ñ* per se tendit ad *salutem spiritualem* auditorum: quia est res mere spiritualis. Hinc simonia est aliquid pro concione accipere, tamquam pretium laboris illius intrinseci, puta pro studio, defatigatione; secus vero, si ut stipendium sustentationis accipiatur.

Λ'çgat. si immediate tendit ad *instructionem intellectus*: quia scientia est bonum naturale, pretio aestimabile. Hinc licet aliquid accipere pro doctrina Theologiae, pro licentia docendi, seu pro collatione Doctoratus; pro consilio *doctrinali* etiam in re morali, et quamvis conducat ad pacem conscientiae: hoc enim est per accidens; secus autem, si consilium est *spirituale*, bonum spirituale proxime spectans («. 94).

3. *Prelum simoniae.*

448. — Notio et divisio. Ea, (piaae rationem pretii habent in
η. «X» simonia, trifariam distinguuntur, nimirum: 1° *munus a manu*, eub[^]
quo comprehenditur pecunia, et quodvis bonum externum, cuius ^{*,.»*}(
pretium potest pecunia aestimari; 2° *munus a lingua*, quod com.^{***}
~ plectitur quodvis patrocinium, sive commendationem, ac proces;[^]
h_3° *munus ab obsequio*, per quod intelliguntur servitia temporalia,-[^]
uti famulatus, negotii gestio, rerum administratio, etc. Haec oninia[^]
inter homines pecunia comparari solent. Cfr. c. *Sunt nonnulli*, 111, 1
cans. 1, q. 1 (n. 56, 61, 63).

449. — Principia. I. *Simoniam constituit, non solum[^]darc spi-
rituale pro munere a manu, sed etiam[^]pro munere a lingua etpro mu-
nere ab obsequio.* Ratio est quia non solum munus a manu, verum

etiam munus a lingua et munus ab obsequio sunt pecuniae pretio aestimabilia, ideoquo qui dat pro iis aliquid spirituale, spirituale istud temporali aequiparat. Cfr. II-II, q. 100, n. 5.

Iline simonia est: <i>) dare rem *spiritualem* cum paeto ut alter remittat debitum vel ut solvat pecuniam alias debitam, vel ut praestetur mutuum in futuro, vel ut quis sese liberet a vexatione iniusta; b) si episcopus det alicui beneficium, ut illum laudet, ei faveat, etc.; c) si conferat episcopus beneficium famulo ut gratis inserviat vel ut compensetur ei famulatus praestitus; vel si famulus inserviat, ut loco salarii beneficium consequatur. Cfr. etiam prop. damn, ab Innocentio XI, 15 et 16 (n. 52, 51. 56, 61, 63).

450. — II. *Simonia non est, occasione functionis vel praestationis spiritualis aliquid temporale dare rei accipere titulo rei spirituali extrinseco.* Ratio generalis est, quia in hisce casibus temporale non est pretium rei spiritualis, quum eius datio vel acceptatio *titulo rei spiritualis extrinseco* innitatur.

In specie simonia non est: 1° temporale dare vel accipere titulo *si st extatio xis rimsox Ai: >cu st ut.mhi xcundum taxam lege vel legitima consuetudine probatam.* Ratio est, quia non datur in commutationem rei, sed in sustentationem personae, tamquam stipendium ex instilia debitum operario. Hoc certum est ex verbis Christi apud Lucam 9. 7: «Dignus est operarius mercede sua»; et Apostoli in 1 Cor. 9,13.11: «Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt: et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant. de Evangelic vivere». Et ratio ipsa postulat ut qui in alterius utilitatem occupatur et laborat, ab eo sustentetur. Cfr. S. Thom., *loc. cit.*, a. 2 et 3. Confirmatur canone 730 (n. 55).

2° dare temporale titulo *redemptionis vexationis iniquae*, idque non tantum quando vexatio fit circa rem certo iure iam *quae-sitam*, verum etiam quando fit circa rem iuste *acquirendam*, et vexatio redimitur ab iis adversariis tantum, qui obesse, non autem prodesse possunt; vel etiam, ut satis probabile est, qui prodesse quidem possunt, sed impedimentum apponunt distinctum a negatione actionis qua prodesse valent. Perinde est sive vexatio est contra iustitiam, propter alterius *ius ad rrm*, sive contra charitatem tantum, puta ex odio, vel ex propensione ad alium. — Ratio autem cur desit simonia est, quia talis vexatio est res temporalis quae alialejvmporali redimitur. Cfr. S. Thom., a. 2 ad 5; Mare. n. 588, 1° (n. 98-103; II. A., n. 19).

Iline: /i) Antequam alieui per institutionem vel collationem quae-situm sit ius certum in Beneficio vel Dignitate ecclesiastica, *simoniacum*

esset eorum adversantium obstacula pecunia redimere, qui non tantum obesse, *sed et prodesse possunt* et eatenus praecise obsunt quatenus non prosunt, negando v. g. suffragium; tunc enim (piis per pecuniam impedimentum amovere non potest quin eo ipso emat suffragium; non ita vero si quis per pecuniam sese liberaret tantum a calumniis electoris apud alios electores. — Sed postquam ius alicui iam acquisitum est, licet semper per pecuniam iniusta impedimenta removere; v. g. parochus canonice provisos, sed a magistratu civili repudiatus, potest pecunia se ab iniusta vexatione liberare. Ita S. Thomas *loc. cit.*, a. 2, ad 5 (n. 98-100).

b) Ob eamdem rationem, si cui gravis causa esset. suscipiendi Sacramentum, et deesset alius sacerdos idoneus, liceret pecuniam dare sacerdoti nolenti sine illa administrare Sacramentum; non enim datur pecunia ut pretium Sacramenti ad quod scii, iam ius habetur, sed ad redimendum iniustum renutum, vel etiam intenditur mera donatio et permittitur ex iusta causa peccatum alterius. Ita communiter, contra S. Thomam, *l. c.* ad 1 (n. 103, q. 5).

451. — Quaestiones. Qu a e r . 1° .An liceat sacerdoti aliunde diviti recipere stipendium sustentationis.

Ilesp. Affirm.: quia nomo tenetur in aliorum gratiam laborare absque sustentatione ut inquit Apostolus 1 Cor. 9, 7. 11: «Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantat vineam, et de fructu eius non edit! Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat! ... Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus! ». Confirmatur can. 1473 (n. 55).

Qu a e r . 2° A» liceat stipendium EXIGERE, vel de illo PACISCI.
Resp, Affirm.; dummodo non excedatur taxa consuetudine aut lege praefixa; quia non est pretium (n. 55). Si vero exigitur stipendium ultra taxam, vel in casu in quo ab Ecclesia non permittitur, simonia habetur, si non semper simpliciter ex aequiparatione spiritualis eum temporali. attamen secundum quid, ex duabus aliis malitiis simoniae propriis, ex violatione Dei dominii et gratuitatis spiritualium. Cfr. supra n. 445. III: Vermeersch, *Mor.* 1Γ, n. 280.

Qu a e r . 3° Jn sit simonia, functiones sacras principaliter PROPTER STIPENDIUM obire.
ftcap,.A't'4/at,iJLUiaL.Bfil«ndium non habet rationem pretii; non magis ergo hoc est simoniacum, quam dare stipendium principaliter propter Missam. Ceterum non facile excusari potest a culpa veniali; cum quaedam inordinatio sit spiritualia ad temporalia dirigere; at non vice versa (n. 1°5, q. 0).

Qu a e r . 1° An ait simonia, temporale dare aut promittere alteri, xi faciat bonum aut si a peccato abstineat in gratiam tantum suiipsius.
Resp. Negat.; quia est liberalis donatio, quamvis sub conditione, ut alter allieiat ad bonum aut retrahatur a malo. Unde licet dotem

promittere puellae, ei monasterium ingrediatur, munera adulescenti, si Sacramenta frequentet. Licitum est allicere aliquem beneficiis temporalibus ut statum religiosum ingrediatur¹⁾. Secus foret, si contractus onerosus, alterum obligans, iniretur (n. 59).

Quaer. 5° J»i *simoniam committat sacerdos, qui ludens cum laico Missam spondet si perdat, dum socius pecuniam exponit.*

Resp. Negat.; quia lit mera commutatio debiti in stipendium Missae. Vix tamen caret aliquo scandalo.

Quaer. 6° *Quid sentiendum de usu Curiae Romanae postulandi pecuniam in dispensationum concessione.*

Resp. 1° Hic usus immunis est ab omni labe simoniae; non enim petitur pecunia per modum pretii pro ipsa dispensatione in lege, sed vel per modum *muletæ* seu compensationis pro vulnere legi per dispensationem inllicto (ut in dispensationibus matrimonialibus *), vel per modum *commutationis* dispensationi annexae in eleemosynam ad causam piam (ut in votis), vel etiam in *poenam* alicuius delicti (n. 96).

2° Merito SS. Pontifices talem usum in nonnullis dispensationibus introduxerunt; ut ex una parte habeant ex quibus sustentent onera Pontificatus, in specie stipendia officialium Curiae, ex altera parte dispensationes, ut pote odiosas, difficiliore reddant.

1. *Pactum simoniae.*

452. — Notio. Pactum simoniae est contractus onerosus, etiam ad effectum non deductus, quo res spiritualis pro temporali commutatur aut viceversa. Pactum autem istud potest esse vel *expressum*, quando claris verbis aut signis exprimitur, vel *tacitum*, quando ex facto ipso nascitur, dum nempe unus de altero intelligit temporale dari sub obligatione recipiendi spirituale, in debitam compensationem eius, aut e converso.

Consonat ius canonicum, quatenus in can. 728 statuitur: «Cum de simonia agitur, emptio-venditio, permutatio, etc., late accipiendae sunt pro *qualibet conventionem*, licet ad effectum non deducta, etiam tacita, in qua scilicet animus simoniacus expresse non manifestetur, sed ex circumstantiis colligatur ».

453. — Principia. 1. *Simoniam ceram constituit, non solum pactum externum, sed etiam datio aut acceptio temporalis ex INTENTIONE OBLIGANDI alterum ad retribuendum spirituale, rei vice versa. Ratio*

¹⁾ Cfr. S. Th., II-II, c. 10(1, c. 3 l. 1: *Quodlib.*, IV, q. 23.

²⁾ Cfr. *Ioni.* II, c. 500; III, ubi plura.

est, (iia obiectum intentionis est. commutatio rei spiritualis pro pretio temporali, in (pia consistit pravitas .simoniae; pactum ergo simoniacum est animo conceptum et intentum (n. 07).

II. *Simonin non est occasione functionis vel praestationis spiritualis titulo DONATIONIS GRATUITAE aliquid temporale dare vel accipere, vel vice versa.* Ratio est quia gratuitum donum non est pretium. Cavendum tamen est periculum, si detur temporale ante spirituale.

Neo proinde est simonia dare temporale sub spe gratitudinis per donum spirituale exhibendae, aut contra. Ratio est, quia obligatio gratitudinis intrinsece sequitur ex beneficio; dator ergo non intendit novam obligationem imponere, sed dat gratis. Advertendum tamen est, in huiusmodi datione solo intuitu rei spiritualis, vel contra, praeciso alio titulo externo, facile praesumi intentionem saltem virtualiter simoniacam, scii, commutandi temporale cum spirituali; nisi oppositum constet vel colligatur ex circumstantiis, puta ex parvitate muneris, ex pietate vel opulentia dantis (n. 51, 85; II. A., η. II).

Hinc simoniacum non est; a) gratis alicui spirituale tribuere ex gratitudine, ex amicitia, ob consanguinitatem; nulla enim intervenit commutatio. b) Dare pecuniam pauperi, ut certas fundat preces; quia datur vehit eleemosyna ad alliciendum illum ex gratitudine (n. 52/55, in fine. 66; S. Thom., I. c., a. 3 ad 2).

454. — Quaestiones. Quæst. 1º An sit simonia generatim exprimitur donatario spem gratitudinis.

Resp. Per se loquendo, *negative*: quia licet ab alio petere, quod illi ex naturali obligatione praestare tenetur, fu praxi tamen cavendum est, ob periculum et speciem simoniae, aut saltem scandali, maxime si quid ipso tempore letur quo do Beneficio conferendo agitur (n. 51).

QUAER. 2º An sit simonia, obligationem antidotalcm. i. c. gratitudinis, in pactum deducere.

Resp. Omnino affirmandum; (pia pactum novam obligationem ultra naturalem adiicit; quodeumque autem pactum, quomodolibet onerosum, est simoniacum, etiamsi non obliget stricte ex iustitia (n. 53).

Quæst. 3º An sit simonia dare spirituale principaliter ob temporale, vel contra.

Resp. Dist. Negat., si datur ex iusto titulo, puta stipendii, ex quo munera sunt debita, ut dictum est supra n. 151, q. 3.

Affirm., si datur eo consilio immediato ut alterum adigat ad retribuendum temporale, aut vice versa, quatenus, eum non intercedat alius

titulus, practice faciliter motivum virtualité]' couverteitur in pretium, et consurgit pactum implicitum. Patet insuper ex damn, ab Innoc. XI prop. 45 et 46 (n. 54).

5. *Effectus irritantes et poenales simoniae.*

455. — I. Effectus irritantes. 1° *Contractus*, et si simonia committatur circa beneficia, officia, dignitates, subsequens *provisio*, omni vi caret, licet simonia a tertia persona commissa fuerit, etiam inscio proviso, dummodo hoc non fiat in fraudem eiusdem provisi aut eo contradicente. Quare: a) ante quamlibet indicis sententiam res simoniace data et accepta, si restitutionis sit capax nec obstat reverentia rei spirituali debita, restitui debet, et beneficium, officium, dignitas dimitti; b) simoniace provisos non facit fructus suos; quod si eos bona fide perceperit, prudentiae indicis vel Ordinarii permittitur fructus ex toto vel ex parte eidem condonare (can. 729). — Etiam *renuntiatio* officii simoniace facta, irrita est ipso iure (can. 185). — Demum, collatio beneficiorum, quae invalide ob simoniae vitium collata fuerint, *reservatur Sedi Apostolicae*, quamquam vacanti (can. 1435, § 1, 3°).

Nota tamen electionem simoniacai R. Pontificis valere; ut praetextus amputetur impugnandi eius valorem. Const. Pii XII. Vacandû *Sedis Apostolicae*, h. 92. (1. A. N. 1040 p. 94 n. 92).

2° Beneficium simoniace collatum nequaquam, sicut cetera beneficia titulo invalido bona fide possessa, *praescriptione per possessionem* in triennem pacificam obtineri potest (can. 1446).

3° *Praesentatio*, labi simoniae infecta, est ipso iure irrita, et etiam institutionem forte subsecutam irritam reddit (can. 1465, § 2).

4° Si patronus *ius patronatus* simoniace in alium transferre attentaverit, ius patronatus exstinguitur (can. 1470, § 1, 6°).

II. Effectus mere poenales. 1° Qui deliquerint contra praescriptum can. 827, 828, 810, § 1 (*de stipendiis Missarum*), ab Ordinario pro gravitate culpae puniantur, non exclusi, si res ferat, suspensione aut beneficii vel officii ecclesiastici privatione, vel si laicis agatur, excommunicatione (can. 2324).

2° Quaestum facientes a *indulgentiis* plectuntur ipso facto excommunicatione Sedi Apostolicae simpliciter reservata (can. 2327).

3° Delictum perpetrantes simoniae *in quibuslibet officiis, beneficiis nui dignitatibus ecclesiasticis*: 1. incurrunt in excommunicationem latae sententiae Sedi Apostolicae simpliciter reservatam; 2. ipso facto privati in perpetuum manent iure eligendi, praesentandi, nominandi si quod habeant; 3. si clerici sint, praeterea suspendantur (can. 2392).

Delictum simoniae quod hic intenditur, habetur non tantum in simonia reali, verum etiam in simonia conventionali, sive expressa, sive

tacita, et in simonia confidential!. Liqueat e can. 728 supra (n. 452) exscripta et ex dictis ». 445, II, 2°. Ita merito v. g. Chelodi, *lux poenale*, η. 93 et 114: Eichmann, *Strafredit des Codex I. C.*, § 100; contra alios, itiri antiquo stantes.

4° *Taxa** consuetas et legitime approbatas ad normam can. 1507, augentes aut ultra eas aliquid exigentes, gravi muleta pecuniaria coerceantur, et recidivi ab officio suspendantur vel removeantur pro culpe gravitate, praeter obligationem restituendi quod iniuste perceperint (can. 2408).

5° Omnes, etiam episcopali dignitate aucti, qui per simoniam ad *Ordine** scienter promoverint vel promoti fuerint aut *alia Sacramenta* ministraverint vel receperint, sunt suspecti de haeresi; clerici praeterea suspensionem incurrunt Sedi Apostolicae reservatam (can. 2371).

Notandum denique *actionem* criminalem contra simoniam solummodo post *decennium* auferri. Cfr. can. 1703, 3°.

TRACTATUS II.

DE H PRAECEPTO

S. Alf., lib. 3; H. A., tr. 5.

• Non nurami* nomen homini Ihl tnl In
vanum · (Exn<l. 20. 7).

45G. — Iu hoc praecepto agitur de reverentia seu honore, qui Nomini *Dei* exhibetur *verbis*, deque peccatis illi contrariis. Porro divinum Nomen verbis honoratur 1° per *laudem*; inhonoratur autem per *blasphemiam* et *otiosam usurpationem Nominis Dei*. Honoratur 2° per *iuramentum*, utpote quo profitemur Deum esse primam veritatem; item per *adiurationem*, qua divini Nominis potentiam profite-
temur; inhonoratur autem imprimis per *periurium*. Honoratur 3° per *totum*, vovendo enim profitemur Deum esse omni servitio dignis-
simum; inhonoratur autem per *voti fractionem* (Mare, n. 593).

Agemus: 1° de blasphemia et otiosa usurpatione Nominis Dei. 2° de iuramento, 3° de adiuratione, 1° de voto.

Caput T.

DE BLASPHEMIA ET OTIOSA USURPATIONE NOMINIS DEI

Dicemus prius fuso de blasphemia, deiu breviter in Scholio de otiosa usur-
patione Nominis Dei.

457. — Notio blasphemiae. Blasphemia *large accepta* significat quamlibet contumeliam alteri illatam, ut in Isai. 51, 7 et ad Tit. 3, 2. *Stricte accepta*, prout hic sumitur, est locutio contumeliosa in Deum; continet nempe quamdam derogationem divinae bonitati seu perfectioni. — Dicitur: *contumeliosa in Deum*, i. e. sive *immediate* Deum ipsum attingit, sive *mediate* per Sanctos aliasve creaturas, quatenus eorum inhonestatio redundat in Deum.

Blasphemia quinque potissimum modis committi potest: 1° Cum Deo aliquid tribuitur, quod ei non convenit, sed potius repugnat. 2° Cum

X)

»

. II. CAPUT I.

aliquid de Deo negatur, ei convenit. 3° Cum creaturae tribuitur, quod soli Deo proprium est. 4°a Cuin de Deo vera quidem dicuntur, sed modo contumelioso, irrisorio, vel cum indignatione aut iracundia contra Deum. 5° Cum convicia proferuntur contra Sanctos, vel res Deo sacras, vel alias creaturas cum speciali relatione ad Deum.

Divisio blasphemiae. 1° Blasphemia alia est ⁱ⁾cordis, alia oris; nam verba contumeliosa vel sola mente seu corde concipi possunt vel simul ore proferri, quin et scripto exarari typisque vulgar&r

2° Blasphemia dicitur *contra Deum*, quando profertur immediate contra Deum in seipso; *contra Sanctos*, si contra Sanctos profertur, quippe (piae mediate in Deum redundet. Eadem ratione, si (piis convicium dicit in *res sacras*, blasphemare censendus est: quia, sicuti cultus earum, ita et contumelia ipsis irrogata, relativa est, atque ad Deum refertur. Imo, si (piis *aliis creaturis* maledicit, quatenus creaturae Dei sunt, ideoque cum relatione ad Deum, reveni blasphemat; quia non potest esse malae creaturae bonus Creator, et sic maledicere creaturae, prout creatura Dei est, est quodammodo maledicere Creatori. Cfr. S. Thom., II-II, (l. 76, a. 2 et a. 1 ad 1 (n. 29).

3° Blasphemia alia est *liaereticalis*, (piae haeresim seu falsitatem contra fidem continet. Alia est *imprecaloria*, (pia. vel Deo malum optatur, vel creaturis cum contumelia Dei. Alia est *simplex*, quae solam contumeliam continet, et ad modum despectionis aut indignationis proferri solet.

4° Alia est *directe* intenta, (piando profertur eum explicita intentione Deo contumeliam irrogandi, et vocatur etiam *diabolica*; alia est *indirecte* intenta, quando lit cum sufficienti deliberatione, sed sine expresso proposito Deum inhonorandi.

458. — Principia. I. *Blasphemia in deum est peccatum mortale gravissimum c.r toto genere suo.* Est peccatum mortale ex toto genere suo, (plia Deo summam iniuriam infert, cum supremam eius Majestatem deprimat. — Est peccatum gravissimum, (plia semper est peccatum contra laudem Deo debitam et, saltem si est haereticalis, contra confessionem fidei. Si iit eum errore in intellectu, est insuper peccatum contra ipsam fidem; si iit cum Dei detestatione, adversatur caritati, et est peccatum proprium damnatorum; si prorumpit in verba, magis adhuc derogat laudi divinae. Unde in Veteri Lege blasphemias iuebatur lapidibus obrui, uti patet ex Levit. 24, 16 '). Cfr. IMI, g. 13, a. 3.

) Cfr. ctiiim can. 2323. et Codicem poenalem tfermnntctim I 1(10, iihl poena carceri nd tn- anno fttatuitur contm pnlm Peuni hlii^pliuuimiiti^'. <'fr. ct (o<|. prn. Itn!.. art. 721. ubi mukta pvonniarin xtntiUtur.

Sunt qui pulent. omnem blasphoiniam, etiam non haereticalcm, op-
poni confessioni Iulei, luxta eos blasphemia haeretkalis directe, alia vero
semper indirecte opponitur fidei, quatenus hlasphemus dicens secundum
se vera, intendit tamen Deo attribuere imperfectionem. Hi theologi tali
modo explicant D. Thomam, docentem blasphemiam opponi confessioni
fidei (II-II, 7. 13, a. 1). Alii vero dicunt S. Thomam ibi tantum loqui de
blasphemia haereticali. ('fr. Billuart, *De Fide, Diss.* V, a. 5; cum quo
insuper notes posse idem vitium opponi diversis virtutibus (in casu fidei
et religioni) sub diversa ratione.

II. *Blasphemiae* in sanctos, res sacras *rei alias* creaturas,
prout referuntur ad Deum, sunt EIUSDEM *speciei ac blasphemia in*
ficuni, ac peccata mortalia ~ex toto genere suo: quia in Deum redun-
dant. Si autem Sancti *qua homines* contumelia afficiantur, v. g. si
quis ex ioco Sanctos Crispimini et Crispinianum appellat *sutores*,
hoc utique est veniale (contra *duliam*)', grave vero erit si contemptim,
vel ex odio aut indignatione contra Sanctos haec dicas (*η.* 125;
Mare, ». 597).

III. *Blasphemae sunt locutiones, quae vel^ex* propria significa-
tione.^cl *ex communi verborum* AccErrioNE^re/ *e.r* mente proie-
RENTis, (*lirino honori iniuriam inferunt.* Ratio est quia ex his tribus
verba sensum accipiunt (». 125).

Qttodcirca attenduntur duae regulae: 1° Ut locutio aliqua ex
propria significatione sit blasphema, necesse est ut habeat *sensum*
completum contumeliosum in Deum. Non erit ex se blasphema, si
verba corrupta aut dimidiata sint; tunc attendenda sunt conscientia
proferentis et proferendi modus (n. 124).

2° In dubio utrum aliqua locutio sit necne blasphema, blasphema
non est indicanda; quia regula generalis est quod ad actionem ali-
quam certo damnandam de gravi peccato de eius gravi malitia con-
stare debet. Ideo ad affirmandum actionem aliquam culpa gravi
carere, sufficit quod probabile est non esse gravem. Eadem ratione
ad statuendum locutionem aliquam blasphemam esse, de blasphemia
constare debet (n. 129; 130, v. Confirmat; ». 132, v. Adversarius in.
cl in fine; item *n.* 547, v. Ceterum).

IV. *Ad peccatum blasphemiae requiritur et sufficit* ASSERTIVA _ **r**
prolatio rerhi blasphemii.mec requiritur directa inhonorandi Deum in- -
lentio. Ratio est generalis illa regula, quod ad contrahendam obiecti .u
inalitiain necessaria non est formalis intentio eius malitiae, sed
sufficit indirecta seu virtualis eiusdem volitio. 'O*"

Dicitur: REQUIRITUR assertiva prolatio: nam *narralira* prolatio, qua
quis blasphemiam narrative refert, non est peccatum, cum Deum nulla- A-*
tenus inhonoret. *Jocosa* prolatio potest subinde irreverentiam in Deum X;

tollere, aliquando vero non tollit ; tollit v. g., ut ait Sanchez (*Decal.*, lib. 2, cap. 32, h. 41), si quis irrisiois causa per falsos Deos iurat (n. 121).

Dicitur: si fficit assortira prolatio: nempe obstat quod *imprecatio in homines* venialis flat ex defectu seriae voluntatis: quia tota imprecationis malitia consistit, in *desiderio* ut alteri grave malum eveniat; in *blasphemia* autem propria malitia sita est in *contumelia verborum*, quae contumeliosa manent, etsi desit inhonorandi Deum intentio. Consequenter blasphemat, qui deliberate profert verbum quod cedit in opprobrium Dei; idque etiamsi ex mera impatientia in creaturas, non in Deum, profertur, idque etiamsi audientes id intelligant. Non potest enim tali modo effici ut verba sensum suum contumeliosum perdant.

Blasphemia eum *directa* intentione inhonorandi Deum, facile addit specialem malitiam ex odio Dei, ex desperatione, ex consummata superbia.

459. — Resolutiones. 1° Blasphemia haereticalis est, *serio* dicere non esse Deum : Christum Deum non esse: Deum esse tyrannum, iniustum, mendacem: Ipsum nolle aut non posse nos iuvare: non esse apud Ipsum providentiam: non omnia ab Eo bene ordinata esse; in creatione quaedam melius fieri debuisse; dicere: *Abnego Deum, Christum: denego Fidem, Crucem, Sacramenta.* — Item creaturae aliquod attributum divinum adscribere; v. g. vocando daemonem sanctum, Deo fideliorum; secus vero si nominetur potens, sapiens, secundum naturam suam, modo his verbis non intendatur ei aliquem honorem tribuere (n. 122, 124; H. A., n. 1).

2° Blasphemia est: a) dicere: *Velit, nolit Deus, hoc faciam, — Maledictus Deus, — Pereat Deus, — Utinam Deus non esset* — b) Cum contemptu vel indignatione contra Deum aut ironice nominare attributa divina, v. g. *Vah ! Dei bonitas ! Vah ! Dei iustitia !* Quo spectat blasphemia Indaeorum: *Are, 7^oej. Judaeorum*, et illa Inliani apostatae: *Vicisti, Galilae !* (n. 124). — c) Dicere: *Perdat te Dei sanguis, perdant te Sacramenta*; cum ea non ad perdendum, sed *unice* ad salvandum hominem a Deo data sint. Ita communiter (n. 12G).

3° Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa contra Deum, licet verba non adsint, ut spuere in caelum, infrendere dentibus, etc. Imo etiam sola mente blasphemia interior committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei haberi potest (n. 135).

4°_Non est blasphemia dicere: *Denego Deum, si te non percussero*; quia proferens non habet animum negandi Deum, si forte non percusserit, sed vult solum dicere: *Sicut certum est quod Deum non negabo, ita certum habeo quod te percutiam* (n. 124).

5° Neque blasphemia est, si quis ex ira aut indignatione, non contra Deum, sed contra hominem vel iumentum, sine scandalo et iis circumstantiis quibus contemptus importatur, nudo profert verba, sacra: *Mors Dei ! mille Dei ! mille Sacramenta ! Sacramentum !* (n. 148).

f 6° Veniale tantum est, imprecari alicui, sino animo, ut abripiatur a daemone. Non enim est blasphemia, sed *imprecatio in hominem*, quae venialis fit ex defectu seriae voluntatis (n. 131).

7» A gravi malitia blasphemiae. excusat defectus advertentiae, prout quando quis subita passione prius protulit verbum quam adverterit, sensum eius. Advertendum tamen, consuetudinarios, quamdiu consuetudo voluntaria est, minime excusari ob impetum irae vel habitus (n. 127, *Pra.r. Confess.*, n. 31). — Recole dicta w. 28 et 236. De blasphemia in ebrietate prolata, cfr. supra n. 256, III; S. Alf., 77. A., n. 8.

460. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Quandonam maledictio creatur ARM habeat rationem blasphemiae.*

Resp. 1° Certo blasphemia est convicium in *Sanctos*, maxime in Beatam Virginem; quia sicut Deus in Sanctis suis colitur, ita et in illis contemnitur. Idem dicendum de contumelia in *res Deo sacrat*, v. g. in Sacramenta, in sacras imagines.

2° Maledicta in alias creaturas blasphemiam participant in duplici casu: n) si maledicatur creaturis *excellenteribus*, in quibus divina attributa *specialiter* elucent, uti sunt anima humana, fides catholica, caelum, terra, sive totus~mundus; b) si fit cum *expressa relatione ad Deum*, seu quatenus creaturae Dei sunt, ut esset maledicere pluviae, ventis, in quantum a Deo imperatis, vel addito verbo *Dei*. Ratio est. quia tunc contumelia in Deum ipsum redundat. Secus ergo est, si indignatio fertur in creaturas sino relatione ad Deum, ut saepius contingit. Ita S. Thomas et alii communiter (n. 129).

Quaer. 2° *An maledictio mortuorum sit blasphemia.*

Resp. Negat.: non ex *obieto*: quia vox *mortui* per se non significat animas, sed est tantummodo terminus privativus, significans homines vita functos, quo sensu istud praedicatum pertinet proprie ad corpus, non ad animas immortales; unde maledicere mortuis non magis est blasphemiam, quam maledicere vivis; non ex *intentione* maledicentium; quandoquidem illi abstinent a consideratione animarum et corporum, imo ordinarie nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed vivis ad quos eas maledictiones instar iniuriae dirigunt (n. 130 et *Epist. respons.* post n. 132).

Quaer. 3° .4» *blasphema sit locutio gallica: sacré nom de dieu, vel: SACRÉ DIEU.*

Resp. Complures affirmant: quia verbum *sacré*, sicut latinum *sacrum*, habet ex usu duplicem sensum contrarium, ut tradunt, lexica: significat nempe vel *sanctum* vel *exsecrabile*, secundum adiuncta et proferendi modum; usurpatum ergo in ira vel indignatione, prout praefata locutio ef-ferri solet, debet malum sensum habere. Ideo pro *blasphemare* gallice dicitur etiam *sacrer*.

Alii autem verius docent osse quidem irreverentem prolationem Nominis Dei, non autem blasphemiam; quia non habet ex se malum sensum, aut saltem sensus est aequivocus, dependens ab *intentione* proferentis. Etenim locutio illa, sicut quaedam aliae, deducta est ab antiqua iuramenti formula, cuius dimidiatio est, nimirum: «Je hire par lo très saint

et sucré nom de Dieu ». Propterea non apparet ratio cur locutioni illi, de qua agimus, sensus blasphemias adigendus sit, etiamsi in motu irae contra creaturas proferatur ¹. — Si quis autem ea verba proferat cum indignatione contra Deum, quod sane nonnisi homines improbi faciunt, tunc revera esset blasphemia, ut DD. communiter tradunt, et S. Alfonsus n. 124. Cfr. Gousset, ». 400; André, *Diction, de droit can.*, v. *Serment*, § 2; Sescherelle, *Diction, nation.*, v. *Nacre*. Cfr. etiam Instructionem Episcoporum Belgii anno 1912

Aliae eiusmodi locutiones, a iurainenti formulis ortae, sunt e. g.: *Par Dieu, nom de Dieu*.

Verba: *Mort Dieu* ellipsim continent, quae iure suppletur articulo *Mort de Dieu*, ut in aliis similibus, e. g. *Ventre Dieu, Fête Dieu*, in quibus articulus *de* necessario simul intelligitur. Ideo et Imec locutio ex se blasphéma non est.

QVAEK. 4° .1» *blasphema sit imprecatio anglica* GOD DAMN ME *nul* YOU, *et hollandica*: GOD VERDOM ME.

Ucsp. Phires affirmant; quia 1° directe refertur ad animam, quae est creatura prae ceteris excellens; 2° contemptum continet voluntatis Dei salvandi omnes homines; 3° aestimatio communis huic locutioni sensum contumeliosum in Deum tribuit. Cfr. Walterus, *Dissert, theol. de blasph.*; Cornelisse, *Theol. mor.* I. n. 312-316.

(*txsvui*:
,Z. 1A ty
 Hodie plerique, docent esse quidem diram *imprecationem*, non autem ex se blasphemiam. Hinc dicunt ut communiter fit peccatum veniale non excedere; etenim imprecatio sine vero desiderio ut malum eveniat, inanis est, et peccatum veniale non excedit: atqui imprecatio damnationis communiter sine vero desiderio profertur. Probatur autem non esse blasphemiam: 1° S. Alfonsus docet imprecationem contra hominem tum solnm contumeliam contra Deum continere, cum *anima exprimitur* vel diserte *intenditur*; nam in anima sola specialiter resplendet imago Dei. Atqui dictam imprecationem proferentes damnationem nequaquam volunt, neque animam intendunt. Ergo (n. 130: II. A., n. 3 sq.). — 2° Turamentum exsecratorium: *In aeternum damnet me Deus, si mentior*, nullus Theologus dicit esse blasphemiam, si falsum juretur; ergo neque si ea maledictio sine tali conditione profertur (». 140; Suarez, *De relig.*, tr. 5, lib. 1, cap. 13, n. 29; Tlolz., *part.* 2, ». 477; Reuter, *Theol. mor.*, cap. 2, ». 300; Stoz., *Tribun, poenit.*, lib. 1, *part.* 3, ». 181, 185). — 3° Deo convenit, damnare homines, perire volentes, estque iustitiae eius officium malos male perdere; talo optatum ergo contra se vel alium exprimere, praesertim non serio, uti heri solet, non est Deo contumeliosum. Ita Tanner, *Theol. schol.*, torn. 3, *disp.* 5, q. 8, ». 135; Sporer, *part.* 2, *cap.* 10, ». 19, *sub* IV; Kenrick. ». 14; Martinet, *tom.* I. *pag.* 495; Konings, ». 363; Lehm., I, ». 513; Forstmann, *Thcnl. Mor. Spec.* I, ». 99; Wouters I, ». 637, q. 4.

1) Cfr. Laytn.. *lib.* I. *tr.* 10, cap. 0, ll. 8,

») *Coll. Brug.* (1012), p. 102.

Quamvis, secundum dicta, ex se non est blasphemia, nihilominus per accidens *prava intentione proferentis* evadit blasphemia, quando nempe profertur cum ira vel indignatione *contra Deum*, vel animo inhonorandi Deum. Sic autem nonnisi a nefariis hominibus profertur (n. 128, 130, v. Confirmat).

Non obstat doctrinae traditae 1° communis aestimatio; quia non est communis, sed varia in variis locis. Deinde populus potest quidem communi acceptione sua *sensum verborum* constituere; nequaquam vero decidere *quale premium* in aliqua locutione contineatur; hoc enim ad Theologos pertinet.

Non obstat 2° timoratos ab ea maledictione abhorrere; nam abhorrent quia dira imprecatio est, quae si ex animo proferatur, certo est læccatum mortale. Quapropter homines ab ea proferenda absterrendi sunt, et putantes eam esse blasphemiam caute, ubi spes fructus eat, dedocendi sunt.

Non obstat 3° maledictio: *Perdat te Dei sanguis, more* etc., quia Dei beneficia sunt, ad salutem nostram *unicè* data, in quibus Dei potentia, sapientia, et bonitas mire relucet, quasque ideo talis imprecatio inhonestat. Ita communiter (n. 126).

Huic sententiae post novam disceptationem accedo, secundum regulam supra relatam: « In dubio utrum aliqua locutio blasphema sit necne, non est blasphema habenda ». Cfr. opusculum meum *De imprecatione*, et Dissertationem Ed. Brahm C. SS. R. Cfr. et Instr. Episcoporum Belgii anno 1903, apud Brahm in ed.

461. — Notanda pro praxi. 1° Confessarius animadvertat: *a)* num poenitentes veras blasphemias protulerint: saepe enim maledicta, iuramenta, et blasphemias confundunt; quart* in dubio roget quid dixerint: *b)* num in habitum vere blasphemandi recidivi sint.

2° Remedia praescribat, confessarius, tum ostendendo blasphemiac malitiam, tum suadendo poenitenti, ut quolibet mane serium propositum non blasphemandi eo die renovet: ut pro singulis blasphemias, quas forte prolaturus est, poenitentiam sibi imponat, v. g. tenuem eleemosynam, actum contritionis, orationem jaculatoriam. Suggestat quoque poenitenti locutionem aliquam innocuam, (pia blasphemias subrogetur, vel (pia locutio blasphema corrumpatur.

3° Eos. (pii consuetudinem habent locutionum blasphemarum, (piae non intelligunt, confessorii debent quidem fortiter monere ut ab illis proferendis desistant, non tamen instruere de peccato gravi quod revera iis inest, ne peccata materialia in iis ob malum habitum, (piae habent. formalia evadant (w. 150).

I° (aveat concinnator aut catechista, ne blasphemias esse affirmet locutiones, (piae tales esse non constat: neque in errore relinquat eos, qui ob erroneam conscientiam graviter peccant; praestat enim innumera venialia permittere, (piae unum mortale (Mare, w. 599).

461 bis. — SciOLION. *De otiosa usurpatione Xominis Dei*. Otiosa usurpatione SS. Nominis Dei, in modum interjectionis, est veniale

tautuni; quia est defectus quidam reverentiae debitae, non autem positiva irreverentia. Idem, proportionem servata, dicendum est de iquili usu nominis B.M. Virginis vel Sanctorum. Contra malam istam consuetudinem monet. Eccli. 23,10: «Nominatio Dei non sit assidue in ore tuo, et nominibus Sanctorum non admiscearis » (w. 128).

Dixi: otiosa *usurpatio*; quia, si fiat cum reverentia, vel ad modum orationis jaculatoriae, culpa prorsus caret.

Ca pu t II.

DE IURAMENTO

Tractabimus: 1° notionem iuramenti; 2° eius lieeitatem; 3° quae obligatio oriatur ex iuramento promissorio; 1° quomodo hoc interpretandum sit; 5° quomodo huius obligatio relaxari queat.

Articulus I.

Notio iuramenti.

462. — Notio. Iuramentum est invocatio divini Nominis in testem veritatis; i. e. ad confirmandam veritatem assertionis suae homo invocatur Deum, summam veritatem, ut sit. testis quod veritatem dicat. Cfr. can. 1316, § 1.

Divisio. Est: 1° *Assertorium*, quo confirmatur veritas assertionis de re *praeterita* vel *praesenti*: *promissorium*, (pio confirmatur veritas - promissionis vel intentionis de re *in futuro* a iurante praestanda. Vocatur promissorium quia plerumque adhibetur ad promissionem aliquam, sive Deo sive homini sive Deo et homini factam, finnam; potest tamen etiam adhiberi ad testandum nudum propositum. In peiori casu vocari potest confirmatorium, in altero promissorium simi,lex *).

6»?f_

In quovis iuramento promissorio Deus invocatur in testem veritatis, hoc sensu quod invocetur in testem *voluntatis praesentis* adimplendi promissum vel propositum atque etiam, uti videtur in patronum seu ildeiussoreni sensu lato

*) <fr. Bilhuirt. *Ik· rrUg., dieu. V, uri. 2.*

DE IURAMENTO

useeutionis futurae, quatenus scii, invocatur Deus ut proposito vel promissioni Auctoritatem conciliet atque vim, ne mutentur. Non vero invocari potest Deus in testem veritatis *futurae*, utai verba ipsa hoc insinuare videntur; quamvis enim Deo futura proeentia sint, testis invocatur tamquam de re *futura*. Neque invocari potest Deus ut fiduciasor proprie dictus, ita ut quasi simul cum iurante promittat vel proponat') (n. 173).

2° *Explicite*, (pium Deus ipse expresse invocatur in testem: *implicitum*, (pium invocatur per creaturas, in quibus ipse *specialiter* - *relucet*.

3° *Sollemne*, (piod praestatur peculiari ritu aut caeremonia, v. g. tactu Evangeliorum, elevatione trium priorum digitorum in caelum; *simplex*, (piod caeremonia caret.

Etiam auctoritas civilis iuramentum exigere potest tacta S. Scriptura. Atamen. non est licitum adhibere biblia ab heterodoxis corrupta; quapropter catholicis permitti debet ut tangant S. Scripturam ab Ecclesia catholica receptatu; quodsi non obtineatur, pastores animarum prudenter taceant», ait S. C. de Prop. Fide, 8 Sept. 1869 s).

4° ^{-K}*Invocatorium*, (pio Deus solum vocatur in testem veritatis; *exsecratorium*, quo insuper invocatur in vnuicem periurii aut infidelitatis, imprecando videlicet sibi in hoc casu malum a Deo: v. g. *Ita me Deus adiuvet*, i. e. si mentiar, aut promissum non implevero. Deus non me adiuvet (n. 140, 141; Suarez, *De Helig.*, tr. 5, lib. 1. cap. 12, ». 8, 9; Sporer, *Decal.*, tr. 3, n. 13; Pichler, *Ius can.*, lib. 2, tit. 24, ». 8).

Ex communi sententia omnia ista iuramenta eiusdem sunt speciei; quia iuramenti ratio formalis consistit in invocatione divini testimonii; reliqua accidentalia sunt (n. 142).

463. — Principia. I. *Ad iuramentum requiritur*: 1° intenti.» iurandi, saltem virtualis; quia est actus intellectus, nempe locutio interior, praesupponens actum voluntatis quo intendimus Deum nobis esse testem; 2° saltem pro iuramento inter homines requiritur formula iurandi, per verba aut signa, quae invocationem Dei in testem sulllcienter exprimunt (n. 134).

Haec scii, signa requiruntur saltem pro iuramento inter homines; iuxta plures enim potest etiam quis iurare apud solum Deum, nec tunc, aliquo signo externo opus est. — Ex alia parte, inter homines exigipotest ut quis *determinato* modo iuret, ita ut secus invalide procedat, saltem pro foro externo et quoad effectus iuridicos. Ita Codex Iuris Can. statuit iuramentum (piod canones exigunt vel admittunt *per procuratorem* praestari valide non posse. Cfr. can. 1316, § 2.

Cfr. Mvkrllbarb, II, n. 716; Woutvrs, n. 686.

*) *Coll.t* n. 1310 HUb 13.

II. *Formulae ambiguae*, ox se non continentes claram *invocationem* divini testimonii, utrum inramentum sint necne dependet a proferentis *intentione*; ita ut, si *invocative* illas proferat, juramenta sint, secus si *enuntiative* seu *narrative* tantum (n. 131).

464. — Resolutiones. 1° *Formulae jurandi* sunt: *Testor Deum*, — *textis mihi est Deus*, — *per Deum*. Similiter, si iuratur per creaturas nobiliores, v. g. *iuro per Sanctos*, *per Sacramentum*, *per Crucem*, *per fidem catholicam*, *per sanctum Evangelium*, *per caelum et terram*, *per animam*: quia tunc implicite invocatur Deus, ut docet Christus apud Mattii. 5, 31.35: «Neque per caelum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum Eius; neque per Ierosolimam, quia civitas est magni Regis» (w. 131, 135, 138).

2° *Formulae aequivocae* sunt: *Deus novit me verum dicere*, — *coram Deo loquor*, — *Deus videt conscientiam ineam*, — *Deus testabitur suo tempore*. Communiter tamen istae locutiones censentur tantum narrative proferri. Formula: *Vivit Deus olim Iudaeis* praescripta erat, uti patet ex Ierem. 4,2: «Iurabis: *Vivit Dominus*» (n. 134).

3° Formula: *Iuro ita esse*, ut communiter lit, non est juramentum; quia per nudum verbum *iuro* ex communi usu nullius testimonium implo-
ratur; nisi praecesserit iurisiurandi petitio, qua ad verum juramentum determinatur (n. 136).

4° *Formulae iurandi* non sunt: *Per meipsum*, — *per fidem ineam*, — *fine boni Christiani*, — *per conscientiam meam*. Pariter: *Tam verum est, quam sol lucet, quam hic sedeo, quam est Deus, etc.*; quia haec verba denotant comparisonem potius quam invocationem. Item: *Expono caput meum, nisi ita sit, — occidar, si hoc non est*; quia communiter in modum nervosae confirmationis dicuntur (n. 131, 135, 137, 143).

Notandum denique, quod multi, cum quasdam formulas iuratoris usurpant, v. g. *per animam ineam*, verum iuramentum non praestant ob defectum intentionis; quod si patens est, neque aderit iuramentum fictum de quo infra n. 466, q. 1.

Articulus II.

Liceitas iuramenti.

465. — 1. Honestas iuramenti. *Iuramentum secundum se licitum est, imo actus est virtutis*. Constat: 1° Ex S. Scriptura, quae illud approbat, ut in Dent. 6, 13: «Per Nomen illius inrabis». 2° Ex Cone. Constant., sess. 8, prop. 13 (I). 623). 3° Ex ratione; est enim *actus fidei*, qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem atque omniscientiam; est etiam *actus religionis*, quia reverentiam exhibet Deo, testimonium eius invocando. Accedit doctrina

et praxis constans Ecclesiae. — Non obstat quod Christus dixerit apud Matth. 5,31: «Ego autem dico vobis non iurare omnino»; nam reprehendit tantum abusum passim iurandi.

Attamen iuramentum non est bonum *propter ne* appetendum, sed solum ratione necessitatis appeti potest instar medicinae ad subveniendum infirmitati humanae, nimirum ad fidem conciliandam dietis firmitatemque promissis. Hoc sensu dicitur a Christo Domino esse a malo (Matth. 5,37). Ipropterea subiungimus hic quaenam sint ea, (pia) reddunt iuramenti usum et licitum et actum virtutis (S. Thom., 11-11, q. 89, a, 5).

II. Conditiones requisitae. Ad iuramenti honestatem tres requiruntur conditiones, scilicet, ut praestetur *in veritate, in iudicio ei in iustitia*. Has conditiones recensuit Ieremias 1,2: «Iurabis: vivit Dominus, in veritate, et in iudicio, et in iustitia». Ita etiam can. 1316, § 1. Requiritur ergo:

1° *Veritas*, i. e. ut in iuramento assertorio iurans credat verum esse quod asserit, et in proiussorio habeat sinceram voluntatem implendi (pro) promittit vel proponit.

Defectus veritatis constituit PERJURIUM, quod est semper sine exceptione peccatum mortale ex toto genere suo; quia primam et infallibilem Veritatem in testem vocare mendacii, gravis illius iniuria est. Damnata propterea est ab Innoc. XI, prop. 21: «Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem» (n. 111, 117).

Quanta autem certitudo requiratur ad recte innandum, hoc modo differt: *contra iudicium* subest aliqua certitudo morali», sive tanta probabilitas quae ad quamdam certitudinem moralem pertingat: quod evenit, si desit ratio probabilis in opposito. *In iudicio* vero, legitimo nempe, requiritur certitudo moralis stricte dicta; hanc enim intendit index interrogans. Cfr. Mare, n. 608; Lehmkuhl, n. 558 (n. 118).

2° *Iudicium*, seu discretio, i. e. ut adsit iurandi causa, necessitatis videlicet aut ita; quia est contra reverentiam deo debitam invocare Nomen eius ad vana et otiosa confirmanda.

Iuramentum incautum non est mortale; quia non est gravis irreverentia; *per accidens* vero fit mortale, si quis gravem negligentiam committat in consideranda veritate et iustitia; quia tunc fit cum proximo periculo periurii aut iuramenti iniqui. Hanc ob causam graviter peccat ruinosam est consuetudo temere iurandi obvia quaeque sine cura sit verum an falsum quod iuratur (n. 114, 145).

3° *Iustitia* i. e. ut res, quae juratur, sit honesta, nimirum ut ita res, quae asseritur, licite revelari, vel ea, quam quis peragendam promittit vel sibi proponit, licito promitti vel proponi possit.

Defectus iustitiae: a) in iuramento *assertorio* probabilius per se cat
golmn vcuiale peccatum; quia iuramentum *per se* non cadit in assertionem
Uf. ?HII/AHI(sej ut *veram*; *per accidens* fit mortale, si iuramentum ipsum
«T.«-u - * * * **E**ssumatur ut medium peccandi, v. g. ad firmandam gravem detractionem,
t quia nomen Dei assumere veluti medium ad iniuriam gravem proximo
inferendam, gravem iniuriam Dei continet. — b) In iuramento *promit-*
- *sorio*, si promittatur res graviter mala, certo est peccatum mortale; quia
gravis est iniuria Dei, velle eius auctoritate se obligare ad graviter pec-
candum. Si promittatur res *genialiter* mala, num jut peccatum mortale
controversum est. S. Alfonso magis arridet sententia affirmans, quia,
si gravem irrogat iniuriam *veracitati* divinae, qui Deum invocat in testem
mendacii levis, ille quoque, qui Deum invocat in fideiussorem levis pec-
cati committendi, gravem iniuriam Dei *sanctitati* irrogare censendus est.
— Venialiter vero tantum peccat ille qui iurat aliquid contra consilia -⁵
evangelica (n. 116; H. A., n. 14). ^4.

Hinc graviter illicitum est iuramentum promissorium, quod in so-
Aetatibus nefandis praestari solet, et (pio socii se obligant ad obtempe-
randum iis, quae a coetus superioribus iussa forte fuerint, vel ad servandum T4¹⁸
secretum etiam erga legitimam potestatem.

466. — Quaestiones. I. De iuramento ficto. Quaer. 1° A» *et quan-*
tum peccatum sit iuramentum fictum (i. e. sine animo iurandi) emitte.

Adest iuramentum fictum quando quis externe sese gerit ac ai juraro inten-
dat, doest vero animus jurandi; et probabilius etiam quando in iuramento pro-
inissorio deest animus sese obligandi vi iuramenti (cfr. infra ». 470, q. 1).

AH- *Rcsp. Dist.* 1° Si iuramentum fictum sive assertorium sive promis-
sorium emittatur in confirmationem *teri*, per se probabiliter tantum ve-
nialiter peccatur; *peccatur*, quia semper est illusio quaedam testimonii *
divini (cfr. prop. 25, damn, ab Innoc. XI); *venialiter tantum*, quia nullum
est iuramentum ideoque est tantum otiosa assumptio Nominis Dei; —
per se. nam per accidens potest graviter peccari, si iuramentum fiat in
contractibus vel coram indice; quia tunc, licet non sit periurium, est tamen
gravis deceptio contra iustitiam, cum alter ius habeat, ut inrans vinculo
religionis teneatur.

“° Si emittatur in confirmationem *falsi* (quia aut res quae confir-
tuatur iuramento ficto vera non est. ut in iuramento assertorio, aut deest
animus implendi iurala, ut in iuramento promisso), semper *grarc* pee-
catum committitur, quia gravem iniuriam continet, Deum vel externo
invocare in testem falsi vel in fide-iussorem eorum quae non erunt. Cfr.
Mare, 18, n. 607; Noldin, n. 252 (n. 172; II. A., n. 17).

II. De iuramento cum restrictione mentali. Quaer. 2° A» *liceat*
iurarc cum restrictione mentali.

Resp. Dist. Cum restrictione *pure mentali*, i. e. cum sensus totus
in mente latet, numquain licet, quia est verum mendacium. Cfr. prop.
62 et 27, ab Innoc. XI damnatas.

Cum restrictione vero *sensibili*, i. e. cum s>-nsus exterius perceptibilis est, licet ex insta causa; quia tunc locutio externa vera est in sensu intento, etiamsi alter illam accipiat in alio sensu; qui error ex iu.-ta causa permitti potest, extra contractus videlicet et legitimam indicis interrogationem. (Causa tamen gravior requiritur quam si adhibetur restrictio sine iuramento, ob reverentiam huic, debitam. Cfr. Mare. n. 60S (n. 151. 152).

Quandonam autem index *legitime* interroget, explicabitur infra
n. 1210.

111. De iuramento fidelitatis. QuAEft. \wedge eIn *licitum sit iuramentum fidelitatis Constitutioni politicae, quae notiniiffa¹ continet iuri divino aut ecclesiastico adversa.*

Rcsp. Certo non est licituni, si iuraim^jumi emittatm *pure ac simpliciter*: erit vero licitum, si expresse adm-nur^vel aliunde publice nota est limitatio: «salvis legibus divinis et ecclesiasticis». Ratio est, quia sine hnc limitatione deficeret iustitia in iuramento. Colligitur etiam prius ex Brevi Pii VI *Charitas* 13 April. 1791 super *Constitutioni civili Cleri Gallici*, et posterius ex Responso S. Poenit. 1 Dec. 1866 (A. .S. 8', vol. 2, p. 675).

Recte notant nullam specialem expressam limitationem requiri quando agitur de legibus quae omnino in desuetudinem venerunt: quia iuramentum communiter censetur ad solas leges reipsa validas limitatum (cfr. Lehmkuhl. I, n. 568).

Rcsp. Licitum erit, quando regnum pacifice possidet; quia, cum ipsi ob bonum commune parendum sit, licet quoque fidelitatem ei iurare, dummodo iuramentum se non porrigat ad leges iniquas (*lib.* I. n. 91 : *lib.* 2, n. 71).

467. — Nota pro praxi. Ubi poenitentes rudes non apprehendunt periurii gravitatem, puta si confitendo iuramenta vera a falsis vix aut nullatenus distinguunt, praestat ut confessarius de *gravitate* periurii non moneat eos, quos praevidet ob malum habitum probabiliter se non emendaturos esse; ne peccata materialia evadant formalia. Sunt tamen eiusmodi liabit nati fortiter admonendi, ut in posterum falsum iurare desinant (n. 150).

Articulus III.

Obligatio ex iuramento promissorio orta.

(*tf.* C.3..(W.. <5*4

468. — 1. Natura obligationis. *Iuramentum promissorium natum est propriam et specialem parere obii(talionem) RELIGIONIS erga Deum, ad faciendum id quod iuratur.* Ratio est, quia reverentia Deo debita exproscit ut. iurans faciat verum id, quod iuravit; patet etiam ex S. Scriptura, v. g. apud Matth. 5,33: « Reddes autem Domino iuramenta tua »; ex can. 1317, § 1 et 3.

II. Gravitas obligationis. *Obligatio iuramenti exijcere suo* gravis est: propter reverentiam «piam Deo debemus. Admittit parvitatem materiae, sicut votum, quia non implere iurata non est mendacium, sed infidelitas vel saltem inconstantia; ergo infractor non facit Dei testem mendacii, sed peccat contra reverentiam Deo debitam, quia laedit fidelitatem vel non servat propositum invocatione divini Nominis firmatum; infidelitas autem in promissis parvitatem materiae admittit, et est eo gravior vel levior, (pio gravior vel levior res est de qua agitur. Cfr. Lehmkuhl, n. 562. — Minor autem est obligatio iuramenti quam voti. Cfr. S. Thoin., II-II, q. 89, «. 8 (m. 173; II. A., n. 13).

III. Requisita pro obligatione. *Iuramentum ut obliget debet esse de opere honesto; hinc de opere illicito aut otioso nullam inducit obligationem*, Ratio est, quia iuramentum nequit esse vinculum iniquitatis, neque vanitatis.

Confirmatur can. 1318, § 2: «Si actui directo vergenti in damnum aliorum aut in praeiudicium boni publici vel salutis aeternae iusiurandum adiiciatur, nullam exinde actus consequitur firmitatem ♦ Consonant Regulae Iuris antiquae 68 et 69 in 6°. Cfr. etiam can. 1319, 2°; 1317, § 3.

Quocirca advertendum, iuramentum soli Deo factum non posse de re esse impeditiva maioris boni, quia Deo gratum non est: contra factum de opere honesto in favorem tertii, implendum esse quandoque sine peccato fieri potest (II. A., n. 18).

IV. Habitudo ad alias obligationes. *Iuramentum non confirmat contractum quousque jure invalidum; sed PER sese stat, et inducit SUAM obligationem*. Ratio prioris est, quia iuramentum non aliam potest obligationem parere, quam sibi propriam, videlicet religionis. Ratio posterioris, quia potest dari iuramentum faciendi aliquid in futurum, sine ulla promissione seu contractu; qui enim asserit se aliquid facturum, non necessario illud promittit; consequenter, quamvis nullus sit contractus, iuramentum obligat ex religione ad verificandum quod dictum est. Obtinet v. g. si (pius sciens nullitatem contractus iuraverit (n. 17).

Ob eandem rationem, contractus reindibilis iuramento non redditur infirmus. Unde v. g. iuramentum non revocandi testamentum vel legatum in alicuius favorem, non reddit illud intrinsece irrevocabile, ita ut revocatio foret invalida aut iniusta; sed iuramentum istud obligat virtute religionis ad non revocandum.

Notetur hic «inter obligationes iuramenti et obligationes eorum iuramentum enim obligat ex virtute religionis, non confert alteri ius, personale est iuranti ac proinde ad illius he-

redes non transit ; contractus vero obligat ex iustitia, dat alteri ins strictum, transit quo ml heredes contrahentis.

469. — Resolutiones. II° In iuramento promissorio duplex requiritur veritas, scilicet veritas *assertionis* in praesenti, qua quis serio intendit exsequi quod iuravit. Mendax in assertionem est *periurus* proprio sensu infidei in executionem non est proprie periurus (cfr. n. 468, II), sed tamen aliquando latiori et improprio sensu vocatur quoque periurus, quia detrectat veritatem executionis (n. 172, 171).

2° Qui violat iuramentum, duo plerumque vel tria peccata specie distincta committit, unum contra obligationem *promissionis*, adversans fidelitati aut iustitiam, alterum contra obligationem *iuramenti*, adversans religioni; It tertium, si quando sit coniunctum cum voto ad Deum, contra obligationem *voti*, pariter adversans religioni, specie distinctum a peccato contra iuramentum. quia obligatio voti respicit Deum ut *creditorem*, obligatio iuramenti vero ut *testem* et *fideiussorem*.

3° Raro peccant parentes non implentes iuramentum puniendi filios; quia plerumque non adest intentio iurandi, sed tantum terrendi, vel supervenit causa excusans, vel agitur de vindicta inordinata (n. 186).

1° Similiter iuramentum mercatorum non vendendi minoris, aut non emendi pluris, ordinarie non obligat; quia ut plurimum aut deest animus iurandi. aut iuramentum caret utilitate. Ita communiter.

470. — Quaestiones. QUAER. I^o An obliget iuramentum fictum.

Resp. Dist. 1° Certa sunt haec tria: a) Non obligat, quando deest intentio *iurandi*, cum tunc iuramentum non existat, b) Obligat, quando deest sola intentio *exsequendi*, quia adest totum iuramentum promissorium; aut c) sola intentio *promittendi*: quia stat verum iuramentum de futuro, quamvis nulla sit promissio. In primo tantum casu habetur iuramentum fictum proprio sensu; duo posteriora tantum sensu latiori et improprio iuramenta licita dicuntur.

2° Disputatur autem, quando adest intentio nullatenus se *iuramento* obligandi. *Prima sententia* probabilis affirmat obligationem; quia qui se iurat se quidpiam facturum esse, nequit obligationem implendi excludere. *Secunda sententia* probabilior negat; quia *obligatio religionis* pertinet ad essentiam iuramenti de futuro: qui ergo illam excludit, revera non iurat (n. 172; II. A., n. 17).

QUAER. 2° An obliget in conscientia iuramentum vt rei METU grari extortum.

Ita P. Affirm., quia metus non impedit quominus iuramentum sit verum: ergo non potest obstare quin obligationem suam inducat. — Verum tamen metum passus potest, ante executionem, iuramenti relaxationem petere, et, si iam solverit promissum, occulto sibi compensare vel relictore in indicio. Cfr, can. 1317, i 2 (n. 171).

Quaer. 3° „In obliget iuramentum errore aut inchoatum emissum.

Rtsp. Dist. Si error aut dolus versatur circa *substantialia* ret, invalidat iuramentum; quia dicitur verus consensus, etiamsi error vel dolus sit tantum concomitans.

habetur iuramentum. cum qualitas est *notabilis*, dans causam iuramento; quia mutatio rei, quae post veniens tollit obligationem, praeesistens sufficit ad impediendam obligationem. Porro notabilis censetur esse ea qualitas, quam si iuratus praenovisset, certe non iurasset; secus enim teneretur ultra intentionem suam («. 175, 187, 22G; 11. A., n. 18).

Articulus IV.

Interpretatio iuramenti promissorii.

471. — Regulae. I. *Iuramentum* STRICTE est interpretandum secundum ius et secundum intentionem iurantis, aut, si hic doto agat, secundum intentionem illius cui iuratur. Ita can. 1321. Et ratio est gravis quam in se continet obligatio, et violationis periculum si lata fieret interpretatio; odiosa, quippe restringenda sunt.

Hinc: 1° Iuramentum praestitum circa materiam iuris, interpretandum est secundum limites iuris, nec ultra extendendum. Sensus est: si (piis alioquin iure obligatus sit ad quidpiam faciendum vel omittendum, tunc iuramentum accedens se extendit ad ea tantum, (pia sub iuris obligatione comprehenduntur; e. g. iuramentum Episcopi de non alienandis bonis Ecclesiae interpretandum est de alienatione quae sacris canonibus prohibita est; iuramentum testis, factum indici, de dicendo omnia quae novit, non obligat ad revelanda occulta (n. 183).

2° Iuramentum de servandis statutis alicuius communitatis, intelligi debet de statutis editis dumtaxat, non de in posterum edendis, nisi secus exprimatur, vel alia fuerit iurantis intentio. Item intelligitur secundum receptam consuetudinem communemque interpretationem (n. 181).

3° Iuramentum de servando secreto intelligitur, quatenus materia secretum postulat, sub gravi nempe vel sub levi.

• 1° Iuramentum bona fide praestitum non est extendendum ultra intentionem iurantis, verisimiliter praesumendam. Unde non est extendendum ad incognita, quae iurans non cogitavit, et (pia in mentem si venissent, verisimiliter excepisset.

11. *Iuramentum sequitur NATURAM et CONDITIONES aetus cui adicitur*. Ita can. 1318, § 1. Ideo iuramentum secundum eadem interpretandum est. Ratio est, (pia iuxta Regulam Iuris antiqui 12 in G: «Accessorium naturam sequitur principalis » (n. 180).

Hinc: 1° Si iunnuentum mutuae promissioni accedat, eam tacitam conditionem habet: «Si alter quaque promissis suis steterit; nam frangenti fidem fides frangatur eidem.

2° Iuramentum confirmatorium voti sequitur conditiones voti, de quibus in capite IV. — Similiter iuramentum de servando secreto obligat secundum leges secreti, quas vide infra n. 100-1 (n. 183).

3° Qui sponsalia iuravit virgini diviti, sanae, bonae famae, si illa postea inciderit in paupertatem, infirmitatem, infamiam, fornicationem, non obligatur iuramento, quia tunc ipsa sponsalia non obligant.

1° Iuramentum promissorium ante acceptationem promissarii a promittente libere revocari potest.

III. In omni iuramento promissorio, quamvis absolute facto, tace quaedam conditiones includuntur, videlicet: 1° si *potero*, tum physice, tum inoraliter, quia ad impossibile nemo tenetur; 2° nisi occurrerit *causa legitimae relaxationis* iuramenti. De hac relaxatione autem in art. sq.

Articulus V.

Relaxatio iuramenti promissorii.

472. — Causae relaxationis. Obligatio iuramento promissorio inducta desinit: 1° Si *remittatur* ab eo in cuius commodum iuramentum emissum fuerat (can. 1319, 1°).

Iuramentum enim iuxta supra dicta (n. 471, II) sequitur naturam actus cui adiicitur; porro, obligatio promissionis a promissario remitti potest. - Imo quavis promissio iurata *principaliter* facta sil *Deo*, si tamen res promissa cedat in utilitatem *hominis*, potest probabiliter ab illo homine remitti; quia eius consensus includitur in materia illius iuramenti tamquam conditio, sine qua impleri non debet (n. 193).

2° Si res iurata aut *substantialiter* mutetur, aut, mutatis adiunctis, fiat sive *mala* sive omnino *indifferens*, aut denique *maius bonum impediat* (can. 1319, 2°).

Ratio primi est, quia substantialis mutatio quasi diversum obiectum facit, ad quod iurantis intentio praesumitur se non extendisse: ratio secundi est, quia actus religionis, seu Dei invocatio, nequit inservire in vinculum iniquitatis aut vanitatis. Ratio tertii est, quia Dei invocatio nequit esse impedimentum honoris divini maioris. Si autem agatur de re honesta in favorem tertii, ipse honor divinus postulat, ut iuramentum servetur; ipsa enim lex naturalis dictitat servandas «eo promissiones honestas (cfr. supra n. 408, III).

3° Si deficiat causa *finalis* aut *conditio* sub qua forte iuramentum datum sit (can. 1319, 3°).

1° Si *competens* persona iuramentum legitimo relaxaverit, irritatione, dispensatione aut commutatione (can. 131!), 1°).

473. — Potestas iuramenta irritantur etc. Qui irritare, dispensare, commutare possunt votum, eadem potestatem eademque ratione habent circa iuramentum proinissorium, hoc tamen moderamine, ut, dum irritatio iuramenti fieri possit etiamsi cedat in praeiudicium tertii, sicut et pro voto fieri potest, *dispensatio* (sicut et *commutatio*), si vergat in praeiudicium aliorum qui obligationem remittere recusent, ab una Apostolica Sede concedi possit propter necessitatem aut utilitatem Ecclesiae. Cfr. can. 1320; cfr. etiam supra n. 170, c. 2 (n. 189, 192).

De cetero, *quinam* in specie possint irritare, dispensare, commutare, et quae sit horum actuum natura, patebit infra n. 188 sq.

Capitulum III.

DE ADIURATIONE

474. — I. Notio et divisio. Adiuratio est actus quo aliquis sub invocatione Dei vel personae aut rei sacrae inducere airnitur, ut aliquid faciat vel omittat. Cfr. II-II. q. 90.

Distinguitur: 1° *sollemnis* seu *publica*, quae fit *nomine Ecclesiae* a ministris Eius cum ratione ab Ipsa instituta; *privata*, quae talem sollemnitatem non habet ideoque fit *nomine proprio*.

2° *Deprecativa*, cum aliquem deprecamur ut postulata concedat; *imperativa*, cum aliquid imperamus. Utimur adiuratione deprecativa erga Deum, Sanctos, et homines: sic Ecclesia facere solet in publicis orationibus: *Per Dominum nostrum Iesum Christum*. Imperativa vero competit Superioribus erga subditos, eaque sola uti possumus in daemones. Adiuratio in daemones vocatur *exorcismus* (n. 193, App. η. I).

II. Obiectum adiurationis. Sola entia rationalia adiurari possunt. Ratio est quia sola amore vel timore moveri possunt ad aliquid faciendum vel omittendum. Cum vero sal et aqua exorcizantur, revera non ipsa, sed Deus et daemon adiurantur: Deus adiuratione deprecativa, ut in illarum rerum usu favores praestet; daemon adiuratione imperativa, ut fugiat et a nocendo desistat. Simili modo adiurantur mures, nubes, gratiae et alia nocentia, non absolute in seipsis, sed ut dictum est relatione ad Deum et daemonem, ut Deus nocentia illa non permittat, neque daemon illis utatur ad nocendum (l. c., η. III).

475. — III. Conditiones omnis adiurationis. Ut adiuratio quaevis sit licita tria requiruntur, sicut in iuramento, scilicet: 1° Feritas, id est. Ut adiurans vere intendat assequi quod petit, et vera sit causa ob quam

Carenti» autpni huius veritotia raro erit plus quam venialis, ut si lictus pauper per Deum petat eleemosynam. 2° *Iustitia*, ex cuius carentia certe graviter peccaret rem potens graviter malam; imo, probabilius ~ etiamsi petat rem leviter malam, quia satis gravis videtur irreverentia, inducere alterum ad rem malam ope divinae auctoritatis (cfr. supra n. 465, *ad.* II). 3° *Indicium*, id est, debita discretio, cuius carentia certe non est nisi venialis (*l. c.*, *η. II*).

IV. Conditiones exorcismi. Exorcismus ut fiat licite, tria servari debent: 1° ne fiat obsecrando, sed *imperando*; tum quia Ecclesia specialem accepit a Christo potestatem in daemones, ut patet ex Lue. 9,1 et Mare. 16,17; tum quia deprecatio esset signum submissionis et societatis cum illo, cpiae prorsus illicitae sunt cum infensissimo Dei hominumque inimico. 2° Ut fiat *ex solo fine fugandi daemonem*, cumque impediendi ne noceat; quia ad hunc solum finem Christus potestatem in daemones concessit. 3° Ut fiat a legitimo Ministro Ecclesiae, secundum formam ab Ecclesia — praescriptam, si sollemniter fiat ot *publice* seu nomine Ecclesiae; privatim namque, sine forma ab Ecclesia instituta, omnibus licet daemones exorcizare (*l. c.*, *η. IV, V*; *Praxis Conf.*, *η. 113*).

V. Ministri legitimi exorcismi sollemnis sunt ii tantum qui potestate tum ordinis tum jurisdictionis ad peragendum eum instructi sunt. Potestas ordinis accipitur in ordinatione Exorcistarum; quoad potestatem vero jurisdictionis distinguendum est inter exorcismum *proprie dictum* (ad expellendum daemonem ab obsessis) et *late dictum* (ad influxum daemonis compescendum, ne personis vel rebus noceat) ‘). Porro:

1° Exorcismus *in obsessos* a nemine legitime proferri potest, nisi ab Ordinario peculiarem et expressam licentiam obtinuerit. Haec licentia autem ab Ordinario concedatur tantummodo sacerdoti pietate, prudentia ac vitae integritate praedito; qui ad exorcismos ne procedat nisi postquam diligenti prudentique investigatione compererit exorcizandum esse revera a daemone obsessum ‘). Exorcismi vero huiusmodi a legitimis ministris fieri possunt non solum in fideles et eatcchumenos, sed etiam in aeatholicos et excommunicates (can. 1151, 1152).

2° Ministri exorcismi contra *influxum* daemonis, si agatur de exorcismis qui occurrunt in Baptismo et in consecrationibus vel benedictionibus, sunt iidein qui eorumdein sacrorum rituum legitimi ministri sunt (can. 1153). Exorcismus in liit. Item., *tit. XI, cap. 3* traditus, ab Episcopis, necnon a sacerdotibus qui ab Ordinariis suis ad id auctoritatem habeant, recitari potest, ut ibidem declaratur ·).

VI. Effectus exorcismi sollemnis quantum ad effectum *expulsionis* daemonis non semper adest infallibiliter et quasi ex opere operato; quia

’) Cfr. i*rfimmor. II. n. 103.

*) Quomodo «InrinoniM <»b>wlo dlgoHcl posedt, exponitur In /67. /itw., *HI. XI. cap. I.*», 3. Qnnrnfim lirait qtinvrrrr u dAernono. vhlo iipud S. Alfoiwunu /.*c.* n. 5.

3) Cfr. *Coll, dr Prop. Fidr. η. 2300.* ubi formula Intutior, humi Lronln XIll mlltn.

Christus non concessit Ecclesiae potestatem tain absolutam in daemones, ut patet ex Matth. 17, IS. 19 et experientia confirmat. Concedendum tainrii eat, eum semper aliquid proficere, attenuando saltem daemonum vires ad nocendum (*l. c., η. VII, in fine*).

Effectus exorcismi privati pendet ex variis circumstantiia a parte divinae Providentiae et a 'parte adjurantis.

Caput IV.

DE VOTO

Ordo tractandorum erit: 1° notio voti; 2° quaenam ad voti essentiam requirantur; 3° quae sit voti obligatio; 4° quomodo ea relaxetur.

Articulus I.

Notio voti.

476. — I. Definitio. Votum est promissio (leliberatu_ aiLJito
 * Deo facta4de bono possibili et meliori (can. 1307, § 1). Singula ole-
 VDVÎz. iA'' menta explicabuntur in art. II. — Votum est actus latriae; est
 t**Tenim** ordinatio eorum (piae quis vovet in honorem Dei: ordinare
 autem in honorem Dei religionis est (II-II, 88, 5).

< II. Divisio. Votum est: 1° *publicum*, si nomine Ecclesiae a legi-
 < i jino Superiore ecclesiastico acceptetur; secus *privatum* (can. 1308, § 1).
 * T 'I'«(1-λτΠ_ Sollemne, si ali Ecclesia uti tale fuerit*agiutum; secus est
simplex (can. 1308, § 2).

3° *Reservatum*, cuius dispensationem sola Sedes Apostolica concedere potest; secus est *non reservatum* (can. 1308, § 3).

-1° *Personale*, quo actio voventis promittitur: *reale*, (pio promittitur res aliqua; *mixtum*, quod personalis et realis naturam participat (can. 1308, § 4).

5° *Absolutum*, quod simpliciter et sine, conditione emittitur; *conditionale*, cui apponitur conditio aliqua suspensiva obligationis, donec ipsa impleatur, v. g. voves peregrinationem, si pater convalesceret. Quocirca advertendum est, propter conditiones *ex natura rei* aut *ex dispositione iuris* voto insitas votum non fieri conditionale;

sed solum propter conditionem additam *ex intentione voventis*. Huic accedit votum *poenale*, cum (piis poenam vovet si quid fecerit, e. g. eleemosynam vovet, si se inebriaverit; item votum *disiunctivum* faciendi unum vel alterum.

Articulus II.

Requisita ad votu

Onaedam requiruntur a parte actus, quaedam a parte materiae.

§ I. - A PARTE ACTUS.

477. — A parte actus, votum est *promissio deliberata ac libera* facta *Deo*: ideo ad substantiam eius requiritur: 1° voluntas se obligandi: haec quippe intrinsece pertinet ad omnem promissionem.

Notes: *a)* ille qui *vult promittere*, iniplicite vult obligari, quia impossibile est voluntatem simul velle repugnantia; nisi tamen interveniat ignorantia, eo modo quo statim sub c. dicemus, aut expressa intentio non se obligandi: tunc probabilius nullum esset votum, quia vovens apponeret conditionem contra substantiam actus (n. 201; II. A., n. 21).

b) Niutuin *propontum* faciendi aliquid in honorem Dei, quantumvis efficax sit, non est votum, neque ex se obligationem inducit; quia voluntas proponentis se extendit tantum ad *faciendum*, non ad se *obligandum*. Quod attinet ad propositum vitandi peccatum, illud obligat ex obiecto suo, non ex proposito (n. 199; H. A., n. 21).

c) *Ignorantia obligationis* voti illud irritum facit, quia tunc ipsa substantia voti ignoratur; ergo illud non est voluntarium. Excipe, si vovens velit promittere eo modo, quo alii vovent; quia tunc implicite vult obligationem, (piam ignorat (n. 201).

d) Votum *fictum*, sine animo promittendi aut se obligandi, ordinarie non est nisi veniale, propter quamdam irreverentiam erga Deum. Verum in professione religiosa et in susceptione (Irdinis sacri, procul dubio esspt mortale; quia esset deceptio in re gravissima (n. 201).

478. — 2° Sufficiens cognitio obiecti voti; secus enim non est promissio *deliberata*. Unde *error* impedit valorem voti, si versatur circa *substantialia* voti, uti sunt materia eius et causa finalis; quia talis error tollit voluntatem vovendi, cum nihil sit magis contrarium consensui quam error. Quod valet, etiamsi error fuerit tantum concomitans, aut quantumcumquo crassus.

Error vero *accidental* non impedit valorem _vqti excepto casu quo ageretur de circumstantia, accidentali quidem, sed sat magni momenti in voto privato, qua circumstantia cognita votum emissum non fuisset. Cfr. Mare, *n.* 625, 3° (». 198, 226).

Haec de voto *privato*; nam vota *publica*, religionis scii, et votum Castitatis in susceptione Ordinis sacri emissum, non sunt irrita ob ullum errorem, abii substantialem circa substantiam votorum, sicut matrimonium; neque ob ullam circumstantiam supervenientem non praevisam cessare, aut irritari, aut privata auctoritate commutari possunt; tum quia professio religiosa est velut matrimonium spirituale; tum ob bonum commune, ad scandala vitanda (*lib.* -I, *n.* 6, 7, 50; *lib.* 6, ». 1010-1012).

479. — 3° Libertas eaque talis, qualis exigitur ad actum vere humanum, vel ad peccandum mortaliter. Votum namque est quidam contractus inter hominem et Deum, quo ille imponit sibi obligationem ex genere suo gravem, quam si postea transgrediatur, peccabitur se mortaliter; ergo necesse est ut in assumenda tali obligatione utatur tanta libertate, quanta ad mortaliter peccandum postulatur, neque quis censetur velle seipsum obligare nisi cum perfecta illa libertate. Cfr. etiam can. 1307, § 2 (*n.* 196).

Hinc: 1° votum emissum ex metu aliave passione tali quae tollit libertatem vel eam semiplenam reddit, irritum est. Cfr. supra *n.* 20, II.

C — Votum vero ex metu tali, qui solum minus nmturam reddit deli-
a . berationem: «) si fit ex metu *ab intrinseco* incusso, omni iure est validum;
•fj^quia tunc votum libere eligitur uti medium aptum ad imminens malum
vitandum. — b) Factum ex metu *ab extrinseco* at *iuste* incusso, pariter
"T^e^t validum; quia nulla fit iniuria voventi, et metus per se non tollit per-
fectum voluntarium. — c) Factum ex metu *ab extrinseco* et *iniuste* incusso
ad extorquendum votum, spectato iure *naturae* iuxta alios quidem valet,
quia metus per se non tollit perfectum voluntarium; iuxta alios vero
non valet, quia Deus tale votum censetur non acceptare, ne viam iniustae
coactioni sternat eive robur adiacere videatur; idque iuxta aliquos verum
esset, etiamsi de metu levi ageretur. Cfr. Mare, 625, 4°; Vermeerseli,
n. 209; Noldin, *n.* 210 (*n.* 197). — Ex iure vero *ecclesiastico* « voliiniijnetu
gravi et iniusto emissum ipso iure est nullum » (can. 1307, l. 3).

— 4° Promissio facta Deo; quia votum est actus latriae. Undo
promissiones Sanctis vel Praelatis factae in tantum sunt vota, in
quantum homo simul promittit Deo se impleturum esse quod Sanctis
ve]]>nl,q;itis promittit. Ita S. Thom. 11-11, q. 88, a. 5 ad 3.
♦ κζε 6

480. — Qu a e s t i o. Quid indicandum in durio circa roti requisita,

4,^: 4<5»hZ». Resp. In dubio num defuerit plena advertentia aut /denus consensus.
intentio aut cognitio obligationis, valet votum; quia, si constat votum
factum fuisse, valet regula: «Omne factum praesumitur rite factum»;

insuper ex communior contingentibus praesumptio stat pro debita deliberatione et cognitione (». 196, 201).

In dubio autem utrum (piis *propositum* fecerit an *rotum*, possidet ~ libertas; excepto casu,. 'Illo quis recordatur se credidisse, duin promitteret, graviter se peccaturum, si promissionem non impleret, quia tunc ^{^*7^7}. recte arguitur voluisse voti obligationem Bibi imponere (*it.* 201 : II. A., n. 21).

§ II. - A PARTE MATERIAE.

481. — A parte materiae, votum est promissio *de bono possibili et meliori*. Ideo materia, circa (piam versatur, ut votum licitum et validum sit, tres requirit condiciones; ut sit nimirum: 1° *opus rocenti possibile* physice et moraliter; quia nemo potest obligari ad impossibile; — 2° *opus bonum*; quia promissio Deo facta debet esse de re, (piae confert ad divinum obsequium et honorem; aliter Deo placere non potest, neque consequenter ab illo acceptari; sine acceptance autem promissio non valet; — 3° *bonum melius suo contradictorio*, e. g. melius est dare eleemosynam (piam non dare; votum enim a meliori bono retrahens, Deo acceptum esse nequit (n. 202).

482. — Resolutiones. 1° Ex defectu *pr f m a e* conditionis, invalidum est votum numquam ne venialiter quidem peccandi; quia hoc impossibile esse, sine speciali Dei privilegio, definivit Cone. Trid. *sms.* 6. *can.* 23. Valet autem votum vitandi omnia mortalia, vel omnia venialia plene deliberata; cum hoc reveni non sit impossibile, et personae perfectionis amantes illa satis evitent. Votum porro abstinendi a venialibus in aliqua materia determinata vel faciendi semper id quod perfectius est. validum erit in personis magnae virtutis; in aliis vero modicae virtutis erit materia impossibilis; imo in aliquibus materiis, puta cogitationum inhonestarum, otiosarum etc., (piae a nemine vitari queunt, omnibus erit materia impossibilis (w. 203) ').

2° Ex defectu *SECUNDAE* conditionis, nullum est votum de opere, quod vergit in manifestum periculum valetudinis: v. g. maceratio proprii corporis non est Deo accepta, nisi in quantum est opus virtutis; tale autem est in quantum eum debita discretione fit. ut scilicet concupiscentia refraenetur, et natura non nimis gravetur; unde sub tali tonore tantum possunt huiusmodi sub voto cadere. Deinde vota de rebus vanis et inutilibus sunt magis deridenda quain'servanda (n. 204; S. Thom. II-II. // 88. n. 2 ad 3).

3° Ex defectu denique *tertia e* conditionis, irrita sunt vota consiliis evangelieis opposita, v. g. votum contrahendi matrimonium; quia cius oppositum est melius, nempe status religiosus et perpetua obser-

b Cfr. .V. /frr, TAA4 (1933). />. G2«: fx m-i» du plua parfait,

vantia castitatis. Excipe tamen casum, quo matrimonium caderet sub praecepto, v. g. ad legitimandam prolem ex fornicatione genitam, ad scandalum reparandum, ad consulendum honori puellae, ad remedium necessarium incontinentiae pro eo qui nollet alia remedia adhibere; item, si quis matrimonium inire iam destinavit, et ex charitate voveret puellam pauperem ducere (n. 207, 209; *lib.* 6, *n.* 75).

483. — Quaestiones. Quaer. 1° *In teneat votum de re partim possibili, partim impossibili.*

Resp. Nisi alia sit intentio voventis, valet pro parte possibili, si materia divisibilis sit; v. g. si coniux castitatem voveat, tenetur ad non *petendum* debitum. Ita etiam valet votum, si principale illius possibile sit, licet accessorium sit impossibile; non tamen e converso (n. 202).

QUAER. 2° *Quid valeat de bono opere, sed propter malum finem.*

Resp. Dist. Negat., si materia voti promittatur propter malum finem, e. g. vovet quis eleemosynam ad obtinendam vindictam de inimico vel victoriam iniustam, aut ieiunium ut ex *actione ieiunandi* laudem capiat: (plia tunc finis inficit totam materiam voti, dirigitur siquidem opus bonum ad malum finem, a quo participat eius malitiam.

Affirm., si *actio vovendi* procedat ex malo fine, e. g. aliquis ambitione ductus aut parentum molestias pertaesus vovet Religionem, vel quis vovet coram aliis ieiunium ut. ex *actione vovendi* laudem capiat; quia tunc finis inficit solam voluntatem voventis, non autem materiam voti. Cfr. Salin., *tr.* 17, *cap.* 1, *n.* 65 sq. (n. 206).

Quaer. 3° *Quid opus praeceptum possit esse materia voti.*

Resp. Affirm., quia haec materia non tantum est melior suo opposito, verum unice placens Deo; neque repugnat aliquem pluribus titulis ad idem opus teneri; hinc tale votum Deo certo gratum est (n. 213).

Articulus III.

Voti obligatio.

484. — I. Gravitas obligationis. *Voti obligatio* ex genere suo gravis est. Ratio, (plia est obligatio fidelitatis Deo debitae, pertinens ad virtutem religionis. Hinc in Eccle. 5,3: «Si quid vovisti Deo, ne inoreris reddere: displicet enim ei infidelis et stulta promissio; sed quodeumque voveris, redde»; et Prov. 20, 25: «Ruina est homini... post vota retractare». Violatio ergo voti per se est peccatum mortale, (piando versatur circa materiam gravem; veniale, si materia levis est. Cfr. etiam can. 1307, § 1 (n. 311),

II. Fontes gravitatis obligationis. Gravititas vel levitas obligationis voti oriri potest vel a parte materiae voti vel a parte intentionis voventis. Porro: 1° Levitas vel gravitas obligationis a parte materiae ex prudenti arbitrio aestimanda est, tum pensando magnum vel exiguum cultum Dei, quem continet; tum comparando ad alias leges, utrum materia sit talis ut sub gravi per legem praeciperetur, necne (Suarez, *De voto*, lib. 5, cap. 4, n. 14).

2° In voventis arbitrio est, dum vovet, gravitatem obligationis *restringere* ita ut, si in materia gravi intendat se obligare solum sub veniali, votum gravius non obliget. Ratio est, quia votum est quaedam lex privata; ergo, si potest legislator rem gravem sub levi praecipere, idem poterit vovens facere dum sibi legem imponit (.,. 213). — E contrario, in materia undequaque levi non potest votum ex intentione voventis sub mortali obligare, siquidem materia levis non est tantae obligationis capax, et votum esset potius in laqueum (piam in profectum animae (n. 211).

Haec intelligentia sunt de votis *privati**: circa vota namque *publica*, coram Ecclesia emissa, cum illa non a solo vovente, sed simul a voluntate Ecclesiae dependeant, non est in potestate voventis illorum obligationem restringere (Suarez, lib. I, cap. 4, n. 11).

III. Subiectum obligationis. Distinguendum est inter votum personale et votum reale vel mixtum. Porro: 1° *Votum personale obligat ipsum voventem cumque solum*. Ratio est, (pia res promissa est actio propria, non vero alterius; et ideo obligatio voti est personalis.

Idcirco «) tude votum non potest per alium impleri, et b) nemo potest voto suo alium ex voto obligare; unde, «i Communitas aliquid J^overit, in quod posteri non consenserunt, hi non tenentur ex voto id servare, seii interdum ex quodam pacto, statuto, vel longa consuetudine obligantur (n. 21.3, 216).

2° Vota REALIA et MIXTA PRO PARTE QUA REALIA SUNT: (l) *possunt* per alium adimpleri, cum eorum materia non sit actioj sed resj oportet tamen ut ex proprio solvantur, et si (piis ex suo non posset, emendicare non tenetur. Quin etiam, licet posset ex proprio solvere, si tamen alius pro ipso eum eius consensu solvat, impletio valet: quia tunc quod alter dat, iit ipsius (». 217). — b) *Debent* ab *heredibus* pro viribus hereditatis persolvi, prout statuitur in can. 1310, § 2: Voti realis obligatio transit ad heredes; item obligatio voti mixti pro parte (pia reale est. Porro solvi debent ante legata, sed post alia debita iustitiae; ante legata, (pia haec sunt libera et gratuita; post alia debita, quia votum ex bonis alteri debitis Deo gratum osse nequit.

Obligatio ista iuxta omnia est obligatio ex *iustitia* eaque ex ipso iuro naturali, ei tortius, in cuius favorem votum emissum fuerit, illud acceptaverit, vel si vovens onus implendi votum heredi expresse imposuerit. Secus iuxta alios & obligatio *religioni** tantum, idque sive ex *natura rei* (ita fero Lebmkuhl, n. 605) sive ex sola dispositione *iuri** *canonici* (ita Venneorech, n. 218); iuxta alios vero semper est obligatio *iustitiae*, idque ex ipso etiam iure naturali, ecil. ex quasi-contractu, ipsa hereditatis aditione inito; ita tenet v. g. Suarez, *De relig.*, *lr.* 0, *lib.* 4, c. II, n. 7; item, ut videtur, Billuart, V, a. 3, § 4, *Dico* 2; Salin., *lr.* 17, c. 1, n. 123; et ipse S. Alfonsus, n. 214.

IV. Interpretatio obligationis. *Voti obligatio interpretanda est secundum regulae interpretatione legum, et secundum regulas systematis moralis.* Ratio est, (plia votum habet veram rationem legis, quam vovens sibimetipsi imposuit.

V. Tempus exsequendi obligationem. *Votum implendum est cum PRIMUM moraliter impleri potest:* nisi vovens certum tempus praefixerit. Ratio est quia in vovendo, (piando vovens certum tempus non praefixerit, sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem ut, habita commoditate, non nimis diu differat. Patet etiam ex Deutor. 23,21: «Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere; (pria requirit illud Dominus Deus tuus: etsi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum» («». 221).

485. — Quaestio. *Quaenam dilatio exsecutionis sil mortalis in rotis sine temporis praestitutione emissis.*

Resp. Distinguendum inter vota, quae temporis dilatione minuuntur, et (ia, quae dilatione non minuuntur, sed integra exsecutioni mandanda erunt. Hinc: si votum continet *perpetuum* Dei obsequium, ut votum ingrediendi Religionem, gravis aestimatur dilatio ultra dimidiulh annum, sine iusta causa; quia tunc demitur pars notabilis promissi Deo obsequii. Quando vero iusta dilationis causa adest, cavendum est ne dilatio evadat nimia, aut periculum oriatur votum numquam implendi; quod periculum non raro («venit in voto Religionis, contra cuius exsecutionem daemones innumera excitare solent impedimenta (n. 221).

Si contra votum obsequium *temporale* tantum continet, ut vota ieiuniorum, peregrinationum etc., pleriqtie DD. merito censent dilationem ad duos tresve annos, sine iusta causa, osse peccatum mortale; quia tanto tempore exsecutionem differre contra voluntatem Dei, (pii est creditor, gravem inordinationem continet (IT. A., n. .33).

486. — Resolutiones. 1° Qui vovit ieiunium, illud servare tenetur secundum formam ieiunii ecclesiastici et inorem Ecclesiae. Unde, qui vovit ieiunium: «) singulis feriis sextis aut sabbatis, si tali die incidat Natalis Domini, non tenetur ieiunare, nisi expresse contrarium intention obligatur diebus Dominicis (n. :

2° Qui vovit : *a)* Sacrum audire quotidie per mensem, non tenetur in Dominicis et Restis duo Sacra audire; quia intentio fuisse censetur nullum diem transire sine Missa; *b)* Rosarium, et dubitat utrum totum an tertiam partem tantum, satisfacit tertiam partem recitando, quia et hoc communiter Rosarium appellatur (n. 224).

3° Votum indeterminatum: *a)* quoad *tempus*, obligat perpetuo, nisi aliud colligatur ex circumstantiis; in dubio utrum votum fuerit ad annum an ad mensem, minimum est sequendum (n. 221); *b)* quoad *qualitatem* aut *quantitatem rei* promissae, illa relinquitur rationabili arbitrio voventis.

•1° Qui vovit dare quotidie parvam eleemosynam tamquam partem notabilis summae quam quis erogare intendit, si aliquamdiu omittat, materia coalescit, et tenetur supplere; quia materia censetur promissa *ad modum unius*, nisi de alia «expressa intentione constet. Contra, qui vovit eleemosynam singulis sabbatis in honorem Beatae Virginis, aut quotidie recitare eius Litanias, non tenetur pro diebus omissis supplere, neque materia coalescit: quia tunc opus promissum censetur tamquam *proprium Q onus diei* (». 212).

5° Qui opus promissum praestat, at voti immemor, voto satisfecit: unusquisque enim generalem voluntatem habere praesumitur prius satisfaciendo obligationibus. Hoc itaque non valet, si vovens certus sit, quod, si voti memor fuisset, pro illius satisfactione non applicassct opus illud (n. 221, 700, q. 2; *lib. I*, ». 30). *

6° Certus de voto, sed dubius de impletione, manet obligatus: quia, ubi debitum est certum, et solutio non probatur, obligatio manet, nisi rationabiliter praesumere possit se satisfecisse. Contra, (pii opus praestitit, sed dubitat num valide per illud satisfecerit voto, indicare debet pro valore actus (H. A., n. 31).

Articulus I Γ.

Voti relaxatio.

Votum cessat aut *ipso facto* sine interventu humanae voluntatis seu *ab intrinseco*: aut *interveniente voluntate hominis*, (pii voti obligationem tollit, seu *ab extrinseco*. De utroque modo seorsim dicemus.

i I. - Cessatio voti ipso pacto, sine interventi humanae voluntatis.

487. — Hoc modo votum cessare potest lapsu temporis ad liniendam obligationem appositam, mutatione substantiali materiae promissae, deliciente conditione a qua votum pendet, aut eiusdem

causa finali. Cfr. can. 1311. Singula explicanda sunt. Cessat ergo votum ipso facto:

1« *Lapsu temporis ad finiendam obligationem appositam*. Ubi haec nota: *a)* aliquando tempus tantummodo apponitur ad *sollicitandam executionem* ne diutius dilaturatur; tunc autem votum elapso tempore non cessat, quia in casu circumstantia temporis est pars mere secundaria voti. — *b)* Solet autem tempus esse appositum ad *finiendam* obligationem, quando determinatum est ob rationem ipsi tempori propriam, v. g. ieiunium pridie festi Beatae Virginis. Ratio est, quia tunc circumstantia temporis aequae principalis est ac res promissa, ideoque voto contexta: vovens enim tunc intendit opus promittere pro illo die, et non pro alio. — Quod si *dubium* sit utro modo tempus appositum fuerit, recurrendum est ad praesumptionem. Porro in votis *personalibus* dies praesumitur appositus ad finiendam obligationem; contra vero in votis *reatibus* (n. 220).

2° *Mutatione substantiali materiae promissae*; prout obtinet* si materia iam sit illicita, vel maioris boni impeditiva, et impossibilis, vel inutilis; imo etiam cessat votum si superveniat circumstantia accidentalis quidem sed notabilis, qua praevisa votum emissum non fuisset; haec enim mutatio mutationi substantiali merito aequiparatur. Excipe, si cessationi *ipso facto* obstet ratio boni communis. Cfr. Mare, n. 635; Billuart, *De relig.*, diss. 4, art. 8.

Unde resolves: «) Dives vovit templum aedificare: postmodum vero gravem patitur iacturam opum, quae voti executionem reddit difficilem; voto ergo non tenetur, nisi forte ad pristinum statum redeat.

b) Qui vovit virginem aliquam inopem ducere, quae honesta putabatur, si constet eam iam non esse talem, voti obligatione amplius non tenetur.

c) Vota professionis religiosae, sive sollemnia sive simplicia, et votum castitatis Ordini Sacro adnexum, ob nullas materiae mutationes cessant, cum statum irrevocabilem constituent, et sic exigit bonum commune Ecclesiae (*lib.* 4, n. 50).

3° *Deficiente conditione a qua votum pendet aut eiusdem CAUSA finali*; unde (quando vovit aliquis quotidie Rosarium per mensem pro patris salute impetranda, sed post hebdomadam pater moritur, statim a voto liberatur.

DE VOTO

§ II. - Cessatio voti ex voluntate hominis.

Votum cessat *interveniente voluntate homini** seu *ab extrinseco* quoties habetur legitima voti *irritatio*, *dispensatio*, aut *commutatio*. Quia autem de hisce tribus modis plura dicenda occurrunt, de iis in distinctis punctis agemus.

Punct. I. Irritatio voti ').

488. — Notio et divisio. Irritatio dicitur 'voti relaxatio f nomine proprio ab eo/ajmius yohnitate votum dependet. Dicitur *nomine proprio*, ut distinguatur irritatio a dispensatione quae fit nomine Dei; irritatio vero fit nomine proprio ob ius quod .quis habet sive in *personam* voventis sive in *materiam* voti, et quo votum ab eius voltilitate pendet.

Plipies <rg< e*t dependentia voti a voluntate alterius; alia »*t per *pereo*. — ram voventis, quando haec ex conditione sua integre alterius potestati dominativae subiecta est, ita ut sine Superioris consensu non possit *firmiter* se obii- * gare, uti locum habet in statu impubertatis, Religionis et matrimonii: alia per -- *materia*»! voti, quando haec eat sub alterius potestate sive dominii sive jurisdictionis. ut locum habet respectu quorumcumque Superiorum.

Hinc duplex quoque nascitur voti irritatio: alia *directa et proprie dicta*, quae fit ab habente potestatem in personam, et fertur in ipsum votum, quod vere *annullando* de medio tollit; alia *indirecta* (*l improprie dicta*, quae fit ab habente potestatem in materiam promissam, et fertur in hanc solam, impediendo seu *suspendendo* executionem illius (n. 227, 241, 211; Wernz, 3, n. 583).

489. — Regulae generales. I. Cir ca i r r i t a t i o n e m d i r e c t a m. Qui potestatem dominativam in voluntatem voventis legitime exerceet, potest eius vota *valide*, et ex iusta causa etiam *licite* irrita reddere, ita ut nullo in casu obligatio postea i w r i W (can. 1312, § 1). Ratio cur votum semper valide irritetur est, quia votum iam non esset honestum, si limitaret ius alterius; unde semper adest tacita conditio: *nisi Superior contradixerit*; ratio cur requiratur iusta causa est, quia non decet aliquem sine tali causa exercere suam potestatem dominativam, in detrimentum maioris boni; ratio cur obligatio non reviviscat est, quia irritatio directa ipsum actum voluntatis in vovente invalidum reddit (n. 27, 228, 211).

*) Uberiorem horum explicationem dwlliuiw in .iixillinari» (1Q3B), p, Itift; (p.·.·.·). p, 53, 30(5. l»5; (1030). p. loy.

Notes tamen potestatem directe irritandi omnia vota iuxta plura* in tota sua amplitudine et prout sese ostendit etiam ad vota do actibus mere interni* perficiendis non a solo iure naturali, verum etiam a iure positivo Ecclesiae proveniri atque ampliari, quatenus Ecclesia consensu suo potestatem illam etiam ad talia vota extendit, atque haec etiam vota minus firma esse voluit, ideoque Superioribus ius concessit etiam hisce votis contradicendi cum effectu irritativo. Cfr. Vermeerck, *Qu. de Virt. religionis et pietatis*, n. 135; Lehmkuhl, n. 007; Mare *, si. 638, nota 1.

(*fails*). —

II. Circa irritationem indirectam. Qui potestatem non quidem in voluntatem voventis, sed in voti materiam habet, potest voti obligationem tamdiu suspendere, quamdiu voti adimplementum praeiudicium aderat (can. 1312, § 2). Ratio est (plia votum non est honestum, si non attendat ad ius tertii. Quia vero in casu ius tertii tantum versatur circa materiam voti, non potest quis votum suspendere nisi praecise in quantum et quamdiu ius habet in talem materiam, secus non tantum illicite sed et invalide procederet.

490. — ^Regylae^speciales. I. Circa vota piliorumfamilias. 1° Vota ab impuberibus emissa directe irritare potest pater; eo defuncto, tutor; quo deficiente, avus paternus; impuberes enim, propter imbecillitatem rationis, omnino dependent a parentibus (n. 229).

Utrum mater, praesente patre vel tutore, possit filiorum vota irritare disputatur. Plures DD. negant, quia solus pater est caput familiae. Hanc sententiam S. Alf. n. 230 probabilem vocat. Sed in II. A., n. 36 sententiae affirmativae prorsus assentit, nisi pater vel tutor contradicat; (pater filius debet obedientiam etiam matri, quamvis cum subordinatione ad patrem vel tutorem: ergo eo modo voluntas filii est in potestate etiam matris.

Quocirca observandum est, votum factum in aetate impubero irritabile esse ut semper manere in pubere aetate; quia votum illud semper retinet iram primitivam infirmitatem; nisi tamen filius pubes factus, conscius huius irritabilitatis, votum confirmaverit. Quod si ignoret irritabilitatem, non intendit votum confirmare, sed serrare tantum (n. 238).

Praeterea, in dubio utrum votum sit emissum ante an post pubertatem, an confirmatum fuerit, in possessione manet paterna potestas (n. 229).

2° Vota a puberibus emissa vel firmata quamdiu non sunt exempti a patria potestate, saltem indirecte irritari possunt; proinde saltem quatenus paternae administrationi et domestico regimini praeiudicium afferre possunt (n. 229).

Sunt qui censeant, praesertim post Codicem promulgatum, vi patriae potestatis omnia vota minorennium, etiam in pubertate emissa, directe quoque irritari posse, quum can. 89 diserte dicat minorennem in exercitio suorum iurium potestati parentum vel tutorum obnoxium manere iis exceptis in quibus ius ini-

non» a patria potentate exempto» hubut *). Alii vero id non admittunt x); et ratio CBt, quia, adopta pubertate, praesumitur Illius habere discretionem ad vo-
vendum requisitam, iitque Biii iuria quantum ad divinum obsequium. A<-<<-dit
quod secus etiam fere inutile fuisset in can. 1309 pro minorennibu» post deci-
mum octavum aetati» annum votorum *rescreationcm* statuero; quum tunc ista
vota multo facilius irritatione directa auferri potuisaent. Canon autem 89 suffi-
cientior explicatur de potestate indirecta; hinc nulla urgens videtur esee ratio
discedendi a doctrina ante Codicem communiter recepta. Cfr. II-1I, q. 88,
o. 8 ad 2.

491. — II. Circa vota religiosorum. 1° Vota *ante professio-
nem religiosam* emissa ipso facto suspi-iuluni nr dom-r v uvens in
religione permanserit. Cfr. can. 1315 (n. 237, 346) ').

2° Vota *post professionem religiosam* emissa *directe* irritari pos-
sunt cum a S. Pont ilice, quatenus est summus praelatus religiosorum,
etiam qua talium: tum ab omni Superiore in religiosos potestatem
dominaiivam habente; unde etiam a Superiorissa erga religiosas
suas4). Excipiuntur: a) vota, quae statum religiosum constituunt;
ab ipsis enim oritur irritandi potestas; b) vota professioni adnexa,
e. g. vptum quadragesimalis abstinentiae, nam accessorium sequitur
naturam sui principalis; cj votum transeundi ad strictiorem Reli-
gionem (n. 223; *lib.* 4, n. 53, 54).

3° Vota *noviliorum* possunt Superiores *indirecte* irritare, illa
scilicet, quae novitiatui impedimento sunt (». 233; *lib.* 4, n. 55).

492. — III. Circa vota contügum. 1° Uterque coniux *certo*
potest *indirecte* irritare omnia consortis sui vota, quae praeiudicani
usui matrimonii, prolis educationi, ot gubernationi familiae (n. 231).

2° *Certo maritus non* potest *directe* irritare vota *ante* initum ma-
trimonium facta; quia voluntas uxoris illo tempore non erat ei
subiecta (». 237).

*) Ita Verniecr-ch. ». 224; CoOchi, Comm. in CW., V. n. 140; Amvul. ». 213 hoc probabile
Ulrt; Ginlcot, n. 325.

') Mare. n. 039; cfr. ctlni Mnroto. />urf. /uri.» Can., n. 445. et Noldln-Schmlt, n. 226.
qtil de pototdate *directa* irritandi vota loquentc* <h' solis votis *impulterum* mentionem farlunt.
Fu** hniu' sententiam defendimus In (1929). p. 495; (193U), p. 109; cfr. rtlam nobho
mm Schinlt in *Zcitnchrifl hir kalfi. Theol.* (1930). IL p. 211. atque Lanza In *HoUrlliito dei Clero*
(1913). p. 3-9.

3) <'fr. S. Th., II-II, <l. 88, <i. 12; <l. 189, a. 3 ad 3; *Apollinari** (1950), p. 271 */., ubi pro-
batnr agi In canone de professione prima. Ibi etiam perpenditur utrum post Codicem vota pri-
vata ante professionem *nollemnrm* emissa, per liane etiam crafiapuaai/ur, «levit plures ante Co-
dio tn tenebant. Ite* Inr< rtn haeret; sed saitem ad cautelam irritari possunt a Superiore; wui*
jKxt egressum c religione practice implenda manent.

*) *Kpinropun* habere potent potentatcin dominâtlvâ in Instituta iurix *dioecrntini*. si nempr
ita ab Initio ffltpulatum fuerit. <*fr. Vermversh. *IX relia. hint.*. I. n. 397; Kau*. *Ik (tited. rirl. rl*
Mn, n. 117, 118.

*) Ita Salm.. (r. 17, r. 3. n. 38. Cfr. tamen ran. 032, vi culus talis transitus fieri nequit sino
Audoritate Sedh Apost4»lleae. Ita ut votum non valeat nisi mih conditione: nl Sede* KpoMolica
p-niilsrrlt. (Tr. J/h»//. (1929). p. 199.

3° Disputatur, utrum maritus vota uxoris *stante matrimonio* emissa *directe* irritare possit iut iii°. *Prima sententia* negat; quia subiectio uxoris ad virum nascitur ex contractu matrimonii, ideoque est illi commensa; ergo se extendit ad sola iura matrimonii. *Altera sententia* quae saltem extrinsece probabilior videtur, allirnat; eius fautores eam probare nituntur ex 8. Scriptura, ex Num. 30,7-13 et ad Ephes. 5,24: «Sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus». Ratio autem est, quia integra uxori» subiectio valde expedit ad pacem familiae mutuumque amorem fovendum, ac feminarum impetus animi retundendos (n. 231) *).

In dubio num vota uxoris *ante* vel *post* matrimonium emissa fuerint, non potest vir *directe* illa irritare; quia non possidet eius potestas, eo quod dubium versetur circa factum *fundans* eius potestatem (w, 237).

493. — Quaestiones. Quaer. 1° *In possint Superiores irritare vota, postquam illa rata habuerunt.*

Resp. Valide possunt; quia, etiamsi vellent, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in subditos habent. *Licite* vero non possunt, sine insta causa, si *positive* illa confirmaverint. Circa gravitatem vero huius peccati duplex est sententia probabilis. Alii asserunt, esso peccatum grave, ex Num. 30, v. 1(1, ubi dicitur hoc esse iniquitatem; et ratio est, quia, posito consensu suo, tenetur Superior votum non impedire. Alii forte probabilius asserunt <m> per se *veniale* tantum, quia Superior utitur iure suo. neque est causa violationi-voti, cum, facta irritatione, auferatur voti obligatio (n, 239).

Quaer. 2° *Sed quid, si coniuges mutuo consensu voverunt castitatem mil Rdt-gionem. et sic ambo votum consortis ratum habuerunt.*

Resp. Tunc *uror* certe non potest amplius irritare votum viri; quia vir non est ei subditus, hiem tenent Theologi communiter de *viro* respectu voti uxori», quia cessit iure suo; nihilominus advertit S. Alf. hanc rationem sibi non penua- (Iere, ob doctrinam datam in praecedenti quaestione; attamen, cum opinio sit communis, dubium sapientibus decernendum remittit (n. 23(1, 239).

Punct. II. Dispensatio voti.

Tractabimus de dispensatione: *a)* votorum generatim, *b)* votonim reservatorum.

a) Dispensatio voti generatim.

494. — I. Notio. Dispensatio est; relaxatio voti nomine Dei facta ab eo, qui potestatem *jurisdictionis* spiritualis habet. Differt ab irritatione, quia haec iit nomine proprio irritantis, non requirit

*) Pro «ent, linent, vid. *Irrimlira* (1931). p, 175.

causam ad valorem suum atque, si directa est, pertinet ad solam potestatem dominativam (cfr. supra *n.* 136; Wernz, III, ». 584, 1).

II. Exsistentia. Ecclesiam habere potestatem (vicariam) ex legitima causa dispensandi in votis patet usu et traditione Ecclesiae antiquissima. Ratio est, quia omnis humana lex indiget interdum dispensatione; votum autem est quaedam lex privata, quam homo sibi ipse imposuit; Christus porro non defuit Ecclesiae in necessariis. Constat praeterea ex potestate solvendi quaecumque, quam Christus contulit Apostolis apud Matth. 18, 18.

495. — III. Subiectum *activum* et *passivum* huius potestatis sunt: 1° Romanus pontifex quoad omnes fideles et quoad omnia vota, etiam *sollemnia* (*n.* 256; *lib.* 6, ». 1119; II. A., ». 42, 50)').

Imo, etiam dispensare potest in votis quae redundant in favorem *tertii*, dummodo agatur de promissione gratuita, nondum acceptata, vel acceptata quidem, sed principaliter in honorem Dei facta. In priori enim casu promissarius nullum ius acquisivit; in altero casu illud acquisivit quidem, sed dependenter a Deo, cui praecipue ius acquisitum est.

Non vero per se et regulariter dispensare videt, si promissio voto firmata principaliter facta est in favorem *tertii*, v. g. in favorem talis pauperis determinati, ab eoquo rite acceptata; vel si promissio est onerosa seu mutua. Per accidens tamen aliquando etiam in hisce votis dispensare valet in quantum: o) *tertia* illa persona iure suo cedat; vel b) bonum commune illud postulet; vel c) iura illa *tertia*e personae quaesita supremae administrationi R. Pontificis subsint, ut obtinet circa iura religioni per professionem religiosam acquisita (*n.* 255; II. A., ». 19, 41; Wernz, m, ». 584, II; Marengo, ». 044).

2° Inferiores romano pontifice, e canone 1313 quoad vota *non reservata*, et dummodo dispensatio ne laedat ius aliis quaesitum; et quidem:

») *loci Ordinarius* quod attinet ad omnes suos subditos atque etiam peregrinos atque vagos actu in territorio commorantes. Cfr. supra ». 191.

b) *Superior religionis clericalis exemptae* quod attinet ad professos, novitios, aliosque in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmiae valetudinis.

c) *Ii quibus ab Apostolica Sede delegata fuerit dispensandi potestas*. Hoc modo confessarii regulares ex antiquis privilegiis dispensare valent in omnibus votis fidelium, in quibus id valent Episcopi idque tam extra (piam intra Confessionem; quae quidem privilegia

*) Iam notandum est cfr. v. a. «m. i U 2° et can. 63». Quoad modum explicandi in votis sollemnibus in online etiam de doctrina l. Thoinius (lib. I. ss. c. 11). cfr. I. a. Her, *Thomassin* (1922). p. 398; (1923). l. 179. 311; (1921). p. 150, 518; (1925), p. 375, 474; *Avallrum* (1930), p. 101-191.

quamdiu non revocantur, etiam sub novo Codice in pristino suo vigore perseverant (η. 257; Li. Α., η. 12).

Not a. Qui facultatem generalem habet dispensandi a votis, potest dispensare etiam eecnmipso; quia est actus jurisdictionis *voluntariae*, quae non postulat distinctam personam. Cfr. supra n. 194 (*n. 256 in fine* et *n. 249*).

496. — IV. Necessitas causae legitimae ad validitatem in omni dispensatione voti etiam a Romano Pontifice peragenda, deducitur, ex eo quod dispensans non agit ut; dominus nomine proprio, sed ut Dei minister, qui non potest excedere commissionem suam: Deus autem dedit hanc potestatem in aedificationem, non in destructionem; ergo, si remittat sine causa, nihil facit;. Cfr. can. 1313 (*n. 250*).

Causae iustae dispensandi recensentur: 1° bonum commune, vel familiae, vel maior profectus ipsius voventis; 2° immaturitas in vovendo, puta cum nimia facilitate, ex metu, in impubertate; 3° probabile periculum transgressionis, sive ob communem hominum fragilitatem (piando materia voti est ex se periculosa, sive ob specialem voventis dispositionem; 4° magna difficultas in exsecutione, etiamsi praevisa fuerit; sufficit quoque, si vovens magnis scrupulis vexatur (*n. 250, 252, 253*).

Not a. Quando adeat quidem causa dispensandi, sed non sufficiens ad *inteijram* dispensationem, admisceri debet aliqua commutatio (*n. 255*). Itidem, quando causa ad dispensandum non est tanta, ut reddat dispensationem *debitam*, rdgulariter consultum est non plene dispensare, sed miscere aliquam commatationem, ut fert usus Ecclesiae (*Prar. ('onfesx., n. 26*).

Denique si bona tide credatur adesse iustam causam, quae revera non subsistit, non valet dispensatio; quia in lege Superioris invalide dispensat inferior sine, sufficienti causa. In dubio tamen num in dispensatione data adfuerit causa, vel an fuerit sufficiens, standum est pro valore actus. Vide quae diximus supra n. 190 (*n. 251*).

b) Dispensatio votorum reservatorum.

497. — I. Notio. 1° Vota *privata* Sedi Apostolicae reservata sunt tantummodo votum *perfectae ac perpetuae castitatis* et votum *ingrediendi in religionem votorum sollemnium*, quae emissa fuerint *absolute* et *post completum decimum octavum aetatis annum* (can. 1309).

2° Praeter haec duo vota *privata* etiam vota *publica*, qualia emittuntur in professione religiosa, sive perpetua sive temporaria, natura sua *indirecte* S. Sedi reservata sunt, ob acceptionem *nomine Ecclesiae* a legitimo Superiore factam.

Vota *privata* quae emittuntur in nonnullis Societatibus exemptis iuris pontificii, in quibus sodales vivendi rationem religiosorum imitantur,

quin volis publicis obstringantur, sunt prii/cf/m/o. quatenus a ne- mine dispensari possunt nisi a IL Pontifice vel a Supremo Moderatore in actu dimissionis e Societate. Cfr. Cocchi, *Comment, in Cod., tom. V,* ». 138.

498. — II. Interpretatio. Reservatio, cum sit odiosa, stricte est- interpretanda, ideoque restringenda ad vota ab omni parte *perfecta*, nimirum a parte tum *materiae*, tum *actus*, tum *obligationis*.

Hinc: 1° A parte *materiae* imperfectum est: *a)* votum non contra- hendi matrimonium, non fornicandi, servandi virginitatem (si hoc no- mine intelligatur sola integritas carnis), votum castitatis pro aliquo tern- pore, aut castitatis coniugalis, aut non petendi debitum; — *b)* votum susci- piendi Sacrum Ordinem; eum non sit votum castitatis, sed assumendi sta- tum. cui votum castitatis adnexum est: — *o)* votum castitatis a coniugibus emissum *in* matrimonio, quia non potest esse votum castitatis *integrae*; nisi emissum fuerit ab utroque eoniuge ex mutua conventione et expressa renuntiatione mutui iuris; quia tunc votum undequaque perfectum est (*lib. 6, n. 986*; Ferrar., v. *Debit, coni., art. 2, n. 4*); — *d)* votum religionis sine intentione religionis cum votis sollemnibus (*n. 224*).

2° A parte ACTUS vovendi, imperfectum est: *a)* votum metu iniusto extortum, licet levi; — *b)* votum *poenale*, etiam post admissam culpam; quia non emittitur cum directo affectu erga rem promissam sicut alia vota, sed potius eum animi aversione, ut timore eiusmodi obligationis contra- liendae vovens revocetur a peccato; quare non est pure et simpliciter dicta promissio alicuius rei in Dei cultum praestandae.

3° A parte *obligationis* imperfectum est: «) votum sub obligatione levi emissum; — *b)* votum *condicionale* sub conditione de *futuro contin- genti* quae suspendat obligationem certe non est reservatum ante impletam conditionem: nec probabilius post impletam conditionem, quia imper- fectio originis in voto imbibita manet (*n. 261*; II. A., *n. 19*); votum vero sub conditione *de praeterito* vel *de praesenti* aut *de futuro necessario* reser- vatuin est. eum eiusmodi conditiones obligationem non suspendant; — *r)* votum *disiundivum* de materia reservata et non reservata, e. g. votum Eeligionis vel Sacri Ordinis, quamdiu vovens non elegerit. partem reser- vatam; nec probabiliter post electionem, quia remanet libertas alteram partem eligendi (*n. 258, 261*; IT. A., *n. 49*).

In dubio an vota sint reservata, sub reservatione non comprclicn- duntur: haec enim, cum odiosa sit, ad casus certos restringi debet (Laym., *lib. I, cap. 8. n. 14*).

Nota. Vota reservata sunt quoad *substantiam* dumtaxat, non quoad *circumstantias* ipsorum; unde si (piis ('miserit votum ingrediendi reii- udonem *ardam* aut ingrediendi *statim*. hae circumstantiae non sunt reser- vatae (*n. 258*). Demum si (pii religiosus emittat votum transeundi ad religionem *ardiozem*, neque hoc votum est reservatum, (pium obiectum

11f| Π B11

I I . 11 H II I f|
i i
I l i l l t i l l } II
f

i i i i i I
IH11
' ' ' ' ' thl

l w H | M I
I J f f i | H |
1 I I I I | J
i | H ' | I I
J I
? . I , ' . i i
Γ ' H i i I I I ' I
I | h H I I I
I I I H I B B I I I
I ' U I

i <
-i* hll
l ' i u w I I I
* ' I
Mi H I M i 11'
d

L | t «
' ' ' ' ' . L
n j w H n l
| π | H | I
' ' ' ' ' n i l i
d i M I I

i l l
i | | | | < I M I

' ' ' ' ' ;
g S r a K u l

· I η I H 1 i I

H M M I I

voti non sit ingressus *religionis* (quem ingressum iam perfecit), sed ingressus religionis *arctioris* (n. 257).

499. — 177. Dispensatio votorum reservatorum regulariter et per se ita S. Sedi reservatur, ut in singulis casibus ad eam eiusve Delegatum recurrendum sit. In specie:

1° Quoad vota *privata*: Ordinarii dispensare non valent generali lege vi can. 81 in casibus urgentibus, quia potestas ibi collata ad vota Sedi Apostolicae reservata sese non extendit. Ita expresse Comm. Cod. 26 Ian. 1919 ') contra sententiam plurium auctorum antea satis probabilem '). Indigent ergo speciali facultate.

Sic facile Ordinarii locorum inter facultates quinquennales etiam eam habent «dispensandi ad petendum debitum coniugale cum transgressore voti castitatis perfectae et perpetuae, privarim post completum decimum octavum aetatis annum emissi, qui matrimonium cum dicto voto contraxerit»).

2° Vota *religiosa* ipso facto solvuntur (salvis oneribus ordini maiori adnexis, pro religioso *in sacris*); a) quoties professus indultum *saecularizationis* obtinuerit, sive a S. Sede sive etiam, ubi agitur de religione iuris dioecesani, a loci Ordinario (can. 638, 610, § 1, 2°). — b) quoties vota *temporaria* professus e religione iuris sive dioecesani sive etiam pontificii dimissus fuerit (can. 618) — imo c) in nonnullis etiam religionibus, ex constitutionibus propriis vel Apostolicae Sedis induitis, quoties *perpetuo* professus dimissus fuerit (can. 669, § 1; cfr. et S. Alf., n. 257).

Punct. Ili. Commutatio voti.

500. — I. Notio et divisio. Commutatio est translatio obligationis voti ab una materia in aliam. Triplex distinguitur, scii, in opus *melius*, in *aequale* et in *minus*.

II. Subiectum commutans. 1° Commutatio in evidenter *melius* fieri potest propria auctoritate. Ratio est, quia finis est promovere homines ad melius Deoque gratius bonum; ergo, ubi in melius commutatur, optime impletur (n. 213). — Excipé vota facta et acceptata in commodum tertii: quae sine huius consensu commutari

') .l. A. S. (10IU), p. 158.

) Cfr. prion edit., rof. I. n. 199.

Hine non videtur admittenda ffiglnlnriH ^>nt0ntln Coni, (Iiupnrri (/>r Wofr.. I, n 128-131) Iuxta quam tails dhpensatlo in lpm cnn. π π implicite continetur. Cfr. .V. K. Kt. (19.13), p. 291; Infra tom Ii, η. 901 (Mota). Quid Herl po^slt circa vota, quatenus constituunt impedimenta matrimonialia. aptius In tmeU de Matrimonio (tnm. II. n. 771. II. 0°; n. 778, 780) cxpllvttbitur. Cfr. Inierim can. l'H3|O|5; 1058; 1073; cfr. etiam lorn, II, n. 905, <l. 2.

nequeunt, eo modo quo dictum est de dispensatione. Excipe (diam vota reservata. Cfr. cun. 1311 (n. 213, 255).

2° Etiam commutatio in opus *aequale* fieri potest propria auctoritate, demptis casibus pro commutatione in melius iam exceptis. Constat ex can. 131 I, quamvis antea hac de re disputaretur (n. 211. *quaesi. ree. ref.*, 8; II. A., ». 38). Neque ista aequalitas mathematice sed moraliter est sumenda, ita ut non appareat excessus manifestus; quia in moralibus parum pro nihilo putatur. Porro opus personale potest commutari in reale. et e converso; perpetuum in temporale, dummodo debita servetur proportio (». 217; *Pra.r. ('onf.*, n. 26).

3° Commutatio in *minue* bonum fieri potest ab illo cui potestas est dispensandi idque ad normam pro dispensatione traditam (can. 1311). Conet tir commutans talia opera voto substituere, quae videantur magis utilia et non nimis difficilia. Tutior porro est commutatio in frequentationem Sacramentorum, ut est praxis S. Poenitentiariae (». 247, 213).

11Γ. Necessitas causae. Commutatio in evidenter *melius* nullam exposcit causam: in aequale nequit fieri sine aliqua insta causa, licet sufficiat; in minus poscit maiorem rausam, etsi non tantam quantam dispensatio. Ratio primi est, quia voto impediri nequit bonum maius; ratio secundi sumitur ex eo ipso quod opus non est melius: ratio tertii, quia est ex parte dispensatio (». 211).

Ad commutandum in aequale commutans ne sit scrupulosus circa causam; sufficit minus periculum transgressionis, maior pro- pensio aut devotio voventis (». 211).

501. — Quaestiones. Qu a e r . 1° .1» *commutatio in minus, sine iusta causa, sit non solum illicita, sed etiam invalida.*

Resp. Est duplex sententia probabilis. *Prima* negat, dummodo suppleatur defectus; quia sic permutatio inter homines, non servata aequalitate, non est irrita; ergo neque relate ad Deum, imo multo minus, quia mitius cum eo agitur.

Secunda affirmat; quia, sicut plena dispensatio est nulla sine insta causa, ita et partialis, qualis est commutatio in minus. — In dubio autem utrum causa commutationis fuerit sufficiens necne, potest vovens acquiescere indicio commutantis (n. 215).

Qu a f . r . 2° .1«, *facia commutatione, liceat voventi redire ad priorem materia in voti.*

Resp. Certo licet, si commutatio facta est in aequale aut in minus. Probabilius vero et communiter, contra paucos, id concedunt quoque, etiamsi faeta sit in melius; quia commutatio est favor, quo uti non tenetur, iuxta regulam Iuris antiqui 61 in 6°: 1 Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum ».

Quaer. 3° J«, si *materia subrogata fiat impossibilis, teneatur rorent redire ad primam.*

Resp. Dist. Negat., si commutatio facta fuerit *potestate Superioris*: idque, tametsi impossibilitas culpa voventis evenerit; quia per eiusmodi commutationem prior obligatio exstinguitur; obligatio autem semel exstincta non reviviscit. Cohæret autem hoc responsum cum response ad præcedentem quaestionem; quia non repugnat rigorem *obligationis* tantum in aliam transire materiam, et maneri* *facultatem* implendi illam per priorem. — Hinc v. g. si pro eleemosyna subrogatum sit ieiuniuin tali die, et vovens tunc ieiunare non potuerit aut noluerit, quamvis in hoc posteriori casu peccant, non tenetur ad eleemosynam.

Affirm., si *propria auctoritate* commutatio facta fuerit; quia propria auctoritate obligatio non transfertur, sed solum satisfit Deo por opus melius vel æquale (n. 249).

502. — Nota pro praxi. Sedulo adhortandi sunt fideles, praesertim mulieres et adolescentes, ut numquam vota emittant, nisi do consilio vel approbatione confessarii sui, imprimis, si de, voto castitatis agatur. Confessarius autem non permittat castitatem perpetuam vovere, nisi personis quas noscit bene fundatas in virtutibus et solida pietate. Adolescentibus sub initio tantum permittat castitatem vovere per aliquod definitum tempus, et sub conditione resolutoria, quae prudenter adiungitur: «Nisi confessarius pro tempore indicaverit expedire ut votum desinat » (*Praxis Confess.*, η. 93).

TRACTATUS III.

DE III PRAECEPTO

S. Alt, lib. 3; II. -1.. tr. 6.

• Memento ut diem sabbati aaneitlifice*... non
fnrlcH omne opue (*ervllc) in co · (Ex. 20. 8.
10; Lev. 23. 3; brill. 5. 12-15).

Hoc praeceptum respicit Dei *famulatum* per observationem *le-
utorum*, qua praecipue cultus *publicus* exercetur, iidelesque multum
sanctificantur; (piare summi est momenti pro communi lotius so-
cietatis bono.

Agendum est: 1" de sanctificatione festorum generating; 2° de
abstinentia a quibusdam operibus; 3° de auditione Missae.

Ca pu t I.

SAN('TIFI(.ATI() FESTORUM GENERATIM

503. — Natura praecepti. Praeceptum hoc *naturale* est, qua-
tenus dictat aliquod tempus soli divino cultui etiam publice tri-
buendum esse; oportet enim ut cuilibet rei necessariae deputetur
aliquod tempus. *Positivum* et *caeremoniale* est, quatenus determinat
certum diem, scilicet Sabbatum, et *modum* Deum colendi, nimirum
per cessationem ab opere servili. Quum autem ciyereinonitdia una
cum Veteri Lege cessarint, et Christus Dominiis nullius ftjsti ol(ser-
vationem instituerit, sed curam hanc Ecclesiae suae reliquerit, se-
quitur in Nova Leve hoc praccep111111 tum quoad dies sanet ifieandos
tum quoad modum sanctificandi eos *ecclesiasticum* esse. Inde con-
sequitur, observantiam festorum ab Ecclesia mutari et in ea di-
spensari posse; quamvis non ita, ut nullus sit dies festivus cultui
divino specialiter deputatus; Ecclesiae namque competit dumtaxat
ius naturale hae in re *determinare* (n. 263, 265).

Aliqui docuerunt obligationem sanctificandi unum in quavis hebdomade diem et quidem diem dominicum loco Sabbati esso iuris *divini*: ita Sporor-Biorbaum, /r. 3, n. 484. Alii saltem id admittunt, quoad obligationem sanctificandi unum diem in hebdomade: ita Schmid in *Linz. Quartamhr.*, 1900, p. 12; *Ztitoch. für Kath. Theol.*, 1901, p. 436; Tanquerey, II, n. 1011; Prümmer, II, h 465. Eorum vero rationes non sunt tales, ob quas practice saltem non liceret stare doctrinae supra propositae. Cfr. *Zeitsch. für Kath. Theol.*, 1913. p. 563, 709.

504. — Dies de praecepto. I. Potestas qua reguntur. Sola *suprema* auctoritas ecd(esiastica potest dies festos, universae Ecclesiae communem, constituere, transferre, abolere; et idem dicendum est de fatis *particularibus*, habitualiter celebrandis: *Ordinarius loci*
 jL — — potest tantum *per modum artus* dioecesi suae diem festum inncere; insuper potest sollemnitatem exteriorum festorum Patronorum (quippe (piae qua talia ecclesiastico praecepto non subiaceant) ad Dominicam proxime sequentem transferre. Cfr. can. 1241, § 1 et 2, 1217, § 2; *Add. et Var. Miss. til.*, 4, n. 3.

II. Dies ferti de praecepto in universa ecclesia (latina utique) sunt tantum: a) omnes et singuli dies dominici; — b) quinque festa Domini: Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis et Ss.mi Corporis Christi; — c) duo festa B. Mariae V.: Immaculatae Conceptionis et Assumptionis; — d) tria alia festa Sanctorum: S. Joseph Sponsi B. Mariae V., Ss. Apostolorum Petri et Pauli, Omnium denique Sanctorum. Ita ex can. 1247, § 1.

Notes: 1° Urbanus VIII praeter dies dominicos, *triginta nex* festa instituerat, quibus Clemens XI *unum* adiunxit (limn. Conceptionis B. M. V.). Sed huic catalogo iam multis induitis particularibus derogatum erat, donec Pius X Motu Proprio *Supremi disciplinae* 2 Iulii 1911 octo tantum festa retinuit, eadem nempe quae in Codice enumerantur, demptis festis SS. Corporis Christi et S. Joseph.

2° Festa quae in Codice non enumerantur ipso facto ipsaquo lege nullibi sunt amplius de praecepto, etiamsi in aliqua natione, dioecesi aut loco antea fuerint de praecepto ex particulari lege vel consuetudine etiam centenaria loci, aut ex speciali concessione S. Sedis: hinc in iis diebus non amplius fideles urget duplex obligatio audiendi Missam et abstinendi ab operibus servilibus. Ita ex C. Cod. Int. 17 Febr. 1918 (.4.A.S., X, p. 170).

3° Sicubi aliquod festum ex enumeratis iam ante Codicem promulgatum legitimo sit abolitum vel translatum, nihil inconsulta Apostolica Sedo innovetur. Ita can. 1247, § 3. Hinc v. g. in Gallia et Belgio suppressa manent omnia festa de praecepto, exceptis quattuor: Nativitatis et Ascensionis Domini, Assumptionis B. Mariae Virginis et festum Omnium Sanctorum; in Liguria suppressum manet festum Circumcisionis (cfr. Cocchi, *i. h. c.*, n. 79). In Anglia octo tantum festa habentur: Nativitas Domini, Circumcisio, Epiphania, Ascensio, Corpus Domini, festum SS. Apostolorum Petri et Pauli, Assumptio B. M. V., festum Omnium Sanctorum. In Hibernia festa Lodicis habentur, excepto festo S. Iosephi cui substituitur festum S. Patritii. In Scotia decem festa Codicis sunt de praecepto. In Statibus foederatis Americae Septentrionalis sex tantum festa habentur: Immaculata Conceptio. Nativitas Domini, Circumcisio, Ascensio Domini. Assumptio

B. M. V., foetum Omnium Sauciorum; fertum SS. Petri et Pauli quoad «ollemnitalatin tnuIHfertur ad sequentem Dominicam.

Huc voro non spectat abolitio festorum SS. Corporis Christi ot S. Iosoph. Motu Proprio *Supremi dixciplinae* 2 Iulii 1911 a Pio X peracta; haec enim universum Ecclesiam, non loca particularia spectabat, sicut obtinet in can. 1247, § 3, ut patet ex verbo a quo incipit: *Sicubi*; hinc ista foeta per Codicem restituta sunt. — Cfr. etiam Vormeorsch. III, n. 854.

4" Etiam post oditum Codicem numerus festorum in aliqua regione reduci potest, uti nunc pro tota Hollandia ad quattuor festa in Gallia et Belgio retenta restrictus est. Ita ex decr. S. C. C. 23 Ian. 1923. Cfr. Syn. Prov. Ultrai, 1924, p. 146, *nola a*).

III. Computatio diei. Dies festus in ordine ad praecepti observationem computatur a inedia nocte usque ad mediam noctem. Ita ex can. 1216. Dicimus: in *ordine ad praecepti observationem*; nam ab lucranda indulgentia, si visitatio ecclesiae vel oratorii requiratur, haec fieri potest a meridie diei praecedentis. Cfr. can. 923. — Tempus autem diei festi computandum est secundum communem loci usum. Pro debita Missae assistentia sufficere videtur computatio secundum tempus aut locale aut legale, ad normam can. 33, § 1, vi cuius hoc tempus sufficit pro privata Missae celebratione; imo est qui hoc toti praecepto observandi festa applicet, uti Cocchi *n. 77*.

JÜWllllaJLaudem sicut et obligatio audiendi Sacrum se extendit *integrum diem festum*; ubi igitur celebratur Missa vespertina (cfr. *lom. IT, n. 229*), itssjstentiae obligatione tenentur ocqnes qui lions jnat ut inis etiam legitime huic non satisfecerunt.

505. — Obiectum praecepti. Diebus festis de praecepto ab Ecclesia praecipitur: *a*) auditio Missae et *b*) abstinencia ab operibus servilibus, actibus forensibus et, nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria induita, publico mercatu, nundinis aliisque publicis emptionibus et venditionibus (can. 12-18).

Praeter haec Eeclesja stricte nihil aliud praecipit. Maxime tamen decet ut fideles *totum diem festum more christiano sanctificent* abstinendo sese ab immoderata frequentia ludorum atque spectaculorum, adeundo ecclesiam ad parteeipandum cultui vespertino sive audiendo concionem aut explanationem doctrinae Christianae (cfr. etiam can. 1318) sive assistendo vesperis solemnibus aut laudibus eucharisticis cum benedictione aut aliis functionibus religiosis. Curent itaque pastores animarum ut fideles enixe ad hoc exhortentur atque in istud omnibus viribus provideant, ut functiones liturgicae pomeridianae non solum digne ac decore persolvantur, sed etiam ut variis modis christifidelium pietatem suaviter alliciunt').

*) Pills XII. Elie. *Mediator thi.* SO Nov. 1917 (I..I.N. (1947], p. 575-579); etloin \loc. II Mali 1953 (J. I..S. [1953). p. 407).

506. — Gravitas praecepti. Ulruique hoc praecepti uni obligat
 sjllj cii]pa mortali ex genere sno. Ratio est,, quia ntrinsqne materia
 ex se gravis est: ita est communis sensus Ecclesiae. l'ropterea
 Innoc. XI damnavit propositionem 52: « Praeceptum servandi festa
 non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus»
 (n. 268, 270) >).

CESSATIO A QUIBUSDAM OPERIBUS

Articulus /.

Opera prohibita.

507. — Distinctio operum. Opera, quae hoc praecepto prohi-

hoc explicandum, triplex genus operum distinguitur: 1° *Senilia*,
 quae utilitati corporis immediate inserviunt et ideo olim per servos
 fieri solebant, ut, terram colere, artificia exercere. 2° *Liberalia*, quibus
 4t***i~t animus excolitur, et ideo olim a liberis exercebantur, ut legere,
 τ/rr - docere, canere, organa pulsare. 3° *Media* seu *communia*, quae ab
 omnibus promiscue exercentur, ut iter agere, venari (n. 272).

Ex praefatis notionibus infertur, opus non ex eo evadere ser-
 vile, quod propter merccdem vel lucrum vel eum magna fatigatione
 fit, nec contra desinere tale eese ex eo, quod lit gratis vel recreationis
 causa; servilitas enim aut liberalitas ex solo *fine operis* dependet,
 non ex *fine operantis* (n. 278). — Interdum autem difficile est diudi-
 catu, utrum aliquod opus ad servilia pertineat necne; (pia in re
 multum attendendum est *ad aestimationem communem*, (piae in variis
 regionibus diversa esse potest.

Fuerunt DI), qui dixerint omne opus esse formaliter saltem servile, quoti-.*
 fit propter lucrum; secus esset ad summum materialiter servile, sed formaliter
 esset liberum indeque licitum. Sunt etiam aliqui DD. moderni qui saltem pro
 operibus dubiis talem doctrinam admittunt, imo putant utile fore, si ea magis
 universaliter applicaretur ut omnis formabamus excludatur eaque opera quae
 nunc ad summum per modum excusationis seu opikoiae permittuntur, iam ex
 80 6ant licita; et vice versa '). At certe immerito finis operantis tamquam unicum

hac in re critérium proponitur. Nimia enim clare opera liberalia et communia quae vocantur, ex quocumque tino fiant, a Codice generatim non vetantur. Prohibendo enim praeter opera servilia solummodo áctu forenww et publicae emptio-nes-venditiones, legislator clare manifestat se de cetero nolle prohibere alia illa opera quae in oppositione ad servilia hodiedum universim tamquam liberalia %t»t£l. — vel communia habentur, ex quocumque fine fiant; quamvis attento line legis pereo parum laudabile sit per totum diem solius lucri causa huiusmodi operibus vacare. Ecclesia autem vel ideo ea nec. pro eo casu prohibuisse videtur quia, etiam-si lucri causa fiant, tamen publicam quietem dominicalem parum vel nihil perturbant, prout obtinet in actibus forensibus et publicis emptionibus-venditionibus. Opera vero servilia, quum indiscriminatim prohibeantur, attento fine legis intelligenda certo videntur non tantum ea quae lucri causa fiunt, verum etiam ea quae, etsi recreationis causa fiant, ob suam indolem quietem dominicalem publicam facile perturbant vel etiam ipsum operantem a tali quiete nimis distrahunt, uti facile obtinet, si quis serio et diu propriae consuetae professioni manuali vel mechanicae vacat. Alia vero opera corporalia praesertim leviora si moderate recreationis causa fiunt, iam facilius tolerari posse videntur, idque saltem ex upikcia quadam, quamdiu scilicet non ipsa consuetudine legitimate mint ').

508. — Principia. I. *Diebus festis prohibentur* opera servilia (can. 1248). Cum autem hoc praeceptum iuxta can. (i, 2° aestimandum sit ex receptis apud probatos auctores interpretationibus, non prohibentur opera servilia quotidie necessaria ad victum atque compositionem corporis et domus, ut coquere cibos, sternere lectos, doinnm aut vestes purgare, utensilia culinaria lavare et similia (n. 298).

Pro materia gravi contra hoc praeceptum alia assignant unam horam, sed hoc est nimis rigidum; alii lres horas, et hoc est nimis laxum. Communius opinantur et probabiliter, materiam gravem esse spatium duarum horarum circiter, ita ut procul dubio mortale foret laborare per duas horas cum dimidia («. 305; II. A., n. 25).

II. *Nulla prohibentur OPERA LIBERALIA ET communia, praeter ea quae in iure specialiter celantur.* Sunt autem duo genera actionum non servilium speciali iure prohibita: 1° Acta» *forenses*, qui ad forum iudiciale spectant, sive civile sive ecclesiasticum (cfr. can. 1(539. § 1); in hisce autem actibus gravitas peccati non tam a quantitate, quam a qualitate operis dimetienda est (n. 306).

2° Nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiararia indultu/*publicus mercatus, nundinae, aliaequae publicae emptiones et rendilioncs.* Constat ex can. 1218; et ratio est nimia distractio, quam secum allerunt, unde quietem et vacationem in die festo intentam maxime impedirent (» . 284, 285).

*) Cfr. A. K..SI. (1910). p. 289 et *Studia catholica* (1911), p. 345. qnue invent. *Studia cnUko-lira* (1941). /i. 115 ot 361 quae adverrantur Influxu! flnls oiwmntlii. Hlmn tamquam lurl constituendo.

509. — Resolutiones. 1° Prohibentur in die festo opera *ruralia*, ut arare, fodere, serere, metere, vineas colere, etc. Item opera *artium mechanicarum*, v. g. artis caementariae, ferrariae, lignariae, sartoriae, sutoriae, textoriae, sculptoriae, typographicae, etc. In *lypographia* excipiunt typorum compositionem; quia transcriptioni similis est (n. 272, 279, 281); verumtamen ex communi fidelium aestimatione opus servile habetur. In *sculptura* similiter excipiunt ultimam operis perfectionem.

Pari modo vetitum est *molere*; attamen, quando cooperatio hominis modica est, probabiliter non est illicitum, saltem non graviter (n. 277).

2° Neque liciti sunt *leves labores*, ut decorticare poma, conficere rosaria, scapularia, imagines cereas, flores artificiales, etc. Verumtamen in hisce operibus maius temporis spatium requiritur, ut committatur culpa gravis, et consuetudo recepta, maxime si otii vitandi causa fiant, excusare potest (n. 282).

3° Opem servilia non sunt *scribere*, etiam ope machinae, transcribere et delineare. Pariter, itinerari pedibus, equo, curru, navi; quia est opus commune; qua de causa licet quoque equos parare, currum iungere, remigare, cum accessorium sequatur principale (n. 275, 278, 279).

4° *Pingere*, modo fiat sola actio pingendi, non autem colores conterendi et miscendi etc., probabilius non est opus servile, quia convenit cum scriptura; sicut enim scriptura conceptus mentis, ita pictura rerum imagines exprimit (n. 280). — Idem dicendum de *photographia*, quatenus non nimius labor praerequiritur uti sic dictam imaginem *negativam* sumendo. Cfr. Mare, n. 661; Berardi, *Prox. Oonf.*, n. 372.

Neque *ars acu pingendi* opus servile videtur; sed acu texere iis annumeratur.

5° Vetitus est *mercatus publicus*, et in officinis publicis; quare mercatores officinas suas claudere debent, nisi contraria vigeat legitima consuetudo. Permittitur tamen vendere et emere res ad usum quotidianum pertinentes, puta res ad victum cultumque necessarias. Excusantur quoque mercatores, qui ianuis clausis quaedam vendunt cum emptores per id temporis iis valde indigent (n. 286; II. A., n. 13).

6° Non prohibentur *privati* contractus venditionis, locationis etc., quia canon 1218 *publicas* emptiones tantum prohibet. Acta etiam notariorum licita videntur, quia, etsi sunt authentica, tamen privata manent.

510. — Quaestiones. Quae r. 1° An *venatio, aucupium et piscatio sint opera vetita diebus festis*.

Hesp. Adest duplex sententia. *Prima* affirmat: quia sunt opera corporalia. laboriosa, quae tendunt tantum ad effectum corporalem; proinde servilia.

Secunda probabilior et communior negat, modo fiant sine magno labore; quia hoc modo videntur opera communia, aut saltem communiter sic aestimantur. — Cum magno labore non licent; tunc enim opera certo servilia sunt (n. 283).

QUAER. 2° .b» *peccd graviter, qui die festo mandat pluribus famulis, ut laborent per horam.*

Resp. Probabilius et longe communius negatur; quia opera famulorum non coalescunt; proin singuli tantum venialiter peccant; nequit autem dominus peccare magis quam ipsi famuli, quos ad opus inducit. Verumtamen si herus non semel et iterum sed frequenter id ageret, ob scandalum vix excusaretur a gravi culpa; cum ex hoc agendi modo consuetudo laborandi diebus festis facile introduceretur. — Certe denique peccaret graviter, si uno famulo mandaret pluries in die laborare per modicum tempus, ita ut coalesceret in materiam gravem (n. 306).

Articulus II.

Causae excusantes opera prohibita.

Reducuntur ad quatuor, (piae sunt: 1° dispensatio; 2° consuetudo; 3° pietas in Deum; 4° necessitas propria vel aliena.

§ I. - Dispensatio.

511. — I. *OjL<Jiparii locorum*, et etiam *parochi*, possunt iusta de rausa *in casibus singularibus* subiectos sibi singulos fideles singulasvo familias etiam extra territorium a lege <ymipyni.de observantia festorum dispensare (can. 1245, § 1). — *In territorio* idem valent quoad peregrinos (can. 1215), § 1); et quoad vagos, quando actu in territorio commorantur (can. 94, § 2; supra n. 191).

Potestas haec videtur posse delegari, etiam h^bitaliter (cfr. can. 199; infra *tum'*. II, n, 777, <l. 3). — Integra paroecia vel etiam vine gara vi huius go- testâtis dispensari nequit; attamen Ordinarius loci hoc facere potest ri *can.* 81. si difficilis sit recursus ad S. Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni. Insuper accidere potest quod parochus in certis adiunctis merito *declaret* adesse pro tota paroecia casum necessitatis iuxta dicenda in § 4. Dispensatus uti potest dispensatione etiam extra territorium suum; inio etiam peregrinus dispensatus a parochio territorii quod pertransiit dispensatione extra illud uti posse videtur. — Dispensatio dari tantum potest in casibus singularibus; quod non <4, impedit quominus dispensatio detur cum tractu successivo; modo causa moraliter perseveret. Cfr. A'. K. S', 1920, p. 184; jV. /?. *TMol.*, 1924. p. 48. — Notée 'Ji^***f*/ — demum rectorem *Seminarii pro omnibus qui in Seminario sunt* parochi officium obire, modo in can. 1368 determinato; indeque cunl iis omnibus eodem modo quo parochum dispensare posse.

II. *Superiores* in religione clericali exempta eamdem dispensandi potestatem habent, ad modum parochi quoad religiosos pro-

fessos, novitios, aliosve in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmæ valetudinis (can. 1215, § 3).

§ II. - C o n s u e t u d o .

512. — Praenotandum. 1° (Quin dierum festorum observatio in Nova b-ge .-it uni- -i.t-ti- !, |H>K -t per consiut ih llih-iii illi III aliqua partr.'iifl nonnam tamen Codicis^ derogari. Codex autem omnes consuetudines antea exmatenui- et sibi contrarias abolevit, nisi essent centenariae et immemorabiles, aut ipec Codex expresse aliud caveat (can. 5). Novae autem consuetudines generatim oriri si sint ratmnabijee et legitime per annos quadraginta continuo- et completos praescriptae.^jir. can. 27, § 1.

2° Nihilominus, ut sapienter animadvertit Suarez, consuetudines circa opera prohibita, quoad fieri potest, coarctandae sunt, ita ut nec introducantur ubi non sunt nec extendantur ubi sunt; quia consuetudo relaxans disciplinam odiosa est et facile crescit, nisi populus sollicitudine Pastorum in officio conti- neatur (Suarez, *De relig.t tr. 2, lib. 2, cap. 29, n. 4 et cap. 33, n. 14*).

3° Ultra demum notandum est, in dubio do consuetudine possidere prae- ceptum, et necessariam esse dispensationem (n. 290).

513. — Regulae. 1. *Abolitae* sunt consuetudines ante Codicem exsistentes circa *opera servilia* et *actus forenses*; nisi tamen sint cen- tenariae et immemorabiles, quae tolerari poterunt, si Ordinarii pro locorum ac personarum adiunetis existiment eas prudenter submo- veri non posse. Cfr. can. 5. Consuetudines autem contra hanc legem facile immemorabiles erunt.

II. *Remanserunt* consuetudines legitimae, ante Codicem exsi- stentes, circa *publicos mercatos, nundinas, aliasque publicas em- ptiones et venditiones*. Sequitur ex can. 1248, coll. can. 5.

III. Post Codicem editum novae consuetudines legitimae oriri possunt circa *quaevis* opera, etiam servilia, et circa actus forenses, dummodo sint rationabiles et legitime per annos quadraginta con- tinuos et completos praescriptae. Cfr. can. 27; supra n. 207 sq.

^Resolutiones. 1° Consuetudjne, ubi legitima est: permittitur irrigaro olera, vertere aut separare segetes in area; ducere naves, veliicula, vel animalia mercibus onusta; condire cibos ad delectationem destinatos, seu cupedia.

2° Permittitur tonsoribus barbam tondere; hoc in casu saepe etiam aderit ratio necessitatis, quia rustici et operarii aliis diebus accedere non possunt (n. 276, 289, 298).

3° Eadem ratione licet servitium vehiculorum viae ferreae, non modo ad itinérantes, sed etiam ad merces vehendas, et quidquid ad hoc servitium necessarium est; quamvis optandum sane sit, ut mercium currus festis diebus non advehantur, ut Dominici dies ab aliis, prout decet, secernantur.

§ III. - Pietas.

514. — Non prohibentur in die festo opera servilia quae *proxime* pertinent ad cultum Dei; quia talis prohibitio contraria esset tui praecepti. Unde Christus dixit apud Matth. 12,5: «An non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? ».

Licet itaque pulsare campanas, insufflare organis, ornare altaria et ecclesiam et similia (n. 291).

515. — *Quaer.* 1° .1» *licent in die festo templum verrere, illud tapetis ornare, hostias coquere, tabulata ad festivitatem necessaria erigere et similia.*

Rerp. Plures dicunt, esse veniale, «i possint haec opera die praecedenti expediri. Sed sententia probabilis asserit ea esse absolute licita; tum ex consuetudine, ubi haec datur, tum quia haec opera *proxime* conferunt ad cultum divinum. Conticere autem tabulata ad processionem ridendam non licet, nisi aliud tempus non suppetat (n. 292; II. A., n. 16).

Quaer. 2° /in *liceat in festo agros Ecclesiae gratix colere, ligna et lapides ad ecclesiae aedificationem vehere aut caedere, partem aliquam templi aedificare, dealbare eius parietes, ornamenta ecclesiae conficere et similia.*

Resp. Sunt qui affirmant. Ast certo probabilior est communis gynecypiians, nisi iam urgeat necessitas, aut adsit dispensatio; quia talia opera ex se sunt servilia, et nonnisi *remote* conferunt ad cultum divinum. Ceterum non videtur improbandum, paramenta et ornamenta necessaria pro ecclesia indigente gratis conficere (n. 293).

§ IV. - NECESSITAS.

Quandoquidem leges Ecclesiae non obligant cum gravi detrimento, ab hoc praecepto excusat *necessitas, sire propria sire aliena, sire privata sire publica.*

516. — I. Necessitas propria. jEx qua causa excusantur: 1° Famuli. *pii ab heris laborare coguntur, nec facile aut brevi alium herum invenire possunt. Excipe casum, (pio coactio data opera fieret in contemptum religionis. Idem dic de filiis aut uxoribus, si timeant grave damnum aut gravem indignationem patris vel mariti (n. 296; II. A., n. 18).

2° Pauperes, qui, nisi laborent, non possunt se suamque familiam sustentare; modo secreto id faciant, ad scandalum vitandum. Pariter, vestes proprias vel familiae suae resarcientes, eum id aliis diebus non possunt (n. 297). Hae ratione excusantur similiter operarii, qui per totam hebdomadein extra domum laborare solent, si die Dominica aliquam domus suae reparationem perficiunt aut proprium hortulum colunt.

.3° Agricolaë qui propter praeteritam vel imminentem pluviam laborant, ut foenum aut segetes congregando et invehendo tutentur (II. A., ». 21).

1° Laborantes in conflatoriis vitri, ferri et similium, in quibus fornax semel succensa sine notabili damno exstingui non potest (n. 300).

5° Rustici, qui in urbe sibi necessaria emunt, ut vestes, pileos etc., quia ob continuum laborem nonnisi diebus festis urbem frequentant.

517. — II. Necessitas proximi. Propter hanc excusantur: 1° Chirurghi, pharmacopolae et alii, necessaria aegrotis ministrantes.

2° Sartores, qui conficiunt vestes necessarias nuptiis, funeribus et similibus, si diebus profestis illas expedire non potuerint. Ad confidendae alias vestes, etsi promissas, laborare non licet, nisi sartores alias essent grave detrimentum passuri. Idem valet pro sutoribus (n. 303).

Nequaquam tamen excusandi, sed redarguendi sunt, qui saepius, praetextu necessitatis, post inediam noctem in inultum diem festum laborant, quia plerumque illa necessitas ipsis voluntaria est, plura opera *scienter* suscipiendo quam perficere valent, non conducendo numerum necessarium operariorum, vel intra hebdomadem tempus perdendo. Aliter tamen dicendum, si quandoque in vigilia festi opus aliquod resarcire rogantur, quo clientes in die festo indigent (Gury, n. 360).

3° Fabri ferrarii, qui calceant equos itinerantium, vel eorum, qui sequenti die summo mane iter sunt acturi aut in agrum ad laborandum egressuri; item, si currus casu fractos reficiunt, vel vomeres agricularum, qui alias die sequenti laborare nequirent (n. 300).

•1° Opera misericordiae, quamvis servilia, in subsidium pauperum, quando illis iam graviter indigent, v/g. illis vestes consuere, ignis alimenta advehere (n. 293).

518. — III. Necessitas publica. Unde excusantur: Iu Reficientes pontes, vias, fontes et alia, quae sunt, usus publici, quando sine magno incommodo publico non potest remedium differri. Similiter qui incendio succurrunt, aut inundantibus aquis aggeres opponunt (n. 300).

2° Laniones, qui animalia occidunt et excoriant, sicubi ob aestum pridie non potuerit fieri (n. 298).

3° Pistores panem conficientes, sive ob consuetudinem, sive ob populi necessitatem, v. g. si panes conficiunt diebus festis, ut sequenti die vendant, quia vel antea non potuit sufficiens copia parari vel panis ante paratus non esset satis aptus. — Aliis autem, qui pistores non sunt, non licet in festo panem conficere, nisi plura festa concurrant, et panis antea coctus minus aptus reddatur, aut si necessarius sit illo die (». 298, 299; II. A., n. 20).

4° Qui ob publicam laetitiae vel splendoris causam, puta ob victoriam, ob adventum vel natalem Principis, conficiunt vestes, publica artificia, tabulata, theatra, et similia, eaque ornant; dummodo talia opera in diebus

profestis praeveniri nequiverint. Ratio, quia liuiuemodi eigna laetitiae eunt reipublicae moraliter necessaria (n. 301).

519. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *An factura magni lucri poxxii cauta mutant rttc.*

Reep. Non pauci negant; <piia non facere lucrum non est damnum pati; unusquisque autem ius habet damnum avertendi a bonis suis, non vero lucrum faciendi in festo.

Sed multi alii probabiliter affirmant, respectu eorum qui laboribus se sustentant, si lucrum pro laborantis conditione extraordinarium sit. Batio est quia tales homines raras habent occasiones magni lucri aequi-
rendi, et illis tale lucrum cessans gravi damno aequiparatur. Hinc saltem

(n. 301, 332; H. A., n. 22, 43).

Quaer. 2° *An excuset ratio otii vitandi.*

^...y

Resp. l'lures affirmant, quando otium induceret proximum periculum peccandi; cum tunc adsit periculum gravis damni spiritualis. Haec sententia tum solum approbatur, cum aliqua urgeret tentatio, quae non-nisi laborando vinci posset; quod raro evenit (n. 302).

Facile tamen tolerari possent opera levia domi peracta, puta florum artificialium confectio, ne v. g. puella divertat ad societatem plus minusve periculosam.

Nota etiam monitum Suarezii; « (Opus minus servile) excusari potest ex quodam colorato titulo *moralis necessitatis*: quia non potest homo, praesertim saecularis et ad id non assuetus, toto die integro lectioni vel orationi vacare: et ideo ne sit otiosus vel actionibus minus honestis occu-
latur, indiget, moraliter loquendo, aliqua huiusmodi operatione, et ideo potest illa operitio modica rationabiliter permitti, tamquam medium ad sublevandam naturam sine culpabili otio » (*I)c Religione, cap. 26, n. 5*).

Nota pro praxi. Si causa excusans sit manifesta, non opus est .dispen-
uUiimill.p.etc; secus vero, si.eausu <lubi.i. sjL Ceterum, valde suadendum est fidelibus, ut in casibus publicis regulariter licentiam petant a parocho: in casibus privatis consolant saltem confessarium, si fieri possit, ne sibi fucum faciant· aut scandalum praebeant.

Ca pu t 111.

AUDITIO MISSAE

Articulus I.

Obligatio audiendi Missam.

520. — *Materia* huius praecepti est, ut Missa integra audiatur, a principio usque ad finem. *Actus*, quo praeceptum implendum est, exposcit ut corpore quis praesens sit Sacrificio, Missam cum attentione audiat, atque legi satisfaciat in loco debito. Haec omnia singulatim explicanda sunt.

§ I. - Auditio Missae integrae.

521. — *Principium.* *Debent fideles non soli substantiae Sacrificii assistere, verum toti Missae, prout in Ecclesia celebratur, i. e. ab initio usque ad benedictionem sacerdotis inclusive.* Evangelium S. Ioannis non videtur ad integritatem Missae pertinere. Ita constat ex communi sensu et consuetudine, totius Ecclesiae. — Non autem refert quonam ritu Missa celebretur, modo ritus catholicus sit. Cfr. can. 1219.

Ex hoc principio sequitur, voluntariam omissionem alicuius partis Missae esse peccatum; veniale quidem, si est pars exigua, mortale vero, si notabilis est. Gravitas autem materiae non solum ex *quantitate* partis omissae, sed imprimis ex eiusdem *dignitate*, seu propinquitate ad substantiam Sacrificii desumenda est. Porro:

a) *Ex quantitate, partis* materia levis aestimantur: 1° Ea, quae praecedunt Evangelium, dummodo Missa reliqua usque ad finem audiatur; sic docet sententia probabilior et communior. Complures et graves Doctores probabiliter hoc extendunt usque ad Offertorium exclusive. 2° Ea, quae sequuntur Communionem sacerdotis; imo etiam omnia, quae, praecedunt Epistolam, una cum iis, (piae Communionem subsequuntur (n. 310).

b) *Ex dignitate partis* materia gravis censetur: 1° Omissio Canonis post Consecrationem usque ad *Pater noster* exclusive. 2° Omissio Consecrationis et Communionis simul: eum sine illis essentia et integritas Sa-

orificii non subsistant, lino omittere alterutram merito grave censetur; qui enim vel essentiae vel integritati Sacrificii non assistit, censi non debet levem Sacrificii partem omisisse (n. 310; II. A., n. 33; *Confess, dintt., cap. G, n. G*).

522. — Quaestiones. *Quaer.* 1° .*1* *Si ille qui venerit ante. Consecrationem vel post eam, nec possit alteri Missae intéresse, teneatur illam reliquam partem audire.*

Resp. Si veniat *ante* Consecrationem, omnino affirmandum; quia remanent ea omnia, in quibus consistit Sacrificium.

Si *post* Consecrationem adveniat, quidam negant, quia parti essentiali Sacrificii non adfuit. Sed oppositum tenendum est. ob rationem aliunde petitam, nempe quia Ecclesia praecipit integrae Missae caeremoniae assistere; unde qui non potest totum praeceptum, tenetur saltem partem quam potest implere. Ita Croix, n. 668; Boncag, cap. 2, q. 3; Irmmer, II, n. 479; et alii (n. 310).

Ob eanulem rationem ille qui *partem* notabilem Missae omisit, certo tenetur defectum supplere in alia Missa, si possit. Ratio est, quia tenetur Missam integram audire; consequenter qui ex parte nondum implevit praeceptum, tenetur integre implere (n. 310).

Quaer. 2° .*1* *« satisfaciat praecepto, qui audit duas dimidias Missas in duobus sacerdotibus.*

Resp. Dist. Negat., si eas audit *simul*, dum v. g. in uno altari Missa inchoatur, et in alio altera continuatur a Consecratione. Ratio, quia est contra mentem Ecclesiae; quam ob causam Innoc. XI damnavit propositionem 53: «Satisfacit praecepto Ecclesiae de audiendo Sacro, (pii duas eius partes, imo quatuor, simul a diversis celebrantibus audit)».

Si *successive* eas audit, *subdist.:* a) *negat.*, longe probabilius, si Consecratio et Communio non sunt in *eadem* Missa, quia tunc illae partes nequeunt constituere unum integrum Sacrificium; b) *affirm.*, probabiliter, si in eadem dimidia Missa reponuntur, quia tunc assistit perfecto Sacrificio et integrae Missae (n. 311; II. A., n. 44).

§ II. - Praesentia corporis.

523. — Principium. *Requiritur* moralis praesentia corporis in loco, in quo Missa celebratur; ita ut quis *uniatur* cum sacerdote celebrante, sive *directe* eum videndo vel audiendo, sive *indirecte* inngendo se turbae assistentium.

Hinc satisfacere censetur: 1° *Intra ecclesiam*, qui assistit in choro *post altare*, etsi non cernat sacerdotem, dummodo ex signis aliorum assistentium, ex sonitu campanulas» etc. advertere possit, quid a celebrante agatur; item *post columnam*, modo audiens uniatur aliis assistentibus;

I

I
I

imo quoque *in aliqua cappella* magnae basilicae procul distante ab altari, si modo possit videre celebrantem et quid agat.

2° Extra ecclesiam, qui assistit ad *fenestram* quae praebet conspectum in templum, vel in *sacristia* contigua cum ianua aperta, quamvis sacerdotem non videat, dummodo eum audiat vel saltem per alios advertat quid fiat; imo etiam *sub dio* contiguae, quando ecclesiam ob turbam intrare nequit, modo iunctus sit multitudini quae est intra ecclesiam (n.312).

Non satisfacere censetur, qui audit *radiophonicam* Missae *diffusionem*. Est enim manifesto contra mentem Ecclesiae quae praescribendo auditionem Missae assistantium intendit, attenta praxi communi et legis finibus: est enim Missa actus cultus, a communitate religiosa socialiter peractus. Ceterum radiophonice Missa non naturaliter sed artificialiter auditur, mediante sc. transmissione mechanica.

I

§ III. - *Attentio mentis.*

524. — Praenotanda. 1° *Attentio* de qua hic agitur bene distinguenda est ab *intentione*. *Attentio* est actus *intellectus*, *intentio* actus *voluntatis*. *Intentio* satisfaciendi *praecepto* audiendi Missam necessaria non est (cfr. supra n. 167); sed tamen requiritur *intentio assistendi Missae* ut rei sacrae; secus enim assistentia non est actus humanus et religiosus, prout requiritur.

I
I

2° Duplex distinguitur *attentio* ad Missam: 1° *interna*, quae consistit in applicatione mentis vel ad verba et actiones celebrantis ut ad res sacras, vel ad mysteria Sacrificii et praesertim ad Passionem et Mortem Christi, vel ad Deum generaliter per preces, meditationes et pios affectus; 2° *externa*, cum non ponitur actio insociabilis cum *attentione interna*, sed assistens attestari potest de gestis in Sacrificio; cuiusmodi actio insociabilis est v. g. confabulari, dormire (n. 313; lib. 4, n. 176).

II

Hinc *distractio* seu mentis avocatio duplex quoque est, *interna* scilicet et *externa*. Utraque potest esse vel *levis* vel *notabilis* vel *plena*, prout minus vel magis vel totaliter mens alias res attendit. Plenam distractionem aecum ferre solet meditatio scientifica, computatio, seria mentis applicatio ad negotium temporale, puta ad laborum coordinationem, negotiorum incepta. *Plenae distractiones internae aequivalent externis*; ambae enim aequaliter impediunt, quominus (piis testari possit de gestis in Missa.

'
I
i
!

525. — Principia. I. *Attentio externa ex praecepto Ecclesiae certo requiritur*: secus enim praesentia non esset humana et religiosa.

II. *Attentio INTERNA aliqua certo requiritur EX VIRTUTE religionis*; eam enim exposcit, reverentia quam Deo debemus, dum

eum colimus. *Dinputatur autem an interna attentio requiratur ad implendum praeceptum Ecclesiae.* Sententia probabilior affirmat; at probabilis quoque est sententia quae negat. Stante hoc stricto dubio non requiritur.

Ratio prioris sententiae est, quia attentio mentis est forma interna cultus externi: unde, praecipiendo cultum Dei, Ecclesia indirecte iubet attentionem internam. Sufficit autem: 1° attentio ad partes principales Missae, maxime ad Consecrationem et Communionem; 2° attentio remissa, seu potius voluntas attendendi, ita ut quis non voluntarie mente vagetur. Idcirco fideles, qui cum debita intentione colendi Deum Missae interfuerint, anxii esse non debent de non impleto praecepto.

Rationes alterius sententiae sunt: 1° attentio mentis non est forma essentialis cultus externi; alias etiam involuntaria distractio illum destrueret, cum forma interna actus non pendeat a voluntate, sed a veritate rei; ergo attentio mentis non praecipitur. 2° Ad Missam audiendam opus non est orare, sed tantum intendere Deum colere; atqui attentio interna non est de substantia orationis liturgicae, uti probabimus infra N. 1126; ergo multo minus de auditione Missae. — At vero, si vagatio mentis *plena* seu adeo intensa sit, ut assistens testari non possit de gestis in Missa, tunc satisfactionem praecepto debitam impedit; quia haud secus ac somnus *omnem* tollit attentionem.

Ex dictis colligitur primam sententiam esse legem dubiam; lex autem dubia non obligat (». 313; *lib.* -1, ». 177; H. A., ». 28).

Nota. Quo maiore tamen devotione ac fructu fideles S. Missae assistant, clara instruantur oportet quod iis summo officio et summae dignitati sit Eucharisticum participare. Sacrificium, tam impense et actuose ut cum Summo Sacerdote arctissime coniungantur. Revera enim fideles per sacramentum Baptismatis in Corpora Christi mystico membra effecti Christi Sacerdotis et per characterem ad cultum divinum deputati, active participant in hoc supremo Sacrificio; non eo modo quidem ut hierarchico sacerdotio praediti per sacerdotem quasi ipsorum delegatum ipsam cruentam *immolationem* perficiant qua Christus in statu victimae super altare praesens redditur, sed ita ut *oblationi* huius Victimae Deo Patri participent, non tantum per sacerdotis manus sed etiam una cum ipso quodammodo sacrificium offerentes¹⁾. Ut autem oblatio illa plenum sortiatur effectum non restringenda tantummodo est ad devotam assistentium Sacrificii liturgici sed extendenda ad totam vitam quotidianam, ita at una eum Immaculata Hostia exhibeant corpora sua hostiam viventem, sanctam Deo placentem (Rom. 12, 1). Ut istae veritates fidelibus clarius et vividius innotescant atque illi in S. Missae maiore devotione et fructu assistendo magis adiuventur. perutiliter doceantur circa usum Missalis Romani atque admittantur atque impellantur ad magis activam

¹⁾ Cfr. S. Troinp. *Quo nen.tu in Sacrificio Minmc offerat Eccleria. offerant fidelrs.* In *Perimi.* (1911). 265-273. Idem In *Perimi.* (1912). p. 315-351. EtInm PII XII Mine. 2 Nov. 1954 (.1. .1. X. 11854). l>. nc.s.««.).

participationem, secundum normas ab ecclesiastica auctoritate impertitas et locorum et temporum circumstantias, sive sacerdotis verbis respondendo (Missa dialogata) sive cantando varias Missae partes aut cantus cum istis congruentes *).

526. — Resolutiones. I. *Satisfaciunt*: 1° Qui intra Missam conscientiam suam examinat, ut confiteatur; librum spiritualem legit, nisi ex tunc profano legeret; qui Horas Canonicas recitat; poenitentiam persolvit et similia (n. 309).

2° Inservientes Missae, dum brevi mora recedunt e templo, ut vinum, thus aut similia ad Missam necessaria afferant (n. 309).

3° Cantores, organoedi et similes, si simul ad Missam attendant: quia musica etiam ad Dei cultum refertur (w. 317).

1° Colligentes eleemosynas, modo simul ad Missam attendant; quia talis distractio non videtur esse insociabilis eum attentione (n. 317).

5° Dormitans, si somnolentia est interrupta et tam tenuis, ut relinquat aliquam attentionem ad Missam; saltem graviter non delinquit (». 316; H. A., n. 32).

II. *Non satisfaciunt*: 1° Qui ebrius assistit, vel (pii dormit sub Missa (n. 321).

2° Qui per notabilem partem Missae confabulantur, lustrant imagines aut apparatus templi, profana legunt, pingunt aut alia similia peragunt, quae attentionem tollunt (n. 317).

3° Accedentes ad ecclesiam unice ad audiendam musicam, spectandam caeremoniam, sine animo audiendi Missam. Secus, si simul intendunt Sacrum audire et illi attente adsunt.

527. — Quaestio. An *satisfaciat praecepto, qui tempore Missae peccata confitetur*.

Resp. Plures affirmant, si poenitens aliquantum attendat simul ad Missam; quia est moraliter praesens, et exercet actum pium ac religiosum.

Verum negandum est eum communi sententia; quia Confessio est districtio externa a Missa, quae non solum attentionem internam, sedet externam impedit. Excipe tamen, si Confessio brevis et facilis esset. Ita Lugo, *disp.* 22, n. 22.

Excusantur tamen: 1° illi, (pii aliter deberent aliquamdiu permanere in statu peccati mortalis; 2° famuli aliive, quibus nullum aliud tempus vacet ad confitendum; nam pro istis praesumitur Ecclesiae indulgentia (n. 311, 332; 11. A., n. 31; Vind. Alpb., *part.* 3, q. 11).

Ceterum, ut censeo, confessarius ordinarie non tenetur hac de re inquirere, cum in praxi res non videatur esse tanti momenti.

*) Ita Huh XII. Kiicycl. *Mriialor* 1><i, 20 Nov. 101" p!i|7), p. 5.*>2-.'>62). Ctr. rtüun *Ium.* I. n. 400-411; H. n. 135. ScihoUnn; 106. II; 200. IV. 1°. Delndr InatruetIo β. C. Cone. H lulll MI (.1. J..S. (19411. p. 389).

§ IV. - LOCUS DEBITUS.

528. — Principium. *Legi de audiendo Sacro satisfacit qui Missae adest celebratae sub dio aut in quacumque ecclesia rei oratorio publico aut semipublico et in privatis coemeteriorum aediculis (de quibus in can. 1190); non vero in aliis oratoriis privatis, nisi hoc privilegium a Sede Apostolica concessum fuerit.* 11a _capojui 1219, vi cuius ergo quinque sunt, loca ad satisfaciendum praecepto per se admissa; alia nonnisi per accidens ex privilegio admittuntur. Singula explicanda sunt.

Dicitur: 1° sub dio. Sub dio celebrari potest tantum aut ex privilegio aut ex necessitate, ut si ecclesia diruta est '). Similiter autem cuiusque Missae in quocumque decenti loco legitime celebratae ex licentia Ordinarii ad normam can. 822, § 1 valide ab omnibus assistitur; ita ('. ('. I. 26 Mart. 1952 ').

Dicitur: 2° IN QUACUMQUE ECCLESIA. Ecclesia autem est aèdes sacra cultui dedicata eum potissimum in finem, ut omnibus Christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum (can. 1161).

Dicitur in *quacumque* ecclesia; non est ergo obligatio audiendi Sacri in ecclesia paroeciali, quamvis fideles monendi sint ut frequenter, ubi commode id fieri possit, ad suas paroeciales ecclesias accedant, ibique divinis officiis intersint et verbum Dei audiant (can. 167, § 2).

Dicitur: 3° vel oratorio publico. Oratorium autem publicum habetur, si praecipue erectum sit in commodum alicuius collegii aut etiam privatorum, ita tamen ut omnibus fidelibus, tempore saltem divinorum officiorum, ins sit legitime comprobatum illud adeundi (can. 1188, § 2). Hinc publicum est etiam oratorium quod locum fixum in navi habet, ut declaravit S. Rit. C. I Mart. 1901 (n. 4069 ad 5). Cfr. *tom.* II, ». 233.

Dicitur: 1° aut semi-publico. Hoc habetur, si in commodum alicuius communitatis vel coetus fidelium eo convenientium erectum sit, neque liberum cuique sit illud adire (can. 1188, § 2).

Oratoriis semi-publicis annumeranda videntur oratoria minora, praeter oratorium principale iuxta indicium Ordinarii erecta in domibus religiosis, in collegiis aut convictibus juventuti instituendae, in gymnasiis, lyceis, arcibus, praesidiis militum, eareeribus, xenodochiis, etc. (cfr. can. 1192. §4). — Etiam oratoria in grangiis seu villis religiosorum erecta sub nomine oratorii semi-publiei venire videntur. Cfr. Vermeersch, *Epit. luris* ('an. II, ». 198. — Itaque, practice saltem, in omnibus oratoriis enumeratis etiam ab omnibus satisfieri potest praecepto de sacro audiendo, donec aliter a Sancta Sede decisa fuerit. Pro oratoriis minoribus regularium insuper privilegia saepe idem diserte statuunt.

') Cfr. *loin.* II n. 231. Cfr. otlnm S. <'. <K' dise. Sner.. 25 luIII 1024 (J. .1. X.. (1024), p. 3'0). ,f. -f. S. (I»32). µ. 407.

Dicitur: 5° et in privatis coemeteriorum aediculis; de quibus in can. 1190, in quo canone dicitur aediculas in coemeterio a familiis seu personis privatis ad suam sepulturam ('rectas esse oratoria *privata*. Hoc non obstante quivis fidelis ibi praecepto satisfacit, si Missa ibi celebratur.

Dicitur: 6° non vero in aliis oratoriis privatis, nisi hoc privilegium de Apostolica concessum fuerit. Oratorium est *privatum seu domesticum*, si in privatis aedibus in commodum alicuius tantum familiae vel personae privatae erectum sit. (can. 1188, § 2. Cfr. *tom. II, n. 231*). In hisce ergo (secluis aediculis coemeteriorum de quibus supra) et in genere in quibusvis aliis locis praecepto audiendi Missam satisfieri non potest NISI EX PRIVILEGIO I).

Porro tale privilegium habetur: n) ex *iure ipso* quoad oratoria S. R. E. Cardinalium et Episcoporum, sive residentialium sive titularium; haec enim, licet privata, frumitur omnibus iuribus et privilegiis, quibus oratoria senii-publica gaudent (can. 1189).

Imo, ubicumque a Cardinalibus vel Episcopis, etiam mere titularibus, vel in eorum commodum Missa celebratur, etiam in altari portatili, praecepto satisfieri potest. Hoc satis sequitur e responso S. R. C. 8 Iunii 1896 (n. 3906), ubi de Episcopo ita respondetur; et ex eo quod Cardinales et Episcopi ubique sibi oratoria privata erigere valent. Cfr. Vermeersch, *Ep. Iuris*, II. n. 563; Prûinmer, II, n. 484.

b) *ex iure induito Sedis Apostolicae*. quo permittitur celebratio Missae in oratorio privato; ex tenore talis induiti patet *quinam ibi praecepto satisfacere possint*. Etiam Missae inserviens, sicut ipse celebrans, ibi satisfacere videtur. Cfr. Vermeersch. III, n. 859. Quoad obligationem *utendi* privilegio, cfr. supra n. 215.

Privilegium vero *altaris portatilis* (vi cuius, secundum can. 822, § 3, facultas habetur ubique celebrandi, honesto tamen ac decenti loco et supra petram sacram, non autem in mari), si in tali altari extra loca supra enumerata celebretur, eatenus tantum efficit (piod assistentes Missae praecepto satisfaciant, quatenus id in privilegio exprimitur vel ex scopo eius patet, ut in terris Missionum obtinere potest.

Etiam privilegium celebrandi *in mari* (de quo cfr. *tom. II, n. 233*) *qua talis* non facit assistentium Missae canonice validam; nisi iterum ex tenore vel scopo privilegii (cappellani navis v. g.) liquet contrarium vel dicere velis celebrationem in mari moraliter aequivalere celebrationi *sub dio* (ita Vermeersch, *Ep. Iuris Can.*, II, n. 563), id «piod verissimum videtur si in ipso navis constrato celebretur. Secus canonice valide solummodo assistitur in cappella publica vel somi-publica navis vel si Cardinalis vel Episcopus celebret vel in eius commodum celebretur, iuxta supra dicta. Nihilominus fideles pro adiunctis magnopere exhortandi sunt ut assistant, etsi praecepto *ecclesiastico* satisfacere non possunt; praesertim d in loco digniori, ut in aula navis. Missa celebretur, idque turn quo melius obligationi Deum aliquo tempore specialiter colendi satisfaciant, tum ut aliis bono exemplo praeceant. (Tr. .V. K. St., 1927. p. 260.

*) NililloniiniiM iilfqiii dintitixmint inter pnicoptiun prininrluin *audirndi Missam*. ot srectndarium *audiendi Minam in tali loco*. Itn ut si quls in loco legitImo MIsHnm audlre non poM«c»t veto in loco lege non agnito, nd hoc teneretur. Certo *decet* in tnlllnui lullunrti* nudire In loco lege non ngnlto, etlainsi privihghirn dealt. Otcnini. ntntento lure veteri lust* BoUMcaren in *Period.* (1939). p. 58. probabiliter sntlsflcrl potest praecepto si M!m audiatu In oratorio privato quidem, wed non nitlono induitl apostolic! (do quo unice codex hir Agmt) -rd ratione licentiae per modum actus ab Ordinnrio nd normnin can. 1191 vel 1195, | 2 datae. I* Mlkmu» celebr. in oratorio private cfr. ndhuc Berutti In *Ius Punt.* (1939), p. 31.

Articulus II.

Causae excusantes omissionem Missae.

Quinque causae eiusmodi allegari solent, scii, dispensatio, impotentia, caritas, officium et consuetudo: quae tamen facile ad tres revocantur, scii, dispensationem, impotentiam et consuetudinem, quum caritas et officium ad impotentiam reducantur.

529. — 1. Dispensatio. Pro dispensatione in Missae audiendae —

Id anum advertas, iustam causam ob quam quis *regulariter* dispensetur ab auditione Missae non ita facile adesse; quum urgeat tandem praeceptum divinum naturale aliquod tempus cultui divino tribuendi, imo praeceptum divinum positivum aliquoties saltem sacrificio Missae assistendi. Quapropter eo saltem in casu quaedam commutatio, ut Missa tempore feriali audienda, addatur. Similia applies mox dicendis de variis impotentiae casibus. Cfr. Lehmkuhl, I, m. 724.

530. — II. Impotentia, tum physica, tum moralis, i. e. quaevis causa gravis ut contineat notabile aliquod incommodum aut damnum spirituale vel corporale, proprium vel alienum (n. 321; II. A., u. 39).

Hinc excusantur: 1° *Incarcerati, navigantes in mari*; item *excommunicati et interdicti*. Hi tamen probabilius tenentur, eumprimunr commode possunt, absolutionem petere: quia quisque tenetur cum levi incommodo impedimenta tollere, ut gravi praecepto satisfaciat (n. 325).

Notes excusari etiam excommunicatum toleratum, etsi opinio probabilis docet eum hodieum, saltem ante sententiam, licite iam assistere posse Missae sacrificio. Etsi enim assistendo non peccat, caret tamen *iure* assistentii; quo iure sublato absonum videtur obligationem assistendi adstruere ex eodem iure ecclesiastico quod ei ius assistendi aufert. Per accidens tamen potest oriri obligatio assistendi pro excommunicato occulto, ad vitandum scandalum. Cfr. infra tit. II, n. 1002.

2° *Infirmi et convalescentes*, qui prudenter sibi timent notabile gravamen si domo exeant ut templum petant (n. 325).

In dubio num incommodum satis grave sit, infirmus potest iudicio medici, parochi, Superioris aut viri prudentis acquiescere et etiam proprio, si potest ipse prudenter indicare. Quodsi, consilio petito, maneat dubium, infirmus excusatur; quia stante periculo gravis damni praevalet ius naturale conservandi salutem (n. 325; II. A., n. 39).

3° *Longe distante* ab ecclesia*; regulariter excusat iter pedestre unam leucam excedens, puta iter quinque quadrantium; minus vero, si pluvia, nix aut tempestas ingrueret. Porro semper attendenda est qualitas personae (n. 329; H. A., n. 41).

Non autem excusat distantia eadem illum cui prostat modus *vehendi* ipsi omnino ordinarius; eo in casu tunc tantum excusatur, si, etiam adhibito illo medio sibi ordinario (curru proprio, bieicletta, curru publico), distantia nimia esse videretur. Cfr. Lehmkuhl, I, n. 723; Noldin, n. 263; Vermeersch, III, n. 861.

■^o *Laborantes in conflatoriis et similibus officinis*, ubi opus inceptum deserere nequeunt, nec habent alios, quos sibi substituant.

5° *Ob iacturam honoris* viri aut feminae honestae si careant vestibus decentibus secundum statum suum; item feminae, quae honestae putantur, si ex delicto praegnantibus sunt, nec possunt lapsum suum occultare, nisi domi manendo. Non tamen excusantur, si possint sine timore infamiae Missam audire summo mane aut in ecclesia remota (n. 330).

6° Qui *iter necessarium* facere debet, vel qui longum iter continuat et, utendo via ferrea, opportunitate Missae assistendi caret.

An excuset factura notabilis lucri, recale dicta n. 519.

531. — III. Charitas proximi, ut quis nempe illi subveniat in necessitate aut ne damnum spirituale illi afferat.

Hac ratione excusantur: 1° *Assistentes infirmis*, ut remedia et cibum tempore opportuno illis ministrent, aut ne solos illos relinquant cum notabili eorum molestia (n. 326).

2° Qui opem ferunt in casu *incendii* aut *alluvionis*.

3° Qui spem habent fore ut praesentia sua graves rixas, furta, actus turpes, aliave *peccata impediant* (n. 327, 332).

532. — IV'. Officium quod exercetur, aut quo obedientia alteri debetur.

Hoc titulo excusantur: 1° *Milites* excubias agentes; *custodes* gregum, qui gregem relinquere non possunt.

2° *Matres et nutrices*, quae parvulos nec solos relinquere, nec sine adstantium perturbatione secum ferre ad ecclesiam possunt. Intelligit tamen, modo neminem sibi substituere possint.

Si domus vel parvuli custodiendi sunt et plures celebrantur Missae, duo coniuges debent successive assistere: si una tantum Missa dicitur, debent alternatim eam audire; et ita quoque facere convenit, si famulam habent (n. 326).

3° *Famuli*, si ob necessarium ministerium impediantur; attamen si adhibita mediocri diligentia, puta diluculo surgendo, possint Missam audire, ad hoc tenentur. Si vero sim* necessitate, ex sola domini malitia prohibeantur, obedire poterunt, si ex inobedientia grave timeant incommodum, nempe gravem indignationem aut dimissionem; ob levem domini molestiam non excusantur, sed eam patienter ferre debent. Quod si (re-

queiiter accidat, tenentur, nacti opportunitatem, dominum deserere (n. 327). Idem resolve de quibuscumque operarii».

1° *l. rores et filiifamilias*, quibus timenda esset gravis indignatio mariti vel parentum; *milites*, qui ob auditionem Missae ducum suorum vexationi, aut commilitonum ludibriis valde molestis obnoxii forent. Tenentur tamen, sicut famuli, quantum possunt, mediocrem diligentiam adhibere, ne Missam omittant (n. 327).

533. — V. Consuetudo, ubi legitime viget, in nonnullis casibus et pro brevi tempore excusat.

Ideo multis in locis excusantur: 1° *Puerperae*, quae per mensem vel sex hebdomades post partum domi se continent, etiamsi convaluerint.

2° *Viduae*, quae post mortem mariti per mensem domo manent.

Istae sub ea conditione excusantur, ut revera domi se contineant, neque aliis de causis in publicum egrediantur.

3° *Sponsae*, quae Missae non interveniunt intra quam earum nuptiae proclamantur; dummodo opportunitas alii Missae assistendi deficiat (h. 330).

βv I

¶

TRACTATUS IV.

DE IV PRAECEPTO

S. Alf., *lib.* 3; *II. A.*, *lr.* 7.

«Honora patrem tuum et matrem tuam .
(Ex. 20, 12).

534. — Absolutis praeceptis primae tabulae, quae Deum respiciunt eiusque cultum, progredimur ad praecepta secundae tabulae, quae ad proximum diriguntur. Quum autem post Deum inter proximos principem locum habeant genitores, ideo de honore debito parentibus primo loco praeceptum datur. — Quamvis nomine parentum ii praecipue intelligi debeant qui carnaliter nos genuerunt, extenditur tamen ad alios quoque Superiores tum spirituales tum civiles, utpote qui paternae dignitatis et auctoritatis quodammodo sint participes. Quum insuper *mutua* sint subditorum et Superiorum officia, utraque hoc praecepto comprehenduntur. — Pertinet hoc praeceptum ad virtutem *pietatis* et *obedientiae* (cfr. supra *n.* 291).

Expendemus *mutua* officia: 1° filiorum et parentum. 2° coniugum inter se, 3° dominorum et famulorum, 4° magistrorum et discipulorum, 5° Superiorum civilium et subditorum. De superioribus spiritualibus eorumque subditis agetur in libro V.

Caput I.

* OBLIGATIONES FILIORUM ET PARENTUM

Articulus I.

Obligationes filiorum erga parentes.

535. — Honor, quem filii ex virtute pietatis parentibus suis debent, tria expostulat: *amorem, reverentiam et obedientiam*. Quemadmodum enim hisce tribus cultum exhibemus Deo tamquam *primo* nostro principio, ita per eadem debemus parentes nostros honorare, tanquam *secundaria* vitae et conservationis nostrae, principia. Constat insuper ex S. Scriptura, quae tria illa officia assidue inculcat; e. g. Eccli. f, 1-18 (S. Thom., II-II, 7. 101, a. 1; Catech. Rom., *part. 3, cap. 5*). — Praedicta officia debentur parentibus, etiamsi mali forent, suosque filios male tractarent; semper enim vices Dei gerunt, illisque vitam acceptam referre debemus, quae sane omnium beneficiorum maximum est.

536. — I. Amor. Filii tenentur parentes suos diligere amore tum *interno*, quo eis bene velint, tum *externo*, quo eis aliquando benevolentiae signa ostendant, mala ab eis avertant, eisquo in necessitate sive spirituali sive temporali constitutis pro viribus subveniant.

Illic, graviter peccant: 1° Contra amorem *internum*; si parentes odio vel gravi aversione prosequuntur; eis grave malum serio expofâht, v. g. mortem, ut cito in illorum bona succedant.

2° Contra amorem *externum*; si signa odii eis ostendunt, eos dure tractant, torvo* vultu frequenter aspiciunt et aspere alloquuntur, graviter de illis detrahunt, aut eos graviter contristant. Similiter, si parentibus in necessitate *temporali* non assistunt, nimirum si eos morbo, senio, moerore confectos non visitant, eosque sine solatio relinquunt; si eis ad inopiam redactis alimenta, id est cibum, vestitum et habitationem, non suppeditant. Cfr. supra n. 357, de ordine charitatis.

Denique graviter peccant, si parentibus in necessitate, *spirituali* non subveniunt, puta si non curant Sacramenta ministrari parentibus in mortis articulo, si malis artibus eos impediunt quominus testamentum condant et pro bono animae pia legata faciant, si post mortem eorum Exsequiae aliaque Officia ut celebrentur non curant iuxta voluntatem

vel conditionem illorum, si legata aut alia pia opera ab ipsis relictas vel non adimplent vel sine iusta causa diu differunt (n. 333).

537. — II. Reverentia. Ratione reverentiae parentibus debitae tenentur filii tum interius agnoscere illos ut Superiores, et inde timorem reverentialem concipere, tum exterius verbis, signis et factis eam reverentiam demonstrare. Propterea debent illos reverenter alloqui, honorifice de illis loqui, eis deservire, etc.

Graviter proinde peccant filii: 1° *Verbis*, si maledicta et convicia in parentes coram effutiunt, quibus sciunt eos graviter offensus iri; item si ad gravem iram eos provocant.

2° *Signis*, si risu vel gestu eos illudunt. Item, si dignitate vel *Ux*It potiti pauperes parentes suos dedigffiimur aut agnôsebre nolunt. (JuncTsi non ex contemptu, sed alia ex causa, exterius illos dissimulant, puta ad grave damnum vitandum, vel quia parentes infami delicto notati sunt, a gravi saltem peccato excusantur; quia tunc ipsi parentes non censentur graviter aut rationabiliter inviti.

3° *Factis*, si parentes percutiunt, etiamsi percussio levis sit: imo si cum sufficienti deliberatione manum dumtaxat attrflûht vel baculum arripiunt ad percutiendum (n. 331).

Probe demum advertendum est: a) filios saepe a mortali culpa excusari propter indeliberationem actus vel materiae levitatem; — b) gravitatem irreverentiae sumendam non esse *absolute*, sed *relative* tum ad conditionem familiae tum ad mores loci; unde, quae in parentem plebeinum et minus honorabilem levior est irreverentia, gravissima esse potest si in nobilem aut honoratum committatur (n. 334).

◀ - =&UAER· Λ” graviter peccet filius verberando parentem amentem, prae sehiodairantem, aut ebrium.

Rcsp. Dist. Affirm., si ex animo malevolo procedat.

Negat., si ex bono fine procedat, cum moderata castigatio necessaria est ad parentem cohibendum (Gury, n. 3G6).

539. — III. Obedientia. Filii tenentur parentibus suis obedire in omnibus licitis quae ad eorum curam pertinent, quamdiu sub eorum potestate existunt.

Dictum est: 1° *in licitis*: in illicitis enim obedire non possunt, nam «obedire oportet Deo magis quam hominibus» (Act. 5,29); 2° *quae ad eorum curam perlinent*, nimirum ad gubernationem domus et ad educationem filiorum: educatio autem complectitur bonos inores, salutem animae, litterarum vel artis studium; 3° *quanidiu sub eorum potestate existunt*: iure naturae patria potestas cessat, cum cessat officium (‘ducationis prolis: hoc autem officium desinit

per filiorum maiorenntateni *) aut matrimonium, quibus sui iuris fiunt.

Quod vero ad *disciplinam domesticam* attinet, filii subsunt parentibus, quamdiu degunt in domo paterna: quia patri, qua Superiori domus, competit potestas *oeconomica*, ex qua officium ei incumbit curandi, ut quoad externam disciplinam omnia in familia recte ordinata sint: proinde ne in domo vigeant mali mores, neve occasiones peccatorum; id enim munus est recte providentis (S. Thom., *Quodlib.*, II, a. 9). — Insuper, dum vietum a parentibus accipiunt, tenentur pro viribus parentibus in negotiis domesticis operam navare.

Ut porro filii in praedictis peccatum *grave* committant, requiritur ut *deliberato animo* transgrediantur praeceptum *expressum* et *serio* datum, atque in *materia gravi*. In praxi non raro a gravi culpa excusantur, sive ob defectum gravis materiae, sive ob animi levitatem et inadvertentiam, sive saepius ob defectum stricti praecepti (n. 335).

540. — Hinc filii peccant circa vitæ non obediendo: 1° Circa *mora*, e. g. si contra parentum vetitum prava consortia, pîrpîrîas, theatra et alia loca periculosa frequentant, ludos prohibitos inquirunt, illicitas profectioni habent; si filiae nocturno tempore domo exeunt, cum procis aliisque iuvenibus sine arbitris confabulantur.

2° Circa *salutem animae*, v. g. si contra parentum praeceptum preces, doctrinam christianam, conciones. Missas, in notabili materia praetermittunt; si per notabile tempus a Sacramentorum susceptione abstinant, et similia.

3° Circa *litterarum et artis studium*, si litterarum studio vacare aut artem conditioni suae convenientem addiscere negligunt, cum iactura temporis et expensarum.

4° Circa *gubernationem domesticam*, si impositam operam praestare pertinaciter renuunt; si contra parentum praeceptum debito tempore domum non redeunt, vespere praesertim, idque non solum. Similiter si sine gravi causa a paterna domo aufugiunt; secus vero, si fuga ob causam gravem, v. g. quia in paterna domo ipsis est proxima peccandi occasio, vel quia nimis dure tractantur, nec spes est fore ut brevi rerum mutatio succedat. Denique, si invitis parentibus ducunt uxorem indignam vel nubunt viro indigno cum dedecore familiae (II. A., n. 3).

Notandum restat per se necesse non esse in Confessione exprimere, in qua re quis fuerit inobediens; sed sufficit declarare quoties inobediens fuerit in re gravi; inobedientia namque Specie non mutatur iuxta materiam praeceptam.

) In interlunio chilii innoventiv cotinptaniln r-st. «ccundum Inn civile in quinqv nvlwtv vhev»; in mnterln vvn» morum <! nliidoni computando <Hi Hccundum Iu* cntimilmni- quo |rr Mono, quiu» vlccrimum primum netoti* explevit, mninr H («ui. NS. t I).

541. — Quaestiones. QUAER. I' .1« *filiu minorennes teneantur OBE-DIRE parentibus in ELECTIONE* sta Ws.**

Resp. Per se negative, sed omnino liberi sunt in eligendo statum, sive clericalem, sive religiosum, sive caelibcm, sive conjugalem. Rationes sunt: 1° in iis, (piae spectant naturam, i. e. suiipsius conservationem et generis humani propagationem, omnes homines sunt aequales, ita ut nullus alteri obedire teneatur, quod idem magis valet in ordine *supcrnaturali* quoad statum servitii Dei; 2° in statibus assignatis est servitus quaedam perpetua, in qua re nemo cogi potest. Ita S. Thom. II-II, q. 88, a. 8 ad 2; q. 104, a. 5 et *Suppi.*, q. 17, a. 6. Cfr. et can. 89 coll. can. 1035, 1067.

Per accidenti vero aliquando obedire tenentur, non ex praecepto, sed ex pietate, si ita exigeret gravis necessitas parentum aut familiae (n. 335).

Qu a e r . 2°-Di *Udem teneantur saltem* PETERE CONSILIUM ET ASSENSUM parentum.

Resp. 1° Quantum ad statum *religiosum* eligendum non tenentur, neque expedit consilium genitorum exquirere: quia hac in re nullam habent experientiam, et saepe ob proprium commodum, mutantur in hostes. Attamen, si certo praevideatur parentes non obstaturos esse, aequum est ul lili non sine parentum benedictione discedant; secus, si probabile periculum sit. ne vocationis exsecutionem iniuste impedituri sint ') (n. 335; lib. 4, n. 68).

2° Quantum ad *matrimonium cum hae iliacae persona* debent com lilini et assensum petere; nisi¹M^x iusta causa non consulant autrp²arent< x irrationabiliter inviti sint. Ratio est, quia, cum parentes teneantur filiis in omnibus prospicere, praesertim in statu eligendo et in iis quae oneribus matrimonii sustentandis necessaria sunt, iustum est ut liae de re consu- lantur et eorum iusto dissensui mos geratur (lib. 6. n. 849, 877: *Confess, ilirctt.*, cap. 17, n. 3). Aeuii³Tt officium reverentiae atque, ut ait Enc. *Casti* ('minubii, parentum maturior humanarum rerum cognitio et usus, ut eorum consilio perniciosus hac in re error praecaveatur. Non tamen tenentur *obedire* parentibus determinatum matrimonium imponentibus vel excludentibus, nisi aliunde adsit obligatio. Dicta eum proportionem valent etiam pro maioribus, prout ex natura rei sequitur. Magis tamen urgent minores. Hine, ut ait can. 1031: «Parochus graviter iliosfamilias minores hortetur, ne nuptias ineant, insciis aut rationabiliter invitis pa- rentibus; quod si abnuerint, eorum matrimonio ne assistat, nisi consulto prius loci Ordinario » *).

Qu a e r . 3° .In *dicta obligatio consulendi et rogandi parentes in electione sponsi rei sponsae sit gravis*.

hi pluribus regionibim. Reccundum legi* civiles possunt parentes. auxilio brachii saocn- lari<, lilivro* huom inlimreiinv* e quocumque loco retrahere et cogere ad reditum. Caute ergo eum hth line In re ngendum cat.

Cfr. Encyel. ('axii *ConnubH*, 31 Der. 1930 (J. J.N. (1930 p. 586): quae Indistincte loquitur; <fr. et Wouliw, l. η. 711: Wrrriu-VIdnI. /)r *Malr.*. n. Ito. De cetero cfr. adhuc infra *Ioni*. II. n. 013. </l. 3; *Cut.* /Mm.. p. 2. r. 8. n. 32.

Resp. Communius affirmant; quia gravis contemptus est ac signum diffidentiae, tantam rem sine eorum consilio et consensu aggredi, ac nurum aut generum ipsis insciis aut iuste invitis adducere; quare parentes ferre solent hoc aegerrime.

Alii obligationem per se solum venialem adstruunt «piae tamen ex adiunctis gravis heri potest ¹). Minime vero peccabit filius, si est in dissite loco, et putat parentes in matrimonium libenter consensuros vel contra, si consulantur, iniuste illud impedituros esse (*lib.* 6, *n.* 849).

Quaer. 1° An *filius minorennis teneatur parentibus obedire in electione alicuius professionis.*

Resp. Negandum videtur, si electio lili conformis sit conditioni suae, nec animae periculum adducat, ita ut parentes nequeant rationabiliter inviti esse; professio enim ad totam vitam spectat, quocirca filius videtur ius habere ne cogatur perpetuam vitae rationem amplecti inclinationi suae contrariam.

Quaer. 5° An *contra obedientiam peccet filius minorennis, qui iuxta leges civiles, sed invitis parentibus, vult proprio nomine laborare, alimenta sua emere.*

Resp. Affirmandum censeo; quia haec materia penitus ad curam parentum pertinet, ad educationem nempe et domesticam gubernationem, a qua se emancipare non valet. — Idem dicendum de lilio vel filia, quae contra voluntatem parentum vult famulatum exercere, maxime in familia vel in loco, ubi in animae periculum incurret.

Articulus II.

Obligationes parentum erga liberos.

542. — Parentes debent liliis, ex officio *pietatis*, amorem d educationem tum corporalem tum spiritualem. Id ipsa natura dat; cuncta namque animantia foetus suos diligunt et nutriunt; et quoniam homo est creatura rationalis, ad finem supernaturalem destinata, ipsi quoque debetur educatio spiritualis. Neque refert utrum filii legitimi an illegitimi aut spurii sint.

Obligatio parentum *educandi* filios hoc modo in Codice exprimitur, in cap, *de institutionibus et correctione filiorum*, can. 1113: « Parente » gravissima obli/attono tonentur proli » educationem tum religiosam et moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi, et etiam temporali eorum bono providendi t. Et in can. 1013. 5 l procreatio atque *educatio* prolis vocatur matrimonii primarius finis').

¹ Ita v. IC. Wouters. / . r. . Imo Ipso S. Alt In *Conf. M. direct. I. c.*

2) Cfr. <lo lute iiiiit«*riii lith-ms vncycllens PH XI <K *chrittiana iurmtar educatione*, 21 Ihv. 1929 (J. J..S'. 119291. P. 723). Nota* inmipcr etiam cnm Ullos nnturalcs vel spurio* parante* modern Imbera obilinitionis iu* clraa loffltlmo*. Cfr. infra n. «20, III; S2Ü. r/. 2 et 4.

Ofliciuni porro educationis durat usquedum filii sibi ipsis sufficere valent; quamquam si filii postea gravi necessitate laborent, semper tenentur parentes illis subvenire (*lib.* 1, *n.* 69).

§ I. - Amor.

543. — Tenentur genitores filios suos diligere amore tum interno, eis bene volendo, tum externo, eis benefaciendo et omne malum ab illis avertendo; isque amor recte ordinatus esse debet.

Hinc i^{ecc}\nt graviter: 1° Qui liberos suos odio prosequuntur, domo eiiciunt, aspicere dedignantur, gravo malum eis ex animo imprecantur; nimis dure illos tractant; in necessitate eis non succurrunt. Non sunt tamen culpandi parentes, qui filiis, ob culpam gravem, correptionis causa et ad tempus, indignationem testantur, domus ingressum prohibent, cos alloqui recusant, exemplo Davidis in Absalonem.

2° Qui ex affectu inordinato, ne filios e<mfnstent, omnia illis concedunt aut permittunt, neque a vitiis refraenant. in grave filiorum praeiudicium.

3° Qui, dum uni sine iusta ratione totum affectum impendunt, erga alios indifferentes se habent, aut etiam illos despiciunt; quae quidem unius prae ceteris dilectio fons est discordiarum, iurgiorum et aliorum malorum in familiis, ut apparet exemplo patriarchae Iacob.

Eisdem ob causas caveant eoniuges, qui cum viduo vel vidua matrimonium inierunt, ne proprios liberos diligant posthabitis natis ex consorte.

§ II. - Educatio corporalis.

Haec postulat providentiam vitae, victus et status.

544. — 1. Providentia vitae. Haec nimirum postulat, ut ab ipso conceptu sedulam prolis curam gerant, nec quidquam agant quod eius vitae, sanitati et naturali perfectioni obesse possit.

ant per se gi;w i t e r : 1° Matres praegnant, quae saltant, nimium laborant, graviora onera levant aut portant, passionibus vehementioribus irae, melancholiae, aut potui alcoolico indulgent, eum periculo abortus vel damni prolis.

2° Patres, qui uxores gravidas aspere tractant, graviter verberant, nimio labore onerant.

3° Parentes, qui non cavent ne noxa parvulis eveniant, per aquam, inlein. bestias, periculosa instrumenta, nimium ploratum, etc. Item, qui tenellos infantes secum in lecto retinent, cum periculo suffocationis; quod ne faciant parentes monendos esse a paracho tradit Rit. Rom..

tit. 2, cap. 2, n. 32: huiusmodi tamen cubatio culpa carere potest, «i infans est implacabilis, et mater in somno quieta esse solet (*lib. (5, n. 160)*).

545. — IT. Providentia vicius. Nomine vietus seu alimentorum intelligi debent non Siliu cibis et potus, verum eliam_vés1'ins, lectus, habitatio et cura tempore morbi; sine his enim vivere non valemus. Haec omnia ipsis praestare debent secundum conditionem status sui.

Ad alimenta pertinet etiam honesta recreatio aetati et statui filiorum conveniens et aequalibus passim concessa, sine qua non possent decore cum sociis versari. Eam igitur parentes eis moderate concedere aequum est.

Peccant mortaliter parentes: 1° Qui tiliis indigentibus necessaria denegant, etiamsi filius sibi data ad victum dissipasset vel matrimonium contra eorum voluntatem iniisset: oilieium enim alendi filios est de inre naturae, donec filii sibi ipsis providere possint (*n. 33C, 337, 919, dub. 1*).

2° Qui eomessionibus et potationibus aliisve excessibus bona sua dilapidant, ita ut filii vel mendicare cogantur, vel vilem artem exercere suae conditioni non convenientem.

3° Qui sine iusta causa prolem exponunt in brephotropheo vel loco publico: tum quia sic filios deserere contra naturam est, tum quia proles ius habet ne innocens derelinquatur, neve cum probro suo in tali loco alatur. Iusta autem causa ceset vel prolem alendi impotentia ob inopiam, vel periculum infamiae, si proles esset illegitima ex delicto occulto (*n. 336*).

De lactatione prolis. Qu a e r . 1° .In teneatur mater ipsamet laetare prolem nuam.

Resp. Certum est *per se loquendo* matrem teneri ipsammet lactare prolem suam: natura «mini eum ad finem matri lac dedit, et lac quidem infanti omnino accommodatum, ita ut neque cum laete nutricis neque praesertim cum lacte animalium above cibo possit adaequari. Confirmatur auctoritate SS. Patrum *) atque experientia, scientia medica atque statistica comprobata.

Dicimus *per se loquendo*; possunt enim dari causae excusantes; tunc autem proles bonae nutrici tradenda est, ut ipsi lac humanum procuretur: nisi et ab hac obligatione legitima detur excusatio iuxta dicenda in qu. 3°.

Qu a e r . 2° Qu a n t a sit obligatio lactandi prolem per se ipsam rd, n̄ id fieri nequeat, ope nutricis.

Resp. 1° Obligatio lactandi prolem per se ipsam non videtur obligatio per se gravis, dummodo mater bonam nutricem infanti suo procuret. Tunc enim finis naturae quoad substantiam sufficienter oblinetur atque graviora saltem damna evitantur *). Porro, bona ea sola nutrix censenda

*) Cfr. Belied. XIV, *Dr Nun. diorc.*, lib. XI. <. VII. n. 11.

J) Cfr. II. Miii kerniim, *IJer biobxjierhe 11'rrt drr mlilt·rlirhrn Xlillpftb hl.*

est, tunc pia bona ait et quoad valetudinem et quoad mores; quum aliter gravo periculum oriri possit proli, ne infirma valetudo aut forte etiam inclinatio ad vitium a lactente in infantem transeat. Unde per se graviter peccat mater, quae prolem suam nutrici sub respectu physico vel inorali defectuosae confidit (n. 336) *.

2° Obligatio procurandi proli lac *humanum* per se ordinarie saltem est obligatio *gravis*. Sequitur ex eo quod alimenta (pia loco lactis humani suppeditari solent, infantibus grave periculum creant, ita ut inter eos infantes, qui aliquo modo arte nutriuntur, mortalitas ea aetate, ubi infantes uberibus ali soleant, *longe maior* sit quam apud eos qui laeto humano ~~aluntur~~ Dicimus: *per se*, necessitas enim ab hac obligatione excusat; dicimus: *ordinarie saltem*, sunt enim qui putent dari surrogata ita praeparata, ut sufficienter defectui lactis humani suppleant ').

Quaeritur. 3° *Quae sint* CAUSAE EXCUSANTES *sive a lactatione* PER se ipsam *sive ab OMNI lactatione*.

Resp. 1° Causae excusantes matrem ab officio prolem *per se ipsum* lactandi sunt omnes istae causae quae bono lactationis maternae praeponderant. Causae tales possunt esse morbus vel debilitas matris, indicio medicorum aestimanda; impotentia physiologica, quae tamen per multiplicatos conatus tolli solet, ita ut pro parte saltem mater nutritioni infantis sufficere possit; nova praegnatio; matris inopia, ita ut labore victum sibi comparare debeat: fama matris servanda; sub hae semper conditione ut proli bona nutrix procuretur. Porro in institutis ubi infantes expositi assumuntur bonae nutrices saepe deficiunt.

Consuetudo apud familias nobiles vix videtur esse causa vix haec sola sufficiens, tum quia haec consuetudo nequaquam ita generaliter viget, tum quia pluribus malis ansam praebet. Unde planè SS. Patres eam improbant⁴⁾, et corte eius extensio venis abusus dicendus est; etenim 1° ob causas vanas servatur; multae matronae non nobiles eam sequuntur, ut lactationis oneri se subtrahant. et conventus, choreas, theatra, aliaque oblectamenta frequentare valeant; 2° gravia damna producit; nam multoties eligitur nutrix innupta; cupido nutriciorum, eo quod pingua sint, fornicationes multiplicat, nutriceeque inducit ad propriam prolem negligendam, atque hoc modo multos infantes interimit (Capelmann-Borgmann. l. c.).

2° Causa excusans ab *omni* lactatione, sive per se ipsam sive per nutricem, est. sola necessitas. Quae necessitas si adsit, semper tamen in sumendo lacte animalium aliove cibo eae cautiones, quantum fieri potest, adhibendae sunt, quas hygienae exigit.

Nota. Parochorum et confessoriorum et medicorum est matres opportune instruere et monere de officiis modo descriptis *.

*) Cfr. Ilcliod. XIV. l. r., » 911: *N.K.St.* (19(H), p. 1CS.

*) Cfr. 'uiH'llinuuiiiHcnriniuiti, *Γρμ Ιρτρ Ι· Ψnlirin* l. p. 53; *N. K. St.* (1901). p. 239; Meuleman, *Ifrt rtvnjtnrht ran tlr yrborrn rrurhl; !>r Kalhttlirk*, 118, p. 22 et p. 181.

3) Capvlhiiuiiii, l. p. 59 *nalū*,

*) Cfr. .Sahimnt.. tr. 21. ii. 35; Bencd. XIV, l. c.

b (Υγ. A*. *K. St.* (1017). l. 376.

546. — III. Providentia status. Debent parentes providere liliis de statu, in quo videlicet honeste secundum conditionem suam aliquando vivere poterunt.

Unde peccant graviter: 1° Si non adhibeant diligentiam saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii habeant hereditatem secundum statum suum, iuxta illud Apostoli 2 Cor. 12, 11: «Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis».

2° Qui non curant, ut filii addiscant artem aut scientiam statui suo consentaneam.

3° Qui bona dilapidando impotentes se reddunt ad liberos honeste secundum statum suum educandos ac dotandos. Cfr. dicenda infra n. 887. de non laedenda portione legitima.

•1° Qui iniuste recusant patrimonium constituere filiis, qui ad Ordines sacros promoveri cupiunt, aut dotare filias matrimonii vel Religionis ingressus causa (n. 336; lib. 6, n. 819).

Nota. Graviter etiam peccant parentes qui graviter laedunt filiorum libertatem in statu vitae eligendo, qui nempe eos invitos vel compellunt ad matrimonium, ad Religionem, aut ad sacros Ordines, vel contra eos a tali statu amplectendo impediunt (m. 335. Cfr. can. 2352; infra tom. II, n. 1077). Plures tamen parentes, qui filios a statu Religioso avertunt, excusari possunt a mortali peccato, saltem per breve tempus, propter ignorantiam vel inadvertentiam quae facile eis inesse potest ob vehementem amoris affectum erga filios (II. A., n. 5; lib. -1, n. 77).

§ III. - Educatio spiritalis.

547. — Haec omnium sane gravissima parentum obligatio eid. ex qua nimirum aeterna filiorum vel beatitudo vel damnatio maxime dependet. Tria ad illam requirantur quae totidem sunt alimenta animae, nimirum *doctrina*, *exemplum* et *corruptio*, iuxta illud Eccli. 7, 25: «Filii tibi sunt' Erudi illos, et curva illos a pueritia illorum»; nam, ut legitur in Proverb. 22,6: «Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea».

548. — I. Doctrina. Tenentur parentes, per seipsos vel per idoneos magistros, liberos instruere imprimis in necessariis ad salutem, nempe in fide et honestate morum.

Curent itaque: 1° ut nati quamprimum sacramento Baptismi fidem suscipiant: deinde ut pueros, usum rationis assecutos, ad Sacramenta Poenitentiae et Eucharistiae quantocius suscipienda praeparent (can. 851); — 2° ut a pueritia doctrinam christianam, Sacramenta, et conciones fre-

damna eos doceant.; caveant tamen ne falsam conscientiam in eis creent; — 4° ut orationis affectu et devotione erga Deiparam eos imbuant; speciatim, ut filii pietatis exercitia peragant a bonis christiania exerceri solita, puta preces matutinas et vespertinas, auto et post refectiones etc.; — 5° ut mundi illecebras, fallaciam, atque vanitatem eos doceant; — 6° ut ad bonas scholas eos mittant; cfr. supra n. 329 (II. A., n. 5).

11. Exemplum. « Integritas enim praesidentium salus est subditorum », inquit Trid., *sens.* (i, *cap.* 1 *ref.*

Idcirco graviter delinquent parentes: 1° Qui coram filiis iurant, imprecantur, impudica agunt, turpia loquuntur.

2° Qui graves iniurias et convicia, alter in alterum praecipue, effutunt; notoriis vitiis, ut ebrietati, luxuriae, sunt addicti.

3° Qui pietatem, Religionem, sacerdotes, aliasve res sacras irrident; praecepta Ecclesiae non observant (II. A., n. 5).

III. Correptio. Debent parentes peccata et vitia filiorum emendare; attamen, ut prosit correptio, discretam illam esse oportet, ut nec nimia severitate odium aut pusillanimitatem gignat, nec nimia indulgentia contemptui habeatur. Puniant eos, non irae impetu rapti, neque frequenter, sed sedati, et postquam illis rationem dederunt, ob (piam correptione et poena digni sunt. Unde monet Prov. 13, 24: « Qui parcit virgae, odit filium suum »; et Apostolus ad Coloss. 3, 21: Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant ».

549. — Resolutiones. T. Gr a v i t e r desunt huic officio genitores: 1° Qui de temporalibus tantum solliciti, de vita Christiana filiorum prorsus incuriosi sunt; ideoque non satagunt ut filii praecepta Dei et Ecclesiae custodiant, et Sacramenta frequentent.

2° Qui filiorum excessus castigatione et obiurgatione emendare negligunt, aut mitius (piam par est corrigunt, uti de Heli in S. Scriptura legitur. Item contra, si propter immoderata verbera notabilem inferant filio laesionem in corpore.

3° Qui occasiones peccandi mortaliter ab eis non auferunt, v. g. si sinant eos suspectas domus frequentare, illicitas procationes dissimulent, quales praecipue sunt (piae *internpestire* aut *clanculo* fiunt: quare parentum officium est adamantium visitationibus in domo sua praesentes adesse filiis. A., h. 5; *Pra.r. Conf.*, n. 211).

Periculo quoque haud carent, si patiantur ut magistri, musicam in instrumento musico docendi causa, puellas alloquantur *soli* sine ulla praesentia fidorum domesticorum, (piando ipsi adesse praelectioni nequeunt.

1° Qui non cavent ne filii cum pravis sociis conversentur, aut nocuis lectionibus corrumpantur. Pariter, si eos, artis addiscendae vel famulandi

causa, in eiusmodi familiis collocant, in urbibus praesertim, ubi eorum fides vel boni mores periclitantur.

Ut porro parentes hoc correptionis officio rite fungantur, iugis ac solera vigilantia in filios necessaria est.

II. Parentes operarii, qui ob iugem laborem filiorum educationem spiritualem negligere coguntur, si aliud medium non suppetat, tenentur quamprimum aliam vitae subveniendi rationem quaerere; parentes enim ex iure naturali obligantur ad rectam filiorum institutionem procurandam in iis, quae necessaria sunt ut lili boni Christiani evadant aeternaeque salutem consequantur, quae res omnium gravissima est.

III. Oportet denique quaedam particularia adnotaro circa *cubationem* filiorum, utpote quae moribus eorum momentosa res est. Ut parentes a filiis suis periculum corruptionis avertant, caveant: *a)* ne sine *urgenti* necessitate pueros et puellas iam sexennes in eodem lecto condormire sinant (*II. .1.*, n. 5; *Prai. Conj.* n. 211). Si ob paupertatem lecto ac tegumentis careant, dobeat, admonere parochum, vel sodalem Conferentiae S. Vincentii a Paulo, vel divitem aliquem beneficium, ut gravi huic necessitati provideatur. *b)* Ne sine necessitate secim in lecto admittant pueros, qui sextum annum iam excesserunt (*II. .1.*, li. 5; *Prax. Conf.*, n. 211). Quod si paupertas ad id cogat, caveant saltem, ne pueri quidquam deprehendant quod ignorare debent; in lecto porro [meros ad latus patris et [mellas ad latus matris retineant. Do cetero agant ut supra dictum est. — *Xij* Ne filii aut filiae similiter in eodem ac parentes cubiculo dormiant; inio neque in cubiculo vicino, si indo videre vel audire possunt, quid parentes agant aut dicant; pueri enim admodum curiosi sunt., — *d)* Ne facile fidant famulie suis, ita ut sinant filium cum famulo, aut filiam cum famula in eodem lecto condormire. Quot liberi hae in re scandalum acceperunt a [tarentibus suis, et quot adolescentes corrupti sunt a pravo lecti socio.

550. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Quae sint mutuae obligations tutorum et pupillorum.*

Resp. Eaedem, servata proportione, ac parentum et filiorum; quia tutores ex officio succedunt paroniibus. Cfr. can. 1372, § 2 (n. 341).

Quaer. 2° *Quae sint officia mutua aliorum cognatorum ascendentium et descendentium.*

Resp. Filii tenentur, servata proportione graduum, ascendentibus exhibere amorem et reverentiam, et, si parentum locum teneant, etiam obedientiam. Ascendentes tenentur nepotibus exhibere amorem, et, si parentum vices gerunt, paternam curam.

Quaer. 3° *Ad quid obligentur fratres et sorores inter se.*

Resp. Debent se fraterno amore prosequi, et in necessitate non tantum extrema, sed gravi quoque, alter alteri succurrere, ut secundum conditionem status sui honeste vivere, possint (n. 340).

Quaer. 1° *An officia, quae sibi mutuo debent consanguinei, pertineant ad virtutem pietatis.*

Rasp. *Affirm.*, nam «in cultu parentum includitur cultus omnium consanguineorum; quia etiam consanguinei ex hoc dicuntur quod ex eisdem parentibus processerunt», i. e. quia in ipsis parentum sanguis exsistit (S. Thom., II-II, q. 101, a. 1).

Caput II.

OBLIGATIONES CONIUGUM INTER SE

551. — I. Obligationes utriusque coniugis. Obligationes utrique communes sunt: 1° *Amor*: unio quippe animorum est summa boni matrimonii, sine qua nec reliquis vitae coniugalis officiis satisfacere, nec onera eiusdem sufferre valent. Inde ad Ephes. 5,25: «Viri, diligite uxores, vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam»; de uxoribus autem ad Tit. 2, 1: «Viros suos ament». Secundum Deum igitur neminem magis quam consortem diligant vel pluris faciant.

2° *Cohabitatio*, i. e. obligatio in eadem domo habitandi, eidem mensae accumbendi et in eodem toro cubandi. Hanc enim exigunt fines matrimonii, et praecipit divinus eius Auctor: «Dimittet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una» (Genes. 2,24; Matth. 19,5). Cfr. et can. 1128.

3° *Fides coniugalis*, quae adstringit illos n) ad sibi mutuo reddendum debitum, cum serio petitur nec est causa insta negandi; de quo copiose in tractatu de matrimonio agetur; b) ad nullum adulterium committendum.

t° *Sustentatio* honesta secundum statum suum. Hoc officium quidem primario incumbit marito, iuxta illud Apostoli ad Ephes. 5,28,29: «Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit et fovet eam»; secundario tamen etiam uxoris officium lit, si nimirum maritus indigeat (*lib.* 6, n. 939).

552. — II. Obligationes viri. Viro specialiter incumbit: 1° *Studiosa rei familiaris administratio*, quoad bona temporalia tum communia, tum uxoris propria secundum legem patriam. Cfr. infra n. 658.

2° *Itecta* (*instructio*) uxoris et totius familiae, in iis quae ad salutem animae, bonos mores et disciplinam domesticam spectant.

Debet ergo uxorem honorifice tractare, memor conditioni» eius, qua socia, non ancilla est; eam in vitae christianae officio continere; delinquentem, si opus est, corrigere.

Ili. Obligationes uxoris. Uxori specialiter incumbit: 1° *Here-rentia* erga maritum, ut dicit Apostolus ad Ephes. 5,33: «Uxor timeat virum suum ».

2° *Obedientia* in omnibus, (piae ad domus gubernationem spectant, iuxta epist. ad Ephes. 5, 22, 23: « .Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae ». Ideo omnibus in rebus, (piae Christianae pietati non adversantur, viro morem gerere oportet.

3° *Diligens cura domus*, et proinde officia domestica obire, ut cibos parare, domum verrere, lintea lavare, veetes resarcire et alia huiusmodi. Si tamen spectatae conditionis est, nequaquam tenetur talia opera, quae ipsam dedecent, praestare, sed potest ea per ancillas adimplere, dummodo provideat ut rite impleantur; quapropter domi libenter se contineat, nec sine viri permissu exeat (n. 351, 352; Catech. Rom., *pari.* 2, *cap.* 8, *q.* 22 et 23).

553. — Resolutiones. Graviter peccant: 1° *Coniuges*, qui odio, contumeliis maledictionibus, rixis se lacessunt. Item, (pii sine *sufficienti* indicio suspicantur infidelitatem in comporte, et zelotypiae se dedunt, quae passio infinitorum malorum origo est.

2° *Maritus*, qui uxorem acerbis tractat, eam graviter caedendo. Potest tamen moderate ipsam caligare, etiam, si gravis causa adsit. moderatis verberibus, habita tamen ratione conditionis et status uxoris.

3° *Maritus*, qui uxorem impedit, quominus satisfaciat Dei et Ecclesiae praeceptis. Si vero sine causa ea tantum bona opera impediret, quae ex devotione fiunt, ut frequentationem Sacramentorum, et similia, peccaret solum venialiter; sed aliquando peccare posset mortaliter, scilicet cum sibi constaret uxorem magnam utilitatem ex istis depromere.

•1° *Maritus*, qui domus gubernationem et rem familiarem negligit; si cum uxore non cohabitat, vel sim* causa diu abest: si ipsam non sustentat, nisi uxor sine causa ab illo discesserit, aut adulteraverit, (n. 356).

5° *Uxor*, si viro non obedit, in eo quod iustum est, praesertim in reddendo debito coniugali; si de bonis communibus quid notabile expendit contra voluntatem viri, et contra consuetudinem feminarum sui status: si spreto viro domesticam gubernationem sibi assumit, nisi maritus bona familiae dilapidaret, aut socors esset, aut familiae gubernandae minus aptus (n. 351).

554. — Notanda. Ulterius hic monendum: 1° Taceat uxor, dum maritus est, 2° iratus vel ebrius; si "monitio profutura videatur, moneat cum maritus est bene affectus; si irato respondendum sit, respondeat suaviter.

iuxta Prov. 15, 1: « Responsio mollis frangit iram; sermo durus suscitatur furorem ». Si haec non invent, a paracho aut alio viro prudenti curet maritum admoneri.

2° Confessarius non statim credat coniugi de composito sua conquere* renti, uxori, praesertim, si in maritum invehat, quia mulieres non raro inconsultae sunt. Quare praestat, neutrius partes tuendo, ipsis commendare orationem, patientiam, mansuetudinem, et speciatim uxori maiorem sollicitudinem ad obsequia viro exhibenda (Croix, *lib.* 6, n. 1813; Gury, n. 381).

3° De obligationibus mulieris in vita sociali et politica. cfr. Alloc. Pii XII, 21 Oct. 1915; J. A. S. (1945), p. 284.

Caput III.

OBLIGATIONES DOMINORUM ET FAMULORUM

555. — I. Obligationes dominorum. Domini tenentur famulos suos: 1° *Benigne tractare*, humaniter eos alloquendo, convenientia alimenta praebendo, nimio labore non gravando, infirmos ut par est curando. Sii. monet Eccli. 33,31: «Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua: quasi fratrem sic eum tracta».

2° *Instruere et corripere*, invigilando ut fidei saltem rudimenta calleant, Dei et Ecclesiae praecepta observent, et a vitiis abstineant; deinde delinquentes recto corripiendo; quia, ut ait Apostolus 1 Tim. 5,8: «Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, (idem negavit, et est infideli deterior».

3° *luelam incedem solvere*, cum famuli fideliter servierunt; est enim debitum strictum ex contractu. Cfr. infra n. 559, q. 4°.

556. — Graviter ergo peccant domini: 1° Si causa sunt eorum famuli Dei ac Ecclesiae praeceptis non satisfaciant; si eos non admonent, cum Missam diebus festis non audiunt, aut Sacramenta suis temporibus non suscipiunt.

2° Si eos non corripiunt cum blasphemant, turpia loquuntur, aut scandalum praebent; si inemendabiles non dimittunt, nisi forte eorum opera maxime indigeant, et alios invenire nequeant.

3° Si peccandi occasionem eis permittunt, dum impedire possunt: aut, <piod peius foret, ipsi grave scandalum eis praebent. Iline regulariter non permittant ut famulus et famula domus suae mutuo procentur, sed debent procurare, ut. procantes a procatione desistant, vel alterutrum quamprimum dimittere. Provideant, quoad fieri potest, ne famuli eon-

dormiant in eodem lecto. Prospiciunt quoquo, nt famuli et famulae rite separati sint quoad cubilia; secus enim facile nascetur occasio peccatorum.

4° Si pactam mercedem vel consuetam non solvunt, illam minuunt aut nimis differunt, si eos ante tempus conventum sine iusta causa dimittunt; tunc namque domini tenentur compensare damnum, si quod famuli patiantur. Item, si laborem extraordinarium exigunt sine compensatione; id enim contra iustitiam est. Cfr. lac. 5, 1 (h. 312).

5° Si famulos aegrotantes negligunt, aut statim expellunt (n. 362).

Notandum supereat, dominos, spectato solo iure *naturali*, non teneri *ex iustitia* ad expensas curationis, neque ad mercedem pro tempore infirmitatis; nisi famulus culpa heri sui in morbum inciderit, vel nisi alicubi consuetudo sit, quod dominus ad totum stipendium tenetur, si famulus ad annum conductus per breve tempus aegrotet; contractus namque ineuntur sub tacita conditione servandi consuetudines. Sin autem notabiles essent impensae medici, aut famulus diu aegrotaret et incapax esset ad opus suum praestandum, dominus ne ex *caritate* quidem teneretur. Attamen, si famulus in gravi vel extrema necessitate versatur, dominus ei subvenire tenetur iuxta dicta in tractatu de caritate (». 362). Quae vero accedere possint obligationes ex iure *positivo*, lector ex iure patrio discat (m. 342, sub HI, n. 864).

557. — II. Obligationes famulorum. Famuli tenentur dominis exhibere: 1° *Reverentiam*: sic enim Apostolus 1 Tim. 6,1: «Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur ».

2° *Obedientiam* in iis (piae ad famulatum et gubernationem domus spectant. Unde Apostolus ad Ephes. 6,5: «Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo»; et 1 Petri 2, 18: «Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis ».

3° *Fidele obsequium* in omnibus ad quae ex contractu obligantur, ut ait Apostolus ad Tit. 2,9,10: «Servos dominis suis subditos esse..., non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes ».

558. — Hinc peccant pro ratione materiae: 1° Qui dominos irrident, insolenter eis respondent; de familia detrahunt.

2° Qui operas praeceptas omittunt, aut. pro seipsis laborant cum damno domini sui, aut tempus otio terunt.

3° Qui grave damnum dominis inferunt, vel inferri permittunt, cum impedire possent et deberent.

4° Qui sine iusta causa ante statutum tempus discedunt (n. 313).

5° Contra fidelitatem et iustitiam peccant famuli, qui emptiones dominis suis faciendo emunt pretio summo, dum facile possunt pretio

medio emere; quia ex oilleio et tacito confractu tenentur dominorum suorum negotia fideliter gerere, atque ideo communem diligentiam adhibere ad bene emendum. Confer dicenda in tract, de Iustitia.

559. — Quaestiones de obligationibus famulorum. *Quaer.* 1° An *jamuli non impediētes furta rerum domini teneantur ad restitutionem.*

Resp. Communius et probabilius distinguitur. *Affirm.*, si res, quae subripiuntur, ipsis *specialiter* creditae fuerunt, aut furtum committitur ■Ai *extraneis*: quia in priori casu ex mandato eas tueri tenentur; in posteriori casu ipso famulatu unicuique famulo demandata est. rerum domini tutela contra extraneos.

Negat. vero, si damnum fit a *domesticis*, in rebus *non specialiter* eorum curae commissis; tunc enim non impediendo peccant contra caritatem, non vero contra iustitiam; quia non obligantur ex iustitia res domini a domesticis tueri (n. 311).

Quaer. 2° An *famulus locans operas suas ad annum, si ante annum culpa sua discedat, possit stipendium petere pro tempore, quo inservivit.*

Resp. Affirm., nisi grave damnum domino ex discessu evenerit; quia opera exhibita meretur utique mercedem suam. Attamen non tenetur dominus *totum* stipendium tempori respondens solvere, sed paulo minus, arbitrio prudentis; quia dominus aliquam semper patitur iniustitiam (n. 315) *). Haec de iure naturali; ceterum attende quoque, quid leges locorum statuunt; (piae nimirum, nisi iniustae probentur, servari possunt; casu tamen excepto, (pio famulus propter necessitatem spiritualem discedit.

Quaer. 3° An *famuli, qui sine pacta mcrcede inserviunt, possint deinde iustum stipendium, saltem infimum, petere vel occulte subripere.*

Resp. Dist. Affirm., si huiusmodi famulorum operae pretio conducuntur solent. *Negat.*, si conducuntur non solent; quemadmodum accidit respectu tironum in artibus addiscendis, quibus nihil solvi solet, aut respectu miserabilium personarum, (piae ex pura misericordia assumuntur et sola alimenta recipiunt. Videndum igitur est, quid ex usu in qualibet arte addiscenda observetur (n. 318). Excipe tamen casum, (pio labor extraordinarius ab eis exigitur; hic enim compensari debet.

De obligationibus patroni erga operarios. *Quaer.* 1° *Quaenam sint obligationes patronorum erga OPERARIOS suos, in fabricis praecipue.*

Resp. Non tenentur quidem eam curam illorum habere, ad quam adstlinguntur erga famulos suos; quia non sunt de domo ac familia sicut famuli.

Tenentur vero: 1° ollicia charitatis proximi erga operarios suos continuos magis implero, ipiam erga alios homines; operarii enim pro heris

B) «*lllll S. \lf. «llel! dmuiiim trnrrl Mdtrm punio mlfliw qunril *dimidium* Mti|M*udium μ »1. vrrr. MipiKHilt fiiinuliin qui pt*r dimidium 1<u»|ηη |u»» tuin «crviivlt.

suis laborant et quasi vivunt. Hac ratione obligari possunt ad correptionem eorum, ad instructionem Christianam ipsis procurandam. — 2° Ex eodem officio debent tempus et occasionem ipsis concedere ut praecepta vitae Christianae rite adimpleant, atque praecipuis salutis mediis interdum frui valeant. Quamobrem laborem non necessarium ipsis in diebus festis imponere nefas est. — 3° Dum operarii versantur in officinis aut domibus herorum, heri ex iustitia curare debent, ut peccatorum occasiones removeantur, mala exempla tollantur, turpiloquia etc. arceantur †. Quodsi operarii aliqui gravi scandalo essent aliis sociis, tenentur illos dimittere, nisi gravi damno excusentur. — 4° Ex iustitia tenentur *iustam mercalem* illis solvere. Merces autem ut insta sit per se operario valido et morigero saltem tanta esse debet, ut ad *illius eiusque familiae* sustentationem par sit, qua sc. communibus domesticis necessitatibus convenienter subveniatur †). Praedicta norma communem statuit et infimum mercedis limitem; ulterius enim iustitia postulat ut merces, quatenus laboris natura id meretur, pro qualitate et quantitate laboris augeatur; et magnopere ad bonum commune confert operarios, mercedis aliqua parte (piae necessariis sumptibus supersit seposita, paulatim ad modicum censum pervenire †). — Quodsi praedicta merces familiaris pro vitae oeconomicae adiunctis praestari non poterit, postulat iustitia socialis, ut eae mutationes quamprimum inducantur, quibus cuivis adulto operario eiusmodi salaria firmentur †. In distribuenda mercede sapiens omnino et apta initur via, si merces laboris ita oneribus familiae accommodetur, ut his auctis amplior illa numeretur: imo, si id obtingat, extraordinariis necessitatibus fiat satis †). — 5° Debent agnoscere ius operariorum ad constituendas associationes syndicales, iuxta normas a S. Sede †atas

Ca pu t IV.

OBLIGATIONES MAGISTRORUM ET DISCIPULORUM

560. — 1. Obligationes magistrorum. Praeceptores *infimae ac mediae disciplinae* tenentur, non modo discipulos suos litteris instruere, sed et educationem Christianam illorum, quoad possunt, procurare; ideo illis debent convenientem instructionem, bonum

*) Cfr. Pluh X. Motu proprio, 15 Dec. 1903 (I. A. XXVI, p. 339).

h Enc. *Quadragesimo anno*, 15 Madi 1931 (A. J. S. (1931) p. 200); cfr. etiam Enc. *Ilmi* norarum*, 17 Madi 1891 et Enc. *(Wi connubii* (A. J. S. (1930) p. 587); *Dirini Hfdmplorto*, 19 Martii 1937 (A. A. X., p. 80 et 91 et 118 et 126).

1) Enc. *Quadragesimo anno* (J. J. S., I. c., p. 201 et p. 198); cfr. etiam Eno. *Hrrum nararum*,

B) Erie. *Quadragesimo anno* (A. J. S., I. c., p. 200); cfr. et Eno. *(a*ti tonnubii* (A. A. S., (1930). p. 586*587).

4) Enc. *Quadragesimo anno* (A. A. X., I. c., p. 200).

·) (fr. 8. C. <one., 5 Iunii 1929 (A. J. S., p. 191).

exemplum et debitam correptionem. Ratio est, quia parentum vices gerunt, eumque ad finem stipendium accipiunt.

Hinc graviter desunt officio suo: 1° Si instructionem negligunt, bonos inores non docent, aut etiam falsa et scandalosa ex proposito tradunt. — 2° Si peccata discipulorum dissimulant nec corrigunt, quando possunt, aut eos iniuste vel indiscrete puniunt. — 3° Si discipulis malo sunt exemplo; sed praesertim si eosdem seducunt, inducendo ad peccata v. g. carnalia. — 1° Si alumnos malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi sunt, in scholas admittunt, vel ex iis non dimittunt, cum possunt (n. 362).

Magistri *nuperiorum facultatum* officio suo satisfaciunt, si sanam doctrinam alumniis suis rite exponunt, ac, quamdiu in schola versantur, quidquid pravum est pro viribus impediunt. Ex caritate debent insuper alumnorum bonum spirituale procurare monitis, exemplo, etc. (Villada, *Can. consc.*, torn. 2, sect. 2, η. 5).

II. Obligationes discipulorum. Discipuli tenentur magistris reverentiam, amorem et obedientiam exhibere in iis quae litteras et bonos mores spectant.

Unde peccant discipuli: 1° Si magistros irrident, conviciis, maledictis, calumniis, aliisve molestiis afficiunt. — 2° Si negligenter student, scholarum aut studiorum tempore lusui vacant vel otio. — 3° Si non obediunt in rebus ad studia et bonos mores pertinentibus (n. 361).

In praxi ignorantia et iuvenilis levitas a gravi saltem peccato plerumque excusant.

Ca p u t V.

OBLIGATIONES SUPERIORUM CIVILium ET SUBDITORUM

561. — I. Obligationes auctoritatis civilis. Auctoritatis civilis officia sunt: ^singulorum civium iura tueri,^ct bonum commune promovere.

Quapropter Princeps, seu ii qui summam auctoritatem gerunt, omnesque Magistratus, debent subditis suis: 1° *Administraiwnem iustitiae*, tum commutativao, tum distributivae ac vindicativae, neenon *publicae securitatis tuitionem*.

Unde tenentur Officiis publicis idoneos et probos viros praeficere; instas leges ferre; populum tributis et oneribus ultra modum non gravare; expropriationem non imponere, pauperibus praesertim, si nulla cogat necessitas; reditus fisci seu aerarii publici non prodigere: pauperum necessitatibus subvenire; pro parte sua sapienti legislatione concurrere ad

solutionem *quaestionis socialis* '); politiam solerter exercere ad crimina praevenienda; delicta patrata congrue punire.

2° *Religionis et bononnn 'inonun tutelam*: nam Religio (nrffli dico) est summum populi bonum, ad quod cetera omnia referenda sunt, et sine Religione nullus in societate ordo moralis subsistere potest.

Quapropter debent populo praebere bonum exemplum tam in exercitio Religionis, quam in morum honestate; Ecclesiae ministros revereri, eisque adjumento esse, ut, quantum in ipsis est, ea omnia arceantur, quae fidei bonisque moribus damnum inferunt, ea vero, quae Religionis cultum divinarumque legum observantiam promovent, foveantur. Ita Trid., *sees. 25, cap. 20 ref.* Cfr. etiam Eue. *Casti Connubii* ').

Tnde consequitur, *ea se* malam esse publicani libertatein pravarum opinionum, libertatem perniciosam quaeque ac blasphema scripta vulgandi, libertatem occultarum societatum, separationem Ecclesiae et Statue civilis, iuventutis institutionem sine Religione, et huius generis alia. Constat ex' Encyclica Gregorii XVI *Mirari vos*, 15 Aug. 1832; ex Constit. Pii IX *Quanta cura*, 8 Dec. 1861, cum Syllabo errorum, prop. 18, 79; ex Constit. Leonis XIII *Libertas*, 20 Iunii 1888. — Nihilominus *pi r accidens* ad maius malum vitandum, eiusmodi libertas expeti et concedi potest, dummodo tamen ne ultra necessitatem concedatur.

562. — 11. *Obligationes civium*. Cives debent Superioribus civilibus: 1° *Reverentiam*, ut monet 1 Petri 2,17: «Deum timete, Regem honorificate».

2° *Obedientiam omnibus praeceptis honestis et iustis in rebus ad ordinem civilem perlinentibus*; quemadmodum docet Apostolus ad Rom. 13,1,2: «Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt». — Si Superiores civiles *iniusta* praeripiant, non tenentur subditi eisjjbcdjrv, nisi forte per accidens propter vitandum scandalum vel periculum (§. Ýhom. II-II, q. 104, a. 6, ad 3).

3° *Iusta obsequia et tribula*, utpote sine quibus regere non valerent; patet ex cap. cit. ad Rom. 7: «Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal». Cfr. infra ». 827.

563. — De resistentia contra tyrannum '). Quaeritur, an liceat resistere *tyranno*. — Qua in re distinguendum est inter tyrannum

1) Cfr. Enr. *Ilrrum itnrannn, Qutulrtu/r^inio anun et Carti rimnubii, l. c., p. 588*, do obllgt* Hone rupplendi iupnq*» privatorum viren iul procurandam conhntibiM et famllife conditionan hominibus diinmm.

*) J.J.S. (1930). p. 589.

:1) Cfr. plura apud Marcellum a Puero fou O. C. !>., /7d/<«. *Moruli* rl Sociali**, pan II, dbrp. III, 7. 2, a. 7. I 2, p. 790 tup

tituli seu usurpatorem qui quocumque modo illicito assecutus est principatum, et tyrannum *regiminis* qui iusto quidem titulo potestatem possidet, sed per leges aperte inhietas populum gubernat.

T. Quoad tyrannum titulu. Distinguendum est inter ipsum actum invasionis et statum pacificae possessionis regiminis.

1° *In ipso actu invasionis* tum *principi* tum *populo* competit ius defensionis; imo populus ad repulsum et occisionem usurpatoris teneri potest ex obedientia principi debita et ob bonum commune, servato tamen moderamine inculpatae tutelae; tandem iclipsum licet *subdito* cuilibet, ex expressa vel tacita principis auctoritate.

2° *Post pacificam possessionem semel obtentam*, seu consummata usurpatione, haec valent: *a)* licitum est tyrannum nomine legitimae auctoritatis legitimis modis eiicere, ideoque bellum contra eum movere, nisi inde gravius malum immineat; *b)* de cetero autem tyranno obediendum est, quantum bonum commune postulat l); tyrannus tituli fieri potest legitimus princeps, quo facto iam nullo modo eum oppugnare licet.

Tyrannus tituli fieri potest legitimus princeps aut iusta legitimi principis abdicatione, aut populi consensu tacito vel expresse transferendi intra potestatis in usurpatorem post legitimi principis eiusquo heredum mortem, aut publica saluto reipublicae, si haec necessariam reddit permanentium usurpatoris. Disputatur. utrum diuturna regni possessio ius ad auctoritatem conferat. Negandum videtur, praesertim in primo usurpatore, et tuii deficit bona fides, et legitimus princeps adhuc reclamatur; nisi ipsa diuturna possessio adducat necessitatem permanentiae regiminis usurpatoris ob publicum bonum *).

11. Quoad tyrannum regiminis. Distinguendum est inter resistantiam *passivam*, quae practice consistit in detrectatione obedientiae legibus iniustis; et *activam*, qua positive, mediis etiam violentis, eis resistitur.

1° Desistentia *passiva* per se licita est, imo aliquando etiam obligatoria esse potest. Dicimus *per se* licita est; aliquando enim ad maius malum vitandum obediendum erit, nisi id quod postulatur intrinsece malum sit. Obligatoria autem est resistantia, quoties res praescripta est intrinsece mala vel in damnum commune vergat.

2° De resistantia *activa* haec accipe: *a)* *in ipso actu aggressionis* resistantia activa, etiam violenta, omnibus etiam privatis, per se licita, imo obligatoria fieri potest, eo modo quo diximus de resistantia passiva; idque etiamsi hac resistantia tyrannus aut pereat aut libertate privetur aut a regimine cedere cogatur. Ratio est (pria

DUputant, utrum etiam vl auctoritati* do fiwto poesctuae, an solo titulo bold communi* vel mtlhnbtlonlN tacitae lj*dux rclpublicae tyranno obediendum «It. Cfr. Marcellum. l. c.. h. l.

*) Cfr. Mnreollnm. l. r.

vim vi repellere per se loquendo semper licitum est, et si altius bonum id postulat, etiam obligatorium fieri potest. — Dicimus *per ut* licita est; per accidens vero saepius illicita erit ob maius nudum commune (piod ex tali modo agendi sequi solet.

Λ) *extra actum aggressionis*, non licet contra tyrannum regiminis rebellare seu directe vi eum expellere, *quamdiu legitimus princeps manet*. Sequitur ex eo quod populus non est Principis sui Superior et «piod secus maior adhuc perturbatio sequeretur; et confirmatur documentis pontificiis.

Ita Gregorius XVI in Encyclical *Mirari vos*. 15 Aug. 1832 haec habet: «Kt divina et laudanda in ois clamant, qui turpissimis perduellionis seditionumque machinationibus a fide in Principes desciscere, ipsosque ab imperio deturbato connituntur». Pius IX in Syllabo errorum hanc damnavit propositionem 63: 9 Legitimis Principibus obedientiam detrectare, imo et rebellare licet». Et in Alloc. *Luctuosum*, 29 Oct. 1806 sic loquitur: «Nos quidem nunc denuo, ut alia*, rebellionem summopere damnamus et reprobamus, omnesque fideles, ac praesertim ecclesiasticos viros, monemus et exhortamur ut impia rebellionis principia ex animo abhorreant, detestentur ac sublimioribus potestatibus subditi sint, illisquo fideliter obediant in ois omnibus, quae Dei eiusque Sanctae Ecclesiae legibus minimo adversantur». Cfr. etiam S. AIL, II, J.. tr, 8. n. 13.

Huc quoque spectant praeclara Leonis XIII verba in Encycl. *Quod potestatem* muneris, 28 Dec. 1878: «Si tamen quandoque contingat temere et ultra modum publicam a Principibus potestatem exerceri. Catholicae Ecclesiae doctrina in eos insurgere proprio Marte non sinit, ne ordinis tranquillitas magis magisque turbetur, novo societas maius exinde detrimentum capiat». E contra, quia Providentia Dei saepe utitur saevitia Principum ad puniendum populum, qui communibus ac publicis sceleribus, praesertim Religionis contemptu, iram Dei in se concitaverit, optimum ergo tunc ac tutissimum remedium erit poenitentia, oratio, morum mutatio, et Religionis cultus. Cum res eo devenerit, ita pergit Leo XIII. *loc. cit.*, ut nulla alia spes salutis affulgeat, docet (Catholicam Ecclesiam) christianae patientiae meritis et instantibus ad Deum precibus remedium esse maturandum.

Dicimus autem: *quamdiu legitimus princeps manet*: si enim legitimitatem amiserit, v. g. ex eo quod populus in rege constituendo ius depositionis sibi reservaverit. atque hoc iure legitime usus fuerit, *per se* licet eum expellere; per accidens vero, sicut resistentia passiva, ita etiam et multo magis activa sive ad vim vi repellendam sive ad principem iam illegitimum expellendum ordinarie illicita erit, ob maius malum commune, «piod ex tali modo agendi sequi solet.

Si princeps non determinetur reipublicae electione nec auctoritate Superioris, et abusus potestatis sit evidens et excessivus, sunt qui pro non iniprobabili habeant, populum habere ius deponendi tyrannum, etiamsi populus sibi tale ius expresse non reservaverit; id quo aut vi superioritatis. quasi populus tacite ea tantum conditione cesserit potestatem, ut politico, non tyrannico regeretur, aut saltem ratione boni communis, in cuius gratiam lex naturalis tale potius

tom darot in huiusMinxli adjuncti* *). Semper tamm requiritur no *it alia via nd malum tollendum novo maiui malum indo aequatur ').

Hue faciunt verba Pii XI ad Episcopolum Mexicanum, quando attento iure Eckwinc nd iuatnm agendi libertatem ot iure fidelium ad vivendum in norm·tute civili ad rationi* conncientineqim pniiwripht, concludit: · Connequenn ergo eM ut, quum nativae libertates ordini* religioni civiliaquo impugnentur, rivi* catholici id perferre pntiquo non poMint. Attamen horum quoque iuriurn liberta·tumquo vindicatio, pro diverni* rerum adiuncti*, mm/h* tr/ *minus opportuna, magia vel minus vehement ewe potest*, Vo* nutem ipni, Ven. Tratns, plurio* fidele* vestros docuiatis, EccliMinm, etiam rum gravi huo incommodo, paci* atquo ordini* fau·tricem otwm, omnemquo iniu*tam rebellionem vel violentiam contra countituta.* potitato* condemnari*. Ceterum, apud voh affirmatum quoquo cU, *i quando potiatates ipsae iustitiam ae veritatem manifeste impugnent, ita *ut vel funda·menta auctoritatis evertant*, non videri cur improbari debeant cive* illi, qui in *unum coalescant ad tuendos temetipsot nalionemque servandam*, licita atque idonea auxilia adhibente* contra eo* qiii imperio abutantur ad rem publicam labefactandam ·. Doin varia principia in lumine collocantur, inter quae etiam illud, media huiiiM·modi eatenu* oeno adhibenda •quatenus ad propositum finem ex integro vel ex parte conducant, ita tamen *ut maiora damna communitati rt iustitiae non af·ferant*, (*piam ipsa damna resarcienda · ')*.

564. — De electione et officiis Deputatorum. Quum nostra aetate ubique fere ex Regnorum constitutione pars regiminis po·pulo committatur, illi etiam incumbit, maxime Deputatorum ele·ctione, ad bonum publicum conferre. Quare necesse est Electorum et Deputatorum ollicia paucis hic subiungere.

I. Officia Electorum. 1° Tenentur ad bonorum Deputatorum electionem concurrere, si prudens spes est fore ut hoc paeto iniquae legos, bono communi adversae, impediantur aut aboleantur, leges voro bonae atque utiles promoveantur. Excipe tamen, sicubi ipsa electio sumi possit pro usurpati regiminis agnitione.

2° ÎBDjfi <st· ea obligatio iis, qui iusto timere debent, ne, si abstineant ab electione, causa sint cur suHiciens numerus holiorum Deputatorum desit, at(pie ita pravae legas in grave damnum pu·blicum ferantur vel sustineantur. Ratio est ipsa necessitas boni communis, Religionis praecipuo, quod omnes, (pii facultatem habent, iu casu necessitatis tueri debent (*lib. 2, m. 27; r. Secus cero*) ·).

3° *Per se* numquam licet eligere candidatum, (pii prava prin·cipia sectatur. *Per accidens* vero aliquando lieet; nimirum si optio datur dumtaxat inter duos, (piorum neuter sana principia foveat, tunc licebit minus malum eligere, dummodo tamen «) suffragium

b ('tr. Miuvollum, L r.. η. 0, V. p. 7*0.

b Cfr. Gnult, *Ktem*, /7iiL ‡, n. 1035. (fr. rtluui Il li, q. IL rt. *<! 3. Do tyrannicItUo, cfr. Infm n. 57o.

b E)». riioyrllrn *firmissimam constantiam*, 'JS Martii 1037 (J. I. »S\ p. 100*107).

4) ('fr. Alluout. IMI XI! *<l qumlnMrvwhnallNtiu* llomnn., io Mnrtil IUI* |ioi*|. P. 119).

ad huius electionem necessarium videatur, ut peior candidatus excludatur, et *b*) aliquo modo patefiat, suffragium ad eam electionem ex illo solo fine praestari (Lehmkuhl, *Theol. mor.*, 1, n. 955 et 950; Scavini, I, n. 676; Del Vecchio, I, n. 332; Mare, n. 2287).

II. Officia Deputatorum. 1° Debent studia conferre, non modo in materias politicas, verum etiam in complures materias ad religionem et mores spectantes, quae in t'omitiis legislatives usuvnire possunt. Debent quoque de eiusmodi materiis consilium petere a viris doctis et Superioribus ecclesiasticis.

2° Intrepide, sed et prudenter, propugnare iustitiam, religionem ac iura Ecclesiae.

3° Unionem servare cum ceteris Deputatis catholicis, usque adeo ut, quoties dissensio obesse potest causae catholicae, suam quisque opinionem bono unionis postponat.

4° Numquam possunt legi pravae consensum seu suffragium dare, ut patet. Si quando lex quaequam minus recta accipienda esse videatur ad peiora mala evitanda, licebit hoc animo illi consentire, dummodo palam protestentur se nonnisi eo fine consensum praebere. Dixi: lex *minus recta*, ut excludatur lex intrinsece et prorsus mala.

Ex dictis consequitur, quod, si Deputatus aliquis Electoribus suis, qui pravis principiis ipsi imbuti sunt, quidquam illicitum promiserit, his promissis stare non potest.

5° Praesentia sua et suffragio impedire debent ne qua prava lex acceptetur. Quodsi culpabili absentia causa sunt cur eiusmodi lex acceptata sit, graviter peccant contra iustitiam; negative enim cooperati sunt ad damnum commune patriae, cui ex officio obstare debuissent.

6° Tenentur pro viribus positive promovere bonum commune, praesertim eo sensu, quo Electoribus suis fidem dederunt; eo pacto enim electi sunt.

De Deputatorum cooperatione ad malum, cfr. tr. de lusi., n. 779 (Lehmkuhl, n. 957; Scavini, *loc. oil.*; Del Vecchio, *loc. cil.*; Mare, n. 2286).

Quaeritur, *an populus et Deputati edoceri debeant de his suis officiis.*

Itesp. Affirm., omnino, etiam o suggestu; agitur enim de re summi momenti ad bonum lotius Reipublicae tum civilis, tum Christianae. Propterea, etiamsi daretur ignorantia invincibilis, monitio nihilominus omittenda non est. Tum solum omitti deberet, cum ex ea vel *nullus* fructus speraretur, vel, multo magis, maius malum timeretur (*lib.* 6, n. 615; II. A., tr. 16, ». 116).

TRACTATUS V.

DE V PRAECEPTO

S. Alf.. *lib.* 3; *II.* 1.. *tr.* 8.

«Non ocrJdr* · (Ex. 20» Γ0.

565. — Post praeceptum, quo iubemur honorem debitum parentibus aliisque Superioribus exhibere, sequuntur praecepta negativa, (piae prohibent ne proximum offendamus per laesionem virtutis iustitiae *conunutativae*. Cfr. supra *n.* 292 et infra *n.* 644.

Proximum autem laedere possumus in vita, in persona iugata, et in bonis eius. Et quia inter temporalia bona praecipuum est vita, ideo primo loco in quinto praecepto prohibetur offensio in *vita*: in sexto deinde et nono prohibetur offensio in *persona iugata* quantum t ad procreationem prolis; in septimo, octavo et decimo vetatur off—fensio in *bonis externis* vel *mixtis*.

Hoc quinto praecepto prohibetur *directe* et *primario* homicidium, seu iniusta hominis occisio; *indirecte* vero et *consequenter* omnis laesio corporis, quae ad homicidium conducit, puta mutilatio, vulneratio, verberatio, rixa. Huc reducitur etiam, ob connexionem materiae, occisio et mutilatio sui ipsius, quatenus sunt non tantum contra caritatem ab homine erga seipsum exercendam, verum etiam contra iustitiam Deo debitam. — Cum autem omne praeceptum negativum virtmiliter includat affirmativum, ideo iubet conservationem vitae propriae et alienae.

Agemus primo loco de officiis hominis hac in re erga se ipsum, dein de officiis erga proximum. Hinc dicemus: 1° de officio susten-tandi propriam vitam atque do suicidio; 2° de homicidio punitivo malefactoris; 3° de homicidio defensive iniusti aggressoris; 4° de homicidio voluntario et causali innocentis; ô° de illo homicidio ex condicto, quod dicitur duellum; 6° de bello.

Ca pu t I.

DE OBLIGATIONE SUSTENTANDI VITAM PROPRIAM
DEQUE SUICIDIO

566. — Principia. I. *rnusquisque tenetur vitam et corpus suum conservare ac perficere mediis uuLuuinisIn ordine ad finem suum coii-sequendum*. Ratio est, quiajio mo non gjjL vitae suae et corporis de- minus sed administrator depositi divinitus ei concrediti fideliter cu- stodiendi et curandi. Secus enim ac bona externa (cfr. infra n. 651) vita et corpus non subiiciuntur homini sed simul cum anima *eum componunt tamquam pars*. Quia autem homo primarie non ordinatur ad aliquod creatum sibi extrinsecum sed ad propriam perfectiont tamquam finem ultimum l) ad quam tendere non pro libitu ei pro- stat sed tenetur stricta obligatione :t l)eo ei impqsa, patet quod adversatur tum iuri Dei tum charitati erga seipsum de hisce bonis disponere modo contrario propriae]n-rl<-< tioni yel curam illorum negligendo huic perfectioni det rectare.

Accedit (piod per ordinem gratiae etiam corpus destinatur ad participationem elevationis supernaturalis: per gratiam infusam fit templum Spiritus Sancti (1 Cor. 6, 13 *sqq.*), sanctificatur per Eucha- ristiam (loa. fi, 55) † et post carnis resurrectionem destinabitur ad aeternum gaudium in coelis (1 Cor. 15, 12-44)').

Dixi: *in ordine ad finem consequendum*. Einis autem seu perfectio hominis non consistit in absoluta perfectione corporali qua tali, sed con- stituitur primo loco perfectione animae ad (piam corpus concurrere debet tamquam validum instrumentum. Cude huic obligationi non :ufver santur ea omnia quae corpori quidem indirecte nocent vel vitam aliqua- tenus abbreviant, -directe autem iuaerviunt bono virtutis, utili labori, moderatae corporis castigationi ut, animae melius subdatur, moderatae recreationi seu animi alleviation! et similibus; observata tamen propor- tione inter damnum emersum et bonum intentum.

Dixi praeterea: *mediis ordinariis*: quia non est obligatio adhibendi

*) *Contra Gcnt.* 3. cnp. 112.

*) Suaraz, /M Etu-A., t/óψ. 01. *nrct.* 1; Fmruclln, *hc Sacram. Each., thrx.* 19; hoc wpe Innuitur in «arra llturgin v. ir. Sscr. Dorn. Ili Quadra#.; orat in pont Commun. Inflrm. in Jhl Item., lit. 5, cup. I. η. 22.

3) 8. Th., *hi loan.* » Iret. 7. η. I. — Do (lignitato corporis humani ctr. dtlain Pium XII, Alloc. 8 Nov. 19.»2 (J. J..S'. [1952]. p. 870); Moiiiroux. *Srna chrMirn :!/ l'homme* (1917), p, 13/qq. praesertim />. 85 */»;;; Blot, *Zz corp** »7 t'<hnr (1938).

media extraordinaria ac. valde difficilia, qualia sunt v. g. operationes chirurgicae valde dolorosae sive in seipsis sive in consequentiis, medicamenta ingeniosa. Iactu, domicilii seu patriae mutatio: nemo quippe tenetur vitam tanti ~~esse~~ ^{esse} persona sit valde necessaria bono communi; secus enim talia media habentur inproportionata atque moraliter impossibilia §. Potest tamen pater, tutor. aut alius, Superior membri abscissionem subditi sui inhere, si hic moderatos dolores tantum passurus sit (n. 372).

Ex obligatione sustentandi vitam per media ordinaria sequitur etiam *obligatio* laborandi iis qui secus vivere non possunt. Etiam aliis tamen existit obligatio laborandi, ad perficiendam propriam personalitatem ante vitandum otium, omnibus periculosum; et tandem ex obligatione conferendi ad bonum commune iuxta praecepta charitatis et leges latas. Cohærenter ad hanc obligationem est etiam cuique *ius* ad laborem hoc sensu, quod quisque ius habeat exigendi ne initiate a labore impediatur; insuper ex iustitia *legali* potestas publica debet quantum potest occasionem laboris procurare, si ob multitudinem eorum qui labore carent, bonum commune detrimentum patitur. Tandem ex *charitate* privatae personae ad hoc. teneri possunt. Cfr. «dicitur S. Thom. *Quodlib.* VI, art. 17 et 18 §.

II. *Secunda auctoritate divina, numquam licet seipsum* DIRECTE OCCIDERE Ratio est, quia est contra legem naturalem¹ uti patet ex dictis sub I. Vita enim est primum et maximum bonum temporale et necessaria conditio omnis progressus ad finem ultimum se, conditio meriti, profectus in charitate aliisque virtutibus, poenitentiae etc. Inclinatione intuitiva præterea omne animal vitam suam conservat et occidentibus resistit quantum potest. Propterea suicidium adversatur tum iuri Dei, tum charitati erga seipsum, tum etiam iuri communitatis cuius est pars §.

Positivo quoque eloquio Deus sibi expresse supremum dominium reservavit vitae humanae; ita Dent. 22,39 «Ego occidam et Ego vivere faciam»; Sap. 1<. 13 «Tu os, Domine, qui vitae et mortis habes potestatem»; atque Rom. 11,7-8 «Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus

*) Mare, n. 751; Noldus, n. 325.

*) Ex hoc solo officio sustentandi propriam vitam in illis ordinariis iure «itis sequitur illius (vitalis abstinendi hoc) dicitur directo voluntario non omni cibo vel potu usque dum mors inde sequatur. Hinc illicita videtur sicut dictus Aunprandus, seu delictum ruta et directe voluntaria nolit nolit seu Inedia completa et perpetua, non nisi bona quidem tunc ob politicas vel alias rationis rui mortem usque institutu; Idque etiamsi praetendatur in ceteris directe non intendi. Kuicldum. <fr. Vernieereob. n. 320; V. K. St. (1921), p. 51. Γη» et contra vide apud Ar IrM IM. 18. m (1918-1919); The Irudi Thol. Quarterly (1921), juvftdu; Im Cirdtd C'ait, (1920). IV. p. 521. Cfr. etiam S. Th., Quodlib. 7, a. 17 ad 6; Vittoria. lclrt. Ihtol. tir trmprruntia. pMdm.

) Directa oeebdo habetur, quod lex quin occisionem sive ut finem intendit sive ut medium adhibet. Si vero est tantum effretux, etsi pnicvlsus, rlnls obtenti vel medii adhibiti, sive mH actionis in online phpdro efTcetux prr xr. sivo /xr urrtfen, occisio est indirecta. Cfr. supra n. 26 et 58. Header. Ihiodrn In V. K. St. (193G). p. 139. 176. 209; hiem In .Intfr/irvm (1951), p

·) 1111. <l. 61, <r. à; Bayet. Is miicidr rt la morale (1922).

sive morimur, Domini sumus». — Dicta valent etiam de omni directa vitae abbreviatione, uti patet.

Dictum est: *seclusa divina auctoritate: propter quosdam martyrem*, qui ex instinctu divino in ignem vel fluvium se profecerunt (n. 366, 367).

Simili ratione aliqui affirmant reum morti auctoritate ex praecepto iudicis posse seipsum occidere, quia in tali casu reus ab auctoritate legitima, i. e. a iudice, ergo auctoritate a divina auctoritate derivata, constituitur carnifex sui ipsius; quod probabiliter posse fieri videtur, ait S. Alt. Nihilominus alii communius id negant; quia talis actio est intrinsece mala. Stanti! dubio reus obedire posset, sed non tenetur, (fr. Mare, n. 753 (n.369).

III. *Neque licet seipsum indirecte occidere, aliquid agendo rd omittendo, unde mors secutura sit, nisi ex iusta et proportionata causa.* Ratio prioris est, quia mors voluntaria foret in causa: ratio posterioris, quia, quando ex causa honesta immediate sequuntur effectus bonus ac malus, bonusque compensat malum, licet intqndem bonum atque permittere malum.

Hinc quandoque potest occurrere vitam sacrificandi *obligatio*, quando nempe virtutis exercitium iure naturali vel divino positivo obligatorium est (n. 366).

Iustae autem causae mortem propriam permittendi ad has duas fere revocari possunt, nempe ad quandam necessitatem et ad exercitium virtutis.

IV. *Mutilatio sui vel alterius directa non est licita, nisi necessaria sit ad salutem corporis: mutilatio INDIRECTA non est licita nisi ex iusta et proportionata causa.* Ratio prioris patet ex dictis sub I: membra enim et organa corporis ordinantur immediate ad perfectionem solius hominis cuius sunt. Ratio exceptionis, quia membra et organa non sunt propter seipsa sed ordinantur ad hominem sicut pars ad totum, cuius bono ideo posthabenda ac conservanda sunt). Ratio posterioris patet ex dictis sub III (n. 373).

Applicationes: 1° Incitum est, per mutilationem prospicere saluti, si malum corpori immineat *ex causa intrinseca*: idque non solum exstirpatione vel atrophisatione membri aut organi putridi sed *etiam* «ani. si nempe exstirpatio aut atrophisatio unicum et proportionalmn remedium sit ne functione sua toti corpori vel alii organo notabile nocumentum afferatur ex causa infirmitatis; v. g. exstirpatio glandularum sexualium ad curandum morbum psychicum (cfr. infra n. 507, IV) 3). Aeque modo licet

) Mutilatio non solum exstirpatio nwmברי ecd et lnm qunrciimquo extinctio functioni organicae utaque ulla abactio. CTI<4- c*)-

*) IMI. 7. 05. <i. 1; Plue XI. Encycl. CWi 00ππMĭ. 31 !)<<. 1930 (J.J.8. (1930). p. 505); Plu# XII, Alloc. 13 Sept. 1952 (J. .I.8. (1952). p. 782).

a) Phw XII. Alloc. 8 Oct. 1953 (J. .I. 8. [1953]. p. 671).

mutilare membrum «i propter illud corpori malum imminet *cj causa* *Irinscca*, si sil *necessaria* imo etiam, uti pluribus videtur, si sit causa *librra*; hinc Jicdipn est amputare manum sanam catena ligatam ad evadendam mortem a bellua vel tyranno inferendam.

2° In itum *exstirpare oraria rei uterum mulieris ad erilaudam* quae periculum mortis scctim afferret. Talis enim operatio in casu perficitur ad procurandam sterilitatem, qua mediante *luturum ritae periculum* praecavetur. Sterilisatio autem dilecta uumiuam est licita †; insuper periculum alio modo ;>\<-rti tiolest., r>er abstinentioniam eo. a copula saltem tempore foecundo; tandem, ut mutilatio directa sit licita, requiritur ut ex tine operis immediate seu proxime salutis corporis prospiciat, efficiendo videlicet ne functio vel praesentia ovariorum aut uteri <j- se corpori grave nocumentum afferat a).

3“ Mutilatio directa licita est tantummodo, si bonum corpori.' acquirendum vel malum avertendum *proportionatur laesioni*. Non licet ideo notabilem sibi mutilationem inferre propter solum bonum superfluum v. g. ad venustatem augendam vel ad activitatem hicraTiVam exercendam, k > Nec licet subire *operationes psychocliirurijicas*, quibus ad morbum psychicum curandum vel dolores mitigandos graviter laeduntur generales functiones animae ac inde personalitas humana enormiter diminuitur †(uti v. g. in sic dicta *leucotomia* seu lobotomia praefrontali) 3); nisi, uti ^i videtur, casu quo status psychicus postoperatorius practice non peior †j."- existat quam iam fuit antea vel etiam brevi postea serio timendus esset, urtZyggiti in casu schizophreniae aut gravi psychosi depressiva †.

■l° Licitum videtur ob iustam causam *aliquid seminis* per punctionem vel frictionem vel aspirationem ex testiculis producere, dummodo fiat *nine commotione sexuali*. Attenta enim abundantia seminis ex continua elaboratione nullum damnum sive individuo sive etiam speciei infertur. Talis insta causa potest easy, examen seientitieu vel clinicum, etiamsi non sit pro bono proprii corporis. Neque obest quod finis naturalis seminis sit generatio; non enim agitur do fine alienius actus seu motus seu operationis naturalis sed de fine *rei* seu *operis semel constituti* (cfr. supra n. 2 *nota mary*. 1). Non autem liquet cur semen, uti res est, non subesset libero hominis dominio, uti sanguis eius, salvo bono individui et speciei. Nulla enim in tali casu occurrit * inordinatio circa ipsam emissionem seminis » seu «circa vitam hominis in potentia propinqua» (S. Thom.,

*) Cfr. Infra illivmln n. 508.
') Piu« XII. Vllloc. S Oet. 11)53 (.1. |. ,S. [1053). p. 075); Woulce». I. n. 520, Corof/. II; Mrrkrlhacli. *Qttarjd. tb cmlnryoloffia rt nlrriliMlioM*, .S7nrx *alkru* (1937). l». 73; Bender iu Jnpr-
.'« (1953), p. 272-2SO; lloaly In *I'rohlrmi mUi di Ifol^jut euntemi/anntrn (IV Ccnltn. l n*
Paid. (Irco.. 1951). l>. 137-110.
') Pliw XII. Alloc. 13 Sept. 1952 (J. J.S. (1952). p. 7\$3).
4) Moonrn. *npzrtlrliike jMTStrimlykhrddjafirranttefinu be^irn ran moraallhr<dogij>ch standpuni*
(1953). p. 210 Bertiumm In C'aAÎrm *hirnnrc* (1951), I. p. 29-19; Prick In OiAirrx *Uicuncr.*
ibid., p. 20-29; Tvswon In *Cahim Ijuhiut. ibid.*, p. 50-53; IHAinond In *The Clrnjy lire.* (1951),
p. 231-210; Ghithftr In *Theol. prakt. Quarbdbhr.* (1952). p. l 13-100; 232-21S; ('n inln In /r. *Thfol,*
Quarterly (1951). p. 10-31.

De Malo, q. 15, a. 2), neque ergo generatio, idest ipse actus generationis impeditur ‘).

5° Tacitum q̄tfr ob instant ̄u.Hnin extrahere *partei*^*aiiÿiinis*. imo etiam optimus est actus charitatis si lit ad transfundendum illum in corpus alienum; similiter cedere *partem cutis*. Dummodo tamen liat sine stabili ipsius nocumento, id quod communiter in homine sano fieri potest: haec enim non est mutilatio. — Aliud tamen est, si agitur de *cessione alicuius membri rei organi alleri facta*, (piae stabilem mutilationem secumfert. Qqidam vero etiam hoc licitum ffse existimant, si fieret non propter spem lucri ex quasi-venditione membri vel organi, sed ex sincera charitate; saltem si agitur de uno ex illis organis *quae duplicia in homine prostant*,
1) (- e, .. ita ut unius ablatione functio organica non totaliter extinguatur (v. g. renis, oculus, glandula sexualis). Varias rationes varii adducunt Ael quia ageretur de mutilatione tantum indireeta^vel quia post hodierna studia medica constaret quod varia organa humana naturalem aptitudinem ex seipsis habent, ut transplantata in alienum corpus fungantur, et ideo transplantatio haberi non posset quid contra illorum naturampvel quia membra et organa humana ordinarentur ad bonum quidem totius torporis sed largiori sensu i. e. *corporis socialis* vel Corporis Christi Mystici; vel in line si est actus charitatis licitus imo et laudandus animam suam pro fratribus ponere, a fortiori licitum est dare organum corporis a). Atvero magis cum aliis negandum videtur; licet enim in casu tamquam hui.!' intepdatur bonum corporis alterius, *directi intenditur* tamquam medium mutilatio proprii corporis. Mutilatio autem directa licita ->! taiitutiiniodn propter boiimn corpori? *physici* ad quod membra et organa natum sua directe et immediate ordinantur; coque mediante et indirecte tantum ad corpus sociale. Membra enim et organa propriam exsistentiam non habent, sed existunt unice ut partes integrantes corporis humani quod existit propter se; in casu autem non fit mutilatio membri propter totum hominem sed mutilatio hominis propter finem externum. Negari quidem non potest cessionem alicuius organi subieetive procedere posse ex heroica charitate, attamen medium est objective intrinsece illicitum; nec valet appellatio ad verba Christi, quibus laudatur charitas eius qui vitam dat pro fratribus suis, quia ibi evidenter agitur de occisione sui indirecta §.

to

Nota. Quoad poenas ecclesiasticas snicidii et mulilalionis cfr. can. 985, n. 5 (irregularitas de (pia cfr. *tom.* II, n. (>>()(>); can. 1210. n. ; 1211; 2339 (privatio sepulturae ecclesiasticae de qua cfr.

*) Aliter tamon Hürth hi *N.Jt.Th.* (1910), y. 117; Morkolbach, *Dr castitate*, p. 60·β|. — Sententia hi textu vnlldo corroboratur iuctorihitv l*il XII. qui hi Alloc. 8 Oct. 1953 (A.A.S., p. 078) ctarc supponit nmllciini, pro oxmuhio ellnleo, praetor ciuhiiii quo ip«o vlr M'nien nlntum el offert. Ilclto ullquo modo μ mmi oxtnihora (prélever) lmmhc ex orgnulfono vlrl, casu quo hoc (Hnet pottdblH absque pollutione provocata.
2) Ita cum maiori vel minori certitudine affirmant Cunningham, *The morality ol orpcmr transplantation* (1911); Kelly In *Throt. Stmlirn* (1917), p. 97-101; Me Oirthy In *Ir, Keel. Rrv.* (1916), p. 192-198; Vermwtwh, II. n. 323; Haring, *Dan (icscls Christi* (1954), p. 1030.
1) ltn Bender hi *Jnyettriim* (1953), p. 139-1GO.; van Zumloron in *Jaarboek H'rH^noobrAnp Kath. Throl. in Nrdrrland* (1950), p. 110-131; Nohlin. II. n. 328. I; Jorlo. II. n. 200; hmfanl, II. n. 220, C.

loin. II, n. 1097, 1098); can. 2350, § 2; 2351 (exclusio ab actibus legitimis ecclesiasticis etc.).

567. — Resolutiones. I. De temeraria vitae aut corporis sui expositione. (Inoiter peccatit illi, ») qui levibus de causis se epnmiunt iu discrimen mortis aut gravis laesionis, quales sunt fu'mftnbtîĤT.^in^iĤRissimis locis super funem deambulantes, corpusque volutantes, et alii similes circulatores; nisi viribus et dexteritate adeo polleant, ut prudentis arbitrio non sit probabile tale periculum (n. 369). Similiter viri audaces, qui ex temeraria sponsione et vana gloria ita agunt, puta in altum ascendendo, deorsum se demittendo, onera extraordinaria ferendo etc.

b) Qui se dedunt c.rercitufioni5i/.s. eporticis, quae gravia pericula inco-
lunitatis secumferunt, nisi sufficienti dexteritate gaudeant et accurata prudentia utantur. Condemnandum itaque videtur sic dictus pugilatu* (boxing), cuius videlicet tinis praecise in eo consistit, ut pugnis plectendo adversarium victoria reportetur, nisi efficaces cautiones assumantur, ne alteruter serio laedat ur. l)e facto tamen non raro graves laesiones inferuntur, praesertim ubi certamen eo tendat ut adversarius sensibus destituatur (knock-out) ‘).

c) Qui morbo periculoso laborantes noxia et vetita sumunt^{pa}: item qui intemperanter vivunt, cum certo coque praeviso vel a peritis medicis praedicto periculo mortis notabiliter accelerandae vel facultates corporis vel animi notabiliter minuendi; cuius peccati non raro rei sunt luxuriosi et ebriosi; item qui abusui habituali morphii, opii, cocaini indulgent – (efr. supra ». 260).

Q”i absque proportionata causa utilitati* proprii corpori* se sup-
pomuit nin/iris, quae serium Pî'riçyb.,lll mortis, mutilationi8
aut mîḡorationis seciĥfflK’riiĥit)' Finis provoliemfiie scientiae medicae,
iu-qiiamvis certo in se optimus et charitate plenus, giustificare non potest
hoc medium, cum homo de membris suis disponere non possit nisi pro
Ûcbono proprii organismi. A fortiori talia experimenta damnanda sunt si
facta ignorante aut reluctantante subieeto; sive hoc procedat a medico sive
ab auctoritate civili: ius enim primarium circa corpus et membra indi-
viduorum eis non subest. — Tacitum tamen est infirmo pro gravitate morbi
adbibere remedium quod, causa ineertitudinis effectus, periculum quidem
parit simul tamen probabilitatem sanationis; tunc enim finis actionis
non est experimentum sumere sed sanationem meliori quo fieri potest
modo procurare. Periculum autem excedere non potest probabilitatem

l) C(r. Bernard. *Morality* <v/ prizrhuhliny (1952); llllhnnn in TArol. *Studijft* (1951). />. 301-320; Connell in Jrn. *Keel. Htv.* (1950). p. 58-59. Non recto iipixdUuit ndwrxiril nd hoc. quod rthm In idlh rxcrrltatl onlbu* *)»orttvi# gmvw Inokioŋo allqando Hunt; lbl culm Mint per orridrM, ure intentae, duin In γλ α ι ι plerumque qui* intendit violenter phvtcn* adversarium. — Moderatum periculum Mixtinorv In oxcrclntjt onlbn.* -portivh -atls prO|»ortlunatur bono rverva-Until.» et p<-rferl.loni* rorporcao; cfr. Zclger In *Stimnun der 7.eil* (1939). p. 9-16; de cultum jtportha In ordine ethico hi Kvnerv efr. Pium \II. klloc. 8 Nov. 1952 (I. J.N. [1952]. p. 868 <’/’/.) rt 9 Oct. 1955 (A.A.S. [1955] p. 725-733); etiam Eodor, *Christiana cultura corpori* cum 9p**. Cîkîli rarpctu ad modernum sfutrl (1917),

sanationis, nisi sit. unicum remedium ad salvandum a morte aut a gravissimo malo (cfr. supra n. 100, 2° *).

II. De licita vitae suae expositione ex causa gravi. Quum ex *mum necessitatis* liceat vitam suam periculo exponere, ideo a) non peccant artifices, qui super aedificiorum tecta laborant et circumeunt, ubi opus est; nec fabrierrarii, ferri auf vitn'coTffTatofts, (pii quotidie ignem versando aut vitrum inflando vitam sibi minuunt.

b) Dicet, fervente incendio, si non suppetat* alia evadendi via, e fenestra d^iliri'.' praesertim, si appareat aliqua spes vitam salvandi; quia prosiliens directe non intendit mortem suiipsius, sed fugit tantum incendium, quae fuga est medium evadendi mortem duriores (w. 367).

c) Licet militibus in mari bellantibus navem submergere vel incendere, ne in manus hostium veniat cum gravi detrimento patriae; quia hoc pacto pro bono publico mortem suam permittunt, non vero directe intendunt (n. 367).

III. De vitae suae expositione ex virtute. Ob *exercitium virtuti*; n) licef jnter infideles aut haereticos Evangelium praedicare, cum probabili periculo mortis, si notabilis fructus speretur. Licet quoque tempore persecutionis non fugere, et martyrium exspectare.

b) Reus, quamvis possit, non tamen tenetur fugere; imo potest se sistite.iudiei plec'Cenuurn, etiamsi capitis damnandus sit (n. 369).

c) has est ictui hostis se obneere ad vitam Principis, parentis, vel etiam amici conservandam (n. 366). (l<j_

d) Licet ex eharitate infirmos invisere morbo contagioso affectos, eisdem inservire. Sacramenta ministrari*, non obstante infectionis periculo (n. 366).

c) Potest aliquis permittere se occidi ab invasore, etiamsi possit illum confodere, ne aggressor moriatur in peccato. Itegi^in naufragio potest quis tabulam alteri concedere, et committere se undis, et si i)oq ?it spes evadendi; non enim directe se occidit, sed omittit dumtaxat vitam suam tueri. Non liceret vero proficere seipsum in man* ad sospitantium alterum, nisi ob natandi peritiam spes salutis adesse indicetur (n. 366; II. A., n. 1).

/) Virgo potest, ad castitatem suam ab invasore tuendam, mortis periculo se exponere. Probabilius tamen per se *non tenetur* eum mortib periculo externe resistere, sed sufficit passive sese habere, modo voluntate positive copulae adversetur; quia non est cooperatio formalis, sed materialis tantum, quae ob periculum mortis satis excusatur. In praxi vero resistentia etiam externa ordinarie suadenda erit ob periculum consensu* (n. 368). Dico *ordinarie*, si enim femina orationi* se muniat, si abhorreat a copula vel ab invasore, periculum facile fiet remotum (cfr. supra n. 32).

) Pltl- XII. A110C. 30 Sept. 1951 .s. (1951 |, p. 5110 w/7.); 13 Sept. 1952 (.1. 1. s' 11952), p. 779 -T/.); 19 Oct. 1943 (.1. f.,S. (1953). p. 715«W.); Tlberollrn. WAirein/ <l (1952), p. 175-181; Cohirn /X1ηκ1,τ (1952). n. 1-2; l'ayon. Wonlologte mMictile (1935), n. 15«

ij) Verecundia excusat jyrtrinom aegrotantem ab attrectatione medici vel chirurgi siibeunda in verendis pro infirmitatis suae curatione, si hoc ei gravissimum foret ac vehiti mors horrore esset; tenetur tamen permittere attrectationem personae eiusdem sexus (n. 367, 372; II. A.. ». 1 et 2).

/l) Licet carnem ieiuniis et. macerationibus moderate affligere, ut spiritui subjiciatur, etiamsi praeter intentionem vita per aliquot annos brevietur. Attamen ut moderatio adhibeatur, consilio prudentis Superioris vel Confessarii fleri debent (n. 371; II. A., ». 2) *).

IV. De vitae suae expositione ex praecepto. Tloc praeceptum <»xsistif. «) si quis sub poena mortis iubeatur fidem abnegare, vel quodeunque peccatum, mortale praesertim, committere; tunc enim tenetur notius mortem **amifemim** subire.

b) Quando proximus est in *extrema* necessitate spirituali. Pastores animarum tenentur etiam in *gravi* subditorum suorum necessitate, maxime tempore epidemiae vel persecutionis. Consule dicta n. 351.

c) Pro bono communi patriae milites iussi tenentur persistere in statione, arcem oppugnare, et similia peragere, quamvis certo occidendi sint (w. 366).

V. De castratione, a) Non licet castrare seipsum, nec permittere eam mutilationem in se fleri, ad castitatem conservandam et tentationes sedandas: quia tale remedium nequaquam est ad hoc necessarium; satis enim est non consentire, ad quem finem multa alia remedia suppetunt. Confirmatur ex Concilio Nicaeno I, *can.* 1, quod mutilationein illam detestatur. Cfr. 11-II, </l. 65, a. 1 («. 373).

b) Nec, licet pueros castrare ad vocis suavitatem in eis conservandam, etsi absit periculum vitae, puta ante pubertatem, et pueri consentiant, ob pingue lucrum quod ipsis procurabit; nam homo non est ita membrorum sui corporis dominus, ut assentiri valeat abscission! alicuius ex illis, praeterquam ei totius corporis salus et conservatio aut perfectio vere proportionata aliter obtineri nequeat. Deinde, si pro bono animae id non licet, quanto minus pro lucro temporali. Opinio mitior nonnullorum antiquorum hodieduni obsoleta est («. 374; Bened. XIV, *do Syn. lib.* XI, *cap.* 7, ». 3 et t).

c) Non esi licita castratio ne a parte quidem auctoritatis civilis, ob fines sociales, eugenetieos, mere praeservativos. Quoad fines eugeneticos constat etiam ex Enc. *Canti Connubii*, 31 Dee. 1930 ‘) et ex deer. S. Off. 21 Martii 1931 ‘). Cfr. etiam dicenda de sterilizatione stricto dicta.

</| Licita est eastratio si prodest sanitati corporis; hinc etiam fieri potest licita si agatur de psychopathicis qui morbida quadam inclinatione sexuali laborant «piando eastratio effectum non mere psychologikum sed effectum physicum in fundamentum somaticum seu corporale ipsius abnormitatis psychicae habet (cfr. supra ». 566, IV. 1°). Attamen nec

») Plu- \It. VII.H# 1 Oct. 11)53 (f.-I.S. 11053l. »). 727).

‘) .l. .I.S. (l!»30), l>. 5(11-5(15.

’) .l. J..S.. (11)31). p. 118-11!».

tunc auctoritas civilis videtur habere ius imponendi castrationem ad tuendam publicam securitatem; quum cura de salute corporali sit ius personale inalienabile.

e) Licita est castratio per modum poenae ab auctoritate civili indigenda, servatis iis quae ad iustitiam poenae cruentae in genere n-quiruntur." Confirmatur aliquatenus praxi olim aliquando vigente (infra /i. 569, I).

568. — Quaeritur, *an licita sit sic dicta sterilizatio stricte sumpta* *).

Pratn. Sterilizatio[^] tricte dicta prout distinguitur a castratione, eet illa ictio qua h<>mo non suhlaVn ji.ûidülis germinativis sterilis × || impotens ad £W* randiim redditur 2). Est aut directa aut indirectaPIHrecüun-dicimus unando iiKi sterilitas qua talis seu ipsa impotentia generandi est obiectum actionis ex fine sive operis sive operantis. Sterilitas autem vi vocis includit respectum ad proli* impeditionem ita ut haec necessario ex tine sive operis sive operantis intendi debeat, ut habeatur sterilizatio directa. »St4,nilizati(> indirectirdiabetur quoties praeter,»^». etfeetuii impeditionis prolis, non intentum, habetur alius etfectus intentus id non mediante impeditione prolis obtinendus3). Sterilizatio directa variis molh pertlcitur:Vvia chirurgica, specie per vasertomiani' in viro seu divisionem vade deferentis i. e. canalium per quos semen humanum a testiculis et epididymis in ductum ejaculatorium transmittitur; et per oophorectomiam (salpingeetominin. fallectomiam) in muliere seu per divisionem oviductus, ita ut ovillum iam nequeat transmitti ex ovariis in uterum nec semen virile ad ovaria penetrare; via .*- chimica, inducendo in organismum determinatas materias chimiques vel bio-ehimicas; via radio-activa, applicando ad glandulas germinativas determinato» radios.

Resp. I)ist. I. Sterilizatio dnecta sive perpetua sigv temporanea intrinsece illicita est ex quocumque fine fiat, atque auctoritate sive"privata sive publica; nisi for>ii;irq theoretice saltem, quando in poenam delicti infligeretur. Constat illiceitas ob linem eugeneticum ex litt. enc. Pii XI *Caxti Üonnubiû* 31 Dec. 1930 *), atque ex decr. S. Off. 21 Martii 1931 ■); illiceitas in genere Constat ex. decr. S. Off. 22 Febr. 1940 e).

Sterilizatio directa est illicita si auctoritate *privata* suscipitur.

b (fr. Merckclbarh, *Qimadione* de rmbryobtgia cl dr «teritisatione*; van Itooy O. F. M., //r(onrrurhbaannakcii ran den mène, µ. 128; Mulder. *Sh-riliaatir* iu .WK. St. (1931), p. III, 110. 102.

2) Num t-iili modo MterillzatUH etiam impotens dlccndm mH nd copulain per ho nptam ad generationem, Ha nt matrimonium lnin· non poaelt, vide *tom.* II, η. 710, q. 3.

’) Saepo verbum strillzatlonbi adhllietur non formaliter wed materialiter pm Ipra mutila tlone functional! ox qua sterilitas sequitur, nod alno regpocutu ml lutum ofTeeturn. Ita nt ali-quando directa vocetur Hterlllzatlo byirlcnlca, mutilatio hc. functionalis apparatus mmltall* Appli-cata tamquam medium nd winitatrm recuperandam. Noster modus dicendi houau! verbi et drer. S. (HT. 22 Febr. HHii magis conformis case videtur.

‘) J. J.S. (11130). p. 561-565.

*1 A. A.S. (1931), p. 118-119.

·) I.J.N. (1910), p. 73. Confirmatur donuo a Pio XII, Alloc. 29 Oct. 1951 (A. A.S. (1951 l. p. 813).

(plia homo in proprii corporis membra habet tantum dominium utile seu facultatem illis utendi in ordine ad naturales eorum fines, non vero dominium plenum seu tam perfectum ut ea directe destruere aut mutilare aut alia via ad naturales functiones se ineptum reddere valeat, nisi quando bono totius corporis aliter providere nequeat'). Atqui sterilizatio 'Hrecta_numquam Jiono_£orppxia .providere potest; impeditio enim prolis quam intendit nullam vim sanandi corpus habet; nec ullum periculum praesens a corpore avertit; nec est necessaria, (pium periculum futurum per abstinentiam praecaveri possit; atque tandem et maxime, est contra bonum speciei, quod maius bonum est bono individui, neque ad bonum corpus (individui) ordinatur, sed soli Dei dominio subest.

Neque *publica auctoritas* sterilizationem directam imponere potest nisi forsitan per modum poenae. Nam ius ineundi matrimonium et prolem procreandi, ius in vitam et integritatem membrorum cuique in individuo competunt ab ipsa natura tanquam iura primaria, primigena et societati antecedentia; nequit igitur potestas publica, ubi nulla adest poenae causa, haec iura directe frustrare vel directam potestatem in vitam et integritatem membrorum exercere'). Bono utique communi auctoritas publica consulere debet; sed hoc fieri nequit tollendo primaria privatorum iura; e contra ipsum bonum commune potius postulat, ut haec iura a publica auctoritate positive protegantur. Accedit quod non desint alia media quibus sanitas generis humani promoveri possit ·).

Excipitur forsan, theoretice saltem, si sterilizatio directa *per modum poenae* infligeretur. Si enim potestas civilis delinquentem vita ipsa privare potest, a fortiori videtur eum privare posse potentia generandi. Sed saltem non expellit quia non est poena conveniens, utpote pluribus potius ^exoptata, ita ut cum damno etiam societatis dein ian/mqmne^fbiTfñi vjféare valeant4).

II. Sterilizatio *indirecta* flt licita quando peragitur Qmm consensu sterilizandi étique necessaria vel^saltem valde utilis est corporis sanitati quae Tiequit aequè bene restitui alio remedio cui non est annexus effectus malus et in se vitandus qualis est sterilitas.

*) Itn Enc. f'tw/i *connubii*, I. r,

*) <'(r. Enc. fVw/i *rorinii/jft*, I. r.; etlain Phw XII, Alloc. 29 Oct. 195! (A. J. S. (1951], p. Kill cl Alloc. 7 Sept. 1953 (J..!..S'. (1953), p. 606).

') Cfr. Bognnoll, /)r. *amcla ilmlizationt* In ·ipo//»ηατι> (1936), p. 58.

·) Non olmtaro videtur Dccr. S. <»iT. 22 Febr. 1940. ubi uterilinitio directa loge imturae prohibita declaratur, quln db«crto dicatur casum MerllizatlonU directae per niodum |»ocnac a Denyto non considerari. Decretum mini remittit nd Dint. 21 Martii 1931; istud autem ml Enc. Ctudi *ronnubii* ubi S. Pontifex de Industria nb bac quoratlonc tractanda abstinuit; non nutem apparet S. Off. ulterius volui—e procedere. Undo oonlertiimri lret S. Off. nolulxac Intraro et multo mlnih solvere bone qua<*stionotn Inter theologo* ngltatam. Itn in Adnot, nd Dccr. in Prr. dr *rr mor.* (INO), /». 119. r. Cfr. ethun .lj»oHirinris (1910). p. 12.

Ratio est quia ob causam iustam et proportionalem licitum est ponere actionem cum triplici <licet>, uno bono (sanitatis restitutio), altero malo (sterilitas) dummodo solus bonus effectus intendatur neque solum mediante effectum malo obtineatur; requiritur tamen consensus mutilandi, ita ut ne auctoritas quidem publica cum ad hoc constringere possit, neque etiam, ut videtur, via alternativa inter mutilationem et privationem libertatis.

Hinc: 1° licitum est adhibere radios a Röntgen nominatos ad impediendam vel deprimendam functionem testiculorum, si inde speretur morbidae inversionis vel vehementiae morbidae libidinis sexualis, etiamsi ex tali cura aequae immediate sequatur sterilitas non intenta.

2° tamen imponi posse videtur talis cura ab auctoritate civili, etsi agatur (le) sanitatem recuperanda, ut supra dictum est de castratione quamvis agatur de sola sterilizatione indirecta.

3° Licitum est applicare eosdem radios ovarii ad impediendam ovulationem tamquam medium ad impediendam menstruationem, ut sanetur mulier quae ex excessivo fluxu sanguinis occasione menstruationis nimis debilitatur, etsi mulier inde aequae immediate sterilis fiat.

4° Licita est radiotherapia ad sanandum ovarium carcinomate affectum, etsi aequae immediate ac ulcus reprimatur, sterilitas efficiatur.

III. Sterilizatio directa, atque etiam indirecta, si fit sine causa sufficiente sanitatis recuperandae, graviter peccaminosae sunt, quia sterilizatio mutilatio notabilis censeri debet et quoniam in momentum mutilationis non solum dijudicandum est ex gravitate eius materialiter spectata, verum etiam ex gravitate functionis qua hominem privat. Porro sterilizatio efficit ut homo iam prolem procreare nequeat: a. v. ut gravissima functione orbetur. Insuper oophorectomia laesio etiam materialiter gravis esse videtur.

CAPITULUM II.

OCCISIO MALEI ACTORIS

569. — I. *Licitum est Occidere malefactorem* bono communi noxios.* Ratio est quia ad societatem pertinet ius et officium homines delinquentes punire privatione boni proprii ad restituendum ordinem laesum et ad absterrendos alios. Aliquando autem pro maximis

* Plut. XII. Aline. 1 Oct. 1951 (1. I.S. (1953), p. 739 w///.); 1, Oct. 11)51 (1. I.X. [111].).
/». 599 χψ/); 5 1951 [955], μ. <12 Hubert I. /L Jr/»T/<x ¶/ pociun, I, n. 32 «97.

delictis iuste quis privatur maximo bono, quod est ipsa vita; atque experientia docuit interdum poenam mortis unicum remedium <>se, quo homines improbi etlicaciler a criminibus retrahantur: unde sine illa poena homicidia aliaqne gravissima delicta non satis vindicanter, neque societas humana contra ea satis protegeretur. — Deinde singuli homines se habent ad communitatem sicut membra (ad corpus; unde, sicut licet membrum noxium praescindere ob salutem corporis, eadem ratione licet malefactores praescindere ob salutem Reipublicae ‘). Non ideo quidem quia homo ad communitatem ordinaretur etiam quoad nira primana vitae ac integritatis corporeae, sed in casu delinquens hoc_suuni ms primarium delicto suo amisit, propter necessitatem reparandi ordinem laesum 3).

Propterea 15eus praecepit in Gen. 9, G: «Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundatur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo »; et in Num. 35, 33: « Nec aliter expiari potest, nisi per eius sanguinem, (pii alterius sanguinem fuderit ». Similiter in Novo Testamento in Apoc. 13,10: «Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi »; et in Rom. 13, 1 de publicam potestatem habente: « Non sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit ».

Doctrina Ecclesiae patet ex Professioni* fidei contra Waldenses ab Honorio 111 imposita (1208.); Catech. Rom., pars 111, cap. G, n. I. Confirmatur a Pio XII in Alloc. 13 Sept. 1952 *).

Eadem ratione et a fortiori licet sonti infligere poenas corporales et mutilationes.

II. Sola AUCTORITATE POBLICA, non privata, licitum est malefactores occidere in vindictam. Ratio est, quia occidere malefactorem licitum est in quantum spectat ad sahiteni lothis^ Connnunitatis; ergo ad illum solum pertinet, cui cura Communitatis commissa est cura autem boni communis commissa est Principibus auctoritatem publicam habentibus; ideo eis solis licet malefactores occidere, non autem privatis personis (n. 37G; S. Thom., 11-II, q. Gl. a. 3). Hinc vindicta illa popularis quae lynch dicitur in societate semel eonstituta admitti nequit.

.rRetjiibu iter non licet reos occidere, nisi prius uris ORDINE servato, *seiiltntia indicis condemnati fuerint. Ratio est, quia ius.

3. Th.. II-II. «. tu. a. 2.
3) S. Th.. II-II, q. (15, a. 2 n.l 3.
5) henr.. 125; cfr. ftlnin Denx.. 773 ne cp. Lcnnh XIII PtidoruH* officii. 12 Sept. 1891 (hrnz.. 1939).
b J. I. X. (1952) /i. 787. <‘fr. otlnni i’rlbllln In Slitiunrn der ZtU, 1|G (1950). p. 335*310; Schilling In Qimrbdschr. (1950). p. 21-27; Gtvlnwnhl- />/> Todetdrafc (1918).

naturae postulat ut audiatur in sui defensionem, et non nisi iuridice convictus condemnetur. ———

Nihilominus in nonnullis casibus admittitur exceptio, nimirum si delictum est notorium, si esset periculum seditionis, aut de Secus Reg»

^n' d'''>
<w- Notandum superest, quod index tenetur sub gravi concedere capite
»<f!<- damnato tempus sufficiens ad Confessionem, et etiam, nisi grave damnum
4-r- timeatur, ad Viaticum; in articulo mortis enim Communio iure divino
Æix— obligat (n. 379).

570. — Quaestiones. Qu a e r . 1° 4η milites aut satellites, tussi comprehendere et custodire sontem, possint eum aufugientem vel resistentem occidere.

Resp. Negat., etiamsi iam esset ad mortem damnatus; nisi ex speciali Principis licentia. Sequitur ex dictis (n. 380).

Qu a e r . 2° 4» umquajnnliceat tyrannicidium. *4. _ r

Resp. 1° Numquam fàs est occidere sive tyrannum *in regimine*, dve tyrannum *in titulo*, qui regnum pacifice possidet; quia nulli licet, nisi publicam habeat auctoritatem, occidere maleficum, quantumvis iniquum; unde in Concilio Constantiensi damnata est haec propositio de tyranno in regimine: «Quilibet tyrannus potest et debet licite et meritorie occidi per quemcumque vassallum vel subditum ». Excipe tamen quoad tyrannum *in regimine*, si populus in constituendo rege ius puniendi eum etiam per nr* poenam capitalem sibi reservasset (cfr. supra ». 563), vel si agatur de defensione necessaria contra actualement aggressorem (cfr. infra n. 571). Excipe insuper quoad tyrannum *in titulo* qui nondum factus est legitimus dominus, si fiat nomine legitimae auctoritatis, id legitimo modo permissis vel etiam praecipientis, ut si *proscriptus* declaretur. stl.,'

2° Nec licet occidere iniustum invasorem seu tyrannum *in titulo*, qui nondum est in possessione regni, nisi ex auctoritate legitimi Principis, aut propter iustam defensionem, aut in actu belli Reipublicae adversus ipsum; alioquin enim nemini licet privata auctoritate occidere quemquam (II. A., n. 13).

Caput III.

OCCISIO INIUSTI AGGRESSORIS

571. — De homicidio defensivo, quod dici etiam solet *necessarium*, quaerimus num et quomodo licitum sit ad defensionem 1° vitae, et integritatis membrorum, 2° bonorum fortunae, 3° castitatis, 4° honoris et famae, 5° proximi.

Principia. I. Defensio vitae et integritatis membrorum. *Cuivis licitum est iniustum aggressorem occidere ob defensionem VITAE suae et INTEGRITATIS membrorum SUORUM, dummodo fiat cum moderamine inculpatae tuffiae.* Ratio est, quia quisque habet ius tuendi vitam suam et integritatem corporis sui. et quidem magis providendi vitae suae, quam vitae, alienae; nullus ergo tenetur defensionem suiipsius praetermittere ad evitandam occisionem alterius. Neque obstat aeterna damnatio invasoris; haec enim non ex culpa sese defendentis, sed ex propria malitia ei accidit. — Non tamen licitum videtur *directe* mortem invasoris *intendere*, eo modo quo auctoritati publicae licitum est directe intendere mortem malefactoris in poenam eius delicti *); verum dicendum potius cum S. Thoma, mortem invasoris tantum permitti posse *tamquam effectum defensionis* *).

Dictum est 1° *cuivis*: nempe sive laieus est, sive Clericus, sive Religiosus: et quidem quocumque loco, etiam in ecclesia, et tempore divinorum Officiorum.

Dictum est 2° *licitum est*: nemo quippe *tenetur* tam cruento medio vitam suam tueri: imo actus charitatis est mortem amplecti, ne aggressor vita temporali simul ac. aeterna privetur. Quandoque tamen invasus *tenetur* se defendere, nimirum 1° si ipsemet esset in statu peccati mortalis; 2° si esset persona, a qua bonum commune vel familiae dependeat, puta Princeps, paterfamilias.

Dictum est 3° *cum moderamine inculpatae tutelae*: id est, ut id tantum efliciat, quod necessarium est ad propulsandam a. v. t. n. v. x. s. i. n. u. c. m.; quia quod necessitas non excusat, non defensio, sed vindicta did debet. Unde, si invasus possit, se sospitare fugiendo, aggressorem exarmando, vulnerando. mutilando, non possit eum occidere. Miles tamen non tenetur fugere, cum fuga probrosa sit militi; idem dicunt. DD. de viro nobili: sed

*) Ita tonet laigo, /K. hud. rl iure, disp. X, η. 119.

J) II-II, <l. III, <t. 7; cfr. Billimrt, De iure cf iud., diia. to, n, 4; l'riliniier, rt. 130; Vernieersclt, n- W.

LIB. III. TRACT. V. CAPUT III.

nostra aetate, cum nobiles non iam, ut olim, anna gestent, fuga illis non magis quam aliis ignominiosa est (n. 380, 381 ; S. Thom. 1I-II, q. (II, a. 7).

Item dicendum videtur de defensione *libertatis*, saltem eo in casu quo quis secus durae servituti vel diuturnae captivitati iniuste traditur; quamvis pauciores numero id expresse doceant l).

II. Defensio bonorum fortunae. *Tâcetauque occidere iniustum invasorem* BONORUM MAGNI VALORIS, *si afiterservari aut recuperari nequeunt*. Rationes sunt, quia 1° bona fortunae vitae humanae admodum necessaria sunt, utpote sine quibus vita aut simpliciter aut saltem commode sustentari nequit; ideo alter hominis sanguis vocatur; 2° etsi vita proximi praeferenda sit bonis temporalibus, quando proximus in necessitate versatur, id tamen necesse non est, quando bona iniuste praedari attentat.

Dictum est 1° *bonorum magni valoris*: quia vita hominis nimis parvi penderetur, si damnum exiguum cohonestaret occisionem iniusti aggressoris. Ideo iure merito Innoc. XI, damnavit prop. 31: « Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei ». Quando autem bona sint magni momenti, ex circumstantiis diiudicari debet, inspectis tum personarum opulentia vel indigentia, tum ipsarum rerum necessitate vel superfluitate.

Dictum est 2° si *aliter SERVARI nequeunt*: quia praefatum ius defensionis non competit, nisi circa bona, quae revera possidentur; non vero circa ea, ad quae ius inchoatum habetur, et quae possidenda sperantur; quia lime homo jwn met. defensor,, sed. aggressor, siquidem non vim illatam repelleret, sed ipsemet vim inferret. Cfr. prop. 32 et 33, ab Innoc. XI, et prop. 18, ab Alexandro VII damnatas.

^^Dicfum est 3° si *aliter recuperari nequeunt*: quia, si fur bona rapta asporter, et praemonitus de suo periculo dimittere nolit, vel ea iam in tuto posita defendere velit ne recuperentur, licet furem, si non sit alia ad recuperandum via, interficere; quia violenta retentio continuata rapina est (n. 383).

III. Defensio castitatis. *Eliam pro defensione castitatis liat aggressorem occidere, si alia via non suppetat se defendendi*. Ratio est, quia castitas meritissimo pluris aestimatur quam divitiae; quo a</ceim periculum consentiendi in delectationem concubitus dum admittitur; quare, si licet aggressorem facultatum occidere, inulto magis licebit invasorem castitatis interficere.

Quoad actus *impej-jectos* advertendum est, puellam, non solum dum violenter tangitur a protervo, sed et continuo post licito posse eum percutere iftapiV^ugnis, fuste et ictibus non periculo·^: imo haec agendi

*> Ita tenent d'Annibale, II, <i. 282; Cnthn-ln, *Thml. nmr.*, n. 373; PiacotUl-Uenniun, III n. 213.

ratio ipsi consulenda est: quia, nisi tali modo constantiam suam et displi-
centiam ostendat, silt<-r non facile discedet, aut alio tempore redibit (n. 386).

IV. Defensio honoris et lamae. *Pro defensione honoris rei*
FAMAE *regulariter* non licet *iniuslum aggressorem ocriflere*. Ratio
est, quia regulariter suppetunt alia media tuendi honorem suum.
vel famam, puta retorsio \cibalis, actio coram tribunali; atque in-
super, si liceret in casu occidere, facile excessus in defensione com-
mitterentur, idque cum periculo vindictae atque ut via panderetur
multis caedibus. Hinc ab Innoc. XI damnata est prop. 30: «Fas
est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam in-
ferre, si aliter haec ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum,
si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam ala-
pam vel ictum fustis fugiat». De illiciteitate vindictae privatae cfr.
supra n. 344.

Aliquando tamen, si quis *factis* gravem contumeliam intentet viro
honorato, e. g. si velit alapam impingere, fuste percutere, DD. admittunt
defensionem mortiferam, si aliter tantam ignominiam vitare nequeat;
quia, si licet occidere invasorem bonorum temporalium, licitum potiori
iure erit occidere injustum aggressorem honoris, qui multo pluris aesti-
matur quam divitiae. Haec doctrina speculative vera apparet: sed vix
umquam poterit in praxim traduci: nam ordinarie vel iniuria illata erit,
et tunc esset actus vindictae, qui reprobatur in prop, eit., vel vix non
immoderata erit defensio (n. 381: II. Λ., η. II).

Non tamçn videtur, seinper stricte prohibitum invx<orem honoris *statim*
post contumeliam illatam *pari* quam ipso intufit *iniuria* athccre atque hoc modo
honorem perditum sibi recuperare, si quis eum per indicem commode sibi recu-
perare non possit (uti facile obtinet in minoribus Jniujsj) atque simul in com-
muni hominum aestimatione censeatur honore ^trivalusT quando contumeliam
non statim retribuerit. Tunc ex quadam epikeia loco iudicis quasi per modum
poenae cuiusdam medicinalis invasor dicto mvd.9 castigari sine peccato poterit.
Id vero omittere ordinarie quidem magis evangelieae perfectioni conforme erit.
Cfr. Matth. 5. 38 wu Dicimus *statim*; si enim omnino postea fieret, mera vindicta
illicita foret. Cfr. Mare, n. 737, iv, a; Noldin, n. 334; Vennersch, n. 60S; Gdnicot,
Casus Conse., n. 151.

V. Defensio proximi. *Etiam pro defensione proximi licifum est*
iniuslum aggressorem occidere, sicut pro defensione suiipsius. Ratio
est, quia lege caritatis licitum est facere pro aliis, quod pro seipso
quisque potest; propterva licet partes innocentis suscipere l).

Hinc sequitur, etiam ad defensionem *bonorum* et *castitatis* proximi
posse invasorem occidi; modo tamen proximus opem quodammodo iin-

Multo mmrle videtur licitum In netu funcrctwlonta ruin cocdo cruento detendere honorem
ivllglonis. ut n| impii r m hachis umviter atque impune profanare Hunclpiimt: nisi lnd<* mitiora mata
tlm<*n«ta sint.

ploret, nain in istis *consentienti* non fit injuria. Atvero quamvis persona invasa raptui consentiat, si propinqua cognâuibne eoniuncta est, licebit eius castitatem defendere; quia tunc communis est iuiuria. Fftam proximi semper fas est defendere; quia, quamvis proximus morti consentiat, non est tamen vitae suae dominus, et ideo non valet aliis ius se defendendi adimere (n. 388-392).

572. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *An liceat amentem vel ebrium occidere si vitam aggrediatur.*

Rcsp. Affirm., ius enim defensionis nascitur, non ex iniustitia aut peccato alterius, sed ex eo quod natura unumquemque sibi commendat; quare, etiamsi ille peccato carcat, non ideo tollitur ius se tuendi, cum sufficiat quod quis non teneatur id, quod alter intendit, pati. Excipe tamen, si certo constaret aggressorem in statu peccati mortalis esse, invasus vero essetTTstatu gratiae; tunc namque aggressor foret in extrema necessitate spirituali. Ita Lugo, *De iustitia, disp.* 10, n. 143; Grotius, *De iure belli, lib.* 2. *cap.* 1, n. ni; Lessius, *lib.* 2, *cap.* 9, n. 42; Molina, *Do instit., tr.* 3, *disp.* 15, n. 7 (n. 390 *in fine*).

Quaer. 2° *An liceat paratum ad vitam aggrediendam praevenire.*

Rcsp. Dist. Negat. in actu remoto aggressionis, e. g. si quis norit inimicum insidias sibi parare; quia necdum ullam vim infert, quae vi repelli debeat, et regulariter poterit alia ratione declinari.

Affirm. in actu tam proximo aggressionis, ut ea moraliter censeatur incepta, e. g. si adversarius sclopetum arripit ut explodat, vel pugifinein ut feriat, et non sit alia via evadendi; quia tunc, est vera defensio eo ipso quod, nisi quis occidere volentem praeveniat, merito timendum est ne sera futura sit defensio. Extra tam proximam aggressionem praeventio vix umquam in praxi licita erit, tum ob periculum hallucinationis, tum quia raro continget ut desit alius modus evadendi (n. 387; IF. A., n. 19).

Quaer. 3° *An aliquando sit obligatio defendendi proximum contra iniuslum aggressorem.*

Resp. 1° *Generatim* loquendo, quisque tenetur ex lege charitatis suegurrere proximo vim injustam patienti et auxilio indigenti, si sine gravi incoimn,odo..QPfqi ferre possit, Quodsi accedat officii vel pietatis ratio, crescit obligatio, ita ut etiam cum gravi incommodo.auxilium praestandum sit; sic tenentur milites et Justodes, qui ad hoc eoriitucti sunt; sic quoque propinqua cognitione coniuncti.

2° Loquendo de defensione *mortifera*: a) nemo tenetur alterius vitam tueri cum propriae vitae periculo; nisi vita Principis invaderetur, a quo pendeat boni communis conservatio, b) Secluso propriae vitae periculo, neque exstat obligatio *charitatis* vitam proximi defendendi caede aggro-Boris; quia charitas non obligat tanto onere, inquinandi nempe inaniis suas humano sanguine, et subeundi gravia incommoda, puta inimicitias, publicam iustitiam, quae ex homicidio etiam licito oriri solent. Dixi: *obligatio charitatis*: quia *ex officio* tenentur milites et custodes ad securi-

ÛCCI8ÎO INNOCENTIS

tatem civium conducti; imo, cum agitur de bono communi, «i nempe latrone# inscctaiidj./int, tenentur etiam cum periculo vitae. Deinde *ex pietate* tenentur cognaTi in primo gradu, puta si invasus⁴esset parens, filius, uxor, frater aut soror (n. 390; 1Γ. A., n. 17).

Caput IV.

OCCISIO INNOCENTIS

Agemus: 1° de occisione innocentis generatim, 2° de occisione foetus.

Articulus I.

Occisio innocentis generatim.

573. — Homicidium innocentis potest esse vel voluntarium, sive directe sive indirecte, vel involuntarium seu casuale.

Principia. I. *Nulli umquam lret directe occidere innocentem.* Est enim actio intrinsece mala et iniusta, eum nemo sit dominus vitae alterius; et est lege divina expresse prohibita in Exod. 23,7: «Insontem et iustum non occides». Ergo nec etiam auctoritati publicae ob bonum commune id licitum est (n. 393).

Hinc ad quaesitum « num licitum sit, ex mandato auctoritatis publicae, directe occidere eos qui, quamvis nullum crimen morte dignum commiserint, tamen ob defectus psychicos vel physicos nationi prodesse iam non valent eamque potius gravare eiusque vigori ac robori obstare censentur », S. Off., approbante Pontifice, 2 Dee. 191(L respondit ■ *negative*. cum sit; iuri naturali ac divino positivo contrarium » ‘).

II. *Aliquando, gravi exstante causa, licitum est indirecte cooperari ad mortem innocentis, faciendo aut omittendo aliquid, unde praeter intentionem sequitur homicidium.* Ratio est, quia quando ex actione licita immediate sequuntur duo effectus, utm- bonus et alter malus, et_bOJUts_CQn)p.ensat malum, licet intendere bonum et permittere malum («. 393).

• III. *Non eat rena homicidii ille, qui etiam aine causa exercet omu* parum periculosum, *ita ut raro ex eo mors eveniat*, dummodo debitam diligentiam adhibeat ad mortem cavendam; <piia tale homicidium nullatenus est voluntarium, sed omnino casuale. — Contra vero, si opus est *valde* periculosum, ita ut ex eo *frequenter* mors accidat, quantavis adhibeat diligentiam, reus est homicidii; quia tunc homicidium est voluntarium indirecte in causa, et, cum haec posita est sine iusta et praevalenti ratione, imputabile est (n. 398; II-II, q. 64, a. 8) ').

574. — Resolutiones. 1° Non licet occidere lethaliter vulneraCos, nec quosvis moribundos, ne diutius patiantur²⁾; neque rabidos, ne aliis noceant, si aliter a nocendo cohiberi possint.

2° Non licet postulare vel peragere *punctionem cordis* in defunctum, eâ intentione, ne forte vivus sepeliatur. Ubi vero indubia signa mortis adsint, medico non est illicitum eam peragere ad animum propinquorum, ex metu mortis apparentis perturbatum, tranquillum reddendum; modo declaret se eam non peragere nisi ex certa persuasione mortem iam locum habuisse (Noldin, n. 339; Mare, n. 740).

3° Si tyrannus minetur urbis excidium, nisi innocens occidatur, non licet eum necare, etiamsi ipse morti suae consentiat. Probabilius tamen liceret eum *tradere* tyranno, si ipseinet se tradere renuerit; quia eo casu innocens tenetur se tradere pro bono communi, ac. proin, si ipse culpabiliter recuset, non est amplius innocens (n. 393).

1° Non licet legatos aut oblides* occidere, etsi hostes, qui illos miserunt, fidem datam non servaverint: quia sunt innocentes (n. 393).

5° Peccant grantor medici, obstetrices, custodes infantium et infirmorum, si ex gravi negligentia horum mortem non impedian, cive causam dent, vel eam accelerent. Item, si ex imperitia graviter culpabili aegrotis noxia praebeant (Gury, n. 101).

6° Licet in bello to/melita beftica in urbem obsessam dirigere, quamvis inde multi etiam innocentes mortem passuri sint ; quia eorum mors praeter intentionem sequitur (n. 393).

7° Homicidii rei sunt parentes, qui in somno suffocant infantem, quem temere secum in lecto collocarunt ; dummodo tamen periculum animadverterint (n. 398).

8° Non licet navigantibus mari iactatis et scapha c naufragio evadentibus, ad levandam scapham, quam mergendam timent, alios in mare proiicere quam qui ultimi in scapham descendentes causa sunt cur mergenda sit; hi enim soli nocentes, ceteri vero innocentes sunt (Konings, n. 473, *sub* 0°).

*) Ik. Irnvnliiritatr quae contnihltur ox homicidio volnntnrlo. cfr. fom. H. n. 606.

2) Hic dictu entlmniuda stricto muihii; de InyKloyl heiihii vide #u|»m η. 260. // 0. Do IllicrIUk CUTHimnMhu* rtrlrto M·uπ cfr. *Cahier* bnrnnrc* (1919). η. 2; Bosrlit In *Perflet Mnnus* (1952). 1«v< Him; Fnl>n*iniN In /VHodirtt (1951). p. 252-275; Sulllvutl. *Catholic leachin(J on the inonihly of eulhanutia* (1919).

Articulun H.

Occisio foetus.

575. — Praenotanda. Fôètò* iert ovum focmfaeum semine virili ioβoηηφ^ tum; in qua foecundatiouô consistit *conceptio*. Ante quintum a conceptione men- sem foetus dicitur *embryo*. Circa *infusionem animae humanor*, quo momento locum habeat in footu, disputatur: alii putant in ipso momento foecundatiouie, alii momento quodam posteriori, quando scilicet embryo iam aliquam formationem humanam accepit; .quaestio hucusque cum certitudine decidi non potest *). Solet autem foetus per circa novem menses permanere in utero (*praegnatio* matris); post novem menses foetus est maturus et sequi solet *partus*, qui consistit in emissione foetus per vaginam.* Ante septimum praegnationis mensem foetus est immaturus seu non viabilis, ita ut egressus ex utero fere semper moriatur; ejectio foetus immaturi ex utero matris dicitur *abortus* Si emittitur foetus post septi- muni, sed ante nonum mensem, foetus est viabili-, sed praematurus, unde etiam *parius praematurum* vocatur 2). Tum abortus tum partus praematurus arte pro- vocari possunt. Aliquando demum foetus sponCelbm egreditur, v. g. ob nimiam arcitudinem matris vel ob ipsius foetus situm anormalem intra vel extra uterum (foetus ectopicus seu extrauterinus). Tunc praesertim variis operationibus chirur- gicis loco suo extrahitur.

Porro, procuratio abortus mortem foetus seciim ducit: procuratio partus praematuri vitam eius periculo exponit: quaevis demum extractio chirurgica sive foetus sive matris sive utriusque vitae periculum vel etiam mortem secum ducit; unde de procuratione sive abortus sive partus praematuri in genere. atque de nonnullis operationibus chirurgicis in specio dicamus oportet.

C*''

—

§ T. - PROCURATIO ABORTUS.

576. — Principia. 1. *⁊uinquam licet directe procurare abortum.*
'LikZ elîains* foetus adhuc ii^nunns esse supponatur. Constat ex traditio-
-Ç" nali doctrina Ecclesiae: ita ex (oust. *Effraenatam* Sixti V 29 Oct.
1588; Deer. S. Off. 23 Iulii 1895; Eue. Pii XT *Casti Connubi* 3) et
Alloc. Pii XII 29 Oct. 1951 *). Ratio est, quia si foetus est animatus,
VāS. committitur homicidium perfectum, eoque atrocius, quod persaepe
* 'animam simul vita aeterna privet; si nondum animatus, vivus tamen

9 ('(r. S. Th.. *HI Sent., dimt.* 3. ./. 5. <i. 2 r.; s. Alt., n. 391. Statum quaestionis una
<uiu nixumentle pr<» oppositis Muintentie invenio apud Lanxa. /xi questione drl inomenlo in cui
Vnniina rationale t infusu nrl eor|M» (1910); Joka in *Perflet Munus (Medicina r Murale)* (1951).
P. 15-30; Niedormcyer, *Handbuch der mpesiellm Pastonihncdiein.* HI, p. 101-138; Hudccaok in
.Inqtlinim (1952). j>. 102-181.
) SI hnlHTl pomit Incubatio iirtlflclulls. tortu ctnlm post sextum tnvnscm in sita retiîWri
potcet,
3) J. .1. .S\ (1930). p. 562.
.) J. (1951), p. 838 <*/>|.

prolis praeferre vitae suae temporali (*n.* 394; H. Δ., *n.* 25, 20). Re-
cole dicta ji. Jyb^et 58.

Porro abortus”nq>i
raliter certum est, non

Uismi, quando mo-
matn non supervi-

aboriatur.

Denique, si aequale est periculum abortus, sive remedium su-
mitur sive omittitur, illud adhibere licet, ut patet; quia tunc, sine
maiori periculo foetus, vitae matris consulitur (*n.* 394).

577. — Resolutiones. Homicidii rei sunt: a) Qui percutiunt vel ter-
rificant mulierem praegnantem, ita ut abortus sequatur. Item mulieres
gravidae, (piae gravi imprudentia variis modis abortus causam proximam
ponunt: duro labore, gravia onera portando, pedes in aqua frigida la-
vando, magnum iter pedestre faciendo, vehementi tristitiae vel irae pas-
sioni indulgendo, etc. b) Puellae ex fornicatione gravidae, quae abortum
attendant potionibus, saltibus, balneis, valida percussione et compressione
wntri8) etc.

578. — Poenae ecclesiasticae. 1° *jneguUgex t^delicto*, qui
foetus humani abortum procuraverant enectusecuto, omnesque
coopérantes (can. 985, 4°). Hoc tamen delictum irregularitatem
non parit, nisi fuerit grave peccatum, post baptismum perpetratum
(can. 98G). ‘r. W, t-

Dicitur: foetus *humani* abortus; non dicitur foetus *animati*, ut in iure priori;
sive ergo iam anima rationali informata creditur, sive non creditur, semper incur-
ritur irregularitas. Ita recto Vermeersch, *n.* 708; Cerato, *n.* 164, *p.* 273; contra
Noldin, *n.* 342; Augustine, IV, *p.* 490. — De cetero cfr. infra tom. II, *n.* 606.

2° Procurantes abortum, matre non excepta, incurrunt, effectu
secuto, in *excommunicationem* latae sententiae Ordinario reservatam;
etsi sint clerici, praeterea *deponantur* (can. 2350, § 1). Explicationem
censurae vide infra *toni.* II, 1073.

579. — Nota pro praxi. Feminae ex delicto gravidae plerumque
a Confessorio caute, interrogandae, sunt de abortu eiusve tentamine.
Panterhac de re. interrogandi sunt viri, qui fornicati sunt; non raro
enim abortum consulunt, aut etiam remedia ad illnm_praebent.

§ II. - Procuratio partus praematuri.

580. — Principia. I. Ex gravi causa *licet* partum praematurum procurare ¹⁾: si nempe terminum naturalem praegnationis pYspectanilo mater vel proles vel utraque periculo mortis exponeretur. Ratio est, quia tunc haec operatio meliori (pio potest modo et matris et prolis saluti providet.

Id autom in tribus casibus evenit, nempe: 1" ob mulieris mtuuo&W, quando propjgrea^ ali**-una parte partus maturus sino operatione periculosa vel mortifera tien non poterit, puta sine sectione cacsarea; ab altera voro parte prudenter sperari potest fore ut foetus sine magno periculo matris vivus et viabilis praemature educi possit; 2" in morbo aliovo casu periculoso matris, si salus matri» partu praematurato sperari queat; si enim mater moreretur ante partum naturalem, foetus pariter summo in periculo versaretur; 3° si iudicio medici non possit foetus aliter baptizari; quia salus aeterna foetus praevalet periculo mortis temporalis, secundum supra tradita n. 351. Probe autem notandum est, ad huius medii usum medicum debere tempus opportunius pro matris et prolis salute eligere.

II. *Extra supradictos casus no» licet partum^ nraemaluruni procurare*, quia, cum infans praemature eductus debitis sit, huiusmodi partus non caret periculo pro conservatione vitae infantis; cui periculo illum directe exponere non licet, nisi ad matrem vel prolem a maiori periculo praeservandam (Capellm., *Medic, past., pay.* 22,23. Cfr. etiam responsum S. Officii I Maii 1898, ad I).

§ III. - Nonnullae operationes chirurgicae.

581. — Operationes chirurgicae quibus foetus aliquando extrahitur, aliae certo semper sunt illicitae; aliae debitis sub conditionibus certo licitae sunt; aliae demum tales sunt, ut de earum liceitate disputetur.

I. Operationes certo semper illicitae sunt omnes operationes, CERTO DIRECTE OCCISIVAE FOETUB; nempe: EMBRYOTOMIA SOU SCCtio mortifera foetus in utero matris, eiusque species: craniotomia, qua, perforato cranio foetus, prius extrahitur massa cerebrialis, et EVISCERATIO, (pia prius extrahuntur viscera foetus. Hue etiam spectat ille modus agendi quo *fluxus electricus* trans uterum deducitur ad foetum occidendum.

Iamvero nulla species embryotomiae est licita. Constat ex resp.

¹⁾ Puta per punctionem secundinarum. qua liquor nmnll etillult.

S. DIT. 31 Maii 1884 et ex Enc. *Casti Connubii*, ubi huiusmodi letiferae sectiones diserte damnantur^{*)}). Ratio autem manifesta est; etenim directum homicidium innocentis numquam est licitum, utpote intrinsece malum; atqui praedicta operatio est occisio innocentis directe intenta tamquam medium ad salvandam matrem; ergo nunquam est licita. Neque dicere iuvat infantem esse injustum aggressorem vitae matris; id enim perabsurdum est, eum infans nihil agat, sed placidissimus sit, et nonnisi ex naturali cursu rerum fiat matri causa mortis. Ad haec embryotomia aeque periculosa est pro matre ac sectio caesarea, quae multos infantes salvat; haec ergo prae illa eligenda est.

Etiam in *dubio* de praesentia foetus viventis embryotomiam peragere non licet, quamdiu probabile est adesse foetum viventem^{*)}).

QUAERITUR, *quid Parocho vel Confessario agendum sit, si medicus suadeat embryotomiam, vel mater eam exoptet.*

Hesp. Quantum *ad medicum*, si spes fructus adsit, tenetur eum admonere de illius operationis malitia, ut infanticidia omittat. Quoad *matrem* autem, debet illi hanc operationem dissuadere; atvero, dum mater in bona tide versatur, prudentia saepe suadebit ipsam de gravi obligatione non monere, propter periculum, ne forte ex metu mortis non obtemperet et in malo statu moriatur. Denique sectio caesarea utrique enixe suadenda est.

582. — 11. Operationes aliquando certo licitae sunt omnes operationes quae certo non sunt directe prolis occisivae atque versantur circa foetum viabilem. Tales autem operationes esse possunt: 1° sectio Caesarea, quae consistit in incisione ventris, qua facta foetus ex utero extrahitur; 2° synpiiotomia seu hebosteotomia, qua aretudo pelvis per scissionem cartilaginis duo ossa coniungentis removetur⁴⁾; 3° laparotomia, qua exciditur tumor, ut extrahi possit foetus extrauterinus; 1° operatio porrensis seu amputatio utero-ovarica.

Porro, omnes hae operationes certo sunt licitae, dummodo periculum mortis matris, spectata eius valetudine et chirurgi peritia, remotum tantum sit, et spes affulgeat consulendi vitae tam temporali quam spirituali prolis. Utrum mater aliquando *teneatur* similem operationem subire ad salvandam prolem, ut scii, baptizari possit, dicetur in tract. de Baptismo, *tom. II, n. 57*. Doctrina tradita confirmatur decisionibus S. Officii 1 Maii 1898 et 5 Maii 1902.

^{*)} J<7h .S. Sali*, vol. XVII» p. 550. MIntuin Kreponsuin CAilrm S. C. 19 Ailß. ISS9 applicat nd · quamcuin<|uo chinintleniii Operationem directe oeclnhmin foottt» vel mntrh octanti·* » U6riu IW. (I«90). p. 73).

^{*)} J. .I. S. (1930), p. 502.

^{*)} Cfr. V. K. St. (1911), p. 337: Swccn. />r hutitia, h. 519: .V. /&T. TM4. (1905). p. 190.

⁴⁾ Cfr. A. K. St. (1912), p. 79.

— 583. — III. Operationes de quarum liceitate disputatur. Sunt nonnullae operationes peractae dum foetus est immaturis atque operatione peracta certo moritur. Sunt: 1° ablatio uteri morbidie infecti (carcinomate v. g.) vel etiam ablatio tumoris qui matrem in summum discrimen reddit quimpie auferri non potest quin simul uterus auferatur; 2° punctio involucri (ita ut (luat liquor amnii) jn casu hydramnii acuti vel collapsus seu incarcerationis uteri retroflexi qui sine voluminis diminutione reponi non possit; 3° ablatio tumoris in quo foetus immaturus certo vel probabiliter invenitur, in casu conceptus extrauterini, sive sit in ovariis, sive in oviductibus, sive in cavitate abdominis.

i Circa has operationes haec statuenda videntur: 1° Ablatio uteri — morbidie infecti vel etiam ablatio tumoris lethalis qui sine ablatione uteri auferri nequit, ad vitam matris salvandam licita est; quum non videatur continere occisionem directam. Etenim, ut habeatur occisio directa, requiritur ut actio sive ex fine operis seu ex obiecto sive ex fine operantis, occisiva sit. In casu autem occisio foetus non est finis operantis; non enim aufertur uterus quatenus foetum continet, sed quatenus est infectus; sed neque est finis operis seu obiectum actionis; obiectum enim operationis non est nisi ablatio uteri seu uterus auferendus; praesentia foetus non est nisi circumstantia, obiectum afficiens; foetus enim in se seu in clementis suis vitalibus intrinsecis nullo modo afficitur, sicut obtineret si placenta qua talis auferretur. Quippe quae sit organum *graviditatis* essentielle. Nam uterus non est organum foetus sed matris, etsi ad vitam foetus sustentandam ordinatum. Neque ligando praevis arteria matris foetus in se attingitur: nam mater et foetus circulationem sanguinis sibi propriam habent. Nec refert quod ex tali ligatione damnum foetus ante bonum matris oriatur; quia ut licite procedatur sufficit ut salus seu bonum matris non mediante malo seu morte foetus obtineatur; non per se propter mortem foetus, etsi post eius mortem. Neque obstat quod uterus est organum matris *ab ipsa natura* ad foetus vitam ordinatum; inde foetus quidem ius habet ne in conflictu cum iure matris ad vitam directe functionibus uteri privetur, ut si talis privatio esset finis operis operantis; sed in casu non est finis operantis, neque finis operis seu obiectum, sed est mere *effectu* ablationis uteri. Supponitur semper, ut patet, spem baptismi ex operatione non minui ').

) lamdlu luuv -< ntentln n pl.-rleque theologia admittebatur. Cfr. .V. 11. J'AAiL (1912). p. 090: (1913). p. 1'13; (1914), p. 220; A K. SI. (1909), p. 39 (pro); (1900). p. 300 (contra). UltituUv.ro luinh rvlcbrie cùntroventi hac do ro cxnndt inter thcologoe. Soho oppoencrunt sontantiao nontrar Gemelli ct Mancini; cam defenderunt VerxncorHch, Jana^n, Payen, Morkclbaah et alii. Optimum rtdaUonrin do controversia vidisin npud GuPnaro in /x/rw/ombi In *Ptrftct Munu** (*Medicina t*

2° Punctio involucris licita est, ubi fieri potest sine probabili periculo abortus ¹⁾).

3° In casu conceptus extrauterini illicitum est ipsum foetum - "77 immaturum ex tumore extrahere; quia talis actio directam abortus procurationem constitueret.

1° LL-jiblalione *jpuLus tumoris* in quo certo vel probability foetus immaturus continetur, non constat inter auctores utrum licita fieri possit necne; et idem dicendum de punctione involucris, ubi haec sine probabili abortus periculo fieri nequit. — Plures censent has operationes non licere casu quo foetus sit immaturus, etiamsi mater sit in praesenti mortis periculo; quia censent ibi haberi directam occisionem vel *directam abortus procurationem*; et specialim quoad primum casum (conceptus extrauterini) provocant ad decr. S. Off. 5 Maii 1902, quod, adducens responsum 1 Maii 1898, illicitam declarat extractionem foetus ectopici adhuc immaturi. — Nec tamen desunt (pii autumant has operationes posse fieri licitas ob summum et *praesens* discrimen vitae matris, quod secus tolli non possit; supposito utique quod operatio fiat eo modo ut foetus possit baptizari. Ratio est quia secundum illos non continent directam occisionem vel directam abortus procurationem, et quoad responsum S. Officii observant a) deesse approbationem pontificiam et b) illud ad eos casus restringendum esse, ubi habetur directa abortus procuratio, puta per extractionem foetus c tumore *).

-c,

Etenim, ita illi, quoad punctiorem involucris occasione hydramnii acuti vel uteri retroversi et incarcerati. non ita clare continet occisionem directe voluntariam, ubi medicus eam peragens inde damnandus sit. Non enim videtur cetero liquorem amnii esse elementum vitale foetus; indeque punctiorem qua talem esse habendam tamquam vulnus lethale: insuper, non intenditur liquoris effusio tamquam foetus abortiva, ut in abortu directo obtinet, in quo abortus ipse est medium ad matrem salvandam; sed intenditur solius liquoris effusio unice tamquam medium ad uteri volumen reducendum: quo facto, mater salva esset, etiamsi foetus remaneret *).

Similiter quoad extractionem tumoris, foetum immaturum conti-

mnrar) (1939). **/l.: de in npud Mckelbaoh, *Quar^Hunt* dr rmbryidugiu cl nirrilUntioHC (1937). p. 2910: ubi («tinni fu-lu* refutantur oblvclmes ndvcr-nrinruu qulbw» stiprn In textu breviter rvtqxindlniu*. Confusio praisvrtlm vx boo provenire videtur quod non bene dhtinguitur Inter obiectum et circiiniHtanthun nctlnnl*. SententIno Itcnlgnc bun longe ante istam disputationum in antecedentlbutt odltlonlbuM adbiuwlinu*. non auctoritate plurimorum theologorum, sed studio et convictioni' peixmall ducti.

1) Saltem ubi agitur de hydramnio nento. punctio eo modo fieri poeae videtur quo sola pars liquoris* vflnlt neque sequitur abortuh.

2) (ir. Lehinkuld. I. n. 1010. 1011.

3) Favent. *Shidicn* (1910), *Hijblad*. Juni, Oct.: Antonelli. II, a 110 et 1909; Cornell»^, η. 191; nun ita invent Λ, /C. Th. (1913), p. 165; Venncerech, m. 627.

nentis, donec aliter a S. Sedo declaratum fuerit, medicus eam perûgen.' sed pandus stare ulterioribus declarationibus S. Sedis, iuxta illos non videtur damnandus, si in praesenti matris periculo eam peragit tamquam necessariam ad matris vitam in tuto colloeaTiilam. Ratio est quia putant tumorem illum esse aeque bene morbidam matris affectionem ac uterum carcinomate vel alio morbo affectum; quem tamen amputari posse plerique concedunt. Non enim praesentia *foetus qua talis* matri est nociva; sed anonnalis praesentia *tumoris* in quo continetur foetus¹⁾, lino est. qui idem censeat de operatione pei'hcfâ etiam *anti* urgens matris discrimen, sed cum certa eius praevisione *).

Nota tamen rem restringi ad casum ubi tumor *extrahitur* ita ut foetus baptizari possit : non ergo inde deducendum etiam licere foetum vi electrica vel immissione morpbii perimere; id omnino non licet, quia sic foetus directe occiditur et certo iam Baptismo privatur.

Perdifficile est hac in re aliquid sufficienter certum determinare. Nihil aliud restare videtur nisi ut a S. Sede tutam aliquam normam agendi in materia tam ardua exoptemus.

N *CHOLI ON*

De laesione animalium.

583 bis. — Materia haec proprio non pertinet ad quintum praeceptum; hoc enim prohibet violare *ius* ad vitam et integritatem corporis. Sed ius aliquod tantum competere potest entibus ratione praeditis; haec enim sola dominio lib^{or} 4^-*tatis aliquid possidere valent tamquam suum in qua possessione ius consistit. Cfr. infra n. 645. Nihilominus haec materia ad quintum praeceptum reduci. Propter aliquam similitudinem materiale in nonnullis actibus eirea animalii. ut occidero, mutilare, vulnerare, cruciare. Attamen isti actus non totam materiam comprehendunt: dantur enim etiam alii actus, ut animalia privare libertate, auferre ova avium, mei apum, destruere animalium nidos aliave rwoptacula. Mi actus potius similitudinem materiale habent cum materia septimi praecocepti; nihilominus quum actus prioris generis sub respectu ethico maiorem inovoro soleant difficultatem, ideo practice sat merito tota materia insimul hic brevi absolvitur.

I. Nulla umquam iniustitia inferri potest animalibus; non enim, ut iam dictum est, iuris capacia sunt. Insuper, creaturae irrationales nullo modo sunt propter seipsas sed unice et totaliter propter hominis utilitatem, prout patet ex manifesta intentione naturae, in

1) Favet Lelnnkuhl. / . r.; Antonelli in ed. 1905. p. 221 (non vero postea); Génlrot-Satanftitf. n. 337; Pnhnmer, II. n. 116; cfr. etiam .V. R. Th. (1913), />. 161. Contra voro Finnoy in *Tkr Ecrl. Rrriru'* (1928), p. 51.

1) Favet Darin in *The Eccl. Review* (1927), p. 275, 105 .*/.; praeflertlm p. 108-110. Innititur praeaertiiu eo quod pmefnmtlo extrauterina proprie *inde ab initio* habenda est tamquam verv aerium pcrleulum pro matre. Neque liquet Lehmkuhl ab hac wntentla esse alienum, Cfr. otlmn *The Ecrl. Review* (1928). p. 113. Pari modo favet Bou-aren S, I. in *Ethica of Ectopic Oixrutionf* (1933).

S. Scriptura confirmata (Gen. 1,26). Quapropter sunt in pleno hominis dominio, nee umquam homo in iis adhibendis iniustitiam erga eas committet, sive eis utitur in veram suam utilitatem sive etiam iis mere abutitur. Nihilominus in iis adhibendis per accidens potest peccare contra iustitiam, erga eos scii, qui ius in animalia aliave entia irrationalia haberent.

11. Neque peccari potest contra aliquem amorem et multo minus contra caritatem animalibus debitam. Caritas enim spectat ad ordinem supernalliraient et ad eos solos qui beatitudinis caelestis participes sunt vel fieri possunt. Sed neque ulla obligatio amoris naturalis adstrui potest; imo animalia non possunt esse obiectum veri amoris rationabilis etiam non obligatorii; quod enim nullo modo est propter se, sed pro homine mere rationem medii seu utilis habet, nullo modo potest amari rationabiliter propter se seu amore benevolentiae sed solo amore concupiscentiae. Multo magis excluditur amicitia cum animalibus, cum desit communio vitae in (pia fundatur. Nihilominus homo aliqualem benevolentiam erga animalia nutrire potest, maxime ob quamdam similitudinem eum hominibus (piam in sua vita sensitiva exhibent.

111. Potest tamen peccare homo in adhibendus animalibus quatenus eorum usus non est regulatus secundum rectam rationem, ita ut potius abusus dicendus sit. Hoc fit quoties homo ea sine ullo recto line vel modo vel in adiunctis indebitis adhibet, praesertim vero si tali modo brutis instinctibus indulget.

Hinc: 1° Crudelitas qua quis delectatur in vexandis animalibus, duritia et inclementia (insensibilitas) qua quis indifferens maiores dolores infert animalibus (vel ea pati sinit) quam vera utilitas exigit, peccatum constitunt. Verum tamen huiusmodi per se saltem veniale non excedit, etiamsi vexatio sit enormis; quum deordinatio solummodo invenitur in modo quo homo dominium suum in animalia exercet, non vero in ulla iuris vel charitatis laesione.

2° Merito doctrina traditionalis fert licitum esse occidere, mutilare animalia aliove modo eis malum inferre, non solum quando hoc est absolute necessarium, verum etiam quando utile est homini. Immerito nonnulli moderni acatholici sive viri sive praesertim mulieres docent illicitum esso occidere vel mutilare animalia nisi propter ipsorum animalium bonum, v. g. ad liberanda ea a doloribus. Excessus morbosus et risu dignus est erigere nosocomia pro animalibus aegrotantibus vel refugia pro senescentibus.

3°, Licita est vivisectio, dummodo sit vere necessaria vel valde utilis humano bono, v. g. evolutioni scientiae ut physiologiae vel medicinae. Actio contra vivisectionem non est tamen prorsus reiicienda, dummodo

impugnet non omnem vivisectionem sed abusus qui in ea committuntur. Utilitas vivisectionis videtur negari non posse. De cetero, non est error iuris sed facti tantum, si quis ideo impugnet omnem vivisectionem quia eam reputet prorsus inutilem.

1° Actio pro defendendis animalibus, si intendit impugnare crudelitatem, inclementiam etc. erga animalia, bona est et occasione data Ecclesiae laudes promeruit. Nec quaedam exaggeratio in mediis ab illa actione adhibitis totam actionem (pia talem corrumpit. Multi tamen moderni hac in re propugnant falsa principia quibus catholici consentire non possunt. Errores isti, sanae doctrinae traditionis! et praxi omnium hominum etiam virtuosorum contrarii, facile a fere omnibus ut errores agnoscuntur. Quare qui eos propugnant, non tantum veritati detrahunt sed etiam valde nocent scopo proposito, retrahentes multos a cooperatione ad huiusmodi actionem.

Caput V.

DE DUELLO

584. — Notio. Duellum, quasi *duorum bellum*, prout accipitur in lure, solet definiri: Singulare certamen inter duos (vel subinde plures), ex conducto de loco, tempore et armis susceptum idque armis de se aptis ad mortem, vel grave vulnus infligendum.

Divisio. Duellum est: 1° *Publicum*, si publica auctoritate suscipitur; *privatum*, si fit privata auctoritate.

2° Duellum *sollemne*, quod fit cum certis caeremoniis, nempe adhibitis testibus, quos *patrinos* sive *secundantes* vocant, atque literis provocatoriis; *simplex*, quod quidem ex conducto, ac designatis tempore et loco fit, at sine sollemnitate.

3° Duellum *ad mortem*, si fiat cum intentione occidendi: *non in primum sanguinem* si cum intentione *vulnerandi* tantum.

585. — Principia. I. *Limium est duellum auctoritate publica* ob BONUM commune *assumptum*, puta ad finiendum bellum. Ratio est, quia non apparet cur duo vel pauci non possint congregari, cum toti exercitus id possint; quin etiam id suadet humanitas, ad parcendum sanguini bellicae calamitates declinandas (n. 400) ‘).

1) Cfr. Umberg In *Præf.* (1917). /*. 101-108, ubi et de obliquo tunc duelli committendi eligendo minus nihil.

11. *Duellum* OB *a i s a m p r i v a t a m s u s c e p t u m , s e m p e r e s t g r a v i t e r i l l i c i t u m*. Ratio est, quia tantum abest ut sit legitima defensio, ut contra mutua sit aggressio ex consulto facta, et privata vindicta; unde malitiam habet duplicis homicidii, sui scilicet ac proximi. Patet etiam ex Concilio Trid. quod *sess. 25, cap. 19 ref.* sic loquitur: « Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex christia.no orbe penitus exterminetur ». — Adde demum quod duellum est medium prorsus ineptum ad finem ob quem solet provocari, ad laesum nempe honorem reparandum.

Scitu necessarias hic subnectimus 5 propositiones circa duellum a Benedicto XIV damnatas in Const. *Detestabilem*, 10 Nov. 1752:

1° « Vir militaris, qui, nisi offerat vel acceptet duellum, tamquam formidolosus, timidus, abiectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indoquo officio quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debitae ac promeritae spe perpetuo carere deberet, culpa et poena vacaret, sive offerat sive acceptet duellum.

2° · Excusari possunt etiam, honoris tuendi vel humanae vilipensionis vitandae gratia, duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.

3° « Non incurrit ecclesiasticas poenas, ab Ecclesia contra duellantes latas, dux vel officialis militiae acceptans duellum ex gravi metu amissionis famae vel officii.

4° «Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, (piando alio remedio earum iactura propulsari nequit ♦

5° «Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatae, in qua nimirum, vel negligentia vel malitia magistratus, iustitia aperto denegatur ».

Iain antea Alexander VII proscripserat hanc prop. 2: «Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptaro, no timiditatis notam apud alios incurrat ».

Pertinaciter docens vel defendens aliquam ex hisce propositionibus subiacet poenis ferendae sententiae, can. 2317 expressis.

Do turpitudine duelli cfr. etiam epist. Leonis XIII ad Episc. Germ, et Austrine Hungarian, 12 Sept. 1901, *Acta Leonis XIII*, vol. XI, p. 283.

586. — Resolutiones. 1° Illicitum est duellum, etiam ex auctoritate publica, ad vires vel armorum peritiam ostendendas, ad iniuriam vindicandam, ad liVem terminandam, ad veritatem vel innocentiam manifestandam, quae ultima causa *purgatio vulgaris* dici solet, et damnata fuit ab Ecclesia in *Cap. 1 et 2 de purg. vulg.* Ratio est quia vel eiusmodi motiva non sufficiunt, cum bono communi non prosint, vel duellum est medium ineptum. — Similiter illicitum est ob defensionem honoris sui, ad aver-tendam ignominiam; dementia enim est seipsum et proximum morti obiicere ob perversam mundi opinionem (n. 399).

2" Illicita sunt tum duella *ad primum sanguinem*, tum duella *facta* sine animo vulnerandi; quia priora per se periculosa sunt, etiam quoad vitam, et Clemens VIII in Constit. *Illius rices*, 17 Aug. 1592 ea prohibuit; deinde omnia dant scandalum, atque duellis fatalibus ansam praebent (n. 399).

3° Nobilis vel miles provocatus ad duellum, licite respondere potest: «Ut Christianus non possum acceptare duellum; paratus tamen sum ad me defendendum contra iniustos aggressores » (n. -100).

4° Non est duellum stricte sumptum, si duo ob iniuriam subita ira excandescentes se provocant ad pugnam, statimque ad aliquem locum progressi congregiuntur; quia non pugnant ea? *condicto*. Similiter, si quii alteri dicat: «Tecum pugnabo prima occasione, qua mihi obviaveris»; quia deest designatio loci et temporis. Pariter, si inimicus paratus ad te occidendum, ex petulantia tibi arma offerat, ut sic fortunam experiaris; tunc, enim, si evadere nequeas, cogeris ad defensionem, et alter est aggressor (n. 400, 401).

587. — Poenae contra duellantes. Sunt: 1° *Excommunicatio* Sedi Apostolicae simpliciter reservata in quam vi can. 2351. § 1 ipso facto incurrunt:

a) *ipsi duellum perpetrantes*; b) *simpliciter ad illud provocantes*, etsi provocatus non accipiat; c) *acceptantes*, etsi pugna de facto non sequatur;

d) *quamlibet operam aut favorem praebentes*; hinc non tantum cooperatores principales de quibus in can. 2209, § 1-3, ut v. g. mandantes, verum etiam cooperatores accessorii qui duellum facilius aut sollemnius reddunt, ut patrini.

Hinc etiam medicus et confesarius, <pii ox condicto duello assisterent cum intentione praebendi ministerium suum; quinimmo, etiamsi duello non e.ont praesentes, sed in domo vicina vel in loco propinquo sisterent. Ita S. Oil. 31 Mali 1884 (A.8.S., vol. XVII, p. 601).

e) *de industria spectantes*, i. e. qui praesentia sua ipsos duellantes ad pugnam excitare censeantur; non autem illi qui eminus aut secreto spectant vel casu transeuntes ex curiositate aspiciunt;

f) *illud permittentes vel quantum in ipsis est non prohibentes, cuiuscumque dignitatis sint*; agitur de personis publicis, ut sunt principes, duces militum, (pii duellum culpabiliter permetterent vel pro officio, quantum in illis est, non prohiberent. Agitur hic *unice* de personis *publicis*, uti ex clausula «cuiuscumque dignitatis sint», satis constat. Ita recte, ut videtur, Cappello, *De Censuris*, n. 319. contra Cerato, n. 63 et Sole, i. h. c., n. 393.

Personae sub d) e) et f) recensitae tunc tantum in cen-

DE DUELLO

suram incurrunt, quando duellum reapse locum habuit. Cfr. Sola, n. 393, 1°.

2° *Privatio sepulturae ecclesasticae* pro ipsis duellantibns nisi ante mortem dederint poenitentiae signa; atque dummodo cedant ex vulnere in duello accepto, etsi extra locum conflictus. Cfr. can. 110, § 1, 4°.

3° *Infamia iuris ipso facto*, pro ipsis duellantibns eornmque patrius. Cfr. can. 2351, § 2. Hinc oriuntur pro ipsis variae *inhabilitates*, infamiae iuris annexae (cfr. can. 2291, § 1; 776, ». 2); in specie *irregularitas e.r defectu*, idque etiamsi duellum non fuerit fatale, ut declaravit S. C. C. 9 Aug. 1890. Cfr. can. 984, 5°.

1° *Irregularitas ex delicto*, si duellum secum tulit homicidium voluntarium, contrahitur ab illo qui homicidium perpetravit et ab omnibus cooperantibus, iuxta can. 985, 1°, si duellum secum tulit mutilationem, ille qui se vel alium mutilavit pariter est irregularis. Cfr. can. 985, -1° et 5°; *toni.* II, n. 60G ').

*Nota*nda. 1° Praedictae poenae *non* incurruntur pro duello *non stricte dicto*, scii, non convento loco et tempore, neque pro duello *ficto* aut pro (icta provocatione vel acceptatione.

2° Incurrunt poenae etiam pro duello *simplici*; imo eas contrahunt, etiam duellantes ad *primum sanguinem* ut expresse decernit Clemens VIII in cit. Const. § 5.

3° Incurruntur poenae pro *provocatione* et *acceptatione* etiamsi decisio de duello habendo reservetur tribunali quod dicitur *honoris «, nisi certo constiterit provocantes et acceptantes non Imbuisse intentionem duellandi '); provocatio aut acceptatio enim iam omnino adest.

4" Duella quoque sub nomine *llestiinmungsmcnsuren* in Universitatibus Germaniae usitata, poenis ecclesiasticis subiiciuntur; et quidem non solummodo ea quae cum periculo gravis vulneris committuntur, sed etiam ea quae in casu sine tali periculo fiunt. Ita S. C. Cone. <lie 13 lunii 1925 interpretata est responsa antea data die 9 Aug. 1890 et 10 Febr. 1923 ').

Ex disceptatione responso S. C. Cone, praemissa patet S. Congr. anno 1880, pro facultate qua eo tempore gaudebat authentico interpretandi lege,. Tridentinas, poenas ad *incusuras* extendere potuisse atque etiam voluisse; idque merite, vel ex eo quod mensurae istae saltem *faveant* consuetudini duellorum etiam coram quae fiunt cum periculo gravis vulneris; imo horum sunt proxima praeparatio. Addo quod arma communiter pro mensuris adhibita potius << sc sint apta ad gravo vulnus infligendum §.

*) Ius German, tu Codice poenali I 201*210 poenam carceris n<l plures inribrt aut anno» •trttult. contra diellantoti a<l mortem.

*) Ita Connu. Cod. 20 limit 1017 *I.I..4.S.* (11147]. p. 374).

') (11120). p. 132.

Cfr. *I..4..S.*, (1920). *I. c.*; *lu** *l'uni.* (1020). p. 15-10.

5° Quoad remissionem poenarum praefatarum, haec accipe:

a) a poena *excommunicationis* absolvere potest Ordinarius in casibus *occultis*; quid aliquando possint alii, cfr. infra *tom. II*, «. 991.

b) a poena privationis *sepulturae ecclesiasticae* in casibus etiam publicis theoretice, attento solo canone 2237, dispensare posset Ordinarius; practice vero non ita facile aderit sufficiens causa dispensandi, quum haec poena iam non incurratur si decedens signa poenitentiae dederit; quae si non dederit, facile erit scandalum, si dispensaretur; in casibus vero occultis facilius poena remitti posset. Cfr. can. cit., infra *rot. II*, n. 968.

c) a poena *infamiae iuris* attento can. 2237 dispensare potest Ordinarius in casibus *occultis*; qua sublata iam videtur auferri *irrégularités ex defectu*.

d) a poena *irregularitatis ex delicto* Ordinarius dispensare potest per se vel per alios, si agatur de delicto occulto ex *mutilatione*, non ex homicidio; imino et Confessarius in eo casu dispensare potest, si Ordinarius adire nequit et periculum imminet gravis damni vel infamiae; sed line tantum ut poenitens iam *susceptos ordines* licite exercere valeat. Cfr. can. 990; *tom. II*, η. 609.

Ca pu t VI.

DE BELLO

588. — Notio et divisio. Bellum «st pugna publica unius Reipublicae contra alteram. Est. vel *offensivum*, si inferatur ad vinilicandam aut compensandam iniuriam; vel *defensivum*, si ad vim repellendam sustineatur.

Aliquando bellum apparenter erit offensivum sed revera defensivum; quando nimirum bellum suscipitur ad praecavendam aggressionem vere imminentem.

Principia. — I. *Bellum aliquando est licitum, sive ad iniuriam repellendam sive ad ius suum vindicandum*. Ratio est pro bello *defensive*, quia licet vim vi repellere; pro *offensivo*, quia, sicut unicuique privato competit iuris sui privati tuitio, eadem ratione dei nationi competere iuris socialis publica tuitio; interdum vero non suppetit aliud ad hunc finem obtinendum medium, nisi bellum; bellum ergo est licitum.

Immo bellum sive defensivum sive offensivum potest esse obligatorium pro necessaria defensione boni communis, dummodo tamen

fundata adsit probabilitas felicitis successus *). Constat etiam ex Scriptura, ubi legitur Deum saepe probasse et iussisse bellum.

11. *Ad bellum iuxta et licitum tres requiruntur* conditiones: 1° ut moveatur a *legitima auctoritate*, nimirum suprema, ad quam solani spectat Reipublicam tueri; 2° *iusta causa*, proportionata calamitati belli, sufficienter fundata atque urgens; 3° *reda intentio* indeque *moderamen inculpatae tutelae* in bellando, ut ob solam necessitatem, et sine nimia siccitate bellum geratur (n. 402) ').

Porro: 1° Causa *iuxta* belli *defenxiri* esse potest vis iniuste illata; causa iusta belli *offensioi* potest esse *praeevcre* gravem iniuriain quae Reipublicae vel ordini sociali vel internationali imminet, aut *epprare* talem iniuriain si iam illata est. Causa iusta esse nequit incrementum potestatis politicae vel oenonomicae qua tale. Tandem causa esse nequit obiective iusta ab utraque parte, etsi aliqui ita opinati fuerint.

2° Causa *proportionata* esse debet malis temporalibus et spiritualibus individuorum et societatis. Hinc hodie praesertim, ubi imhTJck'belli tam radicaliter est immutata, debet esse *gravissima*, i. e. *imposita ab iniustitia evidenti in bonis gravissimis et inevitabili* '); et hoc quidem ob periculum conflagrationis unrvprsalis et ob ingens damnum quod multis infertur. Servitium enim iriilitaVe saepe est personale, universale et obligatorium. Bellum non tantum terra marique sed sub mari et in aere geritur, arma seu media adhibita (gaz, arma atomica etc.) valde inhumana sunt atque integram saepe populationem afficiunt*); conventiones internationales de modo bellum gerendi non servantur. imo ab aliquibus aperte sic dictum «*bellum totale*» tamquam systema propagatur: ita tota populatio et omnis activitas tam publica quam privata unice tamquam instrumentum finibus bellicis inservire deberet. Unde tandem totus ordo oeconomicus et socialis per multos annos in toto orbe turbatur. Propterea iniustitia, nisi sit gravissima et summe damnosa, uti supra dictum, potius tolerari debet quam bellum incipi; effectus malus enim non iustificatur nisi bono proportionate.

30 *Moderamen inculpatae tutelae* postulat, ut u) antequam bellum indicatur, alia media tententur ad ius pacifice obtinendum; b) bellum

b (tr. Nunt. rmlloph. Pii Nil. 21 Dec. 1918 (A.A.S. (1949]« p. 13).

;) (fr. B<ne<l. XV, IJtt. one. *Parem. Itei inuniut imlchrnmium*, 23 Mali 1920 (J./ 11920 J. p. 208); Pii XI LIU. one *Ha arcano*, «le |mco Chrlntl In regnn ('lrint! . 23 Dec. 1922 M.J.X. (H>22], p. 071); S. Th. II-II. 7. 10. a. 1; Vitoria, *lifted, Ihcol.: de Indiis et de tare Wh'*; Btiflr/, *Comm. in II-II, 7. lu Suimv/., De rhar.. dfop. XIII*; Bellnnnlun. 2. ('<v/λ>γ<μ «i ipwrrd/ix, lib. 3, XIV-XVI; Ortolan uπiKI *Dirt. de /Aro/. rath*, nd v. *fuerre-* ('ordoxnni. *Kletuenla turui tint, internat.. p. 15 «97.*; Regout. *Im doctrine de la guerre ju.de dr SI. Jiopis/ii» d ria« four** (1935); Stmtniann, *The Church and IPar* (1928); Yus de In Brlerc, *7x droil de ju.de guerre* (1938); Soliuri. *Im théologie dt la guerre ju.de* (1946); Prieto, *Im /'cu y la gurrra* (1914).

b Plus XII. Alloc. 3 Oct. 1953 (J. J..S'. (1953 J. p. 733); 19 Oct. 1953 (A.A.S. (1953). p. 748 ./.); IS April. 1954 (A.A.S. (1951). p. 213).

.) Per eo quidoin powlblo ost bellum, quod ataque taliban minith geritur; practice tamen Urn proximum et continuum erit periculum ne iidliIMnitur. ut pro lleidtutc MH nulla detur dit. ; Irrvnthi,

denuntietur, priusquam inferatur; <) ita geratur ut ad aequam pacem obtinendam perpetuo spectet; quam ob causam aditus ad sinceras pacis propositiones hosti semper concedatur; </) acceptetur iusta satisfactio, quam hostis offert, dummodo hic expensas factas resarcire velit, nec ad bonum publicum necesse sit ut eius petulantia retuiiilatur; e) vitentur laesione, et violentiae inutiles; speciatiin servetur moderatio in poena nocentium, indemnitas possibilis innocentium; /) non adhibeantur media in se illicita et iniusta, aut contra ius gentium et belli legem, v. g. proditioes, pactorum violatio '), crudelitates contra inermes per modum repressalliorum etc.1).

III. Ut bellorum occasiones quantum fieri possit tollantur, pax *iusta et honorifica* inter nationes instauranda erit. Quae ut obtineatur, plura prae oculis habenda sunt.

1° *Vita et independentia* omnium Statuum maiorum et minorum, potentium et debilium, in tuto collocanda est. Voluntas vivendi unius Status numquam aequivalere debet sententiae mortis alterius. Si haec iurium aequalitas destructa, laesa vel periculo exposita est, ordo iuridicus exigit reparationem, cuius mensura et extensio non gladio vel arbitrio egoistico, sed iustitiae et mutuae aequalitatis normis determinanda est. Hinc si vitari nequeat quominus Status maiores et potentiores adducant minores et debiliores ad ineundas secum confoederationes oeconomicas, nihilominus hi ius suum retinent ad libertatem politicam, efficacem propriae neutralitatis custodiam, et evolutionis oeconomicae tutelam. In novo ordine non egoistice tendendum est ad monopolium quoddam in acquirendis fontibus oeconomicis et primis quae dicuntur materiis, communi usui necessariis, ita ut aliqui populi natura minus locupletati ab iis habendis excludantur.

2° Ut ordo stabilitus possit permanere incoqrussus, populi liberari debent durissima illa servitute quae est in *apparatu belli* *semper augendo*, ut tollatur periculum ne vis seu coactio physica non tuitioni sed tyrannicae oppressioni iurium inserviat. Pacis conventiones quae non summi momenti haberent *bellici apparatus* *remissionem*, mutuo consensu perficiendam eamque methodicam et progressivam neque eam sincero animo exsequi intenderent, cito vel sero suam ineticaciam manifestarent.

Dicimus « *mutuo consensu* »; hic autem consensus diminuendi apparatus bellicum si in aliquo populo deest, ita ut hic sit continuum periculum pro pace, in aliis populis oritur ius in uno etiam oriri potest obligatio bonum pacis defendendi contra minas in instae

*) Cfr. A. K. SI. (1915), p. 50.

2) Pluh XII. Allot., 3 Oct. 1053 (.1., 1. S. [IO53]. p. 733-731),

aggressionis, augmentando bellicos apparatus. Neutralité seu indifferentia hac in re. non erit licita, quia alterius malevolum animum confirmaret. Hoc sensu adagium ›Si vis pacem, para bellum iuste retineri potest. Ita Pius Xil in nuntio radioph. 24 Dec. 1948 *.

3° In novo ordine international! constituenda erunt *Instituta iuridica* quae experiētiis et tentaminibus anterioribus edocta, maiori cum efficacia conventionum observantiae, invigilare easque interpretari valeant.

4° Speciali modo attendendum erit *ad veras necessitates et iusta postulata nationum et etiam fractionum ethnicarum minoris numeri*. Etsi enim talia postulata non semper ius strictum condere valeant, quando varii tituli iuridici sese eis opponunt, tamen digna sunt quae examini subiiciantur, ut eis via pacifica vel etiam, si necesse sit, aequa conventionum emendatione satisfiat atque aequilibrium mutuaeque fiducia restituantur, in novo ordine non detur locus oppressioni apertae vel subdolae proprietatis culturalis vel linguistiae minoritatum ethnicarum; neque impediatur vel restringatur istarum capacitas oeconomica vel foccunditas naturalis. Quo magis earum imu agnoscuntur, eo securius atque ellieacius ab eis adimpletio obligationum civilium exigī poterit.

5° Quae quidem omnia parum valebunt, nisi rectores populorum ipsique populi sese imbuant *spiritu iustitiae* illius quae fundatur in iure divino; atque *amore illo universali* qui est synthesis atque ultimus terminus echristianae perfectionis ideoque etiam eos qui fidei verae non sunt participes comprehendit, hinc etiam a novo ordine exclusa esse debebit omnis *persecutio religionis et Ecclesiae*; atque fides in Deum personalem atque in Christum omnia pervadere oportet *).

*) A. A.S. (1949), p. 5.

*) Cfr. l'iuH XII Sermo 21 Dec. 1930 (J. J.S. (1940). p. 5); Sermo 21 Hoc. 1940 (I. J. S. [1911 l. p. 5). Cfr. Plus XII. Nuntius mdlopliontoui 21 Dec. 1911 (4. 4.S. (1912], p. 10); 21 Dec. 1912 (1. t.s. [1911 l. p. 5). Cfr. ctinm Procter documenta Inui supm citata: Ilencd. XV E>. /M< lr d.lnd, mi Kul*cnmtoris< populorum bellum gerentium, l Vmr. 1917 i.l.J.s'., p. 117); l'illi XI, l.ltt. Coi» l iro piarrre. 7 April. 1922 (J. t.S. [1922). p. 217); Alloc. 21 Déc. 1930 (1. I.S. [19:10], p. 03(1); Em. Xoro iwipcndrl, 2 Oct. 1931 (J. t.S. [1931], p. 393). Cfr. etiam telivnmiinta l'll Xil nil mmniilloi principes In l'<r. de r< inur. (19101, p. 210. De poelUonc S. ■stili quoad condlottiH Inter niitlnnes ntipic cnnirrcs^us Intcmntlonnlei huc spectantes cfr. art. 21. Conventionis Inter S. Sedem et Italhun II Ecbr. 1929 (.I..4.S'. (1029). p. 220). Cfr. demum (19311), 5, *Judice internationale*; Gouclhl, *Prctupporfi di un online ml. rnazionale*. Vole ui me^njf/i </, «. {.. pio xil, cfr. t.llnn, nnlioph. Pli XII, 22 Sept. 1914 (4. J.S' [1941], p. 219); 21 Dec. 1911 (J. J..S. (19151. p. 10); 21 Dec. 1945 (t.A.S. [194β]. p. 15) (trr prtruppotli /tindamrntali di una rem e durerai.: imice, p. 22); 21 Dec. 1940 (. (. J.S. [1917 l, P. 7) (triplice incilo «i reffffilori dei impoti, p. 11); 21 Dec. 1917 (J. J.S. (1918], p. S);; 21 Dec. 191S (J. A.S. (1919 I, p. 5) (la tmlidarield dei impoli ninlro lo upinio di ainrrjttonr, p. 13); 21 lire. 1951 (.1. t.S. [1952], p. 5) (il contributo delta Chiera alla /Mice); 13 Sept. 1952 (J..I. S'. [1952], p. 818 (ad rodai. Par Chrùdi); 15 Mart. 1953 (J. J. S'. [1953). p. 181) (ad Colllpe d'Hu-nqiel; 21 Doc. 1951 (J. t.s. (1955 J, p. 15) (nnueidrnr.i urlla wild); 13 Oct. 1955 (.1. (.S'. [1955] p. 704-775).

IV. *Servanda sunt quae lure gentium positivo per conventions internationales stabilita fuerunt.* Haec enim valent pro omnibus nationibus quae tali conventioni assensum suum praebuerant.

Illuc spectant: 1° *Conventio Genevensis* 22 Aug. 1864, vi cuius hospitalia et ambulatoria militaria cum medicis atque ministris fasciam albam cruce rubra signatam deferentibus atque cuncta aedificia in quibus feriti curantur quaeque vexillo conventionis Genevensis designantur, neutralia habenda sunt.

2° *Conventio Petroburgensis* 11 Dec. 1868, vi cuius usus cuiusvis tormenti explosivi supra 400 grammata prohibebatur.

3° *Conventiones* annis 1899 et 1907 Hagaecomtis habitae, vi quarum tamquam illicitus habendus est usus veneni seu toxici et armorum venenatorum vulneratio vel caedes insidiosa seu sicaria subditorum nationis hostilis vel eorum qui eius exercitui adscripti sunt; vulneratio vel occisio hostis inermis vel arma tradentis; declaratio quod nulla detur venia seu indulgentia seu gratia (seu: de non danda gratia); abusus vexillorum sive internuntii (ad paciscendum) sive Conventionis genevensis; vastatio vel ablatio proprietatis hostium, seclusa necessitate urgente; aggressio honoris vel religionis hostium; aggressio urbium, pagorum et aedificiorum non munitorum; quarumvis urbium vel locorum etiam aggressionem occupatarum direptio.

4° *Conferentia internationalis* ad limitandum armorum atque munitionum commercium, anno 1925 habita, in qua subscribebatur protocollo usum vaporum intoxicantium atque bacteriorum illegalem proclamanti.

5° *Stipulationes Societatis Nationum*, qualis est obligatio orto conflictu prius media pacifica tentandi; in specie eum tribunali arbitro subjiciendo; pari modo obligatio recurrendi ante bellum incipiendum ad Societatem Nationum, ita ut Natio secus faciens tamquam contumax atque aggressiva habeatur eique remedia economica (sanctiones) et urgente necessitate etiam militaria applicanda sint ').

589. — Resolutiones. 1° Licitum est in bello stratagematibus non intrinsece malis uti, ut fingere fugam, etc. Similiter licet, si conducatur ad finem belli, agros vastare, arces diruere, bona et terras hostiles occupare, urbes obsidere et infestare ignibus, quamvis per accidens contingat laedi et occidi innocentes. Imo, aliquando fas est. monasteria et ecclesias

*) Cfr. Schilling, II. ». 520. Cfr. Ibidem. ». 521 «¶ nunciUI» repnx^lvI» (nspnteaiIlM) ut <*t In «h*in<*nren<llR luivlbn* mcnutorll* op<» Rubmarinorum iul nlrI*mdum nlnhlhim exitiale. (ir. et S. AIL. 111. η. 110 nub 7° «h· cnixllttonlbilM mib qulbiiM · πφπμρ αllη » llcltft 8llnL

destruere, in iis spoliare et occidere, si v. g. hostes iis ut arce ad se defendendos utantur. Praedicta tamen non licent privatis militibus aut officialibus inferioribus, sine Ducis licentia (n. 409, 410). Quid dicendum de usu quorundam armorum ingenii vi destructiva praedictorum cfr. n. 590. q. 2.

2° Duces exercitus et milites cavere debent ne excedant in vim inferendo: fas non est laedere legatos partis adversae, quippe qui iure gentium ubique sint inviolabiles; nec mittere sicarios qui Principem aut. Ducem exercitus inimici vel alios regni Primates occulte trucidant: eum id omnium consensu perfidia sit.

3° Peccant milites, si a rusticis aliisve, apud quos hospitantur, vel per (piorum loca transeunt, furantur, aut invitis extorquent praeter ea, «piae ex Ducis statuto iis subministrari debent; nisi tamen sint in extrema vel saltem gravi necessitate (n. 107, 110).

In Non licet in bello iniusto militare; qui ad hoc. coguntur, curare debent, quantum possunt, ne hostes laedant (n. 408).

590. — Quaestiones. Qu a e r . 1° *Quosnam licet in bello iusto aggredi ft occidere.*

Reap. 1° *Directe* aggredi eosque occidere licet, quantum ad finem belli opus est, *nocentes* quales sunt duces et milites hostilis exercitus et quicumque hisce auxilium ferentes; hi enim sunt aggressores iniusti, quos vi repellere licet etiam usque ad mortem eorum (efr. supra n. 571). Notandum tamen quod mutata natura belli moderni, quod magis quam coluctatio exercituum vel hominum ad belligerendum specificè destinatum factum est collisio mediorum technicorum, immo *collisio inter completam citam industrialem et oeconomicam populorum* vi cuius plures labores, industriae etc. quae antea dicebantur actiones pacificae, nunc assumuntur in belli praeparationem et gestionem, illud effecit ut numerus nocentium *multo magis sese extenderit* *.

Devicti tamen et capti occidi nequeunt, nisi aliunde propter delictum rei sint mortis '); denique, si se dederint sub pacto ut vitam salvam habeant, occidi omnino non possunt.

2° *Innocentes* autem, quales reputantur pueri, feminae, senes, mercatores et rustici, peregrini. Clerici et Religiosi etc., nunquam licet dū recto aggredi, 8Cd solummodo laegio et etiam mors eorum *permitti potest*, in quantum scilicet in belli operationibus eorum occisio vitari nequit (n. 119).

QUAEK. 2° *Quid dicendum de moralitate plurium armorum moderniorum, maiore vi destructiva praedictorum, uti sunt v. g. proiectoria ingentis ponderis ac capacitatis explosivae, arma atomica, proiectoria volantia (V 1, V2 etc.), radii mortiferi et similia.*

*) Non tamen Indebito oxftjwmtidum numerum nocentium loiuice llemonatmt Ford in *Throl. Sludirt* (1911). p. 201-309.

*) D< punitione criminum In bello cointnlmorum cfr. monita PII NIL v. ft. Alloc. 13 Nov, 1919 (J. J..S'. (111111 |r p. GOG-607); 13 Sept. 1952 (4. J. S. (1952j. p. 820-821).

Resp. Cum studia et experimenta talium armorum sive quoad constructionem et perfectionem sive quoad eorum repulsionem et neutralisationem in continua versentur evolutione, impossibile est dare responsum omnino definitivum; quod enim hodie videtur periculosissimum et nefastum, cras post novas inventiones facile apparere posset minus nocivum, et viceversa. Considerata tamen *hucusque nota* illorum *immani potentia destructiva* et *modo terribili* mortem inferendi (aliisque effectibus valde nocivis v. g. radioactivitate remanente) simul cum *exigua possibilitate illa secure in obiectum dirigendi* 1) haec legitime statui posse videntur;

1° Nulla ex talibus armis *in se*, ex natura sua, videntur prohibita; nulla enim ex ipsa intrinseca constructione per se diriguntur contra innocentes, sed contra ipsos apparatus bellicos exclusive aut principaliter adhiberi possunt.

2° Usus horum armorum iure international! interdici debet, sicut iam pro pluribus aliis armis nefastis feliciter factum est conventionibus internationalibus (v. g. pro gaz toxico, bacteriis etc. cfr. supra n. 588, IV). Omnes status absque dubio gravi obligatione tenentur pro viribus collaborandi, ut leges prohibitivae condantur et conditae observentur 2).

3° Quousque tamen hoc factum non est vel casu quo facta conventionione aliqua natio hanc legem positivam non observet, *usus licitus aliquando esse potest* sub his tamen conditionibus:

n) non licet *incipere* hisce armis uti, nisi unicum sit medium ad propriam internecionem aut damna extreme gravia (*in bello de cetero iusto* see. dicta supra n. 588) efficaciter praepedienda. Nam etiam in bello insto servandum est moderamen inculpatae tutelae; nisi autem efficaciter i. e. immediate effectus speratus se. definitiva victoria obtineatur, altera para eodem et graviori modo respondebit, quo brevi bellum in completam utriusque partis destructionem degenerabit. Quia autem in praxi perraro certo constabit de successu immediato et definitivo, foro unice hisce annis summae destructionis uti licet, casu quo adversarius ea *iam adhibere inceperit vel proxime adhibiturus certo praevideri possit* 3).

b) nunquam ea arma dirigere licet (quod tamen de omnibus anni' valet) *directe contra innocentes* eorumque bona pacifica sive ratione vindictae sive ratione terroris seminandi intra populum civilem eo fine ut indirecte vis moralis exercitus vel gubernii frangatur. Quinam considerari debent ut nocentes cfr. supra q. 1.

c) neque licet, saltem per se loquendo, dirigere talia arma contra *personas vel obiecta bellica*, si eximie indirecte occiduntur innocentes et destruuntur eorum bona pacifica in *numero disproportionate*; *uti facili eveniet si in urbes proiciuntur*. Effectus malus permissus enim proportionali debet effectui bono directe intento. Proiectio quidem in urbes facilius

1) Vide Or0i.« *ralhfil.* (1951/55) p. 509 nr/r/.

2) Cfr. Plu» XII Nnnt. nulloph. 21 I)w. 1955 (J. .I. S. [19A0] p. 37 *79).

3) Ita InUrpndandn videtur doctrina I'll XII iu \lloc. 19 Oct. 1953 (J. 119531. n. 7IS-7I9); 18 April. 1951 (J.J.N. [1951] p. 213-211); 30 Sept. 1951 [19511. p. 089L

liceret si cives inermes praemoniti fugere possent; sed in praxi hoc raro eveniet. Deinde etiamsi adsit utilitas bellica proportionate tali caedi et destructioni requiritur insuper quod adsit *sufficiens certitudo rralittr attingendi et non excedendi obiectum* intentum. Ex hisce considerationibus patet, (piod nisi valde perficiatur modus dirigendi in obiectum bellicum proiectilia (piae ex longinquo proiciuntur, eorumque vim immanem destructionis accuratius computandi et limitandi ad tale obiectum, ista arma *contra urbes habitatas adhiberi non licet*, excepto casu quo ageretur de destructione obiecti bellici *sumini ralaris*.

d) quodsi tamen inimicus iam coeperit huiusmodi tormenta bellica *sine tali discrimine* adhibere, contra urbes habitatas, non ita liquet cur per accidens populo ita iniuste invaso iam aliquando non liceat *etiam contra istius urbes* agere, si scilicet propriae regiones et incolae totali destructioni devoverentur, et econtra ipse hoc modo agendo bello mox finem imponeret. Tunc enim *facilius adesset causa proportionata permit-tendi* maiores destructiones et innocentium caedes in territorio inimico, si agatur de defendenda propria exsistentia contra inimicum qui iniuste aggreditur. *Nunquam tamen liceret*, ne in hoc casu quidem, per modum repressalliorum aut propter alios fines, *directe* aggredi innocentes aut intendere eorum mortem ‘).

Quaer. 3° An milites bellare possint cum dubio de iustitia belli.

Resp. Dist. Affirm., si vel lege coguntur, vel iam ante bellum contractu conductionis ad militandum obstricti erant; quia isti tenentur in dubio Principi suo obedire. Princeps ergo diligenter examinare debet iustitiam causae.

Negat., si ultro bellare volunt; quia sponte se exponunt periculo committendi iniustitiam contra proximum (n. 108).

Plura (piae cum dictis cohaerent vide supra n. 157. q. 3; et praesertim infra n. 831 sq., in specie n. 836. nota.

’) (fr. etliiin Kelly in 77i<<>/. Xfu/fi- (19b|>. p. !>6.T.I. F. II. Ilrinkwuter In Thr C<ni>»nn<uv<ll (l>55). p. 023-627; lilnckfrian (1055). p. 111-121; E. Welty in hic ncuc Uninuna (1V55). p. 129*111). Notandum tniuen: si quia ad destruenda obierta bellica utl wllet prolertillbus alii-vt-médita. qnao immensam dcMnictionem M’iilnarvnt Inter populum inermem elu>que bons paHflvt. duiu finis lmOHcum aequae bono obtineri p«>—et mediis minoria i>otentim? destructivae. actio ornaino lllrltn, excedon» moderamen Inculpatae tutelar ne profite* procedens ex directa hiten* Hone wnrrcdlncdi Innocentée. Atqul negarl non jwwe videtur hodie excogitari et construi mettle tall* ponderis et- effirachu» (media termonuclearia. hydrogenlea) quae utilitatem beUlcnm qua talvm Inin non initient, quia potentin l*!Hru adversarii sufficienti modo oppugnari et dentrui pOM’t inedita minoris efficaciae. In tali casu Ista media erunt in so Illicitly Cfr. Me Cnrthy In /r. Kccl. Hcc. (IPbO). II. p. 358*303.

TRACTATUS VI.

DE VI ET IX PRAECEPTO

S. AIL, *lib.* 3; *II. A.*, *tr.* 9.

• Non μοοτλαμμl*... Non cnncupbrr* uxorem
proximi tui» (Ex. 20. II. 17).

591. Monitum S. Alphonsi. ‹ Nunc aegre materiam illam tractandam aggredimur, cuius vel Roluni nomen hominum nientee inficit. Det mihi veniam, quaeso, castus lector, si plures quaestiones et circumstantias hic discussas et declaratas inveniatis; urinam brevius aut obscurius explicare me potuissem! Sed, cum haec sit frequentior atque abundantior confessionum materia, et propter quam maior animarum numerus ad infernum dolabitur, imo non dubito asserere, oh hoc unum impudicitiae vitium, aut saltem non sine eo omnes damnari, quicumque damnatur, hinc opus mihi fuit, ad instructionem eorum qui moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clare (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem. et plurima particularia discuterem. — Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum confessionum se parant, ut hunc tractatum de sexto praecepto. quemadmodum et alium de debito coniugali, non legant, nisi ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem abiicientes; atque eo tempore saepius mentem ad Deum elevent, et Virgini Immaculatae se commendent, ne, dum aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur. (n. 413).

592. — Materia huius praecepti. Quum Deus statuerit. genus humanum nonnisi in matrimonio propagandum esse, in quo nroles rite educari possit, ultro inde fluit sub nomine moechiae hoc praecepto prohiberi omnem concubitum, simulque omnem actum venereum, extra matrimonium.

Unde sexto et nono praecepto *praecipitur* virtus *castitatis* (cfr. supra n. 302); *prohibentur* vero omnia peccata contra hanc virtutem. Ipso *sexto* praecepto prohibentur omnia peccata *externa*: et quidem *primario* omnis species luxuriae proprio dictae; *secundario* omnes actus, impudicitiae, ut (actus, aspectus, etc., qui ad luxuriam inducere possunt; prohibito enim fine, prohibentur consequenter omnia ad illum conductiva. *Nono* autem praecepto prohibentur omnia peccata *interna* contra virtutem castitatis, de quibus sufficienter dictum est in tractatu de Peccatis (supra n. 211). Quare dicemus: 1° de

virtute castitatis, 2° de peccato luxuriae generatim, 3° de luxuria consummata secundum naturam, 1° de luxuria consummata contra naturam, 5° de luxuria non consummata, (6° de impudicitia.

Caput I.

VIRTUS CASTITATIS

593. — Notio et divisio. Castitas est virtus moderans anhelum usumque Venereorum,. A S. Thoma in duas species dividitur, quarum prior est virginitas, altera castitas simpliciter dicta. Virginitas est ea species castitatis (pia subiectum incorruptum ex fine altiore ab omnibus voluptatibus carnis, sive licitis sive illicitis, perpetuo abstinere sibi proponit. Est ergo castitas perfecta in subiecto incorrupto. — Castitas simpliciter dicta seu imperfecta ea est qua quis vel solum ad tempus a licitis et illicitis, vel solum a delectationibus illicitis abstinere proponit. Cfr. supra n. 302; II-TI, q. 152. a. 3. Castitas imperfecta rursus est: a) *coniugalis*, quae abstinet ab omni voluptate carnali in matrimonio illicita, utendo temperanter voluptatibus licitis; b) *vidualis*, (piae post actum venereum consummatum, sive, licitum in matrimonio, sive illicitum extra illud, abstinet deinceps ab omni voluptate carnali; c) *iuvenilis*, quam iuvenes ante matrimonium observant.

594. — Notio virginitatis. Distingui potest virginitas *physica* seu corporalis, *naturalis* et *moralis* seu virtuosa.

Virginitas *physica* consistit in integritate claustrum seu signaculi vaginalis; hoc autem iuxta alios consistit in membrana illa vaginali, quae hymen dicitur, quaeque per coitum lacerari solet; iuxta alios invenitur in statu contractionis urethri in maribus et vaginae in feminis, qui in feminis per concubitum, in viris per seminis effusionem dilatatur *). Virginitas physica sese per *accidens* habet ad virtutem virginitatis; quatenus virtus illam solummodo non auferendo conservat *); hinc signaculi laesio eum virginitatis virtute, et signaculi integritas cum virtutis amissione stare potest.

Virginitas *naturalis* consistit in immunitate a delectatione venerea

*) r. Auct. In 8°. η. *237, ubi ultimum «entent lac n<ln«*n*t; lInitie. ;mve.. 7. 75; LtUto. *Ik Pornit., clfap.* Id. » 22*2' Verme»·γμ·li. /Ir n, 139; Merkelbnrli. *QwdioM df Cariitaff rl luxuria*, p. 20. Prlnm M'iitentln »πμ·Π·πiκ li» vlilctnr, ibi n< vItynIIu» physha proprie dicta In **oll< frmiih obtinent.

s) Cfr. IMI. 7. 152, n. 1e.

consummata. Sicut ergo virginitas physica sese habet a parte solius corporis, sic virginitas naturalis a parte animae et corporis. Est *materia* virtutis virginitatis quatenus subest potestati nostrae; nam passiones quibus homo bonum sensibile prosequitur, sunt materia actionum moralium¹⁾. Quatenus vero delectatio oritur independenter a voluntate, catenas non est materia virtutis neque ergo exinde virtus virginitatis amitti potest²⁾. Hoc igitur modo amissa virginitate naturali conservatur ius ad aureolam in caelo, cum haec tribuatur non naturae, sed virtuti. Nihilominus conservatio virginitatis naturalis singulare est privilegium, cum quamdam arguat immunitatem a concupiscentia.

Virginitas *moralis* importat ipsum propositum seu voluntatem sese abstinendi a delectatione venerea; est ergo ex parte solius animae, ideoque sese habet *formaliter* et *complective*. ad virginitatem naturalem³⁾. Virginitas tamen moralis, si usque ad tempus coniugii dumtaxat propositum se extendat, non est perfectae virginitatis *virtus*, eo quod simul consistat eum proposito virginitatis violandae, sed est simplex virginitatis *status*. *Virtus* itaque virginitatis perfectae duo requirit: a parte quidem corporis, ut numquam *voluntarie* fuerit pollutum; a parte animi, propositum perpetuo abstinendi a voluptate venerea⁴⁾.

595. — Amissio virtutis virginitatis. Ut ex dictis patet, virginitas physica amitti potest, salva virginitate naturali et morali; virginitas naturalis amitti potest, intacta virginitate morali; quoties scii, voluntas non concurrit ad virginitatis physicae vel naturalis amissionem. — Virginitas vero, *ut virtus est*, amitti potest irreparabiliter vel reparabiliter.

1° Virtus virginitatis amittitur *irreparabiliter*, tum per concubitum voluntarium, tum etiam per voluntariam pollutionem seu voluntariam delectationem veneream completam, quia per illos actus violatur integritas et puritas carnis (pia est *materia* huius virtutis, simulque rumpitur propositum illam perpetuo conservandi, quod est *forma* eius. Specialim quoque pollutionem palet, quia copula ipsa ad seminis effusionem naturaliter tendit; ergo si ullo actu amittitur virginitas, maxime isto, qui est ceterorum finis atque complementum.

Dictum est: *irreparabiliter*; quia, sicut innocentia denotat animam numquam peccato mortali contaminatam, ita virginitas denotat carnem numquam voluntaria libidine pollutam; unde, sicut uno peccato mortali irreparabiliter porit innocentia, ita virginitas uno actu libidinis. Contra, sicut innocentia non amittitur per peccatum materiale, ita nec virginitas moralis per stuprum aut involuntariam pollutionem, quibus amittitur sola virginitas naturalis.

2° *Reparabiliter* amittitur, tum per voluntatem nubendi, tum per quodvis peccatum mortale non consummatum contra castitatem; quia

1) 8. Th., I. r.

2) S. Th., I. c. ad I.

3) S. Th., I. r.

4) Cfr. Illiuril. !>e 7< mprraiitta. dieu. I. a. 2.""- Do vinrinlntls ox,-oM dignitate, qua statut matrimoniali nnt.si illt. do eln.«i|i» loco In vltu elirMlaim prlvntn <t pη'ltll ch Pit XII. Envycl. •Sacra rirvmitiu, 25 Mart. II.VI (.1. J..S'. |19AI). p. till »/>/.).

in his casibus violatur solum *formale* virginitatis, scii, propositum abstinendi ab omni delectatione carnali, remanente *materiali* eius, videlicet ineorruptione carnis; atqui reassumi potest propositum conservandi incorruptionem quae permanet; ergo in dictis casibus virtus virginitatis per poenitentiam recuperatur. Cfr. S. Thomam 11-11, q. 152 et I nent, diet. 33, q. 3, a. 1.

596. — Quaestiones. Qu a e r . 1° *Quacnam sint apta media ad repellendas tentâttones carnis.*

Resp. 1° Si motus carnis *graces* sunt, medium aptissimum ad praecavendum *consensum* est mentem stalim ab eis avertere, et, si tentatio perseverat, protestari se nolle consentire simulque onire, invocando pluries et confidenter SS. Nomina Iesu et Mariae, Iuvat etiam cogitatio de passione Christi, de igne aeterno, de morte, de praesentia Dei, de remorsu conscientiae post peccatum, etc.; item fervens actus amoris erga Deum cum proposito mortem subeundi potius quam peccandi.

2° Cum motus carnis *leves* sunt, satius est eos negligere sine positiva resistentia (*lib. 5, n. 8*).

Confessarius porro non omittat supra dicta media insinuare poementibus, praecipue recidivis; ne eorum Confessoriorum sequatur exemplum, quibus satis est ab ore poenitentiam audivisse se nolle amplius peccare, et, nullo alio interposito sermone, eos absolvunt. Advertat etiam, tentationes carnis, sicut et eas quae sunt contra fidem, securius vinei fuga, i. e. mentis avocatione, quam directa oppugnatione (II. A., Ir. 3, n. 43).

Qu a e r . 2° *Quid dicendum dc instructione circa res sexuales iuventuti tradenda.*

Resp. 1° Certum est praematuram camque compictam-instructionem. unicuique eum vix ulla cautione a teneris annis tradendam ad impetum iminoralitatis cohibendum, spectata infirmitate humana, iuventuti e contra maxime periculosam fore adeoque a spiritu Ecclesiae esse alienam *).

2° Certum (diam est diutius hae in re protractam ignorantiam puri modo fieri posse periculosam. quia curiositatem acuit et incautos seductioni exponit. Unde:

3° Media via ingredienda vide|ur atque danda quidem erit notitia harum rerum sed sensim aucta,"pro aetate,'necessitate et'Virtütô adolo-

1) (fr. Calrrh. Cone. Trid.t c. VII, dr ß® prarr.; rosponwuin H. C. Iik Ilc lh, communicatum vpl- «tolA optaopl Hereinonenete 18 Inn. 1908 (cfr. .v. h*. ThM. (1912). p. 372); cptet. opi*?. Gerro., 12 Aug. 1908. — (fr. adhuc lltt. encycl. Pii XI dc chrirt. hirsutae educations, 21 Ihv. 1M9 (4.4..S*. |1929), pnwHcrthn p. 717). Noto etiam quomodo ibidem (p. 718) tamquntn «fallax atque ehrlnrlanae IriMtlutloil Infenna » rcllcitur · illa iidoleeccntefl instruendi ratio quam nihn-roducationnnn appellant ». (fr. version, lot. 4. j. .s. (1930), p. 72. - 8. Off. die 21 Mart. 1931 edidit <|«rr. vi cnliM probari nequit methodus qmun vocant «educationis Mxnalfa· vel rtfam · Initiationis Hcxualfa ». sed wrvnndn eet methodus « hactciins ab Eoctala sanetlsque viris ««ltih hila et In encycl. de chrifatlann inventae educatione commendata · (4. 4.8. (1931 |. p. 114). Confirm. a Pio XII in Vlnr. 13 April. 1953 (4.4.8. (1953). p. 282) et Encycl. Sacra riyyi- 25 Mart. 1951 (I. 4.8. (1951], />. IKG). Huic doctrinae concordat via inedia In tritu propodia.

LUXURIA GENERATIM

acentium. Spécial ini connu interrogationibus circa hanc, materiam nunquam respondeatur affirmationibus ridiculis vel non veris, quibus diminuitur vel etiam destruitur eorum fiducia ›). Regulae generales vix tradi possunt; nihilominus statui posse videntur quae sequuntur: a) pueri et puellae ordinarie, occasione sponte occurrente, caute instruantur tantum circa *inhonestatem* nonnullarum saltem actionum impudicarum atque circa *honestatem* aliarum actionum; b) adolescentes, qui ad scholas superiores sequendas vel ad servitium militare vel famulatum in urbibus maioribus exercendum vel ad officinas similiaque frequentanda proficiscuntur, instruantur circa praecipuae *occasiones* seu pericula quibus eorum virtus exposita erit atque cirça malitiam tum *pollutionis*, turn *copulae carnalis* extra matrimonium: o) instructio *completa* circa modum generationis caste tradatur, quibus, quando et quatenus visis circumstantiis necessarium vel utilius videbitur. Qua in re regula generalis est, eam iis tradere qui ratione status illas res scire debent (v. g. nupturientes) ’), vel qui secus in periculo essent eas ab aliis levioribus amicis vel sociis addiscendi uti sunt plerique iuvenes in medio perverso saeculo conversantes.

7

Instructores nati sunt parentes iive qui ipsorum vices gerunt; quibus quatenus huic officio desint, partini caute supplere potest pro masculis Confessarius 3) aliusve Sacerdos curam de iis habens, pro puellis proba quaedam mulier, a confessorio commendata. Secus instructio etiam per librum caste scriptum dari potest ‘).

1

Ca pu t II.

11/11 -

LUXURIA GENERATIM

597. — Notio, Luxuria est, inordinatus appetitus ususque vene- reorum. Ordinatus autem tantum est intra matrimonium in vita coniugali ordinata ad procreationem et ideo ibi neque luxuria est, neque peccat uni.

1

’) Cfr. etlNm 1'luni XII. Ulue. 20 Oct. 1911 (J .I.K. [1911 |. p. 4M) iw 23 Sept. 1951 (.1. J..S. [1951 l. 730).

·) (fr. Infm tnm. II. w. 916,

Λ) Бсѣік» unlñiulvertat tanion <Xinfrasarlu* Normae s. Off. pro coiifcNMirlit« olera materiam *oxtl praecepti 16 Midi 1013, In qulbwt legitur Mib II: «no audoiit ronfrafrarlñs **u Hixmte mju rwntiiM. dr indura ni modo (idim quo vita transmittitur pocnltentra docere* atque nd Id null.» unquiun praetextu adducatur», lina nonnae traditae Ordinariis nunquam publicatae aunt in J.J. S’.; can vide In Period. (1911), p. 130. Cfr. Pbdnnl, /M affrñdi ndiota nmfresuiriurum circa fertum drñdoQi prarcr.pium \ Mutinae 1918, />. 61-66.

) Cfr. Marcl4, η. 763 in fine; Forxtmann. Thc<d. Mor. rpr., I. w. 119; Gattcrer-Kraft />·> K.rziehuiiQ sur Kcutrhhrit; i.rjdkon der Patdauwik-, V. (it.irhlrrhUieht .lufkldnnuj Dux (1927). p. 136; Manntnadrl (1927). p. 129, 193, 239; (1928). p. 33, 65. — Optima InMnictlo M?xtiallS pro lto quibus, luxta supra dicta, completa InMractlo danda rat, hollandite conerripta rat a Schlñ van der l.ocff, Iht riturtplanlinoelcvcn van den Mentth. (Ml corrwpondet taiuquam indnictfo momllft />< Iscr der Kuischhrid, auctore W. Duynstee

LIB. HI. TRACT. VI. CAPUT II.

·'£ Delectatio *rcncrea*, etiam *libidinosa, carnalis*. «¶ aptius *genitalis* illa est, quae sentitur in membro genitali ex commotione spirituum reni- talium, seu generationi servientium. Eam cmnitafi^siihit commotio ipsius membri. Ab ea distinguenda est delectatio *mere sensibilis*, etiam *naturiiilfa* et *organica* nuncupata, quae percipitur sine motu genitalium, et oritur ex eonformitate obieeti sensibilis cum sensu, v. g. ex aspectu rei pulchrae, ex tactu rei blandaе, ex gustu cibi sapidi. Haec porro delectatio, si per- cipiatur ex obiecto non apto de se ad movendam libidinem, ut ex olfactu Horis, auditione musicae, sapore cibi, de se mala non est. Si percipiatur ' ex obiecto carnali, sed non turpi, apto tamen saltem remote ad libidinem movendam, ut ex tactu manus feminae, ex eiusdem osculo, amplexu, quanta sit culpa, expendetur infra n. 600 »).

598. — Divisio. 1° Luxuria est vel *consuminata*, quando habetur completa act milio membrorum genitalium, cum ejaculatione in viris, cum excitatione plene satiativa in feminis; vel *non consummata*, quando illum terminum non attingit.

2° Consummata est vel *naturalis*, seu *iuxta naturam*, quando fit modo generationi apto servatis nempe omnibus conditionibus ge- nerationi necessariis; vel *innaturalis* seu *contra naturam*, quando fit modo generationi contrario, ommissa nempe una vel pluribus ex con- ditionibus ad generationem requisitis.

Porro *luxuriae naturalis* sunt sex species: fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus et sacrilegium. Proprie tamen sola forni- catio est species *in genere luxuriae*; nani ceterae conveniunt quan- tum ad malitiam luxuriae eum fornicatione, cui superaddunt sin- gulae malitiam specialem *extra genus luxuriae*, nimirum vel contra iustitiam, vel contra pietatem, vel contra religionem.

Luxuriae *contra naturam* sunt quatuor species: pollutio, sodomia perfecta et imperfecta, et bestialitas. Etenim generatio humana po- stulat miatuor conditiones, scilicet^concubitus duorum,^eiusdem speciei,^diversi sexus, et cum^utriusque organis genitalibus; in qua- rum prima deficit pollutio, in secunda bestialitas, in tertia sodomia perfecta, in quarta sodomia imperfecta (n. 112).

3° Ratione *voluntarii* luxuria alia est *directe* voluntaria, seu in se procurata vel admissa; alia *indirecte* seu in causa voluntaria, quae, non in se intenta vel admissa, sequitur ex causa voluntarie posita, in qua praevидetur et in qua praecaveri potest et debet.

1) AliliuiliHi-. _Tht"jli!i:i .im.lj. .m ¶. I. QU ■ n! >■ „,v,?,/, »< „II-t l u;u.·|>u1,l imam nwn|«< /im Mtifiibilfm, nuntii Miiprn in textu deflnivhtwî'hltcmui Ktnjfibflnii rt rarnalnii, quallit «*t delectatio veneren nnn eotuunuunta, percepta ex actlbUM hniwrfoctte, puta ox tactlbUM, aepcetl- bun, etc. Delectationem *anonimmatam* vorabunt delectatlonem venereum ipnhis *concubitu**. Cfr. SanboCt Ъ<® *Matrimonio, lib, 1), dirp.* 10, η, l et ѳ,

599. — Principia. I. *Luxuria* directe et plene voluntaria est peccatum mortale ex toto genere suo nec admittit levitatem materiae; adeo ut non solum actus consummatus, sed omnis delectatio carnalis, extra matrimonium, sit peccatum mortale.

Probatur 1° ex S. Scriptura: Eph. 5,5: * Omnis fornicator aut immundus... non habet hereditatem in regno Christi, et Dei »; et 1 Cor. 6,9: «Nolite errare, neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt ». Cfr. etiam Galat. 5, 19,21.

Probatur 2° ratione generali pro luxuria tam consummata quam non consummata. Etenim, usus inordinatus venereorum ex se repugnat bono speciei humanae; omnis namque talis usus ex se actum facultatis generativae (sive sit actus consummatus seu cum effusione seminis, sive mera commotio) privat *fine suo operis*, generatione vel educatione prolis. Atqui talem deordinationem directe seu in se velle, necessario semper grave peccatum constituit; semper enim graviter repugnat dilectioni proximi, quae repugnantia secundum S. Thomam reatum gravem involvit ¹⁾. Semper autem graviter repugnat dilectioni proximi, quia versatur circa magnum bonum proximi, idest «circa vitam hominis in potentia propinqua»²⁾; seu circa bonum quoddam humanum excellens et commune, (pia est conservatio et educatio generis humani ³⁾).

Dicta tum quoad luxuriam *consummatam* tum etiam quoad *non consummatam* magis patebunt infra n. 631.

II. *Etiam luxuria* indirecte tantum voluntaria in causa per se navatum mortale; admittit tamen levitatem materiae: ita ut actio inhonesta, (pia leviter tantum commovet libidinem, modo haec in se displiceat, peccatum veniale non excedat. Ratio prioris est quia motus ille et delectatio carnalis est effectus in se malus, et graviter quidem, quia adversatur magno bono proximi, scii, «vitae hominis in potentia propinqua », iuxta dicta sub T: talis igitur effectus sub gravi praecavendus est, nisi adsit proportionata causa permittendi talem effectum in malum. Ratio alterius est, quia effectus malus, (pii praeter intentionem secuturus praevidetur ex causa aliqua, tantum ininputabilis est ad culpam, quantum causa in illum influat, cum ex hoc influxu malitiam suam depromat: atqui dantur actiones, (pia leviter tantum commovent sensum libidinis; ergo (n. 182, 181; Billuart, *De temperantia*, diss. 5, art. 2; Sporer, *Theol. sacram.*, part. I, n. 691).

¹⁾ Cfr. MI. «. SS. a. 2.

²⁾ Cfr. S. Th.. Ve/. 15. <i. 2 r. r(q. 2. a. 10.

³⁾ Cfr. II-II, q. 153, «. 2 et 3.

Caput III.

LUXURIA CONSUMMATA SECUNDUM NATURAM

Articulus I.

Fornicatio.

601. — Notio. Simplex fornicatio est concubitus soluti cum soluta, ex mutuo consensu. Personae *solutae* hic appellantur, (piae nullo vinculo matrimonii, voti castitatis, consanguinitatis aut affinitatis ligatae sunt.

Principium. *Fornicatio est intrinsece et graviter mala.* Ratio est, (iiiiia^lirecte est contra bonum prolis educandae, et indeAiontra bonum commune totius generis humani. Etenim debita educatio hominis exposcit diuturnam curam utriusque parentis, patris praecipue, at(pie ideo exigit coniunctionem parentum per totam vitam, (piam coniunctionem *matrimonium* vocamus; vagus autem concubitus aufert patri certitudinem prolis, nullumque creat vinculum inter concubitores; ergo fornicatio adversatur decenti prolis educationi, consequenter iure naturali prohibita est. Porro defectus convenientis educationis vergit in grave nocumentum non solum prolis, sed et totius societatis humanae, in quam plurima et pessima mala irruunt ex mala educatione membrorum; ergo luculenter est peccatum mortale. Nec obstat, posse alio modo provideri rectae educationi prolis, et ipsam aliquando a fornieatore bene educari, aut etiam non nasci prolem; id enim omne est *per accidens*: natura autem attendit ad id. quod *communiter* et *per se* ex actu evenire debet. Ita S. Thomas, II-II, q. 151. a. 2. — Iure divino expresse prohibita est in Deuteron. 23, 17: «Non erit meretrix de liliabus Israel, nec scortator de filiis Israel»; et in cap. 22 ad mortem damnatur fornicatrix; deinde Apost. in I Cor. 6,9 pronuntiat: «Neque fornicarii regnum Dei possidebunt » (n. 132; Lugo, *De Poenit., disp.* 23, n. 8 et 9).

Merito itaque damnavit Innoc. XI. *prop.* 18: «Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur ».

602. — Nota. Ad fornicationem referuntur: 1° *Concubinatus*, qui est frequentata fornicati» cum eadem femina, quim quis instar uxoris doini vol alibi retinet. Concubinitus in omni fere specie luxurie inveniri potest; quia tamen communiter inter solutos exercetur, illum ad fornicationem simplicem reducant Doctores. Qui in concubinitu publice vivunt, vi canonis 2357, § 2 excludantur ab actibus legitimis ecclesiasticis, donec signa verae resipiscentiae dederint. Quoad clericos, minores vel maiores, concubinarios, cfr. can. 2358, 2359, § 1; 133. § 1; 2170-81.

2° *Meretricium*, quo femina multorum libidini se prostituit. Ex meretrice non solet proles nasci.

Ad haec observanda sunt: «) (circumstantij concubinitus aut meretricii per se speciem non mutat: etsi tamen Confessario manifestanda, ut hic statum poenitentiis dignoscat, scandalumque et occasionem removeat.

b) Meretrices indifferenter cuilibet viro, et quovis modo, corporis sui copiam facere consueverunt; unde earum peccata per omnes fere species luxurie vagantur. Æ

c) Absolutione indigni sunt lenones aut lenae, i. e. qui quaestus causa proprias vel alienas feminas prostituunt, donec a tali turpi officio destiterunt et domum purgaverunt (Salm., tr. 26, cap. 2, n. 101, 102).

603. — Quaestiones. Quæ. 1° « meretrices permitti possint.

Control. 1. Sententia, olim saltem probabilis, affirmat cum D. Thoma '); quia, demptis meretricibus, peiora peccata evenirent, nempe adulteria, stupra, raptus, peccata contra naturam; ideo apud S. Augustinum legitur: «Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus » *).

2. Sententia practice probabilior negat: quia lupanaria sunt occasio publica et facilis ad patranda peccata, quibus homines maxime proni sunt; deinde, permittendo meretrices, ab una parte non providetur feminarum honestati, neque vitantur peccata contra naturam, saltem cum ipsis meretricibus, eum una libido aliam inflamet quasi ignis insatiabilis; ab altera vero parte innumera alia mala superadduntur, nempe multae puellae prostituuntur, iuvenes parvipendunt parentes, bona dissipant, studia negligent, honestas nuptias respuunt, morbo venereo inficiuntur, corpore infirmantur, ita ut vel steriles fiant aut saltem debiles filios procreent. Unde hodie non pauci medici experti alique viri periti censent lupanaria ubique maiora mala producere quam praepedire atque ideo, cum non nisi usui malo inserviant. Magistratum debere, quantum in ipso est, ea nullibi tolerare ').

(etenim, «to lupanaria in vastis urbibus tolerari possint, |ie<iun-

*) Cfr. II-II, <l. 10, <i. 11; Dr. rrp. prim'. lib. I, c. II.

x) >rt!.. lib. 2. r. I, n. 12 (I'/. XXXII, <7. 1000). verbn potliin rofem. -<-lit<-nthm unilcl S. AugunUni. Alibi S. Aoir. secumliio Mjntuntliu, u<lluuη·π> videtur. Cfr. Rfaler. l'rmire·frmj'. 221. 222; llrrooriniinn (1925). >. 112.

3) Cfr. JnnsM-n. Ui lultr rmdrc lr péril vénérien In />irnii. (1927). p. 27.

'piam liimenJU-jdiis locis (n. 431). Praeterea, si tolerentur in magnis civitatibus. quaedam servandae sunt conditiones, videlicet: 1° lupanaria, tamquam sentina civitatum, in viliori et semota urbis regione relegentur; 2° meretrices sub severa sint inspectione, neque permittantur die ac nocte per civitatem vagari, aut aliter scandalum ingerere; 3° tuta illis servetur meretricium deserendi libertas. Cfr. Salm., *tr.* 26, *cap.* 2, *n.* 94.

Quaer. 2" -in fornicarius copulam remet incoeptam abrumpere teneatur.

Disp. Aliqui dicunt licitam copulam perlicet. tamquam minus malum quam oius abruptionem. Alii, rectius ut videtur, docent eam esse abrumpendam: quia ex una parte eius continuatio mala est, ex altera parte pollutio quae sequitur est praeter intentionem neque ergo in peccatum imputatur, quum ex ista causa tolleretur.

/i'»! /1

Articulus il.

Stuprum.

604. — Notio. Stuprum aliquando sumitur in sensu omnino largo et; *improprio* pro omni illicito concubitu. Stuprum vero in sensu proprio, quatenus est, species distincta luxuriae, potest iterum sumi sensu strictiori vel sensu latiori. Sensu latiori est violatio seu oppressio cuiusvis mulieris invitae, sive sit virgo, sive vidua vel alias corrupta. Sensu strictiori est defloratio virginis invitat». — Violentia potest esse vel *physica*, vim corporalem inferendo, vel *moralis*, metum gravem incutiendo (n. 143) ').

Principium. *Stuprum proprie dictum, in utroque sensu, peccato fornicationis superaddit peccatum mortale contra naturam*. Ratio hauritur ex ipsa illa illata violentia circa bonum magni momenti quale est libera dispositio de actibus potentiae generativae; augetur autem iniustitia si agatur de virgine; quia virginitas aestimatur magnum aliquod bonum, distinctum a bono quod in omni stupro violatur.

605. — Quaestiones. Quaer. 1° -bi defloratio virginis, ipsa consentiente, sit stuprum.

Resp. Conlror. Phtres affirmant; quia virgo non est integritatis suae domina. Communius vero et probabilius negatur; quia unusquisque habet corporis sui dominium quoad usum; unde illo abutendo nulli facit iniuriam. Si tamen ea defloratione timeatur dedecus familiae, moeror parentum, et

b Quo cummi hi in alve canonico melius elvIU numotur etupruni. ox lpm» textu kfdn vol ex iurtoporitorum doctrlnn eruendum <wL (Yy. v. g, Chelodl, 7itf poena/e. n. 84.

alia damna, propter talc damnum potest esse speciale peccatum contra charitatem et pietatem parentibus et familiae debitam (η. 113; II. A., h. 14; Salin., tr. 26, cap. 4, panel. 1).

Num virgo teneatur potius necem suam permittere quam violari, vide n. 567, III, I).

QUAER. 2°^A *ipulier oppressa teneatur, non solum oppressori resistere, rerum etiam clamare, si necessarium sit ad vitandam copulam aut impudicos tactus.*

h'esi». Alii atlirmaiit, si sit spes subsidii imnet raiidi; ex Deuteron. 22, 21, ubi ad mortem damnatur puella, « quia non clamavit, cum easel in civitate ». Sed valde probabiliter negatur, si ipsa quantum potest resistat, et clamando periculum ei immineat, notabilis damni, infamiae, vel nimiae verecundiae: excipe, si adsit proximum consentiendi ;>ericulium. Nec obstat textus Deuteron.; quia erat praeceptum iudieiale, pertinens ad indicium externum, in quo puella non clamans consensisse praesumebatur. Nihilominus prior sententia ut tutior consulenda est (n. 130; II. A., n. 6).

Quaer. 3° An liceat feminae vi oppressae semen virile exceptum protinus expellere ne concipiat.

Resp, Quidam allirmant ; quia semen per vim iniuste infusum iniustus est integritatis et honoris sui aggressor. Atqui si licet pro bonorum magni vaiojg conservatione vim vi repellere, et ideo iniusto aggressori, si neccsse eg^A morfein infenc, licitum quoquo esse debet, ad iniuriosam inatemitaten impediendam atque integritatem suam et honorem tuendum, semen per I*,?' 'rim introductum *statim* expellere vel frustrare. Porro nihil contra foetum --- \ forte conceptum committitur, cum probabile non sit statim post copulam unionem seminis et dvi locum habere foetumque concipi. Ita Lehmkulil.

Secundum S. Alfonsum et alios, rectius negatur; quia maior est iniuria contra generationem humanam expellere semen in utero receptum, quam procurare pollutionem; nam in pollutione, solum expellitur ex sole sua *instrumentaria*, in casu vero nostro expellitur ex sede sua finali a natura ad hoc destinata. Si ergo numquam licet vero, ne ad vitam quidem suam tuendam, procurare pollutionem, multo minus licebit feminne expellere semen iure an iniuria exceptum. Ita Lessius, *lib. 2, cap. 9*, n. 61; Filliuc., *tr. 29*, n. 100; Carden, *in prop. 34 Innocenta XI*, η. 39-45; Merkelbach, *Qu. de Embryologia* 1927, p. 43 et 81. Cfr. infra *tom. II*, m. 898, ç. 3.

Vermntamen femina oppressa certo potest., imo debet, se vertere ac omni modo coitum impedire et abrumpere ne semen recipiat, quamvis illud sit extra vas elTundendum: quia ius et obligationem habet copulam impediendi, et effusio seminis soli malitiae viri adseribenda est (n. 394, q. 1, V. *Dicunt*; *lib. 6, n. 951, dub. 1*; II. A., *tr. 18, n. 50*) *).

1) Pooniw (ferendae Hcenttlaos) in Codice Inri>» ruti, contm «tuprntorve «tahitaH hate* In can. 2357-2359.

Articulus III.

Raptus.

606. — Notio. Raptus, quatenus est species luxuriae, est abductio violenta personae, libidinis explendae causa.

Dicitur: *quatenus est species luxuriae*, ut distinguatur a raptu, quatenus est impedimentum dirimeim matrimonii; quo casu eet *feminae invitae* abductio. *matrimonii* cum ea ineundi canna (cfr. can. 1074). Dicitur: *abductio violenta*, porro; violentia potest esse vel *physica* per vim corporalem, vel *moralis* per metum gravem; deinde potest illata caso give ipsi personae raptat., sive parentibus eius, tutori, aut marito, (piorum potestati eubcet, v. g. si. hisce invitis, persona abducatur domo. Perinde est insuper utrum persona rapta ait femina (quod quidem ordinarie contingit), nupta vel innupta, an vero marculus, puta puer.

607. — Principia. I. *Raptus superaddit fornicationi speciale peccatum contra iustitiam*. Ratio est improbe illata violentia (n. 141).

II. *Raptus est peccatum a stupro SPECIFICE distinctum*. Raptor enim adimit iniuste libertatem, quae est bonum ab integritate carnis distinctum. Unde circumstantia raptus necessario est in confessione aperienda, etiamsi libido expleta non fuisset, aut persona abducta demum libere in peccatum consensisset.

608. Poena raptus. Ex canone 2353: Qui intuitu matrimonii vel *explendae libidinis causa* rapuerit *mulierem* nolentem vi aut dolo, vel mulierem minoris aetatis consentientem quidem, sed insciis vel contradicentibus parentibus aut tutoribus, ipso iure exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis et insuper aliis poenis pro gravitate culpae plectatur.

Articulus IV.

Adulterium.

609. — Notio et divisio. Adulterium est tori alieni violatio, seu concubitus cum coniuge alieno vel aliena.

Dividitur: 1° in *simplex*, quando una tantum pars est coniugata, altera autem soluta; et *duplex*, quando utraque pars est coniugata proprio coniugio.

2° in *perfectum*, quando intercessit copula; et *imperfectum*, quando actus fuerunt imperfecti.

Principium. *Adulteriuni, praeter peccatum fornicationis aliud includit contra iustitiam.* Ratio est, quia alterius coniugis ius fidesque in matrimonio data violatur. Si ergo uterque adulter est conjugatus, duae sunt iniuriae in utriusque coniugem, in confessione exprimendae, Haec iniustitia non tollitur, licet vir vel uxor in adulterium consortis consentiat; quia matrimonium non confert coniugibus ius *absolutum* in corpus consortis, sed *exclusorium* et *limitatum*, ut nempe ipsi *solii* possint illo uti, et ad usus *licitos* tantum matrimonii; quare coniux nequit alteri ius suum cedere; unde Innoc. XI damnavit prop. 50: «Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum». Cfr. Salm.. *cap.* 5, *n.* 2 et 8; Mare, ». 781 («. 445; 11. A., *n.* 17).

Sunt tamen qui putent alterum coniugem notam violatae iustitiae erga seipsum consensu suo in adulterium auferre posse. Nulla enim, ita aiunt, juris abdicatio necessaria est ut consentienti non fiat iniuria; sufficit ut ius *excludens* illud positive non opponat. Sed remanet, ita pergunt, malitia laesae pietatis erga uxorem et, inter baptizatos, laesae religionis erga sacramentum; hinc manet adulterium, sed specie diversum ab adulterio non assentiente consorte commino. Cfr. Vermeersch, *De Castitate*, *n.* 313; *De Iustitia*, *n.* 142 xy.

Actus imperfecti a conjugato commissi cum alia persona et actus contra naturam, rationem adulterii imperfecti induunt; idèoque per se quales confitendi sunt. Cfr. Noldin, // 19.

De fornicatione sponsi vel sponsae cum aliis, num induat malitiam iniustitiae, cfr. *tom.* II. *n.* 649, y. 2.

Articulus Γ.

Incestus.

610. — Notio et divisio. Incestus est luxuria inter personas cognatione conjunctas intra gradus prohibitos pro matrimonio. — Ultra incestum *naturalem* (ratione consanguinitatis vel affinitatis) datur et incestus *spiritualis* inter personas spiritualiter cognatas (ratione Sacramenti baptismi) et incestus *legalis* inter legaliter cognatas (ratione *adoptionis*). Cfr. can. 1076-1080; infra *toni.* 11. ». 719, 757, 769.

611. — Principia. I. *Incestus supra peccatum fornicationis addit peccatum mortale contra iustitiam.* Ratio est, quia graviter repugnat reverentiae debitae parentibus et *consequenter* personis quae proxima coniunctione eis devinctae aut ad instar eorum sunt (*n.* 48).

II. *Specie inter se differunt incestus cum cognatis naturalibus, spiritualibus, et legalibus*: quia proveniunt ex radice formaliter diversa; imo S. Thomas docet copulam inter cognatos spirituales esse sacrilegium ad modum incestus (q. 450).

812. — Quaestiones. De discrimine specierum. Quark. 1° *An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine*.

Hec in Control, Alii affirmant; quia consanguinitas et affinitas fundantur in vinculo diverso; prior enim provenit ex vinculo interno scii, ab identitate sanguinis, posterior vero ex vinculo nempe a matrimonio valido sive rato tantum, sive rato et consummato. Cfr. can. 97, § 1.

Alii lanicii probabilius negant; quia, ut ait D. Thomas ‘), « persona allinis coniungitur alicui propter personam consanguinitate coniunctam; et ideo, quia unum est propter alterum, eiusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas et affinitas ». Proinde, diversitas originis, una nempe per generationem et altera per matrimonium, solum materialis est; ergo utrobique est irreverentia in consanguinitatem carnis suae (n. 149; *lib.* (i, » 469).

QUAEK. 2° *An incestus in diversis gradibus sint eiusdem speciei*.

l'xp. Control. 1» Sententia affirmat, nullo gradu excepto: quia maius et minus non variant speciem; sed gradus propinquitatis non inducunt diversitatem deordinationis in incestu nisi secundum maius et minus; nec refert quod reatus incestus quoad alios oritur ex iure naturali, quoad alios ex iure ecclesiastico, quia Ecclesia prohibet matrimonium inter cognatos ex eodem motivo ac ius naturale; ergo non differunt specie.

2a Sententia excipit solum primum gradum lineae rectae, et licet videtur omnino tenenda contra primam.

Probatur eum I). Thoma hoc modo: «In commixtione personarum coniunctarum aliquid est, quod est secundum se indecens et repugnans naturali rationi, sicut quod commixtio sit inter parentes et filios, quorum est *per se* et *immediata* cognatio, nam filii naturaliter honorem debent parentibus... Aliae vero personae, quae non coniunguntur secundum soipsas, sed *per ordinem ad parentes*, non habent ita ex soipsis indecentiam, sed variatur circa hoc decencia vel indecentia secundum consuetudinem et legem humanam vel divinam ♦ i. e. divinam positivam. Probatur otium ex matrimoniis filiorum Adam eum sororibus suis, quae matrimonia licita erunt.

3» Sententia excipit primum gradum tam lineae rectae quam transversalis; quia coitus coniugaliter inter fratres et sorores videtur ipso iure naturae interdictus. Non obstant matrimonia filiorum Adam; quia licita erant ob necessitatem propagandi genus humanum, quae est lex potior.

Duae posteriores sententiae probabiles sunt: prima minus probabilis est (n. 115; *lib.* 6, n. 470).

Haec de incestu inter consanguineos. Inter affines autem incestus

*» II-II, 7. 111. <i. » n< 2.

in primo gradu lineae rectae, iuxta secundani sententiam supra relata, specie differt a ceteris gradibus, idquo ob analogam rationem, quatemu reverentia inter affines in primo gradu est debita per se, et immediate, in aliis gradibus solummodo participative et mediate (*lib.* (i, *n.* 169).

— Hinc in confessioni* incestus non eat stricta obliixutio exprimendi gradum, nisi sit primus lineae rectae.

Ceterum, etiamsi aliqui primam sententiam practice probabilem habeant, saepe etiam iuxta eos obligatio adorit explicandi mimum eradupi, ob grave percatum spéciale <mod parentes committunt contra ollicium recto cdqcandi fljos vel filius ob speciale peccatum ab incestu distinctum, contra pietatem patri de* bitam, si patre vivente cum noverca adulterinum commercium habuerit. Cfr. \<»rmeersch, //l. 315 *in fine*.

Articulus VI.

1
(bJt iZ.»....* ' *

Sacrilegium carnale

613. — Notio et malitia. Sacrilegium carnale est violatio personae, loci vel rei sacrae per actum venereum. Duplex peccatum illudque grave continet, Minimi contra castitatenvalterum contra religionem, ut patet ex dictis supra w. 138 *sq.*

Modi quibus committitur. 1. Sacrilegium carnale *personale* committitur, quoties quis peccatum luxuriae committit, dum vel ipse vel complex vel uterque voto castitatis obstrictus est. Hinc duplicis sacrilegii nuis est sacerdos peccans cum persona religiosa professa; probabilius vero sacerdos religiosus professus peccans contra castitatem unum tantum peccatum contra religionem committit, quamvis duplici voto obstrictus sit castitati; quum utrumquo eadem virtutem religionis eodem modo respiciat (*n.* 455).

II. Sacrilegium carnale *locale* committitur quoties (piis peccatum externum luxuriae in loco sacro committit; idmie probabilius, etiamsi occulte liat : vel etiamsi agatur de actibus mere impudicis, graviter tamen peccaminosis, uti sunt tactus, oscula, aspectus, colloquia grantor obscoena; omnes enim istae turpitudines laedunt reverentiam loco sacro debitam. Cfr. supra ». 422 (·«. 158-162).

IIT. Sacrilegium carnale *reale* committitur quoties (piis abutitur re sacra ad turpia, v. g. (piando confessarius abutitur sacramento Poenitentiae ad sollicitandum poenitentem ad turpia (*n.* 463; II.

Ca p u t IV.

LUXURIA CONSUMMATA CONTRA NATURAM

614. — Peccata luxuriat* consummatae contra naturam sunt, prout, supra (w. 598) iam diximus; pollutio, sodomia perfecta et imperfecta atque bestialitas. Porro:

1° Omnia inter se specie differunt; quia diversis praeceptis eiusdem virtutis repugnant, sicut explicavimus n. 598. Constat etiam ex prop. 24, damn, ab Alexandro VII: «Mollities, sodomia, et bestialitas sunt peccata eiusdem speciei intimae, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem».

2° Insuner, ea peccata continent duplicem speciem malitiae: unanPin ipso imi/ *inordinato* actus venerei, extra matrimonium legitimum; alteranPin *modo inordinato* utendi illo, contra generationem prolis (S. Thom., II-II, <l. 154, a. 11).

De singulis hisce peccatis separatim nobis agendum est.

Articulus I.

Pollutio.

615. — Notio. Pollutio seu *mollities*, etiam *masturbatio* dicta, est *actus reneretis solitarius completus*; eum naturaliter comitatur llelectatio venerea plene satiativa (orgasmus).

Actus vnercus completus seu plena actualio organorum sexualium *in viro* normaliter ellicitur effusione seminis et aeuali modo invenitur m illis masculi» nui verum semen, in testiculis elaboratum, non habent, ut in pueris aut iis qui vasectomiam subierunt; est igitur sexualis eiectio eum orgasme. In *féminin* • Illicitur sensibili excitatione organorum sexualium, quae plenam satisfactionem quietivam secumfert, quaeque Heri solet cum humoris cuiusdam vaginalis effusione.

616. — Divisio. Pollutio distinguitur: 1° *Simplex*, quae praeter malitiam pollutionis, nullam aliam adiunctam habet; *qualificata*, cui alia malitia accedit sive ab obiecto cogitato, ut si quis seipsum polluens concupiscit copulam eum soluta, coniugata, consanguinea, etc., sive a subiecto se polluyente, ut si est persona sacra, coniugata. Porro, munes pollutiones *secundum se* sunt eiusdem speciei, quocumque

modo liant, si fiunt sine concubitu. *circumstantiis* possunt ei adiungi aliae species. Similiter omnes tartus impudici (n. 176, 3°, 167),

2° *Directe* voluntaria, seu in se procurata vel admissa, et *indirecte* voluntaria, seu in causa praevisa tantum. Involuntaria vero est <piae sine ullo consensu contingit, praesertim in somniis.

617. — *Nota*nda. 1° Secundum hodiernos medicos, semen non corrumpitur; (pia para seminis, extra internam sedem suam egressa, vel sponte elhiit vel cum urina expellitur. Quaestiones proinde theologorum eo spectantes omittendas esse duximus (n. 178).

2° Ad pollutionem refertur *onanismus*, (pii est voluntaria abruptio copulae ad semen effundendum extra vas, generationis vitandae gratia. Crimen istud patratum inter solutos est fornicatio inchoata et pollutio. Similiter inter eonmges^esY^gravis abusus copulae coniugalis et pollutio. De onanismo inter coniuges sermo erit, in tractatu de Matrimonio.

618. — *Principia*. I. *Pollutio (lincte cl ph ne voluntaria est intrinsece et absolute peccatum mortale*. Est peccatum intrinsece et absolute, (pia adversatur fini primario naturae in actu venereo, scilicet legitimae prolis generationi; actualio enim organismi genitalis a natura primarie destinata est non ad hominis bonum proprium sed generis humani: ordinatur enim ad transmissionem et receptionem seminis in ordine ad procreationem. Est pceeatupi grave, quia est deordinatio substantialis in materia gravi scilicet in ordine debitae procreationis humani, (piae Deo ita disponente unice dependet ab ordinato usu facultatis venereae.

Confirmatur ex S. Scriptura in 1 Cor. 6,10: «Neque molles... regnum Dei possidebunt »; item ad Rom. 1,21. Insuper semper fuit constans et firma Ecclesiae doctrina: ita ex scandalosa prop. 19 damnata ab Innoc. XI: «Mollities iure naturae prohibita non est; unde, si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali »; ita etiam Pius XTT, Alloc. 23 Mart. 1952') (η. -176).

s *Nota*nda: 1° Argumentum gravis deordinationis pollutionis desumendum non videtur ex indebita effusione seminis, qua res magni valons deperderetur *), sed ex actu sc. *indebito usu organismi sexualis*, qui primarie ad procreationem destinatus est, Nullo modo enim constat semen in seipso essi» rem magni valoris, eum natura illud in magna copia producat; nec demonstrari posse videtur pollutionem, in (pia verum semen

‘) (1952). p. 275; S. TI>., 11-11. v. 153. a. 3; »/. 154. «. 11 et 12; cfr. Ellch», «4 Sc-niaMhik dm H. Thomas ron Aquin (1049), p. 109 *w.,' Simrliez. l)r malrim., lib. 9. dijtp. 17. n. 10; Lugi>. l>< Pocrn., di*p. 23. n. 8 et 9.

*) Ita vellent v. g. Bnllerhil, II, u. 1020; bdinikiilil, I, n. 1031., 3; Fiintnni, III, n. 22S; Wouters, n. 19,

non emittit nr, esse ex eo capite peccatum grave, cum nulla res alicuius momenti perdatur nec ejaculatio ad talem perditionem ordinaretur tamquam aetus imperfectusTCVera ratio gravis malitiae ex hoc desumitur quod homo *actu humano complete abutitur ad proprium bonum facultate, iptac primarie ad mannum bonum speciei ordinata cxt*; ideoque substantialiter ordinem pervertit in re gravi *). Inde sequitur etiam pollutionem tum in viris (etiam in iis qui verum semen non emittunt) tum in feminis esse eiusdem speciei.

2°\XllC .«rr;in.s ileordinationis ratio desumi posse videtur ex xola *indebita pcrcentione delectationis venereac consummatae* '). Fruitio enim cuiuscumque delectationis de se mala non est: at mala fieri potest ex duplici capiteidvel quia percipitur ex actu deordinato vel^piia percipitur ex actu quidem ordinato sed indebito modo se. ex immoderata concupiscentia. Atqui peccatum grave in perceptione delectationis venereae provenire nequit ex secundo, quia iuxta communem sententiam cum S. Thoma ') talis immoderata concupiscentia veniale non excedit; ergo ex primo, quod redit ad argumentum expositum in textu sc. quod gravitas peccati luxuriae primarie desumitur ex deordinatione actus.

3° Cum pollutio sit intrinsece et absolute mala, numquam nec ad vitam salvandam licita erit. Vnde expresse rejecta est pollutio directe procurata tamquam medium legitimum quo obtineretur semen ad finem analysis medicae peragendae: ita S. Off. 2 Aug. 1929 *); Pius XII Alloc. 8 Oct. 1953 *).

4° Dicitur in textu pollutionem *plene roluntariam* esse peccatum mortale: excusat enim imperfectio aetus. Quae quidem in subiectis psy- ^Jjidce turbatis non raro occurrit: attamen tanmuam *principium ordinarium* > - millateiius ancipi- potest, quod vehemens passio qliaequae excitationes. tiuae praesertim in juventute ad pollutionem deducere solent, suflicienteni libertatem, requisitam ad peccatum mortale constituendum, *faciliter aut communiter tollent* *).

INDIRECTE *voluntaria in causa, secluso periculo ,·»η- f*"*. *sensus. tantinn^Ht^pcccatum. tptanlus rcsCcausae, sine iusta ratione positae, in pollutionem praevisam influ^usT^Riitio* est, quia talis nol- lutio non est imputabitis nisi in causa: ex causa ergo diineftenila ' ^T^est gravitas peccati. Indirecte autem voluntaria est. quae nec intenditur, cuique, dum evenit, non consentitur (n. 181-484).

) VvrtnMWh. l>r raxlitale, n. 321, 3İ7-3İ8: Merkelbnch, I nuUitale, q. IV, α. 1: Mnn·. I. n. 702; Lunrji-Pnhixzlnl. /k rtixftZa/r, p.

·) Sir v. jr. Palmieri In opere Itallcrlnl-Pidinlcr· II, m. lorj. nui, 1; Oêulcot-SnlMuuUN, 1. r. 397: E*rhbnrh. Oitp. jtqihiol. throl., ditp. I. nip. I; Tummolo-Jorlo, II, n. 268.

·) Dr Malo, t/. 15. n. 1-2: cfr. ctliun supra n. 61. 11»

·) Λ.4.Λ»'. (1929). p. 190.

\ *) J. J. S. (1053), p. 678.

·) < fr. PII XI! Alloc. 23 Mort, 1952 (Λ. Λ. S. (1952). p. 275); Noldln. n. 10. Ktiom J. Jnwicn In V. K.N. (1055) p. 201-212 clrccti librum M. Ortdeon, Fie chrétienne cl Problèmes dc la Sexualité (1052) in Indlrrin rclotum docr. S. Off. 3 bin. 1955 (J..I.X. (1955) p. 16); Oritis cjUtolicwi (1952) b». 418-122; Carpentier In Λ'. It. Th. (1955) p. 197-199.

LIB. III. TRACT. VI. CAPUT IV.

"Xl Dicitur; excluso periculo ciuimuimi-; si enim tale periculum adest, pre gradu istius periculi cui quis sese sine causa exponit, grave peccatum adesse potat, etiam si pollutio indirecte admissa qua talis love solummodo peccatum coiutt tuat ob levitatem influxus actionis positae.

Ilinc: 1° Si actio, ex qua pollutio secutura praevидetur, eius *periculum proximum* adducat seu in illam *notabiliter* influat, priait faciunt omnes actus graviter impmiicj, pollutio imputatur ad gravem culpam; nisi talis a< ti< ponatur ex iusta causa, sine periculo con-
^sensus (n. 182, -183).

é 2° si actio illa in pollutionem *leviter* influat seu *periculum re-
4^.*, *motum* tantum adducat, pnnit faciunt actus leviter tantum impu-
(r^di(j, pollutio imputatur ad cuipani venialem dumtaxat, secluso praevisto periculo consensus directi in illam. Ratio est, quia non est obligatio gravis vitandi causas pollutionis, nisi graviter periculosas in genere luxuriae (n. -181).

3° Quando actio est. solum causa *per accidens*, ufpote *extra ma-
teriam veneream*, pollutio non imputatur ad culpam, aut certe non ad culpam gravem, secluso periculo praevisto consensus. Ratio, quia causa per accidens non est vere causa effectus secuti. Idcirco, si actio est *licita*, et cum aliqua rationabili causa posita, nullum est peccatum; quia tunc, ius nobis est ad illam, potiusque patimur. J4.V.L.' P* -i-quam causamus effectum. Si actio esset *i/raviter mala contra aliam virtutem*, puta ebrietas, pollutio imputatur ad culpam venialem; quia talis actio per se non spectat ad rem veneream (n. -182, 181; Infertur 2°).

V /I' "" Nota. Periculum consensus quisque praevидere potest vel ex
N L û.'.<npX|)erientia, vel ex dispositione sua; non omnes enim ex eadem actione aeque commoventur. Patet porro periculum exortum avertē»
..-j—<- *< dum esse oratione aliisque mediis, quae tradidimus supra n. 596, i/. 1.

619. — Resolutiones. I” Mortalis est pollutio, quae subsequitur ex morosa cogitatione venerea, aut ex tactu vel aspectu moroso valde impudico. At vero, si huius generis actiones ponuntur ex causa necessaria, utili vel convenienti, sive menti sive corpori, pollutiones ex ipsis provenientes, etsi praevisae, non sunt, peccata dummodo absit periculum actualis consensus. Ideo licet Confessariis confessiones de materia turpi audire ac tractatus de rebus turpibus legere; fas est medicis chirurgisque feminae aegrotantis pudenda aspicere et tangere, ac rebus medicis in materia turpi studere; licitum est simili modo infirmis inservire, eosque in balneis adiuvare; suum mundare, lavare, pruritum molostuni m ve.^ rendis frictioicfal)igere. Haec frictio licet etiam in dubio num prunfus ille ex sanguinis ardore an vero ex libidine proveniat; nam cuique liberum est pruritum corporis tactu abigere, donec constet pruritum illum a libi-

dine provenire. Ceterum, «i pruritus tolerabilis sit, consulendum est ob puritatis amorem ab huiusmodi tactu abstinere. Sed hic sedulo cavendum est ne facile credatur quibusdam puellis, quae tactibus se polluere solent praetextu huiusmodi ardoris; nam si diligenter examinentur, cognoscetur illo pruritus multoties potius excitatus fuisse vel a pravis cogitationibus praehabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi (n. 182, 283: H. A., ii. 31).

Pruritus naturalis in feminis discernitur ab ardore venereo, eo quod frictione prior solum allevetur, posterior vero per eubsequentem pollutionem extemplo sedetur.

Inde resolvitur casus do viris vel feminis, qui talem patiuntur in genitalibus nervorum irritationem, ut quasi cogat ad tactum aliasve motiones, quibus pollutio inducitur. Si enim pruritus ille eo tendat ut frictione allevetur, tactus oritur licitus, etiamsi subsequatur pollutio, quemadmodum licita est actio, ex qua sequitur effectus bonus et malus. Sin autem eo tendat ut ipsa *pollutione* extinguatur, non licet illam actionem voluntario ponere, quae *ex »e* istum effectum provocat, ut est tactus aut frictio; sed non tenetur talis persona a causis ex se leviter influentibus abstinere ut pollutionem impediat, dummodo eam non intendat neque grave consensus periculum subeat. Quapropter Deum oret, ne peccet. Si quando talis persona tanto nervorum impetu feratur ad tactum aut motionem, ut necessaria libertate carcat, a culpa, gravi saltem, immunis erit, iuxta dicta n. 23; dummodo pollutionem in se semper abhorreat.

2° Nonnisi *veniales* est pollutio quae, secluso periculo consensus, oritur ex actione leviter tantum inhonesta, sicut ex colloquio amatorio cum puella, ex lectione vel tactu vel aspectu curiose et obiter vel leviter facto. Attamen non excusatur a mortali is, qui ob inclinationem suam ad venerea *frequentem* pollutionem exfiertus est ex talibus causis *non graviter* quidem impudicis, sed quae in eo vehementius pollutionem concitant, et illas voluntarie sine iusta causa ponit: quia, respectu talis personae, huiusmodi causae non leviter sed graviter excitant; secus tamen dicendum, si causae sunt *prorsus leves*, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium non diuturnum cum femina vel leviter obscenum; moraliter enim impossibile est hominibus omnes huiusmodi causas vitare (n. 481: H. A., n. 31).

3° Nullum peccatum involvit pollutio mere praevisa ex actione licita, ob aliquam rationabilem causam posita, secluso semper periculo consensus. Unde licet mulieres alloqui, osculari et amplexari iuxta morem patriae; licet recreationis causa equitare, corporis situ commodo decumbi liero ad commodius quiescendum, corpus suum lavare, cibos aut potus X ealefactorios moderate sumere, honestas choreas agere, etc. Requiritur **fraus** aliqua rationabilis; quia sine ulla causa pollutionem permittere.
* semper videtur aliquid indecens et inordinatum (n. 483).

620. — Quaestiones. Q^u a e r . 1° *Quid indicandum de pollutione nocturna in somno.*

Resp. 1° Omni culpa vacat, si prorsus involuntaria est; siquidem ex multis causis naturalibus provenire potest, uti ex redundantia seminis.

corporis temperamento, nervorum dispositioni', organorum debilitate, nimio corporis calore, aut alia commotione, (quin etiam ex daemonis illusionem).

2° Culpa gravior erit, si quis ante somnum ponat causam eo animo ut pollutio in somno sequatur; quia tunc pollutio directe intenditur.

3° *Plus minusve* culpabilis erit, si ante somnum, fuerit indirecte voluntaria, iuxta supra dicta.

4° Pollutio, quae contingit dum homo est *semisomnus*, in se non est peccatum mortale, sed ad summum veniale propter imperfectum consensum forte praestitum (li. 179. Cfr. S. Thom. 4, *Seat. dist.* 9, il. 1, a. I. sol. 1 ad 5).

De *desiderio* pollutionis mere naturalis atque de *gaudio* ob eam habitam cfr. supra n. 243, q. 2, et n. 21-1, q. 1.

QUAER. 2° *An teneatur quis expergefactus cohibere pollutionem in somno coeptam.*

Itesp. Negat., modo absit proximum periculum consensus in voluptatem, nec voluntarie effluvium promoveat; tum quia difficillimum est impedire exitum seminis, quod iam a sede sua decessit et in poros spermaticos venit; tum quia homo illam pollutionem non vult, sed mere patitur. Idcirco curet saltem mentem ab illa turpi delectatione avertere, signo crucis se munire, ac nomina sanctissima Iesu et Mariae invocare, eos ferventer precando ne ullum lapsum permittant (n. 179).

Idipsum propter paritatem rationis dicendum de pollutione, quae in vigilia involuntarie accidit.

QUAER. 3° *A» destillatio voluntaria sit peccatum.*

Destillatio est effusio cuiuscunque humoris, qui non est verum semen, quaeque a pollutione distinguitur, eo quod pollutio fit eum orgasmo satiativo, destillatio autem cum leviori et aliquando sine ulla actione organismi sexualis seu carnis commotione.

Resp. Actuatio organismi sexualis, quaecumque fit, facit eam materiam peccati. Unde quando contingit cum commotione venerea, est quaedam inchoatio pollutionis seu actus inconsummatus, ac proinde si voluntarie acceptetur vel, quod peius foret, procuretur, *per se* dubio est peccatum mortale.

Quando vero contingit sine tali commotione, tunc sine peccato est; nihil enim habet deordinatum, sed est functio mere vegetativa (h. 177).

QUAER. 4° *An pollutio sibi procurata tactibus maris vel feminae sit diversae speciei a simplici pollutione.*

Resp. Probabilius negatur; quia, cum tantum pollutio tunc intendatur, non adest affectus ad concubitum, sed ad pollutionem. Propterea, si alter quoque peccavit, sufficit confiteri: *Pollutionem habui tactibus «lieni»*. „ Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus coniugatae, cognatae, vel votum castitatis habentis, sicut, etiam si sese polluens matrimonio sit coniunctus etc. (n. 467, 485; II. A., n. 25).

621. — Notanda pro praxi. 1° Confessarum non exquirat a pueris vel puellis an adfuerit seminis effusio; praestat enim ut desit integritas materialis confessionis, (piam ut illi apprehendant (piae hactenus ignorarunt, vel curiositatem concipiant addiscendi (Prox. Conf., n. 90).

2° A feminis nunquam quaerat num adfuerit humoris vaginalis effusio, sed ad summum an passionem exsaturaverint aut satisfactionem habuerint. *»4- x 1 » ————— mA. —lv-

3° Raro autem erit necessitas inquirendi tum a feminis tum etiam u viris *directe* de pollutione aut satisfactione habita. Plerumque enim sufficit interrogare, utrum cum vehementi passione egerint; quodsi affirmatur, praesumi potest pollutio. Accuratio*r* investigatio facili*ter* scandalosa ideoque omittenda erit.

4° Se polluentes interrogentur etiam de tactibus impudicis separatis a pollutione, et moneantur de gravitate eorum (Prox. Conf.. ». II)l*.

Articulus II.

Sodomia.

622. — Notio et divisio. Sodomia est concubitus cum indebito sexu, ve' cum debito quidem sexu sed in vase indebito. Hinc duplex distinguitur, una nempe, *perfecta* seu *proprie dicta*, est concubitus personarum eiusdem sexus, ut maris cum mare, feminae cum femina; altera, *imperfecta* seu *improprie dicta*, est concubitus maris cum femina in vase praepostero (S. Thom.. 11-11, q. 151, a. 11).

623. — Principia. I. *Sodomia est nefandum flagilium*. Etenim adeo naturam offendit, ut ipsamet bruta illud communiter abhorreant. Propterea urbem Sodomam, unde nomen mutuavit, ignis caelo delapsus absumpsit; et S. Scriptura illud vehementer abominatur. Sic in Genes. 13, 13: « Homines autem Sodomitae pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis»; Levit. 18,22: «Cum masculo non commiscearis coitu femineo, quia abominatio est», et in cap. 20, 13 morte plectendum sancitur; item Apostolus ad Rom. 1,26,27: « Tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes ».

II-.'5'

1) Do romodlh n (kmfrswarln λμ lkπλπlI* ImblUiAto recidivo I» polhiflonem. rfr. /om. II. n. IMI. q. Λ.

II. *Sodomia imperfecta, specie differt a perfecta*; haec enim oritur ex affectu ad indebitum sexum, proinde neque vas naturale servat; imperfecta vero est tantum ad vas indebitum.

624. — Resolutiones. I^o JPereenta *sodomia* exposcit concubitum duorum eiusdem sexus in vase praepostero; hic nempe estjeius actus proprius. Attamen ad sodomiam quoque reducitur quicumque concubitu» sive corporum coniunctio cum persona eiusdem sexus, idque eum affectu ad coitum cum *indebito sc.ru*: qui quidem regulariter adest, in quacumque corporis parte fiat *copulae attentatio*.

2° Ad sodomiam imperfectam non sufficit qualiscumque concubitus, sed requiritur concubitus cum persona alterius sexus in vase praepostero; quia malitia Imius concubitus consistit in affectu ad *tw praeposterum*; quapropter, si fiat in alia corporis parte, praesumitur fieri cum affectu ad fornicationem. Denique sine concubitu non datur sodomia (n. 166, 467; II. A., n. 24).

625. — Poenae ecclesiasticae. Laici et clerici in *minoribus* ordinibus constituti, legitime damnati ob sodomiam, ipso facto *infames* sunt (can. 2357, 2358); clerici vero *maiores* suspendantur, infames declarentur, quolibet officio, beneficio, dignitate, munero, si quod habeant, priventur et in casibus gravioribus deponantur (can. 2359), Ad lias pm-mi-s requiritur; 1° sodomia *perfecta* mari» eum mare, quia imperfecta vel attentata non est vera sodomia, quia lex poenalis, utpote stricto interpretanda, postulat crimen consummatum (can. 2219, J 1; can. 2228); 2° ubi agatur de poenis contra clericum maiorem comminatis, requiritur ut sit *frequentata* seu usu continuata; ut denotat verbum canonis *exercuerint*; unde poenis istis non plectendus est, qui policies tantum peccavit.

Poenae praefatae utique ab Ordinario infligendae sunt; attamen ubi agitur do clerici delicto pessimo ut vocatur, etiam S. Officium a loci Ordinario do eo instruendum est, quod est unicum tribunal S. Sedis competens hac in re quodque procedit pontra illud eodem modo quo procedit contra delictum sollicitationi.». Nomine autem delicti pessimi secundum ipsius S. Officii definitionem heic Intel- ligitur: quodeumque obscenum factum externum graviter peccaminosuni quomodocumque a Clerico patratum vel attentatum cum persona proprii 80XUS; sicut etiam rpiodvis obscenum factum externum graviter peccaminosum quomodo- documque a ('lorico patratum vel attentatum cum impuberibus cuiusque sexu» vel eum brutis animantibus.

626. — Notanda pro praxi. 1° Confessorius, intelligens mulierem co- gnitam fuisse extra vas naturali* et. extra vas praeposterum, non debt'l ultra quaerere in quo loco v<l quo modo; quia, si vir se polluit in alia parte corporis feminae, est dumtaxat fornicatio in allectu (si est mulier non sua), pollutio in opere (n. 466; II. A., n. 24, 25).

2° Sodomia potest omnes alias luxuriae species adiunctas habere, puta incestum, adulterium, sacrilegium, etc. (n. 169; II. A., n. 24 et 25 *in fine*).

3° Occasio huius peccati saepe est cubatio cum alio in eodem lecto; unde Confessorius tunc debet lecti separationem imponere si possibilis sit.

I" Ad peccatum sodomiae vehementius tentari nolent sic dicti *homosexuals*, qui *sexualitate contraria* laborant, ita ut aversionem a sexu diverso, propensionem in proprium sexum habeant. Est quaedam forma perversionis sexualis, de qua infra n. 632; vocatur *paederastia* si in pueros fertur, amor *lesbicus* vel *sapphirus* si mulieres ea alliciuntur. Omnino reiicienda est tamquam verae moralitatis perversio illa quorundam moderniorum acatbolieorum doctrina, secundum quam haec propensio homosexualis heterosexual! aequiparanda esset, quoad valorem moralem et aequo ac ultima ius in connaturalem suam satisfactionem haberet. Homosexuales per sodomiam objective peccant sicut ceteri; subjective saepius occurrere potest diminutio culpa ob libertatis diminutionem, in personis scii, psych«pathicis; ubi forte in casu aliquo extraordinario libertas totaliter deficeret, omnis utique culpa abesset. Quum insuper a matrimonio abhorreant, indeque desit ipsis istud remedium concupiscentiae, summa caritate et prudentia a confessorio tractandi sunt.

Articulus III.

Bestialitas. "

627. — Bestialitas est coitus cum bestia. — *Bestialitas est yravissimum inter carnis vitia*. Ratio est, cum prae ceteris leges concubitus conculcet; do quo in Exod. 22, 19: «Qui coierit eum iumento, morte morietur» (S. Thom., IT-TT, q. 151, a. 12 ad I).

Advertendum est: 1° In hoc, scelere confitendo opus non est sexulll bestiae explicary: quia tota essentialis deformitas huius facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexus omnino accidentalis est.

2° Tactus impudici eum bestia non sunt nronrie peccata bestjqli-tatjs» quamvis habeant aliquam specialem turpitudinem, saltem venialem (η. 171).

3° De hoc. peccato interrogandi sunt, sed caute, libidini multum dediti, et cum bestiis frequenter versantes. A rudibus non raro designatur hisce verbis: *Peccavi contra naturam*. — Propter proximam occasionem removendam quandoque interest ut Confessarius sciat cum quam bestiarum specie poeniteris peccare consueverit.

SUHOLION PRO PRAXI

628. — Ignorantia invincibilis malitiae luxuriae consummata, testo experientia, potest dari in illitteratis, idque: 1° circa malitiam pollutionis, in adolescentibus praecipuo (*lib.* (», n. 503).

2° Circa onanimum, cuius *specialis* malitia inter solutos non raro ignoratur, atque id nonnumquam exprimunt quasi ad minuen- dum peccatum suum, eo quod sic honori feminae consuluerint. Inter coniuges quandoque, sed raro, creditur licitus ob causam aliquam specietenus cohonestantem.

3° Circa fornicationem ignorantia invincibilis locum habere non potest apud Christianos. Excipe forte nonnumquam rudem, qui doctrina Christiana prorsus caret, circa fornicationem eum meretricibus, vel cum sponsa, (piam brevi ducturus est *).

Denique, rustici non raro aestimant bestialitatem minus peccatum quam fornicationem, et simile exemplum circa adulterium affert S. Alfonsus in *Prax. Conf.*, n. 39.

Notandum propterea hic est, oiid si (onfessarius animadvertat poenitentem invincibiliter credere actum quemdam venereum, quem exercet, non esse peccatum, aut non mortale, omnino oportet illam instruere: quia talis ignorantia in materia luxuriae nequit non esse perquam noxia poenitenti, cum luxuria frequentata continuo altiores figat radices, ita ut post modum, cessante ignorantia, admodum difficilis evasura sit continentia. Poenitens vero, qui sciens gravem malitiam alicuius peccati luxuriae, ignorat dumtaxat *specialem* eius turpitudinem, aut coniux, qui prorsus ignorat malitiam onanismi, instruendus est, ubi speratur fructus, prout latius exponemus in tractatu de Poenitentia et de Matrimonio.

Illud insuper advertere proderit, pollutionem, etsi *objective* in genere luxuriae maius peccatum sit quam fornicatio, *subjective* tamen minus esse; quia in ea scandalum abest, et oritur magis ex fragilitate.

Ca p u t V.

LUXURIA PROPRIE DICTA NON CONSUMMATA

629. — Notio. Luxuria proprie dicta non consummata est usus inordinatus Venereorum qui ad plenum act nationem membrorum genitalium non pervenit; quaeque ideo ex se non piem. satiat appetitum venereum.

Dicitur luxuria *proprie dicta*, ut distinguatur ab *impudicitia* seu luxuria non consummata minus proprie dicta, (piae consistit in iis quae

Cfr. Snlinunt., Ir. 20. cap. II. n. 20-30; Hporor, l)c. inalrim., n. 100, 572; BUluurt, I* temperant., ilbm, 0, art, 2, append, 1.

tantum *ducunt* ad venerem, de qua in sequenti capite agendum est: dum c eonlni luxuria proprie, dicta non eonsumnala revera consistit in aliqua commotione venerea organorum genitalium, vel etiam in erectione venerea membri virilis vel clitoridis feminae, sed quae non ad suam perfectionem pervenit.

Motus autem ille carnalis seu venereus quaedam ad pollutionem tendentia est et, si gravis est, proxima quidem. Ab hac autem erectione *interea* et delectabili probe distinguenda est erectio *pure naturalis*, quae ex causa mere physica oriri solet et sine ullo voluptatis sensu habetur: huiusmodi motus est prorsus indifferens.

630. — Principia. I. *Motus venereus, etiam levis, directe voluntarius, sive ex eo quod deliberate excitetur, sive ex eo quod plene in eum consentiatur, semper prave peccatum constituit.* Probatur eodem modo, quo supra (n. 599) effecimus, *omnem* luxuriam (proprie dictam) directe voluntariam semper reatum gravem involvere; ex eo quod omnis actus luxuriae quantum in se est, privare natus est usum facultatis generativae tine suo operis gravissimo, debita procreatione atque educatione generis humani.

Confirmatur autem argumentum praefatum in online ad motus venereos non consummatos triplici modo: 1° cui vetitum est opus aliquod, aequè vetitum quoque est id quod illius operis proprium est; atqui motus venereus seu genitalis unice spectat ad actum generationis; ergo cui sub gravi vetitus est actus generationis etiam omnis motus venereus aequè interdictus est. 2° Omnis motus venereus est *motus ex se tendens ad commotionem satiatinam*, hacque ratione initium quoddam est pollutionis; atqui motus sumit suam speciem et malitiam moralem a tine, causa a suo effectu; ergo motus ad pollutionem huius malitiam participat. 3° Consensus *directus* in levem commotionem seu delectationem venereum necessario procreat periculum proximū ulterioris et turpioris consensus: atqui etiam quod ex se leve est, iit mortale ob periculum proximū incidendi in mortale; ergo. Accedit prop. 10, damn, ab Alexandro VII: «Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis » (n. 415) l).

II. *Motus venereus indirecte voluntarius in causa tantum erit peccatum, quantus est causae, sine iusta ratione positae, in motum praevium in/lu.rus.* Ratio eadem est ac quae supra (h. 019, 111)

*) Cfr. Bender, *Piirrihi.i maletiai iu i>rr<ilr> luxurior*, apud .V. K. St. (1932). j>. 15. ubi (irrogic proluitur doctrina traditional!* et communi^lmn. Tari modo Merkolbach. /** Cu.4 <7 / .uj. ., rd. 3, p. 29 *77. Opusculum quoddiiu contrariam doctrinam tamquam probabilem defendens luwni s. Ofitcll commendo mibtibenduni fuit « cum c>a quae in opusculi tertia dbfeertationo de jkMVAtO bxiiMll axsoruntur. saltem practice idnt prrloulnsa · (S. Off.. | Maii 1929 tui \rchlep. l Ural.). <'fr. el *Ons (Irlmif* (1928). p. 177; et (1932). p. 122· do laxa quadnrn wntentla Albert! et \ntonelli.

data est pro pollutione; quia talis moins non est ininputabilis nisi in causa; ex causa ergo dimetienda est gravitas peccati. Unde etiam eadem quae supra *l. c.* (et *n.* 620) circa causas pollutionis dicta sunt, valent, servata proportione, pro causis commotionis venereae; dicitur *servata proportione*, quia motus venereus est quid minus malum quam pollutio; quinimo ponere sim* ratione excusante actionem quaelevem dumtaxat commotionem concitat, nonnisi veniale peccatum est; quia datur levitas materiae in re venerea *indirecte* tantum voluntaria; quodsi levis commotio proveniat ex actione honesta, consultius est eam non curare (n. 481) ’).

Ca pu t VI.

IMPUDICITIA SEU LUXURIA NON CONSUMMATA
MINUS PROPRIE DICTA

Agemus: 1° de impudicitia generatim; 2° de osculis, amplexibus, et compressione manuum; 3° de aliis tactibus; 4° de aspectibus; 5° de turpiloquio; 6° de lectione obseoenorum.

Articulus /.

Impudicitia generatim.

631. — Notio. Impudicitia definiri potest: voluntaria inordinata occupatio circa ea quae delectationem veneream producere valent: uti sunt tactus et aspectus inhonesti, colloquia turpia, lectio atque cogitatio de re venerea vel impudica *).

Ilie autem notasse lavabit, aliquando in nonnullis hominibus dari appetitum quemdam sexualem abnormem, /nrirndo/irm, ut aiunt, sertm/em, vi cuiu» libido non actibus modo recensitis, natura sua ad venerea ducentibus, eod aliis a vita sexuali prorsus alienis excitatur, uti imaginationibus ot actionibus crudelibus vel violentis, sive exercendis in alios (*na<liinii tm*), sive subeundis in seip*i* (*niasoohimwi*), vel aliis quibusvis imaginationibus ot actionibus, secus haud apti* ad venerem excitandam, v. g. circa manum, pedam in se consideratum, circa calceos, pennas, etc. (*ftlirhixiniix*). Ila·' actiones pro istis personis iisdem regulis

*) <'fr. Blllunrt. f>r Tcmprranlia, 0, art. 51, Diro 2".
s) <7γ. IT-II. 7. 151, a. I.

IMPUDICITIA SEI LUXURIA NON CONSUMMATA MINUS PROPRIE DICTA 597

Hilari K« iit ne actioñ imimdieoe i>r< personis lorinulibnn M. Nonnumquam tamen in personis psychopateticis (in quibus perversio frequentin occurrere videtur), culpa Hiibioctiva, ob defectum liljertatia, minui vel etiam tolli poteet.

— C

632. — Principia. I. *Tactus, aspectus, etsi ili partibus inhonestis, turpia loqui rei audire, ac id genus alia, secundi m se non sunt[^] precata.* Ratio est quia obiectum non est de se malum; non enim *f.* constituit actum generativum sed illi circumstat. Deinde quod secundum se est peccatum, numquam est licitum; actus autem illi possunt licite fieri, ut omnes concedunt, (quando fiunt sine libidine. * propter aliquam necessitatem aut causam honestam; ergo. Ita S. Thomas, II-II, q. 154, a. I; S. Alf., n. 126; Sanchez, *De malrim.*, lib. 9, disp. 35, n. 2; Salmant., tr. 26, cap. 3, n. 26 et omnes DI).

*

,

t

*

*

delectatio venerea secutura praevidetur, huius valde excitans est, k'~et homo sine, insta causa illam actionem ponit, graviter peccat; ubi vero actio leviter tantum excitans est, leviter tantum peccat, secundum dicta supra; 3° ex *periculo consensus* in pollutionem vel commotionem secuturam: uti pariter patet ex supra dictis; 4° ex *scandalo*, quod saepissime adest in tactibus alienis, in sermonibus < obsecnis, etc. Ratio patet, quia pravae circumstantiae actum secundum se indifferentem vitiant. Ita S. Thomas, *loc. cit.*, item *De malo*, q. 15, a. 2 ad 18; S. Alf., lib. 6, n. 911; Filliuc., tr. 30. iQ. 187; Coninek, *De malrim.*, disp. 21. n. 111 et ceteri passim.

*- c~scandalo, quod saepissime adest in tactibus alienis, in sermonibus

< obsecnis, etc. Ratio patet, quia pravae circumstantiae actum sc-

- eundum se indifferentem vitiant. Ita S. Thomas, *loc. cit.*, item *De*

malo, q. 15, a. 2 ad 18; S. Alf., lib. 6, n. 911; Filliuc., tr. 30.

iQ. 187; Coninek, *De malrim.*, disp. 21. n. 111 et ceteri passim.

III. *Periculum libidinis* relativum esi *tunrpro* dispositione SUBJECTI, *luni*[^]*pro* turpitudine obiecti, *tum* QUALITATE ACTUS. Dicitur 1° *pro dispositione subiecti*; prout nempe hic est [^]ubes vel impubes, venereis deditus vel venerea abhorret, coniptbxionie calidae est et prona ad libidinem, vel frigidae et non proclivis ad impuritatem.

Dicitur 2° *pro turpitudine obiecti*; corpus enim diversi sexus magis movet quam eiusdem sexus (nisi quis ad sodomiam proclivis sit); alienum corpus magis quam proprium; puberes magis movent quam impuberes, naturalia magis quam artificialia vel sculpta.

Dicitur 3° *pro qualitate actus*; tactus enim multo magis movet quain aspectus»); actus diu protractus multo magis quam obiter factus.

fr

*) (fr. < apullinunn-Brrtfiniinn . p. 87; N<»l<Hn. W. 17.

2) (II, Ml. <; S3, a. I nd 3; Snliimnt.. /λ 2β, c. 7, π. 10, H,

633. — Quaestio. .4» *tactus et aspectus impudici induant speciem obiecti.*

Uesp. Tactus, *affirm.*: quia iam violent personam. Unde variant specie, prout habeantur cum persona coniugata, cognata, aut sacra, non vero prout sit diversi an eiusdem sexus, quum non praesumatur affectus sodomitiens. Ita S. Alt. contra alios (n. 467, 469, v. Sic etiam). Cfr. tamen supra n. 621, q. 4.

Aspectus, *verius negat.*, nisi fiant eum desiderio; quia personam minime violent, et visus nonnisi remote tendit ad actum generationis, uti notat S. Thomas, *loc. cit.* Ita Renter, *Ncoconj.*, n. 69; Sporer, *Theol. sacram.*, part. 4, n. 671 et alii, contra multos (n. 421; II. A., n. 3 et 8).

634. — Notanda pro praxi. 1° Quod non est mortale ex pravo fine, potest tale esse vel ex periculo proximo provocandi consensum in libidinem, vel ex scandalo, et e converso.

2° Gravis tentatio seu gravis delectatio in hac lubrica materia semper adducit proximum periculum consensus. Unde eiusmodi tentationem non temere *provocare* debemus, atque exortam positive repellere tenemur, prout explicuimus supra n. 237. Provocatur autem actionibus suapte natura eam elicientibus, quales sunt actiones impudicae, lectio obscenorum, etc. (*lib. 5, De peccat.*, η. 7-9).

3° In actibus imperfectis potest facilius dari ignorantia inculpabilis, praesertim in pueris, in rudibus, et ad aliquod tempus.

Articulus II.

De quibusdam actibus impudicis in specie.

635. — Praenotamen. Secundum principia superius tradita in subsequentibus resolvemus quaedam particularia ad praxim utilia. In illi» autem perpendetur plerumque solum *periculum eis communiter adnr. ruin;* *intentio* enim libidinosa, uti per se evidens est, actus etiam ex se pudicos coinquinat. *Periculum* autem *relatiium*, quod fragilioribus aut ardentioribus oritur, aut contra ex peculiari dispositione in quibusdam abesse constat, regulis generalibus dirigi nequit, sed a subjectivis circumstantiis dependet. *Dantur tamen quaedam praesumptiones generales* secundum communiter contingentia, quae, donec constet de opposito, tamquam legitimae normae tenendae sunt. Ratio autem habeatur modi ordinarii agendi et indicandi apud diversos populos ac in locis diversis: quod enim apud quosdam merito reputatur ut satis excitans passionem, apud alios aliquando ratione consuetudinis, temperamenti aliarumque circumstantiarum haberi posset tamquam res innocua.

Notandum denique actus impudicos, si eum mora seu ardentem, praesertim si ex sensualitate vel amore erotico ponuntur, non raro sub quodam

praetextu abscondere *luxuriam larvatam seu dissimulatam*: qua quis scilicet, se ipse decipiens, implicate sed *directe* tendit ad delectationem venereain externe vel saltem interne percipiendam ').

636. — Oscula, amplexus. I. Oscula honesta, pudici amplexu» compressio manuum inter personas diversi secus si fiant ex more patriae, *in signum amicitiae, affectus vel casti amoris*, culpa vacant: licet quandoque suboriatu delectatio venerea, modo absit consensus .. in illam. De. se enim impudici non sunt et cohonestat iusta causa ¶

II. Si praedicta inter adultos fiant *cx levitate seu ludo*, sunt peccata venialia. Ab huiusmodi ludis tamen, avertendi sunt, ob periculum ulterius progrediendi (n. 118).

III. Oscula et amplexus *cum mora et ardore sensuali facta*. communiter valde incentiva sunt tum excitationis venereae tum consensus in illam; ideoque ordinarie arguenda de peccato mortali.

Huc referuntur v. g. oscula in ore pluries ardenter repetita vel lingua unius .■ }>re alterius excepta (n. 417): amplexus aut contactus arcte asTncîT et conïmuafi, praesertim qui contactu partium sexualium fere actus sexuales imitari videntur.

"l 637. — Alii tactus. I. Tactus *proprii corporis* in partibus sexualibus: 1° si fiat *sine iusta causa* sed ex levitate, curiositate vel levi 4**.. t /.^sensualité per se veniale non excedit. Est peccatum veniale, etiamsi p-tfiat sine commotione venerea: est enim quaedam impudicitia; graviter tamen tales actus excitare non solent, nisi fiant per longiorem ^tractum temporis praesertim ex forti sensualitate. Pueri autem et 'puellae a tactibus morosis omnino avertendi sunt, ne experientiam veneream precociter addiscant; 2° si liat *cum causa rationabili*, sine peccato (.^t, etiamsi praeter intentionem suboriatu commotio; dummodo absit periculum consensus. Veruintamen nisi causa sit gravis, consulendum est ex amore pudicitiae a tactu quantum fieri potest. abstinere, saltem quando motus vehementes sunt (n. 119, 420, 483).

II. Tactus *corporis alieni* in partibus sexualibus: 1° si fiat *absque proportionate causa* atque *cum mora*, vel *consulto* ex notabili sensualitate aut passione erotica, ordinarie est pereatlim mortale; quod praesertim valet si agitur de persona diversi sexus; 2° secus tamen si fiat *obiter cx levitate vel ludo* (n. 420, not. 1; n. 484; Croix, lib. 3, p. 1, n. 902).

Notanda, „J". Idem plerumque est, ^pfoaS gravitatem peccati, utrum quis tactus pcTagaf, an* voluntarie peragi permittat; utraque para peccat, licet unatantum excitetur.

*) Vermcerwli. In m/Jilritr. n, 388

2° Ancillae, <iua<' dum lavant aut vestiunt infantes ut pueros, illos tangunt, utianisj jurtfil ΓilH^il ilbsjt, L'cnoraliiii non peccant nisi ad suinniuii leviter, in quantum respicit commotiones forte excitandas; ordinario enim istis graviter excitari non solent. Saepius tamen peccant gravi scandalo, si pueri iam intelligere incipiunt. Infantium autem verenda titillare ad sedandum ploratum Corum nequaquam licet; quia haec agendi ratio iam excitat, delectationem sensibilem in infantibus, oisque valde perniciosa fieri potest in adolescentia.

3" Tangere genitalia bestiarum, sine nf|eetti libidinoso, veniale non cTcetlit: nisi talis contrectatio fieret usque ad pollutionem bestiae: non propter gravitatem talis pollutionis sed quia ordinarie vehementer excitat ad venerem (n. 420, not. II).

638. — Quaestio. .4« *pccctt mulier permittens se tangi a viro.*

Resp. Dist. Si tactus ex obiecto est *pudicus*, uti prehensio aut contrectatio manus, amplexus et oscula iuxta morem patriae, non peccat; nisi ei constet illa pravo affectu fieri; tunc enim, si fiat *coram aliis*, qui ex mulieris resistentia pravam de tangente suspicionem conciperent, et scandalizarentur, non tenetur se subtrahere, sed potest tactum admittere, quia subest causa permittendi alterius peccatum; si liat *clam*,"tenetur tactum repellere, et non cooperari peccato alterius.

Si vero tactus est *indecent aut impudicus*, peccat illum permittend»; quia praesumitur affectus malus, et idcirco sponte cooperatur ad actionem malam; nec praesentia aliorum est causa excusans (n. -130).

639. — Aspectus. Γ. Aspicere partes sexuales *proprii corporis*: 1° si *naturali aliquo ac non malo fine* fiat, sipo periculo libidinis, ne veniale quidem erit; 2° si *absque fine bono*, ordinarie veniale non excedit, etiamsi morose fiat ac cum quadam sensualitate; nisi circumstantiae speciales accedant ex temperamento subiecti vel comitentur imaginationes pravae (n. 419 in fine).

ΓI. Aspicere partes sexuales *corporis alieni* facilius movet ad libidinem, idque magis si est alterius quam si est eiusdem sexus. Unde 1° si fiat absque iusta causa quidem sed *obiter* vel *e.r longinquo e.r curiositate vel levitate*, ordinarie peccatum veniale non excedit; 2° faciliter autem fit mortale, si morose aut eum natione aspiciatur; 3° grave plerumque est sine iusta causa aliorum actus valde impudicos ex intentione vel saltem morose, aspicere, quia vehementer movet phantasiam.

Notanda. 1° Aspocus infantium nudorum communiter non movet personas normaliter constitutae; undo v. g. ancillae, dum pueros curant, sino culpa eo' aspiciunt.

2° Usus insimul natandi complota vel quaeUcompleta nuditate plenunqtift reprobandus est. quia multis poricnlie informa et oxtornie facilem occasionem praebet. Attamen^ do mortali non statim ar\$frjfi<li eunt, qui *cjrercitio tportiro intenti* in aliie aspuuvndis *non* praoaortim si iit inter poreonae eiusdem sexus. Sic etiam mow est apud quosdam populos. ScandaloHum autem pleruniqu

IMPUDICITIA SEU LUXURIA NON CONSUMMATA MINUS PROPRIE DICTA 601

- ИГВІ Оі-ξ

ttst insimul sic dicta balnea solis hoc modi, sumere; ibi enim deficit exercitium sportivuīn, sed quica corporia ad peccata nimis invitat*.

3° Pueri et puellae impuberes ex curiositate vel ludo genitalia sibi detegentes et aspicientes per se graviter non peccant, quia delectationis venereae inexpertae et incapaces sunt; attamen severe sunt reprehendendi, ne sensus pu-

loris diminuatur aut ad ulteriora progrediantur.

4° Magis quam complota nuditas non raro movet corpus alienum, praesertim femineum, tenuiter aut modo provocatorio obiectum; quia acuitur obiecti deloctabilitaa et spectatoris insana curiositas.

5° Personae iam maturae magis quam determinata corporis parte libidinose moveri solent aspectu *totius personae* forma externa aut modo se movendi.

6° Conspicere actus sexuales animalium relative movet iuxta speciem animalium et indolem personae aspicientia. Excusantur copulantes animalia ad procreandam pndem modo absit animus libidinosus (n. 419, 484).

III. Asj>icere *picturas rei statuas obscochnas*, ex curiositate dumtaxat, est mortale si fiat morose et cum passione, Non autem omnes nuditates artistice repraesentatae dicendae sunt obscoenae, sed illae solummodo quae modo depingendi vel sculpendi natae sunt ad libidinem provocare. Nuda, quae obscoena non sunt, aspicere eum seria intentione artistica, culpa vacat.

lrvones apta instructione educandi sunt, ut picturas et statuas quae nudum repraesentant, sensu artistico aspicere valeant. Quia tamen plures tali sensu careant, nuda quae facilius venerem excitant publice exponenda non sunt. Prudentia ideo requiritur in invisendis mustus, ubi omne genus picturarum et statuarum exponi solent.

640. — Quaestio. *Quid dicendum de usu pictorum et sculptorum adhibendi in exemplar personas nudae utriusque sexus.*

liesp. Ille modus agendi licitus est, dummodo denudationes non extendantur ultra necessitatem vel utilitatem atque de cetero debitae adhibeantur cautelae.

Dicitur: *non ultra necessitatem vel utilitatem*: porro, arte periti praetendunt aliquando exempla *prorsus* nuda artis addiscendae gratia requiri. Quidquid hac de re est, liac ex causa excusari possunt discipuli academiae. quibus tales personae reproducendae proponuntur, quippe qui versentur in occasione necessaria. Dicitur: *debitae adhibeantur cautelae*, i. e. nec ante nec intra nec post sessionem indecentia eveniant; oratione et honesta intentione serio artis studio incumbendi excludatur periculum consentiendi in delectationes pravas forte orituras. Puellae autem, quae sic a pueritia in oxempln steterint, nec frequenter, sed aliquando tantum in peccatum grave inciderint, haud videntur posse obligari. ut unicum medium lucri vel sustentationis cedant. Parentes vero difficilius excusari possunt, quando tilias simili periculo sine urgenti necessitate exponunt *.

*) Cfr. Noldln, n, 57, nota 2; Lanzn-l'idnzzinl. *Ik ctuiUalf*, p. 218,

*) Cfr. Mare, n. 815, *Scholionj* Prilnunor, II, 695; Odnlcot. ». 107: Noldltt. »i. 60; *I,in:t Quiirteil/uh.* (1916). p. 312. Cfr. rthuī Ibidem 1908. p. 530 <lc Uioorln modem» hiMUta <μ i il<μ nudo iwurfarlrndl.

—**

—c '

641. — Turpiloquium. I. Colloquia turpia possunt esso mortalia: 1° ob *finem*, puta si proferantur vel ob delectationem ipsarum rerum turpium, vel ad alios in peccatum inducendos, vel ad malitiose docendos alios venerea: 2° ob *periculum* turpis commotionis vel consensus in eam aut turpis operis, quod aderit de rebus nimis obscoenis tractando, v. g. de pudendis hominum, certe alterius sexus, de modo copulandi, generationem impediendi, se polluendi; 3° ob *scandalum*, quod frequenter adest, cum coram adolescentibus aut puellis proferuntur.

II. Sermones non nimis lascivi, *ioci aut recreationis causa* habiti inter homines talibus sermonibus assuetos, per se non sunt peccata mortalia; reprehensione tamen semper digni.

Similiter verba amatoria, dicteria turpia, obiter prolata, regulariter non sunt ut mortalia aestimanda; quia ludicre dicuntur et audiuntur.

Ad haec notandum: 1u Quod dictum esi de h><ludentibus, valet quoque cum proportione de audientibus et ridentibus: eum hac tamen limitatione, (piod tales personae, quae auscultatione vel risu valde turpia loquentibus animum et auctoritatem darent, a gravi peccato excusari vix possunt.

2° Graviter peccant, (pii de turpibus a se patratiss peccatis se iuctant >- et eorum narrationem verbis non parum obscoenis ornant: (pii quidem ordinarie trifariam peccant, eo quod gloriantur de re mala, magnum praebeant scandalum, et facile delectantur in peccato commisso.

3° Tradita de turpiloquio applicanda etiam sunt sermonibus aequivocis de rebus turpibus et cantilenis obscoenis (m. 126; II. A., n. 9, 10).

642. — Lectio obscoenorum. I. Legere libros, (pii *res lascivax seu obscoenas c.r professo* tractant, narrant, aut docent, est peccatum mortale, etiamsi curiositatis vel recreationis causa liat. Ratio est. tum «plia tales libri sunt valde libidinis incentivi, tum quia Ecclesia lectionem eorum prohibuit, can. 1399, 9°.

Attamen, libri Auctorum, sive antiquorum sive recentiorum, quos *classicos* vocant, secluso periculo proximo peccati, catenas saltem permitti posse videntur, quatenus forte ipsorum lectio aliquibus vere necessaria .est: quamvis enim similis exceptio in Codice Iuris Canonici ex antiquae regulis Constit. *Officiorum* (25 Ian. 1897, reg. 10) haud retenta fuerit, nihilominus eo modo (pio nos eam proposuimus sequi videtur ex iis quae supra n. 183 eç. disputavimus de impotentia (piae ab obligatione legis solvat '). Nulla tamen ratione pueris vel adolescentibus tradendi aut

’) Cfr. Weriiiz-Vldnl. IV. /»• Itrbux II, n. 727. nota IUI; VcnnceiMcl). Th. Mor.. IU. u. 902.

praelegendi sunt huiusmodi libri, nisi solerti cura expurgati fuerint ; quum pro ipsis periculum vix amoveri possit.

II. Libros *turpiculos et amatorios* legere ex curiositate, secluso proximo turpis delectationis periculo, de se est veniale tantum. Nihilominus, sedulo satagant Confessarii ut hoc, quantum valent, prohibeant iuvenibus, qui ex huiusmodi lectionibus universe magnam animae ruinam hauriunt (n. -120).

Ultra advertendum est, libros romantieos saepe per se vetitos esse propter grave damnum, quod legentibus inferunt; in ipsis enim virus, quanto minus patet, tanto magis nocet. Quamvis enim non aperta impudicitia scateant, animum ad profanos amores incendendo obtenebrant, a Deo alienant, et vehementer ad malum inclinant, ita ut facile in infandas libidines ruant, et pertinaciter in ipsis perseverent. Porro huius damni saepius rei sunt patresfamilias, quippe qui teneantur hos improbos libellos e manibus liliorum eripere; quod, si non faciant, a culpa excusari nequeunt, nec causam deinde habent querendi, si filii studia utilia negligent et despiciant ; hi enim delectabili Romanticorum lectioni assuescendo alios libros proficuos legere postea fastidiunt et horrent; sicque remanent rudes, et vitiosi evadunt. Ita scitissime S. Alf. in *Append, dc prohib. libr., cap. 1. §i. 9.*

SCHOLION PRO PRAXI

643. — Concludimus tractatum sapienti monitione, qua S. Alfonsus etimdem concludit in 11. A., n. 3-1: «Sedulo hic advertendum, quod in hac materia sexti praecepti oportet, quantum possibile est, omnem adhibere severitatem, cum in re tam labili nulla cautela umquam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quae speculative loquendo sunt probabiles. in praxi improbables evadunt. Hinc Confessorius, ubi periculum poenitentiam inspicit, licet actionem, quam illi vellent perpetrare. decerto peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum est, praesertim respectu eorum, qui in vitio turpi habitum in praeterito habuerunt ; his enim non solum proximas occasiones vitaro, sed etiam remotas opus erit; alias, ob fragilitatem contractam, semper in idem recident, eum in Ime materia, ad quam homines naturaliter proni sunt, de facili a minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediantur ».

TRACTATUS VII
DE VII ET X PRAECEPTO

S. AIL, *lib.* 3; *H. A.*, *tr.* 10.

• Non furtum fartes... Non concuptuca «Ionium proximi tul. non Herrum, non ancillam, non bovem, non æUnuin, nec omnia quae illlus Mint · (Ex. 20, 1.º. 17).

644. — Materia huius tractatus. Uti supra (m. 565) in principio tractatus de V praecepto iam expositum est, in VII et X praecepto praecipitur servare iustitiam commutativam *circa bona fortunae*. Iustitia autem *in genere* est constans et perpetua voluntas *ius* suum cuique tribuendi; et dividitur in generalem et particularem, haec autem iterum dividitur in distributivam et commutativam, quae inclinat personam qua *privatam* ad reddendum debitum seu ius suum alteri personae (pia *privatae* idque ad aequalitatem rei ad rem. Notionem et divisiones *iustitiae* in tractatu De Virtutibus in genere sufficienter explanavimus (m. 289 eg.); restat ut hic de notionem et divisionem *iuris* dicamus.

645. — Notio iuris. Vox iuris *triplici* sensu sumitur: 1º Obiective — subjective, pro eo quod iustum est, iustum autem dicitur omne id quod *conferri* secundum *aequalitatem* est *debitum*, quatenus ad ipsum est *ordinatum* *tamquam suum*, dominio libertatis possidendum.

Dicitur *secundum aequalitatem*, ut nempe ius habens habeat omne id quod ei debetur. Hinc tria ad ius concurrunt: esse ad *alterum*, esse alteri *debitum*, esse alteri debitum *secundum aequalitatem*.

2º Subjective, pro relatione subiecti intellectualis ad aliquod obiectum tamquam ad suum, vel pro fundamento huius relationis: hoc ultimo sensu ius est *facultas legitima et inviolabilis aliquid habendi vel agendi rei omittendi aut alterum obligandi ad aliquid faciendum vel omittentium*. In hoc sensu dicitur aliquis uti iure suo, tueri ius suum, etc. Iuri autem in uno correspondet in altero *obligatio non impediendi* eum, quominus iure suo utatur; vel *praestandi* id ius quod ius habet,

3° *Causative*, pro eo quod ius cum obiective tum subjective Sumptum causât et regulat a. v. pro *lege*. Ab hoc iure pendet ius primo et secundo modo sumptum; quod enim aliquis habeat ius ad aliquid et quod quis alteri ius suum debeat, id emanat a lege sive naturali sive positiva; et ultimo quidem a lege aeterna, ita ut lex aeterna sit ultimum fundamentum omnis iuris.

Omne enim ius ordinat aliquid ad aliquem, tamquam dominio libertatis possidendum; talis autem ordinatio est ordinatio naturae intellectualis ad finem, quae quidem ordinatio necessario fundatur in ordinatione universali et suprema ad bonum supremum seu in lege aeterna *). — De iure hoc sumptum dictum fuit in tractatu *de Lejibux*, n. 130*7/.

646. — Divisio iuris. Ius sive obiective sive subjective sumptum, prout hic potius consideratur, duplex est quatenus correspondet iustitiae generali aut iustitiae particulari*. Tus correspondens iustitiae generali est *ius iurisdictionis*, de quo sufficienter pro scopo nostro actum est in tract. de Virt. in genere (n. 290), in tract. de Legibus et in tract. de quarto Decalogi praecepto (w. 561 sq.). — Ius correspondens iustitiae particulari iterum duplex est: unum quod refertur ad iustitiam *distributivam*, alterum quod refertur ad iustitiam *commutativam*. De iure servando ex iustitia distributiva pariter sufficienter egimus, in tract. de Virt. in genere (n. 291) et in tract. de quarto praecepto (n. 561 sq.). — Restat ergo ut dicamus de iure iustitiae commutativae seu de iure stricte dicto seu riguroso, (quod definiri potest: facultas moralis, qua alicui competit aliquid in commodum suum proprium et exclusivum).

JH. Porro ius stricte dictum in duas species, scilicet, in *ius in re* et *ius ad rem*. **Ire** est illa facultas moralis, (per quam aliqua res iniuncta alicui (iuncta est, ita ut hic directe aliquam dominationem circa eam exercere possit, uti v. g. proprietarius, usufructuarius; hoc ius vocatur etiam *dominium*. Tus ad rem est facultas moralis, qua alicui res non nisi *mediante alia persona* nobis devota est, ita ut alicui obligetur ad aliquid praestandum, v. g. ad debitum solvendum.

Ex hac autem divisione iuris etiam divisio tractatus nostri desumitur.

647. — Divisio tractatus. In hoc tractatu agendum est de praeceptis virtutis iustitiae commutativae servandis circa bona fortunae. Quum autem praecepta seu obligationes iustitiae virtutis omnino respondeant iuribus, ideo prout iura sunt diversa, etiam praecepta iustitiae diversa sint oportet. Distinguuntur autem iura iuxta dicta

1) Cfr. I. 7. 1) «i. 1» ul 3; Grvilt, n. 825.

in n. G16 in iura in re et iura ad rein; hinc etiam tractatus in dua.s partes dividitur, quarum prior est de iustitia quatenus versatur circa iura in re, altera de iustitia quatenus versatur circa iura ad rem, praesertim in contractibus.

XCHOLION DE IURE CIVILI

648. — Materiam ut plurimum *secundum soin praecepta legis naturalis* pertractavi; scopus enim erat tractatum omni loco accommodatuni componere, ius autem civile nostra aetate diversis in regionibus diversum est. Non omittam tamen quaedam puncta, de quibus iura civilia ubique similia rcor, secundum ius civili* exponere; imo ubi commode fieri potuit, aliquorum iurinm civilium stipulationes annexui, pro ceteris ad iura patria remittendo ’).

De obligatione legum civilium in materia iustitiae breviter notentur quae sequuntur:

A i^vA-e-T

1° Potestas civilis legitime leges statuit circa iura privatorum^” Ratio est quia lex naturalis plura hac in re indeterminata reliquit, quae ut magis determinantur bonum commune expostulat aut suadet.

<<^{*}.

-y 2° Leges ceteroquin iustitiae, quae iura vel obligationes *statuunt* (v. g. de iure auctorum, de usufruetu parentum, de iis quae respiciunt curam minorennium) vçl iupi *transferunt* (v. g. lex de praescriptione, de successione ab iiitesTalo) generatim in conscientia obligant, *diam ante sententiam indicis*. Bonum enim commune, quod est finis legis, hoc exigere videtur.

3° Leges, quae actum vel contractum iure naturae validum *irritant* generatim non videntur habere effectum in foro conscientiae *nisi post sententiam indicis*. Cfr. supra n. 163, g. 2.

b Hac <h. n» Irin opux-ubi cuiiMcripel. quorum tltuhw: mi (ractaluiH dr Γ11
r' Ihrologi praerepto, tinum Nrrundum <u.« cirim Gallicum. vñivñ» rt pro Iure bclgicv, aliud errandum
πκ civile Hollandicum, tertium urcandum iu* ciritr (Jrnnanicum. Profitant In Gbllegio Congr. S8.
IIRD. Wlttein In Hollinulin. — Pro Inro civili hoUnndloo aptius lain Inserviet aliud maioris voln-
minis npUN eximium, textui nostro npprline accomtnodntuii, quod Inscribitur: Huwrluic lirchl
rn Zi'temV. auctnn. Mr. Iluynstcv. C*. 88. X.. ed. flB 1918 (Mnlmberg. *h Hertogenb<tsch). Qua-
propter, pro hire hollandico, etiam ad boc opus, et quidem ad quartam eiw* editionem, continuo
t remitemus Icrtorvni. Inter pnn*ntli<-»*H reterimus etiam numero-» sextae editionis. J*n> Iure Italico
^ . ^' ctiim supplementum tractatus nostri edendum curavi n P. Giuseppe Pnlombo (.89. It. sab th
*“ Iulo: La Irgiidazionc ilaUana in rrlazionr al ΓΠ Oomandamcnto coi im'apprndior tuti Matrimonio
Conronlalarlo. Supplrmrnlo alia Theologia Morali* di Arrtny»*lhvnrn, MnrlettI. Torino (939. Sed
- opivculum hucusque nondum acoommodntiitiin init novo Codlol drill. publicato anno 1912; quare
4t*5«ariw articulos novi Codiris In margine citari' solemus, l'tllc eet Supplementum Xoci Iuri* italici
I] Jqrln editum (1912).

Pars prior.

De iustitia commutativa quatenus versatur circa iura in re.

Agemus: 1° de ipso iure in re; 2° de laesione huius iuris; 3° de iuris laesi reparatione seu de restitutione.

SECTIO I.

DE IPSO IURE IN RE

649. — Divisiones. Ius in re seu dominium, ut etiam vocatur, supra, iam definitum, dividitur in dominium *plenum* seu *perfectum* et dominium *non-plenum* seu *imperfectum* (n. 487).

Uti ex supra dictis (n. 546) sequitur, hic solum sermo est de dominio *privato* seu *humili*, seu *baeto* quod vocatur, non de dominio *alto* quod habet potestas civilis in bona subditorum, quo potest de iis, quantum necessitas vel utilitas publica poscit, disponere (expropriatio). Dominium enim altum non tam dominium proprietatis est quam iurisdictionis, quum sit dispositivum in *bonum commuer*; quapropter potestas publica ius alienandi bona civium exercere nequit, nisi cum debita compensatione, in quantum fieri potest.

1° Dominium plenum seu perfectum est ius in re primum et perfectissimum et de quo omnia alia iura in re sunt participationes quaedam. Definiri autem potest: *ius de aligna re intra limite*»
—» *lenis quovis modo pro libitu disponendi*. Complectitur igitur rei proprietatem, eiusdem⁴ usum et fructum perfectam; sed *intra limites legis*, ubi est, servatis iis quae lege ex iustitia obligante quoad exercitium iuris statuta sunt, quin tamen inde aliquid iuris in alium transferatur. Sic aut ipsa facultas ius suum exercendi aliquando restringitur (v. g. quoad minores), aut modus exercendi suum ius (v. g. quoad vicinos) ‘).

*) Cfr. WufTi-liK-rt, /A tuirl,, !, n. 50; Vnlouibo, l. c., 12. l. ct

2° Dominium non-plénium seu imperfectum opponitur dominio pleno, atque illud est, quod, aliqua ex iis facultatibus, quas dominium plenum secuni fert, caret.— Est duplex: a) dominium directum seu nudum, quod constituitur sola proprietate rei, sine eius usu et fruitione, estque proinde ius desola substantia rei disponendi; b) dominium INDIRECTUM seu utile, quod in solo usu magis minusve perfecto vel fruitione consistit, sine eiusdem proprietate ‘)-

In iis quae sequuntur, praesertim agemus de dominio perfecto vel saltem de dominio directo; scii, in *cap. I* de eius obiecto et subiecto, in *cap. II* de modis illud acquirendi; dein, in *cap. III*. quaedam adiiciemus in specie de dominio utili seu de iure in re aliena.

Caput I.

DE OBIECTO ET SUBIECTO DOMINII

Articulus I.

Obiectum dominii.

Agemus: In de obiecto dominii in genere; 2° de quodam obiecto in specie, de dominio scii, in proprii ingenii foetus.

§ I. - Obiectum dominii in genere ‘).

650. — Obiecta dominii (piae ordinarie bona vocantur, triplicis sunt generis: 1° bona externa; 2° bona interna, sc. hominis vita, membra, potentiae, actiones; 3° bona mixta, (piae sunt honor et fama.

651. — Principia. I. Bonorum externorum *homo plenum dominium habere potest; eorum vero reapse dominus est, quae legitimo titulo acquisirit*. Deus enim ab initio omnia sub hominis posuit ditione, ut patet ex Gen. 1, 28, 29 et ex Psalm. 8,8: «Omnia subiecisti sub pedibus eius». Quae (pium ita sint, bonorum externorum di-

b hint <|U(W dominium utllo conn'dunt. a iurteycHtte voeiinlur iura in rr aliena. Tennluuui dominium utile ab Ikdeni licalledum communiter reliditur.

*) Palonibo, / . r., y. 10.

visio licita, imo post lapsum primi hominis, etiam necessaria evasit. Hinc homini dominium *privatum* competit, legitimis utique titulis acquirendum; quia titulo deficiente omnia communia essent. Quinam sint isti tituli, dicetur in cap. sequ. *).

II. Bonorum mixtorum *homo plenum dominium habet*: honor enim et fama propria industria comparantur vel saltem augentur. Potestas autem disponendi de hisce bonis saepe altiori lege restringitur.

III. Bonorum internorum *homo partim dominium plenum, partim dominium utile tantum habet*; habet dominium utile tantum eorum bonorum, quae ab ipso non sunt distincta, uti vitae, membrorum, etc.; habet dominium plenum eorum quae ab ipso procedunt sc. actionum naturalium et supernaturalium.

652. — Quaestio. .1« *homo possit habere dominium alterius homini*».

Resp. Disl. Dominium *directum*, negative; (plia homo nec suiipsius dominium directum habet.

Dominium *utile*, affirmative; quia homo habet dominium utile corporis sui, ergo potest illud in alium transferre. Pude: «) iure naturali potest homo alteri se vendere quoad dominium utile, seu quoad operas suas, etiam in perpetuum; b) per se loquendo, iuri naturae non repugnat ea servitus, seu is status subiectionis perpetuus, quo quis pro alimentis tenetur omnes operas suas alteri praestare, attamen legi christianae minus conformis est. Quoad poenas canonicas ob venditionem hominis cfr. can. 2351 ').

§ II. - Dominium in proprii ingenii foetus.

Agimus tum de operibus litterariis vel musicalibus, tum de operibus artificialibus, tum de inventionem artium mechanicarum.

653. — Principia. I. Ex iure naturali haec statuenda sunt: 1° Ante divulgationem *auctori rei inventori competit plenum dominium suorum operum vel suarum inventionum*. Etenim, cum ex iure naturali res fructificet domino suo, uims<|nis<;u<> ius strictum habet in fructus industriae suae et ingenii sui; nihil enim homini magis proprium est, (piam sua industria suuimpie ingenium.

Inde sequitur auctorem alicuius libri ius strictum habere, no quis manuscriptum suum iniuste subripiat. et, se invito, in lucem edat; qui

b (fr. Enc. *Qufiiniur^inin anno*, 15 Mali 1931 p. 131). Quomodo qiinnlnni bona non ptiwlnt qum q< dominio prlvutn, vl<lpht upud Wfiffolncrt, I. r n. 21. 88.

1) (fr. Leo XIII. Court. l»» pluribus nd Ep|Mco|>m Bnvdllu 5 Mull 1888; En'. CrtA. 20 Nov. 1890.

veto id commiserit, auctori omnia damna resarcire tenetur. Idem valet de lectionibus publicis professorum, et de concione orationis.

2° *Post divulgationem disputatur.* Adest duplex sententia probabilis. *Prima* affirmat auctorem habere plenum dominium; quia res fructificat domino suo; sed hac in re auctor ex foetu suo fructum percipere nequit, nisi eum in communitatem tradendo; absonum ergo foret ius illud perire per id ipsum, sine quo exerceri non valet. Ita Ballerini, *ad n.* 568; Lehmkühl, *n.* 1077; Noldin, *».* 379. Hinc quidam hoc ius saltem eo sensu admittunt, quatenus auctor vel inventor secus privaretur rationabili spe lucri quam ex opere suo sperare licuit. Cfr. Génicot, I, *n.* 177; Wafielaert, I, *n.* 17; Merkelbach, II, *n.* 192.

Secunda negat: 1° quia res in communitatem tradita eo ipso iuris communis facta est; ergo emptor (pii plenum habent dominium exemplaris empti, iure non carent illud multiplicandi, indeque lucrando; 2° nemo definire posset quamdiu et quousque dominium auctoris extendatur; quod signum est illud non exsistere. Atvero aequum est, imo bonum commune postulat, ut lex civilis concedat auctoribus et editoribus ius privativum opera sua typis edendi, ad certum tempus, ita ut auctores inde ius *strictum* acquirant, quod sine iniustitia violari nequit. Ita Gury, *».* 568 Carrière, *n.* 59; Marres. *De instil., lib.* 1, *n.* 23, 21; Vermeersch, *De iustit n.* 264 sqq.

H. *Ex iure positivo fere ubique gentium auctori vel inventori post divulgationem sub certis conditionibus conceditur monopolium;* quin etiam pactis inter vicinas gentes provisum est. ut illi eodem fere iure extra patriam apud istas gentes gaudeant. Hae autem leges obligant in conscientia, saltem post indicis sententiam (1), imo iuxta plures quoad spem lucri qua auctor vel inventor privatur, videntur obligare iam ante indicis sententiam, cum sint determinativae dominii (2).

Notetur tamen Instructio S. C. Cone. 25 Maii 1932 vetans ne Ordinarii occasione sacrarum rituum sinant musicalia opera executioni mandari donec auctores et editores liturgicas executiones a quibusvis taxis exemptas scriptis declaraverint (3).

b SWUOH*. H. 31».

2) Noldin, IL 379. <fr. Lehmkühl, I. n. 1077; Vermeersch, I. r. n. 2d); DujnMiv, Ihiry. rrrlh rn Zirlzory', n. 101*?.; Cnrf. Cir. <l., <r. 2575-2591. (ompluv* Statu» huiChm-runt nd *dc dlctnni <<»iventlonem Berien*eni, 9 Sept. 18K0 habitam. Conventio alia do monojadio Invention!* Industrial!* lutor plure* nationi* Inita fuit Parisiis 20 Martii 1883. — Pro Statibu* Initb» Amori-one Sptciitr. viget Inde a die I lulil 1909 actu* a (ongrv**u emanatus pru cunctis Statibus insimul. vl culus I. a. lum preli conceditur pro 28 annis quod lus dein iterum prolongari potivt.

3) J. J.S., XXIV (1932). l>. 72; qua de re fu*o et docte Fvrretti. apud Jpo/Jimirix (1933).

654. — Omnis homo capax est dominii, etiam infantes et amentes, quia ad hoc sufficit potentia ex se capax utendi re ut sua, quamvis illa per accidens ligata et impedita sit. De dominio autem filiorumfamilias, coniugum et Clericorum sunt speciales difficultates, quas modo discutiemus. De dominio Religiosorum sermo erit in libro V.

§ I. - Dominium filiorumfamilias ¹⁾).

655. — Filiifamilias vocantur liberi utriusque sexus ex legitimo matrimonio orti vel légitimâti, qui etiamnum sub parentali potestate sunt .).

Principia. I. *Filiusfamilias* dominium directum *acquirat omnium bonorum quae ei insto titulo obveniunt*. Ratio patet; non enim secus ac alii dominii est capax. Iustus titulus autem est v. g. donatio, haereditas, emptio, contractus de opere praestando etc.

Unde: 1° ^{5t<«4r} Contra^{5t<«4r}iustitiam peccant parentes, qui ea quae filiis dono dantur, sibi arripiunt*!

2° Dominium mercedis ex labore, nomine proprio suscepto, ad filium pertinet, sed fieri potest ut ratione victus^{5t<«4r} vestitus accepti inercîMein*^hpatri reddere teneatur; si autem nomine patris laboravit, merces Huic ^{5t<«4r}n'c debetur ').

1) Cfr. Palombo, *l. c. t. p.* 11.

3) Palombo, *l. c., p.* 11-13.

3) Distinguuntur filii! 1° in legitimo» et Illegitimo». *Legitimi* sunt filii concepti aut nati ex matrimonio valido vel putativo, nisi parentibus ob sollemnem protensionem religionem vel mi-
Mptum Ordinem sacrum prohibitu» tempore conceptioni» fuerit usus matrimonii auctra contracti. Ita ex iure canonico (can. 1111), quod unire competent est In materia li^gitimitat!» inter christi-
no», quum legitimita» filiorum pendeat a legitimitate Ipsius matrimonii. Effectus tamen drlla*
«eparabiles subsunt potentat! civili. Filii *illrgilhni* sunt omnes alii; et dividuntur in *nalumlr*»
et *epuriog*, prout parental tempon? conceptioni», praegnationis aut nativitati» habile» exstiterint
ad matrimonium vel non; naturale» *trgitimantur* per Hubec<liens matrimonium; alii aliquando
per dispensationem super Impedimento «latam, aut saltem per roscriptum H. Pontifici» legitl-
mari possunt, ut fu»lu» exponitur ^{muo} loco in tract. de Matr. (fo/n. II, n. 877). Per rescriptum
potestati» rivlllh. Iure civili i&l permittente» sicut et ubique per »iib»equrns matrimonium, legitl-
matin quoad effectus civiles obtineri potest. <*fr. Duynstce, n. 103. — Distinguuntur fUil 2° in
malorvnn» et mlnorenn». In iure can. wi/for est qui vicesimum primum aetati» annum oplexvIU
secus ost minor. Pro iure civili cfr. Suppl., n. 1; Duynstee, n. 11 ag. iuro *italien* malorlta» acqui-
ritur sicut iure galllco» post 21 aetati» annum completum, sed ante annum 18 completum eman-
cipatio non datur (a. 323. 311).

*) Cfr. Mure, n. 862.

II. *Administratio bonorum filiifamilias e*l. penes patrem vel tutorem, nisi in casu particulari aliter canium sil.*

III. *Ususfructus bonorum filiifamilias competit vel parentibus, vel ipsi filio, prout in variis iuribus patrus'determinatum est ').* Ubi autem pater usumfructum non habet, habet tamen ius, victus et educationis expensas ex redditibus bonorum lilii desumendi.

Nota**Jura patria^, uti iam diximus supra, in hac materia in conscientia obligant.*

656. — QUAER. 1° *Am filius habeat dominium perfectum in bona mobilia ipsi data a parentibus aut cognatis.*

Resp. bist. Affirmative, si sunt primo usu consumptibilia, v. g. pecunia; (piia eo animo donantur. Excipe tamen, si ad usum determinatum donata fuissent, v. g. pecunia ad libros emendos, ad pensionem solvendam.

Negat., si non sunt primo usu consumptibilia, uti libri, vestis; quia censentur tantum ad usum concessa.

Quaer. 2° *An lucrum, quod filius negotiando ei bonis paternis acquirit, sit eius an patris.*

Resp. Dist. Est. patris, si filius nomine patris negotiatur; est vero lilii, si nomine suo; tunc enim iusto titulo contractus dominium sibi acmûrit. Hoc etiam valet si filius pecuniam a patre furaiûS"est, quia furtum — non impedit iustitiam contractus ex quo lucrum provenit (n. 488). Debet tamen expensas sustentationis compensare et familiae necessitatibus occurrere. §A.

Quaer. 3° *An possit filius pro labore in beneficium patris praestito, mercedem erigere.* - §

Resp. Dist. 1" Filius minorennis, qui in domo paterna habitat, et a patre sustentationem accipit, iuxta plures generatiin non potest; quia^, debet vieissim patri obsequia et operam reddere, secundum conditionem status sui. Excipe, si notabiliter plus laborat quam fratres, sine compensatione, Alii tamen sentiunt filium etsi minorennem extraneo non debere esse deteriore*t* ideoque per se, detractis expensis sustentationis, de cetero mercedem exigere posse; nisi explicite vel implicite ei renuntiaverit vel omnes filii simul vel successive aequali modo laborent, ita ut exigens mercedem plus aequo acciperet ex communi haereditate, vel tandem filius titulo pietatis occurrere debeat necessitatibus familiae §. liuaestifIL_flûl·venda videtur iuxta usus locales receptos, nisi ius positivum intervenerit.

2° Filius maiorennftrefrto potest; quia sui iuris est, et ideo operario conducto non deterior. Quod si ex pia reverentia a patre non petierit,

1) <fr. Suppi., ii. 2 et 3; DuynsUv, n. 82*/. — lurv *ilalico* vide novum Codicem civilem anni 1912, *uri.* 321. Cfr. l'idnmbo. *I. r.*

*) (fr. Mcrkvlburh. II. u. 177; .V. R'. *St.* (1937), p. 358; (1910). p. 147; et quoad lua nvcrUn- ilicum p. 210.

«>/ £ — potest clam accipere; debet tamen tum· detrahare victum, vestitum, etc.
 —, · a patre percepta (n. 188, *sub* III, 511). Sin autem labor illitis aliunde iam
 <34c_ iusta mercede compensaretur, v. g. haereditatis augmento per aequalem
 fratrum laborem, aut λ-ictu et amictu sibi praestito, ius ad mercedem non
 haberet (Marres, *loc. cit.*, n. 31).»

QUAELL. 1° *An filius censeatur renuntiari usuifnictuij ad quem ius habet, si, eo vidente et tacente, pater fructus sibi percipiat.*

Rcsp. Negat., generatim loquendo; quia plerumque metus revoren-
 tialis obstat quominus filius facile reclamare possit; unde, quamvis sinat
 patrem fructus percipere, propterea iuri eos percipiendi ac de iis dispo-
 nendi nequaquam renuntiare censetur (Salmant., *tr.* 13, *cap.* 5, *η.* 47).

§ II. - DOMINFUM CONIUGUM 1).

657. — Praenotandum. Bona coniugnm sunt: 1° *Communia*,
 quae pactis nuptiidibus iuit statuto legis in societatem perfectam vel
 imperfectam conferuïlfnr^

2° *Propria*, quae non in communitatem inferuntur, sed quorum
 dominium apud unum ex coniugibus manci. Haec in aliquibus re-
 gionibus subdividuntur in bona *dfiïafiiï*, quae marito conceduntur,
 *- ad onera matrimonii sustinenda, et *paraphernalia*, (piae uxor praeter

Iuro rOrnano bona *communia* solummodo adorant ex paeto speciali; iure
 galbeo et pluribus aliis iuribus modernis viget *communitas legalis*, vi cuins con-
 iugum bona fiunt communia, nisi aliter ante matrimonium stipulatum fuerit.
 Ita iure galileo, hispanico. necrlandico; non ita iure italien, in qup sponsi *pouunl*
 ante nuptias inire communitatem non quidem bonorum, sed fructuum ex p̄psi
 provenientium; secus vero bonorum communio non habetur.

658. — Principia. I. *Dominium* bonorim ctiMMγνιγμ *est penes*
utrumque coniugem, administratio autem inarTto debetur.

Coniuges igitur habent condominium rerum communium; quare
 coniux qui, altero rationabiliter ἥνTTo bona communia dissipat,
 ius striϰ lli mi consortis violat ideotie ad restitutionem tenetiq·. Ilinc,
 si uxor dillicultates metuit pro restitutione obtimmda, potest occulta
 uti compensatione, ut sibi et liberis quantum opus est consulat §.

) Cfr. Suppi.. ». I-II: Suppi, (irruil., n. 1-13; Ituvu-tce. η. Λ3 (·>1)»;, (</. *ilal.*, <», l,illxj.
 Palombe, *I. r.*, p. II.

Haec valero videntur quomodocumque luridlce condominium conlugum explicatur, ttfre
 ut condominium lurix ronuiui, I. ∴. pro parte Indivisa, hivo ut condominium iuris gornianlal an-
 tiqui, ita eo. ut uterquo dominuM sit totiux. In utroque enim <·oxη alteruter Ius suum exercere
 debet respectu Imbito luris alU-rlux; td hoc non fxielL contra Illud hw agit. Idcoquo Onntm ludi-
 tinni commutativum iwccat. Ita Duynstoc, n. 58. Aliter van Gotcl in *Shulitn*, XXXVII. p. 136-
 110. qui In ultimo ciwu obligatinnem luHtithic negat, Utile naumtit Swivnn, n. 74.

Ita etiam Marres, *lib.* 1, *n.* 69; Mare, *η.* 870; Noldin, *n.* 373; Eorstmann, *n.* 26 B (*n.* 511).

II. *Bona propria paraphernalia pleno jure sunt sub dominio* wgorie; *administratio est rei apud eam vel apud maritum prout lex patriae statuit.* Bona propria uxor acquirere potest vel donatione, vel haereditate, vel alio insto titulo. Bona etiam, quae, adhibita rei familiaris sufficienti cura, singulari industria vel labore extraordinario sibi comparat, vel quae sibi reservat ex concessis sibi a viro pro vestitu, oblectationibus, sustentatione familiae ad certum tempus, etc., ad propria revocanda sunt.

III. *Bonorum dotalium*, ubi habentur, *dominium directum ordinarie est penes uxorem, dominium utile et administratio penes maritum, ad communes usus familiae.* De his autem consulantur iura patriae.

Nota. De peccatis coniugnm contra iustitiam confer infra *n.* 721.

659. — Resolutiones. 1° Uxor ius strictum habet ad suam liberorumque statui eorum congruam sustentationem ex bonis dotalibus .vel VjJ-coinnuinilms accipiendam; illam ergo propria auctoritate sibi conîpArare '^7' potest, si maritus negaret vel aegre admodum concederet.

Praeterea necessaria sustentatio pro conditione sua etiam uxori *superstiti* ex pietate debetur. Quare, ubi coniux superstes inter haeredes legales non numeratur, siquando praevideat se a marito neglectum iri. eamque sustentationem aliunde non habituram, potest, propter mutui adiutorii officium, clam sibi providere pro tempore futuro '). Attamen, quantum fleri potest, curare debet ut post mortem suam summa, quae residua erit, ad haeredes mariti redeat. Confer *n.* 660.

2° Non peccat uxor subducendo aliqua, vel compensationis causa, si vir est prodigus: quia vir tunc facit uxori iniuriain, partem ipsius profundendo; vel pro victu, vestitu, ceterisque sibi aut familiae necessariis, de quibus viri saepe minus recte indicant, et quae frustra ab illis peterentur (h. 511. 519).

3° Uxor potest ex bonis communibus expendere, si maritus absens vel insanus est; quia tunc ad illam spectat administratio domus; imo potest etiam ex eis erogare quod necessarium indicat ad grave damnum familiae impendens avertendum (*n.* 541).

4° Neque illicite agit, si, inscio marito, aliqua modica accipiat vel i-xpendat, (piae facile ac certo maritus concederet, si rogaretur; quia, cum uxor non ancilla, sed socia sit, in ipsam non convenit obligatio petendi

) (kmiunetlo inter roniniro. Inter jwirentc*. et filloe. toni nretn «rt. ut bona unius quodammodo «Int bona niterhw. t'ndo consequitur. uxorem et filios n»»)n peccare contra iuMltiun. quando tn quae bibi ex pletote doiventur. et n marito aut parentibus ncKntur. clam *il>i vindicant. Ita DI), communiter. Quoad hw Italicum do luribim uxori* mipeiwUUs atque portione eius legitima cfr. art. 5KI .*/>|.

licentiam ad singula, sed illa libertas in sumptibus modicis videtur esse ius ad decentiam conditionis suae pertinens. In bis tamen et similibus cavendum est ne uxoribus habenae laxentur, cum propensae sint ad iura sua plus aequo extendenda (Salin., /r. 13, *cap.* 5, *n.* 52; Lugo, *disp.* 16, *sect.* 6, *n.* 65).

5° Potest quoque uxor ex bonis communibus, vel ex fructibus dotis, quaedam in parva munera, in honestam recreationem, in eleemosynas aliaque pia opera impendere secundum consuetudinem mulierum loci et conditionis suae, etiamsi bona propria habeat («. 510).

660. — Quaestio. *An fas sit uxori, invito marito, ex bonis communibus aut e fructibus dotis subvenire necessitati parentum suorum, vel filiorum ex alio matrimonio susceptorum.*

Resp. Affirm., si propria non habeat; quia iure naturae tenetur ipsa eis succurrere, et maritus consentire ¹⁾. Debet tamen in hisce eleemosynis moderationem servare, m³ cum propriae familiae detrimento liant. Idem permittunt ei DI), erga fratres et sorores, si sunt pauperes; quia, sicut maritus teneretur iure naturae fratribus suis subvenire, ita et uxor (n. 512; Less., *cap.* 12, *η.* 88; Lugo, *disp.* 16, *η.* 71, 72).

§ III. - Dominium Clericorum *).

661. — Species bonorum quae ad clericos spectant. Clericorum bona tripliciter distinguuntur, videlicet: 1° *Patrimonialia*, quae ipsis obveniunt ex quacumque causa *profana*, sicut laicis, e. g. haereditate, testamento, donatione, industria.

2° *Quasi-patrimonialia*, seu *industrially*, quae acquirunt tamquam *stipendium* ob functiones sacras, sed non ex iis quae constituunt dotem beneficii.

3° *Beneficialia*, quae proveniunt e *dote benefica*.

Dotem hanc constituunt sive bona ipsius beneficii, sive certae et debitae praestationes alicuius familiae vel personae moralis, sive certae et voluntariae oblationes. ad beneficii rectorem spectantes, sive iura stolae intra fines taxae dioecesanae vel legitimae consuetudinis, sive choralis distributiones, exclusa tertia parte, si omnes redditus beneficii choralibus distributionibus constant (can. 1410; cfr. et can. 395, § 1).

Ex modo hoc ampliori quo Codex dotem circumscribit, sunt qui concludunt extra terras Missionum vix dari officium paroeciale quod non simul sit verum beneficium. Cfr. Wernz-Vidal, *lua* II. n. 141; Vermeersch, *Einterne luri**t II, n. 743. — Attamen non liquet officia quae ante Codicem non erant beneficia, ipso facto beneficia constituta fuisse. Videtur potius intervenire debere actue

M Ita quoque IIW Gallic.. *ari.* 205. Ius Holland.. *art.* 370, quoad parentas et av(MU la.» Germanic. quid MntmU. vldo 1001.

1) Cfr. Palumbo. /r. p. 10.

Episcopi qui ea in beneficia erigat, annectendo in perpetuum certis redditibus officio. Cfr. can. 145, 146, 1409, 1410 »).

Porro, bona beneficialia vocantur: a) *necessaria*, quae sufficiunt honestae sustentationi Clerici, l

Illic autem ea omnia pertinent, quibus indiget ad propriam personam familiamque domesticam decenter sustinendam in victu, habitatione, etc.; item ad exhibendam hospitalitatem, ad moderatas recreationes atque donationes; quae omnia differunt tum pro dignitate personarum, tum pro locorum ac temporum circumstantiis. Quapropter, cum nihil certi in hac re determinari valeat, mensura congrua indicio timoratae conscientiae relinquitur (Life. 4, n. 182).

b) *Parcimonialia*, quae Clericus sibi¹ beneficialibus ad congruam sustentationem pertinentibus comparat, frugaliter vivendo quam vivere potuisset (w. 490; lib. 4, n. 185).

c) *Superflua* (pia, demptis necessariis et parcimonialibus supersunt).

662. — Principia. I. *Extra controversiam est, Clericos habere dominium perfectum bonorum patrimonialium et quasi-patrimonialium*. Ratio quoad posteriora est, quia recipiunt illa tamquam stipendium; sed de ratione stipendii est ut transeat in dominium operarii.

II. *Insuper Clerici Beneficarii plenum habent dominium bonorum beneficialium ad congruam sustentationem* necessariorum. Constat: 1° ex iure Canonico quod pluries decernit beneficiarios in poenam alicuius delicti vel negligentiae *fructus beneficii non facere* suos (Ita can. 729, 2°, 1475, 2403; cfr. etiam Cone. Trid., sess. 26, cap. 1 ref. et sess. 24, cap. 12 ref.). Ergo qui in illam poenam non incurrunt, faciunt fructus suos; sed fructus facere suos idem est ac dominium illorum acquirere; et quidem dominium etiam utile, (pium quoad necessaria ad congruam sustentationem nulla restrictio apponatur. 2° Ex ratione: redditus beneficiales dantur in modum stipendii propter laborem beneficio adnexum: «beneficium enim datur propter officium»; sed stipendium, ut diximus, transit in dominium operarii.

III. *[illegitimum est de bonis parcimonialibus]* (pium oriatur ex bonis ad congruam sustentationem necessariis. Imo, «etsi Clericus alia bona non beneficialia habeat, libere uti frui potest fructibus beneficialibus (pii ad eius honestam sustentationem sint necessarii». Ita can. 1473. Accedit ratio: iustum enim est, ut, (pii

*) Cfr. quoque AUFFUMTILIE. Conmiw. in *Ac Civit*, II, p. 523; A5v. /fcccirir 1, p. 12; .V.A..S7. (1915), p. 311.

altari servit, de altari vivat, secundum illud Apostoli 1 Cor. 9,7; «Quis militat suis stipendiis umquam?» (n. 191, q. 5).

Nihilominus, si aliquis pauper esset in gravi necessitate, ex bonis parci-
monialibus ipsi subveniendum esset; non titulo canonico, sed quia habeas n-
perfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur. Cfr. supra n. 362,
III et S. Alt, / . c.

IV. *Beneficiarii tenentur obligatione impendendi fructus super-
fluos pro pauperibus aut piis causis.* Constat ex can. 1173. Accedit
fideles bona sua ecclesiis obtulisse ea mente, ut nonnisi in usus pios
convertantur. Cfr. Trid., sess. 25, c. 1 ref. (n. 191 ; lib. I, ». 180, 181).

Attamen, e praescripto can. 239, vi privilegii § I. n. 19: «*ardinales omnes**
a sua promotione in Consistorio facultate gaudent de redditibus beneficialibtu
libere disponendi, etiam per testamentum, salvo praescripto can. 1298 · (de sacra
supellectili Cardinalis in l'rbe domicilium habentis).

Insuper dubitatur num iura stolae etiam si dotem beneficii constituunt,
oneri can. 1473 subsint, quatenus ante Codicem potius ut bona quasi-patrinio-
nialia habebantur; praesertim ubi, ut in Belgio et Gallia, ex ipsis responsi»
N. *Poenit.* 19 Ian. 1819 et 9 Aug. 1821, in liberum parochorum dominium transi-
bant; quaestio videtur sine S, Sedis auctoritate bene non solvi posse. Cfr. Ver-
meersch. *Op. mnr.*, II. n. 379; *Epil. iuris*, II, n. 798; Coechi, i. A. c., n. 82.
Responsa vide apud Carrière, I, n. 194.

V. *Ut materia censeatur GRAVIS in male expendendis bonis su-
perfluis, requiritur quantitas multo maior quam in furto*, ut docet
I). Thomas, qui requirit *multum excessum* ad malam fidem Clerici
constituendam. Quaenam autem sit ista notabilis quantitas! Verius
dicitur sufficere partem vigesimam seu 5 % reddituum superfluum
ad materiam gravem constituendam. Haec tamen norma super-
fluum sat pingue supponit (n. 490, sub IV, lib. I, ». 183; II. A.
tr. 13, n. 49).

663. — Quaestiones. Quaer. 1° .1» *Beneficiarius pro libitu fructus
superfluos possit erogare in QUOSVIS pios usus.*

Resp. Per se loquendo, *affirmative*; nihilominus aliquando per accidens
tenetur necessario *pauperibus* succurrere, si nempe adsint pauperes in
gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; quia tunc urget
praeceptum naturale charitatis, ex (pio, si habeat bona propria superflua
statui, sub gravi tenetur iis illa elargiri. Et hic obiter dictum esto, pastores
animarum, ut Episcopos et Parochos, teneri insuper *inquirere* huiusmodi
pauperes.

Quaer. 2° *Quinam reniant nomine PAUPERI M quibus fructus superflui
impendi possint.*

Resp. Hoc nomine comprehenduntur non solum mendici, verum etiam
ii qui necessariis carent ad conservandum statum suum. Deinde etiam con-
sanguinei, si vere pauperes sint, ita ut aliter nequeant statum suum siisti-

nere; quod quidem coiiHuuguineoH indigentes potest Clericus aliis pauperibus, etiam gravius indigentibus, praeferre, eo quod subventio propinquorum egentium etiam ad status clericalis decus servandum pertinet, cum illorum paupertas in huius dedecus redundet. Quamobrem f:w est Episcopo aut ad similem dignitatem promoti, statum consanguineonim, si antea valde humilis fuit, aliquantum elevare, ut ipsi quodammodo decenter vivant iuxta dignitatem suam; hoc tamen non licet inferioribus.

Demum, licet congruentius sit praeferre pauperes loci, in quo Clericus beneficio fruitur, id tamen non est obligatorium; cum non constet eos habere peculiare ius ad illa bona superflua (n. 191, q. 1-3).

Quaer. 3" **In Beneficiarii possint superflua reservare. in futurum ad unus pios.**

Resp. Affirm., si necessitas non immineat providendi pauperibus, ut supra dictum est. Tunc tamen cautio adhibenda est, ne, si morte praeveniantur. tales redditus forte a consanguineis diripiantur (n. 191. q. I).

Quaer. -1° .in *Beneficiarii, erpmitt'enfcs redditus superfluos beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem.*

Resp. Magnopere controversum est, et sententiae utrimque probabiles sunt. 1^a Sententia aflirmat; quia dominium superfluum non est penes Beneficiarios, ideoque ex iustitia tenentur ea expendere in causas pias.

Probatur: 1° quia Ius Canonicum et SS. Patre' Clericos numquam dominos vocant, sed tantum dispensatores aut administratores bonorum ecclesiasticorum, ipsaque bona ecclesiastica *res Dei, patrimonium pauperum*. 2° A fidelibus donatu sunt eo pacto, ut nonnisi in pios usus applicentur; pactum autem obligat ex iustitia; ergo Clerici non habent dominium superflui.

2^a Sententia cum S. Thoma *) negat; quia Beneficiarii dictorum bonorum verum habent dominium, ideoque obligatio ea expendendi in causas pias oritur, secundum alios ex virtute religionis, secundum alios vero ex solo praecepto Ecclesiae.

Probatur: 1^a ex lure Canonico; dum enim delinquentes privat fructibus omnibus, tam necessariis quam superfluis, dicendo quod illos *non faciant suos*, declarat implicite quod non-delinquentes eosdem *faciant suos*. sine ulla exceptione. Deinde numquam meminit Ecclesia obligationis *ex iustitia*. neque oneris restitutionis profane expensorum, quod tamen facere debuisset, eo quod restitutionis defectus detrimentum gravissimum afferret causis piis, quarum cura maxima est Ecclesiae. 2° Reditus bénéficiâtes omnes habent rationem mercedis, licet liberalioris; ergo omnes transeunt in dominium operarii.

Ad rationes primae sententiae respondent fautores secundae: Clericos vocari dispensatores ut administratores ipsius *fundi* Ecclesiae, non autem *fructuum* quos sibi acquisiverunt; deinde bona ecclesiastica dici *res Dei*. quia propter cultum Dei a fidelibus oblata fuerunt Ecclesiae, ad sustentandos nempe eius ministros; item *patrimonia pauperum*, quia Beneficiarii tenentur, sive ex religione

*) Cfr. II-II. q. 185. «. 7; *Quodlib.* 0. <i. 12 ad 3.

sivo ex Eccleeiae praecepto, superflua erogaro in causas pias, quo nomine etiam pauperes veniunt; tandem intentio fundatorum probat quidem pium eorum votum, nequaquam vero contractum. Haec tamen responsa nequaquam sunt invicta.

Spectata probabilitate huius etiam secundae sententiae, eoiiccludiinos gravissimam illam obligationem restitutionis sine certo fundamento imponendam non esse (n. -192: *lib.* -1, ». 183; Bened. XIV, *De Syn. lib.*", *cap.* 2).

Quaer. 5° A» *pensiones, a Guberniis hodiedum Sacerdotibus beneficiariis assignatae, bonorum ecclesiasticorum inifolem induant.*

Resp. Affirm., ubi dantur in compensationem bonorum ecclesiasticorum olim direptorum, uti in Belgio obtinet. Constat ex Declarationibus S. Poenitentiariae 19 Ian. 1819, 19 Aug. 1821, 9 Ian. 1823. Verum, cum tenues sint istae pensiones, si Beneficia alios redditus non producant, quaestio de superfluis esse nequit. — Idem dicendum videtur de supplementis, quae in iisdem regionibus tribuuntur a Communibus; quia ex decreto Gubernii solvuntur, et ob eandem rationem; quapropter censentur veluti pars eiusdem pensionis.

Non vero accensendae sunt bonis ecclesiasticis pensiones illae quae non ex pacto cum Ecclesia et in compensationem bonorum ecclesiasticorum, sed ex mero beneplacito gubernii clericis solvuntur; uti aliquando fit sive ipsis parochi* sivo coadiutoribus parochorum sive Clericis qui senio vel valetudine confecti munus suum resignarunt. Tales habendae sunt pensiones quae clericis solvuntur in Hollandia, exceptis iis tractibus, qui tempore, Conventionis anni 1801 S. Sedem inter et Galliam initae, ad regnum Galliae pertinebant (cfr. Sweens, *De hot.*, 2, n. 78).

Caput II.

MODI ACQUIRENDI DOMINII

664. — Per modos acquirendi dominium intelliguntur *titulem* causae, ex se habiles ad conferendum dominium. Alii sunt *primaen*; quibus dominium datur, quin ab alio iam^lomino constituto trasmit- Ai, tatur; praecipuus est occupatio; alii dcriSviZTrt^jjujbus rei cuiusdam dominium iam constitutum transit ab uno in alium, ut traditio qua vi alicuius contractus dominium unius in alium transfertur, et successio haereditaria. Agemus in sequentibus articulis: 1° de occupatione; 2° de accessione; 3° de traditione; 1° de praescriptione; 5° de successione haereditaria.

Articulus I.

Occupatio *).

665. — Notio. Occupatio est apprehensio rei, quae in nullius est dominio, annuo'~iifam"su;iin*Tacten<li. Eae vero res domino carere censentur, quae vel hactenus in nullius dominio fuerunt, vel pro derelictis habitae in dominio esse desierunt. Duae occupationis species recensentur; venatio et inventio, quarum prior res animatas, altera inanimas complectitur.

666. — Principium. *Iles nullius, spectatu iure naturali, fiunt primo occupantis.* Ratio est, quia ille modus acquirendi est legitimus, qui nulli infert iniuriam, seu nullius ius laedit; talis autem est apprehensio rei domino carentis, ergo.

Dixi: *spectato iure naturali*; quia ius civile circa aliqua aliter disponit *).

§ I. - Venatio ').

667. — Notiones. Venatio dicitur occupatio ferae in naturali libertate sua constitutae. Per feras autem hic intelliguntur non silvestres solae, sed animalia quaecumque, quae sive in aere, sive in terra, sive in aquis nascuntur et naturali libertate gaudent. Unde ad venationem *piscatio* et *aucupium* referuntur.

Animalia porro generaliter sumpta, alia simpliciter *fera* sunt, quae naturali frumitur libertate; alia a natura *mansueta* sive *domestica*, ut canes, (•pii, gallinae: alia *mansuefacta*, quae quidem a natura sunt fera, sed industria hominum ita cieur.ita sunt, ut vel non aufugiant, vel consuetudinem habeant exeundi et redeundi, ut Tolumftae, phasiani, apes.

668. — Principia. I. *Animalia fera in naturali libertate constituta fiunt primo capientis.* Ratio est, quia nullius sunt. — Censetur autem quis occupasse feram, quando eam ita vulneravit aut illaqueavit, ut moraliter non amplius possit manum eius effugere; est tunc proinde eius, qui vulneravit aut laqueum posuit (n. 604; II. A., n. 71).

1) Cfr. Palombo. 7. r., />. 10.

Cfr. *Suppi. Holi.*, n. 12: Duynstw, n. 141 (145), 332 (355); *Suppi. Germ.*, n. 22; Conf. *ital.*, n. 923 #r/.

3) Cfr. Palombo, /.. r.. p. 10.

Contra vero, feme iam captae ant inclusae, nt aves in aviario, pisci» in piscina, aliaeque ferae silvestres in vivario vel silva eirenniclaiwa, cum in libertate naturali non amplius sint, suumque occupatorein habeant, huius subsunt dominio. Si vero custodiam evaserint, ita ut difficilis sit earum prosecutio, naturalem libertatem suam recuperasse censentur, ac consequenter alterius occupantis fiunt.

mZ II. *Animalia* mansuefacta, *quamdiu mansionem suam vel n-*
deundi consuetudinem relinent, sub prioris domini dominio manent.
 * Ratio sumitur ex eo ipso, quod manendo vel redeundo sub eius ma-
 nent potestate. Non licet igitur per fraudes efficere ut aufugiant,
 A./ - c..vel impedire quominus ad dominum revertantur.

III. *Animalia* mansueta, *sire domestica, quantumvis aberrent,*
semper manent sub dominio domini sui. Ratio est, quia mimquam
 nativam possident libertatem.

Ergo per se non licet ea capere vel occidere. Non autem peccat contra
 iustitiam, qui animalia domestica, v. g. canes, occidit, ne *sibi* noceant,
 vel animalia quae *rebus suis* nocent, v. g. gallinas, columbas; licet enim
 se suasque res defendere a damno. Ut autem haec liceant, requiritur ut:
 «) damnum alio modo praecaveri nequeat, b) damnum, quod avertit, pro-
 portionatum sit damno quod alteri infertur. Ut insuper occisorum corpora
 retinere liceat, requiritur ut iustam pro damno iam illato compensationem
 praebeant (Marres, *lib.* 1, *η.* 223).

869. — Resolutiones. 1° Columbae, si, deserto proprio, alterius in-
 colant columbarium, huius limit. Non licet tamen eo consilio uti fraude
 v. g. inclusione. Si sine fraude fiat, v. g. dando columbis suis meliora et
 copiosiora alimenta, commodius instruendo habitaculum, quamvis forte
 peccetur contra charitatem, non tamen laeditur iustitia; quia sic agens
 utitur iure suo. Ceterum consuetudo est consideranda: nam quibusdam
 in locis moris est, ut omni arte alienas columbas allicere liceat (Less.,
lib. 2, *cap.* 5, *η.* 28; Lugo, *disp.* 6, ». 42, 44).

2° Columbis aequiparantnr phasiani, quos dominus tenet in praedio
 suo, ubi libere circumvolant. Phasiani sub dominio domini manent, qunmdu
 mansionem suam retinet: ideo furtum committit, qui eos subripit.

3° Examen apum, quod ex alicuius alveari evolavit, tamdiu vins
 est quamdiu in conspectu ipsius manet, nec est difficilis eius prosecutio.
 Secus fit primo occupantis (Less., *ibid.*, *η.* 32).

670. — Quaestiones. QUAER. 1° J» *peccent venantes aut jixntnlM*
contra legis prohibitionem.

Hesp. Plerique 1)1). censent leges, quae veniam Gubernii requirunt
 ad venandum aut piscandum, vel venationem et piscationem prohibent
 certo anni tempore vel certo genere instrumentorum, ne ferae consum-
 mantur aut nimis minuantur, per se non obligare sub gravi culpa, cum res

non videatur ense tanti momenti; imo eas «altem ex consuetudine esse pure poenales (n. G05, til 1; lib. 1, η. 145) »).

¶tthimi, lege quae foetum animalium respiciunt, facito in roii*rititia obligare possunt *); idquo sive ex intentiniie k*p>lato!i>, sive naltein indirecte, ex natura rei, quatenus bonum commune carum observantiam postulat-Vtloc i.ftile obtinere potest, si secas intégra aliqua populatio induetriosaluo notabili, ox piscatione v. g.. careret. In tali va*ii obligatio ex genere suo etiam gravi» oriri potest li;iusnio<li leges servaiuli.

Insuper, per nci-ahuiR ηiïbîn furnvj renutor™ praesertim babituati. non raro graviter peccant; >i^icnipe grave damnum frugmus inferant, si intendant venationis custodes laedere, si cum damno familiae suae periculo carccris vel mortis eo exponant (n. 004).

QUAER. 2° .1» pwcđ contra justitiam qui renatur in fundo aut piscatur in flumine, in quo alius ius privativum habet renandi aut piscandi, sire quia dominus, sive quia illud ius pretio conduxit.

Rcsp. Communiter hodie dum affirmatur, quia ius illud venandi et piscandi quod laeditur, revera ius strictum videtur.

Tenetur igitur ad restitutionem, non quidem ad restituendam feram captam, (huius enim dominus factus est), sed ad restituendum tantum, quanti moraliter aestimatur spes seu ius capiendi feras illas, quo legitimum f*.- venatorem privat, necnon damnum, quod forte infert domino fundi, si propter furtivas venationes pretium locationis minuatur. Ceterum damnum λ. communiter non est notabile; deinde, si domini vel legitimi venatores non soleant ultra poenam exigere solutionem damni, censendum est eos sola poena contentos esse. Ita Lehmkuhl, η. 108-1; Marres. I. ». 228; Mare, n. 879.

tXS Quaer. 3° .In dominus fundi capere possit feram ab alio occisam.

¶Iesp. Negat.; (piia, quamvis dominus fundi ius habeat prohibendi Λ4*. ne alter in fundo suo venetur, fera tamen occisa occisoris est. ¶fonmius autem ius habet ad compensationem, si venator dSSmum intulerit, v. g. sata conculcando, segetes sternendo. In pr.ixi. qui feram nanciscitur, sine scrupulo eam tenere solet.

§ IT. - Inventio ').

671. — Bona, (piorum dominium inventione acquiri potest, sunt: 1° thesaurus, qui est vetus quaedam depositio pecuniae, vel alterius rei mobilis pretiosae, cuius dominus ignoratur, nechumano modo iam nosci potest; 2° bona derelicta, quae (piis abiecit animo non amplius illa possidendi ♦; 3° bona meantia, (piae relictasunt

’) Cfr. etiam notiis in ··<!. Gitudô Apud varia Inca citato.
2) Ita Kenthint Muro ,H. η. 879; NoIdin. η. 388.
3) Cfr. Puloinbo. / . r., p. 17.
4) Nota pro derelicti* hiiibt ri non ;»o^vm» boon ryporta In littore pont imufnurium, res vx In· n-ntllo (ctd cnin iitlqur» laboro) «alvatoM. ligna, quae In Inundatione nb uno lacti In ailuni ve· huntur etc.

a domino defuncto sine haerede et sine testamento; 4° res *perditae*, quas dominus nuper involuntarie amisit!..

672. — Principia. I. Thesaurus, bona derelicta et vacantia, *spectato iure naturali, obveniunt inventori*. Ratio est, (plia praedicta bona nullius domini sunt. — Dixi: *spectato iure naturali*; alia ius civile fere ubique, sequendo hac in re ius romanum, circa thesaurum et bona vacantia aliter ordinavit. Sic:

1° Thesaurus inventus *in fundo proprio* totus est» inventoris; inventus *in fundo alieno*,, gj. *fortuito*, melius est mveftloris, melius domini fundi^si *data opera* 'quaesitus, inscio domino, totus debet rê'ddi domino fundi. Thesaurus inventus in loco publico divideifdib est inter inventorem et ^ΓιηΓ")7 — Porro lex quae dimidium domino adseribit, in conscientia obligat, ideoque ante sententiam indicis; lex autem, quae thesaurum, ex industria quaesitum infundo alieno, totum reddere iubet domino fundi, poenalis esse videtur, quare non obligat nisi post sententiam (n. 602; Lugo, *disp.* 6. n. 112 *sq.*).

Si thesaurus invenitur in fundo Ecclesiae, ius naturale applicari atque integer thesaurus iam ab inventore retineri posse videtur. Codex enim hac de re silet, leges autem civiles qua tales in materia bonorum ecclesiasticorum omni vi destituuntur, nisi explicite vel implicite Ecclesia eas receperit seu canonizaverit. Explicita vero canonizatio certo deest; de implicita nullatenus constat

2° Bona vacantia, immobilia saltem, devolvuntur ad fiscum: utique post indicis sententiam ').

II. *Inventor rei recens perditae non continuo huius acquirit dominium; sed tenetur, pro rei valore, moralem adhibere diligentiam in inquirendo domino, et huic detecto restituere*. Ratio est, quia, licet non sit obligatio iustitiae rem amissam Aiîlêiuîl "et dein dominum inquirendi, hoc posito tamen quod quis rem tulerit et possideat, habet se sicut alius possessor rei alienae, qui sciens rem esse alienam,

*) Ita lura Galliae, Belgii, Italiae (*art.* 932), ubi tamen apccialla lex habetur (12 Iulii IWh de rebus valorem artietlcum vel archaeologlcuin habentibus.— lure hoUandloo non llqnet tb^ «aurum In re mobili Inventuni who dividendum; multo probabilius non cet dividendus; hlw practice integer cedit inventori. (fr. Duynstec, n. 140; A'. *K.Xt.* (1911), p. III; (1022), p. ' In pluribus Stat. Un. Am. Sept, theoretic!.. sicut In lura angiiieo, thesaurus transit ad theuin: practice vero, fisco ius suum sibi non vindicantem nolet applicari ius naturale. Cfr. Jmrnran 1er and Procedure, roi. IV, l>. II.

b Cfr. V. *K.X.* (1927), p. 341. Aliter Vvnnccerech. Epi/. I. n. 100, qui putat a can. UW.qoft recipiuntur leges civiles de *contractibus*, attento can. 20, pro materia do thesauro Invento nor mam debere assumi, tamquam a lege lata in *similibus*. Verum nimia videtur dlsparlUvc; atque insuper, can. 20 tunc tantum adhibendus videtur, ubi norma *exuritur*; sed lus naturale In ra*u nostro sufficit,

3) Cfr. *Cod. cir. it.*, a. 758. Iuxta Buereranl. II. n. 887. Gury-Tuinulo nun iû Ilh tails lex n consuetudine generatim ml sola bona immobilia fltriiign>dn videtur, saltam ante ludlcb x< tentiun. — De venis metallicis et similibus cfr. (\ *it.*, a. Ilu et 117; Vermcerach. II. 39\$ <0: Merckelbach, II, n. 209.

dominum tenetur cum ea morali diligentia inquirere, (piam rei valoiwe—meretur ’).

673. ^^.*Quaestiones. Qu a e r . 1° An inventor rei perditae, domino non comparente, possit illam sibi retinere.*

Resp. Affirm., modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum, atque, spectatis circumstantiis, non amplius sperare potest fore ut dominus compareat, puta ob longitudinem temporis elapsi, ob loci distantiam, etc.; quia ius naturale tribuit hominibus dominium rerum eo solum fine ut illis utantur. Quando ergo moraliter impossibile evadit ut res ad eorum usum perveniat, illa tamquam domino carens fit nullius, et redit ;uL.primaevum ius naturae, atque ideo fit primo, occupantis sine ulla obligatione. Inde sequitur, eo usque rem vel pretium servari debere; quia dominus rei dominium retinet quamdiu illa potest in manus eius redire (n. 603; II. A., n. 69) *).

Qu a e r . 2° Quid vero agendum, si tamen dominus compareat, postquam res fuit consumpta, vel in usus pios impensa.

Dist.: Si res impensa vel consumpta fuerit, cum spes non supereVat dominum inveniendi, nulla restitutio facienda est. Si vero speg adhuc afiulgebat, res restituenda est; nisi vel 1° res bona fide consumpta sit, quin consumens ditior evaserit; quia tunc deest culpa theologica; vel 2° pauper aut locus pius bona fide rem iam praescripserit; quia praescriptione tunc dominium irrevocabile vere acquisivit (n. 590; II. A., n. 69).

Articulus II.

Accessio s).

674. — Notio. Accessio est ius acquirendi incrementum, quod rei cuiuspiam adjungitur. Alia est *naturalis*, (piae iit sola natura operante; alia *industrialis*, (piae fit per industriam hominis, sive solani, ave una cum natura 4).

675. — Species. 1. Ad naturalem accessionem referuntur: 1° *Nativitas*, sive foetura animalium, qua, quidquid ex ventre, (pii

VtXO'V"

. » —

1) ('fr. DuytiMtoo» n. 113 (117); *Ani. Law and Praced.* p. 88, 07, 14.

3) ('fr. Supplcm. German., n. 23; Cod, civ. i/α/.. a. 713*718,

3) (fr. Palombo, /.. r.. />. 17.

’) Cfr. Supplcm, German., n. 21; Cad, ifaZ., a, 934*;

in alicuius dominio vel usufructu est, nascitur, hoc ipso ipsius est. Nec refert quod animal ex alieno mare conceperit (n. 191).

2° *Fructificatio*, quando fundus producit fructus sine industria humana. Pro eorum dominio valet principium: *res fructificat domino*.

3° *Alluvio*, (piando ab alluente fluvio aliquid terrae latenter et paulatim adiicitur fundo cuiusdam. Huius incrementi dominium domino fundi statim acquiritur. Quodsi non *paulatim*, sed *repentino* fluminis *impetui* pars fundi unius avulsu iungatur fundo alterius, non est proprie dicta alluvio, ac pars illa manet prioris domini, nisi hic tempore a iure praefinito hanc fundi sui partem vindicare omiserit (n. 495).

II. Accessione industrial! generatim applicanda est regula: « Accessorium sequitur suum principale ». cum obligatione tamen domino accessarii solvemus huius valorem; nisi autem accessorium facile (uvelli possit.

Ad *industrialem* accessionem reducuntur: 1° *Admixtio* quando re^{ali} aliena materiae, alicuius adiungitur, puta per inclusionem, v. g. gemma aliena annulo meo; item per intexturam, scripturam, picturam (n. 497).

2° *Inaedificatio*, cum quis vel in fundo proprio ex materia aliena, vel in alieno fundo ex materia propria aedificat. — Obtingit aedificium domino fundi, ex quacumque demum materia aedificatum sit. facta tamen debita compensatione. Alioquin dominus fundi, in quo alius mala fide aedificavit, potest alterum cogere ad aedificium tollendum; ceterum, etiamsi alter bona, fide aedificari!, dominus fundi nullum tenetur damnum pati, si ipse non sit in culpa. Quid vero ultra statuatur ius civile, quisque videat in patriae legibus *) (n. 500).

3° *Plantatio*, et *satio*, ut si quis plantam propriam in solo alieno, vel contra, plantam alienam in solo proprio posuerit; et idem de semine sparso. — De hisce idem fere est iuris, quod de inaedificatione, scilicet, quidquid plantatur aut seritur, obtingit domino soli (n. 501).

4° *Specificatio*, (piando moraliter nova species seu forma conficitur ex aliena materia, v. g. ex panno alieno vestis, ex metallo vas, ex ligno supellex vel statua. — Si res utiliter reduci nequeat ad materiam pristinam, et specificator bona fide egerit, nova species fit specificatoris, solvendo pretium materiae; sin autem materia multo plus valeat quam labor, dominus materiae novam speciem

sibi vindicare potest, laboris pretium solvendo; prout nimirum statuunt varia iura patriae (n. 196).

5° *Commixtio*, (quando res solidae, ad diversos dominos pertinentes, commiscentur, ita ut discerni non possint, e. g. frumentum cum frumento, oves cum ovibus; et *confusio*, quando res liquidae aut liquefactae, sive eiusdem sive diversae speciei, inseparabiliter coeunt, ut vinum cum vino, argentum cum stanno. — Porro, si res confusae vel commixtae fere aequales sint, tota materia erit utrique domino paratajarte cinnunis, t. id. dividenda; secus dominus materiae parae. In fine totum cum sibi vindicare potest, sed tenetur rei alienae pretium solvere (n. 198, 199, (II2).

Articulus III.

Traditio.

676. — Traditio ille modus acquirendi dominii est, quo vi alicuius contractus dominium rei ab uno in alium transfertur.

In iure enim Romano et in plerisque iuribus modernis per solam domini voluntatem et alterius acceptionem, per solum igitur contractum, dominium nondum transfertur. Contractu nonnisi ius ad rem acquiritur: ut dominium transeat, insuper legitima traditio necessaria est.

Dixi: *in plerisque iuribus modernis*: nam in aliquibus regionibus, v. g. in Gallia, et Italia ¹⁾, solo contractu, ideoque iam ante rei traditionem, dominium transfertur.

Quaenam autem requirantur ut traditio revera dominium transferat, ex iure patrio videndum est. eum in variis regionibus varia haec de restantur ²⁾. De contractibus autem dicetur in Parte II huius Tractatus.

Articulus IV.

Praescriptio ¹⁾.

677. — Praescriptio est modus acquirendi dominium aut ius, vel liberationem a iure alterius, per tempus et modum lege definitum.

¹⁾ *cf. pall.*, c. 1083; *itat.*, u. 1370; Pouloubo, l. c., p. 39

²⁾ *dr. Suppletu.* Holl n. 60; *Supplem. Gorm.* ». 15; *Supplem. Gall.* n. 61*

³⁾ *dr. Suppl. Holl* η. II DnyiiKtcc. ». 148ag. (151); *Suppl. Genu.* ». “ *fl. o. 1148-?, o. iur. v.; l'Uoinbo, l. c. p. 18; *Cad. riv. it.*, a. 2931-2909.

Unde duplex praescriptionis species enascitur: 1° *acquisitiva*, qua res aliqua vel ius acquiritur per possessionem debito modo et tempore continuatam; 2° *libcrativa*, qua liberationem consequimur, extinguendo ius alterius, quod contra nos habuerat, v. g. servitutem, debitum, per lapsum temporis lege praestituti. De priori agemus in § I, de altero in § II, dein §111 exponemus quae ins canonicum eirba praescriptionem statuatur.

§ I. - Praescriptio acquisitiva.

678. — ^{>Jp}Principia. I. *Praescriptio acquisitiva legitime compléta confert irrevocabile doiyiyium, etiam in foro conscientiae.* Ratio est, quia per dominium altum potest Respublica, ob bonum commune, dominium et ius ab uno in alium transferre; atqui bonum publicum ita exigere constat ex causis gravissimis, ob quas praescriptio acquisitiva, suadente iure naturali, et praeunte aliquomodo iure gentium ‘), iure civili introducta est; nimirum: 1° ne passim dominia diu et fere semper incerta manerent, et possessores continuo timore tenerentur res possessas iterum amittendi; 2° ut praeciderentur, coque facilius finirentur lites quae alias innumerae et immortales essent, si post quanticumque temporis possessionem possent domini a possessoribus bonae fidei res suas repetere (n. 517).

X II. *Conditiones ad legitimam praescriptionem necessariae* sunt: 1° res praescriptibilis sit, seu praescribi non prohibita; 2° possessio continuata per legitimum tempus; 3° iustus titulus; -1° bona fides. De hisce singulatim quaedam disseremus.

1. *Res praescriptibilis.*

679. — Praescribi ea omnia possunt, quae obiectum dominii esse possunt, nisi lege sive civili sive canonica excluduntur.

Dicitur: *quae obiectum dominii c*8e po**unt*. Hinc v. g. a perconta privatw praescribi ea tantum possunt, quae in dominio privato esse valent, non ergo ree *publici** usibus deputatae, ut viae publicae, plateae etc. — Lego *civili* solet excludi praescriptio inter coniuges vel contra bona minorum vel interdictorum a parte tutoris, etc.1). — Quae lege *canonica* excludantur, exponemus in § 111.

Cfr. Lehinkuhl. I, n. 1091.

2) Cfr. Suppi, et DuynMrr. I. c.: *Ium* a. 2941 x///.

2. *Possessio continuata per legitimum tempus.*

680. — *Possessio ad praescribendum requisita debet esse possessio animo dominativo eaque continua, seu moraliter non interrupta, usquedum tempus a iure determinatum effluxerit.*

Dixi 1° *possessio animo dominativo*; quae habetur in detentione physica rei cum animo rem ut suam habendi, etiamsi forsitan desit persuasio dominii. Non ergo sufficit animus possidendi tamquam depositarius, colonus, usufructuarius etc.; sed debet detentor velle possidere *nomine proprio*.

Dixi 2° *possessio continua* seu moraliter non interrupta. Porro praescriptio *interrumpi* potest: a) *naturaliter*, quando post praescriptionem inchoatam una ex substantialibus conditionibus deficit, v. g. bona fides, possessio; b) *civiliter*, si ab alio iuste moveatur super rem. In hisce casibus possessio praeterita nihil amplius valet, ita ut tempus de novo inchoari debeat.

Praescriptio autem etiam *suspendi* potest, quando se. ob superveniens impedimentum non currit, sed sublato impedimento continuatur. Suspendio praesertim locum habet, si quis ob impedimentum iuris ius suum prosecui in indicio non potest. Videnda autem sunt iura patriae.

Dixi 3° *usquedum tempus a iure determinatum* effluxerit. Quantum autem tempus postuletur, lector videat in iure patrio, nam varii codices diversa pro diversis rebus temponi statuunt. Generatim bona immobilia longum tempus (20 vel 30 annorum) requirunt, mobilia breviori tempore praescribuntur^{*)}.

Notandum porro est, quod si res aliena a pluribus successive possessa fuerit, ultimus possessor ad praescribendum computare potest omne tempus, quo ah aliis bona tide detenta fuit, etiamsi eam a paucis diebus habeat quando praescriptionis tempus completur ‡).

3. *Iustus titulus.*

681. — *Titulus* est causa, ex (pia rem acquisivimus et possidemus; titulus *iustus*, quem praescriptio requirit, est causa de se habilis ad ius vel dominium transferendum. Talem requiri ex eo patet quod sine eo non potuit, possessio bona tide inchoari.

Distinguitur autem triplex: 1° *coloratus*, quando revera intervenit titulus alias halnlis^sed ex vftm occulto nunc invalidus, v. g. si venditor reipsa dominus non sit, idque ignoretur; 2° *praesumptus*, oh diuturnitatem temporis, (pio (piis rem possedit, iura praesumunt

*) Do ncqiiiieltiino proprietatis sino tcmi>ol*in intermedio, ex soln possessione, cfr. Duynstec, n. 130 (118); l>>x *Ponti/*. (1925), p. 10; CW. *it., a.* 1153, 1157. 1091,

‘) Cfr. (W. *it., (i,* II Id,

- — causam habilem intervenire, licet haec ob temporis «diuturnitatem nec «esset» nec illud «iri possit, et forte etiam non praecesserit, 5 < ita ut in hoc casu diuturnitas suppleat defectum tituli alias requisiti; 3° existimatus, (quando ex adiunctis prudenter creditur adfui^c, 7 α< >ts* d@ ^ac^o uon
*.- Requiritur et sufficit titulus *coloratus* (quando lex ipsa exigit titulum, uti saepius obtinet; sufficit titulus *praesumptus* vel *arbitratus*, (quando lex nullum titulum exigit (n. 505).
i 0 , Titulo *iusto* opponitur *vitiosus*, qui ex_natura sua non est do-
f''' minii translativus, v. g. contractus locationis, conductionis, com-
ioy % depositi. Porro titulus *vitiosus* praescriptioni perpetuo obstat;
«.'ò -irL- ' quandoquidem dominium alterius demonstrat.

I. *Bona fides.*

682. — Bona fides est conscientia seu existimatio sincera, qua (piis iudicat rem, quam possidet, non esse alienam vel «fidei» rem juste possidere *). Hinc bona fides habetur quoties quis sine peccato possidet. Supponit, uti patet, semper titulum justum. Vocatur saepe bona fides *theologica*, quia ea est (pia sine culpa theologica deesse nequit; et distinguitur a bona fide *iuridica*, (pia ea est quae iure requiritur.

Bona fides theologica a praescriptione, tam inchoanda (piam continuanda, omnino necessaria est. Quamprimum enim haec bona fides cessat, oritur obligatio restituendi. Ita insuper definitum est in Concilio Lateran. IV, *cap. 11*. Cfr. etiam can. 1511

^JInde dispositiones iuris civilis, in quantum bonam fidem aut non exigunt, aut solum in principio possessionis, aut statuunt bonam fidem praesumi, malam esse probandam, pro foro conscientiae vim nullam habent, et vehit merae actionis denegationes sunt habendae.

Nihilominus advertendum est fidem solum venialiter malam, ortam ex negligentia inquirendi solummodo leviter culpabili, praescriptionem non impedire, ut deducitur ex Coneil. Lateran., ubi damnatur sola fidei mortaliter mala (n. 511).

683. — Quaestiones. Quae est 1° A» *dubium obstat bonae fidei, do» sequenter praescriptioni.*

, Resp. Dist. Affirm., si dubium *antecedat possessionem*; tunc non licet dubia fide inchoare possessionem, neque praescriptionem. Qui igitur ab initio dubitat num res sit sua an alterius determinati, si diligenti inquisitione instituta dubium vincere nequeat, rem pro rata dubii dividere

*) Cfr. Lega, *De Iudiciis*, I, n. 201; Pontij, (1032), II, 203,

debet <iii> possessore suspecto a quo eam acceperit. Cfr. infra n. 761, III, et partem retentam bona tide possidebit.

Si vero dubium *post reniât* possessioni iam coeptae, possessor tenet ut
\critatem inquirere; quod si, adhibita morali diligentia, non possit depo-
nere Jubium speculativum, potest tanum practicum deponere per prin-
cipium reflexum: « In dubio melior est conditio possidentis », et praescri[^]
ptionem continuare. — Levis diligentiae defectus in inquirendo non obstat
legitimae praescriptioni (n. 501, 625).

Quaer. 2º .4« *successori dubitanti prosit bona fides antecessoris.*

llcsj). *Affirm.*: quia tunc dubium postvenit possessioni inceptae, et prior possessor in continuatorem transfert meliorem conditionem, quam ipse iam habebat (*lib. 1, n. 37 in fine*; Lugo, *disp. 7. n. 63, 64*).

Quaer. 3°. An praescribat haeres, qui dubitat de bona fide antecessorum.

Resp. Nisi aliunde adsit praesumptio contraria, praesumenda est bona liiies antecessorum; quia delicta non sunt praesumenda. Adest autem praesumptio contraria, si adsunt coniecturae vel indicia, quae delicti' praesumptionem merito generare possunt (Lugo, *disp.* 18, *n.* 16).

Quaer. 1°. *In mala fides antecessoris noceat successori ad praescribendum.*

Resp. Jtist. 1^a Si successor ipse per totum tempus lege requisitum bona fide praescripserit; mala fides antecessoris ei non nocet si est successor titulo particulari, ilonatarii. legatarii, emptoris. Si vero est successor titulo universali tamquam haeres, snM.^a Quando lex requirit bonam fidem saltem initialem, mala titles antecessoris ei nocet quum haeres unam personam efficiat eum suo auctore unaque sit ipsa iuris possessio. Quum vero haec inita sit mala tide, ab auctore transiit in haeredem eum vitiis <llls. Quan autem lex nullam bonam fidem requirit, mala fuies antees- ... - lijrivili mm iinrri. neque pro·\l<·1η> neque pio foro interno seu conscientiae; non pro foro externo sicut nec auctori nocuisset in tali foro; neque pro foro interno quum ipse per totum tempus bona fide exstiterit *.

2" Si successor bona fide tempus requisitum compleverit tciupus propriae possessionis iungendo tempori possessoris malae fidei, est qui putet eum in conscientia praescribere posse quando lex nullam vel solam initialem bonam fidem postulat *. Ratio praecipua est quia in nulla temporis parte habuit conscientiam rei alienae ideoque talis praescriptio non est in favorem iniquitatis. Sed obest quod iungendo tempus antecessoris tempori propriae possessionis, illud suum facit ideoque pro illa parte *i <|.«.- (bona fides theologica requisita per totum tenipus praescriptionis. Accodit hanc sontentiam saltem implicite communiter repudiari. Quapropter ei assentiri non audemus!).

*) Ун Иҗ-и III-Oiiuuuπu. III. n. 109; Mvrkelbndi, II. n. 232.

*) Un VcnnceHcli, 11. n. KM.

3) Jtfti ctbilu IUilcot-Snl-inaii». I. ». 191. *nota titary.* 3,

§ II. - Praescriptio liberativa *.

684. — Principia. I. *Praescriptione liberativa aut ipsum debitum aut tantum actio iudicialis debitum consequens exstinguitur*. Merito ita statuitur, 1° ne debitores cogantur in perpetuum conservare ap^{ap}cfias suas seu testimonia solutionis, 2° ut actuatur hominum diligentia in rebus suis curandis, 3° ut evitentur nimiae lites.[^]·l*)

Utrum autem debitum ipsum vel actio tantum exstinguatur, dependet a legislatore, quum praescriptio sit instituta lege positiva, etsi lege naturali valde suadeatur. Generatim diei potest praesciptiones breviores (v. g. minores triennio) solam actionem extinguere. De reliquo consulatur ius patriae (n. 516, 347).

II. *Conditiones ad legitimam praescriptionem liberativam sunt*: 1° debitum praescriptibile; 2° tempus legitimum; 3° bona fides†.

Dixi 1° *debitum praescriptibile*; quiaefam enim iure sive naturali sive civili sive canonico excluduntur.

Dixi 2° *tempus legitimum*, quod iure patrio statuendum est. Nota autem ea quae supra diximus de interruptione et suspensione praescriptionis acquisitivae, etiam de liberativa valere.

Dixi 3° *bona fides* per totum tempus praescriptionis; quaequidem potest esse aut positiva aut negativa. *Positiva* in eo consistit quod quis inculpabiliter vel saltem non graviter culpabiliter ignorat debiti existentiam, sive quia putat illud esse extinctum sive quia omnino memoria excidit. *Negativa* in eo consistit quod quis sciens debitum, alterum nec directe nec indirecte ab exercitio sui iuris reclamandi impedit.

Generatim requiritur bona fides positiva; patet autem talem bonam fidem vix esse posse in ipso debitore; aliud autem est de debitoris successoribus vel vidua. — Bona fides negativa tunc tantum sufficit, quando agitur de iis debitis quorum in iurituL. solutio modo quando eorum solutio vel impletio (x v) Ita communiter auctores bonam fidem non requirunt pro praescriptione *multidrum*, quippe quae non debeantur nisi exigantur. Pari modo sufficit bona fides negativa, si agatur de se liberando a servitute passiva, v. g. a servitute viae, si alter ea non utatur (n. 513) †).

*) Cfr. Diynatee, n. 221 */. (225).

3) Quo sensu dici potuit requiri potestatem (per omni*ani eccl. solutionem a parte debitorle et omni. «wam petitionem ex parte creditorle), cfr. /u.i Ponlif. (1025), p. 2†

3) Cfr. Duynstce, n. 171 (178),

§ HI. - PRAESCRIPTIO IN IURE CANONICO.

685. — Regula generalis. Praescriptionem, tamquam acquirendi et se liberandi modum, Ecclesia *pro bonis ecclesiasticis* recipit, prout est in legislatione civili respectivae nationis, iis exceptis quae in Codice specialiter statuuntur (can. 1508). Insuper Codex quaedam statuit circa praescriptionem iurium spiritualium et actionum criminalium.

686. — Statuta specialia. In canonibus quaedam specialiter determinantur *a)* quoad res praescriptibiles, *b)* quoad tempus.

I. Res praescriptibiles. Ius canonicum aliquas res omnino a praescriptione excludit, aliquarum praescriptionem certis limitibus circumscribit.

«) *Omnino excluduntur* a praescriptione; 1° quae sunt iuris divini sive naturalis sive positiva; 2° quae obtineri possunt ex solo privilegio apostolico; 3° fines certi et indubii provinciarum ecclesiasticarum, dioecesium, paroeciarum, vicariatuum apostolicorum, praefectarum apostolicarum, abbatiarum vel praelaturarum nullius; 4° eleemosynae et Missarum; 5° beneficium ecclesiasticum sine titulo; 6° ius visitationis et obedientiae, ita ut subditi a nullo Praelato visitari possint et nulli Praelato iam subsint; 7° solutio cathedrae (can. 1509). Adde demum ex can. 1701, actiones de statu personarum.

b) Certis limitibus circumscribitur: 1° praescriptio iurium spiritualium (piorum laici non sunt capaces, si agatur de praescriptione in commodum laicorum (can. 1509, 3°); 2° praescriptio rerum sacrarum. Codex autem distinguit res sacras quae in dominio privatorum sunt et quae in eo dominio non sunt. Porro: *a)* Res sacrae, quae in dominio privatorum sunt, praescriptione acquiri a privatis personis possunt, quae tamen eas adhibere nequeunt ad profanos usus; si vero consecrationem vel benedictionem amiserint, libere acquiri possunt etiam ad usus profanos, non tamen sordidos (can. 1510, § 1). *b)* Res sacrae, quae in dominio privatorum non sunt, non a persona privata, sed a persona morali ecclesiastica contra aliam personam moralem ecclesiasticam praescribi possunt (can. 1510, § 2).

687. — II. Tempus requisitum. 1° Res immobiles, mobiles pretiosae, iura et actiones sive personales sive reales, quae pertinent ad *Sedem Apostolicam*, spatio centum annorum praescribuntur; quae ad aliam *personam moralem ecclesiasticam*, spatio triginta annorum (can. 1511, § 1 et 2).

*1 Cfr. etiam *his Pontificis* (11121). p. 23. Ibidem de longiore tempore nullo ex privilegio requiritur pro imminutione religionum; et «b» pmiHicripUotM* Inceptu ante (todlectn Introductum. «b» mobilibus* praehtw* cfr. hifm r<>/. II. n. 1078, tinta I; [un Punhf. (1026), p. 124.

m
■<,
4,^/y

Ex hisco sequitur, nracriptiones breviores iuris civilis circa res stipradicla»
11011 v>I('η* ill conscientia, si currunt contra Sedem Apostolicam ve) personam
moralem ecclesiasticam, (juaenam habeantur personae morales ecclesiastiiv,
docent can. 99 et 100.

2° Quoad *beneficia ecclesiastica*: si clericus (pii beneficium pos-
sidet, probaverit se in eiusdem beneficii possessione pacifice per in-
tegrum *triennium* fuisse bona fide, etsi forte eum titulo invalido,
dummodo absit simonia, beneficium ex legitima praescriptione ob-
tinet (can. 1446).

3° Quoad *actiones iudiciales*, actiones in *contentiosis*, tum reales
- tum personales, exsfinguuntur eodem modo ac tempore quo de aliis
Ci»; bonis vel iuribus sub 1° dictum est; actio vero de statu personarum
numquam exstinguitur (can. 1701). ,v 9

Actiones -generatim *triennio* exstinguuntur; excipe
actiones circa delicta S. Officio reservata, quae e ean. 1555, § 1 suam
habent normam. Insuper, actio iniuriarum *nno* anno, actio ob de-
lictum qualifleata contra VI et VII divinum praeceptum gwiwçueiinw,
ob simoniam vel homicidium *decennio* perimitur. Cfr. can. 1703').

Not a. Quamquam iure naturae iam requiritur, Codex in
can. 1512 adhuc expresse statuit *bonam fidem* per tofum tempus
praescriptionis necessariam esse, — icc*. Λ*.*-)

Articulus F.

Successio haereditaria *).

688. — Notio et origo. Successio haereditaria est modus acqui-
rendi iura per successionem in locum aliening defuncti. Radicatur
in iure naturali, iure positivo determinando.

Radicatur iu iure naturali, quatenus est ultimum et legitimum inri» do-
minii privati complementum, quod postulatur praesertim a l»ono familiae, ad
cuius bonum dominium privatum specialiter ordinatur; et sic, tamquam nec»
sariunt pro bono familiae, mediato postulatur ab ipso bono communi totius com-
munitatis. Confirmatur quia, ex adverso, successione haereditaria non obser-
vata, mox omnia bona societati civili cederent quae tamen nullum ius in ipsa

*) De effectu prai*scriptionis actionis crlmlnnlis cfr. cnn. 1701. Do tempore n ipso currit t>n>r
scriptio contra actionem sive civilem sive criminalem cfr. can. 1705. Cfr. ctlnm can. 1470, | I,
3°. de extinctione iuris patronatus per praescriptionem; can. 1725, 1°. ile Interruption,* prs,
scriptionis per citationem aut ex eo quod piu-ti-s sponte In iuiliclmn venerint; can. 2233. 2il<>
de non Inltircndn poena ob delictum Icjriltme praescriptum (cfr. loin. II. n. OBI. 111).

*) Cfr. Palumbo. I. r., l». 22.

viudicare potent; imo cum nummo damno ordinis sociali* sponto collectiviniw nasceretur. — Eat tamen Huccetudo liaonditarin *iure positivo* complenda, ob inccr-titudinea de modo et limitibus suecCMioniM, quae nccua haberentur. Confirmatur ab Eue. (*/uailragi miho mino* 25 M.iii 1931, 1931, p. 193.

Modus succedendi. Duplex habetur modus acquirendi dominii occasione successionis haereditariae; potest enim aliquis rem accipere sive tamquam haeres sive tamquam legatarius. Haeres succedit in universalitatem bonorum defuncti, vel pro toto (et est haeres universalis), vel pro quota parte (et est haeres particularis); legatarius autem succedit in aliquam rem determinatam.

Porro haeres constituitur sive per ultimam voluntatem defuncti (successio per testamentum), sive absque tali ultima voluntate secundum dispositionem legis civilis (successio ab intestato). De utroque seorsum agemus; dicenda autem de legato, cum tantum testamento condi possit, adiungemus iis quae de successione per testamentum trademus.

§ I. - Successio per testamentum.

Examinabimus: 1° notionem et formam testamenti; 2° testandi facultatem; 3° aditionem et repudiationem haereditatis; 4° resolutionem testamenti; 5° eiusdem executionem; (1° substitutionem; 7° legatum.

Punct. I. Notio et forma testamenti ‘).

689. — Notio. Testamentum est ultima voluntas, qua quis h- cernit quid de bonis suis post mortem fieri velit. Dicitur *ultima* voluntas, quatenus morte primum firmatur; nam ante mortem quocumque tempore pro testante arbitrio revocari potest.

Forma. Hac ratione testamentum principaliter dividitur in solemne et non solemne. *Solemne* est, quod habet omnes solemnitates iure praescriptas; *non solemne*, quod nullas, vel saltem non omnes solemnitates praedictas habet. Testamentum porro, quod ex speciali iuris privilegio non *omnes* solemnitates ad valorem exigit, *privilegialum* dicitur; cuiusmodi est testamentum tempore belli, pestis, praeclusa communicatione, aut in mari conditum, ad tempus terminatum valiturum. Pro reliquis testamentorum speciebus remitto ad ius patriae.

‘) Cfr. Suppletu. Onlllc., ». 37. 11-11; Holl. n. S. 311-13; nujrwtce. ». 33β (35U). Suppi. Genn. n. 35-37 H 39; (W. i/o/.. α. 187 Ihdombo, I. c. p. 22-21.

Valor. Ea quae iuro communi ail testamenti valorem rcquiruntur, ad tria capita revocari possunt; quae sunt: 1° *habilitas* testandi vel ex testamento accipiendi; 2° *libertas* in testamento con-
dendo, quod nempe testator egit compos mentis, non deceptui, neque coactus ‘); 3° observantia *solemnitatum* legalium; quae in variis regionibus diversae sunt. De quibus omnibus conferatur ius patriae.

¶690. — Quaestiones. Qu a e r. Ln .Ln *testamentum debita forma haud conjectum valeat atque obliget* IX CONSCIENTIA.

Resp. Dist. 1° Testamentum *pium*, seu ad pias causas factum, certo valet et obligat, modo sufficienter constet de voluntate testatoris!). Ratio est, quia in iis, quae ad finem spiritualem salutis animae et ad pietatem spectant, leges civiles locum non habent, eum haec pertineant ad potestatem spiritualem Ecclesiae. Ecclesia tamen nullo modo recepit pro testamentis piis leges civiles. linnio pro testamentis in bonunfpereonae moralis ecclesiasticae diserte statuit can. 1513, § 2: «In ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae servantur, si Heri possit, solemnitates iuris civilis; hae si omissae fuerint, *haeredes moneantur ut testatoris voluntatem adimpleant* »’). Qua in re notandum est verbum *moneantur* esse *iirmo- ptjrum*, non tantum exhortativum. Ita ex resp. C. C’. Int. 17 Febr. 193u, A. A. S., p. 196 ‘).

Kliflkkmt^r autem constat de voluntate testatoris, sive per scripturam, sive per verba,t sive ner nfluim haeredi interroganti datum. Si vero ic non constet haefSili de voluntate testatoris, *uni* testi, quamvis probatis-
Simo, probabiliter credere non tenetur; quia ad aliquid legitime in iudicii
probandum ius canonicum duos testes requirit (can. 1791). Hinc non
1151 tenetur haeres credere etiam Parocho aut C’onfessario,^nisi alius adsit

*) Cfr. Infra n. 850 ot 853, diocmla de contractu gratuito.

*) Causa pia est omne institutum vp! opus quod ex suo fluo vel ex fidelium lurldica Inten-
tione iid finem snpernatiralem ordinatur, sive hio finis sit promovero religionem sive excnvt
caritatem erga proximum, eivo sit persona moralis ecclesiastica nivo non. Non vero tall- fini-
esset- finis mere philanthropion*. Cfr. Mare, n. 1083, III; Noldin. n. 785; praesertim ApoU. (1UI7K
p. 60

’) Observandum est ius acquirendi Ecclesiae ad pias causas a civili potestate independent
osse. Cfr. Syllabum errorum a Pio IX dam., prop. 26; cfr. etiam .V. K. *Strmmrn* (1019), p. IMI,
ubi canon 1513 clare exponitur. Cfr. etiam Cocchl, i. A. c.; Mare IK, n, 1083; Vcrmoerech» n. 561.
Genlcot. n. 675; Duynshx., n. 315 (368); Visser In *Apoll.* (1917), p. 112-129. — Do *donation*^*.
Inter vivos vel mortis causa ad pias causas cfr. Infra n. 888 et 891.

·) Fuerunt qui negabant valorem testamenti civiliter informis, praesertim poet Codlrvtu
publicatum, ob ipsum eanonem 1513, | 2, qui loquitur tantum do monendo haerede ut adimpleat
testatoris voluntatem, non vero ut ex rrmsrirn/mr *obligation*? adimpleat cnm. Cfr. Prfimtner. II
n. 277. Comm. Cod. respondit eo hciimii quem iam antea propugnativimus. Et rovara, sensu* obrlu-
canonis 1513, I 2 omnino obligationem supponere videtur. Insuper f l eiusdem canonis, extra-
dendo facultatem testandi ad eos qui civiliter testari noqueunt, iam satis Innuit valere tolnmcn-
tum pium Informe; Inaniter enim ab Iphis forma civilia servaretur. Demum. Ipso I 2. portftbndo
sollemnitates civiles «i *firri pn&dt*, satis Innuit, lis non servatis tamen valere testamentum, (r-
teruin. hun ante Codicem validitas communiter admittebatur eique favebant responsa 8- l’wn
23 luviii 1811 et 19 Ian. 19UI (J. L.S.. XXXIV. p. 381); V. K. *St.. I. r..* in nota antre.; .lpr4l.
(1917). p. 88-98.

2° Testamentum *profanum* seu ad causas profanas num valeat, scrutati sumus supra n. 163, q. 2°, ad quem locum remittimus lectorem.

QUAER. 2° An testamentum irritum quoad causas profanat, valeat quoad legata pia ei inserta.

Resp. Aliqui negant; quia, ruente principali, corrui accessariam. fides communis sententia afflunat; quia specialis ratio reperitur in a(mes-sorio, quae non est in principali, nempe favor causae piae, quae spectat ad jurisdictionem Ecclesiae, et ideo ibi attenditur tantum ius canonicum, quod nullam solemnitatem ad valorem exigit (n. 921, 922, 925).

QUAER. 3° An contra, LEGATA PROFANA testamento pio non solemniter inserta valeant.

Resp. Hac de re iudicandum est secundum leges civiles; quia Ecclesia se non ingerit causis mere profanis, quae jurisdictioni suae non subjacent. Num valeant secundum leges civiles, consule n. 163, q. 2°.

691. — Notanda pro praxi. De testamentis *piis* notandum est: 1° Cum multi fideles hodie sibi persuadeant etiam testamenta ad pias causas corrui, (piando aut solemnitate iuris civilis sunt destituta aut a iudice civili rescissa sunt, et proinde bona fide quandoque illa exsequi refficient, Confessarius secundum prudentiae regulas a monitione, si magis obfutura quam profutura praevideatur, absteat, ne quae bona fide possident, deinde mala fide retineant; vel saltem ne Impiatur de stricta obligatione, aut compositionem cum S. Sede suadeat. Absolutione tamen propter malam fidem certo indigni sunt, (pii dolo aut fraude testamenta ad pias causas a iudice civili rescindenda curant (Marres, *lib. I*, ». 307).

2° Ad praecavenda pericula frustrationis, quae nostro tempore piis causis plerumque imminent, praestat pias fidelium dispositiones non testamento, sed donatione inter vivos perfici.

Punct. II. Facultas testandi.

Videndum hic est quo iure introducta sit testamenti factio, et quibus ea sit permissa.

692. — Origo facultatis. Sicut successio haereditaria in genere, sic etiam in specie ille modus successionis (pii nititur facultate testandi, oritur ex iure naturali. Plures quidem sentiunt testandi facultatem a solo iure civili repetendam esse; quia, spectato iure naturali, nemo de rebus suis disponere potest pro tempore, quo non amplius eorum est dominus; sed (pii condit testamentum videtur sic disponere de rebus suis, cum per mortem omne dominium extinguatur. Verum communior et vera sententia docet eam *quoad sub'*

stantiam esse iuris naturalis et gentium; *quoad modum vero et p-lemnitates*, iuris civilis.

Etenim: 1° iuro naturae dominium transfertur per donationem, ei ea rata habenda sit usque ad donatarii acceptationem; atqui testatoris ultima donatio rata est habenda donec haereditas acceptata fuerit; ergo. *Prob. min.* Alto homini infixa est ea lex dilectionis^ ut aliis bona sua tum potissimum donet, cum iam ipse iis uti nequit, in vitae scii, exitu; bonum etiam familiae requirit ut parentes dispositiones varias in favorem filiorum facere possint, excludendo etiam alios; bonum demum commune facultatem testandi requirit tamquam stimulum laboris. Atqui ineticax foret morientis dispositio, nisi ratihaberetur post mortem; ergo. Insuper ipsum perfectum rerum dominium postulat ut voluntas tradendi bona sua post mortem alteri, ante mortem manifestata et non retractata, post mortem virtualiter perseveret.

2° Illud ex lege naturali profectum censendum est. quod apud omnes gente viget, atque leges civiles diu antecessit; atqui utruimpie de testamentis affirmandum est; ergo. Ita Reiffens.. *lib. 3, decret, til. 26, η. 280*, qui vocat hanc sententiam communissimam; Pichler, *Ius can., lib. 3, tit. 26, η. 47, 48*; Schmier, *Iurisprud., lib. 3, tr. 4, part. 1, rap. 1. sect. I, § 3*.

Porro, si donatio testamentaria lege naturae sancitur, sponte consequitur eam ultra mortem vim habere. Nec mirum hoc videri debet, quum inulti sint actus, e. g. pacta, leges, (piae post mortem auctoris vim suam haudquaquam amittunt (Lugo, *disp. 3, n. 17; disp. 23. n. 64*).

693. — Subiectum facultatis. Testamentum facere possunt omnes, qui iure non velantur, Iure naturali autem vetantur, qui carent usu rationis vel libertatis; unde invalidum est teatamentum non libere factum, eo quod testator egit vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus. Testamentum tamen amentis, delirantis, ebrio-!, si factum fuerit tempore lucidi intervalli, validum est (n. 921, 942).

Iure positivo quinam vetentur, discatur ex iure patrio. Fere iidem sunt, qui donare non valent †. Attamen, ius positivum civile non valet ubi agitur de dispositionibus in favorem *causae piae*. Eo enim in casu sufficit, ut quis ex iure *naturae* et *ecclesiastico* libere valeat de suis bonis statuere (can. 1513, § 1. Cfr. supra n. 690).

Punct. III. Aditio et repudiatio haereditatis s).

694. — Integrum est omni haeredi delatam sibi haereditatein acceptare, vel repudiare, servatis praescriptis iuris; item potest acceptare vel pure et simpliciter, vel sub beneficio inventarii.

Effectus aditionis purae sunt: 1" acquisitio iuris et domini

*) (fr. Siipplern. Gnll., n. 38-41; Holi., n. 37-41); IhiyiMtee, n. 337 (300); Germ.. n. 35. Ex hin. Italico tentarl nequit qui 18 nnnou non complevit; «lolii potiat wlcut nlil (a. 091). (fr. Palumbo. *I. c.*, p. 21.

s) (fr. Supplem.. n. 25, 26; Duynutoo, n. 309; Supplom. Germ., n. 27; C*xl itat., a, 470; Palombo. *I. c.*, p, 25.

omnium rerum, quae in haereditate continentur; 2° obligatio solvendi omnia debita ac onera realia defuncti, ultra vires haereditatis; item solvendi legata et totam voluntatem defuncti adimplendi. Si plures sunt haeredes, singuli pro rata sua parte iura acquirunt et onera ferre debent (n. 790) ‘).

Effectus aditionis sub beneficio inventarii. Inventarium est legitima et specifica adnotatio omnium bonorum, iurium, debitorum, etc., in haereditate repertorum: quae quidem conficienda est iuxta requisita iuris; eo fit fine ut innotescat quanta sit haereditas, quanta debita exsolvenda.

Privilegia et effectus inventarii sunt: 1° quod haereditatein adiens non tenetur creditoribus et legatariis ultra vires haereditarias solvere; 2° quod haeredi conservat actiones suas, quas ipse habet adversus defunctum, ita ut, retenta ordinis ratione, cum ceteris creditoribus parem sortiatur fortunam; quae actiones alias, adita pure haereditate, tollerentur per confusionem (n. 961) ‘).

Effectus repudiationis. Repudians nihil consequitur ex haereditate, sed nec ullum debitum solvere tenetur. Haereditas autem aliis haeredibus contingit vel accrescit.

Advertendum denique, iure ordinarie prohiberi renuntiationem *futurae* haereditatis, ad in plerique codicibus iuris quodlibet circa eam pactum (n. 932, 934).

695. — Quaestio. An haeres, qui non est usus beneficio inventarii, teneatur *in foro etiam* CONSCIENTIAE solvere debita ultra vires haereditatis.

Tlesp. Sunt ipii affirmant, quum lex fundata sit in praesumptione *iuris*. periculi scii, communis fraudis; attamen communius negatur, quia lex. quae tunc obstringit haeredem ad omnia debita solvenda, fundatur potius in *facti* praesumptione quod bona haereditatis sint sufficientia sed haeres ea absconderit, vel intentionem habuerit sese obligandi ultra vires vel saltem huic periculo sese exponere voluerit: lex autem fundata in praesumptione facti, facto non subsistente, non obligat; ergo, quando debita reapse excedunt haereditatein. lex non obligat in conscientia (*lib.* 1, n. 150; II. A., *tr.* 2, n. 26; Salm., *tr.* 14, *cap.* 5, n. 151).

Nihilominus creditores et legatarii indicis officium implorare ordinarie possunt, ut sibi debita ab haeredibus solvantur: quia plerumque fraudem timore possunt, et defectum haereditatis credere non tenentur nec legis favori renuntiare. Sed neque post sententiam indicis haeres tenebitur in conscientia ad solvenda ultra vires haereditatis, si ita non intenderit ‘).

’) <fr. Suppleni. Gerni., n. 28 in /frir; Gnll. rt Hull., n. 20. q. 1; *Coti. ital.*, a. 752 *;.

*) (fr. DiiynMer, n. 313 (330).

’) (fr. Miirn-i, *lib.* 1. n. 271. 272; Lohmkuhl, I. n. 1398; Duynxtcct n, 313 (330),

Iunct. IV. Resolutio testamenti).

696. — 1° Testamentum et quaevis ultima voluntas semper et pro libitu revocari vel mutari potest a testatore, quamdiu vint.

cr. -
C. 114, 3
c. 01

2° Haeredes quoque legitimi obtinere quandoque a indice possunt testamenti rescissionem, ob quasdam nempe causas in iure expressas.

Ad haec animadvertatur, dispositiones testamentarias quandoque posse *caduca** esse, quando nempe validae quidem sunt, sed ob quasdam circumstantias exsecutionem habere nequeunt: v. g. si legatarius velante testatorem, vel ante appositae conditionis completionem moriatur, vel si res legata intereat, etc.

Iunct. V. Exsecutio testamenti ').

697. — Exsecutio in genere. Exsecutorem testamenti, unum vel plures, constituere potest testator, diligenter eligat quempiam inreabilem ad contrahendum. Nullus tamen invitus compelli potest ad officium exsecutoris suscipiendum. Etiam Religiosi hoc munus obire possunt ex licentia Superioris, nisi Ordinis Regula obstet. Quod si testator exsecutorem nullum constituerit, ad haeredes pertinet testamenti exsecutio.

Exsecutioni mandandum est testamentum quumprimum moraliter fieri potest. Exsecutio porro debet fieri omnino iuxta voluntatem defuncti: si vero de ea dubium sit, secundum mentem testatoris rationabiliter praesumptam. Curet etiam exsecutor ut observet praescripta iuris patrii circa confectionem inventarii, obsignationem bonorum, etc. Tandem, exsecutione facta, tenetur exsecutor rationem exsecutionis suae reddere: praeterquam de iis, quae testator forte iussit erogari secreto (n. 936, 941). Illud quoque notandum est, impensas factas ab exsecutore, muneris sui adimplendi gratia, ex bonis haereditariis solvi debere: nullum enim tenetur damnum pati.

698. — Exsecutio piarum dispositionum. 1. Voluntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relinquentium, sive per actum inter vivos, sive per actum mortis causa, diligentissime impleri debent, uti sequitur ex natura rei et diserte etiam statuit can. 1514.

*) Cfr. Suppi. (fall., n. 1709, 51. Holi., n. 11, 17. 50; Dnynatcc, n. 365 (388); Suppléai. Gorm., n. 3R; *Cod.* a, 679; Pnlmbo, l. c. t p, 26.

2) Cfr. Suppi. Gnll., n. 50; Holi., n. 18. 19; Duynetco» n. 301 (381); Supplrjn. Gerni.. n. 54; Cof. ttoL, ci. 700; Puhunbo, L c., p, 20.

II. Hae voluntates servandae sunt, non tantum quoad facultatum istarum *desiinationcm*, sed etiam quoad *modum* eas administrandi et erogandi, salvo tamen iure Ordinarii hac in re. Sequitur iterum ex natura rei, iuncto can. 1511.

III. Ordinarii iura et Officia hac in re spectant aut *omnem* ultimae voluntatis piae executionem aut casum quo *clericus* vel *religiosus* bona ad pias causas *fiduciarie* accepit.

1° Circa omnium piarum voluntatum executionem Codex haec statuit: a) Ordinarii sunt executores omnium dispositionum ad pias causas. Cfr. can. 1515, § 1. Ordinarius est executor natus; potest tamen etiam alius delegari aut ab Ordinario aut a testatore. Ordinarius est aut. Ordinarius loci aut Superior maior in religione clericali exempta, pro subditis suis. Cfr. Vermeersch, *Epit. iuris*, I, n. 836.

b) Ordinarii vigilare possunt et debent, etiam per visitationem, ut piae voluntates impleantur (can. 1515, § 2; cfr. etiam can. 1192, 2318).

c) Alii executores delegati debent, perfuncti munere, Ordinariis reddere rationem (can. 1515, § 2).

d) Clausulae, huic Ordinariorum iuri contrariae, ultimis voluntatibus adiectae, tamquam non appositae habeantur (can. 1515, § 3).

2° De clerico vel religioso qui bona ad pias causas *fiduciarie* accepit, haec statuuntur: a) Debet de sua fiducia Ordinarium certiore reddere, eique omnia istiusmodi bona seu mobilia seu immobilia indicare: Ordinarius autem debet exigere ut bona fiduciaria in tuto collocentur et vigilare pro executione piae voluntatis (can. 1516, § 1 et 2).

b) Si donator vel testator expresse et omnino haec prohibuit, clerico vel religioso fiduciam acceptare non licet (can. 1516, § 1).

c) Si bona alicui religioso commissa sunt attributa loci seu dioecesis ecclesiis, incolis aut piis causis iuvandis, Ordinarius iste est loci Ordinarius; secus est Ordinarius eiusdem religiosi proprius (can. 1516, § 3. Cfr. et can. 1550).

Nota. Dicta etiam valent pro actibus inter vivos, uti patet ex canonibus citatis. Qui autem legatum vel donationem ad causas pias sive actu inter vivos sive testamento, etiam per fiduciam, obtinuerit et implere negligat. ab Ordinario, etiam per censuram, ad id cogatur. Ita can. 2348.

699. — Commutatio piarum dispositionum. I. Ultimarum voluntatum reductio, moderatio, commutatio fieri non debet nisi ex iuxta et necessaria causa (can. 1517, § 1).

II. Talis reductio, moderatio vel commutatio reservatur *Apostolicae Sedi*; nisi:

1° fundator hanc potestatem etiam Ordinario loci *expresse* concesserit (can. 1517, § 1). Cfr. et Comm. Cod. Int. II illi 1922; ubi

declaratur in tali casu *ob imminutos redditus* Ordinarium valere reducere onera Missarum (A. A. S., p. 529);

2° executio onerum impositorum, ob imminutos redditus aliamve causam, nulla administratorum culpa, *impossibilis* evaserit. Tunc etiam Ordinarius, auditis iis quorum interest, et servata, meliore quo fieri potest modo, fundatoris voluntate, potest eadem onera aeque *imminuere*. — *Missarum* autem reductio semper Sedi Apostolicae unice competit (can. 1517, § 2). Cfr. infra *tom.* II, n. 221.

Punct. VI. Substitutio.

700. — *Substitutio* est vocatio ad haereditatem eiusve partem, in locum haeredis instituti. Duplex est: 1° *Directa*, quando substitutus haereditatem consequitur immediate, sine ministerio haeredis primo instituti; v. g. si testator dicat: *Haeredem constituo Catum; si vero Caius haeres non erit* (quia forte nolet, aut non poterit), *Titius sil haeres mens*. 2° *Indirecta*, quae etiam *fideicommissaria* dicitur, quando substitutus, non immediate consequitur haereditatem eiusve partem, sed per ministerium haeredis primo instituti, qui ius suum in tertium trasferre iubetur; v. g. si testator dicat: *Caius est haer* meus; volo tamen ut moriturus haereditatem meam relinquat Titio*.

Fideicommissum ergo est substitutio indirecta, qua haeres immediatus obligatur haereditatem totam, vel illius partem, vel rem certam, suo tempore in alterum transferre. Unde, si haeres primo institutus, a quo ius debet in substitutum transferri, haereditatem non adeat, evanescit fideicommissum, nisi causa pia substituta sit. — Fideicommissum in iure civili multarum nationum irritum declaratur; nihilominus hoc in casu fidei commissa ad causas pias valent et obligant *).

Punct. VII. Legatum²⁾.

><701. — Legatum est dispositio testamentaria, qua determinata res vel pecuniae summa ex haereditate alicui directis ad eum verbis adtiicffur. Dicitur: *directis ad eum verbis*, ut distinguatur a tidecommisso.

Dependet a iure civili utrum legatuni immediate transferat_(lo-minium in legatarium, ita ut hic habeat ius in re, an solum haeredi obligationem imponat dominium transferendi, ita ut legatario im-

*) <fr. Suppletn. Gull. n. IG; Holi. n. 15; DuyiiHtee, n. 353 (376); (form. n. 32; Cotf. tfol. <i. 6MH; Pulombo. L r., p. 27.

*) Cfr. Diiynetce. n. 317 (370). 356 (379); i.W. tM/, a. 619; Pnlombo, /, c., p. 27.

mediate hoc concedatur nisi ius ad rem. In utroque autem casu haeres stricte tenetur reni legatario tradere. Quasdam quaestiones de interpretatione legatorum hic subnectimus.

702. — Quaestiones. 1° vlt. *Legatum relictum puellis ut m?*
HANT, *possint dari eis quae sunt religiosae.*

Rcsp. Affirm., nisi aliud constet de mente testatoris: quia praesumi debet testatoris voluntati satisfieri nedum per matrimonium carnale, sed et per spirituale. Ita resolvit S. C. Ep. et Reg. 25 Febr. 1842. — Secus esset, si pateret testatorem legatum personis indeterminatis reliquisse, eo fine ut solis puellis nubere volentibus pie provideat, ne periculo prostitutionis exponantur (n. 930).

QUAER. 2° *ut subsidia dotalia pro monialibus relictis, conferri possint mulieribus religiosis rota simplicia professis.*

Rcsp. Affirm., dummodo earum Instituta ab Apostolica Sede approbata sint, vota simplicia *perpetua* emittant, nec testatores expresse edicant vota solemnia esse debere. Ita Pius IX decreto S. C. Ep. et Reg. 12 Nov. 1817.

QUAER. 3° *Quomodo distribuendum sit legatum pauperibus relictum.*

Rcsp. Si legati exsecutio arbitrio exsecutoris relictas sit potest hic quibuscumque vere pauperibus illud distribuere. Sin minus, secundum ordinem charitatis praeferendi sunt: 1° coniuncti testatoris, et quidem propiores; 2° eius concives; 3° magis indigentes; 4° proKiores^a qua ratione praeferendi sunt Religiosi, qui ex eleemosynis vivunt; verumtamen nomine *pauperum* illi Religiosi non veniunt, qui redditus sufficientes habent unde vivant; 5° in aequali paupertate praeferendae sunt feminae, quatenus istae maiori periculo peccandi sunt expositae. Notandum denique, eum testator dixit legatum *pauperibus* distribuendum esse, non posse illud *uni* tradi § (n. 930, *dub.* 10).

QUAER. I° *An legatum relictum CIVIBUS ioci, possit dari extraneis.*
Resp. Negat., nisi domicilium contraxerint (n. 930, *dub.* 2).

QUAER. 5° *An legatum relictum orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes a quibus ali nequeant.*

Rap. Non (4)curr(n)tibus vere orphanis. *affirmative*: quia sic etiam impletur testatoris voluntas, qui opitulari vult filiis non habentibus a quo alantur.

Concurrentibus autem vero orphanis, DI), communiter dicunt hos iasii praeferendos; quia, cum voluntas testatoris impleri possit in sensu proprio, non debet in sensu improprio impleri. Attamen probabiliter

) Non nbs n. erit nionotv clrra btmta pocUulnn [MU]Hrlbus dhtribuetnhu. sub nomine ;miu. pernm Intelllgl ctitin loca pia *indigentia*, puta occlclHM, nosocomia, monOHtorta, vtc. (n. 938 vt 930, *dub.* 10).

negatur; quia, quamvis impletio in sensu improprio non congruat verbū, congruit tamen, et magis quidem, tibi testatoris, subveniendi nempe paupertati filiorum, qui, cum parentes inutiles habent, orphanis egentioresunt, cum non solum debeant tunc propriae, sed parentum quoque indigentiae providere (n. 930, *dub.* 3).

§ II. - Successio ab intestato *).

Videbimus: 1° notionem istiusmodi successionis; 2° qui sint haeredes, quo eorum portio legitima, et quando exheredari possint; 3° ordinem successionis; 4° collationem bonorum. Pro reliquis, puta pro aditione et repudiatione hereditatis, pro iuribus et oneribus heredium, convenit cum successione testamentaria.

Punct. I. Notio successionis ab intestato.

703. — Successioni hereditariae r. *testamento* opponitur successio hereditaria *ab intestato*, quae est acquisitio hereditatis, deficiente testamento quando nempe defunctus decessit *intestatus*, vel quando fecit quidem testamentum, sed invalidum aut rescissum; tunc hereditas ad certas personas defertur *ex dispositione iuris*, exstante testamento ad certas personas defertur *ex voluntate expressa testatoris*.

Punct. II. Haeredes, legitima portio, exhereditatio.

704. — I. *Haeredes ab intestato ii* sunt, ad quos deficiente legitimo testamento, ex dispositione iuris hereditas transfertur.

Ordinarie sunt consanguinei, tum descendentes, tum ascendentes, tum collaterales, et in aliquibus regionibus etiam uxor.

Alii ex iis sunt *haeredes necessarii*, i. e. qui exheredari nequeunt, alii *voluntarii*, (pii testamento excludi possunt. Quinam sint necessarii, discat lector ex iure patrio.

Nota. Utrum et quousque filii *illegitimi*, naturales et spurii, succedere valeant parentibus, ex iure patrio requirendum est. Interim tamen iure naturali ex officio pietatis illis debentur ad vitam necessaria, eum natura dictet liberos alii debere ex bonis eorum, a quibus vitam hauserunt *) (n. 951).

Cfr. Suppl. Holst., n. 20 n.º; Dujrwtcc, n. 332 (355); Suppl. Genu., n. 21 m.º; Gall, n. 29*/. Noto nd n. 30 huiusmodi regulari collatione In lun» lwrlr<'» non iam wiquin nd !2um, nod wupw nd Ium irradam do lure drill eumcndns i*«nc. Itn <»x Icio 10 Oct. 1919, a. 17; Cod. *ital.*, o. 515*/. Nota* nd a. 742 euiXMwdonom tnutuflorl uxquo tui «uxtinn irradam. Pnhunbo. I. e., p. 28 «/k/. J) Cfr. Supplem. Onll., n. 31«77.; Hull., n. 33 n. 331 (357).

705. — 11. *Legitima* vocatur illa haereditatis portio, quae haereditibus necessariis necessario relinqui debet, ita ut neque per donationem inter vivos neque per ultimam voluntatem de ea disponi valeat. Quanta autem sit legitima, videndum est ex iure patrio ⁽¹⁾. De laesione portionis legitimae, a parte parentum per donationes etiam ad pias causas, vide infra n. 887.

706. — 111. Haeredes necessarii *exhaeredari*, i. e. ab omni successione repelli, nequeunt, nisi ob graves causas in iure expressas, et legitime, probatas (n. 947, 949) ^(*).

In omni casu tamen, si filii aliunde alimenta necessaria non habeant, ista semper iis debentur, saltem ex iure, canonico et ex iure naturali, ex «illicio pietatis; neque obstat ius civile, cum exhaereditatio non includat alimentorum denegationem (can. 1113; n. 919, *dub.* 1).

707. — Quaestiones. *Quaest.* 1° Quo iure succedant filii familiae in bona parentum.

Resp. Iure naturali, saltem quoad congruam sustentationem; ipsa enim natura parentes adstringit ut liberos alant, eis provideant, beatos efficiant, tam quoad corpus quam quoad animam; ad quem finem multum conducunt bona fortunae. Deinde, si bona parentum ad liberos non transirent, proprietatis, «pia iuris naturae est, vix ullius valoris esset. Proinde etiam iure naturali vetantur parentes exhaereditare liberos suos sine iusta causa, «iuae vere gravis sit oportet. *Ita communiter*, cum S. Thoma / I N° 1°, *dist.* 33, c. 2, «. 2 ad 1.

Quaer. 2° .1« sit obligatio gravis relinquendi bona cognatis, qui non sint haeredes necessarii, si graviter indigeant.

Resp. Dist. 1° Eratribus et sororibus, *affirm.*, saltem quantum sufficit ad sublevandam eorum indigentiam; deducitur tum ex generali praecepto charitatis, tum ex obligatione speciali pietatis, propter quam certum est laesionem fratrum induere specialem malitiam, ut DD. communiter dicunt; consequenter idem vinculum pietatis, graviter obligatis ad fratres non laedendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate prae omnibus aliis pauperibus sive operibus piis. Quod si fratres sint pauperes quidem, sed *gravem* indigentiam non habeant, saltem veniale est eos praeterire.

2° Consanguineis remotioribus, *negat.*, quia offensa eorum specialem non induit malitiam; unde non videtur adesse gravis obligatio ipsos aliis pauperibus praeferendi. Verumtamen, quia offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, «ideo puto, ait S. Alfonsus, si graviter

Cfr. Slippiein. (Iull.. »). 45; Unit., n. 14; Dujwtw. n. 545 (371); Suppletu. Germ., r». 40; C«/. iAi/.. <i. 537 «W.

3) Cfr. Supplet. Gnl!.. »). 31; Holi.. n. 30 ww.; Dujtwtee. »). 351 (3,1); lient!., »). 4-

indigeant, non excusari a veniali eorum praeteritionem, cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non tam stricta, obligatio pietatis * (n. 946; 11. A., n. 237).

Praefatis addimus, testatorem coniugatum ipso iure naturali adstriungi ad partem aliquam bonorum, saltem quoad usumfructum, relinquendam *coniugi superxili*, si bona sufficiens non habeat, ob arctam inter coniuges necessitudinem. Quare, si coniux inter haeredes ab intestato non connumeratur, curet coniux, ut tempestive testamentum in eius favorem condatur.

Punct. III. Ordo successionis *).

708. — Ante omnes succedunt, soli descendentes; deinde, in defectu, descendentium, ascendentes propiores una cum fratribus atque sororibus defuncti; tandem, in horum defectu, reliqui consanguinei collaterales gradu propiores. Magis particularia lector requirat in iure patrio. Huius ordinis ea generalis regula est, ut gradu propiores succedant, exclusis remotioribus; personae autem in eodem consistentes ordine simul ad successionem vocentur.

Ut porro definiatur in quantum quisque succedat, recepta est distinctio successionis *in capita, in stirpes, et in lineas*.

1° *In capita* succeditur, si tot fiunt partes aequales, quot sunt personae succedentes, v. g. quando tres sunt filii legitimi eiusdem matrimonii, haereditas dividitur in tres partes aequales.

2° *In stirpes*, si plures iure repraesentationis succedentes eam accipiunt partem inter se dividendam, quam ille habuisset quem repraesentant. Est autem *ius repraesentationis* ius accipiendi haereditatem, quam defunctus ascendens habiturus fuisset; sic liberi iure repraesentationis intrant in locum parentum, ut nempe tantum capiant ex haereditate, quantum parens habuisset, si superstes fuisset.

Suppono v. g. tres esse fratres, quorum unus iaru est mortuus quando defertur haereditas, relinquit tamen quatuor liberos; tunc dividitur haereditas, paterna vel fraterna, in tres partes; duo fratres viventes capiunt, singuli unam partem, tertia vero cedit liberis fratris defuncti; et sic isti quatuor liberi non in capita succedunt, utpote non iure proprio sicut fratres viventes, sed in stirpem, utpote iure repraesentationis, loco patris sui, quem repraesentant. Quousque porro se extendat ius repraesentationis, variat, pro diversarum regionum iure.

3° *In linea*, quando haereditas in duas partes, aequales dividitur, quarum una obtingit, consanguineis lineae paternae, altera consanguineis lineae maternae; evenit v. g. si defunctus haeredes habet tres patruales ex uno patruo, et quinque consobrinos ex duobus avunculis; item si fratres et sorores ex diversis matrimoniis nati sunt..

*) Cfr. Suppletn. Gall., n. 32. 33; Holi., n. 31. 32; Pnyiwte, w. 333 (350); Germ., n. 2«; (W. ital., a. 1881; Palombo. l. c., p. 28.

Iunct. IV. Collatio bonorum 1).

709. — Notio. Collatio dicitur allatio in communem paternae hereditatis acervum eorum bonorum, quae haeredes descendentes iam acceperunt a defuncto adhuc vivente, ut omnes aequaliter in bona defuncti succedant.

Quando facienda. Collatio solummodo facienda est a descendantibus, quibus legitima ex bonis ascendentium debetur, quando succedunt ascendentibus; eo quidem fine, ut aequalitas inter posteros succedentes servetur.

Regulae. Ut definiatur quae bona filio vel postero donata debeant in collationem cum fratribus adduci, generatim hae regulae tradi queunt: 1° Conferenda sunt cuncta a parente *donata*; nisi hic *expresse* a collatione exemerit, salva tamen legitima aliis filiis debita; quia, si parentes contrarium non significaverint, praesumuntur inter liberos, quibus aequalem debent amorem, aequalitatem voluisse servare in bonis. 2° Conferri non debent sumptus, quos parentes in liberis *educandis* fecerunt, studiorum, opificii vel artis addiscendae causa; quia cedunt in bonum commune familiae; dummodo tamen immodici non sint, attento statu suo; licet ceteroquin plus favore unius quam ceterorum expenderint (n. 954, 955).

Quod ad particularia attinet, remittimus lectorem ad leges patriae. Unum dumtaxat hic quaerimus pro foro conscientiae, utrum nempe filius conferre teneatur ea, quae de bonis paternis male expendit, puta in ludis, computationibus, etc. Î Respondendum est *negative*, nisi expensae profusae fuerint et pater eas non remiserit (n. 957).

1) cfr. Suppleti). Holi., » 28; Duyiwtrc. η. 32Π (349); Supplent. (Ierat.. n. 30; <W. itat., a. 737; Palumbo. I. c., />. 30.

Ca pu t III.

DE DOMINIO UTILI

Dominii utilis in re aliena, species praecipuae sunt: Ususfructus, usus et servitus; de quibus pauca trademus ').

Articulus i.

Ususfructus.

710. — Ususfructus est ius aliena re utendi et fruendi, salva eius substantia.

Usufructuarius plenum dominium fructuum acquirit postquam fuerint debito tempore a re frugifera separati; unde, si v. g. usufructuarius moriatur antequam fructus collegerit, hi perlinent ad dominum directum; quia, quamdiu adhaerent fundo, censentur unum eum ipso («. 487).

I. Obligationes usufructuarii sunt: 1° rem tueri, ne deïénor liat, sed integra et incolumis servetur; 2° praestare onera rei adnexa, ut tributorum solutionem, modicas reparationes, et similia. Cfr. etiam infra *n.* 958.

II. Proprietarius autem *patitur frui*, i. e. nihil facere potest, ex quo conditio usufructuarii deterior liat (*n.* -187).

Ususfructus acquiritur: 1° ordinatione legis, et tunc *legalis* dicitur; talis est, quem pater habet in bona lilii minoris; 2° conventionione, seu contractu, et *conventionalis* appellatur. — Finitur: 1° lapsu temporis si fuerit in diem constitutus; 2° morte fructuarii; 3° interitu rei; 1° praescriptione; 5° cessione fructuarii; 6° consolidatione, quando ad fructuarium transit proprietas.

Articulus //.

Usus.

711. — Usus est ius utendi tantum re aliena salva eius substantia. v. g. ius domum inhabitandi.

x) Cfr. Suppl<*ni. *n.* 113 Holl.. ». 52 *ihil.*, a. 1»7S: Palomho, /, r., p. 3!
Germ.. p. 15 m»?/.

Usuarius: 1° ex aliéna re eos tantum fructu» percipere potest, qui ad sui suaeque familiae sustentationem necessarii sunt: 2° non potest usum alteri vendere, donare, aut locare, sicut potest usufructuarius. Reliqua communia habet cum usufructuario. Onera tamen ferre non debet, nisi pro rata usus et fructuum (n. 187).

Articniun III.

Servitus.

712. — Servitus potest esso *personalis*, si persona personae servire debet; de hac egimus n. 652; potest esse *mixta*, si res personae servire debet, ut obtinet in usufructu et usu, de quibus modo egimus. Hic vero agitur de servitute *reali*. Haec autem est ius quo res unius debet servire rei alterius, i. e. utilitatem praestare aliquid patiando vel omittendo. Ille, qui ius habet exigendi, servitutem *actiram* habere dicitur; alter vero *passivam*.

Distinguitur: 1° *Urbana*, (piaae debetur pnm'fiô urbano, quo nomine intelligitur aedificium principaliter destinatum ad habitandum, cum horto adnexo. *Rustica*, quae debetur praedio rustico; sic vocatur fundus principaliter ad agriculturam comparatus, cum adnexis aedibus, stabulis, horreis.

2° *Continua*, quae ex se perdurat absque hominis facto, ut servitus aquaeductus, stillicidii. *Discontinua*, cuius usus postulat actionem hominis, ut servitus viae.

713. — Dominus praedii *dominantis* facere potest quidquid necessarium est ad utendum servitute, eamque conservandam; nihil vero ad eam aggravandam. Dominus praedii *servientis* nihil agere potest, ex quo servitutis usus impediatur, aut minuatur.

Servitus generatim *constituitur* vel ipso situ locorum, vel auctoritate legis, vel conventionem, vel praescriptionem per actus positivos bona fide exercitos. — *Exstinguitur* confusione, si aftei^ifei· fiat ntriusque praedii dominus, vel remissione expressa sive tacita ius habentis, vel praescriptionem per non-usum.

SECTIO II.

DE LAESIONE IURIS IN RE

Post traditam doctrinam de iure in re progrediendum est ad iuris istius violationem. Tractabimus: 1° de laesione iuris generatim; 2° de furto, seu de iniusta acceptione rei alienae, (pia fur lucrum consequitur; 3° de pura damnificatione, quae damnificatori nullum emolumentum affert.

LAESIO IURIS GENERATIM *)

714. — Laesio iuris iit per iniuriam seu iniustitiam. Haec autem est vel *formalis* vel *materialis*, prout iit cum advertentia et consensu vel sine eis; est *gravis* vel *levis* prout ex ea proximus damnum grave vel leve patitur.

715. — Principia. I. *Laesio iuris alieni est peccatum mortale ci* ((*encre suo*. Peccatum enim mortale est, quod adversatur charitati, qua anima vivit; omne autem nocumentum alteri illatum ex se charitati repugnat, quippe (pia moveat ad appetendum bonum alterius; ideo laesio iuris, quae semper involvit nocumentum alterius, ex genere suo est peccatum mortale.

Excusat parvitas materiae, utpote (pia putatur non esse omnino contra voluntatem eius, (pii nocumentum patitur (S. Thomas, 11-11, q. 59, a. 1).

II. *Illa iniuria censer, debet gravis, quae, spectata communi hominum complexione, secundum se apta est magnum dolorem aut indignationem movere*; quia charitas est reliquarum virtutum velati mensura et finis; quapropter iustitia hoc tantum spectat ut charitas inter homines servetur, prout docet Apostolus ad Rom. 13, 9. Ergo iniustitia catenas erit peccatum mortale, quatenus graviter chari-

*) O(r, Paloiqbo. I. c., p. 31.

tutem laedit (*h.* 700; S. Thomas, II-II, *q.* 59, *a.* 1 et *q.* 66, *a.* 6; Croix, *lib.* 3, *part.* 2, *n.* 2).

Dictum est: *spectata communi hominum complexione*; quia id, quod commune et per se est, regulam efficit agendi; quod vero singulare et per accidens est, agenti imputari nequit, v. g. si quis ob avaritiam, ob iracundiam, gravius offenditur quam homines communiter offendi solent.

CAPUT II.

DE FURTO

Agendum: 1° de furto generatim; 2° de furtis minutis; 3° de furtis domesticorum; 1° de causis ablationem rei alienae excusantibus.

Articulus I.

Furtum generatim.

716. — Notio. Furtum est ablatio rei alienae, domino rationabiliter invito.

Requiritur ergo ad furtum: 1° *ablatio rei alienae*, facta nimirum animo rei dominium usurpandi. — 2° *Domino invito*; quia tota furti malitia in eo consistit quod quis contra domini voluntatem alienum subripiat; unde, supposito domini consensu, non est furtum. Neque, ut furtum absit, requiritur *positivus* domini consensus, sed sufficit ipsum non esse positive invitum; sufficit ergo consensus *merito* praesumptus, scilicet quod si ree ab ipso rogaretur, libenter eam donaret. Si dominus non *quoad substantiam* invitus est, sed dumtaxat *quoad modum* accipiendi, nempe sine eius venia expressa, acceptio non excusatur a peccato veniali (*n.* 700; H. A., *n.* 116). — 3° *Domino rationabiliter invito*; quia, si dominus iniuste nollet, ablatio rei suae non esset iniusta; accideret v. g. cum ros aufertur necessitatis vel instae compensationis causa, prout postea exponemus.

Hinc infertur, «») eum, qui alienum accipit ob bonum illius a quo accipit, non furari; v. g. si uxor clam auferat a marito pecunias, ne ludis aut comestationibus eas prodigat; aut vinum, ne inebrietur; aut pravum librum, ne eum legat. //) Neque furari famulum, qui modicam eleemosynam dat valde indigenti, de qua dominus rationabiliter non sit invitus, a quo tamen ob verecundiam vel aliam causam non audeat petere (*n.* 519).

Divisio. Furtum distinguitur: 1° *^implc.r.*, si fiat occulto, v. g. cum quis fraude bonum alienum acquirit. 2° *^lapina*, si fiat domino, cum vi illata vel parata: quo spectat omnis violenta boni alieni exactio. 3° *Sacrilegum*, si res sacra surripiatur.

717. — Principia. I. *Furtum exi peccatum mortale e.r genere suo.* Constat ex Apostolo 1 Cor. 6,10: « Neque fures... neque rapaces regnum Dei possidebunt ». Ratio patet ex supra dictis n. 715 (h. 518; 8. Thomas, II-II, q. 66, a. 6).

II. *Furtum simplex, rapina, et jurtum sacrilegum, sunt* peccata specie distincta. Ratio est, quia per rapinam, praeter damnum in rebus, infertur iniuria personae; per furtum sacrilegum peccatur contra religionem (w. 518; S. Thomas, loc. cit., a. 4 et 9).

III. *Furtum grave constituit illa quanŸitas, cuius ablatio fit domino* RATIONABILITER et graviter invito, *sire quae per se apta est* gravem animi dolorem *rei indignationem morere*. Ita communis Doctorum sensus, in iure naturali tam charitatis quam iustitiae fundatus iuxta dicta, n. 715, II.

IV. *Quantitas furti per se apta est gravem indignationem morere sire ob* damnum proprium, *sive ob* damnum societatis, propterea se. quod talia furta, nisi graviter illicita forent, in grave damnum societatis multiplicarentur.

Quare pro materia gravi furti duplex norma datur, altera *re- latica* in ordine ad damnum privati hominis (quae igitur dependet a conditione personarum), altera *absoluta* in ordine ad damnum so- cietatis:. Ctraque autem propter diversum valorem rerum, pro variis locis et temporibus variatur et indicio sapientium in concreto acsti- munda est.

Materiam gravem *relativam* 1)1). communiteil illam esse statuunt, (piae domino ad suam suaeque familiae sustentationem pro uno dic- sufliceret, secundum conditionem personae.

Hinc materia *relative* gravis magis in com-roto antea *dirciter* determinabatur: -f.^

1° Respectu *pauperum*, 1 mare, vel 1-2 franc.

2° Respectu *operariorum*, 3 mc. vel 3-4 fr.

3° Respectu *civium mediae conditioni*#, 5-10 me. vel 16-7 fr. Eadem quan- titas statui potest respectu *ignoti*. cuius fortuna ignoraturi

4° Respectu *divitum*, 8-9 mc. vel 10-12 fr.

Materia *abnolulc gravi*#, quae etiam respectu ditissnmirum gravo peccatum est, videbatur esse 24 me. vel 30 fr. Cfr. S. Alf.. §27, §28

Hac summae, conditionibus ante bellum europaeuml exsistentibus acco- [nodatae, nunc, ubi valor pecuniae decrevit, augendae vel qtiani multiplicandae

Nota. Quamvis res, (piae subripitur, nou sit, notabilis pretii, tamen si auferatur alicui qui inde notabile damnum accipiet, est peccatum moriiferum, non in specie furti, sed in specie damnificatiois injustae. Quodsi fur 1 ,loin”ium imprecaturum aut blasphematurum esse, erit instiper "peccatum scandali (Lessius lib eap. 12, ». 33, 31).

718. — Quaestiones. Quaer. 1º du *licita sit i.ig x Yt io **xih-a'aïcnâ'*
Resp. Dint. Si silva est alicuius *Communitatis*, pauperes incolae illius, qui contra prohibitionem ligna caedunt, non peccant, si identidem aliquam lignorum sarcinam auferunt. Sic hodie, mutatis moribus, antiquorum doctrinam temperandam esse censent. — Idem dicendum de lignatione in silva *Communitatis* vicinae.
dLvero sUva eat alicuius *vrtvalj'* ille, Q»i caedit ligna viva in ea, furtum collimittit; inorîua"Véro et si<W“n silvis dispersa non censentur domini silvarum curare, sed pauperum usibus concedere, sicut et quasdam arbusculas minoris momenti.
i^Quod dictum est de lignatione in silvis, etiam dicendum est de p\· 8T10NE animalium in pascuis (n. 529).

QUAER. 2º .1» *liceat, transeundo per vincam aut pomarium alienum, rescifruuctibuscius.*
Qji-. *Resp.* Probabiliter atlirmatur, dummodo fiat tantum ad comedendum ø in via. Td enim videtur iure natunie licitum quoad aliquot uvas, aut unum alterumve pomum.

.µ. Quoad licentiam edendi plura, allegant Douter. 23, 24-25: < Ingressus vicini proximi tui, comede uvas, quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecuin. Si intraveris in segetem amici tui, frangée spicas, et manu conteres: falce autem non metes ♦ attamen alii contendunt permissionem illam Deuteronomii n^’ftiïiwe pro sidis Hebraeis (n. 529; *Cras. fonf.*. u. 24). Attondendi sunt Ilion's

* Quaf.r. 3º yin *peccet contra iustiliam, qui ea- pecunia sibi concredita* (v. g. tamquam administratori, vel quaestori alicuius societatis) *quartam sumit cum intentione* EA POSTEA CERTO REDDENDI.

Resp. Ordinarie peccabit contra iustitiam, quia dominus piaesii-mendus est esse rationabiliter invitus, ob periculum ne postea pecunia reddi nequeat; quod periculum revera saepissime tulerit.

Quantitas autem ad gravem materiam requisita dependebit ab adiumti, praesertim a gradu periculi, sed etiam v. g. a genere obligationis. Qut pto l,4 ‘ aihainistrationem gerit, multo difficilius domini consensum quam qui illud v\ mera diantate facit. _M<u>un l :-----; ^iî^u.ΓñKιητ tortu* OBt 80 pecuiiiam reddere pnaaè niwffobidil’ll l,1l i oininun nivituni supixmoro dobet.

Articulus //.**Furta minuta.**

719. — **Principia.** I. Furta *minuta fiunt peccatum mortale triplici modo*: 1° per *intentionem* prosequendi usque ad magnam quantitatem; 2° per *cooperationem* seu *conspirationem* iuxta furtum magnum, si nempe plures communi consilio vel auxilio, singuli modicum auferant, omnes autem simul notabilem quantitatem, ita quidem ut singulis non concurrentibus damnum hoc, non evenisset (ne enim singuli ad totum damnum cooperantur; 3° per *unionem* furum ex occasione factorum, ad notabilem usque quantitatem (n. 533, 535, 536).

Haec autem unio contingere potest duplici modo; possunt namque furtula coalescere: a) *physice*, si conserventur et sic ad materiam gravem perveniant; vel si furtula minuta eodem tempore apud diversos dominos fiant; tunc enim retinetur alienum in magna quantitate; *Amoraliter*, si consumantur quidem, sed inter illa breve intervallum intermedium. Dubitatur autem inter 1) D. quodnam intervallum indicetur sat magnum ut moraliter interrumpat furta minuta; quocirca arridet sententia statuens intervallum saltem duorum mensium, quando materia cuiuslibet furti gravi proxima est; unius mensis, quando modica est; quindecim illicium, si parvula esset.

Ex hoc principio sequitur, ab Innoc. XI recto proscriptam esse prop. 38: « Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis » (n. 530, 533; II. l. n. 2«).

II. *Pro furtis minutis quae ex intentione vel CONSPIRATIONE peccatum mortale fiunt, eadem quantitas sufficit, ut peccatum mortale* *quae a singulis sufficeret; pro furtis vero minutis quae occasio-*
naliter *uniuntur, maior quantitas requiritur.* Ratio prioris est quia domini rationabiliter aequali modo inviti sunt. Ratio alterius est, quia in his furtis distinctis et fortuitis domini sunt minus inviti, quam si semel, aut ex intentione furandi multum fierent. Sunt autem minus inviti, quatenus aut minus damnum pati solent, aut saltem vinculum furiniorum in hoc casu minus strictum est. quam in casu unionis per intentionem vel conspiracyem.

) Cfr. infra n. 770; Miin. n. 992; S. Alf., n. 579.

Quaenam porro quantitas requiratur ut furta illa minuta in materiam gravem coalescant, 1)1). non conveniunt; sed aequior videtur sententia statuens quod si furtula fiant *eidem domino per intervalla*, vel *diversis eodem tempore*, requiritur et sufficit summa dimidio maior quam illa, quam statuimus, n. 717. Si vero fiant *diversis dominis per intervalla*, summa dupla (». 530; II. A., ». 26).

Haec nutem quantitas, si agatur da eodem domino, debet computari eundum nonnam *relativam* pro isto domino ut patet. Si agatur de diversis dominis, sed *numero paucis*, pariter computanda videtur secundum nonnam *relativam*, sive *puram*, si domini eiusdem conditionis sunt, sive *mixtam* si diversae sunt conditionis. Si vero agatur de diversis dominis sed numero multis, norma *absoluta* attendenda est. 1)icla haec de diversis dominis satis sequi videntur ex iis (piae bonum commune hac in re postulat. Cfr. Marc, I, n. 908; Lebmkuhl, I, ». 1115.

720. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Qua ratione ille peccet mortaliter qui modica a pluribus personis, furando magnam quantitatem acquirit*, NULLO TAMEN GRAVITER LAES³.

Resp. Mortaliter peccat, quia praeceptum non furandi non solum sub gravi prohibet ne quis alios graviter laedat, sed etiam ne ex bonis alienis notabiliter ditescat. Enimvero, si huiusmodi furtula non essent graviter prohibita, maximum sequeretur damnum publicum, et etiam singulorum civium; si namque sine salutis suae dispendio possent homines ex alieno ditescere, mensuras fraudando, merces falsiticando, et alia huius generis faciendo, (piae esset Reipublicae securitas? Ergo, si haec iniuria non esset graviter prohibita et restitutio non sub gravi praecepta, singuli cives laederentur gravissime, atque ideo singuli merito sunt graviter invitati in ea iniuria.

Satisfacit autem obligationi *gravi*, restituendo pauperibus aut locis piis. Etenim praeceptum non furandi non tam intendit vitare iniustum emolumentum proprium, quam damnum proximi; unde, si singuli domini non fuerunt *graviter* laesi, fur non tenetur *sub gravi* obligatione ipsis restituere, sed sub levi tantum, et, si rationabilis causa adest, excusabitur etiam a veniali (n. 531).

Excipiendus est casus, si domini laesi unam societatem constituunt et furta commissa fuerunt in communem sortem; quia tunc communis sors graviter laesa est, et, nisi ipsi restituatur, graviter laesa remanet. Confer. Lessium, *lib.* 2, *cap.* 12, n. 38.

Quaer. 2° *Si quis, post completam materiam gravem, aliquid leve furetur prius non intentum, an peccet graviter.*

Resi>, Valde probabiliter negatur: eo quod furtum illud leve non inferat damnum notabile, sed illud iam antea illatum leviter auget, usque ad novam quantitatem gravem pertingat (». 538; II. A., n. 31).

Quaer. 3° Quando plures, sine commi Ni CONSILIO, per minutn furta grave damnum UNI inferunt, an singuli peccant mortaliter.

« JResp, Probabilissime negatur, etianmi probe .sciant, grave damnum domino fieri, imo tametai eodem tempore furentur; quia unusquisque infert parum damni, et ceteris non est causa furandi.

L, Quid, vero, si uiULK<iu,Lsmie_mQv<'atui: Cdcuwlo alterius f Quidquid dicunt alii, etiam time non peccant graviter contra iustitiam, ea scii, r^Iniustitia quam perpetrant exemplum sequentes. Ratio est quia exemplum, cum non sit cooperatio cffeciiva, non est causa damni ab aliis illati; peccam vçro graviter contra charitatem, non praecavendo notabile nocumentum proximi. Cfr. infra n. 765, 3° (n. 53G. 537; II. A., n. 30).

Dicitur: non peccant graviter eo peccato iniustitiao quo peccant exemplum sequentes. Quamvis enim non peccent contra praeceptum virtutis iustitiae, quo*i* prohibet damnum inferre alteri, c mente S. Alfonsi peccant tamen contra aliud praeceptum huius virtutis, prohibens ne aliis sine* causa ansam praebeamus contra eam peccandi. Cfr. supra, ». 380, II; S. Alf., lib. 2, ». 44, 4°, n. 45; et nolam Gaudé ad lib. 3, ». 537. Hinc exemplo suo affective tantum peccant contra iustitiam. ob animum non satis aversum ab iuiustitia. cuius exemplum ot ansam praebent; non vero exemplo suo qua tali effective peccant contra iustitiam ne ergo ex hoc capite ad restitutionem tenentur. Cfr. etiam infra ». 7(15, 3°.

Quaer. 4° An peccent graviter et restituere teneantur opifices, i/l sartores, textores, etc. qui retinent relegmntfi" aliaxre reliquias er ma-teria, quae eis elaboranda tradita est.

Resp. hist. Affirm., si resegmina sint alicuius momenti, et a domini*i* curentur vel repetantur. Excipe, si secus non obtinerent pretium iustum laboris, secundum communem aestimationem.

Negat., si tam modica sint, ut a dominis videantur pro derelictis haberi, nec ea sibi restitui velint (lib. I, ». 292; l'ra.e. Oonf., ». 60; Lugo, disp. 16, n. 84; Sanch., Consil., lib. 2, cap. 7, dub. 2; Spot., tr. 5, rap. 5. ». 68).

721. — Nota pro praxi. luxta principia, iuiustitia gravis sub gravi, levis sub levi reparanda est. In praxi ergo, nisi de re nimis parva agatur. Confessarius non debet a restitutione, quamvis sub levi tantum obligante, eximere, nec facile hanc obligationem dissimulare, ut fideles, iimiopes praesertim, ab omni iuiustitia absterreantur: aliter enim, cum impurib trimseimt, poenitentes fiunt ad huiusmodi furtula faciliores, et. ad maiora gradum faciunt (Less., lib. 2, cap. 12, ». 50).

Porro istae leves restitutiones ordinarie poterunt fleri pauperibus.-»L ('avendum tamen esi periculum falsae conscientiae, ne scilicet putent se sub gravi teneri, et hoc pacto, si forte restitutionem omittant, reapse r-gravis peccati rei fiant.

DE FURTO

Articulus 111.

Furta domesticorum.

Duplex occurrit ratio Hpeciulus tractandi de furti» donnâticoniin, nempe; 1° quia diversis limit modis, quorum iuiustitia non semper evidens e»t; 2° quia, cum domini non tam sint inviti respectu suorum, quam t<'»pectu extraneorum, maior requiritur quantitas ut furtum domesticorum ad gravem culpam pertingat.

722. — 1. Furta îliorumîfamilias. Filius peccat graviter: 1° Si notabilem summam surripiat ex bonis parentum (quorum domini-um nempe vel ususfructus est penes parentes), ipsis merito invitis. 2° Si ex pecunia a parentibus suppeditata ad usus honestos, v. g. ad emendos libros, vestes etc., notabilem summam in res turpes aut vanas dissipet, contra voluntatem parentum, et cum damno eorum, qui idcirco plus expendere debebunt (n. 513).

Advertendum tamen, lilium ad restitutionem non teneri, quando, furatum iam consumptum est et pater praesumitur nolle ad tantum cum obligare (II. A., n. 32).

Non raro liliifamilias vel subripiunt a parentibus, quia contenti non sunt pecunia, quam parentes eis largiuntur ad se recreandum, vel, dum laborant aut negotiantur pro parentibus, aliquid sibi retinent; filiae ex pecunia parentum clam vestes sibi emunt, res domesticas amasiis suis donant, etc. Quocirca duo notare juvabit; 1° non peccat filius aut filia, si aliter a patre non potest res necessarias accipere ad vietum, vestitum, etc. secundum statum suum; quia ius habet ut a patre sustentetur. 2° Excusatur filius a furto, si pater esset irrationabiliter invitatus ad illa concedenda, quae more aliorum suae conditionis expensurus est in licitas et honestas recreationes. Ita Salm., fr. 13. c«/e. 5: η. 11[^]In hoc negotio prudentia necessaria est» Confessarit»; o) ut adiimcla[^]perixui[^]at, v. g. annon parentes sint nimis tenaces, aut filius nimis cupidus; annon parentes, si rogarentur, facile donarent; an ad usum honestum vel minus honestum pecunia adhibita sit; an filius vel lilia multum laboret in commodum parentum, vel forte nomine proprio laboret; b) ut Confessorius nec nimis rigidus sit, nec habenas laxet: in dubio parentum iura tueatur.

723. — II. Furta parentum. Parentes peccant mortaliter, si ex bonis, quorum dominium lilii habent, quantitatem notabilem surripiant aut dilapident. Similiter hic notetur parentes graviter peccare contra *pietatem*, si sino iusta causa liliorum legitimam notabiliter laedant; quia lilii legitimi stint haeredes necessarii parentum, et ius

habent succedendi in eorum bona; haec ergo dilapidare aut prodigere eis non licet. Cfr. infra m. 887 (Sahnant., tr. 13, cap. 5, n. 17).

724. — III. Furta coniugum. Peccant mortaliter contra iustitiam: 1° Sive maritus, sive uxor (piando ante matrimonium cum communione bonorum initum, alter alterum fraudulenter et cum gravi damno decipit, sive circa bona (piae possidet, ea notabiliter exaggerando, vel tamipiam libera exhibendo bona hypothecis onuste, et similia; sive circa debita, ea dissimulando (*lib. 6, n. 861, 865*). 2° Maritus, si ex bonis propriis uxoris in magna quantitate surripiat vel dissipet, invita uxore; si bona communia dilapidet, aut fraudulenter alienet in suum aut suae ex anteriori matrimonio prolis commodum. 3° Uxor, si, inscio et rationabiliter invito marito, in notabili quantitate accipiat de bonis ipsius viri propriis, vel ita disponat de bonis communibus. Excipiuntur aliqui casus, in quibus licitum est uxori de bonis praedictis accipere, (pios casus exposuimus «. 659 (n. 539).

725. — IV. Furta famulorum. 1° Furta minuta esculentorum et poculentorum, etiamsi sensim ad notabilem quantitatem perveniant, numquam evadunt, peccatum mortale, si furentur ea ut Tpsinief sumant, sintque ordinaria, quae non solent accurate occludi; quia in hisce potius displicet dominis *modus* accipiendi clam, sine *licentia* expressa, unam ipsa acceptio. — Secus vero dicendum, si illa subripiant ad vendendum, aut domo effugium; si magnam quantitatem simul accipiant, aut res extraordinarias et pretiosas. 2° Si subripiant pecuniam, vestes, lintea, etc., peccant peccato furti, et mortaliter, si in illa quantitate accipiant, (piae in extraneis sufficiens esset ad mortale; quia nulla est ratio excusans (n. 545; H. A., n. 31).

Proderit porro advertere: Quando dominus famulis suis non praebet victum sufficientem, considerato labore eorum, necessitate, et loci consuetudine, atque illi alia via (puta dominum monendo, rogando) quod sibi debitum esset consequi non possunt, tunc licite aliqua occulta compensatione uti poterunt in esculentis, cum fames (non gula) stimulat; contractus enim sub ea tacita conditione ineuntur (Spor., n. 83).

726. — Quaestiones. Quaer. 1° Quaenam quantitas requiratur ad peccatum mortale in furtis domesticorum.

Resp. Dist. 1° In furtis parentum, filiorum, et coniugum, inulto maior quam in furtis extraneorum; quia respectu illorum homines non tam facile sunt graviter invitati et filii sunt in spe domini bonorum parentum. Quaenam autem quantitas gravis censenda ait, non potest una certa regula definiri; pendet enim ex pluribus circumstantiis, nimirum ex statu et facultatibus parentum, ex numero et aetate filiorum, ex genio patris

libernli vel tenaci, ex maiori minorive quo in filios feruntur affectu; quas circumstantias ponderet Confessarius, ut nec facile scrupulum peccati gravis iniieiat, nec habenas laxet ad furandum.

Probabiliter dicebatur, attento valore quem pecunia antea habebat, iuxta dicta supra, grave furtum non esse: 1° respectu *civium mediocri» fortunae*, 12 mare, aut 15 franc.; 2° respectu *divilum*, 25 me. vel 30 fr.; 3° respectu *diti»i-morum*, 50 me. vel 60 fr. in anno. (n. 543. H. A. n. 32. *Confer, diret. cap.* 10. ». 14.) Advertendum, filios saepius graviter peccare abusu pecuniae, quam furtis.

2" In furtis *famulorum*, nisi agatur de esculentis, de quibus supra diximus, ad materiam gravem constituendam sufficit eadem quantitas ac pro extraneis, quia reepectu eorum dominus non minus invitus est.

Quaer. 2° Quomodo restitutio *facienda sit a domestici**.

Resp. 1° Coniux et filius tenentur ex bonis propriis restituere. Si coniux bona propria non habeat, debet parcimonia et opera restituere, vel ope testamenti damnum resairire; attamen, ob expressam vel merito praesumptam consortis condonationem, ab isto onere persaepe exempta erit. Si filius propria non habeat, tenetur post mortem parentis pretium rei ablatae in divisionem haereditatis conferre, dummodo tamen quantitas sit valde magna nec pater restitutionem expresse vel tacite remiserit.

2° Fanmli^ si siiie jiEujna difficultate restituere nequeant, iubeantur ofbetis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt eompensare (n. 546).

Articulus IV.

Causae excusantes ablationem rei alienae.

Assignantur duae: necessitas, et occulta compensatio.

§ I. - Necessitas.

727. Revocandum in memoriam est triplicem dari necessitatem, scii.: 1° *extremam*, quando alicui, sive ex paupertate sive ex hominum malitia, imminet periculum vitae; vocatur *quasi-extrema*, quando imminet periculum notabiliter breviandae vitae, contrahendi morbi insanabilis, amittendi membrum aliquod principale aut sensum corporis, periculum gravissimae infamiae, perpetuae captivitatis I); 2° *gravem*, ex qua periculum imminet alius gravis mali. v. g. infamiae, carcoris. iacturae status, magnae famis, nuditatis; 3° *communem*, qua passim paii|M»res et mendici laborant (n, 520).

!) Serandum S. Uf. ethon dici notent extreme lndliruiiM vir liononitUM. tantopere incudicare nuderct. ut pciuuThi InterirO mnliet (n. 520),

728. — Principia. I. *Potent quilibet in extrema necessitate constitutus alienum subripere, quantum opus est ad se a tali necessitate liberandum; dummodo dominus inde non coniiectur in aequalem necessitatem.* Ratio est, quia rerum et dominiorum divisio, quae oritur quidem a iure naturae, non potuit praeiudicare alteri iuri naturae conservandi vitam, quandoquidem Anetor naturae *primario* ad hunc finem res creavit. Itaque ius vitae potius est iure proprietatis; ergo in collisione horum iuriuni posterius cedere debet.

Idem dicitur, quando necessitas est *quasi-extrema* seu gravissima; in (pia nempe necessitate potest unus sibi comparare res ordinarias et extraordinarias (n. 520; S. Thom., II-II^a, q. 66, a. 7).

Quod porro licet pro necessitate propria, fas est quoque pro necessitate aliena, si (piis ex propriis subvenire nequeat (II. A., n. 15).

Dicitur tamen: *dummodo dominus inde non coniiectur in aequalem necessitatem.* Tunc enim valet regula: iu pari causa melior est conditio possidentis; et dominus esset rationabiliter invitus.

II. Gravis necessitas *non sufficit ut quis aliena subripere possit.* Rationes sunt, tum quia natura non confert homini ius absolutum, nisi ad necessaria vitae; tum quia secus via aperitur innumeris furtis, quod vergeret in damnum commune. Constat insuper ex prop. 36 damnata ab Innoc. XI: « Permissum est furari, non solum in extrema, necessitate, sed etiam in gravi ».

Excipitur tamen, (piando pauper, ad levandam suam non levem miseriam, aliquid leve subriperet, probabiliter indicatis dominum opulentum ex misericordia non esse invitum, saltem (pioad substantiam. Verum Imius cpikciae usus non debet esse facilis, nec in materia gravi; quia divites time etiam (pioad substantiam essent rationabiliter inviti (n. 520, in fine).

Nota. Licet in gravi necessitate constitutus non possit *auferre*, potest tamen *restitutionem* ablati *differre*, eo modo, quo n. 812-813, (licemus; (pia strictius obligat praeceptum negativum non furandi, (piam positivum restituendi (Salmant., cap. 5, n. 37).

729. — Quaestiones. I. De acceptione. Quaer. I. *In homo in extrema necessitate possit alienum subripere, quin petat.*

Rcsp. Controv. I'hires dicunt id non nisi sub veniali esso prohibiti: quia solum est inordinatio in modo. Ita Salmant., tr. 13. cap. 5. n. 32; Noldin, n. 125.

S. Alfonsus cum Lugo censet, adesse gravem obligationem petendi, utique si agatur de materia gravi, et si nihil obstat: (pia, quamdiu potest petendo subventionem obtinere. lion versatur in necessitate subripiendi.

Dictum est: *si nihil obstat*; nam excipitur: 1« casus, quo *talis* res particularis esset alieni absoluto necessaria ad vitam servandam; quin (une habet ius ab-

lutum illam accipiendi (n. 520. r/ 2); 2° ni moraliter comitaret quod fnwtni florèt petitiō; nemo enim ad inutile tenetur; 3° «i egenum occultum puderet indere; tunc enim petitiō exset grave incommodum.

QUAER. 2° .In in eiusmodi necessitate, si quis re aliqua particulari absolute indiget ad vitam sibi servandam, possit eam accipere, etiamsi res esset MAGNI VALGIUS.

Resp. Aliqui negant. At sententia verior affirmat, dummodo dominus per talem ablationem non constituatur in simili necessitate; quia in extrema necessitate, cum praevaleat ius vitae, pauper ius habet accipiendi omne id. quod est necessarium ad vitam suam servandam. Ita Sporer, et alii.

Nec obstat communis doctrina, iuxta quam dives non tenetur pennagnain Miininain erogare ad proximum liln iaudiim a morte, eo quod cliaritas non obliguT cyiti tanto Tncommodo; nam adeat disparitas; alia quippe est obligatio iustitiae, alia charitatis; in urgenti necessitate non tenetur dives ex iustitia pauperi ultro providere, sed tantum ex charitate, «piae non obligat cum tanto dispendio. Obii-gatio vero iustitiae, quae respondet iuri pauperis, obstringit dumtaxat divitem ne pauperem positive impediat ab usu juris sui (n. 520, q. 3; II. A., n. 18).

730. — II. De restitutione. QUAER. lu .Im surripie ns in extrema ne-ccssitatr teneatur restituere, si ad pingThir em FORTUNAM per v V?i\t .

Rcsp. Dist^Si res ablata atfliuc exsistat, transacta necessitate, tenetur cajn restituere; quia, cum illius rei solus usus fuerit ei necessarius ad necessitatem suam sublevandam, non poterat illius dominium sibi adiu-dicare. Unde, si quis ad vitandam mortem intentatam usus est equo alieno, transacta necessitate, debet illum restituere.

_SL vero res in extrema necessitate consumpta fuerit, non tenetur restituere, sj surripie ns erat simpliciter pauper, scii, re et spe; quia tunc simpliciter effecit suum id quod accepit: secus, si erat tantum pauper secundum quid, i. e. si habeat alibi bona, aut spem probabilem acquirendi (n. 520, q. 5).

QI'AER. 2° .in praefatum responsum valeat quoque pro FURE, qui rem unte necessitatem extremam surripuit, et postea in extrema necessitate con-sumpsit.

Rcsp. Controv. 1» Sententia communior et probabilis negat; quia obligatio iam contracta ex iniusta acceptione non exstinguitur per super-venientem necessitatem, sed suspenditur dumtaxat.

2* Sententia etiam probabilis affirmat; quia, si extrema necessitate incidente, res apud dominum exstitisset, potuisset licite eam auferre ac consumere; ergo et cum apud indigentem iam exsistebat, potuit licite eam consumere (n. 520, q. 4; II. A., n. 19).

M

T1
1|

fj

H
ft
ll

■
fl
il

fj
■

■
.fl

i
ll

fl

§ II. - Occulta compensatio.

731. — Compensatio occulta nuncupatur, quando creditor, inscio debitore, ex huius bonis solvit sibi ipsi.

Principia. I. *Occulta compensatio, positis debitis conditionibus, wstk est atque licita.* Ratio, (plia hoc modo nulla lit alteri iniuria, eo quod non accipiatur, nisi quod ipse debitor tenetur ex iustitia praestare.

II. *Conditiones requisitae sunt:* 1° *Debitum sit EX.iustitia, certum, et EXIGIBILE.* Sit debitum *e.iustitia*, non ex charitate tantum, vel gratitudine, aut fidelitate quippe (pia ius strictum non tribuant. Sit *certum*, i. e. constet quod alter solvere teneatur; in dubio enim melior est conditio possidentis. Sit *exigibile*, i. e. cuius solutio nunc exigere potest, uti per se claret. — Haec est conditio praecipua, semper ex iustitia necessaria.

2° *Alio modo obtineri nequeat*, v. g. indicis sententia; ob defectum probationis, potentiam debitoris, etc.: vel saltem non sine magno incommodo, expensis, iactura amicitiae, etc. Haec tamen conditio obligat tantum ubi facile observari potest, et time solum sub levi peccato; quia obligat ex honestate tantum; imo nullo modo peccat, qui remmi/i in se exstbntem accipit a malae fidei possessore.

3° *Non fiat cum damno debitoris*, quotf ex charitate vel iustitia impediri debet. Hinc compensans: *a)* ex charitate cavere-udebet ne debitor, si mala fide non solvit, falso putans debitum CtjL necdum esse solutum, |>erseveret in peccato; *b)* ex iustitia cavere ζ, ' debet ne debitor pTaestet 'secundam solutionem.i^<^

Propterea, si commode potest, tenetur debitorem do debiti extinctione*.^ aliquo modo monere, puta ei insinuando «e nihil amplius exigere, debitum remittere, etc.; modo hac ratione debitor non inducatur ad donationem antidonalem; quam si faceret, restituenda ipsi foret.

Ad haec, accipienda est, quantum fieri potest, res eiusdem speciei ac r<* (*fz debita, v. g. pecunia pro pecunia, frumentum pro frumento, etc.; si tamen in l' similibus compensatio commode fieri n<qn«at, erit ii<it.l in quibusnmquo bonfa debitoris. Denique, quantum fieri potest, ey charitab† praecavendum eet damnum alterius innocentis, v. g. ne alius in suspicionem furti veniat (n. 521; IT, Λ., w. 21),

732. Quaestiones. Qftaer. 1° mercenarii *indicantes mercedem cxxc tnfra operam a xc praesutam, uti possint occulta compensatione,*

* %t>

Resp, Negat., generatim loquendjL-Patet ex prop. 37, damnata ah Innoc. XI: « Famuli ac famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam maiorem indicant salario, quod recipiunt ». Ratio autem est, quia, si recipiunt mercedem

de qua sponte convenerunt, nullam patiuntur iniuriam, ac proinde nullum ius habeat ad compensationem.

Dictum est; *generatim loquendo*: nam excipiuntur duo casus, videlicet :
1° Si necessitate coacti convenerint. de minori mercede; tunc poterunt sibi compensare usque ad pretium infimum, quod communiter conceditur; nisi tamen ipse mercenarius operam supplex petiverit, et dominus ex misericordia illo utatur. 2° Si iussu vel rogatu domini operam libenter prebitum accipiat? quia tale obsequium, ad quod ex conventionem obligatur, est nova mercede dignum. Secus vero est, si ex propria electione id agat; quia tunc censetur operam suam gratis praestare ad domini gratiam sibi conciliandam.

Casibus istis exceptis non obstat allata propositio; quia haec damnata fuit ob nimiam suam generalitatem.

Nomine inferiorum intelliguntur famuli, operarii; artifices, officialis, et etiam mercatores, qui ad compensationem recurrere vellent sub praetextu quod viliori pretio operas suas locaverint aut merces suas vendiderint (n. 522. 523).

Sed autem mercenarius *per suam* habeat mercedem suam in toto minorem esse, Confessarius non facile huic indicio fidere debet; quia mercenarii communiter lucri nimium avidi sunt, et ideo facile hallucinantur. Venim tamen. si mercenarius vir prudens ac timoratus est. aptusque ad recte iudicandum, poterit Confessarius indicio eius credere (n. 524).

Quaeritur. 2° *Ad quid teneatur, qui cum iure dubio occulta compensatione usus est.* . ~

Resp. Dist. Si dubia tunc rem alienam occupavit, tenetur restituere. Si bona fide, et dubium vinci nequit, non tenetur restituere. Ratio prioris 761.

Capitulum III.

DAMNIFICATIO INIUSTA

Agemus: 1° de damnificatione in genere; 2° de iniusta impeditio boni alieni in specie.

Articulus I.

Damnificatio in genere.

733. — Notio. Pura damnificatio dicitur omnis actio alteri dam-

Differt itaque a furto in eo. quod fur accipit alienum in utilitatem aut commodum suum; simplex vero damnificator nihil accipit, sed damnum infert alteri, v. g. res alienas corrumpendo, deteriorando, destruendo.

734. — Divisio. Dividitur damnificatio: 1° ratione *obiecti* in damnificationem *in re possessa*- *cl* damnificationem *in re sperata*, per impeditionem scii, consecutionis boni debiti. De hac infra in art. II. Haec tamen differentia speciem non mutât.

2° ratione *id*/<>rtZT?Tmnificationem *wcRtym/mn/damnificationem culpata* *theologice*, et damnificationem *culpata* *iuridice*. Porro:

«) Damnificatio *inculpata* erit, quando damnum alterius sequitur sive *e.r casu fortuito*, dum nempe ex actione vel omissione praevideri vel evitari *non potuit*: sive *e.r iusta causa*, dum evitari *non debuit*, sed ius erat illud inferendi aut saltem permittendi.

Casus suat v. g.: aliquis ludendo casu hominem oculo mutilavit; hoc damnum praevideri non potuit; (Γικαὸτ*viae ferreae vidit hominem iacentem in via, sed cui^{ntin} tempestive sisfer^{ne} <iuivjt: haec hominis occisio evitari non potuit; aliquis torrentem, ne sibi noceat, avertit, unde lit ut vicino noceat; ille iure suo usus est.

b) *Culpa theologica* intelligitur peccatum formale coram Deo. contra iustitiam. Committitur, quoties damnum infertur cum aliqua voluntate nocendi, volendo nocere sive *directe* sive *indirecte*: *directi* si ex proposito, puta ex odio, vindicta, invidia; *indirecte*, culpabiliter ponendo vel non arimvēmlo causam damni.

Si (piis, aniinadverso periculo damni inferendi ex actione sua, v. g. homicidii ex iaculatione, incendii ex incustodia luminis, nihilominus non caveat, nec actione illa abstineat, cum possit et debeat, eo ipso censetur velle ipsimi damnum secutum, quod ipsi est ad minus moraliter voluntarium iuxta dicta supra u. 26 et 68.

c) *Culpa iuridica* vocatur omissio diligentiae, *iure civili* requisitae ad praecavendum alterius damnum, sive illa diligentiae omissio est peccatum coram Deo sive non est peccatum ‘). Erit proinde culpa *mere iuridica*, quando culpam theologicam admixtam «.-cie. f-^{non} habet; secus erit *iuridica et theologica simul* ‘).

K U — ij»35 — Principia. I. *Dumnificatio theologice culpabilis, sin*, *d'rCCte indirecte. est peccatum grave e.r genere suo*. Ratio patet ex supra dictis n. 715; est enim peccatum contra iustitiam. — Nota autem peccatum injustitiae non excedere damnum intentam seu praevisum; si aliquod aliud damnum oritur, culpam theologicam non involvit.

*) Α hirisprritlw rmnnnlff culpa luridra triplex di»dinguelmtur: <.) *latu*, quando nnüUtnr illa diligentia, (pam hominr' rhiMloin conditioni** ctlmn *param cliliorntijt* communiter lulhlbrn nolent In custodiendis ri*bun miis; b) *Infix*, qimndn amittitur diligentia. quam homine* cluslrn yj| condltlimia *xolrrtrx* ndhlbere solent; c) *l'værima*, quando «mittitur diligentia. quam nolent nlr liMimi adhibere (n. 519). Ium nutem reccontlom l. au dbd luet Ionem omittunt, licet diversam pro divoreo ntUelo et diversa rerum gravitate dlltgvuUam exigunt, Μηίrv-, th- /iiMtitiu, II. r». Α7-ΑΜ

11. *Damni/icalio* ΑΙΕΚΕ ΚJR1DKE *culpabilis non csl peccatum conlrg iuslitiuiii*, Patet ex notione culpaē mere iuridicae; supponit enim non adesse culpam theologicam. Cfr. supra n. 166 nota; infra n. 761 (n. 551, q. 5).

736. — Quaestio. .1/» *sit damnificatio iniusta, si quis iure suo strido utatur cum damno alterius (ponendo scii, actum ad quem sequitur damnum alterius quod non tenetur e.r iustitia praecavere), sed M sola intentione, ut alius inde damnum patiatur.*

Rcsp. Certo non est damnificatio inhiata si quis ex animo nocendi vel ex affectu odii alteri infert damnum, quod ei directe inferendi positivum ius habet; quia damnum illatum non est iniustum. Sed etiam extra hunc casum negandum est: quia non sufficit damnum esse *volitum*, sed debet esse *voluntarium*, etiam moraliter, ita ut agenti tamquam causae imputari possit; secus enim actio externa iniusta esse, nequit, hi casu igitur, quum damnum non sit voluntarium, saltem moraliter, nulla cominittitur iniustitia, nisi forte in quae non affert restituendi obligationem; quia affectus non induit in efficaciam causae externae, neque proin edicit ut opus externum laedat ius alterius (n. 636, coli. 633. 581).

Secumhuu Lugonem quidem (*Dixy*, s, ». 74, 75; *dixp.* 18, n. 9») inlentiti damni actionem reddit *etiam effective* ininstnni, nisi qui* positive ius habet damnum inferendi. Ratio esset, quia actio ex tali intentione iam fit vere rausa damni; idooque alter ius habet ne actio illa cum tali animo ponatur. Respondent intentionem. utpote actum *internum*, non posse *efficientiam* externam alicui actioni tribuero, quam secus non haberet; hinc si actio, sine tali intentione posita, alieni non tamquam causae damni imputatur, neque ei tamquam causae imputanda est si cum intentione damni inferendi ponatur. Cfr. t'rollv, II. n. 23. Ilinç si agitur de actione οχ qua damnum mere *potest* \«l etiam probabiliter secuturum videtur, sed ita ut ex causa iusta et proportionata permitti possit, indeque artio moraliter causa damni non habeatur. talis artio neque damni rausa habenda erit, si accedat ni/r/i/io damnificandi.

Articulus 11.

Iniusta impeditio boni alieni.

Quum homo damnificari possit non solum in bonis quae reapse possidet, sod etiam in iis quae sperat, quaeritur hoc loco, quatenus is, qui illum a consecutione talis boni sperati impedit, puta a beneficio, ofllcio, eleemosyna, legato, lucro, etc. peccet contra iustitiam.

737. — Praenotanda. 1° Bonum, quod impediri potest, vel est proximo *debitum e.r iustitia cominutatira*, quatenus habet ius strictum sive in rc sive ad rem; vel non est ipsi debitum ex iustitia commitaliva. In priori casu impeditio boni est *iniusta in se*.

2° Consecutio boni potest impediri medio iniusto vel non iniusto.

Medium *iniustum* adhibetur, quatenus alter ius habet ne tali medio a boni consecutione impediatur. Obtineri *potest*, si (piis utatur vi, metu, dolo sive fraude, mendacio, detractio, calumnia, importunis precibus vel molestis blanditiis quibus alterius libertas impeditur ').

Medium *non iniustum* adhibetur, quatenus alter non habet ius ne tale medium adhibeatur. Obtinet in precibus non importunis, blanditiis, suasionibus, etc.

In priori casu impeditio boni est iniusta ob *medium iniustum*.

738. — Principia. 1. *Si bonum cuius consecutio impeditur, est debitum ex iustitia commutativa, impediens peccat contra iustitiam* quovis modo impediat. Ratio, ([ilia semper laedit ius strictum alterius.

II. *Si bonum illud non est debitum ex iustitia commutativa, peccat contra iustitiam, si medio iniusto alatur; secus vero non, sed tamen-i^.. per se peccat contra charitatem.* Ratio prioris, quia, esto proximus ius ad tale bonum non habeat, habet tamen ius ne malis artibus imjj4... pediatnr a consequendo illo bono 2). Ratio alterius, quia nulla ex parte iniuste agitur.

Nota autem in hoc casu tantum esse restituendum pro *rata spei*, ^4MM..quani proximus habebat bonum assequendi; minus enim est habere aliquid in spe, quam habere in re (». 582, 587; H. A., n. 61).

739. — Resolutiones. 1° Iniustitia est testamentum informe fraudulenter corrigere; condemnationem sentis falso testimonio obtinere; litteras intercipere; secreto ex officio vel ex litteris cognito abuti in damnum alterius; libellos supplices ad aliquod officium impetrandum retinere; notario suadere ut rogatus non adeat domum moribundi ad testamentum faciendum, vel eum inducere ut testamentum informe conficiat, et similia.

2° Iniustitia est, aliquem vi aut fraude avertere ne damnum a tertio illatum reparaet; medio iniusto enim danificatum privat a bono illo consequendo; secus autem si fiat solo consilio aut precibus; reparatio enim illa non erat debita sed ultronea (n. 572; II. A., n. 58).

3° Non peccat contra iustitiam, qui *ex pravo animo*, puta ex odio, sed sine medio iniusto, alium impedit a bono non ex iustitia debito consequendo; v. g. qui tali modo suadet Episcopo, etsi iam parato ad bene-

*) Mendacium, (mus etc. non tamen *seni*)>rr necessario et certo media *inhuUa* habenda esH-relate ad cum qui a coimovutlonc boni Impeditur. vidi» Infm n. 837, p. 1; WnfTvlactr, II. n. 20.

*) Nihil refert utrum medium iniustum directe adhibeatur respectu illius <101 *dalunt** c*t bonum, (in vero rcapwtu IIIluh. qui bonum *twphiru** iM. v. k. utrum aliquem vi impediat a tenUimcto condendo, an vero mendado Fundent ut hnercdltntvm fltbl debitam repudiet. Snfticit quod alter lum halwt, no tali medln a boni c<m e*uth»ne impediatur.

flicui digniori conferendum, ut minus digno conferat (saltem extra easum concursus de quo infra ». 711). — Neque peccat contra iustitiam qui eo modo impedit testatorem quominus haereditatem relinquat alicui, qui ad illam nullum ius habet. Cfr. supra n. 736 (n. 584, 585; il. A., n. 63).

740. — Quaestio. *Si quis fratribus, meretricibus aut falsis testibus impedit quominus fisco applicentur bona, quae in poenam delicti, r. g. non soluti vectigalis, confiscanda essent, teneantur ad restitutionem !*

(" - r -

Resp. 1° sententiam certo tenetur. Secus vero ante sententiam; quia huiusmodi confiscatio statuta est in poenam delicti, sed poena non debetur ante sententiam, saltem declaratoriam; ergo ante sententiam ius habet bona sua defendendi, ideoque media illa, utut illicita, non sunt iniusta. Deinde, hoc fisci ius ad poenas sic communiter accipitur. Ita communissime. Cfr. Lessium, II, cap. 12, ». 134 (». 583).

.s en 0 LIO N

De iniqua officiorum distributione.

741. — Iniquus olbcorum distributor certo laedit iustitiam *distributivam*, ut patet; sed quaeritur, *an et quatenus peccet contra iustitiam COMMUTATIVAM*.

Resp. *Dist.* 1° respectu societatis: a) peccat contra iustitiam commutativam ideoque ad restitutionem tenetur, si eligit *positive indignum*: quia ex iustitia commutativa tenetur a communitate damna arcere, eidem ab indignis ministris obvenientia; b) probabilius autem non peccat contra istam virtutem, si eligit *dignum*, praefertim digniore. Ratio, quia non censetur societas tam riguroso titulo, nempe iustitiae strictae*, electorem obligare ad eligendos digniores (n. 312; lib. I, n. 106, 107) *);

2° respectu eligentium: a) probabilius non peccat contra iustitiam commutativam, si non fuit institutus concursus; nam tum* eligendi nullum ius strictum habent; b) probabilius autem quidem in casu concursus, ut communiter docetur*); quia ex convocatione

b. hinc can. m. v. n. n. officium promovendus in civi. l. t. r. u. o. collationi* detat esse instructu* •limhhtltbiis rr<ptutili* (can. 153); varans /xinrrto debtt conferri mopo κ/οηΛι. rim. ulla perbonorum Acceptionis (ran. 459. i I); elector» Superiorum malorum In religionibus dotant lure μ. electuro* tltiii* necuiuhun /Jrum elivendo* γλμ. eririimrineriftl (ran. 506, | 1); H qui indignum scienter elegerint. pmowntoverint vel nominaverint. Ipso fnvto pro ea vire lure suo carent (ran. 2391). Cardinali» sufTnurlum In electione It. Pontificis deponendo lunire detat: Tudor Chririum lbiminiim, 'pii mr huiiceduru* f*t, me r/foert tpiein tecundum Deum iudico rliyi drhrtr (Const. PII XII. l'aranti* Sedi* .Ipendolicae), d, A. S., (1946). p. 65.

2) Agitur do ooncunui tprriali ob aliquod determinatum brnrllrium varans Institutum: non << concursu umerali qui ml brnrllcimii Indeterminatum nondum varan* proponitur. Cfr. Noldin, n. 455.

ad eum pertinet ut quasi-contractus seu pactum tractatum, ex quo dignior acquirit ius ad rem. Excipiunt tamen 1) si excessus dignitatis parvus est. — Alii autem obligationem ex iustitia stricta negant; (piam praedictum pactum non est pactum stricte dictum, obligans iustitia commutativa, sed est mera promissio, obligans dumtaxat ex fidelitate, vel potius est explicatio obligationis, quam per se habet Superior aut Episcopus ex iustitia distributiva, (piae non obligat ad restitutionem.

« His non obstantibus, inquit S. Alt., non audeo recedere a prima sententia communi et valde probabiliori. Sed hanc secundam nec etiam audeo dicere improbabilem; quia revera non videtur constare quod inter Episcopum et concurrentes intercedat pactum strictum, et, si non constat de tali pacto, non videtur constare de obligatione ex iustitia commutativa». Haec enim strictiorem certitudinem postulat, uti diximus /i. 105, II. 1° (*Lib.* 4, /i. 109; *II.* .1.. /r. 13, n. 37. Cfr. can. 458, § 4).

SECTIO III.

DE RESTITUTIONE

.1) DE RESTITUTIONE GENERATIM

Ordo tractandorum erit: 1° notio, obligatio et radices restitutionis; 2° quae restitutio facienda sit ob possessionem rei alienae; 3° ob puram damnificationem; 4° ob cooperationem ad iniustitiam; 5° cui restitutio fieri debeat; 6° quibus circumstantiis socianda sit; 7° causae a restitutione excusantes.

Capitulum I.

NOTIO. OBLIGATIO ET RADICES RESTITUTIONIS

UM II

742. — Notio. Restitutio in sensu latiore sumitur pro redditione debiti aut rei alienae cuiuscumque, sive laesum fuit ius alienum sive non: sic restituere dicitur, qui reddit acceptum mutuum, commodatum. Sumitur pro eo quod iniustitiae comminativae. quo reparatur damnum proximo iniuste illatum.

Sub restitutionis notione sic stricte sumpta comprehenditur etiam iniuria (piae propriae sumitur pro iniuria laesi offensae reparatione ideoque cor repondet iniuriae personali. Per satisfactionem tamen, sicut etiam de restitutione famae, postea (n. 1020 m.) anemus; hic restitutio fere in satisfactionem iniuriae natis limitatur.

Distinctio restitutio a solutione. (pia est debiti expunctio, ad quam «pus tenetur quin iniuriam irrogaverit, v. g. solutio pretii pro re empti.

743. — Obligatio. I. Existencia obligationis restitutionis. Laesa iustitia commutativa. c. Praecepto iuris divini, tam positivi quam naturalis, necessaria est restitutio: hinc, ubi restitutio rei est impossibilis, necessarium est propositum illam faciendi cum erit possibilis. Constat autem ex Sacra Scriptura, Exod. 22, 5: «Si laeserit quispiam agrum vel vineam... pro damni aestimatione restituet»; et Ezechiel. 33,11: «Si egerit poenitentiam impius... rapinamque reddiderit...

vita vivet et non morietur». Unde S. Augustinus, *Episl.* 51, ait: «Non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest '). Patet denique ratione. Iustitia enim respicit bonum aequalitatis, hoc est, quod unusquisque habeat quae sua sunt; hoc autem bonum a iustitia intentum eodem modo obligat post furtum vel damnificationem, sicut antea; ergo, qui non restituit, iustitiam violat, continuando inaequalitatem, quam injuste induxit (Lugo, *disp.* 1, n. 52).

Nota. Dictum est *laesa iustitia commutativa*; aliae enim virtutes (uti iustitia legalis, distributiva, charitas, pietas) non inducunt obligationem restitutionis. Hae enim licet etiam debitum contineant, per illarum tamen violationem non aufertur alteri quod suum est, sed solum omittitur quod ipsi in certo tempore ex praecepto erat praestandum; ergo, transacto illo tempore, si obligatio praecepti cessaverit, ad nihil transgressor tenetur; si perseveret, adhuc implendum est (n. 547 *in fine*; Lugo, *disp.* 1, n. 52). Saepe tamen cum laesione iustitiae legalis vel distributivae vel iustitiae commutativae cum iustitia legalis vel distributivae vel iustitiae commutativae.

744. — II. Mensura obligationis. *Restitutio fieri debet ad perlectionem aequalitatem rei ad rem, ita ut tantumdem reddatur quantum ablatum seu damnificatum est.* Ratio est, quia iustitia commutativa hoc medium servat nec secus damnum reparatur. Cfr.

Quaeritur: 4. «*impotens restituendi in eodem genere bonorum teneatur restituere in alio, puta si quis hominem occidit, mutilavit, aut infamarit, an teneatur iacturam vitae, membri, vel famae, pecunia compensare.*

Resp. Adest duplex probabilis sententia. *Prima* allinnat; quia, quando non potest restitui aequivalens, fieri debet compensatio qualis possibilis est.

Secunda communior et probabilior negat: quia iustitia commutativa obligat ad damnum illatum iuxta aequalitatem restituendam; atqui per quantamcumque pecuniam non redditur bonum, quod ablatum est, neque ex toto neque ex parte; ergo in genere diverso nulla potest poni aequalitas nec damni reparatio. Aequum nihilominus est ut Confessarius poenitenti imponat pro poenitentia aliquid laeso elargiendum (n. 627 *).

Procul dubio tenetur damnificator damna *fortuna*e quorum inhiet et efficax causa fuit, reparare, iuxta dicenda n. 815 sq.

Certo etiam notest Index laesorem ad compensationem pecuniae condemnare, sicut*) ad carcerem. Et laesus, eum ius habeat laesorem in indicium adducendi, potest a laesore pecuniam exigere ut iuris sui usum omittat.

745. — III. Modus obligationis. *Praeceptum restituendi secundum formam affirmativum est, quippe quo positivus restituendi*

*) Mliniv. *PL.* XXXIIT. C02.

s) Cfr. V. K. S. (1927). p. 2111.

actus iubeatur: *includit tamen praeceptum negativum non detinendi rem alienam*, quod slatini et semper obligat (S. Thorii., IF-II, 7. 62, a. 8 ad 1).

Ex quo illud consequitur, ut quanto diutius aliquis rem alienam detinet, tanto magis peccatum continuet; imo et augeat si exinde maius creditori damnum vel maior molestia accadat.

746. — IV. Gravitas obligationis. *Praeceptam restitutionis obligat graviter in materia gravi, leviter in materia levi*. Est enim praeceptum virtutis iustitiae quae ex genere suo sub gravi obligat.

Hine fur ad vitandum mortal· non tenetur restituere nisi eam partem, qua dempta, non retinet quantitatem notabilem: si enim ab initio summam illam non gravem furatus esset, non peccasset mortaliter eam retinendo; ergo neque nunc (n. 553).

Quaeritur: .4« *sub gravi obliget restitutio, in dubio num res restituenda sit materia gravis aut levis*.

Resp. Dist. Si res ablata exstaÇ et dubitatur de *talore* eius annon sit magnus, res sub gravi restituenda est; quia graviter illicitum est rem alterius iniuste retinere cum periculo gravis damni domini. Nec obstat quod in dubiis minimum sit sequendum: nam hic praevalet dominium domini, qui rem suam iure repetit. Cfr. S. Alf., *lib.* I, »l. 42 et 52.

In dubio autem de *quantitate debiti* an quis debeat plus vel minus, tenetur tantum ad minus; quia habet ius certum in re qua, quo non tenetur se exuero propter ius dubium alterius (n. 706; II. A., »l. 119 *in fine*).

747. — Radices restitutionis. Obligatio restitutionis oritur ex duplici causa seu radice: 1° Ex *iniusta possessione* rei alienae. Eius·"----- modi possessor potest duplici ex causa ad restitutionem teneri, **n i** — ----- mirum: a) ex sola *re accepta* seu ex *iniusta retentione*, seu ex *iniuria materiali*, quando rem alienam vel in seipsa vel in aequivalenti sine culpa sua possidet: unde haec causa possessorem *bonae fidei* respicit; b) ex *iniusta acceptione*, seu ex *iniuria formali*, quando rem alienam furto usurpavit; unde haec causa possessorem *malae fidei* respicit.

-° P-'^*Jviusta damnificatione*, quando quis alteri iniustum damnum intulit, sivo^laedendo eius bona quae possidet, sive^iniuste-impediendo a bonis acquirendis. Cfr. supra n. 713 1) (n. 548). ~

Praefatae restituendi causae in hae materia restitutionis perpetuo ob oculos habendae sunt.

h Quidum nuctorro Ululo* rrotltutlonlH aliter distinguunt; distinguunt vnlin h/uitmi ni acrejddf «t titulum iniurfat twcrpiümii. Prior rot ornnl* detentIn rui nllcnao. sive forninlitr «dre innterlnlltor Inliuita; nltcni omul* iwtlo fonimlilcr inlutta hlw rot nbtatin rei nllrnae «tir simplex ikiiDnlflciitlo. Prnetlre uterque distinguendi modus In Idem recidit.

Magni enim est momenti, ex quo mihi capite aliquis ad restitutionem teneatur. Eius enim mensura restitutionis facienda ob modum solum materiale, ratione rei acceptae, est *quantitas possessionis*, id est ut quis tantum restituat, quantum ex re aliena possidet vel inde locupletior factus est. Mensura autem restitutionis faciendae ob iniuriam formalem, ratione iniustae acceptionis aut damnificationis, est *quantitas damni* *id est ut* nimirum tantum restituat, quantum damnum intulit (Laymann, *lib. 3, tr. 2, cap. 1, n. 2*).

Distincte enucleabimus doctrinam de restitutione debita: 1° ob possessionem rei alienae, tum ex sola re accepta, tum ex iniusta acceptione; 2° ob iniustam damnificationem; quibus explicatis, licemus 3° de restitutione debita ob cooperationem ad iniustam possessionem vel damnificationem.

Capitulum II.

RESTITUTIO OB POSSESSIONEM REI ALIENAE >)

748. — Praenotanda. Pro rerum intelligentia» quaedam notiones praemittendae sunt.

1° *Fructus*, qui ex re percipiuntur, varie dividuntur, suntque:
a) naturales, sive spontanei, (qui ex ipsa re, sine P(- d) saltem hominum industria, provenire solent, ut gramen, poma, ligna caedua, partus animalium, etc.) *Industriales*, qui vel unice vel potissimum ex hominis industria proveniunt, ut sunt artefacta, lucrum acquisitum negotiatione, etc. *It* dexteritate in vendendo, melioratione rei, etc., quando nempe plus operatur industria hominis quam natura. *It* quando natura et opera hominis pariter concurrunt, ut segetes, vinum, et sata omnia in agris et hortis, caseus, butyrum, etc. Denique *mixti*, qui occasione rei, ex aliqua obligatione civili, proveniunt, ut salaria, census, et alii redditus annui, pretia locationum, etc. (H. A., n. 71).

b) Infructus, qui rei fructiferae adhuc inhaerent, ut foetus animalium nondum editi, poma ex arbore adhuc pendente, segetes nondum demessae. *Percepti*, qui iam a re fructifera et a possessore collecti sunt. *Percepti* rursus dividuntur in *consumptos*, qui nec in natura, nec in aequivalenti sive pretio supersunt: *exstantes* qui adhuc supersunt; si supersunt in natura, dicuntur *exstantes formaliter*: si in aequivalenti, puta in pretio, quod ex venditis possessor accepit, aut si fructus ex re aliena perceptos absumendo percipit interim rebus propriis, dicuntur *exstantes virtualiter*.

RESTITUTIO OB POSSESSIONEM REI ALIENAE

2° *Expensae* sunt triplicis generis sine quibus res periret, vel deterior fieret quae rem meliorem aut magis fructiferam efficiunt, licet sine illis maneat *voluptariae*, quae rem dumtaxat oriunt. Hisce addendum, expensarum nomine etiam laborem comprehendi, quem possessor rei alienae vel conservandae vel meliorandae, vel fructibus producendis impendit, quippe qui pretio aestimabilis sit.

3° Rei *vindicatio* est, actio realis adversus possessorem rei corporeae, qua actor petit in iudicio ut rei dominus declaretur, eaque sibi a possessore restituatur. *Evictio* est amissio possessionis rei bona fide acquisitae propter rei vindicationem a parte domini.

Articulus 1.

Possessor bonae fidei.

749. — Principia generalia. I. Iura domini in genere. Dominus rem suam a quocumque bonae fidei possessore recuperare potest, quamdiu illa exstat, nec legitime fuit praescripta; et utcumque possessor illam ab alio ineffecti non tenetur dominus ei pretium solvere. Ita ex iure naturali; quia ipse manet semper verus illius rei dominus; nec enim potuit dominium, ipso invito, in alium transferri; et aliunde nec ex delicto, nec ex contractu, ipse aliquid debet possessori; ergo potest libere rem suam recuperare sine ulla solutione (Lugo, *disp.* 17, n. 1°).

11. Obligationes possessoris in genere. Possessor bonae fidei, postquam CERTO intellexit rem a se possessam esse alienam, tantum restituere tenetur, quantum de re aliena adhuc possidet, et quantum inde certo factus est ditior, si nondum praescripserit. Ratio est, quia, cum solum teneatur ex re aliena, solum tenetur in quantum ipsa res in se vel in aequivalenti manet apud ipsum vel eum ditiores reddidit.

Limitavi: si nondum praescripserit; alioquin enim legitime acquisivit dominium, consequenter neque rem, neque eiusdem fructus legitime praescriptos restituere tenetur (n. 607-610; Lugo, *loc. cit.* n. 8).

Ex Imo secundo principio deducuntur nonnullae conclusiones seu regulae licitales de quantitate restituenda in specie, scilicet praesertim fructibus et expensis; atque de obligationibus in casu alienationis, sive relato ad dominum sive relato ad tertium possessorem.

b De dñpoflitlon» iurl* civili. quond moblh*, contai hanc doctrinam* confer Supplcm. Holi., p. 16. 17; Diyyindcc. n. 139; Suppi. Germ., m. 16; Suppi. Gull., n. 16. 17; CW. itui., a. 1152; talombo. rop. I. 12.

750. — Regulae speciales. I. Possessor bonae fidei tenetur restituere non tantum hem ipsam adhuc. penes se existentem in tot< vol in parte, vol in emolumento, verum'TTium fructus imlnndc. et civiles, adhuc formaliter aut virtualité!' exstantes. l'orro^Truclus mixtos exstantes restituere tenetur in quantum respondent naturae, non vero in quantum respondent industriae.

Hinc restituere non tenetur: 1° truci^{us} penitus consumptOⁱ i. e. apud possessorem non amplius exstantes neque in se neque in aequivalenti, iuxta axioma: « Res perit domino »; 2° fructus indu-
striales; (plia nun rei fructus sunt, sed industriae possessoris (n. 607, 610; If. A., ». 71).

II. Quo ad expensas, possessor bonae lidei potest: 1° a fru-
ctibus restituendis deducere expensas factas, tum necessarias, tum etiam utiles, si hae sint inseparabiles; non tamen valorem actualem melioranmnlⁱ; 2" potest auferre ornamenta, si, salva re, amoveri possint; secus nequit expensas voluptarias, saltem omnes, deducere. Ratio est, quia nec possessorem bonae fidei damnum pati opus est, nec dominus ditescere debet eum damno possessoris.

Dixi: nequii voluptariae, saltem omses, deducere; quia dominus cogi non potest ad pura ornamenta emenda, \oquum tamen videtur posse eum partem aliquam earum deducere; semper enim rem aestimabiliorem faciunt (Lugo, diep. 17. ». 111-05; Salin., /r. 1.3. cap. I, n. 77-80) *).

751. — In casu alienationis distinguendum est inter obliga-
tiones erga dominum ot erga tertium possessorem (i. o. cum cui

X-.-»-4<_ i. Obligationes erga dominum. Domino tenetur tantum re-
' sbtuere, quantum factus est ditior. Patet ex principio generali supra tradito (». 7-lî>, II). Ibide:

L . c , 1" Si rem domiriL^ad. nihil tenetur, nisi factus sit. ditior.
\ Hinc, si fructus percepit? illos domino restituere tenetur ad nonnam
, „ k-...to-l**-) prae. num. expositam; si rebus suis pepercit iu donando, illud quo inde
ditior factus est domino restituere tenetur casu (pio hic rem suam (vel
4———— ll,"quivalon8) recuperare nequit, sive (pria res periit sivo ob aliam causam .).
2" Si rem vendidit sine lucro, ad nihil tenetur.
C 3» rorn oum lucro, lucrum restituere tenetur, nisi lucrum
illud sit fructus industriae, v. g. si alium locum adiit, ut opportunam oc-

) Ilnc lum nutnnily, lum civile» quod in Imo n. hoqiiil livet, paulo mit lum pm [k> M -ore bonne lldrl. (fr. Supplem. Gulllr., n. 52; Holi,» n. 51; HuyiHtor, n. 137. 13« (IU, IU); Buppl. Grin. r». II. cfr. «l ('nil iteil n II4M, vl viililn poo^or lumiu» IhlvI frurtux nuom fiutft nnc tuncur tui rvMIIirndo fruvtm. nl«l wm qui ml rum perveniunt pont rvl vliidlmhinvni In lmlclo»
) Cfr. Cnrriàro, n. HUH.

rationem rem carius vendendi invenerit, si rem melioravit, etc. 'l'une lucrum sibi retinere potest. — Si ipse rem dono accepit, omne pretium lucrum erit (». 009).

Nota. Initio diximus: *tenetur tantum restituere quantum factus est ditior*. in quo autem computando ratio habenda est de iis quae forte tertio possessori reddenda sunt iuxta nunc dicenda:

11. Obligationes erga tertium possessorem. In casu *venditionis* rei alienae venditor debet emptorem imlemnem .servare contra *evictionem*. Unde si dominus rem suam ab emptore evincat, vel emptor sponte restituat, tenetur venditor pretium emptori restituere. — Si rem *donavit*, ad nihil tenetur, ut patet.

Nota. Dicta sub I et II valent sive res apud tertium pot^essoroni exstat sivo non exstat. Principia enim unde obligattones profluunt, abstrahunt ab exsistentia rei. Undo etiam in casu interitus rei quoad *dominum* tenetur do co quo ditior factus est; restitutioni voro erga *tertium* hoc in casu locus esse non potest, quin per interitum rei impossibilis evadit evictio, quae est unica ratio cur in hac materia tertio aliquid reddendum caso possit.

752. — Quaestiones. Quae il 1" *Quid agendum, si possexxor^bonm^^ fulci drffcgu quidem rem a se possessam esse alienam, sed u o m i x u m* IGNORAT.

Resp. Possessor idem facere debet quod de re inventa faciendum diximus ». (173.

Qt'AElt. 2" Λ» *ille qui rem furtioam bona fide tiniï, posuit cam EURt REDDERE ad pretium suum recuperandum.* r.^ £ *

Resp. Dixt. Ncgat.^si dominus comparcat!<... >u.mi répétons; Time pnini débet ram ipsi reddere, etiam cum protii iaettfni; quia iure naturali dominus rein strnm occupant potest, in quocumque loco earn roperial. Actio tamen emptori datur contra furem.

Si vero dominus, rei inscius, wm suam non report, *controv. Prima xridenlia* valde probabilis negat, et dicit emptorem tenori rem domino restituere; «) quia res a manu furis erepta iam statum meliorem adopta est, et ideo, si furi eam redderet, illam in statum deteriore deicerot, quod iniuriam domino irrogaret; b) quia iniquae retentioni furis cooperaretur, quem prudenter indicat domino rem non esse redditurum.

Seounda sententia non minus probabilis, et forte probabilior, afllnnat, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi pretium sumn: a) quia nemo tenetur rem alienam, bona fide acceptam, eum proprio damno domino servare; b) quin iniustum contractum rescindere est actio do su licita, <pino duplicem effectum, unum bonum, alterum nudum, habet; emptor autem iustam habet, causam permittendi damnum exinde pro domino secuturum; propriam nempe indemnitate postponere non tenetur indemnitati domini; emptor ergo utitur iure suo, et eooperatio eius non-nisi materialis est (». 569; Π. A., η. 53).

Hisce addendum oet, quod si fur non comparcat, aut pretium red-

dere nolit, emptor *cognito domino* rem reddere debet, etiam cum iactura pretii. Actionem autem contra furem servat (Salm., *cap.* 1, *n.* 85).

Quaer. 3° *An teneatur restituere, qui accepit rem furtivam imh <wi> sumptibilem, commixtam cum propriis ipsius furis rebus, ita ut durerai nequeat.*

llcsp. Dist. Negat., si fur potens est ad restituendum, et per huiusmodi commixtionem fur acquieivit istius rei dominium, quia tunc potuit** illud transferre, salva obligatione sua dominum indemnem praestandi. Cfr. supra ». 075, II, 5°. *

.*lfirm.* si fur factus est *impotens* ad restituendum vel non acquisivit dominium per commixtionem; hunc possessor *bonae fidei* debet restituere quatenus locupletior factus est. Possessor vero *malae fidei* tenetur totum furtivum restituere; tum quia dominus rei permixtae relinet ius compensationis ex cumulo, tum quia iustitia vetat res notabilis pretii accipere a debitore, qui non est par solvendo creditoribus, cum haec actio efficaciter influat in alienationem rei cum creditorum detrimento (n. 611. 012 et 722; II. A., ». 75).

Articulus ii.

Possessor malae fidei.

753. — Principium generale. *Possessor malae fidei tenetur restituere, non tantum quantum diu factus est, verum etiam quantum iustum theologicè imputabile intulit*, sive inde aliquid habet sive nihil. Ratio est, quia, cum teneatur non tantum ex re accepta, verum etiam ex iniusta acceptione, fuit damni causa formaliter iniusta; consequenter debet dominum penitus indemnem elicere. damnum ad aequalitatem reparando (n. 611).

Ex hoc principio profluunt regulae speciales, quae sequuntur.

* 754. — Regulae speciales. I. Possessor malae fidei tenetur restituere: 1° rem ipsam alienam, adhuc exstantem, sin minus eius valorem; 2° fructus omnes, etiam consumptos, exceptis industrialibus; hi enim non rei, sed potius industriae humanae fructus sunt; 3° damnum emergens, et lucrum cessans quod dominus usu rei sunc fecisset si iniqua alterius detentione impeditus non fuisset; dummodo tamen haec damna fuerint praevisa, et confusi saltem (». 618).

II. Potest deducere expensas factas, tum necessarias tum utiles; auferre quoque ornamenta, si sint salva re separabilia; aliter non

) Ilo restitutione damni emergenti et lucri cessantis quod dominus usu rei sunc fecisset si iniqua alterius detentione impeditus non fuisset; dummodo tamen haec damna fuerint praevisa, et confusi saltem (». 618).

tempore retentionis rei dominum privavit rei suae fructibus, quos perperisset, hoc damnum utique compensare tenetur.

Affirm., si *extra commune periculum* periit, etiamsi ex culpa alterius. Ratio est, quia, si periit in diverso periculo, damnum furi est imputandum, quippe (pii rem huic periculo apud se exposuerit; si ex culpa alterius, obligationem restituendi, quam hic iniuria sua contrahit, fur iam prius contraxit (n. 620; H. A., ». 79).

757. — II. De rei furtivae incremento. *Quaer.* 1° *Ad quantum teneatur possessor malae fidei, si res furtiva postea crescit* PRETIO.

Ilaoc quaestio spectat ad furtum mercium, quarum pretium variare solet; tales sunt e. g. fructus terrarum. Porro, distinguenda sunt tria tempora pretii, «i-licet primum venditoris, secundum aucti, tertium ruti diminuti, et videndum quonam dictorum temporum fur rem alienam consumpserit aut vendiderit.

liesp. 1° Si fur rem consumpsit aut vendidit tempore pretii *minori*, probabilius satisfacit hoc pretium restituendo domino, quoties dominus eodem ille pretio rem similem emere facile potuisset; quia tunc reparatur damnum illatum, nec impeditur lucrum.

2° Si rem consumpsit aut vendidit tempore pretii *audi*, tenetui totum illud incrementum restituere, quocumque tandem tempore dominus rem suam consumpturus vel venditurus fuisset; quia res domino suo fructificat, quamvis dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriae, sed rei; unde, deductis expensis, totus ei debetur.

30 Si rem consumpsit aut vendidit tempore pretii *rursus diminuti*, dominus vero id facturum fuisset primo tempore pretii minoris, num fur tunc teneatur similiter secundum maius pretium restituere, *disputatur*. Negant Lugo, *disp.* 18, n. 132; Less., *lib.* 2, *eap.* 12, n. 103; Croix, *lib.* 3, p. 2, n. 233. Concilia et alii; quoniam restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati. Sed id S. Alfonso videtur penitus improbabile; quia, cum pretium rei creverit in *beneficium domini* et eo tempore fur culpabiliter non restituerit, iam inde ex iniusta *retentione* contraxit obligationem eam restituendi secundum illud maius pretium (n. 621; H. A., n. 78).

In praxi, quod S. Alf. observat de restitutione in solidum (cfr. infra ». 792), hic quoque valet, poenitentes nempe, qui obligationem suminum rei pretium restituendi ignorant, ut solet, ad hoc non esse a Confessario obligandos, sed iubendos tantum ut restituant rei valorem, quin quantitas explicetur, eam remittendo dictamini conscientiae illorum.

QUAER. 2° .4» *fur ultra pecuniam furtivam, FOENUS quoque reddere debeat*.

liesp. 1° *Affirm.*, si constet vel praesumatur dominum illud lucrum percepturum fuisse; fur enim tenetur dominum omnino indemnem servare. Hinc tantum ipsi domino dandum est quantum corresponde! foeneri quod dominus ipse accepisset. Sequitur ex dictis ». 751, 1. — Porro, ubi agitur de summis maioribus, pro consuetudine hodierna communiter praesumendum est dominum intentionem habuisse foenus ex illis acci-

piendi, si alio modo eas non reddidisset frugiferas. — Notes insuper ius civile posse obligare, ut semper omne founis receptum tradatur domino. Ita v. g. in iure gallico art. 1378, iure italico art. 2033.

2° *Negat*, extra casus praedictos; quia founis ita acceptum reputatur potius fructus industrialis, quum pecunia habeatur tamquam res primo usu consumptibilis indeque nullos fructus naturales parions. Ita sentiunt Mare, I, n. 911; Vermeersch, II, ». 052. Cfr. H. A., n. 71.

758. — III. De rei furtivae abalienatione. *Quaer.* 1° *Quid restituendum.* si *res aliena per manus PLURIUM malae FIDEI possessorum ex donatione aut venditione transiit.*

Resp. 1° *Quoad rem*, haec ab ultimo possessore restituenda est. In huius defectu, fur tenetur. Quod si neuter satisfaciat, ceteri per aequas partes rei pretium solvere debent. Tandem, ceteris omnibus deficientibus, unus ad totum tenetur.

2° *Quoad rei fructus, et damna*, singuli ad compensationem tenentur pro parte temporis quo rem detinuerunt, Si reliqui non restituant, toti UB damni reparatio singulis incumbit, pro rata temporis elapsi a die quo facti sunt iniusti possessores. Consule dicenda n. 789.

QUAER. 2° .1« *ille qui mala fide rem alienam emit a fure, possit eam FURI REDDERE ad pretium recuperandum.*

Resp., Controv. Communius negant DD.; quia iniusta acceptione in se transtulit restitutionis obligationem, quam fur habebat. Sed probabiliter affirmant alii; quia, quamvis rem mala fide emendo peccaverit, post emptionem tamen ius habet, aequae ac emptor bonae fidei, ad contractum rescindendum. Nec obstat iniusta acceptio; nam ipsa, rescissa emptione, desinit causa esse quod dominus re sua careat. cum iam nullo modo influat; sufficit autem quod iniustus emptor efficiat ut dominus ex eius emptione nullum damnum patiatur. Recole dicta ». 752, q. 2°; (n. 570; 11. A., n. 53).

Quaer. 3° *Quid vero, si quis mala fide accepit rem furtivam commixtam cum rebus propriis furis.*

Resp. Vide dicta ». 752, q. 3.

759. — Nota pro praxi. Quando restitutio rei alienae imponenda §11 Confessorius non nimis anxie computat a lmoiun? incertum quando ipse rei eQ fructuum valorem, aut damnum domino forte illatum; sed spectatis circumstantiis, ex rationabiliter praesumpto domini consensu quantitatem restitutionis ex aequo et bono eum iniusto possessori componat; idque: 1° ne nimium petendo fortasse nihil obtineat; 2° quia iniusti possessores non omne damnum illatum etiam confuse praevidero solent. (Marres, lib. 2, ». 39).

Articulus III.

Possessor dubiae fidei.

760. — Quod attinet ad dubitantem annon res, quam poenidct, «it aliena, distinguendum est: 1° vel rem accepit cum illo dubio, vel. postquam illam bona tide accepit, incipit dubitare; 2° dubitat vel dubio positivo, i. e. gravi ratione ductus, vel dubio negativo, i. e. levi ratione ductus. Supponimus in iis, quae sequuntur, dubium caso positivum; negativum enim contemni potest (AA. I, A. 37).

> 761. — Principia. I. (Mi.vr/mis* *cum fide dubia pofuddct, tendur quamprimum et diligenter veritatem inquirere*. Ratio in promptu est; secus enim voluntarie se peniculo exponeret rem alienam iniuste retinendi.

II. *Possessor, qui, dubio superveniente et inquisitione quamprimum facta, detegd se rem alienam detinere, illam domino restituere debet*. QUEMADMODUM POSSESSOR BONAE FIDEI. Ratio est, quia non deliquit. Quid dicendum sit, si dubia tide coeperit possidere, et inquisitione facta detegat rem esse alienam, cfr. melius infra ». 702, q. 3.

111. *Dubio post debitam diligentiam perseverante, distinguendum esi inter eum qui bona fide et eum qui dubia FIDE coepit possidere.*

10 *Si bona fide coepit possidere, et postea ei supervenit dubium. potest remJoPo» i.etjliere, Jiatio est, quia in dubio melior est conditio possidentis; possessio enim legitima fundat de.se praesumptionem certam de possessionis instilia. Hoc etiam valet si possessor habeat contra suam possessionem rationem probabiliorem, imo unice probabilem; (piia praesumptio orta ex possessione praeponderat omnibus rationibus non convincentibus, et jiossessio certa ac legitinia jiant. ius certum retinendi, ¶onIra quod non praevalet nisi certitudo stricta. Cfr. supra tom. 1, ». .105, nota 2 (lib. I, ». 35 et 36).*

2" *Si dubia fide coepit possidere, eius obligationes dependent a ratione in (pia dubium fundatur. Ilinc:*

a) *Si dubium oritur ex eo, quod alium deturfiaarüt a siri possessione v. g. auferendo a possessore bonae fidei rem liligi'isaiii, hiiiie rem totam restituere tenetur, quia in dubio melior est conditio possidentis.*

b) *Si dubium oritur ex eo quod rem legitimo titulo quidem acquisivit, sed a possessore suspecto, restituere debet pro rata dubii, nimirum uni vel pluribus dominis putativis, vel, si dominus omnino*

ignora?πιζ pauperibus; quia non favet illi possessio eum dubia tide coepta, et ideo nequit rem totam sibi retinere; neque videtur justum eum teneri rem totam restituere, cum *dabium* sit an >it aliena (n. 625).

o) Si dubium oritur ex eo quod accepit rem quidem titulo legitimo et a possessore *bonae fidei*, sed dum ipse dubitabat nqm hic revera dominus esset, ad nihil tonetur: uti enim potot iure illius cui succedit. Cfr. Lugo, *dixp.* 17, n. 83; Mare, ». 915. Cfr. supra n. 683, q. 2.

762. — Quaestiones. Q1 AER. 1° *Ad quid teneatur possessor bonae fidei, si dubio superveniente culpabiliter NEGLIGIT diligentiam adhibere. et ideo NOX potest postea VERITATEM DETEGERE.*

Kesp. Verius dicendum est, *aliquid* restituendum esse (putato domino, vel si hic est incertus, pauperibus), pro *rata spei* detegendi rem esse alienam : quia possessor iste *certe* intulit damnum alteri, culpabiliter illi auferendo spem, quam certe possidebat, fore ut deprehenderetur esse verus dominus rei; (piaae spes erat pretio aestimabilis. Porro, stante *certo* iure possessionis, quae possessori favebat et adhuc favet, quantitas spei inulto minoris aestimatur (piam quantitas dubii; possessio enim *rei* multo maioris aestimatur (piam possessio spei: unde, si rationes utrimque essent aequales, res sive ejus pretium non tuo dimidia parte esset restituendum, sed minus. et forte valde minus, eum illa spes non valeat dimidium'valoris rei. verum multo minus (*lib.* 1, n. 37).

QUAER. 2° *Quid vero, si, neglecta inquisitione, postea dominis COMPARE!*

Hcsp. Tunc tenetur ex eo tempore, quo dubitari coepit, sicut possessor malae fidei restituere; (plia ex quo die post exortam dubitationem coepit inquisitionem negligere, non fuit amplius possessor bonae fidei, sed potius malae tidei, cum sciverit se non posse iuste sine examine rem retinere (Less., *lib.* 2, *cap.* 11, η. 23).

<1 a e r . 3° yln LICEAT *run emere aut dono accipert a persona suspecta cum dubio annon sit aliena.*

Itcsp. Disting. Affirm., si eo animo quis accipiat, ut eam domino, -i post diligentem inquisitionem eum invenerit, integre restituat; (piin sic nullam facit domino iniuriam, sed beneficium. cum aliter fortasse nuin-
ipiaia fuisset restituta.

Negat., si accipiat animo retinendi, ut patet. Quod si acceperit, tenetur. mutato animo, diligenter inquirere. et. ubi rem alienam esse invenerit. integre restituere cum fructibus, etiam consumptis; si vero dubium remanserit, debet rem pro rata dividere, secundum dicta in 111° principio (Less., *lib.* 2. *cap.* 1 I, η. 21, 25). Poterit etiam contractum rescindere ad normam eorum (piaae diximus n. 758, q. 2,

Ca pu t 111.

RESTITUTIO OB INIUSTAM DAMNIFICATIONEM

Notionem iniustae damnificationis, necnon culpaе nive theologicae sive iuridicae, quacum flori potest, tradidimus *n.* 733 et 734, quos lector recolat.

763. — Obiectum obligationis. Iniustus damnificator restituere tenetur: 1° damni illati valorem; 2° lucrum cessans, aut quodlibet aliud thunnum ex iniusta laesione domino emergens. Patet ex dictis *n.* 751, quae ob rationis paritatem iniustae damnificationi applicanda sunt.

764. — Conditiones obligationis. Ut ex actione *) damnificante nascatur obligatio illatum damnum reparandi, requiritur ut actio illa fuerit: 1° *iniusta*, i. e. violans ius strictum alterius, nani, ut *n.* 713 dictum est, sola laesio iustitiae commutativae ad restitutionem obligat.

Hinc ad restitutionem non tenentur: clericus, qui bona superflua Beneficii sui dissipavit, secundum dicta *n.* (553; dives, (pii eleemosynam negavit etiam sub gravi debitam; pater, qui familiae suae necessaria non suppeditavit.

2° *efficax damni causa*, i. e. ut damnum ex actione, non per accidens, sed *per se* tamquam ex sua propria causa, physica vel morali, secutum sit: secus enim damnum agenti imputari non posset: ut porro actio dici queat vera damni causa, requiritur ut ex se eiusdem saltem periculum proximum connexum habeat;

3° *theologice culpabilis*, i. e. ut adfuerit peccatum formale contra iustitiam; quia dari nequit obligatio in foro conscientiae, nisi in eodem foro iniuria fuerit commissa. Ad hoc autem requiritur ut damnum fuerit directe aut indirecte voluntarium (w. 550, 584; *Prox Conf.*, *n.* 44, *sub* 5).

Ex culpa *iuridica* igitur ante sententiam iudicis tunc tantum liabettuTobligatio restitutionis, quando simul est theologica, a. v. quando diligentia etiam theologice débita *adwertenter* omittitur; haec autein generatim non est nisi communis et ordinaria diligentia, nemo enim tonetur ad'diligentiam exquisitam in operibus suis adhibendam. Dixi autem *ank* .
s>ntenliam iudicis; nam *post iustam iudicis sententiam* habetur obligatio

>) Nvmlnv *actionif* hic venit ctlmu o/niwio lutlonle vx InMITlo debitae,

in conscientia reparandi damnum ex culpa mere[^] iuridica illatum. Ratio est. quia sententia indicis hoc in casu est iusta. utpote fundata in ratione.. boni publici, ut nimirum Jioin.ines reddantur cauti ne aliis noceant, siye perse, sive per suos, sive etiam per animalia sua; sed sententia iusta obligate in conscientia; ergo (n. 554). Inde sponte sequitur, eum, qui damnum sic passus est, licite posse reparationem a indice petere.

Nota. Haec valent quoque in *contractu*, nimirum si quis rem conductam, commodatam, depositam, pigneratam habet; et in *quasi-contractu*, seu in otlicio; quia nemo praesumitur voluisse se in conscientia obligare ad reparandum damnum cum *sola* culpa iuridica factum. Potest tamen aliquis *spcciaU pacto* hanc obligationem assumere; quod paetum nihil aliud est quam contractus assecurattonis (n. 551. 555). Haec doctrina applicanda est omnibus, qui privato vel publico aliquo officio funguntur, et in otlicio suo ex negligent!» damnum intulerunt, e. g. famulis. Advocatis, Medicis, Professoribus, Confessariis, etc.

765. — Resolutiones. 1° Qui animo nocendi posuiT actionem damnosam, effectu tamen non secuto, licet peccaverit, jnhil tamen restituere .teflCIUL.-

2° Si damnum a te illatum errore hominum imputetur alteri innocenti, ideoque hic, ultra damni reparationem, ad carcerem damnetur et ■'■-alia inde damna patiatur, huic restituere non teneris, nisi quantum ille .^,1'ro damno a te illato compensare debuit; quia actio tua ei iniuriosa non fuit, sed damnum hoc secutum est mere per accidens, ex solo errore hominum, tuum delictum sine tua, ut supponitur, culpa innocenti imputantium (II. A., n. 88). Vide infra n. 767, q. 3".

3° Qni exemplo suo movet alium ad damnum inferendum, non Jenetur illud damnum reparare, ad quod exemplo eno induxit; quia pravum exemplum non est *causa positiva* damni, cum per se non eo tendat ut alios ad idem faciendum impellat, sed est por accidens quod ex pravo suo exemplo alii sponte sua damni inferendi cogitationem ac consilium capiunt l) (*lib. 2, n. 14, sub 4° et n. 45, in fine*).

Secus autem in casti *inductionis stricte dictae*, quando quis alterum explicite provocat ad peccandum; tunc enim inducens eat vere causa, utique moralis, damni illati. Ofr. supra n. 377 et infra h. 770.

4° Famula, quae ex culpa mere iuridica frangit vasa crystallina domini. non est restitutioni obnoxfa[^]ante sententiam iudicis.

5° Si fur noctu domum alienam intraverit ad furandum, et ea occasione praeter intentionem accensus sit ignis a facula quam gerebat, et combusta sit domus, fur damnum istud reparare» non tenetur; quia,

*) Alll «everhw indicant. quin exemplum pmebctiM iu*qulljarnretiir «lauti comdlluni pravum, (ir. (nrrière, n. 1127. Sed sententia S. Alfonsi <*t Mitklentrr probabilis, quum exemplum praclten* non «ll causa jnnitiva Ipsius damni. negative vero influent* tunc tantum teneatur n<l restitutionem «l ex luMitlrrt bono nlti'rlm* prospicere debeat. ('fr. Infra n. 783. Vel saltem exemplum non ot Ito efficax ut *mornHkr* positive In alterius actionem inllurrv dicendum «It <um Inliwltlla cnm tertium. < fr. «upm n. 380 *in finrt*

quamvis actio furis iniusta fuerit quantum ad furtum, propter quod venerat. non tamen fuit formalité! iniusta circa incendium. quod casu acriilit.

Secus tamen resolvendum est, si v. g. fur iste pannum iam furatus fuit. M, et apud se detentum fortuito incendisset; tunc namque omnino teneretur panni valorem restituere; quia, cum primum illum apud se detinuit, contraxit restituendi obligationem ex iniusta acceptione et retentione (n. 549; Luge, dñ/i. Is, m. 86-89).

¶ Qui ex alterius culpa in iure juridica, v. g. ex incustodia bestiarum, passus est damnum potest quidem ad indicem recurrere, sed nequit ante sententiam indicis sibi ipsi reparationem damni ex bonis alterius querere. Neque potest, regulariter loquendo, animalia aliena in agris suis deprehensa vel occidere vel graviter laedere; quamdiu nempe graviter non nocent, vel nocumentum alio modo praecaveri potest, sicut diximus a. 668, III.

766. — Quaestiones. I. De damnis sine culpa vel cum culpa levi illatis. Quae. 1º. 1º. » *ad restitutionem tenentur, qui in culpa boni iuris quidem Odionem damnificam posuit, sed dein damnum non impedit.*

Rcsp. Affirm., unusquisque enim ex iustitia obligatur ad ita petentium ne ex actione sua laesio iuris alterius sequatur. Non obligatur autem cum magno incommodo, habita ratione magnitudinis damni secuturi: quia non agitur de commissu iniustitiae reparanda, in qua bonum innocentis praeferendum est bono nocentis, sed de praecavendo damno alterius ex actione inculpabili, in quo bonum proprium praeferrí potest bono alterius (n. 561, 991).

Hinc: 1º Qui inculpabiliter ignem accendit in domo aliena, cum primum advertit alii incendii periculum ex iustitia illud impedire tenetur si potest. 2º Pharmacopola, qui iis pro medicamento vendidit, ex iustitia emptorem monere debet. 3º Qui similiter quid grave contra famam alterius dixit, tenetur postea, lapsu cognito, hunc corrigere: quod si faciat, debet omne damnum inde proveniens reparare.

Idem dicendum est, si cum culpa veniali causam damni posuit: nimirum etiam tunc non tenetur cum gravi incommodo.

Quae. 2º. 1º. » *ad restitutionem tenentur, qui causam damno committunt, posuit, sed ante huius eversionem delicti sui eum poenitet.*

Rcsp. Affirmati, causam efficaciter amovere nequiverit; quia tunc causa culpabiliter posita pergit effectum suum producere. Hinc, qui culpabiliter venenum alicui praebuit, etsi postea poenitentia ductus antidotum propinaret, omne damnum secutum resarcire debet (n. 7, n. 10),

QUAER. 3º. 4º. » *et quanta restituendi obligatio oriatur ex peccato veniali contra iustitiam de damnificatione.*

Rcsp. Dist. Ex peccato veniali ob levitatem materiae certe oritur obligatio levis restituendi.

Ex peccato autem veniali ob imperfectionem actus, probabilius illa oritur obligatio restituendi; actus enim non perfide deliberatus nequit

esse causa obligationis; quemadmodum ex contractu, ex voto, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non nascitur obligatio.

Dictum nutem e«t: *nulla oritur obligatio*; etenim non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum culpa levi: non sub levi quia levw obligatio non habet proportionem cum materia gravi (n. 552).

Quaer. 1° «T quis pluribus damnificationibus levibus *damnum grave intulit proximo, an teneatur sub gravi illud damnum reparare* ?

Rcsp. Dist. Affirm., si leves damnificationes eva3anfi)eccatum mortale. Negat., si peccatum mortale non constituent, uti sequitur cx quaestione praecedenti. Porro, si damna illata fuerint *eidem personae*, evadunt peccatum mortale, sive'bb intentionem paulatim inferendi damnum grave, sive^tb unionem moralem damnorum brevi intervallo, sive *^b cooperationem ad grave damnum, prout dictum est de furtis minutis n. 719. Si vero damna minuta *diversis personis* seorsim inferantur, graviter non delinquitur; quia nemo patitur damnum grave, et damnificator ex alieno non ditiescit.

767. — II. De damnis ex errore. Quaer. 1° *Si quis aestimat damnum quod infert, minus esse quam revera est, numquid teneatur Mum restituere, xi postea verum valorem resciat;**o. g. *si quis rem alienam destruat valentem 100, putans valere 10 tantum* ?

Resp, Negat., probabilius enim non tenetur nisi ad damnum *existimatum*, dummodo damnum *verum* invincibiliter ignorant, ne confuse quidem illud suspicatus; quod sane in praxi raro evenit. Ratio est quia non censetur volitum damnum, quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Si autem damnum *verum*, licet confuse, animadvertitur, prout ceterum ordinarie accidet, ad totum tenetur (». 613).

Quaer. 2° *Si quis vult damnum inferre uni, «^ex errore infert alteri, an teneatur in conscientia, ante indicis sententiam, huic restituere. r. ij. si quis vult incendere domum Titii inimici, et incendit domum Caii amici, aut si occidit Caium, putans se Titium occidere.*

Rcsp, Controv, 1* Sententia communis affirmat; quia quisquis rem alienam *culpabiliter* et *iniuste* destruxit, cuiuscumque ea sit. damnum restituero tenetur Adsunt quippe omnes conditiones inquisitae. Non excusat error personae; quia efficit tantummodo ut iniuria *personalis* sil involuntaria; damnum vero *rcale* est plene voluntarium et iniustum: atqui obligatio *restitutionis* oritur, non ex iniuria *personali* (cui debetur *satisfactio*), sed ex injustitia *rcali*. Ita Mazzot., tr. 4, disp. 1. q. 3, cap. 3, q. f; Saudi., Dec., lib. 2, cap. 23, n. 157; Busemb., etc. Haec sententia hodie a multis Theologis pro vera habetur. Lemhk., I, n. 1164.

2* Sententia, cui S. Alf. adhaeret, negat, dummodo error personae fuerit vero *invincibilis*, et damnificator ita omnino comparatus, ut, ai errorem scivisset, damnum inferre neutiqmun voluisset. Ratio est, quia damni istius *personae* causa non est damnificatoris voluntas, sed error.

qui ei nullatenus imputari potest. Iam vero, obligatio restitutionis ex damnificatione, utpote principaliter propter *personam* illata, expe-rit iniuriam formalem contra *personam* laesam; atqui in hoc easu injuria personae laesae est prorsus involuntaria ac mere casualis; error ergo «t circa substantiam, non circa accidens. Ita etiam Lugo, *Disp.* 18, «. st. Cfr. D'Annibale, *P. H.*, lib. III, n. 100 et 232; *Ned. Rath. Stemmen* (1913), p. 174 (n. 628, 629; H. A., n. 84, 85).

Quaer. 3° *Si quis committens crimen praevidet illud IMPOTATVM IRI alteri, aut etiam id intendit, num teneatur huic restituere damnum obveniens.*

Resp. Negat., probabilius quoad utrumque; etenim, quoties actio aliqua ex se vel ex circumstantiis suis non est *causa* proxima damni alterius, non censetur alteri iniuriosa; atqui in hoc casu imputatio facta alteri non provenit *per se* ex crimine commisso, sed mere *per accident*, ex errore videlicet aliorum; ergo crimen est tantum *occasio* imputationis, *ad* *T* *non vero causa.* Porro neque praevisio neque intentio prava officit ut iniusta sit actio externa, quae ex se damni causa non est, ut ostendimus n. 736.

Contrarium vero est, secundum omnes, si crimen cum talibus adiunctis committatur, quae moraliter inducunt praedictam imputationem, v. g. ei quis hominem occidat indutis vestibus tertii et. has sanguine foedatas proluciat: «i occidat in praedio tertii, vel occisum ibi sepeliat: (pria tunc illa adiuncta iam sunt causa per se ellicax talis imputationis tertio factae (n. 635, 636).

768. — III. De dubiis circa causam vel effectum. Quaer. 1° .1» *teneatur quis ad restitutionem in dubio num actio sua fuerit causa* PAMXL.

Resp. Dist. 1° In dubio num damnum cccwcnf, ad. mdlani restitutionem tenetur; quia molipr est conditio possidentis. Idem dicendum, in dubio an culpa theologica fuerit gravis, iuxta dicta n. 766, q. 3°.

2° In dubio utrum damnum ea actione sua, an vero ex alia causa secutum sit, etiam satis probabiliter obligatio restituendi negatur; ex regula illa generali, quod nemo ad restitutionem obligatur, nisi omnino de tali obligatione constet; unde in hoc casu non existit obligatio, nisi certum sit actionem suam fuisse veram damni causam (n. 562).

“ZH. Ut .

Exsurgeret tamen obligatio restitutionis, et (pridem *pro rata dubii*, quando plures damnificatores actionem damnosam ponerent, et exinde dubium nasceretur cuinam ex illis damnum illatum adseribendum sit; dummodo delictum patrarent, sive ex communi consilio, sive cum advertentia se sua actione causam Heri illius ineertitudinis (n. 658). Confer dicenda n. 826, q. 5. Insuper, si ex communi consilio delictum perpetrarunt, aliis deficientibus, singuli tenentur inOLIDUM. Cfr. Mare, n. 963.

Quaer. 2° *Quid tandem in dubio num damnum, quod quis intulit, «it grave an leve.*

Resp. In hoc dubio satisfacit compensando damnum leve; quia habet ius certum in re sua, quo non tenetur se exuere propter ius dubium alterius. Ita Croix, lib. 3, p. 2, n. 575 (II. A., n. 119, in fine.).

Caput IV.

RESTITUTIO OB INIUSTAM COOPERATIONEM
AD DAMNUM

769. — Notio. Cooperatio hic largiori sensu sumitur quam in tmetatu de charitate; hic sumitur pro concursu ad actionem alterius iniuste damnum inferentis, "sive hoc fit alterum *nondum* determinatum ad actionem movendo, sive alteri *iam* determinato in actione exsequenda operam praestando.

Modi cooperationis. Novem modis fieri potest cooperatio, hisce versiculis comprehensis:

lussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, Imutus, non obstans, non manifestans ‘).

diorum sex priores *positive* cooperantur quatenus moraliter inovent exsecutorem aut physice cum eodem participant; tres ultimi 'tftffdiX», <]uatenus sc. damnum, ex iustitia impediendum, non impediunt.

Nota. In cooperatione a«l «lammna prae oculis habendum est, non solum peccatum contra iustitiam obligans ad restitutionem, verum etiam ποικίλην contra cliaritatem, de quo in libro II egimus; nam eveniri' facile potest ut iustitia quidem cooperationem non votet, chantas vero eam prohibeat.

Expendemus in hoc capite: 1° «piandonam cooperatores sint restitutioni obnoxii; 2° quantum singuli restituere debeant; et 3° quo ordine.

Articulus I.

Exsistentia et conditiones obligationis restituendi
ob cooperationem.

770. — Principia. 1. *Iniusta cooperatio inpvuu obliiiationem restitutionis*. Ratio est, quia, eum obligatio restitutionis ex iniusta laesione proficiscatur, omnes, «pii quoquoinodo illius iuiustae lae-

’) Cfr. S. Th.. IMI. I. «2. π. T.

sionis causae sunt, restitutionis onus cum ipso subeunt Xexsecutore (n. 557) *).

II. *Ut iniusta cooperatio obligationem restitutionis inducat, requiruntur hae conditiones: ut actio sit: 1° vere iniusta, 2° efficax damni causa, 3° theologice culpabilis.* Constat ex dictis de daniniicaton* iniusto (supra n. 764).

Unde: 1° Si exsecutor iam destinaverat damnum inferre, ille, qui eum adhuc incitat ad damnificandum, ad nihil tenetur, siquidem tum cooperatio est inefficax ad effectum. Contra, si quis aliquo ex modis supradictis *efficaciter* movit exsecutorem ad iniustam damnificationem, tonetur ad restitutionem, etiamsi adsint alii, qui eodem modo influant; quia talis vere est coneausa efficax damni: potest quippe idem effectus a pluribus causis provenire. Idem insuper valet, tametsi exsecutor certo *postea* inducendus fuisset ab alio, vel seipsum induxisset ad damnificandum; nam tenetur, qui *reapse* ad hoc perduxit (n. 561, 562, *in fine*).

2° Qui adiuvat solum ad *partem* damni, ad illam solum partem tenetur, cuius causa fuit; e. g. si quis moveat alterum ut furetur 50, hic autem fundus est 100, vel si paratum ad furandum 50, moveat ut furetor 100.

3° Perinde est influere in damnum ut inferatur, ac influere ut damnificator illatum non reparet.

Hisce generaliter praemissis, iam de singulis coopérantibus separatini tractandum est.

§ T. - Mandans.

771. — Notio. Mandans dicitur, qui jussione cogit, vel pacto sive expresso sive tacito, vel metu aut precibus» adducit alium ut *suo nomine* damnum alteri inferat. In hoc maxime differt mandans a consulente, quod mandatarius damnum infert in gratiam aut utilitatem mandantis; ille autem, (pii consilio alterius movetur, damnificat nomine proprio.

℣. Mandatum *tacitum* existit, (piando v. g. dominus subditis significat sibi gratum fore quod tale damnum inferant; hac ratione caedes S. Thomae Cantuariensis imputata est regi anglico Henrico II.

772. — Principia. 1. *Mandans tenetur reparare omne damnum quod inferre iussit aut ex iussione sua secuturum saltem* confuse praevidet. Ratio est, (plia est illius causa efficax, et (pridem principalis, dum mandatarius est solum instrumentum.

*) Cfr. prop. 39 diunnnntn nt> lnn>>< <nt XI: «Qui nlinm movet nul inducit nd Inferendum ttravn diMiinum tertio. nnn tenetur iml n^titut lonem Illhw dnninl Illuti .

Unde: 1° mandans non tenetur, si mandatarius errore *ipsi imputabili* alium damnilicavit, vel si *sponte* limites mandati excessit, v. g. si, iusstis verberare, ex malitia occidit. Ratio quia in his casibus mandatum non est causa, sed mera occasio damni. Secus autem est si excessus *ex natura ipsa actionis* praeceptae, utpote periculum eius inducentis sequatur; v. g. si itissus graviter sauciare, sauciando occidat; tunc enim excessus moraliter cum actione connexus est.

2° Non tenetur restituere qui solum damnum iam illatum ratum habuit; non enim fuit causa damni.

II. *§7 *mandatum ante exsecutionem serio revocaverit, atque revocatio mandatario tempestive innotuerit, mandans liberatur ab obligatione restituendi.* Ratio est, (pda per revocationem intimatam exspirat mandatnin, sieque non potest amplius censi causa damni; et mandatarius, si nihilominus damnum inferat, agit tunc nomine et motu proprio. Secus vero est, si quacumque de causa revocatio mandati ante exsecutionem ad notitiam mandatarii non pervenerit, isque exsequatur ex mandato (n. 558).

773. — Quaestio. An teneatur mandans resarcire damnum, ipsi mandatorio obveniens in exsecutione mandati.

Resp. Ilist. Affirm., si mandatarius quodammodo coactus fuerit, et damnum istud connexionem habeat eum exsecutione mandati: quia tunc damnum illius sequitur ex iniuria ipsi illata per iniquum mandatum.

Negat, si mandatarius libere acceptaverit mandatum, maxime propter praemium: tunc enim sponte periculo se obiecit (Sporer, *tr.* 13, *cap.* 3, n. It; Salm., *tr.* 13, *cap.* 1, η. 118).

§ II. - Consulens.

774. — Notio. Consulens dicitur ille oui alium etlicaeiter movet ut hic proprio nomine damnum inferat. Fieri potest consilio, precibus, promissis etc.

Consilium aliud est *doctrinale*, quo quis pronuntiat de bonitate aut malitia, de iustitia aut iniustitia cuiusdam actionis: aliud *impulsivum*, (pio cpiis. cognita actionis iniustitia, eam suadet peragendam. Utrumque potestTesse vel *nudum*, i. e. simpliciter propositum, aut solis precibus sive promissis innixum: vel *vestitum*, i. e. argumentis, motivis, mediisque insinuat.

775. — Principia. I. *Antequam damnum evenerit, ille, qui dedit consilium noxium, tenetur postea, cognita veritate, ex iustitia constmfin~retractare.* Ratio est quia quisque tenetur impedire quominus actio sua proximo noceat vel nocere pergat.

Retractato autem consilio, obligatione restituendi liberatur, si consilium influere cessat. Tunc enim damnum forte eveniens soli malitiae damnum inferentis adseribi debet. — Porro consilium *nudum* non amplius influere censetur per simplicem retractationem; sed hoc quoad consilium *vestitum* non sufficit. Probabiliter autem censetur non iam influere, quando consulens quantum in se est contrarium suadere conatur, adducendo saltem rationem salutis aeternae, quae debet in Christiano omnibus rationibus mundanis praeponderare. Si enim hoc non facit, motiva data pergunt movere. — Notandum autem, quod, si consulens nequeat exsecuti gruii a damno inferendo avertere, tenetur ex iustitia monere laedendum ut sibi caveat (n. 559).

II. I) AMNO SECUTO, *ille, qui consilio suo impulsivo alium culpabiliter et efficaciter movit ad actionem damnosam, tenetur omne damnum tertio illatum restituere*, list enim huius causa iniusta et efficax (n. 558).

III. Damno secuto, *ille, qui consilio doctrinali iniuste causa fuit damni, tenetur prout SÇqifitxr*: 1° Si ratione status aut officii 4Δ&Γiitiñjn>re o.uatto profitetur? tenetur reparare omne huiusmodi inde obveniatis tanquam consultantis quicquid calteri tertio, supposita, ut patet, culpa theologica, mala scilicet fide vel ignorantia sive negligentia graviter culpabili. Ratio est, quia culpabiliter et efficaciter influit in damnum istud. — Eiusmodi consiliarii sunt e. g. Medici, Advocati, Notarii, Confessarii. 2° Si vero ratione status aut officii rei consultae peritiam non profitetur, non tenetur damnum restituere; t — con8*um P^{anti}, nisi ex dolo, i. e. nisi scienter et fraudulenter alterum ignorantem circumveniat: tenetur tamen restituere. — **II** — quem consilium dat. Ratio prioris est, quia consilium petens ab illiL*, nPor*to 'P86 sc damnumque, si quod patitur, imputare debet imprudentiae suae. Ratio posterioris, quia dans consilium positive confert ad damnum illius (n. 561).

776. — Quaestiones. Quaer. 1° *l'i quis alteri, qui iam deliberatum habet damnum inferre, suadet solum modum exsequendi, v. g. ut occidat veneno, non gladio, vel festinationem ut citius faciat, an teneatur ad restitutionem.*

Resp. Sententia probabilior, contra alios, negat, modo moraliter. jP' certum sit alterum suum pravum animum non mutaturum; quia, quando / " quis movet solum ad circumstantiam damnificationis, non influentem)--- in ipsam substantiam damni, non fuit causa ipsius damni, sed illius vir-cuinstantiae dumtaxat (n. 563; 1Γ. A., n. 46).

QUAER. 2° .In parato inferre maius damnum possit SUADERI MINUS.

Resp. Dist. Respectu eiusdem personae damniferae, affirm., si aliter a proposito amoveri nequeat; id enim non est damnum consulere, »ed gravius damnum impedire.

Respectu vero *allerius certae persanae*, de qua ille non cogitat, *negative*; quia nefas est impedire damnum unius cum damno alterius designati. Cfr. supra n. 379 (n. 565, 577). Z»

§ III. - Consentiens.

777. — Notio. Consistentes sunt v. g.: 1° parentes, domini, qui connivent cum subditis suis in patranda aliqua iniustitia; 2° Comitatus inferiora, Consilia provincialia, communalia; 3° variae Administrationes, in quibus decreta suffragiorum pluralitate fiunt, puta Administrationes hospitiorum, fabricarum, consessus pro concursibus; 1° Tribunalia varii generis. Hi omnes, vel eorum membra, cooperari possunt ad iniustitias, modo sive positivo per consensum, sive negativo per silentium. — Similiter illorum electores cooperari possunt ad iniustum damnum, quatenus nempe suffragio suo consentiunt legibus iniustis, quae fore ut ferantur praevident.

778. — Principia. I. *Consentiens tenetur ad restitutionem, quando consensu suo efficaciter influxit in damnum iniustum.* ita ut sine eo non evenisset. Si vero damnum ex consensu suo non dependeat, peccat quidem graviter consentiendi iniquitati, non tamen tenetur ad restitutionem damni, quippe cuius non sit causa efficax (n. 566).

11. Si *praestitum consensum* AUTHENTICE et valide revocet, *antequam res executioni mandetur, liberatur consentiens* *onere restitutionis*. Ratio est, quia hoc pacto tollit influxum suum.

III. *Qui bona fide efficaciter consensit damnificationi iniustae, tenetur postea, detecto errore, ex iustitia consensum revocare, si iniustus sit adhuc opportunitatem possitque sine incommodo.* Ratio est, quia quisque tenetur procurare ne ex tali actione sua proximus damnum patiatur, ut diximus n. 766, *1°* (n. 561).

779. — Quaestiones. Quaer. 1° *Quid dicendum de restitutione, quando res SUFFRAGIORUM PLURALITATE conficitur.*

Resp. Dist. 1° Si vel *e. r. condicto* suffragia dederunt, vel *eodem tempore*, omnes aequae ad restitutionem tenentur; quia, tunc damnum singulis suffragantibus aequaliter imputandum est. *Ex eonvicta* puta in coetibus, in quibus conspirant ad suffragandum legi iniquae; *eodem tempore*, aliquo signo nempe, v. g. sessione et erectione.

2° Si *successive* suffragia dederunt *sine omnino* func: a) qui primi suffragantur, ante completum sufficientem suffragiorum numerum, tenentur ad restitutionem, etiamsi sciant alios iniustum suffragium laturos

esse; quia vere ipsi damnum intulerunt, nec excusantur ex eo quod alii illaturi erant, ut diximus *η*. 770, II; *b*) ultimi suffragantes, postquam completus est sufficiens suffragiorum numerus, damno iam irrevocabiliter deciso, non tenentur ad restitutionem; quia efficaciter non influunt, cum efficax causa damni iam posita fuerit.

3° Suffragator *ex officio*, qui a suffragio ferendo abstinet, quo videt se malum impedire posse, tenetur ad restitutionem; quia tenetur tum ex officio malum impedire. Vide infra n. 785. Ita Less., *lib.* 2, *cap.* 13, n.23; Logo, *disp.* 19, n. 17-19; Salmant., *cap.* 1, ». 121, 122 (». 566).

Quaer. 2° A» *suffragantes restituere teneantur, quando dubitant num suffragium suum fuerit inter priora et necessaria, quibus damnum illatum est, puta in scrutinio secreto.*

Resp. Alii dicunt omnes teneri *in solidum*: alii contra neminem ad quidquam teneri. Sed vera sententia docet singulos teneri *pro rata* dubii. Ratio ob quam singuli tenentur *pro rata* est, quia quisque suffragio suo saltem incertitudinis causa fuit, et hoc pacto saltem debilitavit ius, quod damnificatus habebat ad restitutionem damni a damnificatoribus *certis* exigendam. Ratio cur non teneantur *in solidum* ad totum damnum est, quia nullus certus est se damni causam existere (». 566) ‘).

Nota. Quamvis ex supra dictis plures excusentur a *restitutione*, quia *efficaciter* non influxerant, omnes tamen consentientes *peccant affectu* contra institutioni. Si quis autem sciens suffragium suum reapse non nociturum esse, repugnanter et exterius tantum, ad vitandum incommodum, suffragando consentiat, a peccato non excusatur; quia externa mali approbatio intrinsece mala est, et scandalum ex se praebet, sicut externa fidei negatio.

§ IV. - Palpo et receptator.

780. — De palpone. Palpo sive adulator hoc loco dicitur, qui adulatione, laudibus, vel plausu alium efficaciter incitat ad damnum inferendum tertio. Idem autem est de eo, qui exaggerando acceptam iniuriam, irridendo, exprobrando ignaviam, et similibus, alium efficaciter permovet ad actionem iniustam. Haec quum sint quasi consilia, is, qui eo modo cooperatur, perinde obligatur ac consules (*n.* 567).

781. — De receptatore. Receptator est, qui malefico refugium, securitatem aut protectionem praebet, qui ipse efficaciter movet alium ad damnum inferendum, vel illud non reparandum. Talis (pium efficaciter influat in iniustitiam patranda, ad restitutionem

*) Videtur tomen S. Alf. postea <-.nmilt«w ndiwo obliinit Ionem restituendi In solidum. pm<.. cb*c quin his «bimnlitclntl ivtatr tui hũ<m kiiTπi«qi4iπ·M n*<l<lh||t drteHiix. Cfr. nota (taudô udn. 56ß; Marr. n. 981.

obligatur, (outra vero, maleficum *materialiter* tantum recipiens, puta - —'C
ex humanitate, quia homo miser, amicus, consanguineus est; vel ex
officio ut hospes; dummodo exinde maleficus ad nova delicta non
allinietur («. 568). —

Hinc: 1° Receptatores *formales* sunt: a) *alii* 'l,l' rc8
furtivas custodiunt, occultant, emunt, b) *alii* filiosfamilias
contra parentum voluntatem domo excipiunt ad pecunias parentibus
surreptas prodigendas computationibus, lusibus, etc. c) Viri potentes, qui
subditos furta aut exactiones exercentes foveant ac protegunt, d) Advocati,
causae civilis manifeste iniustae patrocinium suscipientes.

2° Non sunt receptatores formales illi, qui post un delictum,
maleficum ex commiseratione in domum recipiunt, abscondunt, ad fu-
giendum iuvant. ne capiatur; dummodo illi spes non praebeatur in po-
sterum similem recursum obtinendi, quo confisus rursus delinquet (w. 568).

- PARTICIPANS.

782. — Notiones. Dupliciter potest quis particeps esse: 1^a *prae-*
dae, quando post furtum commissum accipit partem rei furtivae:
2° *criminis*, quando praebet auxilium ad iniustam actionem exse-
quendam. Quae participatio in crimine potest vel *formalis* esse, v<4
materialis tantum"1)» Cooperatio materialis rursus duplex est: a) *im-*
mediata, (quando quis cooperatur *in ipso actu pravo*, e. g. simul cum
malefico fores aut fenestras aut aream effringendo, res e domo ex-
trahendo, domum incendendo; b) *mediata*, (quando quis praestat id
quod *ad opus pravum exsequendum inservit*, e. g. instrumenta ad
effringendum praebendo, arma dando, scalam commodando vel hu-
meros subiiciendo ad ascendendum, claves falsas conficiendo, et si-
milis (n. 571).

783. — Principia. I. *Participans in praeda tenetur ad restitu-*
tionem partit, quam accepit, eodem modo quo possessor malae fidei.
Ratio claret, ex iniusta nempe acceptione et retentione.

II. *Participans in CRIMINE, praestando operam efficacem ad damni-*
ficationem iniustam, ad restitutionem tenetur quando cooperatio eius
(st theologice <3.i.PAUJMi^Tune enim omnes conditiones restitu-
tionis adsunt (n. 761. (fr. et ». 33!.. 1)1). Ex hoc principio deducitur:

10 *Formaliter coopérant* semper ad restitutionem tenetur; .eius
enim cooperatio semper peccaminosa est. Hinc v. g. tenetur, qui

*) Recole n. 398.

malefico annuntiat horam opportunam aut modum aptum ad malefactum exsequendum, (pii custodiam agit pro eius securitate etc.

2° *Materialiter cooperaua* ml restitutionem tenetur nisi ex iibta et proportionata causa auxilium praestet; tunc enim solum cooperatio eius licita est (cfr. supra n. 399, 100, 101).

Hinc: a) non licet *immediate cooperari* ad damnum proximi ad aver-tendum damnum proprium in bonis *eiusdem* ordinis; (piia dominus esset rationabiliter invitus quod quis, ad parcendum bonis propriis, non parcat bonis alienis, sed proxime adiuvet ad iacturam illorum. Excipe tamen, si quis id faciat cum animo damnum resarciendi, vel si tale damnum nihilominus fuisset certo illatum; est enim effatum: «Quod mihi prodest et tibi non nocet, teneris permittere», vel si agatur de inferendo damno levi. Cfr. Wouters, IT, n. 1004.

b) Licet vero ob vitandum damnum proprium *superioris* ordinis, v. g. mortem, mutilationem, gravem infamiam: (piia tunc dominus consentire tenetur.

c) Fas est *mediate* cooperari ad damnum proximi ob vitandum grave damnum *aequale*; quia est causa iusta et proportionata ad remote coope-randum damno alterius; unde licet ex metu mortis pugionem tradere occisuro, claves dare, scalam ad ascendendum deferre, etc. (n. 571, 569).

§ VI. - Cooperatores negative

784. — Notiones. Damnum proximi quisque praecavere debet ex *charitate*, nisi incommodo excusetur; sed solus titulus charitatis non inducit onus restitutionis. TTinc non-impedientes, de quibus hic agitur, intelliguntur ii, <pii ex *iustitia* tenentur damnum impedi»

Mutus est ille, qui omittit damnum inferendum loquendo vel praemonendo impedire, aut illati restitutionem procurare. *Non obstans*, qui non praebet auxilium et operam ad damnum averten-dum. *Non manifestans*, qui, postquam damnum illatum est, male-ficum non denuntiat indici, Superiori aut domino, ut illud resarciatur.

Hae tres cooperatores speciei distinguuntur *materialiter*, non *formaliter*; mutua enim non impedit *ante*: non obetaos *nub*: non manifestans *pout* damnifica-tionem; quae diversitas, ut patet, materialis est.

785. ·=τ Principium. Ut hi tres, cum damnum non impediunt, *teneantur* ad illius restitutionem, tria requiruntur: 1° ut damnum impedire *teneantur e.r iustitia*, nimirum ex Officio vel ex contractu: quia obligatio restitutionis oritur ex solius iustitiae, non ex charitatis violatione, ut dictum est; 2° ut illud sine gravi damno suo impedire *potuerint*: quia ordinarie eum maiori onere officia non assumuntur,

nec paeta in<*uiit ur: nisi quid amplius exposcat *speciale* pactum seu ollicium; 3° ut impedire *culpabiliter omiserint*^ iuxta dicto *n.* 764 et 766, </ 2 (*n.* 573; S. Timm., II-1I, fl. (12, *a.* 7 ad 3).

l'orro: I° *cr oljicin* damnum impedire tenentur rnntodcs ruinintri politiae, qui in otlicio publico ea <le rause constituuntur ut damnis obstent. 2° *Er can-*
lruchi tenentur custodes silvarum, venationum, etc., qui a privatis dominis mer-
redo conducuntur. 3" *Er speciali parto* potest quis seipsum obligare, vel *er spe-*
ridli lege *publici* obligari, ut etiam cum proprii damni periculo damna alio-
rum impediat.

^l-Zζ
*

786. Resolutiones. Ad restitutionem tenentur: 1° Principes. et quivis ministri publici, quibus ex officio incumbit tranquillitati communi et indemnitati civium invigilare, si damna subditorum non avertant.

2° Consilarii, electores, suffragatores, et similes, qui vel tacendo vel non comparendo, eum possunt, non impediunt iniquam sententiam, legem, electionem etc.

3° Tutores, administratores bonorum, non impediendes damna pupillis, minorennibus, aliisque, instantia, quorum bona administrant.

4° Custodes agrorum, silvarum, vinearum, piscinarum, vectigalium, qui damna non impediunt, aut facta non manifestant (*n.* 573).

Debet tamen danimini esse magni momenti et dominus rationabiliter invitus. Unde custos restituere non tenebitur, si pauperi aliquid detrahare permittat; vel si defraudans talis esset conditionis, ut prudenter praesumeret dominum, si sciret, daturum illi esse facultatem, vel postea ratum habiturum: vel denique, si ex consuetudine, aut patientia Gubernii scientis et dissimulantis, receptum esset ut non tam severe ac cum tanto onere munus obeant (*Salin., rap.* 1, *n.* 13.5).

-t w . ΓΛ<v

787. — Quaestiones. Q1 AER. 1" *An dicti custodes non solum teneantur -*
damna domino auVJisco'obvenientia restituere, sed etiam St&Îct a m, quam rei.
si a custodibus accusati fuissent, solverent.

llexp. Sunt qui affirmant. Sententia vero communior et probabilior —
negat; quia custodes huiusmodi non tenentur ex iustitia denuntiare ut
fiscus vel domini mnletis *ditentur*, sed solum ut *damna* impediantur et
vectigalia solvantur; officium enim illorum non est mulctus procurare,
sed vectigalia exigere, et res suae custodiae creditas indemnes praestare
(*lib.* 1. *n.* 237; II. A., *tr.* 13, *n.* 73).

QUAER. 2° *Si quis PECUNIAM RECIPIT a fure, vel alio malefico, UT*
taceat, an TENEATUR hoc pretium restituere.

Ilcsp. Dist. Tenetur laeso restituere, si pretium acceptum esil pars
- *furti*; aut si recipiens ex officio tenebaim d:minus impedire. Alioquin,*
quaestio resolvenda est secundum ea, quae dicturi sumus de contractu
turpi, infra ». 840, *q.* 1 (*Logo, disp.* 19, ». 102-104; *Salm., cap.* 1. ». 133).

Quaer. 3° .4» *parenti», magistri, domini, et similes superiores,*
teneantur reparari damna a subditis suis illala^quae non impediverunt.

..*■

Utsp. Secluso positivo inffu.xu, non tenentur ante indicis sententiam;

quia isti ex officio tenentur solummodo bonum subditorum suorum, non autem aliorum, procurare.

Nota. Do famulis non impredientibus damna dominorum, vide dicta «. 559; de Medicis, Advocatis, vide infra /i. 1230, 1249; do Confessario poeiiteutciu non monente do obligatione restituendi, vide towi. II, n. 453, </i. 1.

Articulus II.

Quantitas restituenda.

788. — Praenotandum. Cooperatores tenentur ad restitutionem vel *in solidum* totius damni, vel solum ad restitutionem *ratae partis*. Obligatio restituendi *in solidum* est onus singuli? coopSrîûforîbiis incumbent *integrum* damnum reparandi; quae quidem obligatio potest esse vel *aboluta*, quando unus tenetur solus totum damnum repantn», independent» ab aliis coadjuvantibus, quin compensationem ab iis exigere possit; vel *conditionalis*, quando quis integrum damnum tunc solum restituere te- ££ netur, quando alii non restituunt; a quibus dein compensationem exigere j* potest. Demum obligatio restituendi *pro rata parte* est onus singulis in- cJ cumbens restituendi illam tantum partem, quae cooperationi suae n- spondeat.

789. — Principia. L *Omnis coopérant qui causa totalis fuit totius damni, tenetur restituere IN SOLIDUM*. Ratio est, quia radix restitutionis ex delicto est causalitas seu influxus in damnum inin- stum; tanta ergo erit obligatio restituendi, quantus fuit influxus; unde si influxus fuerit totalis in totum damnum, ita ut sine eo, absque alia nova causa, non evenisset, totum compensare tenetur (n. 569).

Porro, praeter motorem principalem, qui alios induxit ut suo nomine vel in suum commodum damnum inferrent, socii aequales certo evadunt damni causae totales in duplici casu: 1° (piando tam efficaciter *conspirarunt* ad damnum inferendum, ut aliquo ex iis non adiuvante, damnum non evenisset; 2° «piando singulorum auxilium *necessarium* fuit, quamvis non sufficiens, ad damnum efficiendum, etiamsi, ipso non adiuvante, alius eandem opem certe tulisset, (n. 579).

Ex his autem motor principalis totius damni tenetur restituere in solidum *absolute*: *socii* vero aequunh « quando «dd ntur in solidum, non-nisi *conditionaliter* tenentur. Ratio est, quia principalis motor omnes alios vehit unum applicat ad opus; et ideo, quod singuli ex parte faciunt, ipse cum illis facit, eeterique sunt quasi instrumenta illius (n. 579).

II. *Coopérant*, «pii *causa PARTIALIS fuit damni, tenetur restituere PRO rata parte*. Etenim, cum tota ratio obligationis sit causalitas

seu influxus in damnum, non debet obligatio maior esse quam ipse influxus; ergo, qui solum ex parte adiuvat, solum ex parte, obligatur.

Porro cooperatis causa partialis damni esse potest: 1° « *parte effectu*», (piando se. partem intulit damni *dividui*, ut spoliando aerarium, partem aedificii destruendo etc.; 2° « *parte influxus*, (piando se. influit in totum damnum *individuum*, v. g. in hominem occidendum, in domum incendendam, sed ita ut auxilium eius non sit necessarium neque sufficiens, a. v. ut sine eo absque alia nova causa tamen evenisset. Itaque in utroque casu cooperatis ad restitutionem pro rata parte tantum tenetur: in 2° casu saltem probabiliter. Sunt enim (pii aliter sentiant, quos vide in 8. Alf. ». 579.

790. — Quaestiones. Qu a e r . 1° *Ad quid teneatur, qui dubitet num fuerit totius damni causa totalis.*

Resp. Tenetur tantum ad restitutionem pro rata parte, secundum dicta ». 768.

Qu a e r . 2° *Quando plures tenentur in solidum, an quisque teneatur restituere totum, si dubium est num socii partem suam restituerint.*

llesp. Plures negant, quia nullus obligatur in solidum, nisi in defectu alterius, et quia praesumendum est alios iam restituisse. Sed hoc ultimum saltem S. Alfonso minime probatur; et merito quatenus nulla ratio pro huiusmodi praesumptione allegari potest. Hinc potius *affirmandum*-X\-(letur; quia in casu ius domini totum recuperandi possidet; et obligatio illum indemnem reddendi tenet nocentem, donec hic probaverit, vel moraliter certus fuerit integram solutionem esse factam. Ita Mare, n. 991, q. 3° (». 579). Practice autem saepe moraliter certum erit socios partem suam neque restituisse neque restitutos esse, et tunc haud dubie quisquis alius ad totum tenetur.

791. — Resolutiones. 1° Sutiragatores, qui suliragia tulerunt sine quibus iniustuni damnum *non evenisset*, tenentur restituere in solidum, aliis delicientibus.

Suat enim singuli, moraliter loquendo, causae totales; quia, quamvis singuli non potuerint damnum inferre, singuli tamen auxilium suum subtrahendo illud impedire potuerunt, ita ut sine novae causae adventu damnum non accidisset. Quod autem, aliquo non adiuvante, alius adiuvisset, parum refert, ut supra diximus; ex hoc enim sequeretur tantum illum alium subitum fuisse onus restitutionis, quod modo non subit (Lugo, *disp.* 19. ». 85).

Hinc, si hodie lex iniusta et damnosa feratur, ad damni restitutionem tenentur in solidum: a) Ministri, vel Deputati, qui legem posuerunt; b) primi suffragatores Comitiorum inferiorum usque ad numerum requisitum; ubi nempe successivo et publice suliragia prodeunt; c) similiter primi suffragatores Comitiorum superiorum, seu Senatus; d) Rex qui legi subscripsit. Ili niuiw tenentur *absolute* ad partem damni numero eoncausarum respondentis, et *conditionaliter* in solidum; et, quamvis singulae causae* recensitae, seorsum spectatae, nonnisi influxum partialem habere videantur, cum tamen omnium concursus *necessarius*

sit, influxus huc ratione dicendub est totalis, iuxta !«»» principium. Suffragatore, qui, complete numero neessario, sullragium liant pro lege, peccant contra iustitiam, sed non sunt causae eflicaces damni, nec propterea ad restitutionem obligantur.

2° Consiliarius, cuius consilio non posito, damnum aequè fuisset illatum propter consilia aliorum qui cum eo consuluerunt, partialiter solum obligatur ad restitutionem; nisi consilia illa se habeant in modum suffragii, quo res aliqua in consilio vel senatu decernitur, nam tunc (licendum esset quod de suffragantibus dictum est. Quando vero consilium ita influit, ut, illo non posito, effectus non veniret, et, eo posito, eveniat, consiliarius semper tenetur ad restitutionem in solidum. Quod idem omnibus aliis cooperatoribus potest eum proportionè applicari (Lugo, *n.* 86).

3" Quando tres rem ponderosam surripiunt, quam duo ferre non possent; quando aliquis furem adiuvat ad penetrandum in domum, qui secus furari nequivisset; vel duo invicem se animant ad damnum inferendum, neutro solo ausuro: omnes obligantur in solidum.

792. — Nota pro praxi. Sapienter advertit S. Alt, rudes difficulter sibi persuadere posse se teneri ad partem damni a sociis illatam restituendam; quapropter tunc ipsi domini praesumuntur fore contenti quod illi solam partem suam restituant, ob timorem ne, si ad totum obligentur, nihil restituant. Quamobrem Confessarius quemlibet istorum (praecipue si parum timoratus sit), etsi teneatur in solidum, hortetur ut quod debet restituat, quantitatem vero non explicet, sed dictamini conscientiae eius remittat (*n.* 579; "“V.

Ordo cooperatorum in restituendo.

Obligatio restitutionis oriri potest vel ex furto, vel ex puro damno; swijodum quam distinctionem haec principia stabiliemus.

793. — Principia. I, Ex *furto*, primo loco rem furtivam eiusve aequivalens restituere tenetur possessor, qui rem habet vel iniuste consumpsit; quo non restituente, reliqui cooperatorum tenentur. Ratio est, quia res ipsa primo loco obligata est, ac consequenter possessor primo debet eam reddere (*n.* 580).

II. Ex *damno*, tenentur in solidum restituere pro gradu influxus, hoc ordine: 1° mandans, ut causa principalis atque consilium datur alteri ad faciendum damnum in gratiam sui; hic enim mandanti aequiparatur; 2° exsecutor, qui respectu ceterorum est causa prin-

cipalis; 3° alii cooperatores positivi; 1° cooperatores negativi (n. 580; 8. Thom., 11-11, q. 62, «. 7 ad 2; Mare, 1, h. 996).

111. Inter cooperatores aequae principiiles, vel aequae secundarios, nullus ordo servandus est; sed omnes tenentur aequaliter. Ratio est quia ex eis nullus cooperatus est tamquam instrumentum alterius, vel alterius nomine; nulla ergo inter illos existit subordinatio.

794. — Notanda. 1° Si causa principalis vel prius obligata restituerit, causae secundariae vel posterius obligatae ad nihil tenentur; quia hae tantum tenentur in defectu prioris. Contra, si causae minus principales aut posterius obligatae restituerunt, causa principalis vel prius obligata in illis non tenetur; si autem haec *absolute* obligabatur, unde, si causa secundaria hoc onus subiit, acquirit ius creditoris contra causam primariam.

2° Quando plures tenentur aequaliter restituere, et unus totum restituit, reliqui tenentur huic uni ius suum refundere; quia singuli tenebantur tantum in defectu aliorum.

3° Si unus ex illis, qui aequaliter contulerunt ad damnum, ideoque aequaliter obligantur, non vult aut non potest partem suam restituere, reliqui tenentur hanc partem ferre, aequaliter eam inter ipsos dividendo: retinent tamen ius contra illum, qui noluit vel non potuit restituere. *Haec omnia communiter.*

1° Si damnum passus condonat causae principali, etiam causae secundariae liberantur; non autem vice versa; quia, rante principali, corrumpit accessorium, non contra. Quod si condonat alicui ex cooperatoribus aequaliter obligatis, censetur partem illius omnibus remittere; nam. si deinde totum exigeret ab aliis, ille ab hisce ad restitutionem cogeretur, et sic condonatio frustranea esset (n. 581).

5° Secuto damno ex consilio, si consilium soli suasori utile est. ipse tenetur primo; exsecutor autem in defectu eius. Si soli exsecutori prodest, hic tenetur primo; suasor in eius defectu. Si vel utrique vel neutri conducit, uterque tenetur pro rata; in defectu autem unius, tenetur alter in solidum (n. 500).

CII FACIENDA EST RESTITUTIO

795. — Praenotanda. Distinguenda sunt bona *certa*, quorum dominus certus, a bonis *incertis*, quorum dominus incertus est, Praeterea dominus vel ignotus est *inter paucos*, «. g. inter tres quatuorve. quis vero illorum sit ignoratur; vel discerni nequit *inter multos*.

Deinde, quando ignotus est dominus, praecipuum certum est debere possessorem debitam diligentiam adhibere. iuxta valorem juri. in vobis domino inquirendo, vel, si eum mortuum esse constiterit, in haeredibus detegendis.

796[^] Principia, i. *Bona certa restituenda sunt ei, a quo fuerunt accepta, sire hic est eorum dominus, sive tantum legitimus possessor et detentor.* Ratio, quoad iustum possessorem vel detentorem, est, quia ius habet vel re utendi, vel illam custodiendi. prout commodatarius, conductor, depositarius, etc., quod ius per rei ablationem laesum est, nec reparatur nisi per restitutionem *ipsi*, non domino factam.

Excipe, (quando nihil interest iusti possessoris vel detentoris an sibi vel domino restituatur; tunc nempe potest utrilibet reddi. Contra vero, quando interest domini ut sibi ipsi reddatur, puta quando possessor probabiliter re abusurus praevидetur eum domini iniuria, res non possessori, sed domino reddenda est (m. 596).

Mortuo domino, bona restituenda sunt haeredibus qui in iuri defuncti successerunt; nec erogari possunt in requiem animae defuncti, nisi ex expressa aut saltem praesumpta *haeredum*, non vero defuncti, voluntate, cum iam haeredes, non vero defunctus, eorum dominium habeant (Marres, lib. 2, §. 129).

II. *Bona INCERTA, quorum dominus est ignotus INTER PAUCOS tantum, pro rata dividenda sunt inter eos, inter quos defraus illius existit.* Ratio est, quia singuli ius ad rem habent iuxta proportionem dubii (n. 589).

III. *Bona vero incerta, quorum dominus ignotus est INTER MULTOS, si bona fide accepta sunt, a possessore retineri possunt, sicut bona inventa, prout diximus n. 673 (n. 589).*

IV. *Bona incerta, quorum dominus ignotus est INTER MULTOS, si mala fide accepta sunt, expendenda sunt in favorem PAUPERUM.* Etenim: 1° expendenda sunt: nam bona aliena delicto acquisita non tenere non licet. 2° Expendenda sunt, in favorem pauperum; constat vel ex iure naturali, quia rationabiliter praesumitur voluntatem domino esse, ut si bona sua nequeat amplius recipere, ea in communium spirituale applicentur per eleemosynam; atque etiam quia communis possessionum securitas id postulare videtur; (pud si autem obligationem ex iure naturali nihilominus cum 8. Alfonso in uno loco (lib. 4, u. 71) dubiam habeas, obligatio oritur saltem ex universali consuetudine vim iuris obtinente, quae in iure antiquo fundabatur in cap. 5, *de usur.*, quod sic decrevit circa usuras, a quo ad omnia bona delicto acquisita, ob rationis paritatem, extensum est. — Idem dicendum est, quando dominus, etsi cognitus, adiri lameii moraliter nequit, neque immediate, neque mediate per mediam quamdam manum (n. 589, 687).

*) lia Boiiwuren cum ulli» in *Period, dr re morali* (1927), p. 31*.

797. — Circa *hoc principium* notamus: 1° Possessor *pauper* in restituendo seipsum ceteris pauperibus praeferre potest, et proinde rem, cuius dominus ignoratur, sive bona fide sive ex delicto jam habet, gubi retinere (*Prax. Confess.*, η. II, sub. 3; Lugo, *disp.* 20, n. 6, 8).

2° Sub nomine pauperum continentur etiam loca pia *indigentia*, puta ecclesiae, nosocomia, monasteria, etc., quibus honesta sustentatio desit (n. 938 et 930, *dub.* 10).

3° Laudatum principium locum habet cum *unus vel pauci* defraudati sunt; si enim *inulti alicuius Communitatis* damno affecti fuerunt, puta in venditis, quando nempe mercatores, tabernarii, caupones, pistorum, et similes, emptores promiscue defraudarunt mercibus adulteratis, mensuris vel ponderibus diminutis, et ignoratur quibus praecise emptoribus damnum illatum sit, tunc, iuxta communissimam sententiam DD., restitutio omnino, quoad fieri potest, facienda est civibus loci ubi fraus commissa est, non pauperibus *); quia, cum damnum passi aliquatenus cogniti sunt, videlicet emptores ordinarii, ipsis, quantum fieri potest, damnum compensari debet, puta vendendo illis vel meliores merces vel viliori pretio, vel maiori pondere aut mensura, vel aliter. Vnde tamen 8. Alf. censet huiusmodi venditores non *sub gravi* teneri civibus restituere sed satisfacere gravi obligatione suae, si pauperibus eiusdem loci restituunt, Quapropter etiam a veniali excusatur, si ex aliqua rationabili causa pauperibus restituunt, v. g. si non possint sine incommodo restituere civibus, vel si urgeat aliquorum pauperum valde indigentium necessitas; tunc enim lucra iniusta pauperibus erogari cives non aegre ferent. Cfr. supra ii. 720. q. 1 (n. 589, 595; II. A., n. 28, 67, 68).

Nota. Doctrina in principio III et IV tradita etiam valet quoad debita ex contractu inculpabiliter sive culpabiliter non soluta, ita ut priora a debitore sint in iustitia retineri possint, altera autem in usus pios eroganda sint; sunt enim per iniustam retentionem iniuste acquisita.

798. — Quaestiones. Quaeritur. 1° *§1 res post debitam diligentiam adhibitam ad dominum inveniendum. tradita est pauperibus, et postea dominus* *υοΜΡΛιι;τΓ7π/Μ/ ei restituenda sit.*

Resp. Si res in usus pios erogata est, postquam *debita diligentia* orat praemissa et spes evanuit, dominum inveniendi, nihil amplius ei restitui debet, et secundum ea. quae de inventore rei perditae diximus n. 673, quem locum lector recolat (n. 590).

Contra vero, si quis *sine inquisitione* rem alienant pauperi dedit, noti satisfecit et debitor tenetur domino comparenti restituere.

S. Thoinit* (/I Sent., dist. 15, q. 1, tit. 5, m. 4. l. tui 1) qui ultimum pro idem 'contingit' rtstutonte «Impliciter poen» nrtitutlonem fieri pnapribw* loci. non loquitur do nu/Wto dominis drfniudnti*, «I tantum do qtiiduu domino Ignoto inter mullot.

Quaer. 2° *Quando creditor tuus iuridice cessit bonis, an ipsi cel eius creditoribus restituere debeas* »).

Resp. Quemadmodum *debitorum solutio*, ita et *restitutio* tunc fieri debet bonorum administratori, quoadusque munere suo fungitur (necessaria adhibita cautione, puta apocham exigendo, unum vel plures creditores monendo); quia per cessionem bonorum creditores acquirunt ius ut ex bonis cessis sibi solvantur. Quandoque tamen posses creditori tuo restituere: v. g. si debitum est exiguum; si ipse probus est, ita ut credas illum esse creditoribus suis restitutum; si in gravi necessitate versatur, ita ut debito illo valde indigeat ad vitam ducendam; quia tunc theologi communiter dicunt bonis cedentem posse sibi necessaria ad vivendum subducere (Gury, w. 700; Gousset, n. 772).

Quaer. 3° .1« *et cuinam simplex damnificator restituere debeat* .v? *dominus, qui damnum passus est, omnino ignotus est.*

Resp. Probabiliter non videtur teneri ad restituendum pauperibus. Etenim: 1° bonum alienum, quod a se abdicare debeat, damnificator nullum acquisivit; 2° num restitutio incertorum bonorum debeatur pauperibus ex iure naturae, dubium est; ius autem positivum spectat dumtaxat ad bona acquisita (supra n. 790, IV). Neque communis securitas possessionum hic ita urgeri potest.

Maxime autem convenit ut Confessarius pro satisfactione innuigat congruam eleemosynam in pauperes erogandam *).

QUAER. 4° *Ad quid teneatur CONFESSARIUS, qui mandatum suscepit exsequendi restitutionem, si dominum, cui restituere debet, non inveniatur vel ille recuset.*

Resp. Non potest retinere, sicut qui rem invenit; (plia non est possessor, sed mandatarius tantum: ergo debet dare pauperibus.

b Do ccm lunc bonorum cfr. Infni n. 875.

-) Cfr. .V, K. St. (19(11), p. 317; Mnrc, n. 999; WouterH. I. n. 1911. Alii noverit» Indicant, quutcnif fictione hiris dumntieutor dihxdt n*incudo id quod per kc solvero deteret.

CAIM T Vi.

(:ll<(:iîµ st a v τ ι a e r e s t i t u t i () in is

nor -Pξ. Tl

Praecipime sunt tempus et locus, quo restitui debet; expensae et periculum, ad quemnam spectant; modus demum restituendi. Quas singulas sequentibus articulis explicabimus.

Articulus I.

Tempus.

799. — Principium, *Kentituttones sire ex delicto sire ex re accepta*, QUAMPRIMUM *faciendae sunt*. Ratio est, quia non licet detinere alienum, domino rationabiliter invito (». 676; II. A., n. 104).

Hinc infertur: 1° Restitutioni obnoxius a peccato gravi excusatur, si restitutionem per breve tempus diher^i^in quo dominus nec grave damnum patitur, nec graviter censetur invitus. Porro, ordinarie loquendo, spatium trium hebdomadum breve esse putatur (n. 679: II. A., n. 105).

2° Qui culpabiliter nogligit restituere, si domino ex dilatione restitutionis damna eveniant, ea compensare tenetur (Croix, *lib.* 3, *p.* 2, n. 252).

30 Qui totum statim reddere nequite debetjnartenK auarn potest, rest it livre; debet identidem modica seponere, et hoc modo paulatim restituere totum, aut aliquem laborem facere in favorem creditoris, aut quoddam donum ei quandoque offerre (*Prax. Conf.* n. 13).

800. Quaestio. #1 *restitutioni obnoxius iustam habet causam differendi rcdilutipnein, an teneatur deinde omne DAMNUM RESTITUERE, quod creditor EX iulatio nY: patitur.*

Ifap. Did. Sj restitutio est ex re arrepta, non tenetur; qui.i tunc retentu» non est iniusta.

Si vero restitutio ex delicto wt, quidam existimant neque in hoc casu eum teneri; cum creditor tunc teneatur dilationi consentire. Sed,.communius et proliibilins docetur ipsum teneri; quia. etd iuste dilatio non sit rausa culpabilis damni, talis tamen fuit iniusta acceptio vel damnificatio (ll. 680, 703, *dub.* 2).

Nota. Do absolutione et monitione pernitentis. qui ad restitutionem tenetur, vidi* tractatum de Poenitentia, *tom.* II, n. 449, ç. 2.

*Articulus II.***Locus et expensae.**

801. — Expensae plerumque propter locum faciendae sunt. Duplex porro est adhibenda distinctio; vel enim restitutio debetur a possessore bonae fidei titulo rei acceptae, vel lebetur ex delicto seu iniusta acceptione.

,V4

Principia. — I. *Possessor bonae fidei satisfacit, si restituat in loco ubi res est*, nisi ad dominum, utpote absentem, mittenda esset, et tunc id domini fieri debet sumptibus. Ratio est, quia possessor bonae fidei ad nihil nisi ad rem acceptam tenetur, ac de cetero indemnitas manere debet. In dubio domini voluntas per litteras sciscitanda est.

II. *Restitutionem ex delicto tenetur debitor propriis expensis jacere in eo loco, ubi creditor moratur*, vel ubi iste rem possideret, si inique ablata non fuisset, deductis tamen expensis, quas ipse dominus pro re servanda vel transferenda facere debuisset. Ratio est, quia creditor servari debet indemnitas, et hoc sufficit.

802. — Quaestiones. Quaer. 1°. «*fur teneatur rem ablatam cum QUANTO?UMQUE damno suo restituere.*

Resp. Sententia communissima et probabilior negat; quia iustitia, cum sit virtus, et prudenter praecipiat aequalitatem servari, obligare non potest ad restituendum cum quocumque debitoris damno; hoc quippe esset contra charitatem, et nemo prudens dicet creditorem posse rationabiliter id exigere (n. 598).

Quaer. 2° *Quaenam mensura damni assignanda sit, ut debitor compensetur a restitutione facienda creditori,*

Jfegp. Probabilius generatim fur non excusatur nisi expensae ultra id quod est in ipso debito, Ceterum haec quaestio olim a Theologis disceptata est. Iam plerumque saltem supervacanea evasit, cum ree aut certo poenitentia modicis unius quovis fero gentium ruitii possit. Si quando res ipsa non nisi cum fletu damno transmitti posset eius pretium ex praesumpto domini consensu mitti debet, ut tradunt 1° 1). (n. 598) // .1., n. 65).

Articulux /1/.

Periculum.

803. - Quando debitor nequit immediate creditori restituere, hive quia hic oet absens, sive quia cat periculum infamiae, et propterea per alium debitum transmittit, contingere potest rem, quae restituitur, non pervenire ad credito-rem, sed, vel casu perire, vel furto subtrahi. Quod si eveniat, quaeetio movetur num res pereat creditori an vero debitori, qui proinde denuo eam creditori resti- tuere tenetur. Hic iterum distinguenda sunt debita ex re accepta et ex iniusta acceptione.

804. — Principia. I. *Debitor ex re ACCEPTA non tenetur rem alienam domino transmittere proprio perimito*, modo ea, qua par est, praecautione usus fuerit ad rem tuto mittendam. Ratio est, quia, secius:^jculpa, res perit domino, et possessor bonae tldei restituere non tenetur nisi in quantum factus est ditior.

II. *Debitor ex delicto, si rex missa ad dominum non percental*, NON liberatur, *sed tenetur ad iteratam solutionem*, quoadusque ere- ditor eam acceperit, licet debitor sit extra culpam. Ratio est, quia debitor ex delicto tenetur omnia damna laeso reparare; ergo etiam damnum interitus rei. Excipe, si debitor rem committat personae ab ipso creditore designatae vel approbatae; quia tails homo gerit personam creditoris, et perinde est ac si res creditori ipsi tradita fuisset.

805. — Quaestiones. Quaer. 1° *Si debitor ex delicto restituit per virum fidelem a se sponte electum, ixque cx insperato infidelis rem sibi retinet, an teneatur iterum restituere.*

Hexp. lix sententia communi et tenenda, *affirmatire*: quia debitor e.\ delicto tenetur dominum reipsa indemnem reddere, proinde tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctoree), quod domino evenit ex iniusta sua ablatione; ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet hie damnum domino resarcire (n. 701; II. A., n. 106).

Quaer. 2° *Quid nero, si, dum dominus est certus, Confessorius im- prudenter imponit furi ut restituat pauperibus pro anima domini, et ille hoc facit.*

llesp. Plures probabile censent posse furem excusari; tum quia do- minus non debet 0880 invitus quod quis Confessario bona tide indicanti obediat; tum quia, si denuo ille restituat, dominus plus recipiet quam

I
I
I
I
I

I
|

f
I
|

je

creditum suum, recipiendo et creditum et bonum spirituale per eleemosynam illi applicatum.

Huic resolutioni S. Alf. non acquiescit, secundum sententiam communem in praecedenti quaestione probatam; pene eadem valet ratio. Verumtamen eum, qui vult primam opinionem sequi, nec etiam audet damnare (n. 701; II. A., ». 106).

In praxi prudentia persaepe suadebit obligationem *iteratae* restitutioni* dissimulare, ne debitor mala tide omittat, quod secus bona tide omittet.

Articulus / Γ.

Modus.

806. — **Principium.** *Restitutio facienda est eo modo qui sufficiat ut res perreniat in manus domini rei creditoris:* quocumque enim modo res in potestatem domini perveniat, attingitur finis praecepti restitutionis et iustitiae commutativae, scilicet aequalitas, ut nimirum dominus habeat tantum quantum habere debet.

I nde *per* *xr* nihil reb-rt ut rum debitor pafamWl elatu, per se vel per alium restituat, dummodo restituat. Vernmlamen *per accidens* interest ut debita ex delicto *occulto* occulte etiam restituantur, ad vitandam infamiam vel aliud incommodum debitoris. Debita vero ex delicto *publico* intaroum etiam publice restituenda sunt, non ex iustitia quidem, sed ex (•halitate, ad tollendum scandalum et offensam aliorum; nisi alia ratione scandalo occurri queat.

Ad haec, (piando restitutio ex delicto debita etiam occulte nequit fieri a debitore, nisi cum periculo infamiae vel alterius incommodi, jjiir inquirat occasionem restituendi *per tertiam personam* lidelem atque eg-crctain, miae loco debitoris, per8ona~innominata, domino vel dainnilirato JXdJluat : (pialis persona idonea censetur Parochus vel Confessorius (». 676).

807. — **Quaestiones.** *Quaer.* 1° *An ralcat restitutio per simvlatam DONATIONEM FACTA.*

Rcsp. Afirm., dummodo enim dominus totum id accipiat. quod sibi debetur, servatur aequalitas, quod solum iustitia ex postulat. *lAcd* quoqQue eo modo restituere, si insta subsit causa, puta si aliter sine periculo infamiae fieri nequeat (*Prax. Conf., n. 13: Sporer, tr. I, cap. 1, n. 5*).

Quod si creditor ex gratitudine redonet, donum ei restituendum (»t; eiusmodi enim redonatio nititur errore substantiali; si namque redonator «civisset primum donum moram fuisse restitutionem, non redonasset utique.

QUAER. 2° *Quomodo restituenda sint furta rei DAMNA REIPVBIJCAE illata.*

Ilrsp. Dist. 1“ Ubi existit, modus *legalis*, quo restitutiones illae suscipiantur, cum sufficientibus conditionibus, quibus ad aerarium publicum certo pei veniant, haud dubio modo legali Republicae restitutio facienda est.

Tali» modus est v. g. mittere summam pecuniae ad Ministrum aerarii publici, qui summam acceptam in diario officiali vulgare debet; item comburere obliuionem aerarii, vel *nyngraphas inennae nummariae*, modo haec sit institutum publicum ipsius Gubernii. Fieri etiam potest invalidas reddendo *tesseras*, quibus pretium pro transvehendis litteris solvitur.

2“ Ubi non existit, modus *legalis*, quo conblare possit, summam restitutam revera in aerarium publicum refundi, satisfieri videtur restituendo pauperibus; eo enim pacto restituitur meliori quo fieri potest modo (Carrère, *De iust.*, n. 1240).

3» Jectus modus quoque est debitam summam iis causis piis tradere, quae certo a Republica iniustum damnum passae sunt, e. g. scholis catholicis, ubi ea subsidia non accipiunt, ad quae ius habent; sic enim exercetur legitima compensatio.

Qua eii. 3° *Quomodo restitutio facunda sit societati* ^{/l*X A-44Λ V,} *vsseciratio* ^{is.}

liesji. .per se utique restitutio facienda eat societati; at practice saepe licitum erit ~~rosi~~ ita pauperibus vel causis piis ‡.

Etenim: 1° In praxi saepe difficile est pet viam tutum indicare et adhibere, quae iustitiam ad aerarium M»ietati» pertineat; metuendum enim est ipe officialos societatis pecuniam sibi injuste retineant. 2° Non tam aerarium ass«curationis, (quam *actionum* possussores reipsa ex voluntariis incendiis damnum patiuntur; sed horum tantus solet eeso numerus, ut singulorum damnum gravo non sit. 3° Societates ass«curationis minorum quidem aedium periculum totum suscipiunt, pro aedificiis autem maioribus totum periculum in se assumere non solent, sed hoc cum pluribus societatibus subsidiariis seu redas.H(rurationis dividunt. Cum porro in restitutionibus, quae ad aerarium societatis mittuntur, numquam indicetur utrum pro maiori an pro minori aedificio restitutio fiat, sed contra, ne incendiarius enotescat, per partes et ex diversis locis summa mittatur, ideo societati ass«curationis nunquam constare potest utrum summam restitutam sibi vindicare possit, an vero inter societates subsidiarias dividere debeat; quare ipsa societas non poterit summam restitutam sibi retinere. neque debebit eam cum societatibus subsidiariis dividere.

Attentis hisce rationibus, nimirum tum supradicta difficultate, tum singulorum actionum possessorum modico damno, tum dicto iure dubio societatum, ubi haec occurrunt in praxi satius erit, et tutum in conscientia, summam restituendam in pauperes aliave opera pia impendere, quemadmodum et ipsi societati facere incumberet ‡.

Nota. Si ass«curationis societas *publica* est, se. ad fiscum pertinens, restitutio ei facienda est secundum regulas supra (sub c. 2a) datas.

’) De finitio tu luohxmtlonls cfr. Infra n. 9811.

*) Sunt tamen qui Heverlne Indicabunt quin nettonarii rotirftituunt unam perinani moratam, «odrtatein xvll. (wucurtitlouta. et noni communie laeditur cum gravi damno Haletât In. Cfr. VerincrM’h, II. n. 191.

808. — Nota pro praxi. Cum S. Carolo Borromaeo in sua /«
structione de Sacr. Poenit. confcissarium monemus ut non sine iusta
t;nisa assumat munus restitutionem exsequendi pro poenitci
Quod si hoc munus in se suscipiat, cautela'opiïis est; unde: 1° si de
notabili summa agatur, poenitensque rogatus approbet, curet Con-
fessarius ut creditor apocham ei tribuat, quam poenitenti exhibeat;
ad praecavendam nimirum omnem suspicionem contra Confessorii
probitatem, omneque periculum pro poenitente ne forte postea co-
gatur iterum solvere. 2° In dicta, apocha prorsus non nominetur
poenitens, ut patet; quinimo maxime caveat ('onfessarius ne ulla-
tenus innotescat ei, cui iit restitutio. Demum 3° plane eo modo
procedat ut omnem speciem cupiditatis subterfugiat.

Caput VII

CAUSAE EXCUSANTES IV RESTITUTIONE

ûf «4^

809. — Praeceptum rOHtitudiendi, utpote etiam affirmativum, facilius admittit
excusationem quam praeceptum more negativum non furandi; quia in praecepti
mer0 negativis* cum solum prohibeatur actio* minus exigitur a subdito, idvoqu
diflirilius excusatur; in affirmativis vero exigitur et abstinere a malo ot fa<w
aliquod bonum. <ni<>d plus est, quapropter facilius excusari potest. Ideo dominm
minus est invitus, quando quis non restituit, quam QUIindo furatur; nam fai-iliu-
est homini non auferre, quam reddere quod iam possidet, eum ad hoc requiratur
actio positiva contra seipsum (Lugo, dittp. 13, n. 49).

Inter causas, quae excusant a restitutione, aliae obligationem
penitus extinguunt; aliae suspendunt dumtaxat, quamdiu causa
durat.

Articulus 1.

Causae exstinguentes restitutionis obligationem.

810. — Sunt: L° *remissio* sive condonatio creditoris, libera et
valida; valida, i. e. facta ab eo, qui de rebus suis disponere iure
potest.

2° *Compensatio publica*, i. e. adaequatio mutuorum debitorum
inter se, si debita sunt rerum eiusdem speciei; v. g. debes mihi 100
ex venditione, et ego tibi 100 ex mutuo; tunc enim obligatio extin-
guitur, ac juste quisque pecuniam suam retint.t.

3° *Solutio fatta creditori creditoris sui*: quia et hoc modo fit compensatio; liberare enim quempiam a debito 100 francorum perinde est ac ipsi illos solvere.

1° *Praescriptio legitima*, sive requisitis a iure conditionibus vestita; do (pia n. 681 (?/ 700; IL A., n. 116).

5° *Compositio cum S. Pontifice*, i. e. debiti remissio, sive totalis sive partialis, auctoritate S. Pontificis ex iusta causa facta. Obtinet quoque bona ecclesiastica et bona incerta.

Quoad bona *ecclesiastica* interdum lit condonatio generalis omnium bonorum, initiate a Gubernio occupatorum et dein alienatorum; ubi haec facta non est, in quolibet casu pro compositione adeunda eat S. Poenitentiaria. Quoad bona *incerta*, compositio fit eo quod S. Pontifex unam partem debiti condonat, alteram piis causis addicit, de thesauro ecclesiae utilitatem supplendo quae domino obveniret, si totum debitum in eleemosynam datum fuisset. Haec compositio debitorum liberat etiamsi postea dominus comparcat. Suaderi v. g. potest sacerdoti, qui anxius est ob Missas cum materia dubia celebratas. Cfr. Mare, 18, n. 1092 (n. 592; II. A., n. 117).

811. — Quaestiones. Quaer. 1° *An condonatio praesumpta domini excuset a restitutione.*

Resp. Affirm. cum sententia communi, quando videlicet de voluntate domini prudenter dubitari non potest, quemadmodum diximus n. 716.

Hinc: 1° *Liberi*, ob praesumptam parentum condonationem, a restitutione plerumque eximuntur, nisi de magna pro parentum conditione pecuniae summa agatur (n. 700).

2° *Coniux* pari modo, ob praesumptam consortis condonationem, a damni communi dominio illati reparatione ex bonis privatis facienda nonnumquam excusatur.

3° *Elmuli*, propter praesumptam heri condonationem, ab esculentis aliisque huiusmodi parvi pretii rebus restituendis excusantur (Marres, *lib.* 2. n. 140).

QUAER. 2° *An debitor donans aliquid creditori suo IMMEMOR ÆBΓΠ, excusetur a restitutione.*

Pesp. Contran. 1* sententia communior et valde probabilis negat; quia non potest unius solutione satisfieri duabus obligationibus, uni nempe ex titulo iustitiae», alteri ex titulo gratuita donationis acceptatae.

2* Sententia etiam probabilis affirmat, quoties certo praesumitur debitor, si debiti ineinor fuisset, nequaquam donaturus fuisse; quia praevalet voluntas actualis, ab initio habita a debitore, solvendi debitum quod contrahebat, ut pote quae prior et potior est, quaeque habitualiter perseverat, donec revocetur.

Id concedunt ipsimet DD. adversarii in casibus similibus adimpletioni voti et poenitentiae sacranientalis. Deinde oblivio debiti officit ut donatio fuerit omnino involuntaria, utpote facta per errorem qui causam dedit donationi; quapropter hinc rescindibilis potest a donatore. Nec obstat debitum certum non compensari solutione probabili; quia haec regula valet quando probabilitas versatur

circa *factum* solutionis: siquidem solutio probabilis aequaro nequit debitum certum; sed in casu nostro factum solutionis est certum, probabilitas vero est iuris circa effectum illius, quod scilicet per solutionem illam debito sit probabilior satisfactum. qua probabilitate debitor recto uti potest (n. 700; IL A., n. 120).

Quaer. 3° **Jn** interitus rei debita e *excuset a restitutione*.
Jiesp. Recole dicta n. 756, SOI et 805.

Articulus II.

Causae suspendentes restitutionis obligationem.

Causae cuiusmodi duae diatinguntur: impotentia debitoris, et cessio bonorum; hic agemus de priori tantum, de cessione bonorum autem infra n. 875, ubi de solutione debitorum ex contractu.

812. — **Principium.** *4 restitutione excusat impotentia, non modo physica, quando debitor nihil omnino habet unde, restituat, rerum etiam moralis, i. e. magna restituendi difficultas; quia secus creditor irrationabiliter vellet sibi fieri restitutionem.*

Ad impotentiam moralem referri (Utbent: 1° *iravis inopia* seu *cessitas* debitoris vel suorum, et multo magis si necessitas extrema t

Circa necessitatem *extremam* advertendum est. quod si debitor sibi nequeat subvenire, nisi per bona quae restituere deberet. non tenetur ea restituere et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate versetur, imo etiamsi res debita ipsamet exstet; quia tunc bona fiunt communia. Excipe tamen, si praecise *ob subtractionem illius rei* dominus in extremam necessitatem comectue sit; quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, perinde est ac eum occidero; unde tunc melior debet esse conditio domini prius paridentis (n. 701, 702).

2° *Deiectio e statu suo iuste acquisito*: puta si vir nobilis se famulis et equis penitus privare; si civis primarius obire artem mechanicam, aut civis honestus fieri operarius deberet. Tenentur tamen eiusmodi debitores diminuire statum suum, quantum possunt, dimittendo luxum, superfluos famulos, equos, convivia non necessaria, etc., ut restituant quantum valent.

Contra vero, si «pris fraudibus, furtis above modo iniusto ad statum pervenisset. tenetur cum iactura status restituere; quia tum restituendo non cadit a statu proprio, sed revertitur ad eum. (pii erat proprius illius. Advertendum tamen, quod si haec iniustitia occulta sit, subintrare posset alia causa oxeusann infra 4v loco posita.

Sunt qui non excusant debitorem, qui propria culpa, ludis nempe et commissationibus, in miserum statum devenit: «sed in hoc casu, inquit S. Alf. mihi et aliis doctis iunioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum inchoatis acquisiverit ♦ (n. 698, 702).

CAI'S VE EXCUSANTI» A RESTITUTIONE

3° *Damnum multo maius* damno creditoris, in bonis «nis eiusdem ordinis. Quam ob rem non tenetur v. g. opifex instrumenta vendere, quibus artem exercet, ut ex pretio restituat. Qua de re consule dicta ». 801 et 802.

Cessatio lucri autem non e«t causa iusta differendi restitutionem; aequum enim non eat creditorem rebus suis privari, ut debitor ex eis lucretur; excipe si quando ex dilatione creditor nullum damnum passurus esset (n. 697; H. A., n. 117).

Si autem *aequale damnum* creditori provenerit, restituendum esset; (plia in pari causa melior est illius conditio. Hinc si qui» alterius famam laesit, cum propriae famae iactura illam restituere debet (Marres, *lib.* 2, n. 150).

•1° *Grave detrimentum in bonis olrioris ordinis*; puta periculum animae suae aut suorum; similiter periculum mortis, carceris, gravis infamiae, etc., nisi iactura famae sit minima respectu damni in bonis creditoris (n. 698; II. A., w. 117).

Propterva: «) a restitutione facienda excusatur *paterfamilias*, si periculum immineret ne uxor aut filiae ob paupertatem se prostituant.

b) *Mulier adultera* non debet cum periculo famae fateri adulterium ut praecaveat damnum, quod ex nata prole illegitima liliis legitimis imminet.

c) *Coniux*, ut restituat, non tenetur consorti patefacere quaenam iniusto ex bonis communibus usurpaverit.

d) *Notarius* non tenetur falsum a se confectum instrumentum, neque testis falsum a se datum testimonium pandere, ut damnum in bonis fortunae aliis illatum cum gravissimo famae suae detrimento et carceris periculo reparent. Tenentur tamen eum damno fortunae etiam graviore.

Testis vero, qui falso testimonio alterius famam, libertatem aut vitam in discrimen adduxisset, deberet cum *pari* periculo damnum alteri illatum reparare; quia in pari causa melior est conditio innocentis.

r) *Debitor, qui bonis cessit*, sed quaedam iniusto celavit, non tenetur hoc postea creditoribus revelare; quia propter fraudulentam bonorum cessionem periculo gravissimae poenae se exponeret. Tenetur tamen alia via, si possit, damnum datum reparare (Marres, *lib.* 2. n. 119).

l) *Debitor* non tenetur restituere rem, qua dominus abusurus est *ad peccandum*; quia restitutio, ut ait S. Thomas (II-II, 7. 62, a. 5 ad 1). spectat utilitatem eius, cui restituitur; omnia enim, quae possidentur, ad utilitatem referuntur.

Imo, si dominus praevideatur abusurus in *damnum tertii*. ot debitor posset sine graviore vel saltem aequali damno suo rem negare, restituendo peccaret, iuxta dicta n. 783, et quidem non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam; quia proximus ius habet ne quid alteri tradatur in eius perniciem.

Hinc domino reddere non licet pugionem, quo seipsum aut alium occisurus est; libros et picturas, quae non nisi pravo usui inservire possunt : excusat tamen proportionali damni periculum (n. 697).

lui. in. tract. vu. pars i. sectio ni. h). caput i.

813. — Quaestio. *An in gravi necessitate teneatur debitor restituere, si creditor pari necessitate laborat.*

Resp. Hist. Si creditor iam patitur necessitatem, debitor vero restituendo in illam delapsurus sit, certe tenetur restituere; quia in pari necessitate potior est conditio creditoris.

Si vero uterque in necessitate gravi iam constitutus est, plures merito probabile censent restitutionem differri posse; quia tunc restituendo debitor sustinere deberet damnum multo maius quam creditor. Excipiunt tamen DI)., si res furto ablata ipsamet adhuc exstaret penes debitorem, vel creditor propter illius rei furtum in gravem necessitatem lapsus esset (//. 7o3; II. A., n. 119).

h') DE RESTITUTIONE SPECIATIM

814. — Postquam iam egimus de restitutione generatim, dicendum modo est de restitutione facienda propter varias iniurias particulares: quae quidem in quatuor genera dividuntur, secundum varietatem bonorum, circa quae versantur, nempe circa bona spiritualia, circa bona corporis, circa bona famae et honoris, et denique circa bona fortunae. Sed, quia de restitutione facienda circa bona spiritualia satis dictum est n. 395, 396, circa bona vero famae et honoris dicetur in sequenti tractatu, restat ut hoc loco agamus de restitutione facienda circa bona corporis et bona fortunae. Ad haec pertinent homicidium, stuprum, et adulterium; quibus iungimus duos casus defraudationis, scilicet tributorum et conscriptionis militaris; de quibus nunc singillatim disserendum erit.

t

Ca p u t I.

RESTITUTIO OB HOMICIDIUM

815. — Praenotandum. Videndum est quae damna restituenda sint, et quibus personis. Pro cuius rei intelligentia sciendum est duplex hic distingui damnum: alterum *personale nempe* privationem vitae, aut membri seu corporis laesionem; *renie* alterum, quod consequitur in bonis fortunae. Damnum π η l» subdivideitur in damnum *antecedens mortem*. sLniors non sequatur continuo, atque illud est quod directe ipsi laeso infertur, puta impensae curationis, lucrum cessans infirmitatis tempore: et damnum *subsequent mortem*, quod ex morte oriturjdik> puta privatio sustentationis et lucri, quae occisus arte sua et industria familiae suae comparasse! in futurum, si necatus non fuisset.

816. — Principia. I. *Homicida eiusvc haeredes, compensare tenentur omnia damna REALIA quae PER SE ex homicidio proveniunt, et saltem confuse praevisa fuerunt.* Ratio, quia ille eorum causa ellicax est (n. 626).

Pro damno autem PERSONALI, videlicet pro vita, membro amputato, probabilius nihil restitui debet, cum aestimationem non recipiat, prout dictum est n. 744. Attamen, si mutilatus membro amisso subroget membrum artificiale, mutilator tenetur huius expensas solvere.

11. *Illiusna* MORTEM ANTECEDENTIA ad aequalitatem restituenda sunt ipsi laesu, vel, eo mortuo, omnibus eius haeredibus. Ratio est, quia omnes haeredes succedunt in iura acquisita defuncti, suntque praefata damna debita contracta cum defuncto (n. 631).

III. *Damna* MORTEM SUBSEQUENTIA UXORI, FILIIS, PARENTIBUS restituenda sunt pro rata spei. Ratio est, quia illi laesi sunt in bonis quasi propriis et iure sibi debitis, cum unam vehiti personam moralem, id est, unam familiam, cum defuncto constituent.

Porro, praedicta spes aestimanda est secundum tempus, quo defunctus verisimiliter victurus fuisse creditur, spectatis aetate et viribus eius («. 631). In praxi, advertit Logo, optimus satisfaciendi modus est pacifica transactio cum dictis personis (disp. 11, n. 47).

Nihil autem restituendum est, si damnum reipsa non sit secutum; v. g. si defunctus nihil comparare solebat, utpote opulentus vel impotens, nullam artem exercens, aut si alius eius locum suppleat, vel si uxor postea aequo commode nupserit (a. 631) †.

IV. *Damna* MORTEM SUBSEQUENTIA ALIIS, v. g. aliis consanguineis, etiam fratribus, creditoribus occisi, iis quibus defunctus benefacere solebat, non sunt restituenda, nisi homicida ea damna intendisset. Ratio, quia haec per accidens sequi videntur ex homicidio; iustitia autem non obligat ad non apponentia ea, ex quibus per accidens sequitur aliquod damnum. — Dixi autem nisi ea damna intendisset, nani tunc erga illos contra iustitiam peccat et ad restitutionem tenetur; quisque enim habet ius ne vi impediatur a bono in se consequendo (n. 632, 633, 631).

817. — Quaestiones. Quaeritur. 1^a. «a restitutione lucri cessantis usque ad mortem trucidati deduci possit pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset.

Resp. Affirmant aliquot, negant vero communius. Sed rationabiliter sententias conciliant Bonacina, Molina et Rebellas, dicentes illud tantum detrahendum, quod praesumitur occisus libenter daturus fuisse pro exemptione a labore («. 639).

) Advertatur, otium expensarum funeri non debetur, quippe quae non sunt in rebus, sed in personis fulgent; unde forte occurrere non debet. v. g. extra patrium. malon fieri oportuerit (n. 631h)

Quaer. 2° .Im homicida ab onere restituendi liberetur per remissionem OCCISI ante mortem.

Resp. Communiter affirmant; quia haeredibus non fit iniuria, nw in quantum ipsis in bonis morituri praejudicatur contra huius voluntatem; cpiare, sicut per moriturum acquirunt ins, ita per illum amittunt. Attamen pater peccaret contra pietatem ea damna remittendo in uxoris et filiorum praeiudicium. Probe deinde advertatur, facta remissione *iniuriac* secundum legem charitatis, non censi propterea factam remissionem *damnorum* (n. 630; II. A., n. 86; Lehm., n. 1181, sub 5).

Quaer. 3° Si homicida MORTE plectatur, an haeredes eius excusentur « restitutione damnorum, quae ex occisione consecuta sunt.

Resp. Negandum est cum sententia communi, poena enim satisfacit — justitiae vindicativae. non vero commutativae. Excipe tamen probabiliter, ~ si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes laesae praesumuntur condonare; nisi res aliqua furtiva adhuc, exstaret, vel damnum esset valde grave (n. 705; II. A., n. 90).

Quaer. 4° .4« ad restitutionem damni teneatur INVASUS, qui quidem in sui defensionem occidit, excessit tamen moderamen inculpatae tutelae.

Resp. Negant aliquot; quia invasor sciens et volens se huic periculo obierit.; scienti autem et volenti non iit iniuria. Attamen communiter et probabilius affirmant, si *deliberate* excesserit; quia excessus in defensione fuit causa iniusta mortis aggressoris; nemo quippe auctoritate privata ius habet alium occidendi nisi ad defensionem suam necessarium sit (n. 637).

Quaer. 5° .4m provocans ad duellum restituere teneatur, si acceptantem occidat.

Resp. Affirmant nonnulli; (pria provocatio fuit veni damni causa. Sed alii probabilius negant nisi vi eum coëgit: (pria provocando peccat (pridem contra iustitiam quantum ad damnum *vitae*, sed, dum alter pugnam volens acceptat, pugnando iam non peccat contra iustitiam quantum ad damna *fortunae* (n. 638).

Quaer. 6° An provocans ad duellum restituere teneatur, si provocatus, ob duellum negatum, ab exercitu expellatur, vel alia damna subeat.

Resp. Negandum videtur; quia provocatio in casu non est nisi causa per accidens seu occasio damni.

818. — Nota. Quae dicta sunt de obligatione restituendi pro damnis ex homicidio secutis, applicanda sunt similiter ad damna ex mutilatione, percussione vel alia laesione in corpus proximi.

Caput IL

•*TUC4..OK
RESTITUTIO OB STUPRUM >) r

819. — Damna» quae 6X atupro wqui nata >unt. hacc nuim-rantur: l dam-num *pertonate*, ncinpo iacrfini virginitatis, quod damnum reparari nequit; 2° damna *rcalia*, nimirum: a) infamia, ai stuprum pernotescat, unde difficultas conveniens ineundi matrimonium; b) onus prolis educandae, si edita fuerit; r) il-legitimitas prolis.

Quae dicturi sumus de defloratione virginis, applicanda quoque sunt vio-lationi honestae viduae, vel puellae occulte corruptae, quae virgo adhuc putatur (n. 641 *in fins*).

Prius loquemur de stupro sine promissione matrimonii: postea de stupro sub promissione matrimonii.

Articulus /.

Stuprum sine promissione matrimonii.

820. — Principia. I. *Si delictum maneat occri.TPM, solius stupri ~ WL causa stuprator non tenetur quidquam puellae restituere.* Ratio est, quia, tunc nullum damnum reale sequitur.

II. *N/ crimen PERNOTESCAT, distinguendum:* 1° Si virgo lihere *cgusenscrl*, deflorator nihil tenetur ei restituere; quia scienti et con-scienti non iit iniuria; nisi ipse facinus propalaverit, quo facto tenetur omne damnum ex infamatione proveniens puellae et paren-tibus resarcire. 2° Si vi, metu, aut fraude *riolata* sit, tenetur stuprator — “* tam puellae qmmi parentibus omnia damna reparare, ita ut puella aequae bene mdmUaV. si violata non fuisset; ratio est, quia ipse est damni causa iniusta (n. 611). Inde consequitur, iniustum deflyni-toreni, si aliter damnum resarcire nequeat, teneri puellam ducere? sj insu velit (n. 649 *in fine'*, lib. 6, n. 1049).

Dictum est sub 2°: *tenetur stuprator omnia damna reparare*; casum tamen excipe, quo delictum clam patratum est et proles inde non orta. *alius* vero illud evulgavit; tunc enim *detractor* primo tenetur omne damnum ex infamatione proveniens reparare, conferendo nempe augmentum dotis,

Qnlil tlt stuprum cfr. supra n. «04. Hic munitur sensu vtliun Into, Ita ut etiam fomlca-tlnnem includat.

IU — Ar.HTNVH hAMKN, *Throl, Nor.* · I.

ut virgo aequè bene nubat; quia tunc ipse est iniusta istius damni causa. Deficiente detractore, stuprator restituere tenetur. Dico: si *prole* orti non sit: quia, si stuprator virginem impraegnavit, ipse hoc facto causam infamiae ac proinde damni iam posuit.

Nota. Si virgo iniuste violata postea aequè bene nubit, deflorator per se liber evadit ab omni restitutione. Nihil enim tenetur restituere praecise pro violatione virginitatis, quae irreparabilis est; neque pro damno, cum nullum secutum sit (n. 641, q. 1).

III. *Proles si nata fuerit, eodem modo distinguendum*: 1° Si virgo libere consenserit, iure naturae uterque parens tenetur pro rata et in solidum ad impensas educationis, donec proles sibi ipsi providere possit.

Praeterea debent ambo parentes prolem conceptam aut iam natam legali modo tamquam suam agnoscere, et per subsequent matrimonium legitimitate donare, ne maneat infamis, et haereditate debitaque educatione privetur. Cessat tamen haec obligatio, si grave obstet incommodum (Marres, lib. 2, n. 299).

2° Si *oppressa* fuerit, solus stuprator tenetur impensas educationis sustinere: in huius tamen defectu, puella ex pietate supplere debet, cum sit mater prolis; sed ipsa tunc servat actionem contra violatorem suum, qui totum damnum restituere obligatur. — Insuper, si velit puella, debet eum ducere ad legitimandam prolem.

821. — Quaestiones. Quaeritur. 1° An deflorator puellae consentientis teneatur parentibus restituere damnum bonorum, ipsis obveniens propter dotem, quam augere debent ad filiam in matrimonio collocandam.

Hespondetur. Communissime negatur; quia puella est domina corporis sui quoad usum illius: unde, sicut potest libere nuptias respuere, sic potest sine iniustitia erga parentes ad illas minus aptam se reddere, consentiendo in suam deflorationem; consequenter neque deflorator iniuriam parentibus facit puellam consentientem deflorando (n. 641, dub. 2).

Quaeritur. 2° An deflorator precibus repetitis importunis renjunctis ad consensum induxit, numquid teneatur damna secuta reparare.

Hespondetur. Negatur communissime; quia eiusmodi preces non adimunt libertatem consensus, cum puella facile possit, si serio velit, moleetiam illam propulsare. Quod eodem multo magis valet de munibus aut promissis.

Excipiunt tamen duo: 1° si accedant minae vel metus reverentialis. 2° Si preces adeo importunae et frequentes essent, ut puella vexationem illam minime detrimentum aestimaret (piam virginitatis suae iacturam; tunc enim sollicitatio tam vexatoria vi assimilatur: in praxi nihilominus, bene addunt, rari^ime id contingit, cum puella facile possit irascendo vel aliter a sollicitante se liberare, 3° Si vir incipiat tactibus et osculis vim puellae inferre, etiamsi illa postea libere

RESTITUTIO OB STUPRUM

consentiat deflorari; quia per antecedentem illam violentiam vir eoastituit eam iu proximo periculo consentiendi in copulam. 4" Si vir discedere nolit, et virgo ideo consentiat, quia timet infamari si cum illo ab aliis sola reperiatur. In his tamen et similibus casibus tenetur violator ad partis tantum, non ad totius damni reparationem (*n.* 641, *i/. till.*).

822. — Nota pro praxi. Quando stuprator damnum pecunia compensaturus est, expedit, ut de quantitate summae cum damnum passis componat, summamque totam mox solvat, ne forte periculosum commercium continuetur aut debiti solutio omittatur.

Articulus II.

Stuprum sub promissione matrimonii.

823. — Principium. *Stuprator qui sub promissione matrimonii a virgine copulam obtinuit*, ex hystitm tenetur eam in uxorem ducere, *etiamsi fecte promisit*. Ratio est quia ipsum ius naturae exigit, ut decipientes in contractibus in poenam suae fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde etiam deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere, idque etsi promissio nulla esset ob non servatas solemnitates ab Ecclesia praescriptas. Accedit quod deflorator virgini numquam reddet aequale, nec damnum adaequate retieiet (*n.* til2).

Verumtamen haec regula plures admittit exceptiones; puta: 1° si puella ex verbis aut aliis indiciis facile potuit fallacem animum promittentis perspicere, veluti (piando si esset longe ditior aut nobilior. 2" Si ex matrimonio timeatur malus οχιΓ'ιβΓ'ηηI dedecus familiae. 3° Si virgo condonet viro obligationem matrimonii. 1" Si ipsa vel parentes eius nuptias renuant. 5" Si puella iam corrupta erat (*n.* 613-646).

Ceterum, quando puella ex fornicatione gravida est, obnixe inducendi sunt ambo ad matrimonium, nisi obstet incommodum; tum propter scandalum praecavendum, tum propter prolem legitimaudam meliusque educandam. Sin autem puella oppressa fuerit, ipsa ad hoc urgeri nequit, ut patet. Recolo dicta /i. 820.

Caput III.

RESTITUTIO OB ADULTERIUM

824. - Damna realia quae ex <*> sequuntur, proveniunt ex prole illegitimae introductione in familiam, cum eiusmodi proles, ut ordinario contingit, iniuste marito supponitur quasi ex eo esset; tunc enim proles spuria expensis educatur familiae aditque haereditatem cum filiis legitimis. Si proles ex adulterio non nascatur aut exiguo tempore vivat, damnum nullum consequitur.

Principia. I. *Quando crimen ex mutuo consensu patratum erit, uterque complex tenetur in solidum compensare omnia damna putativo et filiis legitimis inde obvenientia.* Ratio est, quia uterque est illorum causa totalis efficax et iniusta (n. 651).

II. *Quando adulter vi, metu, aut fraude consensum mulieri» extorsit, tenetur ipse sors totum damnum reparare.* Ratio est, quia tunc ipse solus est totius damni causa.

III. In dubio *utrum proles sit ex adultero an vero ex marito, adulter liber EST ab omni restitutione;* tum quia matrimonium possidet, et ideo filius legitimus esse praesumitur donec constet de opposito; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare ob obligationem dubiam (n. 657).

825. — Resolutiones. 1° Restituenda sunt : a) patri putativo expensae educationis prole adulterinae, in quantum ipse ad eas contulit; b) filiis legitimis portio haereditatis quam spurius recepit, in quantum inde eorum portio legitima laesa est : imo, casu quo pater adulterio non consenserit, etiam reliqua pars restituenda erit; quodsi proles legitima nulla adsit, haereditas, (quam spurius a patre putativo decepto accepit, restituenda est huius haeredibus, (pii iniuste ea defraudantur.

2° Adultera, si bona propria habeat, ex iis restituere debet, per donationes, legata, contractum, etc. Si non habeat, vel illa non sufficiat, debet, quoad potest, aliis industriis damna compensare, puta diligentius administrando familiam, propriis sumptibus parcendo (n. 652).

3° Si damnum reapse iam secutum est, quamprimum reparandum est, sicut quodlibet aliud damnum. Si necdum illatum, debet reus ita res disponere ut tempore opportuno restituat ei, cui oportuerit, id omne quod spurius haereditate iniuste acquisiturus est. Quod si hoc in casu adulter morti proximus esset, tenetur statim restituere, per se vel per alium, pro rata probabilitatis vitae spurii, attentis aetate ac viribus eius.

826. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *An teneatur adultera se proder^{f.}e, «i nequii alia via damnum reparare.*

Hesp. Regulariter non tenetur delictum sibi revelare; propter ingentia damna, quae illi ex ista revelatione imminet, scii, gravis infamia, gravissima et perpetua discordia, imo quandoque saevitia (n. 653).

Quaer. 2° *A» teneatur spurius CREDERE MATRI asserenti illum illegitimum esse.*

Hesp. Communissime et probabilius negatur, contra paucos, etiamsi mater iuramento id confirmet; quia nemo tenetur credere uni testi, «t. i. probatissimo; idque maxime valet in tam probroso ac damnoso negotio; ideo ius habet exigendi ut illegitimitas *certis* probationibus sibi demonstretur, ita ut, si in foro externo proferrentur, spurius declaretur, v. g. si mater elan* ostenderet mariti absentiam tempore conceptionis (n. 654).

Quaer. 3° *An adulter teneatur damna reparare, si ipse non fuit causa suppositionis spurii, scilicet si ipse mulierem non induxit ad supponendam viro suo prolem reclusi suam, sed negative SE HABUIT.*

Hesp. Negant nonnulli. Verum longe probabilius affirmant alii communiter; quia ipsomet adulterio est causa moralis et proxima omnium damnorum, quatenus facto suo moraliter coegit matrem ad supponendam prolem, ne prodatur delictum suum. Excipe casum, quo adultera posset sim. infamia sua et sine periculo suppositionis prolem extra domum tenere et alere (n. 659; II. A., n. 101).

Quaer. 4° *Si adulteri sunt divites, et prolem exponunt brephotrophio. an teneantur huic expensas educationis refundere.*

Hesp. Contror. la Sententia affirmat; quia eiusmodi loca pia unice pro pauperibus instituta sunt.

2° Sententia, quam S, Alf, probabiliorem censui negat; quia brephotrophia non solum ad subveniendum parentibus pauperibus erecta sunt, verum etiam, imo potius, pro ipsis pueris spuriiis, ad eos liberandos a discrimine mortis tum aeternae tum temporalis, quam facile subirent ob infamiae timorem, si adulteri divites propriis impensis eos alere deberent. Quot enim parentes infamiae metus induxit vel ad procurandum abortum, vel ad prolem necandam!

Idem responsum valet pro fornicatoribus.

Qi aer. 5° *Quis restituere teneatur, si inter duos adulteros, qui eandem feminam cognoverunt, ambigatur utriusnam sil proles.*

Hesp. Probabilius neuter ad quidquam obligatur, quia nemo ad solutionem et restitutionem obligandus est. quamdiu non constet de debito; atqui fundamentum obligationis in hoc casu est paternitas; haec autem est dubia; ergo nullus tenetur prolem alere, quam suam esse non constat.

Excipe tamen: 1° si secundus adulter sciens adulterium patratum ab altero, advertit se secundo suo adulterio causam fieri incertitudinis, propter quam a primo adultero compensatio exigi noquit; in hoc casu ipso tenetur; 2° si ex com-

muni consilio adulterium patnirint. Rarissima erit illa advenientia et hoc cotisilium (n. 658). Recole dicta n. 768.

Praefatum responsum valet quoque pro fornicatoribus.

Advertendum tamen. Confessarium posse aliquam pecuniae largitionem velut satisfactionem sacramentaient imponere.

Caput IV.

RESTITUTIO OB DEFRAUDATIONEM TRIBUTORUM

827. — Notio et divisio tributorum. Tributa hic sunt omnes eae praestationes, praesertim pecuniariae, quas auctoritas publica sibi a subditis suis solvendas praescribit, ut ex iis bono reipublicae prospicere possit. Distinguuntur directa et indirecta. *Directa* sunt, unae directe personae vel possessioni eius iniunguntur, e. g. tributa capitum, fundorum, reddituum, capitalium, successionum, etc. *Indirecta*, quae directe in rebus negotiisve imponuntur. puta vectigalia et portoria; dicuntur autem indirecta, quia venditores enim merces suas vendunt, in pretio statuendo rationem habere debent tributorum. quae iam solverant, et idcirco haec tributa mercibus directe imposita, indirecte in emptores recidunt.

iUIC

828. — Potestas ferendi leges tributarias in auctoritate publica pise. resultat ex eo quod auctoritas publica servatis servandis valet praecipere ea omnia quae bono communi necessaria vel utilia sunt, imvero, auctoritas publica boni communis gratia ingentes sumptus facere debet; quos ergo, ubi alia emolumenta desint, a subditis repetat oportet. Probatur etiam ex S. Scriptura; Christus enim apud Matth. 22, 21, de tributis ait : « Reddite quae sunt Caesaris Caesari »; et S. Paulus ad Rom. 13,5-7: « Subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa praestatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal ».

C

Unde tributa imponere possunt Principes supremam potestatem habentes, Comitatus legislativi, Civitates et Communia iuxta leges regni ad quod pertinent; imo etiam Concilia et S. Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, (piando ad regimen spirituale opus est (» . <»15; can. 15(11 sq.).

829. — Conditiones iusti tributi. Tributa ut iusta sint, tres exposcunt conditiones: 1° *iustam causam*, quae est. necessitas boni communis, ad quam pertinent tum sustentatio Principis, magistratuum, officialium, etc., iuxta eorum dignitatem, tum sumptus necessarii ad communem civium utilitatem; 2° *proportionem tributi ad causam eius*, ut nimirum quantitas tributi non excedat mensuram causae: ne populus magis gravetur (piam eius bonum postulat; 3° *proportionem tributi ad personas, quibus imponitur*; non est enim iustum quod omnes aequaliter solvant, sed secundum facultatem et conditionem uniuscuiusque; plus namque a divitibus, quam a plebeiis exigendum est, ceteris paribus (n. 615).

Hodieduin Gubomia in dies maiora tributa exigunt, ad ingentem exercitus sustentandos, ad profusa salaria constituenda multis officialibus,, non servata iustitia distributiva; deinde pecuniam publicani non raro prMîgunt in causas inutiles, quin et nocuas, v. g. in theatra, aedificia luxuriosa; praeterea solent iustitiain violare in distributione subsidiorum, praesertim π-spectu Catholicorum, si suas institutiones propriis expensis sustinere, et adversariorum institutiones, scholas praesertim, tributis adiuvere coguntur. Demum, per tributa indirecta homines inferioris vel mediocris conditionis respectu divitum facile ita onerantur, iit tributa directa ipsis insuper imposita vix iusta dici possint ')■ Inde non desunt tributa iniusta.

830. — Qu a e r i t u r : *in dubio de iustitia tributi, num populi ad eius solutionem teneantur.*

Resp. Nonnulli affirmant; quia in dubio praesumendum est pro iusto praecepto Principis, qui auctoritatem possidet. Communis vero sententia negpt, uui^m dubio debiti melior est conditio possidentis, et ei, qui petit, incimilnt pruRaub debiti; atqui subditus possidet bona sua. et Princeps petit tributum ut debitum; ergo Principi probanda est tributi iustitia. Ad rationem oppositam respondetur, non eanidem fieri praesumptionem pro lege ac pro tributis, quorum plura a viris probis iniusta censentur, quae circumstantia praesumptionem illam magnopere extenuat: deinde, subditus non (enetur in dubio obedire Superiori, quando praeceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; quia in dubio favendum est ei, de cuius damno agitur; tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi, praeponderat possessioni Superioris, quemadmodum >i. 157, q. 3° ostendimus. ..

Praefatam tamen sententiam Auctores limitant ad nova incrementa tributorum; nam de antiquis censent ea praesumenda esse iusta,*'nisi semper adfuerit gravis suspicio''de cuiusdam tributi iniustitia, vel de cessatione causae (n. 617).

831. — Modus obligandi. 1° Leges tributariae iusta» *per se* ex quadam praesumptione videntur esse leges morales, non mere poe-

b Cfr. *l.im. Quartole-hr.* (100#). />.)t>3.

t/f.

miles; quum determinant obligationem moralem, iam lege naturali impositam, succurrendi dico quantum opus est auctoritati publicae in iis quae pro bono communi impendit *)

2° *Per accidens* vero nonnullae saltem leges tributariae, praesertim indirectae? sive ex mente legislatoris^sive ex aestimatione et praxi communi, esse vel fieri possunt mere poenales, ita ut ad solam poenam vel mulctam impositam subeundam in conscientia obligent (cfr. infra «. 832, 1, q. 1). imo iuxta nonnullos auctores omnes leges tributariae possunt esse mere poenales 2).

Qia erit ir e.r cuiusnam virtutis praecepto leges tributariae MORALES obligent.

Resp. Hae leges adstringunt subditos in conscientia ad solvenda tributa ex iustitia generali seu *legali*, quippe quae teneantur servare leges. At. quum iuxta supra dicta (n. 290) iustitiae legalis materia sint actus aliarum virtutum, quatenus ordinabiles sunt in bonum commune, ulterius quaeritur, cuiusnam virtutis actus in casu imperetur. Atque respondentium videtur esse actum virtutis iustitiae

z***
· ôûf

"^onunutajhvî(\

Etenim, expensae, quae auctoritas publica ob bonum commune facit, legitime ab ea fiunt nomine ('ouunviutath?.. Atqui, quoties quibus nomine alterius legitime debita contrahit, huic alteri ex iustitia commutativa incumbit obligatio illum qui debita contraxit indemnizandi. Ergo etiam Communitas ipsa auctoritati publicae ex iustitia commutativa retribuere tenetur ea quae pro ipsa elargita est. Quum autem Communitas nihil aliud sit nisi unio membrorum in bonum commune conspirantium, haec obligatio in ipsa membra pro diversis eorum viribus recidit. Confirmatur argumentum tum ex eo, quod auctoritas publica vi dominii alti possit de bonis subditorum disponere quantum bonum commune postulat; tum ex eo quod DD. antiquiores communissime, ut ait S. Alfonsus. obligationem iustitiae commutativae admittebant³⁾.

Neque obiiciatur iustitiam commutativam tantum intercedere inter personas privatae; hoc enim ita intelligendum est, ut non possit intercedere inter personas adaequate seu perfecte distinctas seu (piarum una non sit pars alterius; atvero, auctoritas publica qua talis adaequato distincta est ab ipsa communitate <piam regit; tum quia non est pare, sed tantum *proprietas* essentialis communitatis⁴⁾. tum quia etiamsi esset pars essentialis, tamen Communitas qua *regens* adaequate distinguitur a Communitate quatenus *regitur**).

¹⁾ Cfr. *Pastor bonus* (1908-1909), µ. 07.

²⁾ Cfr. Géntcot, n. 571; Blederlack In *Xrttschr. / k. Th.* (1899). µ. 16.1; Bucceroni, *M Isffibus*, n. 81; Bnll.-Palm., fr. III. n. 154; Sabetti, η. 171; Berardi, *I*rar. Con/M* (1051) 3155; (•roily. *Ik lusi, ct lure*, n. 1001-1023.

³⁾ Cfr. Inter recentiores Bouquillon, *Thrdt. mor. /ttfid.**, n. 228; Narres, */r /ia*/.* II. n. 196; Tanquercy, n. 591; Prflmmcr, I. n. 295; Sweens 2, n. 587-bln; et alios Ibi citatos.

⁴⁾ Cfr. Cathroin. *Phil, mor.*, n. 507; Gredt. *Etnn. Phil.*, n. 1007.

⁵⁾ Ne quis dicat tributorum proprietatem non esse panes auctoritatem publicani, -<*d

Notanda. 1° Obligatio *solvendi* tributa incipit non nisi post eorum-
dem extinctionem ('). Attamen, praeter obligationem solvendi tributa,
saepe etiam datur praescriptum *declarandi* vi legis res tributo obnoxias.
Haec lex facilius in certis saltem adiunctis mere poenalis fieri potest *).

2° Quod attinet ad *restitutionem* tributorum defraudatorum,
Lugo et Molina docent populum generaliter monendum esse ut
tributa petita solvat; post factum autem eos, qui *aliqua ex parte*
fraudarunt, non esse cogendos ad restitutionem seu suppletionem,
si certo vel probabiliter credunt in tributorum multitudine aliqua
esse iniusta, vel multitudinem ipsam esse nimiam, vel se. attenta
personae suae et negotiorum conditione, ex reliquis tributis, quae
non defraudarunt, ad necessitates publicas competenter contribuuisse
(w. (illi; II. A., tr. 10, n. 81).

3° Etiam si leges tributariae in aliqua regione mere poenales
reputentur» nihilominus manet obligatio legis naturalis pro
succurrendi auctoritati publicae in expensis necessariis faciendis.
In practice etiam in eo casu leges tributariae iustae. aiwad sqb,
stantiam saltem, nihilominus in conscientia observandae erunt. Cfr.
supra 1, n. 160, 1° s).

832. — Quaestiones. I. De tributariis. Quia er. 1° .1» peccant, et ad
restitutionem teneantur, defraudantes tributa INDIRECTA, quae sub magna
inulcta sunt imposita. arfaCZ

Hesjh Quoad peccatum: t° Certe peccant tum illi, qui exactores
eius in finem ne munere suo fungantur» quia saltem cooperantur ad pec-
catum; tum illi (pii violenter resistunt, aut animum habent resistendi
ministris vectigalia exigentibus.

2° Num peccant illi, qui se vel merces simplicitate occultant, contra ro-
vertitur Trôûa *sejdcnda* communissima et probabilior affirmat: quia
tributorum solutio iubetur tamquam per se debita, et necessaria Rei-
publicae ac Principi, et ideo per se obligat, etiam si poena adiiciatur.

Secunda sententia negat; quia: a) iuste praesumitur Princeps nolle
sub culpa obligare, cum magnam adiecit poenam lucrativam; b) defrau-
datio illorum tributorum satis compensatur per graves muletas, quae

Utrum communitatem illi tributa mero ministerio auctoritatis publicae In bonum publi-
cum Impendat; hoc enim inter alia pugnat cum communi modo loquendi tum veterum tum récrit-
Horum Periplorum. Imo cum Ipsa locis S. Scripturae supra traditi*. Ceterum etiam si in itinere
Imperii, expensae ab aliqua Communitate fluctae obligant ipsam Communitatem ex Iustitia com-
mutata, ideoque per se eodem modo etiam astringunt membra ex quibus Communitas con-
stituitur. — Neque demum dicatur virtutem in casu imperatam esse virtutem ordinariam vel *pit-
talia* erga patriam; solutio enim tributorum ut sit nulla ratione specialiter ad laudem virtutes ordi-
natur, cfr. supra a. 21» I, 111. IV; Puttier, *De hire et histilia*, dow. III. n. 28. 29.

!) Cfr. Bouquillon, l. r. a. 229.
Cfr. Woutera, I. n. 1054; Merkelbach, II. n. 62*.

3) De loca hae materia cfr. *Eph. Lor.* (1925), p. 367 (Janssen); *Slimmen drr Zril.* (1929)
p. 254 (v. Nell-Br.).

queuter restringenda; ergo in dubio num sit mixta, praesumenda est pure poenalis. Pro hac sententia stat communis acceptio. Lehmkuhl, n. 1172.

Propter has rationes simul sumptas haec secunda sententia probabilis apparet, saltem quando agitur de mercibus ad. usum proprium importandis, praesertim a parte pauperum. Extra talem casum leges huiusmodi facile in conscientia obligabunt, eo vel magis quod saepe non tantum scopum fiscalem, verum etiam oeconomico-soeialem habent, ad protegendam et promovendam industriam Rationalem vel autarchiam stabiliendam. Insuper ii qui ex professo solent merces nullo vectigali soluto introducere, saepe in malo statu versantur, quia facile incurrunt periculum plura committendi peccata, vehit corrumpendi, laedendi, occidendi portitores, vel exponendi immerito propriam vitam familiaeque patrimonium.

Quoad restitutionem: Si corrumpendo exactores, vel vim adhibendo, solutionem iusti tributi defraudarunt, tenentur ad restitutionem; quia medio iniusto impediverunt fiscum quominus iustum tributum obtineat. Pari modo tenentur ad restitutionem, quatenus agatur de lego mixta. Si vero lex semper vel in certis adjunctis, ut supra, mere poenalis creditur, nulla obligatio restitutionis oritur, si quis merces mere occultaverit; neque probabiliter, si quis non vim vel corruptionem, sed mendacia et periuria adhibuerit; non enim liquet haec eo in casu continere injustitiam erga fiscum, quum directe versentur circa bona propria conservanda). Ceterum, non facile tunc aderit vera deceptio, quin etiam mendacium saepe saltem usu restrictionis praecaveri potest *).

QUAElt. 2° *An liceat mercatori, qui vectigal defraudavit, computare illud in pretio mercium.*

~ *Itesp.* Potest, hoc non obstante, merces jpretid9_y^ qikUUis iljud pretium taxatum sit ratione habita oneris solvendi vectigalis, quod iste fraudator non subiit.

ij Rationes sunt, quia: 1° pretium constitutum est communi acwtiuiation.; id autem non mutatur ex eo quod hic vel ille oneri vectigalis non satisfaciat; 2° quando pretium maius est propter sumptus, quibus passim advectio mercium subiecta est, et aliqui sine huiusmodi sumptibus eas merces compararunt, sive iure sive iniuria, hi possunt pretio communi eas vendere, etiamsi causa, ob quam illud pretium est constitutum, in ipsis locum non habet, ut omnes fatentur; ergo similiter in casu praesenti (Less., lib. 2, cap. 33, n. 08).

Attamen, casu quo tributa imponuntur mercatori eo pacto, ut ipse ea, pretium augendo, ab emptore repetat, tributa defraudata fisco restituenda sunt).

Quaer. 3° *An iniusta sit defraudatio tributi successioni haereditariar impositi, quod iura successionis vocantur.*

liesp. Affirmandum videtur, regulariter loquendo; quia eat tributum in se iustum, si ceteroquin moderata sint tributa.

·) Ita CroHly, III. n. 10*20: VVnfTcliu-rt, II, », IIS; Vrrmvrrsrh. Q. <lc luxi., n. 1JS; Gtaint. η. 57 I.

*) (fr. WmterB, I. n. 1055. Curoll. III.

3) Lins. Quaraltchr. (1000), p. 108.

Verumptamen non videtur iniusta in hisce casibus: 1° ubi solvenda suat ima successionis in linea recta; haec namque pniegravia videntur, cum filii iure naturali succedant in bona parentum atque cum hisce unum corpus monile efficiant; ideo nimis durum videtur fiscum quasi cohaeredein in patrimonium se intrudere; cui rationi adde expensas, quas parentum funus, medicus, etc. iam exposcunt; 2° ubi hoc tributum imponitur bonis ecclesiasticis, immunitatis iure gaudentibus; 3° in quibusdam circumstantiis particularibus, ubi tributum illud nimis onerosum esset; v. g. si iura successionis solvenda sint ab haeredibus indigentibus.

Quaer. 1° dn liceat civibus, ne cogantur tributa immodica sofycere, bonorum valorem infra tofum declarare.

Resp. Affirmandum videtur, intelligendo se declarare *quantum iusto tributo ociorium est*; sic enim hodie est praxis communis, ita ut illi, qui totum valorem declarant, plus solvant quam ceteri. Licebit itaque hac in re morem communiter receptum sequi. Hac agendi ratione cives resistunt tributorum excessui (ViUada, *Cas. consc., torn. 2, sect. 2, a. 2, μ. 31-33*; Lehmkuhl, *η. 1173*).

833. — II. De tributorum exactoribus. Proderit huic materiae duas quaestiones adnectere de hisce administris.

Quaer. 1° An peccent officiales tributa exigentes in dubio num iusta sint.

lic&y, Ncaat.: quia exactionem declinare moraliter nequeunt, possuntque pro iustitia tributi praesumere. *Ita communiter (n. 617)*.

Inio. <|> metum amittendi officium suum, generaliter excusantur quatenus coguntur tributa immodica exigere; quia in hoc debitores non censentur inviti, aut certo non rationabiliter inviti respectu officialium, qui ox&ctioncm declinare nequeunt.

Quaer. 2° .bi exactores tributorum peccent contra iustitiam. quoties iustum tributum non exigunlf~'

Resp. Affirm., generatim loquendo: quia ex officio tenentur tributa exigere, et damnum Reipublicae impedire. Quapropter resarcire, tenentur ilainnum vectigalium, quae civesolvere debuissent (*lib. 4, n. 237*).

Excusandi autem sunt, si quid subinde dissimulant, maxime cum pauperibus, vel cum deferentibus res ad usum proprium et familiae, quia non tenentur tam districte officio suo fungi sed humaniter agere.

Nota. A tributis proprie dictis apprimo distinguendae sunt *contributiones* quas auctoritas publica ob auxilia praestita exigit ab iis praevisto personis quibus auxilia huiusmodi profuerunt: uti v. g. pro usu pontis vel viae curruum ferreorum, postarum etc. Tales contributiones par se certo semper ex iustitia eommutativa obligant quia verus contractus intercedit. Plura tamen statuta administrativa etiam hisce in rebus videntur osso mero poenalia, v. g. na pecunia litteris includatur, nove tessera aliis tradatur').

*) < (r. Mntv >i. UOI. .Vota; Swwns, n. 584, 587. Severin. auctor in *bins. Qunrtalschr.* (1901), p. 388.

Ca p u t V.

RESTITUTIO OB FRAUDATAM LEGEM
CONSCRIPTIONIS MILITARIS

834. — Praenotandum. Coacta militum conscriptio servitus est saeculi nostri libertatem iactantis, quapropter haec quaestio non invenitur ab anterioribus Theologis discussa. Quum porro difficultatibus haud parum scateat, rationes pro et contra in medium proferemus.

Damnum, quod ex ista defraudatione in nonnullis saltem regionibus consequi potest, in eo consistit quo loco illius, qui exemptionem a militia obtinuit, alius vocatur. Antequam vero de restitutione ex tali damno dicamus, quaedam de iustitia et obligatione huiusmodi legis trademus.

835. — Iustitia legis conscriptionis militaris. Conscriptio militaris qualis hodie Anget, in se considerata damnanda est, quum onera immania populis imponat atque continuum belli pcuuVulumjMinstituat. Hinc inita vera gentium consociatione, Gubernia in id tendere debent, ut rei militaris sumptus indeque ipsa conscriptio tollatur aut saltem imminuatur x). Attamen, quamdiu cuncta Gubernia communi consilio id non efficiunt, pro singulis facile necessitas adest conscriptionem retinendi, ut inter regna adsit virium militarium aequalitas atque singula ad se defendendum parata sint. Tali necessitate durante lex non videtur per se iniusta.

Dico per w, nam de facto, saltem partim, etiam nunc lex conscriptionis poterit esse iniusta, si: 1° non servatur in ea iustitia distributiva. i. e. proporti· inter familias, cum illae solae familiae, quae iuvenes militiae idoneos habent, tantum onus subeant, sine ulla compensatione; 2° non eximit eos qui omnino eximendi sunt. Iustitia porro iubet a militia eximi: n) Clericos, eosque Seminariorum alumnos, qui ad statum Clericalem se praeparant, necnon Religiosos; quia ipso iure divino exempti sunt '); 5) eos, qui familiae alendae prorsus necessarii sunt. Si lex nihilominus alicubi eos comprehendat, fraudando prosequuntur ius suum.

Praeterea causae se subducendi legi exsistere possunt, nempe: In si qui in exercitu graviori animae periculo exponentur, quod removero nequeunt; 2° si religioni et moribus militum provisum non est (Lebmk., I, 1175; Cnx. coiuricnt, I, 702 *77.).

') (fr. Litt. Enuycl. Boned. XV. *Pacwn, l)r(imniun pulrhrrrhnutn*, 23 Mall 1920 (J..I.S., (19201. />. 219); Utt. Enuycl. PU XL *Nora* 2 Oct. 1931 (J. J..S'., p, 395) ntquo mm n. 5«8. HI.

3) Cfr. supra n. 152.

836. — Obligatio legis conscriptionis. Lex conscriptionis, modo iuxta praedicta insta sit, *per se*, ex quadam praesumptione, obligare videtur per modum legis moralis, quum materia eius sit determinatio alicuius legis moralis naturalis, defensionis nempe patriae. Virtus autem cuius actus hae lege, iuxta supra dicta (n. 290) ex iustitia legali imperatur, est virtus *pietati* qua debitus cultus et obsequium patriae et concivibus exhibetur (cfr. supra ». 294, III) 1).

Per accidens vero hodie dum, nisi de mente legislatoris aliter constet, videtur esse pure poenalis, tum ob communem populi acceptionem, tum ob poenae adnexae gravitatem *).

Nota. Etiam in hypothese legis conscriptiois mere poenalis, nihilominus tempore belli iusti oriri potest obligatio naturalis defendendi patriam, quatenus bonum commune id postulat. Si vero lege conscriptionis intendatur obligatio immediata in conscientia, secundum S. Alfonsum subditi etiam in dubio de iustitia tenentur obedire principi jubenti; quia subditi tamen. Mm., ubi iudicatum non est certum; et insuper praesumere debent bellum esse iustum. quoties contrarium non constat (n. 408; cfr. supra n. 590. §. 3). Imo. etsi dubium de iustitia belli vel saltem de iustitia eorum quae tempore belli civibus praescribuntur, non obstante praesumptione pro principe, perseveret, nihilominus erit obediendum, in quantum bonum commune id directe vel indirecte postulat. Aliquando tamen bonum commune id forte non exigit, v. g. quia de facto pauci tantum sese subtrahere possunt. Utrum tunc locus detur exceptioni supra traditae (n. 157, §. 3), scilicet, praeceptum dubie validum de re valde illicitum vel damnosa non astringere subditum, sapientiores indicent. Id unum tantum advertas, exceptionem praefatam statui, etiamsi agatur de praegravi incommodo *intrinsece* rei praeeptae annexo, uti ex ratione l. c. allegata apparet.

837. — Restitutionis obligatio. Quaeritur. 1° An illi. qui medicos et magistratus corrumendo aut deripiendo fraudant conscriptionem militarem, teneantur ad restitutionem erga illos, qui ipsorum loco ad militiam vocantur.

Resp. Dist. Qui magistratus vel medicos pecunia aut patrocinio corrumpunt, ut ab eis inhabiles declarentur, tenentur ad restitutionem; quia et licite incitant illos ne impediunt damnum aliorum, quod ex officio impedire tenebantur, iustum indicium proferendo. Ita recentiores Theologi communiter.

Quoad illos vero, qui artibus, mendaciis eos decipiunt, dubium est. Prima sententia affirmat; quia fraudantes sunt causa per se ellicax et iniusta damni aliorum, eo quod actio illa vi sua et licite concitet vocationem aliorum, qui ius ad immunitatem habent. Ita Bouvier, Gousset, Marres, qui censent tacitum contractum aleatorium inter sortitores existere.

Secunda sententia negat; quia defraudatio illa non est causa per se ellicax damni aliorum, sed causa mere per accidens; etenim causa per

*) Po virtute pietatis circa putrum cfr. Illi. period. *Iuribus* Thomas (1911). p. 89. 160, 297. II A.

*) Utile sententiae induciunt propter auctorem l. c. «l. praeud. Génicot, tit. 576; Foretuumn, *Jhtol. inor. HHC.* I. l. 173; Noldin, 320, luiceps luicrvt **Murvn.** 973,

accidens dicitur actio, quae vi sua neque physice neque moraliter influit in damnum, sed, qua posita alter seipsum movet ad damnum inferendum; atqui fraudatio conscriptionis vi sua intendit atque operatur solummodo liberationem fraudatoris; damnum autem aliorum ab alia exoritur causa, a voluntate nempe legislatoris, qui, deficiente uno, alterum vocat ad arma. Ergo fraudatio illa non est cooperatio *positiva* ad damnum aliorum. Praeterea neque est iniusta cooperatio *negativa*, cum sortitores nullo pacto ex iustitia teneantur damnum aliorum impedire.

Quidquid sit de istis sententiis, quae ambae probabiles videntur, in praxi exigenda non est restitutio; quia, praeterquam quod dubia sit obligatio, plerique non putant se iniustitiam committere, et pauci monitis obtemperarent (Lyonnet, *De iustitia, ari. ultim., q. 7*).

Quaer. 2° *Ad quid teneantur illi, qui pacta mercede se locaverunt ad militandum pro aliis, et deinde vexilla deseruerunt.*

Ilcsp. Ad restitutionem tenentur, si ille, cuius loco militant, cogatur tunc ipse militare vel alium denuo conducere. Quoad, quantitatem restitutionis, tenentur pro rata temporis, quo conductor adhuc militare vel alium conducere cogitur. Secus ad restitutionem non tenentur.

Pars altera.

De iustitia commutativa quatenus versatur circa iura ad rem.

Capitulum praevious.

838. — Nexus doctrinae. Absoluta materia «le inn· in re. grewum facimus ad alteram partem tractatus «l' iustitia, earn sc. quae agit de iure ad rem. Ius enim, ut supra η. »140 vidimus, dividitur in ius in re et ius ad rem. Ius in re ; illud, <|iu> aliqua res impdiftc n<>bi- <h vincta i>t; ius ad rem autem seu ius in pereomuu es(illud ius. mm aliqua roe nobis uotmisi mediate. i. e. mediante aliqua persona, devincta est, ita ut haec obligetur ad aliquid dandum vel faciendum vel Oinittcmlum. Iuri ad rem igitur necessario in. alteru determinata persona respondet *obligatio* praestandi id, quod ius habens exigere potest.

839. — Fontes iuris ad rem. Omne ius ad rem fundatur sive in iure naturali sive, in iure positivo.

Iure naturali iura ad rem et obligationes iis respondentes oriuntur sive ex contractu sive ex delicto.

Oriuntur iura ad rem: 1° *ex contractu*, sive explicita sive tacito. In contractu enim partes, in eamdem rem consentiendo, praecise intendunt sese obligare et ius tribuere. Dixi autem *sire explicite sire tacito*; tacite enim contractus concluditur, quando mutuus contrahentium consensus */acto* aliquo implicite continetur; v. g. qui officium suscipit, implicite se obligat ad onera officii subeunda: talis autem contractus tacitus *n theologis* dicitur *quasi-contractus* †. — 2° *ex delicto* mere damnitativo theologice culpabili; tunc enim, uti iam vidimus, damnificatus ius acquirit contra damniflectorem, ut hic damna reparet.

Lex positiva iura et obligationes ex iure naturali provenientes non tantum saneivHÇ magis determinavit et actionibus civilibus munivit; sed insuper alias quasdam obligationes statuit, «piae iure

*) (fr. <lr Luir<». *diftp.* 22, *tret.* 1. n, Λ; Carrière. *IV Voulrnrntibitjt*, I. ». Ii»; Marrw. *lib.* III, n. 3HS

naturali non existunt. Hoc fecit sive annectendo eas certis relationibus socialibus inter determinatas personas, sive extendendo rationem contractus vel delicti.

Primo quidem lex positiva annexuit obligationes certis relationibus socialibus inter determinatas personas, ita ut eo ipso quod in his conditionibus versarentur, istis obligationibus astringerentur. Haec ordinarie vocantur obligationes *ex nola lege*, et sunt v. g. obligationes quaedam parentum, coniugum, dominorum ratione praediorum vicinorum etc. *).

Praeterea lex positiva obligationes adiunxit nonnullis *aclwnibut* hominum tam licitis quam illicitis, extendendo cum rationem contractus, tum rationem delicti. Rationem contractus extendit actionibus licitis quibusdam quae consensum mutuum non includunt iura et obligationes annectens. Sic v. g. si quis sine mandato alterius absentis negotia gerit, ex hoc facto vi legis utrimque iura et obligationes nascuntur. Hae actiones a *iuris peritis vociuntur^uasi-contractus* 2). Rationem delicti extendit lex, statuens indemnificationem etiam pro delictis sola culpa iuridica patratris (*quasi-delictis*).

Porro de obligationibus ex delicto et quasi-delicto iam egimus in parte I, sectione 111, ubi de restitutione; obligationes ex sola lege pro scopo nostro sufficienter attigimus in eadem parte I, sectione 1; materiam quasi-contractuum sensu iuristarum iungemus dicendis de contractibus; de quasi-contractibus sensu theologorum praesertim sermo erit in lib. V; restat igitur tractandum de praecipuo fonte iurium ad rem seu de *contractibus*. — Agemus autem: 1° de contractibus in genere; 2° de contractibus gratuitis; 3° de contractibus onerosis.

*) Cfr. Marres. *lib. III. n. 380*.

·) Cfr. Pothier. *Trail/ des Obligations*, η. 113*11.»; *Miut h. /.* c., n. 388, 3110. 392; Carrière, *I. c.*: *WatTelact. I. li. 337*. Vox *quasi-conlrarius* iultnr dlvorao wtum sumitur a théologie fl a |iirb«f»critifl. Cfr. etiam *Infra n. 901*.

SECTIO I.

DE CONTRACTIBUS GENERATIM

Trademus: 1° notionem contractus, 2° eius requisita, 3° obligationem, 4° impletionem.

Caput I.

NOTIO CONTRACTUS

840 — Notio. Contractus* delinitur; duorum pluriumve in idem placium consensus, in alterutro saltem obtigit in nem pariter.

Ad essentiam igitur contractus requiritur: 1° ut adsit *consensus* ab utraque parte in eadem rem. qui consensus est quasi-forma contractus. ita ut sine eo subsistere nequeat: 2° ut *pariat aliquam obligationem*, i. e. illud debitum morale quod iuri ad rem respondet; 3° ut pariat talem obligationem *saltem in alterutra parte*. Ad constituendum contractum ergo opus non est ut uterque contrahentium ad aliquid obligetur; sufficit ut unus tantum obligationem contrahat¹⁾.

Haec propria est contractus notio. Interdum autem vox contractus latiori sensu sumitur, scilicet, pro omni consensu circa aliquam rem iuridicam sive tali consensu oritur ius ad rem, sive ius in re transfertur vel constituitur²⁾. Nos autem in decursu huius tractatus priorem sensum sequimur.

841. — Divisio. Contractus multifariam dividitur; distinguitur nimirum:

1° *Nominatus*, qui proprium nomen in iure obtinet, v. g. emptio, locatio, etc.; *innominatus*, (sive speciali nomine caret, suntque hi

1) antiqui auctores quidem docebant vocem contractus* magis proprie adhuc convenire licet in quibus uterque obligationem contrahat; hodie autem communiter ut supra delinitur. Nota etiam verba *conferri** et *imponere* nomen tamen promittit utrumque. nec amplius tunc in iure Romano fiebat.

Hoc praesertim fit ab his auctoribus. qui in hoc (hoc dictum Napoleontem) habent: in hoc iura enim. uti supra (n. 070) iam monuimus. hoc conuenit ante traditionem rei dominium transfertur. Ita v. g. (arriera. l. r., n. 200; WafTrlact. I. n. 335; Ver. Dirarurh. *Quarantioffert dr htrtitia*, n. 287. 3. Pro variis modis quibus vox contractus sumitur cfr. Lugn. *dirp*, 22. *rrl*. I. n. 3 et praesertim Molina. *Ik iuritia cl ture*, t. II. tr, II. *dittp*. 252, r. 1-9.

quatuor: *do id des; do id jacias; jacio id facias; facio ut den.* Ille distinctio in plerisque iuribus hodiernis valorem non amplius habet.

-)C2° *Bilateralis* seu *synallagmaticus*, qui obligat utrumque contrahentem, ut emptio-venditio: *unilateralis*, qui unum dumtaxat obligat, ut promissio, donatio.

Contractus bilateralis subdividitur in *commutativus* et *aleatorius*. Est *commutativus*, quando utraque pars dat et accipit aliquid aequivalenti certum et determinatum, uti in venditione, locatione. Est *aleatorius*, quando unus dat rem, alter vero spem adipisci aliquid, quod paretur ab eventu fortuito, ut in ludo, sponsione, assicuracione.

•M***; *T 3° *Gratuitus*, ex quo una dumtaxat pars commodum accipit: *oneratus*, ex quo utraque pars onus suscipit pro commodo fere aequali ut emptio-venditio: *mixtus*, qui partim oneratus, partim gratuitus est, v. g. donatio sub onere proportionaliter levi.

Contractus gratuitus est aut unilateralis aut bilateralis, prout in alterutra vel in utraque parte obligationem parit. Ita contractus donationis et mutui sunt contractus gratuiti unilaterales; contractus vero commodati et depositi sunt contractus gratuiti bilaterales.

1° A modo perficiendi contractum, distinguitur *consensualis*, qui solo contrahentium consensu perficitur, ut emptio-venditio, locatio-conductio: *litteralis*, qui pro sui perfectione scripturam requirit, ut emptio-venditio ex libera sic contrahentium voluntate, et emptio-venditio ex dispositione legis: *realis*, qui non subsistit sine actuali traditione rei, ut mutuum, commodatum, depositum.

5° *Nudus*, qui solam parit obligationem naturalem in conscientia, ut contractus sine scripto aut sufficientibus testimoniis: *obligatus*, qui praeter obligationem naturalem parit etiam civilem, quae se actionem in indicio praebet, ut contractus secundum leges morales.

6° *Purus*, cui nulla circumstantia, nullum accidens adiicitur: *qualificatus*, cui aliqua circumstantia, aliquod accidens adiicitur. puta contractio in iuramento.

842. — Elementa. In contractibus tria discernenda sunt: substantialia, naturalia, et accidentalia. 1° *Substantialia* sunt, sine quibus contractus subsistere nequit, v. g. mutuus consensus. 2° *Naturalia* sunt, quae ex lege aut consuetudine contractui tacite insunt, et inesse praesumuntur, nisi per speciale pactum tollantur; sic naturale est venditioni venditorem praestare de evictione, si res vendita ab aliquo tertio vindicetur tamquam sua. 3° *Accidentalibus*, quae possunt adesse vel abesse in contractu; unde

non praesumuntur adesse, nisi ea adiecta fuisse probetur; v. g. talis dilatio solutionis, pactum de praestando casu fortuito.

Tandem, quae lege vel consuetudine requiruntur ad ritum et formam contractus, vocantur *sollemnitates* contractuum.

Caput II.

REQUISITA AD CONTRACTUM

(hnnis contractus tribus constituitur: subiecto, ^materia, et forma; pnmterea ad essentiam cuiusvis contractus postulantur 'Iκτ-sonae habiles^materia aptaret consensus legitimus; quae singula sequentibus articulis exponenda sunt.

Articulus I.

Personae habiles.

843. — Principia. I. De iure naturali *contractus inire generaliter possunt omnes, qui Uberum dare consensum valent*. Ratio, quia ad obligationem inducendam iure naturali plus non requiritur a parte contrahentis, quam consensus libere datus.

II. De iure civili *ii omnes et soli, qui liberam habent bonorum suorum administrationem, possunt circa illa* bona valide contractus celebrare*. — Unde ad contrahendum inhâinles'sunt. saltem *in multis*, aut certe *firmiter*: 1° minores, sine auctoritate patris aut tutoris;. 2° uxores, circa bona dotalia et communia, sine auctoritate mariti, vel indicis; 3° interdicti, quibus a indice adenqdli''es(t bonorum administratio. Sub quibusnam porro limitationibus praedicti contrahere prohibeantur, discat unusquisque in iure suo patrio *).

844. — Resolutiones. 1" Minorennis, eiusve pater aut tutor, si ubguue fraude egerint, possunt tnfa^eonscientia beneficio legis uti, et non stare contractui lege civili in minorenniuii favorem irritato; quia ob instissimam causam lex intendit minorenniuii indemnitati consulere. — Si autem

*) Cfr. Suppk'in. Chill., it. A7; Holi... η. \$0; Duyiwtw, η, 2011*9/. (20\$); Uvnn... n. W» C'a/, a. 2, 1120; Palombo. L c., p. 37,

dolus vel fraus intervenierit, debent alterum indemnem servare: ad quod plerumque requiretur contractus adimpletio.

2° Idipsum quoque possunt uxor, eiusve maritus aut filii; quia lex similiter intendit eo pacto maritorum et familiarum indemnitati consulere.

3° Contra, qui contraxit cum minorenni vel cum uxore, contractui stare potest, donec nullitas a supradictis personis invocetur: beneficium enim legis non prodest ei, (pii eo non utitur. At ipse nequit contrahentium inhabilitatem in iudicio opponere, quippe quod solis supranemoratu concessum sit.

r-~ Contractus in minorennitate initus non potest amplius impugnari, postquam in maiorennitate ratus habitus fuit; maiorennis enim pleno iure contrahere potest.

Articulus II.

Materia apta 1).

845. — Contractus iniri possunt de rebus et actionibus, quae sub hominis dominio cadere possunt.

Conditiones. Materia autem contractus hisce gaudere conditionibus defiet: sit nempe: 1° *pretio aestimabilis*; (pialis est non solum ea, (piae pecunia aestimari potest, sed generatim (piae ad usus humanos utilis est; 2° *possibilis*, tum physice tum moraliter; quia impossibile nulla datur obligatio; 3° *honestas in se*; non enim datur vinculum iniquitatis; satis autem est quod materia sit *in se* honesta; contractus namque validus esse potest, licet ob aliquam circumstantiam externam, v. g. ob prohibitionem, illicitus sit; 4° *propria contrahentis*, saltem si agatur de rei dominio transferendo; 5° *eerta ct determinata*, sive in re singulari sive in quantitate et qualitate; secus enim illusorius foret contractus.

846. — Quaestiones. Quae r. 1° .In ralcapit atque obligent PACTA DE re turpi, puta de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornien-

-Resp. 1° Certum est, ante patrationem peccati nullum esse contractum,*i nullamque parere obligationem; repugnat enim aliquem obligari ad pec- rQ catum. Unde nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest acceptum.

·) Cfr. Supplem. Gall., n. 58: Holi., ». 57; Duynitw, n. 20!) .*/. (313); Germ.. ». 53; C«f. t7«Z.. ri. 131»»; Palumbo, l. <., p. 38.

2° HuIhiiii ··>!, num jnist opus praestitum oriatur obligatio solvendi pretium **promissum**, et alUTpossit illud retinere,

Prima communior, quam S. Alf. probabiliorem, affirmat.

Ratio autem potior haec est, quod quamvis contractus de opere turpi fuerit invalidus, attamen ex hoc ipso quod opus turpe executioni mandatum fuerit, novus <iujdaiii contractu> oritur: facio *ut des*. Ille autem contractus non est invalidus; quamvis enim opus turpe qua turpe non sit pretio dignum, nihilominus quatenus aliunde operanti est onerosum atque periculosum, pretio aestimari potujt, ita ut postquam opus semel perfectum fuerit, etiam pretium quo in priori contractu aestimatum fuit, solvendum erit, modo non sit prodigum aut lege positiva aliove titulo exsecutor pretio privetur. Cfr. Mare, *n.* 1036, T; Lehmkuhl, T, *n.* 1249; Venneersch, *qu. de lust.*, *n.* 292. Cfr. etiam S. Th., II-II, *q.* 32, *a.* 7 et II-II. *q.* 62, *a.* 5 ad 2.

Secunda sententia probabilis negat; quia: 1° contractus de re turpi ab initio invalidus, posita actione, non convalescit; impletio enim operis non abstergit contractus turpitudinem, sed consummat: quantumvis ergo altera pars licite impleri queat, contractus nihilominus semper manet, qualis fuit ab initio, turpis; 2° opus intrinsece malum *) non est quid pretio aestimabile nec vendibile, non solum quatenus peccatum est, verum etiam quatenus laboriosum vel periculosum est, quippe quae inseparabilia sint, sicut labor intrinsecus in materia simoniae (n. 712; H. A., n. 123;

^Q«.Vind. Alf., *pars* 3,

££ In praxi **standum** est pro possessore. — Huic conclusioni conjfpmjis est declaratio S. **Poenitentiariae** diei 22 Aprilis 1822 quoad *merefrices*: «Mulier poenitens non cogenda, sed *hortanda* est, ut pretium meretricii, iuxta prudentis confessarii indicium, eroget in usus pios.

x' Qu a e r . 2° Si vir donat feminae ad copulam eliciendam, an possit illa donatum retinere, copula non concessa.

u Resp. Dist, Si adfuerit pactum de copula, explicitum vel implicitum. A., yerte tenetur restituere. Secus vero, si *donum* datum sit ad patn alliciendam; quia datio tunc fuit omnino liberalis. Ita communiter. Advertendum tamen. — mulierem talo munus accipientem difficulter excusari a peccato scandalii; quia munere accepto vir ardentior et audacior redditur ad eam concupiscendam (n. 712, 734, 736). T

Qu a e r . 3° An contractus pro re vel actione iam ALIUNDE debita

Resp. Dis(, Si res vel actio debeantur ex *iustitia*. noiL a u lo L.j?t_ideo, Γii., pretium acceptum restituendum est; quia tunc venditur, quod quis vendendi ius nullum habet.

'v**/, Si debeatur *ex alia virtute*, puta ex charitate, *suhdist*. Si praestari iltf' possit absouo sumptu et liibore pretio aestimabili. nullus est contractus; i

*) Dico: bilriiutrrt- rrm/um** (fnltC 5i «'pit* tantum malum est. o. κ· Inbor lu <Uv <x*rt<* mercedrin meretur, cum tub* onus In @c pretlo acettninbUe iw vendibile *lt.

quia venditur quod pretio aestimabile non est. Sin vero praestari nequeat sine sumptu vel labore, eoinmunius et probabilius validum esse allinnaul. quamquam illicitum; quia venditur res, ad quam gratis praestanda est quidem obligatio, attamen, eo ipso quod non debeatur ex iustitia, aliquid pro ea exigenda alteri non tit iniuria («. 713: *lib. I, n. 210, v. Certum est*).

QUAEK. 4° .1» *pro actione alicui ex contractu iam debita, possit quis pretium exigere ab alio tertio et quarto, cui haec eadem actio etiam prodest.*

llcsp. Affirm., si singulis aeque prodest ac si uni solo fieret; quia sunt plnres contractus seiuncti. ae praestat, opus pluribus aeque utile et eodem pretio dignum. Sic v. g. aliquis conductus ut ad certum locum tendat negotii alicuius pertractandi gratia, potest insuper cum alio tertio contrahen* ad iter illud peragendum pro alio negotio tractando, modo posterius mandatum priori non noceat (n. 862).

Articulus 111.

Consensus legitimus.

Videbimus: 1° eius dotes, 2° eius impedimenta.

§ I. - Dotes legitimi consensus.

847. — Consensus debet esse: 1° *internus*, i. c. sincerus, non fictus, cum animo contrahendi; 2° *deliberatus et liber*, qualis ad peccatum grave requiritur; 3° *exterius manifestatus*; nam contractus est actus humani commercii; humanum autem commercium fit actibus externis; 4° *mutuus*.

*tt«^^
fruXe.*

De cetero: 1° Consensus *simultaneus* ad contractus valorem non postulatur; sed satis est quod qui prior consensit, in voluntate perseveret donec altera pars in idem placitum consenserit.

2° Consensus *per procuratorem* edi potest; tunc contractus perficitur, quando procurator acceptat; neque revocatio mandati actum in foro externo infirmat, nisi procurator ante celebrationem contractus de revocatione certior factus fuerit.

3° Silentium in contractibus ineundis *per se* nihil edicere potest, cum contrahentium animum non manifestet; *per accidens* autiuii sufficit, si adiuncta sc. talia sunt, ut absque rationabili dubio ad consensum concludi debeat. Hoc saepe obtinet si materia est favorabilis tacenti, v. g. in'do-

^4 ¶ natione.

U...>%

4° Etiam contractus gratuiti, puta promissio et donatio, ut obligent, requirunt consensum mutuum, proinde acceptionem promissarii aut

requisita ad contractum

donatarii. Liqueat iuxta ipso contractus definitione: et «ane, nemo potest sola sua voluntate perficere ut res sua ad alium pertineat, sed ad hoc requiritur insuper consensus illius ad quem pertinere debet» pugnat enim quod quis nolens aliquid acquirat (n. 725).

848. — Quaestiones. Quaeritur. 1º An » *calcat contractus fictus initus, puta cum animo non contrahendi, et cum animo quidem contrahendi, sed non se obligandi.*

Resp. 1º Si cum animo *non contrahendi*, certe non valet; quia, deficiente voluntate, nullus oriri potest contractus.

2º Si cum animo *se non obligandi*, adest sententia quae affirmat, quia qui vult contractum, nequit obligationem excludere, quippe quae necessario consequatur. Sententia vero communior et probabilior, cui 8, Alf, subscribit, negat tamen quia exceptio appositae, contraria substantiae contractus, contractum invalidat. Item quia omnis obligatio a lege nondum dimanans, oritur ex privata hominis voluntate, ex quo fit ut, deficiente animo se obligandi, obligatio non exoriatur.

Attamen: a) qui licite contrahendo alterum decepit cum damno, tenetur ex iustitia damnum reparare, ut. ubi hoc non potest aliter quam vere contrahendo, tenetur verum consensum ponere, b) Qui ficto inivit contractum onerosum, tenetur, si alter contrahens iam partem suam praestitit, implere suam, ut alterum indemnem servet (n. 709; lib. fin. n. 832, 833).

QITAER. 2º .1º » *ad calorem contractus* ACCEPTATIO. Viteri INTIMARI iubeat.

Resp. Dist. Negat. in contractibus *unilateralibus*; quia promissarius vel donatarius ad nihil se obligat nullumque ius alteri tribuit, sed solum acquirit ius, ad quod acquirendum sufficit illud cum domini consensu acquirendi voluntas aliquo modo manifestata, et sic utriusque voluntas coniungitur.

Disput. pro contractibus *bilateralibus*, Sententia probabilis etiam contra pro hisce *negat*, nisi aliter lege vel stipulatione privata constet. Ratio est quia natura contractus nihil aliud postulat nisi consensum utrinque sufficienter manifestatum: in quo consensu etiam implicite et conditionate mutua acceptatio includitur. Ita v. g. Lehmkühl, l. 1. ». 125S. — Sententia etiam probabilis *affirmat*; quia uterque contrahens se obligat et alteri dat ius aliquod; ad hoc autem requiritur mutua acceptationis significatio. Ita Lugo, *disp.* 22, ». 29 sq.

Hinc colligitur, venditionem, v. g. inter absentes per litteras oblatam, posse similiter iniustitia a venditore revocari, antequam litteras, quibus emptor acceptat, receperit ac legerit. Pari modo potest emptio petita ab emptore revocari. — Excipe tamen, si ius civile alias dispositiones hac de re habet).

*) Cfr. Supplrin. Grm. n. All.

fzxÆizZ, Quæer. 3° *Au valeat atque obliget in foro conscientiae contractus sine solemnitate iuris initus.*

— *Resp.* Certo obligat contractus nudus, cuius non et, intacta obligatione naturali, negat actionem in foro externo, ad vitandam multitudinem litium.

Disceptetur vero de contractibus, «pius lex positive irritat, de qua controversia vide in hoc opere n. 163, q. 2°.

§ II. - Impedimenta legitimi consensus.

Valido atque firmo consensui repugnant error, dolus, et metus; quibus addi potest laesio.

1. *Error et dolus* *).

849. — Notiones. *Error* est, falsum indicium seu deceptio, quam quis cum vel sine alicuius culpa patitur; *dolus* seu *fraus* contra est studiosa alterius circumventio.

Divisiones. 1° *Error* et *dolus* alius est *substantialis*, qui est vel circa rem, de qua contrahitur, vel circa contractus, qui initur, elementum essenziale sive in se sive in intentione utriusque aut alterius ex contrahentibus: v. g. si emis vitrum, putans gemmam esse; si vendo tibi librum, sed tu putas me donare. Alius *accidentalis*, qui versatur circa qualitatem accidentalem rei vel contractus; e. g. si emis equum, quem putas septennem esse; si uxorem ducis Caiam, quia putas esse pacificam, eum sit. rixosa; si putas contractum esse vestitum et non est.

iv^Notea ex definitionibus traditis errorem posse esse substantialem, non tantum si erretur de *natura* contractus eiusve obiecti in *se spectati*, verum etiam si erretur de eius *qualitatibus*, vel etiam de *persona* eum qua contrahitur vel de *motivo* ob quod contrahitur existentia; quoties scilicet, intentio unius saltem contrahentis primario circa ea versatur; tunc in substantiam redundare dicuntur. Cfr. etiam can. 104.

• 2° *Error* et *dolus* est *antecedens* qui inducit ad contrahendum, unde et dicitur *causa* dare causam contractui. Alius *concomitans*, qui quidem ad contrahendum non movet, facere tamen potest ut alio modo contraheretur, v. e. g. minori pretio emeretur. c^.

b Cfr. *suppl.* Gall., n. 6d; *Hol.*, n. 58; *Diynatrc.*, n. 201 (208); *Germ.*, w. 5.: *Obi.*, n. 1127 *mj.*; *Palumbo.*, l. r., p. 37. Cfr. etiam *Cod. hir. Can.*, *hui. unal. tilph.*, *Verb. Error et hulu**.

850. — Principia. I. *Error et dolus* substantialis, *quamvis solum concomitanti, irritum reddit contractum*. Ratio est, quia voluntas non fertur in incognitum. Confirmatur can.

II. *Error et dolus* accidentalis, *si quis dedit causam contractui, contractum non irritat*. Ratio est, quia in tali casu habetur sufficiens rei cognitio quoad substantiam, et consensus in eam; error autem et dolus accidentalis tamquam accessorium sequitur principale (». 711).

Immo tamen compensandum erit quod forte ex errore vel dolo imi parti illatum est, iuxta normam de restitutione ex damno traditis, et iuxta infra (n. 557) de laesione dicenda.

111. *Error et dolus* accidentalis, *si causam dedit contractui, regulariter irritat contractum gratuitum; non irritat contractum onerosum, quem tamen in casu doli alterutrius contrahentis a decepto rescindibilem reddit*.

1° Irritat regulariter contractum *gratuitum*; quia in hoc contrahens potest sine alterius praeiudicio consensum suum limitare; tunc ridetur iuramentum nisi stante veritate causae, qua movetur ad largiendum. Maiorem enim contractus gratuitus postulat plenitudinem voluntarii, quam a benigna tantum voluntate procedat (n. 737; LugO, disp. 22, n. 89).

Dicitur *regulariter*, quia attendenda est intentio partis seu obligantis; quae utique talis potest esse ut nihilominus velit contractum subsistere, etsi cognito errore eorum non obligasset.

2° Non irritat contractum *onerosum*; quia sufficit hunc contractum voluntarium esse quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia; alioquin securitas commercii inter homines perturbaretur; excipe si contrahens consensum suum alicui accidenti expresse alligaverit; tunc enim qualitas transit in substantiam. Insuper damnum illatum iuxta dicta sub II, reparandum erit.

3° Nihilominus, dolo alterius contrahentis deceptus semper potest talem contractum revocare, si est contractus natura sua dissolubilis, propter iniuriam et defectum consensus; Ita enim est omnium contrahentium tacita mens, non se obligandi ad contractum, quando se ab altero deceptos deprehendunt. Deceptor, utpote iniustus damnificator, insuper tenetur omnia damna ex deceptione emergentia resarcire (n. 715; II. A., n. 124).

Imo, etiamsi dolus non intervenerit, pars quae erravit videtur posse rescindere contractum *nondum executioni mandatum*, dummodo damnum alteri parti oriundum praecaveat neque sententia iudicis ad contractum adimplendum obligetur,

Quodsi error causatus fuerit *<lolo alicuius tertii*, contractus inde nondum lion videtur rescindibilis, nisi alter contrahens doli huius tertii fu<>rit particips. Cfr. Jdarc, n. 1047, 3°; Carrière, *de Contr.*, I, n. 05.

851. — Resolutiones. 1° Si sacerdos emat pro veste pannum, quem putat sub noctem esse nigri coloris dum viridis est aut violacei, noti valet contractus, si expresse declaravit. velle se nigri coloris pannum emere; quia, licet color in se sit mera qualitas, in hoc casu transit in substantiam (Reuter, *Theol. mor., pari.* 3, n. 113).

2" Si volenti vinum Burdigalense emere, Burgundieum mittatur, valet contractus *per se*; quia error aut «loliis non est substantialis. »Sed iustitia laeditur accidentaliter; (plia vinum Burgundieum carius est; ideoque venditor tenetur pretium minuere, alias emptor ius habet vinum remittendi. Dixi: *per se*; quia error posset esse substantialis; v. g. si emptor ex motivo speciali tale vinum voluisset, puta pro remedio vel alio tine, ad quem aliud vinum non conduceret (Reuter, n. 114).

3° Qui apud bibliopolam librum emit, «piem bonum existimat, postmodum vero pravum esse deprehendit, valide nihilominus emit, etiamsi non emisset, si pravum cognovisset; quia librum quoad substantiam satis novit. Sin autem falso titulo libri aut falsa assertione bibliopolae deceptus fuisset, contractum rescindere potest.

Eleemosyna accepta ab eo, qui se pauperem esse tinxit, cum non sit, retineri non potest, sed dari debet vere pauperi. Retineri autem potest a paupere, quem donator probum esse credidit, etsi reapse non sit. In primo enim casu adest error et dolus circa causam finalem; in secundo error circa secundariam tantum (n. 737).

2. Meliis '). cf.-ds'

852. — Metus potest esse vel *gravis*, vel *Ieris*; potest incuti *ah intrinseco* et *ab extrinseco*; ab extrinseco incuti potest vel *directe ad extorquendum consensum*, vel *propter alium finem*; praeterea potest incliti vel *ab illo ipso*, quocum contrahitur, vel *ab aliquo tertio*. Re-cole dicta n. 35.

853. — Principia. 1. Valet, neu rescindi potest *contractus quiris metu gravi initus, proveniente ab intrinseco*. Ratio est, quia adest consensus simpliciter voluntarius; nec intervenit ininria, propter «piam actus rescindi posset.

II. Valet *etiam contractus, onerosus saltem, ex metu gravi initus, incusso AB EXTRINSECO sive iuste sire iniuste; si autem iniuste incussus est, contractus natura sua dissolubilis rescindi potest ad nutum*

*> Cfr. Suppletu. Gull.. ». .>.l; Holi., n. 08; Duyn-tw. », 201 (208); Suppi., (irruil., ». âl; ilul., a. 1131,

REQUISITA AD CONTRACTUM

metum passi. Prius suadet ex ratione allata in praecedenti principio. Patio posterioris est, (piia (pii metum iniuste incussit, iniuriam alteri intulit; unde tenetur illum in pristinum statum restituere, et alter ius habet hanc restitutionem exigendi. Confirmatur can. 103, § 2.

Exinde infertur, eum, qui metum iniuste incussit, teneri rem extortam, cum alter petit, restituere; quod si nolit, potest metum passus occulte sibi compensare (n. 716, 717).

Dicitur: valet contractus *onerusus saltem*. Non enim desunt qui contractus *gratuitos* invalidos habent, si a metu gravi iniuste incusso ortum ducunt; quia ita postulat liberalitas cum qua iniri debent. Cfr. supra n. 479; infra n. 579; Mare, ». 1051, 1°; (arrière, l. c., n. 71.

Notes insuper iure canonico quosdam contractus vel actus metu gravi iniuste incusso omnino irritant videlicet matrimonium (can. 1087) et professionem religiosam (can. 572, § 1. 4°); quibus adiunguntur renunciatio officii vel beneficii (can. 185); votum (can. 1307. § 3); ingressus in novitiatum (can. 542, n. 1); suffragium pro electione (can. 169, § 1. n. 1). Cfr. etiam can. 1905, § 1.

111. Valet contractus *nictu levi initus; utrum in casu iniustie illicussionis sit RESCINDIBILIS, DISPUTATUR.*

Prius palet; quoad alterum datur duplex sententia. Prima probabilis affirmat; (piia, (pii metu *iniuste*, quamvis levi, extorquet actum, infert alteri iniuriam, ex (pia commodum capere non debet; ergo satisfacere tenetur pro hac iniuria; sed non satisfacit, nisi rescindat actum, et rem ponat in eo statu, in (pio prius fuit, si nimirum iniuriam passus id velit; hic ergo actum rescindere potest.

2a Sententia probabilior negat; quia qui novit metum esse levem, et, cum facile potuisset, non reiecit, non censetur ex metu, sed vere sponte consensisse (n. 718; lib. 6, n. 814; 11. A., tr. 18, ». 3). Excipe tamen contractus[^]gratuitos et[^]sponsalia. ex metu levi inita, ob maximam libertatem in iis requisitam. Cfr. Mare. n. 1050; infra tom. II, n. 642.

854. — Quaestiones. Quaer. 1° .1» *rescissioni obnoxius sit contractus, gravi quidem metu iniuste extortus, non tamen incusso ad extorquendum contractum, sed ex alio fine.*

Jtesp, Contror, 1» .Sententia ueuut; qui», cum metus non propter coitnictum incussus fuerit, contrahens sponte sua hunc elegit ut malum impendens avertat, quemadmodum si metus ab intrinseco proveniat.

2.* Sententia probabilior atlirnat; unia, quamvis metus incussor contractum non intenderit, posuit tamen causam eius iniustam. (piaevexatum impulit ad contractum (Lugo, disp. 22, ». 174-177).

Quaer. 2° J» *metum passus rescindere queat contractum, si metus incussus fuit ab aliquo tertio, non ab eo quocum contractum est.*

Resp. Consequenter ad dicta in quaestione 1\ affirmandum est, si

contrahens iniuriae particeps fuerit. Seeus, si non participaverit; sed tunc datur metu in passo actio pro damno illato adversus illum, qui metum intulit (Less., *lib.* 2, *cap.* 17, *n.* 39; Lugo, *disp.* 22, *n.* 117) ‘).

Qua h r . 3° *Si contractu» metu gravi iniuste extortu» fuerit, et fester-
venerit ad tertium possessorem bonae fidei, numquid posait metum p̄asialfc
ab hoc tertio rem repetere, et teneatur hic restituere.*

Resp. Communiter affirmant; quia ratione iniuriae res manet priori domino obligata, et consequenter cum illo onere transiit ad alios; consensus enim per iniuriam extortus rem non transfert irrevocabiliter (n. 719).

855. — Resolutiones. 1° Si mineris alteri in furto deprehenso, te eum delaturum esse domino laeso, vel custodi, aut indici, nisi certum munus tibi promittat, valet promissio etiamsi intentionem illum deferendi non habuisses, modo munus immodicum non videatur. Ratio est, quia ius habes deferendi, cuius cessio pretio aestimabilis est (Reuter, *n.* 120).

2° Si quis ex odio damnum tibi paret, nihil a te postulans, tu vero pecuniam ei promittas ad avertendam iniustam vexationem, non teneris solvere, neq̄ alter potest pecuniam acceptam retinere; quia iniustae vexationis cessatio debita est ex iustitia, atque ideo pretio non aestimabilis est, secundum dicta *n.* 846, *q.* 3.

3° Si viator a latrone oppressus transeuntem hominem in auxilium advocaverit, ei pecuniam promittendo, valet promissio, secundum *q.* 2, supra.

4° Si inveni in stupro deprehenso pater puellae mortem intentet ad ulciscendam iniuriam, invenis vero, nemine petente, sed sponte sua matrimonium offerat, ut mortem evadat, promissis stare non tenetur; quia comminatio mortis fuit iniusta; insuper matrimonium, si subsequatur, satis certo invalidum habendum erit, ut sequitur ex can. 1087 et dicendis infra tom. II, *n.* 823, *q.* 1

856. — Notanda pro praxi. 1° *Metus reverentialis* quo subditus Superioris offensam timet, nudus levis censetur, nisi contineat timorem alicuius gravis damni imminentis ex inobedientia, puta diuturnae indignationis, rigidae tractationis, etc.; tunc per se gravis est; quia molestissimum est illa mala sustinere a. Superiore («. 717; *lib.* 6, *n.* 1066).

2° Neque *preces importunae metum gravem constituunt*, nisi addantur metui reverentiali, aut aliter ex repulsa grave malum timeatur; quia metus gravis inveniri non potest, nisi aliquod malum

) Ita Auctor. Alii tamen tenent contractum «mc rescindibilem, utpote fructum Iniudlthie, quoties metue Incuwni fuerit. n«l extorquendum contractum vel ai contractu* ait utilia aut gratuii metum Incutlenti. Etenim, qui vellet talem contractum chw firmum. hdustltlam rouKunnnnret et ex illa fructum perciperet. Ita v. K. Carrière, / . r., *n.* 74. In praxi favendum erit poft«c*«NOrf, donec interveniat Hcntcntla iudlcl*. cfr. Mare, *n.* 1052; cfr. et cati. 1685.

perferendum timetur. Advertendum tamen, non quascumque preces assiduas dici *importunas*, sed eas tantum, quae sunt instantissimae et saepius repetitae (n. 717).

3. *Laesio*.

857. — Notio. Laesio in eo consistit quod in contractibus non aequalitatem servetur, sed vel ultra matum pretium rei accipiatur vel intra illud solvatur. Iustum pretium hic intelligitur summum vel intimum.

858. — Effectus. Laesio per se non irritat contractum; sed iure naturali obstringit laedentem sive ad restituendum excessum pretii, sive ad supplendum defectum. Quod si laedens mala fide egerit, tenetur insuper omnia alia damna indemnificata, et confuse saltem praevise, resarture,

Iure civili (non ubique tamen) graviter laeso quandoque conceditur restitutio in integrum, quae delinitur: Repositio in pristinum statum, in quo res erat ante laesionem, facta auctoritate indicis. Non omnibus haec actio rescissoria iure competit, sed in nonnullis tantum contractibus, et certis dumtaxat personis, puta in minorennibus, venditori aut emptori; qua de re consulatur ius patriae. Porro restitutio in integrum debet ita fieri, ut laesus rem suam recuperet sine ullo detrimento; laedens vero, si bona fide egit, nihil perdat de suo; ideoque ut neuter fiat ditior, neuter pauperior; sic enim revera fit repositio in pristinum statum.

Caput III.

OBLIGATIO CONTRACTUS s)

Trademus: 1° obligationem contractus in genere; 2° obligationem contractus qualitate.

Articulus 1.

Obligatio contractus in genere.

859. — Principia. I. *Contractus rite initus obligat ea iustitia*. Ratio est, quia contractu confertur ius quoddam; omni autem iuri respondet obligatio eiusdem generis.

h (fr. Supplcin. Gall. n. 67, 59 et 71; Holli., n. 56. 58 et 73; Gerni. n. 52 et 72 in *fbir*; Cod. *liab.*, a. II 18.
) (*fr. Supplom. Gnl. n. 10; Holli., n. 60; DuynetrC. n. 213 (217); Germ. n. 50 et 56.

II. *Contractus solos obligat contrahentes, aut eorum locum tenentes, vel principales, puta eorum haeredes, mandante» etc.* Ratio est, quia nemo privatus alteri invito onus imponere vel beneficium concedere potest.

III. *Contractus obligat, non ad id solum quod verbis contrahentium expressum est, verum etiam ad omnia eius consectaria, quae pro padi natura aequitas, lex aut usus postulant.* Ratio est, quia contrahentes censentur egisse cum bona fide.

De cetero studiose investiganda est mens contrahentium; cui, si clareat, standum est. Sin vero ambigua sit, explicari debet tum ex contractus natura, tum ex usu locorum, tum ex indole personarum. Tandem, si omnibus perpensi*, dubium tolli nequeat, standum est pro libertate debitoris contra petitionem creditoris, donec de obligatione suscepta constet, vel transactio considenda eat.

IV. *Culpabilis violatio contractus adducit obligationem compensandi omnia damna inde alteri parti secuta, dummodo praecisa fuerint.* Ratio patet, quia iniusta et efficax eorum damnorum causa est.

Contractus porro violari potest, non solum ¹quoad rem ipsam dandam, faciendam vel omittendam, verum etiam ²quoad tempus executionis, si nempe debitor fuit in mora culpabili.

De cetero consule dicta n. 766, q. 2.

860. — Quaestiones. Quaer. 1° *Ad quid teneatur, qui creditorem invenire nequeat.*

. Jfcxp. Qui debita *cx malevolentia* non solvit, et postea creditorem invenire nequit, tenetur restituere pauperibus vel causis piis; quia per injustam retentionem injuste bona acquisivit. —) Qui autem inculpabiliter non solvit, potest sine injustitia solvenda sibi retinere. Ita Lessius, 14, n. 38, 39; Laymann, lib. 3, tr. 2, cap. 9, n. 1; Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 108; Elbel, part. 6, n. 296, et alii.

Quaer. 2° *Ad quid teneatur debitor in dubio serio num iam solverit.*

Resp. Datur triplex sententia. *Prima* docet debitorem ad nihil teneri, quia qui probabiliter solverit, probabiliter liberatur. Ita Waffelaert ¹⁾, et Génicot ²⁾. Haec autem sententia a plerisque etiam probabilistic reficitur et a Lehmkühl ³⁾ solida ratione sustineri non posse dicitur. Probabilis enim tantum pretii solutio non adaequat valorem rei certo traditae vel tradendae ⁴⁾.

Secunda sententia, quam tenent Marres et Lehmkühl (*l. c.*), docet partem esse solvendam pro rata dubii. Ratio est, quia aequalitas institue postulat ut creditori non plus solvatur quam iure petere possit; proba*

¹⁾ n. n. 260.

²⁾ l. n. 602.

³⁾ l. n. 1147.

⁴⁾ Ita Murn*. III. ». 308.

bilis autem solutio est pretio aestimabilis ideoque adaequat partem pretii; ergo pars tantum solvenda restat.

Tertia (Irinum seŋtentia communior et multo probabilior eum S, Alf. — docet eum integre solvere teneri, quia pro debito certo non satisfit sŋlutione dubia, ¶ quia creditor est in possessione gui crediti qua in dubio non debet spoliari (*lib.* 1. n. 34; H. A., *tr.* 1. n. 20; Lugo, *dw/*>. 18, n. 7-13; Suarez, *de Rclig.*, *tr.* 5, *lib.* 2, *cap.* 23, n. 7; Sanchez, *Decal.*, *lib.* 1, *cap.* 10, n. 12. Cfr. Mare, n. 947; Sweens, n. 296).

J^ccipe tamen, ut patet, si debitor cum creditore rem componat pro rata dubii, aut si debitum legitime praescripserit iuxta dicta n. 681.

objiciunt: 1° Etiam debitor]>ossi(let pecuniam Miam, qua non debet in dubio spoliari. Respondet Lugo: parum refert; dubium enim non versatur circa ipHiin *pecuniam*, cuius sit, sed circa *ius petendi debitum*, an adsit, et ideo dicitur *creditor* possidere, quia, cum de debito constet et non constet de eius exstinctione, creditor possidet creditum suum.

2" Aequitas non patitur debitorem sine culpa subiici magno periculo bis solvendi integrum debitum. Respondet Lugo: onus illud oritur ex obligatione, quae certo contracta est, et non probatur exstincta; et sic quoque indicabit index in foro externo, et quidem attento iure naturae; ergo, sicut aequitas illa non liberat in foro externo debitorem a solutione integra debiti, non est cur in foro interno eum liberet, cum nulla possit differentiae ratio reperiri inter utrumque forum.

Articulus II.

Obligatio contractus qualificati.

§ I. - C o n t r a c t u s c o n d i t i o n a l i s .

861. — Notio. Conditio est'circumstantia dubia contractui adjecta,cuius exsistentia vel eventii valor conira<tus dependet,»-vel cuius eventu contractus resolvitur.

Divisio. Conditio est: 1° *de praesenti*, vel *de praeterito*, vel *de futuro*, prout est circumstantia.

2° *Necessaria*, quae certo est eventura; *contingens*, cuius eventus est incertus.

3° *Suspensira*, quae obligationem suspendit, doner exsistat seu impleatur conditio, v. g. ducan? te, si pater tuus consenserit; *resolutica*, (piae facit ut, impleta conditione, contractus initus resolvatur aut resolvi possit, v. g. dono tibi hanc domum, sed, si proles mihi nascatur, reddenda est.

1° *Possibilis* vel *inipossibilis*. Ad impossibilem refertur etiam conditio *turpis*; quod enim non licet, censemur non posse, ideoque vocatur impossibile *de iure*, eontradistinetum ab impossibili *de facto*,

I I
|m|
|
III II
.
| i
III
|U<<
■ |1|
ti11]

11
|| I

862. — Principia. I Contractus sub conditione *de praesenti* vel *praeterito* non suspenditur, sed vel statim perfectus est et absolute obligat, si subsit; vel non valet nec umquam valebit, si non subsit conditio. Res est in promptu.

II. Contractus sub conditione *de futuro necessario*. valet statim ut absolutus; quia conditio necessario eventura iam habetur pro praesente; nisi tamen contrahentes per errorem putarent conditionem esse contingentem.

III. Contractus sub conditione honesta *de futuro contingente*,^a conditio est *xuspcnxica* valet, sed effectum non sortitur antequam impleatur conditio. Eiusmodi itaque contractus statim parit obligationem absolutam expectandi conditionis eventum, ita ut ante illud tempus neuter contrahens possit resilire, et revocare consensum; impleta vero postea conditione, perficitur contractus, et purus fit.

Si conditio *resolutiva* est, contractus statim existit et obligat quoadusque conditio impleatur; qua impleta, contractus resolvitur; sin autem, fit absolutus.

IV. Contractus sub conditione *impossibili* vel *turpi*, iure naturali plane invalidus est; quia impleri facto vel iure non potest.

Dictum est: *de iure imlurali*: quia iure canonico et civili in nonnullis casibus tales condiciones pro non adiectis habentur, ita ut contractus valeant ne si pure initi essent. Ita v. g. quoad matrimonium can. 1002, 1°. Cfr. tom. II, n. 828.

863. — Notanda. 1° Condiciones impleri debent, secundum cognitam aut verisimilem contrahentium intentionem. 2°, Si, pendente conditione, res praestanda pereat sine culpa debitoris, contractus exstinguitur: si vero eius opera pereat, creditoris damnum reparare debet. Si valor rei decreverit, potest creditor resilire, vel rem petere cum vel sine diminuto pretio, prout valor ex culpa vel sine culpa debitoris decreverit^b).

§ II. - Ceteri contractus qualificati.

864. — Praecipui sunt: 1° *Sub modo*, quando onus contractui adiicitur, ab altero implendum, non tamen ut conditio; v. g. legi ecclesiae duo millia francorum, sed volo ut celebretur quotannis una Missa.

^b Cfr. etiam Marrea. lib. 3, n. 221.

^c) IX° contractu *lunwuto* firmato iam *μ · π π* fuit aupm /i, 10H vt 171.

2" *Sub causa*, (piando adjicitur motivum, ob quod fit; v. g. duco te, quia nobilis es, virgo es.

3° *Sub demonstratione*, quando apponitur signum demonstrativum rei vel personae; v. g. lego tibi pecuniae summam, (piam mihi debet Paulus, vel in tali arca reconditam.

1° *Sub alternatione*, (piando quis obligatur ad unum ex duobus vel pluribus dandum aut faciendum; v. g. ad solvendum censum annuum in pecunia vel in frumento.

5° *Sub poena*, (piando imponitur poena non exsequenti.

6° *Ad diem*, (piando adjicitur tempus, (pio contractus executioni dandus est.

865. — Principia. I. Contractus *sub modo* statim valet ut absolutus; neque ipso facto revocatur si modus non impleatur. Ratio est, (pia modus est onus adiectum contractui absoluto, ad quem se habet ut accessorium ad principale. Si enim modus principaliter intenderetur, iam non foret contractus proprie modalis, sed conditionalis. Obligatur tamen pars, cui onus imponitur, modum implere; quodsi non impleat, dum potest, integrum est donatori donationem revocare, dummodo tamen facta non sit in pias causas, ut olim sancitum fuit in *Cap. I, de condit, appos. et sequitur ex eo quod persona privata in bona, semel ecclesiastica facta, nihil potest* (n. 731).

Attendendum ergo eoniper eet utrum tinis principalis datoris sit ipsa donatio, an vero onus impositum.

Observandum demum, modum impossibilem aut turpem pro non adiecto putari; nisi substantiae contractus repugnaret, nam tunc contractus foret nullus.

II. Contractus *sub causa* nullus est, si causa *finalis*, ob (piam initur, non subsistat; validus est. si causa *secundaria* seu *impulsiva* tantum non subsistat.

Hinc valet matrimonium, si quis dicat: duco te quia ee bonis moribus: id enim exprimit solum causam impulsivam. Non valet donatio facta alicui, quia pauper est, si non sit pauper; quia paupertas est causa finalis.

Donatio tamen, si error sit circa causam *secundariam*, a donatore revocari potest, imo. si donatories sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donator ita sit affectus ut praesumatur nolle donationem revocare, etsi errorem agnosceret (n. 737).

III. Contractus *sub demonstratione* nullus est, si adsit error circa rei substantiam; secus, si circa accidentia tantum.

Hinc v. g. si dicas: lego Titio mille francos, qui sunt in tali arca; reperiuntur vero duo millia, non debentur Titio, nisi mille: quia tunc quantitas expressa est *Idj-dlirc*, arca vero *demonstrativa*. Sin autem dicat: lego Titio pecunias. quae sunt in tali arca, et constant mille francis. debetur Titio totum, quod est in arca; quia Minima tunc *demonstrata* est tantum.

IV. In contractu *sub alternatione*, electio per se perlinet ad debitorem, nisi expresse concessa fuerit creditori. Si una res periit, debitor alteram tradere debet. Sed, si culpa eius periit, et electio penes creditorem est, creditor potest vel rem superstitem, vel alterius, (piae periit, pretium exigere.

V. In contractu *sub poena*, poena ex iustitia debetur, si petatur, saltem (piando culpabiliter non impletus est contractus. Moderata tamen debet esse poena, secus non obligaret quoad excessum.

VI. Contractus «d *diem* statim parit obligationem pro tempore praefixo. Exsecutio ante diem statutum ab eo solo peti aut praestari potest, in cuius gratiam dies praefixus fuit.

Ca p u t IV.

IMPLETIO OBLIGATIONIS SEU SOLUTIO

866. — *Solutio* hic intelligitur omnis adimpletio obligationis, ex contractu ortae, sive haec obligatio consistit in re danda sive in actione facienda †. Porro solutionem debiti necessariam esse ex iustitia supra u. 859, iam statuimus; quapropter hic solum agendum: i° de circumstantiis solutionis; 2° de ordine in solutione inter varios creditores servando.

Articulus I.

Circumstantiae solutionis.

867. — Tempus solutionis. Debita solvenda sunt tempore in contractu definito; si tempus constitutum non fuerit, regulariter potest debitor solutionem differre, donec creditor exigat. Prius claret; ratio posterioris est, (pria creditor, cum creditum suum sciat et petere possit, non petendo censetur in dilationem consentire.

Secus autem esset, si creditor ob timorem, oblivionem, aut impotentiam, omittat debitorem monere (n. (178).

Hinc infertur debitorem ex contractu non esse damnandum de culpa gravi, quando solvero differt sine gravi damno creditori», etiamsi hic solutionem saepit» petierit; quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei iniuriosa (n. 678).

Quoad causas excusantes a solutione vel ab immediata solutione cfr. dicta supra /i. 810-813 de excusatione al» obligatione restitutionis eiusque suspensione,

*) Murren, *tib.* III, /I. 283.

868. — Locus et expensae solutionis. Si locus solutionis in contractu determinatus est, solutio ibi fieri et expensae a debitoris ore praestandae sunt. Si vero locus ubi facienda sit solutio stipulatus non fuit, suadet aequitas naturalis ut solutio illius sumptibus fiat, in cuius utilitatem cedit contractus. Atvero, in contractibus onerosis quis sumptus transvectionis ferre debeat, definiunt leges et consuetudines locorum (n. 597, 677, 678) *.

869. — Periculum solutionis. Debitor ex contractu, 1° si debita est res *aliena ipsamet*, accepta in depositum vel commodatum etc., non tenetur eam proprio periculo mittere, nisi aliter conventum fuerit; quia res domino suo perit. Secus foret, si rem transferendam dedisset homini suspectae fidei; tunc enim debitor culpa non vacaret. 2° Si res *eiusdem generis* est debita, v. g. merces earumve pretium, vel alia res mobilis, tenetur eam mittere periculo illius penes quem est rei dominium: quia res domino suo perit; nisi aliter conventum fuerit. Quandonam autem transeat huiusmodi rerum dominium, discat lector ex iure patrio *.

SCOLION

De solutione facienda mutato valore pecuniae.

Praen. *Valor* pecuniae est aut *intrinsecus* (pecuniae ut res aliqua est) aut *extrinsecus* (pecuniae ut pecunia est seu medium commutationis). *Valor extrinsecus* aut est *nominalis* seu inpositivus (secundum numerum inscriptum in ipsa moneta vel charta) aut *realis* seu verus. *Mutatio* valoris pecuniae aut est *per se* (causa proxima est ex parte pecuniae) aut *per accidens* (causa proxima est ex parte mercium). Difficultas movetur pro casu quo *valor extrinsecus realis mutatus sit per se*. Agitur autem solummodo de relationibus juridicis *privatorum* inter se in debitis pecuniariis solvendis, non de debitis ipsius status erga suos creditores.

I. Quoad debita *promptioris pensionis*, praesertim si post inceptam diminutionem valoris contracta sunt, de iure saltem stricto sufficitolvere secundum valorem nominalem. Ita et. leges solent statuere, et merito ob necessitatem vitae oeconomicae *).

II. Quoad debita *tardioris pensionis*: *In genere*: solvendum est secundum aequalitatem debiti quod quis tempore initi pacti contraxit. Sed exinde non sequitur semper secundum valorem realem solvendum esse, quia si tota res oeconomica penitus immutata est, iste realis valor commutationis quid omnino diversum est tempore initi contractus et tempore solutionis. Dein, in iuribus privatorum determinandis ad bonum etiam

*) Cfr. *Coti. ilal.*, a. 1010.

s) Cfr. *Cxl. ilal.*, a. 1370.

’) Cfr. (*«l. ilal.*, a. 1277 „77.

commune attendendum eat, imo etiam leges iustae in hoc sensu ferri possunt. Tandem dantur pericula quae a limine in ipso contractu computata censenda sunt.

Injarticulari: 1. *Si diminutio valoris realis nimia non cut, puta non excedens quartam partem valoris nominalis*, iure stricto ad solum valorem nominalem attendendum est. Id leges communiter statuunt, vel saltem jurisprudentia observat. Et merito, quia maxime inservit ad vitam oeconomicam conservandam, promovendo sc. regularitatem et calculabilitatem. Imo, spectato solo iure naturali idem videtur dicendum: haec enim discrimina in ipsa naturali deficientia systematis monetarii fundantur nec omnino exceptionalia sunt dicenda, ita ut rationabiliter in ipso contractu computata censeantur.

2. *Si discrimen quartam partem excedit, valor tamen realis adhuc tam notabilis est*: antiquiores communius respondent pecuniam solvendam esse iuxta valorem realem qualis tempore celebrationis contractus erat. In debito enim pecuniario statuendo valor extrinsecus realis primo et per se attenditur, cum pecunia solum tamquam instrumentum commutationis in pactum veniat.

Attamen haec responsio non videtur simpliciter applicari posse hodiernis rerum adiunctis. *Integra solutio* valoris realis iam *exigi non potest*. proin contractus per indicis sententiam vel per conventionem reducendus est ad id quod in penitus mutatis conditionibus iustum est. Etenim: a) Pecunia hodie dum non tantum est medium permutationis, verum etiam medium ordinarium capitalisationis, ita ut pecunia toti vitae oeconomicae dominetur. Hinc solutio secundum valorem realem quid omnino diversum repraesentat tempore contractus initi et tempore solutionis, idque non tantum pro debitore sed secundum se seu secundum communem aestimationem.

b) Magna illa valoris pecuniae mutatio pro magna parte profluit ex causis alienis a naturali rei pecuniariae evolutione. Dispositiones enim Gubernii, quae causant diminutionem, sunt quasi onera publica, quae secus per tributa populis fuissent imponenda. Si autem onera solis actualibus pecuniae possessoribus imponerentur et creditoribus ius concederetur totum valorem realem exigendi, manifeste iniusta sequeretur onerum distributio.

c) Bonum commune, evolutio sc. vitae oeconomicae, quae tali tempore iam de se periculis obnoxia est, non patitur ut universaliter ius totum valorem realem exigendi concedatur. Hinc tam ad vires debitoris quam ad iustam onerum distributionem attendendum est. Ita *de iure naturali*.

Quodsi *lex* statuatur, debitum quodeunque, etiam ex mutuo, extinguere per solutionem secundum valorem nominalem, certo iusta est, quatenus denegat actionem in foro civili: impossibile enim esset de omnibus hisce debitis in individuis agere. Si autem intendatur ius ad altiore solutionem adimere (quod in casu praesumendum non est), sunt, qui affirmant legem etiam pro hisce adiunctis esse iustam. Sed hoc non videtur universaliter verum. Non enim agitur de lege pro hisce adiunctis lata, nec erit iusta nisi rationes graves talem iuris ablationem postulent; quod non liquet.

Si tamen pecunia adhuc habet sat magnum valorem, praesumptio quaedam quidem pro iustitia legis militaret, quae tamen praesumptio in casibus particularibus cedit veritati. Insuper etiam ad charitatem, misericordiam, aequitatem attendendum erit.

3. *Si pecunia papyracea iam non nisi valorem calde exiguum. imo moraliter nullum habet*, manifestum est debitorem non satisfacere per solutionem secundum valorem nominalem. Nimis magna enim est inaequalitas inter valorem realem tempore contractus et tempore solutionis quam ut mutata rerum conditio eam ad aequalitatem reducere possit, neque lex civilis id iustificare potest. Hinc indicis sententia vel privata pactio res secundum particularia adiuncta determinanda est.

Ubi in casu lex *revalorisatoria* condita fuerit, certo iusta est quatenus denegat actionem ad altiore solutionem. Si intendat etiam *ius* determinare facilius praebet praesumptionem iustae solutionis quam lex de qua sub *b)* dictum est, quia pro his adiunctis condita est et sufficienter erit «differentiata». Etiam hic insuper charitas, misericordia, aequitas erunt attendendae.

Tandem si quis fuerit in culpabili mora solvendi, etiam damna exinde revera (ad normam dictorum) secuta et sufficienter pr.wvisa, reparanda erunt.

Articulus II.

Ordo servandus inter varios creditores.

870. — Sermo hic non est de ordino inter creditores servando, quando debitor solvere valet omnibus; tunc quippe nihil interest cuinam prius solvatur; dummodo enim solvatur omnibus, iustitiae satisfit. Verum accidit non raro, debitorem supra vires obaeratum esse, ita ut omnibus creditoribus satisfacere nequeat, sed aliqui credito suo vel toto vel ex parte carere debeant; idcirco indagandum est quinam creditores tunc in solutione praeferendi sint aliis. Duplex casus distinguendus est: vel debitor administrationem bonorum suorum adhuc habet, vel bonis cedere coactus est. De priori casu agemus in § 1. de altero in § II.

- Ordo servandus ante honorum cessionem.

871. Praenotandum. Leges civiles communiter tres creditorum ordines distinguunt: 1° *privilegiatoe*, qui speciali iuris privilegio muniti sunt, ita ut iis prae omnibus ceteris satisfieri debeat: debita privilégiât» solent esse impensae giudiciale», funerales, sumptus ultimi morbi, medicis et pharmacopolis debiti, mercedes famulorum, et eiusmodi †; 2° *hypothecarios*, qui in bonis immobilibus debitoris constitutam habent hypothecam †; 3° *mmplicee* seu *ordinarios*, qui nulla iuris praerogativa frumitur.

*) (ir. (W. cic. itat., n. 2714.

*) Aliquimilo lilmv ncrediint ctinni cnxUtoree *pigneratUti* raipcctii rei mobili» till» obllifutae. (fr. Infm n. 9X7; lhiyn»«teo, n. 195 (199).

872. — Regulae. I. Res aliena, apud debitorem existens in natura, suo quaeque domino est ante omnia restituenda. Ratio patet; res enim clamat domino (m. 684).

II. Ante creditores simplices creditoribus privilégiâtis et hypothecariis solvendum est. Ratio, quia isti legitimo privilegio iuris fruuntur. Inter privilégiâtes ordo iuris, inter hypothecarios ordo temporis servandus est.

III. Inter simplices creditores ordo servandus est prout sequitur: 1° Creditores *certi*, ex sententia communi et valde probabili, praeponendi sunt creditoribus *incertis* seu *ignotis*; quia creditoribus *certis* satisfactio debetur *certo ex iustitia*, *dubie* autem dumtaxat pauperibus loco creditorum incertorum; sed (piae sunt *certo* debita ex iustitia, praeferenda sunt iis, quae *dubie* tantum sic debentur. Sed est etiam sententia probabilis (piod si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata pauperibus pro debitis incertis; quia probabiliter de iure naturae pauperes succedunt in locum creditorum; talis enim praesumitur voluntas creditorum, ut (piod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum animabus. Cfr. etiam supra n. 796, IV (». 687).

2° Restitutio *ex delicto*, ex D. Thomae sententia, debetur ante debita ex contractu oneroso; quia non restituere iniuste ablatum gravior est iniuria (piam non solvere debitum ex contractu. Sententia communior et probabilior censet, si ablatum non exstat in natura apud debitorem, praedicta debita praelationem non postulare, sed aequaliter *pro rata* solvenda esse: quia utrumque debetur ex iustitia, nec strictius unum prae altero (//. 688; II. A., ». 110).

3° Creditores *priores tempore* possunt, ex sententia probabiliori, quam I. Thomas tuetur, praeferrî posterioribus; tum ex Regula iuris antiqui 51 in 6: «Qui prior est tempore, potior est iure»; tum (pia creditor anterior, licet directe personam debitoris, indirecte tamen etiam eius bona obligata habet, in quibus prior creditor non debet a posteriori damnum pati. Sententia autem probabilis hoc negat, eo (piod non bona debitoris, sed persona tantum obligata est, (piae omnibus aequaliter est obnoxia (//. 690).

1° Creditores *pauperes* possunt, ex sententia probabili S. Thomae, divitibus praeponi; quia plus damni patiuntur. Sententia vero probabilior negat; quia iustitia commutativa ad ius tantum, non ad personas, attendit. Excipe tamen, si creditor pauper *grariter* indigeret, ita ut creditores divites ex praecepto eleemosynae tenerentur in hoc consentire (n. 691).

5° Creditor *prius petens* praeferrî potest aliis, si solutionem

IMPETIO OBLIGATIONIS SEI SOLUTIO

petiit *in indicio*; quin legitima indicis sententia vim privilegii creditori confert. Si petiit *extra indicium* nonnulli negant eum praeferrí posse; (piia praeiudicat creditoribus aequale cum ipso ius habentibus. Plerique vero probabilius affirmant; quia, ubi lex non obstat, creditum suum exigenti debitor satisfacere certe potest, et creditoris diligentia facit eum potioem (//. 692; II. A., n. 111).

6° Debitor, sciens statum suum labentem, non potest creditori solutionem *non petenti* integre satisfacere; quia creditor nullam praelationis causam habet, ideo debitor tenetur omnibus creditoribus ordinariis *pro rata* satisfacere, (pios proinde iniuste damnificat totum uni solvendo (n. 692). Eadem ratione neque licet debitori creditorem amicum monere ut petat.

873. — Quaestio, .tu creditor ille, qui solutionem non petierit, sed integram solutionem sponte oblatam acceperit, illam totam retinere possit.

Rcsp. Controv. Prima sententia affirmat; quia, si creditor habet ius exigendi, secundum dicta sub 5« habet et ius acceptandi. Lugo et alii huc admittunt, si creditor solutionem *bona fide* acceperit; quia tunc reddere non tenetur *ex iniusta acceptione*, cum non peccaverit, neque *ex re accepta*, cum per solutionem dominium acquisierit. Secus vero, si *mala fide* acceperit.

• Secunda sententia, quam S. Alf. verioem putat, dicit ipsum teneri aliis pro eorum rata restituere: quia, cum nullam praelationis causam habeat, nullum quoque ius habet ad integram solutionem, dum debitor non est par solvendo omnibus. Nec prodest bona fides; nam. licet *acceptando* non fecerit iniuriam aliis creditoribus, facit tamen *retinend* cum damno illorum, qui ius aequale habent ad bona debitoris (n. 693). — In praxi prudentia plerumque suadebit eiusmodi creditorem qui in bona fide versatur. non monere de obligatione, tum ob controversiam hac de re tum ne peccatum materiale evadat formale ‘).

874. — Nota pro praxi. In dubiis supra discussis licitum est in praxi inter sententias probabiles eas, (piae cuique arrident, eligere.

CESSIO BONORUM.

875. — Notio. Quando debitor omnibus creditoribusolvere nequit cedere bonis cogitur; quod fieri potest/sive motu proprio”sive ad instantiam creditorum. Est autem cessio illa traditio omnium bonorum suorum creditoribus, facta coram indice, ut hisce solvatur secundum vires bonorum cessons. In iure recentiore, praeter hanc

(*fr. Suppi, (iuli., tt. 63 *nuta mtrih* I; llnll.. n, 61 *mitrv* 1,

cessionem iudiciariam, aliquando admittitur cessio privata, quam creditores sine indicis interventu ex communi consensu libere acceptant quaeque eos dumtaxat effectus habet de quibus debitor et creditores inter se convenerunt. Per cessionem non transfertur dominium bonorum in creditores, sed tantum ius ea administrandi iisque fruendi et ad eorum venditionem procedendi. Terminatur cessio vel ob defectum activorum, vel per liquidationem seu venditionem bonorum atque pretii recepti inter creditores repartitionem, vel per compositionem seu concordatum cum creditoribus sive singulis sive collective sumptis initum. Concordatum cum singulis initum vocatur *amicabile* atque locum haberi potest sive in cessione iudiciaria, sive in privata; sed non semper legibus permittitur; cum creditoribus simul sumptis, initum vocatur *fallintentare obligatorium*, pro minoritate scii, etiam dissentiente creditorum; quatenus res determinantur ad normam legis secundum maiorem creditorum numerum, attenta etiam summa ipsis debita. Tale concordatum aliquando etiam ante cessionem coram indice factam inire permittitur: ipso in casu vocatur *praerentirum*. In utroque casu concordatum a indice ratihaberi (*honwlogari*) debet. Quando cessio bonorum naturam induit *reatus*, habetur delictum quod vulgo dicitur *bancarotta*; est *simplex* si oritur ex culpa, etiam mere iuridica, sine dolo; v. g. omissione diligentiae debitae in gerendis negotiis; si dolo inducta fuerit, vocatur *bancarotta fraudolenta*.

876. — Regulae. I. Debitor (pii cedit boni iure naturali potest ea retinere quae sunt sibi suaeque familiae necessaria ad honestam, licet parcam, sustentationem secundum conditionem suam; nemo enim tenetur in gravem necessitatem se coniiFere, vel a statu iustv acquisito prorsus decidere, ad faciendam restitutionem, iuxta dicta *n.* 812. Unde non peccat ea occultando; ceterum, saepe ipsa lege huic suo iuri provisum est (*n.* 699; II. A., *n.* 117).

II. Cessio^{*^ono?}um, dummodo fraudulenta non sit, *per se* non exstinguit, sed suspendit obligationem plene solvendi debita, usque dum debitor ad meliorem fortunam pervenerit. Ratio cur *per se* tantum suspendat obligationem, est quia non excusat nisi propter impotentiam; quae cessare potest.

III. *Per accidens* cessio bonorum aliquando etiam *liberat* debitorem a solutione residui, etiamsi postea ad pinguiores fortunam pervenerit; idipie non tantum ob condonationem creditorum quae intervenerit; verum etiam ob legem propter bonum commune ita statuentem. Attamen, sensus legis non semper clarus est, utrum scii, solum forum externum, an etiam internum respicere intendat,

Tunc ad interpretationem eorum iuris peritorum atque theologorum recurrendum erit.

Lex concedit liberationem, in Anglia, atque, saltem probabiliter, in Statibus Foederatis Am. Sept. *), etiam in foro conscientiae, idque sive censio per repartitionem pretii ex liquidatione recepti, sive per concordatum finiatur. In aliis regionibus, uti in Italia et in Hollandia, creditores iura sua omnino retinent, si agatur de repartitione; ei vero agatur de concordato, in Hollandia debitor probabilius liberatur⁵⁾; in Italia pari modo, saltem ante novum Codicem civilem⁵⁾.

877. — QUAERITUR: *Utrum etiam silente lege civili, ex ipso facto concordati seu compositionis initac, debitor liberetur a residuo solvendo, si postea ad pinguorem fortunam redeat, an ad illud adhuc teneatur.*

Resp. Control). 1a Sententia negat cum teneri, si nulla culpa vel fraus debitoris intervenierit; quia talis compositio quaedam virtutis remissio est. Ita Bonae., *disp.* 1, *q. ult., punet.* 2, *n.* 6; Salin., *tr.* 13, *cap.* 1, *n.* 277; Roncag., *tr.* 13, *q.* 2, *cap.* i), *regulae in praxi n.* 8, cum Navarr. et Silvest.

2* Sententia affirmat eum teneri, nisi creditores libere ex misericordia condonent aut condonare clare videantur: quia creditores sic componere solent, inviti, eo quod tunc plus recipere nequeant, nec ideo censendi sunt cedere iure, quod habent ad residuum, si debitor possit aliquando solvere. Ita Lugo, *disp.* 21, *n.* 49; Sanch., *De matrim., lib.* I, *disp.* 9, *w.* 17; Croix, *lib.* 3, *p.* 2, *n.* 457 et 458, cum 1). Antonin., Lopez, etc.

Censeo secundam sententiam eo saltem casu tenendam esse quo debitor tam prosperam fortunam instaurasset ut sine status sui praeiudicio solvere posset.

Nota, Usus hodie est inter negotiatores, saltem apud nationes mercatrices, ut post cessionem admissam infortunatus debitor in posterum amplius non conveniatur; quod sane prodest bono communi, quia, cum precaria semper sit negotiatio, par est pro quolibet spes lucris et periculum damni. Num autem ex solo Uto usu inferri possit vera condonatio, decidere non audeo. Unde in praxi, donec condonatione satis constet, debitorem solutioni obnoxium esso concludendum est. Qui vero propria culpa factus est impotens ad solvenda debita, iuxta omnes non liberatur¹⁾. De cetero aestimatio etiam communis attendenda erit, quae potest esse diversa pro diversitate regionum s). Tandem, aliquando lex ipsa quaestionem dirimit, ut supra notatum ost.

b Cfr. Koch-Pretias. *Handbook of Moral Theology*. V. 121: Mille oletat Scilingor in *Am. Hrrl. Rrr.* (1922). II. p. 510.

5) Cfr. Diiynstev. a. 233. 235 (237-239).

5) Cfr. Blcchleml, // *mondo dryli affari c la morale*, η. 230, 237; Jorio. *Thcol. mor.* 3 (1939). n. S23; aliter vero lmh(novum Cod. civ. in *Supidcmrnl* » (1912). 12. 29. De ootaro cfr. pro Italia lxxTi'tuin 10 Martii 1942: *Dtocifdina del fallimtnlo. del concordato prreentiro, etc.*

4) Cfr. NohlIn, II. n. 519, 3.

*) Cfr. Marr, a. 1022.

SECTIO 11.

DE CONTRACTIBUS GRATUITIS

878. — Sunt promissio, donatio, commodatum et precarium, depositum et sequens mandatum et negotiorum gestio, mutuum. Quidam horum contractuum, quamvis ex natura sua gratuiti, reapse tamen non gratuito iniri solent, et tunc potius in locationem transeunt.

Monendum eat, per vocem, quao terminatur in *-arius*, illum indicari, qui accipit, tam in contractibus onerosis quam in gratuitis: hinc v. g. promissarius, comodatarius, depositarius, etc.

Caput I.

PROMISSIO

879. — Notio. Promissio est liberalis datio iidei^{1\} re aliqua^{H**',**} danda aut facienda/Ai promissario acceptata. Priusquam acceptata sit, *pollicitatio* vocatur nullam obligationem pariens.

Ad eius valorem requiritur ut sit: 1° plene deliberata; 2° spontanea, i. e. nec dolo obtenta nec metu iniusto extorta; 3° de re licita ac possibili; 4° a promissario acceptata.

880. — Principia. I. *Simplex promissio acceptata, etiam in materia gravi, per se obligat sub levi tantum*, ex FIDELITATE; quia violatio fidei solum continet quamdam deceptionem proximi sine damno, sicut mendacium.

Per accidens autem obligatio gravis erit in re gravi, EX IUSTITIA: 1° si ex fide fracta aliud grave damnum promissario praeter illi, quod consistit in non consequenda re promissa; e. g. si promisisses alteri dare mutuum, isque tibi confisus aliunde sibi non prospexisset, et ex tua hac infidelitate grave damnum pateretur. 2° Si promittens *expresse intendat* se ex iustitia et sub gravi obligare (». 720; H. A., ». 127).

Advertendum autem ont: 1° In dubio utrum quin propositum tantum an veram promissionom fecerit, non censetur farta promissio, nisi per verba obii-gatoriii sit expressa.

In dubio utriuji *it obligatio gravia an levjn, priuMiiipitur levin.

3" \il vonntitiKnidaiji inatiTiimi gravi-in in proininxion» obligante ex iustitia - n<|iiiritui~7nateria qiinifnptii illius, unae in furto mortali exjgitur: quia promissor 7? disponit de proprio, fur do alieno.

t*4'. II. *Obligatio promissionis* cessat *hisce causis*: 1° Libera remis-sione promissarii. 2° Si promissum reddatur impossibile, vel valde noxium, vel illicitum, vel inutile promissario. 3° Generaliter lo-quendo quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quae si praevisa fuisset, non fuisset facta promissio; quia semper haec facta praesu-mitur sub tacita eiusmodi conditione (*n.* 720). Unde cessat quoque, si causa finalis, ob quam facta est, non subsistat; si promissarius non stet suis promissis vicissim factis.

881. — Quaestio. *An obligatio promissioni** transeat^{/Wv-} ad haeredes. *Resp.* *Obligatio realis* promissionis tnuisit ad haeredes *promissoris*, sicut *ius* ') ex promissione ortum transit ad haeredes *promissarii*: quia haeres ipso hire obligatur ad omnia onera *realia* defuncti: et tametsi non sint ex iustitia, alliciunt tamen res ipsas defuncti quae promissae fuerant. Haeres pono eodem modo, quo promissor, obligatur, videlicet regulariter sub levi tantum 2).

Ad haeredes vero obligatio non transit: 1° si mere *personalis* sit de re aliqua facienda; 2° si promissor promissionem suam ita limitaverit ut solum voluerit obligare seipsum. non vero haeredes suos, atque etiam voluerit obligari promissario soli, non vero huius haeredibus: 3° si res promissa vires haereditatis superet (*Lugo, disp.* 23. *η.* 98-100).

Ex dictis infertur, quod si promissor, non impleta promissione, morte in-terceptus fuerit, promissarius nequit occulte sibi compensare; quia simplex pro-nii^io probabiliter nullum ius strictum transfert in promissarium; nisi tamen constaret promissorem voluisse se obligare ex iustitia. v. g. ob insolita obsequia sibi praestita; cum tunc titulus mercedis interveniret. Post factum nihilominus, *i promissarius bona fido rem sibi promissam surripuerit, non tenetur restituere; quia, cum S. Alfonsus *n.* 720 probabilem quoque censeat opinionem docentem ex promissione oriri obligationem iustitiae, ideoque et ius strictum, melior est conditio possidentis. Recole dicta *n.* 761 et 762').

Intellge Ius Into M'lisu sumptum, ubi obllgntlo non est Iustitiae stride dictae. -c<l fldcll-tali* tantum.

b Alll tunc tantum admittunt obligationem transire nd hnerodos. ubi promittens, ex fide-litate mmc obligate*. *absoluto* voluerit promlx«lonls Impletlonem quiuu scii, tunc censetur promls-irio/rj/nxxr, [tn ut linere le» protiihdonem ex iu*tlthi Implere debeant. Ita Vvrmeersch. *n.* III.

b Iuxta nilos tamen Ideo non opus e-d restituere quia obtectum promissionis absolute fartae <M virtualiter legatum. (fr. not. linteo.; Vennccrsch. *n.* 112; Cft. supra <le voto rvull, *n.* ISI et can. 1310, » 2.

Ca pu t II.

DONATIO

882. — Donatio est ⁰libentiis datio rei propriae ^{*}alteri acce-
ptanti »). — Distinguitur: 1° donatio *pure liberalis*, quae in donatore
nullam obligationem supponit: *antidoralis* seu *remuneratoria*, quae
supponit obligationem gratitudinis; 2° donatio *inter vivos*, et *cmm*
mortis.

Acturi sumus: 1° de donatione generatim; 2° de donatione inter
vivos, et mortis causa.

Articulus I.

Donatio generatim.

Examinandum est: 1° (piis donare possit, quis accipere; 2° quan-
tum, et quomodo; 3° an, et quando facta donatio, semel acceptata,
revocari valeat.

§ I. - Quis donare potest et accipere *).

" fr
. ** « =
Tλ λ .,

883. — Principia. I. Donare *possunt omnes, qui rerum ^ñdomi-*
ilium efliberam adniinistrationcni habent, ^nee specialiter prohibentur.
Hinc dônare nequeunt: 1° usu rationis carentes; 2° minores et
interdicti, sine consensu eorum quibus subsunt; 3° uxores, rdsi de
parapherais, aut cum consensu mariti; 1° coniuges inter se, saltem
non irrevocabiliter; sunt tamen regiones, ubi mutuae coniugum do-
nationes permittuntur; 5° supra vires obaentà? ^agis specialia vi-
deantur in iure patrio.

b Crebri* fuit Inter auctorue disputatio an donatio wlt contractus necne. DleUngneadm
videtur. Si donatio confert solum lu.* ad rem. luria In n» vero translatio fit traditione Nubnequeot.
certo est contractu* etiam proprie sumptu* (cfr. supra n. 810); tunc autem. ut bono Animadvertit
Lewinii (*Lib. 2. rap. 18. dub. 2*), purum differt u pn»mla*lonc ox lu*tIt In obligante. SI c contra per
lptMim donationem lu* in re transfertur, ut *emper in Iure Napoleontlco et ubiqwo in dnnationlbu-
de mnnu in innnuni. eat tantum contractu* latiori scium Mumptus. Nonnulli tamen etlum in hoc
cium contractum proprie dictum agnoecunt, quem tunc a traditione logico distinguunt: Swr^ñ.,
n. 670. ('fr. de cetero Logo. *disp. 22. acc/.* I. n. 3; Molina, *t. II, diffp. 252. n. 0. 7.*

) ('fr. Supplem. Gall., n. 63f 61, 67; Holl.t n, 62, 63, 66; Duyrvjteo, n, 239; ('</, *dal., a, 769;*
l'ajombo, f. c., />. 10.

II. *Acceptare possunt omnes homines, qui lege non prohibentur.* Neque inhabiles sunt infantes, amentes, vel alii usu rationis carentes, quippe qui acceptare possint per alios, puta per parentes, tutores, etc. Nullus porro acceptare potest ab illis, (pii donare nequeunt, iuxta superius dicta. Quinam autem speciatim lege prohibeantur accipere, discat lector ex patrio iure.

884. — Quaestio. *Num liceat ab obaerato donum accipere.*

Resp. Sententia verior et communis negat, contra paucos, (Locetque donatarios, qui *mala fide*, i. e. conscii impotentiae debitoris, dona acceptant quihiifi. donator impotens fit ad solvendum, omnino teneri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio est, quia, sicut donans laedit iustitiam se donis impotentem reddendo ad solvendum, de quo nemo dubitat, ita eam etiam laedunt accipientes; *adiuvant* enim debitorem ad actionem iniustam, scii, ad damnum creditoribus iniuste inferendum. Neque obstat quod debitorem non induxerint ad donandum; acceptando positive cooperantur damnification! creditorum, eamque complent, non minus quam per inductionem (n. 722; II. A., n. 128).

Qui autem *bona fide* accipiunt, damnum creditorum ignorantes, non noceant contra iustitiam, et solum tenentur reddere rem, si exstet, vel id in quo facti sunt locupletiores, sicut possessores bonae fidei (Lugo, *disp.* 20, n. 113).

e.

§11. - Quantum donari potest et quomodo').

885. — I. De quantitate. Praemittendum est *portionem disponibilem* nuncupari eam bonorum quantitatem, quam quisque pro nutu suo donaro potest: *legitimam* vero eam quantitatem, quae per legem reservata est haeredibus necessariis ideoque aliis donari nequit. Donatio deinde, qua legitima laeditur, *inofficiosa* dicitur, quia est contra officium pietatis.

886. — Principium. *Quamvis dominus de rebus suis pro libito disponere valeat, donationem tamen, in quantum PRAEIUDICAT iuri alterius, rei in quantum INOFFICIOSA est, jacere nemo potest.*

Limitavi 1° *quantum praeiudical iuri alterius*, nimirum iuri creditorum. iuxta quaestionem agitatam numero praecedenti, et dicta n. 872 et 873.

Limitavi 2° *in quantum inofficiosa est*: quia donatio, qua filiis aut parentibus praeiudicatur in legitima, si non ipso iure invalida sit, at certe rescindi potest, saltem quoad excessum, quo praeiudicatur

) Cfr. Supplein. Gall., n. 65, 66; Holi., n. 61, 65; (<*/. cir. itat., a, 536.

legitimae; de qua materia mox iterum sermo erit *η*. 889. Hine, qui nullos haeredes necessarios habent, nullis conscribuntur limitibus respectu legitimae.

887. — Quaestio. *¶* *h* *peccent graviter parentes laedentes filiorum legitimam.*

Jiesj). *Affirm.*, si *graviter* laedant: quia leges civiles, quae iustae sunt, observari debent (H. A., *n.* 237) ‘). Notandum autem, quod licet, parentes nequeant filiorum legitimas *donationibus* minuere, id possunt tamen contractibus onerosis (at non simulatis), et donationibus remuneratoriis, quippe quae proprie donationes non sint.

Hinc parentes culpandi non sunt, si ad remunerandum filium probum bene meritum de familia, aliquatenus laedant legitimam alterius filii dyscoli, pigri, aut prodigi, vel si peculiari filii necessitati donis manualibus provideant (*n.* 950).

Num porro in conscientia possint legitimam laedere piorum operum gratia, probabilius et communius negatur: quia leges civiles observari debent, ubi iustae sunt nec a iure canonico sunt correctae (IT. A., *n.* 133).

888. — II. De modo. Quod ad *formam* attinet iure *positivo* praescriptam, doiujtio rei *mobilis* cum actuali eiusdem traditione, formam nullam exposcunt; sed statim valet ac transfert dominium⁸⁾.

Donatio vero rei *immobilis*, item rei mobilis sine actuali traditione, ut valeant saltem in foro externo, facienda sunt ner publicum instrumentum forma legali rite confectum. Notandum tamen, donationem *ad causas pias* saltem probabilius nullam solemnitatem iuris requirere. Ut valeat; vi eiusdem principii generalis quod statuimus ¹⁾ *¶* *Dr*^o testamentis Püs (supra ». 690) se. (pia cadunt sub jurisdictione Ecclesiae quae leges civiles in hac re nullo modo recepit ‘).

1) Cfr. Suppletu, Gall., *η*. 13; Holi., *n.* II; (term., /i. II. Cfr. Duynstco, «. 352 (373). qui tamen, cum aliis, Censet legem civilem qua talem solummodo poet sententiam iudicis In conmden- tin obligaro; quia agitur do lego quae restringit natundem libertatem disponendi de boni» pro priis indequo utrictac Interpretationis; neque bonum Hilorum obligationem eius ante sententiam iudicisM postulare videtur. Hinc ante sententiam Indicia parentea tantummodo aervare défait obligatione* pietatis quae ex Ipsa loge naturali sequuntur, dummodo non mediis falnstta filio» a legitima proseguenda detineant* Haec sententia probabilis videtur. Cfr. etiam Vermteroch. *η*. 141.

2) Traditio rei mobilis tlt vel de manu In manum, nisi forte alter rem iam possideat; vd demonstratione rei praesentis, quae non fociio amoveri potest; vel traditione clavis aedificii aut capsulae, ubi res servatur; vel alio modo quo re* sub donaturii potentate ronstitiuntur. (Tr. Suppi. Holi., *n.* fi0; Duynstre. *n.* 240 (211); Germ., *n.* 15 et 58; Palornbo, p. 38. 40.

3) Cfr. Lugo, (ftrp. 23. *n.* 150; Duynstw, *n.* 212; A’. K. St. (1922). p. 200 *77.; VI*cr In *Apuli*. (1947). p. 102-107; 128-136. Sunt qui putent «olcmnltalc* civile* requiri attento can. 1329 et quia In can. 1513, f 2 tantummodo de tiZ/tm/w rrdunbiHbiui aermo instituitur. Verum, rvllrtl- aliis argumentis, can. 1529 in quantum In materia vcr[c]*kvdlea recipit pro contractibus h« civile, pro parte repetit ius vetus ac. receptionem iuris civilia romani pro rebus iMvI^lastlcis tempora* llbtts; ideoque vi can. 0, 3° pro ea parte ex veteri Iure Interpretandi!# <*st. Atqui nbequo dnblo et contradictione donatione# piaae ab Kcclofda ante C. I. C. nulli sublcioabantur solemnltatl civili nmioMaiite drfretu caiumie rjcprrr*idt Haec exceptio Ideo etiam nunc valere videtur rwpfaU can. 1529.

Ex iure *naturae* in donatione traditio non requiritur ad acquirendum rei dominium, sed donatio *verbalis* sufficiens est. Traditio ergo ubi exigitur, ex iure positivo exigitur (». 732; Less., *lib.* 2, *cap.* 18, ». 11 et 12).

§ III. - Quando donatio revocari valet l).

889. — Principium. *Donatio inter vivos semel perfecta per se et ordinarie revocari nequit*: quia ius alterius legitime quaesitum ipsi invito auferri non potest. Dixi tamen: *per se et ordinarie*; nam excipiuntur quidam casus, in quibus donatio revocationi obnoxia eat. videlicet; 1° ob enormem donatarii ingratitude[m] erga donatorem, in casibus lege definitis; 2° si donatori, qui notabilem bonorum partem donavit dum nullos liberos habebat, ex insperato postea proles nascatur; quia talis donatio censetur facta esse sub conditione: *nisi liberi nascantur*; 3° si donatio est inofficiosa, et cum praeiudicio aliorum; 4° si conditiones et conventiones in donatione appositae, (piae adimplere promisit, donatarius non adimpleverit.

Acl haec: 1° Ob *ingratitude[m]* non revocatur donatio ipso iure. sed per sententiam indicis *).

2° Ol> *prolem supervenientem* donatio ipso iure revocata censetur, ita ut donator sententiam indicis exspectare non debeat; venntamen donatarius restituere non tenetur antequam donator donum repetat. Quod si donatio facta fuerit causae piae, revocari solum potest in quantum neccsse est ut liberi legitimam suam habeant.

3" Donatio *inofficiosa* non est irrita ipso iure. sed per sententiam indicis irritanda ad petitionem filiorum post mortem parentum; unde ante sententiam indicis donatarius nihil restituere tenetur. l'trum porro huiusmodi donatio revocetur tota, an vero quoad partem tantum in qua filii fraudantur, dependet ah ordinatione patrii iuris (n. 740; H. A., ». 133).

4" Notandum denique, omnes donationes causa mortis usque ad mortem esso revocabiles (II. A., ». 134).

*) cfr. Snopl. (inll., n. 08; Holi.. ». fi"; Genn.. n. 59; Cor/, *ital.* n. 800. De effectu donationis hin» ehili Irritae cfr. Suppl. (inll., n. 6D; Holi., w. 08; Genn.. n. 5A et 37.

f) Cfr. etlrm can. 1036. f I.

3))e (IminhinlbuM iuptInlibUft cfr. Suppi. Gall., n. 70 <t 71; Holi., n. 6cl et 70.

Articulus II.

Donatio inter vivos, et mortis causa.

890. — Notiones. Donatio *inter vivos* est, qua quis sic donat ut velit reni donatam statim donatarii esse, idque absolute et irrevocabiliter.

Donatio *mortis causa* est, qua quis intuitu mortis aliquid révocabilité! donat, quod alter irrevocabiliter habebit post mortem donatoris, si is prius non revocaverit. Debet igitur expresse mortis mentio fieri; alias enim praesumitur esse donatio inter vivos, etiamsi in articulo mortis facta sit, cum tunc censeretur donator potius *moriens* donare, quam *mortis causa*.

Donatio *mortis causa* coincidit fere cum legato, a quo tantum differt in eo quod acceptationem donatarii. vivente adhuc donatore, requirat; undo, si qui* donet intuitu mortis, et moriatur antequam donatarius acceptare possit, legatum erit. In dubio porro utrum donatio sit inter vivos an mortis causa, praesumenda est inter vivos >).

891. — Quaestiones. Quæer. 1º **Jn** donatio directe facta ad pian causas ante acceptationem valeat.

//exp. Probabilius et communius negatur ita ut donatarius ius in earn non habeat; quia, ut dictum est n. 847. acceptatio donatarii semper requiritur ipso iure naturae. Cfr. Lugo, *disp.* 23. n. 42. Saepe tamen generare potest obligationem a parte donatoris vi voti vel oblationis Deo iam factae. Cfr. *Apoll.f* 1957, p. 77-78.

Porro, donatio pia a (prohibet qua negotii gestore acceptari potest nomine causae piae; deinde a donatario, i. e. a pii loci moderatore, acceptari debet (n. 726).

Quæer. 2º **An**, mortuo donatore ante acceptationem, possit donatarius portai calide acceptare. l S ****" -X

Jlesp. Duplex est sententia probabilis. *Prima* negat; quia non potest voluntas acceptantis uniri cum voluntate defuncti, quae iam non existit.

Secunda communior affirmat; (pia donatio virt milititer permanet in epistola iam missa, vel in mandato alicui nuntio dato et cum munere iam misso; mandatum enim post coeptam executionem non exspirat morte mandantis; ergo. Epistola mandato similis est (n. 729. 730).

QUAER. 3º **Jm.** mortuo DONATARIO ante acceptationem. haeres xuun potuit donationem acceptare.

Jlesp. Affirmant aliqui; quia haeres repraesentat personam defuncti. Xcgant tamen probabilius alii; quia haeres succedit quidem in iura realia defuncti, non autem in personalia, quale eet ius acceptandi donationem, ita Less.. *lib.* 2. *cap.* 18. n. 35. Concedit tamen *filium* donatarii ex aequitate posse acceptaro, cum talis praesumenda sit mens domitoris (n. 731).

1) In quibusdam regionibus donatio *mortis causa* iura civili non agnoscitur: unde Ibidem en equiparanda rat contractui nudo. <fr. Supplcin. (bill.. u. (12; Holl.. η. 61; Germ., π. 59 et racole dicta n. 848. Q. 3.

COMMODATUM ET PRECARIUM

Caput III.

COMMODATUM ET PRECARIUM *)

892. — *Commodatum* est contractus, quo res alicui ad certum tempus et tempus gratis conceditur ea lege, ut usu et tempore finito, eadem restituatur.

Precarium est contractus, quo res alicui utenda gratis conceditur. reservata libera facultate eam repetendi auctoritate. In eo igitur differt a commodato, quod revocabile sit ad nutum concedentis.

Commodatum differt: 1° a *mutuo*, quia in hoc *dominium* rei transfertur, in eadem tantum *specie* restituendae; 2° a *pignore*, quo res in securitatem debiti datur; 3° a *deposito*, quo res custodiae causa traditur; 4° a *locatione-conductione*, quia in hac intervenit pretium.

893. — Commodator obligatur: 1° rem commodatam non repetere ante usum et tempus finitum.

Excipe, si inopinato re sua prorsus indigeret; etiamsi commodatarius contra intempestiva repetitione simile damnum pateretur: ea enim tacita intelligitur esse conditio, siquidem commodans non censetur sibi voluisse praeiudicare in gratuita concessione.

2° Expensas extraordinarias, quas commodatarius debuit facere in re conservanda, resarcire (n. 747).

3° Rei vitia aperire commodatario, si quae noxia habeat, quorum ipse conscius sit; sin aliter, debet damnum inde proveniens compensare.

894. — Commodatarius obligatur: 1° rem commodatam diligenter custodire; consequenter, si culpa sua deterior fiat, destruat, vel deperdatur, damnum reparare tenetur secundum dicta ». 761.

2° Ea non aliter nec diutius uti, quam ipsi fuit a commodatore concessum.

3° Facere expensas ordinarias, v. g. equum commodatum alere.

1° Rem commodatam, finito tempore et expleto usu, de proprio vel expresse vel tacite conventum est, ipsammet restituere.

(W. Mal., tit. 1803; Pidombi». /. c. *, p. 11-13.

(ΑΡΥΤ IV.

e* . '•er

"

DEPOSITUM ET SEQUESTRUM

895. — 1. *Depositum* est contractus, quo res mobilis alieni gratis custodienda traditur ea lege, ut ad arbitrium depositori eadem reddatur.

Depositor obligatur depositarium omnino indemnem servare.

Ideo tenetur omnes impensas in rem depositam, no pereat vel deterior fiat, necessario factas refundere, atque damnum omne illatum resarcire. Hinc v. g. deponens equum suum in alterius stabulo, solvere debet nutrittonis expensa»; . t. si equut< ille morbo contagioso laboret, et indo equi d<p.>it.nii illh.i;lllllr. hunc indemnem servare.

Depositarius contra obligatur: 1° rem depositam ea cura servare et custodire, qua solet res proprias curare. Idcirco praestare tenetur culpam latam, secundum dicta ». 761 et 731, *nota* 1.

2° Re deposita non uti, sine consensu domini expresse vel tacito vel saltem prudenter praesumpto; secus tenetur usus valorem solvere, si nempe mala fide egerit.

3° Rem depositam integram reddere, quando depositor eam repetit; nisi ipiid excuset. Excusat autem: a) si res certe furtiva esset, tunc enim domino est reddenda; b) si prudenter timeat ne depositor re deposita abusurus sit in suam vel alterius noxam; r) si habeat certam sibi compensandi causam (». 718, 753; II. A., n. 136, 138).

Depositarii ex officio sunt e. g. domini hospitiorum, pro rebus quas viatores apud ipsos deposuerunt *); navarchi et vectores, pro rebus ipsi commissis.

896. — 11. *Sequestrum* est quaedam depositi species, quo res litigiosa deponitur apud tertium, ea lege ut, lite finita, victori restitatur. Ille, apud quem res deponitur, *sequester* appellatur. Sequestrari possunt res mobiles et immobiles.

Duplex distinguitur sequestrum: *voluntarium* seu *convcnliondt.* quando partes ipsae mutuo consensu reni sequestrant; et, *necessarium* seu *iudiciale*, (piando auctoritate indicis decernitur.

'1 C<x/l. ital.. a. 17(1(1.

') Cfr. Suppi. Uenn., ». 7A.

MANDATUM ET NEGOTIORUM GESTIO

Sequester sine causa proportionata officium deponere nequit nec ei licet, lite nondum dirempta, rem sequestratam ex integro vel ex parte uni ex litigantibus tradere.

Capitulum V.

MANDATUM ET NEGOTIORUM GESTIO *)

*)

897. — I. *Mandatum* est contractus, quo negotium gerendum alteri committitur et ab hoc suscipitur, Mandatarius igitur negotium gerit in commodum et nomine mandatoris. Contractus ille, quamvis ex se gratuitus, plerumque pacta mercede initur.

Mandatum potest etiam *tacite* dari; qui enim, ubi prohibere potest, non prohibet pro se intervenire, mandare creditur, ait Ius Romanum. PoUst et *taritr* acceptari, ipsa nempe mandati executione.

898. — Mandator obligatur: 1° obligationes a mandatario contractas et mandato consentaneas adimplere. Non obligatur autem ad acta extra limites mandati, nisi expresse vel tacite ea rata habuerit.

2° Mandatario necessaria procurare ad mandati executionem, eique sumptus refundere, quos occasione mandati iure fecit, etiamsi rem ad felicem exitum non perduxerit.

3° Mandatorium indemnem servare pro damnis, quae, praecisa culpa, occasione mandati passus est; aequum enim est ut beneficium auctori suo damnosum non sit.

899. — Mandatarius obligatur: 1° ea diligentia mandatum exsequi, quam negotii gravitas postulat. Unde per se praestare debet culpam latam, ideoque «lamna, quorum causa fuit, resarcire. Eo ipso enim quod mandatum suscipit, censetur eam diligentiam spondere.

2° Fines mandati non excedere, v. g. non pluris emere vel minoris vendere, quam mandatum sit.

3° Finito negotio, rationem reddere domino, et quae lucratus est restituere.

Num «t quando possit sibi retineri pretii excessum, si supra pretium assignatum vendat, aut infra illud emat, expendemus infra n. 918.

900. — Mandatum exspirat: 1° revocatione mandatoris; 2° renuntiatione mandatarii, tempestive intimata; 3° morte mandatoris, si res adhuc integra sit, seu negotium necdum inceptum; 1° morte mandatarii; 5° finito negotio, ad quod «latum erat.

901. — II. *Negotiorum gestio* est quasi-contractus, quo quis negotia aliena sine mandato, domini iugerenda suscipit. Fundatur in consensu praesumpto ignorantis domini? puta absentis, in cuius utilitatem suscipitur. Cfr. supra n. 830.

Dominus tenetur, perinde ac mandator rata habere rite acta a gestore, eumque indemnem servare. Gestor, sicut mandatarius, obligatur negotia diligenter gerere, rationem gestionis reddere, accepta restituere, damna culpabiliter data resarcire.

902. — Quaeritur demum, num mandatarius possit insto sibi retinere pretium sui laboris si se obtulerit ad vendendum vel emendum gratis.

Probabilius affirmandum videtur; fuit «piidem mendax et non fidelis, mm! non iniustus; ipium eius labor iam pretio dignus fuerit; dummodo tamen dominus iam prius statuisset vendere vel emero rem illam nec alter finisset qui gratis rem domino venderet vel emeret (n. 825).

Ca p u t VI.

MUTUUM >)

Agemus: 1° de mutuo; 2° de lucro occasione mutui percepto seu de usura et fenore.

Articulus I.

Mutuum.

903. — Notio. Mutuum est contractus, quo rei fungibilis dominium in alterum trasferitur ea lege, ut res similia, i. e. eiusdem generis et bonitatis, suo tempore reddatur.

Circa mutuum adnotandum: 1° Res fungibilis est res quae specie, non individuo determinatur. Plerumque res fungibilis est primo usu consumptibilis, id est, res cuius usus est ipsius rei consumptio; sic vinum consumimus eo utendo ad potum, pecuniam consumimus ea utendo ad commutationes faciendas.

2° Dominium rei transfertur in mutuatarium; quin rea traditur ut consumatur: — propterea dominium ab usu separari nequit; et inde distinguitur mutuum a commodato et locato.

904. — Obligationes mutuatoris. Mutuator seu creditor obligatur: 1° mutuatarium monere de vitio rei mutuatae, si quo laboret; sin aliter, damnum secutum reparare tenetur.

2° Rem non repetere ante tempus conventum; vel, si nullum conventum fuerit, antequam mutuatarius re usus sit ad finem ad quem tradita fuit. Tenetur tamen rem recipere, si offeratur antea, et tempus in gratiam mutuatarii appositum sit; secus autem, si in mutuatoris favorem appositum fuisset (w. 754, 755).

905. — Obligationes mutuatarii. Mutuatarius obligatur: 1° rem mutuata habere suo periculo; res enim perit et fructificat domino suo.

2° Pecunia mutua accepta restituenda est secundum valorem, quem habuit dum mutua data fuit: in aliis vero rebus satis est reddere rem aequalem in quantitate et qualitate. Ratio est, quia in pecunia attenditur ad eius valorem externum; in aliis vero rebus ad valorem internum, et hoc modo mutuans vere accipit tantum, quantum mutuatus est. Haec tamen intelligenda sunt iuxta dicta supra ». 869, *Scholion*.

3° Restitutio facienda est tempore praefixo. Si tempus non est praefixum, restituenda est cum exposcitur (elapso tamen aliquo convenienti spatio); at restitui debet etiam non petita, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, distantiam. Mutuator porro non petens, cum facile possit, censetur indulgere dilationi; secus, si petere non possit (w. 755).

908. — Nota. Aliquando praeceptum est mutuum dare ex charitate; quando nempe proximus mutuo graviter indiget. Caritas enim obligat proximo in necessitate posito subvenire, quando commode possumus. Praeceptum porro istud exsistit: a) respectu pauperum, qui habituri sunt unde restituant: quippe quibus dare eleemosynam non sit in praeepto, dum satis sublevantur mutuo: secus autem, si sperare non liceat fore ut aliquando restituere valeant: tunc namque simpliciter eleemosyna danda est: b) respectu etiam divitum qui in angustiis versantur, et mutuo iuvare possunt: caritas enim omnes homines amplectitur. Neutiquam vero exstitit respectu eorum, qui lucri tantum causa mutuum petunt; cum nullam necessitatem patiantur (Benedictus, XIV, Const, II) pervenit.

Articulus II.

Usura et fenus.

907. — Usura est lucrum ex mutuo immediate proveniens tamquam debitum, id est, quod titulo *solius mutui* exigitur. Res autem cypiae mutua datur, *sors* seu *capitale* vocatur.

Lucrum, quod ex *alio titulo externo* percipitur, usura late sumpljt seu potius *auctarium*, *fenus*, vulgo *intéressé*, appellari solet; (plia in modum *intéressé* et *compensationis* exigitur, (piando scilicet mutuatoris interest pecuniam non dare simplici ac nudo mutuo.

§ I. - Usura proprie dicta

908. — Principia, I, Usura proprie dicta *grariter est prohibita*, lrl uno ore profitentur Sacrarum Litterarum oracula, Conciliorum *.2; decreta, Patrum testimonia. Ratio autem est, quia exigi nequit: 1° pro *ipsa sorte*- nam contra iustitiam est in commutatione unius rei pro alia plus exigere quam res valeat ; nisi alius titulus intercedat, propter quem illud amplius iuste accipitur; qui autem in mutuo accipit usuram ultra sortem, accipit plus quam valet id quod dedit, " ergo peccat contra iustitiam. 2° Neque pro *usu sortis*; quia in mutuo sors transit in plenum mutuatarii dominium; (piare pro usu sortis mutuatae aliquid exigere perinde esset ac aliquid exigere ex re non sua. Confirmatur can. 1513: «Si res fungibilis ita alicui detur, ut eius fiat et postea tantumdem in eodem genere restituatur, nihil 4^, 1 lucri, ratione ipsius contractus, percipi potest » (». 759; Boned. XIV Const.it. *Via: pervenit*, 1 Nov. 17-15).

II. *Usurarii tenentur ex iustitia usuras exactas pro viribus RESTITUERE mutuatariais, vel horum haeredibus*. Sunt enim fures ct raptore. — Quodsi mutuatarii horumve haeredes non supersint, vel ignoti sint, tenentur usuras pauperibus erogare.

Eadem, qua usurarii, obligatione tenentur eorum cooperatores; item eorum haeredes, iuxta vires haereditatis (II. A., n. 1G2).

909. Poenae. Laicus qui legitime fuerit damnatus ob delictum usurae, ipso iure exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis et a quolibet munere. si quod in Ecclesia habeat; clericus vero, pro diversa reatus gravitate, a tribunali ecclesiastico puniri debet variis poenis (can. 2354).

§ 11. - Fenus.

910. — Principium. *Lucrum exactum occasione mutui*, ex aliis IUSTI8 TITULIS MUTUO EXTRINSECIS, *licitum est, dummodo sit moderatum et aliunde non repugnet uharitati proximo debita*. Ratio est, (pia (piando auctarium non exigitur ratione mutui, sed iuxtae compensationis causa, nulli prorsus iuri adversatur. Ita Bened. XIV in cit. Constit. et omnes DD. Confirmatur variis responsis S. Officii et S. Poenitentiariae '); atque can. 1513 qui, postquam statuit nihil ratione ipsius contractus percipi posse, addit: «sed in praestatione rei fungibilis non est per se illicitum de lucro legali pacisci, nisi constet, ipsum esse immoderatum, aut etiam de lucro maiore, si instus ac proportionatus titulus suffragetur».

Duae igitur conditiones requiruntur ut fenus accipere licitum sit: 1° ut habeatur titulus quidam mutuo extrinsecus; 2° ut sit moderatum nec contra charitatem. De his conditionibus seorsum agemus.

911. — Prior conditio. Quatuor a theologis numerantur tituli ex quibus fenus exigere licet: periculum sortis, poena conventionalis, damnum emergens et lucrum cessans, quibus aliqui addunt titulum legis civilis.[^]

Periculum sortis [^]habetiV. (piando metuenda sunt vel amissio sortis, vel difficultates, expensae in ea recuperantia. Res suas autem in gratiam alterius tali periculo exponere, est quid pretio aestimabile, et quidem eo maiori, quo maius est periculum. Ergo licet ob hanc rationem aliquid a debitore accipere. Confirmatur ex Cone. Later. V, «etn. 10 et ex declaratione S. Congr. tie Prop. Fide, 12 Sept. 1615 (Coll., n. H I, 3.').

Poena conventionalis dicitur, quando, ex conventionem contrahentium, auctarium exigitur uti poena, scilicet, ob *culpabilem* inoram mutuatarii praefixo tempore non reddentis mutuum acceptum.

Damnum emergens iaetura, (pam mutuator causa mutui patitur in bonis (piae reipsa possidet.

Lucrum cessans est incrementum bonorum, quod mutuator sperat aut consecuturus est, si mutuum non praebeat.

Damnum emergens et lucrum cessans esse iustos titulos ex eo

*) Cfr. *full.* <K *Fidr*, n. 1393. ubi eorum textu» exhibetur una cum textu Ep. Encycl. Brned. XIV, *I'iji jrrrrnit.*

patet quod beneficium alteri collatum non debet esse damnosum collatori, id quod est in casu damni emergentis vel lucri cessantis; carentia lucri enim inter damna putatur; tale damnum autem est pretio aestimabile. Ergo.

7" 912. — Disputatur inter theologos an lex civilis sit ex se sola
 > titulus iustus accipiendi fenoris. ^hixta alios negandum est quia lex
 *ff———— titulus, talis lex nullum ius fundare potest. Alii autem censent legem
 ni(10ue boni communis, v. g. ad fovendum commercium, vi dominii
 \ alti fenus moderatum statuere posse. Huic sententiae forsitan favet
 distincta mentio huius tituli in can. 1513.

913. — Quaeritur *utrum ob praedictos titulos licitum sil semper moderatum fenus pro mutuata pecunia exigere.*

liesp. Affirm., ita hodie communiter; et confirmatur ex can. 1543.
 — Ratio autem secundum eos qui legem civilem tamquam titulum *per se stantem* admittunt, est ipsa haec lex civilis quae *universim* id permittit. — Cum aliis tamen potius censemus titulum esse lucrum cessans et damnum emergens, qui tituli hodie *universim* adesse censendi sunt.

^tg/Wcremcntunl Etenim, olim quidem hi tituli nonnisi exceptionaliter aderant: in dies autem conditio societatis adeo mutata est, ut iam dici debeat titulum damni emergentis vel lucri cessantis semper adesse ideoque semper licitum esse moderatum fenus pro mutuata pecunia exigere. Nam per in-
 quod nostro aevo cepit industria et commercium, per usum utendi hunc in finem aliena pecunia, facillimum cuique est quaestuose collocare pecuniam et per actiones participem fieri societatum mercatoriarum et industrialium. Qua ex re factum est ut hodiedum ipsa *possessio pecuniae* ex communi aestimatione valorem acciperet. Qui ergo hac possessione se privat, eo ipso damnum subit etiamsi forte aliud lucrum ex ista pecunia de facto non esset haustus. Quare dici potest nostris temporibus semper adesse titulum iustum mutuo extrinsecum ideoque moderatum fenus semper salva iustitia sumi posse '). Ilinc etiam censemus legem civilem quae *universim* permittit exigere fenus moderatum, potius hisce titulis inniti.

914. — Altera conditio. Fenus ut licitum sit, debet esse *moderatum*, et aliunde *non repugnare charitati* proximo debitae. Debet 1° *moderatum* esse, ut nimirum aequalitas servetur. Unde, ubi fenus lege taxatum est, per se ex iustitia taxationi standum est: ubi vero

') ('fr. VrnWtrtNeh, *Q. dr hudditi.* n. 375. 1)v hn<* qiuwMtioiir rfr. etiam *Stiinnuit der Zdi.* (1925). *Hand* 109. p. 173 (*Krrdil and Zinn*); *Eph. ThrnL* /x,r. (1925). p. 229. <'fr. etUm Infrw n. 908 (*de contractu trino*).

taxatum non est, aequa proportio servanda est inter vulgarem pecuniae utilitatem et fenus, vel standum est communiter receptae consuetudini. Lucrum immodicum vera usura est, ac propterea restitutioni obnoxium. Debet 2° *non repugnare charitali proximo debita*: fenus enim, (piando nimis gravans est eum pressura proximi, charitatem laedit; ut si pauperes ex necessitate mutuum petentes fenore gravarentur; eo namque casu, sicut obligatorium est dare mutuum, ita etiam lege charitatis prohibitum exigere lucrum, non obstante titulo legis (n. 765). Idipsum docet Bened. XIV ih citata Eneycl. 1ⁱ® *pervenit* hisce verbis: «Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus teneatur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso praesertim Christo Domino edocente: *Volenti mutilare a te, ne avertaris* ».

915. — Quaestiones. Qu a e r . 1° *An liceat umquam fenus legale rei consuetum excedere.*

Resp. Dist. Si damnum, lucrum, vel periculum non excedat fenus legale vel consuetum, non licet: quia id fini et intentioni legis adversatur, et deest iustus titulus.

Si vero excedat, non est illicitum fenus pro rata augere, dummodo tamen indigentem mutuatarium non premat; aequum enim est ut mutuator servetur indemnis. Ita can. 1513. Praxis tamen huius doctrinae admodum patet hallucinationis periculo, ob hominum nempe cupiditatem.

Qu a e r . 2° *Jw liceat exigere fenus ex ipso fenore non soluto et in sortem redacto.*

Resp. Affirmandum videtur, a tempore videlicet solutionis faciendae; v. g. si sors credita sint 1000, et fenus sint 50, mutuatarius vero, elapso anno, non solvat hos 50, et mutuator postea etiam ex istis 50, tamquam lex novo mutuo, post anni lapsum exigat fenus. Ad hoc autem requiritur, ut verex mora solutionis damnum creditori obveniat, vel iactum praecesserit de fenore ob moram solvendo, vel lex illud fenus attribuat creditori iuridice petenti. In duobus hisce casibus ius nostrae aetatis exigere solet ut agatur de fenore *annuo* '). Ita theologi hodie communiter.

Qu a e r . 3° *Jn liceat fenore sumptam pecuniam credere alteri cum lucro.*

Resp. Dist. Si quis eam sumpsit fenore infra fenus taxatum, potest eam mutuam dare alteri iuxta taxatum. Non licet vero taxatum excedere; quia deficit iustus titulus.

Consuetudine tamen multis in locis receptum est. ut nummularii, qui ex officio suo frequenter pecuniam mutuam accipiunt, fenerando paulo excedant fenus taxatum, v. g. 1 vel 2 pro 100. propter laborem, tempus, impensas, etc. Ita Gury, n. 930.

J) Ius Gnll., a. 1188; Iu* II. »!!!. <i. 1287; Iuh Uni., a. 1283 rxltflt *rx ihpuhpk mitem.

ni llifliil |

H | j Ii. ! |
P | i P I' |
IIHt'pHtI/^
i
III(Cj1 !

Appendix.

De montibus pietatis.

916. — Notio. Montes pietatis dicuntur aeraria publice consti-
tuta ad'subveniendum per mutuum necessitati indigentium.

Ad ea nimirum quasi ad *montem* indigentes refugium habent, ne ab usiirariis
opprimantur. Ex his aerariis sive montibus pecuniae petentibus ea lege mutuae
dantur, ut pro assecuratione illarum dant pignus, et. si praefixo tempore mu-
tuatam summam non solvant, pignus auctione vendatur, ex cuius pretio retinet
mons summam creditam, et simul modicum auctarium, residuum vero restituitur
debitori (n. 765, v. *Circa*).

917. — Principia. I. *Montes pietatis, debitis sub conditionibus*
(Z erect,) honesti sunt ac liciti. Eos namque approbant Cone. La-
teran. V, sees. 10 et Trident., sees. 22, cap. 8 ref.: probatque ratio,
■ T-c*-.. (Ill,a modicum auctarium accipitur justissimo titulo, nempe ad
sustentandos ministros, quorum labor et cura pretio dignus est,
atque ad montis conservationem.

II. Conditiones *requisitae, praeter supra descriptas, sunt*: 1° ut
pecunia mutua detur *solis pauperibus*: nisi mons adeo opulens sit,
ut sine pauperum detrimento aliis etiam satisfacere possit; 2° ut
detur *intra limites certae summae*; 3° *ad determinatum tempus*. Ratio
primae conditionis est, ne deficiat subventio pauperum, pro quibus
montes instituti sunt. Ratio posteriorum conditionum est, ne accre-
tione auctarii pauperes graventur.

Notandum superest, quod si, vendito pignore, debitor non com-
parcat, neque inveniri possit, residuum largiendum est pauperibus,
vel ipsi monti applicandum (n. 765; v. *Circa*; II. A., n. 155).

918. Quaestiones. Qu a e r . 1" .1» *liceat etiam privatis huitumodi monti»*
instituere.

Rcsp. Ubi lex non prohibet, nihil obstat, dummodo privatu» non amplius
exigat, quam opus eat ut se indemnem praestet (n. 765 in fine).

Qu a e k . 2° *Quid dicendum de intdilulis hodiernis, quae ARCAE PARCIMONIAE*
appellantur.

Rcsp. Arcae parcimoniae aunt aeraria publice constituta, quo famuli, ope-
rarii, et huiusmodi homine», quotiescumque velint, conferre possunt peculia sua.
ut annuos redditus percipiant, ut hi redditus quotannis in sortem redigantur; indo
et capitale et redditus quotannis accrescunt, ita ut post lapsum plurium annorum
sufficiens evadat ad eorum sustentationem. Eiusmodi instituta, uti patet, maxime
laudanda sunt; quia egentibus multa commoda praestant,

SECTIO III.

DE CONTRACTIBUS ONEROSIS

919. — Contractus onerosi sunt *commutativi*, vel *aleatorii*. Commutativi, v. g. sunt emptio-venditio, census, cambium, locatio-conductio, societas. Inter contractus aleatorios, qui nempe in casu fortuito fundantur, veniunt assecuratio, sponsio, contractus sortilii, et ludus; quamquam non omnis ludus aleatorius est.

Contractus onerosi illud habent commune quod sint perfecte bilaterales, et ideo ad eorum iustitiam requiritur *aequalitas oneris* ex utroque latere, si sunt commutativi; *aequalitas* vero *spei* seu *fortunae*, si sunt aleatorii. Hoc est fundamentale eorum principium.

Capitulum I.

I. EMPTIO-VENDITIO

Pertractanda erunt: 1° notio emptionis-venditionis. 2° materia eius, 3° obligationes venditoris et emptoris, 1° pacta emptioni-venditioni subinde adiecta, 5° quaedam venditionis species.

Articulus I.

Notio emptionis-venditionis *).

920.t—Notio. Emptio-venditio est contractus de re pro pecunia tradenda. Si datur res pro re, erit *permutatio*.

Contractus est per se consensualis; quia (propter) substantiam suam nec traditionem rei nec solutionem pretii ad effectum adductam requirit, licet (propter) completam integritatem exigit utramque. Iure

*) cfr. Siipplrm. Gidl. n. 2; Holi., n. 71; Dujriatrv, n. 241. (*248); Suppi. Gvrni. n. 70; Cod. ital., a, 1170; Pnlonibo. l. r. p. 16.

vario dominium rei venditae non transit ad emptorem nisi post mutuam mercis et pretii traditionem. Traditioni pretii aequivalet cautio de eo solvendo data, aut fides emptori habita (w. 795, 796).

921. — Quaestio. *Penea quem sint periculum et fructus rei venditae ante jactam traditionem.*

h'esp. Ex dispositione imis^p regulariter penes emptorem sunt, dum in odores sit, singulariter deteni in a fin et perfecte venditae neque aliter conventum sit.

Dico 1° *regulariter*; nam periculum est penes venditorem, si ipse fuerit in mora culpabili tradendi, et interea apud ipsum interierit; vel si culpa eius pereat aut deterioretur; vel si pereat ex vitio interno venditionem antecedente.

Dico 2° *modo sit res singulariter determinata*: si enim res genendi modo sit vendita, ut tot mensurati tritici, tot. oves ex grege, periculum et commodum penes venditorem manent.

Dico 3° *perfecte sive absolute vendita*; aliud namque est: *a)* si merx venalis vendatur *ad mensuram*, pretio certo in singulas mensuras constituto, v. g. frumenti acervus tot francis pro singulis modiis; tunc non transeunt periculum et commodum a venditore, nisi re ad mensa, numerata, aut appensa; *b)* si *ad gustum* vel *explorationem* vendita sit, v. g. vinum prius gustandum, equus prius probandus. Ratio est, quia in eiusmodi venditione semper subest conditio illa, si res fuerit mensurata, numerata, ponderata, vel si gustata aut explorata approbetur.

Dico 4° *nisi aliter conventum sit*; (pro circa illud tantum in controversiam vocatur, num possit venditor pacisci ut. fructus rei ad ipsum spectent, donec pretium solvatur. Nonnulli negant; sed communius et probabilius affirmatur: quia potest venditor dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, usquedum pretium solvatur.

Denique certum est, quod si venditor declarat se ratam non habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur, tunc tam periculum rei (quam commodum fructuum ad ipsum spectant (n. 798, 828; II. A., n. 169, 170, 191).

Artioulus II.

Materia emptionis-venditionis.

Sunt merx et pretium, de quibus singillatim disserendum est.

§ I. - Merx.

922. — Emi et vendi possunt res omnes pretio aestimabiles, seu in commercio humano positae, nisi speciali iure alienari prohibeantur.

Unde: 1° non solum res exstantes in *re*, verum etiam in *spe*, emi vendique possunt; eae nimirum, (piae vel exspectantur *ex causa naturali*, uti fructus agri, pomarii, partus animalium nondum orti; vel sperantur *ex casu fortuita*, uti lucrum ex iactu aleae, ex lusibus fortunae, captus piscium ex iactu retis, etc. Eae, quae exspectantur ex causa naturali, censentur sub tacita conditione emi *si quae nascantur*: nisi fructus iam pendentes, vel iam existentes in herbis segetes, vendantur; tunc enim absoluta censeatur venditio, ita ut periculum spectet ad emptorem, isque propterea tenetur totum solvere pretium, etsi sata postmodum pereant penitus grandine vel alio casu, aut non maturescant. Eae, quae sperantur ex eventu fortuito, censentur emi absolute; quia emitur *spes* dumtaxat; nisi contrahentes aliter conveniant.

2° Res etiam *incorporeae* in commercio esse possunt, uti credita, obligationes atque provenientes inde actiones ac iura; de quibus uberius mox sermo erit respectu pretii eorum.

923. — Quaestio. *Quaeritur hic, quid iuris sit si res aliena vendatur aut ematur.*

Resp. J)ist. 1° *Venditor*, si mala tide vendiderit, tenetur omnia damna resarcire tum rei domino tum emptori: ei bona tide, tenetur dumtaxat pretium emptori restituere; secundum dicta de possessore bonae vel malae fidei (n. 800; 11. A., n. 171).

2° *Emptor* quoque sc gerere debet sicut possessor bonae vel malae fidei, de quo egimus n. 749 et sq.

§ IT. - Pretium.

924. — Notio et divisio. Pretium est valor rei pecunia expressus. Pretium *iustum* est, quod valori rei respondet; *iniustum*, quod est vel supra summum aut infra intimum rei valorem, vel etiam quod, licet in se iniustum non sit, obtinetur tamen *medio iniusto*, fraude nempe.

11 / 1
; j
I || ' j
1|. a 1. I
B|1W
,i|{ | I
11111
ini f
lilii .
11'!
HM11
II 111
·i
;
· i || 1

tF**~*~

1^4. ^--.
a πl/*

Iustiim porro pretium triplex est: 1° *legale*, quod lege vel magistratu taxatum est; 2° *vulgare*, quod communi hominum aestimatione constitutum est; 3° *conventionale*, quod libera contrahentium pactione determinatur.

Porro, pretium *vulgare* non est firmum, sed latitudinem quamdam accipit atque etiam variationi subiicitur.

10 Pretium vulgare *latitudinem* quamdam accipit, quia hominum iudicia non conveniunt: hinc tres illius gradus statuuntur, aliudque appellant *infimum*, aliud *medium*, et aliud *summum*. Quocumque ex hisce pretiis ematur vel vendatur, in se iustum censetur: iniustum vero, si vendatur supra summum, vel ematur infra infimum (n. 803).

Quanta autem debeat esse distantia inter hos gradus, nequit regula certa definiri, sed pendet ex variis circumstantiis: illud interim certum est, tanto maiorem esse hanc latitudinem, quanto merx est pretiosior; sic v. g. res, (piae pretio medio valet 5, potest vendi 6, et emi 4; si valet 10, potest vendi 12. et emi 8; si valet 100, potest vendi 105, et emi 95 l); domus autem aut villa, quae vendita est 20 milibus, post annum forte emi poterit 12 milibus (n. 814). x

Deinde, pretium vulgare intra terminos latitudinis suae debet vel a contrahentibus mutuo consensu determinari, vel altem determinandum remitti alicui tertio, sive iudicio prudentum (n. 794).

2° Pretium vulgare etiam *variationi* subiicitur, ita ut crescere et decrescere possit. Ratio est quia communi hominum aestimatione constituitur; haec autem variare potest, quatenus pendet ex causis quae et ipsae mutabiles sunt; praesertim ex mercium utilitate et penuria vel copia: et ex numero emptorum. Penuria et utilitas mercium aut multitudo emptorum pretium auget; copia merèiim et paucitas emptorum minuit (n. 801). i ,3»

925. — Normae pretii iusti. I. Pretium legale. *Ubi habetur pretiū legale, per se huic pretiū standum est.* Ratio est, quia, si pretium est taxatum a potestate publica, et non evidenter initiate, legitimo Superiori iuste praecipienti obediendum est.

Dicimus *per se*: Pretium legale non obligat: a) si rebus notabiliter mutatis, A'adat iniustum; b) si merces sint ordinariis, u notabiliter praestantiores, vel deteriores; c) si a maiori populi parte "S non servatur, sciente et tacente magistratu (//. 803).

II. Pretium vulgare. *Deficiente pretio legali, per se standum est pretio vulgari, ita ut vendere supra summum vel emere infra infimum sit iniustum; — pro libitu autem conveniri potest de pretio infimo, medio vel summo, dummodo non adhibeatur medium iniustum.* Ratio

1) Ille stiltni potest: si valet 100, vetuli potest 55. et emi 15; si valet 100, vmlil l'1"1

prioris est quia, si pretium a publica auctoritate non est determinatum, iustitia exigit proportionem inter pretium et valorem merci», independentem a voluntate huius vel illius venditoris aut emptoris, forte nimis avari aut nimis cupidi. Ratio alterius quia pretium tale semper est iustum, ut pote communi aestimatione et valore mercium innixum (». 81G).

Quare salva iustitia quia potest, tempore penuriae communis, re» illa», pro f „ quibus pretium legale statutum non est, vendere eo pretio, quod tunc vulgare est, etiamsi ipse res multo minore pretio emit ante penuriam ortam. Excipe tamen U-^si pretium illud malis artibus, iniusta v. g. coemptione et retentione mercium, , crevit. Hoc autem saepe non constabitl).

Dicimus autem *per se* standum esse et stare licere pretio vulgari; plures enim possunt esse causae, ob quas (piis a pretio vulgari servando excusetur, ut in num. sq. exponemus.

III. Pretium conventionale. *Deficiente pretio tam legali, quam vulgari, vel etiam si tam emptor quam venditor pretium rei ignorent vel de eo dubitent, iustum erit pretium illud, de quo convenitur.* Ratio est quia uterque tunc exponitur aequali periculo iacturae (n. 802, not. 1).

926. — Causae excusantes a servando pretio vulgari. Stante iusto titulo speciali, licitum est vepdere signa pretium summum vel emere infra intimum. Talis enint titulus per accidens sese adjungens communi aestimationi, etlicit ut hic et nunc valor rei crescat vel decrescat, Cfr. Mare, ». 1130.

Hinc: 1" Quoad augmentum pretii: «) *Specialis affectus*, quem *venditor* habet erga rem, et quo non obstante, in gratiam emptoris vendit, pretium auget, (pianti affectus ille rationabiliter aestimari potest: quia privatio rei. erga (piam est quis specialiter affectus, vere est pretio aestimabilis.

Secus vero affectio aut *Imbet*, ut jlicjint DD. communiter cum S. Thoma; qniii utilitas emptoris tota est ipsius, non venditori»; nullus autem debet vendere, quod suum non est (m. 806, 807). Verumtamen. si emptor, non ex necessitate, sed solius commodi vel oblectamenti causa rem aliquam exoptat, et propterea, non publicum venditorem, sed hominem privatum rogat ut ei rem illam vendat, tunc hodiedum usus et aestimatio communis habet ut pretium crescat. Ita recentiores theologi (Konings, n. 1)67, *sub* 4U; Berardi, *Pros. Couf.*, n. 401, *sub* C).

b) Qui merces *minutim vendunt*, possunt carius vendere quam magnarii: secus enim congruum lucrum facere non possent (n. 809).

c) *Ob dilatam pretii solutionem* licet carius vendere; (piia cum solti-

') Cfr. Infra n. 040: *Theol. prukt. Quurtalschrift* (1018). //l. 310; cfr. it hcliinkuhl. I. n, 133'4.

tionis dilatio sit mutuum implicitum, id licitum est eodem modo que lucrum moderatum occasione mutui.

d) *Noritax, raritas et luxus rerum* pretium augent, v. g. si sunt peregrini flores, aves, ferae, antiquitates, et id genus alia (n. 807; II. A., n. 171).

2° Quoad dimixtionem pretii: a) *Pluralitas rerum*, (piae simul emuntur, pretium minuit (n. 802, *in fine*). Similiter pactum speciale, v. g. ut carnes, pisces, etc. pretio fixo per totum annum tradantur..

b) *Ultronea oblatio* vel obtrusio mercis, inaxime si ematur in gratiam venditoris, minuit pretium. Aliqui dicunt minuere usque ad dimidium; sed, secundum probabiliorem sententiam, minuit pro tertia tantum parte (n. 802; H. A., ». 171).

3° Quoad diversitatem pretii in genere, *probatae commercii leges*, iuxta diversos vendendi modos, notabiles diversitates in pretiis iuste constituere possunt; sic v. g. quoad libros, aliud est pretium associationis et catalogi: aliud, quo venduntur librariis: aliud, (pro librarii per speciales conventiones personis privatis vendunt, etc. (Berardi, *Prax. Conf.*, η. 191, sub K).

Huc etiam spectat incrementum vel diminutio pretii vulgaris occasione *auktionis*, de qua seorsim infra n. 912.

a*. 927. — Obligatio ex laesione pretii iusti. I. Qui pretium *in se iniustum* obtinuit, tenetur ad compensationem pro ea parte pro qua pretium iniustum est.

Unde *venditor* laedens restituere tenetur excessum pretii summi; *emptor* laedens addere debet supplementum pretii usque ad infimum. Quod principium ei quoque applicandum est (pii *bona fide* maiori pretio vendidit vel minori emit; debet nimirum postea id saltem restituere, in quo factus est ditior (». 805).

— II. Qui pretium maius vel minus fraude obtinuit, lucrum inde proveniens restituere debet, etiamsi pretium summum non excedat, vel infimum attingat; quia dolus et mendacium sunt media iniusta quibus damnum alteri injuste infertur (Croix, *lib. 3, p. 2, n. 955*). Reolo n. 738 et 739.

In praxi, nihilominus mendacia quibus *mercatores* affirmant et iurant merces sibi tanti constitisse, tantum ab aliis oblatum esse, etc., regulariter censenda non sunt efficaciter damnosa; quia homines communiter norunt haec esse artificia mercatorum, quibus fidem non praestant. Dico: *regulariter*; quia, si (quando venditor certe animadvertat emptorem incallidum mendaciis credere, et ideo maioris emere, tunc quidem ab iniustitia excusandus non sit (n. 805).

Idem dicendum de *emptoribus*, qui falso affirmant se rem alias vel alibi tanti emisse, vel alios tanti eam sibi obtulisse, ut venditorem ad infimum pretium adducant.

928. — Resolutiones. 1° Ex eo quod aliqui* privatus mercator cingulare damnum patiatur in incerbis suis per infortunium, imprudentiam. furtum aut fraudem, non potest pite pretinno supra summum exicere; res enim tanti valet, quanti communiter aestimatur, non vero quanti cuidam privato constitit. Neque propterea mercator ius habet ad occultam compensationem erga emptores qui ei non nocuerunt. Quodsi eiusmodi infortunium esset commune multis mercatoribus, ita ut induceret communem iacturam mercium, tunc utique cresceret pretium (Spor., l. 6, cap. 5, n. 18).

2° Iniusta ex se eat praxis mercatorum, qui, ut emptores fréquentions alliciant, vendunt pretio infimo, at non tradunt sed diminutam, aut merces non integras, sed adulteratas; quia non stant contractui inito, sed emptores injuste decipiunt.

Nihilominus, (quando emptor venditorem iniusto compellat ad vendendum pretio infimo, culpandus is non videtur, si sibi compenset quantum satis est ad iustum pretium suum supplendum. Ita Spor., a. 75, 76 cum Lugo, Diana, Soto, Toletus, et alii.

3° Iniusta quoque est praxis mercatorum vel artificum, qui, ut ad suam officinam plures attrahant, solent munera dare famulis, filiisfamilias, postmodum vero ea occulte compensant adaugendo pretium rerum ultra iustitiam; sic enim secrete cogunt dominos ipsos ad eas donationes iniusto refundendas. Secus vero dicendum, si summum pretium non excedant, vel si talis praxis sit communis et dominis satis nota, quin contradicant.

4° Si quae res apud barbaras gentes plurimi aestimantur, ibi non est iniustum eas plurimo vendere; communis enim aestimatio in aliqua regione reddit iustum quantumlibet pretium.

Similiter licet in tali regione parvo pretio emere merces, quae ibi parvi aestimantur, quamvis in reliquo orbe magno pretio stant (n. 804. Not. II; 808, Not. 1).

929. — Quaestiones. I. De rerum aestimatione. Quaer. 1° An realkakae et insolitae, ut gemmae extraordinariae, eouinrctiosi. ^jpictura rintjutaris, res antiquae, et similia, possint vendi ÇmTJ plurimi ^tih m Quae-ritur DE CANTU, MUSICA, etc.

Heap. Controv. 1ta Sententia probabilis atlinnat; quia, eum res non habet pretium, neque legale neque vulgare, illud putatur iustum, de quo convenitur.

2ta Sententia probabilior negat; quia, tametsi pretium talium renun magnam accipiat latitudinem, aequum tamen est ut quamdam taxationem habeat, secundum aestimationem peritorum; sicut enim res communes pretium accipiunt a communi aestimatione, ita res singulares ab aestimatione peritorum (n. 808).

In praxi ergo, qui primam sententiam sequuntur, non sunt inquietandi; utendo enim opinione satis probabili utuntur iure suo.

QUAER. 2° An liceat vili pretio res PRETIOSAS emere, quae venales exponuntur apud rerum antiquarum mercatores.

ΛΥχρ, Affirm.,: quia ex communi sensu eiusmodi res iam minoris aestimantur, ideoque maximam recipiunt pretii latitudinem. Ita ('arrière, <l' Contr., n. 695 et 699; Gury, de Contr.. n. 900, etc,

Quaer. 3° /tn credita sen chirographa possint minori pretio nni, ob anticipatam solutionem.

Resp. Hodie ex communi Doctorum sententia et communi praxi affirmatur: 1° quia actiones minoris communiter aestimantur quam praesentes pecuniae, eo quod in praxi vix immunes sint ab aliquo periculo, vel saltem a molestiis et sumptibus. 2° Quia aequivalent pecuniae mutuatae; proinde eadem ratione ac in mutuo licet percipere lucrum moderatum, ut fert hodie praxis communis (n. 829).

930. — II. De pretii variatione. Quaer. 1u Qui notitia privata scit pretium mercis brevi minutum iri, an licite adhuc vendat eam pretio currente, non monito emptore.

Resp. Affirm.; quia juste vendi potest iuxta communem aestimatione in pro tempore vigentem. Neque hoc est contra charitatem; quia iustitiam iure suo: nisi forte emptor sit graviter inops. Eadem ratione qui scit pretium mercis brevi auctum iri, non potest eam nunc vendere carius.

Pariter fas est emere merces pretio currente, quamvis privatim nascatur pretium brevi auctum iri (». 82-1; H. A., n. 188).

Quaer. 2° An liceat mercem adulteratam, i. e. aln viliori mixtam, pretio vulgari vendere.

Resp. Si eiusmodi merces pro puris vendantur, iniusta, quia sic decipiuntur emptores.

Per accidens vero excusari potest in hisce casibus; 1" quando propter admixtionem merx non iit deterior, sed, quia purior vel melior ante erat, reducitur ad statum aequalitatis eum aliis, quae communiter eodem pretio venduntur; nam illa fraude nullum damnum infertur emptori. Sic iit v. g. eum vino praestanti villum miscetur, tritico valde pjro secale. 2" Si modica admixtio liat propter meliorem rei principalis temperationem, vel quia communis consuetudo permittit; dummodo restringatur ad quantitatem necessariam, utilem, vel consuetam. 3° Si talis est communis consuetudo ita ut ii, qui res puras vendant, iustum pretium accipere non possint. Excipe tamen si mixtura noceat sanitati vel res propter mixtionem periculo corruptionis exponatur') (n. 820).

Quaer. 3° Quid censendum de illis qui interrogati de pretio suarum mercium, exigunt pretium supra summum.

Resp. Dist. Si intendant revera hoc pretio vendere, voluntati* saltern peccant contra iustitiam. Si vero intendant dumtaxat emptori locum dare disceptandi de pretio, ut sic ad iustum pretium deveniant, excusantur; istud enim artificium mercatorum sat notum est. — Quodsi in utrolibet rasu ab aliquo ignaro pretium supra summum receperint, tenentur excessum meliori quo fieri potest modo restituere.

Quaer. 1° An liceat UNI carius vendere quam alteri.

Resp. Affirm., dummodo non supra summum pretium. Est praxis communis negotiatorum, medicorum, advocatorum, etc.

H *5. Antoiilntw. /m/H. 2, til. 1. cap, 17. i I.

Quaer. 5° Al^o f^o m^o ignoranter accepit EAUSAM MOA'ET^o am, an postit eam alteri dare in pretium, et quid, si dederit.

Resp. Ad 1° : Non licet eam expendere; quia nemo potest damnum suum resarcire inferendo alteri innocenti damnum iniustum; habet tamen ius eam reddendi illi, a quo accepit.

Ad 2° : Si *mala fide* expenderit monetam adulterinam, haud dubie tenetur restituere ei, cui moneta damnum intulit. Si *bona fide*, ex sententia veriori et communi, etiam tenetur p^ontea, n^omperta seritate, rcstituire (l^oainiiii^o.li passo; quia ex contractu obligatur iustum solvere pretium, quod non fecit (n. 855).

Quod dictum est de moneta adulterina, valet quoque de falsa pecunia chartacea.

Articulus III.

Obligationes venditoris et emptoris.

§ i. - Obligationes venditoris ').

931. — Obligatio tradendi rem venditam. *Venditor tenetur rem venditam tradere emptori possidendum*, et quidem: 1° vacuum ab alterius possessione, et ab oneribus inconsuetis, si de hisce non edocuit emptorem; 2° cum fructibus, tam pendentibus quam perceptis post contractum, omnibusque accessoriis; 3° quamprimum, secundum usum receptum, vel die pacta.

X Traditio porro fit diversi» modis P^o rerum diversitate; puta: a) traditione p^o manu in manum; nisi forte ree iam apud emptorem exsistat, v. g. tamquam depositum, commodatum; b) demonstratione rei praeeutw, quae non facile amoveri potest; aut etiam eius obsignatione seu signi impressione, ut in arboribus, in ovibus fieri solet; r) traditione clavium, puta domus, fundi; d) traditione scripturae vel instrumenti, quo constet de titulo et iure l).

Obligatio manifestandi vitia mercis. 1. *Venditor tenetur quandoque emptori manifestare vitia* *MERCIS; videlicet:

I° quodlibet vitium *circa substantiam* rei, quae venditur, v. g. falsitatem gemmae;

2° vitium *occultum circa qualitatem rei*, in tribus casibus: u) si emptor de illo *specialiter* interrogat, vel *expresse* alligat consensum suum certae qualitati; b) si ex vitio imminet emptori periculum gravis damni, v. g. si equus est furiosus, asthmaticus, domus ruinosa;

b Cfr. Suppléai. Gnll., w. 73; Holi., n. 72; Duynxtce, n. 246; Suppletu. Gern., n° 1176.

b Cfr. Supplent. Holi., n. (10; Genu., n. 15; Carf. ital.. a. 1477.

c) si res vitiosa est inutilis ad finem emptoris, v. g. pharmacum evanidum.

Non autem tenetur vilium cimi iiii Utitlcm manifestare: a) si est de se patens, ita ut facile adverti possit a quolibet non omnino negligent!, nec subdole occultetur; tunc enim sibi imputet improvidus emptor quod rem non diligentius inspexerit. Excipe tamen, si venditor probe advertit emptorem tam imperitum esse^ut yRigm^jier se patens agnoscere non valeat; b) si res aeque fere .servît ad finem emptoris; idque, etiamsi hic interrogaret *generaliter* de defectibus rei; c) si defectus est circa *quantitatem* rei, puta circa mensuram et pondus.— <*. ' .*

II. Venditor, qui non aperuit mercis vitium, quod manifestare tenebatur, obligatur pro arbitrio emptoris vel contractum rescindere vel excessum pretii restituere, et damna compensare, si ea praeviderit. Si vero non tenebatur vitium manifestare, tenetur solum tantum demere de pretio, quantum res propter vitium minus valet (n. 818, 819, 823).

III. Si venditor protestetur se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere^perîulo emptoris, tunc ex iustitia ad -\$> nihil tenetur. Unde merito approbatur Consuetudo, ubi viget, prout .*> & communiter viget in nundinis, ut, omitta ciusmodi protestatione, ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima; quia, ad tollendas lites ob bonum commune, satis hoc potest consuetudine iustificari: dummodo supremum non excedatur pretium, quod animalia habita ratione vitii valent (//. 823).

Obligatio in casu evictionis. *Venditor tenetur quoque emptori ille EVICTIONE*, si quando rem alienam vendidisset, et dominus illam ab emptore evinceret; nisi aliter conventum fuerit. Recole dicta n. 751.

932. — Resolutiones. 1° Quando venditor non declaravit onera inconsueta, quibus res vendita gravatur, potest emptor si, onere cognito, emere noluisse, a contractu resilire; certe ius habet indemnitate gravamini proportionatam exigendi.

2°. Peccant contraJnstitiam et restituem. _tem'ntur venditores, qui quovis modo abscondunt, vitia alioquin patentia mendum, v. g. qui guttam mercurii infundunt [u iurcui equi ignavi, ut vivacitatem prae se ferat; qui in summitati' Siccl melius triticum, in superficie dolii maiores ac meliores pisces ponunt, extremam partem voluminis panni melioris qualitatis efficiunt et exponunt, quasi totum esset eiusdem qualitatis; qui avenam aqua perfundunt, ut tumescat, lanam in locis humidis collocant, ut maioris sit ponderis; qui vendunt pannum adustum pro firmo, et alia id generis multa (Lugo, n. 134; Spor., n. 73).

Haec tamen eum isto moderamine accipienda sunt, quod dolus non sit communis, nec notus emptoribus; neminem quippe latet mercatores

solere merces suas fucare, et meliores exponere oculis (Lyonnet, *De contract.*, part. 2, cap. 2, a. 1, § 1, η. 1).

3° Si res vendita post traditionem pereat ex vitio interno tempore venditionis exsistenti, quod manifestandum fuisset, debet venditor restituere pretium rei; quia vendidit rem inhabilem.

4° Si ob moram traditionis res empta vitiata sit, v. g. pisces; vel non amplius serviat ad linem emptoris, v. g. ad convivium; vel emptor aliter inde damnum passus sit, potest hic contractum rescindere et rem ad venditorem remittere.

Quaestiones. *Quaer.* 1° *An iniuste agat venditor qui vendit QUID pro quo ut aiunt, i. e. loco rei petitaе dat aliam aequę vel fere aequę utilem ad finem emptoris.*

Resp. Probabiliter negant DI), dummodo: 1° pretium minuatur quantum res data minoris valet; alioquin excessus pretii restitui debet; et 2° venditor certus sit de aequalitate virtutis istius rei. Ratio est. quia tunc pro tunc emptoris moraliter non adest diversitas substantialis. Sic solent pharmacopolae unum medicamentum dare pro alio quod non habent (n. 821).

Quaer. 2° *Cui debeatur res* SUCCESSIVE VENDITA DUOBUS.

Resp. Disl. Si neutri est tradita, debetur priori emptori; quia res illa non poterat posteriori vendi, eum iam vendita esset; unde nec potest ei tradi sine iniuria prioris.

Si vero tradita iam est emptori posteriori, *subdist.*: si solo contractu dominium transeat, res pertinet ad priorem emptorem; si autem ad translationem dominii traditio requiritur, gravis quidem iniuria facta est priori, posita nempe materia gravi, traditio tamen regulariter valet, et venditio posterior sustinetur; quia posterior emptor acquisivit rei dominium. Venditor autem tenetur emptori frustrato de damno, quod hic inde tulit. — Excipe tamen, si secundus emptor fuerit malae fidei, conscius nempe prioris venditionis, tunc res debetur primo emptori (n. 827).

QUAER. 3° *Ad quid teneatur venditor, si res PEREAT ante rei post traditionem.*

Resp. Resolvitur ex dictis n. 921, de periculo rei venditae.

CLy

§ II. - Obligationes emptoris*.

933. — Regulae. I. *Emptor obligatur aliquando* MANIFESTARE *venditori, si venditor nempe eam ignorat, bonitatem mercis quam rendit, rei certe dare pretium iustum saltem infimum. Ratio est,*

*) Cfr. Supplent. Gnll.. n. 71: Duynetec, n. 248 (2A2): Suppletu. Genu.. n. 72: Corf. ilal., a. 1198.

quia alioquin emptio est iniusta, cum non solvatur pretium iusluni pro re quae emitur.

Hoc eveniret e. g. si agatur de re pretiosa, cuius pretiositatem venditor ignorat, v. g. putat; se rem cupream vendere, (piae revera aurea est, vel gemmam vitream, quae revera adamantina est.

Si uterque rei valorem ignorat, neuter obligatur ad quidquam compensandum, si postea errorem resciat, modo aequale utrimque fuerit periculum; quia tunc censentur rem sorti commisisse (n. 819; Lugo, *disp.* 26, ». 136, 138).

II. *Tenetur venditori* pretium solvere, et quidem intra tempus conventum, vel statim post mercem acceptam si venditor exigit, praeterea in loco et modo paeto. Si post acceptam mercem in mora culpabili sit solvendi, debet venditori compensare damna ex dilatione solutionis illata, et fenus exigenti solvere. Recole dicta n. 867.

III. *Debet compensare expensas in rem iam venditam necessario vel utiliter ita factas a venditore, ut etiam emptor vcrisimmter easdem factururus fuisset: nisi aliter conventum fuerit.*

Quis porro ferre debeat expensas transvectionis, scripturae, etc. definiunt leges et consuetudines locorum, aut pacta specialia contrahentium. Recole dicta n. 868.

934. — Quaestio. *Alii emptor, gnarus maioris valoris rei, qui a venditore ignoratur, possit eam emere infra iustum pretium infimum, petendo n venditore ut condonet, si quid amplius res valeat.*

Resp. Omnino negandum, quia talis donatio, cum proveniat ex ignorantia, nulla est (n. 819).

Articulus ÏV.

Pacta emptioni-venditioni subinde adiecta.

Addi nonnumquam solent arrhae, et alia quaedam pacta, puta pactum addictionis in diem, necnon revendendi et redimendi.

tj I. - Arrha.

935. — Regulae. I. Si arrha data est ad firmandam *promissionem* emendi et vendendi, licet resilire; nimirum *danti* licet resilire arrham amittendo, *recipienti* autem restituendo arrham acceptam et insuper tantumdem quantum valet arrha. Ita ex iure naturali, ut sit aequalitas.

II. Si adiecta est ad firmandam *conditionem-venditionem* iam iurata, neuter potest resilire, altero invito. Res in promptu est; contractus enim semel perfectus ex se iam rescindi ab uno nequit sine consensu alterius; multo minus ergo, si in eius confirmationem adiecta est arrha.

Quaestio autem hic proponitur, nempe: In dubio utrum arrha adiecta fuerit in confirmationem contractus initi, an contra in signum facultatis resiliendi cum arrhae iactura, numquid licet danti resilire! Dicendum videtur, hoc totum pendere ex consuetudine, (piae intentionem contrahentium optime manifestat; quare in iis contractibus, ubi regulariter usus est ut cum iactura arrhae impune recedant, fas erit recedere (n. 794; Lugo, n. 10).

» .

§ II. - Pactum additionis in diem.

936. — Addictio in diem dicitur pactum, quo venditori licet rem venditam alteri vendere, qui intra certum tempus meliorem conditionem obtulerit. Est ergo hoc pactum conditio resolutive, quamquam non repugnet eam esse ex conventionem contrahentium suspensivam.

Iustum est hoc pactum, dummodo: 1° absit dolus, quo venditor, poenitens contractus, lictum induceret emptorem, qui meliorem conditionem offerre simularet; 2° emptor primus nolit conditionem facere meliorem; augere v. g. pretium, in quantum auget secundus.

§ III. - Pactum revendendi et redimendi.

937. — Pactum istud consistit in eo quod emptor possit aut debeat rem emptam revendere venditori; vel e contrario quod venditor possit aut debeat rem venditam redimere; vel demum quod utrique permissum sit, emptori revendere, venditori redimere. Potest porro in hoc pacto certum praefigi tempus, vel non. Patet itaque pactum cedere vel in favorem emptoris, vel in favorem venditoris, vel in favorem utriusque seu primi petentis.

Propter palliatam usuram, cui hic contractus olim locum dabat, antiquiores theologi fuse disseruerunt de conditionibus requisitis ad eius iustitiam; hodie vero, eum generaliter liceat auctarium exigere occasione mutui, fere exolevit. Praecipua conditio ad huius pacti iustitiam est, ut in prima emptione-venditione minuatur vel augeatur pretium secundum aestimationem oneris alterutri contrahentium accrescentis. Sic, si pactum adiiciatur in favorem venditoris, cui pro libitu emptor obligatur rem revendere, debet pretium minui: si vero adiiciatur in favorem emptoris,

a quo obligatur venditor reni redimere, debet pretium augeri: ei autem utrique liceat redimere vel revendere, adeat aequalitas, et exigi ac dari potest pretium consuetum («. 812, 813).

I' {

Articulus I'.

Quaedam venditionis species.

I

Sunt nimirum: monopolium, auctio et venditio per proxenetas.

§ I. - M o n o p o l i u m .

938. — Notio et divisio. Monopolium est potestas exclusiva vendendi, penes unum vel paucos tantum existens.

Dividitur monopolium in: a) *monopolium iuris* seu legale, quod auctoritate publica et b) *monopolium facti*, quod absque publica auctoritate facto privatorum exercetur. Hoc monopolium oritur sive ħ coemendo omnes merces eiusdem generis, aut^ maximam earum partem; sive^impediendo quominus aliae merces advehantur. Monopolium iuris est aut *publicum*, si ipsa societas civilis ius certas merces vendendi sibi reservat; aut *privatum*, si homo privatus seu societas particularis illud ius accepit.

939. — Monopolio saepe equiparatur conventio, qua omnes eiusdem mercis venditores conspirant, ne infra certum pretium vendant. Dicitur fmie monopolium pretii. Tales autem conventiones non raro hodie ineuiitur 8lve III^cr eo8 (lUl III (a<lem civitate minutatim vendunt, puta pistores vel laniones, sive inter eos qui in quadam regione certam mercem fafricant et in grosso vendunt (Syndicatus, trust, ring, Kartell). Cfr. Sweeiiis, » . 710.

Γ7?i

940. — Principia. I. M o n o p o l i u m i u r i s p u b l i c u m *licitum* est, modo inducatur ob causam proportionatam. Porro monopolium inductum ob finem fiscalem equiparandum est tributis indirectis; monopolium autem inductum ob finem socialem, non est admittendum nisi «piando necessarium est propter bonum publicum *).

II. M o n o p o l i u m i u r i s p r i v a t u m *licitum* est. Ratio est, quia ob iustam boni publici causam auctoritas publica illud concedere

b Cfr. Peach, *Ishrhurh drr NationabOekonoinir*, III, μ. 819*851; Cnthreln, .νοπι/ρΛi/<κ*ψΔi> II. /j. 639*040. Cfr. etlnm Encycl. *Quadragesimo finito* in J.J.SL (1931), // . 211; Cod, rir, ibil.: *Mia disciplina defla concorrenza c dei consoni*, a. 2395-2612,

potest (n. 815). Tale monopolium v. g. concedi solet auctoribus et inventoribus (cfr. supra n. 653).

III. Monopolium facti *iniustum ut*: 1° si modo iniusto *inductum est*, v. g. quando mercator *dolo* aut *fraude* impediatur quominus aliae merces advehantur, ut ipse suas carius vendat cum communi detrimento; 2° *si monopolio quis utitur ad vendendum* PRETIO INIUSTO, i. e. supra summum. Summum autem pretium iustum intelligitur illud, (quod, secluso monopolio, curreret; pretium enim iustum non debet desumi ex statu per ipsum monopolium introducto, sed ex statu (pietate, eo secluso, merces haberent; alioquin nullum esset pretium iniustum, siquidem iustitia pretii penderet ab arbitrio venditorum (». 815-817).

Hoc principium etiam applicandum est monopolio pretii, ita ut iniuste agant mercatores (pii conventionem faciant ut vendant supra summum, vel emant infra intimum.

941. — Quaestiones. Quaer. 1° An peccent contra iustitiam, aut contra charitatem, mercatores qui coëficiunt omnes merces regionis, ut postea eas rendant pretio summo.

Hesp. 1° Quoad merces ad communem usum *non necessarias*, sed luxui vel voluptati servientes, certo non peccant; quia inde non damnicatur Respublica, eum nullus rebus istis indigeat.

2° Quoad merces *necessarias*, probabiliter censent, multi DD. eos non peccare *contra iustitiam*: (pietate quisque ius habet res suas pretio summo vendendi. — Quoad *charitatem* affirmant phires; sed negant alii, modo alios venditores non inducant ad carius vendendum, quia nemo tenetur commodum suum negligere, ut damnum alienum evitet, quando avertere non tenetur (n. 816, 838).

Quaer. 2° An peccent contra iustitiam aut contra charitatem mercatores inter se conspirantes, ut non nisi summo pretio rendant, nisi infimo emant.

Hesp. 1° Quoad iustitiam, sententia probabilis, imo forte probabilior, —, negat, dummodo *minis* aut *dolo* non impediatur alios quominus minori pretio vendant, aut maiori emant; (pietate tali pacto sponte inito alii medio non iniusto impediuntur ab (vendendo vilius; praeterea huiusmodi conventio, cum sit contra charitatem, ut mox dicemus, nullam inducit obligationem, ex Regula iuris antiqui 69, in 6: « In malis promissis talem non expedit observari ».

2° Quoad charitatem, graviter contra eam peccant, saltem si agitur de rebus necessariis; (pietate, licet charitas non obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen obligare ad non dissimulandum aliis ne minori pretio vendant, aut ne maiori emant, quemadmodum, esto charitas non obliget, ad dandam eleemosynam, videtur tamen obligare ad non dissuadendum aliis, (pii eam largiri volunt (w. 817; H. A., ». 183).

Ex praedictis resolvitur: Laniones, qui conspirant, de pretio carnis non minuendo, quamvis pretium animalium notabiliter decreverit, probabiliter peccant tantum contra charitatem, si pretium istud non excedat summum pretium, quod, secluso hoc monopolio, curreret; secus peccarent contra iustitiam secundum dicta supra.

Quaer. 3° An, *jacto ab aliquot mercatoribus monopolio de pretio invtlo, liceat aliis merces eodem pretio vendere.*

Resp. Sententia verior, quam Lugo, *n.* 178 communem vocat, negat; quia pretium non ex communi aestimatione sed medio iniusto introductum, semper manet iniustum, et ad iustitiam reducendum est (*n.* 817; H. A., *n.* 18-1).

§ II. - Aucno *).

942. — Notio. Auctio est venditio publica, quae fit voce praekonis, et in qua plus offerenti res adjudicatur. Est vel *voluntaria*, ex libero domini arbitrio; vel *necessaria*, ex sententia indicis.

943. — Principium. *In auctione possunt res quanti carius vendi et quanti VILIUS emi, si modo fraudes absint.* Ratio est, quia in auctionibus res subsunt incerto et fortuito pretio, et sicut decrementum ad malam fortunam, ita incrementum ab bonam pertinere censetur; quare potestas publica pretium illud, ceu iustum approbat, quod publice emptorum concursu statuitur. Junc, ob licitaToruih concursiini et fervorem pretium crescit: ob paucitatem et teporem decrescit.

Dictum est: *si modo fraudes absint*: quae intervenire possunt: 1° a parte *venditoris*, si nempe celat occultum rei vitium, aut si fictos licitatores immittit; 2° a parte *emptoris*, si dolo, minis, aut precibus valde importunis alios a contralicendo impedit, ut ipse emat vilius; 3° a parte *praeconis*, si auctionem de industria eo tempore facit quo paucos novit emptores esse adfutUTOB, ut eius amici vilius emant; vel si rem citius solito in gratiam amici adiudicat. Hi omnes restituere tenentur usque ad pretium alias iustum (*n.* 808, *not.* 2).

Nostra fetate usus communis in pluribus regionibus antiquam auctionis indolem mutavit. Olim auctio ea lege flebat ut pretium sola licitatione constitueretur, et res licitatione certo obtineri possent: ideo venditor et spem habebat magno pretio vendendi, et periculum subibat vili pretio vendendi. Hodie vero auctio indolem induit venditionis ordinariae. ita ut, si licitatio non attingat optatum pretium, venditor ros suas sibi retineatXInde evenit ut hodie plures industriae tam venditoris quam emptorum licitae censeantur, quae olim fraudes illicitae aestimabantur; quojes .sunt o. g. a parte venditoris, cefaffiovitiorum, immissio fictorum V?..

^b Cfr. Palombo, *l. r.*, p. 19; f.W. *riv. ital.*, *a.* 1500, 1515. 1530; Ccxf. *di PfWfdura cirik.* *a.* 570-591.

licitatorum: n parte emptorum, impeditio aliorum a contralicendo, pactum cum aliis licitatoribus ne plus offerant. Huiusmodi industriis et venditor et emptores sibi consulunt, atque, cum aliae aliis respondeant, aequalitas constituitur.

Peropportune advertit 8. Alfonsus: «Si reperiantur aliqui contractus usu per longum tempus recepti in aliqua regione... Confessarius non debet eos condemnare, nisi prius omnibus perspectis circumstantiis, siquidem primo aspectu multi contractus apparent iniusti, sed postea, melius rebus perpensis, tales non sunt habendi » [*Prax. Conf.*, n. 44, in fine).

944. — Quaestiones. 1. De venditore. Quaer. 1° .4» *venditor possit* HEM SUAM RETRAHERE in *decursu licitationum, si minus preltum offeratur*.

Resp. Negat., secundum *antiquam* auctionem, propter plura: 1° quia, sicut emptor pretium semel oblatum revocare nequit, sic neque venditor debet posse rem suam retrahere; 2° sicut contingere potest ut venditor ultra pretium vulgare vendat, sic par est ut subeat periculum vendendi infra: 3° emptores publice convocantur ad auctionem, ex quo ius quoddam ad rei venalitatem acquirunt, fltque tacita pactio ut cedat plus offerenti, ergo fit ipsis iniuria, si retrahatur.

Hodie vero, secundum dicta n. 943, affirmandum est.

Quaer. 2° .In ille, cuius bona publice tenduntur a creditoribus, mit-tere possit AMICOS, qui pro ipso ea emant.

Resp. Affirmandum videtur; quia tunc ipse proprie venditor non est. eum venditio ipso invito fiat: emptorem ergo ipsum esse non repugnat. Creditores inde damnum non patiuntur, cum res emptae pecunia praesenti solvi debeant.

945. — II. De emptoribus. Quaer. 1° .4n fas sit emptori precibus non importunis rogare alios ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat.

Resp. Affirmant communissime: quia pretium iustum offert, licet intimum, nec alios medio iniusto avocat a maiori licitatione; licite ergo utitur diligentia sua ut sibi consulat (n. 808, *dub.* 1).

Quaer. 2° .In lieeat quoque emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus, ne plus offerant.

Resp. Affirmant multi: modo offerat pretium iustum, saltem infimum, quanti res valet; quia monopolium non est iniustum quando mercatores conveniunt ut nonnisi certo pretio emant, si modo illud sit pretium iustum. Ita Lugo, *disp.* 26, n. 15, 175. — Haec sententia probabilis videtur ex dictis n. 911, q. 2°, quoad *iustitiam*, certo enim peccabunt olim contra *charitatein*. Hodie autem, ubi ex communi consuetudine potest venditor rem suam retrahere, si minus pretium offeratur, vieissim possunt emptores pacto convenire, ne pretium nimis augeatur.

Verumtamon S. Alfonsus, cum aliis doctis quos consuluit, casum excipit, quo auctio *necessaria* est ex sententia indicis; quia, eum dominus

writ; quia, nisi oppositum expresse vel tacite innuerit, censetur determinasse ne minoris vendatur, aut ne pluris ematur.

Vr accidens tamen poterit excessum sibi retinere, nimirum: 1° si praecessit conventio expressa vel tacita ut nonnisi pretium designatum domino reddat: praesumitur autem consensus tacitus, quando dominus nullum laboris stipendium assignet aut promittat proxenetae, qui gratis servire non promisit. 2° Si industria indebita rem vendendam melioravit, et propterea pluris vendit. 3° Si lucrum est parvi momenti, et dominus facile praesumitur consentire ut modicum retineat.

Quod si proxeneta inulto maiorem diligentiam adhibuit, quam adhibere tenebatur, ut pluris constituto pretio venderet, aut minoris emeret, et ideo pluris vendidit aut minoris emit, tunc potest pretium dumtaxat istius indebiti laboris retinere; de reliquo *rem* semper domino suo fructificat. Id eveniret v. g. si proxeneta iussus vendere in uno loco, in quo pretium assignatum a domino non invenit, perrexit in alium valde distantem (n. 825; H. A., n. 189).

Quaer. 2° *An possit proxeneta rem vendendam pretio statuto sibi emere, ac postea ut suam vendere pluris, excessumque sibi acquirere.*

Ilesp. Affirm., sub duplici conditione: 1° ut, adhibita debita diligentia, non invenerit qui plus offerat, postea vero maius pretium invenerit; secus enim fideliter negotium non ageret; 2° ut rem non ficte, sed vere sibi emit, ita ut subeat eius periculum, et, si forte tanti non vendat, nihilominus domino reddat pretium determinatum (n. 825).

Quaer. 3° .1^a *possit pari modo rem, quam alter ei commisit EMERE tali pretio, emere sibi, si occasio obtigerit eam minoris emendi, et postea eam mandatori suo vendere pretio maiori.*

Ilesp. Affirm., si postea, adhibita diligentia ordinaria, non invenerit occasionem rei emendae, nisi pretio maiori; quia non tenebatur mandatoris gratia praetermittere occasionem rem *sibi* emendi pretio vili, sed solum debebat diligentiam moralem adhibere ut mandatori etiam bene emeret; quod si non successerit, non est cur rem suam non possit mandatori vendere pretio illo, quo apud alios prostat (n. 825).

Negant nihilominus Spor. et Tambur., si proxeneta est mercede conductus; quia ipsa diligentia moralis poscit ut non praetermittat occasionem illam emendi vili pretio pro domino, praesertim lucrum intendenti (Spor., *cap.* 5, *n.* 39).

Quaer. 1° *Ni quis gratis se obtulerit ad vendendum rei emendum, sed non ex animo, num possit quidquam sibi retinere.*

Ucsp. Si alius id gratis non faciat, potest pretium laboris sui retinere: quia sic mendax quidem fuit et non fidelis, sed non injustus, eum labor pretio dignus sit (n. 825).

QUAER. 5^a .1^a *proxeneta vel quiris mandatorius ad emendum, possit sibi retinere partem pretii, quam venditor ipsi donat.* *

Ilesp. Cavenda est fallacia; nam aliquando mercatores proxenetis donare simulant potius quam reveni donant, ita ut, si patronus ipse eos

adeat, eodem pretio merces obtineat. Attamen, si mercator ipsis revera partem pretii vulgaris remittat, quia officinam suam frequentant, vel ut eos alliciat ad frequentandam illam, possunt partem donatam sibi retinere, et a patronis pretium vulgare exigere; quia sic nemini faciunt iniuriam.

Hanc doctrinam 1)1). imprimis applicant sartoribus, qui pannos emunt pro iis, pro quibus vestes conficiunt (». «826; 11. A., n. 1.89: *Prar. Conf.*, n. tio).

Hodiedum communis usus mercatorum est vere remittendi sartoribus partem pretii, o. g. 5 %, ut eos ad officinam suam alliciant. Unde et pannorum venditorum remissionem sartoribus offerre, et. hi eam petere possunt, dummodo iustum pretium pro dominis servant. Imo sartores venditoribus denunciare possunt, si secus officinam eorum adituros non esse; quia nemo ad alteri favendum obligatur. Iniuste vero agerent, si minarentur se secus emptores ab illorum officinis aversuros esse; quia tunc partem pretii medio iniusto extorquerent (Marres, *lib.* 4, n. 2S8).

949. — Nota pro praxi, In dubio de actionis cuiusdam iustitia. Confessarius inquiret quid in mercatorio conciliabulo viri probi de ea indicent; hoc indicium dubio resolvendo multum conducet.

Capitulum II.

CENSUS

950. — Notio. Census apud Romanos designabat tributum solvendum Caesari; in Iure significat vel redditum annuum, ygl ity huiusmodi redditum percipiendi, vel contractum quo ius illud creatur. Creari autem potest vel contractu gratuito, scilicet donatione, legato e. g. si testator legat alteri redditum annuum percipiendum ex haereditate sua, ab haeredibus solvendum vel contractu oneroso, scilicet venditione-emptione. De hoc ultimo tantum agimus.

Ille ergo est contractus, quo venditur et emptor ius Percipiendi redditum annuum ex re vel persona alterius frui. Qui emit ius illud *censitor* vocatur; qui censum solvere debet, *ceiwuarius* dicitur.

951. — Divisio. Census est multiplex: 1° *Heserratiens*, quando quis rei suae frugiferae dominium vendit alteri pro redditu quotannis *sibi* solvendo. *Consignations*, quando quis vendit alteri ius percipiendi redditum *a se* quotannis solvendum, e. g. si quis pro 1000 francis emit ius percipiendi quotannis 70 francos.

2° *Rcalis*, qui super re aliqua frugifera constituitur, ut super praedio, domo etc.; ex ea n. census solvi debet, quemcumque res habeat possessorem. *Personali*», qui constituitur super persona, se obligante ad censum annum solvendum ex lucro per propriam industriam, artem, opificium acquisito, nulla designata re, ex qua census praestandus sit; aliquando tamen, in securitatem solvendi debiti, super re aliqua creditori constituitur hypotheca.

3° *Pecuniarium*, qui solvendus est numerata pecunia: *fructuarius*, qui frugibus solvi debet.

1° *Temporalis*, si constituitur ad certum dumtaxat tempus *vitalitius*, si ad vitam censitoris vel alterius personae: *perpetuus*, si nullus praefigitur terminus temporis; (pii proinde transit ad haeredes.

5° *Redimiibilis*, si ex pacto convento redimi potest, ad nutum alterutrius vel utriusque, restituto aut repetito pretio, plane sicut n. 937 dictum est de pacto revendendi: *irredimiibilis*, si a neutro, invito altero, tolli potest; licet, utroque consentiente, tolli semper queat.

952. — Principia. I. *Contractus census*, QUALISCUMQUE est, *per se licitus est*. Ratio est, quia est vera venditio-emptio, qua quis pro re sua frugifera vel pro pecunia emit sibi censum annum. Neque refert utrum census fructuarius sit au pecuniarius; nam aequivalent, cum pecunia omnium rerum aestimationem recipiat. Constat etiam ex Bullis SS. Pontificum, qui census sub certis conditionibus probarunt (». 839).

II. *Ad licitam censuum constitutionem, iure naturali duae conditiones postulantur*: 1° *pretium sit iustum*, proportionatum nempe censui, lege aut communi aestimatione taxatum; sic v. g. in censu vitalitio pretium iustum constituitur iuxta probabilitatem longitudinis vitae, habita ratione aetatis et sanitatis; minoris nempe emi debet, si constituatur super vita invenis vel hominis robusti, quam senis vel infirmi. Iline, si census est ad vitam aetate propecti, plures dicunt, exigi posse circa 12 vel 11 pro 100; imo aliquando usque ad H>. 2° *Pacta*, praeter naturam census adiecta, *iuste compensentur*: sic, si adiicitur pactum redemptionis, pretium minuendum est (n. 813, 811, 815).

Caput III.

C A M B I U M *)

953. — Notio. Cambium est permutatur pecuniae pro pecunia cum moderato lucro. Qui dat pecuniam, *campsor*; (pii accipit, *campsa-rius* dicitur.

Distinguitur: 1° *Manuale*, seu *minutum*, quo lit permutatio pecuniae praesentis, nimirum unius speciei pro altera, ut si aurea detur pro argentea, minor pro maiori, patria pro extera. 2° *Traieduium* si pennutatur pecunia praesens cum absenti, i. e. in alio loco vel alio tempore percipienda. Si permutatur cum pecunia *alio loco* percipienda, v. g. campsor dat pecuniam pro qua recipit litteras cambiales quibus brevi post alio loco pecuniam iterum recipiat, dicitur cambium *locale*: si autem permutatur cum pecunia alio tempore, in eodem loco recipienda, dicitur *temporale*.

954. — Principium. *Cambium est licitum, modo lucrum inde proveniens non excedat iustum pretium, lege aut consuetudine taxatum.* Ratio est, quia non desunt tituli, ex quibus merito et iuste accipitur aliquid ultra sortem, scii.: 1° labor et sollicitudo in accumulandis omnigenis monetis, iisque permutandis, in scribendis litteris, etc.; 2° expensae in sustinenda argentaria, in salariis ministrorum; 3° pericula in transmittendis assecurandisque pecuniis, item ex infortuniis debitorum (n. 850-853).

Notanda: 1° Cambium licet etiam eis, qui ollieum cambiendi non habent (n. 851). 2° Licitum hodie est campsoribus dare pecuniam post certum tempus reddendam eum fenore pro tempore dilationis, secundum dicta supra n. 915.

*) Cfr. Paloinbo. l. c., p. 51.

Capitulum IV.

LOCATIO-CONDUCTIO

955. — Locatio-conductio est contractus, quo vel usus aut fructus rei, vel opera hominis pro certo pretio ad tempus conceditur alteri. Unde dividitur in locationem rerum et in locationem operae.

Ille, (propter usum rei vel operam, suam praestatur) dicitur locator: ille vero qui pretium tradit, locatarius vel conductor.

Ad locationem operae refertur conductio eorum, qui opus aliquod determinatum (v. g. aedificium) perficiendum promiserunt; quod pactum vocari solet locatio-conductio operis. De his tribus speciebus seorsum agemus.

§ I. - LOCATIO-CONDUCTIO REI *

956. — Obligationis locatoris. Locator obligatur conductori: 1° tradere rem idoneam, ideoque manifestare occulta ac noxia rei locandae vitia.

2° Liberum rei locatae usum modo et tempore per conventionem determinatis concedere.

3° Erroris impensas extraordinarias rei locatae reparandae necessarias: modicae et ordinariae regulariter spectant ad conductorem (n. 86.3).

1° Ea, quae in re locata indigent reparatione, ita reparare, ut quoad fieri potest, usus non impediatur.

5° Tributa, et onera publica, rei locatae imposita, praestare, nisi tamen secus sanxerint leges patriae.

957. — Obligationes conductoris. Conductor obligatur locatori: 1° re locata uti eum in quantum, quod ei, nec ad alium adhibere usum, quam eum, de quo conventum est.

2° Rem conductam tempore convento restituere, eamque ipsammet.

In huiusmodi hodierni solent vocari locationem* proprie pro nullo intentionem** conclusionem rerum: illius non ut spectentur bene lunis, ut ut omnino distinctio# Canet denint.
*) Cfr. Supplcm. (fall., n. 78-80; Holi. n. 77-79; l'hynteo. n. 250 (250); Supplcm. Germ.» n. fil-fil; (W. iM/.. a. 1571; Pnlombo. I, c., />. 51.

3° Ferre damnum, si res conducta ipsius culpa pereat vel deterior fiat.

•1° Sustinere impensas modicas et ordinarias in re conducta faciendas; extraordinariae spectant ad locatorem (n. 863).

5° A contractu non resilire ante finitum conductionis tempus, nisi insto causa urgeat. Si sine insta causa recedat, teneatur ad totam pensionem, saltem si alius conductor non statim succedat: si cum iusta causa resiliat, tenetur pensionem solvere pro tempore usus.

6° Solvere mercedem, idque tempore debito.

(X.* X-A 958. — Quaestiones. Quaer. 1° *An conductor rem sibi conductam possit alteri sublocare.*

Jlsp. Per se, *affirm.*, si sublocatio fiat ;id eumdein usum, pro (pio facta est prima locatio, et fiat conductori aequè idoneo. Interdum autem ius civile illud prohibet.

Quaer. 2° *An locator teneatur colono remittere mercedem pro anno sterili, quo exiguos tel nullos fructus ex praedio pTrcèpîT^*

Hcsp. Iure naturae jactura sterilitatis tier se spectat ad conductorem; ob aequitatem tamen iure introductum est, ut locator teneatur aliquid remittere, si conductor damnum ingens passus sit sine culpa sua, sed ex causa fortuita, v. g. ob sterilitatem extraordinariam, inundationem aquarum, grandinem, vermes, etc.

Excipitur: 1° si ob praecedentium vel subsequentium annorum ubertatem compensetur damnum ex sterilitate unius anni ortum. 2° Si fructus iam fuissent collecti, et postea perirent, v. g. in horreo per incendium: tunc enim perirent conductori, utpote qui iam dominus illorum effectus est; casu tamen excepto qua quota pars messis *in natura* locatori paeta sit, et conductor non fuerit in mora eam tradendi. 3° Si specialiter conventum sit ut conductor omne periculum ex sterilitate oriundum in se suscipiat.

— Quantum porro de mercede remittendum sit, definiendum est ex iure patrio vel consuetudine locorum (n. 860; Lugo, *disp.* 29, n. 36-50).

Quaeb' 3° *Quid iuris, si res conducta, c. g. domus, incendio pereat.*

Hcsp. Si res sine culpa theologica conductoris periit, in foro con-^{fc^*}. scientiae conductor ad nihil tenetur; imo non tenetur conductionis pre-^{.f^*}.
'M*|** .Actium solvere, nisi pro tempore quo re fruitus est. (urn enim conductor non est iniustus damnificator, res perit domino. Quodsi culpa iuridica adfuerit, et conductor sententia indicis condemnetur ad damid reparationem, sententiam subin· tenetur. Recole dicta ». 764.

Nota. Quoad locationem rerum ecclesiasticarum vide can. 1511, § 1 et 2.

LOCATIO-CONDUCTIO

§ II. - Locatio-conductio operarum^{*)}.

959. — Obligationes locatoris. Locator operae obligatur: borem et operam fideliter exhibere secundum conventionem, ita ut. si ex imperitia vel negligentia vel alia culpa sua non praesutlcquoa* promisit, teneatur pro rata mereedem remittere vel iam acceptam restituere.

2° Compensare damna, (piae culpabiliter intulit conductori?

3° Sine iusta causa non discedere ex servitio ante linitum lo- rationis tempus; et si ex tali discessu domino oriatur damnum, illud compensare.

960. — Obligationes conductoris. Conductor operae obligatur: 1° solvere mereedem iustam; merces iusta autem est (piae attingit saltem infimum gradum mercedis, quae in eo loco talibus personis ad ea ministeria tribui solet, et saltem, ut diximus *n.* 559, *q.* 4°, ad honestam sustentationem operarii et probabiliter etiam eius familiae sufficiat. — Excipe tamen si operarius *sponte* de minore salario convenit, vel dominus ex misericordia illo usus sit.

2° Solvere integram mereedem, et quidem tempore convento, vel si tempus aliunde determinatum non sit, post operam praestitam.

3° Ante finitum locationis tempus a contractu non recedere sine legitima causa.

line de re can. 1524 statuit: ♦ Omnes et praesertim clerici, religiosi ac rerum ecclesiasticarum administratores, in operum locatione debent assignare operariis honestam iustamque mereedem; curare ut iidem pietati, idoneo temporis spatio, vacent: nullo pacto eos abducere a domestica cura parsimoniaequo studio, neque plus eisdem imponere operis quam vires ferre queant neque id genus, (piod eum aetate ncxuque dilident.

961. — Resolutiones. 1" Famuli, ex malitia vel sine iusta causa recedentes a dominis ante finitum locationis tempus, tenentur ad damna inde secuta; (piare, si dominus statim habere possit alium famulum aequae idoneum, ita ut ipsi nihil damni emergat, obligatio haec cessabit. Debetur tamen a domino (saltem secluso iure positivo) merces pro rata temporis et operae praestitae, dempto aliquanto in iustam poenam, secundum dicta *n.* 559. f/w. 2 (*n.* 315).

2" Si dominus sine legitima causa expellat famulum ante finitum locationis tempus, tenetur ad integram mereedem toti locationis tempori

*) (fr. Suppleti». Gull.» II. 81-83; Holl II. 80-83; Duymtw. η. 255 (270); Suppletu. Gvnn., η, 05-GV; (W. itui a. 2097. 22 M»: Paloiubo, l. r., p.

respondcutem; nisi famulus interea alteri operas suas locaverit, nam tunc tenetur ei praestare tantum, (pianuni requiritur ut nihil damni patiatur, addito aliquanto in poenùm injustitiae (n. 312).

30 Non tenetur dominus ex iustitia solvere mercedem integram famulo diu aegrotanti, et nullas operas praestanti tempore aegritudinis; (piia non debetur merces pro obsequio non praestito. Secus vero, si ner modicum tempus aegrotat; tunc enim aliquid de inercede subtrahere nec patitur aequitas, neque consuetudo passim recepta. Praeterea, non tenetur dominus ad expensas curationis; nisi ex charitate, (piando sumptus sunt leves et infirmus est in gravi necessitate. Recole dicta n. 550 (n. 861; II. A., n. 210).

962. — Quaestio. .-bi *iustae esse possint operistitiae seu mutuae operariorum conventiones de opera sua intermittenda* (vulgo GRÈVES, strikes), *ad maiorem mercedem extorquendam.*

4>^

Resp. Dist. 1° Si *contractu* operam suam locaverunt, turn solum û»i7«; excusabiles esse possunt, cum hae adsunt conditiones: a) *ut de mercedis insufficientia vel aliis iniustitiis constet*, et merces, (plain cxi-gunt, sit iusta et ordinaria, ad quam domini teneantur; b) *mercedem debitam alia via obtinere nequeant*; et c) *absint prava adiuncta*, puta vis aut. iniuria iniustave damna ceteris operariis, qui operam prosequi vellent, aut ipsis dominis aliisve civibus illata. Tunc enim operarii habent ius ad compensationem, non obstante contractu inito; sibi autem compensare, mercedem debitam occulte subripiendo aut operam pretio aestimabilem intermittendo, aequivalens est.

2° Si *nullo contractu* ad operandum adstricti sunt, requiritur ut: iĬΛ-γΛ^^/xx . a) *merces*, quam exigunt, *iusta* sit, i. e. valorem operae non excedat; *et a^8‘nl Praca adiuncta*. —Secus iniustae ac prorsus illicitae sunt; quales in praxi compluries sunt; tunc autem operarii ad damna compensanda, si possent, pro gradu cooperationis, omnino tene-rentur. Consule Encyclicam Leonis XIII de conditione opificum *Rerum novarum*, 15 Maii 1891.

Quod attinet ad co^ctîoik?m sôeiZruin. qui operam prosequi vellent, diei potest: Si volunt solum obtinere pretium iustum infimum, non omnis coactio moralis sociorum illicita est. ea scii., qua aliter agentes a bonis *indebitis*, v. g. ab associatione excluderentur: nani haec coactio tunc con-siderari debet ut defensio contra damnificationeni, (piam patiuntur, eo quod alii infra pretium iustum labores suos impendunt.

§ III. - Locatio-conductio operis¹⁾.

963. — Obligationes susceptoris. Susceptor debet tempore determinato opus susceptum praestare secundum formam et ex materia conventa. Unde susceptores operum, qui in opere efficiendo materiam notabiliter viliores adhibent ea, de qua conventum est *), vel qui opus vitiose conficiunt, cum vitiis nempe noxiis, tenentur; «l damna locatori resarcienda.

5

Similiter inspectores a locatore apposti ut operi "conticieiNlo invigilent, si domini sui damnum culpabiliter non impediunt, injustae coopéraionis rei limit, et cum susceptore ad restitutionem *in solidum tenentur*; susceptor nempe, qua damni auctor, tenetur absolute: inspectores, qua *cooperatores negativi*, tenentur conditionaliter. Vountamen inspectores *proprio nomine* restituere debent eam mercedis suae partem, quam immerito perceperunt; quia obligationem invigilandi, quam pro mercede susceperant, culpabiliter non impleverunt (Marres, lib. 1, n. 370),

964. — Quaestiones. Qu a e r . 1° *Quid dicendum de hac praxi susceptorum operum: Concurrentes ad publicam aedificii construendi locationem, inter se conveniunt ut quisque aestimationem suam certa pecuniae summa augeat, quae, adiudicato opere, a susceptore inter ceteros concurrentes dividatur; vel alio modo, communi consilio pretium operis suscipiendi praestituunt, et deinde sorte vel aliter susceptorem designant, qui adiudicato opere, determinatam quamdam summam inter reliquos concurrentes dividat.*

Resp. Videri potest iniusta; etenim in mente concurrentium memorata summa non habet rationem pretii operis suscipiendi, sed stipendii ad compensandas itineris expensas aliorum concurrentium; porro stipendium istud solvere cogitur locator, qui ad id nullatenus tenetur. Praeterea in posteriori modo, per medium iniquum impediunt locatorem quominus opus minori pretio locare queat.

Probabilius autem non est iniusta; etenim usus. quem susceptores concurrentes dictae summae praefiniunt, ad rem non attinet; satis siquidem est quod *ex se* pretii rationem habeat, quam habet, si pretium iustum sit, nimirum pretium summum non excedat. Ieinde, de exposita agendi ratione videtur idem dicendum, quod diximus supra n. 911. q. 2° do monopolio, et ». 954, q. 2° de pacto inter licitatores in auctione, eum casus sint similes: haec autem probabiliter licita esse vidimus. Accedit, quod pretii augendi iustum titulum habere videantur, qui etiam a pec-

¹⁾ Cfr. Iliiyn-t<i-. n. 291 (3t:O; < ilal.. <i. 1055.

*) Accidit non raro itficto conveniri de inatrrln *oplumi* adhibenda. v. K. pro domo iiedltlcaiidn *optimo** latere* adhibendo* *opHinum* calcem. *optimum* Hr inüüi. etc., quibus tamen verbis ex π·v n-vepto n<>nnM materia rrrr bona Intclllgviida est.

onto contra charitatem eos excusat, nimirum ut hae ratione indemnes seipsos servant pro expensis itinerum, temporis iactura, et labore, ad quae tenentur susceptores operum, ut concurrant in variis locis, et quae saepe frustra peragunt. Tandem, locatores ex eo non nimis gravari exinde patet quod publica operis aedificandi locatio communiter aestimatur ceu compendiosior aedificandi modus.

Quaer. 2° *peccent susceptores, aliquam pecuniae summam inspectoribus tribuendo, ad captandam benevolentiam eorum.*

Resp, Dist. Affirm., si id faciunt ad corrumpendos eos, ut materiam viliores ea de qua conventum est, aut opus vitiosum, approbent, uti palam est.

Negat. Quando id faciunt ad iniquam vexationem redimendam, quando nempe praevident inspectores secus inique eos vexaturos esse.

Quaer. 3° «*Si operis susceptor, e. <j. aedificii, qui pro pretio a seipso aestimato opus conficiendum susceperit, postea conqueritur se pro pacto pretio non posse sine damno opus perficere, an dominus TENETUR PRETIUM SUPPLERE.*

Resp. Dominus non tenetur leviter id credere, cum opificis fuerit antea rem bene considerare. Attamen, si revera ita est, neque ullus alius pro isto pretio opus sine fraudibus perficere vel potius suscipere poterat, opifex videtur *ius* habere ad exigendum maius pretium usque ad iustum *infimum*, saltem si pro domino res constructa eum valorem habet. Ita etiam S. Antonin., *part. 3, tit. 8, cap. I, § 8*: «*Pacto non obstante, debet supplere ad competentem mercedem, et praecipue quando in tali opere supervenit casus, qui bene non potuit praevideri*» (Lehmkuhl, *tom. I, n. 1313*). Hisce non obstantibus, mihi videtur quod aequitas potius *suadeat* quam stricta iustitia *iubeat* pretium supplere; casu fortuito excepto, qui bene non potuit praevideri; quisquis enim pacto pretio opus conficiendum suscipit, illud *periculo suo* suscipit; ratio exceptionis est, quia eiusmodi casus in contractu non comprehenditur.

Porro, iniuste ageret susceptor, si sibi consuleret adhibendo fraudes damnosas contra contractum initum, vel deprimendo mercedem operariorum suorum, ita ut cogantur, nisi velint dimitti ac proin victu carere, mercedem insto inferiorem admittere (Lehmkuhl, *loc. cit.*).

CAITT V.

965. — Notio. Societas est contractus, quo duo vel plures conferunt res et operas suas (•(>iftmumsTu<IYgratia.

Variis modis contrahi potest secundum quod ab omnibus vel a nonnullis tantum sive pecunia sive industria sive utraque in societatem confertur.

966. — Principia. I. De *honestate* atque *utilitate* contractus societatis nemo dubitat; itaque eius tantum iura exponenda sunt. *Conditiones* porro *licitae societatis* sunt: 1° Ut negotiatio, ad quam initur, sit *honestas*. 2° Ut sors colluta maneat, uti sub dominio, ita et *sub periculo collatoris*, nisi aliter conventum sit per pactum assecurationis. 3° Ut inter socios *communia sint lucra et damna*; imo lucri communio ad substantiam pertinet societatis. 4° Ut *dirisio* lucri et damni inter socios *fiat secundum aequalitatem geometricam*, seu proportionalem, i. e. pro rata partis quam quisque contribuit

II. *Societas dissolvitur*: 1° *Completo tempore*, pro quo inita fuit; 2° *finitio negotio*, aut pereunte re, in qua societas fundatur; ve) si res ita mutetur ut societas evadat inhabilis ad tinem; 3° *mutuo sociorum consensu*; 1° *renuntiatione* unius sociorum, si societas est ad tempus indeterminatum; debet tamen renuntiatio tempestive significari reliquis, et fieri sine dolo; 5° *morte* unius sociorum: societas enim non transit ad haeredes, nisi quoad negotia iam coepta; 6° *impotentia* unius socii ad praestandam partem suam. v. g. ob infirmitatem, cessionem bonorum.

Nullus sociorum potest ante tempus praefixum, invitis ceteris, renuntiare, et, si faciat, tenetur damnum inde subsequens compensare. Excipe, si socii pacta non servant, aut grave damnum inferant societati, aut si nulla sit spes obtinendi id, cuius gratia societas inita fuerat (*n.* 907, *q.* 6).

967. — Resolutiones. 1° Si in societatem confert unus pecuniam, alter operam, tunc, finita societate, sors regulariter ante omnia restituenda

>1 cfr. Supplom. Holi, et Gnl!.. >i. SI: Genu.. ». 74: OuynsUv. 2113 (316); Palotnbo. *I. r.*, p, 53; <*<*. *ita!*, ri. 2247.

est domino eius, etiamsi nullum lucrum supersit. Etenim pecunia in societatem collata *per se* minime lit inter socios communie quoad dominium seu proprietatem, sed tantum quoad usum seu utilitatem. Et ideo, si, finita societate, solum remaneat capitale, iustitia, postulat ut hoc totum domino restituatur: sicut enim unus amittit lucrum industriae suae, sic alter amittit lucrum pecuniae suae. Ita etiam Sixtus V in Bulla *Detentabilix*, 21 Oct. 1586 (n. 907, q. 5).

2° Sorte detracta pro domino, omnino dicendum videtur, lucrum dividendum esse servata proportionem valoris industriae a socio adhibitae, et valoris utilitatis ex pecunia ab altero collata, iuxta communem aestimationem lucri, quod pecunia negotiationi applicata communiter producere solet.

Hinc bene advertendum: 1° quod industria quandoque plus valet quam usus pecuniae, ita ut aliquando licitum possit esse pactum dividendi etiam capitale, aequè interim distributo lucro; 2° quod contra, aliquando valor industriae decrescit, ob multitudinem Opificum societatem petentium; qua ratione poterunt forte excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur iniusti, eo quod industria in societatem collata, iuxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi aestimetur (n. 907, 7- 2).

Illud quoque generatim considerandum est, inaequalitatem, quae ex una causa apparet, frequenter compensari ex aliis causis, (piae facile variant, et attendi debent. Idcirco, adiecto speciali pacto statui potest, v. g. ut (pii aequaliter cum altero contribuit, duas partes lucri accipiat, sed periculum solus subeat: vel ita, ut (piis plus altero contribuit, duplum v. g., lucrum aequale percipiat, sed periculo in socium reiecto, etc.; quocumque enim modo pactum varietur, dummodo prudenti indicio aequalitas inter socios servetur, illud servandum erit tamquam iustum (Lugo, *dinp.* 30, ». 13; *Spor.*, *tr.* 6, *cap.* 6, ». 51).

3° Ea tantum damna et expensae ab uno socio tolerata, omnibus sunt communia, (piorum causa proxima est societas, seu (piae solo intuitu societatis socio obveniunt, v. g. sumptus itinerum, transvectionis mercium, conservationis earum, vectigalia, et similia. Non autem ea, quorum societas est tantum causa remota, puta, si socius occupatus in societate praetermittat negotiis domus suae providere (». 905, 900).

1° Licitum est pactum ut, sorte pereunto, communis sit iactura inter socium collatorem sortis et socium negotium gerentem, si pactum est ut, sicut damnum sortis, ita et ipsa sors sit communis; (pia, quemadmodum collator operae lucratur mediam sortem, si remaneat, sic aequum est ut subeat mediam partem damni, si pereat.

Illicitum vero est, si pactum est ut sors non sit communis, commune vero damnum eius; quia nulla tunc datur iusta compensatio (n. 907, q. I).

968. — Restat hoc loco celebrem quaestionem tangere de trino contractu. Consistit in eo, quod contractui societatis adieiatur conventio. (pia pecuniae in societatem collator eum socio paciscitur, ut

in omni eventu sors sua salva maneat reddaturque integra, insuper quotannis *certum* lucrum *mimis* obtineat pro *incerto maiori*, quod aliter merito sperare potuisset. Conventio haec contractus *trimis* dicitur, eo quod contineat tres contractus, scilicet societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucri, seu venditionis maioris lucri sperati pro minori certo, v. g. pro 5 vel 6 %. Sit esemphim: societatem in eo cum Petro, pecuniae summam ei tribuendo ad negotiandum. Sed, dum ab una parte spes lucrandi 15 % mihi affulget, ab altera parte timeo sortis iaeturam; quapropter in eo secundum contractum cum Petro, ei 5 % concedendo, si assecurationem sortis in se suscipiat. Inito hoc secundo contractu, nonnisi 10 % mihi lucranda supersunt. Verum, cum lucrum minus at certum mallet, quam maius et incertum, propono socio meo ut mihi 5 % tantum tribuat, sed *certe* solvat, quidquid eventurum sit. Hinc triplex existit contractus, scilicet societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucri.

Magna olim fuit inter 1)1). controversia, num huiusmodi contractus triplex sit licitus. Plures negabant, putantes ei inesse mutuum usurarium; sed plerique merito affirmabant; quia singuli illi contractus iusti sunt (n. 908; II. A., n. 227).

Hodie fenus ex mutuo productivo naturam habet trini contractus.

Caput VI.

DE CONTRACTIBUS ALEATORIIS

Sunt: ludus, sortes, sponsio, speculationes Bursae et assecurationis, in quibus praevallet fortuna et casus.

Articulus 1.

Ludus §)

4Z.

969 — Notio. Ludus, prout in praesenti accipitur, est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur ut victori aliquod praemium cedunt, quod singuli deposuerunt.

Divisio. Distinguitur: 1° ludus *industriæ*, in quo splertia vel dexteritas praevalent ludus pilae, latrunculorum, scruporum, etc.; 2° ludus *fortunae*, generafinoinine *alea* appellatus, qui sola fortuna innititur, ut ludus tesserarum; 3° *mixtus*, qui partim fortuna regitur, ut plerique ludi chartarum.

970. — Principia. I. *Ludus secundum se, seclusis pruris circumstantiis*, licitus est et honestus. Ratio est, quia, sicut homo indiget corporali quiete ad corporis restaurationem, ita quoque indiget animae quiete: quies autem animae est delectatio; ergo, si moderate fiat, licet uti ludo ad quietem propriam et ad delectabiliter convivendum cum aliis (S. Thom., II-II, ¶. 168, a. 2 et 4).

Sunt *nnlem_circumstantiaef* quibus ludus re<li pote-st vitiosus, puta: 1° si nimium temporis in eo insumatur: quo spectat egregium Ciceronis dictum: · Ita parce condienda est vita ludo, ut sale cibi ♦ 2° Si dedeceat personam, ut alea Clericum et Religiosum. 3° Si evadat occasio peccatorum, ut rixandi, decipiendi, omittendi praecepta. 4° Si fiat cum detrimento familiae vel creditorum; quod contingere potest. si in magnam pecuniam ludatur. Similiter, si quis ab eo lueretur, qui alienare non poterat, vel quem iactura in gravem necessitatem conii-ciet (Lugo, *disp.* 31, n. 1).

Iis plerumque ludus est occasio eiusmodi damnorum et gravium peccatorum. qui ludo sunt *dediti*. Imo ludus non recreationis, sed lucri causa frequentatus. omnibus dissuadendus est: nec ulli permittendum ludere in magnam pecuniam.

II. *Ad iustitiam ludi quatuor assignantur conditiones*: 1° ut ludens possit libere disponere de rebus, quas exponit 2° ut alter alterum ad ludendum non cogat; 3° ut non miscejtftlur fraudes contra leges ludi communiter receptas; 1° ut aeqlfàalis^ii^tium conditio, videlicet omnes subeant periculum perdendi et habeant spem lucrandi (Less., *lib.* 2, *cap.* 26, *dub.* 2; Lugo, *sect.* 3).

971. — Resolutiones. Ex assignatis conditionibus colligitur: 1° Ex *prima conditione*: Non potest quis lucrum retinere ex ludo, in quo vel ipse vel collusor exposuit pecuniam *alienam*, si bona *propria* non habeat, quibus pecuniam illam, si perdidisset, restituat: non potest lucrum retinere, sed tenetur ei. a quo lucratus est, restituere; quia contractais fuit irritus, cum exposuerit pecuniam, quam neuter acquirere poterat (n. 875).

2° Ex *secunda conditione*: Cogens alterum ad liniendum potest, ex probabiliiori sententia, lucrum retinere usquedum metum passus petat pecuniae amissae restitutionem, quia contractus metu initus validus est; sed arbitrio metum passi rescindibilis. Reколе n. 853 (n. 880).

3° Ex *tertia conditione*, quaenam sint astutiae licitae et illicitae in ludo, scilicet:

a) Astutiae *licitae* sunt, quas regulae ludi et consuetudo permittunt; v. g. inspicere eharTas, (pias adversarius ex negligentia conspi-

ciendas praebet; dignoscere chartas ex signo fortuito; simulare aut dissimulare metum perdendi; adversarium non monere de errore suo, etc.

↳) *Fraudes illicitae* sunt, quae sunt contra ludi leges aut receptam consuetudinem; v. g. signis notare chartas, ut quis a tergo eas dignoscat; arte componere chartas, ut meliores sibi contingant; ex industria ita se collocare ut videre possit adversarii chartas, vel alium constituere, a quo de eis admoneatur, et similia.

Certum porro est, fraudatorem iniustum restituere teneri, non solum id quod lucratus (ist, verum etiam quod alter, seclusis fraudibus, lucraturus fuisset; cum id iniuste impedierit. In dubio autem an alter lucraturus fuisset, tantum restituere debet, quantum valebat maior spes lucrandi. quam alter, remota fraude habuit (n. 882).

•1° Ex *quarta conditione*: Qui adeo excellit ludendi peritia ut certo praesciat se victurum esse, non potest, ex communi sententia, lucrum accipere et retinere; quia deest aequalitas, quando pro periculo *certo* datur spes nulla vel levissima lucrandi. Excipe tamen, si compensat excessum peritiae suae dando meliores condiciones collusori, ut res ad aequalitatem reducatur, vel si excessus peritiae alteri notus sit (n. 881).

972. — Quaestiones. Quaer. 1° *An victoris ludo vetito possit lucrum accipere et retinere; item an mcfus"tneatur iacturam solvere?*

Resp. ad I Affirm., donec sententia iudicis abiudicetur; quia sola prohibitione contractus non declaratur irritus, et, nisi lex neget actionem, solum dat victo actionem ad repetendum (n. 887).

Ad 2 Nonnulli atlirnant; quia contractus iure naturae est validus. Sententia vero communis et probabilior negat; quia ipsa prohibitione lex dat victo ius se defendendi exceptione vel iuridica repetitione soluti, ergo et ius non solvendi (n. 890; II. A., ». 218).

quaer. 2° *An liecat ludere in preces sacras!*

Resp. Affirm., si utrimque spiritualia solvenda sint; quia profana dirigere ad spiritualia licitum et bonum est, idque probat piorum usus. Si vero unus luderet in pecuniam, alter in preces, idque non ex liberalitate, foret simonia (». 882, *in fine*).

*Articulus II.***Contractus sortium 1). w**

973. — Notio. Contractus iste species quaedam est ludi; in eo inulti contribuunt singuli modicam pecuniam ad res aliquas emendas, ut sorte experiantur quibus ex contribuentibus eae obtingant.

Principia. I. *Contractus sortium secundum se* licitus est, haud secus ac ludus; dummodo rite ordinetur, nec pravis circumstantiis vitietur, quemadmodum ». 970 de ludo diximus, ad quem remitto lectorem.

II. *Ut JUSTUS sit contractus, tres poscuntur conditiones:* 1° ut fraudes caveantur, quibus sortes ex industria ita disponuntur vel extrahuntur, ut huic potius quam aliis ex contribuentibus sors foecunda respondeat; 2° ut lucrum totum non excedat iustum pretium, quo res ipsae expositae valent, habita ratione operarum, quas ministri illius ludi adhibent; siquidem quoad hoc est contractus emptipni. et venditionis; 3° ut leges et onera contractus antea publicentur, ut sciant contribuentes num sibi expemifitTOntribuere, et consentiant (Bonae., *de contr., disp.* 3, q. 2, p. 1, n. 26; Lugo, *k-i., disp.* 31, n. 91, 92).

Advertendum tamen circa secundam conditionem, maius posse lucrum esse, quando in opus pium vel publicam utilitatem praedictus Imius institutus est; tunc enim ludentes censentur velle simul pecuniam ad bonum opus conferre.

Ex traditis infertur: In Si ministri sortium excesserunt in pretio, tenentur ad restitutionem.

2° Intervenienti fraude, non potest res eo pivcto obtenta retineri eum damno aliorum, qui pretium contribuerunt. Propterea, qui fraudem adhibuit ut sors uni obveniret, tenetur reliquis restituere saltem id, quod contribuerunt (Bonae., *loc. cit.*).

974. — Quaestio. Qwirf *iudicandum nit de* Guberniorum publica sortitione.

Resp. Prout fleri solet, valde periculosa putatur; nimiam enim pecuniae cupiditatem excitat, apud pauperes praesertim, laboris amorem exstinguit, otiosae vitae desiderium acuit, ac fortunas frequentor ab-

* > C'mL i/u/.. a. 1935.

DE CONTRACTIBÜB ALEATORIIS

sumit. Ideo omnibus iste ludus dissuadendus est; imo peccant, qui pecuniam familiae necessariam sorti exponunt (Villada, *Cas. consc., toni. 2, sed. 3, n. 71*).

Articulus 111.

Sponsio 1).

975. — Notio. Haec quoque valde similis est ludo. Definitur autem: Contractus, in quo duo de veritate vel eventu alicuius rei contententes, sibi invicem aliquid spondeant, ut eius sit, illi veritatem fuerit assecutus.

976. — Moralitas. Omnia, quae de ludo dicta sunt, possunt, sonata proportionem, huic contractui applicari. Illud tamen quoad iustitiam contractus adiungendum est: 1° aequalitatem in praemio tunc adesse, quando proportionatum est probabilitatis gradui unius partis respectu alterius; unde potest aliquando sponderi v. g. 100 contra 10; 2° requiri ut uterque eodem sensu accipiat id. de quo certatur; secus enim est error circa substantiam (». 869).

Ex dictis infertur: 1° De sponsione *inductiva ad malum* idem dicendum est quod de contractu sub conditione operis turpis diximus *n. 802*.

20 Qui *certus* de eventu vel veritate rei, quam affirmabat, spondit. non potest lucrum accipere neque acceptum retinere; aequalis namque debet esse spondentium conditio, seu incertitudo in utroque adsit oportet.

977. — Quaestio. *Si quis certus de eventu vel veritate MONEAT alterum de sua certitudine, numquid valeat sponsio.*

Resp. Si alter non credat, sed errore deceptus porgat velle spondere, affirmant non pauci; quia alter debet detrimentum imputare pertinaciae suae. — Verum sententia multo probabilior negat; quia adest error circa substantiam rei; in hoc enim contractu debet adesse spes lucrandi et periculum perdendi: nunc autem nulla est decepta spes lucrandi, sed certum damnum; quemadmodum si quis pertinaciter vult emere et reapse emit gemmam falsam pro vera, quamvis venditor manifestet illi veritatem, venditio est nulla, eum revera sit iniusta. Excipe, si deceptus liberaliter condonet certitudinem quaecumque sit; quia tunc non decipitur, sed sponte vult perdere (*n. 978; II. A., n. 214*).

1) (»/. *ilnt.*, *n. 1933*.

*Articulus IV.***Speculationes Bursae*).**

978. — *Notio.* Speculationes seu operationes Bursae variis modis fieri possunt; species autem praecipuae sunt operationes *ait terminum* et operationes *ad praemium*.

Ad terminum fit emptio-venditio, si emuntur merces aut valores post certum tempus (die *liquidationis*) persolvenda. Porro merces istae aut valores die liquidationis ordinarie maioris vel minoris pretii erunt quam die quo contractus initus est. Invero in illa mutatione pretii fundatur speculatio contrahentium; plerumque enim nullo modo intendunt merces aut valores reapse tradere, sed solum illud, quod ab eo, cui mutatio pretii adversatur, *differentia* alteri solvatur. Si pretium auctum est, venditor emptori differentiam solvere debet (quare emptor dicitur ludere « *la hausse*); si autem diminutum est, emptor venditori differentiam tradere debet (venditor ludit à *la baisse*).

Ad praemium fit emptio-venditio, si contractui adnectitur paetum accessorium *reserrationis*. Emptor enim ius sibi reservat, ante diem pro solutione statutum, contractum rescindendi; quo casu, venditori *praemium* solvit.

979. — *Principium.* *Operationes Bursae per se licitae sunt: per accidens autem saepissime sunt illicitae et iniustae.* Ratio prioris, quia omnes operationes Bursae ad contractus emptionis-venditionis et contractus aleatorios reduci possunt; hi autem iniusti non sunt, ergo neque per se operationes Bursae. — Ratio alterius, quia: *a)* saepe periculum subest ludenti totam familiam in ruinam adducendi, *b)* ut variorum titulorum valor crescat aut minuatur, saepissime media iniusta adhibentur, v. g. falsa nuntia spargenda, vehementer commovendo opera, (piae ruinae iam sunt proxima, iniusta monopola erigendo etc.

Quare fideles (piae maxime a speculationibus Bursae deterrendi sunt. Clericis autem vi can. 142 sicut omnis negotiatio etiam lusus Bursae penitus interdicitur. *cd.*[^],

!) Cfr. Тиняиwy. *Throl. Mor.* < Kirt. *hirt.*, n. 932*038; Duyneteo, n. 299; Palombe. *L c rap.* VI. a. 3. f. 3; C<m/. *itaL.* a. 1531.

Articulus 12.

980. — *Notio.* Assecuratio ggt. contractu», quo periculum alienae simnjufur'pn/j^tdm^obiîg^indo se ad illius compensationem, si incerto eventu perienF*vel damnumfii passa sit. Assecurator solet esse societas.

Diversae assecurationes existunt contra incendium, naufragium, grandinem, periculum vecturae, aegritudinem, infortunia etc.; imo et assecuratio vitae, seu sustentationis.

Assecuratio vitae duplici modo fieri solet, scilicet assecuratus vel " paciscitur ut post mortem suam haeredibus vel alii personae certa pecuniae summa rependatur; velant sibi vel alii personae certa summa rependatur, si ad praestitutam aetatem, e. g. 60 annorum, pervenerit. Quodsi ante illam aetatem e vita discesserit, obligatio assecuratoris extinguatur.

981. — *Moralitas.* *Licetum* esse contractum assecurationis concedunt omnes. At *iustitiam* porro eius requiritur; 1° ut uterque contrahens de rei interitu vel damno incertus sit; 2° ut pretium sit valori rerum et gravitati periculi proportionatum; 3° ut assecurator sit par solvendo damni compensationem, de qua convenitur; secus enim securitatem dare nequit. Insuper diversae conditiones aut in ipso contractus instrumento apponi solent, aut lege civili declarari.

Assecuratus igitur debet: 1° verum rei valorem et gravitatem periculi declarare; 2° rei assecratae conservationem non negligere; 3° in assecuratione vitae, quum ab assecratore interrogatur, morbos manifestare, quibus laborat aut laboravit, quique vitam brevare possunt.

982. — *Resolutiones.* 1° Assecurator miuste agit, si postquam res periit, iustae assecrati petitioni *falso* opponit integrum rei valorem non fuisse assecratum, aut rem supra valorem assecratam fuisse, illumque iniusto litis intentandae timore cogit ad minorem compensationem acceptandam quam quae ex assecuratione illi competit.

2° Apertam iniustitiam committunt, (pii ipsimet res suas comburant aut certo interitu exponunt, ut compensationem nullatenus debitam accipiant.

3° Iniustitiae quoque reus est assecratus, qui compensationem

petit et accipit: *a*) damni, quod reveni non subiit, aut *b*) maioris damni, quam quod reipsa passus est, aut *c*) eiusmodi damni, cuius compensatio contractus conditionibus excluditur, aut *d*) compensationem, quae vel rei pretium, vel pro rata valorem assecuratum superat.

4° Culpa caret: *a*) qui maiorem compensationem eo tantum animo petit, ut per *transactionem* veri damni reparationem obtineat; *b*) qui *accipit* compensationem, quam administri vel mandatant assecuratis societatis, re mature perspecta, ultro offerunt assecurato, qui nulla fraude usus est, etiamsi debitam compensationem excedat; quia ipsius societatis interest liberali compensatione alios contrahentes allicere; *c*) qui *accipit* pretium, quod statuerunt *arbitri*, quorum aestimationi ex praemissa conventionione standum erat, etiamsi illa compensatio debitum excedat; quia ex pacto uterque contrahens maioris minorisve aestimationis periculum subire voluit (Marres, *lib.* 4, n. 175 et 477).

983. — Quaestio. *invalida sit assecuratio vitae, ni adsit error circa pericula vitae, a parte assccurati manifcslanda.CA"*[^]

Γ* Si error fuit *minoris momenti*, ita ut assecurator, veritate cognita, contractui quidem iniisset, sed maius praemium POStukisset, contractus validus habetur, sed assecuratus tenetur restituere quantum propter errorem minus pretium solvit.

2° Si en-or fuit *notabilis*, ita ut, veritate cognita, assecurator contractum non iniisset, datur duplex sententia. *Prior* communior, negat validitatem etiam de iure naturae, quia habetur error substantialis de obiecto contractus, de vita scii, assecuranda. Ita Noldin, II, n. 631; Sweens, n. 811; Goepfert, II, 127, I; Génicot, I, 658, VIII, 1.

Altera probabilior docet contractum iure naturae validum manere, donec nullitas eius ab assecratore invocetur. Ratio, quia non videtur haberi error substantialis, sed tantum error accidentalis dans causam contractui. Error enim substantialis est error circa obieeti speciem: haberetur, si ille cuius vita est obiectum asseeurationis, tempore contractus iam non esset vivus, sed mortuus. In casu autem proposito habetur tantum error circa qualitatem obieeti, circa qualitatem scii- vitae, et ideo non est error nisi accidentalis, etsi causam dedit contractui. Cfr. supra n. 850. Alias rationes probabiles affert Lehmkuhl M, I, n. 1364. Hanc sententiam tuetur Prümmer, II, n. 312.

* ^Assecuratus tamen qui mala Me. egerit socmfaTpillata resarcire; ai bona fide egerit, praemii liij, quoti Tiisto mnfujj \.»15jÎsuppl"Te debet. Si vero indicis sententia inter/enerit, huic stare debet.

Nota. Quaestionibus, quae nonnumquam in assecuratione vitae fiunt de peccatis occultis, assecurandus respondere non tenetur, quare uti potest restrictione mentali; societas asseeurationis, si in differentia morum notabile discrimen ponit pro aestimando pretio asseeurationis vitae, sistere videtur in iis quae indicium prudentis medici circa statum valetudinis ex hac parte male affectae notabiliter mutare possint. Ita au x^wC-behmkuhl, *Cas. Conse.* ‘, I, n. 925.

Caput VU.

ACCESSORIA CONTRACTUS

984. — Accessoria contractus hic intelligitur i^{*)}, quae contractibus adjiciuntur ad securitatem dandam creditori pro solvendo debiti. Potest esse novus contractus (contractus subsidiarius), ut fideiussio, vel concessio iuris in re sui generis, pignoris scii, vel hypothecae, quo creditor ius accipit se ex pretio alicuius rei mobilis aut immobilis indemnem reddendi [†]).

*Articulus I.***Fideiussio[‡]).**

985. — Fideiussio est alienae obligationis in se susceptio, (pia quis se obligat jid eam implendam, si debitor principalis non impleverit.

Do hoc contractu haec notanda sunt : 1° Fideiubeir possunt ii omnes et soli, qui in bonis sunt, se suaque obligare valent contrahendo, et specialiter non vetantur. Recole dicta ». 813. Cfr. can. 137 et 592.

2° Fidejussor non obligatur ad plus, quam debitor principalis; quia fidejussoris obligatio est tantum accessoria.

3° Fidejussori competit beneficium excussionis, (pio regulariter non potest conveniri, nisi, facta excussione in bonis debitoris principalis, hic deprehendatur non par esse solvendo.

1° Si debitor culpa sua non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam omne damnum et expensas omnes compensare. Si vero sine culpa, v. g. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum tenetur erga fideiussorem; quippe (pii eo casu in locum succedat creditoris («. 912).

5° Obligatio fideiussoris transit ad ipsius haeredes; quia est obligatio realis (pia bona sua onerata sunt. (Lugo, dwp. 31, ». 22).

^{*)} Plinii^{*} et hypotheca aaci[»]c etlum *contractu*^{*} vocantur. et Mint tale-, sensu latiori, ut expectum <*t mipm n. 81<.

[‡]) (W. ih/Z.. a. 1930.

*Articulus II.***Pignus ').**

986. — Notio. Pignus est ius, quo creditor rein aliquam *mobilem* sub se habet in securitatem debiti sui, ita ut, si debitor aliunde non satisfaciat, ex re in pignus data debitum solvatur. Ipsa *res oppignerata* etiam pignus vocatur.

987. — Iura creditoris. Creditor haec consequitur iura: 1° Ius in re sibi oppignerata, quo potest eam vindicare ac retinere, donec ipsi pro debito sit satisfactum. 2° Ius praelationis, quando debitor non est par solvendo omnibus creditoribus suis, secundum tradita *n.* 872.

Obligationes creditoris. Creditor obligatur: 1° Rem pignori datam diligenter conservare salvam et sartam, ita ut teneatur damnum resarcire, si ipsius culpa pereat vel deterior liat. 2° Abstinere ab usu pignoris, nisi debitor expresse vel tacite consentiat; secus si faciat tenetur damna pignoris resarcire. Praesumitur tamen dominus consentire, si nullum damnum ei sequatur. 3° Restituere fructus ex pignore fructifero perceptos, imo et illos, quos percipere potuisset, ex negligentia tamen non percepit; aut saltem debet illos computare in debiti solutionem. 1° Restituere pignus quamprimum debitum fuerit ex integro solutum, demptis tamen expensis in custodiendo pignore factis (*n.* 914, 916).

Obligationes debitoris, Debitor obligatur: 1° Pignus promissum tradere creditori modo convento; traditum vero non repetere ante solutionem. 2° Creditorem indemnem servare, si rem alienam vel vitiosam in pignus dederit. 3° Impensas -necessarias, imo et utiles cum consensu suo a creditore factas in conservando pignore, refundere.

988. — Quaestiones. *Quaer.* 1° .4» creditor possit aliquando pignus SIBI VINDICARE vel illud vendere. *ud* obtinendam solutionem sui crediti.

Ilesp. 1° Si pactum fuit, ut. debitore intra certum tempus non solvente. creditor possit pignus *sibi vindicare*, vel vendere, ut ex pretio sibi solvat, et, si quid superest, reddat debitori, tunc, elapso termino, id facere potest, si debitor in mora est solvendi.

2° Si tale pactum non praecessit, etiam tum vindicari vel vendi potest, sed non priusquam debitor sit in mora solvendi monitusque fuerit;

') cw. »«/., «. '781.

in mom autem censetur esse, quando circumstantiae exigunt solutionem. et debitor nihilominus non solvit (Lugo, *dixp.* 31, ». 36, 37; S. Alf., ». 775).

Quaer. 2° **In** liceat pignori adiicere pactum, ut debito intra certum tempus non soluto, FRUCTUS PIGNORIS creditori CEDANT, donec debitum tollatur.

Resp. Non licet, nisi fructus in rationem inducantur pro debiti solutione, vel nisi accedat legitimus titulus accipiendi fructus loco fenoris, haud secus ac de mutuo docuimus (n. 776, 916).

Articulus III.

Hypotheca).

Lt 11/ -

989. — Notio. Hypotheca est ius, quo res *immobilis* creditori *obligatur* in securitatem debiti sui.

Differt a pignore; 1° pignus in rebus mobilibus, hypotheca autem in immobilibus constituitur; 2° pignus actuali traditione rei oppigneratae perficitur; hypotheca vero sola conventionem sollemni, qua res tantum *obligatur* creditori sine actuali traditione.

990. — Divisio. Hypotheca distinguitur: 1° *Expressa*, quae constituitur vel conventionem partium, servata forma legis, et *conventionalis* dicitur, vel decreto iudicis, et *iudicialis* vocatur. 2° *Tacita*, seu *legalis*, (piae ex legis dispositione ipso facto constituitur.

Hypotheca *expressa* per inscriptionem in libro hypothecarum perficitur: quapropter legis formalitates servandae sunt. — Porro eadem res immobilis pluribus successive hypotheca obligari potest; quod si fiat prius inscripta potior est iure.

991. — Iura creditoris. — Creditor ex hypotheca haec consequitur iura: 1° Ius in re hypotheca onerata, quo sibi obligata manet donec totum debitum solvatur. Debitori tamen manet ius vendendi rem suam, sed res transit ad quemlibet eum onere suo. 2° Ius praedilectionis, quando debitor non est par solvendo omnibus creditoribus suis, secundum tradita ». 872.

992. — Obligatio debitoris. Debitori non licet eandem rem hypotheca obligare pluribus creditoribus, nisi sufficiens sit ad solvendum omnibus, vel posteriores de priore hypotheca admoneantur (». 915).

*) Coit. itat.. a. 2808.

TRACTATUS VIII.

DE VIII PRAECEPTO

• Non loqueris contra proximum tuum fin-
xum testimonium • (Ex. 20, 10).

S. Alf. lib. 3. II. A. tr. II.

993. — Hoc praecepto prohibetur omnis iniuria, quae proximo *verbis* inferri potest, tam extra indicium quam in indicio (Cfr. supra ». 108 et 565). Porro, verbis proximo iniuria inferri potest per laesionem virtutis *veritatis* seu *veracitatis*, sive per defectum, idest per *mendacium*, sive per excessum, idest per *violationem secreti* (Cfr. supra ». 295, III). Quamvis autem verbis iniuria inferri possit proximo circa quaevis eius bona, attamen bona mixta, scii, fama et honor, talis sunt naturae, ut circa ea solis verbis vel signis aequivalentibus iniuria inferatur (Cfr. supra n. 650, 651). Unde dicemus: 1° de mendacio, 2° de violatione secreti. 3° de laesione famae, 1° de laesione honoris seu contumelia.

Caput I.

MENDACIUM

Inquiremus: 1° de notione et malitia mendacii; 2° an liceat aliquando uti restrictione mentali.

Articulus I.

Notio et malitia mendacii.

994. — Notio. Mendiicium est locutio contra mentem. — 1° *Juntas falsum enuntiandi* mendacii essentiam constituit; ideo, si quis falsum enuntiet credens esse verum, non proprie mentitur, sed

tantum habet falsitatem materiale[m]; quod emm praeter intentione[m]» (Z
dicentis est, per accidens est; unde non dat speciem actui. Si (piis àoy~
vero voluntatem habeat falsum dicendi. Licet sit verum quod dicit, '^^ζ.
revera mentitur; quia tunc actus voluntatis.habet per se falsitatem, U'f,
et per accidens veritatem. *Voluntas fallendi proximum* pertinet ad
purfccjioneni niciiducii: quia deceptio alterius est finis mentientis
effectus mendacii. Ita S. Thomas, II-II, r/. lit), a. 1').

Nomine porro *locutionis* accipi potest omnis significatio, sive
verbis lit sive nutilms: unde *simulatio* non est a mendacio immunis.

E contra, mendaciis accensenda non sunt dicta ioeosa aperte
falsa, quibus nullus decipitur; neque fabulae, parabolae, locutiones
tropicae, ironicae, hyperbolic»».. (piaae ut tales ab audientibus facile
intelligi possunt.

995. — Divisio. Mendacium dividitur ratione tinis intenti: 1° in
iocosum, quod causa delectationis propriae vel alienae profertur;
2° in *officiosum*, quod causa utilitatis dicitur; 3° in *perniciosum*, (pio
intenditur alterius nocumentum (S. Thorn., *loc. cit.*, a. 2).

Mendacium iuramento firmatum vocatur *periurium*, de quo in
Tractatu II, actum est.

Duplex haberi potest mendacium perniciosum. prout alterius nocumentum
intendi potest dupliciter, aut ox tine intrinseco aut ex fine extrinseco. .Mendacium
perniciosum erit ex fine intrinseco seu ex parte materiae, si falsum ex se natum
est nocumentum inferre, ut si sit significatio falsi in doctrina religionis vel bo-
norum morum vel alicuius scientiae; mendacium erit perniciosum ex fine extrin-
seco. si falsum dicatur in quavis alia materia secundum se non nociva, sed cum
intentione irrogandi iniuriam Deo vel proximo. Cfr. Billuart., <le Reliij. Dit». 9,
a. 1; Caietanum. in II-II, q. 110. a. 4 *).

4 /Z.

O^

— 996. — Principia. I. *Mendacium* semper est intrinsece malum.
Probatur: 1° ex S. Scriptura; Prov. 8,5: «Verbum mendax iustns
detestabitur»; Coloss. 3,9: «Nolite mentiri invicem». 2° Est com-
munis sententia Patrum et Theologorum; imprimis S. Augustinus
id fuse docet duobus libris, quorum alter est *De mendacio*, alter
Contra mendacium: pariter S. Thomas, 11-11, q. 110, «. 3. 3° Ex
ratione: est enim contra finem naturalem loquelae, quippe quae a
natura instituta sit ad exprimenda cogitata sua; accedit, quod si

*/ 1) Sunt auimtent voluntatem fallendi JuvglSJIIUi ^erncn^urn ^uitiale mendacii; vel
etiam mendaeiimi csMc lanltini liti ne^aUonewrHmis i® tbbthir; ubi vòritn* nlil> n»»n
debita (ut h| adunet Ius praevolem* celandi verltatenik haberetur falsiloquium, non v<yo meti-
daejum neque proinde ptveatum. — Verum omnino standum videtur deflnltliud In textu propo- /irt
wL X. sitae? quia doctrlnae I). Phomac, definitioni traditional! atque conceptui etiam vulgari mendaci)
conformior pst. Cfr. WatTelaert. /h/w. /nor. xi/r Ia malirr ilu meiwoiw: Grtaorianum (1921)). p, 11.
27«; .V. K.SI. (1925). p. 297; (1939),//. 167. DIMlnctloni inter mendmdim et falsiloquium favet
Lcdrii* in PrriotL (1913), p. 5.
h De varii* Npcelebwi mendacii hilwrtl cfr. IJinbcnr in PrrituL (1913). p. 232-247.

mendacio alios decipere fas esset, ordo societatis in mutuo hominum commercio positus subverteretur. *

II. *Mendacium* secundum se consideratum, *prout abstrahit a tali rei tali materia vel fine*, PER se *solummodo peccatum* leve constituit. Ratio est quia eius inordinatio qua talis per se neminem graviter laedit. Hinc mendacium *iocosum* vel *officiosum* per se solummodo peccatum veniale est; per accidens tamen quandoque fieri potest peccatum grave ratione scandali aut damni secuti.

III. *Mendacium* prout est perniciosum, *peccatum mortale est* EX genere suo. Ratio est quia secundum se repugnat dilectioni Dei vel proximi; secundum se enim Deo vel proximo natum est injuriam inferre, ideoque non solum opponitur virtuti veritatis, verum etiam virtuti fidei et religionis, relate ad Deum, vel virtuti iustitiae, relate ad proximum. Per accidens tamen fieri potest peccatum veniale, ob parvitatem materiae vel imperfectionem actus. Cfr. S. Thomas, *l. c.*, *a. 1*; Billuart, *l. c.*

Verba S. Scripturae, quibus indicatur mendacium occidere animam, excludere o regno Dei, esso abominationem Deo, et similia, de solo mendacio pernicioso intelligenda sunt (S. Thom., *loc. cit.*, *ari. 4 ad 1*).

IV. *Mendacium* damnosum *inducit obligationem* reparandi damnum *proximo iniuste illatum*. Constat ex dictis de damnificatione. Recole tradita *n. 395*.

Mendacia perniciosia imprimis committuntur in doctrina fidei et inorum, in indicio, in contractibus, et contra famam proximi.

Articulus II.

Liceitas restrictionis mentalis).

Quamvis numquam liceat mendacium proferre, licet tamen aliquando, imo oportet, veritatem occultare; ideo quaeritur num fas sit eum ad linem uti restrictione mentali aut aequivocatione.

997. — Notio, *Restrictio mentalis* est, quando verba distrahuntur a propria significatione per aliquam restrictionem intus conceptam, intelligendo nempe aliquid quod voce non exprimitur; v. g. quando quis interrogatus respondet: *nescio*, intelligens: *ad rereandum*. Restrictio autem alia *pure mentalis* est, (piae nullo modo ab aliis per-

*) Cfr. Hlnm VpriiKfrwh In *Grrt/orianin*» (1920). μ. 124; .V. *Ii, Th.* (1928), μ.

cipi potest; alia *non pure mentalis*, seu *comprehensibilis*, quia ex adiunctis innotescere potest, confuse saltem, i. e. cum auditor arguere potest quod loquens intelligat intus aliud, quam propositio ex se significent.

Amphibologie seu *aequivocatio* est locutio ambigua, quae habet duplicem sensum; eum sensum animo accipit aequivocans, quem non intelliget auditor; v. g. si quis dicat se numquam comedissem rem illam, intelligens rem illam singularem, dum alii de tota specie intelligunt. Aequivocatio practice convenit cum restrictione non pure mentali (n. 151, 152; II. A., tr. 5, n. 15).

Nota praeter restrictionem mentalem circa *verborum* significationem, dari etiam posse *simulationem* seu restrictionem mentalem circa *factorum* significationem; quae erit *formalis* vel *materialis*, prout actio aut necessario aliud significat ac illud quod intus concipitur aut est ex adiunctis ambigua. Formalis cum restrictione pure mentali, materialis cum restrictione non pure mentali vel aequivocatione eoincidit ideoque eadem principia quae pro his. etiam pro illis valent (n. 171; S. Thomas, II-II, q. III, a. 1).

998. — Principia. I. *Numquam licet uti restrictione pure mentali*. Ratio est, quia, quando verba nihil habent, neque secundum se neque ex adiunctis, (pro conceptum exterius manifestant, sunt conceptui dissona., et consequenter mendacia. Etenim, quantumvis verba mente restringantur, non corrigitur mendacium respectu proximi, sed solum respectu ipsius loquentis: sibi autem nemo mentitur, neque loquela destinata est ad significandum sibi, sed aliis: ergo haec mentalis restrictio sermonem externum non corrigit, qui quantum ad proximum semper manet mendacio allectus (n. 151).

Patet insuper duabus propositionibus damnatis ab Innoc. XI. (piarum 26. dicebat: «Si quis, vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine, iuret se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid, quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perimus». 27.: «Causa iusta utendi his amphibologiis est. quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa ».

II. *Licet uti AMPHROLOGIA, et restrictione NON PURE mentali, eamque iuramento firmare, ad occultandam veritatem: diimmodo i' iusta de causa fiat, neque aliunde urgeat obligatio manifestandi puram veritatem*. Rationes sunt: 1^a non est illicitum in se; non enim in-

tervenit mendacium, cum restrictio exterius sufficienter percipi possit, quamvis re ipsa non percipiatur; percipi nimirum potest vel propter verborum duplicem sensum grammaticalem, ut contingit in aequi* vocatione, vel propter duplicem sensum verborum ex aliqua nota circumstantia. — 2° Non est illicitum propter effectum, deceptionem nempe proximi; quia in casu nostro deceptio proximi loquenti non est imputabilis, quum ex una parte eam neque ut finem neque ut medium intendat; intendit enim solam occultationem veritatis; ex altera parte habeat iustam causam permittendi deceptionem proximi, Unde deceptio loquenti neque in se neque in causa reputanda est voluntaria (Cfr. supra n. 26 et 58). — 3° Bonum commune liceitatem hanc postulat; secus enim saepe non existeret modus secretum licite celanili,*' (piod utique commercio humano esset aequae perniciosum ac mendacium. — 1° Christus ea usus est, ut patet ex Ioan. 2,19 ubi dixit Judaeis: «Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud». Pariter ex Mare. 13,32 ubi Dominus dixit: «De dio illo nemo scit... neque Filius» intelligens: *ad manifestandum*, ut discipuli petebant *).

Requiritur autem: 1° ut *iusta de causa fiat*; quia secus cuncta duplicitatibus fallaciisque paterent, ita ut homines non possent sibi mutuo credere, quod esset bono societatis humanae adversum. — Insuper, si agatur non de amphibologia, sed de restrictione mentali, haec, deficiente iusta causa, vix nonnisi pure mentalis ideoque purum mendacium erit, livita..porro causa adesse indicatur, quo.t.ies_pccul-tjltiu-Veritatis. .c.e.ns.e.tur conducere ad aliquem finem honestum

2° ut *aliunde non urgeat obligatio manifestandi veritatem*. Hinc non licet uti amphibologia aut restrictione: a) quando urget praeceptum fidei confitendae; b) quando ratione officii tenemur alicpiem instruere et docere vera ne erret, praesertim si stipendii titulus accedat; c) quando quis legitime a Indice vel Superiore vel Confe&sario interrogatur, de iis scii, quae ad («orum officium spectant; d) in contractibus onerosis, quia secus iniuria alteri irrogaretur (n. 151) .).

Iuxta Vermeerscli, I. <. et *Theol. Mor.*, 11, n. 705, (piando ex adiunctis sensus intentus cognosci non possit, licitum erit falsa enuntiationesecretuni suum defendere contra saltem materialiter ininstuin aggressorem qualia est importune vel indiscrete interrogans. Tunc verba (piaae secus forent mendacia nunc simul

!) Allnmtnr etinin io. S. R ubi rhriMu* nit: * Non iweendo ad diem fadnm hunt..; <*t tamen potca iiMvmlt: unde dlæiiw non *atcnuln* Intendit: oioni/rx/r. ut dl^lpull rogabant; mm! *ajerrmlo orrullr*, Al xecuiidiun ('odire* meliore* non legendum <*:t: . A on iir v i i i l o . . m*d: . *Nondum* nscendo»; ita ut tune ontnlx «peelca rvMrlrtlonlH vel nc<|ulvocntlonU evaluerat.

J) l>e obligationi» respondendi ludiel In Iure hodierno rfr, tamen infra n. 1242. — De obll-iratinilH fatendi veritatem a parte discipulorum erga edmatorc* cfr. .V. Z?. TA. (1024). p. 10Ī. (ir. ellam Mrrkvibiirli. II. n. SOI.

aunt defensiva et qua talia intenduntur; falsa significatio mere permittitur eodem modo quo etiam materialiter iniusta aggressio vita» efficit ut actio secus homicidam fiat nisi sui defensiva. Sed obstat quoti in casu verba prolata praecise catenas sunt defensivae quatenus sunt falsi significativa; dum in attero casu percussiones habentur solummodo occisivae quatenus sunt defensivae. Qui id non admittunt, permittunt occisionem *directam* a se defendendum. Cactorum non opus est ad similem explicationem recurrere: semper enim quando verba ex adiunctis duplicem sensum habere possunt, talis sensus etiam sufficienter est cognoscibilis in illa generali cognitione quam quisque habet in omni sermone occurrere posse rationes legitimas utut forsitan hic et nunc ignotas celandi veritatem ideoque verba in alio sensu adhibendi. Cfr. Kern.. *die Lüge*, p. 141).

Π. He,)

999. — Resolutiones. Iuvat aliquot exemplis, a Theologis propositis et admissis, doctrinam expositam illustrare. 1° Quoties tenetur quis infamiam alterius occultare, vel aliter secretum servare, licite respondet interroganti: *nescio*, intelligendo *scientia communicabili*, vel *tamquam marij stabile*. Unde Confessarius affirmare potest, etiam juramento, se nescire peccatum in Confessione auditum, *intelligendo ut hominem*. (w. 74^»17«fit 'd minister Christi: vel *scientia communicabili*, qualis non est scientia Confessorii; idque potest, etiamsi alter interrogaret an audierit ut minister Christi; quia Confessarius semper censendus est respondere ut homo, cum ut minister Christi non possit loqui (n. 153).

2° Reus aut testis, a indice non legitime interrogatus, potest iurare se nescire crimen, intelligendo nescire se crimen *de quo legitime possit inquiri vel ad testimonium dandum*. Idem dicendum, si testis ex alia causa non teneatur testimonium dare, nempe si ipsi constet crimen culpa caruisse, vel si crimen sciat sub secreto commissum, nisi maius bonum revelationem exigat. Cfr. infra w. 1004.

3° Adultera a viro suo interrogata potest aequivoce asserere se non fregisse matrimonium, quippe quod vere persistat; et, si adulterium sacramentaliter confessa est, respondere potest: *Innocens sum ab hoc crimine*; quia per Confessionem iam ablatum est (n. 162).

1° Quoties quis ex quacumque ratione liber est ab alicuius debiti obligatione, potest rogatus a indice tale debitum negare, intelligendo debitum *quod revera solvere debeat*: quia hoc solum vere debitum est, et sic respondet ad debitam indicis intentionem.

Hinc: a) Debitor, bonis absconditis indigens ad sustentationem, similiter haeres, qui sine beneficio inventarii adiit haereditatem, si qua bona occultarit, e quibus non tenetur satisfacere creditoribus, potest indici respondere se nihil occultasse; quia iudex licite tantum interrogat de bonis, quae non potuerit licite occultare (n. 158).

b) Qui mutuum accepit et postea solvit, sed solutionem probare nequit, potest negare se hanc mutuationem fecisse, intelligens mutuacionem *quam bis solvere debeat*. Idipsum aecomodari potest cuicumque debito.

c) Qui non tenetur ad vectigal, potest respondere se nihil habere, scilicet *quod declarare debeat* (w. 159).

5° Si quis invitatus interrogetur an sapiat cibus, qui revera est insipidus, potest respondet?»? eum bonum esse. scii, *ad mortificationem*. Si-

militer viri spirituales dicere possunt cibos delicatos sibi nocere, id est *mortificationi*: doloribus afflicti, se bene valere, id est *quoad robur spiritus* (n. 151, 160).

6° Famulus iussu domini potest negare dominum domi esse, quamvis adsit, intelligendo *quatenus videri aut vinitari possit*, ut ex usu loquendi solet intelligi (n. 565).

1000. — Quaestio. *An iurare cum amphibologia, aut restrictione comprehensibili, sine iusta causa, sit peccatum mortale.*

Resp. Affirmant aliqui. Sed quia in huiusmodi iuramento non desunt veritas et iustitia. deficit tantum indicium sive discretio, cuius defectus non nisi venialis est, Excipe tamen (quando urget obligatio gravis manifestandi veritatem, ut in iudicio. et in contrariis libus, secundum dicta n. 998, et dicenda n. 1241, 1242.

Inde inferitur, quod ad sic iurandum (extra contractus et indicium) non requiratur causa gravis, sed rationabilis sufficiat, puta ad se liberandum ab importuna et iniusta interrogatione alterius. Quocirca notandum: 1° maiorem causam requiri ad aequivocandum eum iuramento, quam sine illo; 2° quo verba maiorem occasionem praebent errandi, eo maiorem exigunt causam; proinde, quando verba fore nullam erroris occasionem afferunt, ut sunt verba per se aequivoca, levissima causa sufficit (//. 151).

1001. — Nota pro praxi. Cautus sit Confessarius in admonendo poenitentes de liceitate restrictionis mentalis cum iuramento; ne det scandalum, scilicet, ne ansam praebeat sinisteris indiciis aut periuriis; nam aliquot sunt restrictiones mentales, quas indocti non discernunt a mendacio.

Caput II.

VIOLATIO SECRETI

Haec materia magni momenti est, cum ex secreti violatione nonnumquam gravissima mala proveniant. Quare, exposita notione de divisione secreti. de tribus modis secreti violandi, per eius nempe revelationem, explorationem, usum, separatim agemus.

|
j
;1
B
{]

Articulus I.

Notio et divisio secreti.

1002. — Notio. Secretum, de quo hic agimus, est cognitio rei occultae, quae revelari non debet. Quapropter generatim spectat rem, quae suapte natura digna est ut secreta servetur, scilicet quae aut mala est, et peccatum, aut cuius revelatio damnosa est.

Divisio. Triplex distinguitur secretum: 1° *Naturale*, quod ex natura rei obligat, ut si quis casu vel industria novit aliquid, cuius revelatio cederet in damnum vel displicentiam proximi.

2° *Promissum*, quod quis servare promisit, quamvis res ex natura sua non induceret obligationem secreti.

3° *Commissum*, quod alicui committitur sub pacto expresso vel tacito illud servandi et ab altero acceptatur. Hoc est ergo secretum commissum simul et promissum, et *strictum* vocatur.

In secreto porro commissio praecedit pactum *expressum*, (piando unus expressis verbis postulat secretum, et alter promittit. Praecedit vero pactum *tacitum*, quando ex ipso facto constat rem sub secreto committi, et alterum illam sic accipere; quo modo obligantur iurisperiti, notarii, medici, chirurgi, et alii similes, ad (pios pro remedio vel consilio recurritur, sicut etiam theologi consulti circa aliquos casus conscientiae; (pii omnes iurisperiti tenentur secretum observare, et tacite illud promittunt pro munere suo. Secretum ex munere «zatu-proveniens vocari etiam potest *wvrytum professionale seu officiosum*.

In eo itaque differt secretum commissum a promisso, quod in primo rei notitia propter promissionem secreti accipitur; in secundo notitiae utcumque acceptae secretum gratuito promittitur. Unde primum est contractus onerosus, secundum gratuitus).

Articulus II.

Revelatio secreti.

1003. — Obligatio servandi secretum. 1. Secretum *naturale* obligat ad sui observationem sub peccato mortali e genere suo, (plia violatio eius vel damnum vel displicentiam proximi secum fert ideo-

que vel iustitiam vel charitatem laedit; hae autem virtutes obligationem ex genere gravem inducunt (n. 970; Mare, n. 1185).

II. Secretum *mere promissum* obligat sicut ipsa promissio, -x Recole dicta n. 879 (n. 970).

Verumtamen materia secreti promissi potest simul esse materia secreti naturalis, et tunc lex secreti naturalis subintrat.

III. Secretum *commissum* prae ceteris graviter obligat ex iustitia. Ratio est, quia intercedit contractus onerosus, quem violando infertur committenti gravis iniuria; deinde totius societatis interest, ut hoc secretum fideliter custodiatur.

Hinc. secretum commissum tenetur quis servare etiamsi legitima a Indice 3rd aSuperiore, interrogetur, et potest respondere~BC~~niliil scire, scilicet ad revelandum; quia nec Index nec Superior possunt iuri naturae derogare, quo servandum est secretum commissum, nisi alia via res iam cognita sit, aut adsit iusta causa illam revelandi, ut infra dicitur (n. 970; *lib.* -I, ». 49, 2-18, 268; II-II, q. 70. a. 1 ad 2. Cfr. etiam infra ii. 1235, III).

1004. — Causae excusantes revelationem secreti sunt: a) consensus illius, cuius est secretum, saltem rationabiliter praesumptus; k't)-4t¥+t4grtt-i^*ei-H-liHiHk—fnet+i ; ^) necessitas avertendi damnum; et quidem :

1º pro .secreto *naturali* damnum, sibi aut proximo imminens -rquod (piis secjundumJeges charitatis supra traditas (n. 319 sq.) non .*■ tenetur sulnre ?id^p'raecaveiulum damnum vel displicentiam alterius (Mare 18, n. 1185);

2º pro secreto *promisso* damnum ad quod subeundum vel non evitandum aliquis sese obligare non intenderit, aut non potuerit, unde promissio secreti etiam iurata non obligat, quando tu revelare teneris; qjuan»_iudici legitime interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere (n. 970; *lib.* 4, ». 268);

3º pro secreto *eommisso*^damnum *prave commune venalius innocentis*, etiam^ipsius committentis; quia tunc ordo charitatis postulat, ut reveletur, etiamsi iurafum fuisset; vel etiam ex sententia communi, damnum grave *proprium*, quia non est peioris conditionis _ quam ceteri innocentes. (Dummodo tamen in hoc ultimo casu quis '^secretum *non iniustc* vi vel fraude malisve artibus exceperit.) Idqfie £ valef^etiamsi inde committenti multo gravius damnum, imo periculum mortis immineret; quia non tenetur cum tanto incommodo damnum pro.ymi vitare; neque praesumitur ad tale onus se obligasse, nisi e circumstantiis certo id appareat (». 971). 'I

N^oit \. Dicta valent tantummodo «ub bac duplici restrictione: 1° ut non plus revehar (IUſUn necessitas postulat ; 2° ut non revelentur ea quorum revelatio obſtbono communiillinc iuxta aliquos non est licitum revelare, indeque practice nulla obligatio revelandi, impedimentum matrimoniale vel morbum sponsae damnosum, sed ex secreto *professionali* notum ‘). Imo, aliquando bonum commune exigere potest ut secretum Ma. commissum ne ob grave quidem damnum publicum vitandum violare liceat, uti obtinet in secreto *sacramentali*, quod nullam umquam ob causam^ •K1 violare licet, ut in tract, de Poenitentia exponetur; et obtfWre potest in c.W secreto *contci^ntiar*, non sacramentali, sed quod aliqui vocant *nacramentaJcc^v^Vl* manifestatio propriae conscientiae, praesertim minus liberh Superiori alterive f:tcſT ad petendum consilium vel ad directionem spiritualem obtinendam. Quod quidem secretum antequam revelari vel etiam mere adhiberi potest ad damnum aliquod etiam commune avertendum, generatim prius moneatur consiliarius de sua obligatione damnum illud praecavendi per spontaneam secreti manifestationem vel adhibi- */^7' tionem: quo renuente bone perpendatur annon in casu grantas damni de quo agitur, postponenda sit gravitati illius damni communis, quod oritur ex eo quod vel apparenter hae in re fides frangatur (cfr. S. Alf., lib. 6, n. 60S) ‘).

1005. — Quaestiones. Quaer. 1° *Xi quis expresse promiserit secretum non revelare etiam cum dispendio vitae, an nihilominus revelare possit ob periculum*

f^tesp. Duplex cat sententia probabilis.

Prima affirmat eum posse et teneri; quia nulli fas est propriam vitam prodigere.

Secunda negat; quia, si res secreto servanda gravissimi est momenti, id non est vitam prodigere, sed eius conservationem omittere, ut promissum servetur; quum autem liceat ob iustam causam vitam non tueri, potest quis ad lioc se obligare (n. 971).

QUAER. 2° *Jh graviter peccet secretum magni momenti revelans qui illud parvi esse momenti credebat.*

Resp. Negat., si sufficienti adhibita diligentia, certo crediderit rem osso parvi momenti. — Similiter excusatur a peccato gravi, si quis non adverteret ad materiae gravitatem, ve) sibi esse rem sub secreto commissam non recordaretur (n. 971 : Salm.. n. 81).

^Q u a ER. 3° *An sit mortale rem gravem sub secreto commissam, uni vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare.*

Resp. Probabiliter negatur, dummodo illi non detegatur, cui praecipuo rem occultare voluisse creditur ille qui secretum commisit (ŋ. 971) et dummodo in-

’) Cfr. Infra n. 1250, III. 3°; tom. 11. ŋ. «82. //I. Etlam Phw XII Alloo. 19 Ort. 1053 (J. J..S’. (1953 |. />. 753).

2) Cfr. hn< dr re Lelimkiihl. I, n. III’». III; Vrnncfrxch, *Dr HfUffiiMŰi Inst. fl Pera.l.* I, µ. 189; Suarcx. *Dr Dirt, el elatu relia*». lib. X. r. «, n. 7 m/.; (ŋMπψιλλουµ. *Dr rirt. rrlig. tr.* 16. disp. 5. p. 7. a. II w/. Do eecrvto a HpirltnaliN dlwiplhuw Modrnitorio hi Scjnhiiirio wrvnn<lo, vff, JCucycl. J</ catholici *Sacerdofii.* 20 Dec. 1935 (.1. J. S’. [1936], p, 11).

VIOLATK) SECRETI

super vir ille adeo ihliiH «it ut eadem licentia wtirue non ait, et *ic aecrc lum brevi e tenebris erumpat; ideo lme aentenlia caute utendum eet.— Xer lior applicari potest secreto *nacramentali. pro/cnnionali alvñqı<· grarintimi momenti *)*.

Articitlus *III.*

Exploratio secreti.

1006. — Moralitas in genere. I. Expiscari alterius secretum eiusve revelationem extorquere in re gravi est mortale peccatum contra iustitiam. Ratio est, quia unusquisque habet ius ad secretum suum; ergo, invito domino secreti, illud exquirere gravis est iniuria (Salin., *tr.* 13, *cap.* I, *n.* 83).

II. Probabiliter tamen per se non erit mortale, si (piis inquirat " alterius secretum animo" apud se illud retinendi, secundum dicta mini, praec. ¶. 3 (Roncag., *tr.* 13, *q.* 4, *cap.* 4, *q.* 5).

III. Licet cum insta causa vel venia domini, saltem praesumpta, inquirere secreta aliena. Non enim datur iniuria. quando dominus consentit vel rationabiliter consentire debet. Iusta autem causa est necessitas avertendi damnum grave communitati, vel tibi vel tuis impendens (Mare, n. 1189).

IV. Graviter illicitum est extorquere secretum, etiamsi agitur de re quae per se expiscari posset aut etiam deberet, *inediis iniustis*; iis scilicet quibus violatur ius naturale primarium ad integritatem propriae personalitatis ad (piam certo pertinet *intima conscientia*: in hanc violenter irrumpere gravis iniuria est.

Sic non licet: 1° scrutari secretas cogitationes alterjus mediis sic dictis *parapsychologicis* (uti telepathia), si quis illorum gnarus est; cfr. supra n. 121, V: 428. 430.

2° extorquere *confessionem alicuius delicti commissi* ope pharmacorum (uti v. g. pentotiial), per quae (piis reducitur in statum psychicum diminutum, eum in" finem ut loquens sine dominio pleno propriae voluntatis sponte etiam intima secreta pandat (*narco-analysis*) *).

1007. — Secretum litterarum. Aperire et legere litteras alienas, vel alia scripta secreta, est ex genere suo peccatum mortale contra

b Horum revelationem neque licere pro cumndn infirmitate psychica methodo sic dicta frtycho«nimlytlra. qua talo accretum causati» ncr lam jwrturbutlonem In animo pallentis medico communicaretur, vide Allue. Pii XII 13 \prll. 1953 (J.J.S. [I953], p. 283).

) Cfr. Pii XII Alloc. 3 Oct. 1953 (J.J.S. [I953]. p. 735) et 15 Oct. 1951 (Λ. 4. X. [1951] p. 001); IU»lin, Onn/ur th potiet (1950); Jansen in folhrf. l/rrAlin. (1950). p. 5*20 2C5-27I; Diuxcnt in Ami du Vltrgi (1954). p. 150-15S; t'nAorx /xiS/inrr (1949) μ. 3·I

iustitiam, quia unusquisque ius habet ad secretum suum, sive verbis prolatum, sive scripto mandatum; praeterea litteras aperire esset contra commune bonum humani commercii. -

X. c~ 4^ ^ 0-H-1-*. .

Excipiuntur plures casus: 1° Superiores religiosi aperire et legere possunt litteras, quae a subditis vel ad subditos mittuntur; sive ex Religionis statuto aut consuetudine, sive ex probabili suspitione quod mali aliquid contineant, ***<.

Quod intellige, salvo canone 611, qui sic sonat: «Oublies religiosi sive viri sive mulieres, libere possunt mittere litteras, nulli obnoxias inspectioni, ad Sanctam Sedem eiusque in natione Legatum, ad Cardinalem Protectorem, ad proprios Superiores maiores, ad Superiorem domus forte absentem, ad Ordinarium loci cui subiecti sint ») et. si agatur de monialibus quae sub regularium jurisdictione sunt, etiam ad Superiores maiores Ordinis; et ab istis omnibus praedicti religiosi, viri aut mulieres, litteras item nemini inspiciendas percipere ».

2° Parentes, magistri, mariti possunt aperire et legere litteras filiorum, discipulorum minorennium, uxorum, quando mali quidpiam prudenter suspicantur.

3° Si habeatur consensus expressus vel rationabiliter praesumptus illius, qui litteras mittit, vel ad (piem litterae mittuntur.

4° Si credatur litteras non continere res magni momenti; tunc non erit peccatum mortale. Attamen, etiamsi materia sit levis, si legens iudicaret alterum tam aegre laturum esse ut graviter offenderetur, peccaret graviter contra charitatem.

5° Si credatur aliquid in litteris contineri, quod in proprium vel alterius iniustum damnum cedat, dummodo non plus legatur, quam ad eum finem necessarium sit. Qua ratione excusatur, qui ad se tuendum ab iniusta vexatione inimici, intercipit huius litteras; item ministri publici, quoties ex gravi causa indicaverint Reipublicae et bono communi expedire, prout cumprimis usuvenire potest tempore belli. Tandem, quisque legere potest litteras, quas dominus integras in locum publicum projecerit: (piia tunc cessit iuri suo («. 969; lib. 5, n. 71); H. A., ». 6).

*1 Itclirhwi *rj-rmi>ti* n iurtallct lone Ordinarii loci lhh- prlvihirio anndent tantum In canibus In quibit* lp*d Kubiciuntur; Ita resp. C. I.. 27 Nov. 1947 (J. .I. S, (UH7 |, p. 301). VI principii In quo fundatur lutee decisio- lute Inferri videtur, quod rellgloHl libero litterarum commercio gaudent nnn solum cum Ordlnnrh» loci proprio sed cum omnibus OnlinnrllH locorum respectura- suum In quibus llh*1 subduntur. Ita etlnm ('onun. pret Hrl, (1918), p. 159; Wlt.Th. (1918),

*Articulus IV.***Usus secreti.**

1008. — Praeterquam per revelationem et per explorationem, secretum violari potest per injustum eius usum, quoties nempe aliquis, quin secretum ipsum revelet, iniuste utatur eius notitia ad aliquem finem obtinendum. Iamvero de usu secreti statui possunt regulae sequentes.

Regulae. I. Si quis obtinuerit notitiam secreti, atque *per modum secreti*, sive naturalis, sive promissi, sive commissi, ordinarie saltem non licebit qti notitia secreti ad aliquid obtinendum, nisi consensus illius, cuius est secretum, rationabiliter praesumi possit vel adsit causa excusans proportionata. Ratio est, (piia, ordinarie saltem, illius, cuius est secretum, interest non tantum ut non reveletur, sed etiam ut non adhibeatur secretum ab aliis. Consensus tamen rationabiliter praesumptus, sicut et causa usum excusans pro diversis circumstantiis facilius adesse poterit, quam consensus vel causa excusans revelationem; ut si Superior utatur notitia secreta, a subdito accepta, in huius bonum spirituale sine ulla secreti manifestatione ac sine ullo subditi gravamine.

II. Si (piis obtinuerit notitiam secreti, sed non per modum secreti, sed *per propriam industriam*, distinguendum est:

a) Si *iuste* hanc notitiam acquisierit, ea uti licet in proprium vel alterius commodum, etiamsi aliquod damnum alterius inde sequatur; ex (O enim quod iuste hanc notitiam acquisierit ueque per modum secreti, cessat ius secreti eo quod cessat ipsum secretum.

¶ 10 si quia proprii ingenii sagacitate detexent alterius secretum in operibus artefactis adhibitum, sicut illud revolare, ita et adhibere licet in propriam vel aliorum utilitatem. Quam ob rem ipsi fas erit praevenire alterum in publicando et vendendo invento vel in petendo monopolio, ubi secundum leges obtineri potest. Quid vero dicendum sit, si agatur non de propria inventione, sed de mera imitatione, supra (§. 653) expositum fuit.

b) Si *iniuste* hanc notitiam acquisierit, non licet ipsi, generaliter loquendo, uti notitia illa, cum alterius damno, ob quodcumque (pfe danini in suum effugiendum. Ratio, quia nemo licite potest actionem in iniustam continuare et perficere. Unde iniustus secreti detentor tenetur e contra ad reparanda omnia damna propter illam detentionem proximo obventura. Dicitur: *generaliter loquendo*, si

enim postea exsurgit causa ex qua inquisitio secreti iuste incipere potuisset, Licet utique notitiam iniuste acquisitam, sed iani iuste detentam, in finem ex hac causa permissum adhibere (η. 969).

Ca pit Ili.

LAESIO I«AMAE

1009. — Fama solet deliniri: communis existimatio de vita et moribus alicuius.. Fama laeditur detractio; cum detractio autem aliquatenus convenit susurratio, qua quis obloquendo nititur amicitiam proximi disrumpere; ad detractioem demum disponit indicium temerarium. Unde dicemus: 1° de detractioe, 2° de susurratioe, 3° de indicio temerario.

Articulus I.

Detractio.

De detractioe expendemus: 1° notionem et malitiam eius; 2° causas, ob (pias aliquando licet crimen proximi revelare; 3° (piando et quantum peccent audientes detractioem; 4° obligationem restituendi famam iniuste laesam; 5° causas ab hae restitutione excusantes.

§ I. - Notio et malitia detractiois.

1010. — Notio. Detractio est denigratio iniusta famae proximi absentis. Dicitur: 1° *iniusta*, non *falsa*: ad injustitiam enim denigrationis vitandam non sufficit veritas facti, quod probe notandum est. 2° *Absentis*: quia, si fiat proximo praesente, contumelia est (S. Thom., 11-11, q. 73, a. 1 et 4 ad 1).

Modi detrahendi. Potest detractio septem modis fieri: 1° falsum crimen vel defectum imponendo, et tunc dicitur *calumnia*; 2° defectum verum adstugeiuTb; 3° occultum revelando; 4° benefactum sinistre interpretando; 5° negando bonum alterius; 6° illud malitiose reticendo, (piando manifestari deberet; 7° idem minuendo, vel frigide laudando, ita ut laus cedat in diminutionem famae. Ex his quatuor priores modi famam *directe* lae-

(hint: tres vero posteriores *indirecte* solum (S. Thom., *loc. cit.*, a. 1 ad 3).
 Continentur omnes hisce versibus:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
 Qui negat, aut reticet, minuit laudatve remisse.

1011. — Principia. I. *Detractio est ex genere suo peccatum mortale contra iustitiam*. Ratio est, quia iniuste aufert proximo bonum maius divitiis, iuxta Prov. 22,1: «Melius est nomen bonum, quam divitiae multae»; et Rom. 1,29,30: «Susurriones, detractores, Deo odibiles». Id verum est, etiamsi detractio ex loquacitate procedat, dummodo fiat cum debita deliberatione (n. 977).

£_U*T

II. *Gravitas vel levitas detractio non tam est accipienda ex gravitate criminis seu defectus propalati, quam EX GRAVITATE INFAMIAE subsequatur*. Ratio est, quia infamia est ipsum nocumentum, quod proximo infertur; ex detrimento autem detractio suam haurit malitiam, secundum regulam generalem, (pam tradit D. Thomas: «Peccata, quae committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundum nocumenta, (pia proximo inferuntur; quia ex hoc habent rationem culpe » (IT-II, q. 73, a. 3).

Ad cognoscendam istam gravitatem, attendendae sunt circumstantiae: puta[^]-onditio personae, de qua detrahitur: auctoritas detrahentis: Audientium. Ratio est, quia maius vel minus sequetur famae detrimentum, pro ratione aestimationis, qua gaudet persona laesa; maior vel minor fides praestabitur, prout loquens erit maiori minorive fide dignus; in deteriore vel meliorem partem res sumetur, maius minusve periculum erit divulgationis, aut etiam amplificationis, pro affectu audientium (n. 967; Salm., tr. 13. cap. 1, n. 12).

r>K III. *Peccata contra famam, sub ratione detractio, omnia sunt EIUSDEM speciei*; <piia tota illorum malitia, quatenus est contra iustitiam, fundatur in iure proximi ad famam suam, cui iuri opponitur quaelibet detractio, quovis modo fiat et de quovis defectu.

C^<4W(X^-. ·V*

• In *cajumnia* reperitur etiam malitia mendacii, (pia est specie diversa; haec tamen, prout est contra voracitatem, non est mortali*. f) C^e.Kr-X" atque ideo *per se* non necessario in confessione explicanda. Ita Logo. disp. 11, n. 36; De Pccnit., disp. 16, n. 265; Salm., tr. 13, cap. 4, n. 31, et alii communiter (n. 978 in fine).

Nihilominus .propter modum reparationis injungendae, Confessarius scire debet utrum detractio fuerit calumnia necne, ut dicemus (n. 1021).

1012. — Resolutiones. II' *Per se* non est mortale defectus naturales animae vel corporis revelare, dicendo v. g. quod quis sit stupidus, ignarus, illegitimus; quia non pertinent ad bonam famam morum.

2° Grave .anit, 8'' Φ1'8 v''utn honestum boni nominis, vel magnae auctoritatis, ^namT'esse mendacem, bibulum, illegitime natum, etc.; inde enim ei grave nocumentum famae oriri potest.

3° Plerumque non erit mortale, referre peccata mortalia, quae ob conditionem personae non notabiliter famam laedunt, v. g. si dicas de adolescente mundano eum rixatum esse, se inebriasse, deditum esse amoribus, etc. (n. 967).

1° Regulariter non est gravis detractio, si dicatur de aliquo quod sit avarus, iracundus, superbus, etc.; quia haec denotat tantum animi propensionem, aut ab audientibus accipi solent ceu levia peccata. Secus, si dicatur quod sit impudicus aut iniustus; haec enim graviter infamant; item, si dicatur quod morbo venereo laboret, nisi statini exponatur causa ob quam inculpabiliter contraxit hunc morbum.^6* <-»41x4.

5° Detractionis mortalis rei sunt, qui utuntur certis loquendi modis, qui quamvis nullum defectum exprimant, gravium tamen defectuum suspicionem ingerunt: ut si dicas de aliquo: *Si vellem aperire (piae scio, ipsum maximo rubore^suffunderem. Novi, quod nemo de illo suspicaretur. Vulta scio, sed tacere iubet charitas.* Hoc modo enim iam significas quantum sufficit ut alii sinistre de eo opinentur, et fortasse aliquid peius cogitent, quam sit id, quod dicere potuisses.

6° Male loqui de ignotis vel de indeterminatis personis, dicendo v. g. in tali loco esse multos improbos, ebriosos, impudicos, non est peccatum saltem grave. Secus, si dicatur tale crimen patratum esse et ita describatur crimen ut deveniri possit in notitiam personae, vel si, celata persona, nominetur Communitas vel familia, et defectus sit talis ut ex hac sola notitia redundet dedecus et detrimentum grave in totam Communitatem vel familiam, puta si dicas Religiosum talis Ordinis vel Conventus fecisse tale crimen, sic enim bonam aestimationem et famam illius Communitatis graviter laederes, etiamsi persona ipsamet taceatur. Nihilominus, si Ordo Religiosus esset amplus et notorio laxioris observantiae, id grave peccatum aestimandum non est (n. 978; II. A., n. 16).

7° Lethaliter peccant, qui Ordini alicui Religioso universe, vel Monasterio detrahunt, dicendo v. g. quod in eo male vivatur, non servetur observantia regularis, etc., nisi id sit plane notorium (n. 978).

8° Detrahere defunctis minus grave est, quam detrahere vivis, mortale tamen peccatum est; nam homo etiam post mortem censetur possidere famam suam, et per illam vivere in hominum memoria, unde bonum nomen post mortem est bonum valde appetibile, et cuius gratia homines multas ditlicultates superant. Propterea graviter peccant historiographi, qui occulta defunctorum crimina in historiis suis narrant, nisi boni communis ratio praeponderet. Cfr. infra n. 1015, 7°.

1013. — Quaestiones. Qu a e r . 1° .1» *sit peccatum grave, defectum gravem prorimi revelare, uni vel alteri viro probo, qui rem secreto servabit.*

Resp, Dist, Affirm., si flat ex mala intentione proximum graviter denigrandi.

3'<φ1/., si Γⁱⁱⁱⁱ ex insta causa, puta ad petendum consilium, ad instructionem; tunc corte caret omni culpa; quin etiam, si flat ad levamen atllictionis et solatium animi post acceptam offensam; durum enim videtur quod quis cogatur dolorem apud se concoquere, et solatium ab amico non quaerere. Him· probabiliter excusari possunt famuli, uxores, filii, religiosi, detegenTēit iniurias a dominis, viris, patro, praelato sibi illatas.

Num autem sit peccatum mortale, si fiat sine iusta causa, controversitur, *Prima sententia* communior et probabilior affirmat; quia ad peccandum graviter non requiritur ut detractio reddat proximum infamem, sed satis est quod infer.it famae notabile nocumentum: atqui saepe mallet quis defectum suum revelari octo vel decem plebeiis, quam uni viro gravi, apud (piem exoptat bene audire.

Secunda sententia probabilis negat; quia, eum fama consistat in — communi aestimatione hominum, non diffamatur nec notabiliter laeditur per malam unius alteriusve opinionem (n. 973; II. A., n. 11).

(///_

**.β*<<1

QuA Ett. 2° An *referre peccata occulta alterius, sed ut ab aliis audita, sit mortale.*

Resp. Dist. Si quis ita referat ut alii non sint credituri, non peccat mortaliter, quia abest periculum infamiae.

Si referat coram iis, qui ex sola levitate vel malevolentia sua probabiliter credituri suqt, peccat graviter conti-i charitatem; quia quisque tenetur grave damnum proximi, quantum commode potest, impedire. Non peccat contra iustitiam; quia, cum auditores non ex narratione, sed ex propria credulitate credant, narrator non est causa damni, sed occasio tantum. "rS-c- be.

Si ita referat ut auditores verisimiliter et merito sint credituri, puta si asserat se audivisse a persona fide digna, peccat graviter contra iustitiam, quia tunc malum sufficienter credibile facit. Quodsi de delicto enormi agatur, puta de haeresi, de sodomia, idem dicendum, quamvis narratio non sit plena fide digna, sufficiat tamen ad prudentem suspicionem ingerendam; quia sola suspicio eiusmodi criminum cedit in gravem infamiam. *Da communiter* (n. 977).

Qu a e r . 3° An *infamatus de uno crimine possit de alio infamari.*

Resp. Dist. Si aliud istud sit valde affine et ordinarie coniunctum eum primo, non erit peccatum saltem grave; quia parum inde infamia augetur; sic v. g. si de adultero dicas eum litteras amatorias misisse; de ebrioso eum cum uxore rixari, tali die ebrium fuisse: de illo, qui fur passim habetur, eum aliquod novum furtum commisisse: de meretrice, eam sollicitasse adolescentem, etc.

Si vero crimen illud non jjit ita .connexum. graviter peccat contra justitiam i^quia fama est divisibilis, variis quasi partibus constans, ita ut infamis in uno genere vitii, non amiserit ius ad famam in aliis virtutibus, v. g. si de ebrioso dicas quod sit etiam fur. adulter. Pariter, si de femina diffamata de uno adulterio postea aliud adulterium occultum propalares; relapsus enim plerumque multum aggravat infamiam (n. 976).

§ II. - Capsae excusantes revelationem criminis alieni.

1014. — Duae ob causas cessare potest malitia in revelatione criminis, nimirum: 1° quia fama sontis iam amissa est ; 2° quia datur iusta famam auferendi ratio.

Principia. I. *Crimen publicum ulterius divulgare narrando nescientibus nulla rei nonnisi Ieris est culpa.* Ratio quia reus tunc fama sua iam spoliatus est. unde illa divulgatio nullum vel exiguum detrimentum infert. Confirmatur ex communi usu hominum, etiam timoratorum, qui delicta publica sim* ullo scrupulo narrant ignorantibus (n. 973).

Il' it M

Dupliciter porro crimen solet diri publicum, seu notorium, videlicet *iure et facto*. 1° Notorium *iure* dicitur, de quo constat in indicio, per spontaneam confessionem rei, vel per plenam probationem, vel per indicis sententiam. 2° Notorium *facto*, quod in praesentia complurium est perpetratum, puta in loco publico, vel omnibus passim ob oculos versatur, ut si quis publice concubinam habeat, vel demum per publicam *famam* vulgatum est, ita ut maior pars civitatis, pagi, viciniae, parochiae, illud norit. (lib. 7, n. 111).

II. *Crimen OCCULTUM alterius revelare licet ob iustam causam*, nempe^notabilis cuiusdam boni consequendi,*vel gravis damni vitandi, dummodo non plus nec pluribus reveletur quam necesse est, atque probabilis sit bonus effectus nec alio modo damnum averti possit. Ratio est, quia homo reus, qui delictum revera commisit, nonnisi ius *limitatum* ad famam habet; ordo namque charitatis et iustitiae postulat ut nocens iure ad famam dumtaxat potiatur sine praeiudicio proprio vel aliorum innocentium. Licita proinde est revelatio, quoties expedit vel bono communi, vel notabili bono privato, sive ipsius revelantis, sive audientium, sive ipsius delinquentis (m. 968, 969).

III. *Calumniam seu crimen FALSUM alicui imponere numquam licet.* Ratio est, quia innocenti competit ius *absolutum* ad famam, pient ad vitam; propterea proscripta est ab Innoe. NF, prop. II: « Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam iustitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia » (n. 972).

1015. — Resolutiones. 1° Fas est eriinen oce.idtuin proximi revelare propter bonum spirituale ipsius sontis, ut resipiscîltj v/g. si ex monitione secreta non corrigatur, aut non praevideatur corrigendus, tunc nempe

poterit manifestari Superiori, vel amico, qui remedium cum spe fructus adhibere potest (n. 968).

2° Si innocens accusetur, licet manifestare verum criminosum. Si tpe in noveris impium, furem, ebriosum, impudicum, aut aliunde moribus depravatum, potest instruere eos, quos frequentat, ut sibi vel a seductione vel a damno temporali caveant (n. 968).

3° Quem quis novit imperitum vel improbum medicum, advocatum, artificem, potest ad cautelam manifestari iis, quibus damnum inferri ex eorum imperitia vel improbitate potest.

4° Si persona in matrimonium assumenda sit, unde mali exitus timentur, si famulus aut famula conducendus sit, unde notabile incommodum merito timetur, potest, si alia via desit, eorum occultus defectus aperiri iis, (piorum interest.

5° Possunt coniuges sibi invicem revelare defectus liberorum et domesticorum: quia ad utrumque spectat gubernatio familiae, quae postulat ut cognoscant inores et defectus subditorum, ut dein circa eos invigilent, eosque puniant.

6° Si (piis moliatur crimen perniciosum Reipublicae, puta homicidium, furtum, etc.: si indignus assumendus sit ad statum aliquem vel officium, eum praeiudicio aliorum, potest et debet conscius delictum conceptum vel occultum personae vitium manifestare ei, (pii potest malum impedire (n. 968).

7° Eas est historiographis pravorum hominum crimina non occulta, quamvis oblitterata, memoriae saeculorum tradere; id enim ad bonum commune conducit et sequitur ex tunc scientiae historicae, quae ut possit esse testis veritatis, Providentiae divinae illustratio, magistra demum populorum, factorum nexum causalem demonstrare debet ideoque memoriam criminum etiam oblitteratorum resuscitare. Imo aliquando ratio adesse potest cur etiam occulta crimina posteritati communicentur. quamvis id per se non liceat, (pium etiam defuncti ius ad famam retineant.

Attendendum tamen ne in describenda historia novissima ex narratione criminum personae demortuae coniuncti superstites damnum subeant; nove ex importuna recordatione vitiorum praeteritorum, v. g. |H* rsonamm ecclesiasticarum. scandalum potius (piae utilitas communis oriatur. | hi vero praevideatur ea secus tamen narratum iri, eaquo exaggerata vel truncata, prout fit ab inimicis Ecclesiae, praestat ut a viro catholico integre exponantur. Cfr. Villada. C<i«. rouit., Ioni. 11. neri. I. u. 81 s</.; Lehmkuhl, l. n. 1426; Noldin. n. 653 (II. A., n. 13).

Sn Licet ephemeridum scriptoribus propalare electoribus defectus et vitia candidatorum, (piae ipsos reddunt Religioni. Reipubli ae, Provincial* perniciosos (Villada, l. c., n. 81 sq.). Attamen, peccant illi publicistae. (pii solo studio partium vel desiderio insano omnia vulgandi, crimina revelant, (piorum revelatio nihil prodest bono communi: idque tanto magis (piano personae ita diffamatae altiorc funguntur munere (Noldin, n. 652).

1016. — Quaestiones, LDe fama iam amissa vulganda. Qu a e r . 1° *Quot personis debeat crimen innTififisse, ut censeatur notorium jacto.*

Resp. Quando res ita limites secreti egressa est, ut, attenta qualitate Communitatis, conditione hominum, prudentis arbitrio certe futurum sit ut ros ulterius diffundatur, iam respectu illius Communitatis ros cenda est publica, et fama in ea Communitate amissa est.

Hinc communius censent sufficere, si in Communitate 8 personarum, ¶ illud sciant: vel, si 100 personarum, sciant 15; vel, si 1000, sciant 20 ex diversis, saltem tribus, familiis. Censent publicum esse in aliqua vicina 10 personarum, si sciant 8 ex diversis familiis; si in oppido 5000 incolarum sciant 30 per illud dispersi. Item dicitur infamatus in regno, qui iam infamatus est in urbe nobilissima, ex (pia facile in regnum fama Ldimanet (n. 975).

Qu a e r . 2° *An sit mortiferum, crimen in aliquo loco publicum propalare in alio loco, quo eius notitia nondum pervenit nec brevi perventura est.*

Resp. Dist. Si est publicum iure per publicam indicis sententiam, potest ubique propalari, quia iudex, damnaime) reum, in poenam delicti sui iuste privat eum fama. Idem dicendum, si est publicum jacto per publicam patrationem: quia reus, palam committendo crimen, ipsemet suam prodegit famam.

4.

Si est publicum facto per famam, disputatur. Prima sententia affirmat esse mortale; sed est tripartita. Alii contendunt esse contra iustitiam; quia infamatus iuste adhuc possidet famam in loco, ad quem notitia eriminis non est cito perventura. Alii dicunt esse solum contra charitatem;-<Ct quia, licet reus amiserit ius ad famam, valde tamen et merito dolcret quod crimen suum palam fiat in loco, ubi ignoratur. Alii dicunt esse contra utramque virtutem.

/«c..

**,!*'''

zh*.

r¹

İkcu?zda^iudc/dù(-conxiuuiii<>r <-t yaldc probabilis negat; quia eo ipso quod crimen factum est alicubi publicum, infamatus amisit ius ad famam suanb et omnes acquirunt ius eum cognoscendi, ut pro merito eum habeant. Katio ›§, Alfonso probabilior est, (pia bono publico conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; bonum autem publicum praefendum est famae hominis privati. Haec tamen ratio valet tantum respectu illorum criminum, (piae reddunt hominem perniciosum, ut sunt homicidia, scandalosae luxuriae, furta, et similia (n. 971).

Advertendum tamen, delictum publicum in Collegio, Conventu, fn-'£“ÿ milia, diei absolute publicum non posse, quia restricta est talis notitia ad personas huius solius familiae, (piae est quaedam persona moralis, retinens apud se secretas res suas. Cnde non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem monasterio eiusdem Ordinis religiosi, quod non haberet frequentem communicationem cum illo. Ita communiter (efr. IT. A., et Intrus. c pral. Conf., n. 12).

Qu a e r . 3° *Am sit grain's culpa, delictum alicuius, publicum uno tempore, referre postea alio tempore, quo oblivione factum est occultum.*

Resp. Affirm., saltem contra charitafem (II. A., n. 13); imo proba-

LAESIO FAMAE

biliis etiam contra iustitiam; quia eiusdem rationis est crimen oblitum ac crimen occultum, quandoquidem per oblivionem crimen reducitur ad statum, quem habebat antequam esset publicum. Probabiliter tamen est contra solam charitatem, si simul resipiscentia referatur; quia infamatus amisit in perpetuum ius ut aestimetur probus fuisse *eo* tempore, quo infamis fuit ^{*)}).

Excipiendum est crimen, quod fuit notorium *iure*: quia sententia indicis confert licentiam rem divulgandi ubivis locorum, et quovis tempore (11. A., n. 13).

1017. — II. De fama auferenda. *Quaer.* 1° *Quando iniuste. d vel fraude, notitiam assecutus es alieni criminis occulti, e. g. apertione litterarum, possisne illud revelare ad vitandum grave damnum tuum rei alterius innocentis.*

Resp. Variae sunt sententiae, quas inter S. Alfonso arridet sententia Lugonis, (pii negat, generaliter loquendo, te posse, ob quodeumque damnum privatum vitandum, cum alterius damno uti notitia illa *iniuste* accepta; quia ex iniusta acceptione contraxisti obligationem restituendi damna omnia, (pia ex illa proximo obveniunt, et ideo obligationem damnum illi non inferendi, ¶ T'7

Excipe casum, quo *ius* habeas etiam vi vel fraude delictum illud investigandi, e. g. si in extrema necessitate sis, quae dat ius bonum alienum usurpandi; vel si dominus secreti to aliumvo innocentem iniusto vexet, quia licet vim vi repellere; vel demum si revelatio sit bono communi necessaria, quippe quod bono privato anteponendum sit (n. 909, *Quaer.*). Confer supra n. 1004. 3°.

Quaer. 2° *An liceat famam suam tueri alterum infamando.*

Resp. Si alter iniuste fanptfp tuam abstulit, *affirmative*, quando id iuvat ad extenuandam eius fidem circa calumnias vel crimina, quibus te infamavit initiate; dummodo nequeas alia via famam tueri: neque plus reveles, quam neesse est. Kalio est, quia tunc uteris iure tuo ad defensionem famae, (piam alter inique vult tollere. Ita Lugo, *disp.* 15. n. 48; Spor., n. 76. 77.

Non licet tamen in indicio, si nullo modo possis illius crimen probare; tunc enim infamatio illius nihil tibi prodest (n. 972; *lib.* 4, n. 277).

§ 111. - Auditor detractio nis.

1018. — Auditor detractio nis peccat, quatenus consentit detractio ni, vel temere credit malum narratum de proximo, prout in articulo 111 dicemus. Dupliciter autem consentire potest: 1° *directe*, quando vel causa est detractio nis, vel ipsi placeat ea; 2° *indirecte*.

*) Cfr. Luro, </i>p. II. H. 85; S|>>rvt, tr. A. π>/. I. n. 72; Sidnumt.. tr. 13, Ctrp. I. ». 62; ÇroiXy lib. 3, part. 2, η. 1222; Lceeliw, lib. 2. mp. XI. η. 82.

quando eam non impedit, dum potest et debet, ut famam proximi tueatur.

Principia. I. *Qui alium INDUCIT, vel ei animum addit, ad detrahendum generatim loquendo, peccat graviter contra iustitiam.* Ratio est, quia ut causa efficax ad damnum alterius cooperatur (». 979).

Exceptio est a regula, si agatur de delicto revelando uni alterive, qui illud secretum servabunt, et revelando quidem, non ex animo infamandi, sed ex alia licet non iusta causa, puta ad satisfaciendum illius curiositati; tunc culpa probabiliter non erit gravis secundum dicta *n.* 1013, 7. 1.

II. *Qui GAUDET de detractone gravi alterius, peccat GRAVITES contra charitatem, non contra iustitiam.* Ratio prioris est, quia delectatur de gravi damno proximi; ratio posterioris, (piia non positive cooperatur.

Secus vero, si placeret tantum lepor narrantis, factorum mirabilitas, curiositas sciendi facta aliorum; tunc peccat venialiter tantum (*n.* 979).

III. SUPERIOR, *tam detractoris quam illius de quo detrahitur, peccat graviter contra charitatem si gravem detractorem NON IMPEDIAT. eum commode potest.* Ratio est, (piia ipsi specialis obligatio incumbit corripiendi detractorem, aut damno infamati obviandi {*n.* 979). — Num peccet etiam contra iustitiam. mox infra indagabitur 7. 1. tc, tie*-(

IV. *Quisquis audit detractorem sino resistantia cum resistere commode posset, fit particeps peccati detractoris.* Ratio est, (pia videtur ei consentire, et charitas vetat eum ne sinat detrimentum famae alterius. Quantum autem sit hoc peccatum in persona privata, infra expendetur 7. 2.

Auditor ergo debet detractorem redarguere, quod peccet detrahendo. vel saltem ostendere quod sibi detractio displiceat (*n.* 979; S. Thom., II-IT, 7. 73, *a.* 1).

1019. — Quaestiones. Quaer. 1° *An Superior peccet contra iustitiam, si non accrtal detractorem.*

Hesp. Plurcs affirmant, sed diverso modo. Alii nempe affirmant de solo Superiore infamati: quia tenetur impedire damnum subditi sui. Alii de Superiore utriusque; (piia tenetur obstare m. subditus alteri noceat, et ne subdito noceatur.

Sententia vero probabilior negat; non quidem Superior detractoris, (piia. non tenetur bono subditi alieni invigilari-: nec etiam Superior infamati, (piia ipsi non incumbit ex iustitia famae subditi attendere. — Excipe: 1° Si Superior detractoris est Episcopus vel Parochus, quippe (pii

U*^o teneatur ex iustitia subdito» corripere; 2° si est Superior utriueque, et infamatus implorat eius auctoritatem ut fama ei restituatur; tunc ille ex iustitia ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali (n. 980; II. A., n. 17).

Quaer. 2° An *persona privata peccet graviter, si gravem detractionem, cum commode potest, non avertat.*

Hesp. Pltues atlirmaut; quia ex praecepto charitatis, specialiter ex praecepto correptionis fraternae, tenemur damnum et peccatum proximi impedire, eum commode possumus. — Haec sententia, per se loquendo vera est.

At, quia huius sententiae Auctores tot limitationes ei apponunt, ut in praxi non discrepet a sententia negativa, rationabiliter sustineri potest communis sententia audientes universe excusans a mortali, si correptionem omittant; dummodo tamen praeter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ratio, quia in hac materia detractionis difficillime constare potest correptionem profuturam, et aliunde facillime offenduntur detractores coram aliis correpti, ex quo periculum ne detractionem potius augeant vel confirment.

Caeterum, omnes excusant, etiam a veniali, eos qui, advertentes detractionem in re gravi, di8f)licenfiimvostendunt, recedendo, sermonem ad alia divertendo, faciem tristem aut seriam exhibendo, iuxta Prov. 25, 23: «Dissipat facies tristis linguam detrahentem». Istae namque actiones sunt verae correptiones.

Advertendum insuper, quod saepe, incepta semel detractione, melius consulatur proximo permittendo detractionem progredi, quam illam statim impediendo; remanent enim auditores cum illa notitia confusa de gravitate rei, (pia narrari coepta erat, et fortasse concipiunt generatim aliquid gravius, (pam si rem totam distincte audivissent (n. 981: II. A., n. 17).

§ IV. - Restitutio famae.

1020. — Obligatio restitutionis. Detractor tenetur restituere tum famam iniuste laesam tum^alia damna in bonis fortunae proximo ex detractione subsecuta, et saltem confuse praevisa. Ratio est, (pia horum omnium est causa efficax et iniusta (n. 991, 996).

Dictum est: *famam iniuste laesam*: quia ex peccato contra solam charitatem non nascitur obligatio restitutionis, ut diximus n. 743.

Obligatio restituendi famam, cum sit puro *personalis*, non transit ad haeredes: obligatio autem compensandi damna in bonis fortuna<> cum sit *realis*, transit ad haeredes (n. 996).

1021. — Modus restituendi. IhitHElor û.cjdjimnlgjn. imposuit, tenetur aperte retractare quod dixerat, eum aequali vel etiam ^îàTo* maiori damno proprio. Ratio est, (pia polior est conditio innocentis

quam nocentis, et damnum iniuste illatum n^o sarcendum est omni modo moraliter possibili.

Si *verum* crimen propalavit, tenetur omnia inedia adhibere, quae utilia putantur, ad abolendam opinionem quam genuit (n. 991; Lugo, *disp.* 1° 5, », 24, 29).

1022. — *Ambitus restitutionis.* Detractor lenetur *certo* restituere famam apud omnes coram quibus detraxit. Ratio est, quia nlioquin
* fama non sufficienter repararetur.

Confessarius nitatur ut huiusmodi fainae compensationes, cum commode fieri possunt, ante absolutionem fiant; quia postea difficulter adimplebuntur; licet caeteroquin hae minus difficultatis habeant, quam pecuniae restitutio (II. A., n. 18; *Prax. Conf.*, n. 45).

1023. — *Quaestiones.* Γ. De obligatione restituendi. *Quaer.* 1° Si quis sine formali iniustitia famam laeserit, an sit obligatio gravis reparandi damnum illatum.

Hcsp. Affirm., si sine grayi incommodo id facere possit; pari modo quo incendens alterius (Tomum'siie culpa tenetur ex iustitia ignem extinguere; etenim iustitia non solum obligat ad damnum proximo non inferendum, sed etiam ad procurandum ne ex actione sua damnum sequatur. Haec tamen secunda obligatio non est tam stricta, (piam prima, et ideo solum obligat ad id procurandum (piando sine gravi incommodo fleri potest. — Quod si eiusmodi detractor, errore cognito, fuerit in mora graviter culpabili restituendi famam, ex eo tempore tenebitur damna omnia quae subsequuntur, resarcire: quia oriuntur iam ex iniusta laesione sua, cum ex iustitia debuisset infamiam delere (». 993, 994).

Idem dicendum, si (piis eum culpa solum veniali infamaverit graviter (Lugo, *loc. cil.*, n. 7).

Quaer. 2° .1» auditor non impediens detractionem teneatur ad restitutionem.

Hcsp. 'renetur, si fuerit (-ausa d('tractionis, vel si (pia Superior debuisset ex iustitia detractionem impedire, iuxta dicta ». 1018 et 1019, g. 1. Quo ordine restituere teneantur cooperatores, exposuimus ». 793 et 791 (Lugo, *loc. cil.*, n. 10, 11).

2024. — II. De modo restituendi. *Quaer.* 1° *Quinam modi censeantur apti ut fama restituatur ab eo, qui rerum crimen propalavit.*

Rcsp. 1° hires sunt, videlicet: 1° Aequivocando, v. g. se male locutum fuisse, iniuste diffamasse, falsum dixisse, errasse, deceptum vel mentitum fuisse; nam, ut S. Thomas i, q. 17, a. 1. ait: ' Ipsa peccata falsitates et L-mendacia dicuntur in Scripturis». Item, dicendo se ex proprio capite dicta eruisse: quia omnia verba ex menti*, pro qua caput accipitur, proveniunt.

2° Quando praefatus modus nocet potius quam prodest, ut facile contingit apud intelligentes et argutos, tunc melius est indirecte, data occasione, laesum serio et pluries laudare vel honorare; cauto tamen, ne flori videatur pro restitutione (m. 992; II. A., n. 18).

3° Qui *libellum famosum* ad infamiam alicuius publicavit, tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis vel publica revocatione (». 995).

•1° Detractor non tenetur ad vernaepetiitionem, si famam reparare nequeat; quia per veniae, petitionem fama perdita non restituitur, non magis quam bona fortunae laesa.

Quaer. 2° *Si fama restitui non possit, an debeat pecunia compensari.*

Itesp. Contror. 1° Sententia probabilis affirmat: quia fama est pretio aestimabilis, ideo debet compensari pecunia, si aliter resarciri nequeat.

2° Sententia communior et probabilior negat; quia iustitia tantum obligat ad reddendum ablatum, vel aequivalens; sed pecunia non est ablata, neque aequivalet famae, cum haec sit alterius ordinis. Docent tamen communiter DI, quod si infamator est dives, et infamatus pauper, acquiui esse ut compenset famam aliqua pecunia, si alter libenter acceptet illam. Recole dicta n. 744 (n. 1000).

Quaer. 3° *In infamatus, si alter famam sibi restituere nolit rei nequeat, possit se compensare pecunia illius.* (CectOC- 1

Ittsp. Alii negant; quia nequit fieri compensatio eum sola opinione probabilis. Alii affirmant, dicentes regulam illam valere, quando ipsum debitum est dubium; non vero (piando debitum est certum, et dubium tantum versatur circa *modum* satisfactionis, nam tunc licet uti opinione probabilis, utpote probabilis de iure.

S. Alf. adhaeret primae sententiae; quia, eum infamatus sit creditor in materia famae, non autem pecuniae, debitum *pecuniae* praestandae est omnino incertum; proinde infamatus sese compensaret ob creditum vere dubium (n. 1001; II. A., n. 21).

1025. — III. De ambitu obligationis. Quaer. d» *detractor debeat famam restituere, non solum apud auditores suos, sed etiam apud alios, quibus primi auditores postea rem narrarunt.*

Hcsp. Dist. Si detraxerit apud auditores (pios putabat secretum servaturos, non timetur restituere apud auditores *mediatos*; (plia non praevidit illud damnum, et, si eveniat, per accidens evenit. Secus, 8X Praeviderit alios facile rem divulgaturos esse; nam tunc, nisi hi apud auditores suos se retractant, primus diffamator tenetur id facere: quia causa est *totius* damni famae.

Complures probabile esse censent (piod sufficiat restitutionem facere apud auditores *immediatos*: 1° quia detractor non fuit causa efficax ulterioris divulgationis, sed occasio tantum per pravum exemplum; 2° quia restitutio apud *omnes* mediatos saepe est moraliter impossibilis; 3° quia

per retnictionem coram immediatis iam intimatur hisce obligatio so retractandi apud alios.

S. Alfonso verius videtur retractationem apud mediatos faciendam esse *quoad moraliter fieri potent*: ob rationem supra datam (». 991). Recole tamen monitum practicum relatum *u.* 792

§ V. - Causae excusantes a restitutione famae.

1026. — Recenseri consueverunt quae sequuntur: 1° Si reipsa nulla est infamia secuta eo quod auditores non crediderint, ut saepe accidit, maxime quando detractor loquitur ex ira aliave passione, et detractio testimoniis aliorum aut aliter non firmatur. Porro, a<l restitutionem famae requiritur moralis certitudo quod detractor fidem obtinuerit apud auditores; nam ex regula generali nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout diximus ». 768.

2° Si fama iam alia via recuperata est, vel infamia per oblivionem cessavit.

3° Si delictum occultum, quod detractor aliquibus revelavit, alia via factum est publicum.

I" Si infamatus remittit obligationem restituendi, modo remittere possit. Sufficit porro condonatio sive expressa sive tacita, imo etiam rationabiliter praesumpta. Condonare autem non potest, quando ex eius infamia sequitur scandalum aut detrimentum aliorum, v. g. si agatur de infamia Sacerdotis, Religiosi, Magistratus, patrisfamilias, etc.

5° Si restitutio est moraliter impossibilis; quando scilicet fieri non potest sine longe maiori damno, quam sit illud quod patitur infamatus (». 997, 998, 1002, 1003; II. A., ». 19).

Praefatae causae hisce versiculis continentur:

Impos, publicitas, oblivio, cessio, fama,
Si reparata fuit, si data nulla fides.

1027. — Quaestiones. Qu a e r . 1° *Quid agendum*?, *ni dubium nil an infamatio fuerit oblivioni data*.

Rcnp. Magna prudentia opus est; lentando enim restituere forte refricabitur memoria peccati prorsus obliti, et sic magis nocebitur. Unde ad omittendam restitutionem sulficit quod oblivio probabilis_sit. Praeterea crimen praesumendum est, obiit,um, si per inultum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Ad haec advertendum cum Lugo, retractationem per se infamiam afferre retractanti; unde quando dubitatur de oblivione infamationis. non videtur quis teneri damnum *certum* pati, ad

reparandum damnum *incertum* proximi; nisi in aliquo casu solum *periculum* infamiae alterius praeponendum esset *certae* infamiae vel damno detractoris (n. 998).

Quaer. 2° .1» *obligatio restituendi famam cessare poxxit per compensationem*.

Hcxp. Dist. 1° Non licet infamiam infanda compensare, v. g. si quis te infamavit, tu vicissim non potes illum infamare; quia non esset compensatio sed vindicta, cum fama tua non reparetur per infamiam alterius.

2° Si duo mutuo iniuste se infamaverint, et unus velit famam restituere, tenetur ut alter famam ablatam restituere.

Quodsi hic restituere nolit, num possit alter compensatione uti, restitutionem similiter omittendo nonnulli negant; quia illa omissio non reparat damnum acceptum, et ideo non est compensatio. Sententia vero communior et probabilior affirmat; quia tunc compensatio non fit per reparationem proprii damni, sed per retentionem debiti, ex regula generali, videlicet: si unus renuat alteri ius suum servare, hic alter alteri non tenetur servare suum (n. 999; II. A., n. 19).

Articulus 11.

Susurratio.

1028. — **Notio.** Detractioni affinis est susurratio, quae definitur: Oblocutio mala de proximo ad tollendam amicitiam eius eum alio.-

Susurro ergo et detractor conveniunt in materia; quia uterque malum de proximo dicit; differunt autem in fine; quin detractor intendit denigrare famam proximi, unde illa mala de proximo praecipue profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem eius fama diminui; susurro autem intendit amicitiam dissolvere, et ideo talia mala profert de proximo, quae possunt contra ipsum commovere animum audientis (8. Thom., 11-II, c. 74, a).

1029. — **Principia.** I. *Susurratio est e.r genere suo peccatum mortale contra iustitiam.* Ratio est. quia aufert bonum amicitiae et pacis, quod maximum bonum est, et merito pluris aestimari solet quam bona fortunae. Propterea dicitur in Eccli. 28.15: «Susurro et bilinguis maledictus; multos enim turbabit pacem habentes»; et ad Rom. 1,2!», 3(1: «Susurrones, detractores, Deo odibiles» (lib. 5, ». 72; S. Thom., loc. cit., art. 2).

11. *Susurratio, (piando fit detrahendo famae proximi, rei iniuste rerelando ipiod secretum est, non minus obligat ad RESTITUTIONEM et reparationem, quantum fieri poterit, quam damnificatio in aliis bonorum generibus* (lib. 5, n. 72; Lugo, disp. 11, n. 10, 12).

Praemissa intelliguntur de amicitia in bono fundata; dissolvere namque perniciosam amicitiam non est susurratio, sed opus charitatis.

1030 Quaeritur hoc loco, an cuiquam Herat sine infamatione, solve- vere amicitiam alicuius, uarrando ^tis defectus naturales, aut similes, to consilio ut ipse succedat Imo expulsx?*' I

Hesp. Controc. Alii aflirmant; quia licet sine vi vel fraude procuraro sibi bonum gratuitum alicuius, eum exclusione alterius. \t probabilius negant alii; quia DI), communiter docent propalationem defectuum na- turalium esse peccatum grave, si inde impediretur alius a consequendo vel conservando magno bono. Cum igitur huiusmodi propalatio per se sit iuiusta, fraudulenter expellitur alter ab amicitia acquisita (lib. 5, n. 72).

fr O (i * I

Articulus III.

Indicium temerarium.

Postquam explicuimus iniurias externas contra famam, dicen- dum nunc est de internis.

1031. — Notio et divisio. Indicium temerarium est, quo sine sufficienti fundamento malum de proximo indicamus. Est: 1° indi- cium proprie dictum seu *perfectum*, quando fit cum firmo assensu sine seria formidine oppositi; secus erit improprii' dictum seu *im- perfectum et* vocatur. 2° *Dubitatio*, quando quis circa malum proximi suspendit, assensum. 3° *Suspicio*, quando ad credendum illud incli- natur, sine tamen vero assensu. 1° *Opinio*, quando assentit, sed in- firme, cum formidine nempe de opposito. Ili omnes gradus sicut ordine superant, sic maiora exigunt fundamenta, ut temerarii non sint, et consequenter culpa careant. Hinc indicium exposcit motiva moraliter^certa, certitudine stricte dicta; opinio, suspicio et dubi- tatio exposcunt motiva probabilia, idque eo gradu qui diversis earum notionibus corresponde^ iuxta dicta supra n. 77 et 79.

1032. — Principia. I. Irnicit m temerarium perfectum et simul plene deliberatum de GRAVI malo proximi, est peccatum mortale contra iustitiam. Constat ex verbis Christi apud Lue. (i, 37: «Nolite indicari* et non indicabimini: nolite condemnare, et non condemnabi- mini ». Ratio est, quia gravis iniuria irrogatur proximo, cum sine sufficienti causa habetur improbus, sicque perperam contemnitur.

Itaque ad peccatum mortali committendum, indicium debet esse: 1° firmum, seu citra dubium; 2° plene deliberatum; 3° de re graviter in-

faillante personam determinatam et cognitam; 4° innixum insufficienti fundamento, seu sim· morali de re certitudine. Verumtamen, indicium n»n erit vere temerarium, si indicia, ipagqqin habent Probabilitatem, etei non omnino sufficiant ad certitudinem; quia moralis certitudo et magna probabilitas parum distant, et ideo gravis non censetur iniuria iudicare certum, quod est valde probabile, v. g. si iuvenem invenias solum cum puella in cubiculo, et inde indices illos tractare turpia (». 962; II. A., n. 1).

11. *Dubitatio, suspicio et opimo temeraria regulariter Kind peccata tantum venialia.* Ratio est imperfectio actus, (piam habent, et minor iniuria, (piam continent, cum bonam existimationem non tollant, sed minuant dumtaxat.

Verumtamen, propter enormitatem rei, quam quis suspicatur, potest esse peccatum grave, ut si de pio et religioso homine sine fundamento suspiceris eum esse haereticum, sodomitam. vel quid simile. Ita probabilius. Ratio, (plia forte maior iniuria iis personis irrogatur talia suspicando. (piam certum indicium ferendo de peccato ordinario (». 963, 961; II. A., ». 1).

1033, — *Resolutiones.* 1° Indicia plerumque excusantur a mortali; sive quia fundamentum indicatur sufficiens, sive quia non sunt indicia, sed suspensiones tantum, sive quia non plene advertitur ea esse temeraria, sive quia malum non est grave (*n.* 962; H. A., ». 1).

2° Non peccat lethaliter, qui temere indicat de homine indeterminato inter pluies, dummodo tamen crimen in determinatae Communitatis dedecus non redundet. Similiter, si de aliquo homine incognito temere (piis indicet (». 962: Lugo, *diap.* 14, ». 26).

3° Num sit indicium temerarium credere malum, quod auditur ab uno teste, pendet a circumstantiis personae testifieantis, et illius, contra quam testificatur, etc.: si enim persona faciat rem moraliter certam, non erit temerarium eam firmiter credere; si faciat rem probabilem, non erit temerarium eam suspicari, vel de ea dubitare (Lugo. ». 29).

•1° Quando utrimquo suppetunt motiva probabilia, debemus vel suspendere assensum, vel proximum iudicare bonum; quia in dubio nemo est condemnandus, neque debemus inclinare magis in eam partem, quae est contra proximum, sed potius eum tueri in bona existimatione, quam apud nos habet (Lugo, ». 21). Undo Regula Iuris antiqui 2: «Facta, quae dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur». Quocirca sapienter advertit D. Thomas, melius esse frequenter falli habendo bonam opinionem de homine malo, quam rarius falli habendo malam opinionem de homine bono; quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo (II-TI, (/l. 60, *a.* I ad 1).

5° Domini patresfamilias, alique Superiores, aliquando tenentur habere suspensiones ut aliquod peccatum impedian; v. g. ne famuli fuerentur, m· filiae peccent eum viris versando, et id genus alia. Cavendum

tamen ne huiusmodi suspensiones sine necessitate cum aliis communicent (II. A., ». 2).

G^o Fas est, imo prudens, sibi rebusque suis cavere, v. g. pecunias occludere, quia fieri potest ut famuli vel hospites fures sint, et similia; quamvis enim nefas sit positive indicare vel dubitare hunc vel illum re vera esse vitiosum, solummodo tamen supponere aliquem posse talem esse, utique verum est, et nulli iniuriosum: aliquando enim inter homines fures sunt, qui probi videntur (Spor., tr. 5, cap. 4, n. 36).

Nota. 1° Etsi suspensiones mali vitare non possumus, quia homines sumus; indicia tamen continere debemus (S. Thom., 11-11. c. 60, a. 3).

2° Indicia et suspensiones saepe proveniunt ex perversitate allectus, nimirum: o) ex conscientia propriae malitiae, unde facile aliquis de aliis malum opinatur, secundum illud Eccl. 10,3: «In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos aestimat ». b) Ex malo affectu ad alterum; cum enim aliquis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso; quia unusquisque facile credit quod appetit (S. Thom., loc. cit.).

Caput IV.

LAESIO HONORIS SEU CONTUMELIA

1034. — Notio. Contumelia est iniusta inhonoratio personae praesentis. Potest aliquando fieri absenti, puta in imagine, vel in ministro, quo repraesentatur. Potest etiam honor laedi non solum verbis, sed etiam factis, v. g. alapa. Laedi porro solet convicio, improprio, irrisione, subsannatione, maledictione, et similibus. Differt autem a laesione famae, quatenus ut sic non laedit communem estimationem de vita et moribus alicuius in qua fama consistit, sed externam testimoniationem de honestate alicuius, in qua honor invenitur.

1035. — Moralitas. Contumelia ex genere suo est peccatum mortale contra iustitiam. Constat ex verbis Christi apud Mattii. 5,22: «Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennae ignis». Ratio est, (quia affert grave nocumentum in bono magni ponderis, et quod pluris aestimatur (quam opes).

Potest esse culpa venialis ex inadvertentia, vel ex levitate convicii, attenta conditione personae, familiaritate, aliisque circumstantiis. — Aliquando omni culpa vacant verba contumeliosa, prout recte advertit S. Thomas¹⁾: «Sicut licitum est aliquem verberare

¹⁾ 11-11. c. VI, a. I (id

causa disciplinae (puta patri, praelato, domino, aut magistro), ita etiam causa disciplinae potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere » (n. 906).

1036. — Obligatio satisfactionis. Contumelia inducit obligationem restituendi honorem, aliaque damna ex contumelia subsecuta, et saltem confuse praevisa, secundum dicta de restitutione famae. Satisfactio praestanda est per exhibitionem honoris, quantum censeatur sufficiens iuxta conditionem personae offensae, offensoris, et iniuriae quantitatem (n. 986).

Cessat obligatio satisfaciendi: 1° per remissionem offensi, expressam vel tacitam aut rationabiliter praesumptam; 2° per vindictam sumptam ab offenso, si hic v. g. contumeliam reddiderit; quia tunc censetur ipsemet sibi satisfecisse; 3° per poenam offensori inflictam; quia haec videtur satis honorem resarcire (n. 988-990; II. A., ii. 1).

Nota. Omnes tenentur contumelias tolerare, animum vindictae abiciendo. Quandoque tamen expediet contumelias repellere, nempe: 1° ut offensor in audacia reprimatur, et alia'rursus non attentet; 2° cum praevideatur fore ut tolerantia adseribatur obsistendi impotentiae, aut stultitiae; vel 3° si tolerantia obesse possit bono communi, prout si Praelatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic petulantia subditorum augeatur (h. 966).

1037. — Resolutiones. 1° Honor *publice* abikituT'per contumeliam, *publice* quoque restitui debet coram illis, qui praesentes fuerant, vel saltem eo modo, quo satisfactio ad ipsorum notitiam facile pervenire possit. Sufficit autem quod satisfactio fiat per aliam personam, quae nomine offensoris veniam petat (n. 981).

2° Debetur pariter satisfactio pro contumelia *occulta*; quia in omni contumelia adest damnum honoris iniuste laesi, cum quisque ius habeat ut debitus honor ei servetur: honor autem offensi remanet, laesus, usquedum per debitam satisfactionem reparetur. Reparatio tamen *occulte* fieri potest (n. 985).

3° Modi convenientes satisfaciendi sunt veniae petitio, vel specialia signa honoris et benevolentiae.

Unde: a) si offensor est Superior, sullicit quoti dehonorum honorabilior salutet, domi invisat, vel invitet, benevolentiam ostendat. Numquam tonetur Praelatus veniamjietere a subdito, neque vir ab uxore, herus a famulo. nobilis a plebeid: · Ne' ut ~S. Augustinus in *Jiegula* dicit do Superioribus, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas»1). />) Inter aequales modus quidem aptior est petitio veniae, attamen non est necessaria, nisi aliter satisfieri

>) Cfr. Migne, *I'l... tom. 33. ctJ. 904.*

nequeat: ordinario sufficit inhonoratum praevenire salutatione, illi locum cedere, illum ad mensam invitare, propinari illi iu convivio, c) Si inferior Superiorem inhonoravit, petitio veniae plerumque necessaria est; imo, quando contumelia gravissima est, cum humili submissione ac doloris signis exhibita (n. 986, 987).

1038. — Nota pro praxi. Multoties expedit ut Confessarius poenitenteui in bona fide exsistentem omittat monere de satisfactione praestanda, nimirum: «) si praevideat monitionem non profuturam, imo potius obfuturam esse; nam experientia constat poenitentes facile tales satisfacere, sed diffidito, adimplere, ob ruborem, quem poatoa potius miam ‘ 1,1011,1uul · S1 probabiliter putet inhonoratum nolle St ali ‘ ‘*VejUat Pñtione, lb. ne memoria iniuriar acceptae

c1z..

1110(10 Peculiariter honorandus est. c) Idem dicendum, si probabile periculum sit ne in actu talis satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur, d) Si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso, nempe si hic sponte ad offensorem accedat atque valde familiariter et blande cum eo conversetur, et similia. Secus tamen, si civilitate uteretur ad evitandum probum vel aliud damnum (n. 988).

LIBER QUARTUS

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE

1039. — Quamvis plurima sint Ecclesiae praecepta, praecipua tamen toti populo Christiano communia quinque numerantur: 1° colere dies Dominicos et festos de praecepto; 2° ieiunare; 3° abstinere a carne diebus statutis; 4° confiteri peccata singulis saltem annis; 5° communicare saltem semel in anno, circa festum Paschae *).

Quum autem de cultu diei Dominicae atque festorum iam sufficienter dictum sit in tractatu de tertio praecepto decalogi (supra n. 503 sq.; praesertim n. 504 et 505), ideo hic de solis quatuor ultimis praeceptis agemus; quibus, ob specialem utilitatem, iungemus conspectum completum praeceptorum eorum, quae Ecclesia statuit de praevia censura librorum eorumque prohibitione. Unde dicemus: 1° de abstinentia et ieiunio, 2° de annua confessione et communione. 3° de censura et prohibitione librorum.

*) Cfr. VilU...», *Ifitdmre dm Commandements dr l'Evtise*.

TRACTATUS I.

DE ABSTINENTIA ET IEIUNIO

S. Alf. lib. 3. H. A. tr. 12.

Tractandae sunt: 1° forma, 2° dies, 3° obligatio. 1° solutio obligationis legum abstinentiae et ieiunii.

Caput I.

FORMA ABSTINENTIAE ET IEIUNII

Articulus 1.

Forma abstinentiae.

1040. — Regula. Abstinentibudex vetat carne iureque ex carne vesci, non autem ovis, liictuaiifis et quibuslibet condimentis, etiam ex adipe animalium (can. 1250).

Porro: 1° nomine *carnis* intellige substantiam eorum animalium quae non inter *pisces* veniunt. Ad discernendum autem num aliqua species int<T_pisce.s veniat annon, non tam attendendum est ad leges physicorum quam ad communem hominum aestimationem. Iuxta hanc communem aestimationem nomine carnis intelliguntur omnia animalia in terra ventia ac. respirantia, quae calidum sanguinem habent, ut tradunt Theologi communiter. Similiter horum animalium sanguis et lardum, quia carnis substantiam participant. Cfr. S. Thom. II-II. 7. 117. a. 8 (n. 1010, ""I: II. A., n. 2).

Si in aliqua regione animalia sanguinem calidum habentia eommuniter ad pisces revocantur, ibi etiam huic aestimationi et consuetudini stare licitum est. Cfr. Mare, n. 1227. ¶ praesertim occurrere potest in

nonnullis animalibus aquaticis quae tamen mammis alunt natos suos, vel in avibus aquaticis qui ova extra aquas deponunt ‘).

2° nomine *carne* intelligitur aqua in qua carnes vel ossa animalium decocta sunt.

3° nomine *lacticiniorum* comprehenduntur lac, butyrum et caseus.

4° nomine, *quorumlibet condimentorum* intelliguntur butyrum, niargarina quam vocant et similia †.

5° nomine *adipis* comprehenditur adeps cuiusvis generis animalium ‡ etiam, ut videtur, laridum liquefactum, utpote adipi aequiparandum 4).

104P — Resolutiones. 1° Permittuntur pisces, ranae, limaces, testudines, conchae, eaque amphibia quorum sanguis frigidus est; sechma vero consuetudine legitima non licet comedere lutras, castores, fulicas, laros marinos, cum sanguinem calidum habeant (n. 1011).

2° Frustula laridi edi possunt, si pergunt esse pars condimenti; prohibentur vero si separata sumuntur. Neque sunt inquietandi qui oleo utuntur in quo frixa fuit caro s).

3° Pro cibis vetitis habenda videntur ea genera *peptonum*, quae ex carnibus proveniunt, quum nihil aliud sint quam partes nutrientes carni, chemico processu factae digestibiles. Ita Antonelli, II, n. 868; Marelli, » 1227; Prümmer, II, » 663; Lehmkuhl, I, » 1158 *nota*. Aliis usus eorum videtur. Ratio ipsorum est quia *peptones* usu vulgari carnis nomine non veniunt nec carnis saporem habent. Ita Génicot, n. 142; Vermeersch, III, » 873. Sed non ad saporem sed ad originem videtur attendendum; nec ex eo quod nomen speciale habent, sequitur quod non caro aestimantur.

4° In dubio serio de origine carnali nonnullorum ciborum libertas possidet.

1042. — Quaestiones. Quaer. 1° An liceat vesci cibis quae sub nomine *condimenti* veniunt, sed non per modum condimenti.

Resp. Affirm, et quidem certo ita vesci licet iis condimentis quae ab adipe distinguuntur, uti butyrum et similia: verum etiam satis probabiliter idem dicendum videtur de condimentis ex adipe. Lex enim non distinguit: neque obstat quod lex unice verbum *condimenti* adhibeat; hoc enim ex eo explicari potest quod isti cibi ordinarie non nisi per modum condimenti adhiberi solent .).

*) Cfr. Mure. n. 1227; Coronata. *De loci* ei temp. itacria*, n. 297.

b Cfr. S. Off. 5 Sept. 1900 (A. S. S. XXXIX. p. 455).

b Cfr. S. Off., 25 Mart. 1895 (A. S. S. XXVIII. p. 570).

‘) Cfr. A. K. St. (1917). p. 307; A. A. S. III. p. 207; Anet. In ed. 8. lib. 4. n. 27. 5°.

4) Cfr. S. Poenitentia 17 Nov. 1897 (*Ami du Clergi* (1914), p. 281); Gaudè n. 1011.

.) Cfr. A. K. St. (1917), p. 308.

FORMA ABSTINENTIAE ET IEI'NII

Quaer. 2° .1« IUS ex carne saltem yer modum condimenti adhiberi possit.

Resp. Negandum videtur, quia si talis usus iuris ex carne permissus esset, lex id diserte declarare debuisset, praesertim quia ius ex carne magis aestimatur quam adeps animalium atque maiori etiam vi nutritiva gaudet. Adde etiam antea concessum quidem fuisse cibos condire adipe, sed numquam iure carnis. Hinc non licet vesci cibus liquidis seu iusculis (bouillon) quae ex iure carnis praeparantur *).

Quaer. 3° .1« liceat uti pane adipe l in it o .

Resp. Affirmandum videtur, quia: a) satis probabiliter licet vesci adipe, etiamsi non fiat per modum condimenti (cfr. supra dicta in q. 1»); b) etiamsi hoc non liceret, saltem non apparet expressionem *condiendi* non posse extendi ad illum modum agendi quo condimentum non quidem cum cibus concoquitur, attamen mere secundarie adhibetur, atque in hunc solum finem ut cibum sapore augeat, c) accedit contrariam explicationem praesertim pauperibus nocere, ita ut praesumere liceat eam esse nimis rigorosam 5).

Articulus II.

Forma ieiunii.

1043. — Regulae. 1. Lex ieiunii praescribit ut nonnisi unica per diem comestio fiat; sed non vetat aliquid cibi inane et vespere sumere, servata tamen circa ciborum quantitatem et qualitatem probata locorum consuetudine (can. 1251, § 1).

II. Nec vetitum est carnes ac pisces in eadem refectione permiscere; nec serotinam refectionem cum prandio permutare (can. 1252, § 2).

Tria hic praesertim considerata sunt nempe, unica refectio, refectiuneula matutina et eollatiuncula vespertina, de quibus in distinctis §§ dicemus.

- § I. - U n i c a r e f e c t i o .

1044. — Unitas refectionis postulat: 1° *ne nimis protrahatur*; protrahere prandium probabiliter licet, usque ad duas horas ut plnres 1)1). censent (n. 1020, q. 5).

2° *ne interrumpatur*. Intermissio prandii per horae sesquiquadrantem non interrumpit illud, etiamsi nulla adsit causa.

Unde, si quis surrexit a mensa animo non amplius comedendi, potest iterum ad comedendum assidere, si prandium convivarum adhuc durat. IntennixMo vero per horam, sine causa, procul dubio interrumpit prandium. Secus, si quih aliquo negotio intercipitur; imo tunc neque per duas horas interrumpitur, quando quis non sufficienter se refecit; (piia Ecclesia non intendit aliquem obligare ad diem sine sufficiente refectione transigendum (//. 1020. 7. 3 ot 4; H. A., n. 10).

1045. — Quaestio. JW *unica refectio hora determinata sumenda sit*.

Praenotandum. Quum refectionis dilatio multum conducat ad mortificationem camis, semper ab Ecclesia taxata fuit refectionis hora.

Prioribus Ecclesiae saeculis, hora solvendi ieiunium extra Quadragesimam erat nona, id est, tertia pomeridiana; intra Quadragesimam protendebatur usque ad solis occasum. Saeculo 13° mos invaluit ut omnia ioiunia indistincto solverentur hora nona, seu tertia pomeridiana. Successu vero temporis, quia vires humanae tam diuturnam abstinentioniam aegre tolerarunt, ex communi Eccleeiai) consuetudine refectio circa meridiem, etiam in Quadragesima, coepit institui. Huic consuetudini iam receptae omnino standum erat, ita ut ante illam horam, moraliter sumptam, refectionem sumere non liceret. Ita quoque edixit Boned, XIV (onstil. Si *fraternitas* 8 Iulii 1744, ad III. inserta Constitutioni *Libentissime*, 10 Iunii 1745 post § 8 (S. TI10111.. II-II. j. 147, a. 7).

Porro, ultimis temporibus communius asserebatur iuxta vigentem consuetudinem horam non pertinere ad substantiam ieiunii, sed esso conditionem accidentalem. Alii vero cum S. Alfonso contendebant eam sicut antea pertinere ad substantiam praecepti ideoque notabilem anticipationem per se esse peccatum grave: praeceptum enim antiquum possidet neque eius cessationem satis demonstratam reputabant (n. 1016. ed. («audô; 11. A., n. 21) '). Quibus praenotatis:

Jiesp. Dist. 1° Satis certo non iam videtur pertinere ad *substantiam* ieiunii ut unica refectio sumatur tempore meridiano, neque ideo hoc tempus sub gravi observandum est. Ratio est, quia Codex iam non expresse horam refectionis statuit : insuper, hoc eo facilius admittitur, quo iam antea phires ex consuetudine legem ita accipiendam esse tradebant.

2° Nihilominus tempus illud videtur adhuc eatenus pertinere ad *integritatem* ieiunii, ut ille qui sine iusta causa iam mane refectionem principalem sumeret, peccatum veniale committeret. Ratio est, quia ipso Codex id insinuare videtur, *aliquid tantum cibi* mane et vespere atque solius serotinae refectionis cum prandio commutationem diserte permittens. Saltem dubium est, utrum tempus tamquam pars integrans prorsus revocatum sit; in (pio casu ipse Codex docet revocationem non esse praesumendam, neque a veteri iure recedendum (can. 23; 6, 4°). Semper tamen refectio iam hora undecima sumi potest, quia hora meridiana moraliter sumenda est †, atque in supputanda hora stari potest *communi usui* loci, vel etiam loci tempori aut *locali* sivil vero sive medio, aut *legali* sive regionali sive alio extraordinario (can. 33, § 1)3).

*) Cfr. Anet. in praec, cd., *lib.* IV. n. 10. II; Maro n. n. 1231.

*) Cfr. A. K.St. (1917). p. 371.

’) Cfr. «upra n. 1(19. 7. 3; V. K. St. (19010, p. 191; (1920), p. 1. IIS.

§ II. - Refectiuncula matutina.

1046. — Ille notu: 1° Hodie ex consuetudine omnibus permittitur mane ad ientaculum frustulum panis sumere, dummodo tota nutrimenti quantitas duas uncias seu circiter 60 grammas non excedat. Quam consuetudinem S. Poenit. 21 Nov. 1843 approbavit. Cfr. tamen *Scholion* in line ». 1017.

2° Ex sententia 1)1), licet iusta de causa commutare refectiunculam matutinam cum coenula, sumendo hanc mane, illam vero tempore vespertino (». 1024).

3° Si cui praeterea per diem aliquid instar medicinae sumere opus esset ad debilitatem depellendam, ad invalidant digestionem, ad vocem conservandam, ad auferendum oris foetorem, sicut obtinet per electuaria seu cupedia (conserves) ex electis rebus (v. g. ex saccharo et iunipero) confecta, DI), communiter aflirmant hoc semel sumere fas esse; non tamen ultra unciam seu 30 grammas, ne secus ad materiam gravem deveniret, ut dicetur infra ». 1054, 3° (n. 1018, 1019; II. A., ». 11) »).

Haec doctrina iis imprimis convenit, qui, adhibito hoc praesidio, possunt ferre ieiunium. quod aliter non ferrent.

1° Polus non frangit ieiunium. Ratio est, quia nullo iure prohibetur.

Intellige verum potum, qui nempe ex se destinatus est ad sitim extinguendam vel cibos digerendos, etiamsi aliquantum nutriat, ut est v. g. vinum, sicera, eerovisia, cotlea. then; non autem illos liquores, qui rationem cibi habent, uti lac. oleum, iusculum. ehocolatum (m. 1019, 1022, 1023; S. Thom., II-II. c. 147. c. 1. β ad 2 *).

Similiter non licet comedere fructus, ut poma, pira, melones, uvas, etiamsi quis solum succum doghitiat; quia rationem cibi habet (n. 1021; II. A., n. 12).

§ III. - COLLATIUNUULA VESPERTINA.

1047. Antiquitus, praeter unicum comestionem, nulla alia permittatur. Tractu temporis introductum fuit frustulum cibi sumere in modum medicinae m. potus noceret. Postmodum. verisimiliter quando refectio circa meridiem institui coepit, consuetudo invaluit ut etiam ad nutritionem modicus cibus Muneretur, qui coenula evasit. Quantitas autem et qualitas huius coenulae iterum

1) c. 1. II-II, 'in. 117. a. fi ad 3.

-) Disputatur quidem de chocolate: S. Atlonsiui n. 1023, negat cum vpi potu posse reputari. c. 1 quod vere nutriat: nllillhondnus permittit olus sumptionem, *ratione* consur/io/ons, *nanti in 'Tit et in modica qiumlitale*, notnpo una uncia et dimidia eum aqua in cyathis ordinariis. Sed hac admisceri nequit.

ex consuetudine pendebant, secundum aestimationem gravium Doctoruni. Ita cum communi sententia Benedictus XIV in Const. *Si Fraternalis*, 8 Iulii 1744 ad II (n. 1025). — Porro hanc doctrinam Codex suam fecit. Unde:

T. Quoad QUANTITATEM cibi, plures dicunt ex consuetudine permitti quartam partem refectionis ordinariae; sed, quum haec regula vaga nimis sit, melior est regula uniformis aliorum communiter hodie recepta, qui asserunt permitti octo uncias, i. e. circiter 210 grammas, idque respectu omnium, etiam eorum, qui tali coenula ad saturitatem reficiuntur. Si quis vero maiori nutrimento opus habeat, poterit hoc pondus paulum excedere, (cfr. etiam *Scholion* in fine huius numeri).

¶ In vigilia Nativitatis Domini, ubi viget consuetudo, quantitas dupla permittitur ob Solemnitatem et Officium nocturnum (n. 1025).

TT. Quoad QUALITATEM, probata locorum consuetudo saepe cognosci poterit ex statutis dioecesanis vel litteris quadragesimalibus; generatim quidem in pluribus regionibus vetiti esse solent cibi valentiores, uti ova et laeticinia; permittuntur vero pisciculi vel modicum piscis (n. 1026-1028; II. A., n. 17). In nonnullis regionibus etiam parum casei, imo unum alterumve ovum permittitur. Cfr. Prümmer, II, ». 656; Coronata, l. c., n. 302; Verineersch, III, A. 873; N. K. S. 1025, p. 22.

Usus autem *carnis*, etiam iis diebus ieiunii quibus abstinentia non urget, ieiunantibus extra refectionem principalem per se non videtur permissus, cum caro etiam inter cibos valentiores reputanda sit. Dicimus *per se*, id est, seclusa consuetudine contraria, forte postea praevalitura. Qui vero non tenetur ieiunare, sive quia dispensatus est. sive ob aliam quancunque causam, potest pluries per diem carnes edere ').

SCHOLION

De quantitate cibi in refectione et collatione vespertina.

Secundum aliquos multi illi qui hodie in nonnullis regionibus ob laborem vel complexionem per se quidem exempti non sunt, sed tamen ad rite obeunda status sui officia, puta studia, maiori indigent cibi quantitate, sive vespere, sive imprimis mane eam quantum necesse est, sumere posse videntur,

*> Cfr. N. K. S. (1017). ». 371. 371; (1918). p. 57; Coronata, *De Dignitate Temp. Sacris*, n. 302. Confirmatur in textu, ex eo quod Em. Praes. Comm. Cod. Int. die 28 Oct. 1919 ad quaesitum utrum tuta consuetudine teneri possit doctrina, tradita ab aliquibus auctoribus, post Codicem in publicatum licitum esse diebus solis ieiunii edero carnes pluries in die, respondit: negativum. Cfr. N. K. S. (1919). p. 150. Porro in sessione plenaria huius Commissionis die 9 Dec. 1917 Emi. Patres mi quaestionem: *utrum aliquibus minoris sint momenti aut non nullum momenti rati habeant, solvi imssint ab Emo, Praeside Commissionis*, respondentes: affirmative. Cfr. // *Monitore Eccles.* (1920), p. 150,

quin idcirco legem ieiunii quoad substantiam laedant vel dispensatione indigeant; dummodo tamen refectiuncula vel collatiuncula ipsis non fiat plena refectio. Lex enim ieiunii ita accipienda videtur, ut saltem magna pars fidelium eam servare possit. Deberent tamen illi, si possunt, circa ciborum *qualitatem*, probatam loci consuetudinem sequi !).

Qua in re, a V^o Concilio Prov. Mecliniem^o anno 1937 celebrato a) atque a S. Sede recognito, haec sapienter decreta sunt:

« |o Ecclesia, praecipiendo ieiunium et abstinentiam vult ut fideles se exercent in peccatis expiandis, in refrenando appetitu inferiore et in carnis insolentia reprimenda. Qui linis, tam animae salutaris nec valetudini contrarius sed potius utilis, *oportet omnimodo praedicetur ac inculcetur*, praesertim cum in potissimi* mali socialis quo affligimus causis sensualitas merito recenseatur.

2° Lex ieiunii praescribit ut nonnisi unica per diem comestio fiat; sed non vetat aliquid cibi mane et vespere sumere... (can. 12*). Quoad ciborum *quantitatem* et *qualitatem* in his refectiunculis admissorum, *serrentur usus in nostris regionibus probati*.

3° Primarium legis ieiunii obiectum, scilicet unicam tantum plenam comestionem per diem, prae oculis habentes, *ne mutant fideles frustulum matutinum in ientaculum ner collationem vespertinam in eoenam*.

4° Eae ne proponantur legis interpretationes *quae eiusdem essentiam immutent*, sed neque eae *quae eius observationem reddant permultis practice impossibilem*; *modus humanus serrandi legem suadeatur, potius quam plerique fideles declarentur a lege immunes*.

5° I bi specialim de *quantitate* ciborum determinanda agitur:

a) salva conditione unicae plenae comestionis, ratio haberi potest *complexionis corporis, aetatis, occupationis personae ieiunantis, item durationis ieiunii*.

b) Generatim unicuique licebit tantam cibi quantitatem sumere quanta cuique necessaria est ad vitandam indispositionem quae ipsum impediat *quominus officia status convenienter adimpleri valeat*; et:

c) ex eo quod ieiunium *quadragesimale*. utpote longum et continuum, difficilius sustinetur quam ieiunia vigiliarum et quatuor temporum, *refectiunculae paulo abundantiores infra illud permitti possunt*.

6° Ita fas est sperare fore ut fideles ad spiritum mortificationis et poenitentiae redeant; cavendum est ne lex ieiunii. quae tam salutaris est quaequo exemplo Christi Domini doctrinaque Patrum ab exordiis Ecclesiae orta est, desuetudine pereat · 3).

Pro praxi haec accipe: 1° li qui probatam consuetudinem sat rigidam supra pro utraque refectiuncula indicatam servare valent, quin inde impediantur ab officiis status sui convenienter adimplendis, eam. ubi adhuc viget, servare tenentur, etiamsi inde incommodum famis persentiant; id enim observantiae legis

*) In boo sensu cfr. J/ni du Clityt (1921). p. 593; Enh. Lue. (1927). p. 207; V. /ft-r. thrul. (1930), p. 137; Sruolu ('atnlini (1930). p. 515; Perfler Munus (1937). p. 81; The Clcryy Review (1033). p. 125; A. K. St. (1933), p. 267; (1935). p. 312; (1918). p. 2-7. 45-53 ubi et ampla lltterotum. Contradicunt Periodica (1933), p. 60.; Merkelbarh. II, w. 951.

*) 7»7. 6. n. 68-70. DlvhUo textu** Concilii nnetm est,

*) Pn» Provincia l'ItnihvteiwI In Epistola iMMtornll 23 Inn. 1950 nb EpiMOputu tanquam hxitlinuH recognitus eM usus, vl culus n«l ivfertluixulinn et vollatluikulhui tantum cibi sumi poU-«t, quantum quh Imlliret ut quotidiana ofllcla et (Mx*upntion<M klhc irravl incommodo adimplere (KMsit. Practice nvuluritrr in Istis reflationibus non lloct sumi plus quam duae tertiae partes* elborum ecciis consumptorum, considerata eorum tam quantitate quam etiam qualitate; in specie <uqHT proscriptus manet usus camis. Cfr. Jnatcrf. AartsbiMl. (1950), Jh <

intrinsicum est. Cavendum igitur ne isti ad exemplum aliorum maiore cibi quantitate indigentium, mensuram sibi permissam excedant. Aliunde legi satisfariuit. etiamsi servata tali mensura ad satietatem reficiantur, ut iam S. Alfonsus (a. 1025) cum aliis pro coenula observabat.

2° Quantitas permissa vi ipsius consuetudinis iam olim vigentis salva legis etiam integritate tantisper augeri potest, (piando aliquis maiori eget nutrimento; sicut pro coenula iam tempore S. Alfonsi id attestantis (/i. r.), Docforce coinniuniter admittebant. Idem etiam ob causae paritatem pro refectiuncula matutina admittenda videtur. Hinc, qui tali modo legem integram servare possunt id etiam facere debebunt.

3° Si vero quantitas notabili modo agenda esset, lex prout nunc est, non amplius servatur ne quidem quoad eius integritatem. Neque ergo istis fidelibus stricte imponi potest ut «ese ad talem quantitatem coarctent; quamdiu scii, non datur alicubi consuetudo probata (piaie modum observandi legem in hoc sensu extensivo interpretatur. Attamen laudabiliter suadetur huiusmodi praxis, quo maiores numero fideles ieiunii beneficiis frumitur atque via ad novam consuetudinem probatam sternatur.

4° Consuetudo hic. a Codice intenta videtur non consuetudo sensu stricto quae quadraginta annos ad praescribendum requirit; sed sensu lato, quae vim suam accipit ab ipso canone 1251, (piando scii, auctoritas ecclesiastica eam semel expresse vel saltem tacite approbaverit. Caeterum per conniventiam Superiorum etiam consuetudo aliqua sensu stricto sumpta ante tempus pro praescriptione requisitum valida fieri potest; tempus enim illud requiritur solummodo pro consensu legali, non personali. Cfr. supra I, n. 209.

Caput II.

DIES ABSTINENTIAE ET IEIUNII

1048. — I. Potestas statuendi dies. Dies abstinentiae et ieiunii *universae* Ecclesiae communes *constituere, transferre, abolere*, unius est *supremae ecclesiasticae* auctoritatis. *Ordinarii* locorum *peculiares* suis dioecesibus seu locis dies abstinentiae et ieiunii possunt, *per modum actus tantum*, indicare (can. 1214).

II. Dies lege universali statuti. 1° Lex *solius abstinentiae* servanda est singulis sextis feriis (can. 1252, § 1).

2° Lex *abstinentiae simul et ieiunii* servanda est feria quarta Cinerum, feriis sextis et sabbatis Quadragesimae 1) et feriis Quatuor Temporum, pervigiliis Pentecostes, Deiparae in coelum Assumptae, Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini (can. 1252, § 2).

hi loci* nbl. <χ speciall diejOtdlbnio S. Scdfe, nbtd hient hi wibbntl dülw t uervnri ferln IV in n-urinl tcnchir nervii-e nlatlnentlnru *alterutra di* ad libitum*, remoto tamen Hctuidftlo. Itii S. C. (. 9 Fvbr. |921 (J. J. S. [19M J, p. J1). Cir. mipni n. 150, IH (nota).

3° Lex *soli* *ieiunii* servanda est reliquis omnibus Quadragesimae diebus (can. 1252, § 3). — Insuper, die qui consecrationem Ecclesiae praecedit, Episcopus consecrans et qui petunt Ecclesiam sibi consecrari, ieiunare debent. Cfr. can. 1166, § 2 *). Hoc ieiunium moderandum est secundum communem legem ieiunii ecclesiastici, prout declaravit C. C. I. 20 Iunii 1929 ad III *).

Nota. *Supputatio* diei abstinentiae et ieiunii facienda est a media nocte usque ad mediam noctem (can. 1246). In hac supputatione potest quis sequi non tantum tempus usuale, verum etiam tempus locale, verum vel medium, aut legale, regionale vel extraordinarium. Cfr. can. 33, § 1.

III. Dies in quibus lex cessat. Diebus *dominici* vel *festis de praecepto* lex abstinentiae, vel abstinentiae et ieiunii. vel ieiunii tantum cessat, excepto festo tempore Quadragesimae, nec pervigilia anticipantur (can. 1252, § I). Instaurato nunc novo ordine liturgico hebdomadae sacrae vi Decr. S. C. Rit. 16 Nov. 1955. abrogato ultimo commate can. 1252 § I, lex ieiunii et abstinentiae cessat media nocte *Sabbati Sancti* ').

1049. — Resolutiones. 1° Abrogata est lex abstinentiae in Sabbatis extra Quadragesimam vel Quatuor Tempora; ubi enim exsistebat, saltem ex consuetudine obligationem legis communis inducebat, ita ut etiam peregrini ad eam tenerentur*); iamvero lex universalis in Codice non memorata pro abrogata habenda est (can. 6, 6°).

2° Abrogata pariter est lex abstinentiae et ieiunii feria quarta et sexta Adventus, extra Quatuor Tempora; quum sufficienter characterem legis universalis prae se ferat, quippe quae quondam certo universalis fuerit atque, in desuetudinem prolapsa, in pluribus regionibus a S. Pontifice Clemente XIV de, novo introducta sit atque suffecta legi ieiunii universali abrogatae in nonnullis vigiliis⁵⁾. Accedit praxis Romae statim postquam canon 1252 vim acceperat, i. e. iam anno 1917 ·). huic doctrinae conformis.

3° Numquam viget lex abstinentiae, vel abstinentiae et ieiunii, vel ieiunii tantum diebus Dominicis sive extra Quadragesimam sive intra eam; neque diebus festis do praecepto extra Quadragesimam. Si vero

') Cfr. etl^{nm} ΓηηI. Horn.. /V Keel. Ik»!.; Coronata, l. rM n. 23.

*) .1. J. .S. (1929). p. 573.

3) Doer. rit. /i. 10. J. J. X. (1955) p. 811. Nonnulli Ordinarii petierant ut oblffntlo nMi-
nentine et Ieiunii In pervigilio Nativitati» Itamini et>*arvt a meridie. Porro. n<l dubium « nn et
quomodo expedit ronccdon* dh|»en*<atlonem n legv abHtlnrntiae et ieiunii In pervigilio Nativi-
tatto Itamini ». S. ('. Concilii 13 Nov. 1937 n^jtondit · N«xntivo. μ i i non vx|»edlrc*. et ud mentem.
Men» nutem e*t ut Onlinnril Nitaeant opportuni*. inxtnietlonibu» fidele» Inducere nd lu- commune
«ervnndum ·. Cfr. J. J.S*. (1938). p. |t»u. Vide Ibidem etl^{nm} mtlonca politionis ct nnlmadvrr-
Mone» In eam ftuda».

·) Cfr. Noldln, w. 074.

Δ) Brevi /ttlrrnu ctiritati. nnnno 1771.

ft) < fi. J. J.N. (1917). p. 175; Λ. Λ. Λ7., l. r.. p. 372-373.

dies festus S. Ioseplii, tamquam dies festus de praecepto incidat in feriam V Quadragesimae, eo die perseverat lex ieiunii; si in feriam VI vel Sabbato, perseverat lex abstinentiae et ieiunii. Confirmatur responso Comm. Cod. Intep. 24 Nov. 1920, *de abstin. et iciun.*, II (J. J. S'. (1920), p. 573).

4° Quando dies festus, qui ieiuniuni in vigilia habet adnexum, incidit in feria II, cessat ieiunium, ita ut illud non amplius anticipari debeat sabbato praecedenti, salvo tamen iure particulari. Cfr. Comm. Cod. hit., *loc. cit.*, ad I.

5° Lex abstinentiae diebus festis sub praecepto in universa Ecclesia servatis, sed in aliqua regione, ex concessione Sanctae Sedis suppressis, in illa regione perseverat; uti in Gallia in festis Circumcisionis, Epiphaniae, Immaculatae Conceptionis, Ss. Apostolorum Petri et Pauli. Confirmatur ex resolutione C. C. Int., die 17 Febr. 1918 (J. A. S. (1918), p. 170). Atamen Episcopus ex causa peculiari magni populi concursus potest dispensare (can. 1245, § 2; cfr. infra n. 1056).

1050. — Nota de iure particulari. In hoc capite atque in praecedenti explicata fuere ea omnia quae can. 1250-1252 tamquam ius universale edicuntur. Atvero, de iisdem can. 1253 statuit: «His canonibus nihil immutatur de induitis particularibus, de votis cuiuslibet personae physicae vel moralis, de constitutionibus ac regulis cuiusvis religionis vel instituti approbati sive virorum sive mulierum in communi viventium etiam sine votis » *).

Ca pu t III.

OBLIGATIO LEGUM ABSTINENTIAE ET IEIUNII

Dicemus: 1° de subiecto, 2° de gravitate obligationis legum abstinentiae vel ieiunii.

Articulus I.

Subiectum obligationis.

1051. — Regula. I. *Abstinentiae* lege tenentur omnes qui septimum aetatis annum expleverint (can. 1254, § 1).

> Indnltn pro IUpiiula. America Ijittinn, Inxnllx Philippin!. India orientali, ScoUn. vhlrsi. Apud Mnn\ I. w. 1217. I2IH. Pro Hiberni». In fwtn S. Pntrltl (17 Mnrtli) iinfertur obllimllo Ivhinll rI nbwtinvntliu-. Itn S. C. (.., 13 |U|9,

11. Lege *ieiunii* adstringuntur (mines ab expleto vicesimo primo aetatis anno ad inceptum sexagesimum (can. 1254, § 2).

1052. — Resolutiones. 1° Non adstringuntur lege abstinentiae pueri ante septennium, etiamsi usum rationis obtinuerint. Sed nec videntur adstringi hac lege pueri septem quidem annorum, sed qui usum rationis nondum obtinuerint: quum can. 12 diserte edicatur legibus mere ecclesiasticis non teneri eos (pii sufficienti rationis usu non gaudent; clausula vero huius canonis: *nisi aliud iure expresse caveatur* huc non spectat: primum quia reapse in can. 1251, § 1 nihil hac de re expresse aliter cavetur; dein quia clausula ad solum ultimum membrum canonis 12 referendum videtur, ita ut solummodo fieri possit, ut usum rationis assecuti iam ante septennium lege aliqua teneantur, ut reapse obtinet in legibus Communionis (can. 854, § 5) et Confessionis (can. 906); demum, (pria usum rationis nondum assecuti legis mere humanae subiectum proprie dictum esse nequeunt. Quare licet pueris etiam post septimum aetatis annum usu rationis carentibus, sicut amentibus, carnes ministrare l).

2° Etiam mulieres per se usque ad inceptum sexagesimum annum lege ieiunii tenentur. Quare iam sustineri nequit opinio quae a nonnullis (dim defendebatur, mulieres quinquagenarias per se excusari a ieiunio (n. 1037; 11. A., n. 25).

3° Vicesimus primus aetatis annus, sicut et septimus, ita computandus videtur, ut incipiat, (piando dies anniversarius plene transierit, ita ut obligatio incipiat a inedia nocte diei sequentis; item tempus obligationis ieiunii desinit transacto die anniversario quinquagesimo nono. Cfr. can. 34, § 3, 3°.

Articulus II.

Gravitas obligationis.

1053. — Principium. *Leges abstinentiae rei ieiunii obligant sub peccato mortali e.r* GENEKE suo. Ratio est, (plia res praecepta est opus virtutis in genere suo grave, homini ad salutem valde expediens. Constat insuper ex propr. 23 ab Alexandro VII damnata: ♦Frangens ieiunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia faciat, puta (pria non vult se subiicere praecepto ».

1054. — Resolutiones. 1° De gravitate materiae in esu carnis, levis materia censenda est buccella carnis, ut DD. aestimant (n. 1029; H. A., ». 20).

Cfr. .V. K. SI. (1917). p. 35I-3A5. 37A; Frrrrrr*. Comp. Throl. nuta. / . r.. n. 308.

η. Λ9». </ 1; Coro-

2° Quantum ad transgressionem, toties quis peccat, quoties in die comedit cibos vetitos; quia est praeceptum negativum et divisibile, obligans pro semper, seu incessanter (». 1030; II. A., ». 20).

3° Modicae comestiones, extra refectionem, eodem die coalescunt, ita ut, si plures simul sumptae gravem materiam attingant, graviter peccetur. Constat ex prop. 29, damn, ab Alexandro VII: «In die ieiunii qui saepius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in tunc comederet, non frangit ieiunium ». Secus enim forma ieiunii destrueretur.

4° Quod attinet ad materiam gravem in violatione ieiunii, plerique (DI), censent materiam levem esse quartam partem collatimiculae vespertinae, seu quantitatem non excedentem duas uncias *), i. e. 60 grammas (n. 1029, sub 3).

1055. — Quaestiones. Quaer. 1° Si quis culpabiliter sumpsit secundam refectionem, an graviter peccet sumendo tertiam.

licsp. Sententia communis et probabilior, contra paucos, negat; quia praeceptum unice refectionis est individuum; quapropter, hac forma ieiunii semel violata, ieiunium solutum est, nec amplius observari potest. Id tamen a veniali peccato excusari non videtur; quia contraria lini legis, qui est carnis mortificatio, quaedam est inordinatio.

Secus est de praecepto abstinendi a certis cibis, utpote quod dividuum est, prout diximus n. 105-1, 2° (n. 1030; II. A., n. 20).

QUAER. 2° Si quis vero inculpabiliter secundam refectionem sumpsit, an teneatur sub gravi abstinere a tertia.

Hesp. Controv. 1a Sententia probabilis affirmat; quia ieiunium materialiter tantum fregit; unde, cum primum ad legem ieiunii advertit, illam servare tenetur, ne formaliter laedat.

2a Sententia, quae communior est. et probabilior videtur, negat; quia etiam in hoc casu destructa est essentia ieiunii quantum ad unicam refectionem (n. 1030)s).

Quaer. 3° Quid tandem, si quis in die ieiunii, sive culpabiliter sive inculpabiliter, mane ientavit, an teneatur illo die ieiunare.

liesp. Affirm., si sine gravi incommodo possit; quia ieiunium adhuc quoad unicam refectionem servari potest (». 1020, q. I).

Hinc, si sumptum ientaculum fuit sufficiens refectio, contentus esse debet vespertina collatione postea sumenda; si non fuit sufficiens, ientaculum illud pro collatiuncula vespertina computare debet (Spor., Ir. 3. append., n. 21).

1) Icl est: uncia* antiqua*. Theologi aecutl Mint normam antiquae librae, quae 16 undarum cmt. Libra illa aequivalet circiut 180 grammis hodierni ponderi* denarii, «eu kllogrammac. Quantitatem elbi In violatione Ieiunii, et In mimptlonc coenulae, ad rertum pondue definire, necessarium est; hccuh enim magna confusio et dlssonslo oriretur In praxl.

) Poeteriils tamen S. Alt. In 11. A. (n. 20) sententiam benignam iam non vocat probabilem: atque dicit probabilium sibi videri quod si qui advertat postea obligationem, teneatur ad Ieiunium observandum «ne solvat illud formaliter . Cfr. etiam ('anf. <Hr., XII. n. 0; Maro, n. 1226; Gnudé in n. 1030 (nota editori*).

Caput IV.

SOLUTIO OBLIGATIONIS ABSTINENTIAE ET IEIUNII

Obligatio abstinentiae et ieiunii cessat aut propter dispensationem aut propter circumstantias ab eorum observantia excusantes. Unde dicemus: 1° de dispensatione in abstinentiae et ieiunii legibus, 2° de circumstantiis seu causis excusantibus.

*Articulus 1.***Dispensatio.**

1056. — **Regulae.** 1. **Non solum *Ordinarii* locorum**, sed etiam *parochi*, in casibus singularibus iustaque de causa, possunt*subiectos J; sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium. „atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia abstinentiae et ieiunii vel etiam utriusque dispensare (can. 1245, § 1).

II. *Ordinarii*, ex causa peculiari magni populi concursus aut publicae valetudinis, possunt totam quoque dioecesim seu locum a ieiunio et ab abstinentia vel etiam ab utraque simul lege dispensare (can. 1245, § 2). Magnus populi concursus habetur etiam per extraordinarium concursum fidelium unius tantum paroeciae ad festum in ecclesia celebrandum. Ita C. C. I. 12 Martii 1929 ad III (.4. J. N., 1929. p. 170).

III. In religione clericali *exempta* eamdem dispensandi potestatem habent *Superiores* ad modum parochi, quod attinet ad professos, novitios, aliosve in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmiae valetudinis (can. 145, § 3).

Hector Seminarii ad modum parochi videtur posse dispensare omnes qui in Seminario sunt, nisi aliter cautum sit. Cfr. can. 1368. — De caetero cfr. dicta supra ». 511. quae etiam hic valent.

1057. — Notanda. 1° Si causa *ex se* excusans est moraliter certa, per seipsum licite potest homo praecepti observantiam praeterire, praesertim quando consuetudo sic fert, vel non possit quis facile ad Superiorem

currere. Si causa est dubia, iniuncta cum periculo notabilis nocuenti sanitatis, respectu infirmi valde probabiliter idem resolvendum eat; cum praevaleat ius naturale conservandi sanitatem; BCclufiO-YCro tali periculo, sani debent ad Superiorem recurrere, qui habet potestatem dispensandi (n. 1032, 325; S. Thom. II-II, q. 117, a. 4).

2° Confessorius, licet privilegiatus, *dixpensare* non potest, *declarare* tamen valet adesse iustam causam excusantem. Praepositae quoque Monialium possunt in aliquo casu *declarare* Moniales subditas ad ieiunium non teneri (n. 1031, 1032).

3° Quum in familia adest aliqua persona dispensata a lege abstinentiae, non eo ipso potest paterfamilias hanc dispensationem ad caetera» familiae suae personas extendere, e. g. ob expensarum compendium; nam sola infirmitas et aliud rationabile impedimentuni eximere potest a lege abstinentiae. Ita rescripsit S. Poenitentiaria.

Vennntanien, si paterfamilias a lege abstinentiae dispensatus, *non potest* aut *non ruit* duo prandia praeparare, unum carniū et alterum ciborum licitorum, tunc potest filiis ac famulis permitti carnes edere. S. Poenit. 19 fan. 1834. Quocirca declaravit 27 Maii 1863: Ratio permissionis illius non est indultum patris, sed *impotentia*, in qua versantur filiifamilias, observandi praeceptum. Sufficit porro permissio facta a simplici Confessario ♦').

4° Litt. Apost. 7 Mart. 1924 Pius XI dispensationem a lege abstinentiae et, si quando occurrerit, ieiunii concessit iis omnibus, qui *Congressum Eucharisticum*, sive internationalem, sive etiam unius nationis, aut regionis, aut dioecesis adiverint, etiam durante itinere *).

Articulus 11.

Circumstantiae excusantes.

1058. — Circumstantiae seu causae excusantes sunt impotentia physica vel moralis: ad hasce reducuntur omnes aliae assignari solitae, ut labor, pietas. Quoniam vero excusati ab unica refectione non propterea ab abstinentiae praecepto solvuntur, et e converso, causas ab unaquaque excusantes singillatim expendemus.

Notat autem S. Alfonstis: « Doctorum auctoritas hae in re redundat in probabilitatem intrinsecam, cum agatur de re quae valde pendet ab aestimatione sapientum » (n. 1031 *in fine*).

Cfr. J..S..S... XXVIII. p. Hfl.
b Cfr. J. .i.s. (1021). p. 1ST.

- ('AI SAE EXCUSANTES A IEII MIO.

4Λ./5 v «iTTc

Tres causae, enumerantur: impotentia, labor, pietas; de quibus singulis dicamus oportet.

1. *Impotentia.*

1059. — Ob impotentiam *physicam* excusantur: 1° Infirmi, quibus ieiunium timetur notabile damnum allaturum esse. Pariter eonvalescentia, aut debiles, (pii semel alimentum sufficiens sumere non possunt.

2° Praegnantibus aut lactantibus; quibus imo non est permittum ieiuare, nisi uno alterove die, si mulier est robusta.

3° Pauperes, cibis ad unam integram ac iustam refectionem sufficientibus destituti. Unde valde probabiliter excusantur ii, qui non nisi panem et legumina, aut pulmentum habent; quia huiusmodi cibi sunt modicae nutritionis; quapropter eatenus sustentant eos, qui talibus obsoniis assueti sunt, quatenus pluries in die ad satietatem se reficere solent (n. 1033).

Ob impotentiam *moralem* excusantur: 1° Illi, quibus ieiuum affert gravem capitis aut stomachi dolorem; vel qui nisi coeuent, per notabilem noctis partem dormire aut calefieri nequeunt.

2° Milites, sive sunt in castris sive in hospitibus, ut DD. dicunt communiter.

3° Uxores, filii familias, qui ieiuando magnam paterentur virorum vel parentum indignationem; modo ieiuum non prohibetur in contemptum Religionis vel praecepti Ecclesiae. Item viri, si ieiuando evadam impotentes ad *reddendum* debitum, puta ob frigiditatem; vel si propterea non apti essent ad *petendum*, cum petitio requireretur ad avertendum periculum incontinentiae vel suspicionem in consorte.

2. *Labor.*

Circa hanc causam attendendae sunt sequentes regulae:

1060. — Regulae. T. Labor gravis corpus valde fatigans, ex officio rei ex iustitia causa susceptus, excusat a ieiuio. Ratio est, quia moraliter insociabilis est eum ieiuio, neque fuit intentio Ecclesiae per ieiunia impedire opera necessaria (n. 1011).

Π. Labor non multum fatigans, non excusat nisi eos, qui ob debilitatem vel aliam peculiarem circumstantiam sine magno incommodo illum ieiunantes exercere nequeunt (*n. 1011 in fine*).

IIΓ. Ubi labor *per se* excusat, utpote in se gravis, in dubio praesumptio stat pro exemptione a ieiunio. E contrario, ubi labor non *per se*, sed *per accidens* excusat, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personae vel gravitatem laboris accidentalem, in dubio praesumptio stat pro obligatione ieiunii, et ideo dispensatione opus erit ad excusandum (*n. 1049 in fine*).

Circa praemissa animadvertenda est prop. 30 damnata ab Alexandro VII; • Omnes oiliciales, qui in Republics corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione ieiunii; nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum ieiunio. Propositio ideo merito proscripta, quia nimis generaliter loquebatur.

1061. — Resolutiones. 1° Omnes artes mechanicae, quae exerceri non possunt sine ingenti corporis agitatione, a ieiunio excusant, lliusmodi artes laboriosas exercent: fosson^S^-, agricolae — lapuiicfflae — fabri lignarii, ferrarii, caementarii — suToresT'qui calceos qpnjciunt filo picato; non vero qui clavulis ligneis utuntur, neque^{cyu} 'cona scindunt — fullones — baiuli — vectores — nautae — remiges — cursores[^] pistores — coqui, qui plures dapes multis personis parant; secus, si pauca fercula parant, vel tantum praesident inferioribus ministris —jtvfiograplii praêiîun versantes, non vero typos componentes — famuli famulaeque, maioribus laboribus onerati, non vero levia dumtaxat servitia domus exhibentes — iter longum pedibus conficientes, etc.

* Pip.be auteni iidvertenduni, omnes_hos laborantes non excusari a ieiunio, nisi saltem per maiorem diei partem laborent (*n. 1041: II. A., n. 26*).

2" Non excusantur *per sç*: tonsores — sartores^{<<Zv-} et sartrices, nisi per multum tempus machina sarTorih suant, ita ut valde fatigentur — pictores — notarii et scribae — horologiarii, iis exceptis, qui magna horologia confidunt. fyd quaç construenda magnis viribus opus est — sculptores — fabri aurarii et argentarii, etc.

Per accidens istorum aliqui excusari poterunt, si ob complexionis debilitatem, vel ob extraordinarium laborem, non possent ieiunantes artem suam exercere sine magna difficultate (*n. 1011*).

1062. — Quaestiones. I. De opificibus. Qr a e r . 1" .In fabrij. *Suadeo robusti ut sine gravi incommodo ieiunarc valeant, tencanTu^ adieiunium.*

Resp, Nihilominus excusantur; tum ex usu communi, tum ex praesumptione, quia in praxi vix unus reponetur, qui ex huiusmodi labore non graviter relaxetur (*n. 1043; II. A., n. 32*).

Q u a e r . 2° An in *Quadragesima opifices excusantur a ieiunio iis diebus, quibus vacant a labore.*

Rcsp. Affirm., si uno alterove tantum die laborem intermittant; primo quidem die, ad reficiendam lassitudinem ex labore praecedentis diei, altero autem ad vires servandas pro labore subsequenti!» diei.

Quodsi *manifeste* possit quis illo biduo sine gravi incommodo ieiunare, ad id tenetur (m. 1011).

Quaer. 3" .1» *excusentur artifices divites qui diebus ieiunii laborem internitiere possunt.*

Resp. Negant nonnulli. Verum sententia communis affirmat; quia valde interest Reipublicae ut ieiunii causa artifices non intermittant artes exercere, quibus ex officio suo incumbunt (n. 1042).

1063. — II. De iter facientibus. *Quaer.* 1° *Quantum iter pedestre excuset a ieiunio.*

Hcsp. Requiritur: 1° ut iter commode differri nequeat. 2° Generaliter loquendo, ut iter sit. saltem quatuor horarum. Quod si via esset tam ardua, montosa, aut tempus tam asperum, aut viator tam debilis vel itineri non assuetus, ut sine magna difficultate ieiunare nequeat, ob has causas aliquando possit eum excusare iter etiam duarum horarum, vel minus. *Ita communiter* (n. 1047).

Quaer. 2° *An iter facientes equis rei rhedis excusentur a ieiunio.*

Resp. Damnata fuit ab Alexandro VII prop. 31: « Excusantur absolute a praecepto ieiunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant ». Oaeterum DI), communiter excusant eos, qui sic per phires dies itinerantur: nisi tamen constet eos sine magno incommodo posse ieiunare. Potest tamen aliquando iter etiam unius diei excusare, ob debilem complexionem, carentiam congrui alimenti, tempus asperum, viam arduam, vel si cum magna defatigatione agendum esset, ut cursoribus evenit (n. 1047).

Iter unius diei in viis ferreis excusare difficiliter poterit, nisi ob carentiam congrui alimenti; quia viae istae multo commodiores sunt.

3. *Pietas.*

1064. — Haec causa comprehendit opera religionis et misericordiae corporalia ac spiritualia, quatenus maioris boni sint quam ieiunium. Uniusmodi opera excusant a ieiunio, *quando ex officio vel ex iusta causa suscepta eum ieiunio componi nequeunt*, tametsi eaeteroquin propter mercedem Iterent (n. 1048, 1049).

IRnejOicusantU!.: 1" Peregrinantes pedibus ad loca sacra longinqua, si peregrinatio multum conferat ad gloriam Dei communemque populi aedificationem, aut magnum animae propriae profectum, simulque non possit commode differri. Quando vero peregrinatio iam suscepta fuit, et

interim «Lies ieiunii occurrit, non est obligatio intermittendi illam ut ieiunium servetur.

2° Ministrantes pluribus infirmis cum magno labore in Nosocomiis aut Monasteriis.

3° Concionatores, qui autidjē praedicant in Quadragesima: quia actio concinnandi est valde laboriosa, Lum_proptiir stiidium ad id necessarium, tum propter corporis agitationem. Et hoc maxime pro Missionariis valebit, qui diebus Missionis eum vehementiori agitatione concinnantur. Caeterum dei-et concion:rtores qinnes, (pii non verbo tantum, sed exemplo quoque praedicare debent, ut, quantum fieri potest, ad aedificationem populorum, ieiunia satagant observare, quemadmodum id faciunt qui perfectionis amantiores sunt.

An porro illi excusantur, qui solum ter vel quater in hebdomade conciones habent Affirmant multi, saltem si cum magno fervore concinnantur. Melius tamen dicendum id ab adinnetis dependere, nempe si ol» corporis agitationem et mentis applicationem tam debiles evadunt, ut ieiunium perferre nequeant, tunc excusari possunt.

4° Confessurii. Confessionum excipiendarum causa tum solum excusantur, cum extraordinarium laborem subeunt, nempe, si per maiorem diei partem Confessiones audiunt, et ipsi tam débiles sunt ut cum ieiunio non possint partes suas adimplere.

5° Cantores, sive musici in ecclesia, (pii ieiunium observando vocem amitterent, vel aliter non possent officium suum exercere.

6° Magistri superiorum scientiarum, quando magno studio et labore ad lectiones praeparandas indigent; non autem ii, (pii lectiones iam prius ordinatas ac saepius repetitas tradunt. Plures excusant etiam magistros inferioris disciplinae, si per quatuor horas in die docent.

7° Scholastici, si per maiorem diei partem necessariis suis studiis vacant.

8° Advocati et Indices, si magno studio ad causas defendendas, vel sententias ferendas indigent.

Illi omnes ergo tum solum excusantur cum ob debilitatem personae vel gravitatem laboris ieiunando partes suas implere non possent; ideo in dubio possidet obligatio ieiunii, et requiritur dispensatio ad excusandum.

Eadem ratione excusatur quicumque, cui necessarium est magnum studium, (pio postea aliis prosit, et quocum ieiunare sine notabili incommodo nequit; studiis enim dediti, licet non egeant, maiori cibi quantitate, eum labor sit mentis, opus, tamen habent .cilio frequentiori ob capitis seu systematis nervei fatiga!ionem (*n.* 1019; *U. A.*, w. 34).

Ultimo hic animadvertenda eat doctrina, quam tradunt complures DoctortM, nimirum: ei quis non habet caudam vero sufficientem, qua excusetur a ieiunio quadrageemali. et aliqua ratio ipsi probabilis et iusta videatur ob quam

tantum hic vel tor in hebdomade ieiunet, non est urgendus ad ieiunandum quotidie, sed in bona fide sua relinquendus, non secus forte omnia ieiunia culpabiliter omittat (m. 104! *in fine*). Idipsum etiam iis *contuli* potest, qui ob eiusmodi causam omnia ieiunia Quadragesimae omittere vellent, ut saltem aliquoties in hebdomade ieiunent.

§ II. - Causae excusantes ab abstinentia.

1065. — Iures indigent plus una refectione in die ieiunii; pauci vero cibis vetitis, nostro saltem tempore, quo lex abstinentiae in Codice iuris canonici magnopere mitigata fuit.

Excusantur tamen ob impotentiam: 1° Infirmi, et debiles, quibus sufficientes vires desunt, vel qui cibos licitos digerere nequeunt. Quodsi infirmitas nec ita certa nec gravis est, consulatur medicus timoratae conscientiae, si fieri possit, et licentia petatur a Superiore ecclesiastico.

2° Praegnantibus et lactantibus, si ipsae sunt debiles, vel infantulus infirmus est aut ei imminet periculum infirmitatis.

Pariter, quando praegnantibus vehementer appetunt carnes: quia, nisi huiusmodi appetitum expleant, nocumentum foetui imminet (*n.* 1033; Salm., *tr.* 23, *cap.* 2, *n.* 126).

3° Pauperes mendicantes, qui aliunde non habent quo satis reficiantur, possunt comedere cibos in eleemosynam acceptos (*n.* 1008).

4° Operarii, qui quotidie operam dant laboribus adeo arduis et stomachum defatigantibus, ut aegrotantium instar famem non experiantur cibosque fastidiant; cuiusmodi sunt qui in fodinis, vel in conflatoriis vitariis aut ferrariis vitam degunt.

5° Viatores, qui nonnisi cibos vetitos in hospitibus reponunt, neque alio facile divertere possunt. Serio tamen et instanter cibos licitos petere tenentur. In praxi casus iste compluries evenit culpabiliter; non enim desunt in civitatibus hospitia, in quibus cibi liciti apponi solent, aut saltem obtineri possunt. Excusari porro nequeunt ob humanum timorem, ob metum displicendi sociis, ob irrisiones, aliasque huius generis difficultates; nefas enim est erubescere Religionem.

6° Invitati ad prandium si praeter expectationem prandium ex vetitis epulis paratum inveniant, et sine gravi incommodo discedere aut a vetitis abstinere nequeant, quod plerumque continget; dummodo tamen absit contemptus Religionis. Sacerdos autem et Religiosus vix non darent, scandalum cibos vetitos comedendo.

TRACTATUS IL

ANNUA CONFESSIO ET COMMUNIO

S. Alf. lib. c. II. A. tr. 12.

Caput i.

ANNUA CONFESSIO

1066. — Regulae. I. Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis, idest ad usum rationis pervenerit, tenetur omnia peccata sua *saltem semel in anno* fideliter confiteri (can. 906).

Dictum est: 1° *Postquam ad annos discretionis, idest ad usum rationis pervenerit*. Aetas discretionis ea est, in (pia puer fidei mysteria necessaria necessitate medii pro suo captu percipit, ac discernere valet inter bonum et malum, atque ideo mortaliter peccare scit, quamvis septennium nondum attigerit (*lib. 3, n. 270; lib. 6, n. 666*).

2° *Tenetur*. Praeceptum illud quatenus est praeceptum confitendi, divinum est; sed est ecclesiasticum quoad determinationem temporis, ut docet (one. Trid. sess. 14, *cap. 5*. De praecepto divino cfr. infra *torn. Tl, n. 339*.

3° *Omnia peccata sua*. nempe mortalia; qui enim venialia tantum habet, sicut ex praecepto divino non obligatur per Confessionem statum gratiae sibi comparare, utpote in quo constitutus iam est. ita nec iure ecclesiastico confiteri tenetur.

Ecclesia enim non intendit novum praeceptum Confessionis condere, sed tantum designare tempus, ultra quod eam differre non licet iis. qui iure divino obligantur. Accedit, quod Trid.. *cap. 5 cit.* diserte asserit peccata venialia sine culpa taceri in Confessione posse; ergo, si «piis tantum venialium sibi conscius esset, confiteri in anno non tenetur. Deinde ipse canon 906 dicendo fideles teneri ad confitendum *omnia* peccata sua, indicat sermonem tantum esse de mortalibus; nam, fli comprehenderentur etiam venialia, tenerentur fideles illa omnia confiteri, quod certe falsum est (»». 667). Practice vero pauci per integrum annum a peccato mortali abstinebunt sine sacramenti sive Poenitentiae sive Eucharistiae susceptione etiam frequentiori.

4° *Saltem semel in anno*; proinde ex praecepto non est designatum certum anni tempus. Attamen, partim propter Sacram Communionem tempore Paschali in statu gratiae sumendam, partim propter receptam consuetudinem, Confessio peragi solet in Paschate. Exinde annus pro Confessione praescriptus, quamvis proprie a primo Januarii usque ad finem Decembris computandus esset, computatur ex consuetudine a Paschate ad Pascha; quem morem approbat et laudat Cone. Trid., l. c.

II. Praecepto confitendi peccatu non satisfacit, (pii confessionem facit *sacrilegam* vel *voluntarie nullam* (can. 907). Accedit ratio, quia praeceptum Domini exposcit Confessionem, qua Sacramentum suscipitur; ergo et praeceptum Ecclesiae, quod solum definivit tempus illius Confessionis. Propterea merito damnata est prop. 14 ab Alexandro VII: «Qui facit confessionem voluntarie nullam satisfacit praecepto Ecclesiae» (n. 672; II. A., n. 35).

III. Cuivis fidei integrum est *confessario* legitime approbato etiam alius ritus, *cui maluerit*, peccata sua confiteri (can. 905). Unde nulla habetur obligatio confessionem annuam peragendi apud proprium parochum vel in ecclesia parochiali.

1067. — Quaestiones. Quaer. 1° An *qui non implevit praeceptum intra annum, teneatur QUAMPRIMUM CONFITERI SEQUENTI ANNO*.

Resp. Negant plures; quia praeceptum confitendi est tempori affixum, sicut praeceptum ieiunii, audiendi Missam, (pio transacto, cessat eius obligatio.

Verum affirmat sententia communior et probabilior, quam S. Alf. sequitur; quia tempus ab Ecclesia affixum est ad urgendam impletionem praecepti divini, ne nimium differatur, minime vero ad finiendam obligationem, si non impleatur. Neque obstant exempla adducta ab AA. contrariae sententiae; in iis enim praeceptis habetur specialis ratio *temporis*, in hoc vero habetur ratio *frequentiae*, nimirum ut, licet Confessio possit differri per annum, non tamen ultra differatur (n. 668. 297. H. A., n. 36).

Quaer. 2° An *in huiusmodi eventu possit una Confessione praecepto utriusque anni satisfieri*.

Resp. Si (piis post peractam Confessionem in peccatum mortale labatur, tenetur iterum confiteri, ut satisfaciat praecepto posterioris anni; secus non tenetur. Alii tamen aliter (n. 699; II. A., n. 37).

QUAER. 3° An *interdum teneantur fideles anticipare Confessionem antequam annus compleatur*.

Resp. Affirm., si praevideant, fore ut, neglecta praesenti occa-

sione, non possint amplius toto anno confiteri, v. g. ob longam navigationem. Hæc ideo, quia præceptum obligat per totum annum; qui ergo non poterit illud implere postea, tenetur prius (II. A., ». 35).

I i

II

■

Capitulum II.

COMMUNIO PASCHALIS

1068. — Substantia præcepti. Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis, id est ad rationis usum, pervenerit, debet, *semel in anno, saltem in Paschate*, Eucharistiae sacramentum recipere, nisi forte de consilio proprii sacerdotis, ob aliquam rationabilem causam, ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum (». 859, § 1).

Dictum est: 1° *Postquam ad annos discretionis, id est ad usum rationis pervenerit*. Aetas discretionis ea est, in qua pueri fidei mysteria necessaria necessitate mediis pro suo captu percipiunt, atque latentem sub specie sacramentali Christum et firmiter credunt et reverenter adorant, ita ut ad altare possint devote accedere, etiamsi septennium nondum attigissent (cfr. can. 851, § 3, atque infra tom. II. ». 136). Expleto autem septennio pueri usum rationis habere præsumuntur (can. 88, § 3; efr. et S. C. Sac. 8 Aug. 1910 *).

2° *Debet*. Præceptum autem communicandi haud secus ac præceptum confitendi, divinum est: ecclesiasticum vero quoad temporis designationem. Obligatio gemini huius præcepti, quatenus impuberes gravat, in eos quoque, ac præcipuo recidit, qui ipsorum curam habere debent, id est in parentes, tutores, confessariuni, institutores et parochum (can. 860). De præcepto divino cfr. tom. II, n. 138.

3° *Eucharistiae sacramentum recipere*. Porro, præcepto huic non satisfacit per sacrilegam Communionem (can. 861). Ecclesia siquidem præcepit Communionem, quæ præceptum divinum impleat; eiusmodi autem est sola Communio digna. Unde merito damnata est ab Innoc. XI prop. 55: « Præcepto Communionis annuæ satisfacit per sacrilegam Domini manducationem ».

1° *Vixi forte de consilio proprii Sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum*: nimirum ob legitimum impedimentum, indicio Parochi vel Confessarii, potest Communio differri. Ita Suar., *De Euch., disp. 70, sect. 2. n. 5*; Lugo, *De Euch.,*

1) I. J. N. H., p. 577.

disp. 16, ». 64; *Salin.*, *tr.* 4, *cap.* 8, ». 18 et alii communiter (η. 297, *tert. sent.*).

1069. — Tempus implendi praeceptum. I. Paschalis communio fiat a *dominica Palmarum* ad *dominica in albis*: sed locorum Ordinariis fas est, si ita personarum ac locorum adiuncta exigant, hoc tempus etiam omnibus suis fidelibus anticipare, non tamen ante quartam diem dominicam *Quadragesimae*, vel prorogaro, non tamen ultra festum *sanctissimae Trinitatis* (can. 859, § 2).

II. Praeceptum paschalis communionis *adhuc urget*, si quis illud praescripto tempore, quavis de causa, non impleverit (can. 859, § 4).

1070. — Quaestio. *Si quis praevideat fore ut tempore paschali communicare non possit, an teneatur Communionem anticipare.*

Resp. Negandum videtur; quia, cum obligatio annuae Communionis currat a Paschate ad Pascha, illa Communio non esset impletiva praecepti, utpote facta ante tempus obligationis; quamobrem, si quis ob impedimentum praevisum anticiparet, et postea paschali tempore non occurreret impedimentum, teneretur denuo illo tempore communicare.

Certum tamen est, quod, *coepto* tempore paschali, si quis praevideat fore ut postea communicare nequeat, tenetur illico implere praeceptum; quia lex obligat ut intra tempus paschale impleatur, si fieri potuerit (n. 298; II. λ., n. 40).

Pariter tenentur fideles quantum fieri queat, impedimenta tollere, ut possint praecepto communionis annuae satisfacere; eum illud sit praeceptum divinum (n. 299; II. A., n. 41).

1071. — Locus implendi praeceptum. *Suadendum* fidelibus, ut huic praecepto satisfaciant in sua quisque paroecia; et qui in aliena paroecia satisfecerint, curent proprium parochum de adimpleto praecepto certiore facere (can. 859, § 3). Haec tamen eertioratio non per modum praecepti stricte dicti imponi videtur. Ita etiam Cappello, *De Sacram.*, I, ». 475; aliter Vermeersch, III, ». 405, cum verbum absolute positum: *curent*, iussionem, in casu levem utique, significet.

TRACTATUS III.

CENSURA ET PROHIBITIO LIBRORUM

S. Alf. lib. 1. tr. 2. App. III.

1072. — Ius Ecclesiae. Ecclesiae est ius exigendi ne libros, quos ipsa indicio suo antea non recognoverit, fideles edant, et a quibusvis editos ex iusta causa prohibendi (can. 1384, § 1).

Hoc ius fundatur in officio Ecclesiae tuendi veritatem christianam atque bonos mores. Unde omni tempore Ecclesia hoc iure usa est, praesertim vero inventa arte typographie» †. Ita piares libri in Indicem quemdam relati notabantur atque I'ius IV Const. *Dominici gregi* 24 Martii 1564 decem regulas Indicis publicavit. Haec statuta a subsequentibus Pontificibus aucta atque mutata fuere, usque dum Leo XIII Const. *Officiorum ac munerum*, 25 Ian. 1897 novas regulas generales atque die 17 Sept. 1900 novum Indicem promulgavit. Codex demum regulas Leonis XIII, aliquatenus mutatas, atque novo ordine digestas, sub titido *de praevia censura librorum eorumque prohibitione*, inde a can. 1384-1405, retinuit.

1073. — Obiectum horum canonum. Quae *sub hoc titulo* de libris praescribuntur, publicationibus, diariis, periodicis, et aliis *editis* scriptis quibuslibet applicentur, *nisi aliud constet* (can. 1381, § 2).

Sufficit ergo ut scriptum quodlibet, etiam tantum unicum folium seu pagella, *edatur*, ut materiam horum canonum constituat, nisi constet aliquem canonem determinatum tantum genus scriptorum respicere. Porro, scriptum editum est. quoties publici iuris est factum seu evulgatur, ita ut omnibus promiscue prostet: atque eo rasu parum referre videtur, utrum scriptum *typis* an alio modo editum fuerit; e contra non videtur ('ditum, quando typis est quidem impressum, sed ad usum privatum tantum destinatum').

Dicitur: *nisi aliud constet*; constare autem aliud potest aut ex natura rei, ex contextu scii, sermonis, aut ex positiva canonum dispositione, (fr. can. 1386, 1399, 1°. 5", 12°. — Liber autem, prout ab aliis scriptis

') Pin- XII. AlhH. 31 Mnll 1034 (1954]. p. 315». Cfr. IIUgirH. *Ikr hulcx* <br Crrbofrnm *Ihlchrr*.

·) Cfr, Vrnncvrecb, III. w. 890} Id., *de proh, rl crtut. libr.*, n, 10,

editis distinguitur, est « lucubratio litteraria certae molis et unitatis, modo mechanico multiplicata et in vulgus edita». Cfr. tom. II, n. 104(5).

1074. — Ordo dicendorum. Eodem ordine quo Codex dicemus: 1° de censura; 2° de prohibitione librorum, integros ordinarie canones referentes iisque, quoties utile videbitur, brevem explicationem subiungentes.

Ca p u t 1.

PRAEVIA LIBRORUM CENSURA

Censura de qua hic agitur definiri potest: Alicuius scripti recognitio atque aestimatio ex officio facta, de iis quae sub respectu doctrinae vel disciplinae ecclesiasticae eius publicationi obstare possent. Cfr. can. 1393, § 2. Differt a licentia quatenus ipsi praecedit atque licentia aliquando etiam sine censura praevia datur. Cum Codice vero uno titulo *de censura* etiam de licentia requisita agimus.

Dicemus: 1° de scriptis quae censurae praeviae subjicienda sunt seu de huius censurae *obicclo*, atque de licentia requisita (can. 1385-1392); dein 2° de *modo* quo censura exercenda sit (can. 1393-1394).

Articulus 1.

Obiectum censurae et licentiae requisitae.

Varia a Codice statuuntur, prout agitur sive de scriptis religiosis aut moralibus, sive de scriptis profanis edendis; sive de documentis ecclesiasticis aut liturgicis, sive domum de versionibus novisque editionibus publicandis. De singulis in distinctis §§ agemus.

§ I. - Censura scriptorum de re religiosa vel morali ATQUE LICENTIA PRO IIS REQUISITA.

1075. — Obiectum censurae. Nisi censura ecclesiastica praecesserit, ne edantur etiam a *laidis*: 1° Libri *sacrarum Scripturarum* vel eorundem adnotationes et commentaria;

2° Libri qui divinas Scripturas, sacram theologiam, historiam

ecclesiasticam, ius canonicum, theologiam naturalem, ethicen aliasve huiusmodi *religiosas ac morales disciplinas* spectant; libri ac libelli *precum, devotionis* vel *doctrinae insitulationisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae*, alique huiusmodi, quamvis ad fovendam pietatem conducere videantur; ac *generaliter* scripta in quibus aliquid sit quod *religionis* ac *morum honestatis* peculiariter intersit;

3° *Imagines sacrae* quovis modo imprimendae, sive preces adiunctas habent sive sine illis eduntur (can. 1385, § 1).

Nota, deficiente censura praevia libros vel imagines nequaquam eo ipso esse prohibita, sed eatenus tantum, quatenus aliqui libri infra (n. 108". 5°) ob huiusmodi defectum ipso facto prohibiti declarantur. Nota etiam pro *versionibus* sacrarum Scripturarum in linguam *vernaculam* observari debere (piae infra (n. 1079), ex can. 1391, statuuntur.

1076. — Competens auctoritas pro licentia danda. 1° Pro laicis vel clericis saecularibus: Licentiam edendi libros et imagines de quibus in numero praecedenti actum fuit, dare potest vel loci Ordinarius proprius *auctoris*, vel Ordinarius loci in quo libri vel imagines *publici iuris* fiant, vel Ordinarius loci in quo *imprimantur*; ita tamen ut, si (piis ex iis Ordinariis licentiam denegaverit, eam ab alio Ordinario petere auctor nequeat, nisi eundem certioorem fecerit de denegata ab alio licentia (can. 1385, § 2).

2° Pro religiosis. Praeter licentiam unius ex Ordinariis locorum, prout secundum dicta sub 1 pro laicis vel clericis saecularibus requiritur, *religiosi* licentiam quoque sui *Superioris maioris antea* consequi debent (can. 1385, § 3).

Dicitur *religiosi*; (pio nomine veniunt ii (pii vota publica nuncuparunt in aliqua religione, sive sit Ordo eum votis sollemnibus, sive Congregatio, cum votis publicis quidem, at simplicibus tantum (can. 188, 7°). Dicitur *Superioris maioris*; nomine autem Superiorum maiorum veniunt: Abbas Primas, Abbas Superior Congregationis monasticae, Abbas monasterii sui iuris, licet ad monasticam Congregationem pertinentis, supremus religionis Moderator, Superior provincialis, eorundem vicarii alique ad instar provincialium potestatem habentes (can. 188, 8°). Dicitur *antea*, idest antequam licentia edendi ab aliquo Ordinario loci impetratur.

§ II. - Licentia requisita pro scriptis de rebus profanis.

1077. — I. Quoad clericos et religiosos. Vetantur *clerici saeculares* sine consensu suorum Ordinariorum, *religiosi* vero sine licentia sui Superioris maioris et Ordinarii loci, *libros* quoque, (pii de rebus

profanis tractent, edere, et. in *diariis, foliis* vel *libellis periodicis* scribere vel eadem *moderari* (can. 1386, § 1) †.

II. Quoad omnes, etiam laicos. In *diariis, foliis* vel *libellis periodicis* qui religionem catholicam aut bonos mores impetere solent, *nec laici* catholici quidpiam conscribant, nisi iusta ac rationabili causa suadente, ab Ordinario loci probata (can. 1386, § 2).

Verbo *conscribant* haud comprehendi videntur annuntiationes quaelibet quibus v. g. mercatores in *diariis* merces suas commendant; quare pro ipsis tantum valent (piae supra (n. 106, // 3) de cooperatione ad prava scripta secundum ius naturale disputavimus.

§ III. - Censura et licentia requisita
PRO EDITIONIBUS DOCUMENTORUM ECCLESIASTICORUM.

1078. — I. Quae ad causas beatificationem et canonizationum Servorum Dei *quoquo modo* pertinent, sine licentia Sacrorum *Rituum* Congregationis edi nequeunt (can. 1387. Cfr. *Acta Ap. Sedis*, 1909, p. 238).

Dicta intelligenda eunt de solis actis officialibus atquo de solis causis adhuc *pendentibus*, non vero de causis iam *absolutis* (Cfr. Wernz, *lus Decret.*, III, n. 121, nota 99). Aliqui quidem cum Gennari † ea extendunt etiam ad causas iam absolutas; imo ad ea etiam quae non ex ipsius causae actis *officialibus* sed ex fontibus privatis, causa iam inchoata, adornata fuerint; verum hae extensiones practice non videntur sufficienter fundatae³⁾.

II. Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, folia, etc. in quibus earum concessionem continentur, ne edantur sine licentia *Ordinarii loci* (can. 1388, § 1).

Requiritur vero expressa licentia *Sedis Apost.* ut typis edere liceat, quovis idomate: a) *collectionem authenticam precum piorumque operum* quibus Sedes Apost. indulgentias annexuit; b) *elenchum* indulgentiarum *apostolicarum*; c) *summarium* indulgentiarum vel antea collectum sed *nunquam approbatum*, vel *nunc primum* ex diversis concessionibus colligendum (can. 1388, § 2).

Indulgentiae apostolicae sunt eae indulgentiae quas S. Pontifex crucibus, crucifixis, coronis, parvis statuicis et numismatibus annectere solet quaeque etiam alii sacerdotes ex facultate apostolica iis annectere valent (De iis cfr. *tom.* II, n. 1150«).

*) Hoc canone etiam prohibetur ne clericus vel religiosus sine debita licentia membrum sit coimnlsslonla pro reductione vel consilii Inspectionis vel similium consiliorum npnd diaria politini. Ita Ern. *PracR. Coram. Int. Cod.*, 3 Nov. 1928 (apud *Comm. pro relig.* (1929), p. 21).

3) *La Coalit. « Officiorum »* (1903), p. 91-95.

’) -V. *K. St.* (1908), p. 296.

·) Cfr. etiam *X.K.St.* (1906), p. 63; (1907). p. 303.

PRAEVIA LIBRORUM CENSURA

III. Collectiones decretorum Romanarum Congregationum rursus edi nequeunt, nisi impetrata prius licentia et servatis conditionibus a *Moderatoribus uniuscuiusque Congregationis* praescriptis (can. 1389). — Nota etiam prohibitionem Codici Iuris Canonici praefixam: «Nemini liceat sine venia S. Sedis hunc Codicem dentio imprimere aut in aliam linguam vertere».

IV. In edendis libris liturgicis eorumque partibus, itemque litaniis a Sancta Sede approbatis, debet de concordantia cum editionibus approbatis constare ex attestazione *Ordinarii loci* in quo imprimuntur aut publici iuris fiunt, (can. 1390). Praeterea pro editione requiritur toties quoties *licentia S. Rituum Congr.* cum adimplerone conditionum quae singulis vicibus ab Administratione Bonorum S. Sedis ferentur; ita ex decr. S. C. Rit. 10 Aug. 1916 ¹⁾).

§ IV. - Censura versionum novarumque editionum.

1079. — I. Quoad S. Scripturam. Versiones sacrarum Scripturarum in linguam *vernaculam* typis imprimi nequeunt, nisi sint a *Sede Apostolica* probatae, aut nisi edantur *sub vigilantia Episcoporum* et cum adnotationibus praecipue excerptis ex sanctis Ecclesiae Patribus atque ex doctis catholicisque scriptoribus (can. 1391).

Sensus huius canonis est versiones, etsi editas sub vigilantia Episcoporum, tamen huiusmodi annotationibus instructas esse debere, prout patet ex declaratione *Comm. Cod. lit.*, particulam scilicet, et copulative non disjunctive esso interpretandam (20 Maii 1923. VIII; .1. A. S., 1924. p. 115). Cfr. et Comni. *Pont. de re biblica*: 22 Aug. 1943 de usu variarum versionum privato et publico .1. .4. N°. 1943, p. 270.

II. Quoad omnia opera generatim. Approbatio textus originalis alicuius operis neque eiusdem in aliam linguam translationibus neque aliis editionibus suffragatur; (piare et translationes et novae editiones operis approbati *nova* approbatione communiri debent (can. 1391,

NOTA. Excerpta e periodicis capita seorsim edita novae editiones non censentur nec proinde nova approbatione indigent (can. 1392,

¹⁾ c. I. S. OUII). p. 371.

*Articulus 11.***Modus exercendi censuram 1).**

1080. — Modus instituendi examen. Ex praescripto Codicis: L^o In universis Curiis episcopalibus censores ex officio adsint, qui edenda cognoscant.

2° Examinatores in suo obeundo officio, omni personarum acceptione deposita, tantummodo prae oculis habeant Ecclesiae dogmata et communem catholicorum doctrinam quae Conciliorum generalium decretis aut Sedis Apostolicae constitutionibus seu praescriptionibus atque probatorum doctorum consensu continetur.

Ubi agitur de gratiarum et oblationum in piis ephemeridibus evulgatione, e decreto 8. C. Concilii 7 Iunii 1932 caveat Censor, ut enarrata quae sub gratiarum nomine exhibentur, ea prae se ferant credibilitatis signa, ut, omnibus prudenter perpensis, fidem mereri possint, atque insuper ut omnia inter gratiam obtentam et eleemosynam oblatam vel minima connexionis suspicio exulet; utque narrationes his praescriptis non congruentes, nonnisi sub generica indicatione gratiae acceptae et absque ulla facti expositione in vulgus edi permittant Ordinarii locorum et maiores religiosorum Superiores ·).

Dein S. Off. decreto 17 April. 1912·) etiam aliquatenus extendens sensum can. 1393, § 2 ·), statuit ut censores in approbandis *libris pietatis ac foliis precum* non tantum doctrinae puritati consulant sed etiam *sacri cultus (raritati*, ne contra decr. 26 Maii 1937 4) « *de novis cultus seu devotionis formis non introducendis* » genuinae pietati Christianae parum congruentia et insueta cultus seu devotionis genera inducantur.

3° Censores ex utroque clero eligantur aetate, eruditione, prudentia commendati, qui in doctrinis probandis improbandisque medio tutoque itinere eant *).

1° Censor sententiam scripto dare debet. Quae si faverit, Ordinarius potestatem edendi faciat, cui tamen praeponatur censoris indicium inscripto eius nomine. Extraordinariis tantum in adiunctis

·) Cfr. *Virtutibus et vitiis Canon. II. n. 727*; Cocchl. i. A. n. 01. Cfr. *Rncjrd. Pnamuli*, S. Svpt. 1007. IV.

*) Cfr. *A. A. S.* (1932). p. 211.

·) *A. A. S.* (1942). p. 119.

·) Cfr. Hürtli in *Irrid.* (1912). p. 291-291.

4) *A. A. S.* (1937). p. 304.

·) *Requiruntur* <<·η·χ·μ·H l·lnni*1, In rr rrrr i>rrili; itu <le<T. S. Off. 29 Mnrth 1911 (i. I.S. (1911 I. p. 121).

ac perquam raro, prudenti Ordinarii arbitrio, censoris mentio omitti poterit.

5° Auctoribus censoris nomen pateat numquam, antequam hic faventem sententiam ediderit (can. 1393, § 1-5).

1081. — Modus dandi denegandive licentiam. 1° Licentia, qua Ordinarius potestatem edendi facit, in scriptis concedatur, in principio aut in fine libri, folii vel imaginis imprimenda, espresso nomine concedentis itemque loco et tempore concessionis (can. 1394, § 1).

Videtur hic potius agi de licentia pro libris de re religiosa vel morali vel documentis ecclesiasticis edendis; non vero de licentia pro scriptis profanis aliquando requisita. Tunc ergo non opus est ut licentia in principio aut in fine libri imprimatur. Neque iam necessarium videtur in aliis casibus *nihil ohntat* addito nomine censoris licentiae praemittere l).

2° Si vero licentia deneganda videatur, roganti auctori, nisi gravi causa aliud exigat, rationes indicentur (can. 1391, § 2), *).

Caput II.

PROHIBITIO LIBRORUM

Dicemus: 1° de Superioribus quibus prohibitio librorum competit, 2° de denuntiatione et inquisitione pravorum scriptorum. 3° de effectu prohibitionis, 1° de libris sive ipso iure sive decretis particularibus prohibitis, 5° de facultate utendi libris prohibitis.

Articulus I.

Superiores quibus prohibitio librorum competit.

1082. — Ius et otlicium libros *e.r iusta causa prohibendi* competit:

1° *Supremae* auctoritati ecclesiasticae pro *universa* Ecclesia (can. 1395, § I); ita quidem, ut libri ab Apostolica Sede damnati ubique locorum et in quodeumque vertantur idioma prohibiti censeantur (can. 1396) *).

Pro llnlliindbi vi<!«* Hp<vlnl<* con<'<w*lon<* In A'. K. St. (1909). p. 220*221.

2) Cfr. CoiiMt. *Snlliritii ar provida* BvηM. XIV. 9 Iulli 1753 (in ln<l. Hbr. proh.)·

I) Noti* dncrctn (Inmnntloni* Ubmmiii <»t illArionim a S. Ofllrlo odita etiam Orientait* ad-trlnpir. Cfr. S. C. pro Ewl. Orient., 2Π Mull 1928 (.1. J..S.. p. 195).

2° *Conciliis particularibus et locorum Ordinariis* pro suis subditis (can. 1395, § 1). Ab horum autem prohibitione datur ad Sanctam Sedem recursus, non tamen in suspensive (can. 1395, § 2). Dicitur insuper *pro suis subditis*: unde talis prohibitio per se non respicit exemptos nec peregrinos; per accidens vero exempti et peregrini ea aliquando teneri possunt ad praecavendum scandalum ¹⁾.

3° *Abbati monasterii sui iuris et supremo religionis clericalis exemptae Moderatori*, cum suo Capitulo vel Consilio, pro suis subditis; imo, si periculum sit in mora, etiam aliis *Superioribus maioribus* cum proprio Consilio, ea tamen lege ut rem quantocius deferant ad supremum Moderatorem (can. 1395, § 2).

Articulus II.

Denuntiatio et inquisitio scriptorum nocivorum s).

§ I. - Den u n t i a t i o .

1083. — I. *Omnium fidelium* est, maxime clericorum et in dignitate ecclesiastica constitutorum eorumque qui doctrina praeclant, libros quos perniciosos indicaverint, ad locorum Ordinarios aut ad Apostolicam Sedem deferre; id autem *peculiari titulo* ad Legatos Sanctae Sedis, locorum Ordinarios, atque Rectores Universitatum catholicarum (can. 1397, § 1).

II. Expedit, ut in pravorum librorum denuntiatione non solum libri inscriptio indicetur, sed etiam, quantum fieri potest, *causar exponantur* cur liber prohibendus existimetur (can. 1397, § 2).

III. lis ad quos denuntiatio defertur, sanetum esto *denuntiantium nomina secreta* servare (can. 1397, § 3).

§ II. - I n q u i s i t i o .

1084. — T. Locorum Ordinarii per se. aut, ubi opus fuerit, per sacerdotes idoneos *vigilent* in libros, qui in proprio territorio edantur aut venales prostent (can. 1397, § I).

1) Cfr. Vermccrach, III. SOS; Id.. *Dr proh, ri cen**. *litr.*, n. (14 in *flnr.*

*) Cfr. Dedar. 8. Offldi IT Aprllin 1943 (.I.A.N. (1943). *p.* 144).

II. Libros qui *subtilius* examen exigant vel de quibus ad salutarem effectum consequendum supremæ auctoritatis sententia requiri videatur, ad *Apostolicæ Sedis* indicium Ordinarii deferant (can. 1397, § 5).

Articulus III.

Effectus prohibitionis.

1085. — Regulae. 1. Prohibitio librorum id efficit ut liber *sine debita licentia* nec *edi*, nec *legi*, nec *retineri*, nec *vendi*, nec in aliam linguam *verti*, nec ullo modo cum aliis *communicari* possit (can. 1398, § 1).

II. Liber quoquo modo prohibitus *rursus in lucem edi* nequit, nisi, *faciis correctionibus*, licentiam is dederit (pii librum prohibuerat eiusve Superior vel successor (can. 1398, § 2).

1086. — Resolutiones. 1° Illicitum est librum prohibitum eum alio libro commutare, aliis donare, restituere, commodare, apud alium deponere; imo etiam textum libri prohibiti aliis *praelegere* vel pro aliis *exscribere*, etiamsi lector vel scriptor facultatem legendi libros prohibitos habeat; talibus enim modis agendi liber cum aliis *communicatur* *). Non tamen videtur illicitum, iusta de causa et debitis cautionibus adhibitis, *materiam* alicuius libri prohibiti aliis exponere vel unam alteramve sententiam praelegere.

2° Illicitum est legere vel eas partes libri prohibiti, *quæ innocuæ sunt*, omissis iis, quæ causam prohibitionis constituunt. Attamen, si hæ partes ex libro expunctæ fuerint, ita ut iam nullatenus legi possint, lectio partium innocuarum permitti posse videtur (cfr. S. Alf., *lib.* VII. n. 283). Ordinarie vero id tantum obtinebit in iis libris qui *ipso iure* prohibiti sunt; (pioad libros enim qui decretis particularibus damnantur, saepe nescitur causa completa damnationis *).

3° Obligatio singulorum effectuum prohibitionis est per se et *ex genere suo gravis*; quia singulorum materia per se est gravis; agitur enim de gravibus periculis fidei vel morum a populo christiano avertendis. Attamen, quum materia non sit individua, dari potest *parvitas materiae*, ita ut aliquando veniale tantum peccatum committatur, legem ecclesiasticam leviter tantum infringendo; ut si quis pauca tantum eaque non graviter periculosa legat.

Quanta vero lectio sit sufficiens ad peccatum mortale constituendum,

b Cfr. Cocchl. *Comm.*, *Constitutum*, VI i. h. c., n. 07,

2) Cfr. A. K. St. (1903), p. II9.

regula generali definiri nequit, sed prudenter aestimandum est: praesertim quidem *ex* natura eorum quae leguntur: dein etiam ex maiori miuorive gravitate ipsius prohibitionis ecclesiasticae, attenta materia libri aliisve adiunctis. Unde secundum S. Alfonsum aliquando etiam grave peccatum committi potest legendo paucas tantum lineas, sed in quibus doctrina continetur quae directe est contra fidem, in quantum in ipsis posset esse periculum perversionis. Secus, si liber esset principaliter de materia indifferenti; tunc enim, legendo etiam paginam, excusaris a mortali, si nullum ibi legas errorem (*lib.* VII, n. 281) *). Pari modo excusant a peccato mortali contra legem Ecclesiae eum qui librum prohibitum retinet per breve tempus, v. g. uno vel altero die; imo aliqui eum omnino excusant etiamsi diutius retineret, sed cum intentione librum tempore opportuno tradendi Superiori vel habenti licentiam (*lib.* 1, *App.* III. *cap.* 5, n. 11; Croix, VII, n. 351).

Articulus IV.

Quinam libri sint prohibiti.

Libri perniciosi aut ipso iure aut «iceretis particularibus prohibentur. De utraque classe distincte agemus.

§ I. - Libri ipso iure prohibiti :).

1087. — Ipso iure (canone 1399) prohibentur:

1° Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum *sacrae Scripturae*, «dum Ecclesiae Orientalis, *ab acatholicis i/iibuslibct publicatae*; itemque eiusdem versiones in quamvis linguam ab eisdem confectae vel editae »);

2° Libri quorumvis scriptorum, *hacresim vel schisma* propugnantes, *aut ipsa religionis fundamenta* quoquo modo evertere nitentes:

Notandum: «) *Propugnare* non est mere asseror» sed rationibus tuori. /») Religionis *naturalis* fundamenta sunt exsistentia Dei vivi, creatio mundi, immortalitas animae. Religionis *revelatae* fundamenta sunt motiva credibilitatis, puta prophetiae, miracula. Scriptura sacra, Ecclesia catholica, Romanus Pontifex, et praecipuo divinitas Christi, c) Opere publici iuris facto *editores* librorum apostata-

Cfr. *V. K. St.. I. c.. p.* 121.

*) Recolo diota eupni (n. 1073). iuxta quae dicta In hoc tituli» de *libro*, etiam alitu scripti- editis applicanda sunt, nisi aliter constet. Note.* non tantum can. 1396, verum etiam hunc can. 1399 valere etiam pro Orientalibus. Deci. 8. C. pro Eccl. Orientali (alne data) In J..I.S. (1911). p. 25.

’) Cfr. Monitum S. Officii luu· ile re In I. J..S-. (1925). p. 137.

tarum, haereticorum et achiumaticonun qui *apottaeiam*, *hacrc»im*, »*chi*ma* propugnant, iteuiquun eoedom *defendentes*, aut *scienter* eino debita licentia *legentes* vel *retinente**, in *excommunicationem* Sedi Apoetolicao *speciali modo* reservatam ipso facto incurrunt (cati. 2318. § 1. Cfr. infra *tom. II*, *n.* 1046).

3° Libri qui *religionem aut bonos mores*, data opera, impetunt;

Dictio *data opera* idem significat ac *de industria, consulto*; differt a dictione *ex professo*, quae significat materiam aliquam *copiose* tractari. Libri qui bonos mores impetunt, sunt v. g. isti qui neo-malthusianisinum propagant.

•1° Libri *quorumvis acatholieorum*, qui *ex professo de religione* tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri;

Notandum: *n)* *Ex professo*; ad quod opus non oet ut argumentum libri sit ile religione, sed satis est in oo notabiliter tractari de religione, non obiter. *↳)* *De religione*, nempe de S. Scriptura, de theologia dogmatica aut morali aut ascotica, <le liturgia sacra, de iure canonico, et de historia si multum agit ile religione (fih. 7, *n.* 283; II.'A., *tr.* 19. *n.* 57).

5° Libri *sacrarum Scripturarum* vel eorundem adnotationes et commentaria, atque versiones sacrarum Scripturarum in linguam vernaculam: itemque libri ac libelli qui *novas* apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula enarrant, vel qui *novas* inducunt *devotiones*, etiam sub praetextu quod sint privatae — *si editi fuerint non servatis canonum praescriptionibus* (cfr. supra *n.* 1079 et ». 1075) *);

Auctores et editores qui sino debita licentia *sacrarum Scripturarum* libros vol earum adnotationes aut commentarios imprimi curant, incidunt ipso facto in *excommunicationem* nemini reservatam (can. 2318, § 2. Cfr. infra *tom. II*. *n.* 1075).

6° Libri qui quodlibet ex *catholicis dogmatibus* impugnant vel derident; qui *errores ab Apostolica Sede proscriptos* tuentur: qui *cultui divino* detrahunt, (pii *disciplinam ecclesiasticam* evertere contendunt, et qui data opera *ecclesiasticam hierarchiam*, aut *statum clericalem rei religiosum* probris alliciunt;

7° Libri qui cuiusvis generis *superstitionem*, sortilegia, divinationem, magiam, evocationem spirituum, aliaque id genus docent vel commendant (cfr. supra *n.* -116 *sq.*),

S° Libri (pii *duellum* vel *suicidium*, vel *divortium* licita statuunt, <pii de *seclis massonicis* vel aliis eiusdem generis societatibus agentes, eas utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt (cfr. supra *n.* 581, 566).

) Exemplum qiioid nova apparitione* et rnvelatjonea: cfr. S. Off. 18 lunll 1034 (J.J.N. XXVI (1931 J, p. 433). <'fr. et <hwT. S. Off. 20 Mali 1937 do nuvb» cultus wu devotionis fonni* non Introducendi* deque Inoliti* in ro abuxlbu* tollendi* (.1. J.N., p. 301). Exemplum habra* In i|œr. S. Off. 12 l»<v. 1939 (J. A, S. |1910|. p. \$4).

9° Libri qui res *lascivas* seu *obscenas* ex professo *tractant*, *narrant*, aut *docent* (cfr. supra n. 642) ‘).

Nomine istorum librorum veniunt illi, qui ad morum corruptionem tendunt; non autem qui scientiae gratia haec argumenta versant, qui quidem iusta de causa et remoto periculo legi possunt. Porro res *lascivae* seu *obscenae* sunt eae res quae visae de se appetitum venereum excitant. *Tractare* est ita de iis agere ut excitetur libido; *narrare* est ea tali modo describere vel historice referre; *docere* est practice exponere quibus variis modis peccata contra sextum praeceptum patrari possint. Quid sit *er professo* vide supra sub 4. De libris obscenis classicis cfr. supra I, n. 042; Wernz-Vidal, IV, *de Helms*, II, n. 727, *nota* 104.

1(1° Editiones librorum *liturgicorum* a Sede Apostolica approbatorum, in quibus quidpiam immutatum fuerit, ita ut cum authenticis editionibus a Sancta Sede approbatis non congruant;

11° Libri quibus divulgantur *indulgentiae* apocryphae vel a Sancta Sede proscriptae aut revocatae;

12° *Imagines* quoquo modo impressae Domini Nostri Iesu Christi, Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque Sanctorum vel aliorum Servorum Dei ab Ecclesiae sensu et decretis alienae (cfr. supra m. 412) ‘).

§ II. - Libri decretis particularibus prohibiti.

1088. — Libri decretis particularibus prohibiti sunt ii omnes qui in particulari proscribuntur a competente auctoritate ecclesiastica. Quatenam autem sit illa competens auctoritas, supra expositum fuit (n. 1082; cfr. can. 1395). Hic tantum inquirimus de libris a S. Sede nominatim seu in particulari proscriptis. Porro, libri a S. Sede nominatim proscripti recensentur in elencho quodam qui est *Index librorum prohibitorum*, Leonis XIII S. P. auctoritate recognitus, die 17 Sept, anni 1900 promulgatus, atque anno 1948 ultimo editus. Circa quem librorum Indicem sequentia observanda sunt.

1089. — Notanda. P’ Libri in Indicem referuntur sive *litteris apostolicis ipsius Romani Pontificis* sive *decreto Congregationis S. Officii* (can. 247. § I); (pia Congregatio anno 1917, munus suppressae Congregationis Indicis in se assumpsit ‘).

2° Qui *libros per apostolicas litteras noniinalim prohibitos* defendunt aut scienter sine debita licentia legunt vel retinent, in ex-

1) <fr. otlam Instr. S. Off. 3 Mail 1927. dr sensuali ct sensuali-myetleo litterarum genere (.4. J..S. 11927). p. 180); Monitum 20 Midi 1952 (Λ.ζι.Λ* (1952). p. 132).

*) <*fr. 8. Off. 1 Aprilis 1921 ct 15 Martii 1923 de nova quadam scmla pictoria («4. J. S. (19211. p. 197; (1923], p. 152). Cfr. etlnm rnipni n. 112. 2°.

3) J/oiu proprio 25 Martii 1917 (J. J..S. (1917). p. III7 ct p. If>2).

communicationem Sedi Apostolicae speciali modo reservatam ipso facto incurrunt (can. 2318, § 1).

Plures auctores ad hanc excommunicationem incurrendam requirunt ut prohibitio ipsa sub excommunicatione S. Sedi reservata lata fuerit, saltem si agatur de libris ante (const. *Apostolicae Sedis*, de censuris latae sententiae (12 Octobris 1869) prohibitis; atque rationem desumunt ex tunc Constitutionis in (pia primum haec censura recensita invenitur. Voluit enim Pius IX coarctare censuras. Nullatenus ergo verisimile foret ipsum sub gravissima censura (*specialiter* reservata) prohibuisse libros quos sine excommunicatione reservata damnassent decessores*). Haec tamen sententia non videtur intrinsece probabilis, quum talis praesumptio necessario cedat textui omnino claro Constitutionis atque canonis citato *). Pro libris in futuro prohibendis talis sententia omnino rejicienda videtur ').

3° Quoties alicuius scriptoris *acatholici* opera omnia expresse in Indice prohibentur, haec prohibitio non perlinet ad eos libros qui aut nullo modo aut obiter tantum fidei veritates attingunt et nullo decreto generali (can. 1399) aut speciali fuerunt notati. — Imo etiam eo in casu in quo *catholici* scriptoris opera omnia prohibentur, si de certo aliquo eiusdem libro constet, eum neque decreto ullo generali neque alio speciali prohiberi, hunc ab ea generali proscriptione eximi non temere existimaveris.

Ita quidem secundum Praefationem Indicis anni 1924, p. XIII. Attamen in Praenotandis Indicis anni 1940 dicitur de istis Praefationis verbis; . Quae verba cum non reperiantur ne quidem in praesenti editione, merito quis dubitet, num hodie illud criterium posthabitu sit. Reapse in praxi num. videntur, cum damnatur *opera omnia* alicuius scriptoris, eiusdem censentur damnata omnia et singula opera ».

1° Contingit aliquando in Indicem referri *primum* aut *priora volumina* alicuius operis cuius posteriora illud decretum prohibitionis in lucem publicam secuta sunt; — aut proscribi *libellos periodicos* qui postea identidem continuati fuerunt; — item *omnia opera* prohiberi alicuius scriptoris, (pii post emanatum tale decretum alia opera edidit. In omnibus his casibus volumina vel libelli vel opera post ultimum decretum speciale evulgata, quamvis decreto illo speciali non comprehendantur, tamen *suspecta* habentur et in decreti alicuius ex generalibus (idest canonis 1399) prohibitionem incidere merito *praesumuntur*, nisi forte de auctoris resipiscentia constet. Cfr. *Praefationem Indicis*, anni 1921, p. XV.

!) Ita v. g. Vennerrach. *Ik proh, et libr.* n. 125: HIRerw. *Die Uücherrrrrbolr* in /M/»/-
briefen, y. I.

5) Cfr. .V. K. ,S7. (1910), p. 24.3: CnrUrlloll, *De Co m.*, n. 87; Werni, /i« *Ikrr.* IU, η. 121, nota 117; Wrrnz·Vldnl, VII. n. 109; ('Ipollni, *De Co m.*, n. 16.

3) Cfr. Lvhinkuhl, I, n. 1181; Oholodi, JiM *Poen.*, n. 60; Cappello· *Dc cens.*, n. W,

5° Opera ante Codicem in Indicem relata nec dein ex eo expuncta, proscripta manent, etiam vi ipsius Indicis. Sequitur ex can. 1396, ubi implicite prohibentur; (piae quidem implicita prohibitio, attento can. 6, 6°, sufficiens est. Sequitur etiam ex eorum retentione in editionibus Indicis post Codicem ').

Articulus V.

Facultas utendi libris prohibitis.

Facultas utendi libris prohibitis duplici modo haberi potest, vel ipso iure vel concessione speciali. Porro:

1090. — I. Ipso iure : 1° *S. Il. E. Cardinales, E-piseopi, etiam titulares, alique Ordinarii*, necessariis adhibitis cautelis, ecclesiastica librorum prohibitionem non adstringuntur (can. 1401)*).

2° Usus editionum *Sacrae Scripturae* prohibitarum 3) iis dumtaxat permittitur (*pii studiis theologicis vel biblicis quovis modo operam dant*, dummodo iidem libri fideliter et integre editi sint neque impugnentur in eorum prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei dogmata (can. 1400).

1091. — II. Ex speciali concessione uti valent libris prohibitis ii omnes (pii eam a competente auctoritate acceperunt. Porro, competente auctoritate gaudent: 1° Summus Pontifex quoad fideles atque quoad libros etiam a praelato inferiore prohibitos. Solet autem hanc facultatem concedere mediante Congregatione 8. *Officii* (cfr. can. 217, § 4).

Attamen, qui facultatem apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet a suis Ordinariis proscriptos, nisi in apostolico induito expresse, iisdem facta fuerit potestas legendi et retinendi libros a quibuslibet damnatos (can. 1403, § 1).

Insuper gravi praecepto tenentur libros prohibitos ita custodiendi, ut hi ad aliorum manus non perveniant (can. 1103, § 2).

2° Ordinarii quoad subditos idque: *a)* quoad libros *a se* vel « *praedecessore* prohibitos (can. 80, 82); *b)* si sint *locorum* Ordinarii,

*) Itu merito MoHtaza in *Pr.riotiica* (1029), p. 173., ulilqne plunv, contra en <mu> Pnlinirrr. J/a/i. /i. E., q. II!» prius «altem sustinuit.

Quinam veniant nomino *Oniinarlorxun* exponit «-an. 198, < I, Cfr. ftiipra n. 191, nofri imity

4) Cfr. supra n. 1087, 1° <t 5°.

etiam quoad libros *concilio plenario vel provinciali* prohibitos, at tantum in casibus particularibus et iusta de causa (can. 82, 291, § 2; supra n. 193); demum: c) ad libros quod attinet *ipso iure rei decreto Sedis Apostolicae prohibitos*, Ordinarii licentiam concedere suis subditis valent *pro singulis tantum libris atque in casibus dumtaxat urgentibus* (can. 1102, § 1; can. 81). Quod si generalem a Sede Apostolica facultatem impetraverint suis subditis permittendi ut libros proscriptos retineant ac legant, eam nonnisi cum delectu et iusta ac rationabili causa concedant (can. 1102, § 2).

1092. — Notanda pro praxi. 1° *Librorum venditores* libros de *obscenis* ex professo tractantes ne vendant, commodent, retineant; ceteros prohibitos venales ne habeant, nisi debitam licentiam a Sede Apostolica impetraverint, neve cuiquam vendant, nisi prudenter existimare possint ab emptore legitime peti (can. 1401).

2° Licentia utendi libris prohibitis a quovis obtenta nullo modo quis eximitur a prohibitione *iuris naturalis* legendi libros qui ipsi *proximum spirituale periculum* praestant (can. 1405, § 1).

3° Ordinarii locorum alique curam animarum habentes opportune *moneant fideles* de periculo et damno lectionis librorum pravorum, praesertim prohibitorum (can. 1405, § 2).

LIBER QUINTUS

DE PRAECEPTIS

STATUUM VITAE

1093. — Post praecepta omnibus communia, agendum est de propriis certorum statuum singillatim. Status stricte acceptus quamdam firmitatem denotat, unde definitur: Conditio vitae immutabilis, qua alteri obstricti sumus. Hoc modo tres in Ecclesia status inveniuntur: 1° Status Clericalis, (pio Clerici obstricti sunt obsequio Ecclesiae; 2° Status Religionis canonicus Christianae perfectionis acquirendae, (pio fideles sive religiosa professione sive alio perpetuo vinculo per observantiam consiliorum evangelicorum obsequio Domini sunt obstricti; 3° Status matrimonii, quo coniuges mutuo obsequio sibi invicem obligantur. Quum porro de obligationibus coniugum in quarto Decalogi praecepto sermonem fecimus, ac denuo instituemus in tractatu de Matrimonii Sacramento, in hoc libro de statu matrimonii non disseremus, sed eius loco de officiis quorundam saecularium tractabimus.

TRACTATUS I.

DE STATU CLERICALI

1094. — Tractandum erit: 1° de obligationibus communibus Clericorum, 2° de officiis Parochorum, 3° de officiis Episcoporum. Reliqua, (piae spectant ad Canonicorum officia, ad Beneficia Ecclesiastica, remittimus ad Turis Canonici interpretes.

Pars prior.

De obligationibus communibus clericorum.

S. Alt. lib. 4. II. A. Appendix 3.

Acci quinque capita reduci queunt, quae sunt: 1° interior sanctimonia, 2° honesta conversatio, 3° habitus clericalis et tonsura, 4° divini (Illici recitatio, 5° nonnulla clericis prohibita.

Caput I.

INTERIOR SANCTIMONIA

1095. — 1. Clerici omnes, utpote specialiter vocati in sortem Domini, atque divinis obsequiis mancipati, et in castris Dominicis supra alios positi, debent sanctiorem prae laicis vitam interiorem et exteriorem ducere eisq; virtute et recte factis in exemplum excellere (can. 124).

Ad hanc vitae sanctitatem promovendam curent locorum Ordinarii:

1° Ut clerici omnes Poenitentiae sacramento frequenter conscientiae maculas eluant.

2° Ut iidem quotidie orationi mentali per aliquod tempus incumbant. sanctissimum Sacramentum visitent, Deiparam Virginem inariano rosario colant, conscientiam suam discutiant (can. 125. Cfr. otium can. 1367 [pro alumni Seminarii] et S. Thom., *Suppi.*, q. 35, a. 1 ad 3).

II. Maxime autem Sacerdotes, propter excellentiam ministerii, ad magnam honestatem et virtutem obligantur, ut docent SS. Patres scribes de Sacerdotio, praesertim S. Chrysostomus et S. Ambrosius.

Unde I). Thomas loquens de Sacerdote in II-II, q. 184, a. 8, dicit: « Per sacrum Ordinem aliquis deputatur ad dignissima ministeria, quibus ipsi Christo servitur in Sacramento Altaris, ad quod requiritur maior sanctitas interior, quam requirat etiam Religionis status ». Idcirco Cone. Trid., sess. 22, cap. 1, ref. saluberrime monuit: « Nihil est, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicarunt; cum enim a rebus sacculi in altiorem sublatis locum conspiciuntur, in eos tamquam in speculum reliqui oculos coniiciunt, ex eisque sumunt quod imitentur. Quapropter sic decet omnino Clericos in sortem Domini vocatos vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus, nil nisi grave, moderatum, ac religione plenum prae se ferant; levitia etiam delicta, quae in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem ».

Ideo etiam can. 126 statuit: « Omnes sacerdotes saeculares debent tertio saltem quoque anno spiritualibus exercitiis, per tempus a proprio Ordinario determinandum, in pia aliqua religiosave domo ab eodem designata vacare; neque ab eis quisquam eximatur, nisi in casu particulari, iusta de causa ac de expressa eiusdem Ordinarii licentia » *).

Caput II.

HONESTA CONVERSATIO

1096. — Quamvis vita Clericorum omnium virtutum exercitio elucere debeat, quaedam tamen sunt, quae statui eorum apprime conveniunt, populumque maxime aedificant; sunt autem castitas, sobrietas, liberalitas, mansuetudo, obedientia, assiduus sacrarum

Cfr. PII X *Exhortationem* ad *Herum catholicum*, 1 Aug. 1905 (I. I. N. [1908], p. 575); PII XI *Enciclica* *Wenx nostra*, 20 Iulii, 1929 (1929], p. 900-701); *Enciclica* *hl catholici* *Mirrmotii*, 20 Iulii, 1935 (I. I. S. [1930], p. 50-51); IPI XII, *Adhnrta. apoil.* *cl cirrum unirm.*, 21 Sept. 1950 (I. I. K. [1950], p. 075); io hiscv document *h κηορ** etlrm « crino III de recollectione menstrua vol saltem tertio quoque mense liistituendii.

praesertim scientiarum cultus, et sedula sacri Officii administratio. De postrema acturi in parte secunda, de cacteris pauca hoc loco dicemus.

Articulus I.

Continentia.

1097. — Clericorum integritas vitae maxime elucere debet in studio castitatis. Unde etiam canones plura hac de re praescribunt et quidem:

In Ecclesia Occidentali : .1. Quoad clericos maiores: I. Clerici in maioribus ordinibus constituti a nuptiis arcentur et servandae castitatis obligatione ita tenentur, ut contra eandem peccantes sacrilegii quoque rei sint (can. 132, § 1). Clericus autem, qui metu gravi coactus ordinem sacrum recepit nec postea eandem ordinationem ratam habuit, ad statum laicalem sententia indicis redigatur sine ullis coelibatus obligationibus (can. 214, § 1) *). Coniugatus vero (pii sine dispensatione apostolica ordines maiores, licet bona fide, suscepit, ab eorundem ordinum exercitio prohibetur (can. 132, § 3). Si vero eum dispensatione sacro ordini initiatus fuerit, usus matrimonii ei interdicitur (cfr. can. 1114).

II. Clerici in sacris ordinibus constituti non tantum illicite, sed etiam invalide attentant matrimonium (can. 1072) *). Insuper iidem itemque omnes cum ipsis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes, incurrunt in excommunicationem latae sententiae Sedi Apostolicae simpliciter reservatam; clerici praeterea si moniti, tempore ab Ordinario pro adiunetorum diversitate praefinito, non resipuerint, degradentur (can. 2388, § 1. Cfr. toni. II. n. 1065). Insuper sunt irregulares (can. 985, 3; cfr. toni. II, n. 605, 2° et 609, 1° ubi de praxi S. Off. pro dispensatione ab irregularitate).

III. Clerici in sacris sive saeculares sive religiosi: 1° *conciibinarii*, monitione inutiliter praemissa, cogantur ab illicito contubernio recedere et scandalum reparari» suspensione a divinis, privatione fructuum officii, beneficii, dignitati, servatis canonibus 2176-2181 de modo procedendi contra clericos coneubinos (can. 2359. § 1).

Iuxta hanc materiam in tali processu rfr. In Deo S. C. Sueram. V Iunii 1931 (I. J. <S\ 11931 |. p. 157).

s) Hic origine in k. <linenti rfr. font. 11, n. 727.

2° Si delictum admiserint contra sextum decalogi praeceptum cum *minoribus* infra aetatem sedecim annorum, vel *adulterium, stuprum, bestialitatem, sodomiam, lenocinium, incestum* cum consanguineis aut affinibus in *primo* gradu exercuerint, suspendantur, infames declarentur, quolibet officio, beneficio, dignitate, munere, si quod habeant, priventur, et in casibus gravioribus deponantur (can. 2359, § 2). Cfr. supra *n.* 62.3 de praxi S. Officii.

3° Si *aliter* contra sextum decalogi praeceptum deliquerint, congruis poenis secundum casus gravitatem coerceantur, non excepta officii vel beneficii privatione, maxime si curam animarum gerant (can. 2359, § 3).

B. Quoad clericos minores: I. Possunt quidem nuptias inire, sed, nisi matrimonium fuerit nullum, vi aut metu eisdem incusso, ipso iure a statu clericali decidunt (can. 132, § 2). Coniugati autem vivente uxore a suscipiendis ordinibus arcentur (can. 987, 2°).

II. Si clericus matrimonium, etiam civile tantum, ut aiunt, contraxerit, ob tacitam renuntiationem ab ipso iure admissam, quaelibet eius officia vacant ipso facto et sine, ulla declaratione (can. 188, 5°). Hoc a fortiori valet pro clerico maiori.

III. Clerici in minoribus ordinibus constituti, rei alicuius delicti contra sextum decalogi praeceptum, pro gravitate culpae puniantur etiam dimissione e statu clericali, si delicti adiuncta id suadeant, praeter alias poenas ob nonnulla delicta, in can. 2357 etiam laeis comminatas (can. 2358).

1098. — In Ecclesia Orientali. I. Clerici coniugati *minores* possunt ad ordines sacros promoveri et nihilominus consortium maritale continuare; exceptis promotis ad dignitatem episcopalem; hi enim ad perfectum caelibatum tenentur.

II. Clerici, semel *sacris* ordinibus initiati, a nuptiis ineundis arcentur. Cfr. VVernz-Vidal, II, *n.* 108.

III. Aliquando ex iure particulari disciplina severior viget. Ita Malabarenses omnino caelibatum latinum receperunt. Armeni, Eumeni et Italo-Albanenses nonnisi post lectoratum (ante subdiaconatum) unicum validum matrimonium inire possunt. In Canada et Statibus foederatis Am. Sept, nonnisi caelibes et vidui ad sacrum ministerium exercendum admittuntur; imo etiam vidui ex insta causa possunt excludi ab iis dioecesibus in quibus eorum proles forte degat aut quoquo modo inveniatur, pariterque in viciniis eorundem locorum. Alicubi in Seminarium non admittuntur nisi ii qui caeli-

bati in servare intendunt; vel saltem tales praeferuntur quoad admissionem et ordinationem, et beneficiorum provisionem »).

1099. — Origo legis caelibatus. Communis sententia, contra paucos, docet caelibatum iure *ecclesiastico* adnexum esse Sacris Ordinibus; tum (quia nullum exstat praeceptum divinum, tum quia Trid., *loc. cit.*, id significat verbis: «non obstante lege ecclesiastica vel voto », nullam mentionem faciens iuris divini (*lib. fi.* n. 807).

Quaeritur autem, num obligatio servandae castitatis perfectae oriatur ex sola lege ecclesiastica an etiam ex voto iure ecclesiastico in sacra Ordinatione emittendo. Tamvero ex sententia communiori obligatio haec in ecclesia occidentali oritur ex utroque capite, uti patet, v. g. ex praxi primaeva huius Ecclesiae et ex effatis Bonifacii VIII et Benedicti XIV. (cfr. Wernz-Vidal, I, ». 283, 284. Et ita si quis ordinem sacrum suscipiendo expresse nollet castitatem vovere, teneretur tamen ex lege ecclesiastica, «quia eum ex motivo religionis ad castitatem perfectam adstringit; quare si contra castitatem peccaret, committeret sacrilegium» (*lih.* 6, ». 809; *Exam. ordin.*, n. 59).

In ecclesia vero orientali pro clericis coniugatis maioribus prohibitio secundi matrimonii ex sola lege ecclesiastica repetenda esse videtur, quum nullum ab iis exigatur votum ante ordines maiores. Imo, vel ab ipsis clericis qui caelibes sacros ordines suscipiunt, votum proprie dictum perfectae castitatis minus aperte videtur exigi quam in Ecclesia latina, quum interrogantur solummodo num continentiam servare velint: quam si promittunt, ordinantur; secus ante Ordines maiores matrimonium inire debent. Ita Wernz-Vidal, II, ». 108. Cfr. etiam Cappello, *de Matrim. I.*, *Appendix de iure matrim. Eccl. Orient.*, n. 907.

Quamvis autem caelibatus non sit institutio iuris divini, attamen diei potest et debet eum esse *institutionem apostolicam*, hoc saltem sensu, quod clerici coniugati, qui aetate iam provecta ad clerum fuerunt assumpti, *ex laudabili more et consuetudine* inde ab aetate Apostolorum ab usu matrimonii abstinuerunt. At certis et concludentibus argumentis hucusque non est probatum *generali et expresse* lego ab ipsis Apostolis lata eos ad hoc *stricto iure* fuisse obligatos. Certo tamen iam saeculo quarto in Ecclesia occidentali clerici coniugati maiorum ordinum ex consuetudine *vim legis habente* ab usu matrimonii erant exclusi et ad caelibatum servandum obligati; id quod etiam obtinuit in iis regionibus orientalibus, ubi canones accurate observabantur. Certo etiam viri soluti, ad maiores ordines admissi, ex antiqua traditione postea eodem rigore a matrimonio contrahendo erant prohibiti (pro clericis maioribus coniugatis secundae nuptiae fuerunt interdictae. Ita Wernz-Vidal, II, n. 105.

*) (Tr. pium npiul ('appello. *Ite Mate.*, .*App.* I. n. U|t»,

Articulus II.

Temperantia et modestia.

1100. — Quandoquidem, ut aiunt ITov. 20, 1: «Luxuriosa res vinum », continentiae socia est temperantia. Clerici itaque non modo a crapula et ebrietate caveant, sed a multo quoque vino, prout vult Apost. 1 Tim. 3,8: «Non multo vino deditos». Frugali mensa utantur, lauta convivia non parent; in frequentandis laicorum conviviis parci et cauti sint; ab adeundis conviviis nuptialibus, et coenis quae in multam noctem protrahuntur, abstinendum sibi ducant. S. Hieronymus scripsit: « Facile contemnitur Clericus, qui saepe vocatus ad prandium ire non recusat... raro accipiamus rogati»¹).

Insuper et a saeculari fastu alieni esse debent. Quare tum domus eorum, tum tota suppellex modestiam, simplicitatem, ac vanitatum contemptum annuntient; honesta quidem omnia atque ordinata sint, sed absque ulla sumptuositate ac. mundana ostentatione. Turpe sane esset luxum prosecui eos, quorum est contra immoderatum aevi nostri fastum vocem attollere (Trid., sess. 25, cap. 1 ref.).

Articulus III.

Liberalitas et mansuetudo.

1101. — « Ab ecclesiastico ordine omnis avaritiae suspicio abesse debet», inquit Cone. Trid., sess. 21. cap. 1 ref.: «Avaro autem nihil est scelestius... Nihil est iniquius (piam amare pecuniam » (Keccli. 10. 9, 10). In Clerico autem et tetrius adhuc esset hoc vitium, quod cum duritie et immisericordia iungi solet; vixque aliud tantopere minuit fidelium aestimationem atque fiduciam, quam immoderata in Sacerdote habendi cupido. Quamobrem sint ministri Dei patres pauperum. sint viduarum et orphanorum patroni; in eleemosynis distribuendis, in piis operibus largitionibus suis adiuvandis, exemplo fidelibus praeceant. Cfr. hac de re Trid., sess. 25, cap. 1 ref.

Mansuetudo maxime decet ministros Agni mansueti, qui nos

docuit: «Discite a me, quia mitis sum et humilie corde» (Matth. 11,29); turpis proinde in illis est iracundia. Mansuetudo quidem minime prohibet, cum officium exposcit, subditos corripere cum fortitudine, at comite semper lenitate; (piem ad finem hortatur Apostolus, ut, priusquam alios corripimus, proprios defectus attendamus, unde compati proximo discamus: Fratres, et si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris » (Gal. 6, 1). Quapropter omnibus sit regula S. Gregorii ‘): «Sit amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit pietas, sed non plus (piam expediat parcens ».

Lubet hic subiungere praeclara monita S. Polycarpi in *Epist. ad Philipp.*, n. VI: « Presbyteri sint ad commiserationem proni, misericordes erga omnes, aberrantia, reducentes, visitantes infirmos omnes, non negligentes viduam aut pupillum aut pauperem; sed *solliciti semper de bono coram Deo et hominibus* *), abstinentes ab omni ini, acceptione personarum, indicio initiate, longe recedentes ab omni avaritia, non cito credentes adversus aliquem, non severi nimium in indicio, scientes nos omnes debitores esse peccati ».

Articulus IV.

Obedientia.

1102. — I. Omnes clerici, praesertim vero presbyteri, *speciali* obligatione tenentur suo quisque Ordinario reverentiam et obedientiam exhibendi (can. 127) ‘).

II. Quoties et quamdiu id, indicio proprii Ordinarii, exigat Ecclesiae necessitas, ac nisi legitimum impedimentum excuset, suscipiendum est clericis ac fideliter implendum munus quod ipsis fuerit ab Episcopo commissum (can. 128).

III. Clerici, licet beneficium aut officium residentiale non habeant, a sua tamen dioecesi per notabile tempus sim* licentia saltem praesumpta Ordinarii proprii ne discedant (can. 143).

IV. Qui cum licentia sui Ordinarii in aliam dioecesim transierit, suae dioecesi manens incardinatus, revocari potest, iusta de causa el naturali aequitate servata; et etiam Ordinarius alienae dioecesis

*) *Moral.*, lib. 20, cap. 0.

*) *Itoni.* 12. 17.

‘) Cfr. A. K. 81. (1912). p. 9 et (17; (1914). p. 100.

potest ex iusta causa eidem denegare licentiam ulterioris commorationis iu proprio territorio, nisi beneficium eidem contulerit (can. III; cfr. et can. 111-117) ').

Articulus V.

Cultus scientiarum.

1103. — 1. Clerici studia, praesertim sacra, recepto sacerdotio, *ne intermittant*: et in sacris disciplinis solidam illam *doctrinam a maioribus traditam* et communiter ab Ecclesia receptam sectentur, devitantes profanas vocum novitates et falsi nominis scientiam (can. 129 *).

II. Expleto studiorum curriculo, sacerdotes omnes, etsi beneficium paroeciale aut canonicale consecuti, nisi ab Ordinario loci ob iustam causam fuerint exempti, *examen singulis annis saltem per integrum triennium* in diversis sacrarum scientiarum disciplinis, antea opportune designatis, subeant secundum modum ab eodem Ordinario determinandum. In collatione officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum ratio habetur eorum qui, ceteris paribus, in memoratis periculis magis praestiterunt (can. 130). — Sacerdotes (pii neque ab Ordinario dispensati neque legitimo impedimento detenti examen facere renuerint, ab Ordinario *congruis poenis* ad illud cogantur (can. 2376).

Parochi vel vicarii curati *religiosi* examen istud non tenentur subire coram Ordinario eiusve delegato, si coram Superiore religioso eiusve delegatis examen subierint, de quo sermo eat in can. 590. Vi autem huius canonis religiosi eccrdoee, iis tantum exceptis qui a Superioribus maioribus ob gravem causam fuerint exempti, aut qui vel sacram theologiam vel iura canonicum vel philosophiam scholasticam doceant, post absolutum studiorum curriculum, quotannis saltem per quinquennium, a doctis gravibuaque patribus examinentur in variis doctrinae sacrae disciplinis antea opportune designatis. In casu autem negligentiae Superiorum religiosorum circa istud examen, recurrendum est ad S. C. de Religiosis. Cfr. *Comm. Cod. Int.*, 14 Iulii 1922, sub II (A. J. S., 1922, p. 52(1)).

III. In civitate episcopali et in singulis vicariatibus foraneis saepius in anno, diebus arbitrio Ordinarii loci praestituendis, con-

1) Ex decreto S. C. Consist. *Magni nempr* 30 Iulii 1918. Sacerdotes qui tenero aetate emigraverint, non serventur legibus a S. Sede statutis (Clericis emigrantibus ex Europa et Mediterranei orae et Americani vel in Insulas Philippinas, ipso facto manent suspensi a divinis; qui nihilominus sacris operari nudent in Irregularitatem Incidunt: a quibus poenis absolvi non possunt nisi ab ipsa illa S. Congr. Cfr. (1919), p. 39.

s) De studio et cultura colenda cfr. PII XII Adhort. apost. 23 Sept. 1940 (A. J. S., [1950], p. 003-000).

ventus habeantur, quos *collatione* seu *conferentia** vocant, «le π; morali et liturgie»; quibus addi possunt aliae exercitationes, quas Ordinarius opportunas indicaverit ad scientiam et pietatem clericorum promovendam. — Si conventus haberi difficile sit, resolutae quaestiones *scriptae* mittantur, secundum normas ab Ordinario statuendas. — *Conventui intéressé*, aut deficiente conventu, scriptam casuum solutionem mittere debent, nisi a loci Ordinario exemptionem antea expresse obtinuerint, tum omnes sacerdotes saeculares, tum religiosi licet exempti curam animarum habentes et etiam, si collatio in eorum domos non habeatur, alii religiosi qui facultatem audiendi confessiones ab Ordinario obtinuerunt (can. 131) ¹). Inter curam animarum habentes non versantur religiosi sacerdotes, qui solummodo funguntur munere cathechistae; versantur vero religiosi vicarii cooperatores vel cappellani, si, ad normam can. 176, § 6. vicem parochi suppleant eumque adiuvent in universo paroeciali ministerio ²). — Sacerdotes *contumaces*, Ordinarius pro suo prudenti arbitrio *puniat*: quodsi fuerint *religiosi* confessorii curam animarum non gerentes, eos ab audiendis saecularium confessionibus *suspendat* (can. 2377).

Caput III.

HABITUS CLERICALIS ET TONSURA

1104. — Omnes clerici decentem habitum ecclesiasticum, secundum legitimas locorum consuetudines et Ordinarii loci praescripta, deferant: tonsuram seu coronam clericalem, nisi recepti populorum mores aliter ferant, gestent, et capillorum simplicem cultum adhibeant (can. 136, § 1).

Annulo ne utantur, nisi id ipsis a iure aut apostolico privilegio sit concessum (Ibid., § 2).

Porro: 1° Clerici habitum ecclesiasticum, legitima consuetudine vel Ordinarii loci praescripto determinatum, publice semper deferre debent, etiam tempore aestivarum vacationum (S. C. Cone. 28 Iulii 1931)*). Sacerdos, Missam celebraturus, deferat vestem convenientem quae ad talos pertingat (can. 811, § 1); et curandum est ut Sacerdotes etiam in Sacra-

«!!!<!>» Vh-arli foranol bar In rv cfr. can. 148. | I. Dv ccudbu* in domlbu» formati* nUigloHonim habendis cfr. can. 591.

-) C. C. Int. 12 Febr. 1935 sub I (J. XXVII (1935). 92).

1) J...!...s*. (1931), p. 337; do hnbltu et founira cappollanomm militarium cfr. Instr. S. C. Corwht, 23 April. 1951 (J.J..S. |1951 |, p. 501 tmb XIV).

mentis publice ministrandis hac eadem veste litantur (S. C. Cone., rfer. cit.).

In habitu porro clericali nihil vanum, curiosum, aut nimis pretiosum appareat; nihil pariter sordidum, lacerum nimisque abiectum. Cfr. .4. A. S. (1916), p. 148.

2° *Tonsura* proprie significat comam modeste praecisam; hodie vero, ut in can. 136, § 1, idem significat ac corona. De coma tantum dicitur: «capillorum simplieem cultum adhibeant» (Bened. XIV, *Instil.* 71, n. 6; *Revue théol.* (1873), p. 167 sq.).

Abusus ergo est in Clericis, si comam porrectam gerant, eamve more saecularium vane inungant vel retro agant.

3° *Corona* gestatur in vertice capitis, abrasis in modum circuli capillis. Corona Clerici nondum Sacerdotis parvae hostiae magnitudinem habere debet; Sacerdotis maiori hostiae similis sit; Episcopi et Cardinalis eiusdem hostiae amplitudinem paulum excedere debet (Bened. XIV, *Inetii.* 96, n. 12).

4° Quoad *barbae* gestationem, novo Codice non est data quibuscumque clericis saecularibus libertas gestandi barbam; et consequenter Episcopis competit, prohibitionem hucusque vigentem in suo robore sustinere pro dioecesibus suis. Ita S. C. Cone. resp. 10 Ian. 1920 >).

1105. — Quaestiones. Qu a e r . 1° *Quasnam poenas incurrant Clerici habitum clericalem non deferentes.*

Resp. 1° Clerici *minores* qui propria auctoritate sine legitima causa habitum ecclesiasticum et tonsuram dimiserint, nec, ab Ordinario moniti, sese intra mensem emendaverint, ipso iure. e statu clericali decidunt (can. 136, § 3).

2° Clerici autem *maiores*, ab ordinibus susceptis suspendantur, et si ad vitae genus a statu clericali alienum notorio transierint, nec, rursus moniti, resipuerint, post tres menses ab hae ultima monitione deponantur (can. 2379).

Quaelibet vero eorum officia ipso facto vacant ob tacitam renuntiationem ipso iure admissam (can. 188, n. 7).

Qu a e r . 2° *Quantum peccatum committant clerici habitum clericalem non deferentes.*

Resp. Peccant in genere graviter, uti patet ex gravitate poenae nec non ex doctrina Cone. Trid. (*Sess.* 14, *cap.* 6, *ref.*) ubi temeritatis religionisque contemptus arguuntur Clerici, qui propriam dignitatem et honorem clericalem parvi pendentes etiam publice vestes laicales deferunt.

Excipiunt, tamen DD.: 1° si fiat ad breve tempus, sine pravo fine et sine gravi scandalo; 2° si adsit iusta causa, v. g. ad vitandum periculum mortis, vel damni gravis (*lib.* 6. ». 825; *Examen Ord.*, n. 49). Denique,

1) Cfr. .4. J..S. (1920), >. 13. Cfr. etiam *Linztr Quarlabtrhr*, (1919), p, >24, 671; Wernx-Vhlal, 11, n. PHL. II.

in itinere licitum est induere vestem clericalem breviorē (Reiffenst., *Lib. 3, Decret., tit. 1, n. II 1*; Wernz, *II, n. 177*; Syn. prov. Ultraj., *tit. 8, can. 5*).

Quaer. 3° An peccent graviter clerici non deferente» TONSURAM seu CORONAM.

Resp. Non liquet, nisi habeatur contemptus, aut saltem per tempus valde diuturnum, puta per plurimos menses aliquis in sacris omittat deferre tonsuram (*lib. G, ». 82G; II. A., append. 3, n. 50*).

Quaer. 1° An liceat clerici» deferre comam fictam.

Resp. Licet ex iusta causa, v. g. ob debilitatem capitis, cum licentia Episcopi, modo coma modesta sit. Celebrare autem cum ea tremendum Missae Sacrificium non licet nisi cum facultate S. Pontificis (*lib. 6, ». 398; Bened. XIV, Syn., lib. 11, cap. 9; Wernz-Vidal, TT, ». 101*).

Caput IV.

DIVINUM OFFICIUM

Agendum: 1° de notione divini Officii, 2° de eiusdem obligatione, 3° de modo illud recitandi, 4° de causis ab Officii recitatione excusantibus.

Articulus I.

Notio divini Officii.

1106. — Officium divinum est forma laudandi et precandi. Illud instituta ab Ecclesia, et a personis ecclesiasticis eius, nomine persolvenda. Est oratio per se *publica* Ecclesiae; quia vice totius Ecclesiae ab eiusdem ministris funditur, etiamsi fiat privatim *).

Appellatur Officium *divinum*, quia institutum est ad laudandum et orandum. Illud, quod opus merito divinum nominatur, et est Officium maxime proprium Clericis. Vocatur etiam nomine *Horarum canonicarum*, quia partes eius principales, per certas diei horas distributae sunt, ad imitationem Prophetae dicentis; «Septies in die laudem dixi tibi» (Ps. IIS, 1G4). Dicitur quoque *Breviarium*, vel quia compendiose continet Vetus et Novum Testamentum, Patrum praecepta, et vitas Sanctorum; vel potius quia in statu hodierno compendium est Officii longioris, quod primitus recitabatur.

*) Cfr. Phw XII. Eneyrl. *Mediator Dri.* 20 Nov. 1917 (J. J. N. [1917], p. 573); Adhortftt. aposl. *Mridi iiostrar*, 23 Sept. 1950 (I.A.N. [1950], p. 669 *</l.).

Dividitur diuinum Officium in: Officium *nocturnum*, ad quod pertinet Matutinum eum Laudibus; et *diurnum*, quod reliquae horae componunt, nempe Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperae, et Completorium. Officium nocturnum sic dicitur, quia olim, et etiam nunc in pluribus monasteriis, nocte recitatur exemplo prophetarum, Christi, et Apostolorum, qui nocte orare consueverunt.

Articulus II.

Obligatio divini Officii.

1107. — Principia. I. *Officium divinum recitare debent*: 1° omnes Clerici sacris Ordinibus initiati, etiam excommunicati, suspensi, et interdidi (can. 135); 2° Beneficarii, post adeptam Beneficii possessionem dummodo fructus producat (can. 1175, § 1); 3° Religiosi utriusque sexus vota sollemnia professi et ad Chorum deputati (can. 610), etiam fugitivi et apostatae («. 110, 111, 111) ‘).

II. *Obligatio recitandi divinum Officium singulis diebus est praevis ex genere suo*. Ratio, quia est lex Ecclesiae in materia gravi (n. 146, 112).

Ex communi DD. sensu ea censetur materia gravis, quae integrae Horae parvae quantitatem attingit. Gravis quoque censetur omissio si de Hora parva aliquid nimis modicum dicatur. Unde non peccet graviter, qui Vesperas Sabbati Sancti omitteret (n. 1-17).

Deinde, qui totum omittit Officium, unum tantum committit peccatum; quia totum Officium unius diei cadit sub uno praecepto, siquidem praeceptum Officii non est septuples ex septem Horis dicendis, sed unum praecipiens unicum Officium septem partibus constans. Si quis tamen plures Horas omitteret ex propositis moraliter interruptis, tunc plura committeret peccata. *Ita communiter* (n. 117, 148).

1108. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Qualem Officii partem recitare teneantur Subdiaconi eo dic, quo ordinantur*.

Hcsp. Tenentur ad Horam respondentem horae, qua Ordinem suscipiunt: quapropter regulariter tenentur recitare ab Hora Prima vel Tertia (n. 140; *Examen Ord.*, n. 61).

Quaer. 2° *An Subdiaconus satisfaciat obligationi suae recitando partem illam ante Ordinationem*.

*) De obligatione Ipsi Capituli vel Conventus vel *chorum* habendum deque obligatione exinde pro membri* elUM orientalibus rfr. Infra n. 1111 et 1112.

Resp. Controv. In Sententia probabilior negat; quia debito satisfieri nequit antequam contrahatur, et Officium persolvendum eat nomine Ecclesiae; sed, qui necdum est Subdiaconus, nequit nomine Ecclesiae Officium recitare.

2. Sententia probabilior affirmat; tum quia est venit anticipata solutio debiti ipso die obligationis: tum quia Sacerdos excommunicatus nec etiam potest orare nomine Ecclesiae, neque unionem publicam facere, et nihilominus tenetur Officium recitare, et recitando satisfacit; ergo ad satisfaciendum necesse non est ut recitans nomine Ecclesiae oret (n. 110). “ >4

Quaer. 3° *Si quis dubitat mini omiserit aliquid in Officio, an teneatur id recitare.*

Hcsp. 1° Scrupulosi non tenentur; colligitur ex principio: « Ex communiter contingentibus prudens fit praesumptio »; in illis enim dubia communiter non sunt, veni dubia, sed inanes anxietates.

2° Quoad alios, distinguendum: dubius dubio *stricto* tenetur; quia possidet praeceptum. Si vero *praesumptio* adest se dixisse, non tenetur: quia pro (pia parte stat praesumptio, pro ea stat possessio, iuxta dicta supra n. 85. Quinimo perperam agit qui habens iustam coniecturam quod aliquam partem dixerit, eam nihilominus recitat; quia viam scrupulis aperit. *Ita communiter.*

A
2

In praxi, praesumptio saepe tollit dubitationem. Unde, aiunt, excusatur a recitando qui non meminit se dixisse aliquid, sed recordatur se psalmum, lectionem, vel horam incepisse, et postea distractus ad eiusdem finem devenit non reminiscens an totum recitaverit. Idque valere dicunt, etiamsi rationem probabilem habeat omissionis; quia praesumptio quod soleat inceptum perficere efficit ut ad nihil teneatur, nisi moraliter certus sit se non dixisse. Similiter, dubitans utrum aliquam Horam intermediam dixerit necne, prudenter potest credere se non omisisse, si non solet Horam posteriorem dicere, nisi post priorem (n. 150, 175, *res.* 1).

Quaer. 1° *Quasnam poenas incurrat Beneficiarius, qui divinum Officium omittit.*

Resp. Si, nullo legitimo detentus impedimento, obligationi recitandi horas canonicas non satisfecerit, fructus pro rata omissionis non facit suos, cosque fabricae ecclesiae aut Seminario dioeceseo tradat vel in pauperes eroget (can. 1175, § 2).

Dicitur *pro rata*, quod quidem ex iure antiquo (cfr. can. 6, 2°) secundum Const. *Ex proximo* Pii V, 20 Sept. 1571, ita explicari debet: qui una die totum Officium omiserit, tenetur fructus omnes illi diei respondentes restituere; qui autem omiserit Matutinum eum Laudibus, mediam partem fructuum unius diei; mediamque pariter, (pii reliquas Horas omiserit: «pii vero unam ex illis, sextam partem fructuum. Idem dicendum si piis per plures leves omissiones inter Officium diei ad gravem materiam pertingat. Praefata restitutio debetur ante omnem sententiam (can. 2232).

Probabile porro est, Beneficiarios qui alia onera habent (piam Officium. v. g. Parochus, Episcopus, eam tantum partem fructuum resti-

/

■Ik. ”

»■ I
J

h K
u|j| v IH|

»! Π|,,l|

11

HgbJJo

I

tuere debere, quae respondet oneri Officii omissi. Quare dicunt DD. Episcopum vel Parochum ad quartam partem solum teneri, Canonicum ad dimidiam; Beneficiarios autem simplices ad omnes fructus (*lib. 3, n. 673*), Denique, restitutio facienda est fabricae Beneficii sive ecclesiae, vel pauperibus (can. 1175, § 2). Nomine pauperum sunt etiam defuncti. Qua de re notanda est prop. 33, damnata ab Alexandro VII: «Restitutio fructuum ob omissionem horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas *antea* beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerat». Si quis tamen *post* omissionem Officii dederit eleemosynas, immemor vel forte ignarus obligationis restituendi, probabiliter potest eas computare in solutionem huiusce obligationis, ut dicunt Sanch., Suar., Lugo, Sahn., Croix, etc. (*lib. 3, η. 663-673, 700; Examen Ord., η. 61-63*).

Articulus III.

Modus recitandi divinum Officium.

Recitandum est: 1° iuxta formam praescriptam, 2° in Choro vel privatim, 3° secundum ordinem Officii, 1° legitimo tempore, 5° cum debita pronuntiatione, 6° attente ac devote. Quas singulas circumstantias sequentibus expendemus.

§ T. - Forma praescripta Officii.

1109. — Principia. I. *Omnes divino Officio adstricti tenentur illud recitare secundum formam et ritum Breviarii romani*, iussu S. Pii V die 9 Iulii 1568 editi aliorumque Pontificum cura recogniti, Pii X vero auctoritate reformati (C. *Divino afflatu*, 1 Nov. 1911; Motu proprio *Abhinc duos annos*, 23 Oct. 1913), sub poena non satisfaciendi.

Quoad *Pnaltcrium* tamen vi Motu Proprio Pii XII 24 Martii 1945 l) omnes nive in publica sive in privata recitatione pro libitu^ uti possunt nova versjone iuxta editionem publicatam (.ippiobatam Deer. S. Rit. 29 Iunii 1945.

Excipiuntur illae Ecclesiae vel Religiones, (piae alio Breviario et Missali utebantur approbato per consuetudinem ducentis annis antiquiorem; dummodo tamen in posterum correctiones aut mutationes in Breviario et Missali suo non faciant, sine Apostolicae Sedis facultate, neque iis nova Officia propria auctoritate addant, atque insuper celebrent Officia deinceps universali Ecclesiae sub praecepto ab Apostoliea «Sede concessa. Ita ex Conatit. Pii V, *Quoti a nobis*, 9 Inlii 1586, et pluribus Declarationibus S. R. C. atque ex can. 135: « Clerici, in maioribus ordinibus constituti... tenentur obligatione quotidie horas canonicas integre recitandi *secundum proprio» rt probato» liturgicos libro» ».*

l) (itus), p. os.

11. *Utentes Breviario Romano non tenentur amplius ad Officium* />. M. F. i» *Sabbato, Officium defunctorum, Psalmos poenitentiales et graduâtes*. Constat ex Bulla Pii X, *Divino afflatu*, lit. 8, n. 2. Tenentur tamen ad Litanias in festo S. Marci et triduo Rogationum; ex praescriptione Rubricarum et ex universali consuetudine Ecclesiae (n. 113, not. 1 et n. 160).

Recitatio Litaniarum obligat *sub gravi*, uti constat ex eo quod materia Litaniarum sine dubio est gravis. Accedit universalis consuetudo, (pia est optima legum interpret. Ita quoque S. R. C. declaravit 12 Mart. 1836 ad 8, n. 2710 (n. 161; *Exam.*, n. 72).

1110. — Quaeritur, *an obliget Calendarium proprium Dioecescos vel Ordinis*.

Resp. Affirm., si a S. R. C. approbatum est; quia, quamvis Officia illa propria. Calendario Romano addita, privilegii rationem habeant, simul tamen vim legis obtinent. Quin etiam Officia particularia, modo <6^4 permissive concessa Dioecesi vel Ordini religioso, usu semel recepta, obii- «.-<- gatoria evadunt, ut declaravit S. R. C., 6 Sept. 1738, n. 2338 et 2-1 Nov. 1883, ad 1, ». 3597.

§ II. - Recitatio in choro et privata.

1111. — Principia. I. Quodlibet *Capitulum* obligatione tenetur *quotidie* divina Officia in choro *rite* persolvendi, *salris foundationis legibus* (can. 113), § 1). In *religionibus* sive *virorum*, sive *mulierum*, *quibus est chori obligatio*, in singulis domibus ubi *quatuor* saltem sint religiosi choro obligati et actu legitime non impediti, et etiam pauciores, si ita ferant constitutiones, debet ad normam constitutionum *quotidie* divinum officium communiter persolvi (can. 610, § 1).

II. *Obligatio ista recitandi Officium in Choro* gravis est *genere e.r suo*; gravior tamen pro Canonicis, propter eorum Beneficium, quam pro Religiosis. Ita ex sententia communi; cfr. etiam ex Iure antiquo *Cap. 1, De celebrat. Clcm.*

III. *Cacteri satisfaciunt divinum Officium PRIVATIM dicendo*. Neque tenentur caeremonias observare; quamquam laudabile sit situm praescriptum servare, genuflectendo, stando, etc. Unde citra culpam possunt Horas recitare in quovis loco et in quovis situ *decente* (n. 179).

1112. — Notanda. 1° Nullus Religiosus aut Monialis *singulatim* tenetur sub gravi Horas recitare *in Choro*, modo Chorus non tollatur. Paucitas autem Religiosorum totam Communitatem excusat. aJL&Pip: (piare, nisi saltem quatuor adsint expediti, vel etiam pauciores, si ita ferant

Constitutiones, non est obligatio Chori. Dico *expediti*, nam infirmi, vel legitime occupati, e. g. cura infirmorum, auditione confessionum, aliisve charitatis officiis, quae commode differri nequeant, ad Chorum non obligantur. Obligatio autem *Communitatis* Oflicium recitandi in Choro probabiliter potest sufficienter impleri, si ad illud soli Novitii concurrant; quia isti in favorabilibus Religiosi reputantur.

2° Professi vel professae a votis temporariis in religionibus, ubi viget chori obligatio, divini Officii privatim recitandi lege non obstringuntur, nisi sint in sacris constituti aut aliud constitutiones expresse praescribant (can. 578, 2°).

In eisdem religionibus sive virorum sive mulierum sollemniter professi, qui a choro abfuerunt, debent, exceptis conversis, horas canonicas privatim recitare (can. 610, § 3).

3° Canonici tenentur *singuli* Choro assistere, sub culpa gravi, nisi ex levitate materiae aut ex iusta causa legitime excusentur (can. 113, 414). Unde, si Canonicus absit per tres vel quatuor dies ultra tempus a iure permissum, ob levitatem materiae non peccat graviter. Porro Codex in can. 118, permittit Canonicis per tres menses quolibet anno abesse (*lib.* 3, n. 675, *dub.* 1).

4° In can. 420, § 1, quattuordecim enumerantur casus in quibus capitulares ita excusantur a choro ut percipiant fructus praebendae ac distributiones quotidianas. Attamen ex § 2, eiusdem canonis, nisi obstat fundatorum expressa voluntas, distributiones quae *inter praesentes* dicuntur, ii tantum percipiunt, qui in § 1, sub ». 1, 7, 11 et 13 enumerantur, capitulares scii, iubilati ad normam can. 422, § 1: qui piis exercitiis vacant ad normam can. 126, semel tantum in anno; qui Episcopo sacra peragenti assistunt ad normam can. 112. § 1; qui operam navant conficiendis processibus in causis de quibus in can. 1999.S.//., vel uti testes in his causis vocati sunt, diebus et horis quibus hoc oflicium praestant. Tandem, excusatio sub 4° enumerata (pro vicario paroeiali aliove e Capitulo sive parochia sive coadiutore ab Episcopo deputato, dum paroeialibus vacat officiis), non extenditur ad servitium paroeiae non capitularis. Ita C. C. Int., 19 Ian. 1940 '). Alias excusationes in quibus capitulares percipiunt praebendae fructus dumtaxat, vide in can. 421.

5° Episcopi invigilare tenentur ut Oflicium a Canonicis in Choro persolvatur, et rite psallatur. Ipsimet tamen ex munere suo non obligantur ad Chorum.

6° Praelati graviter peccant, si ex negligent!» permittant ut partis notabilis recitatio omittatur in Choro; qualis est ea, quae gravis est in Officio privato (n. 143; *lib.* 3, n. 675).

7° Chorus haberi debet in *ecclesia*. Attamen ex iusta causa licet aliquando Horas recitare in sacristia (*lib.* 3. ». 657 *init.*).

8° Clericis in sacris et monialibus aliisque piis mulieribus in comma-

*) J.J.S. (1010), p. 62.

nitae viventibus (piae, ex proprii Instituti Constitutionibus ad quotidianam divini Officii recitationem tenentur, *concede3sa_eijt indulgentia plc-KtJriOi* safilia.XOjditioTybyfl*-»i integrum Officium, quamvis in paites distri? butuui, *coram SS, Sacramcno* sive publicae adorationi expositum, sive in tabernaculo adservato, recitaverint '). Eadem indulgentia dein ad clericos omnes neenon ad novitios et studentes institutorum religiosorum quorumcumque extensa fuit *).

§ III. - Or do Off ic ii.

1113. Duplex est Ordo servandus, scilicet: 1° *Ordo Officiorum*, qui unicuique diei Oflicium suum assignat pro toto anno, secundum Calendarium festorum et regulas liturgicas in occurso plurium eodem die. Is ordo quotannis concinnari solet in proprio Directorio Dioecesis vel Ordinis. 2° *Ordo Horarum*, tam inter ipsae Horas, quam inter partes eiusdem Horae, ut eo ordine una post aliam recitetur, quo descriptae sunt in Breviario.

1114. — Quaestiones. I. De ordine Officiorum. Qu a e r . 1° .1« «7 peccatum mortale Officium dici mutare in aliud.

Iiesp. Di.st. Si fiat in aliud notabiliter brevius, certe eat peccatum mortale^ ut constat ex prop. 34, (EininafcFsilT^Iexandni' VII: «In die Palmarum recitans Oflicium paschale satisfacit praecepto ».

Si fiat iu aliud fere aequale, duae praecipuae sunt sententiae. *Prima* contendit esse semper peccatum mortale, etsi semel fiat, sine iusta causa; (plia est contra formam praescriptam a Pio V, quippe (piae non solum recitationem generatim, sed speciatim recitationem *talis Officii* praecipiat; consequenter ille, qui aliud Oflicium recitat, non ponit substantiam praecepti particularis pro illo die.

Secunda communior, quae S. Alfonso aequior videtur, levitatem materiae admittit, si nempe fiat raro, puta ter quaterve in anno; quia tunc non esset gravis perturbatio ordinis.

Excusat autem iusta causa, v. g. si nunc non est copia debitae partis Breviarii, et postea (piis nimium gravabitur recitando, vel impiedietur a studio necessario, vel alio simili opere. Probabiliter etiam excusatur quis, si alibi moratur, et recitat Oflicium illius loci; dummodo tamen non sit Religiosus, (pii tenetur Oflicium Breviarii Ordinis sui recitare (n. 161, "*/ ll. 3; *Examen Ord.*, n. 70).

Clericus, qui sponte vel invitatus se adiungit Clero. Oflicium ab Of- * licio ipsius Clerici diversum canenti vel recitanti, generaliter non satisfacit, uti rescripsit S. C. R., 27 Ian. 1899, ad 3, n. 1011. *Generaliter*, i. e. A sine alia iusta causa.

Praeterea «non est relinquendum Oflicium Breviarii pro Officio A devotionis », ut decrevit S. R. C., 13 Febr. 1666, n. 1331.

S. Porn. 23 Oct. 1939 et 6 Dec. 1930 (J. J. .S. (1930 J. p. 193; (19311. p. 23).
-) S. Porn. 31 Mart. 1937 (J. J.N. (1937 p. 284).

Denique Cappellanus, qui in ecclesia Monialium quotidie Missam celebrat, non potest Officium Monialium recitare, uf S. R. C. declaravit 21 Mart. 1795, ad 3, n. 2550.

Quaer. 2° *Quid agendum ait ci, qui ex inadeertentia recitavit unum Officium pro alio.*

Heap. Dial. 1° Si iam totum Officium recitavit, nihil repetere t(‘netur; quia merito praesumitur Ecclesia nolle uno die bis ad tantum onus obligare. Si tamen dictum fuerit Officium notabiliter brevius, puta officium trium Lectionum loco officii novem Lectionum, debet compensatio fieri recitando Lectiones omissas II et III nocturni (». 161, q. 3).

(Porro Officium omissum iuxta sententiam probabiliorem non debet alio recitari logo. Officii iam recitati, ne bis erretur et uniformitas laedatur; sed est eo anno omittendum. Confirmatur etiam ex resp. S. R. C., ~ 17 lunii 1763 (». 1774), vi cuius nulla est obligatio aliquod officium inadvertenter omissum alio die adhuc recitandi *). — Sententia tamen quae non videtur improbjūnlis tenet_saltem ex epikeia officium alio die recitari posse; videtur enim Ecclesia primarie velle ut *omnia* officia per annum recitentur; dein, ut recitentur diebus statutis ’).

2° Si vero iam magnam pqrtein eiusdem, puta Matutinum, recitavit, cum errorem advertit, praestat reliquum de Officio demto recitare, no errorem prosequatur; satisfit tamen prosequendo Officium indebitum. — Notetur insuper, quod si quis oblitus sit partem Horae, sufficit partem illam supplere quin aliud repetatur (n. 161, q. 5).

QUAER. 3° *Si quia ad tempus extra patriam, sire diocesim, aut proprium monasterium moratur, quodnam Officium illi recitandum ait.*

Reap. 1° Beneficiarius, etiam Regularis, tenetur ecclesiae suae Officio, Caeteri vero se conformare *possunt* Officio loci, ubi morantur. Tta S. R. C., 12 Nov. 1831 ad 46, ». 2682. Unde, si hi caeteri per breve tempus alibi versantur, melius retinebunt Officium suum, ad impediendam aliquorum Officiorum omissionem vel repetitionem: sin autem ad longum tempus alibi morantur, illius loci Calendario melius se conformabunt.

2° Religiosus titulo canonico *Choro adstrictus* debet in itinere sequi ordinem Officii Conventus sui, ex quo discessit: eum vero moratur, etsi ad tempus, in Conventu sui Ordinia, tenetur *in Choro* huius ordinem Officii sequi: si vero *privatim* recitat, servare debet Calendarium Coenobii, a quo discessit. Quodsi ad longum tempus extra claustra sua degit, e. g. propter qnadragesimalem praedicationem, Calendarium provinciae suae, neglecto proprio Coenobio, sequi debet. S. R. C., 31 Aug. 1839, ad 1 et 2, ». 2801; 25 Sept. 1852, ». 3001 et 18 Sept. 1877, ad 2, ». 3136, et 27 lunii 1896, ad 13, ». 3919. — Caeteri Regulares se gerere possunt sicut Clerici saeculares non beneficiarii.

1) Auctor In cd. pnwc. unice Imnc sententiam adinfalt, Cfr. et Marc. n. 2211: Gnudê. tom, II, p. 105. nota X.

J) Cfr. .V. K. St. (1911). p. 191f

1115. — II. De ordine Horarum. Quaestio est: *Quantum peccatum sit mutatio in ordine Horarum.*

Resp. 1° In recitatione *privata* non excedit veniale; quia defectus non est in substantia praecepti, sed in quodam tantum accidente. Si fiat ex rationabili causa, nulla est culpa, v. g. si quis ab amico invitetur ad recitandum cum ipso; si Breviarium prae manu non habeat nee commode expectare possit; si sero veniat ad Chorum, Officio iam incepto (n. 170). -JlikJLP .di.cendmn^si inchoetur Officium ilici allU. expktW» flfliciuu diei praecedentis (Suar., *Je rclig.*, tr. 4, lib. 4, cap. 24, n. 3; Croix, lib. 4, n. 1315).

2° In recitatione *in Choro*, sententia probabilior, contra alios, censet etiam non esse grave; quia non constat circumstantiam ordinis cadere sub gravi praecepto (n. 171; *Examen Ordin.*, n. 74).

§ IV. - Tempus Horarum.

1116. — Principia. I. *Pro valida impletione praecepti, tempus legitimum, intra quod totum absolvi debet Officium, est tempus totius diei a media nocte usque ad mediam noctem:* illa tamen ut Matutinum et Laudes possint *pridie*, ab hora scilicet Vesperarum, anticipari; non tamen Litaniae pro festo S. Marci et diebus Rogationum, ut constat ex resp. S. R. C. 28 Mart. 1775 ad I (n. 2503).

Hinc: 1° Qui totum Officium vel notabilem eius partem usque ad inediam noctem non dixit, peccat mortaliter; nisi per naturalem oblivionem vel aliam legitimam causam excusatus fuerit; atvero amplius non tenetur ad Horas illius diei praeteriti dicendas; quia iam tempus praecepti elapsum est.

2° Qui distulit Horas praesentis diei statuto tempore recitare, semper tenetur eas recitare usque ad mediam noctem; quia toto illo tempore potest praeceptum implere; ergo tenetur.

II. *Pro licita recitatione, tempora legitima pro singulis Horis vel e.r iure vel e.r consuetudine aestimanda sunt.*

Porro: 1° *In Choro*, si ius ipsum attendatur, Horae publice recitandae sunt iis temporibus, quae nominibus suis satis designantur, videlicet Matutinum in media nocte, Laudes in initio aurorae (hodie Matutinum cum Laudibus ab aurora usque ad ortum solis); Prima orto iam sole; Tertia medio tempore matutino; Sexta in meridie; Nona medio pomeridiano; Vesperae ante occasum solis; Completorium post solis occasum. Hodie vero tempora debita in unaquaque regione seu provincia iuxta receptam consuetudinem statuenda sunt.

2° In (illicio *privato*, hodie ex consuetudine recepta Matutinum cum Laudibus recitari potest inde ab hora secunda pomeridiana diei antee-

dentis (S. R. 12 Maii 1905, ad 1, n. 1158) *), vel tempore matutino diei proprii: Horae parvae a primo mane usque ad meridiem; Nona potest dici etiam post meridiem, imo, iuxta plures, etiam Sexta; Vesperae cum Completorio dici possunt a meridie usque ad mediam noctem.

3° Quadragesimae tempore, tribus primis diebus et Dominicis exceptis, Vesperae *in Choro* recitantur ante refectionem, ita quidem ut incipi possint sub horam undecimam antemeridianam, ut dicunt Salin., *tr.* 16, *cap.* 3, *n.* 15: *privatim* licite recitari possunt post refectionem; laudabiliter vero recitantur ante eam.

Hinc colligitur: a) In Officio *privato* tempus licitum Horarum sino rationabili causa anticipare vel postponere, est peccatum veniale; quia esi contra itu et consuetudinem Ecclesiae, quamvis ea circumstantia levis sit. JiXiLUSâidUiklû quaevis causa rationabilis, v. g. concio paranda vel audienda, periculum super-venturae occupationi», maior devotio, tempus aptius ad studendum, et similia; non vero sufficit sola maior commoditas, sine alio motivo honesto (n. 173. 174; *Eram. Ordin.*, n. 74).

b) *In Choro* num sit peccatum grave, controvertitur. Sententia probabilior negat; quia huiusmodi circumstantia temporis non pertinet, ad substantiam praecepti, sed est circumstantia accidentalis.

ti ; III. *in* supputandis horis diei *standum est communi loco usui*; sed *in privata* horarum canonicarum recitatione, licet alia sit usualis ; loci supputatio, potest (piis sequi loci tempus aut locale sive verum sive medium, aut legale sive regionale, sive aliud extraordinarium (can. 33, § 1) «).

1117. — Quaeritur, *an praevidens impedimentum ad recitationem Officii in ipso die obligationis, teneatur Matutinum cum Laudibus pridie recitare.*

Resp. Quamvis maxime deceat ut id faciat, valde probabiliter tamen non tenetur; quia tempus *obligationis* incipit a media nocte tantum. Quod Matutinum cum Laudibus possit pridie recitari, non est ex praecepto, sed ex indulgentia per consuetudinem introducta, (pia nemo uti tenetur (n. 155; *Examen Ord.*, n. 76).

Debita pronuntiatio.

Pronuntiatio debet esse *vocalis, integra, et continuata.*

1. *Pronuntiatio vocalis.*

1118. — Necesse est ut divinum Officium voce sensibili proferatur, et hoc pertinet ad substantiam praecepti (*n.* 162); tum quia sic est ab Ecclesia institutum; tum quia est publica oratio Ecclesiae etiamsi privatim recitetur; unde cum Ecclesia sit corpus sensibile, voce sensibili exprimenda eius oratio est.

In Choro porro Officium alta voce proferendum est, ut expresse praeceptum est ab Ecclesia; ibi autem unusquisque tenetur partem unam recitando, alteram audiendo, totum Officium explere. Idipsum faciendum est etiam, si quis cum socio recitat.

1119. — Quaestiones. I. De recitatione privata. *Quaer.* 1° *An solus Officium recitans debeat seipsum audire, ut satisficiat.*

Iesp. Probabiliter negatur; quia non iubetur auditio, sed pronuntiatio, ad quam non requiritur ulla vocis elatio, sed satia est vocem formare linguam et labia movendo, ex quo necessarie aliquis sonitus producit; quod vero sonitus ille non audiatur, casu evenit (*». 163).*

Quaer. 2° *Quomodo Officium recitandum sit cum uno rei pluribus sociis privatim.*

Iesp. 1» Non licet in psalmis et hymnis recitandis plures quam duos choros facere alternatim recitando: (plia sic habet usus Ecclesiae. In lectionibus autem, responsoriis, capitulis, orationibus, et antiphonis, satis est quod unus ea omnia dicat, aliis audientibus; (plia in Choro satisfaciunt omnes praedicta audiendo; optimus tamen modus est, si antiphonae psalmodum, lectiones, et responsoria alternatim dicantur.

2° Quae leguntur ab uno, audiantur ab alio socio. Caeterum non interest an socius, quocum (piis recitat, ad Officium obligatus sit necne, si modo distincte loquatur (*n.* 162).

1120. — II. De recitatione in choro. *Quaer.* 1° *An satisficiant Choro, qui submisce recitant psalmos, alteram partem audiendo.*

Iesp. Dist. Valde probabiliter satisficiunt Officio: quia necesse non est ut omnium voces unius partis audiantur ab altera.

Non satisficiunt vero *servitio Chori*: id enim exposcit ut obligati ad Chorum convenient ad psallendum Officium. Quapropter Canonici, si non canunt vel psallunt, amittunt tam distributiones, quam fructus praebendae, ut constat ex Constit. Bened. XIV, *Cum semper oblatas,*

19 Aug. 1711, et Brevi *Dilecte /ili*, 19 Ian. 1718. *Ita communiter* (η. 163; lib. 3, η. 675, dub. 3 et 4).

Quaer. 2° »Si quis *Officium recitat in Choro, vel cum socio, num teneatur repetere ea, quae non satis percepit.*

Hesp. Dist. Si propter strepitum aliorum non audiat, omnes dicunt illum satisfacere.

Si vero propter culpam Chori, vel socii, sententia probabilis idem affirmat, si attendat quantum potest; qui enim est attentus, eo ipso se iungit ad partem illam ad quam attendit, et. consequenter moraliter illi communicat: secus insuper semper esset anxietas. Id praesertim valet de eo, qui oculis animadvertit, in Breviario ea quae confuse audit, ita ut bene percipiat quae dicuntur (n. 163, q. 2).

Praeterea, in Choro probabiliter non tenentur omissa supplere: In ii. qui, dum alii cantant, parant aut transferunt libros, perquirunt psalmos, pulsant organa, vel alia Choro necessaria peragunt; quia, dum aliquis occupatur in rebus ad Otlicii celebrationem pertinentibus, totus Chorus pro eo supplet. Circa organum notandum est, cum Chorus canit psalmos alternatim cum organo, opus esse ut versus, qui per organum finguntur cantari, alta voce ab aliquo proferantur in Choro; alioquin Officium non integre recitatur, cum organum verba non proferat.

Neque tenetur omissa supplere: 2° ille, qui, dum alii recitant, tussit vel exscreat, etiamsi integer psalmus interim dicatur; 3° is, qui in Choro perlegit lectionem, ne erret, alioquin erraturus; haec enim causa satis excusat ab illa levi omissione (n. 143, not. 3, 150; v. *Er hoc*).

2. *Pronuntiatio integra.*

1121. — Verba non proferantur mutilando vel corrumpendo illa, praescindendo verba dimidia, integra trasiliendo, ut inquit »§. Bernardus, ac denique tanta celeritate dicendo, ut attentio impediatur: haec omnia comminuunt integritatem orationis.

ITine: 1u Mutilatio syllabarum voluntaria non excusatur a peccato mortali, si sensus verborum totaliter deperdatur, idque in magna quantitate. Quod etiamsi involuntarie acciderit, remanet obligatio supplendi pro parte sic truncata, recitando quantitatem aequivalentem.

2° Erit veniale et satis quoad substantiam impletur obligatio officii, ita ut non opus sit illud repetere, si verborum sensus non deperdatur sed aliqua significatio verborum servetur, vel si perdatur in parva quantitate. Nullum erit peccatum, si fiat involuntarie, ob inadvertentium, ob balbutiem, vel ob inveteratam consuetudinem, quae difficulter vinci possit.

3° Non satisfaciunt illi, qui alternatim recitando ita festinant, ut, nondum expletis a socio versiculis, ipsi incipiant, si nempe hoc fiat in magna quantitate. Probabiliter tamen satisfacit, qui recitat eum socio

obtruncante syllabas, si sensus notabiliter non corrumpatur: quinimo non exoritur obligatio repetendi, nisi constet socium notabilem partem omisisse; quia praesumptio stat pro debita recitatione. Non videtur tamen a veniali excusari, qui ultro recitat cum socio mutilante: secus, si adest aliqua causa, puta si invitatur a Superiore, vel a persona valde honorabili, aut alia similis (n. 164, 165).

3. *Pronuntiatio continuata.*

1122. — Ea. postulat ut eadem Hora non fiat interruptio per aliquam temporis moram. Inter diversas Horas interruptio semper fieri potest.

Interruptio eadem Hora, si notabilis est, et ,inc rationabili causa, peccatum veniale erit; quia unitas uniuscuiusque Horae pertinet ad formam praescriptam in Horis recitandis; praeterea indecorum est sermonem cum Deo interrompere propter inutilia.

Oportet autem ut interruptio nonnihil notabilis sit: (piia, si brevissima est, pro nihilo putatur (n. 166).

(Causa autem iusta interrumpendi, Officium est quaelibet utilitas propria ^yel^ aliena, quae sine incommodo differri nequeat, v. g. si fiat ex urbanitate, vel ut (piis exsequatur mandata Superioris: ut Confessionem alicuius excipiat qui non libenter exspectaret; ut aliquid agat aut notet ad tollendam distractionem sive sollicitudinem ne obliviscatur, modo id non liat frequenter. Licet quoque orationem aliquam iaculatoriam ad Deum vel pium affectum intermiscere, moderate tamen (n. 158).

Ex causa proportionata etiam licitum fieri potest incipere recitationem alienius horae eum praevisione eiusdem interruptionis, ut si confessarius in confessionali recitet partem Horae, pocnitentem exspectando. Cfr. Noldin, n. 770.

1123. — Quaestiones. *Quaer. Iu <S'i interruptio maijna facta est in aliqua Hora aut in aliquo psalmo, an repetenda sit tota Hora aut lotus psalmus.*

Hesp. Probabilius et communius .negatur; (piia singuli psalmi et singuli versus completum habent sensum, et satis uniuntur per intentionem postea continuandi. Unde, qui hodie incepit Matutinum, potest illud complere in crastino, idque, licet distulerit sine causa, peccatum grave non erit (w. 168).

Quaer. 2° dn liceat Laudes a Matutino separare.

Resp. Affirm., ex communi sententia; quia est recepta consuetudo, et secundum primaevam institutionem dividebantur (n. 167).

Quando ea separatio fit, Matutinum semper concludendum est Oratione Officii, deinde per j. *Dominus vobiscum*, v. *Hencdicatnus Domino*, pt v. *Fidelium animae etc.*

Landes postea inchoantur per v. *Deus in adiutorium de*. Ita ex Ordinario divini Officii in Breviario.

Quaer. 3° *An possint Nocturna aliud ab alio separari.*

Ilesp. Negant aliqui, nisi ex insta causa; quia hodie non est consuetudo Nocturna pro solo arbitrio separandi. Affirmant vero probabiliter plures, saltem si quodlibet Nocturnum non distet ab alio ultra tres horas; quia antiquitus dicebantur divisim in tribus vigiliis noctis, interfectis aliquot horis, uti aflirmit I. Thomas (n. 167).

§ VI. - *Attentio et devotio.*

1124. — Praescribit Cone. Lateran. IV, *cap.* 17 ut Clerici «divinum Officium, quantum eis Deus dederit, studiose, celebrent pariter et devote». Devotio alia est *externa*, quae in reverenti corporis compositione consistit; alia *interna*, quae sita est in pio mentis ad Deum affectu. Ad devotionem pertinet *intentio* orandi et laudandi Deum, et *attentio* mentis ad id quod agitur.

Attentio quoque potest externa esse et interna. *Externa* habetur, quando non ponitur actio externa insociabilis cum attentione interna, ut esset e. g. auscultatio aliorum loquentium. Inter actiones sociabiles cum attentione interna hae numerantur: ambulare, se lavare, sedate se vestire, colligere flores aut herbas, instruere focum, sternere lectum, respicere campum, etc., psalmos et lectiones perquirere, et aliae huiusmodi, (piae magnam animi attentionem non requirunt.

Attentio *interna* iuxta D. Thoniam >) triplex est: 1° *ad verba*, ut recte et integre proferantur, ne quis in eis erret; 2° *ad sensum* verborum, ut percipiatur; 3° *ad Deum*, et ad rem quae oratur, quae quidem est caeteris perfectior. Singula ex hisce sufficit (n. 176).

1125. — Ad satisfaciendum praecepto ecclesiastico, certe requiruntur: 1° *Intentio* seu *voluntas orandi*: alioquin enim recitatio Officii non esset oratio, sed mera lectio; oratio autem est opus praeceptum. Sufficit porro haec voluntas in actu exercito, (piae semper adest. 2° *Attentio externa*, ita ut, (pii voluntarie et in materia notabili exterius se distrahit, non satisfaciat. Eadem haec practice sufficiunt ut (piis praecepto satisfaciat, iuxta dicenda infra num. sq.

Notandum est, voluntariam *distractionem internam*, qua (piis cum Deo loquitur ore, et aliud meditatur mente, semper esse peccatum veniale irreverentiae. Ad hanc rationem generalem, (piae pro

omni oratione valet, accedit specialis consideratio, quod in officio divino récitando agitur de oratione liturgie» quam minister *nomine Christi et Ecclesiae Deo offert*, quaeque praesertim componitur precibus et carminibus quae Spiritus Sancti afflatu conscripta sunt; huic autem excelsae dignitati intenta animi pietas respondeat oportet ¹). Ad peccatum irreverentiae sufficit ²tum *coluatarimit imperfectum*, ex imperfecta advertentia vel ex negligentia in distractionibus repellendis ³tum *voluntarium in causa*, v. g. *ex* curiositate circumspiciendo, sine ulla necessitate Officium dicendo in loco distractioni exposito, ut in foro, platea, etc. ubi hominum frequentia est. Si quis somno vexetur, sed adeo resistat ut bene pronuntiet, et in Choro distincte quoque alteram partem audiat, satisfacit; privatim tamen recitans non excusatur a veniali, si possit recitationem in tempus opportunius differre (n. 176).

1126. — Quaestiones. Qu a e r. 1° An *attentio interna sit necessaria ad inudendu in praeceptum ecclesiasticum divini Officii*.

Resp. Contrav. 1» Sententia olim communior et probabilior affirmat; quia att⁴entio interna est de substantia orationis vocalis: nam oratio generaliter sumpta est elevatio mentis ad Deum, et hanc elevationem essentialiter includit, etiam ut est *petitio* facta ad Deum: sed qui verba sine ulla attentione profert, corde haud ascendit ad Deum; ergo revera non orat.

Sufficit pono attentio *virtualis*, qua quis nempe ad orationem accedit rum *proposito* attendendi, et in illo proposito saltem virtualiter perseverat, non retractando illud, neque formaliter. neque virtualiter per voluntariam negligentiam. Unde tum solum desinit haec virtualis attentio, cum (piis plene advertit se dû stralli, ~êi deliberate' negllgit distractionem repellere. Quamobrem eum imperfecta advertentia et negligentia. quaniyis venialiter peccet, substantialiter tamen satisfacit Officio. Ita communiter huius sententiae fautores.

2tt Sententia hodie omnino praevalens, negat, docetque attentionem externam sufficere, vitando omnia externa quae attentionem internatu impediunt. Rationes sunt, quia: 1° Divinum Officium est oratio *publica et socialis* Ecclesiae, quam minister eius nomine perficit. Ad hoc tamen ut Ecclesia Deum oratione sua colere dicatur, sufficit ut eius verba et vota sensibilibus per modum cultus exprimantur; devotio interna ad ordinem socialem directe non pertinet *) (cfr. etiam supra, n. 142, q. 3 et 109). 2" Si attentio interna de essentia orationis esset, distractio etiam involuntaria cam (lestrjmet. eum essentia a voluntate non dependeat; certum autem est apud omnes, involuntariam distractionem praecepti impletionem minime impedire. Neque iuvat attentio *virtualis*, quippe quae,

¹) 1'luh XII. Eneyol. *Mediator Drt*, 2û Xov. 1917 (*J.J.S.* (1917], p. 574).

²) Xotetur hoc nruinientum valere tantum de oratione *publica*^ non de privata vocali qinun ηυΠψιοτ* MaopliH in eadem qum*d4ono comprehendero videntur.

cum attentio sit actus intellectus, plane non intelligatur, siquidem attendendi voluntas non est attentio. 3° Similiter Extrema Unctio, iRÎUS.IoniW deprecatoria est, sine attentione interna invalida foret] falsum autem est consequens, cum ex Decreto Eugenii IV ad valorem Sacramenti tria tantum requirantur, nempe materia, forma, seu verba prolata a ministro, et intentio ipsius faciendi quod facit Ecclesia.

Quaer. 2° *Quaenam sint media opportuniora ad animi distractiones repellendas.*

Resp. Recensentur haec: 1° Vitare causas distractionum, puta subducendo se ab hominum strepitu, oculos et aures sedulo custodiendo; 2° sub initio recitationis formare intentionem laudandi Deum; 3° renovare intentionem in fine psalmorum, ad *Gloria Patri*: 4° Dei praesentiam memoria custodire, et alia huiusmodi (η. 177 in fine).

Articulus 1 F.

Causae excusantes ab Officio divino.

Sunt: 1° impotentia, 2° iustum impedimentum, 3° dispensatio.

§ I. - Impotentia.

1127. — Ad hanc primam causam pertinent: 1. *Carentia Breviarii*. Contingere potest, v. g. si in itinere amittitur, aut itor aggre- diens illud ex oblivione domi reliquit, nec aliud habere potest. Peccat vero, qui scienter privando se Breviario, consensit in securam impotentiam recitandi.

Quocirca observanda sunt: 1° Prop. 51, damnata ab Innoc. XI: «Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, (pria maior pars trahit ad se minorem ». Unde, qui caret Breviario, et memoria tenet vel in promptu habet notabilem Officii partem, (piae nempe ad quantitatem saltem parvae Horae per- tingit. tenetur sub gravi eam recitare. Contra, (pii non potest tantum re- citare, quantum est parva Hora, ad nihil tenetur; (pria eiusinodi modica pars seorsim sumpta ad finem lege intentum haud quidquam conducit, — Idem de Clerico caeco dicendum est.

2° Si talis habeat Officium commune, non proprium illius diei, te- netur ex Communi Horas recitare; quia duplex est praeceptum Officii, unum universale de Officio persolvendo, alterum de recitando Officio cuiusque diei: unde qui non potest servare unum, tenetur ad alterum («. 157, 158; *Eranicn Ortlin.*, n. 70).

1128. — H. *Infirmitas*. Hae ratione excusantur; 1° Aegrotantes, non modo gravi morbo, sed tali quoque ut Officium recitare nequeant sine gravi incommodi periculo, v. g. si prudenter timeant notabilem capitis gravedinem, cruditatem stomachi, virium lassitudinem. vel si erodant, febrim tardius remissum iri. Idque probabiliter admittitur, etiamsi infirmus per magnam diei partem aliquem librum amoevum legeret ad animum solandum; quia ex eo quod valeat librum delectabilem legere, non sequitur quod possit et teneatur Officium recitare, ut pote ad quod maior attentio requiritur, quae maiorem affert. difficultatem (/». 151, *not.* 1).

2° *tuiolescentes* gravi morbo, excusantur nempe per aliquot dies, ad arbitrium prudentis, donec vires reficiantur. Et hoc admittendum, etiamsi Missam celebrarent (*n.* 154, *not.* 2).

Notandum porro, quod si infirmus dubitat num infirmitas sufficiat ad excusandum, cum primis stare potest indicio Superioris, qui in dubio etiam dispensare potest; vel indicio probabili viri prudentis; quin et proprio iudicio. Dummodo enim adsit periculum nocuenti, certe excusatur; quia ius naturale valetudinis conservandae praevalet praecepto Ecclesiae (*n.* 154, *Not.* 3).

Deinde, si infirmus certus est se non posse totum Officium recitare, dubitet vero num partem possit, probabiliter ad nihil tenetur; quia valde difficile est in huiusmodi occasionibus discernere quid possit vel non possit sine gravi incommodo, et ideo, ad removendos scrupulos, qui quidem ipsi iam magnum incommodum allerunt, rationabiliter excusatur a toto Officio (*n.* 154, *Not.* 4).

3° *Scrupuloso*, si graves anxietates patiat, potest aliquando etiam interdici Officii recitatio, donec videatur recitare posse sine tanto incommodo; namque magnum incommodum per se excusat a praeceptis Ecclesiae (*n.* 177 *in fine*).

1129. Quaeritur demum : *In socium adhibere teneatur ille, qui nequit recitare nolas.*

Affirm., si quem ad manum habeat sine magno incommodo; quia praeceptum, quod mediis ordinariis impleri potest, impleri debet; associatio autem modicum est ordinarium. *Ita communiter* (*n.* 158).

§ 11. - TURTUM TMPEIMMEXTIM.

1130. — Hoc. nomine intelligitur occurrens occupatio totius diei, (piae necessaria est ex officio vel ex charitate, ita ut sine scandalo, aut magno detrimento proprio vel alieno nec omitti neque differri. et liberum tempus non relinquit ad dicendum Officium. Quodsi eiusmodi occupatio non sit integri diei, sed magnae partis

eius, et recitatio Officii sine magna difficultate anticipari vel postponi queat, obligatio erit anticipandi vel postponendi; quia praeceptum urget toto die.

Hac ratione excusari possunt: 1° Concionatores, si concionem omittere nequeant sine scandalo populi aut propria infamia, nec tamen eam praeparandi tempus suppeteret, si recitandum esset Officium. 2° Confessarii, qui per totum diem Confessiones excipiunt, quas differre non possunt, uti contingere potest e. g. tempore Missionis. 3° Qui toto die occupantur in sedandis iurgiis, aut assistendis infirmis, v. g. tempore epidemiae. 1° Si quis sub noctem Officium, v. g. Vesperas, recitaturus, advocetur ad moribundum, nec postea tempus aut commoditas supersit. Et alii casus similes (n. 156).

Notandum porro est quod si (piis praevideat se postridie impeditum iri a Matutini et Laudum recitatione, anticipatio pridie valde probabiliter non obligat: quia est quoddam privilegium consuetudine introductum, quo nemo uti tenetur (n. 155).

§ III. - Dispensatio.

1131. — 1° Summus Pontifex potest in divino Officio dispensare etiam cum beneficiario; (pia tota obligatio divini Officii est de iure ecclesiastico.

2° Episcopus dispensare non potest, nisi difficilis sit recursus ad Sanctam Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni (can. 81); insuper in dubio de morali impotentia et quidem cum aliquo in particulari ad breve tempus. Ita saltem ex usu aut privilegio immemorabili (w. 159).

3° Idipsum, quod Episcopi, possunt Superiores Religiosi maiores exempti respectu subditorum suorum in Sacris (can. 81, 198). At virtute privilegiorum ampliorem ipsi habent potestatem, quocirca unaquaeque Religio uti potest privilegiis suis. Cum non constitutis in Sacris possunt Praelati Regulares dispensare ex iusta causa, puta studiorum, et simili, sicut in aliis observantiis. Ita DI), concedunt communiter (n. 112).

Caput V.

NONNULLA CLERICIS PROHIBITA

Vitanda a Clericis plura sunt, vel quia statum eorum dedecent] vel (pia periculum virtuti creant, vel aliis scandalum generare possunt, vel etiam quia haec omnia continent.

Huiusmodi sunt: 1° ludi profani, 2° venatio, 3° ingressus cauponarum, 4° officia saecularia, 5° negotiatio, 6° cohabitatio cum mulieribus suspectis: de quibus in sequentibus acturi sumus.

Articulus T.

S. Alf. lib. 3.

1132. — Clericis vetitum est intéressé spectaculis, choreis et pompis, quae eos dedecent, vel quibus clericos intéressé scandalo est, praesertim in publicis theatris (can. 140. Cfr. etiam Arhi *Ap. Sedis*, 1916, p. 147; 1918, p. 17 et 300).

Velitum quoque Clericis est vacare ludis *alearum* cum pacto pecuniae, in quo ludo nimirum sola fortuna intervenit (can. 138).

Hinc: 1° Graviter peccant Clerici aleis ludendo, si ludant vel «) cum gravi scandalo: quod in publico aleatore lucri causa ludente aderit; vel b) frequenter et diu, licet in modicam pecuniam; vel c) in magnam pecuniae summam, licet raro: saltem eum adesset grave scandalum (n. 896-898; II. A., n. 219).

Non peccant graviter, si *raro, moderate, et privatim* sine scandalo aleis ludant.

2° Prohibitio aleis ludendi non comprehendit ludos chartarum, aliosque, qui non sunt merae fortunae, sed dependent tam ab industria quam a fortuna; nisi alicubi esset specialis prohibitio aut scandalum. Hi namque ludi nullo canone clericis vetantur, et propterea consuetudine omnino permitti possunt (n. 900).

3° (.)iiod ad *Religiosos* attinet, illi, propter eorum statum, et scandalum aliorum, facilius (quam Clerici saeculares possunt graviter peccare, si *aleis* ludunt, eoque magis quo arctiorem observantiam profitentur,

praesertim si viam talibus ludis in Online suo aperirent, aut in notabilem pecuniae summam luderent; in quo posteriori casu insuper contra paupertatem peccarent (n. 901; *lib.* 5, n. 32).

Ibi regula ludum non specialiter vetat, et consuetudo viget ludendi ludii non merae sortis, semper absint oportet scandalum saecularium, temporis iactura, et periculum relaxandi disciplinam regularem; secus peccatum erit, praesertim si fiat cum pecuniae expositione, quod Religiosos semper dedecet, ait S. Alfonsi.

Articulus II.

Venatio.

1133. Duplex distinguitur venatio: altera *clamorosa*, quae fit cum magno tumultu et strepitu armorum et canum, ad occidendas feras maiores; altera *quieta*, (pia fit sine strepitu, nempe cum laqueis retibusque, aut etiam sclopeto, ad capiendas volucres, ferasque minores, ut lepores, cuniculos, vulpes, etc.

De venatione autem in lure dicitur: venationi ne iudulgeant, clamorosam autem nunquam exerceant (can. 138). Dicitur *Ne indulgeant*; unde quieta venatio non videtur prohibita, si moderate tantum et absque scandalo aliquando exercetur. Dubitari potest, num sit peccatum mortale venationem clamorosam raro tantum exercere. Negavit suo tempore S. Alfonsus (*lib.* 3, n. 606; 11. A., tr. 10, n. 72).

Observetur etiam ius particulare, (pia de re cfr. v. g. *Cone. Proo. Ultraj.*, anno 1924, p. 23.

Haec de *cenatione* dicta sunt, (pia et *aucupium* comprehendit. *Piscatio* nullo canone interdicitur; fortasse quia ab Apostolis etiam post conversionem exercita est.

Articulus III.

Ingressus tabernarum.

1134. — Gravitas ac temperantia Clericorum propria non sinit eos in tabernas seu cauponas edendi vel bibendi causa ingredi. Quamobrem in lure dicitur: tabernas aliaque similia loca sine necessitate aut alia iusta causa ab Ordinario loci probata ne ingrediantur (can. 138).

Articulus IV.

Officia saecularia.

1135. — « Nemo militans Deo, inquit Apostolus, implicat se negotiis saecularibus » (2 Tim. 2,3). Hinc: 1° Ea etiam, quae licet non indecora, a clericali tamen statu *aliena* sunt, vitent (can. 139, § 1).

2° Sine apostolico induito *medicinam* vel *chirurgiam* ne exercent; *tabelliones* seu publicos notarios, nisi in Curia ecclesiastica, ne agant; officia publica, quae exercitium *laicalis iurisdictionis* vel *administrationis* seeum ferunt, ne assumant (can. 139, § 2. Cfr. et can. 985, 6°).

3° Sine licentia sui Ordinarii ne ineant *gestionem bonorum* ad laicos pertinentium aut officia saecularia quae seeum ferant onus reddendarum rationum; *procuratoris* aut *advocati* munus ne exercent, nisi in tribunali ecclesiastico, aut in civili quando agitur de causa propria aut suae ecclesiae; in *laicali indicio criminali*, gravem personalem poenam prosequente, nullam partem habeant, ne testimonium quidem sine necessitate ferentes (can. 139, § 3. Cfr. etiam can. 1(157, § 3; 987, 3° et *Ada Ap. Sedis*, 1918. p. 344).

4° Senatorum aut oratorum legibus ferendis, quos *deputatos* vocant, munus ne sollicitent neve acceptent sine licentia Sanctae Sedis, in locis ubi pontificia prohibitio intercesserit; idem ne attentent aliis in locis sine licentia tum sui Ordinarii, tum Ordinarii loci in quo electio facienda est (can. 139, § 4).

(*Antinates, Archiepiscopi, Episcopi*, ni vi constitutionis civitatis sint de iure *senatores*, et Sancta Sedes aliquo modo id probaverit, sine speciali licentia Sanctae Sedis huiusmodi munus exerceant possunt, dummodo per Vicarium Generalem above modo suis obligationibus satisfaciant. In quolibet alio casu Cardinales. Archiepiscopi. Episcopi sive residuales, sive titulares indigent venia Sanctae Sedis. Ita resolvit Conun. Cod. Int. die 25 Aprilis 1922, ad l'un (C. I. N. p. 313). Ordinarii autem locorum in concedenda licentia *sacerdotibus* qui se candidatos ad deputatorum comitia sistere cupiunt, potius difficiles quam faciles se praebere debent. Ita eadem Comm. Cod. Int., l. c., ad 2.

5° A *fideiubendo*, etiam de bonis propriis, clericus prohibetur, inconsulto loci Ordinario (can. 137).

(6° Ulterius ipsis vetatur *arma gestare*, nisi quando instat timendi causa subsit (can. 138). Saecularem militiam ne capessant voluntarii, nisi eum sui Ordinarii licentia, ut citius liberi evadant, id fecerint; neve intestinis bellis et ordinis publici perturbationibus opem quoquo

modo ferant (can. III, § 1). Clericus minor, qui contra hoc praescriptum sponte sua militiae nomen dederit, ipso iure e statu clericali decidit (can. III, § 2); atque quaelibet eius officia ipso facto et sine ulla declaratione vacant (can. 188, (>)).

7° Postremo, vetantur Clericis omnibus quaelibet *viles el sordidae artes*, quae statum eorum omnino dedecent (can. 138. *lib.* I. n. 189; II. A., *tr.* 13, n. 60).

Articulus V.

Negotiatio.

S. Alf. *lib.* 3. H. A. *tr.* 10.

1136. — Notio. Negotiatio *proprie dicta* seu *lucrativa* dicitur, quando quaestus faciendi causa res emuntur eo consilio ut non mutatae vendantur carius. Si res arte transformantur, e. g. si ex lana conficitur pannus, ex uvis vinum, ex polenta cervisia, *artificium* vel *industria* erit. Artificium, si solius quaestus causa exercetur, ad negotiationem proxime accedit.

A negotiatione lucrativa distingui debet negotiatio *oeconomica*, quae consistit in iis emendis, (piae necessaria sunt, aut quae superflua sunt vendendis atque insuper in suis praediis ac gregibus curandis aut locandis.

1137. — Principia. I. *Prohibentur clerici per se vel per alios negotiationem aut mercaturam exercere sive in propriam sive in aliorum utilitatem* (can. 112). Clerici vel religiosi, «pii secus agunt, congruis poenis pro gravitate culpae ab Ordinario coerceantur (can. 2380).

Antiquam interdictionem negotiandi *per seipsos* Bened. XIV Constit. *Apostolicae servitutis*, 25 Febr. 1711, η. I, ampliavit et extendit ad negotiationem sub alieno laici nomine, seu per interpositam laici personam quomodolibet exercitam. Item can. 112 (n. 832, 833).

Prohibitio haec — ita omnes — *generatim loquendo* ligat sub peccato mortali.

Hinc: 1° certo peccat graviter, qui *frequenter* negotiatur, quamvis in quantitate non magna. Unde veniale tantum erit, si aliquoties dumtaxat. contingat in parva vel semel in magna (pianitate; quia iura loquuntur de *exercente*, (n. 831: H. A., n. 192).

2° Ab omni peccato excusat, necessitas certe extrema, sed probabilius etiam gravis ad statum decentem, nempe si aliter Clericus cum fa-

milia sua commode sustentari nequeat. Ratio est, tum quia lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo, tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam status, non censetur prohibere id quod necessarium est ad decentem statum servandum (n. 837).

Verumtamen, in casu gravis necessitatis, ad omnem hallucinationem praecavendam, non licet Clerico negotiari sine licentia Ordinarii, si est extra Italiam, Sedis autem Apostolicae, intra Italiam. Ita ex Constit. Clementis XII *Cum primum*, 17 Sept. 1759, sub 10°; quae Constitutio ex can. 6, h. 2, adhuc vigere videtur (n. 833) ‘).

II. *Negotiatio oeconomica Clericis non eat interdicta; e contra debent et ipsi, uti omnes alii, debitam curam habere de bonis propriis, uti recta rei familiaris administratio hoc exigit. Pari modo artificium honestum non est Clericis neque Religiosis vetitum, dummodo illud per seipsos exercean*t: non licet vero, si per operarios conductos res immutent. Ratio prioris est, quia tunc non nisi prae-iiiiiii sui laboris accipiunt, quod nullo iure prohibetur, et si fiat absque neglectu proprii ministerii, nihil inordinati continet, ut patet exemplo S. Pauli, idque, licet artefacta vendant cum lucro ad sustentationem vel ad piam causam destinato. Ratio posterioris est, quia secundum communem doctorum interpretationem aequiparatur in Iure negotiationi, cum ematur alienus labor et inde lucrum ea-piatur (n. 836) ‘■).

1138. — Resolutiones. 1° Sub nomine negotiationis prohibetur etiam *cambium activum*, ut decrevit Clemens XIII in Constit. cit. Hoc nomine intelligitur mutatio pecuniae cum pecunia, lucri causa facta et quidem per modum artis, faciendo argentariam.

2° Quando negotia laicorum ad Clericos devolvuntur, sive iure haereditario sive quocumque alio titulo, statim sunt dimittenda, etiamsi coniunctim cum aliis bonis, aut alieno nomine per cohaeredes ipsius vel socios laeos negotium exerceantur. Quodsi dimitti nequeant sine gravi detrimento, permittitur continuatio ad breve tempus, per interpositam laici personam, ac de licentia Ordinarii extra Italiam. S. C. Concilii intra Italiam. Ita ex Constit. Benedicti XIV *Apostolicae servitutis*, 25 Febr. 1711 (n. 832).

3° Licet Clerico ea, quae prius emerat ad proprium usum, postea autem advertit sibi non esse necessaria vel cum occasio se offert vendendi carius, vendere maiori pretio; quia talia ad oeconomiam pertinent (n. 836).

I° Non licet Clericis: a) conducere fundos ot praedia, ut per operarios

1) cfr. (*oli. fir Prop. Eilf. n. 123*; Mnroto, Zim/. *hirit can.*, w. 572. <|. 2*.
-) hiMtr. S. C. Itrllit. II Mali 1953 (vide (Vipmi. *pro KrUg*, |l<»53|. p. 254 nd negotiatio-num IndiKtrialem tnniqumn activitatem eommerrlnlom rvdnrit etiam *grdionrm aultir rinrtmi-hyruftirtit*’; qmid notioni tnolitlonidi roiniuuwll non videtur convenire. In-tr. iniblicnta non <lt in

colant, fructusque vendant, vel ut animalia saginent, saginataque vendant. />) Emere fundos et praedia, aut animalia, eo consilio ut vendant cum lucro (A. 831, 835).

5° Licet vero illis: «) praedia sua et animalia locare pro pensione. b) Agros suos colere opem laicorum, fructusque vendere, c) Emere animalia, eaque saginare pabulo ex propriis fundis proveniente; imo probabiliter etiam pabulo eum ad finem empto, ut saginata cum lucro vendant, vel ut ex foetibus, lacte, lana, lucrum faciant. <l) Praedia emere ad saginanda propria animalia, ut postea vendantur (n. 835; *Istrui. cap.* 10, n. 191).

1139. — Quaestiones. *Quaer.* 1° A» *liceat Clericis et Religiosis emere census annuos in aerario publico fundatos, et obligationes «ocier/tum mercatoriarum vel industrialium.*

Resp. Affirm., quia emendo tales census aut obligationes nihil aliud faciunt, nisi pecuniam suam mutuam dant aliis et iustum inde percipiunt fenus.

Quaer. 2° A» *liceat iisdem emere ACTIONES societatum mercatoriarum et industrialium.*

Resp. Haec quaestio multum agitata est hoc tempore. Porro, secundum reeentiores decisiones non sunt inquietandi qui actiones acquirunt, dummodo parati sint stare mandatis Sedis Apostolicae, et nullam in societatibus *administrationis partem* suscipiant, neque actionum earundein *negotiationem exerceant* et praesertim abstineant ab omni contractu, qui speciem habeat speculationis bursae, ut dicitur. Ita S. Offic., 17 Nov. 1875, 15 April. 1885 (*Revue thcol.*, 1893, p. 608 sq.) *). Insuper licet Clericis eas (uti et obligationes) emere et carius vendere non tantum una alterave vice, sed saepius prout opportunitas fert, dummodo in iis non excedant limites negotiationis oeconomicae, secundum prudens timoratorum indicium.

Nota. Quoad excommunicationem Sedi Apostolicae speciali modo reservatam cfr. *tom.* II, n. 1055 *bis*.

1) De speculationibus bursae cfr. supra n. 978. — Doctrina ab Auctore In textu proponite communissimo admittitur, quatenus agitur de iis societatibus Industrialibus In quibus non fll immutatio rerum emptarum per famulos conductos: — Societatum dico fodinarum, ferroviariam simlUumquo; quin nullo sensu negotiatio prohibita habetur, sed clericus id tantum facit cum sociis qui condominium habent. quod posset facere solus. si unicus esset dominus, v. g. fodinae carbonum. Disputatur vero de liceitate emptionis et retentionis netlonum earum societatum quae emunt res eo fine ut carius vendatur, nulla mutatione adhibita aut immutatione ex labore conducto adhibita; quia in co casu condiciones negotiationis prohibitae adsunt. Cfr. Weraï-Vidal, II. n. 128. Notos responsa S. Sedis diserto loqui tantum do actionibus viarum ferrearum *fdmiliumqur* societatum aut arcarum publicae utilitati Inservientium, nocnon <l0 artlonibus mensae nummulariae. Practice doctrina auctoris solet admitti. — Cfr. etiam AbellAn In *Periortira* (1950), p. 231-262; Gutierrez in *Comm, pro Mi(j)*. (1950). p. 183-211; (1951). p. 151-159.

Articula VI.*

Cohabitatio cum mulieribus suspectis.

1140. — Vitae et honestati Clericorum vix aliunde turpior inuritur nota, quam ex nimia familiaritate et cohabitatione cum mulieribus tantillum suspectis; hinc enim vel lapsus carnalis, quo nihil turpius in Clerico, vel saltem lapsus suspicio facile oritur, et, quod consequitur, ingens vilipensio atque contemptus; sicut e contrario maxime venerabiles reddit Clericos continentiae professio et studium omnem impuritatis suspensionem sedulo declinans. Iamvero, hac de re Codex sic statuit:

I. Caveant clerici ne mulieres, de quibus suspicio esse possit, apud se retineant aut quoquo modo frequentent (can. 133, § 1).

II. Eisdem licet cum illis tantum mulieribus cohabitare in quibus naturale foedus nihil mali permittit suspicari, quales sunt mater, soror, amita et huiusmodi, aut a quibus spectata morum honestas cum provectiore aetate coniuncta, omnem amoveat suspensionem (can. 133, § 2).

III. indicium an retinere vel frequentare mulieres etiam illas in (pias communiter suspicio non cadit, in peculiari aliquo casu scandalo esse possit aut incontinentiae afferre periculum, ad Ordinarium loci pertinet, cuius est clericos ab hac retentione vel frequentatione prohibere (can. 133, § 3).

IV. Contumaces praesumuntur concubinari (can. 133, § 4). Hi autem monitione inutiliter praemissa, cogantur ab illicito contubernio recedere et scandalum reparare suspensione a divinis, privatione fructuum ollieii, beneficii, dignitatis, servato ordine praescripto in can. 2176-2181 (can. 2359, § 1).

Nota. Consuetudo vitae communis inter clericos laudanda ac suadenda est, eaque, ubi viget, quantum Heri potest servanda (can. 131).

l j
H
I i
I
(
■!
■j
■
1
I'
|
■<
I
».
1
J
J
>
I
J,
λ
i
I
I
I
w
1

Pars secunda.

De officiis Parochorum.

S. Alf. lib. 4. tit. 11. A. tr. 7.

Parochi multis oneribus devinciuntur, quae tamen ad sex capita reduci possunt suntque: 1° residentia, 2° Missa pro populo, 3° ministratio Sacramentorum, 4° praedicatio verbi Dei, et doctrina Christiana, 5° correptio, 6° quaedam aliae obligationes *).

Capitulum I.

RESIDENTIA

1141. — Residentia Beneficiariorum definitur: Commoratio assidua in loco Beneficii, eo fine ut illi personaliter deserviat Beneficiarius.

Unde bipartitur: *materialis* dicitur ipsa personalis praesentia; *formalis*, seu *utilis*, quae debitorum officiorum exercitium adiunctum habet (//. 120).

1142. — Obligatio residentiae. Parochi tenentur residere formaliter in Ecclesiis suis, nisi iusta causa ab Episcopo approbata excuset. Ita ex can. 165. Cfr. etiam Cone. Trid., sess. 6, cap. 1 *ref.* et sess. 23, cap. 1 *ref.*

Dictum est: 1° *Parochi*; iamvero, parochorum nomine in iure veniunt: 1) sacerdotes quibus paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda; 2) quasi-parochi qui quasi-paroecias regunt seu partes distinctas vicariates apostolici ac praefecturae

*) Pro Hollandia cfr. Mulder, *Partitio in Parochias* tit. 120 id. pro Italia: tit. 120. *Partitio in Parochias*.

apostolicae quibus peculiaris rector fuerit assignatus; 3) *vicarii paroeciales*, si plena potestate paroeciali sint praediti (can. 151; 171 sq.) *); 1) *parochi personales* de quibus in can. 216, § 4.

2° *Tenentur* idque iure divino ut tradit communis sententia, et ostenditur ex Trid. Concilium enim obligationem residendi probat ex S. Scriptura, et declarat aliter munus pastorale debito modo obiri, uti S. Scriptura praecipit et res ipsa postulat, non posse. Verumtamen hanc doctrinam Concilium expresse non definivit (n. 121).

3° *Residere formaliter*: non enim residential^a legem implet parochus, qui quidem personaliter est praesens in parochia, pleraque tamen munia pastoralia peragit per alios, v. g. per Cooperatores, ipse vero paucos exercet actus officii paroehialis. Satisfacit tamen, si cooperatori relinquat munera magis ardua, ut nocte ad infirmos ire, peragere divina officia in ecclesiis filialibus distantibus et huiusmodi: dummodo simul ipsemet parochus, secluso isto impedimento, complura etiam munia pastoralia, praesertim principaliora, nempe administrationem verbi divini, Sacramentorum, etc., personaliter praestare non intermittat; et quando nominatim vocatur a parochianis, ad ipsos, maxime infirmos, ire non recuset (n. 127, *dub.* 3). Debet — ita can. 167, § 1 — parochus officia divina celebrare, administrare Sacramenta fidelibus, quoties legitime petant, suas oves cognoscere et errantes prudenter corrigere, pauperes ac miseros paterna charitate complecti, maximam curam adhibere in catholica puerorum institutione. Cfr. etiam can. 168, § 1.

•1° *In Ecclesia sua*: etenim parochus obligatione tenetur residendi in domo paroeciali prope suam ecclesiam; loci tamen Ordinarius potest iusta de causa permittere, ut alibi commoretur, dummodo domus ab ecclesia paroeciali non ita distet ut paroecialimn perfunctio munerum aliquid inde detrimenti capiat (can. 465, § 1).

5° *Nisi iusta causa excuset*, de qua continuo disseremus.

1143. — Legitima absentia. Parocho abesse permittitur per duos ad summum intra annum menses sive continuos sive intermissos, nisi *piaris* causa, indicio ipsius Ordinarii, vel diuturniorem absentiam requirat vel breviorum tantum permittat (can. 165, § 2).

Dies, quibus parochus piis exercitiis vacat (cfr. can. 126), non computantur, semel in anno, in duobus vacationum mensibus (can. 165, § 3).

Sive continuum, sive intermissum sit vacationum tempus, cum absentia ultra hebdomadam est duratura, parochus, praeter *legitimam* causam, habere debet Ordinarii scriptam *licentiam* et *vicarium substitutum* sui loco relinquere ab eodem Ordinario probandum; quod si parochus sit religiosus, indiget praeterea consensu Stipe-

rioris et substitutus tum al) Ordinario tum a Superiore probari debet (can. 165, § I).

Unde: 1° requiritur *iusta causa*; (pialis non putatur animi levitas, oblectationum cupiditas, aliaeque futes causar, prout declarat Benedictus XIV Constit. *Ad universae*, 3 Sept. 1746.

Ut autem ultra bimestre abesse possit requiritur (*paris* rausa. Huiusmodi quatuor numerantur a Trid. *Scss.* 23. *cap.* 1, *ref.* scii. Christiana chantas, urgens necessitas, debita obedientia. et evidens Ecclesiae aut Reipublicae utilitas.

a) *Christiana charitas*, puta ad componendas inimicitias, praesertim personarum potentium, vel ad opitulandum alii Ecclesiae, si (pia indiget eius praedicatione ut a gravibus flagitiis liberetur: dummodo fiat sine notabili detrimento propriae Ecclesiae.

d) *Urgens necessitas*, ut si ad morbum curandum necesso sit aerem mutare, vel balnea adire; si morbus immineat ex iusalubritate loci certo anni tempore; si mortem vel grave damnum sibi peculiariter timeat ab inimicis; dummodo absentia non debeat esse nimis diuturna, nec graviter ovibus noxia; alioquin aut residendum est aut cura abdicanda.

Haud vero licet parochus abesse *tempore periculi communis*, ut tempore epidemiae, belli; turpe enim est atque contra iustitiam quod Pastor oves suas in necessitatibus deserat, in quibus maxime indigent ope pastoris: idquo valet, etiamsi periculum propriae vitae immineat; quia hoc. est bonum inferioris ordinis comparatione spiritualis vitae gregis. Propterea ait Christus apud Ioan. 10, 11: • Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis ». Sic quoque pluries declaravit S. C. C. approbando Gregorio XII (lib. 3, n. 360 *dub.* 3; lib. 6, n. 233). De tempore persecutionis recale dicta n. 314.

c) *Debata obedientia*, ut si Episcopus Parochum alio avocet ad certum negotium pro bono Ecclesiae vol Reipublicae, vel ob quamcumquo causam gravem, modo ad breve tempus; nani ad longum tempus requiritur absoluta boni communis necessitas.

</) *Evidens Ecclesiae vel Reipublicae utilitas*, puta ut assistat Concilio; ut seipeum, aut gregem suum, aut iura Ecclesia suae defendat in gravi negotio; ut negotium pro tranquillitate totius Regni expediat; modo alius desit (pii huiusmodi negotia aeque bono defendat vel expediat (n. 125).

2° Requiritur *licentia* Episcopi. Cum absentia ultra hebdomadam est duratura — ita can. 165, §4 — parochus praeter legitimam causam, habere debet Ordinarii scriptam licentiam. Cfr. etiam Trid., l. c. Num porro scriptura requiratur ad valorem in foro interno, ita ut licentia oretenus concessa non valeret ambigitur: sed probabiliter negatur.

Non requiritur autem licentia: a) si parochus repentina et gravi do causa discedere atque ultra hebdomadam cogatur abesse; tunc, enim quamprimum per litteras Ordinarium commonefaciat, ei indicans causam discessus ot sacerdotem suppletem, eiusquo stet mandatis (can. 465, § 5);

b) si discedat ad modicum tempus, h. e. non ultra hebdomadam (can. 465, § 4 et 6).

3° Requiritur *Vicarius substitutus*. Parochus ultra hebdomadam abesse non potest, quin Vicarium idoneum sibi substituat, qui sit appro-

batus ab Ordinario atque, si parochus sit religiosus, etiam a Superiore religioso (can. 465, § 4). Iam etiam pro tempore brevioris absentiae parochus debet fidelium necessitatibus providere, maxime si id pecuniaria rerum adiuncta postulent (can. 465, § 6).

1144. — Poenae non residentium. Parochi illegitime absentes pro rata temporis absentiae fructus suos non faciunt. Etenim qui officium, beneficium aut dignitatem obtinet cum onere residentiae, si illegitime absit, eo ipso privatur omnibus fructibus sui beneficii vel officii pro rata illegitimae absentiae, eosque tradere debet Ordinario, qui ecclesiae vel alicui pio loco vel pauperibus distribuat. Quin imo si non obstante monitione Episcopi parochus residentiae legem non observat, beneficio vel officio suo privari potest. Cfr. can. 2381, 2° et can. 2168-2175 et 2337.

Praefata poena incurritur etiam ab inutiliter residentibus, si nempe per bimestre munia praecipua non exerceant; tum quia beneficium datur, non ob corporalem residentiam, sed propter officium; tum quia Trident, iam expresse poposcerat residentiam utilem; tum quia Bened. XIV, Constit. *Grave*, 15 Aug. 1711, declarat residentiam non esse veram, nisi sit formalis.

Consequenter Pastor non residens probabiliter non tenetur restituere *omnes* fructus temporis absentiae respondentes, sed tantum eam partem, quae residentiae oneribus respondet; quia fructus non solum dantur pastoribus pro oneribus residentiae, sed etiam pro Horis canonicis, Missa, etc. Recole dicta n. 110S, q. 4 (n. 127).

Caput II.

MISSA PRO POPULO

1145. — 1. Natura obligationis. Iure divino tenentur pastores animarum sub gravi subinde pro ovibus suis Sacrificium offerre, seu illius fructum specialem applicare populo sibi commissio. Ita Trid., sess. 23, cap. 1 *ref.* Quoties autem id praestare debeant, determinavit. Ecclesia, prout sequitur (*lib.* 6, n. 324, q. 2. Cfr. etiam Mare, n. 1605).

Quum sit obligatio iuris divini, etiam Pastores animarum ex ritu orientali ea tenentur. Attamen determinatio de frequentia obligationis Codice stabilita ad eos non spectat. Quapropter donec Codex pro Orientalibus publicatus fuerit atque vigere coeperit, leges vel consuetudines hucusque aliubi in vigore observandae sunt; quae si desint, Codex latinus

tamquam norma adhiberi potest, cum temperamentis forsitan necessariis S. Sedo audita. Ita S. C. de Prop. Eide 23 Martii 1863; 8 Nov. 1882').

II. Subiectum obligationis. Pastores animarum, quos haec obligatio gravat, sunt — praeter Episcopos et Administratores apostolicos permanentior constitutos, Vicarios ac Praefectos Apostolicos, Abbates *nullius* necuon Vicarios capitulares, de quibus omnibus hic nobis non est sermo *) — 1° *parochus proprie dictus* seu sacerdos cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda; 2° *quasi-parochus*, pro partibus Vicariatus vel Praefecturae Apostolicae constitutus; 3° *vicarius curatus* qui locum tenet personae moralis cui paroecia collata est in titulum; 4° *oeconomus* paroecia vacante 3). — Qua in re notandum est non requiri formale decretum (rectionis paroeciae ut obligatio Missae pro populo oriatur «).

III. Frequentia obligationis in paroeciis proprie dictis. Parochi (et idem dicendum de vicariis curatis et oeconomis) post captam paroeciae possessionem, omni exiguitatis reddituum excusatione aut alia quavis exceptione remota, Missam pro populo sibi commissio debent applicare *omnibus dominicis aliisque festis diebus de praecepto etiam suppressis*. Cfr. can. 466, § 1.

Hinc applicare debent, praeterquam omnibus dominicis, omnibus diebus festis, (pii recensentur in catalogo dierum festorum, quem edidit Urbanus VIII in Const. *Universa per orbem* 13 Sep. 1642; id est: Natalis Domini, Circumcisionis, Epiphaniae, Paschatis cum duobus diebus subsequentibus, Ascensionis, Pentecostes cum duobus diebus subsequentibus, Trinitatis, Corporis Domini, Inventionis S. Crucis, Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis Beatae Virginis (quibus adde festum Immac. Conceptionis, a Clemente XI praeceptum per Constit. *Commissi nobis*, 6 Dec. 1708), Dedicationis S. Michaelis, Natalis S. Ioannis Baptistae, SS. Apostolorum omnium, S. Stephani, SS. Innocentium, S. Laurentii, S. Silvestri, S. Joseph, S. Annae, Omnium Sanctorum, atque festum unius ex principalioribus patronis in quocumque regno, sive provincia, et alterius pariter principalioris in quacumque civitate, oppido vel pago, ubi hos patronos haberi et venerari contigerit. Cfr. Decis. *Commiss. ad Codicis Canones interpretandos* 17 Febr. 1918, ad II (A. A. »S', 1918, p. 170). Cfr. etiam S. C. Cone, die 28 Dec.

*1 Colluet., n. 1238 et 1578.

0 Cfr. eu. 339, J I. 315. | I. 30«, 323. i I. 4 10; infni n. 1194.

3) Cfr. can. 473. Si parochus habet vicarium *adiutorum*, vtal In omnlbua suppletem parochum, nihilominus Missae applicatio pro populo parochum irravat. Cfr. can. 475, | 2.

4) 8. C. Cone. 5 Martii 1932 (J. J. »S.. p. |3G).

1919 (.1. J. »§', 1920, p. 12) * — Si alicubi ex Sanctae Seriiis concessione festum particulari! de praecepto celebretur, in hoc quoque adest obligatio Missae pro populo. Sequitur ex can. 166, § 1. Cfr. Cocclii, i. h. c. ').

IV. Frequentia obligationis in quasi-paroeciis. Quasi-parochi Missae sacrificium pro populis sibi commissis applicare debent saltem in sollemnitatibus Nativitatis Domini, Epiphaniae, Paschalis, Ascensionis, Pentecostes, Sanctissimi Corporis Christi, Immaculatae Conceptionis et Assumptionis Beatae Mariae Virginis, Sancti Joseph eius Sponsi, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli et omnium Sanctorum (can. 166, § 1 et can. 306) *.

1146. — Notanda. 1° Circa celebrantem. Tenetur parochus Missam pro populo diebus supra indicatis per se ipse applicare; si ab eius celebratione legitime impediatur, statis diebus applicet per alium; si neque id praestare, possit, quamprimum vel per se ipse vel per alium applicet alia die (can. 339, § -1).

Legitimum porro impedimentum est: 1° infirmitas; 2° obligatio celebrandi Missam Conventualem, quando parochus est simul canonicus; 3° alia causa, quae prudenti indicio vere gravis aestimetur.

Sacerdos, qui vice parochi Missam applicat pro populo, ius habet ad *stipendium* pro illa recipiendum: quia nulla ratione tenetur gratis celebrare; parochus vero tenetur suis sumptibus curare ut Missa pro populo celebretur.

Vicariis autem seu oeconomis, qui, vacante ecclesia paroeciali, ad curam animarum deputantur, potest Episcopus congruam portionem ex fructibus paroeciae assignare pro onere celebrandi pro populo diebus dominicis et festis. Cfr. can. 172 et 173; ita etiam Benedictus XIV Constit. *Cum semper*, § 9 et 10 (*lib. 6, n. 325*).

2° Circa diem. In festo Nativitatis Domini, et si quod festum de praecepto in diem dominicam incidat, satis est ut Missam unam pro populo applicet (can. 166, § 1 et can. 339, § 2).

1) In catalogo factorum in citato decreto publicato breviter quam In Coind. Urbana in fine legitur: « Locis S. Patroni regni: dicitur S. Patroni loci ». In causa Blacensi (12 Nov. 1927) legitur: « Patroni regni huius status et Patroni huius dioecesis nive civitati » vel oppidi eui lori ». Idem tamen Intenditur. Notes, agi de patrono loci, non de patrono titulari Anterior. Patronus autem loci n tempore decreti Urbani VIII, 23 Martii 1630 eligi debet Uterque populi quo suffraganeus. de consuetudine Episcopi et cum S. Huius Congregationis approbatione. Cfr. Acertins-bnnkelman. Comp. *Lit.*, n. 184.

2) Plurimae de obligatione In dicitur « fuitis omnino ex lure particulari de praecepto sed nunc vi Codicis Ruppertii. Sunt qui negant quin In foetorum suppressorum catalogo S. C. Cone. 28 Dec. 1919. non memorantur. Obstat reponim particulari apud II 1/oa. *Kccl.* (1020). p. 72 atque reap. s. c. C. 19 Iulii 1930 U. I.S. [193« »]. p. 621).

b Idem valet etiam alicubi in terris Miwdonum hlerarchia constituta hit. S. c. de l'rop. Fide, 9 Deu. 1920 (J. J.N. [1921]. p. 17-18),

Si festum ita transferatur ut in die *ad quern* non solum fiat officium cum Missa festi translati, sed servantur quoque obligationes audiendi Missam et abstinendi a servilibus, Missa pro populo applicanda est in die *ad quem*: secus in die *a quo* (can. 339, § 3).

De caetero non licet applicationem Missae pro populo *transferre* in alium diem, ne ad celebrandam quidem Missam pro defuncto, praesente cadavere. Ita S. C. C., 26 Tan. 1771. Ratio est, (plia praeponendum est bonum commune totius gregis bono particulari cuiusdam ovis. Excipe tamen casum verae necessitatis.

Itaque, in casu Exsequiarum, vel Missa Exsequialis alii Sacerdoti committi debet, vel transferenda est.

Attamen Ordinarius loci insta de causa permittere potest ut parochus Missam pro populo alia die applicet ab ea qua iure adstringitur (can. 166, § 3). Cfr. Cappello, *De Sacramentis*, I, n. 652.

3° Circa locum. Parochus Missam pro populo applicandam celebret in ecclesia paroeciali, nisi rerum adiuncta Missam alibi celebrandam exigant aut suadeant (can. 166, § -i).

Legitime absens parochus potest Missam pro populo applicare vel ipse per se in loco in quo degit, vel per sacerdotem (pii eius vices gerat in paroecia (can. -166, § 5).

4° Circa Missam ipsam. Obligationi Missam celebrandi pro populo .satisfacit Parochus per *Missam privatam*: nuspiam enim vel Missa solemnis, aut cantata, vel aliqua certa hora iure communi praecepta est. Constat insuper ex S. R. C. 27 Febr. 18-17, ad I, n. 2939 et 22 Iulii 1918, n. 2967.

Parochus, qui *plures* forte *paroecias* aequae principaliter unitas regat aut, praeter propriam paroeciam, *aliam* vel *alias* in *adminixtrationem* habeat, unam tantum debet Missam pro populis sibi commissis diebus praescriptis applicare (can. 166, § 2). Idem dicendum de vicario oeconomo qui plures paroecias tempore vacationis regit. Ita Comm. Cod. Int., II Iulii 1922 ad VI (A. S. S., p. 528). — Atvero. si agitur de, festo *Patroni* loci parochus (pii. praeter paroeciam propriam, alteram aut plures alias in administrationem habeat, tenetur Missam applicare pro populo non tantum in die festo Patroni suae paroeciae, verum etiam in festis Patronorum alterius vel ceterarum paroeciarum, nisi Patroni eodem die recolendi occurrant vel quia idem sit Patronus, vel quia Patronorum festum ex legibus liturgicis eadem die celebretur. Ita S. C. C. (one., 12 Nov. 1927 (A. S. S., (1928), p. 81).

5° Circa obligationem. Consuetudo *praescribere* non valet contra hactenus explicatam Parochorum obligationem celebrandi pro populo; expresse siquidem tradit Benedictus XIV in Constit. *Cum semper*, § 5. teneri ad id Parochos «consuetudine etiam antiqua seu

immemorial! non obstante »; eiusmodi namque consuetudo esset in detrimentum gregis, proinde irrationabilis. Inde etiam in Codice legitur legem obligare omni exiguitatis reddituum excusatione aut alia quavis exceptione remota (cfr. can. 466, § 1, coll. 339, § 1).

Caput Hi.

SACRAMENTORUM ADMINISTRATIO

1147. — Debet parochus iuxta can. 467, § 1, administrare Sacramenta fidelibus, quoties legitime petant; insuper sedula cura et effusa charitate debet aegrotos in sua paroecia, maxime vero morti proximos, adiuvere, eos sollicite Sacramentis reficiendo eorumque animas Deo commendando (can. 468, § 1). — Hanc porro obligationem administrandi Sacramenta Cone. Trid. I) recenset inter officia ex praecepto divino manantia.

Parochi et alii Curati tenentur ipsimet Sacramenta ministrare: 1° «pioties urget, praeceptum illa suscipiendi; 2° in casibus gravis necessitatis; 3° (pioties oves rationabiliter petunt; quia pastor non solum debet prospicere ut eius oves praecepta adimpleant, sed etiam ut iis auxiliis muniantur, (piae eorum profectui multum conferre possunt. Cfr. infra *toni*. 11, n. 26.

Quare peccat Pastor, (pii morosum vel difficilem subditis se reddit, praesertim si ab infirmis acciatur, quos, ubi opus est, statim et qualibet hora adire debet. Verumtamen, extra casus necessitatis, excusatur a mortali, si semel vel iterum renueret: excusatur ab omni culpa: a) si intempestive aut nimis frequenter rogetur: b) si legitime impeditus sit: c) si alium Sacerdotem idoneum sibi substituat, puta Cooperatorem (*lib*. 6. n. 58; II. A., n. 24).

E converso, tenentur Parochi Sacramenta denegare indignis, prout exponetur *toni*. II, n. 19.

Huic generali doctrinae particularia quaedam subiicienda sunt de nonnullis Sacramentis seorsum.

h < Tr. A'. K. »St. (1917). />. 2(15. Cfr. etiam *ibid*. (1927). p. 294 et 333. ubi apte colliguntur omnia in q̄ime j̄mifocliuh mit tamquam parochus preprint p̄nraohianFH β̄ηik mit tamquam parochua htri peregrini» prorutire po**lt vol debeat.

*) .SVjw. 23. ran. I. rrf.

1148. — I. De Baptismo. Ut hoc Sacramentum opportune riteque administretur et suscipiatur, summa diligentia a Parochis adhibenda est. Propterea, quantum in ipsis est, studiosissime invigilare debent ne (piis infans ulla hominum culpa Baptismo privetur. Moneant eos, ad (pios haec cura pertinet, ut recenter nati, quamprimum fieri potest, ad Ecclesiam deferantur baptizandi (can. 770).

Adultos baptizandos tenetur Parochus ante explorare, in fide instituere, et ad Sacramentum digne recipiendum praeparare, nisi mortis periculum properationem suadeat, quemadmodum praescribit Rituale Romanum *tit. 2, cap. 3*. Cfr. infra *toni. II*, ». 55.

Ad haec Parochis incumbit: 1° fideles docere quomodo in necessitate ipsimet baptizare valeant ac debeant; — 2° vigilare ut obstetriciam artem exercentes Baptismi rite conferendi rationem optime calleant, ac de gravi obligatione, edoceantur, (pia obstringuntur, baptizandi infantem, cui periculum mortis immineat (can. 713); — 3° docere patrilios (piam cognationem contraxerint quamque obligationem erga filios (can. 769); — 4° in libro baptizatonim sine ulla mora describere horum nomina, nomina parentum et patrini necnon nomen ministri (can. 777, § 1). Insuper notetur ibi si baptizatus confirmationem receperit, matrimonium contraxerit, aut sacrum subdiaconatus ordinem susceperit, vel professionem sollemnem emisit (can. 170, § 2); — 5° admonere matres et nutrices ne secum dormire faciant infantulos, nisi iusta adsit causa, puta si infans sit implacabilis, et omne periculum cesset, nempe si mater in somno quieta esse solet, (fr. Rit. Rom., *tit. 2, cap. 2*, ». 32 (*lib. 6*, ». 177, 160; II. A., n. 45).

Praeterea debet Parochus, quantum fieri potest, docere omnes coniuges quomodo vitandus sit abortus, quid faciendum sit in casu abortus, (piando et quomodo baptizandus foetus abortivus.

1149. — II. De Poenitentia. Parochi ad Confessiones excipiendas promptos ac faciles se praebeere debent, diebus praesertim dominicis ac festis, necnon in sabbatis ac vigiliis festorum. Quin imo gravi iustitiae obligatione tenentur audiendi sive per se sive per alium confessiones fidelium sibi commissorum, quoties ii audiri rationabiliter petant (can. 892, § 1). Plurimi quoque refert, nisi Parochi alienorum peccatorum oviumque suarum damnationis reos se constituere velint, ut subinde arcessant Confessarius externos, propter animas verecundas (II. A., n. 24; can. 608, § 2).

1150. — III. De SS. Eucharistia. Parochorum officium est: 1° Sedulo praeparari pueros ad primam Communionem, ut cum debita instructione debitisque dispositionibus eam recipiant. Admit-

tendi autem sunt pueri ad sacram Communionem, cum illius capaces sunt; et quidem in articulo mortis satis est ut sciant Corpus Christi a communi cibo discernere illudque reverenter adorare (can. 851, § 2). Extra mortis periculum plenior cognitio doctrinae Christianae et accuratior praeparatio merito exigitur; ea scilicet, qua ipsi fidei saltem mysteria necessaria necessitate medii ad salutem pro suo captu percipiant, et devote pro suae aetatis modulo ad sanctissimam Eucharistiam accedant (can. 851, § 3). Cfr. *infra toni.* 11, n. 136. — 2° Omnem adhibere sollicitudinem ne quisquam e suis parochianis praecepto Communionis paschalis morem gerere negligat. — 3° Vigilare ut opportuno tempore Viaticum aegrotantibus procuretur (can. 865). Perseverante periculo mortis iterari potest Viatici administratio, imo debet, (piando aegroti cupiunt (can. 864, § 3). Cfr. *torn.* II, n. 139. — 4° Sollicitare fideles ut ad Sacramentum Eucharistiae frequenter, etiam quotidie accedant. Cfr. can. 863 et *infra tom.* II, n. 165 *sq.* (*lib.* 6, n. 301, 285; *Pra.r. Conj.*, n. 202; II. A., n. 25, 26).

1151. — IV. De Extrema Unctione. Curare oportet Parochos ne (piis ex eis, (pii ad sacram Unctionem recipiendam idonei sunt, ab hac vita migret sine huius Sacramenti praesidio (can. 939). Tenentur autem illud ministrare periculose aegrotantibus, cum in eis adhuc integra ratio viget. Capaces autem sunt huius Sacramenti etiam pueri aegroti, (piando usu rationis gaudent, et amentes qui aliquando usum rationis habuerunt. Impoenitentibus vero, qui in manifesto peccato mortali moriuntur, et excommunicatis, necnon personaliter interdictis denegetur. Cfr. can. 942, 2260, § 1 et 2275. Cfr. etiam *infra toni.* II, n. 542, 544 *sq.* (*lib.* 6, n. 714, 718-720, 732; If. A., n. 27).

Opportune hoc loco quaestio instituitur *PXum tempore contagionis teneantur Parochi Sacramenta ministrare cum periculo vitae.*

Hesp. 1° Quoad *Baptismum et Poenitentiam*, pluribus Decretis S. C. Cone. a. 1576, a Gregorio XIII approbatis, decisum est: * Parochum suis parochianis peste laborantibus *omnino* teneri ministrare duo Sacramenta ad salutem necessaria, nempe Baptismum et Poenitentiam. Posse autem ea ministrare vel per se vel per alium idoneum, ut Parochus possit audire Confessiones sanorum; quia alias eum reformidarent, si viderent ipsum accedere ad pestilentes » 1).

2° Quoad *Viaticum*, controversum est, et adest duplex probabilis sententia. Complures affirmant; quia hoc Sacramentum moraliter necessarium est ad vincendas tunc temporis hostis tentationes, ac perseverandum

1) Apud Fiuninn., *In lib.* 3, *Ihcrtl.. rnp.* 17, *tlr Cleric non retid.* n. 38 *nqq.*

in gratia. Excipiunt tamen: *a*) si inde alii aliqui infirmi sint sine Confessione morituri; *b*) si Parochus solus sit. nec alius adsit Sacerdos cuius ope iuветur. — Alii negant quia hoc Sacramentum non est tam necessarium ut Parochus illius ministrandi causa vitam profundere teneatur (*lib.* 6, n. 233; *lib.* 3, ». 389, *in fine*; H. A., *tr.* 7, ». 28).

3° Quoad *Extremam Unctionem*, ex communi sententia non tenetur; nisi infirmus ob sensuum destitutionem confiteri nequeat et verisimiliter censeatur esse in peccato mortali, puta quia a longo tempore non est confessus, tunc Parochus tenetur etiam cum periculo vitae eum Extrema Unctione munire (*lib.* 6, ». 729).

1152. — V. De Matrimonio. Parochi: 1° incumbant ne sponsalia celebrentur clanculo, aut longo tempore ante matrimonium, neque nimia sponsoꝝ consuetudo et familiaritas exsistat; propter animarum pericula, quae ex hisce oriri noscuntur. — 2° Avertere tenentur fideles ab illicitis matrimoniis, puta, parentibus iuste dissentientibus, vel imprimis cum acatholicis (can. 1064, 1071). — 3° Debent inquirere an in doctrina Christiana sufficienter instructi sint, nisi ob personarum qualitatem haec interrogatio inutilis appareat. Ita can. 1020, § 2. Cfr. *toni.* II, n. 669; n. 672, q. 2. — 4° Debent diligenter inquirere in impedimenta, et si quod repererit, matrimonio non assistere, nisi dispensatione sublatum fuerit; dispensationem porro non nimis facile petant. Speciatim autem quoad vagos Parochis praecipit can. 1032 ne illorum matrimoniis intersint, nisi, re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtineant. — 5° Tenentur contracta matrimonia accurate describere in libro matrimoniorum, ex praescripto can. 1103; 170, § 1.

Ne omittat etiam Parochus secundum diversam personarum conditionem, sponsoꝝ docere sanctitatem sacramenti Matrimonii, mutuas coniugum obligationes et obligationes parentum erga prolem; eosdemque vehementer adhortetur ut ante matrimonii celebrationem sua peccata diligenter confiteantur et sanctissimam Eucharistiam pie percipiant. Cfr. *tom.* II, n. 688 *sq.* (can. 1033).

Parochus insuper graviter filiosfamilias minores hortetur ne nuptias ineant, insciis aut rationabiliter invitis parentibus; quod si abnuerint, eorum matrimonio ne assistat, nisi consulto prius loci Ordinario (can. 1034).

Tandem, si qui sint coniuges propria auctoritate separati, Parochus debet illos serio monere ac redarguere, et a participatione etiam Sacramentorum arcere nisi aut mutuo reconcilientur, aut divortii licentiam ab Ecclesia obtineant. Omni tamen studio enitatur Parochus licentiae huius necessitatem impedire, coniuges ipsos aptis idoneisque commonitionibus mutuo amoris restituendo.

Caput IV.

PRAEDICATIO ET DOCTRINA CHRISTIANA

1153. — Praedicatio. De hac docet Trid., *seen.* 23, *cap.* 1 *ref.*: «Praecepto divino mandatum est omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas verbi divini praedicatione pascere ». Quare Codex plura etiam hac de re statuit.

I. Quoad ipsam *obligationem*. Diebus dominicis eeterisque per annum festis de praecepto proprium cuiusque parochi officium est. consueta homilia, praesertim intra Missam in qua maior soleat esse populi frequentia, verbum Dei populo nuntiare (can. 1344, § 1). Parochus huic obligationi nequit per alium habitum milititer satisfacere, nisi ob iustam causam ab Ordinario probatam (Ibid., § 2). Potest vero Ordinarius permittere ut sollemnioribus quibusdam festis aut etiam, ex iusta causa, aliquibus diebus dominicis concio omittatur (Ibid., § 3).

Quocirca observandum est, graviter peccare Parochum, qui sive per imum mensem continuum, sive per tres menses interruptos, nec per se nec per alios praedicat; eiusmodi enim omissio merito indicatur gravis (*lib.* 3, ». 2(59).

Notetur etiam ex praescripto can. 1346, § 1. Ordinariorum esse curare, ut tempore Quadragesimae itemque, si id expedire visum fuerit, tempore Adventus, in ecclesiis cathedralibus et paroecialibus sacrae conciones frequentius ad fideles habeantur.

Insuper movendi et adhortandi diligenter fideles sunt ut sacris concionibus frequenter intersint (can. 1348).

Tandem optandum est, ut in Missis, quae, fidelibus adstantibus. diebus festis de praecepto in omnibus ecclesiis vel oratoriis publicis celebrantur. brevis Evangelii aut alicuius partis doctrinae christianae explanatio fiat; quod si loci Ordinarius id praeceperit, opportunis datis instructionibus, hae lege tenentur non solum sacerdotes e clero saeculari, sed etiam religiosi, exempti quoque, in suis ipsorum ecclesiis (can. 1345).

II. Quoad *materiam et modum* praedicationis. In sacris concionibus exponenda in primis sunt quae fideles credere et facere ad salutem oportet (can. 1347, § 1).

Divini verbi praecones abstineant profanis aut abstrusis argumentis communem audientium captum excedentibus; et evangelieuni ministerium non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis,

non in profano inanis et ambitiosae eloquentiae apparatu et lenocinio, sed in ostensione spiritus et virtutis exerceant, non semetipsos, sed Christum crucifixum praedicantes (can. 1317, § 2) *).

1154. — *Corollaria*. 1° Expedit ut Parochus in concionibus populo saepesaepius inculcet frequentationem orationis et Sacramentorum: fugam proximarum occasionum peccati: fugam cauponarum, et turpiloquii; sacrilegii enormitatem: necessitatem doloris et propositi pro Confessione; media superandi tentationes internas, praecipue impuritatis; devotionem erga B. M. V. etc. Qua de re legatur II. A., n. 37-11, vel *Pra.r. Conj.*, M. 201-216.

2° Fideles instanter doceantur de Sacrificii Missae natura, excellentia, finibus, effectibus, caeremoniis, deque gravi obligatione ei assistendi diebus Dominicis et festis; de eius vi impetratoria et propitiatori», atque participatione Sacrificio per S. Communionem; tandem de Sanctorum communione vi cuius Sacrificium Missae omnibus fidelibus tam vivis quam defunctis prodest. Ita ex Instr. S. C. Cone., 11 Iulii 1911, de fidelibus exhortandis ut Missae Sacrificio frequenter ac devote intersint *).

3° Incumbit etiam Parocho, et est res magni momenti, populum docere sanctitatem et fines matrimonii: impedimenta quoque matrimonium dirimentia populo opportune explicare. Pluries etiam revocandum est populo in memoriam, teneri singulos manifestare, si quod horum impedimentorum in sponsis adesse noverint. Denique explanare saepe debet officia coniugum tum mutua inter se tum communia erga prolem.

1° Iuvat hic quasdam materias memorare, quas praedicare non licet, nimirum: determinatum tempus futurorum, ut Antichristi vel ultimi iudicii, atque vanas revelationes de hisce vel aliis; novas inspirationes vel revelationes, nisi a Papa vel Episcopo loci sint examinatae et approbatae: aut nova miracula, nisi sint ab Episcopo approbata. Ita iam monuerat suo tempore Cone. Lat. V, *Sens.* 11, *Const.* 1; necnon Cone. Trid., *Sens.* 25, *Deer. de incoc. Sanet.* Vitium quoque esset, corripere aliquem expresso nomine. Cfr. idem Lat. V, *Sess.* 2, *Consi.* 5.

1155. — *Instructio*. Proprium ac gravissimum officium pastorum praesertim animarum est catecheticae populi christiani institutionem curare (can. 1329).

I. Quoad *instructionem puerorum*: Debet parochus: 1° Statis temporibus continenti per plures dies institutione, pueros ad Sacramenta poenitentiae et confirmationis rite suscipienda singulis annis praeparare (can. 1330, 1°).

*) Legntur hio ctliun EpUt. cncycl. B<η. XV *Humani urnrrin*. L> luull 1017 inm <lllll *Normit S. C. ComM.* 9 28 Iunii 1917. potiadmum *rap.* III (J. .1. S. (1917 |. p. 305 et κψ/; et p. 328 et /s///). Cfr. etiam lltt. cnc. super snem praedicatione, dataa Itihsu Leonis XIII n s. (. Epits'. et Kegu- larium 31 iulii 1891 ad EpN-. Italiae et Praesules generale* religiosorum (.1. S. S., XXVII, p. 102).

3) (1911), p. 389.

2° Peculiari omnino studio, praesertim, si nihil obsit, Quadragesimae tempore, pueros sic instituere ut sancte Sancta primum de altari libent (can. 1330, 2°).

3° Non omittere pueros, (pii primam communionem recenter receperint, uberius ac perfectius catechismo excolere (can. 1331).

II. Quoad *instructionem adultorum*: Diebus dominicis aliisque festis do praecepto, ea hora (piae suo indicio magis apta sit ad populi frequentiam, debet parochus catechismum fidelibus adultis sermone ad eorum captum accommodato explicare (can. 1332).

Graviter proinde peccat Parochus, qui nimium negligent fuerit in huiusmodi doctrina Christiana (docenda, sive per se. sive per Cooperatores suos, sive, tandem, in casu legitimi impedimenti, per aliam idoneam personam.

Curam itaque habeant Parochi ut parentes pueros suos ad doctrinam christianam mittant, similiter domini famulos suos ad instructiones (can. 1335).

Operae quoque pretium est ut Parochus exploret magistros et magistras, si qui sint, ut rite instruant pueros et puellas circa doctrinam et inedia bene vivendi in sancto Dei timore (II. A., n. 35; *Prae. Conf.*, n. 196). De hac materia fructuose legetur egregia Constit. Bened. XIX. *Etsi minime*, 7 Febr. 1712; atque observanda sunt mandata S. Congr. Concilii in suo decreto de catechetica institutione impensius curanda et provehenda, 12 Ian. 1935, .1. .1. M., p. H5. Cfr. etiam Enc. *Acerbo nimis*, 15 Aprilis 1905; .V. K. S., p. 127.

1156. — *Nota*. 1° Parochus in religiosa puerorum institutione potest, imo, si legitime sit impeditus, debet, operam adhibere clericorum, in paroeciae territorio degentium, aut etiam, si necesse sit, laicorum, potissimum illorum qui in pium sodalitium *doctrinae Christianae* aliudve simile in paroecia erectum adscripti sint (can. 1333, § 1).

2° Presbyteri aliquo clerici, nullo legitimo impedimento detenti, proprio parochi in hoc sanctissimo opere adiutores sunt, etiam sub poenis ab Ordinario infligendis (can. 1333, § 2).

3° Si Ordinarii loci indicio, religiosorum auxilium ad catecticam populi institutionem sit necessarium, Superiores religiosi, etiam exempti, ab eodem Ordinario requisiti, tenentur per se vel per suos subditos religiosos, sine tamen regularis disciplinae detrimento, illam populo tradere, praesertim in propriis ecclesiis (can. 1334).

1° Tandem Ordinarii loci est omnia in sua dioecesi edicere quae ad populum in Christiana doctrina instituendum spectent; et etiam

religiosi exempti, quoties non exemptos docent, eadem servare tenentur (can. 1336).

5° Parochus graviter négligeas hae in re ad normam can. 2382 coerceri debet.

Ca pu t V.

CORREPTIO

1157. — Parochi debent suas oves cognoscere et errantes prudenter corrigere (can. 467).

Quem ad finem debent primum auctores alicuius scandali vel abusus privatim et paterne hortari si spes fructus adsit; quod si non sufficiat, debent publice corripere. Deinde, ut parochia debite excolatur et contra fidei et morum pericula opportuno roboretur auxilio, can. 1349 statuit: Ordinarii advigilent, ut, saltem decimo quoque anno, sacram, quam vocant, missionem ad gregem sibi commissum habendam parochi curent (Ibid., § 1). Et Parochus, etiam religiosus, in his missionibus instituendis mandatis Ordinarii loci stare debet (Ibid., § 2) ¹⁾.

Denique, ubi nihil intentatum reliquit ut malo consuleret, etsi, generaliter loquendo, non sit stricta obligatio faciendi correptionem, cum nulla subest spes profectus, non debet tamen Parochus eam omittere, sed identidem repetere peccatoribus obstinatis, si grave damnum inde

1) Noturi meretur prop. 15 Synodi 11storb-reds, n IMo VI damnata in Bullii *Auctorem fidei*, 28 Aug. 1791. hoc modo: « Propositio enuntians *irrcqularit in strepitum nararum institutionum, quae dictor sunt Exercitia* 17 Missionrs,, forte nunquam, aut Mitem perraru ru /nrlingere ut absolutam conversionem ojtcr.rntur, rt exteriores illos commotionis actus, qui apparuere, nil aliud fuisse quam transeuntia naturalis concussionis fulgura. Temeraria, male sonans. perniciosa, nutri ple et salubriter per Ecclesiam frequentato et in verbo Del fundato iniuriosa ».

Jurat hic subiungere testimonium Benedicti XIV, *de Missionum utilitate* in Constit. (*Irarisimum*, 8 Sept. 1745 ad Episcopos Neapolitanos: » J 4. Diuturna experientia edocti perspeximus, ad Improbos mores corrigendos. qui vel x-rpere incipiunt, vel nimis iam invalescunt, vel tandem diuturnitate confirmati dioeceses latius occuparunt, nihil magis conferre, quam alienam opem ac viro. implorare. videlicet sacrae Missiones ubique Indicere. < 10. Quocirca neque novum, nequi) incertum, neque a Nobis excogitatum dici potest lum- remedium, quod populi corruptelis corrigendi aptissimum. et fortasx- unicum, quod tot Episcopi pietatis gloria insignes magna cum Utilitate suis in dioecesibus adhibuerunt, quod No. Ipsi toties experti sumus, et Vos etiam, qui procul dubio populum vobis commissum sacris Missionibus aliquando recreatis».

Deinde adhortatio 1*ii IX ad Episcopos Austriacos in Litter. *Singulari quidem*, 17 Martii 1850: « Cum sacrae Missiones ab idoneis operariis peractae summopere conducant ad tldei rvll- gionisque spiritum in populis excitandum, eosque ad virtutis ac salutis semitam revocandos, vehementer optamus ut ilbv- identidem In vestris dioecesibus agendas «-undis. Ac meritas summasque laudix iis omnibus deferimus, qui a vestro ordine In suas dioeceses tam salutare sacrarum Missio- num opus iam invexere, ex quo divina adspirante gratia. uhen-s fructus perceptos fuisse gaude- mus ». Similia protulerat In Litter. *Xostris*, 8 Doc. 18-19 ad Episcopos Italiae. Cfr. etiam opus meum *Theologia Pastoralis*, n, 257

sibi non immineat; tum ne Parochus ab aliis subditis male audiat, cum vident scandalum durare, et pastorem obmutescere; tum ne alii inde ansam sumant sordescendi in peccatis, cum vident neminem esse, qui eos corripiat.

Adhaec Pastor non solum tenetur peccata et scandala exsistentia auferre, verum etiam illa, quae facile excitari possunt, praecavere, bonum promovendo; quo spectant cumprimis piae Congregationes et Confraternitates.

Quum Parocho commissa sit salus uniuscuiusque ovis, ipsius est pro viribus impedire et corrigere vitia cuiuslibet ovis suae, atque ad eum finem inquirere in vitam subditorum, speciatim quinam praeceptum Paschale omiserint. Propterea non sufficit quod scandala amovere abususque exstirpare conetur correptione publica in Ecclesia, et salutaribus monitis in tribunali Poenitentiae; sed saepius officium eius postulat ut parocliianum, (pii vitam deviam sequitur aut scandalum praebet, adeat, cumque moneat, prout zelus et prudentia suggesserint. Caveat autem ne ob humanum timorem officium istud negligat erga potentes aliquos subditos; pro omnibus enim rationem redditurus est Supremo Iudici (*lib.* 3, n. 360, *ilub.* 2; H. A., 30-31).

t 4
II 4
lR ■ 1
ιΛ 1
i I
II ■
I
' i
11
J f 7

I J
I | ' J
MI' J

QUAEDAM ALIAE OBLIGATIONES

1158. — Praeter descriptas obligationes, (piae sunt principales, supersunt- aliae haud levis momenti. Tenentur videlicet Paroèhi: 1° frequenti oratione gregem sibi creditum adiuvere, ut, postquam ipsi plantaverint et rigaverint, Deus incrementum det.

2° Bono esse exemplo, «integritas enim praesidentium salus est subditorum » ‘) siquidem « in eos tamquam in speculum reliqui oculos coniiciunt, ex iisque sumunt quod imitentur»1); frustra igitur praedicabunt, nisi exemplo praeaeant.

3° Bona opera promovere, puta consuetas functiones sacras in ecclesia sedulo peragere (can. 167), pias Congregationes et Confraternitates instituere aut fovere, promovere usum Exercitiorum Spiritualium ‘), patrocinari sic dictae *Actioni Catholicae* *), pia loca

|

|

*) Trid., λγαλ. 6, cap. 1. rcf.

‘) Trid., μγαλ. 22, cap. I. rrf.

3) Cfr. MU. rncycl. Pli XI. 20 Deo. 1929. p. 089.

‘) <‘fr. Γ.ρ. I’ll XI nd E|»lm’. WmUftlav.. 13 Nov. 1928 (J. J. „S\ (1928). p. 384). Pium habes Mijini n<l n. 372 bin.

erigere, et alia huiusmodi pro opportunitate locorum et personarum.

1° Pauperum ac infirmorum curam gerere; «praecepto enim divino mandatum est omnibus, quibus animarum cura commissa est. pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere» (Trid., «m. 23, c. 1 *ref.* Cfr. et can. 467).

Debent igitur Parochi de *egenis*, praesertim occultis, inquirere, eisque pro viribus opitulari. Cumprimis perpendant quot sponsi vivant in peccato, quia eis non suppetit copia matrimonium ineundi; quot pueri ob paupertatem condormiant cum parentibus, aut mares cum puellis in eodem lecto, cum tanta animarum pernicie. — Cum ad Sacramenta ministranda *aegrotis* accersuntur, promptissimi accurrant. Sed et cumprimum noverint, aliquem e parochia graviter aegrotare, ultro ad eum accedant pluriesque, si opus fuerit, redeant. Insigne porro Parochorum munus est sedulo assistere moribundis, ad sancte moriendum eos adiuvando, praesertim peccatoribus habituaris, qui peculiari assistentia magnopere indigent (II. A., ». 45, 64. Cfr. et opus meum cui titulus: *Theologia pastoralis, part. 3, cap. 5, a. 2*).

Unde can. 468 dicit: Sedula cura et effusa caritate debet parochus aegrotos in sua paroecia, maxime vero morti proximos, adiuvare, eos sollicite Sacramentis reficiendo eorumque animas Deo commendando (§ 1).

Parocho aliive sacerdoti, qui infirmis assistat, facultas est eis concedendi benedictionem apoetolicam cum indulgentia plenaria in articulo mortis secundum formam a probatis liturgicis libris traditam, quam benedictionem impertiri ne omittat (can. 468, § 2).

5° (Curam agere de scholis; allaborent Parochi scholis puerorum ad catholicam normam instituendis moderandisque; puerorum in scholis institutioni solertissime invigilent; inspiciunt (piae sit magistrorum docendi ratio, qui libri adhibeantur; solliciti sint ut idonei bonisque moribus praediti magistri constituantur. Ubicumqueprehenderint scholas, in quibus inventus exponitur damno circa fidem aut bonos mores, debent parentibus ob oculos ponere eas scholas haud posse frequentari. Consulat lector supra ». 329-330.

Parochus — ita can. 469 — diligenter advigilet, ne quid contra fidem ac mores in sua paroecia, praesertim in scholis publicis et privatis, tradatur, et opera caritatis, fidei ac pietatis foveat aut instituat.

6° Oves suas apprimi* cognoscere; quem ad finem, ubi fieri potest, parochianorum familias visitare non omittant, ad cognoscendum eorum statum religiosum: de singulis familiis faciant adnotationes suas, quas libro *de stata animarum* inscribant, prout in Rituali Rom., *lit. 12, cap. 6* praescribitur. Habeant etiam libros paroeciales ad normam can. 170.

7° Curam habere ecclesiae et domne parocliialis, ut in integro statu servantur. Nihil magis decet Parochos quam ut domus Dei docorem diligant, utque semper ac in omnibus munditia, decentia, ac nitore resplendeat. Cfr. can. 1178.

8° Kite administrare bona ecclesiastica, tum quae ad parochiale Beneficium, tum (piae ad fabricam Ecclesiae spectant; speciatirn servare canones de non alienandis bonis ecclesiasticis; quos canones commentantur Iuris Canonici interpretes. Cfr. can. 1476 sq., vol. II, ii. 1078.

9° Tandem Ordinarii locorum et Parochi acatholicos, in suis dioecesibus et paroeciis degentes, commendatos sibi in Domino habeant, (can. 1350, § 1).

Pars tertia.

De officiis Episcoporum.

S. AIE lib. 4. c. 2; H. A. tr. 7. n. 47-63.

Munus episcopale seu pastorale, pascendi scii, gregem suum, pro triplici potestate Episcopi: magisterii, ministerii et regiminis, triplex officium complectitur: officium docendi, officium litandi atque Sacramentorum administrationi omnique cultui divino providendi, officium tandem regendi Ecclesiam Dei. Huic triplici officio rite adimplendo necessario praesupponitur obligatio Episcopi degendi apud gregem suum atque subsequitur obligatio reddendi rationem de munere adimpleto. Hinc ex ordine dicemus de Episcopi officio: 1° residendi, 2° docendi, 3° litandi atque Sacramentorum omnique cultui providendi, 4° regendi, 5° referendi S. Pontifici de munere peracto seu de statu dioeceseos.

Caput I.

DE OFFICIO RESIDENDI

1159. — I. Obiectum obligationis. Episcopi debent residere personaliter et formaliter in propria dioecesi; imo tempore Adventus et Quadragesimae, diebus Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes et Corporis Christi per se etiam Ecclesiae Cathedral! adsint oportet; quae quidem lex residential* urget, etiamsi Episcopus habeat Coadiutorem. Cfr. can. 338, § 1 et 4. Cone. Trid., *ses.* 6 *de ref.*, *cap.* 2; *ses.* 23 *de ref.*, *cap.* 1. Ratio autem obligationis residentiae in genere est ipsum munus susceptum, vi cuius ipsemet Episcopus varia officia pastoralia exercere debet atque sollicitudinem gerere ut etiam alii rite officiis suis fungantur. Hoc autem non facit Episcopus (pii « neque a semita iustitiae deflectentes non revocat, neque periclitantibus opem et auxilium defert, neque demum adversus lupos rapaces,

qui vestimentis ovium saepe intrant ovile ut rapiant et mactent, sedulo invigilat fortiterque se opponit. In qua sane vigilantia ac pastoralis sollicitudine potissimum sita est vera et formalis residendi ratio». Ita Bened. XIV Const. *Grave* 15 Aug. 1741. — Hinc etiam e sententia communi haec obligatio iuris divini dicenda est (n. 121). Ratio autem residentiae *penes Cathedralem certis anni temporibus* est, (pium iis temporibus, ut ait Cone. Trid., sess. 23, e. 1 de ref.: «refici maxime, et in Domino gaudere pastoris praesentia oves debeant »).

II. Conditiones legitimae absentiae. 1° *Sine ulla alia causa* Episcopus abesse potest ratione visitationis Sacrorum Liminum, vel Conciliorum quibus intéressé debet, vel civilis officii suae ecclesiae legitime adiuncti *)j 2° de caetero vero requiritur *aequa causa* ut possit abesse, non tamen ultra duos vel ad summum tres menses intra annum, sive continuos, sive intermissos, dummodo cautum sit ne ex Episcopi absentia dioecesis quidquam detrimenti capiat. Insuper tempus istud coniungi nequit sive cum tempore sibi concesso occasione suae promotionis *), vel visitationis Sacrorum Liminum, vel assistentiae Concilio, sive cum tempore vacationum anni subsequents; 3° ut ultra illud tempus absit, requiritur *gravis causa et dispensatio Pontificia*; 4° ut absit ab Ecclesia Cathedrali tempore maiorum sollemnitatum de quibus supra, requiritur *gravis et urgens causa*. Cfr. can. 338, § 2 et 3.

Graves causae sunt Christiana charitas, urgens necessitas, debita oboedientia et evidens Ecclesiae aut Reipublicae utilitas, quas explanavimus dicendo de obligationibus Parochorum supra n. 1143 (». 122, 125).

Quaeritur, num tempore contagionis Episcopi residere teneantur.

Resp. Affirm.: Idque Gregorius XIII diserto declaravit 18 Dec. 1576 hisce verbis: « Decretum factum in Parochis, multo magis procedere in Episcopis, qui magis obligati sunt; tamen posse Episcopos in locis tutioribus manere, et inde providere ». Reveni enim, si Episcopus in huiusmodi necessitatibus oves suas deserit, quis alius eis satis providere curabit ! (*lib. 6, tit. 233 in fine*).

III. Poenae non residentium. 1° Pro rata illegitimae absentiae privatur Episcopus eo ipso omnibus fructibus sui beneficii; (pii quidem fructus ecclesiae vel alicui pio loco vel pauperibus distribuendi sunt (can. 2381, 1°). Cfr. tamen supra n. 1144 et n. 1108, q. 4.

*) Cfr. can. 139. p^{er}thn I I. Cfr. etim Cunc. Trid.. I. r.; C^{on}st. Vrb^{an} VIII *Sancta Synodus**, 12 Doc. 1031.

-) Cfr. can. 333.

2° Si Episcopus ultra sex menses o dioecesi illegitime abluerit, Episcopum Métropolitae, Metropolitanus antiquior Suffraganeus *) residens Sedi Apostolicae denuntiet (can. 338, § 1). Haec autem tandem Episcopum beneficio suo privare potest (can. 2381, 2°).

Capitulum II.

DE OBLIGATIONE DOCENDI

Dicemus: 1° de officio praedicationis, 2° de cura circa institutionem inventuiis in genere et clericorum in specie, 3° de officio tuendi et propagandi fidem Christianam.

Articulus I.

De officio praedicandi.

1160. — I. Officium praedicandi in dioecesi *praecipue* spectat ad Episcopum (cfr. can. 1327); quapropter tenetur officio praedicandi *per se ipse* Evangelium, nisi legitimo prohibeatur impedimento (cfr. can. 1327, § 2). — Episcopus ius habet praedicandi Verbum Dei in qualibet sui territorii ecclesia, etiam *exempta*. Imo, nisi agatur de magnis civitatibus, potest quoque prohibere ne in aliis eiusdem loci ecclesiis verba fiant ad fideles, quo tempore vel concionem ipse habet, vel coram se, ex causa publica atque extraordinaria, convocatis fidelibus, habendam curat. Cfr. can. 1313, § 1 et 2.

Conc. Trid. postquam Scxs. 23, *cap.* 1, (*te rcf.* declaraverat *omnes* animarum pastores praecepto teneri oves suas verbi divini praedicatione pascere, dein Scsx. 21, *cap.* I. de *rej.* hoc modo Episcoporum obligationem exprimit: «Praedicationis munus quod Episcoporum praecipuum est, cupiens Sancta Synodus quo frequentius possit ad fidelium salutem exerceri... mandat, ut in ecclesia sua ipsi per se, aut si legitime impediti fuerint. per eos quos ad praedicationis munus assument, in aliis autem ecclesiis per Parochos., saltem omnibus Dominicis et solemnibus diebus

) tr. c. h. ii. 2HI unde liquet per tintiquiureni intendi nutIquion-ni promutlone nd E<<*h*lnni juffreganrain,

(estis, tempore autem ieiuniorum Quadragesimae et Adventus Domini, quotidie vel saltem tribus in hebdomada diebus, si ita oportere duxerint, Sacras Scripturas divinamque legem annuntient; et alias quotiescumque id opportune fieri posse iudicaverint ». Similia habentur in *Sexx.* 5, cap. 2, *de rcf.* — Quocirca observat S. Alf. Episcopos, ex consuetudine communi, legis interprete, *regulariter* non teneri per seipsos praedicare; ob tot negotiorum genera, quae expedire debent et aliis facile committere nequeunt, prout committi potest munus concinnandi; cui muneri iam Concilium permittit Episcopis satisfacere per alios, si ipsi impediti fuerint. Debent tamen operam dare ut per alios id praestent. Porro, dictum est: *regulariter*, nam videntur saltem interdum teneri ad condonandum, cum ipsi, ut declarat Trid. *loc. cil.* hire divino teneantur oves suas verbi divini praedicatione pascere (*lib.* 3, ». 269; *lib.* 4, ». 127, V. *Hinc communiter*, II. A.. *tr.* 6, ». 5).

In pluribus dioecesibus Episcopi huic oflieio partim etiam satisfaciunt praedicando occasione, administrationis sacramenti Confirmationis, vel instituendo visitationem; tandem aliquo modo etiam publicando Litteras pastorales, in omnibus ecclesiis praelegendas.

II. Episcopus non solum per se ipse, nisi sit legitime impeditus, praedicare debet; sed insuper, praeter parochos, *alios* quoque *riros idoneos* assumere ad huiusmodi praedicationis munus salubriter exercendum (cfr. can. 1327, § 2). In specie: 1° Episcopi est omnia in sua dioecesi edicere quae ad populum in Christiana doctrina instituendum spectant; et etiam religiosi exempti, quoties non exemptos docent, eadem servare tenentur (cfr. can. 1336). Poterit etiam Superiores religiosos exemptos obligare, ut per se vel per suos subditos, sine tamen regularis disciplinae detrimento, catecheticeam institutionem populo tradant, praesertim in propriis ecclesiis, si ita indicaverit necessarium. Cfr. can. 1334, De oblig. parochorum. Cfr. supra ». 1153 et can. 1329-1333, 1344, 1345,

2° Debet invigilare Episcopus ut *missiones* saltem decimo quoque anno habeantur (can. 1319. Cfr. supra ». 1157), atque etiam *aecatholicos* in suis dioecesibus degentes in Domino commendatos habeat; nemo tamen ad amplexandam fidem catholicam invitus cogatur. Cfr. can. 1319-1351. Cfr. etiam supra de obligatione fidem propagandi ». 315 *bis*.

Utiliter in multis regionibus *Conferendae pro acatholicis* instituuntur, atque libri atque libelli *apologetici* acatholicis traduntur, vel in periodicis opportunitas iis datur proponendi sua dubia, ut iis apte respondeatur. Cfr. tamen can. 1325, § 3, de disputationibus eum acatholicis. Cfr. etiam supra ». 325 de consociationibus mixtis et de prohibitione participandi conventibus ab acatholicis indictis ad procurandam unionem omnium coetuum, Christianorum nomen sibi vindicantium.

3° Nemini ministerium praedicationis licet exercere, nisi a legitimo Superiore missionem receperit, *facultate peculiariter data*, vel *officio collate* cui ex sacris canonibus praedicandi munus inhaereat. Ita can. 1328. Facultas dari non debet sine examine, nisi aliunde de idoneitate constet. Etiam necessaria est facultas Episcopi pro religiosis exemptis, nisi solis exemptis religionis clericalis praedicare velint; imo, pro hisce Superior religiosus admittere potest et religiosum alius Instituti vel sacerdotem saecularem. Religiosis sine gravi causa facultas non est deneganda vel subtrahenda. Cfr. can. 1337-1342, ubi haec latius evolvuntur.

Articulus II.

De cura circa institutionem iuventutis in genere et clericorum in specie.

§ I. - De CURA CIRCA INSTITUTIONEM IUVENTUTIS IN GENERE.

1161. — Episcopus curare debet ut quantum fieri possit, inventus etiam in scholis sive elementaribus sive mediis aliisve institutis educativis doctrina Christiana instruatutur atque ut in quibusvis scholis etiam universitariis tota institutio etiam disciplinarum ex se profanarum spiritu catholico imbuta sit; atque tandem ut omne periculum etiam quoad honores mores a iuventute arceatur. Hinc Episcopus: 1° non solum ius sed etiam obligationem habet *indicandi* de aptitudinibus scholarum atque *condendi* scholas catholicas; 2° habet ius, illudque exclusivum, atque obligationem providendi ordinationem *doctrinae Christianae* in scholis; 3° habet ius et obligationem *invigilandi atque visitandi* scholas in iis quae religiosam et moralem institutionem spectant.

I. Obligatio indicandi et condendi scholas. Episcopus scholas acatholicas, neutras, mixtas, quae nempe etiam acatholicis liaient, per se loquendo pueris catholicis frequentandas permittere non potest, ob manifesta pericula illis scholis annexa. Solummodo urgente necessitate et specialibus adhibitis cautelis, prae oculis habitis normis Sedis Apostolicae, tolerare potest ut eae scholae celebrentur. Cfr. can. 1374 et supra *n.* 329-330.

Quodsi scholae spiritu catholico imbutae desint, Episcopus, quantum fieri potest, condant vel condere curet scholas catholicas dementares et medias. Imo in tali casu etiam optandum est ut cum aliis Episcopis concurrat ut in natione, vel regione Universitas ea-

DE OBLIGATIONE DOCENDI

tholica condatur; cuius tamen canonica institutio Sedi Apostolicae reservatur. Cfr. can. 1375-1376⁴³⁷⁹ ‘).

II. Obligatio providendi de doctrina Christiana in scholis. Curet Episcopus 1° ut in qualibet schola dementari pueris pro eorum aetate tradatur institutio religiosa; sibi etiam reservando ius approbandi religionis magistros et libros (can. 1373, § 1; 1381, § 3); 2° ut inventus quae medias vel superiores scholas frequentat, pleniori religionis doctrina excolatur idque per sacerdotes zelo et doctrina praestantes et adhibitis libris ab ipso approbatis (can. 1373, § 2; 1381, § 3) ‘); 3° ut inventuti universitariae, praesertim in quaestionibus mixtis quae materiam singularum facultatum respiciunt, concordia inter fidem et scientiam apto modo exponatur.

III. Obligatio invigilandi et visitandi scholas. 1° Episcopus habet officium vigilandi ne in quibusvis scholis sui territorii quidquam contra fidem vel bonos mores tradatur aut fiat. Hinc, praeter ius iam memoratum approbandi *religionis* magistros et libros, habet etiam ius, religionis morumque causa, exigendi ut tum magistri tum libri removeantur (can. 1381). 2° Insuper Episcopus potest, atque pro adinunctis etiam debet, sive ipse per se sive per alios, scholas quaslibet, oratoria, reereatoria, patronatus etc. *visitare* in iis quae ad religiosam et moralem institutionem spectant. Ab hae visitatione quorumlibet *religiosorum* scholae exemptae non sunt, nisi agatur de scholis internis pro professis religionis exemptae. Cfr. can. 1382.

§ II. - De cura circa institutionem Clericorum in SPECIE’).

1162. — Quum animarum salus maxima ex parte a zelo sacerdotali pendeat, ideo Episcopus summam curam adhibere debet rectae institutioni cleri, idque praesertim ope Seminarii. Quapropter dicemus de obligatione: 1° instituendi Seminarium, 2° providendi eius regimini, 3° prudenter admittendi et dimittendi iuvenes. 1° eorum educationem intellectualem, religiosam et moralem, civilem atque

‘) Cfr. In-tr. S. <lo l’rop. Eido nppmb. n Pio IX 24 Nov. 1875; Collect.. η. 1441». Cfr. <t Count, I>rut urittiliarum Itominiit. 21 Mali 1931. art. I (.1, p. 241). Vide etiam Mipm n. 329 */.

2) Cfr. v. g. Conrord. cum Italia «H. 36 (A.A.N. (1929), p. 291).

3) Cfr. Cone. Trid.. mu. 23. rop. IS. dr rr/.; l’lñk XII. Adbort. apont. *Menti nortrae*. 23 Sept. 1950 (J.zf.N. (1950). p. 684 *^Q.); S. C. de Sem.. *Enchiridion Clericorum, Itor. Ecrl. torrorum alumni* in/dituendit*: typ. polygl. Vatie. 1938. Cfr. etiam S. AIL, *H. Ap., tract. VII. w. 53. et eliw opum-iilim: Rrt/oliimrntn j>rr i Seminari*. Cfr. etiam phim utilia In Instr. S. (\ do Sacram., 27 Dee. 1930 ◀ J. S*. [1931]. p. 121) et Inatr. S. C. de Uellg. 1 Dec. 1931 (A.A.S. (1932). p. 71). de formatione <lerl<-all et religiosa alumnorum ad sacerdotium vocntornin. — Etiam /u* *FaηI*. (1936). p. 161. Tandem vide etiam Doer. S. C. pro Keel. Orient, 27 Ian. 1910 *dr reda cleri orientali* ituditione in territorii* imtriarrhalibun* (A.A.S. (1940), p. 152).

corporalem rite ordinandi. Tandem 5° aliquid subiungennis de fovendis studiis superioribus clericorum qui ad ea idonei sint.

Γ. Obligatio instituendi Seminarium. Episcopus curare debet ut in loco convenienti habeatur Seminarium, in quo certus adolescentium numerus exclusivel) ad statum clericalem instituatur. Imo, in maiori praesertim dioecesi bina instituat Seminaria, minus ad pueros litterarum scientiis imbuendos, maius alumni philosophiae ac theologiae vacantibus. Si Seminarium institui vel rite continuari nequit, Episcopus alumnos in alienum Seminarium mittat, nisi Seminarium interdioecesanum vel regionale, auctoritate apostolica, institutum fuerit (cfr. can. 1351). Vide etiam can. 1355 et 1356, 1362 de modo sustentandi Seminarii in temporalibus *).

II. Obligatio providendi regimini Seminarii. Episcopi est statuere cuncta quae ad Seminarium spectant. Studeat frequenter visitare Seminarium et cunctis invigilare. Habeat Seminarium statuta ab Episcopo approbata; adsint Rector pro disciplina '), magistri pro instructione, oeconomus a Rectore distinctus, duo saltem confessarii ordinarii et director spiritus. Cfr. can. 1358. Cfr. etiam can. 1359 de coetu bino deputatorum, pro disciplina et pro administratione, necnon can. 1360 et can. 1366 de dotibus in Superioribus aliisque requisitis. Magistri disciplinarum superiorum saltem licentiatu gaudere deberent '); praeferendi autem sunt ceteris paribus (pii laurea *) dotiuntur Saltem S. Scripturae, theologiae dogmaticae, theologiae moralis et historiae ecclesiasticae totidem habeantur distincti magistri. Cfr. can. 1366.

III. Obligatio circa admissionem et dimissionem adolescentium. 1° Episcopus ne admittat nisi filios legitimos, vel matrimonio subsequente legitimates ·) quorum indoles et voluntas spem afferant eos cum fructu ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros.

Antequam recipiantur, documenta exhibere debent de legitimitate natalium, de susceptis baptisate et confirmatione ac de vita et moribus.

*) Cfr. Litt. Eireycl. Pii XI, *Officiorum omnium*, 1 Aug. 1922 (.1. [1922]. μ. 451); EnrA. *Cleric.*, μ. 003.

3) De Seminarii* in terri* Mltwlonuni cfr. Ene. Bened. XV *Maximum illud*, 30 Nov. 1910 (J. J.N. 11919 |. p. 110); *Knchir, Clrrte.*, μ. 538; Pii XI. /tow ArrZ., 28 Febr. 1920 (J.J.N. μ, 65. pnuMertim. μ. 71 et 76).

') De elue conditione Juridica cfr. can. 1368; *Ius Pont.* (1936), p. 69.

*1 i'fr. (*nn*t. />ua. *scientiarum Dominus*, art. 9. Pro n* bibllca cfr. *Motu pruprio* 27 April. 1921 (J. J.S., μ. 280), ubi ealtern BaeraInurentu* (n re biblicn pm ProfenHorc Seminarii requiritur.

b Gmdu* tamen Hccntlnc obtentu* secundum nortniM Coiwt, *Deus, scientiarum Dominus*, ro-Mlem Mirtltur Juridicos effectue ac Inurvii ante eundem Constitutionem mlepta. iillolitor Sedes Apostolica In muibus partleulnrlbu* decreverit. Itu ex Deci. s, (, de Seni, et Stud. Univers. 23 Mail 1918 |1918). p. 260).

·) ItH Comm. CoU 13 lulll 1930 (J. A.S. 111130). μ, 365).

Dimissi ex aliis Seminariis vel ex aliqua religione ne admittantur, nisi prius Episcopus etiam secreto a Superioribus aliisve notitias requisierit de causa dimissionis ac de moribus, indole et ingenio dimissorum, et certo compererit nihil in eis esse quod sacerdotali statui minus conveniat; quas notitias, veritati conformes, eorum conscientia graviter onerata, suppeditare Superiores debent (can. 1363). Imo antequam in Seminarium admittantur qui, quocumque titulo ad familiam religiosam pertinuerint, Ordinarius ad S. C. de Seminariis et Studiorum Universitatibus recurrat, quae de indicio suo Ordinarium certiore faciat, peractis iis omnibus quae casus ferat. Ita decr. S. C. de Relig. et S. C. de Sem. 25 Iulii 1911¹⁾.

2° E Seminario *dimittantur* dyscoli, incorrigibiles, seditiosi, ii qui ob mores «atque indolem ad statum ecclesiasticum idonei non videantur; itemque qui in studiis adeo parum proficiant ut spes non affulgeat eos sufficientem doctrinam fore assecuturos; praesertim vero *statim* dimittantur qui forte contra bonos mores aut fidem deliquerint (can. 1371).

IV. Obligatio circa educationem. 1° *Quoad educationem intellectualem*, attendat Episcopus: a) ad ea quae in can. 1361 statuuntur pro *inferioribus* seminarii scholis atque in Eno. *Officiorum* supra citata, praesertim de bene addiscenda lingua latina; b) ad can. 1365 de numero, duratione atque methodo disciplinarum philosophicarum atque theologicarum²⁾; sicut etiam ad Epist. S. C. de Seminariis die 8 Sept. 1926 de *catechetica disciplina* in sacris Seminariis impense excolenda³⁾ necnon ad litteras eiusdem S. C. diei 28 Aug. 1929 de studiis orientalium rerum et iterum de catechesi in Seminariis impensius colenda⁴⁾, atque quoad studium S. Scripturae ad Eno. Leonis XIII *I'roridentissimus Deus* 18 Nov. 1893⁵⁾, ad Ep. Connu, biblical' 20 Aug. 1911 ad Episc. Italiae⁶⁾ et Instr. Comm. bibl. 13 Maii 1950⁷⁾.

2° *Quoad educationem religiosam et moralem* «curet Episcopus, ut ait can. 1367, ut alumni: a) singulis diebus communiter matutinas et serotinas *preces* recitent, per aliquod tempus *mentali* orationi vacent, sacrificio *Missae* intersint; b) semel saltem in hebdomada ad sacramentum *poenitentiae* accedant et frequenter, qua par est

¹⁾ J. J. S. (1911), I, 3, 1. Cfr. vltiun l/ofii μπ>ιη<> dv (Hint. Opvrv vocationum Snccrdotu Ilum I Nov. 1911 (J. J. S. (1911 I. μ. 179). Statuta pif operi* cfr. .K.t.S. (1913). μ. 369. Pe hitfrvwt ScrnlnnrlNtnc In religionem et vico ven-n cfr. quoque C<mw m. μπ. rcligiotis (1942). p. 226 (art.fani. La Puma) et PrriotK (1912). p. 73 et 242; (1913). μ. 172. uhl plura utilia.

(fr. etiam Pii XII Alloc. ml Frilrcr*. (Jregor. 17 Oct. 1953 (J. J. S. [1953]. p. (182 >77.).
J.N. (191.5 J. μ. 173).

²⁾ J. J. S. (1930), p. 118.

³⁾ Enrh. bibl. n. 66; Jrfa ls<mi* XIII» 13. 326.

⁴⁾ J. J. S. (1911). p. 105.

⁷⁾ J. J. S. (1950), p. 195 H77.

pietate, *eucharistico* pane se reficiant; c) *Dominicis et festis* diebus, sacris Missarum et vesperarum sollemnibus adsint, altari inserviant sacrasque caeremonias exerceant, praesertim in ecclesia cathedrali, si id, indicio Episcopi, sine disciplinae et studiorum detrimento fieri possit; d) singulis annis per aliquot dies continuos *exercitiis* spiritualibus vacent; e) semel saltem in hebdomada adsint *instructioni* de rebus spiritualibus quae pia exhortatione claudatur (can. 1367). Cfr. etiam can. 1368 et 1369, § 1.

3° *Quoad educationem civilem et corporalem* curet Episcopus ut Rector alique moderatores alumnis verae et christianae urbanitatis leges tradant eosque exemplo ad illas colendas excitent; hortetur eos praeterea ut praecepta hygienica, vestium et corporis munditiam et quamdam in conversando comitatem cum modestia et gravitate coniunctam, iugiter servant. Cfr. can. 1369, § 2 et 3.

V. *Quoad studia universitaria*, optandum, ut ait can. 1380, ut locorum Ordinarii, pro sua prudentia, clericos, pietate et ingenio praestantes, ad scholas mittant alicuius Universitatis aut Facultatis ab Ecclesia conditae vel approbatae, ut ibi studia praesertim philosophiae, theologiae ac iuris canonici perficiant, et academicos gradus consequantur. De iis studiis cfr. Const. *Deus Scientiarum Dominus* cum ordinationibus adnexis *).

Articulus III.

De obligatione tuendi et propagandi fidem.

1163. — I. Episcopus curare debet ut puritas fidei ac morum in clero et populo conservetur (cfr. can. 336, § 2). Hunc in finem debet servare ea quae ab Ecclesia statuta sunt et ad eum spectant, de praevia censura librorum eorumque prohibitione (can. 1385 Sjc.), de fidei professione (can. 1106 *sqq.*), de matrimoniis mixtis, de scholis, associationibus acatholicis », de Consilio Vigilantiae.

Consilium Vigilantiae instituendum iubetur in Encylica *Pascendi* Pii X 7 Sept. 1907 '); atque a S. C. Officii 22 Mart. 1918 declaratum fuit praescriptionem hanc adhuc in vigore remanere, usque dum Ap. Sedes aliter statuerit; praescriptionem ideo non fuisse in Codice assumptam

') A. J..S. (1931), SII.

s) Cfr. tom. I. II. 328. 329; tom. II. n. 7<MJ.

3) J.S. S.. XL, p. 648.

quia natuni fuit tantum temporaria ac transitoria; idem declaratur de iuramento antimodernistico (de quo supra *n.* 315, III) >). Hoc Consilium e gemini cleri viris doctis expertis et prudentibus componi debet. Altero quoque mense statutoque die cum Episcopo convenire debent, quae tractarint et decreverint, arcani lege custodientes. Modernismi indicia pervestigare debent, vigilanter, praesertim quoad vocum novitatem, in libris et praelectionibus. Cfr. Enc. *Pascendi*; Motu proprio *Sacrorum Antistitum* 1 Sept. 1910 *); S. C. Consist. 25 Sept. 1910 ').

II. Episcopus abstinere debet a *definiendis* quaestionibus circa fidem et mores, quae inter probatos auctores controvertuntur. quia eiusmodi definitio S. Sedi reservata est «). Nihilominus potest circa controversias silentium imponere donec causam detulerit ad 8. Sedem, ad praecavenda scandala. Potest etiam opiniones proponere et commendare, necnon docere alias prae aliis esse magis salutare et professoribus Seminarii iniungere ut tales prae aliis doceant, ita tamen ut quod dubium est neque ut doctrina certa vel catholica tradatur neque censura theologica notetur*).

De obligatione propagandi fidem cfr. dicta in art. I et supra ». 315 *bis*.

Caput ITT.

DE OBLIGATIONE LITANDI ET ADMINISTRANDI SACRAMENTA

Articulus I.

De obligatione litandi.

1164. — Docet Cone. Trid., sm. 23, *cap.* 1 *de ref.* praecepto divino mandatum esse omnibus, quibus animarum cura commissae est, pro ovibus suis Sacrificium offerre. Quapropter, inquit Leo XII

b Cfr. (1918). />. 138. Consilium Vjrrilantinc vl inMr. S. c. ('one. 12 Ianuarii 1930 »wmel «altem In anno etiam de aptioribiw modis ne rationibus ad feminarum modeMlne etHetwittr consulendum ex professo nirnt (.I. A. .s*. [1930]. p, 28 «ub XI).

2) J. A.N. (1910). p. 885.

3) J. A. S. (1910). ;>. 740.

«) Cfr. Benod. XIV. /V .%>», /I. VII. r. 1. Cfr. et can. 1328.

5) Ita de MecHt4»r. *furit Can. Comp.*, II. η. 88Λ. Tali libertate nsua wt S. Alfonxiw relato ad ConfettarioM qui Hprtcmm ei nimie laxum sequebantur. Cfr. Lltt. ad Villanl. 1767 (Corretp III n. 217).

in Constit. *hi suprema* 10 Iunii 1882 *): «Moralis el Juris Pontificii Doctorum una fere sententia est officium celebrandi .Missam pro populo maiori ratione ad Episcopos, quam ad Parochos pertinere. Omnium loco sit S. Alfonsi de Ligorio, Ecclesiae Doctoris, auctoritas. Si autem Parochi, et omnes quibus cura animarum commissa est, tenentur in Dominica et Festis de praecepto Missam celebrare et applicare pro populo, tanto magis ad id tenentur Episcopi tamquam principaliores animarum pastores » *).

Qua in re ob connexionem materiae hic complectimur non solummodo ea quae Codex statuit pro Episcopo residential!, verum etiam ea quae statuit circa obligationem Episcopi titularis, Abbatis *nullius*, Vicarii Capitularis, Vicarii et Praefecti Apostolici, Administratoris Apostolici. Porro:

I. Quoad Episcopos resideutiales. Vi canonis 339: 1° Debent post captam sedis possessionem, omni exiguitatis redituum excusatione aut alia quavis exceptione remota, omnibus dominicis aliisque festis diebus de praecepto, etiam suppressis, Missam pro populo sibi commissio applicare. Quatenam sint ista festa, cfr. supra n. 1115.

2° In festo Nativitatis Domini, et si quod festum de praecepto in diem dominicam incidat, satis est ut Missam unam pro populo applicent.

3° Si festum ita transferatur ut in die *ad quem*. non solum fiat officium cum Missa festi translati, sed servantur quoque obligationes audiendi Missam et abstinendi a servilibus, Missa pro populo applicanda est in die *ad quem*; secus in die *a quo*.

1° Episcopus Missam pro populo diebus supra indicatis per se ipse applicare debet; si ab eius celebratione legitime impediatur, statis diebus applicet per alium; si neque id praestare possit, quamprimum vel per se ipse, vel per alium applicet alia die.

5° Licet Episcopus duas vel plures dioeceses aequae principaliter unitas regat ut. praeter propriam dioecesim, aliam vel alias in administrationem habeat, obligationi tamen satisfacit per celebrationem et applicationem unius Missae pro universo populo sibi commissio.

6° Episcopus, qui obligationi de «pia in superioribus paragraphes non satisfecerit, «pam citius pro populo tot applicet Missas, quot omisit.

II. Quoad Episcopos titulares. Decet ex charitate, citra tamen obligationem, ut aliquando Missae Sacrificium pro sua dioecesi applicent. Ita can. 348, § 2.

*) *xr.*, />. aao.
Ih. VI. ». .1'20.

III. Quoad Abbatem « nullius » et Vicarium Capitularem. Habent eandem obligationem ac Episcopus residentialis. Sequitur ex can. 323, § 1 et 140.

IV. Quoad Vicarios et Praefectos Apostolicos. Missae sacrificium pro populis sibi commissis applicare debent saltem in sollemnitatibus Nativitatis Domini, Epiphaniae, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, Sanctissimi Corporis Christi, Immaculatae Conceptionis et Assumptionis Beatae Mariae Virginis, Sancti Ioseph eius sponsi, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, et Omnium Sanctorum servatis iis quae can. 339, § 2 *sqq.* pro Episcopo residentiali statuuntur; iuxta dicta sub I, n. 2-6. Sequitur ex can. 306.

V. Quoad Administratorem Apostolicum. Si est permanentiter constitutus, eodem modo tenetur ac Episcopus residentialis. Si ad tempus datus sit, non tenetur obligatione applicandae Missae pro populo, quae Episcopum gravat. Sequitur ex can. 315, § 1 et 2.

Articulus II.

De officiis circa Sacramenta cultu: ■ que divinum in genere.

1165. — Episcopus multiplices habet obligationes circa Sacramenta cultumque divinum in genere. Quum autem singulae istae obligationes suis locis in hoc opere tractentur, praecipuas ex iis breviter tantummodo hic recensemus, Lectorem studiosum ad loca ista remittendo. Obligationes autem circa Sacrificium Missae eum iis quae ad SS. Eucharistiae Sacramentum spectant, connectimus.

I. Circa Baptismum. Baptismus adultorum ubi commodo fieri potest ad Ordinarium deferatur (II, /i. 50); hic etiam indicet de valore Baptismi haereticorum (II, n. 53) et permittere potest ut privatim sub conditione baptizentur (II, n. 68); tandem in casu extraordinario Baptismi sollemnis administrationem permittere valet in domo privata (II, n. 78).

II. Circa Confirmationem. Tonetur per se vel impeditus per alium hoc Sacramentum conferre. Cfr. plura hae de re in *tom.* II, n. 88.

III. Circa SS. Eucharistiam et Missae Sacrificium. Cfr. dicenda in M/a. II, circa licentiam ab Episcopo petendam pro aesorvatione SS. Eucharistiae (w. 171). pro expositione publica (n. 176); circa supplicationem XL horarum (w. 177); circa quantitatem et transmissionem stipendiorum (w. 206. 211), vigilantiam in adimpletionem onerum Missarum et recognitionem librorum huc spectantium (/i. 214. 215); fundationes Missarum (n. 217 *); Missae celebrationem in Ecclesia aliena (n. 228); locum celebrationis (n. 231).

1) (Cfr. etiam supra n. 998-699. de executione et commutatione piarum dispositionum In v···IK·π*.

IV. Circa Sacramentum poenitentiae. Cfr. quae in *tom.* II dicentur circa examen Confessariorum (n. 349), negationem vel limitationem jurisdictionis (m. 354), reservationem peccatorum (n. 385): locum confessionis (n. 398), modum recipiendi denuntiationem Confessant sollicitantis (n. 426).

V. Circa Extremam Unctionem. Cfr. dicenda *tom.* II, n. 536, de benedictione oleorum.

VI. Circa Ordinis Sacramentum. Cfr. *Ioni.* II praesertim de ministro legitimo (n. 570), scrutinio (n. 573), tempore et loco (n. 576); subjecto (n. 583, irregularitatibus et impedimentis w. 592), ritibus et caeremoniis (m. 611); poenis (n. 619, 621).

VII. Circa Matrimonii Sacramentum. Cfr. *tom.* II inde a n. 666 praesertim de dispensatione a publicationibus (n. 683). de matrimoniis mixtis (h. 706), de potestate dispensandi ab impedimentis (n. 773).

Tandem, circa cultum sacrarum imaginum et reliquiarum, cfr. dicta supra w. 112, 113; circa superstitionem n. 117; circa suppellectilem sacram Ecclesiae Cathedralis cfr. can. 1299 λτ/ι/.. circa sacra olea cfr. can. 731.

Caput IV.

DE OBLIGATIONE REGENDI DIOECESIM

Dicemus: 1º de obligatione tuendi disciplinam ecclesiasticam, 2º de obligationi* visitandi dioecesim, 3" de obligatione corrigendi et exercendi potestatem iudicalem. 1º de parochorum et confessoriorum delectu, 5º de obligatione dandi bonum exemplum seu de virtutibus speciali modo ab Episcopo exercendis.

Articulus I.

De obligatione tuendi disciplinam ecclesiasticam.

1166. — Ut huic officio satisfaciat. Episcopus debet: 1º procurare observantiam legum generalium Ecclesiae; atque provinciae ecclesiasticae, salvo iure dispensandi in iis casibus in quibus ex causa proportionata vi iuris communis vel ex concessione speciali dispensare poterit. Cfr. I, n. 193, sub 2º et 3º;

2º celebrare Synodum decimo saltem quoque anno, in qua Synodo * est de iis tantum agendum quae ad particulares cleri populiqne necessitates vel utilitates referuntur», (an. 356, § 1. Cfr. et can. 303, 301 pro Vic. Ap.;

3° condere leges vel Statuta particularia, sive intra, sive extra Synodum. Cfr. can. 335. Cfr. et can. 292 de conventu episc. eiusdem Prov. Cfr. et .l. J. S', 1932, p. 242 (pro Italia);

1" rite ordinare Curiam dioeccsanam. Cfr. can. 363 *sgq.* Cfr. et can. 375 et 301 de archivo;

5° exercere vigilantiam in congregationes religiosas non exemptas, in opera religiosa et charitativa, etc. Cfr. S. Alf., II. A., *tr.* 7, n. 61; *Theol. Mor., lib.* I, n. 56, 57. Cfr. et can. 500 (de ambitu potestatis in Congr. relig.), 506 (de electionibus). 512 (de visitatione), 520 (de confessariis, de quibus et infra *torn.* 11, n. 368 552 (de exploranda voluntate).

Articulus II.

De obligatione visitandi dioecesim.

1167. — I. Obligatio. Episcopus tenetur obligatione visitandae quotannis dioecesis vel ex toto vel ex parte, ita ut saltem singulis quinquenniis universam vel ipse per se, vel si fuerit legitime impeditus, per Vicarium Generalem aliumve lustret. Qua in visitatione peragenda fas est Episcopo clericos duos etiam e Capitulo sive cathedrali sive collegiali sibi adsciscere visitationis comites atque adiutores; eosque quos maluerit eligere, reprobato quocumque contrario privilegio vel consuetudine. Si obligationi Visitationis Episcopus graviter defuerit, Metropolita Visitationem peragere potest, causa prius ab Apostolica Sede approbata. Ita ex can. 313, coll. can. 271. Cfr. etiam Cone. Trid., *sm* 21, *cap.* 3 *ref.* Cfr. et can. 301 pro Vic. Ap.

H. Scopus Visitationis. Institui debet Visitatio ad sanam et orthodoxam doctrinam conservandam, bonos mores tuendos, pravos corrigendos, pacem, innocentiam, pietatem et disciplinam in populo et clero promovendam ceteraque pro ratione adiunctorum ad bonum religionis constituenda. Ita ex can. 313, § 1. Cfr. et Cone. Trid., *I. c.*

111. Obiectum Visitationis. Episcopus debet instituere visitationem *personalem*, *realem* et *localem*. Eliam ea loca pia visitare debet, quae quamvis exempta, intra dioecesis ambitum continentur, nisi probari possit specialem a visitatione exemptionem fuisse ipsis ab Apostolica Sede concessam. Cfr. can. 311, § 1. Qua in re notes praescriptioni obnoxium non esse ius visitationis et oboedientiae ita ut subditi a nullo Praelato visitari possint et nulli Praelato iam

subsint (can. 1509, 7°). Religiosos autem exemptos Episcopus visitare potest in casibus tantum in iure expressis *).

IV. Forma et modus Visitationis. 1° Visitator in iis quae obiectum et finem visitationis respiciunt, debet *paterna forma* procedere et ab eius praeceptis ac decretis datur recursus in devolutivo tantum; in aliis vero causis, etiam tempore visitationis, Episcopus *ad normam iuris* procedat necesse est. Ita can. 315.

2° Studeant Episcopi debita cum diligentia, sine inutilibus tamen moris, pastorem visitationem absolvere; caveant ne superfluis sumptibus cuiquam graves onerosive sint, neve ratione visitationis ipsi aut quisquam suorum pro se suisve dona quodvis genus petant aut accipiant, reprobata quavis contraria consuetudine; circa vero victualia sibi suisque ministranda vel procuraciones et expensas itineris, servetur legitima locorum consuetudo. Ita can. 316. Cfr. etiam S. Alf., II. A., *tr.* 7, *n.* 59-60.

Articulus III.

De obligatione corripiendi et exercendi potestatem iudicalem.

1168. — I. Quoad obligationem corripiendi. Episcopus strictius adhuc quam Parochus tenetur subditos corripere et scandalis abusibusque occurrere; tum quia est principalis pastor, tum quia maiori auctoritate potest malis consulere. Pro eo valet illud Apostoli: «Quis scandalizatur, et ego non uror *l* » (2 Cor. 11,29). Ut recte occurratur scandalis, opus est ut Episcopus assidue inquirat, non tantum a Parochis vel Vicariis foraneis seu Decanis, verum etiam ab aliis Sacerdotibus zelantibus quos sparsim in dioecesi ad id destinatos habeat, ut ab ipsis submoneatur de omni abusu, de omni scandalo quod norunt.

Tenetur Episcopus potissimum corripere potentes qui scandalum praebent; parochos indiligentes; concionatores divini verbi proditores qui stilo exornato seipsos praedicant sine ullo animorum fructu; Sacerdotes qui Missam celebrant sine debita gravitate, cui scandalo Episcopus sub gravi tenetur invigilare et mederi (II. A., *n.* 63, 31, 36, 58). Cfr. prae-

1) Ik> ciwtero <fr. can. 51'. 513. 000. 015. <118. 1201. 12'9. 1382, 1189, 1101; Schftfer, *Dt lirligümûi'* v<l. I. n. 393. Quoad visitationem localem cfr. etiam *Pontificale Romanum*, /xim 111, Onio *ad ritritandojf Paroecia*»,

sertim etiam S. Gregorii Magni *Regulam pastorem*, ubi fuse praesertim de officio corripendi quasvis personas.

II. Quoad obligationem exercendi potestatem iudicalem. Episcopus habet *ius* et *officium* exercendi potestatem iudiciariam et coactivam. Ad normam I. C. exercere, debet munus indicis sive per se sive per alios in causis quoquo modo ad forum ecclesiasticum pertinentibus, sive ratione rei, sive ratione personae, idque in causis sive contentiosis sive criminalibus (cfr. *tom.* I, ». 1234). Illicitum est ei recusare redditionem iuris ad instantiam partis legitime requirentis. Cfr. can. 1608 et 1625. Similiter potestatem coërcitivam exercere debet ad normam canonis 2220 et sequentium. De caetero cfr. Noval, *de processibus*.

Articulus IV.

De Parochorum et Confessariorum delectu.

§ I. - De Parochorum delectu.

1169. — I. Episcopus, graviter onerata eius conscientia, obligatione tenetur vacantem paroeciam illi conferendi quem magis *idoneum* ad eam regendam habuerit, sine ulla personarum acceptione. Ita can. 459, § 1. Cfr. etiam can. 1463, 1466 de iure patronatus, et Cone. Trid., *sess.* 24, *cap.* 18 *ref.*

Caeterum, maior idoneitas eligendorum *non* accipienda est *absolute*, sed *respective* ad utilitatem Ecclesiae et fidelium; unde qui praeditus est maiori sanctitate aut prudentia, praeferendus est ei qui sola scientia praevallet; caeteris paribus magis idoneus censetur qui magis dilectus erit a populo; ortus ex dioecesi potior est extraneo; potens et genere clarus, qui plus conferre possit ad bonum Ecclesiae, praelationem meretur: pro pinguiori Beneficio pauper praeferendus est diviti; semper tamen sub clausula: *caeteris paribus* (n. 92).

II. In indicio de maiori idoneitate ratio haberi debet non solum doctrinae, sed etiam earum omnium qualitatum quae ad paroeciam vacantem rite regendam requiruntur. Quare Episcopus ne omittat documenta si qua sint ex Curiae tabulario desumere quae clericum nominandum respiciunt et notitias secretas quoque si opportunum indicaverit prudenter exquirere etiam ex locis extra dioecesim. Ita can. 439, § 2, § 3, 1».

III. In indicio de doctrina prae oculis habeat Episcopus exitum examinis per triennium vi can. 130, § 1 subeundi. (Cfr. supra n. 1103,

II). Insuper candidatum examini coram se et examinatorebus synodalibus subiiciat; a quo, de consensu eorumdein examinerum, potest dispensare, si agatur de sacerdote doctrinae theologiae laude commendato. In regionibus in quibus paroeciarum provisio lit per concursum sive specialem ad normam Const. Bened. XIV *Cum illud*, 11 Dee. 1712, sive generalem, haec forma retineatur, donec Sedes Ap. aliud decreverit.. Ita can. 159, § 3, 2° et 3° et § 4. De Concursu cfr. supra n. 741.

Quoad doctrinam potest Episcopus se conformare, examinerum indicio; ipsemet vero de vitae probitate cognoscere debet: quocirca pro certo habeat, Parochum probum, sufficienter doctum, multo utiliorem esse populo, quam doctiorem, sed minus probum (II. A., tr. VTI, n. 54).

IV. Satis non fecit Episcopus bonos eligendo Parochos, tenetur quoque sollicite invigilare num Parochi munia sua impigre exsequantur (II. A., n. 55).

§ II. - De Confessariis delectis.

1170. — I. Maxima debet esse Episcopi diligentia in confessariis seligendis. A confessariis namque pendet directio conscientiarum et unus confessarius qui ignarus aut laxus aut moribus in-compositus est, totum locum in peius mutare potest. Non debet igitur Episcopus aliquem approbare quin prius *certus* fiat de eius tum *probitate* tum *sufficienti sanaque doctrina*; (pia sicut peccat quisquis sine debita scientia huic muneri se ingerit, ita etiam peccat (pii talem approbat. Certus autem fieri de Sacerdotis idoneitate debet Episcopus per examen super Theologia Morali, nisi aliunde eius scientiam satis noverit. De hoc examine cfr. etiam infra, tom. II, n. 349 *sqq.* et can. 877 (II. A., tr. VII, n. 56).

II. Quamvis optanda esset in confessariis *scientia* eminens, sufficit tamen *mediocris*, ita ut sciant ea (pia frequentius accidunt, et de aliis dubitare atque ductores vel libros consulere norint. Maior tamen minorve scientia requiritur aut sufficit pro diversitate locorum et poenitentium. Urgente necessitate, nimirum si aliter poenitentor deberent diu confessione carere, approbari posset Sacerdos (pii sufficienti scientia caret, admonendus tamen foret de obligatione discendi. Cfr. dicenda torn. TI, n. 131 *sqq.* (lib. VI, n. 628).

III. Ad bonos confessarius excolendos perquam conferent conferentiae casuum conscientiae, quippe quae aptissimae sint tum ad exponendam et memoria retinendam Theologiam Moralem, tum ad

acuentium indicium in principiis ad casus practices applicandis, quorum resolutio propter tot diversas circumstantias in praxi multas creare solet difficultates. De hisce conferentiis cfr. supra ». 1103, III. Neque praetermittat Episcopus advigilare confessariis num Officio suo rite fungantur, non excedendo, sive in rigore sive in laxitate (*lib.* VI, ». 629).

Articulus F.

De obligatione boni exempli seu de virtutibus ab Episcopo praesertim colendis.

1171. — Episcopus exemplo luceat omnibus qui in domo Dei sunt, secundum Apostolum ad Tit. 2, 7: « In omnibus teipsum praebe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate », ita ut vere sit « forma gregis » (1 Petr. 5,3). Hinc:

1° Ante omnia *charitate*, erga pauperes praesertim, praefulgeat. « Eleemosyna », inquit S. Gregorius, « est primum opus misericordiae quod Pastor gregi suo praestare debeat »; mensa episcopalis patrimonium est pauperum; multis quippe malis per eleemosynas occurrere potest. Quare satagat Episcopus ut tum eleemosynis largiendis, tum piis institutionibus exstimulandis, puta (conferentiis S. Vincentii a Paulo, S. Francisci Regis, S. Elisabeth etc., indigentibus subveniat. Tali spiritu etiam actionem *socialem* promoveat. Cfr. supra ». 359.

2° Sit accessu facili, praecipue Parochis et Vicariis foraneis seu Decanis; sit hospitalis, ut monet Apostolus, 1 Tim. 2,2.

3° Sit exemplum etiam *mansuetudinis*, beneficia, cum potest, ingratum et inimicis rependendo, *paupertatis*, in modesta ac simplici domo suppellectili, in famulorum numero, in vestitu et potissimum in mensae frugalitate; *orationis*, vitam interiorem ducendo; *mortificationis*, abstinendo a quibusdam solatiis, Praelatum non decentibus; *solitudinis*, ad laicorum conventus nonnisi ex necessitate accedendo; *modestiae*, mulierum commercia fugiendo, et, ubi necesse est cum eis versari, caute cum eis agendo; *zeli*, operam dando ut. omni data occasione, homines ad coelestia erigat. De hae materia apprimè legi merentur praeclara monita (cone. Trid., ms. 25. *cap.* 1 *ref.* (H. A., *tract.* VII, ». 64, 65).

Ca pu t V.

DE RELATIONE SUPER STATU DIOECESEOS
ET VISITATIONE SS. LIMINUM*Articulus I.*

De relatione super statu Dioeceseos.

1172. — I. Omnes Episcopi tenentur singulis *quinquenniis* relationem S. Pontifici facere super statu dioeceseos sibi commissae secundum formulam ab Ap. Sede datam. Ita can. 310, § 1.

Porro: 1° Quinquennia sunt fixa et communia atque computantur a die 1^a Ianuarii 1911 atque distribuuntur pro variis regionibus secundum ordinem in can. 310, § 2 stabilitum. Attamen, si annus pro exhibenda relatione assignatus inciderit ex toto vel ex parte in primum biennium ab initio dioeceseos regimine, Episcopus pro ea vice a conficienda et exhibenda relatione abstinere potest.

2° Relatio debet exhiberi S. C. Consistoriali nisi Episcopus S. O. de Prop.¹ Fide sit subiectus. Formula data ab hac S. C. 1 Nov. 1918 ² postulat ut referatur de statu materiali personarum et locorum, de administratione bonorum temporalium, inventariis, archivis, de fide (ubi et de modernismo) et cultu; de persona Ordinarii, Curia diocesana, Seminario, clero in genere, Capitulis, Vicariis fornicis et parochis, religiosis, populo fidei, concludendo cum indicio synthetico Ordinarii circa dioecesis statum. Relatio *triennalis* de *Modernismo*, praescripta a litt. encycl. *Pascendi* 8 Sept. 1907 et Motu Proprio *Sacrorum Antistitum* 1 Sept. 1910, omitti potest, quatenus in relatione quinquennali continetur. Cfr. S. C. Consist. 25 Ian. 1912 *).

II. Etiam *Vicarii* ac *Praefecti Apostolici* tenentur obligatione Sedi Ap. exhibendi plenam accuratamque relationem de suo quisque pastoralis officio deque omnibus quaecumque ad statum vicariatus vel praefecturae, ad missiones, ad religiosos, ad populi disciplinam, ad scholarum frequentiam, ad fidelium denique ipsorum curae commissorum salutem quavis ratione pertineant; quae relatio scripta

¹) A.A.S. (1918), p. 487. Est innovatio Decreti elniulcin S. C. Constat. 31 Doc. 1909. de ordine «nando in relatlonibiw dloec<i«anta (4. A. S. (1910], p. 13).

²) A. A.S. (1913), p. 101.

esso debet et subscripta tum ab ipso Vicario aut Praefecto tum ab uno saltem ex consiliariis vi can. 302 constituendis.

Imo etiam *sub cuiusque anni exitum* ad S. Sedem mittant elenchum seu **numerum** conversorum, **baptizatorum** annuaeque Sacramentorum administrationis una cum aliis notatu dignioribus. Ita can. 300. — In relatione quinquennali conficienda prae oculis habeatur series quaestionum a S. C. de Prop. Eide in epistola 16 Aprilis 1922 publicata ¹⁾. Haec relatio etiam ab Episcopis S. C. de Prop. Fide subiectis et a Superioribus Missionum exhibenda est, ut patet etiam ex ipsius epistolae inscriptione.

Articulus H.

De visitatione SS. Liminum ^{*)}).

1173. I. Omnes et singuli Episcopi *eo anno* quo relationem de qua supra in art. I exhibere tenentur, ad Urbem, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli sepulcra veneraturi, accedant et Romano Pontifici se sistant. Sed Episcopis (pii *extra Europam* sunt, permittitur ut *alternis quinquenniis*, idest singulis decenniis, Urbem petant. Ita can. 311, § 1 et 2.

II. Episcopus debet praedictae obligationi satisfacere per se vel *per Coadiutorem*, si quem habeat, aut, ex iustis causis a S. Sede probandis, per *idoneum sacerdotem*, (pii in eiusdem Episcopi dioecesi resideat. Ita can. 342.

III. *Vicarii Apostolici* obligatione tenentur sacra Limina Beatorum Apostolorum Petri et Pauli visitandi eadem prorsus lege, qua Episcopi residentiales; cui tamen muneri, si quid graviter obstet ne per se ipsi illud expleant, satisfacere possunt per *procuratorem etiam in Urbe degentem*. Ita can. 299.

¹⁾ *J. -t.S.* (1022), p. 287.

^{*)} Cfr. Wernx-VlilnJ, *IM Can.* II. n. 60S

TKACTATIJS II.

DE STATU RELIGIOSO

S. II. lib. 4. H. A. tr. 13.

Explanabimus: 1° notionem generalem status canonici christianae perfectionis acquirendae; 2° notiones status Religiosi et religionis; 3° ingressum religionis; 1° obligationes Religiosorum. Reliqua remittimus ad interpretes iuris Canonici.

CapDT I.

NOTIO GENERALIS STATUS CANONICI
PERFECTIONIS ACQUIRENDAE *)

1174. — Praeter statum clericalem et statum laicalem, qui iure divino in Ecclesia distincti inveniuntur, medius inter eos, secundum se et quoad substantiam iure divino *) secundum accidentalem determinationem iuridicam iure canonico, institutus est status religiosus, cui et clerici et laici participare possunt (can. 107). Ille est status perfectionis evangelicae, ad quam scilicet acquirendam religiosi stabiliter sese obligant modo ab Ecclesia determinato, descripto in C. I. (C. I., Lib. II, Parte II, «De Religiosis». Statui autem religioso, multis iam saeculis in Ecclesia vigenti, hodie accedunt alii status Christianae perfectionis acquirendae, qui ab Ecclesia nunc in pluribus ipsi aequiparantur, sive iam in ipso C. I. (C. I. (sc. status vitae uti invenitur in societatibus virorum aut mulierum in communi vitam sine votis, can. 673 seq.) sive in legislatione posteriori

lib. I. 1) Cfr. S. I. II. C. I. 108, a, 1 et II. II. C. I. ISO; Sunrvz, *Dr viHuic fi slaltt rrluiuni**. (rari. VII

2) Cfr. Simrez. o. r.. lib. 3. r. 2.

(sc. status vitae uti invenitur in institutis saecularibus, Const. Ap. *Provida Mater Ecclesia*, 2 Febr. 1917 ').

Determinatus modus quo in mente Ecclesiae haec perfectio christiana seu evangelica acquirenda sit, consistit in stabili observantia non tantum communium praeceptorum sed etiam trium consiliorum evangelicorum ad quam quis speciali iuridica obligatione sese adstringit. Dum enim quaecumque christiana perfectio consistit in vitae compositione secundum spiritum horum consiliorum, *status canonicus* perfectionis requirit ligamen speciale iuridicum ad ea definito modo observanda.

Evangelica autem consilia sunt voluntariae paupertatis, castitatis perfectae, et obedientiae ultroneae, a Christo Domino in Evangelio data ideoque evangelica dicta. Cfr. Matth. 19, 16-22 pro paupertate, Matth. 19, 11-12 pro castitate; pro obedientia vero citari possunt omnes loci Novi Testamenti in quibus omnimoda Christi sequela atque perfecta humilitas commendatur (cfr. Matth. 19, 21 in fine, 18, 4; ad Phil. 2, 3-8); imo omnes loci in quibus Ecclesia magistra totius doctrinae Christianae ideoque etiam perfectionis, cum plena potestate regendi, constituitur (Matth. 29, 20; Luo. 10, 16)').

Sunt et alia consilia in Evangelio data (cfr. Matth. 5, 39 sq.) sed illa tria vocantur nomine proprio evangelica, quia sunt inedia universalis, quae natura sua omnia impedimenta perfectionis evangelicae seu habitualis exercitii charitatis auferunt; paupertas divitias, quae pertinent ad concupiscentiam oculorum, castitas delicias carnis, quae pertinent ad concupiscentiam carnis, obedientia honores, qui pertinent ad superbiam vitae (Cfr. I Io. 2, 16; S. Thom. I-II, q. 108, a. 4).

1175. — In quo consistit perfectio christiana. Uti ex dictis patet, perfectio christiana acquirenda de qua hic agitur, consistit: 1° *Essentialiter* in perfecta observantia *mandatorum*, non in consiliis; et quidem: a) *simpliciter* seu *principaliter* in exercitio charitatis; b) *secundum quid* vero in observantia praeceptorum aliarum virtutum; quatenus eorum observantia excluduntur ea omnia quae charitati sunt contraria, ut sunt peccata³⁾. 2° *Instrumentaliter* vero seu *accidentaliter* perfectio consistit in *consiliis*, quatenus ordinantur ad removenda impedimenta *actus* charitatis, quae tamen charitati non contrariantur; sicut sunt matrimonium, occupatio negotiorum saecularium et alia huiusmodi ⁴⁾.

¹⁾ A. A. S. (1917). p. 111. Cfr. etiam Motu Proprio *Adfuit feliciter* 12 Martii 1918 et Instr. 8. C. do Kol. 19 Martii 1918 (A. A. S. [1918] p. 283 et. 293.)

²⁾ Cfr. Venners-Belli, *De Religione*. n. II; cfr. et II-II. 7. 18G. a. 5. *Sed contra est*.

³⁾ Cfr. II-II. 7. 184. a. 1.

⁴⁾ Cfr. II-II. 7. 184. a. 3.

Differentia inter statum religiosum et alios status canonicos perfectionis acquirendae. Ad constituendum verum *statum religiosum* duo statui possunt elementa essentialia: 1) in communi vivendi modus; 2) vota publica obedientiae, castitatis et paupertatis (can. 187; 488, 1°). Status vitae in *societatibus in communi virentium sine votis* deficit in primo elemento sc. non emittuntur vota publica, observato tamen secundo elemento sc. vita communi (can. 673, § 1). Status vitae in *institutis saecularibus* in utroque elemento deficit, «plia nec etiam vita communis ibi conservata est (Const. *Provida, Lex peculiaris, Art. II*).

In sequentibus solummodo agemus de statu religioso eiusque obligationibus; licet enim et alii status plura habeant quae theologiae moralis intersit (v. g. de natura et extensione obligationis ex voto privato, iuramento, promissione etc.) attamen propter multifariam varietatem institutorum, constitutionum et modi vivendi hucusque difficile videtur tradere regtdas generales nisi eas quae de voto et iuramento inveniuntur sub II° Praecepto. De cetero inspicuendae sunt propriae constitutiones §.

Caput TI.

NOTIONES STATUS RELIGIOSI ET RELIGIONIS ')

1176. — I. Definitio status religiosi. Status religiosus definiri potest: stabilis in communi vivendi modus quo fideles, praeter communia praecepta, evangelica quoquē consilia servanda per vota obedientiae, castitatis et paupertatis suscipiunt (can. 187).

Dicitur: 1° *stabilis virendi modus*; ad statum enim hominis, ut ipsa vox innuit, requiritur quaedam stabilitas seu immobilitas in modo vivendi (cfr. S. Thom. II-II, c. 188, «. I). Haec ergo conditio ex natura rei requiritur.

2° *in communi*: id est convivendo cum membris eiusdem instituti sub Superiore secundum eandem regulam in eadem domo. Haec conditio

*) Cfr. Stanton. *Dr rnrirlatihu.i sirr rirorum sier mulierum i» enmmuni rirrnlium nine rolie* Halifax 1936; RothofT, */x droit dee sociétés mna rtnur* (1949), ubi veni HoluiumndO ren iuridicar; in ultimo iueton. etiam de iiiMltutiH wicviilaribUft.

2) Do hac materia cfr. FanfnnL */■ Iure Hrligiosorum* 1 (1925); Schaefer, */v Religionis* 4 (1917); Pejnska, *Ius canonicum Religiosorum* 3 (1927); *Commentarium pro Religiosis*; Beyerubergen, *nieuire Codex en de religieusen* in V. K. 57, (19-8-1921), jMvwirn. Recolo can. 490: Quae d< n ligiosl.H Htatnuntur, oUd miwruino vocabulo oxpiwwu valent etiam pari iurv de mulieribus, niai ex contextu aermoniri vel ex rei natura aliud coiudet.

requiritur iure ecclesiastico: Ecclesia enim de facto alium .statum religiosum non agnoscit.

3° *per vota*: est causa permanens ex qua oritur stabilitas in modo vivendi in statu religioso; est enim *praecipuas* modus quo quis contrahit obligationem sufficienter permanentem in ordine ad perfectionem se. obligationem directe ad Deum '). Porro vota illa debent esse *publica*: non vero requiritur ut sint *perpetua*: sed sufficit si sint *temporaria*, elapso tamen tempore *renovanda*. Patet ex iis quae iuxta infra dicenda ex voluntate Ecclesiae requiruntur et sufficiunt ad habendam religionem *).

Ex praecedentibus patet quam merito can. 187 edixerit statum religiosum ab omnibus in honore habendum esse ').

II. Definitio religionis. Religio est societas, a legitima ecclesiastica auctoritate approbata, in qua sodales, secundum proprias ipsius societatis leges vota publica, perpetua vel temporaria, elapso tamen tempore renovanda, nuncupant, atque ita ad evangelicam perfectionem tendunt (can. 488, 1°).

Dicitur 1°: *a legitima ecclesiastica auctoritate approbata*. Subiectio enim erga auctoritatem ecclesiasticam atque tacita saltem agnitio seu approbatio a parte Ecclesiae requiritur a caractere *publico* huius status '). Porro legitima illa auctoritas certo est ipsa S. Sedes, quoties aliquam societatem cum votis supra descriptis diserte approbat; nihilominus essentia religionis ideoque sufficiens approbatio etiam in iis societatibus cum talibus votis inveniri videntur, quae tantum quod vocant *decretum laudis* a S. Sede obtinuerunt vel quas *Episcopus* ad normam can. 192, § 1. consulta S. Sede, condidit vel condi sivit. Ratio est quia haec implicita approbatio sufficit, ut ipsae in Codice (can. 188, 3°) nomine religionis indicentur.

Dicitur 2°: *vota publica*: publica autem sunt vota, si nomine Ecclesiae a legitimo Superiore ecclesiastico acceptentur (can. 1308, § 1). Unde etiam ad validitatem cuiusvis religiosae professionis requiritur ut a legitimo Superiore secundum constitutiones per se vel per alium recipiatur (can. 573, § 1, 6°).

) Cuius finis est huiusmodi canonum perfectio in fine, ut in canone de perfectione communis status non habetur, antiquiore auctori» meplum doixuit invenie, quod ad statum perfectioni» omnino requiritur votum trium consiliorum. Cfr. S. Th., II-II, 7. 180, cl. 6. Moderni nunc, potius recognitionem Mater* canonic! perfectioni* acquirendae illum ex *morra jrromi&rionc* (UpiMt. *Prorida*, 2 Febr. 1917, /xx ptriilMirw, art. III hi A. A. S. [1947], p. 121), non recte antiquo répéteront, luter antiquum lum rvetiiM etiam in scium moderno v. r. Suarez. *Dr rirt. d datu rdig.*, tr. VII. lib. II, r. I, n. 7-8.

*) Cfr. A. K. St. (1918). p. 185.

*) (tr. etiam l.itt. PU VI *Quod aliquantum*. 10 Murti! 1791: *Schema Cone, Vatic.* In *Coli. Lar.*, p. 515 et 628; Lltt. Leoni» XIII, 22 Ian. 1899 ad Card. Gibbon»; et. 23 Dec. 1900 nd Card. Richard.

*) Cfr. Worn/, /«a Dear., III. n. 590. III. Immerito quidam liwlnuan videntur *formalem* approbationem atque traditionem Miltm patri nplrituali foetam, ex natura nd *rtquiri*, quamvis pmcMiftlm lum alterum vaille connatumle ait. < fr. Vcrmeenudi, *Dr Hdi(jio*iM*, 1, n. 27, 29.

1177. — Divisio religionum. Dividuntur religiones: 1° ratione VOTORUM: in *Ordines* seu religiones in quibus vota *sollemnia* nuncupantur et in *Congregationes religiosas* vel *Congregationes* simpliciter seu religiones in quibus vota dumtaxat *simplicia* sive perpetua sive temporaria emittuntur. Porro, votum est sollemne, si ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum; secus simplex (can. 1308. § 2; 188, 2°).

2° ratione *diversi iuris* sub (pio vivunt, distingui possunt: a) religiones *exemptae* et *non exemptae*; exemptae sunt religiones sive votorum sollemnium sive simplicium, a jurisdictione Ordinarii loci subductae (can. 188, 2°); b) religiones *iuris pontificii* quae vel approbationem vel saltem laudis decretum ab Apostolica Sede sunt consecutae; *iuris dioecesani*, (piae ab Ordinariis erectae, hoc laudis decretum nondum obtinuerunt (can. 188, 3°);

3° ratione *sodalium* datur religio *clericalis*, cuius pleritpie sodales sacerdotio augentur; secus est *laeialis* (can. 188, 1°);

1° ratione *finis* religiones distingui possunt vel tales quae ex instituto suo principaliter se exercent in operibus *vitae contemplativae*, rerum divinarum contemplationi vacando; vel tales quae ex tunc suo speciali destinantur ad *vitam activam*, opera misericordiae exercendo, corporalia vel spiritualia; vel demum tales (piae operibus misericordiae spiritualibus incumbunt, exercendo ministeria sacra, quibus animae proximorum iuvantur, quaeque *vitam mixtam* potius exercere dicuntur eo quod vitae activae contemplationem coniungant, atque contemplata in alios transfundant.

Ex hisce religiones contemplativae perfectiores sunt activis; mixtae vero perfectiores sunt contemplativis, cum perfectius sit lucere et illuminare, (piae lucere tantum, et eorum officium fuerit Apostolorum et ipsius Christi Domini. Rursus, inter religiones quae eundem finem habent, praestantior illa est, (piae aptioribus mediis et exercitiis ad illum finem et ad vota sua observanda utitur. Ita S. Thoni. II-II. q. 188, a. 6; Less., lib. 2, cap. 11. duh. 2; Suar., *De Relig.*, tr. 9, lib. I. cap. 5 et 6; Sahuant., tr. 15. cap. 1, *panel.* 5 ').

*) D< multiplh-at< rullirluniii vide erruiw -ynodl Cl-tori. n-D. u lio VI dtuniintoH Cotu.t .itictmi /hld, 28 Auk. 1701. n. 82, 81.

Caput III.

INGRESSUS IN RELIGIONEM

Dicemus: 1° de subiecto religionem ingrediente; 2° de probatione subjects in postulatu et novitiatu; 3° de modo ingrediendi religionem seu de professione religiosa.

Articulus I.

Subiectum religionem ingrediens.

1178. — Principium generale. *In religione admitti potest* quilibet catholicus *qui nullo legitimo detineatur* impedimento rectaque intentione *moveatur et ad religionis onera ferenda sit idoneus* (can. 538). Ex hoc principio generali sequitur tria elementa concurrere debere ut catholicus in religionem admitti possit: absentiam dico impedimentorum, rectam intentionem, idoneitatem ad religionis onera ferenda. Porro, haec tria elementa requiri atque sufficere sequitur ex eo quod tunc tantum et tunc semper quando haec tria elementa concurrunt, habeatur *vocatio* divina ad statum religiosum seu manifestatio divini beneplaciti circa ingressum alicuius in religionem. De singulis autem elementis singulatim dicendum est; subjungemus paragraphum de obligatione ingrediendi in religionem.

§ I. - Absentia impedimentorum ¹⁾.

1179. — Impedimenta ingressus religionis sunt aut talia quae hunc ingressum invalidum reddunt aut talia quae cum illicitum tantum faciunt. Porro e can. 542, sub 1°:

I. Invalide ad novitiatum ideoque et ad religionem admittuntur:

1° Qui sectae acatholice adhaeserunt; i. e. ii qui a lide de-

Cfr. *N.K.St.* (1910), p. 163, -100,

ficientes tali sectae adhaeserunt; non vero ii qui Dei gratia moti ex haeresi vel schismate in quibus nati sunt, ad Ecclesiam perverint. Ita C. C. Int., 16 Oct. 1919; A. A. S., 1919, p. 476 ad 7.

2° Qui aetatem ad novitiatum requisitam non habent, i. e. completum decimum quintum saltem aetatis annum (can. 555, § i, i°);

3° Qui religionem ingrediuntur vi, metu gravi aut dolo inducti, vel quos Superior eodem modo inductus recipit *);

1° Coniux, durante matrimonio *);

5° Qui obstringuntur vel obstricti fuerunt vinculo professionis religiosae;

6° Ili quibus imminet poena ob grave delictum commissum de (pio accusati sunt vel accusari possunt;

7° Episcopus sive residentialis sive titularis, licet a Romano l'ontitice sit. tantum designatus;

8° Clerici qui ex instituto Sanctae Sedis iureiurando tenentur operam suam navare in bonum suae dioecesis vel missionum, pro eo tempore (pio iurisiurandi obligatio perdurat.

Verba *ex instituto .\$. Sedis* intelligenda videntur de iuramento non ex iure communi, sed ex *speciali ordinatione pontificia* emittendo. Cfr. *infra toni. II. n. 618.*

1180. — II. Il l i c i t e, sed valide admittuntur vi can. sub 2°:

1° Clerici in sacris constituti, inconsulto loci Ordinario aut eodem contradicente ex eo quod eorum discessus in grave animarum detrimentum cedat, quod aliter vitari minime possit;

2° Aere alieno gravati qui solvendo pares non sint;

3° Reddendae rationi obnoxii aut aliis saecularibus negotiis implicati. ex quibus lites et molestias religio timere possit;

4° Filii qui parentibus, idest patri vel matri, avo vel aviae, in gravi necessitate constitutis, opitulari debent, et parentes quorum opera sit ad liberos alendos vel educandos necessaria;

5° Ad sacerdotium in religione destinati a (pio tamen removeantur irregularitate aliove canonico impedimento;

6° Orientales in latinis religionibus sine venia scripto data Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali.

1) Hic nota πονηρὴν excommunicationem nemini reservatae contra cogvntw ad religionem ingrediendam vel ad emittendam rellgiof«ain profoaslonem in can. 2352. *Infra, tum. II. n. 1077*»

2) Codex in ran. 1119 expnw Mip|»onit «lari aliquando dl*pen*atlonvnii

Haec tamen venia non requiritur pro Orientalibus qui, proprio retento ritu, praeparantur ad constituendae domus et provincias religiosas ritus orientalis. Cfr. Connu. Cod. Int. 10 Nov. 1925, ad β *).

1181. — Notanda. 1° An filii obedire teneantur parentibus in electione status, expositum fuit supra n. 541.

2° Omnes candidati ut licite admittantur afferre debent testimonium recepti baptismatis et confirmationis (can. 511).

3° Adspirantes *ciri* insuper afferre debent litteras testimoniales Ordinarii originis ac cuiusque loci in quo, post expletum decimum quartum aetatis annum, morati sint ultra annum moraliter continuum, *sublato quolibet contrario privilegio*; aliasque litteras testimoniales Superiorum suorum, si in seminario, collegio vel alius religionis postulatu aut novitiatu fuerunt: ad normam can. 544-546 s). Imo ex decreto 23 Iulii 1911 S. C. de Religiosis et S. O. de Seminariis³⁾, antequam familiae religiosae adseribantur qui, quavis de causa, e Seminario egressi sint. Superiores religiosi ad S. O. de Religiosis recurrant quae de suo indicio Superiores certiores faciet, peractis iis omnibus quae casus ferat.

1° *Mulieres* autem ne recipiantur, nisi *praemissis accuratis investigationibus* circa earum indolem et mores, et si in collegio vel alius religionis postulatu aut novitiatu fuerint, habitis Superiorum litteris testimonialibus (can. 511, § 7). Insuper requiritur ut in monasteriis *monialium* postulans afferat *dotem* in constitutionibus statutam aut legitima consuetudine determinatam. In religionibus votorum simplicium quoad dotis necessitatem standum est constitutionibus. De caefero circa dotem observentur praescripta can. 547-551 *). Demum, sicut ante quamvis professionem, ita etiam ante novitium *voluntas puellae* ab Ordinario eiusve deputato *explorari debet* ad normam can. 552 *).

5° Superiores religiosi qui candidatum non idoneum contra praescriptum can. 542, aut sine requisitis litteris testimonialibus contra praescriptum can. 511, ad novitium receperint, pro gravitate culpaepuniantur, non exclusa officii privatione. Ita can. 2111.

§ II. - Recta intentio.

1182. — Notio. Recta intentio ea est qua quis ex motive supernaturali sincere velit ingredi in religionem, puta ex motivo magis se coniungendi Deo, aut lapsus emendandi auteaetae vitae, aut saeculi pericula vitandi (*Prox. Conf.*, n. 92).

¹⁾ .I..I.S'. (1925). p. 58.1.

²⁾ Cfr. V. K. St. (1920). p. 101.

³⁾ .I..I.s. (1911). p. 3*1. De interpretatione linlnx decreti efr. *Comm. dr Hrliaio»is* (1042). p. 22# (Cani. Iui Pnniii); *Perit*!im* (1912). p. 73 et 212; (1913). p. 172, ubi pium utllin.

⁴⁾ Cfr. A'. K. St. (1920). p. 13; (1921). p. 133; *ApoUinnri** (1928), p. 273 et 297 (de dote πιο·nhdl» tui aliud inoniutvrium tranjwuiiUn).

⁵⁾ Cfr. .V. K. St. (1920), p. 172.

INGRESSUS IN RELIGIONEM

Quare ad eam non requiritur *speciali*» quaedam vel *tensibilis* propensio in Statum religiosum; haec enim, si ex causa naturali oritur, ad summum *idoneitatis*» signum erit; si ex motivo supernaturali, signum divini Impeplaciti esse potest, at non est signum necessario requisitum; quum divinum illud beneplacitum ex eo quod quis non impeditus et idoneus, intentionem supernaturalem ingrediendi religionem eflormet, sufficienter cognosci possit¹⁾).

1183. — Notanda pro praxi. 1° Ante omnia curet. Confessarius bene ponderari* in *qualem* religionem ingredi quis cupiat; nam, si umquam institutum illud relaxatum est, melius erit alicui (ordinarie loquendo) quod in saeculo remaneat. Nam illi se aggregando, ipse se geret, sicut se gerunt alii; et parum illud boni, quod prius exsequebatur, de facili in tali religione negliget, ut misere pluribus accidit.

2° Confessarius specialim expendat *finem*, ob quem quis religionem ingredi velit. Quodsi principalis finis esset mundanus, vitam agendi comodiores, aut se liberandi a propinquis durae conditionis, aut complacendi parentibus qui ad hoc eum impellunt, caveat ne permittat religionem ingredi. Nam eo casu illa non est vera vocatio; sine qua huiusmodi ingressus malum habebit eventum. Si autem finis est bonus et abest impedimentum, nec debet nec potest Confessarius neque alius, ut docet S. Thomas²⁾, sine culpa gravi illum prohibere ab ingressu in religionem; quamvis prudenter agat aliquando, si executionem illi differat, ad melius experiendum an resolutio sit lirina et perseverans; praesertim, si noverit, adolescentem esse volubilem, aut si deliberatio illa facta fuerit tempore missionis vel exercitiorum spiritualium; quia in huiusmodi occasionibus quaedam concipiuntur proposita, quae postmodum, primo fervore transacto, deficiunt (*Prox. Conf.*, n. 92).

§ III. - Idoneitas.

1184. — Notio. Idoneitas hic intelligitur non mera absentia impedimentorum, sed positiva praesentia earum qualitatum corporis ei animae, ex quibus aliquam personam oneribus religionis ferendis parem esse sperare licet. Hae autem qualitates existimandae sunt non tantum secundum naturam religionis in genere, verum etiam secundum specialem indolem religionis istius quam (piis ingredi velit.

1185. — Regulae. I. Qualitates pro ingressu religionis *cuiusvis* requisitae eae sunt, quae profluunt ex natura *rotorum* atque *ritae eummunis* in genere.

¹⁾ Cf. Vrinier²⁾ 11. I. r., II, Suppi. HI; V. K. St. (1911), p. 324; (tJ 13). />.270; (IUI I). p. 151.

²⁾ *Quixlib.* 3. «. II.

Unde *per se* minus apti ad vitam religiosam videntur qui difficile ee continent vel proprii genii sunt tenacissimi; vel e contra ita parum sibi constantes atque ita mutabiles ut facile a proposito deflectant; demum ii qui nimis ad melancholiam sunt proclives; praesertim vero omnes ii qui pathologice affecti sunt. Diximus eos *per se* videri minus aptos; *per accidens* enim iidem ex abundantia aliarum qualitatum et maiori copia gratiarum quas forte accipiunt quibusque orando et vim sibi inferendo fideliter correspondere satagunt, aliquando saltem sufficienter idonei reputari possunt; id quod tamen de iis qui gradu notabili pathologice sunt affecti, haud admittendum est*).

II. Qualitates pro ingressu *determinatae* alicuius religionis requisitae eae sunt quae ex *proprio* huius instituti *fine* atque ex *mediis propriis* hunc finem prosequendi deduci possunt.

Aliae enim qualitates requiruntur in religioso vitae contemplativae, aliae in religioso vitae activae, aliae demum in religioso vitae mixtae dedito. Verum etiam inter religiones eundem finem prosequentes maxima datur mediorum diversitas pro diverso quo reguntur *spiritu* atque diversis quibus utuntur *regulis*. Aliquando enim paupertas, aliquando austeritas corporalis, aliquando evangelica simplicitas vel vita communis prae eacteris colitur. Unde vel maior valetudo corporalis vel maiores diversaeque animi dotes requiri possunt.

III. In dubio an qualitates requisitae in candidato inveniantur, nihilominus experiendi causa in novitiatum admitti potest; non vero ad professionem praesertim perpetuam.

Unde quod ad Superiores attinet S. Thomas animadvertit: «Adolescentem ad religionem recipere illicitum esset si constaret vel probabiliter crederetur de eius inconstantia, vel si quid aliud esset huiusmodi, quae diligenter considerantur in religionibus bene institutis » (*Quodlib.* 3, a. 11). Atque canon 571, § 2 statuit: « Exacto novitiatu, si indicetur idoneus, novitius ad professionem admittatur, secus dimittatur: si dubium supersit situe idoneus, potest a Superioribus maioribus probationis tempus, non tamen ultra sex menses, prorogari ».

§ IV. - Obligatio ingrediendi religionem.

1186. — Regulae. I. *Per se* nemo tenetur ingredi religionem. Ratio est quia consilia evangelica ut sic non obligant; secus enim naturam consiliorum exuerent (n. 78).

1) (ondule Vemiecrech. /.. r.. *Suppl.* III, a. <, | 2, I.

II. *Per accidens* vero pro aliquo haberi potest obligatio ingrediendi religionem, ut si (piis voto sese adstrinxerit ad religionis ingressum.

1187. — Quaestiones. Quidam. 1° *An et quomodo peccet qui se a Deo vocatum putet ad Religionem, si vocationi suae obsequi NEGLIGAT.*

Resp. Ob periculum aeternae salutis, cui se committit, non potest ab aliqua culpa excusari. Quinimo, si quis crederet quod in saeculo manens damnationem incurreret, tum ob fragilitatem suam, quam inter saeculi occasiones expertus est, tum ob inopiam auxiliorum, quae in Religione haberet, non potest excusari a peccato gravi, cum in grave discrimen salutis suae se coniiciat.

Num autem sit in malo statu conscientia eorum, qui moraliter certi de vocatione Dei ad Religionem, nituntur sibi persuadere se salutem suam aequae facili consequi posse manendo in saeculo, vel in illud redeundo? Non videtur dubitandum quin isti magno discrimini salutis se exponant; quia vivendo in saeculo contra Dei vocationem, sese privant specialibus illis auxiliis gratiae, quae in Religione Deus ipsis praeparavit, quibusque destituti, licet auxiliis ordinariis salvari possint, reapse tamen ditliculter saeculi tentationibus resistent et salutem adipiscantur. Deinde, si peccat graviter, ut communiter tradunt 1)1), quisquis alium a vocatione abducit, propter damnum quod illi infert, quomodo excusari poterit ille, qui sibi ipsi talo damnum infert! «Cactorum, inquit S. Alf., nolo in hoc puncto absolutum indicium proferre; sapientibus illud remitto» («. 78) ').

Quaer. 2° *Ad quid teneatur, qui vovit Religionem.*

Resp. 1° Qui vovit Religionem *generaliter*, voto satisfacit, quamcunque ingrediatur, etiam cum votis simplicibus, modo in ea vigeat disciplina regularis, saltem quoad observantias principales. Quodsi non recipiatur in unam Religionem, debet sollicitare ingressum in aliam; sed non tenetur ingressum quaerere extra patriam, nisi forte id intenderit.

2° Qui autem vovit aliquam Religionem *specialiter*, tenetur in illam ingredi; sed potest aliam strictiorem praeferre, cum hoc sit melius. Cum autem non recipitur in Religionem, quam ingredi vovit, non tenetur petere admissionem in aliam; quia in eius voto inclusa est tacita conditio: *si admittar*; nisi generalis fuerit eius animus Religionem quoquomodo amplectendi.

3° Qui Religionem *absolute* vovit., non solum *ingredi* debet, sed etiam in ea permanere ac *profiteri*: nam votum Religionis non solum obligat ad suscipiendum habitum religiosum, verum etiam ad serviendum Deo in Religione toto vitae tempore. Excipe tamen, si iusta causa excuset egressum ante professionem; puta si Religionem inveniat viribus suis imparem, aut ibi beate se victurum non esse praevideat. Quodsi can. 571, § 1 concedit Novitiis ut possint pro libitu Religionem deserere, intelligitur de iis qui experiendi solum gratia ingrediuntur, nullo praemisso voto, aut

*) laxantur iuxta monita S. Alfonsi contra divinae vocationis desertores I. e., v. *Caelrriim*. L<v>l utiliter quoquo possunt <lo vocatione rellgloea opusculo S. Alfonsi» quorum titulus; *Can-nilia dr roratione rcliütöM ot ComddrrationrM pro ii.i, ad /datum rrliyiöHtm vocati eunK*

(•uni voto sed *animo experiendi* tantum. Qui vovit non modo ingredi, sed *profiteri*, non potest exire, nisi tantam experiatur difficultatem, ut Religionis iugum moraliter ferre non valeat. — Tenetur quoque ingressus operam dare ne culpa sua a Religione repellatur (». 72: II. A., *tr.* 5. *n.* 34; S. Thom. II-II, *q.* 189, *a.* 3 et 4).

QUAER. 3° *Ad quid teneatur, qui vovit Religionem, si e Novitiatu dimittatur.*

Resp. Dist. Si culpa sua dimittatur, tenetur mediocrem adhibere diligentiam ut se corrigat et denuo recipiatur in eandem vel in aliam Religionem.

Si sine culpa repellatur, ob impedimentum temporarium, tenetur, eo cessante, se rursus offerre, si probabilis appareat spes admissionis; secus, si ob impedimentum perpetuum; tunc solutus est voto. Quodsi voverit etiam profiteri, tenetur mediocrem diligentiam apponere ut in aliam Religionem recipiatur, dummodo tamen repulsus non sit ex causa impediante ingressum in quamvis aliam (*n.* 72).

Not a. Quandonam peccet graviter, qui votum Religionis emissum differt exsequi, vide supra ». 185. Quomodo votum religionis sit aliquando reservatum vide pariter supra ». 497.

Articulus II.

Probatio subiecti.

Nullus candidatus in religionem per professionem religiosam admittitur nisi prius fuerit probatus in domo novitlatus; cui novitiatus aliquando postulatus praecedat necesse est. Quare de utroque dicemus.

§ I. - Postulatus.

1188. — Notio et necessitas. Postulatus definiri potest tempus quoddam probationis, quam in religionibus a votis perpetuis mulieres omnes, et, si agatur de religione virorum, conversi, antequam ad novitiatum admittantur, subire debent, quaeque etiam in religionibus a votis temporariis a constitutionibus praescribi potest (cfr. can. 539, § 1).

Tempus postulatus. Candidati supradicti si agatur de religione a votis perpetuis, postulatum ad sex saltem integros menses peragant; in religionibus vero a votis temporariis standum est constitutionibus. Superior vero maior praescriptum postulatus tempus potest prorogare; non tamen ultra aliud semestre (can. 539. § 1 et 2).

1189. — Modus peragendi postulatum. I. Postulatus peragi debet vel in domo novitiatus vel in alia religionis domo in qua disciplina secundum constitutiones accurate servetur sub speciali cura probati religiosi (can. 540, § 1).

II. Postulantes vestem induant modestam ac diversam a veste novitiorum (can. 510, § 2).

III. In monasteriis monialium adspirantes, dum postulatum peragunt, lege clausurae tenentur (can. 540, § 3).

IV. Postulantes, antequam novitiatum incipiant, exercitiis spiritualibus vacent per octo saltem integros dies; et, iuxta prudens confessorii indicium, praemittant generalem anteactae vitae confessionem (can. 541).

§ II. - Novitiatus.

Ad nostrum scopum dicemus tantum de notione novitiatus, de requisitis ad eius validitatem atque de bonis temporalibus novitiorum.

1190. — Notio novitiatus. Novitiatus definiri potest probationis tempus quod quivis candidatus religionis in domo ad hoc destinata sub speciali cura Magistri immediate ante professionem peragere debet, ut vitae religiosae onera experiatur atque e converso religio candidati qualitates melius dignoscere eiunque vitae religiosae obligationibus initiare possit. Unde etiam novitius potestati Magistri ac Superiorum religionis subest eisque obedire tenetur (can. 561. § 2).

Novitiatus autem variis modis a postulatu differt, inter quos ('numerari possunt quod: 1° novitiatus *omnibus* imponatur; 2° in *habitu religioso* peragi soleat; 3° plures eius conditiones ad *validitatem* professionis requirantur.

1191. — Requisites ad validum novitiatum. E can. 555, § 1 novitiatus, ut valeat, peragi debet:

1° ab eo qui *valide* ad novitiatum *admissus* fuerit. Quinam autem invalide ad novitiatum admittantur, diximus supra n. 1179 ad normam can. 512.

2° post *completum decimum quintum* saltem aetatis annum;

3° per annum *integrum et continuum*;

1° in *domo novitiatus* ').

Notanda. 1° Si longius tempus in constitutionibus pro novitiatu praescribatur, illud ad validitatem professionis non requiritur, nisi in eisdem constitutionibus aliud expresse dicatur (can. 555, § 2) ‘)-

Ut autem annus canonicus novitiatus qui do iure communi requiritur in hunc secundum transferri possit, requiritur indultum apostolicum †:

2° Novitiatus incipit susceptione habitus, vel alio modo in constitutionibus praescripto (can. 553). Attamen, in computando anno novitiatus primus dies ne computetur et tempus finiatur expleto ultimo die eiusdem numeri, ita ut qui novitiatum inceperit die 29 Septembris, non prius quam die 30 Septembris (quavis hora) professionem temporariam valide emitteere possit (can. 3-1, § 3, 3°). E contra, si agatur de votis renovandis, tempus finitur eodem recurrente die quo incepit; novus autem actus per integrum diem poni potest (can. 31, § 3, 5°).

3° Novitiatus interrumpitur, ita ut denuo incipiendus ac perficiendus sit, si novitius, a Superiore dimissus, e domo exierit, aut domum sine illius licentia non reversurus deseruerit, aut extra domum, etsi reversurus, ultra triginta dies sive continuos sive non continuos permanserit quacumque ex causa, etiam de Superiorum licentia³⁾ (can. 556, § 1).

Si novitius ultra quindecim, sed non ultra triginta dies etiam non continuos, de Superiorum licentia vel vi coactus extra domum septa permanserit sub Superioribus obedientia, ad validitatem novitiatus necesse et satis est dies hoc modo transactos supplere; si non ultra quindecim dies, supplementum potest a Superioribus praescribi, sed non est ad validitatem necessarium (can. 556, § 2).

Superiores licentiam manendi extra septa novitiatus, nisi iusta et gravi de causa, ne impertiant (can. 556, § 3).

Si novitius a Superioribus in aliam novitiatus domum eiusdem religionis transferatur, novitiatus non interrumpitur (can. 556, § -1)⁴⁾.

•1° Integer novitiatus peragatur in *habitu* quem constitutiones pro novitiis praescribunt, nisi speciales locorum circumstantiae aliud exigant (can. 556).

5° In religionibus in quibus duae sunt sodalium classes, novitiatus pro altera classe peractus, pro altera non valet (can. 558).

1192. — Bona novitiorum. 1. Quoad ipsorum cessionem. In novitiatus decursu, si suis beneficiis vel bonis quovis modo novitius

’) Do operibus In Uluto proprii* exvtevendl* hi Mvundu novitlHtii* nntio tuilrle fundamentalibus novitiatus Ivgibua. cfr. Instr. S. C. do Itcllg.. 3 Nov. 1021 Gf. .1. N.. p. 539).

2) Cfr. (. C. Int., 12 Fobr. 1935 mib HI (A. J. N.. XXVII (1935], p. 92).

3) Cfr. (. (\ Int.. 12 Nov. 1922. sub II; ex qua resolutione dicta confirmantur (J. J.N. (1922J, p. 991).

) Sub verbi *quocumque ex caiuia* comprehenditur etiam transitu* In aliam novitiatus domum, de quo In ran. 559. | I; Ita declaravit C. C. Int.. 13 Iulii 1930, ad 1 (J..I.N. (1930 j. p. 365). Illuc novitlatua Interrumpitur «d novitlum hultw Itineri* entpm ultni triginta div# extra U*n|t|ntq*< domum pennan-vr(tt

renuntiaverit eadoinve obligaverit, renuntiatio vel obligatio non soluni illicita, sed ipso iure *irrita* est (can. 568).

II. Quoad ipsorum administrationem, usum et usufructum. 1° Ante professionem votorum simplicium sive temporariorum sive perpetuorum novitius debet, ad totum tempus quo simplicibus votis adstringetur, bonorum suorum administrationem *cedere cui maluerit*, et, *nisi constitutiones aliud ferant*, de eorundem usu et usufructu libere disponere (can. 569, § 1).

Dicitur: *nisi constitutiones aliud ferant*. Hinc constitutiones ante promulgationem Codicis approbatae servandae sunt, sive novitiis adimant ius disponendi de usu et usufructu suorum bonorum, sive hoc ius limitent seu praefiniant; prout declaravit C. C. Int., 16 Oct. 1919 (zl. .1. N., 1919, p. 476, ad 9).

2° Ea cessio ac dispositio, si praetermissa fuerit ob defectum bonorum et haec postea supervenerint, aut si facta fuerit et postea alia bona quovis titulo advenerint, liat aut iteretur, secundum normas sub 1° statutas, non obstante simplici professione emissa (can. 569, § 2).

III. Quoad testamentum condendum. Novitius in Congregatione religiosa ante professionem votorum temporariorum testamentum de bonis praesentibus vel forte obventuris *libere condat* (can. 569, § 3) ').

Articulus III.

Professio religiosa.

1193. — Notio et divisio. Professio religiosa est contractus sacer, quo quis per emissionem votorum paupertatis, castitatis, et obedientiae, Deo et Religioni approbatae se consecrat ac tradit, interveniente acceptatione et mutua obligatione Religionis nomine Dei.

Haec professio est: 1° aut *perpetua* aut *temporaria*, prout, vota in perpetuum aut ad tempus tantum emittuntur, elapso tamen tempore continuo renovanda (cfr. can. 577, § 1). Professio temporaria est aut *praevia* ad professionem perpetuam, aut semper *ad tempus* tantum *renovanda*;

2° est aut *simplex* aut *sollemnis*, prout vota emissa sunt simplicia vel sollemnia (cfr. supra n. 1177, 1°). Professio temporaria semper est simplex. Simplex professio, temporaria sit vel perpetua, aetus votis contrarios reddit illicitos, sed non invalidos, nisi aliud expresse cautum fuerit;

') Cfr. V. h. SI. (IUI!»). p. 211.

professio autem sollemnis, si sint irritabiles, etiam invalidos (can. 579, cfr. infra n. 1196).

1194. — Requisita ad validitatem religiosae professionis. I. Ad validitatem cuiusvis religiosae professionis e can. 572 requiritur ut:

1° Qui eam emissurus est, *legitimam aetatem* habeat; id est, oportet ut decimum sextum aetatis annum expleverit, si ile temporaria professione agatur; vicesimum primum, si de perpetua sive sollemni, sive simplici (cfr. can. 573);

2° Eum ad professionem *admittat légitimas Superior* secundum Constitutiones;

3° *Novitiatus validus* praecesserit (can. 555; supra n. 1191);

4° Professio *sine vi aut metu gravi aut dolo* emittatur;

5° Sit *expressa*;

6° A *legitimo Superiore* secundum Constitutiones per se vel per alium *recipiatur*.

Quando autem in Constitutionibus alicuius Congregationis religiosarum iuris pontificii in formula professionis nulla fit mentio Antistitae, Episcopus vel eius Delegatus habendus est legitimus Superior secundum Constitutiones ad professionem recipiendam, tamquam habens legitimum mandatum. Ita C. C. Int., 1 Martii 1921 (.l. .l. <8., p. 178).

II. Ad validitatem vero professionis *perpetuae* sive sollemnis sive simplicis, requiritur insuper ut praecesserit professio simplex temporaria ad normam can. 571 mine tradendam (can. 572)').

1195. — Necessitas professionis praeviae temporariae. I. In quolibet Ordine tam virorum quam mulierum et in qualibet Congregatione quae vota *perpetua* habeat, novitius post expletum novitiatum, in ipsa novitiatus domo debet votis perpetuis, sive sollemnibus, sive simplicibus, praemittere votorum simplicium professionem ad *triennium* valituram, vel ad longius tempus, si aetas ad perpetuam pro-

) Notes nutem Decretum S. C. <Illeg. Inlrr rtliquan (1 Imi. 1911 Iu .l. .l. S', p. 37), vi culus luvcim quos oxumptoa esae certo non constat a servitio militari activo, nequibant admitti ad professionem perpetuam; neque expleto servitio. nisi saltern per annum in votis simplicibus permansissent; ad vota autem temporaria admitti tantum poterant usque tui tempus militaris M-nitll. Porro, dio 15 Iulii 1019 S. O. do Rcllg. declaravit decretum boo post Codicis promulgatiuricm adhuc vigere et vota temporaria absoluto novitiatu non delwrc emitti ad triennium sed valitura usque ad servitium militare; vota autem haec celaro eo die «pio Religiosus effectivo adscriptus et disciplinae militari sublectus evadit. vel inhabilis ad militiam absolute et in perpetuum declaratur. Cfr. (1919) p. 321. Ex dictis sequitur «i servitium militare non absolute condonetur, sed mere prorogetur seu retardetur, sine Induito apostollo ad professionem licrpe-tuam admitti haud posse. Cfr. .Ix>//inor/s (1928). p. 71. Servitio autem expleto, tempus votorum ante servitium elapsum computatur ad triennium antemittendum votorum professioni porpetuae complendum, dummndo tamen post servitium per annum vota temporaria serventur. Iuxta Statuta in IhOrcto hitrr rrliipia* supm allegatum.

fessionem requisita longius distet., nisi constitutiones exigunt annuales professiones (can. 571, § 1).

In Institutis votorum simplicium in quibus vota emittuntur sub hac vel simili conditione apposita; « Donec in Congregatione vivam », ita ut alumnus sive sponte discedat sive a Superioribus dimittatur, ipso facto a votis liber evadat, huic professioni non debet praemitti triennium votorum temporariorum; ita declaravit C. C. Int., 1 Martii 1921 (4. 4. §., 177).

II. Tempus triennii legitimus Superior potest, renovata a religioso temporaria professione, *prorogare*, non tamen ultra aliud triennium (can. 571, § 2).

III. Sollemniter professus aut professus a votis simplicibus perpetuis, si *transierit* ad aliam religionem eum votis sollemnibus vel simplicibus perpetuis, post novitatum *praetermissa professione temporaria*, ad professionem sollemnem aut simplicem perpetuam admittere potest (can. 631).

1196. — Effectus professionis. Quilibet professus tenetur *obligationibus religiosorum* eo modo quo infra in cap. III exponetur. Dein, post, annum ab emissa qualibet professione religiosa, vacant *beneficia paroecialia*; post triennium cetera (can. 581). Insuper:

1° Quilibet professus a votis perpetuis, sive sollemnibus sive simplicibus, amittit ipso iure propriam quam in saeculo habebat dioecesim (can. 585).

2° Simplex professio, *temporaria* sit vel *perpetua*, ut iam monuimus supra (n. 1193) actus votis contrarios reddit illicitos, sed non invalidos, nisi aliud expressi cautum fuerit: professio autem sollemnis, si sint irritabiles, etiam invalidos (can. 579). Ita sollemnis professio ipso iure dissolvit matrimonium non consummatum inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam (can. 1119). Insuper invalide matrimonium attentant sollemniter professi *): sicut etiam ii qui professi sint vota simplicia quibus ex speciali Sedis Apostolicae praescripto vis addita sit nuptias irritandi (can. 1073). Quoad effectus in ordine ad validam et licitam proprietatem et usum bonorum, vide infra, ubi dicitur de obligationibus ex voto paupertatis.

3° Professi a votis TEMPORARIIS in religione cum votis perpetuis:

a) Fruuntur iisdem indulgentiis, privilegiis et spiritualibus gratiis quibus gaudent professi a votis sollemnibus aut professi a votis simplicibus perpetuis: et si morte praeveniantur, ad eadem suffragia ius habent (can. 578, 1°).

*) Hinc princeps iurum mu. i<0, | 2, vltulus Sui*erlor |>ml<—Iorem Hollcinnein exelplena protleitiH puyk'Iuui bnptiimil <|< endem oertlorvm reddore debet, ut tu! normam <nn. 1711, « 2 professi») in libro baptIzntornm rnlnotetur.

b) Eadem obligatione tenentur observandi regulas et constitutiones, sed, ubi viget chori obligatio, divini officii privati recitandi lege non obstringuntur, nisi sint in sacris constituti aut aliud Constitutiones expresse praescribant (can. 578, 2°);

c) Voce activa et passiva carent, nisi aliud in constitutionibus expresse caveatur; tempus autem praescriptum ad fruendum voce activa et passiva, silentibus constitutionibus, computetur a prima professione (can. 578, 3°).

1197. — Professio in periculo mortis. Ex privilegio, per decretum ō*. *C. de Religiosis* die 10 Sept. 1912 omnibus religionibus concesso, novitius in periculo mortis potest facere ante linem novitiatus oblationem in Instituto usitatum in manibus Superioris domus sine temporis determinatione; *cum eo tantum effectu* ut particeps fiat omnium indulgentiarum, suffragiorum et gratiarum quae vere professi in hoc instituto decedentes consequuntur, una cum indulgentia plenaria in forma iubilaei; ita ut post eius mortem Institutum nulla eius bona temporalia sibi vindicare valeat; post vero convalescentiam novitius libere exire et dimitti possit; si vero non exeat nec dimittatur, tempus novitiatus explere et in fine oblationem emittere debeat (*). Hoc autem privilegium attentis can. 4 et can. 613. § 1 post Codicis promulgationem in suo vigore permanere videbatur; atque ita diserte etiam declaratum fuit a S. C. de Religiosis 29 Dee. 1922, addito « quod facultas recipiendi professionem, praeter Superiorem monasterii aut domus novitiatus vel probandatus, intelligatur competere etiam ad respectives Superiores maiores iuxta Constitutiones, et ad praedictorum omnium delegatos». Cfr. *A. A. S.*, 1923, p. 157; ubi etiam enumerantur quae observari oportet in casu.

Ca p u t IV.

OBLIGATIONES RELIGIOSORUM

1198. — Religiosi, prout ex notionibus status religiosi et religionis supra (n. 1174 *sq.*) traditis sequitur, debent tendere ad perfectionem Christianam per observantiam non tantum mandatorum, omnibus fidelibus communium, verum etiam per observantiam votorum, regularum et constitutionum, legum demum ecclesiasticarum,

p. 737, (fr. IV, l. 589-590; Vermecrech, *I'erMica*, VI, p. 288; .V. *It, ThM*, (1912)

prout istae obligationes religiosas accuratius determinant vel novas imponunt. Quare dicemus: 1° de obligatione tendendi ad perfectionem, 2° de observantia singulorum votorum, 3° de observantia regularum et constitutionum, 1° de aliquibus legibus ecclesiasticis quae religiosos respiciunt nec tamen in praecedentibus expositae fuere.

Articulus I.

Obligatio tendendi ad perfectionem.

1199. — Obligatio cuiusvis religiosi. Religiosus tenetur ex professione sua tendere ad perfectionem propriam sui status, fideliter atque integre vota quae nuncupavit observando vitamque suam secundum regulas et constitutiones componendo (>/. 9; can. 593).

Hinc graviter peccat contra obligationem tendendi ad perfectionem: 1° si vota habitualiter infringere non recuset in materia gravi; 2° si Regulas ex contemptu formali praetermittat; 3° si apud se statuatur perfectionem nullo modo curare (n. 10).

1200. — *Quaeritur. An graviter peccet Religiosus, qui cult quidem servare vota et praecepta sub gravi obligantia, caetera autem statuit non curare, sed libere transgredi.*

Resp. Communius et probabilius negatur; quia Religiosus paratus servare praecepta respectu sui gravia, quae respectu aliorum fidelium sunt mera consilia, aliquo modo videtur tendere ad perfectionem.

Interim Religiosus ita dispositus ex aliis causis a gravi peccato difficillime excusabitur; tum propter periculum transgrediendi vota, tum ob scandalum, tum propter grave damnum Religioni imminens ex disciplinae relaxatione; quae omnia eiusmodi Religiosus evitare vix poterit.

1201. — Obligationes Superiorum hac in re. Superiores non tantum debent tendere ad perfectionem propriam modo supra descripto, verum etiam subditorum suorum in perfectionem tendentiam procurare, tum exemplo, tum corrigendo eorum defectus, tum promovendo positive studium perfectionis atque usum mediorum quae observantiam votorum et regularum possibilem reddunt.

Hinc vi canonis 595: 1° Superiores curare debent ut omnes religiosi: a) quotannis spiritualibus exercitiis vacent; b) legitime non impediti quotidie Sacro intersint, orationi mentali vacent et in alia pietatis officia, quae a regulis et constitutionibus praescripta sint, sedulo incumbant; c) ad Poenitentiae sacramentum semel saltem in hebdomada accedant.

Quoad confessarios vero religiosorum vide tractatum de sacramento Poenitentiae atque can. 518-529 et 566. Hic tantum notentur praescripta canonis 530: Omnes religiosi Superiores districte vetantur personas sibi subditas quoquo modo inducere ad conscientiae manifestationem sibi peragendam. Non tamen prohibentur subditi quominus libere ac ultro aperire animum suum Superioribus valeant.; imo expedit ut ipsi filiali cum fiducia Superiores adeant, eis, si sint sacerdotes, dubia quoque et anxietates suae conscientiae exponentes.

2° Superiores suos inter subditos promoveant frequentem, etiam quotidianam, sanctissimi Corporis Christi receptionem; frequens autem, imo etiam quotidianus accessus ad sanctissimam Eucharistiam religiosi rite dispositis libere pateat.

3° Si autem post ultimam sacramentalem confessionem religiosus communitati gravi scandalo fuerit aut gravem et externam culpam patriverit, donec ad Poenitentiae sacramentum denuo accesserit, Superior potest eum, ne ad sacram communionem accedat, prohibere.

•1° Si quae sint religiones votorum sive sollemnium sive simplicium, (piarum in regulis aut constitutionibus vel etiam calendariis communionibus aliquibus diebus affixae aut iussae reperiantur. hae normae vim dumtaxat directivam habent (can. 595).

Nota. Huc quoque referri possunt (pia) Codex statuit de residentia Superiorum, de promovenda notitia decretorum S. Sedis, de lectione publica regularum et constitutionum, itemque decretorum (pia) publice legenda S. Sedes praescribet; de instructione catechetica conversorum et piis exhortationibus; atque de visitatione (Cfr. can. 508, 509, 511 si/.).

1202. — Quae ritur. .1» *Praelatus aliquando peccet graviter, negligendo defectu» leves subditorum corrigere.*

Reep. Affirm., (piando defectus multi sunt, et eiusmodi, ut disciplinam relaxare valeant, uti sunt silentii solutiones, omissiones orationis, ieiuniorum, etc.; quia, licet quisque Religiosus non deliciat in re gravi, levem Regulam transgrediendo, Superior tamen negligere impedire, cum possit, observantiae relaxationem, deficit in re gravi. Quare tenetur defectus subditorum, in damnum totius Communitatis vergentes, non solum corrigere, sed etiam inquirere, prudenter tamen et sine nimia sollicitudine. Expedit autem ut aliquando dissimulet, si defectus scandalum non afferant, vel si praevideat subditum ex correptione peiorem evasurum, vel si tempus opportunius sit exspectandum. *Ita communiter.*

Quod dictum est de Superiore, valet quoque pro eo, (pii officio fungitur Zelatoris, si nimis negligat Superiorem certiores facere de defectibus, quos observat (n. 13; II. A., ». 2).

1203. — Superiorum creatio. Ad Religiosorum perfectionem plurimum prodest dignos Superiores ipsis praepositos esse; (pia) de eorum creatione praecipua postulata exponere opportunum consuevimus. Itaque duo statuimus;

I. Ad Praelaturas eligendos esse, non solum dignos, sed inter dignos dignissimos omnino affirmandum est eum sententia communi, contra paucos. Ratio est, quia Praelati Regulares eandem habent, quam Episcopi, obligationem incumbendi bono communitatis et subditorum; sunt enim subditorum quasi Episcopi. Porro Praelati minus digni minus diligenter minusve prudenter fervorem subditorum fovebunt regularemque observantiam integram servabunt: unde facile observantiae relaxatio sequi potest cum damno gravissimo, nam experientia constat abusus semel in aliqua Religione introductos difficillime aboleri. Ideo graviter peccant qui notabiliter minus dignos eligunt.

Haec doctrina recte extenditur ad electionem difflinitorum, consultorum, procuratoris generalis, et similium («. 100 et 101; II. A., n. 35). Quoad vero Superiores maiores in religionibus virorum res confirmatur canone 506, § 1, ubi statuitur: « Antequam ad Superiorum maiorem electionem deveniatur in religionibus virorum, omnes et singuli e Capitulo iureiurando promittant se electuros quos *secundum Deum eligendos esse existimaverint* ». Cfr. quoque canonem 153, § 2.

II. Ad Superiores creandos, qui subditos suos bene regant, haec dotes in illis requiruntur: 1° *Scientia non vulgaris* tum vitae spiritualis, tum Regulae et spiritus Instituti; ut valeant mores subditorum secundum illa recte moderari. 2° *Charitas paterna* erga omnes subditos suos, qua eorum amorem, fiduciam, obedientiam et sinceritatem sibi concilient; agendo enim ut patres experientur subditos ut filios. Memores itaque sint Eccli. 32, 1: « Rectorem te posuerunt * noli extolli; esto in illis quasi unus ex ipsis », line spectat specialiter ut providam curam impendant omnibus, in rebus spiritualibus et temporalibus, eaque omnia, quibus indigent, libéralité!* suppeditent, non solum rogati, sed etiam petitionem interdum praeveniant. 3° *Fortitudo*, ut cum zelo observantiam regularem tueantur, ita ut nulla relaxatio, nullus abusus irrepat. 4° *Prudentia* ut neque benignitas neque severitas modum excedat. 5° *Vita exemplaris*: quia bona exempla fortius quam monita subditos movent ad bonum. Cfr. Laneicius, torn. 2, opusc. 12; S. Allons., *Corresp. gen. epist.*, 539-771; *Vera sponsa*, cap. 23, n. III, V-λΠ.

*Articulus II.***Observantia voti paupertatis.**

Expendemus: 1° quae sit materia religiosae paupertatis; 2° qualis licentia in Religioso requiratur ad licitum usum rerum; 3° quid sentiendum sit de vita communi; 1° quid de exclusionem superflui.

§ Γ. - *Materia paupertatis.*

1204. — *Materia remota et proxima.* *Materia remota* sunt divitiae seu bona temporalia pecunia aestimabilia; quae quidem sunt *materia necessaria* religiosae paupertatis. *Materia proxima* sunt actus dominii, e. g. proprietas, possessio, ususfructus, usus, administratio, et quaelibet dispositio, proprio iure seu propria auctoritate exercita. Quocirca statuimus quae sequuntur:

1205. — *Materia proxima voti sollemnis.* Religiosi voto *sollemni* paupertatis obstricti, privatim nihil habere proprium possunt, nec ulla re tamquam propria uti, aut de ulla re tamquam propria disponere: quinimo sunt inhabiles ad dominium, ideoque ad quemlibet proprietatis actum (can. 579).

Dixi: 1° *Nihil proprium*, i. e. nullius rei temporalis pecunia aestimabilis proprietatem, seu dominium. Unde retinent dominium famae et honoris, possidere possunt ius eligendi, titulum beneficii, jurisdictionem, etc.

2° *Nulla re tamquam propria uti, et de nulla re tamquam propria disponere*, i. e. nulla re temporali uti licite possunt, sine Superiorum licentia; et sine hac nihil accipere, retinere, donare, permutare, commodare, mutuare, absumere possunt sine peccato mortali vel veniali pro ratione materiae.

3° *Nihil proprium privatim*: Communitates enim religiosae omnes, exceptis domibus Fratrum Minorum de Observantia et Capuecinorum, bona tum mobilia tum immobilia possidere possunt. Cfr. Trid., sess. 25, cap. 2 et 3, *de liegul.*

I° *Inhabiles sunt ad dominium*: casu tamen excepto, quo S. Pontifex gravissima de causa, hunc effectum sollemnitatis per dispensationem auferat. Qua de re Codex haec duo statuit:

a) *Ante professionem sollemnem*: Professus a votis simplicibus antea nequit valido, sed intra sexaginta dies *ante professionem sollemnem*, salvis peculiaribus induitis a Sancta Sede concessis, debet omnibus bonis

quae actu habet, cui maluerit, eub conditione secuturæ professionis, renuntiare (can. 581, § 1).

b) Post professionem sollemnem: ea omnia statim fiant, quae necessaria sunt ut renuntiatio etiam iure civili effectum consequatur (can. 581, § 2). Dein, salvis pariter peculiaribus Apostolicae Sedis induitis, omnia bona quae quovis modo obveniunt regulari: 1º In Ordine capaci possidendi, cedunt Ordini vel provinciae vel domui secundum constitutiones; 2º In Ordine incapaci, acquiruntur Sanctae Sedi in proprietatem (can. 582).

Nota. Ex induito S. Sedis utriusque sexus sollemniter professi in Belgio et Hollandia valent, cum debita dependentia a Superioribus, bona quae ad ipsos pervenerint acquirere, retinere, administrare et de iis pios honestosque usus disponere (Resp. S. Poen., 1 Dec. 1820; Indultum Leonis XIII, 31 Iulii 1878) *).

1206. — Materia proxima voti simplicis. Votum *simplex* paupertatis religiosae non privat *iure* dominii, sed prohibet omnem *actum* dominii propria auctoritate, seu independentem a Regula vel a Superioribus, perinde ac si nullum dominium haberetur. Religiosa enim paupertas consistit cum primis in abdicatione usus et dispositionis liberae bonorum; quia commoda divitiarum, non ex dominio ligato, sed ex libero usu et libera dispositione oriuntur; manet autem in eiusmodi Religiosis dominium bonorum suorum ita paupertatis voto ligatum, ut quaelibet alienatio, vel renuntiatio, aut dispositio, et quicumque eorum usus illis non magis liceat quam sollemniter professis (Lugo, *De iustit., disp.* 3, u. 77, 86).

Retinetur porro dominium nudum in iis Religiosis eo potissimum fine, ut Institutum cum maiori libertate possit illos dimittere, quando necesse fuerit, ut dixit Greg. XIII in Constit. *Accendente Domino* (Lugo. *loc. cit., ii.* 89). Hodie et alius finis accessit, ad difficultates nempe vitandas ex legibus civilibus oriundas, eo quod societas civilis vota religiosa non agnoscat.

Ad praedictos fines necesse est ut Religiosi retinere possint dominium eorum bonorum, quae ad patrimonium spectare videntur. Haec autem sunt: 1º ea quae ante professionem habeant; 2º ea quae a parentibus, a propinquis, sive ab intestato, sive ex testamento, sive ex donatione accipiunt; quando nimirum eiusmodi bona talia sunt, quae non ad statim expendendum relinquuntur vel dentur, sed ad augendum patrimonium seu capitale; 3º eodem modo ea quoque, ut videtur, (piae eum licentia Superioris ab amicis accipiunt: dummodo nempe ea dentur non titulo status religiosi, sed titulo mere saeculari; quia tunc ad patrimonium augendum data censentur; 1º redditus eorum bonorum; quia sine ulla

*) Textum utriusque documenti videtur apud Vennechtch. »r /Vliyowix Inetilulie rt per-
ion». II. μ. 202*294; vvl apud: Commrn/. pro (1921). p. 378*/.. (1927). />. 119*121. ubi
climii i]M*nrui explicatio.

acceptatione fiunt domini fundi. Ita Lugo, *loo. cit.*, n. 53, 90 et 91; Sanch., de *relig.*, lib. 7, cap. 18, w. 28; sed magis restricte; Suar., *tr.* 10, lib. 4, cap. I, ». 5, 6.

Porro, iuxta haec principia circa votum simplex Codex statuit quae sequuntur:

1° Quilibet professus a votis simplicibus, sive perpetuis sive temporariis: *a)* nisi aliud in constitutionibus cautum sit, conservat *proprietatem*, bonorum suorum et capacitatem alia bona *acquirendi*, salvis praescriptis supra (n. 1192) traditis circa cessionem administrationis et dispositionem de bonorum usu et usufructu; *b)* quidquid autem *industria sua* vel *intuitu religionis* acquirit, religioni acquirit; *r)* cessionem *adinistrationis* et dispositionem de *usu ac usu/ructu* professus *mutare* potest, non quidem proprio arbitrio, nisi constitutiones id sinant, sed de supremi Moderatoris licentia, aut, si de monialibus agatur, de licentia Ordinarii loci et, si monasterium regularibus obnoxium sit, Superioris regularis, dummodo mutatio, saltem de notabili bonorum parte, non liat in favorem religionis; per discessum autem a religione eiusmodi cessio ac dispositio habere vim desinit (can. 580). Insuper:

2° Professus a votis simplicibus in religione cum votis sollemnibus observet ea quae diximus supra (n. 1205) circa renuntiationem bonorum ante professionem sollemnem. Cfr. can. 581.

3° Professis a votis simplicibus in Congregationibus religiosis non licet: *a)* per actum inter vivos dominium bonorum suorum *titulo gratioso abdicare*; *b)* *testamentum* conditum ad normam can. 509, § 3 (cfr. supra n. 1192, III) *mutare* sine licentia Sanctae Sedis, vel, si res urgeat nec tempus suppetat ad eam recurrendi, sine licentia Superioris maioris aut, si nec ille adiri possit, localis (can. 583). Ex diserto responso C. C. *Int.*, 15 Maii 1930, licentia S. Sedis etiam requiritur ut professus cessionem vel dispositionem saltem de notabili bonorum parte, in favorem religionis mutare possit ’).

1207. — Gravitas obligationis. Communis et vera sententia docet, eam quantitatem, (piae sufficit ad peccatum mortale furti, sufficere etiam ad peccatum mortale proprietatis; quia hoc proprietatis peccatum se habet instar furti; sicut enim in furto res usurpatur invito domino, ita in peccato proprietatis res usurpatur invito Superiore, cui per votum paupertatis omnem rerum usum et dispositionem Religiosus subiecit.

Sunt tamen observanda: 1° Gravitas contra *iustitiam* in furto ex bonis Monasterii pensanda non est secundum quantitatem petitam ad furtum mortale filiorum; quia filii sunt necessarii bonorum paternorum haeredes, et Superiores Religiosi multo magis sunt inviti quam parentes propter detrimentum spirituale subditorum. Maior tamen quantitas requiritur (piam in aliis furtis. Generaliter loquendo, tamquam materia gravis statui potest, ut reor, summa 20 francorum *). — In esculentis et poculentis valet regula tradita pro furtis famulorum (». 24, 25; II. A., n. 10).

2° Materia gravis contra *votum* intelligi debet de materia sufficiente *c. i. se* ad furtum mortale, secluis circumstantiis; quia in peccato proprietatis potius attenditur actus dominii, quam damnum illatum (Lugo, *De iust.*, disp. 3, ». 170, 171; Palans, *tr.* 16, disp. 3, p. 20; Rodriguez. *loc. cit.*, cap. 14; Ililzmann, *De pracc. partie.*, n. 595). Quocirca plures assignant summam 10 francorum *) uti materiam gravem; quae sententia probabilis videtur.

3° Quantitas in se notabilis non *semper* satis est ad mortale proprietatis peccatum; quia, si res magni valons ad solum *temporarium usum* usurpetur, postea reddenda, culpa regulariter venialis erit. Item, si Religiosus pecuniam ab extraneis accipiat *ad erogandum aliis*, plures assignant pro materia gravi valorem 60 francis maiorem (n. 24 *in fine*).

4° Peccatum proprietatis in Religioso plerumque habet duplicem malitiam, sacrilegii scilicet et iniustitiae (». 24, 25; IT. A., ». 10).

1208. — Resolutiones. Peccat Religiosus contra votum paupertatis: 1° Si a Conventu vel ab externis quidquam pro seipso accipiat, retineat, absumat, sine Superioris licentia.

2° Si apud externos comedat aut bibat, sine Superioris permissu; quia Religiosus abdicavit a se omnem rerum usum sine Superioris facultate. Ita Sanch., *lib.* 7, *cap.* 19, ». 53; Suar., *De Helig.*, *lib.* 8, *cap.* 11, n. 41. 42; Laym., *lib.* I, *tr.* 5. *cap.* 7, ». 4; Castrop., *part.* 3. *tr.* 16. *disp.* 3. p. 21 et alii communiter (n. 17).

3° Si res in usum obtentas in alios usus expendat, quam sibi permissos, aut retineat ultra tempus a Superiore praefixum: si culpabiliter eas destruat, amittat, deteriores efficiat; solum enim habet usum *facti*), cumque precarium, quandium et quomodo Superiori videatur (». 19).

4° Si quid, quod eum licentia habet, abscondat, ut illud liberae Superioris dispositioni subducatur: hoc enim est velle *conservare* independentem a Superiore. Ita communiter (». 28; II. A., ». 7).

5° Si quid, sine Superioris facultate, mutuum vel commodatum accipiat, aut det alteri. In rebus tamen parvis et crebro occurrentibus een-

1) Ita anetor. attento valore quem tunc temporis pecunia habebat. Cfr. dicta fupm r. 7IT. do autuma Ista augenda vel multiplicanda pro temporum lot'orumque circumstantiis*.

-) Hecole dfeta In nola proce.

3) Duplex cat unwt: umw iwrw», <*t lur utendi re proprio nomine ecu propria voluntate; u>us /ac/i, «*t rei uhuh voluntate et nomine Superiori*. Similiter duplex est administratio.

setur ease facultas tacita vel generalis, ut, saltern a<l breve tempus, Religiosi eiusdem Conventus sibi invicem aliquid commodent; cum talis sit consuetudo (n. 17; Sanch., n. 65; Less., lib. 2, cap. 11, ». 78).

6° Si Procurator, oekonomus, administrator, aliusve oflieialis, quidquam expendat contra statuta vel consuetudinem Ordinis, vel voluntatem Superioris (n. 28).

7° Si iter agens divertat ad alia loea extra rectam viam, ad res curiosas invisendas: nisi forte modicae sint expensae, et in casu improvise licentia Superioris certo praesumi possit. — Idem dicendum, si sine facultate Superioris quidquam emat, etiam pro Communitate.

8° Professus vota simplicia, qui dominium acquirit vel de bonis propriis disponit omnino propria auctoritate et voluntate, et non secundum Regulam vel voluntatem Superioris; quia votum paupertatis religiosae omnino requirit abdicationem *usus et dispositionis proprictariae bonorum omnium* (Suar., tr. 10, lib. 4, cap. 6, ». 2).

Non peccat contra votum paupertatis: 1° Si acceptet aliquid aut donet sub conditione licentiae obtinendae, dummodo res recuperari possit, si negetur licentia; quia actus tunc suspenditur.

2° Si sine licentia *expressa* faciat donationes *remuneratorias* ex bonis sibi concessis ad usum; quia tales donationes sunt quasi debiti solutiones. Tmo potest plus dare, quam ab alio accepit, usque ad excessum quartae partis; quia postulat gratitudo ut semper plus reddatur, quam acceptum sit (n. 21).

3° Si pauperi magna paupertate laboranti succurrat, ex bonis Monasterii, quando aditus ad Superiorem non patet; vel si quid esculenti aut poculenti det pauperibus; quia in his Praelatus praesumitur consentiens (n. 23).

1209. — Quaestiones. QUAER. 1° *Quomodo differant votum et virtus paupertatis.*

Resp. Votum respicit tantum actus proprietatis et usum superflui; virtus vero cordis affectum erga divitias. Votum quippe Religiosum proprietate et superfluo exspoliatur; virtus autem affectum a bonis temporalibus avellere intendit, ut ad aeterna transferat. Votum igitur est medium acquirendae virtutis. Exinde consequitur, virtutem latius patere quam votum, ideoque, quoties votum infringitur, simul virtutem laedi, non contra. Praeterea, religiosus non *tenetur* ad summam virtutem contendere, sed ad eam tantum, ad quam fidelis votorum et regulae observantia eum propectura est.

Quaer. 2° .4« *manuscripta sint propria Religiosorum.*

Resp. Diet. 1° Religiosus habere potest dominium plenum manuscriptorum quorumvis *nullius valoris venalis*; quia non sunt res pretio aestimabiles ideoque nec materia voti.

2° Quorumvis aliorum manuscriptorum *alicuius valoris venalis* ha-

bere potest etiam dominium plenum vel «altem usum illimitatuni, ex-reptis rasibus mox excipiendis, idque saltem ex consuetudine vel tacito Superiorum consensu.

3° Haec consuetudo vel hic tacitus consensus religioso non suffragatur si agitur: *a)* de mes. exaratis de mandato Superioris in bonum Religionis; *b)* <le mss., post professionem exaratis, donandis vel alienandis, si hoc iit eo fine, ut evulgentur; *c)* de mss. pro quibus Superior, consuetudo, regula vel constitutiones aliter statuerint, uti forte de mss. valde pretiosis *).

Nota. Usus horum iurium in manuscripta, sive venalia, sive non venalia, remanet semper materia *obedientiae*, intra limites tamen regularum et constitutionuin.

Quaer. 3° A» *peccet contra cotum paupertatis Religiosus, qui recusat sibi OBLATA AB EXTRANEIS.*

Resp. Dist. Affirm., si recusat *iam debita* Monasterio, v. g. legata sibi relictas, mercedes laboribus debitas, dona iam acceptata; quia quidquid Religiosus acquirit, non sibi, sed Monasterio acquirit.

Negat., si recusat *munera* sibi oblata; quia votum non obligat ad acquirendum. Attamen, si sine insta causa recusat, peccat contra charitatem, impediendo bonum Instituti sui. *Ha communiter (n. 20).*

Similiter non est contra votum paupertatis, si Religiosus volentem sibi aliquid dare, rogat ut det alteri: quia eiusmodi petitio non est actus proprietatis (Lugo, *De iustitia, disp. 3, n. 166*).

Quaer. 4° A» *sit contra cotum paupertatis pecunias extraneorum accipere in depositum, sine Superioris licentia.*

Resp. Dist. Communiter negant DI')., si Religiosus eas recipiat tantum *in fidam custodiam*, quamdiu dominus voluerit; quia nonnisi obsequium praestat, alteri. Est tamen contra paupertatis perfectionem, et plerumque contra Regulae vetitum. Ita Saucii.. *Decal., lib. 6. cap. 14, n. 27*; Suar., *De Relig., tr. 7. lib. 8, cap. 11. ».* 45; Lugo. *De iustit., disp. 33. ».* 6; Laym., *lib. 4, tr. 5, cap. 7, ».* 4 et alii.

Affirmant vero, si eas recipiat *sub contractu*: quia hoe facto Religiosus propria auctoritate init contractum onerosum, et gravem illam suscipit obligationem. Ita Castrop., *tr. 16, disp. 3. p. 21. ».* 6 et *disp. 4, p. 13. § 4, ».* 3; Croix, *lib. 4. ».* 131; Sahnant.. *tr. 15. cap. 7, ».* 8 et alii.

Quaer. 5° A» *contra totum paupertatis peccet Religiosus, qui sine Superioris licentia acceptat ab extraneo PECUNIAM in pauperes impendendam.*

Resp. Dist. Negat., si extraneus designat pauperes, in quos pecunia distribuenda est, et quantitatem pecuniae cuilibet elargiendae; quia religiosus tunc est nudus minister, et instar famuli.

Si autem committitur Religioso utriusque vel alterutrius electio con-

*) Cfr. J.J.S.. v, 12. 30ß; V. K. St. (1913), p. 289-202; Lvhnkuhl. I, n. 07G.

trovertitur. Nonnulli affirmant; quia omnis administratio pecuniae, ex voluntate Superioris non pendens, adversatur voto paupertatis. Ita Lohner, *Hiblioth. man., tit. 112, § 11, in fine*, et quidam alii, ait Sanchez, *Decal., lib. 7, cap. 30, η. 3*.

Sententia communis negat; quia semper supponitur religiosus erogando eleemosynam agere *nomine datoris*, ideoque non est actus dominii; neque facultas illa eligendi actum dominii involvit, eum nihil iuris sit, sed meri facti. Potest tamen contra Regulam Ordinis sui delinquere. Ita Sanch., *loc. cit., η. 1*; Suar., *cap. 15, ».* 15, 16; Palans, *tr. 16. disp. 3, p. 22, η. 1*; Salmant., *tr. 13, cap. 6, n. 15 et 23*; Laym., *lib. I, tr. 5, cap. 1, ».* 16; Croix, *lib. I, η. 118*; Azor., *Instit. mor., part. I, lib. 12, cap. 10, Decimo*.

Quaer. 6° *Quid rero, si extraneus pecuniam Religioso tradit, ut pro arbitrio suo eam in pia opera expendat.*

Resp. Religiosus sic accipiens et erogans contra votum peccat; quia quaevis libera dispositio, independens a Superiore, est actus proprietatis. Ita S. Alfons., *Epist. 3 Octob. 1757; II. A., ».* 7; Suar., *De Relig., tr. 7, lib. 8, cap. 15, ».* 16; Rodriguez, *Prox. perfect, christ., part. 5, tr. 3, cap. 15*.

§ II. - Licentia requisita ad licitum usum rerum.

1210. — Religiosus nulla re temporali uti potest sine Superioris licentia; cui enim dominium est prohibitum, prohibitus quoque est actus dominii: usus autem independens ab auctoritate alterius ost actus dominii, solis competens dominis.

Porro licentia multiplex distinguitur: 1° *Generalis*, (piae datur omnibus: v. g. pro usu vestium, quae a vestiario distribuuntur; pro esu ciborum, qui apponuntur in mensam communiter; pro usu supellectilis, quae in cubiculis reperitur, vel in publicis armariis. *Specialis*, quae conceditur uni, non alteri, prout Superior indicat expedire. — Alio modo vocatur *generalis*, quae datur pro tempore continuo: *specialis*, quae conceditur pro actu occurrente.

2° *Expressa*, quae verbis aut scripto datur. *Tacita*, «piae virtualité!· continetur in aliquo actu expresso Superioris; v. g. in licentia expressa itineris virtualité!· continetur quidquid pro itinere est necessarium. *Praesumpta*, quae non est actu data, sed arguitur danda a Superiore, si ab eo peteretur.

3° *Iusta*, quae non excedit potestatem Superioris; *iniusta*, quae eam excedit.

1° *Debita*, quae prudenter negari nequit; *indebita*, quae prudenter potest concedi aut negari.

Quod ad licentiam *praesumptam attinet*, *displicentia* Superioris de usu illius duplex distinguitur, nimirum alia *quoad substantiam actus*,

quando ipsa actio displicet Superiori, ita ut rogatus licentiam negaret: alia *quoad modum*, quando Superior approbat quidem actionem, sed aegre fert modum agendi, scilicet aversionem quam subditus habet a petendo licentiam.

1211. — Principia. I. *Nulli dubium est quin Religiosus debeat, quantum fieri potest, licentiam EXPRESSAM petere*, non solum ut perfectius operetur et maius meritum acquirat, verum etiam quia id postulant Regula et filialis subordinatio.

II. *Licentia tacita* sufficit ad salvandum votum: quia taciti et expressi eadem est virtus.

Locum habet: 1° Cum Superior sciens subditum aliquid accipere, retinere, aut expendere, non prohibet, cum facile posset. 2° Cum in aliquo Ordine viget consuetudo accipiendi res aliquas sine facultate expressa, connivente Superiore. 3° Cum Superior donat subdito, vel donari permittit, imagines, rosaria, numismata, etc., sciens ipsum eis non indigere ad usum proprium, censetur dare simul facultatem aliis distribuendi: monet tamen Lessius, id non censendum nisi in rebus minimi momenti crebro occurrentibus, praesertim in domibus, ubi viget disciplina (*n.* 17; 11. A., *n.* 11).

III. *Licentiam praesumptam*: 1° certum est sufficere cum res commode differri et Superior adiri nequit; quia tunc approbatio Superioris *rationabiliter* praesumitur tam quoad substantiam quam quoad modum. — Eo tamen casu postmodum, sublato impedimento, si res accepta consumpta non sit, tenetur subditus referre Superiori, propter retentionem: si vero sit consumpta, per se non eget expressa Superioris ratihabitione postea petita; quia usus rei fuit licitus (*n.* 18).

2° Usus licentiae praesumptae, quando subditus credit Superiorem invitum esse *quoad substantiam*, est peccatum proprietatis contra votum; (plia tunc Religiosus propria auctoritate operatur, cum revera nulla adsit licentia.

3° Usus licentiae praesumptae, (piando subditus prudenter indicat Superiorem esse invitum *quoad modum*, est peccatum veniale contra regularem disciplinam.

Non est peccatum contra votum; quia Superior non est invitus quoad actum, et subditus non operatur propria auctoritate, sed cum dependentia a voluntate Superioris; restat ergo ut peccatum veniale sit contra virtutem obedientiae. Excipe tamen, si (piando Regula vel Superior stricto praecepto vetet usum licentiae praesumptae, quia tunc Superior esset invitus etiam quoad actum.

Inde infertur actiones aliquid accipiendi vel dandi ex licentia praesumpta, (piando causa non urget, et Superior facile adiri potest, plerumque

non vacare culpa; quia Superiores tunc plerumque inviti sunt quoad modum si non quoad substantiam (n. 18; IL A., ». 11).

IV. *Licentia* debita, *sed a Superiore* iniuste negata, *non excusat a transgressione coti: nisi periculum gravis damni esset in mora*: tunc enim praesumitur adesse consensus Superioris, et, si isto etiam licentiam negaret, potest aliquando prudenter indicari, votum in tanto discrimine non obligare. « Ipsa, necessitas, inquit S. Thomas '), dispensationem habet adnexam, quia necessitas non subditur legi » (». 33; II. A., ». 12). Cfr. ». 195, IV.

1212. — Notanda. 1° *Licentiae* non sunt facile praesumendae, nisi saltem certa probabilitas habeatur de Superioris approbatione; imo non suffragatur licentia praesumpta in rebus maioris momenti, utpote quod cederet in grave detrimentum religiosae paupertatis.

2° Non omnia, quae a Praelatis non prohibentur, ab ipsis tacite approbantur; eum saepe, ob timorem gravioris mali, cogantur plura tolerare, quae ipsis displicent (». 18).

3° In his, (piae ad paupertatem spectant, habenda est ratio disciplinae uniuscuiusque Ordinis; quod enim in uno permittitur, in alio saepe reprobat; in strictioribus Ordinibus non admittuntur facultates quaedam generales et tacitae, quae in mitigatis tolerantur.

1° Quando Praelatus dat uni licentiam dandi, quamvis stricto iure requiratur etiam in recipiente licentia accipiendi, reapse tamen censetur eam dare subdito suo (Lugo. *disp.* 3, ». 163-1B5; Salm., *tr.* 13, *cap.* 6, ». 42).

5° *Licentia* ab uno Superiore concessa perseverat sub eius successore, nisi ab hoc expresse vel tacite fuerit revocata; quia gratia non expirat mortuo vel amoto concedente (*lib.* 1, *n.* 191; *lib.* 6, ». 559, 787, *not.* 2; Croix, *lib.* 4, ». 115, cum Lugo).

§ III. - Vita communis.

1213. — Notio. Vita communis, seu communio bonorum, quae sepes est paupertatis, in eo consistit quod singuli Religiosi non tantum sub communi regula simul vivant, verum etiam omnia, quibus indigent, ex solis bonis communibus, (piae Religio possidet, accipiant idque semper indicio et arbitrio Superioris, atque cum eius facultate.

1214. — Obligatio. I. In quavis religione vita communis accurate ab omnibus servetur etiam in iis quae ad *victum*, ad *vestitum* et ad *supellectilem* pertinent (can. 591, § 1).

I II. c. 91), <i. e.

II. Quidquid a religiosis votorum simplicium, etiam a Superioribus, acquiritur *industria sua vel intuitu religionis*, atque, salvis peculiaribus induitis, *omnia* bona (piae *quovis modo* obveniunt regulari post sollemnem professionem in Ordine capaci possidendi, bonis domus, provinciae vel religionis admisceantur; in Ordine incapaci possidendi, acquiruntur S. Sedi in proprietatem; et pecunia quaelibet omnesque *tituli* in capsula communi deponantur (can. 591, § 2).

III. Religiosi legem vitae communis constitutionibus praeceptae in re notabili violantes, graviter *moneantur*, et, emendatione non secuta, puniantur etiam privatione vocis activae et passivae et, si Superiores sint, etiam officii (can. 2389).

1215. — Resolutiones. 1° Religiosus nequit habere in cella, sive privatam, esculenta vel poculenta ad usum proprium et arbitrium: neque libros ad usum perpetuum, iis exceptis, quibus singuli Religiosi perpetuo indigent, prout sunt Breviarium, liber Regularum.

2° Nihil aliunde sibi comparare debet religiosus, puta a parentibus, cognatis, amicis, quod Monasterium non suppeditaret.

3° Vitae communi oppositum est *peculium* seu bonum pretio aestimabile, quod, separatum a rebus monasterii, religiosus ad suos usus sinitur possidere, administrare, detinere praeter id quod praesens ipsius necessitas moraliter requirit. Est *perfectum*, si factam ab initio veniam expendendi bona in proprios usus Superior iam non possit auferre. Est *imperfectum*, si facultas disponendi semper a Superiore circumscribi aut auferri possit. Ita Vermeerach, I, n. 273-274.

1216. — Quaestiones. *Quaer.* 1° *Situe obligatio vitae communis inclusa in ipso voto paupertatis.*

Resp. Dist. 1° *Affirm.* liodiedum saltem quoad exclusionem peculii *perfecti*: uti constat ex communissima doctrina, (piae ita interpretatur legem vitae communis, ut qui habeat peculium perfectum, peccet contra votum paupertatis.

2° Quoad exclusionem peculii *imperfecti*, quamvis etiam hoc peculium sit contra *legem* vitae communis, attamen, iure communi esse contra *rotum* paupertatis non liquet. Potest tamen constare iure particulari.

Quaer. 2U .4n *el.*, CONSUETUDINE *tolerari possit peculium.*

Resp. Affirmandum videtur quoad consuetudinem centenariam et immemorabilem, si agatur de peculio imperfecto; quando nempe Superiores maiores pro locorum ac personarum adiunctis existiment eam prudenter submoveri non posse (cfr. can. 5)).

1) Cfr. MrtttJ, H. 2IA0; FliiifiULi, η. 2A5.

Ita in nonnullis religionibus habere licet peculium cum licentia Superiorum, ad usus necessarios et honestos; dummodo tamen: 1° apud Officialem Conventus ad hoc deputatum custodiatur; 2° Religiosi eo non utantur, nisi do Superioris licentia; 3° parati sint, illud a se abdicare ad nutum Superioris, qui illis sufficienter subventurus est. Hoc modo potest, peculium ex consuetudine permitti; quia cum dependentia a Superioris voluntate illud non repugnat substantiae voti paupertatis. Unde consequitur, non posse Regulares vitam communem recusaro, si Superiores illam restauraro subditisquo necessaria suppeditare velint; quia, quamvis vita communis non pertineat ad essentiam voti paupertatis, est tamen contra votum, vitam communem respuere, cum possiderentur bona indeponder a voluntate Superiorum. *Ita communiter* (n. 15; H. A., n. 0; Forrar, *loc. cit.*, n. 71).

QUAER. 3° .1» *fas sit Superioribus usum peculii imperfecti admittere in Monasteriis, ubi viget vita communis.*

Hesp. Negat, et quidem a gravi peccato excusari non possent, non quidem, spectato iure communi, ob voti *violationem*, sed ob voti et Regulae *relaxationem*, cui hac concessione procul dubio locum dabunt. Usus siquidem peculii est proxima occasio plurium abusuum contra disciplinam religiosam, prout scite observat S. Alfonsus: «In praxi, omnes Praelati tamquam certum sibi persuadeant, quod si usum peculii in Monasteriis de novo introducant, vix nomen paupertatis ibi supererit, et ex hoc innumera mala Communitati quoad observantiam supervenient ». Magnum ergo detrimentum Religioni suae inferrent (n. 15, v. *Cactorum*; II. A., n. 6) ').

§ IV. - Excl usio superflui.

1217. — Religiosa paupertas vetat quoque usum superfluatorum, et pretiosorum. Rationes sunt: 1° quia Superior ea concedere nequit, cum Canones et Religio id ipsi prohibeant: sic can. 591, § 3, statuit: « Religiosorum supellex paupertati conveniat quam professi sunt ». Cfr. etiam Cone. Trid., sess. 25, cap. 2, de *rcgul.* Huc quoque referre liceat can. 537: « Largitiones ex bonis domus, provinciae, religionis non permittuntur nisi ratione eleemosynae vel alia iusta de causa, de venia Superioris et ad normam Constitutionum ». 2° Quia votum paupertatis non prohibet solum vitium proprietatis, sed ea quoque quae repugnant statui paupertatis, quam Religiosi professi sunt. 3° Quia secus, historia teste, observantia regularis brevi relaxatur. Accedit, saeculares multum scandalizari fastu Religiosorum (n. 29, 30).

Quinimo quaestio est inter DI), num *valida* esset licentia Superioris ad usus superfluos. S. Alfonso omnino arridet sententia negans; quia Su-

1) In Congregatione nostra deposita *nomine proprio*, seu peculia» Ipso paupertatis voto exclura sunt, ut declarant *Confiitul*, n. 269, et Benedictus XIV In Brevi approbationis *Ad paldordit*, 25 Febr. 1749, ubi testatur In Congregatione emitti votum vitae communis. Insuper Superiores omnes, ingreesu Ofllcll eul. iurare tonentur ec nullum culuscumque rei peculium umqimm prrmtaunM owe. Quapropter usus peculii In Congregatione nostra Introduci non poenof -in- voti violatione a parte omnium, et pcrfurlo a parte Superiorum,

perior non est dominus, sed simplex administrator bonorum Monasterii; consequenter, concedendo licentiam ad usus prohibitos, excedit suam potestatem. Unde etiam religiosus, non obstante licentia, iam ex hoc capite peccat contra votum, praecise quia licentia est nullius valoris. Requiritur tamen ut notabilis sit excessus; quia secus res magnis scrupulis esset obnoxia (». 30-32).

Articulus 111.

Observantia voti castitatis.

S. Alf. lib. 7. H. A. tr. 19.

Dicemus: 1° de obligatione, 2° de tutela voti castitatis.

§ I. - Obligatio voti castitatis.

1218. — I. Religiosi ex voto castitatis obligantur servare coelibatum et abstinere ab omni actu interno et externo, qui sit contra castitatem I). Unde Religiosus peccans in re venerea duo committit peccata, luxuriae scilicet et sacrilegii. Peccat etiam contra bonum commune, si periculum sit quod per suum peccatum Religio infametur (?j. 37).

II. Votum porro obligat eo modo, quo obligat virtus castitatis, cui adiicitur, ita ut malitia sacrilegii sit mortalis in iis actibus, in quibus malitia libidinis est mortalis, venialis vero, in quibus illa est venialis.

III. Regulares aut moniales post votum sollemne castitatis itemque omnes cum iis matrimonium, etiam civiliter tantum contrahere praesumentes, incurrunt in excommunicationem latae sententiae Sedi Apostolicae simpliciter reservatam; quod si sint professi votorum simplicium perpetuorum tam in Ordinibus quam in Congregationibus religiosis, omnes, ut supra, excommunicatio tenet latae sententiae Ordinario reservata (can. 2388).

Nota. Effectus voti castitatis sive simplicis sive sollemnis partim supra (n. 1 LSI) descripti fuerunt, ubi de effectibus professionis religiosae diximus: partim exponentur in tractatu de Sponsalibus et de Matrimonio. Cfr. tom. II. n. 655. 656. 699. 725. 72.S.

¹⁾ Cfr. Xorniar ('. Kpftr. rl lira. <2S Inn. 11101), ». 129; cfr. etiam A.A.S. (11)27). ». 3Ct). n. 24.

§ II. - Tutela voti castitatis.

Ad tuendum cum spiritum religiosum in genere, tum praesertim votum castitatis, etiam legislator ecclesiasticus plura statuit: 1° circa delationem habitus, 2° circa clausuram, 3° circa conversationem cum extraneis.

Punct. I. Delatio habitus.

1219. — Regula. Religiosi omnes proprium suae religionis habitum deferant tum intra tum extra domum, nisi gravis causa excuset, indicio Superioris maioris, aut, urgente necessitate, etiam localis (can. 596).

Dicitur: *proprium habitum*, (pialis constituitur ex speciali forma, qualitate et colore vestis, quam religiosi *exleriuu* deferunt et (pia distinguuntur tum ab aliis fidelibus, tum a membris alius instituti religiosi, tum a religiosis oxclaustratis proprii instituti. Cfr. can. 639.

Religiosi qui proprium habitum non habent, hac lege non tenentur, sed subiacent, si sint clerici, praescripto canonis 1.36, § I. iuxta dicta supra *n.* 1104.

Cauta gravia quae excusare potest indicio Superioris maioris aut, urgente necessitate, etiam localis, erit v. g. prohibitio legum civilium, mores populi, seditio popularis contra religionem et similia. Cfr. Fanfani. *n.* 296 «</ ubi plura.

Punct. II. Lex clausurae.

Clausura materialiter est ipsa domus religiosa prout libero egressui et ingressui vi legis ecclesiasticae clausa est; formaliter est ipsa lex huc spectans. Est papalis seu regularium et monialium, vel non papalis seu Congregationum religiosarum.

1220. — Loca clausurae papali subiecta. I. In domibus regularium sive virorum sive mulierum canonice constitutis, etiam non formatis, servetur clausura papalis (can. 597, § 1)).

II. Lege clausurae papalis afficitur tota domus quam communitas regularis inhabitat cum horiis et viridariis accessui religiosorum reservatis; excluso, praeter publicum templum eum continente sacratio. etiam hospitio pro advenis, si adsit, et collocutorio, quod, quantum fieri potest, prope ianuam domus constitui debet (can. 597, § 3).

1) Nomino *rrffilarium* veniunt religiosi qui vota nuncuparunt, in aliquo *Online* (cfr. NUpra n. 1177 et mn. 188. 7.). Domus *formata* ut floiaua ndiithKn in qua mox ««altam π'Ηκ loηl profrwd deirunt. quorum, *i agalur do religion** clericali. quatuor saltem Hint sarerdotea (« an. 488, f»°).

III. Partes clausurae legi obnoxiae patenter indicentur; Superioris vero maioris vel Capituli generalis secundum constitutiones, aut, si agatur de monasterio monialium, Episcopi erit clausurae fines accurate praescribere aut legitimis de causis mutare (can. 597, § 3).

1221. — Regulae pro clausura regularium. I. Intra regularium virorum clausuram ne admittantur mulieres cuiusvis aetatis, generis aut conditionis sub quovis praetextu (can. 598, § 1).

II. Eximuntur ab hac lege uxores eorum (pii supremum actu tenent populorum principatum, cum comitatu (can. 598, § 2) ').

III. Si domus regularium virorum adnexum habeat convictum pro alumniis internis vel alia opera religionis propria, separata saltem aedis pars, si fieri possit, religiosorum habitationi reservetur, clausurae legi subiecta (can. 599, § 1).

IV. Etiam in loca extra clausuram alumniis externis aut internis vel operibus religionis propriis reservata, personae alterius sexus, nisi aequa de causa et de Superioris licentia, ne admittantur (can. 599, § 2).

1222. — Regulae pro clausura monialium*). I. Quoad ingressum §). Intra monialium clausuram nemo, cuiusvis generis, conditionis, sexus, aetatis admittatur sine Sanctae Sedis licentia, exceptis personis (piae sequuntur:

1° Ordinario loci aut Superiori regulari, monasterium monialium visitantibus vel aliis Visitoribus ab ipsis delegatis licet clausuram ingredi dumtaxat inspectionis causa, cauteque et unus saltem clericus vel religiosus vir maturae aetatis eos comitetur.

*) Dicitur valent etiam de uxori-^{bus} praescriptum in milionum Statuum Foederatorum; Ita Coinni. <>>!. Interpr. 2° Mart. 1952 M..4..S. [tl)52]. p. U»0).

*) Dicuntur *moniale*» regulorum votorum Monialium, aut nixi ex rei natura vel ex contextu sententiae aliud constet» religiosae quarum vota ex instituto sunt sollemnia. sed pro aliquibus locis ex Apostolicae Sedis praescripto sunt simplicia; ita can. 188. 7°. per Const. Sponsa ΓΑηχ/i 21 Nov. WO (I. L S. [1951]. p. 5 s/p/1 . t In-ti.S. ('. Kellghis.. 2» NOV. INQ (J. -I S. (1941 J. p. 37 xφ/.) nunc nmn^ moniales cuiuscumque specie votorum sint, in poetenun frnen/i/r tui clausuram papalem, abolita contraria dispositione ex generali Induito vigente pro monialibus votorum simplicium. — Dicta Constitutioni* tamen Introducta est distinctio Inter clausuram pontificiam maiorem et minorem, quarum ultima sufficit ad hoc ut legitime sint moniales. clausura maior ea est, quae hucusque considerabatur in C. / . C. et de qua agitur In textu; ad eam tenentur omnes quae stili vitae contemplativae se dedunt. Clausum minor introduci a legi- Lima auctoritate fxitest In monasteriis. ubi legitime iuxta Constit. cit. aliquod opus apostolicum exercetur; ibi divisio facienda ut inter jMrtcm domus solis monialibus reservatam (circa quam vi- «ent normae quae magna ex parte conveniunt cum clausura maiori) et partem operi apostolico destinatam (ubi largius admittitur regimen).

3) Normae in textu descriptae valent plene pro clausum pontificia maiori. Ubi viget clausum minor, nonnae valent pro parte monasterii solis monialibus destinata; in partem autem operi apostolico destinatam habitualiter admitti possunt omnes in quorum favorem ministeria exer- «uitur et mulieres tantum, quao ministeriorum ratione et oocaaiono, cum monialibus relationem habere necesse est; nrenon ot alii, etiam viri, s<m de auctoritate Ordinarii loci, si in t h . sitas operis v. g. ex pnuwcrpoto civilis, hoc postulat (Instr.. η. XIX').

Pro sola visitatione *locali* peragenda visitatori clausuram ingredi licet. Visitatio *personalis* extra clausuram ad crates fleri debet. Nec Ordinario aut Superiori regulari aut visitatori, extra actum visitationis ratione offleii clausuram ingredi fas est. Nec licitus est Ordinario loci aliive ingressus causa explorationis voluntatis, electionis, vestitionis vel professionis. Cfr. *Inslr. de clausura monialium votorum sollemnium*, publicata a S. C. de Relig. die fl Eebr. 1924, sub III, 2° (.4. A. S., 1924, p. 96).

2° Confessarius vel qui eius vices gerit potest, cum debitis cautelis, ingredi clausuram ad ministranda Sacramenta infirmis aut ad assistendum monentibus.

Haec facultas respicit confesarium ordinarium monasterii vel qui eius vices gerit (cfr. can. 514, § 2); in horum defectu alius etiam sacerdos clausuram ingredi potest. — Ad excipiendas vero confessiones aegrotantium ingredi clausuram potest, quoties requiratur, non solum confessarius ordinarius, sed etiam extraordinarius, vel adiunctus aut confessarius quilibet a graviter aegrotante ad normam can. 523 accersitus.

In horum omnium ingressu debitae cautelae adhibendae sunt. In communionem administranda quatuor religiosae maturae aetatis, si fleri possit, ab ingressu usque ad egressum Sacerdotem comitentur oportet. In Confessione excipienda duae moniales confesarium ad cellam infirmae comitentur ibique ante ostium cellae apertae exspectent, dum Confessionem audit, ut redeuntem ad monasterii ianuam iterum comitari possint. — Sacerdos finito ministerio statim e monasterio egredi debet. Cfr. de hisce omnibus citatam Instr, sub 2°.

3° Possunt clausuram ingredi qui supremum actu tenent populorum principatum eorumque uxores cum comitatu; itemque S. R. E. Cardinales;

•1° Antistitae est, adhibitis debitis cautelis, ingressum permittere medicis, chirurgis, aliisque (piorum opera sit necessaria, impetrata prius saltem habituali approbatione ab Ordinario loci; si vero necessitas urgeat nec tempus suppetat approbationem petendi, haec iure praesumitur (can. 600).

Cfr. plura hac do re in citata Instr, sub HI (de usu praesentandi initio anni Ordinario elenchum eorum (piorum opera durante anno occurret; de cautelis adhibendis).

(laves clausurae diu noctuque semper sint apud antistitam, (piae illas tradet monialibus designatis, quoties, opus fuerit. Cfr. cit. Instr, sub. IV.

Adspirantee ad habitum religiosum clausuram ingrediuntur de licentia Ordinarii. — Puellas tamen educationis causa vel alia etiam pia causa in monasterium adinitton., absque S. Sedis licentia, non licet. Cfr. eit. Instr, ibid.

II. Quoad egressum I). 1° Nemini monialium licet post professionem exire e monasterio etiam ad breve tempos, quovis praetextu,

D Normae mipnuloirrlptac plene valent do clausum pontificia maiori. — Ubi vero legitimo Introducta e*t clausura minor, offre-sus monialium *rjtra nrp(a loliua tiumarierii* in genere cattam Kmvitae et tonna pmhilxdur ac pro clausura maiori; hac tamen oxeooptiono quod dispensât!ones, nrreMsartao mtlone npœtolatus exercendi, concedi poscunt monialibus quiu· dicto ministerio sunt

sine speciali Sanctae Sedis induito, excepto casu imminentis periculi mortis vel alius gravissimi mali (can. 601, § 1).

2° Hoc periculum, si tempus suppetat, scripto recognoscendum est a loci Ordinario (can. 601, § 2).

3° Hi canones etiam valent pro postulantibus *et* novitiis (cfr. n. 1171 et S. C., *de Relig.*, 7 Nov. 1916 et can. 540, § 3). — Hae tamen libere possunt egredi sine ulla licentia, quando ad saeculum sponte eas redire aut a superioribus dimitti contingat; et idem dicendum de temporaria vota professis, quando vota exspiraverint vel legitime dimissae fuerint. Cfr. Instr. cit., III, 1°.

Pericula ob quae egredi licet erunt: incendium, inundatio, ruina fabricae, terrores belli, invasio militum, et cetera huiusmodi. Eadem provenire possunt etiam ex parte cuiusdam monialis, e. g. dementiae periculo affectae aut morbo epidemico laborantis, quo in casu e clausura recedere debet ut incolumitati Communitatis consulatur. — Sed *licentia* N. Sedi* non licet egredi causa novae foundationis vel translationis ab uno monasterio ad aliud, etiam eiusdem ordinis; nec ut quae monialis exerceat munus abbatissae, antistitae, magistrae novitiam, nec ad curandam valetudinem, nec ad invigilandum aedificationi novi monasterii. Alia cfr. in cit. Instr., sub HI, 1°, *liti*, c et d.

III. Quoad monasterii structuram. Clausura monasterii monialium ita circumscripta esse debet ut, quoad fieri potest, nullus sit in eam vel ab ea prospectus externarum personarum (can. 602). Plura hac de re cfr. in cit. Instr., sub II.

1223. — Sanctio clausurae papalis. 1. Quoad clausuram virorum. 1° Mulieres violantes regularium virorum clausuram et Superiores alique, quicunque ii sint, eas cuiuscunque aetatis introductes vel admittentes, plectuntur ipso facto excommunicatione Sedi Apostolicae simpliciter reservata. Cfr. infra *tom.* II, n. 1059.

2° Praeterea religiosi introductes vel admittentes priventur officio, si quod habeant, et voce activa et passiva (can. 2342, 2°).

II. Quoad clausuram monialium. 1° Clausuram monialium violantes, cuiuscunque generis aut conditionis vel sexus sint, in earum monasteria sine legitima licentia ingrediendo, pariterque eo introductes vel admittentes, plectuntur ipso facto excommunicatione Sedi Apostolicae simpliciter reservata (can. 2342, 1° I). —

tuascriptae; limite* nutem in praxi determinantur imrticulnrlbUM nonni* a S. Sede datis momento concessionis clausurae minoris (nsfr. η. XIII, 2°h Egressus praeterea a parte solis monialibus deiinata ad partem abi ministerium e-rrrrrhir, ob Illius rationem, licet ex sola venia Superloristmo (/n«/r.. η. XII. 1°).

1) Diota valent do toto monnntorlo. ubi viget clausura maior. — In monasterio autem, quod clausura minori regitur, censura incurritur tantummodo in casu ingressus illius portis, quae solis monialibus reservatur; Illegitime nutem Ingredlento*. Introducentes etc. nd loca monasterii extra Illam partem eevere pro gravitate culpae? puniendi sunt (Zmrfr. c./., ri. XV, 3°.!°).

Impuberes, secus atque antea, in hanc excommunicationem non iam incurrunt (cfr. can. 2230; cfr. et ed. oct., *lib. VII*, n. 91. Cfr. et *toni. II*, n. 1059).

2° Clerici praeterea suspendantur per tempus pro gravitate culpa ab Ordinario definiendum (can. 2312, 1°).

3° Moniales e clausura illegitime exeuntes contra praescripta supra (n. 1207, II) tradita, ipso facto excommunicatione Sedi Apostolicae reservata plectuntur (can. 2312, 3°).

•1° Clausura monialium, etsi regularibus subiectarum, sub vigilantia est Ordinarii loci, qui potest delinquentes, regularibus viris non exceptis, poenis quoque ac censuris corrigere et coercere. Etiam Superiori regulari custodia clausurae monialium sibi subiectarum commissa est, qui moniales aut alios suos subditos, si quid hac in re deliquerint, poenis quoque punire potest (can. 603).

1224. — Regulae pro clausura Congregationum. I. In domibus etiam Congregationum religiosarum sive pontificii sive dioecesani iuris clausura servetur, in quam nemo alterius sexus admittatur, nisi qui supremum actu tenent populorum principatum, eorumque uxores cum comitatu, atque ii in genere qui supra (n. 1222) enumerati fuere alique quos ex iustis ac rationabilibus causis Superiores admitti posse consuerint (can. 604, § 1).

II. Ea quae supra (n. 1221, III, IV) statuta fuere circa alumnos vel opera religionis propria, etiam domibus Congregationum religiosarum sive virorum sive mulierum applicentur (can. 601, § 2).

III. Episcopus in adiunctis particularibus, gravibusque intercedentibus causis, potest hanc clausuram, nisi agatur de religione clericali exempta, censuris munire; semper autem curet ut eadem rite servetur et quidquid in eam irrepat vitii corrigatur (can. 601, § 3).

Punet. III. Conversatio cum extraneis.

1225. — I. Omnes quibus est clausurae custodia, sedulo advigilent ne, alienis invisentibus, inutili colloctione disciplina perturbetur et spiritus religiosus detrimentum patiat (can. 605). Cfr. Instr, cit., sub V.

*) In ceneumm Incurrunt Illae tantum, quae Illegitime *extra ficpla lotiun inouanterii* exeunt. Non autem illae quae, in monasterio ubi viget clausura minor. Illegitime egrediuntur e parte nolis moniallbu* rvacrvnta *ad alia loca intra tcpla* monanterii poeita; «ujit tamen pro gravitate culpat puulcmiac (*Intrr.*, η. XV, 1°-2°).

II. (urent Superiores religiosi ut accurate observentur quae sive circa egressum subditorum e claustris, sive circa excipiendos vel adeundos extraneos, in propriis constitutionibus praescripta sunt (can. 006, § 1).

III. Superioribus fas non est, salvis praescriptis circa eleemosynas colligendas (can. 621-624), permittere ut subditi extra domum propriae religionis degant, nisi gravi et insta de causa atque ad tempus quo fieri potest brevius secundum constitutiones; pro absentia vero quae sex menses excedat, nisi causa studiorum intercedat, semper Apostolicae Sedis venia requiritur (can. 606, § 2).

IV. Antistitae et Ordinarii locorum serio advigilent ne religiosas, citra casum necessitatis, singulae extra domum pergant (can. 607) ').

Articulus / Γ.

Observantia voti obedientiae.

1226. — Principia. I. *Ex roto tenetur Religiosus parere omnibus Superioris sui praeceptis, quae ad REGULAM vel INSTITUTUM, quod professus est, aliquo modo pertinent. Ratio, quia votum obedientiae ex natura sua Religiosos adstringit ad omnia praecepta Ordinis et Superioris sui; at non ultra id, ad quod professi sese adstrinxerunt, scilicet ad ea omnia et sola, quae ad Ordinis sui Regulam iinemque pertinent atque sub praecepto iuiunguntur* (S. Thorn.. II-II, q. 101, a. 5 ad 3; S. Bern., *De praecepto et dispens.*, cap. 1 et 5).

II. *¶wi Superiori legitime praecipienti non obedit, peccat tum contra religionem ob violationem voti, tum contra IUSTITIAM ob violationem iuris, quod Religio in ipsum per sui traditionem obtinuit* (n. 46).

Dictum est in primo principio: 1° *Tenetur parere omnibus praeceptis; nempe formalibus; et quidem, si Superior praecipiat hac vel simili forma, in virtute sanctae, obedientiae; in nomine I). N. Christi; sub gravi, vel sub gravi poena, puta censura ecclesiastica, tenetur obedire sub peccato mortali, in materia nempe gravi, secundum dicta n. 156, TV; tunc enim, et tunc solummodo, ex more in Religionibus recepto (ad praecavendas anxietates et dubia), Superior intendit obligare quantum potest. Si autem hae forma praecipendi non utatur non censetur obligare sub peccato mortifero: obligat tamen sub veniali, si verum mandatum explicat, di-*

») Huo ellam refor caution™ In Iiwtr. H. C. do Prop. Eido pro rollgioels mulierum Institutio, ml tuendum puerorum inatrumquo vitam in loc h Missionum. II Ecbr. 1936 (J. J. p. £08),

condo: *iubeo, praecipio, prohibeo*. Quod si simplicem voluntatem significet, non obligat sub culpa, sed solum sub poena et correctione Superioris, quo modo ipsae Regulae obligant (n. 38, 17; *lib.* 1, n. 111).

2° *Quae ad Regulam rei Institutum aliquo modo pertinent*, id est, quae explicite vel implicite in Regula (Constitutionibusque continentur; quia Religiosus non vovit obedientiam indeterminatam, sed secundum Regulam. Ea autem dicuntur implicite seu indirecte in Regula contineri, quae ad perfectam eius observantiam atque ad proprium Instituti finem attingendum postulantur (». 38, 39; S. Thom., *loc. cit.* et q. 186, a. 2; S. Bern., *loc. cit.*).

Idcirco non possunt Superiores obligare ad ea quae certo sunt *extra Regulam*, nisi ex insta causa quae sit secundum Regulam. Unde nequeunt praecipere: a) quae sunt *contra Regulam*, nisi possint in ea parte Regulae dispensari, adsitque insta dispensandi causa; b) quae sunt *supra Regulam*, i. e. maiora ac duriora, nisi in poenam delicti, et ad praecavendum relapsum, vel ad necessariam regularis observantiae tutelam, vel ob aliquam publicam necessitatem; r) (piae sunt *infra Regulam*, i. e. laxiora, nisi ex causa, v. g. sanitatis (m. 10; *lib.* 1, n. 191; S. Bern., *loc. cit.*).

Onera supra Regulam sunt e. g. quaedam corporis macerationes, acceptatio Episcopatus vel alius Beneficii ecclesiastici, iussa quao manifestum periculum gravis damni adnexum habent. Consulo tamen infra q. 3 et 4 (n. 40; II. A., a. 10).

Ad haec S. Thomas monet: «Praelati abstinere debout a multitudine praeceptorum » *), no hac ratione subditos praegravent. S. Alfonsus idipsum sic nervose exprimit: «Multitudo decretorum ruina esset Congregationis»’).

III. *Ex voto obedientiae tenentur Religiosi obedire* summo Pontifici (can. 199, § 1) *et omnibus Praelatis Religionis, sub quibus unusquisque Religiosus constitutus est*, servato ordine inter illos, ita ut maior minori praeferatur. Votum vero non respicit alios Officiales, quamquam ex virtute obedientiae obtemperandum est illis in rebus ad Officium illorum pertinentibus (Suar., *I)c Rclig.*, tr. 7, *lib.* 10, cap. 11) ’).

1227. — Quaestiones. Quaer. I^a *Quomodo differant votum et virtus obedientiae*.

Resp. Materia voti est voluntaria exsecutio mandati Superioris; materia virtutis vero interna voluntatis submissio, ut libenter, propter Deum faciat quidquid Superior imperaverit. — Hinc duplex obedientia distinguitur: *necessaria*, quae ad votum pertinet; *perfecta*, quao ad omnia licita et ad omnem Superioris voluntatem extenditur, etiamsi non cadant sub obligatione, quaeque cum voluntatis allectu et alacritate exercetur.

Obedientia virtuti contraria, quam S. Thomas *indiscretam* vocat,

b II-II. <l. 105. a. 1 tui 3.

s) Cortv»i>. «in., n. <5.

Cfr, Hnux, l>e norme obnlirnlrar rirlulr cl colu, m. ||5,

est ea, quae etiam in illicitis obedit, in iis nempe quae sunt contra Deum aut. contra professionem Regulae (S. Thom., *loc. cit.*, cap. 5, 6, 7).

QUAER. 2° /1» *votum obedientiae obliget ad parendum Superiori in omnibus, in quibus manifestum peccatum non cernitur, quando Regula cuiusmodi obedientiam praescribit.*

Resp. Negat., talis Regula intelligenda est de obedientia perfecta, non de obedientia necessaria: quia votum obedientiae solum extenditur ad ea. (pia in Regula continentur. *Ita communiter* (n. 40; S. Bern., cap. 6; S. Thom., *loc. cit.*; Suarez, *De Relig.*, tr. 7, lib. 10, cap. 8; Salm., tr. 15, cap. G, η. 55, 56).

Quaer. 3° .*in possit Superior ea praecipere, quae adnexum habeat periculum vitae.*

Resp. Negat., nisi bonum commune id exposeat, aut ad finem Instituti pertineat. Hinc nequit Superior subditum obligare ut eat ad infideles cum manifesto periculo mortis aut servitutis; nisi hic expresse ad hoc se obligarit. Potest tamen Religiosus compelli ut tendat ad remotissimas provincias trans mare, si sunt ibi Ordinis Conventus; id enim pertinet, ad bonum Religionis.

Pariter potest Superior subditum obligare ut assistat aegrotis morbo contagioso infectis, si aegroti sunt Religiosi eiusdem sui Monasterii vel Ordinis; aut si extranei sunt, et desit qui ipsos Sacramentis Ecclesiae muniat; aut tandem, si cura infirmorum est finis Instituti (n. 40).

QUAER. 4° .*In teneatur Religiosus obedire in dubio annon res iniuncta sit illicita, vel Superioris potestatem excedat, utpote supra aut contra Regulam.*

Resp. Affirm., generatim loquendo; quia in dubio melior est conditio Superioris possidentis suam praecipiendo potestatem. Excipiunt DI), communiter: 1° si praeceptum sit observatu *nimis difficile et molestum*: 2° si ex obedientia immineat subdito vel tertio *grace damnum spirituale* aut temporale: quia in hisce casibus ius certum subditi contra nimiam executionis difficultatem et contra grave damnum praevalet Superioris possessioni, prout dictum est n. 157, q. 3 (w. 47; II. A., n. 17).

Quaer. 5° .*In obligetur Religiosus ad nova statuta Capitulorum.*

Resp. Affirm., si non sunt omnino extra Regulam, sed tantum media apta ad consequendum scopum Religionis et Regulae observantiam. Nemo enim potest Religiosos cogere ad arctiorem vivendi rationem, quam Instituti prima forma postulat (n. 43; II. A., n. 17).

Quaer. 6° .*In caleat licentia impetrata a Praelato inferiori si a maiori fuerit prius denegata.*

Resp. Probabiliter affirm., quia Praelatus maior, denegando licentiam, minime aufert potestatem inferioris. Secus vero dicendum, si Praelatus maior positive prohibeat subdito rem petitam exsequi, vel *irritam* declaret licentiam Praelati inferioris (n. 50).

Articulus V.

Observantia Regularum et Constitutionum.

1228. — In Regulis et Constitutionibus distinguere cum primis oportet *praecepta*, quae aliquid diserte praescribunt vel prohibent, et *hortamina* seu *consilia*, quae nullam prorsus obligationem inducunt. Inde Regulae et Constitutiones aliae dicuntur *praeceptivae*, aliae *directivae*. Sermonem hoc loco instituimus de Regulis et Constitutionibus quae praeceptorum rationem non habent.

Principia. I. *Regulae et Constitutiones, quae voti materiam continent, aut praeceptum formale exprimunt, obligant sub peccato, pro materiae et praecepti gravitate, secundum dicta supra n. 1226.*

II. *Caeterae Regulae et Constitutiones, saltem quando expresse id declaratur, per se non obligant sub CULPA, sed sub reatu poenae.* Ratio est, quia ad rationem legis, qualis est Regula, sufficit obligatio ad poenam; ut autem Regula a mero consilio distinguatur, oportet ut obligationem aliquam, saltem ad poenam inducat.

In praxi vero, voluntaria transgressio Regulae, sine iusta causa, plurimum erit veniale peccatum; quia raro contingit Religiosum operari ex bono fine, quando sie operatur contra Regulam, sed ex acedia, ex ignavia, oblectationis causa, vel ex alio inordinato allectu. Quin etiam grave peccatum foret, si fieret ex contemptu formali, vel si ex notabili et frequenti Regulae violatione oriretur grave scandalum aliorum, gravisque perturbatio disciplinae (*n. 10, 11, 12; S. Thom. IT-II, q. 186, a. i) ad 1 et 3; Suarez, tr. 8, lib. 1, cap. 3, ». 8, 12, 13) ').*

Articulus VI.

Observantia legum ecclesiasticarum.

1229. — Praeter leges ecclesiasticas quas in decursu tractatus iam tetigimus, sunt et plures alii canones qui obligationes religiosorum directe vel indirecte spectant, quos aut alibi tradidimus, uti can. 610 (de obligatione chori) in *n. 1107*, can. 611 (de commercio

') Cfr. *N.K.St.* (1917). p. «5. 97. 204.

litterarum) in ». 1007; aut canonists exponendo» relinquimus: uti de obligationibus religiosi ad ecclesiasticam dignitatem promoti vel paroeciam regentis (can. 620-631); paucis tantum exceptis quos liie. brevi sermone referimus.

I. Obligationibus communibus clericorum circa vitam sanctiorem prae laicis ducendam, obedientiam, studia, castitatis custodiam, evitandas nonnullas occupationes, verbo, obligationibus omnibus de quibus in canonibus 124-142, etiam religiosi omnes tenentur, nisi ex contextu sermonis vel ex rei natura aliud constet (can. 592). Singulas autem hasce obligationes exposuimus supra in tractatu de obligationibus clericorum.

II. Regulae et particulares constitutiones singularum religionum quae canonibus Codicis Iuris canonici opponuntur, abrogatae sunt (can. 489).

III. Omnis Superior debet notitiam et executionem decretorum Sanctae Sedis quae religiosos respiciunt, suos inter subditos promovere (can. 509, § 1).

IV. Curent Superiores locales, ut saltem semel in anno, statis diebus, publicè legantur propriae constitutiones, itemque decreta quae publice legenda Sancta Sedes praescribet (can. 509, § 2, 1º *).

*) Cfr. .V. K. St. (1918). 80.

TRACTATUS III.

DE OFFICIIS QUORUMDAM
SAECULARIUM

S. Alf. lib. 4. II. A. tr. 13.

hi hoc tractatu, more theologorum, sermo tit de Officiis, quae ad bonum publicum spectant, praesertim de hidickdibus. Unde agendum erit de officiis: 1° Indicum, 2° Advoca^ir^pi jgtProcuratorum, 3° Accusatoris, 4° Testium, 5° Rei, 6° AppariïSrum, 7° Secretarii et Notarii, 8° Medicorum et Pharmacopolarum, 9° Opificum et Artificum.

Ca pu t I.

OFFICIA IUDICUM

Agemus de officiis: 1° Indicum proprie dictorum, 2° ludicum iuratonnn.

Articulus l.

Officia ludicum proprie dictorum.

1230. — Principia. I. *Iu Indicé, ut idoneus sit, duo potissimum requiruntur*, scilicet: 1° scientia sufficiens, alioquin se exponeret er-randi periculo, cum damno civium; 2° legitima iurisdictio, sine qua sententia irrita est, nisi lex suppleat, ut can. 209 facit pro indice ecclesiastico in casu erroris communis (*n.* 192. 195).

11. *Principale officium Indicis est ius^jicere*, h. e, tgnetur partes litigantes audire, diligenter causae""numumta dfscûïéré, ac

ferre sententiam secundum ius et aequitatem, eaniquie executioni dare, atque sic suum cuique tribuere. Ad hoc enim se quasi-con-
tinctu obligavit ipsa susceptione Officii. Unde in sententia feVemhi,
citra ullam acceptionem personarum, nulla passione odii vel irae,
iini°ris vel amicitiae, nullisque precibus aut muneribus flecti debet,
ut contra ius pronuntiet.

III. *Index regulariter tenetur pronuntiare* secundum leges,
utpote (piarum exsecutor est constitutus; dummodo eas iniustas
esse non constet.

Dictum est 1° *regulariter*; nam «etiam leges, (piae sunt recte positae,
in aliquibus casibus deficiunt; in quibus si servarentur, essent contra ius
naturale: ideo in talibus non est secundum litteram legis indicandum, sed
recurrendum ad aequitatem, (piam intendit legislator». Ita S. Thom.
II-II, q. 60, u. 5 ad 2 (n. 205). x:

Dictum est 2° *dummodo eas^iniustas esse non constet*; iniqui enim man-
dati executio semper intrinsece mala est (S. Thom., *loc. cit.*, ad 1).

'J^8i^2.u^8 uetJotii8 *Index debet indicare* SECUNDUM ALLEGATA
et probata. Ratio est, quia indicare pertinet ad Indicem quatenus
-fungitur publica potestate; ideo informari debet in indicando, non
secundum id quod ipse novit tamquam persona privata, sed sectin-
dum id quod sibi innotescit tamipiam personae publicae. Illoc autem
innotescit ei per probationes inductas. Secundum hasce ergo regu-
lariter indicare debet (S. Thom., II-II, q. 67, a. 2).

Quid facere debeat, si scit aliquem esse innocentem, (pii tamen
nocens esse convincitur per falsos testes, aut contra, vide infra
n. 1232, q. 2 et 3.

1231. — Resolutiones. 1° Peœatjnortaliter quisquis suscipiat et
genit Indicis officium, cui se ita imparem esse noscat ut satis praevideat
damnum grave civium ex eo probabiliter secuturum («. 195).

2° Tenetur Index damnum iniusta sententia a se datum resarcire
parti laesae: «) si sententia· *formaliter iniusta*. seu scienter ac dolo, laesit,
sicut quicumque alius damnificator iniustus; b) si per *inscitiam iuris*,
qua indignus est indicis munere, alteri damnum intulit (n. 195, 211).

3° Si ex humana fragilitate erravit, non obligatur in conscientia ad
restitutionem, cum iniuriam formalem non intiib-i ii : debet tamen, agnito
errore, si possit citra infamiam, damnum impedire, v. g. partem laesam
occulte monendo ut sibi appellatione vel aliter consulat (n. 195, 214).

4° Index a 0Üit^uJLl suum, si sine iusta causa
diu differat causarum expeditionem, et tenetur parti laesae damna et
expensas, quae de iniqua dilatione secuta sunt, restituere; quia est eorum
causa iniusta (n. 196),

5° Index tenetur sub gmvi concedere capite damnato tempus suficiena nd Confessionem, et etiam, nisi grave damnum timeatur, ad Communionem; cum reus sit tunc in articulo mortis, in quo haec Sacramenta iure divino obligant. Quodsi reus nolit peccata confiteri, post adhortationem licite potest occidi a carnifice; quia tunc damnatio eius culpae propriae tribuitur (*lib. 3, ».* 379).

1232. — Quaestiones. I. De iusto iudicio. Qu a e r . 1° *Quid jaciendum indici in causa* DUBIA.

Dût. 1° I» dllbio *facti*, semper indicandum est in favorem *rei*: actoris enim e^{At} ^probare factum quo ius eius innititur.

2° In dubio turis *'siifidist.*: a) in causa *criminali* iterum favendum est reo; nemo enim puniendus est ob actionem dubie tantum illicitam;

b) in *c, w civili*, ubi neutra para bona ftde possidet, Index sequi debet sententiam *probabilio*rem. Unde damnate est ab Innocentio XI prop. 2: «Probabiliter existimo Indicem posse indicare iuxta opinionem etiam minus probabilem ». Index enim debet rem adindicare ei qui ius potius habet. In dubio *stricto* Index potest inducere partes litigantes ad compositionem: quod si nolint, et causa sit *possessoria*, partes adigat ut instituant causam *petitoriam* *); si vero causa iam sit inde ab initio petitoria conetur sibi etïormare opinionem probabiliorem; secus vero iuxta aliquos potest *xalra iustitia* eligere partem quam maluerit, nisi forte lex eo in casu alicui parti favendum esse decernat *); numquam vero a sententia ferenda abstinere ipsi fas est²⁾. Per se non esse *iniustum jn* dubio stricto iuris uni potius (piam alteri favere, arguunt vel ex ipso modo agendi Ecclesiae quae in tali casu certas causas putioris iuris fecit 4).

Dicte intelligas *ubi neutra paru bona fide possidet*, prout indo ab initio monuimus. Possessio enim bonae fidei parit praesumptionem dominii; unde qui possidet, non tonetur probare rem suam esse, sed onus probandi reiieit in adversarium. Cfr. supra n. 100, 3". Si autem pro actore stant rationes probabiliores, sunt qui negant pro possessore esse indicandum; quia ex regula 65 Iuris in 6° solummodo in *pari causa potior est conditio possidentis*. Sententia vero communior et probabilior affirmat, si revera habetur possessio bonae fidei, quia legitima possessio dat possessori ius certum retinendi rem. donec constet do iure alterius; proinde ludeX, favendo possessori, indicat non solum iuxta probabiliorem, sed iuxta probabilissimam sententiam, fundatam in alia regula iuris (reg. 2): Cum sunt partium iura obscura (sicut iam est, cum non adest certitudo ex parte actorie), potius favendum est reo quam actori. Mare. n. 2301; supra n. 761. III (n. 210. y. 2; II. A., n. 65; lib. 1. n. 36).

1) l'nuxn <« est In qnn actor rei *possessionem* vel iuris -pnsuissionrni pnstulnt. onium *jKlitoriii*. in <µη nrtiir π»I vel luria *dominium* titulo iurldleo sibi vindlcnt. Cfr. can. 1668: Wnltebiert. /»r *hist.*, II. η. 131.

2) Ita ex hire canonico et Iure Honiano Index cauala piis favore debet: qutu normam ut index rivlliH etiam hodie quantum potent observet maximo convenit. (*fr. ctui. IS69, § I.

3) Cfr. can. 1626. f I; SweenH. />r /o*/.. h. 597.

4) Cfr. hchmknhl. I, n. 967.

Quaer. 2° *In* liecat ludici illum condemnare, qui secundum alij qala[^] iuridice. probatus est reus, quem tamen ipse privatim certo scit insontem esse.

Resp. Controv. 1» Sententia necat, non tantum in criminalibus, sed etiam in civilibus causis; quia rectae rationi repugnat eum condemnari ad solvendum, qui nihil debet, et puniri, qui non deliquit.

2* p<»sst^t Iudiceni_sc»iper_proferre sententiam secundumallegaSi et Probala; quia Iudex_cum sit persona pu- -frfa blica, debet sequi notitiam publicam, per probationes acquisitam; deinde &,ipse non occidit innocentem, sed illi occidunt, qui eum asserunt nocentem[^]"

3* Sententia communior et probabilior distinguit;*liegat scii, in causis criminalibus maioribus, ubi agitur de poena mortis vel mutilationis; imm«» ^affirmat vero tum in criminalibus minoribus, ubi agitur de poena exsilii tantum aut carceris, vel de castigatione corporis, vel de ademptione Officii, aut de mulctu imponenda; tum in civilibus, ubi solum agitur de lucro actoris. Ratio prioris est, quia innocentem occidere est intrinsece malum, ^"7*^ 7^?..^? sicut c°gn08eere mulierem non suam, quantumvis probetur et a Indice declaretur sua. Ratio posterioris, quia, licet Respublica non habeat dominium in vitam et membra subditorum, ut possit aliquem iis privare, habet tamen in alia bona, ita ut, adveniente insta causa, propter bonum commune possit de illis disponere; ergo credibile est eam dedisse hanc potestatem ludici, ut secundum leges et probationes indicet, ne contemnatur ordo iudicialis, cuius observatio summopere conducit ad pacem et quietem Beipublicae (n. 208; II. A., ». 01).

Interim semper tenetur Index omnia media tentare ad liberandum innocentem. puta excogitando causas sufficientes ad repellendam accusationem maxima dexteritate examinando testes, ut eos dissidentes inveniat, et similia (n. 208; Logo, diep. 37, n. 41).

Caeterum, lex praeter probationem legitimam potest insuper persuasionem intimam de iustitia causae requirere, in quo casu omnis difficultas cessat (Cfr. Sweets, l. c., n. 598, pro lege hollandica).

QUAER. 3° An contra possit Index eum condemnare, qui iuridice probatus est innocens, quern tamen privata scientia certo urit sonletii esse.

Resp. Negat., ex communi sententia; esset enim contra bonum commune potefltaa condemnandi reum, sine sufficiente probatione externa: ideo omnes leges exigunt ut reus nonnisi convictus condemnetur (». 207).

Quaer. 1° In sententia Indicis certo iniusta obliget in foro conscientiae.

Rcsp. Negat., sive iniusta sit ex causae injustitia, sive ex omissione ordinis iuris prorsus necessarii. Tn foro tamen externo, si adfuerit probatio iuridica, sententia prolata servanda est, ad evitanda scandala et alia incommoda.

Idcirco: 1° Laesus potest, nisi alter iuste praescripserit, per occultam compensationem sua recuperare. 2° Is, qui causam obtinuit, si quidem mala fide, tenetur semper restituere tum bona accepta, tum damna parti laesae illata: sin autem bona fide, intelligatque, ante tempus praescri-

ptionis linitum, sententiam fuisse iniustam, tenetur bona accepta, non tamen expensas, restituere; postquam vero rem bona tide possedit tempore ad praescribendum necessario, nihil restituere tenetur (n. 215).

1233. — II. De acceptatione munerum. *Quaer.* 1°. 1^a « *liceat ludici accipere a litigantibus.*

Resp. Negat., etiamsi liberaliter offerantur, ipsique deliberatum sit ius suum cuique in omni casu reddere: ob periculum pervertendae iustitiae, quod, ordinarie subesse solet, iuxta Douer. 16, 19: «Non accipies personam, nec munera; quia munera excaecant oculos sapientum et mutant verba iustorum». Id tamen intelligendum est de muneribus propriis seu pretiosis; non autem de munusculis liberaliter oblatis, quae in esculentis et poculentis fere consistant; quia verisimile non est, propter data tam exigua movendum esse animum Indicis: quamquam multo magis famae suae et integritati suae consulat, si etiam ista respuat.

Multo minus potest Index accipere munera *pro ferenda sententia*, sive iniust. *il, til* just Ltja_ferrejlebel. Quocirca damnata est ab Alex. VII, prop. 26: «Quando litigantes pro se habent opiniones aequae probabiles, potest index pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius prae alio».

Si peccat ludex munera recipiens, eo ipso peccat et quisquis illa offerat; cooperatur enim alterius peccato. Excipe, si dentur ad redimendam iniustam vexationem, quando secus iniqua sententia merito timenda videatur (n. 211, 212).

Nota. Acceptatio munerum solet etiam iure *positivo* prohiberi. Cfr. pro iure canonico can. 1624, 1911, § 2, 2037, § 1.

Quaer. 2° *In ludex teneatur restituere munera accepta.*

Resp. Diet. Munera *liberaliter* data, sistendo in iure naturali, non suat jægtitii2nâii.; quia quamvis acceptatio sit illicita, non est tamen invalida.

Munera vero data *pro ferenda sententia*, certo tenetur restituere, si acceperit pro ferenda sententia *justa* aut pro *non iniuste* pro nihenda causa. Item pro ferenda sententia *iniusta*, ante huius sententiae prolationem. Quia quisquis accipit aliquid ut faciat aut omittat, quod ex iustitia facere aut omittere tenebatur, acceptum restituere debet. Num autem restituere teneatur, postquam iniustam sententiam tulerit, controversatur, secundum dicta n. 816, q. 1, de paetis de re turpi; unde in dubio melior est conditio possidentis (n. 216, 196).

«

1234. — III. De indicio Clerici. *Quaestio* est: -tn *liceat ludici aliis ministris publicis munus suum exercere erga CLERICOS* †.

Praenotandum. Agitur hic de iis causis sive contentiosis sive criminalibus quae spectata materia dicendae essent mere profanae seu saeculares, sed in quibus

*) Quinam vult clerici: vide vuprn n. 152: *Quaeritur*.

intervenit persona ecclesiastica, sive tamquam actor, sive tamquam reus, sive demum tamquam testis. Fudici enim saeculari qua tali in causis etiam ratione materiae exclusive ecclesiasticis, uti in causis quae respiciunt res spirituales et spiritualibus adnexas, nullam jurisdictionem competere ideoque iurisdictionis usurpationem esso prohibitam per se patet (Cfr. can. 1553). Quo praenotato:

licxp. Dixt. 1° Licitum est indici personam ecclesiasticam admittere tamquam *actorem* vel (*extern* vel etiam tamquam testem *citare*. Ratio est quia nec ipsis clericis, iure saltem communi, interdicitur coram indice saeculari et in causa profana actoris vel testis partes agere.

Aliquando tamen in ipsis iure particulari venia Ordinarii requiritur 1). Attamen eo in casu ordinarie saltem hanc veniam petitam fuisse indici praesumere fas est; qtiodsi contrarium ei constaret, ratio muneris cum utique ab omni culpa cooperationis excusat.

2° Illicitum est *per xe loquendo* convenire clericum tamquam *reum*, uti ministri publici faciunt in causa criminali; vel etiam admittere actionem contra clericum quem persona privata coram eo convenire intendit. Constat ex privilegio fori vi cuius «clerici in omnibus causis sive contentiosis sive criminalibus apud indicem ecclesiasticum conveniri debent» (can. 120, § 1); ideoque per se etiam illicitum est conventioni in foro saeculari peractionis admissionem cooperari. Confirmatur ex poenis can. 2341, contra violantes privilegium fori statutis; in quas poenas, attentis canonibus 2231 et 2209, § 1, etiam cooperatores incurrunt. Iudex tamen et officiales subordinate non incurrunt in poenam, (pium proprie non trahant reum').

Per accidens vero tum conventio tum concursus conventioni praestitus licita fieri possunt in triplici casu:

a) si pro aliquibus locis particularibus speciali concessione partim saltem legitime *derogatum* fuit privilegio fori, uti v. g. in Austria, Bavaria, Columbia, per concordantia obtinuit (can. 120, i 1). Cfr. Vermeersch, *Epitome Iuris*, TIT, n. 540.

b) si ab eo qui clericum convenit, *venia* obtenta fuit a competente auctoritate ecclesiastica. Porro, «Patres Cardinales, legati Sedis Apostolicae, Episcopi etiam titulares, Abbates vel Praelati *nullius*, supremi religionum iuris pontificii Superiores. Officiales maiores Romanae Curiae,

*) Cfr. S/h. /n»r. ('*lirai*. (1021). 23. Cfr. etliiin Cocchl, in van. 120; Maroto. /»«(. *Iurit can.*, η. vñò (contra *Il Monitore*, XXIII, p. 50fl; XXIV, p. I. ubi contenditur clericum vel ex hin· communi non tamquam tortem citari poasc).

*) Can. 2311 Ita sonat: «SI quis contra praescriptum can. 120 rumun fuerit ad indicem Inicum trahere aliquem ex S. II. E. *Cardinalibus* vel Legatis Sedis Apoatollcac. vel *Officialibus maidribus Humanae Curiar* ob negotia nd eorum munus pertinent In, vel *Ordinarium proprium*, contrahit IpM» facto EXCOMMUNICATIONEM Sedi A|xwtoll<ae speciali modo reservatam; «I *alium Episcopum* etiam men* titolarem. aut JWxiirm vel Praelatum *nullius*, vel aliquem ex *matoribus* religionum Iuris pontificii *Superioribus*, EXCOMMUNICATIONEM latae «ententlac Sedi Apostolicae BIMTLICITHK reservatam; demum «i· non obtenta ab Ordinario loci licentIn, *aliam personam* privilegio fori fracntvm, clericus quidem Incurrit Ip«o facto In *suspensionem* ab otllelo reservatam Ordinario, lalcun autem congruis poonla pro gravitate culpae a proprio Ordinario puniatur». (Xr. infra tum. II. n. 10Ô0, 1003. 1083. Illr tantum nota delictum *perfectum* esse debere (can. 2228) Idroque poenis praedicti* locum non vhhc quando clericus quacumque do causa reapse coram Iudice non comparait.

Caput II.

kj>u> i o A .

PsJ5e*ei" j u .

OFFICIA ADVOCATORUM ET PROCURATORUM

1236. — Advocatus est, qui causam clientis sui in iudicio defendit. Procurator causae dicitur, qui litigantium vices coram tribunali obit ').

Principia. I. Prima Advocati obligatio est habere *scientium iuris* convenientem; nam officium aliquod suscipientem oportet praeditum esse doctrina, quae ad ipsum rite obeundum postulatur.

II. Secundum eius officium est servare *profritatem*, ut nimirum: 1° perscrutetur diligenter iustitiam causae, antequam eam defendendam suscipiat, et si (pia iniusta sit, aut penitus desperata, aut etiam improbabilis, eiusdem patrocinium non suscipiat; atque idcirco spem victoriae et periculum amissionis clienti suo sincere indicet; 2° causam iustam malis artibus non defendat, litemque studiose non profrafiat; 3° nomlisi iustam mercedem exigat, lege vel consuetudine taxatam, habita ratione laboris, scientiae suae, atque difficultatis causae.

III. Tertium denique Advocati officium est *diligentiam* adhibere in causa defendenda; siquidem ob stipendium, quod percipit, iustitia tenetur ad studium et diligentiam pro qualitate causae adhibendam, ut litem obtineat.

IV. Advocatus, (pii scienter aut ex culpabili ignorantia patrocinatur causae iniustae; vel (pii ob ignorantiam, malitiam, negligentiam, aliamve culpam propriam, causa cecidit; vel impensas ultra modum prodegit; aut quovis modo damna iniuste intulit, graviter peccat, et tenetur damna rependere parti laesae.

Quae de Advocatis dicta sunt, generatim ad Procuratores quoque pertinent.

1237. — Resolutiones. 1^a Advocatus peccat contra iustitiam *erga clientem suum*, si lucri capiendi gratia diu protrahat litem, quae poterat

b Hodie in compluribus n-gionibu» Procurator etiam vocatur» qui nomine Gubernii defendit caumm legi» Ct ordini» publici. Imprimi.** id bxnin bnlwt in eauete criminalibu», in qulbu» agit contra nccWMitum. Idcirco membrum eet *Ministerii publici*, i. e, collegii eorum, quibu» tuitio publici ordini* tnulita eat. ('fr. /i. 1239 «ub II.

citius expediri; si adversario revelet arcana et merita sibi creditae causae aut, iis cognitis, ad alteram partem transseant; si causam iustam semel susceptam, cliente legitime invito, deserat¹». 226).

2° Peccat *erga partem adversam*, si fallaciis, fraudibus, falsis allegationibus, causam clientis sui defendat, etiamsi haec justissima sit: ad restitutionem tamen tunc non tenetur. Item si convitiis aliisque iniuriis jurgatur; si, sciens iniustam esse clientis sui causam, adversarium disponat contra iransaeCionem; tunc, ad restitutionem obligatur (n. 226).

3° In delinquendi necessitatem sese coniicit Advocatus, qui plures causas suscipit quam expedire valeat (n. 226).

4° Non potest a Confessorio absolvi, qui paratus est quasvis causas defendendas suscipere (n. 223, *sub* 7).

5° Tonertr-fii-post acquisitam in progressu notitiam iniustae causae, cui patrocinatur, non statim clientem moneat, ac desistat (n. 223, *sub* 6).

6° Advocatus si obtineat sententiam pro causa iniusta clientis sui, tenetur alteri parti non modo litis aestimationem, sed etiam expensas restituere. Si vero cliens suus causam iniustam habens condemnetur, quem prius de iniustitia non monuit, tenetur huic solum expensas resarcire; at, si monuit prius, et ille nihilominus litem non omisit, ad nihil tenetur; quia scienti et volenti non fit iniuria (n. 223, *sub* 1).

7° Non peccat, si in causa manifeste iusta adversarium decipiat, dummodo nulla utatur falsitate, v. g. falsa allegando (n. 226, 6°).

1238. — Quaestiones. Qu a e r . 1° An possit Advocatus defendendam suscipere causam MINUS PROBABLEM.

Resp. 1° Causam rei, concedunt omnes. Quinimo in causis criminalibus reum semper defendere potest, mediis tamen iustis, etiamsi de reus non tenetur ad poenam, nisi convictus. —

2° Causam actoris nonnulli negant; sed probabilius et communius affirmant, modo vere probabilis existat, et prudens sit spes victoriae, moneatque clientem de minori probabilitate; tum quia opinio minus probabilis ope studii potest probabilior, imo certa evadere: tum quia opinio, quae Advocato minus probabilis apparet, potest Indici probabilior videri (n. 220, 222; 11. A., n. 70).

Qu a e r . 2° Quid poyt Advocatus erigere, si postquam de mercede conventum est, cliens vksfaixt causam inceptam.

Resp. totam mercedem exigere, si per ipsum non stet quominus litem prosequatur, haud secus ac operam suam pro mercede locans hanc exigere potest, si per conductorem stet quod opera non compleatur. Hoc tamen intelligendum, si nulla supervenerit iusta litem deserendi causa; haec enim conditio semper apposita intelligitur in conventionem facta (n. 225).

Quaer. 3° *An liceat Advocato pacisci de quota litis, aut de palmario.*

Resp. Negat., neque de *quota litis*, i. e. de certa rei litigiosae parte sibi solvenda, si vicerit: neque de *palmario*, i. e. de extraordinario aliquo praemio ultra salarium, in eventu palmae; quia eiusmodi paeta censentur Advocatum ad dolos et fraudes adhibendas invitare, ut victoriam consequatur. Attamen, si quota litis iustam mercedem non excederet, et dolus ac fraus abessent, ab iniustitia excusaretur (». 224; II. A., n. 71) ').

Haec dicta sunt de *pacto*: nam. si palmarium vel quota litis omnino spontanee ipsi oblata fuerit, per se non peccat eam acceptando.

Quaer. 4° *An Advocatus aliquando teneatur gratis patrocinari pauperibus.*

Rcsp. Affirm., nimirum: 1° constitutis in extrema necessitate; idque etiam cum gravi incommodo suo; 2° in gravi necessitate; sed non cum gravi incommodo; 3° in communi necessitate sufficit quod eis ex superlino temporis et facultatum aliquid largiatur (w. 221; II. A., n. 69).

Quaer. 5° *An liceat Advocato contra Clericum causam dicere coram Indice laico.*

Resp. Generatim non licet sine auctoritatis ecclesiasticae licentia nisi in casibus supra n. 1234, exceptis.

Ca p u t III.

OBLIGATIONES ACCUSATORIS

1239. — *Accusatio* est »« ctiBimU-ild CUUWC-tentem Indicem publiicat¹ vindictae~causa, cum onere probandi delictum *).

Denuntiatio iudicialis est simplex delatio criminis et criminosi ad indicem, ut is judicialiter procedat contra delinquentem. Differt itaque ab *accusatione in eo*, quod denunciator ad criminis probatione non adstringatur, et solemnitas nulla postuletur.

Principia. I. *Ministri iudicialcs et custodes* ex officio *tenentur crimina accusare vel denuntiare*, in quantum nempe conducit ad commune vel privatum damnum avertendum. Kalio est, quia ad hunc finem a Republie» vel a dominis constituti sunt, et stipendium accipiunt (n. 236).

¹ Iura can. huhiHinmll partum vetatur et nullum declaratur (can. 1165).

² In caiiklh riri/fôl/M, Illo <iul nitori litem movet, *actor* appellatur.

Excusandi tamen sunt, si in re levi subinde dissimulant, e. g. cum paupere in levi furto; quia non tenentur tam districte officio suo fungi.

II. *Quilibet tenetur denuntiare crimina, quae vergunt in praeiudicium Reipublicae, vel in grave damnum proximi INNOCENTIS.* Ratio est lex eharitatis. Unde, ubi agitur dumtaxat de damno privato, grave incommodum excusat (n. 236).

Notandum superest: 1° Accusatio proprie dicta, a privatis hominibus facta, hodie in plerisque regionibus abrogata est, illudque officium solis Procuratoribus Gubernii demandatum est; privati possunt tantum delicta denuntiare ministris publicis politiae.

2° Procuratores peccant contra justitiam, si ex gravi negligently praecipitatione, aut odio, innocentem accusant.

Item quando in causae prosecutione innocentiam accusati agnoscunt, tenentur ab incepta accusatione desistere.

Caput IV.

OBLIGATIONES TESTIUM

1240. — Principia. I. *Xenio tenetur* sponte se offerre ad testificandum, nisi quando eius testimonium necessarium est ad impediendum grave damnum Reipublicae vel alicuius tertii, quod aliter vitari non potest. Colligitur ex communi obligatione eharitatis. quae singulos obligat ad grave damnum alterius vitandum, si possint sine gravi nocumento proprio: verumtamen, ad vitandum grave damnum commune, tenetur quilibet grave damnum subire (n. 261).

11. *Quisquis ut testis legitime CITATUS est, TENETUR comparere, et ludici legitime interroganti FATERI VERITATEM.* Ratio, quia legitimo praecepto Indicis parendum est.

Index legitime interrogat, quando interrogat secundum praescriptum, quod facere censetur: 1° quando adest delicti sensus, si nempe adest unus testis oculatus sive auritus; item quando praecessit criminis fama, vel adsunt indicia manifesta; unde semiprobatio ordinarie aderit post coeptum indicium; 2° si ex delicto Reipublicae vel alicui tertio grave damnum impendet quod nonnisi per indicem impediri potest.

Excusatur autem testis ab obligatione testandi: 1° si sciat rem sub tide secreti, ut Consiliarius, Advocatus, Medicus; quia Index

nequit iuri naturae d^rmpire secundum quod servandum est secretum commissum :%noîm tamen revelatio necessaria non sit ad damnum commune vel grave damnum innocentis avertendum; quamvis in hoc ultimo casu aliqui dubitent, ubi agitur de secreto professionali (cfr. ». 1003, 1004, 1200, IIΓ). 2° Si sibi vel suis grave damnum timeat ex testimonio; nisi maius malum alienum, vel malum publicum praevaleat. 3° Si rem a personis tunc non dignis acceperit. 4° Si sciat reum immunem esse a culpa, propter ignorantiam, vel aliam causam (n. 264-268).

In hisce casibus testis, etiam post iuramentum, licite utitur restrictione mentali: prudenter tamen procedat, ne scandalum praebeat et puniatur.

Advertendum denique, Clericum, qui contra ius particulare sine venia ecclesiastica in indicium laicum vocatur, illegitime a Indice civili interrogari: idemque dicendum est de teste, qui citatus est adversus Clericum qui tamquam reus convenitur a indice civili contra privilegium fori. Recole dicta n. 1219. Cfr. etiam can. 120, § 3.

III. *Testis, qui scienter dicit falsum, graviter peccat, et, si hac ratione causa efficax fuerit damni iniusti, tenetur ad eius imputationem vel reparationem.* Unde tenetur cum pari damno suo, falsum testimonium revocare; etiam cum periculo vitae si sententiae capitalis causa fuerit, fructusque ex revocatione sperari possit (». 269). Recole dicta n. 812, sub d.

1-t

/

1241. — Quaestiones. Quaer. 1° .1» *testis qui bona fide testificatus est falsum, teneatur testimonium suum revocare.*

Resp. Tenetur si ex eius testimonio damnum injustum sequatur alteri, ex^Axdractatione vero fructus speretur^sine timore gravis damni proprii. Quod si tunc omittat, obligatur ad restitutionem, Ratio, quia unusquisque tenetur ex iustitia, non solum non inferre scienter damnum alteri, verum etiam, quantum commode poterit, procurare ne ex actione sua damnum alterius sequatur. Ita Ltigo, *Dc iust., disp.* 39, ». 24, 27 cum communi. Recole dicta ». 766, q. 1.

QUAER. 2° .4» *peccet contra iustitiam testis, qui subterfugit ne citetur a iudice.*

Resp, Negat., quia, si quod ius nascatur alteri ad eius testimonium, id oritur ex praecepto Indicis; praeceptum autem, sicut lex. non obligat quamdiu non intimatur. Rotest tamen contra cbaritatem peccare, si testimonium eius necessarium sit ad aliquod grave damnum avertendum (n. 270).

Quaer. 3° .1« *vero peccet contra iustitiam testis, qui, postquam citatus est, fugit, ne comparcat.*

Rcsp. Aliqui affirmant: sed communius et probabilius negatur: quia — ex citatione Indicis oritur quidem obligatio obedientiae, non autem in-

\

stitiae. cum nequeat Respublica ad actiones personales obligare ex iustitia (n. 290).

Quaer. 1°. 4» contra iustitiam peccet testis, qui legitime interrogatus in Indice, veritatem occultat.

Quaestio non est de eo, qui *positive* falsum testatur, sed de eo. «pii *negative* se habet respondendo se nescire, dum revera scit. Quocirca:

Resp. Plures affirmant, ob officium testis sibi impositum, sicut Index tenetur ex officio sententiam ferre pro veritate. Verum alii probabiliter negant: quia Index quidem tenetur ex officio assumpto, et consequenter ex quasi-contractu cum Republica inito, testis vero non tenetur nisi ex praecepto Indicis, aut ex iuramento praestito, unde tacendo veritatem peccat contra obedientiam, vel etiam contra religionem, sed non contra iustitiam.

In hoc dubio tamen, ex praecepto Indicis quisque tenetur ex iustitia proferre scripturam vel instrumenta^{*)} ad causam pertinentia; quia, cum sint res externae, Respublica potest de illis disponere, sicut de aliis bonis civium, (quando oportet ad ius illorum tuendum (n. 270).

Caput V.

OBLIGATIONES BEATI

1242. — Reus vocatur is, cui lis movetur, vel qui de crimine accusatur.

Principium. *Reus legitime, et serrato iuris ordinis a Indice, TENETUR iurare veritatem, a se agatur de delicto ab ipso commissio. Ratio asserti generalis est quia quilibet tenetur obedire Superiori legitimo, iuste praecipienti; indeque in casu ius Indicis veritatem exigendi nequit simul stare cum iure rei eam negandi. Accedit, quod frustraneum foret ius interrogandi in Indice, nisi in interrogato esset obligatio respondendi et veritatem fatendi (n. 271).*

Ratio *exceptionis* est tantum nec iura moderna nec ius canonicum post Codicem obligationem fidei iuramentum proprium imponunt. Hinc etiam facile restrictio late mentalis habetur, (pium ex adjunctis intelligi possit sensum negationis esse: nego delictum quatenus a me confitendum.

In specie in iure civili hodierno in causa mixta indices reum tantum interrogant ut responsa pugnantia ex eo eliciant, et hac ratione reus vincatur

*) Instrumentum nuncupatur scriptum ad prolationem factum. ut nempe fidem tenet In indicio.

k atque in criminis confessionem adducatur. Unde Confessarius «mu urgere non debet ut erimen fateatur. — Ius autem canonicum diserte statuit: «Indici legitime interroganti partes respondere tenentur et fateri veritatem, *nixi agatur de delicto ab ipxix commisso*» (can. 1743, § 1. Cfr. etiam can. 1947; et intra tom. II, n. 428 ubi patet indicem in causa sollicitationis tantum *exhortari* reum ad delictum confitendum). — Nec obstat can. 1640 ubi dicitur: «reiw legitimo conventus respondere debet». Sensus enim est quod sesc per se vel per alium *sistere* debeat
 ^ ^ .;rr. :c indici legitime eum convenienti negando actoris petitionem vel excipiendo x); do interrogatione vero indicis ibi non est sermo; cactorum illegitime index procederet si conveniendo praetenderet exigere confessionem delicti 2).

Iure romano et iure canonico ante Codicem iudici legitimo interroganti per se delictum proprium fatendum erat. Ut autem Index reum legitime interrogaret, requirebatur ut vel semiprobatio praecessisset vel grave damnum immineret.
 a al: *B** Dicitur *per se*; excusabant enim reum: 1° si Index interrogat ex falsa praesumptione delicti, puta si reus factum sino culpa patrassot, v. g. homicidium ob iustam sui defensionem (n. 27.3). 2° Ex probabili sententia quoquo, si de poena gravissima agatur, spes sit eam evadendi, ot non immineat gravo damnum commune; quia inhumanum videtur, ut, qui convinci non potest, debeat contra seipsum deponere ad gravissimam poenam subeundam (n. 274; *lib. 3, n. 156*).
 far

In re civili autem, puta si reus sciat debitum suum nondum esse solutum, tenetur aliunde, etiam non interrogatus, satisfacere creditori.

1243. — Quaestiones. I. De defensione sua. Quaer. 1° *Anjmssit reus ad sui defensionem revelare CRIMINA OCCULTA testium, ad enervantium eorum testimonium.*

Resp. Affirm., dummodo: 1° crimina illa sint vera, reusque illa probare possit; 2° alias ipse grave damnum sit passurus; et 3° id absolute necessarium sit ad innocentiae suae defensionem. Ratio, quia tunc terminos iustae defensionis non excedit. Recole dicta n. 1017 (n. 277).

Quaer. 2° *An reus convictus teneatur interrogatus criminis sui COMPLICES revelare.*

Hesp. Tenetur, si contra eos stent indicia, aut testimonia, vel infamia, et reticentia cederet in grave damnum commune (h. 278).

Quaer. 3° *An liceat reo innocenti fugere, aut positive resistere.*

Rcsd, Potest fugere et positive resistere, v. g. satellites pellendo, eis comminando, e manibus eorum se excutiendo. Non potest autem YUn inferre vulnerando, occidendo; ob periculum einsmodi licentiae. Quocirca ab Alexandro VII proscripta est prop. 18: «Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam indicem, a quo iniqua certe imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare» (n. 279, 281).

1244. — II. De fuga eius. Quaer. 1° *11» liceat reo vcre 80NTTFUGERE ear carcere.*

Rcsp, Dist, Affirm., turn ante turn post sententiam, si career ei assi-

1) Cfr. Bint, L A. r.; Vomiersrh. Oj iim -Wor., II, n. 695.

) Cfr. Nuvnl, I *Procrseibus*. In run. 1646.

gnatus est *in custodiam* tantum.; quia utitur iure naturali vitandi grave damnum, quod sibi imminet.

Neaal., si career iam per sententiam ei assignatus est *in poenami* quia in executione sententiae iustae tenetur reus obedire. Excipiunt tamen aliqui, si victus necessarius non daretur, vel si career esset nimis tristis; quia nimis durum videtur obligare aliquem ad se non liberandum a poena valde dura, cum potest sine vi et resistentia se eripere (*n.* 280).

QUAER. 2° An *liceat reo* EFFRINGERE CARCEREM.

Resp. Cui licita est fuga, licet etiam remove impedimenta ad fugam
(*n.* 282). *tz* *tz*

Quaer. 3° *Quid, si damnum inde obveniat* custodibus *carccris*.

Resp. Potest reus id permittere; quia utitur iure suo, et damnum istud per accidens evenit.

Notandum porro, illicitum reo esse carens custodem corrumpere pecunia; quia actio custodis esset intrinsece mala, cum peccaret contra officium suum (*n.* 282).

1245. — III. De fraude in lite civili. Quaeritur nempe: *Quid dicendum* o, <nii in causa civili, ad ius suum CERTUM obtinendum, supposiilia

liesp. Committeret quidem illicitam fraudem; at, cum causa eius iusta est, non peccaret contra iustitiam.

Dictum est in quaestione: *ius certum*; quia, si aliqua ex parte incertum esset, v. g. ex testamento informi, fraus procul dubio contra iustitiam foret, et obligaret ad restitutionem pro rata spei; cum tunc medio iniusto ius incertum certum reddidisset.

Caput VI.

OFFICIA APPARITORUM

1246. — Apparitores seu nuntii judiciales sunt, qui iussu iudi< is in ius vocant, mandata judicialia perferunt ad partes, et actus iudiciarios exsequuntur. Unde etiam ad solvenda debita cogunt, cumque ad finem, interposito indicis mandato, bona debitorum divendunt. Debent habere muneris sui *scientiam, fidelitatem et humanitatem* in eiusdem executione.

Porro: 1° Peccant contra fidelitatem et iustitiam, 'si fidem pro pecunia aut favore prodant in damnum creditoris, efficiendo v. g. ut creditor solutionem accipere nequeatj^si mandata insto tempore non deterant? ita ut aut actor aut reus ex dilatione vel acceleratione causae damnum

patiat; si excedant mandatum indicis aut statuta legis in bonis privatorum capiendis. Asi in iis vendendis pretium iustum non servant, aut partem pretii sibi retineant. Asi mercedem iusto maiorem exigant (Gury, *toni.* 2, m. 16).

2° Peccant contra humanitatem, si durius agant erga miseros homines angustiis pressos, iisque omnes favores non concedant, quos lex ipsa illis servat. fmo. si asperitate aut minis munera extorquerent ne durius agant, peccant etiam contra iustitiam (Lehmkuhl, w. 986).

3° Quaeritur porro, an apparitor, si mittatur ad plures executiones faciendas, possit a singulis debitoribus integrum stipendium exigere. Quocirca distinguere oportet. Si taxatum ei sit salarium pro opere diurno, non potest; si vero commissiones essent disparatae, et pro singulis stipendium assignatum sit, potest pro singulis stipendium exigere (H. A., n. 68).

Ca p u t VII.

<*ivΛΓ-

<4.*,

G-vxr-

OFFICIA SECRETARII ET NOTARII

1247. — *Secretarius* sive *Scriba* est, qui ea, quae intra vel extra indicium dicuntur et fiunt, auctoritate publica conscribit, atque in acta congerit.

Aotarius seu *Tabellio* vocatur, qui conticii instrumenta publica, quae tum intra tum extra indicium fidem faciant. Ambo debent habere: per 7/a? eorum, quae muneris sui sunt propria diligentiam, ut officii sui partes accurate et integre impleant probitatem, ut secreta sibi commissi fideliter custodiant, nemini iniustum damnum inferant, atque iustum pretium servant. Quodsi iniusti damni culpabiliter causa exstiterint, ad eiusdem reparationem tenentur.

Sardariim peccat, si ex negligentia vel ex malitia aliquid conscribere omittat; si tabellas publicas sibi commissas adulteret, aut male custodiat; si debitas formalitates non observet; si testimonia non fideliter transcribat, augendo, imminuendo, vel invertendo si secretum prodat, puta sententiam nondum publicatam manifestando acta sine praescripto indicis partibus ostendendo, etc. (η. 220),

tfotariiu peccat, si instrmneufa non recte conficiat, sollemnitates necessarias ex incuria praetermittat; si conficiat instrumentum falsum, vel iniustum, vel invalidum: si in instrumentis falsa apponat; si voluntates contrahentium non describat fideliter, vel per ambiguas formulas litibus et injustitiis ansam praebeat; si partes non moneat de clausulis, quae eis nocere, aut de difficultatibus, quae inde nasci possint: si testamentum scribat hominis rationis usu destituti; si testes falsos admittat: si testi-

mollium aliquod necessarium clienti suo non exhibeat; si acta occultet, vel parti petenti apographum neget, vel ea aliis quam partibus communicet; si instrumentorum expeditionem differat ut pecuniam extorqueat; si acta et instrumenta negligenter custodiat cum periculo damni partium; si culpa sua eadem amittat: si quid in illis adulteret cum damno alterius; si secretum violet; si amanuensi aliquid committat eum erroris periculo; si ministris suis invigilare negligat. et propterea instrumenta perperam conficiantur; si subscribat instrumentis, sive ab aliis Notariis, sive a propriis ministris confectis, quin diligenter ea recognoverit. Item, si pretium ultra taxatum vel probatam consuetudinem exigit: si salarii adaugendi causa negotia pertractanda protrahat, paginas scripturae multiplicet: si pecunias apud se depositas dominis petentibus non restituat, sub vanis praetextibus, ut interea ipse exinde lucrum faciat, etc. («. 230; Gury, *loin.* 2, *n.* 21). Recole dicta ». 812, *sub d.*

1248. — Quaestio. *Quaestio moretur hoc loco, ay potarius ad restitutionem erga fiscum teneatur, si in conficendis instrumentis venditionis aut inventarii, postulantibus partibus, aut ipso insinuante, non rerum rei pretium inscribat, sed aliud minus, ut tributum solvendum imminuat.*

Itesp. (contra). Alii affirmant; quia cooperatur defraudationi tributorum, quod inique et iniuste fit a magistratu, cui Respublica confidit. Alii negant dummodo intimum saltem pretium referat. Alii tandem absolute negant, ob generalem consuetudinem, etiam proborum. Tta Gury, *op. cit.*

Resolutio mihi videtur ex eo dependere utrum partes ea defraudatione peccent contra iustitiam necne; quum enim Notarius ex officio non sit tributorum exactor, sed instrumentorum factor, catenas ipse peccat contra iustitiam, quatenus cooperatur iniustae defraudationi alterius.

Caput VIII.

OFFICIA MEDICORUM ET PHARMACOPOLARUM

1249. Officia utriusque. Tenentur sub gravi: 1° habere scientiam et peritiam sufficientem; 2° adhibere diligentiam proportionalem gravitati rei, quae ipsorum curae committitur; 3° iustum pretium servare. Si in hisce culpabiliter deficient, restitutioni damni, si secutum sit. obnoxii sunt. — Tenentur quoque ex charitate opem gratis ferre pauperibus in gravi infirmitate constitutis.

1250. — Officia medici in specie. I. Adhibere debet *remedia certiora et tutiora*; attamen, quando de saluto infirmi desperatur,

licet remedium adhibere periculosum, probabiliter profuturum et probabiliter nociturum; quia in illa rerum desperatione aliqua spes vitae praeponenda est periculo mortis accelerandae. Non licet vero, explorandi solum gratia prorsus incerta et incognita remedia applicare infirmis, etiam desperatis, cum periculo graviter nocendi; cfr. supra n. 567 d) (n. 291; lib. 1, 44, 45, 46).

II. Simul ut apparet mortis periculum, tenetur Medicus ex praecepto naturali charitatis infirmos *de Sacramentis suscipiendis monere*; potior siquidem est animarum quam corporum salus. Sed detestanda et graviter peccaminosa est multorum Medicorum praxis, qui infirmis blatiufimfrur usquedum omnino de vita desierant; unde evenit ut infirmi dictam monitionem tamquam certae mortis nuntium reformident, atque multi damnentur, qui aut inconfessi, aut male confessi decedunt (lib. 6, n. 664; *Prax. Conf.*, n. 57. Cfr. can. 865, 944).

Imo, etiam extra mortis periculum, medicus tenetur attendere ad patientis necessitatem spiritualem; quae si gravis est, puta quia aegrotus est in statu peccati mortalis, non licet ob bonum corporis aegrotum privare assistentia sacerdotis; et generatim in collisione boni spiritualis et corporalis aegrotantis, bonum spirituale, caeteris paribus, bono corporali praeponendum est; unde non licet ob *quodeis* incommodum aegroti, denegare Communionem ex devotione, Tn dubio, collatis consiliis, indicium decisivum sacerdoti relinquendum est*).

III. Tenetur medicus *serrare secretum* (etiam inter collegas suos) et quidem: 1° secretum *naturale* circa ea omnia quae etiam mere occasione exercitii muneris sui rescivit atque simul talis sunt naturae ut eorum revelatio aegroti aliisve iustae displicentiae vel damni causa esset; 2° secretum *commissum* circa ea omnia (pia *vi* officii adimpleti circa aegrotum aliosve rescivit. Cfr. supra ». 1003. Aliquando etiam accedit obligatio religionis ex iuramento vi legis civilis in ingressu muneris emisso.

Excusatur tamen medicus a servando secreto quoties causa proportionata illud revelandi habetur. Porro: 1° Causa talis esse potest *bonum commune*, ut si morbus contagiosus denuntiandus sit, ne tota Communitas periclitetur: non vero quaevis ratio boni communis est sufficiens, sed praeponderare debet isti bono communi quod invenitur in servando secreto medicorum. Unde medico nequaquam semper licitum est indici interroganti integram veritatem manifestare.

2° Non est causa sufficiens, si medicus interrogetur a *societate assecu-*

Cfr. *N.K.St.* (1917), />. 130-138.

rationis; excipe si medicus nomine ipsius societatis, assontiente assecu-
rando, examen instituerit.

3° Utrum umquam liceat, imo incumbat medico tradere secretum
ad avertendum *grave damnum innocentis*, auctares dissentiunt, prout
ratio boni communis ipsis hoc in casu pro custodia an potius pro revela-
tione secreti militare videtur. Plures a servando secreta excusant: pau-
ciores eius custodiam urgent; unde practice revelatio secreti licita, sed
non obligatoria esse videtur. Quare licitum esse videtur medico praeve-
nire sponsam de misens quas praevidit matrimonii contrahendi sequelis,
postquam frustra sponsum ad morbum suum sponsae detegendum vel
matrimonium non ineundum monuerit ‘).

1251. — Resolutiones. 1° Medicus peccat, si sine sufficienti peritia
gravem morbum curare tentet, aut occurrente morbo insolito, speciali
studio operam non impendat; si opportunis temporibus secundum varias
aegrotorum necessitates ipsos non visitet, et omnia remedia apta ad
morbum propellendum non adhibeat: si non sinat alios Medicos, ubi opus
est advocare; si curationem lucri causa protrahat; visitationes, dum pro
singulis salarium exigit, inutiliter multiplicet, vel si nimium pretium
exigat; si ad favendum Pharmacopolis amicis, pharmaea superflua prae-
scribat; si quid legi divinae contrarium suadeat, v. g. pollutionem, onan-
ismum, abortum; si abortum ipse procuret; si divulget aegritudines,
quae aegroto possint infamiam adducere; si pauperum curam negligat,
cum stipendium pro ea accipit, vel sine stipendio, cum pauperes sunt in
gravi necessitate; si sine legitima causa a praecepto abstinentiae et ieiunii
solvat (n. 291).

2° *Pharmacopola* peccat, si sine peritia et diligentia medicamenta
conficiat: si contra Medici praescriptum unum pro alio pharmacum por-
rigat, nisi aequè bonum et non carius sit; si medicamenta evanida vel
inutilia praebeat; si res periculosas, puta venena, sine praecautione aut
sine Medici praescriptio vendat; si praegnantibus remedia ad abortum
procurandum praestet; si arcanum, ubi opus est, non servet; si pauperibus
in gravi infirmitate constitutis gratis non succurrat (n. 291).

) Cfr. Gfmicot, I, n. 432; Ca. conar., I. aut. 217. De totft hac materia cfr. Ueukers. *Hrl
Hrrocpsgehrin van den (ScnzMhrer; ntqucShidiin* (1916). 85. p. 171 *gq.*; (1017). 87, p. 24, 137. 650;
Cahier IMinute* (1050) η. 3: Pnyen, *Déontologie médicale*, y, 570-657. Vide supra η. 1001.

Caput IX.

OBLIGATIONES ARTIFICUM ET OPIIFICUM

1252. — Generatim tenentur: 1° opem sibi commissam conficere integra, sine vitiis noxiis; 2° tempus operando impigre insumere; 3° iustum servare pretium.

Speciatim contra iustitiam peccant: 1° Fabri aurarii et argentarii, qui aurum et argentum adulterant, inter vacua plumbum infundunt, gemmas infra iustum pretium ab ignorantibus emunt, aut factitias pro naturalibus vendunt.

2° Pannifici et lanifici, qui vilem lanam bonae immiscent, tantique vendunt, quanti si tota materia foret eiusdem qualitatis; qui initium et finem voluminis panni ex lana multo meliori texunt; qui fucatis coloribus utuntur. Mercatores pannarii, qui decepti pannos emendo, vendendo alios pariter decipiunt.

3° Molitores, qui grana submutant, aut eis res viles, uti fabas, commiscent. ad augendum pondus et copiam; qui pro salario detinent de frumento vel farina ultra praxim timoratorum.

4° Pistores, qui farinam triticeam alia farina ex secale, hordeo, fabis, etc. malitiose adulterant; qui panum pondus fraudulenter imminuunt.

5° Laniones, qui insalubres aut corruptas carnes vendunt, e. g. in farciminibus, aut deteriorem qualitatem pro meliori tradunt.

6° Sartores et sutores, (pii panno aut corio corrupto vel adusto utuntur; qui plus materiae exigunt quam ad opus sit necessarium, ut residuum sibi retineant.

7° Typographi, qui exemplaria maiori in numero, quo conventum est, excudunt et sibi ea retinent; qui adulterinas editiones faciunt contra ius alterius privilegiât!; qui papyrum non adhibent eiusdem qualitatis ac promiserant, etc. ftenî peccant, si libros prohibitos imprimant aut vendant. Ita Gury, n. 37; S. Alt, ». 291.

	<i>Pag.</i>
PRAEFATIO AD XVII EDITIONEM.....	VII
Materiae praecipuae inde ab obitu auctoris (anno 1915) operi superadditae	vn
.Materiae praecipuae inde ab obitu auctoris novo vel ampliori modo propositae.....	vn
Pr o o e m i u m A u c t o r i s	xi
In t r o d u c t i o i n T h e o l o g i a m M o r a l e m.....	xv
§ 1. N a t u n i T h e o l o g i a e M o r a l i s.....	xv
§ II. D i v i s i o T h e o l o g i a e M o r a l i s.....	xviii
§ III. M e t h o d u s T h e o l o g i a e M o r a l i s.....	xx
C o n s p e c t u s H i s t o r i c u s	xxm
Epocha Prima: P a t r i s t i c a p o s i t i v a	xxrv
Periodus I: Primae evolutionis	xxiv
Periodus II: Aurea.....	xxv
Epocha Secunda: S c h o l a s t i c a - S y s t e m a t i c a	xxvm
Periodus I: Praescholastica.....	xxix
PeriodusII: Initium Scholasticae.....	xxx
Periodus III: Aurea 	xxxi
Periodus IV: Decadentiae.....	xxxili
Epocha Tertia: C a s u i s t i c a	xxxiv
Periodus I: Aurea.....	xxxv
Periodus II: Decadentiae.....	xxxvu
Periodus III: Renovationis modernae.....	xu
E l e n c h u s B i b l i o g r a p h i c u s	xnn
A b b r e v i a t i o n e s i n a l l e g a t i o n i b u s	1

LIBER PRIMUS
DE PRINCIPIIS GENERALIBUS

TRACTATUS I.

De ultimo fine vitae humanae.

Caput I.	De habitudine activitatis humanae ad finem .	3
Caput II.	De exsistentia finis ultimi humanae vitae	6
Caput III.	De beatitudine ut est ultimus finis humanae vitae	8
Art. 1.	De beatitudine obiectiva.....	9
Art. 2.	De beatitudine formali.....	11
Art. 3.	De requisitis ad beatitudinem	11
Caput IV.	De Deo ut est finis ultimus humanae vitae - - - -	15
	Scholion: De gloria Dei, ut est finis ultimus humanae vitae.....	19
Caput V.	De consecutione finis ultimi	21
Art. 1.	De fine ultimi	21
Art. 2.	De modo ad finem ultimum persequendum..	23
Art. 3.	De iis quibus homo avertitur a fine ultimo consequendo	25
Caput VI.	De erroneis circa finem vitae humanae doctrinis.	27

TRACTATUS II.

De actibus humanis.

Caput I.	De natura actus humani in genere.....	29
Caput II.	De actibus humanis psychologicè CONSIDERATIS	32
Art. 1.	De voluntario in genere	32
§ I.	Voluntarii notio et divisiones.....	32
§ II.	Voluntarium in causa	37
Art. 2.	De libero.....	39
Art. 3.	De involuntario	II
§ I.	Notio involuntarii	II
§ II.	Causae involuntarii	12

		Pag.
	Punct. 1. Causae proximae involuntarii.....	42
	1. Vis bou violentia.....	42
	2. Metue.....	41
	3. Concupiscentia.....	45
	4. Ignorantia.....	46
	Punct. II. Causae quae aliquando remote concurrunt ad producendum involuntarium.....	49
Caput III.	De actibus humanis moraliter consideratis . . .	57
Art. 1.	Natura et species moralitatis.....	57
Art. 2.	Principia moralitatis.....	64
i	I. Obiectum.....	61
i	II. Circumstantiae.....	66
i	III. Finis.....	72

TRACTATUS III.

De conscientia.

Caput I.	Conscientia in genere.....	75
Caput II.	Conscientia vera et erronea.....	77
Art. 1	Conscientia vora.....	77
Art. 2	Conscientia erronea.....	79
Art. 3	Conscientia perplexa.....	81
Art. 4	Conscientia scrupulosa.....	81
Art. 6	Conscientia laxa.....	86
Caput III.	Conscientia certa et dubia.....	86
Art. 1	Conscientia certa.....	86
Art. 2	Conscientia dubia.....	90
	I. Incllicacia conscientiae dubiae ad dirigendas actiones	90
	II. Principia reflexa quibus conscientia dubia deponitur .	92
	1. Principia pro dubiis iuris.....	92
	2. Principia pro dubiis facti.....	95
Caput IV.	De usu opinionis probabilis.....	97
Art. 1	De usu opinionis probabilis in genere.....	97
	I. Probabilitatis natura ot efficacia.....	97
	II. Regulae ad dijudicandam probabilitatem opinionum .	101
	Scholion: De probabilitate opinionum S. Alfonsi . . .	103
Ari. 2.	Do usu opinionis probabilis in concursu tutioris seu de systemate morali.....	106
	I. Materia systemati subiecta.....	106
	II. Varia systemata moralia.....	109

§ HI. Demonstratio systematis S. Alfonsi..... 110
Prop. I. In dubio stricto de existentia seu promulgatione LEGIS NULLA HABETUR LEGIS OBLIGATION110
Scholion: An liceat opiniones oppositas simul sequi circa idem obiectum.....115
Prop. II. In dubio stricto de legis certae cessatione SERVANDA EST LEX.....115
Prop. III. Non licet sequi opinionem minus probabilem PRO LIBERTATE, RELICTA NOTABILITER SEU CERTO PROBABILIORI PRO LEGE..... 119
Scholion: Confirmatio totius systematis simul - - - 128
§ IV. Confutatio aliorum systematum.....129
Scholion: Circa usum opinionum probabilium a parte confessarii..... 131

TRACTATUS IV.

De legibus.

Caput I. Notio et divisio legis in genere.....133
Caput II. De lege divina13G
Art. 1. De lege aeterna..... 13G
Art. 2. De lege naturali..... 137
Art. 3. De lege divina positiva.....143
Caput III. Legum humanarumlatio1-1G
Art. 1. Potestas ferendi leges..... 140
Art. 2. Materia legis.....
Art. 3. Legis promulgatio..... 150
Art. 4. Legis acceptatio.....151
Caput IV. Subiectum legis humanae.....153
Art. 1. Subiectum legis generatim..... 153
Art. 2. Subiectum legis ecclesiasticae..... 154
§ 1. Subiectum legis ecclesiastica© in genere.....154
§ II. Subiectum logum generalium et particularium in specio. 157
Scholion: De legibus quibus subiiciuntur Orientales . . 1(J<)
Art. 3. Subiectum legis civilis.....1G1
Caput V. Obligatio legis humanae163
Art. 1. Natura obligationis legis..... 1G3
§ I. Obligatio legis generatim..... 193
§ II. Obligatio legis poenalis 166
§ III. Obligatio legis irritantis..... 170
§ IV. Obligatio legis fundatae in praesumptione..... 173
Art. 2. Modus adimplendi legem..... 171

Caput VI.	Interpretatio legis	P(ψ. 100
Art. 1.	Interpretatio simplex.....	17-
Art. 2.	Epikeia.....	jgQ
CAPUT \ II.	Causae legis obligatione solventes \ parte subditi	182
Art. 1.	Causae extrahentes.....	i(§»
Art. 2.	Causae excusantes.....	
§ I.	Ignorantia.....	
§ II.	Impotentia	
Caput VIII.	Dispensatio legis.....	187
Art. 1.	Natura dispensationis.....	187
Art. 2.	Potestas dispensandi.....	189
§ I.	Natura potestatis dispensandi.....	189
§ II.	Quis eam habeat.....	191
§ III.	Circa quos exerceri possit.....	193
Art. 3.	Causae dispensationis.....	193
Art. 1.	Concessio dispensationis.....	196
Art. 5.	Cessatio dispensationis.....	199
Caput IX.	Cessatio legis.....	201
Art. 1.	Cessatio legis per cessationem finis legis.....	201
Art. 2.	Abrogatio legis.....	202
Caput X.	De consuetudine	203
Art. 1.	Notio consuetudinis.....	203
Art. 2.	Conditiones consuetudinis.....	201
Art. 3.	Effectus consuetudinis.....	206
Art. 4.	Cessatio consuetudinis.....	206
Caput XI.	De privilegiis.....	208
Art. 1.	Notio privilegii.....	208
Art. 2.	Acquisitio privilegii.....	209
Art. 3.	Interpretatio privilegii.....	211
Art. 1.	Usus privilegii	211
Art. 5.	Cessatio privilegii.....	212
§ I.	Per revocationem Superioris.....	212
§ II.	Renuntiatio privilegiarii.....	214
§ III.	Cessatio indirecta.....	214

TRACTATUS V.

De peccatis.

Caput I.	Notio peccati.....	218
Caput II.	Distinctio peccatorum.....	219
Art. I.	Distinctio specifica.....	219

Art. 2. **Distinctio numerica**.....22]

 § I. Ex pluralitate actuum..... 221

 § II. Ex pluralitate obiectorum.....224

Art. 3. **Comparatio peccatorum inter se**..... 226

Caput **III.** **Peccatum mortale et veniale**.....228

 Art. 1. **Utriusque notio**.....228

 Art. 2. **Conditiones ad utrumque requisitae**..... 230

 Art. 3. **Quomodo peccatum mortale evadit veniale, et vice versa** 234

Caput **IV.** **Peccatum commissionis et omissionis**..... 236

Caput **V.** **Peccata interna**237

 Art. 1. **Peccata interna generatim**..... 237

 Art. 2. **Desiderium malum**.....238

 Art. 3. **Gaudium**.....240

 Art. 4. **Delectatio morosa**.....241

Caput **VI.** **Peccata capitalia** 243

 Art. 1. **Superbia**.....243

 Art. 2. **Avaritia**..... 244

 Art. 3. **Luxuria** 245

 Art. 4. **Gula**..... 245

 § I. **Gula generatim**.....245

 § II. **Ebrietas**.....247

Seholion: I. De usu chloroformii, aliorumve narcoticorum 250

Seholion: II. De usu morphii, opii, cocaini, etc. . . . 251

 Art. 5. **Tra** 252

 Art. 6. **Invidia**.....253

 Art. 7. **Acedia**.....254

TRACTATUS VI.

De virtutibus.

Caput **I.** **De virtutibus in genere**.....255

 Art. 1. **Notio et divisio virtutis**.....255

 Art. 2. **Virtutes acquisitae**.....257

 § I. **Virtutes acquisitae ingenere**.....257

 § II. **Virtutes intellectuales**..... 258

 § III. **Virtutes morales**..... 259

 Art. 3. **Virtutes infusae**.....202

	<i>Png.</i>
Caput II. De virtutibus cardinalibus.....	267
Art. 1. Virtutes cardinales in genere.....	267
Art. 2. Prudentia.....	268
Art. 3. Iustitia.....	271
§ I. Iustitia in ipsa.....	271
§ II. Virtutes definientes a parte aequalitatis.....	275
§ III. Virtutes deficientes a parte debiti.....	276
Art. 4. Fortitudo.....	277
Art. 5. Temperantia	279
Caput III. De donis Spiritus Sancti.....	281

LIBER SECUNDUS

DE PRAECEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM

TRACTATUS I.

De fide.

Caput I. Notio fidei.....	287
Caput II. Praecepta fidei.....	288
Art. 1. Praeceptum explicite cognoscendi et credendi res fidei	289
Art. 2. Praeceptum eliciendi actum fidei.....	294
Art. 3. Praeceptum confitendi fidem.....	295
§ I. Praeceptum divinum	295
§ II. Praeceptum ecclesiasticum.....	301
Caput III. Peccata contra fidem.....	305
Art. 1. Infidelitas	305
Art. 2. Haeresis.....	306
§ I. Peccatum haereseos.....	306
§ II. Poenae haereseos.....	310
Caput IV. Pericula fidei.....	312
Art. 1. Consuetudo cum haereticis et incredulis.....	312
Art. 2. Frequentatio scholarum acatholicarum.....	315

TRACTATUS II.

De spe.

Caput I.	Natura spei.....	319
Caput II.	Pbaecepta spei321
Caput III.	Peccata contra spem .	.322
	Art. 1. Desperatio.....	322
	Art. 2. Praesumptio	321

TRACTATUS HI.

De charitate.

Caput	Notio UHARITATIS.....	327
Caput II.	Praeceptum charitatis Dei	328
Caput III.	Praeceptum charitatis proximi	332
Art.	Dilectio proximi generatim	332
Art. :	Dilectio inimicorum.....	333
	I. Condonatio iniuriarii - - - -	333
	II. Modus diligendi inimicum .	331
	III. Reconciliatio cum inimico	336
Caput IV.	Ordo servandus in charitate proximi	337
Art. 1.	Ordo elnmlaii» inter diligentem et prosimnm	337
Art. 2.	charitatis inter varios proximos .	311
Art. 3.	Obligatio ordmem servandi	313
i'APUT V.	Opera charitatis proximi .	344
Art.	Eleemosyna - - - -	345
Art. 2.	Correptio fraterna	348
§ I.	Correptio fraterna ipsa	349
	Denuntiatio Superiori facientia	350
Art. 3	De Actione Catholica	354
Caput VI.	1 KCCA1A CONTRA CIIVRITATEM	356
Art. 1.	Odium proximi	362
Art. 2.	Scandalum	363
	ii et scandali .	363
	{· -Malitia scandali adivi	364
	II. Permissio scandali passivi accep	366
	IV. Casus scandali. .	368
	I. Ornatus feminarum	372

	INDEX	1037
		/oy.
	2. Images obscoona - - - - -	373
	3. Libri pravi.....	371
	4. Casus varii.....	375
	§ V. Reparatio scandali.....	370
Art. 3.	Cooperatio	377
§ I.	Notio et malitia cooperationis.....	377
§ II.	Causa cohonestans cooperationem materialem	379
§ III.	Casus cooperationis.....	380
	1. Cooperatio famulorum et infirmis inservientium	381
	2. Cooperatio cauponum.....	383
	3. Cooperatio mercatorum	381
	4. Cooperatio ad prava scripta.....	385
	5. Cooperatio ad falsos ritus	386

LIBER TERTIUS

DE PRAECEPTIS DECALOGI

TRACTATUS 1.

De I praecepto.

Caput I.	Actus hoc praecepto impositi.....	391
Art. 1.	Cultus divinus in genere.....	391
Art. 2.	Oratio	400
Caput II.	Peccata contra primum praeceptum.....	404
Art. 1.	Cultus indebitus Dei	405
Art. 2.	Cultus falsi numinis.....	406
§ I.	Idololatria.....	407
§ II.	Occultismus.....	408
	<i>Pmict. I. Divinatio</i>	412
	<i>Scholion?</i> 1. Spiritismus.....	414
	<i>Scholion:</i> II. Astrologia.....	416
	<i>Schfilion:</i> III. Physiognomia et vhiromantia - - - -	417
	<i>Scholion:</i> IV. De quibusdam modis cognoscendi pa- ranormalibus.....	418
	<i>Punct. II. Magia</i>	419
	<i>Scholion:</i> Magnotismus et liypnotismns.....	420
	<i>Punct. III. Vanaeobservantiae</i>	421

Art. 3. Irreligiositas..... 123

§ I. Tentatio Dei.....424

§ II. Sacrilegium..... 125

1. Sacrilegium generatim..... 125

2. Sacrilegium personale.....426

3. Sacrilegium locale.....127

4. Sacrilegium reale..... 128

5. Poenae contrasacrilegos.....429

§ III. Simonia.....431

1. Simonia generatim..... 432

2. Materia simoniae..... 433

3. Pretium simoniae..... 43g

4. Pactum simoniae..... 439

5. Effectus irritantes et poenales simoniae.....444

TRACTATUS II.

De II praecepto.

Caput I. I)B BLASPHEMIA ET OTIOSA USURPATIONE NOMINIS DEI 143

Caput II. I)E IURAMENTO..... 150

Art. 1. Notio iurameuti..... 450

Art. 2. Liceitas iuramenti . ' 152

Art. 3. Obligatio ex iuramento promissorio orta 155

Art. 4. Interpretatio iuramenti promissori! 458

Art. 5. Relaxatio iuramenti promiseorii..... 459

Caput III. De a d i u r a t i o n e 160

Caput IV. i)E v o t o 162

Art. 1. Notio **voti**..... 162

Art. 2. Requisita ad votum 163

§ I. A parte **actus**..... 163

§ II. A parte **materiae**..... 165

Art. 3. **Voti obligatio**..... 466

Art. 4. **Voti relaxatio**.....' ' 169

§ 1. Cessatio voti ipso facto, sine interventu humanae vo-
luntatis..... 169

§ II. Cessatio voti ex voluntate hominis..... 471

Panel. I. Irritatio **voti**..... 471

Punct. II. Dispensatio **voti**..... 474

a) Dispensatio voti generatim..... 474

Λ) Dispensatio votorum reservatorum . 176

/ und, III. Commutatio voti . , 478

TRACTATUS III.

De HI praecepto.

Caput T.	Sanctificatio festorum generatim . .	481
Caput II.	Cessatio a quibusdam operibus	484
Art. 1.	Opera prohibita.....	481
Art. 2.	Causae excusantes opera prohibita	487
§	Dispensatio	487
§ II.	Consuetudo	488
§ III	Pietas	189
§ IV.	Necessitas.....	489
Caput III.	Auditio Missae	492
Art. 1.	Obligatio audiendi Missam	492
§	Auditio Missae integrae .	492
§ II.	Praesentia corporis . . .	493
§ III.	Attentio mentis	491
§ IV.	Locus debitus.....	497
Art. 2.	Causae excusantes omissionem Missae . .	199

TRACTATUS IV.

De IV praecepto.

Caput I.	Obligationes filiorum et parentum . .	504
Art. 1.	Obligationes liliorum erga parentes	504
Art. 2.	Obligationes parentum erga liberos	508
§ I.	Amor.....	509
§ II.	Educatio corporalis.....	509
§ III.	Educatio spiritualis.....	512
Caput II.	Obligationes CONIUGUM INTER SE	515
Caput III.	Obligationes DOMINORUM ET FAMULORUM . .	
Caput TV.	Obligationes MAGISTRORUM ET DISCIPULORUM . .	520
Caput V.	Obligationes SUPERIORUM CIVILIUM subdito - rum . .	521

TRACTATUS' V.

De V praecepto.

		Pur/.
Caput I.	De obligatione sustentandi vitam propriam deque suiciDio	528
Caput II.	Occisio malefactoris.....	538
Cafut III.	Occisio iniusti aggressoris.....	511
Caput IV.	Occisio innocentis.....	515
Art. 1.	Occisio innocentis generatim.....	515
Art. 2.	Occisio foetus	547
	§ I. Procuratio abortus	517
	§ II. Procuratio partus praematuri.....	550
	§ III.Nonnullae operationes chirurgicae.....	550
	<i>Scholion:</i> De laesione animalium.....	554
Caput V.	De duello.....	556
Caput VI.	De bello	

TRACTATUS VI.

De VI et IX praecepto.

Caput	Virtus castitatis	570
Caput II.	Luxuria generatiM	573
Caput III.	Luxuria consummata SECUNDUM N ITURAM	
Art	Fornicatio	577
Art. 2	Stuprum	579
Art, 3	Raptus	581
Art.	Adulterium	581
Art. 5.	Incestus	582
Art. 6	Sacrilegium carnale..... —(> << . <	581
Caput IV	Luxuria consummata contra nati ram	585
Art. I.	Pollutio	585
	Sodomia	591
Art. 3.	Bestialitas	593
	<i>Scholion:</i> Pro praxi	593
Caput V.	Luxuria proprie dicta non consummata	591
Caput vi.	Impudicitia seu luxuria non consummata min _{US} PROPRIE DICTA . . .	590

		Pag.
Art.	1. Impudicitia generatim.....	596
Ail.	2. Deipiibusdam actibus impudicis inspecie.....	598
	Oscula, amplexus, compressiomanuum - - - - -	599
	Alii tactus.....	
	Aspectus	
	Turpiloquium	þ0o
	Lectio obscoenorum.....	00o
	Scholion: Pro praxi.....	593

TRACTATUS VII.

De VII et X praecepto.

Int r o d u c t i o .	Notio et divisio iuris et iustitiae.....	605
	Scholion: De iure civili.....	607

Pars prior. - De iustitia commutativa quatenus
versatur circa iura in re.

Sectio I.	De ipso iure in re.....	60S
Caput I.	De obiecto et subiecto dominii.....	609
Art. 1.	Obiectum dominii.....	609
	§ I. Obiectum dominii ingenere.....	609
	§ II. Dominium in proprii ingeniifoetus.....	610
Art. 2.	Subiectum dominii.....	612
	§ I. Dominiumtiliorumfamilias.....	612
	§ II. Dominiumcoiiugum	614
	§ III. DominiumClericorum.....	616
Caput II.	Modi acquirendi dominii.....	620
Art. 1.	Occupatio.....	621
	§ I. Venatio.....	621
	§ II. Inventio.....	623
Art. 2.	Accessio.....	625
Art. 3.	Traditio.....	627
Art. I.	Praescriptio.....	627
	§ 1. Praescriptio acquisitiva.....	628
	1. Res praescriptibilis.....	628
	2. Possessio continuataper legitimum tempus - - - -	629
	3. Iustus titulus.....	629
	4. Bona fides..... "	630
	§ II. Praescriptio liberati vñ.....	632
	§ III. Praescriptio in Iure Canonico.....	633

	Prt/y.
Art. 5. Successio haereditaria.....	631
§ I. Successio per testamentum.....	635
Punct. I. Notio ot forma testamenti.....	635
Punct. II. Facultas testandi.....	637
Punct. III. Aditio et repudiatio haereditatis - - - -	638
Punct. IV. Resolutio testamenti.....	610
Punct. V. Exsecutio testamenti.....	640
Punct. VI. Substitutio.....	642
Punct. VII. Legatum.....	642
§ II. Successio ab intestato.....	644
Punct. I. Notio successionis ab intestato.....	644
Punct. II. Haeredes, legitima portio, exhaeredatio . .	644
Punct. III. Ordosuccessionis.....	646
Punct. IV. Collatio bonorum.....	647
Caput III. De dominio ut il i.....	648
Art. 1. Ueufactus.....	648
Art. 2. Usus.....	648
Art. 3. Servitus	649
Sectio II. De laesione iuris in re.....	650
Caput I. Laesio iuris generatim.....	650
Caput II. De furto	651
Art. 1. Furtum generatim.....	651
Art. 2. Furta minuta.....	654
Art. 3. Furta domesticorum.....	657
Art. 4. Causae excusantes ablationem rei alienae.....	659
§ I. Necessitas.....	659
§ II. Occulta compensatio.....	662
Caput III. Damnificatio iniusta	663
Art. 1. Damnificatio in genere.....	663
Art. 2. Iniusta impeditio boni alieni.....	665
Scholion: De iniqua officiorum distributione.....	667
Sectio IU. De restitutione.....	669
A) De restitutione generatim.....	669
Caput I. Notio, obligatio et radioes restitutionis - - - -	669
Capit II. Restitutio ob possessionem rei alienae.....	672
Art. 1. Possessor bonae fidei.....	673
Art. 2. Possessor male fidei.....	674
Art. 3. Possessor dubiae fidei.....	680
Caput III. Restitutio ob iniustam damnificationem - - - -	682
Caput IV. Restitutio ob iniustam cooperationem ad damnum.	687

	Pag.
Art. I. Exsistentia et conditiones obligationis restituendi ob cooperationem	687
§ I. Mandans	688
§ II. Consulens.....	689
§ III. Consonlions.....	691
§ IV. Palpo et receptator.....	692
§ V. Participans	693
§ VI. Cooperatores negativi	691
Art. 2. Quantitas restituenda.....	696
Art. 3. Ordo cooperatorum in restituendo.....	698
Caput V. Cui facienda est restitutio	699
Caput VI. Circumstantiae restitutionis	703
Art. 1. Tempus.....	703
Art. 2. Locus et expensae.....	701
Art. 3. Periculum.....	705
Art. 4. Modus.....	706
Caput VII. Causae excusantes a restitutione.....	708
Art. 1. Causae exstinguentes restitutionis obligationem. . .	708
Art. 2. Causae suspendentes restitutionis obligationem. . .	710
H) De restitutione speciatim.....	712
Caput I. Restitutio ob homicidium.....	712
Caput II. Restitutio ob stuprum.....	715
Art. 1. Stuprum sine promissione matrimonii.....	715
Art. 2. Stuprum sub promissione matrimonii.....	717
Caput III. Restitutio ob adulterium.....	718
Caput IV. Restitutio ob defraudationem tributorum. . .	720
Caput V. Restitutio ob fraudatam legem conscriptionis militaris.....	726
 Pars altera. - De iustitia commutative quatenus versatur circa iura ad rem.	
Caput praeivium	729
Seccio I. De contractibus generatim.....	731
Caput I. Notio contractus.....	731
Caput II. Requisita ad contractum.....	733
Art. 1. Personae habiles.....	733
Art. 2. Materia apta	731

Art. 3. Consensus legitimus.....	736
§ I. Dotes legitimi consensus.....	736
§ II. Impedimenta legitimi consensus.....	738
1. Error ot dolus	738
2. Metus	7-10
3. Laesio	743
Caput III. Obligatio contractus.....	743
Art. 1. Obligatio contractus in genere.....	743
Art. 2. Obligatio contractus qualificati.....	745
§ I. Contractus conditionalis.....	745
§ II. Caeteri contractus qualificati.....	746
Caput IV. Impletio obligationis seu solutio	748
Art. 1. Circumstantiae solutionis.....	748
<i>Scholion:</i> De solutione facienda mutato valore pecuniae.	749
Art. 2. Ordo servandus inter varios creditores.....	751
§ I. Ordo servandus ante bonorum cessionem.....	751
§ II. Cessio bonorum.....	753
Sectio II. De contractibus gratuitis.....	756
Caput I. Promissio	756
Caput II. Donatio	758
Art. 1. Donatio generatim.....	758
§ 1. Quis donare potest et accipere.....	758
§ II. Quantum donari potest et quomodo.....	759
§ III. Quando donatio revocari valet.....	767
Art. 2. Donatio inter vivos, et mortis causa.....	762
Caput III. Commodatum et precarium.....	763
Caput IV. Depositum et sequestrum.....	764
Caput V. Mandatum et negotiorum gestio	765
Caput VI. Mutuum	786
1. Mutuum	
Art. 2. Usura et fenus.....	782
§ I. Usura proprie dicta.....	768
§ II. Fenus.....	789
Appendix. De montibus pietatis.....	773
Sectio III De contractibus onerosis.....	773
Caput I. Emptio-venditio	778
Art. 1. Notio emptionis-venditionie.....	773
Art. 2. Materia emptionis-venditionis.....	775
§ I. Merx	775
§ II. Pretium	775

		/'«ÿ.
Art. 3.	Obligationes venditoris et emptoris	781
§ I.	Obligationes venditoris.....	781
§ II.	Obligationes emptoris - - - - -	783
Art. 4.	Pacta emptioni-venditioni subinde adiêcta .	781
§ I.	Arrha.....* * * * <	781
§ II.	Pactum additionis in diem.....	785
§ III.	Pactum revendendi et redimendi.....' ,	785
Art. 5.	Quaedam venditionis species.....	786
§ I.	Monopolium.....	786
§ II.	Auctio.....	788
§ III.	Venditio per proxenetas.....	790
Ca pu t II.	Cen s u s	792
Ca pu t III.	Ca mb i u m	794
Ca pu t IV.	Lo ca t i o -c o n d u c t i o	795
§ I.	Locatio-conductio rerum.....	795
§ II.	Locatio-conductio operarum.....	797
§ III.	Locatio-conductio operis.....	799
Ca pu t V.	So c i e t a s	goi
Ca pu t VI.	De contractibus aleatoriis	s03
Art. 1.	Ludus.....	803
Art. 2.	Contractus sortium.....	806
Art. 3.	Sponsio.....	807
Art. 1.	.SpeculationesBursae.....	808
Art. 5.	Assecuratio.....	809
Ca pu t VII.	Accessoria contractus.....	811
Art. 1.	Fideiussio.....	811
Art. 2.	Pignus.....	812
Art. 3.	Hypotheca.....	813

TRACTATUS VIII.

De Vili praecepto.

Ca pu t I.	Men d a c i u m	815
Art. 1.	Notio et malitia mendacii.....	815
Art. 2.	Liceitas restrictionis mentalis.....	817
Ca pu t II.	Viola t i o s e c r e t i	821
Art. 1.	Notio et divisio secreti.....	822
Art. 2.	Revelatio secreti.....	822
Art. 3.	Exploratio secreti.....	825
Art. 4.	Usus secreti.....	827

Capüt III.	Laesio fama e	828
Art. 1.	Detractio.....	828
§ I.	Notio et malitiadetractiois.....	828
§ II.	Causae excusantesrevelationem criminis alieni . . .	832
§ III.	Auditio detractiois.....	835
§ IV.	Restitutio fama e.....	837
§ V.	Causae excusantes a restitutione fama e.....	840
Art. 2.	Susurratio	841
Art. 3.	Indicium temerarium.....	842
Caput IV.	Laesio honoris seu contumelia	844

LIBER QUARTUS

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE

TRACTATUS I.

De abstinentia et ieunio.

Caput I.	Forma abstinentiae et ιεπτvπ	849
Art. 1.	Forma abstinentiae.....	849
Art. 2.	Forma ieunii.....	851
§ I.	Unica refectio.....	851
§ II.	Refectiuncula matutina.....	853
§ III.	Collatiuncula vespertina.....	853
	<i>Scholion:</i> De quantitate cibi in refectiuncula ot collatiuncula vespertina.....	854
Caput II.	Dies abstinentiae et ieunii.....	856
Caput III.	Obligatio legum abstinentiae et ieunii.....	858
Art. 1.	Sublectum obligationis.....	858
Art. 2.	Gravitas obligationis.....	858
Capit IV.	Solutio obligationis abstinentiae et ieunii . . .	861
Art. 1.	Dispensatio.....	861
Art. 2.	Circumstantiae excusantes.....	862
§ I.	Causae excusantes a ieunio.....	ggg
	1. Impotentia.....	ggg
	2. Ll,bor	863
	3.	
§ II.	Causae excusantes ab abstinentia.....	ggj

TRACTATUS IL

Annua Confessio et Communio.

Caput L	Annua confessio	Pay. 869
Caput II.	Communio paschalis	

TRACTATUS III.

Censura et prohibitio librorum.

Caput L	Praevia librorum censura	871
Art. 1.	Obiectum censurae et licentia requisita.....	871
§ I.	Censura scriptorum de re religiosa vel morali atque licentia pro iis requisita.....	874
§ II.	Licentia requisita pro scriptis de rebus profanis . . .	875
§ III.	Censura et licentia requisita pro editionibus documentorum ecclesiasticorum.....	876
§ IV.	Censura ventorum novarumque editionum.....	877
Art. 2.	Modus exercendi censuram.....	878
Caput II.	Prohibitio librorum.....	879
Art. 1.	Superiores quibus prohibitio librorum competit . . .	879
Art. 2.	Denuntiatio et inquisitio scriptorum nocivorum . . .	880
§ 1.	Denuntiatio.....	880
§ II.	Inquisitio.....	880
Art. 3.	Effectus prohibitionis.....	881
Art. 1.	Quinam libri sint prohibiti.....	882
§ I.	Libri ipso iure prohibiti.....	882
§ II.	Libri decretis particularibus prohibiti.....	884
Art. 5.	Facultas utendi libris prohibitis.....	886

LIBER QUINTUS
DE PRAECEPTIS STATUUM VITAE

TRACTATUS I.

De Statu Clericali.

Pars Prior. - De obligationibus communibus clericorum.

Capit I.	Interior sanctimonia	891
Caput If.	Honesta conversatio	892
Art. 1.	Continentia.....	893
Art. 2.	Temperantia et modestia.....	896
Art. 3.	Liberalitas et mansuetudo.....	896
Art. I.	Obedientia.....	897
Art. 5.	Cultus scientiarum.....	898
Caput III.	Habitus clericalis et tonsura	899
Caput IV.	Divinum Officium.....	901
Art. 1.	Notio divini Officii.....	901
Art. 2.	Obligatio divini Officii.....	902
Art. 3.	Modus recitandi divinum Officium.....	901
§ I.	Forma praescripta Otlicii.....	901
§ II.	Recitatio in Choro, et privata.....	905
§ III.	Ordo Officii.....	907
§ IV.	Tempus Horarum.....	909
§ V.	Debita pronuntiatio.....	911
	1. Pronuntiatio vocalis	911
	2. Pronuntiatio integra.....	912
	3. Pronuntiatio continuata.....	913
§ VI.	Attentio et devotio.....	911
Art. 1.	Causae excusantes ab Officio divino.....	916
§ I.	Impotentia	916
§ II.	Iustum impedimentum.....	917
§ III.	Dispensatio.....*	9 IS
/a put V.	Nonnulla clericis prohibita	919
Art. 1.	Ludi profani.....	919
Art. 2.	Venatio	920
Art. 3.	Ingressus tabernarum	920

	<i>Png-</i>
Art. 1. Officia saecularia.....	P21
Art. 5. Negotiatio	922
Art. 6. Cohabitatio cum mulieribus suspectis.....	925

Pars Secunda. - De officiis Parochorum.

Caput I. Residentia	926
Caput ii. Missa pro populo	929
Caput III. Sacramentorum administratio	933
Caput IV. Praedicatio et doctrina Christiana	937
Caput V. Correptio	910
Caput vi. Quaedam aliae obligationes	911

Pars Tertia. - De officiis Episcoporum.

Caput I. De officio residendi.....	944
Caput II. De obligatione docendi.....	946
Art. 1. De officio praedicandi.....	946
Art. 2. De cura circa institutionem iuventutis in genere et clericorum in specie.....	948
§ I. De cura circa institutionem iuventutis in genere . . .	948
§ II. De cura circa institutionem clericorum in specie . . .	949
Art. 3. De obligatione luendi et propagandi fidem.....	952
Caput III. De obligatione litandi et administrandi Sacramenta	953
Art. 1. De obligatione litandi.....	953
Art. 2. De officiis circa Sacramenta cultumque divinum in genere.....	955
Caput IV. De obligatione regendi dioecesim.....	956
Art. 1. De obligatione tuendi disciplinam ecclesiasticam . . .	956
Art. 2. De obligatione visitandi dioecesim.....	957
Art. 3. De obligatione corripiendi et exercendi potestatem judicalem	958
Art. I. De Parochorum et Confessoriorum delectu - - - -	969
§ I. De Parochorum delectu.....	959
§ II. De Pon(casariorum delectu.....	960
Art. 5. De obligatione boni exempli seu de virtutibus ab Episcopo praesertim colendis.....	961

	Pag.
Caput V. De relatione super statu Dioeceseos et visita- tione SS. Liminum.....	962
Art. 1. De relatione super statu Dioeceseos.....	962
Art. 2. De visitatione SS. Liminum.....	963

TRACTATUS II.

De statu religioso.

Caput I. Notio generalis status canonici perfectionis acquirendae.....	965
Caput II. Notiones status religiosi et religionis.....	967
Caput III. Ingressus in religionem . . .	970
Art. 1. Subiectum religionem ingrediens	970
§ I. Absentia impedimentorum	970
§ II. Recta intentio.....	972
§ III. Idoneitas.....	973
§ IV. Obligatio ingrediendi religionem.....	
Art. 2. Probatio subiecti.....	076
§ 1. Postulatus.....	076
§ II. Novitiatus.....	077
Art. 3. Professio religiosa.....	079
Caput IV. Obligationes religiosorum.....	982
Art. 1. Obligatio tendendi ad perfectionem.....	983
Art. 2. Observantia voti paupertatis.....	986
§ I. Materia paupertatis.....	986
§ II. Licentia requisita ad licitum usum rerum.....	992
§ III. Vita communis.....	991
§ IV. Exclusio superflui.....	996
Art. 3. Observantia voti castitatis.....	997
§ I. Obligatio voti castitatis.....	997
§ II. Tutela voti castitatis . . .	998
Punct. 1. Delatio habitus.....	998
Punct. II. Lex clausurae.....	998
Punct. III. Conversatio cum extraneis.....	1002
Art. 1. Observantia voti obedientiae.....	1003
Art. 5. Observantia Regularum et Constitutionum.....	1006
Art. 6. Observantia legum ecclesiasticarum.....	1006

TRACTATUS III.

De officiis quorundam saecularium.

	<i>Png.</i>
Caput I. Officia Iudicum.....	1009
Art. 1. Officia Iudicum proprie dictorum.....	1009
Art. 2. Officia Iudicum iuratorum.....	1015
Caput II. Officia Advocatorum et Procuratorum.....	1010
Caput III. Obligationes Accusatoris.....	1018
Caput IV. Obligationes Testium.....	1019
Caput V. Obligationes Rei.....	1021
Caput VI. Officia Apparitorum.....	1023
Caput VII. Officia Secretarii et Notarii.....	1021
Caput VIII. Officia Medicorum et Pharmacopolarum	1025
Caput IX. Obligationes Artificum et Opificum.....	1028